

RumeliDE

DİL VE EDEBİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
JOURNAL OF LANGUAGE AND LITERATURE STUDIES

www.rumelide.com

2148-7782 (Print) & 2148-9599 (online)
Uluslararası Hakemli / International Refereed

Yıl/Year 2023.Ö12 (Temmuz/July)

Diller ve renkler...

اللغة السنة واللوان languages and colours

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالاختلافُ اَللسِّنَتِمْ وَاللوانِمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِّلْعَالِمِينَ

Göklerin ve yerin yaratılışı, **dillerinizin ve renklerinizin çeşitliliği** bilginlere sunulan delillerdendir.

And of His signs is the creation of the heavens and the earth, and **the difference of your languages and colours**. Lo! herein indeed are portents for men of knowledge.

(Allah: *Kur'ân*: 30. Rûm 22)

DERGİ EKİBİ	JOURNAL TEAM
İMTİYAZ SAHİBİ	COPYRIGHT OWNER
Prof. Dr. Yakup YILMAZ	Professor Yakup YILMAZ
EDİTÖRLER	EDITORS
Prof. Dr. Yakup YILMAZ	Professor Yakup YILMAZ
Prof. Dr. Fatih BAŞPINAR	Professor Fatih BAŞPINAR
Doç. Dr. Beytullah BEKAR	Assoc. Prof. Beytullah BEKAR
ALAN EDİTÖRLERİ	FIELD EDITORS
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI	TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE
Çağdaş Türk Lehçeleri	Contemporary Turkish Dialects and Literature
Doç. Dr. İlker TOSUN	Assoc. Prof. İlker TOSUN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dil Bilimi	Linguistics
Dr. Hakan AYDEMİR	Dr. Hakan AYDEMİR
İstanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Medeniyet University (Turkey)
Eski Türk Dili	Old Turkish Language
Doç. Dr. Cihangir KIZILÖZEN	Assoc. Prof. Cihangir KIZILÖZEN
Gümüşhane Üniversitesi (Türkiye)	Gümüşhane University (Turkey)
Eski Türk Edebiyatı	Classical Turkish Literature
Dr. Niyazi ADIGÜZEL	Dr. Niyazi ADIGÜZEL
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Türk Halk Edebiyatı	Turkish Folk Literature
Doç. Dr. İbrahim GÜMÜŞ	Assoc. Prof. İbrahim GÜMÜŞ
Bartın Üniversitesi (Türkiye)	Bartın University (Turkey)
Türkçe Eğitimi	Turkish Language Teaching
Prof. Dr. İbrahim GÜLTEKİN	Professor İbrahim GÜLTEKİN
Kırıkkale Üniversitesi (Türkiye)	Kırıkkale University (Turkey)
Doç. Dr. Önder ÇANGAL	Assoc. Prof. Önder ÇANGAL
Gaziantep Üniversitesi (Türkiye)	Gaziantep University (Turkey)
Yeni Türk Edebiyatı	Modern Turkish Literature
Doç. Dr. Ahmet KOÇAK	Assoc. Prof. Ahmet KOÇAK
İstanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Medeniyet University (Turkey)
Yeni Türk Dili	New Turkish Language
Doç. Dr. Sibel MURAD	Assoc. Prof. Sibel MURAD
Amasya Üniversitesi (Türkiye)	Amasya University (Turkey)
DÜNYA DİLLERİ VE EDEBİYATLARI	DÜNYA DİLLERİ VE EDEBİYATLARI
Alman Dili Eğitimi	German Language Teaching
Dr. Rüveyda Hicran ÇEBİ	Dr. Rüveyda Hicran ÇEBİ
Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Türkiye)	Ondokuz Mayıs University (Turkey)
Alman Dili ve Edebiyatı	German Language and Literature

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Doç. Dr. Funda KIZILER EMER Sakarya Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Funda KIZILER EMER Sakarya University (Turkey)
Amerikan Kültürü ve Edebiyatı	American Culture and Literature
Doç. Dr. F. Gül KOÇSOY Fırat Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. F. Gül KOÇSOY Fırat University (Turkey)
Dr. Yonca DENİZARSLANI Ege Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Yonca DENİZARSLANI Ege University (Turkey)
Dr. Zeynep Asya ALTUĞ Ege Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Zeynep Asya ALTUĞ Ege University (Turkey)
Arap Dili ve Edebiyatı	Arabic Language and Literature
Dr. Hüseyin ARSLAN Yalova Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Hüseyin ARSLAN Yalova University (Turkey)
Çin Dili ve Edebiyatı	Chinese Language and Literature
Dr. Sema GÖKENÇ GÜLEZ Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Sema GÖKENÇ GÜLEZ Nevşehir Hacı Bektaş Veli University (Turkey)
Fars Dili ve Edebiyatı	Persian Language and Literature
Dr. Ahmet KARA Dicle Üniversitesi	Dr. Ahmet KARA Dicle University (Turkey)
Fransız Dili Eğitimi	French Language Teaching
Prof. Dr. Erdoğan KARTAL Uludağ Üniversitesi (Türkiye)	Professor Erdoğan KARTAL Uludağ University (Turkey)
Fransız Dili ve Edebiyatı	French Language and Literature
Prof. Dr. Gülhanım ÜNSAL Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Professor Gülhanım ÜNSAL Marmara University (Turkey)
Gürcü Dili ve Edebiyatı	Georgian Language and Literature
Doç. Dr. Gül Mükerrerem ÖZTÜRK Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Gül Mükerrerem ÖZTÜRK Recep Tayyip Erdoğan University (Turkey)
İngiliz Dili Eğitimi	English Language Teaching
Doç. Dr. Emrah EKMEKÇİ Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Emrah EKMEKÇİ Ondokuz Mayıs University (Turkey)
Doç. Dr. İlknur SAVAŞKAN Bursa Uludağ Üniversitesi (Türkiye)	Doç. Dr. İlknur SAVAŞKAN Bursa Uludağ University (Turkey)
İngiliz Dili ve Edebiyatı	English Language and Literature
Doç. Dr. Nilay ERDEM AYYILDIZ Fırat Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Nilay ERDEM AYYILDIZ Fırat Mayıs University (Turkey)
Doç. Dr. Zennure KÖSEMAN İnönü Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Zennure KÖSEMAN İnönü University (Turkey)
Dr. Kaya ÖZÇELİK	Dr. Kaya ÖZÇELİK
İspanyol Dili ve Edebiyatı	Spanish Language and Literature
Dr. Olcay ÖZTUNALI İstanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Olcay ÖZTUNALI İstanbul Medeniyet University (Turkey)
İtalyan Dili ve Edebiyatı	Italian Language and Literature
Dr. Cristiano BEDIN	Dr. Cristiano BEDIN

Istanbul Üniversitesi (Türkiye)	Istanbul University (Turkey)
Japon Dili ve Edebiyatı	Japanese Language and Literature
Dr. Metin BALPINAR	Dr. Metin BALPINAR
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi (Türkiye)	Burdur Mehmet Akif Ersoy University (Turkey)
Karşılaştırma Edebiyat	Comparative Literature
Dr. Shelale RAMAZANOVA	Dr. Shelale RAMAZANOVA
Ardahan Üniversitesi (Türkiye)	Ardahan University (Turkey)
Kore Dili ve Edebiyatı	Korean Language and Literature
Dr. Eun Kyung JEONG	Dr. Eun Kyung JEONG
Istanbul Üniversitesi (Türkiye)	Istanbul University (Turkey)
Rus Dili ve Edebiyatı	Russian Language and Literature
Dr. Hadi BAK	Dr. Hadi BAK
Atatürk Üniversitesi (Türkiye)	Atatürk University (Turkey)
Dr. Sevda POLAT	Dr. Sevda POLAT
Istanbul Gelişim Üniversitesi (Türkiye)	Istanbul Gelişim University (Turkey)
Leh Dili ve Edebiyatı	Polish Language and Literature
Dr. Mariana BUDU	Dr. Mariana BUDU
Istanbul Üniversitesi (Türkiye)	Istanbul University (Turkey)
Ukrayna Dili ve Edebiyatı	Ukrainian Language and Literature
Prof. Dr. Liudmyla Volodymyrivna SHYTYK	Professor Liudmyla Volodymyrivna SHYTYK
Cherkasy Bohdan Khmelnytskyi Üniversitesi (Ukrayna)	Cherkasy Bohdan Khmelnytskyi University (Ukraine)
ÇEVİRİ BİLİMİ	ÇEVİRİ BİLİMİ
Almanca Mütercim Tercümanlık	German Translation and Interpreting
Dr. Filiz ŞAN	Dr. Filiz ŞAN
Sakarya Üniversitesi (Türkiye)	Sakarya University (Turkey)
Arapça Mütercim Tercümanlık	Arabic Translation and Interpreting
Dr. Ahmed ALDYAB	Dr. Ahmed ALDYAB
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi (Türkiye)	Ankara Yıldırım Beyazıt University (Turkey)
Çince Mütercim Tercümanlık	Chinese Translation and Interpreting
Dr. Nuray PAMUK ÖZTÜRK	Dr. Nuray PAMUK ÖZTÜRK
Selçuk Üniversitesi (Türkiye)	Selçuk University (Turkey)
Fransızca Mütercim Tercümanlık	French Translation and Interpreting
Doç. Dr. Osman COŞKUN	Assoc. Prof. Osman COŞKUN
Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Marmara University (Turkey)
İngilizce Mütercim Tercümanlık	English Translation and Interpreting
Dr. Sevda PEKCOŞKUN GÜNER	Dr. Sevda PEKCOŞKUN GÜNER
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Rusça Mütercim Tercümanlık	Russian Translation and Interpreting
Dr. Jale COŞKUN	Dr. Jale COŞKUN
Istanbul Aydın Üniversitesi (Türkiye)	Istanbul Aydın University (Turkey)

YAYIN KURULU	EDITORIAL BOARD
Prof. Dr. Bahar GÜNEŞ Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi (Türkiye)	Professor Bahar GÜNEŞ Ankara Social Sciences University (Turkey)
Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK Ardahan Üniversitesi (Türkiye)	Professor Erdoğan ALTINKAYNAK Ardahan University (Turkey)
Prof. Dr. İbrahim GÜLTEKİN İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	Professor İbrahim GÜLTEKİN İstanbul University (Turkey)
Prof. Dr. Liudmyla Volodymyrivna SHYTYK Cherkasy Bohdan Khmelnytskyi Üniversitesi (Ukrayna)	Professor Liudmyla Volodymyrivna SHYTYK Cherkasy Bohdan Khmelnytskyi University (Ukraine)
Prof. Dr. Özlem FEDAİ İstanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	Professor Özlem FEDAİ İstanbul Medeniyet University (Turkey)
Prof. Dr. Secaattin TURAL İstanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	Professor Secaattin TURAL İstanbul Medeniyet University (Turkey)
Doç. Dr. Ali KURT Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Ali KURT Kırklareli University (Turkey)
Doç. Dr. Didem TUNA İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Didem TUNA İstanbul Yeni Yüzyıl University (Turkey)
Doç. Dr. Fatemeh ARZJANI Tahran Üniversitesi (İran)	Assoc. Prof. Fatemeh ARZJANI Tahran University (Iran)
Doç. Dr. Faysal Okan ATASOY Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Faysal Okan ATASOY Isparta Süleyman Demirel University (Turkey)
Doç. Dr. Gulmira KARİMOVA Abai Kazak Milli Pedogoji Üniversitesi (Kazakistan)	Assoc. Prof. Gulmira KARİMOVA Abai Kazakh National Pedogogical University (Kazakhstan)
Doç. Dr. Guntars DREIJERS Ventspils Uygulamalı Bilimler Üniversitesi (Letonya)	Assoc. Prof. Guntars DREIJERS Ventspils University of Applied Sciences (Latvia)
Doç. Dr. Mesut KULELİ Bandırma Onyeddi Eylül Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Mesut KULELİ Bandırma Onyeddi Eylül University (Turkey)
Doç. Dr. Meqsud SELİM Kuzeybatı Milliyetler Üniversitesi (Çin)	Assoc. Prof. Meqsud SELİM Northwest University for Nationalities (China)
Doç. Dr. Meryem SALİM AHMED Şumnu Üniversitesi (Bulgaristan)	Assoc. Prof. Meryem SALİM AHMED Shumen University (Bulgaria)
Doç. Dr. Tarık DURAN Belgrad Üniversitesi (Srbistan)	Assoc. Prof. Tarık DURAN Belgrad University (Serbia)
Dr. Ahmet YIKIK Kıbrıs Üniversitesi (Kıbrıs)	Dr. Ahmet YIKIK University of Cyprus (Cyprus)
Dr. Andrei Georgievich NARUSHEVİCH Rostov Devlet Üniversitesi (Rusya Federasyonu)	Dr. Andrei Georgievich NARUSHEVİCH Rostov State University of Economics (Russian Federation)
Dr. Banu TELLİOĞLU Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Banu TELLİOĞLU Kırklareli University (Turkey)
Dr. Birol BULUT Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Birol BULUT Kırklareli University (Turkey)
Dr. Erdoğan TAŞTAN Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Erdoğan TAŞTAN Marmara University (Turkey)

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Dr. Halil İbrahim İSKENDER Kırklareli Üniversitesi (Türkiye) Dr. Iryna DRYGA Taras Shevchenko Ulusal Üniversitesi (Ukrayna) Dr. Layal MERHY Lebanese Üniversitesi (Lübnan) Dr. Linda TORRESİN Padova Üniversitesi (İtalya) Dr. Önder ÇANGAL Gaziantep Üniversitesi (Türkiye) Dr. Rachael RUEGG Wellington Victoria Üniversitesi (Yeni Zelanda) Dr. Reza Hosseini BAGHANAM Tebriz Azad İslam Üniversitesi (İran) Dr. Sevda PEKCOŞKUN GÜNER Kırklareli Üniversitesi (Türkiye) Dr. Yasin YAYLA Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Halil İbrahim İSKENDER Kırklareli University (Turkey) Dr. Iryna DRYGA Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine) Dr. Layal MERHY Lebanese University (Lebanon) Dr. Linda TORRESIN Università degli Studi di Padova (Italy) Dr. Önder ÇANGAL Gaziantep University (Turkey) Dr. Rachael RUEGG Victoria University of Wellington (New Zealand) Dr. Reza Hosseini BAGHANAM İslamic Azad University of Tabriz (Iran) Dr. Sevda PEKCOŞKUN GÜNER Kırklareli University (Turkey) Dr. Yasin YAYLA Kırklareli University (Turkey)
YAYIN YÖNETMENİ Yasemin GÜVENİLİR	PUBLISHING DIRECTOR Yasemin GÜVENİLİR
DİL VE DİZİN UZMANLARI İngilizce Redaksiyon Dr. Sevda PEKCOŞKUN GÜNER Kırklareli Üniversitesi (Türkiye) Arş. Gör. Serpil YAVUZ ÖZKAYA Kırklareli Üniversitesi (Türkiye) Türkçe Redaksiyon Dr. Hakkı ÖZKAYA Kırklareli Üniversitesi (Türkiye) Dr. Ferhan AKGÜN ÜNSAL Kırklareli Üniversitesi (Türkiye) Arş. Gör. Soner TOKTAR Kırklareli Üniversitesi (Türkiye) Arş. Gör. Serpil KOYUNCU Kırklareli Üniversitesi (Türkiye) Arş. Gör. Mehmet TUNCER Kırklareli Üniversitesi (Türkiye) Dizin Dr. Büşra KAPLAN Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	REVIEWS AND INDEX EDITORS English Dr. Sevda PEKCOŞKUN GÜNER Kırklareli University (Turkey) Research Asst. Serpil YAVUZ ÖZKAYA Kırklareli University (Turkey) Turkish Dr. Hakkı ÖZKAYA Kırklareli University (Turkey) Dr. Ferhan AKGÜN ÜNSAL Kırklareli University (Turkey) Research Asst. Soner TOKTAR Kırklareli University (Turkey) Research Asst. Serpil KOYUNCU Kırklareli University (Turkey) Research Asst. Mehmet TUNCER Kırklareli University (Turkey) Index Dr. Büşra KAPLAN Kırklareli University (Turkey)

DIŞ TEMSİLCİLER	FOREIGN REPRESENTATORS
Doç. Dr. Despina PROVATA (Yunanistan)	Assoc. Prof. Despina PROVATA (Greece)
Doç. Dr. Elena M. METEVA-ROUSSEVA (Bulgaristan)	Assoc. Prof. Elena M. METEVA-ROUSSEVA (Bulgaria)
Doç. Dr. Ludmila MEŠKOVÁ (Slovakya)	Assoc. Prof. Ludmila MEŠKOVÁ (Slovakia)
Doç. Dr. Sandrine PERALDI (Fransa)	Assoc. Prof. Sandrine PERALDI (France)
Doç. Dr. Meqsud SELİM (Çin)	Assoc. Prof. Meqsud SELİM (China)
Doç. Dr. Tarık DURAN (Sırbistan)	Assoc. Prof. Tarık DURAN (Serbia)
Dr. Ahmet YIKIK (Kıbrıs)	Dr. Ahmet YIKIK (Kıbrıs)
Dr. Antonio Hans DI LEGAMI (İtalya)	Dr. Antonio Hans DI LEGAMI (Italy)
Dr. Gianluca COLELLA (İsveç)	Dr. Gianluca COLELLA (Sweden)
Dr. Hazim Burhan ALNAJJAR (Irak)	Dr. Hazim Burhan ALNAJJAR (Iraq)
Dr. Hela Haidar NAJJAR (Lübnan)	Dr. Hela Haidar NAJJAR (Lebanon)
Dr. Radmila LAZAREVIĆ (Karadağ)	Dr. Radmila LAZAREVIĆ (Montenegro)
Dr. Reza Hosseini BAGHANAM (İran)	Dr. Reza Hosseini BAGHANAM (Iran)
Dr. Shawky Hassan A. A. SHAABAN (Mısır)	Dr. Shawky Hassan A. A. SHAABAN (Egypt)
Dr. Rachael RUEGG (Yeni Zelanda)	Dr. Rachael RUEGG (New Zealand)
Dr. İbrahim YILDIRIM (Azerbaycan)	Dr. İbrahim YILDIRIM (Azerbaijan)
Dr. Amjad ALSYOUF (Ürdün)	Dr. Amjad ALSYOUF (Jordan)
DANIŞMA KURULU	ADVISORY BOARD
Prof. Dr. Hanifi VURAL	Professor Hanifi VURAL
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi (Türkiye)	Tokat Gaziosmanpaşa University (Turkey)
Prof. Dr. Hicabi KIRLANGIÇ	Professor Hicabi KIRLANGIÇ
Ankara Üniversitesi (Türkiye)	Ankara University (Turkey)
Prof. Dr. Marek STACHOWSKI	Professor Marek STACHOWSKI
Krakov Yagellon Üniversitesi (Polonya)	Krakov Yagellon University (Poland)
Prof. Dr. Mehmet NARLI	Professor Mehmet NARLI
Balıkesir Üniversitesi (Türkiye)	Balıkesir University (Turkey)
Prof. Dr. Mustafa S. KAÇALIN	Professor Mustafa S. KAÇALIN
Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Marmara University (Turkey)
Prof. Dr. Oktay AHMED	Professor Oktay AHMED
Üsküp Kiril-Methodi Üniversitesi (Makedonya)	Üsküp Kiril-Methodi University (Macedonia)
Prof. Dr. Ömer ZÜLFE	Professor Ömer ZÜLFE
Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Marmara University (Turkey)
Prof. Dr. Vügar SULTANZADE	Professor Vügar SULTANZADE
Doğu Akdeniz Üniversitesi (KKTC)	Eastern Mediterranean University (TRNC)
Doç. Dr. Despina PROVATA	Assoc. Prof. Despina PROVATA
Atina Milli ve Kapodistriyan Üniversitesi (Yunanistan)	Athens National and Capodistrian University (Greece)
Dr. Shawky Hassan A. A. SHAABAN	Dr. Shawky Hassan A. A. SHAABAN
Kahire Üniversitesi (Mısır)	Cairo University (Egypt)
Dr. Reza Hosseini BAGHANAM	Dr. Reza Hosseini BAGHANAM
Tebriz Azad İslam Üniversitesi (İran)	Tebriz Azad Islam University (Iran)
Prof. Dr. Paolo E. BALBONİ	Prof. Dr. Paolo E. BALBONİ

Venice Ca' Foscari Üniversitesi (İtalya)	Ca' Foscari University (Italy)
HAKEMLER	REFEREES
Prof. Dr. Abdullah EREN Ordu Üniversitesi (Türkiye)	Professor Abdullah EREN Ordu University (Turkey)
Prof. Dr. Ahmet AKÇATAŞ Uşak Üniversitesi (Türkiye)	Professor Ahmet AKÇATAŞ Uşak University (Turkey)
Prof. Dr. Ahmet Cüneyt ISSI İstanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	Professor Ahmet Cüneyt ISSI İstanbul Medeniyet University (Turkey)
Prof. Dr. Ahmet ÇAPKU Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Professor Ahmet ÇAPKU Kırklareli University (Turkey)
Prof. Dr. Ahmet GÜNEYLİ Lefke Avrupa Üniversitesi (Kıbrıs)	Professor Ahmet GÜNEYLİ European University of Lefke (Cyprus)
Prof. Dr. Ahmet YİĞİT Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi (Türkiye)	Professor Ahmet YİĞİT Muğla Sıtkı Koçman University (Turkey)
Prof. Dr. Alev BULUT İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	Professor Alev BULUT Istanbul University (Turkey)
Prof. Dr. Alpaslan OKUR Sakarya Üniversitesi (Türkiye)	Professor Alpaslan OKUR Sakarya University (Turkey)
Prof. Dr. Asuman AKAY AHMED Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Professor Asuman AKAY AHMED Marmara University (Turkey)
Prof. Dr. Atabey KILIÇ Erciyes Üniversitesi (Türkiye)	Professor Atabey KILIÇ Erciyes University (Turkey)
Prof. Dr. Aymil DOĞAN Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)	Professor Aymil DOĞAN Hacettepe University (Turkey)
Prof. Dr. Ayşe Banu KARADAĞ Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Professor Ayşe Banu KARADAĞ Yıldız Technical University (Turkey)
Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi (Türkiye)	Professor Ayşe KAYAPINAR Tekirdağ Namık Kemal University (Turkey)
Prof. Dr. Bahadır GÜCÜYETER Atatürk Üniversitesi (Türkiye)	Professor Bahadır GÜCÜYETER Atatürk University (Turkey)
Prof. Dr. Bahar GÜNEŞ Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi (Türkiye)	Professor Bahar GÜNEŞ Ankara Sosyal Bilimler University (Turkey)
Prof. Dr. Berna Ayça ÜLKER ERKAN İzmir Demokrasi Üniversitesi (Türkiye)	Professor Berna Ayça ÜLKER ERKAN İzmir Demokrasi University (Turkey)
Prof. Dr. Birsan KARACA Ankara Üniversitesi (Türkiye)	Professor Birsan KARACA Ankara University (Turkey)
Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ Uludağ Üniversitesi (Türkiye)	Professor Cengiz ALYILMAZ Uludağ University (Turkey)
Prof. Dr. Duygu ÖZTİN PASSERAT Dokuz Eylül Üniversitesi (Türkiye)	Professor Duygu ÖZTİN PASSERAT Dokuz Eylül University (Turkey)
Prof. Dr. Ece KORKUT Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)	Prof. Dr. Ece KORKUT Hacettepe University (Turkey)

Prof. Dr. Emel ÖZKAYA	Professor Emel ÖZKAYA
Cumhuriyet Üniversitesi (Türkiye)	Cumhuriyet University (Turkey)
Prof. Dr. Emine BOGENÇ DEMİREL	Professor Emine BOGENÇ DEMİREL
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Yıldız Technical University (Turkey)
Prof. Dr. Emir İçhem İdben EL HALİDİ	Professor Emir İçhem İdben EL HALİDİ
Kufe Üniversitesi (Irak)	Kufe University (Iraq)
Prof. Dr. Engin YILMAZ	Professor Engin YILMAZ
Sakarya Üniversitesi (Türkiye)	Sakarya University (Turkey)
Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK	Professor Erdoğan ALTINKAYNAK
Ardahan Üniversitesi (Türkiye)	Ardahan Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Erdoğan KARTAL	Professor Erdoğan KARTAL
Uludağ Üniversitesi (Türkiye)	Uludağ University (Turkey)
Prof. Dr. Ergün KOCA	Professor Ergün KOCA
Girne Amerikan Üniversitesi (Kıbrıs)	Girne Amerikan University (Cyprus)
Prof. Dr. Erhan DURUKAN	Professor Erhan DURUKAN
Trabzon Üniversitesi (Türkiye)	Trabzon University (Turkey)
Prof. Dr. Esmâ İNCE	Professor Esmâ İNCE
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	Istanbul University (Turkey)
Prof. Dr. Fatih BAŞPINAR	Professor Fatih BAŞPINAR
Necmettin Erbakan Üniversitesi (Türkiye)	Necmettin Erbakan University (Turkey)
Prof. Dr. Feryal ÇUBUKÇU	Professor Feryal ÇUBUKÇU
Dokuz Eylül Üniversitesi (Türkiye)	Dokuz Eylül University (Turkey)
Prof. Dr. Fulya TOPÇUOĞLU ÜNAL	Professor Fulya TOPÇUOĞLU ÜNAL
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi (Türkiye)	Kütahya Dumlupınar University (Turkey)
Prof. Dr. Füsün BİLİR ATASEVEN	Professor Füsün BİLİR ATASEVEN
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Yıldız Technical University (Turkey)
Prof. Dr. Füsün SARAÇ	Professor Füsün SARAÇ
Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Marmara University (Turkey)
Prof. Dr. Gökhan ARI	Professor Gökhan ARI
Bursa Uludağ Üniversitesi (Türkiye)	Bursa Uludağ University (Turkey)
Prof. Dr. Gülser ÇETİN	Professor Gülser ÇETİN
Ankara Üniversitesi (Türkiye)	Ankara University (Turkey)
Prof. Dr. Halil AYTEKİN	Professor Halil AYTEKİN
Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Türkiye)	Ondokuz Mayıs University (Turkey)
Prof. Dr. Halit KARATAY	Professor Halit KARATAY
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi (Türkiye)	Bolu Abant İzzet Baysal University (Turkey)
Prof. Dr. Hanife Dilek BATİSLAM	Professor Hanife Dilek BATİSLAM
Çukurova Üniversitesi (Türkiye)	Çukurova University (Turkey)
Prof. Dr. Hanife Nalan GENÇ	Professor Hanife Nalan GENÇ
Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Türkiye)	Ondokuz Mayıs University (Turkey)
Prof. Dr. Hanifi VURAL	Professor Hanifi VURAL
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi (Türkiye)	Tokat Gaziosmanpaşa University (Turkey)
Prof. Dr. Hicabi KIRLANGIÇ	Professor Hicabi KIRLANGIÇ

Ankara Üniversitesi (Türkiye)	Ankara University (Turkey)
Prof. Dr. Hikmet ASUTAY	Professor Hikmet ASUTAY
Trakya Üniversitesi (Türkiye)	Trakya University (Turkey)
Prof. Dr. Hülya KARTAL	Professor Hülya KARTAL
Uludağ Üniversitesi (Türkiye)	Uludağ University (Turkey)
Prof. Dr. Hülya SAVRAN	Professor Hülya SAVRAN
Balıkesir Üniversitesi (Türkiye)	Balıkesir University (Turkey)
Prof. Dr. Hüseyin YAZICI	Prof. Dr. Hüseyin YAZICI
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi (Türkiye)	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Işın Bengi ÖNER	Professor Işın Bengi ÖNER
29 Mayıs Üniversitesi (Türkiye)	29 Mayıs University (Turkey)
Prof. Dr. İbrahim GÜLTEKİN	Professor İbrahim GÜLTEKİN
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul University (Turkey)
Prof. Dr. İbrahim TAŞ	Professor İbrahim TAŞ
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi (Türkiye)	Bilecik Şeyh Edebali University (Turkey)
Prof. Dr. İsmail GÜLEÇ	Professor İsmail GÜLEÇ
İstanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Medeniyet University (Turkey)
Prof. Dr. Kamil İŞERİ	Professor Kamil İŞERİ
Dokuz Eylül Üniversitesi (Türkiye)	Dokuz Eylül University (Turkey)
Prof. Dr. Kerime ÜSTÜNOVA	Professor Kerime ÜSTÜNOVA
Bursa Uludağ Üniversitesi (Türkiye)	Bursa Uludağ University (Turkey)
Prof. Dr. Linda TORRESİN	Professor Linda TORRESİN
Padova Üniversitesi (İtalya)	Università degli Studi di Padova (Italy)
Prof. Dr. Liudmyla Volodymyrivna SHYTYK	Professor Liudmyla Volodymyrivna SHYTYK
Cherkasy Bohdan Khmelnytskyi Üniversitesi (Ukrayna)	Cherkasy Bohdan Khmelnytskyi University (Ukraine)
Prof. Dr. Marek STACHOWSKI	Professor Marek STACHOWSKI
Krakov Yagellon Üniversitesi (Polonya)	Krakov Yagellon University (Polonia)
Prof. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ	Professor Mehmet ÇERİBAŞ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi (Türkiye)	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Mehmet NARLI	Professor Mehmet NARLI
Balıkesir Üniversitesi (Türkiye)	Balıkesir University (Turkey)
Prof. Dr. Mehmet ÖLMEZ	Professor Mehmet ÖLMEZ
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Yıldız Technical University (Turkey)
Prof. Dr. Meryem AYAN	Professor Meryem AYAN
Manisa Celal Bayar Üniversitesi (Türkiye)	Manisa Celal Bayar University (Turkey)
Prof. Dr. Mesut AYAR	Professor Mesut AYAR
Kirklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kirklareli University (Turkey)
Prof. Dr. Mine DEMİRTAŞ	Professor Mine DEMİRTAŞ
Beykent Üniversitesi (Türkiye)	Beykent University (Turkey)
Prof. Dr. Mine YAZICI	Professor Mine YAZICI
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul University (Turkey)
Prof. Dr. Mira KHACHEMİZOVA	Professor Mira KHACHEMİZOVA
Düzce Üniversitesi (Türkiye)	Düzce University (Turkey)

Prof. Dr. Muhammet KOÇAK Gazi Üniversitesi (Türkiye)	Professor Muhammet KOÇAK Gazi University (Turkey)
Prof. Dr. Muharrem DAYANÇ İstanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	Professor Muharrem DAYANÇ İstanbul Medeniyet University (Turkey)
Prof. Dr. Mustafa BALCI İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	Professor Mustafa BALCI İstanbul University (Turkey)
Prof. Dr. Mustafa S. KAÇALIN Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Professor Mustafa S. KAÇALIN Marmara University (Turkey)
Prof. Dr. Mustafa KURT Gazi Üniversitesi (Türkiye)	Professor Mustafa KURT Gazi University (Turkey)
Prof. Dr. Mustafa SARICA Adnan Menderes Üniversitesi (Türkiye)	Professor Mustafa SARICA Adnan Menderes University (Turkey)
Prof. Dr. Mustafa ÖZKAN İstinye Üniversitesi (Türkiye)	Professor Mustafa ÖZKAN İstinye University (Turkey)
Prof. Dr. Neslihan KANSU-YETKİNER İzmir Ekonomi Üniversitesi (Türkiye)	Professor Neslihan KANSU-YETKİNER İzmir Economy University (Turkey)
Prof. Dr. Nevin ÖZKAN Ankara Üniversitesi (Türkiye)	Professor Nevin ÖZKAN Ankara University (Turkey)
Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN Erciyes Üniversitesi (Türkiye)	Professor Nevzat ÖZKAN Erciyes University (Turkey)
Prof. Dr. Nevzat TOPAL Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi (Türkiye)	Professor Nevzat TOPAL Niğde Ömer Halisdemir University (Turkey)
Prof. Dr. Nezir TEMUR Gazi Üniversitesi (Türkiye)	Professor Nezir TEMUR Gazi University (Turkey)
Prof. Dr. Nur Melek DEMİR Ankara Üniversitesi (Türkiye)	Professor Nur Melek DEMİR Ankara University (Turkey)
Prof. Dr. Xinmin ZHENG Shanghai International Studies University (Çin)	Professor Xinmin ZHENG (Chinese) Shanghai International Studies University (Çin)
Prof. Dr. Oktay AHMED Üsküp Kiril-Methodi Üniversitesi (Makedonya)	Professor Oktay AHMED Üsküp Kiril-Methodi University (Macedonia)
Prof. Dr. Osman MERT Atatürk Üniversitesi (Türkiye)	Professor Osman MERT Atatürk University (Turkey)
Prof. Dr. Ömer SOLAK Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi (Türkiye)	Professor Ömer SOLAK Çanakkale Onsekiz Mart University (Turkey)
Prof. Dr. Ömer ZÜLFE Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Professor Ömer ZÜLFE Marmara University (Turkey)
Prof. Dr. Özer ŞENÖDEYİCİ Hitit Üniversitesi (Türkiye)	Professor Özer ŞENÖDEYİCİ Hitit University (Turkey)
Prof. Dr. Paolo E. BALBONI Venice Ca' Foscari Üniversitesi (İtalya)	Professor Paolo E. BALBONI Ca' Foscari University (Italy)
Prof. Dr. Rifat GÜNDAY Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Türkiye)	Professor Rifat GÜNDAY Ondokuz Mayıs University (Turkey)
Prof. Dr. Secaattin TURAL	Professor Secaattin TURAL

Istanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	Istanbul Medeniyet University (Turkey)
Prof. Dr. Selçuk ÇIKLA	Professor Selçuk ÇIKLA
Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Türkiye)	Ondokuz Mayıs University (Turkey)
Prof. Dr. Seval ŞAHİN	Professor Seval ŞAHİN
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (Türkiye)	Mimar Sinan Güzel Sanatlar University (Turkey)
Prof. Dr. Simona SALIERNO	Professor Simona SALIERNO
Cpia Sassuolo (İtalya)	Cpia Sassuolo (Italy)
Prof. Dr. Suat UNGAN	Professor Suat UNGAN
Trabzon Üniversitesi (Türkiye)	Trabzon University (Turkey)
Prof. Dr. Suna TİMUR AĞILDERE	Professor Suna TİMUR AĞILDERE
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (Türkiye)	Ankara Hacı Bayram Veli University (Turkey)
Prof. Dr. Sündüz ÖZTÜRK-KASAR	Professor Sündüz ÖZTÜRK-KASAR
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Yıldız Technical University (Turkey)
Prof. Dr. Şaban SAĞLIK	Professor Şaban SAĞLIK
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi (Türkiye)	Fatih Sultan Mehmet Vakıf University (Turkey)
Prof. Dr. Şureddin MEMMEDLİ	Professor Şureddin MEMMEDLİ
Ardahan Üniversitesi (Türkiye)	Ardahan University (Turkey)
Prof. Dr. Umut BALCI	Professor Umut BALCI
Batman Üniversitesi (Türkiye)	Batman University (Turkey)
Prof. Dr. Üzeyir ASLAN	Professor Üzeyir ASLAN
Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Marmara University (Turkey)
Prof. Dr. Vügar SULTANZADE	Professor Vügar SULTANZADE
Doğu Akdeniz Üniversitesi (KKTC)	Eastern Mediterranean University (TRNC)
Prof. Dr. Yakup YILMAZ	Professor Yakup YILMAZ
Istanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	Istanbul Medeniyet University (Turkey)
Prof. Dr. Yavuz KIZILÇİM	Professor Yavuz KIZILÇİM
Atatürk Üniversitesi (Türkiye)	Atatürk University (Turkey)
Prof. Dr. Yusuf TEPELİ	Professor Yusuf TEPELİ
Akdeniz Üniversitesi (Türkiye)	Akdeniz University (Turkey)
Doç. Dr. Abdulkadir ATICI	Assoc. Prof. Abdulkadir ATICI
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Doç. Dr. Abdulkadir GÖLCÜ	Assoc. Prof. Abdulkadir GÖLCÜ
Selçuk Üniversitesi (Türkiye)	Selçuk University (Turkey)
Doç. Dr. Abdurrahman KOLCU	Assoc. Prof. Abdurrahman KOLCU
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi (Türkiye)	Recep Tayyip Erdoğan University (Turkey)
Doç. Dr. Ahmet BALCI	Assoc. Prof. Ahmet BALCI
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi (Türkiye)	Hatay Mustafa Kemal University (Turkey)
Doç. Dr. Ahmet BAŞAL	Assoc. Prof. Ahmet BAŞAL
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Yıldız Technical University (Turkey)
Doç. Dr. Ahmet BENZER	Assoc. Prof. Ahmet BENZER
Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Marmara University (Turkey)
Doç. Dr. Ahmet DAĞ	Assoc. Prof. Ahmet DAĞ
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)

Doç. Dr. Ahmet Gökhan BİÇER Bartın Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Ahmet Gökhan BİÇER Bartın University (Turkey)
Doç. Dr. Ahmet KOÇAK İstanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Ahmet KOÇAK İstanbul Medeniyet University (Turkey)
Doç. Dr. Ahmet ALTAY Bartın Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Ahmet ALTAY Bartın Üniversitesi (Turkey)
Doç. Dr. Ahmet Naim ÇİÇEKLER İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Ahmet Naim ÇİÇEKLER İstanbul University (Turkey)
Doç. Dr. Aitkanyim KALİEVA Turan Üniversitesi (Kazakistan)	Assoc. Prof. Aitkanyim KALİEVA Turan University (Kazakhstan)
Doç. Dr. Akartürk KARAHAN Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Akartürk KARAHAN Ankara Yıldırım Beyazıt University (Turkey)
Doç. Dr. Ali CANÇELİK Kocaeli Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Ali CANÇELİK Kocaeli University (Turkey)
Doç. Dr. Ali KURT Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Ali KURT Kırklareli University (Turkey)
Doç. Dr. Ali ÖZTÜRK Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Ali ÖZTÜRK Alanya Alaaddin Keykubat University (Turkey)
Doç. Dr. Amjad ALSYOUF Al-Balqa Applied Üniversitesi (Ürdün)	Assoc. Prof. Amjad ALSYOUF Al-Balqa Applied University (Jordan)
Doç. Dr. Aslı Özlem TARAKCIOĞLU Ankara Hacıbayram Veli Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Aslı Özlem TARAKCIOĞLU Ankara Hacıbayram Veli University (Turkey)
Doç. Dr. Atalay GÜNDÜZ Dokuz Eylül Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Atalay GÜNDÜZ Dokuz Eylül University (Turkey)
Doç. Dr. Aydan IRGATOĞLU Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Aydan IRGATOĞLU Ankara Hacı Bayram Veli University (Turkey)
Doç. Dr. Ayfer KARA Minsk Devlet Dil Bilim Üniversitesi (Beyaz Rusya)	Assoc. Prof. Ayfer KARA Minsk State Linguistic University (Belarus)
Doç. Dr. Ayhan KARAKAŞ Çukurova Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Ayhan KARAKAŞ Çukurova University (Turkey)
Doç. Dr. Ayla OĞUZ Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Ayla OĞUZ Tokat Gaziosmanpaşa University (Turkey)
Doç. Dr. Aylin SEYMEN Gazi Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Aylin SEYMEN Gazi University (Turkey)
Doç. Dr. Ayşe Şirin OKYAYUZ Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Ayşe Şirin OKYAYUZ Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)
Doç. Dr. Banu İNAN KARAGÜL Kocaeli Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Banu İNAN KARAGÜL Kocaeli University (Turkey)
Doç. Dr. Barbara Dell'abate ÇELEBİ İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Barbara Dell'abate ÇELEBİ İstanbul University (Turkey)
Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ Erciyes Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Bayram DURBİLMEZ Erciyes University (Turkey)
Doç. Dr. Behice VARIŞOĞLU	Assoc. Prof. Behice VARIŞOĞLU

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi (Türkiye)	Tokat Gaziosmanpaşa University (Turkey)
Doç. Dr. Beki HALEVA	Assoc. Prof. Beki HALEVA
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Yıldız Technical University (Turkey)
Doç. Dr. Bekir İNCE	Assoc. Prof. Bekir İNCE
Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	Medeniyet University (Turkey)
Doç. Dr. Beytullah BEKAR	Assoc. Prof. Beytullah BEKAR
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Doç. Dr. Bilge BAĞCI AYRANCI	Assoc. Prof. Bilge BAĞCI AYRANCI
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi (Türkiye)	Aydın Adnan Menderes University (Turkey)
Doç. Dr. Bünyamin SARİKAYA	Assoc. Prof. Bünyamin SARİKAYA
Muş Alparıslan Üniversitesi (Türkiye)	Muş Alparıslan University (Turkey)
Doç. Dr. Okan Celal GÜNGÖR	Assoc. Prof. Okan Celal GÜNGÖR
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (Türkiye)	Karamanoğlu Mehmetbey University (Turkey)
Doç. Dr. Celile Eren ÖKTEN	Assoc. Prof. Celile Eren ÖKTEN
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Yıldız Technical University (Turkey)
Doç. Dr. Cihan ÇAKMAK	Assoc. Prof. Cihan ÇAKMAK
Manisa Celal Bayar Üniversitesi (Türkiye)	Manisa Celal Bayar University (Turkey)
Doç. Dr. Cihangir KIZILÖZEN	Assoc. Prof. Cihangir KIZILÖZEN
Siirt Üniversitesi (Türkiye)	Siirt University (Turkey)
Doç. Dr. Deniz MELANLIOĞLU	Assoc. Prof. Deniz MELANLIOĞLU
Kırıkkale Üniversitesi (Türkiye)	Kırıkkale University (Turkey)
Doç. Dr. Çağrı GÜMÜŞ	Assoc. Prof. Çağrı GÜMÜŞ
KTO Karatay Üniversitesi (Türkiye)	KTO Karatay University (Turkey)
Doç. Dr. Despina PROVATA	Assoc. Prof. Despina PROVATA
Atina Milli ve Kapodistriyan Üniversitesi (Yunanistan)	Athens National and Capodistriyan University (Greece)
Doç. Dr. Didem ARDALI BÜYÜKARMAN	Assoc. Prof. Didem ARDALI BÜYÜKARMAN
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Yıldız Technical University (Turkey)
Doç. Dr. Didem KOBAN KOÇ	Assoc. Prof. Didem KOBAN KOÇ
İzmir Demokrasi Üniversitesi (Türkiye)	İzmir Demokrasi University (Turkey)
Doç. Dr. Didem TUNA	Assoc. Prof. Didem TUNA
İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Yeni Yüzyıl University (Turkey)
Doç. Dr. Efecan KARAGÖL	Efecan KARAGÖL
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi (Türkiye)	Zonguldak Bülent Ecevit University (Turkey)
Doç. Dr. Elena M. METEVA-ROUSSEVA	Assoc. Prof. Elena M. METEVA-ROUSSEVA
Sofya Üniversitesi (Bulgaristan)	Sofia University (Bulgaria)
Doç. Dr. Elif AKTAŞ	Assoc. Prof. Elif AKTAŞ
Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi (Türkiye)	Alanya Alaaddin Keykubat University (Turkey)
Doç. Dr. Emel ÖZKAYA	Assoc. Prof. Emel ÖZKAYA
Cumhuriyet Üniversitesi (Türkiye)	Cumhuriyet University (Turkey)
Doç. Dr. Emrah EKMEKÇİ	Assoc. Prof. Emrah EKMEKÇİ
Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Türkiye)	Ondokuz Mayıs University (Turkey)
Doç. Dr. Erdinç ASLAN	Assoc. Prof. Erdinç ASLAN
Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Marmara University (Turkey)

Adres

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Doç. Dr. Erdoğan KELEŞ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Erdoğan KELEŞ Muğla Sıtkı Koçman University (Turkey)
Doç. Dr. Ersen ERSOY Dumlupınar Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Ersen ERSOY Dumlupınar University (Turkey)
Doç. Dr. Ersoy TOPUZKANAMIŞ Balıkesir Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Ersoy TOPUZKANAMIŞ Balıkesir University (Turkey)
Doç. Dr. Ertan KUŞÇU Pamukkale Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Ertan KUŞÇU Pamukkale University (Turkey)
Doç. Dr. Ertan ENGİN Necmettin Erbakan Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Ertan ENGİN Necmettin Erbakan University (Turkey)
Doç. Dr. Ertuğ CAN Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Ertuğ CAN Kırklareli University (Turkey)
Doç. Dr. Ertuğrul KARAKUŞ Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Ertuğrul KARAKUŞ Kırklareli University (Turkey)
Doç. Dr. Esra BİRKAN BAYDAN Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Esra BİRKAN BAYDAN Kırklareli University (Turkey)
Doç. Dr. Esra Nur TİRYAKİ Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Esra Nur TİRYAKİ Hatay Mustafa Kemal University (Turkey)
Doç. Dr. Evangelos KOURDIS Selanik Aristoteles Üniversitesi (Yunanistan)	Assoc. Prof. Evangelos KOURDIS Aristotle University of Thessaloniki (Greece)
Doç. Dr. Fabio GRASSİ Roma Sapienza (İtalya)	Assoc. Dr. Fabio GRASSİ Roma Sapienza (Italy)
Doç. Dr. Faruk DOĞAN Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Faruk DOĞAN Kırklareli University (Turkey)
Doç. Dr. Faruk KALAY Aydın Adnan Menderes Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Faruk KALAY Aydın Adnan Menderes University (Turkey)
Doç. Dr. Fatma KABA Pamukkale Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Fatma KABA Pamukkale University (Turkey)
Doç. Dr. Fatma KALPAKLI Selçuk Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Fatma KALPAKLI Selçuk University (Turkey)
Doç. Dr. Faysal Okan ATASOY Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Faysal Okan ATASOY Isparta Süleyman Demirel University (Turkey)
Doç. Dr. Ferhat ENSAR Bursa Uludağ Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Ferhat ENSAR Bursa Uludağ University (Turkey)
Doç. Dr. Fethi KAYALAR Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Fethi KAYALAR Erzincan Binali Yıldırım University (Turkey)
Doç. Dr. Fettah KUZU Gaziantep Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Fettah KUZU Gaziantep University (Turkey)
Doç. Dr. Feyza TOKAT Pamukkale Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Feyza TOKAT Pamukkale University (Turkey)
Doç. Dr. Filiz METE Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Filiz METE Hacettepe University (Turkey)
Doç. Dr. Funda KIZILER EMER	Assoc. Prof. Funda KIZILER EMER

Sakarya Üniversitesi (Türkiye)	Sakarya University (Turkey)
Doç. Dr. Gamze ÖKSÜZ	Assoc. Prof. Gamze ÖKSÜZ
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (Türkiye)	Ankara Hacı Bayram Veli University (Turkey)
Doç. Dr. Gökçen GÖÇEN	Assoc. Prof. Gökçen GÖÇEN
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi (Türkiye)	Fatih Sultan Mehmet Vakıf University (Turkey)
Doç. Dr. Gökhan TUNÇ	Assoc. Prof. Gökhan TUNÇ
Anadolu Üniversitesi (Türkiye)	Anadolu University (Turkey)
Doç. Dr. Graziano SERRAGIOTTO	Assoc. Dr. Graziano SERRAGIOTTO
Venice Ca' Foscari Üniversitesi (İtalya)	Ca' Foscari University of Venice (Italy)
Doç. Dr. Guntars DREIJERS	Assoc. Prof. Guntars DREIJERS
Ventspils Uygulamalı Bilimler Üniversitesi (Letonya)	Ventspils University of Applied Sciences (Latvia)
Doç. Dr. Gül Banu DUMAN	Assoc. Prof. Gül Banu DUMAN
Zonguldak bülent Ecevit Üniversitesi (Türkiye)	Zonguldak bülent Ecevit University (Turkey)
Doç. Dr. Gülhanım ÜNSAL	Assoc. Prof. Gülhanım ÜNSAL
Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Marmara University (Turkey)
Doç. Dr. Gülnur AYDIN	Assoc. Prof. Gülnur AYDIN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (Türkiye)	Ankara Hacı Bayram Veli University (Turkey)
Doç. Dr. Gürkan DAĞBAŞL	Assoc. Prof. Gürkan DAĞBAŞL
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (Türkiye)	Ankara Hacı Bayram Veli University (Turkey)
Doç. Dr. Haluk ÖNER	Assoc. Prof. Haluk ÖNER
Bartın Üniversitesi (Türkiye)	Bartın University (Turkey)
Doç. Dr. Hatice FIRAT	Assoc. Prof. Hatice FIRAT
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi (Türkiye)	Muğla Sıtkı Koçman University (Turkey)
Doç. Dr. Hülya KAYA	Assoc. Prof. Hülya KAYA
Dokuz Eylül Üniversitesi (Türkiye)	Dokuz Eylül University (Turkey)
Doç. Dr. İbrahim SONA	Assoc. Prof. İbrahim SONA
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Yıldız Teknik University (Turkey)
Doç. Dr. İbrahim USTA	Assoc. Prof. İbrahim USTA
Bingöl Üniversitesi (Türkiye)	Bingöl Üniversitesi (Turkey)
Doç. Dr. İlker AYDIN	Assoc. Prof. İlker AYDIN
Ordu Üniversitesi (Türkiye)	Ordu University (Turkey)
Doç. Dr. İlker TOSUN	Assoc. Prof. İlker TOSUN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Doç. Dr. İlkin GULUSOY	Assoc. Prof. İlkin GULUSOY
Kafkas Üniversitesi (Türkiye)	Kafkas University (Turkey)
Doç. Dr. İlknur SAVAŞKAN	Assoc. Prof. İlknur SAVAŞKAN
Bursa Uludağ Üniversitesi (Türkiye)	Bursa Uludağ University (Turkey)
Doç. Dr. Kamala Tahsin KARİMOVA	Assoc. Prof. Kamala Tahsin KARİMOVA
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi (Türkiye)	Ağrı İbrahim Çeçen University (Turkey)
Doç. Dr. Kürşat CESUR	Assoc. Prof. Kürşat CESUR
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi (Türkiye)	Çanakkale Onsekiz Mart University (Turkey)
Doç. Dr. Lale ÖZCAN	Assoc. Prof. Lale ÖZCAN
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Yıldız Technical University (Turkey)

Adres

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Doç. Dr. Levent UZUN Bursa Uludağ Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Levent UZUN Bursa Uludağ University (Turkey)
Doç. Dr. Leyla Çiğdem DALKILIÇ Ankara Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Leyla Çiğdem DALKILIÇ Ankara University (Turkey)
Doç. Dr. Lokman TANRIKULU Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Lokman TANRIKULU Nevşehir Hacı Bektaş Veli University (Turkey)
Doç. Dr. Ludmila MEŠKOVÁ Matej Bel Üniversitesi (Slovakya)	Assoc. Prof. Ludmila MEŠKOVÁ Matej Bel University (Slovakia)
Doç. Dr. Mazhar BAL Akdeniz Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Mazhar BAL Akdeniz University (Turkey)
Doç. Dr. Mehmet Celal VARIŞOĞLU Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Mehmet Celal VARIŞOĞLU Tokat Gaziosmanpaşa University (Turkey)
Doç. Dr. Mehmet ELBAN Fırat Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Mehmet ELBAN Fırat University (Turkey)
Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Mehmet GÜNEŞ Marmara University (Turkey)
Doç. Dr. Mehmet İLGÜREL İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Mehmet İLGÜREL İstanbul University (Turkey)
Doç. Dr. Mehmet KURUDAYIOĞLU Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Mehmet KURUDAYIOĞLU Hacettepe University (Turkey)
Doç. Dr. Mehmet Recep TAŞ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Mehmet Recep TAŞ Van Yüzüncü Yıl University (Turkey)
Doç. Dr. Mehmet SAMSAKÇI İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Mehmet SAMSAKÇI İstanbul University (Turkey)
Doç. Dr. Mehmet Turgut BERBERCAN Çankırı Karatekin Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Mehmet Turgut BERBERCAN Çankırı Karatekin University (Turkey)
Doç. Dr. Mehmet YASTI Necmettin Erbakan Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Mehmet YASTI Necmettin Erbakan University (Turkey)
Doç. Dr. Mehrali CALP Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Mehrali CALP Ağrı İbrahim Çeçen University (Turkey)
Doç. Dr. Mehtap ÖZDEN Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Mehtap ÖZDEN Çanakkale Onsekiz Mart University (Turkey)
Doç. Dr. Melda KESER Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Melda KESER Tekirdağ Namık Kemal University (Turkey)
Doç. Dr. Melek ALPAR Gazi Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Melek ALPAR Gazi University (Turkey)
Doç. Dr. Meryem SALİM AHMED Şumnu Üniversitesi (Bulgaristan)	Assoc. Prof. Meryem SALİM AHMED Shumen University (Bulgaria)
Doç. Dr. Meqsud SELİM Kuzeybatı Milliyetler Üniversitesi (Çin)	Assoc. Prof. Meqsud SELİM Northwest University for Nationalities (China)
Doç. Dr. Mesut GÜN Mersin Üniversitesi (Türkiye)	Assoc. Prof. Mesut GÜN Mersin University (Turkey)
Doç. Dr. Mesut KULELİ	Assoc. Prof. Mesut KULELİ

Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi (Türkiye)	Bandırma Onyedil Eylül University (Turkey)
Doç. Dr. Mevlüde ZENGİN	Assoc. Prof. Mevlüde ZENGİN
Sivas Cumhuriyet (Türkiye)	Sivas Cumhuriyet (Turkey)
Doç. Dr. Murad KARADUMAN	Assoc. Prof. Murad KARADUMAN
Akdeniz Üniversitesi (Türkiye)	Akdeniz University (Turkey)
Doç. Dr. Murat ELMALI	Assoc. Prof. Murat ELMALI
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul University (Turkey)
Doç. Dr. Murat ÖĞÜTCÜ	Assoc. Prof. Murat ÖĞÜTCÜ
Kapadokya Üniversitesi (Türkiye)	Kapadokya University (Turkey)
Doç. Dr. Murat ŞENGÜL	Assoc. Prof. Murat ŞENGÜL
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi (Türkiye)	Nevşehir Hacı Bektaş Veli University (Turkey)
Doç. Dr. Mustafa KAYA	Assoc. Prof. Mustafa KAYA
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi (Türkiye)	Van Yüzüncü Yıl University (Turkey)
Doç. Dr. Mustafa Zeki ÇIRAKLI	Assoc. Prof. Mustafa Zeki ÇIRAKLI
Karadeniz Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Karadeniz Teknik University (Turkey)
Doç. Dr. Mutlu DEVECİ	Assoc. Prof. Mutlu DEVECİ
Fırat Üniversitesi (Türkiye)	Fırat University (Turkey)
Doç. Dr. Mümtaz SARIÇİÇEK	Assoc. Prof. Mümtaz SARIÇİÇEK
Erciyes Üniversitesi (Türkiye)	Erciyes University (Turkey)
Doç. Dr. Necdet NEYDİM	Assoc. Prof. Necdet NEYDİM
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul University (Turkey)
Doç. Dr. Necdet TOZLU	Assoc. Prof. Necdet TOZLU
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi (Türkiye)	Erzincan Binali Yıldırım University (Turkey)
Doç. Dr. Neslihan KARAKUŞ	Assoc. Prof. Neslihan KARAKUŞ
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Yıldız Teknik University (Turkey)
Doç. Dr. Nesrin GÜLLÜDAĞ	Assoc. Prof. Nesrin GÜLLÜDAĞ
İğdır Üniversitesi (Türkiye)	İğdır University (Turkey)
Doç. Dr. Neval AKÇA BERK	Assoc. Prof. Neval AKÇA BERK
Çukurova Üniversitesi (Türkiye)	Çukurova University (Turkey)
Doç. Dr. Nevin AKKAYA	Assoc. Prof. Nevin AKKAYA
Dokuz Eylül Üniversitesi (Türkiye)	Dokuz Eylül University (Turkey)
Doç. Dr. Nilüfer İLHAN	Assoc. Prof. Nilüfer İLHAN
Yozgat Bozok Üniversitesi (Türkiye)	Yozgat Bozok University (Turkey)
Doç. Dr. Nizamettin KASAP	Assoc. Prof. Nizamettin KASAP
Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)	Hacettepe University (Turkey)
Doç. Dr. Nurgül ÖZCAN (Türkiye)	Assoc. Prof. Nurgül ÖZCAN (Turkey)
Doç. Dr. Nurşat BİÇER	Assoc. Prof. Nurşat BİÇER
Kilis 7 Aralık Üniversitesi (Türkiye)	Kilis 7 Aralık University (Turkey)
Dr. Onur ÖZCAN	Dr. Onur ÖZCAN
Gazi Üniversitesi (Türkiye)	Gazi University (Turkey)
Doç. Dr. Osman ÜNLÜ	Assoc. Prof. Osman ÜNLÜ
Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi (Türkiye)	Bandırma Onyedil Eylül University (Turkey)
Doç. Dr. Özgür AY	Assoc. Prof. Özgür AY

Uşak Üniversitesi (Türkiye)	Uşak University (Turkey)
Doç. Dr. Özlem KASAP	Assoc. Prof. Özlem KASAP
Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)	Hacettepe University (Turkey)
Doç. Dr. Petru GOLBAN	Assoc. Prof. Petru GOLBAN
Namık Kemal Üniversitesi (Türkiye)	Namık Kemal University (Turkey)
Doç. Dr. Raif İVECAN	Assoc. Prof. Raif İVECAN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Doç. Dr. Reyhan ÇELİK	Assoc. Prof. Reyhan ÇELİK
Akdeniz Üniversitesi (Türkiye)	Akdeniz University (Turkey)
Doç. Dr. Ruzana DOLEVA	Assoc. Prof. Dr. Ruzana DOLEVA
Düzce Üniversitesi (Türkiye)	Düzce University (Turkey)
Doç. Dr. Sadi GEDİK	Assoc. Prof. Dr. Sadi GEDİK
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi (Türkiye)	Kahramanmaraş Sütçü İmam University (Turkey)
Doç. Dr. Salih İNCİ	Assoc. Prof. Salih İNCİ
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Doç. Dr. Dr. Salih Kürşad DOLUNAY	Assoc. Prof. Salih Kürşad DOLUNAY
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi (Türkiye)	Bolu Abant İzzet Baysal University (Turkey)
Doç. Dr. Saman HASHEMPOUR	Assoc. Prof. Dr. Saman HASHEMPOUR
Girne Amerikan Üniversitesi (KKTC)	Girne American University (GRNC)
Doç. Dr. Sandrine PERALDI (Fransa)	Assoc. Prof. Sandrine PERALDI (France)
Doç. Dr. Seda ARIKAN	Assoc. Prof. Seda ARIKAN
Fırat Üniversitesi (Türkiye)	Fırat University (Turkey)
Doç. Dr. Selim EMİROĞLU	Assoc. Prof. Selim EMİROĞLU
İstanbul Aydın Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Aydın University (Turkey)
Doç. Dr. Sema ÇETİN BAYCANLAR	Assoc. Prof. Sema ÇETİN BAYCANLAR
Çukurova Üniversitesi (Türkiye)	Çukurova University (Turkey)
Doç. Dr. Sezai ÖZTAŞ	Assoc. Prof. Sezai ÖZTAŞ
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Doç. Dr. Susana SHKHALAKHOVA	Assoc. Prof. Dr. Susana SHKHALAKHOVA
Düzce Üniversitesi (Türkiye)	Düzce University (Turkey)
Doç. Dr. Suzan KAVANOZ	Assoc. Prof. Dr. Suzan KAVANOZ
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Yıldız Technical University (Turkey)
Doç. Dr. Tamilla ALİYEVA	Assoc. Prof. Dr. Tamilla ALİYEVA
Dokuz Eylül Üniversitesi (Türkiye)	Dokuz Eylül University (Turkey)
Doç. Dr. Tatiana GOLBAN	Assoc. Prof. Tatiana GOLBAN
Namık Kemal Üniversitesi (Türkiye)	Namık Kemal University (Turkey)
Doç. Dr. Turgay ANAR	Assoc. Prof. Turgay ANAR
İstanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Medeniyet University (Turkey)
Doç. Dr. Ümit AKIN	Assoc. Prof. Ümit AKIN
Bandırma On Yedi Eylül Üniversitesi (Türkiye)	Bandırma On Yedi Eylül University (Turkey)
Doç. Dr. Vahibe Türkan DOĞRUÖZ	Assoc. Prof. Vahibe Türkan DOĞRUÖZ
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Doç. Dr. Vesile ALBAYRAK SAK	Assoc. Prof. Vesile ALBAYRAK SAK

Necmettin Erbakan Üniversitesi (Türkiye)	Necmettin Erbakan University (Turkey)
Doç. Dr. Yaprak Türkan YÜCELSİN-TAŞ	Assoc. Prof. Yaprak Türkan YÜCELSİN-TAŞ
Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Marmara University (Turkey)
Doç. Dr. Yasemin BAKİ	Assoc. Prof. Yasemin BAKİ
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi (Türkiye)	Recep Tayyip Erdoğan University (Turkey)
Doç. Dr. Yunus KAPLAN	Assoc. Prof. Yunus KAPLAN
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi (Türkiye)	Osmaniye Korkut Ata University (Turkey)
Doç. Dr. Yusuf AVCI	Assoc. Prof. Yusuf AVCI
Çanakkale 18 Mart Üniversitesi (Türkiye)	Çanakkale 18 Mart University (Turkey)
Doç. Dr. Yusuf POLAT	Assoc. Prof. Yusuf POLAT
Kırıkkale Üniversitesi (Türkiye)	Kırıkkale Üniversitesi (Türkiye)
Doç. Dr. Yusuf SÖYLEMEZ	Assoc. Prof. Yusuf SÖYLEMEZ
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi (Türkiye)	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi (Türkiye)
Doç. Dr. Zennure KÖSEMAN	Assoc. Prof. Zennure KÖSEMAN
İnönü Üniversitesi (Türkiye)	İnönü University (Turkey)
Doç. Dr. Zulfiya ŞAHİN	Assoc. Prof. Zulfiya ŞAHİN
Ankara Üniversitesi (Türkiye)	Ankara University (Turkey)
Dr. Abdülkerim ASILSOY	Dr. Abdülkerim ASILSOY
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Abdulhakim TUĞLUK	Dr. Abdulhakim TUĞLUK
Iğdır Üniversitesi (Türkiye)	Iğdır University (Turkey)
Dr. Abdulkadir ÖZTÜRK	Dr. Abdulkadir ÖZTÜRK
Ordu Üniversitesi (Türkiye)	Ordu University (Turkey)
Dr. Abdulkadir HAMARAT	Dr. Abdulkadir HAMARAT
Munzur Üniversitesi (Türkiye)	Munzur University (Turkey)
Dr. Abdullah UÇAR	Dr. Abdullah UÇAR
Aksaray Üniversitesi (Türkiye)	Aksaray University (Turkey)
Dr. Abdulkadir ÜNAL	Dr. Abdulkadir ÜNAL
Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi (Türkiye)	Alanya Alaaddin Keykubat University (Turkey)
Dr. Abdullah YILDIRIM	Dr. Abdullah YILDIRIM
İnönü Üniversitesi (Türkiye)	İnönü University (Turkey)
Dr. Abdullah Nejat TÖNGÜR	Dr. Abdullah Nejat TÖNGÜR
Maltepe Üniversitesi (Türkiye)	Maltepe University (Turkey)
Dr. Adem CAN	Dr. Adem CAN
Erzincan Üniversitesi (Türkiye)	Erzincan University (Turkey)
Dr. Abidin KARASU	Dr. Abidin KARASU
İstanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Medeniyet University (Turkey)
Dr. Adnan UZUN	Dr. Adnan UZUN
Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi (Türkiye)	Bandırma Onyediy Eylül University (Turkey)
Dr. Ahmad OMAR	Dr. Ahmad OMAR
İstanbul Aydın Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Aydın University (Turkey)
Dr. Ahmed ALDYAB	Dr. Ahmed ALDYAB
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi (Türkiye)	Ankara Yıldırım Beyazıt University (Turkey)

Adres

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Dr. Ahmed Farman ÇELEBİ	Dr. Ahmed Farman ÇELEBİ
Bağdat Üniversitesi (Irak)	Baghdad University (Iraq)
Dr. Ahmed Hassan ALI	Dr. Ahmed Hassan ALI
Bursa Uludağ Üniversitesi (Türkiye)	Bursa Uludağ University (Turkey)
Dr. Ahmet AKGÜL	Dr. Ahmet AKGÜL
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi (Türkiye)	Isparta University of Applied Sciences (Turkey)
Dr. Ahmet AYCAN	Dr. Ahmet AYCAN
Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Türkiye)	Ondokuz Mayıs University (Turkey)
Dr. Ahmet AYKAN	Dr. Ahmet AYKAN
Muş Alparslan Üniversitesi (Türkiye)	Muş Alparslan University (Turkey)
Dr. Ahmet BAŞKAN	Dr. Ahmet BAŞKAN
Dicle Üniversitesi (Türkiye)	Dicle University (Turkey)
Dr. Ahmet DEMİREL	Dr. Ahmet DEMİREL
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi (Türkiye)	Nevşehir Hacı Bektaş Veli University (Turkey)
Dr. Ahmet GÖGERCİN	Dr. Ahmet GÖGERCİN
Selçuk Üniversitesi (Türkiye)	Selçuk University (Turkey)
Dr. Ahmet Hamdi CAN	Dr. Ahmet Hamdi CAN
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (Türkiye)	Karamanoğlu Mehmetbey University (Turkey)
Dr. Ahmet ISPARTA	Dr. Ahmet ISPARTA
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul University (Turkey)
Dr. Ahmet İhsan DÜNDAR	Dr. Ahmet İhsan DÜNDAR
Kocaeli Üniversitesi (Türkiye)	Kocaeli University (Turkey)
Dr. Ahmet KARA	Dr. Ahmet KARA
Dicle Üniversitesi (Türkiye)	Dicle University (Turkey)
Dr. Ahmet KARABULUT	Dr. Ahmet KARABULUT
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi (Türkiye)	Ağrı İbrahim Çeçen University (Turkey)
Dr. Ahmet KARAKUŞ	Dr. Ahmet KARAKUŞ
Atatürk Üniversitesi (Türkiye)	Atatürk University (Turkey)
Dr. Ahmet KARAMAN	Dr. Ahmet KARAMAN (Turkey)
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi (Turkey)
Dr. Ahmet KAYASANDIK	Dr. Ahmet KAYASANDIK
Abdullah Gül Üniversitesi (Türkiye)	Abdullah Gül University (Turkey)
Dr. Ahmet KAYINTU	Dr. Ahmet KAYINTU
Bingöl Üniversitesi (Türkiye)	Bingöl University (Turkey)
Dr. Ahmet MEYDAN	Dr. Ahmet MEYDAN
Yalova Üniversitesi (Türkiye)	Yalova University (Turkey)
Dr. Ahmet NAİR	Dr. Ahmet NAİR
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Ahmet ÖZDİNÇ	Dr. Ahmet ÖZDİNÇ
Sağlık Bakanlığı (Türkiye)	Ministry of Health (Turkey)
Dr. Ahmet ÖZKAN	Dr. Ahmet ÖZKAN
İstanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Medeniyet University (Turkey)
Dr. Ahmet USLU	Dr. Ahmet USLU

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi (Türkiye)	Kütahya Dumlupınar University (Turkey)
Dr. Ahmet Remzi ULUŞAN	Dr. Ahmet Remzi ULUŞAN
Başkent Üniversitesi (Türkiye)	Başkent University (Turkey)
Dr. Ahmet YEŞİL	Dr. Ahmet YEŞİL
Sakarya Üniversitesi (Türkiye)	Sakarya University (Turkey)
Dr. Ahmet Zahid DEMİRCİLER	Dr. Ahmet Zahid DEMİRCİLER
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Akram NEJABATİ	Dr. Akram NEJABATI
İstanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Medeniyet University (Turkey)
Dr. Alena DHAHİ	Dr. Alena DHAHİ
Istanbul 29 Mayıs Üniversitesi (Türkiye)	Istanbul 29 Mayıs University (Turkey)
Dr. Alev ÖNDER	Dr. Alev ÖNDER
Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi (Türkiye)	Adana Alpaslan Türkeş Science and Technology University (Turkey)
Dr. Alev YEMENİCİ	Dr. Alev YEMENİCİ
Çankaya Üniversitesi (Türkiye)	Çankaya University (Turkey)
Dr. Ali ALTUN	Dr. Ali ALTUN
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi (Türkiye)	Recep Tayyip Erdoğan University (Turkey)
Dr. Ali İhsan AKÇAY	Dr. Ali İhsan AKÇAY
Bursa Uludağ Üniversitesi (Türkiye)	Bursa Uludağ University (Turkey)
Dr. Ali İhsan YAPICI	Dr. Ali İhsan YAPICI
Adnan Menderes Üniversitesi (Türkiye)	Adnan Menderes Üniversitesi (Turkey)
Dr. Ali KARAKAŞ	Dr. Ali KARAKAŞ
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi (Türkiye)	Burdur Mehmet Akif Ersoy University (Turkey)
Dr. Ali Kemal ŞAŞ	Dr. Ali Kemal ŞAŞ
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi (Türkiye)	Kırşehir Ahi Evran University (Turkey)
Dr. Ali SERİNKÖZ	Dr. Ali SERİNKÖZ
Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)	Hacettepe University (Turkey)
Dr. Ali TÜLÜ	Dr. Ali TÜLÜ
İstanbul Şehir Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Şehir University (Turkey)
Dr. Ali YAĞLI	Dr. Ali YAĞLI
Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Türkiye)	Ondokuz Mayıs University (Turkey)
Dr. Ali YİĞİT	Dr. Ali YİĞİT
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Alparslan OYMAK	Dr. Alparslan OYMAK
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Yıldız Technical University (Turkey)
Dr. Alper GÜNAYDIN	Dr. Alper GÜNAYDIN
Afyon Kocatepe Üniversitesi (Türkiye)	Afyon Kocatepe University (Turkey)
Dr. Alper KELEŞ	Dr. Alper KELEŞ
Sakarya Üniversitesi (Türkiye)	Sakarya University (Turkey)
Dr. Alper TULGAR	Dr. Alper TULGAR
Atatürk Üniversitesi (Türkiye)	Atatürk University (Turkey)
Dr. Alize CAN RENÇBERLER	Dr. Alize CAN RENÇBERLER

Trakya Üniversitesi (Türkiye)	Trakya University (Turkey)
Dr. Andrei Georgievich NARUSHEVICH	Dr. Andrei Georgievich NARUSHEVICH
Rostov Devlet Üniversitesi (Rusya Federasyonu)	Rostov State University of Economics (Russian Federation)
Dr. Ajda BASTAN	Dr. Ajda BASTAN
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi (Türkiye)	Sivas Cumhuriyet University (Turkey)
Dr. Anıl ÇELİK	Dr. Anıl ÇELİK
Bartın Üniversitesi (Türkiye)	Bartın University (Turkey)
Dr. Anna Lia ERGUN	Dr. Anna Lia ERGUN
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Yıldız Teknik University (Turkey)
Dr. Antonella ELİA	Dr. Antonella ELİA
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Yıldız Technical University (Turkey)
Dr. Antonio Hans DI LEGAMI	Dr. Antonio Hans DI LEGAMI
Yabancılar için Siena Üniversitesi (İtalya)	Universita' Per Stranieri Di Siena (Italy)
Dr. Arzu ATASOY	Dr. Arzu ATASOY
Gaziantep Üniversitesi (Türkiye)	Gaziantep University (Turkey)
Dr. Arzu EKOÇ	Dr. Arzu EKOÇ
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Yıldız Technical University (Turkey)
Dr. Asiye ÖZTÜRK	Dr. Asiye ÖZTÜRK
Orta Doğu Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Middle East Technical University (Turkey)
Dr. Ash ARABOĞLU	Dr. Ash ARABOĞLU
Trakya Üniversitesi (Türkiye)	Trakya University (Turkey)
Dr. Ash FİŞEKÇİOĞLU	Dr. Ash FİŞEKÇİOĞLU
Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Marmara University (Turkey)
Dr. Ash SELCEN ASLAN	Dr. Ash SELCEN ASLAN
Manisa Celal Bayar Üniversitesi (Türkiye)	Manisa Celal Bayar University (Turkey)
Dr. Ashhan KUYUMCU VARDAR	Dr. Ashhan KUYUMCU VARDAR
Düzce Üniversitesi (Türkiye)	Düzce University (Turkey)
Dr. Ash ZENGİN	Dr. Ash ZENGİN
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul University (Turkey)
Dr. Atilla DİLEKÇİ	Dr. Atilla DİLEKÇİ
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi (Türkiye)	Bolu Abant İzzet Baysal University (Turkey)
Dr. Atiye Gülfer GÜNDOĞDU	Dr. Atiye Gülfer GÜNDOĞDU
Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Türkiye)	Ondokuz Mayıs University (Turkey)
Dr. Ayhan BULUT	Dr. Ayhan BULUT
Cumhuriyet Üniversitesi (Türkiye)	Cumhuriyet University (Turkey)
Dr. Ayhan CAN	Dr. Ayhan CAN
Bartın Üniversitesi (Türkiye)	Bartın University (Turkey)
Dr. Aykut HALDAN	Dr. Aykut HALDAN
Trakya Üniversitesi (Türkiye)	Trakya University (Turkey)
Dr. Ayla AKIN	Dr. Ayla AKIN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Ayşe ADIYAMAN	Dr. Ayşe ADIYAMAN
Bartın Üniversitesi (Türkiye)	Bartın University (Turkey)

Dr. Ayşe DEMİR	Dr. Ayşe DEMİR
Pamukkale Üniversitesi (Türkiye)	Pamukkale University (Turkey)
Dr. Ayşegül ERGİŐİ	Dr. Ayşegül ERGİŐİ
Yeditepe Üniversitesi (Türkiye)	Yeditepe University (Turkey)
Dr. Ayşe Dilara BOSTAN	Dr. Ayşe Dilara BOSTAN
Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Marmara University (Turkey)
Dr. Ayşe Duygu YAVUZ	Dr. Ayşe Duygu YAVUZ
Doğuş Üniversitesi (Türkiye)	Doğuş University (Turkey)
Dr. Ayşe Işık AKDAĞ	Dr. Ayşe Işık AKDAĞ
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul University (Turkey)
Dr. Ayşe KIZILDAĞ	Dr. Ayşe KIZILDAĞ
Aksaray Üniversitesi (Türkiye)	Aksaray University (Turkey)
Dr. Ayşe KORKMAZ	Dr. Ayşe KORKMAZ
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi (Türkiye)	Ankara Yıldırım Beyazıt University (Turkey)
Dr. Ayşenur KÜÇÜK CEYHAN	Dr. Ayşenur KÜÇÜK CEYHAN
İstanbul Aydın Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Aydın University (Turkey)
Dr. Ayşe ÖZKAN	Dr. Ayşe ÖZKAN
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Yıldız Technical University (Turkey)
Dr. Ayşe Selmin SÖYLEMEZ	Dr. Ayşe Selmin SÖYLEMEZ
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (Türkiye)	Ankara Hacı Bayram Veli University (Turkey)
Dr. Ayşe ŞEKER	Dr. Ayşe ŞEKER
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Ayşe TOMAT YILMAZ	Dr. Ayşe TOMAT YILMAZ
MEB (Türkiye)	MNE (Turkey)
Dr. Ayza VARDAR	Dr. Ayza VARDAR
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Aziz ŞEKER	Dr. Aziz ŞEKER
Amasya Üniversitesi (Türkiye)	Amasya University (Turkey)
Dr. Babalola Joseph OLURÖTİMİ	Dr. Babalola Joseph OLURÖTİMİ
Ekiti Devlet Üniversitesi (Nijerya)	Ekiti State University (Nigeria)
Dr. Bahanur ÖZKAN BAHAR	Dr. Bahanur ÖZKAN BAHAR
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi (Türkiye)	Burdur Mehmet Akif Ersoy University (Turkey)
Dr. Bahattin ÇATMA	Dr. Bahattin ÇATMA
İnönü Üniversitesi (Türkiye)	İnönü University (Turkey)
Dr. Bahattin ŞİMŞEK	Dr. Bahattin ŞİMŞEK
Atatürk Üniversitesi (Türkiye)	Atatürk University (Turkey)
Dr. Bahtiyar BAHŐİ	Dr. Bahtiyar BAHŐİ
İnönü Üniversitesi (Türkiye)	İnönü University (Turkey)
Dr. Banu ANTAKYALI	Dr. Banu ANTAKYALI
Çukurova Üniversitesi (Türkiye)	Çukurova University (Turkey)
Dr. Banu TELLİÖĞLU	Dr. Banu TELLİÖĞLU
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Barış AĞIR	Dr. Barış AĞIR

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi (Türkiye)	Osmaniye Korkut Ata University (Turkey)
Dr. Barış AYDIN	Dr. Barış AYDIN
Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)	Hacettepe University (Turkey)
Dr. Bayram ARICI	Dr. Bayram ARICI
Muş Alparslan Üniversitesi (Türkiye)	Muş Alparslan University (Turkey)
Dr. Bayram ÖZBAL (Turkey)	Dr. Bayram ÖZBAL (Turkey)
Dr. Bedri ÖZÇELİK	Dr. Bedri ÖZÇELİK
Kırıkkale Üniversitesi (Türkiye)	Kırıkkale University (Turkey)
Dr. Bekir GÖKÇE	Dr. Bekir GÖKÇE
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi (Türkiye)	Recep Tayyip Erdoğan University (Turkey)
Dr. Bekir SARIKAYA	Dr. Bekir SARIKAYA
Afyon Kocatepe Üniversitesi (Türkiye)	Afyon Kocatepe University (Turkey)
Dr. Bekir Şakir KONYALI	Dr. Bekir Şakir KONYALI
Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Türkiye)	Ondokuz Mayıs University (Turkey)
Dr. Bekir Tahir TAHİROĞLU	Dr. Bekir Tahir TAHİROĞLU
Çukurova Üniversitesi (Türkiye)	Çukurova University (Turkey)
Dr. Belde AKA	Dr. Belde AKA
Çağ Üniversitesi (Türkiye)	Çağ University (Turkey)
Dr. Belgin BAĞIRLAR	Dr. Belgin BAĞIRLAR
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi (Türkiye)	Aydın Adnan Menderes University (Turkey)
Dr. Berker KESKİN	Dr. Berker KESKİN
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul University (Turkey)
Dr. Berna SEVİNDİK	Dr. Berna SEVİNDİK
İstanbul Kültür Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Kültür University (Turkey)
Dr. Berrin AKÇALI (Türkiye)	Dr. Berrin AKÇALI (Turkey)
Dr. Betül ÖZCAN DOST	Dr. Betül ÖZCAN DOST
Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Türkiye)	Ondokuz Mayıs University (Turkey)
Dr. Betül BAYRAKTAR	Dr. Betül BAYRAKTAR
Karadeniz Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Karadeniz Technical University (Turkey)
Dr. Betül BÜLBÜL OĞUZ	Dr. Betül BÜLBÜL OĞUZ
Manisa Celal Bayar Üniversitesi (Türkiye)	Manisa Celal Bayar University (Turkey)
Dr. Betül ERTEK	Dr. Betül ERTEK
Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Marmara University (Turkey)
Dr. Beytullah KARAGÖZ	Dr. Beytullah KARAGÖZ
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi (Türkiye)	Tokat Gaziosmanpaşa University (Turkey)
Dr. Bihter GÜRIŞİK KÖKSAL	Dr. Bihter GÜRIŞİK KÖKSAL
Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Marmara University (Turkey)
Dr. Bilal ALPAYDIN	Dr. Bilal ALPAYDIN
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul University (Turkey)
Dr. Bilge METİN TEKİN	Dr. Bilge METİN TEKİN
Ankara Üniversitesi (Türkiye)	Ankara University (Turkey)
Dr. Bilge KARGA GÖLLÜ	Dr. Bilge KARGA GÖLLÜ
Çukurova Üniversitesi (Türkiye)	Çukurova University (Turkey)

Dr. Bilge KAYA YİĞİT	Dr. Bilge KAYA YİĞİT
Abant İzzet Baysal Üniversitesi (Türkiye)	Abant İzzet Baysal University (Turkey)
Dr. Birol BULUT	Dr. Birol BULUT
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Bircan EYÜP	Dr. Bircan EYÜP
Trabzon Üniversitesi (Türkiye)	Trabzon University (Turkey)
Dr. Bora GÜRDAŞ	Dr. Bora GÜRDAŞ
Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)	Hacettepe University (Turkey)
Dr. Bora BAYRAM	Dr. Bora BAYRAM
Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi (Türkiye)	Alanya Alaaddin Keykubat University (Turkey)
Dr. Buket ALTINBÜKEN KARSLI	Dr. Buket ALTINBÜKEN KARSLI
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	Istanbul University (Turkey)
Dr. Burak ÇAVUŞ	Dr. Burak ÇAVUŞ
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi (Türkiye)	Tokat Gaziosmanpaşa University (Turkey)
Dr. Burak ÖZSÖZ	Dr. Burak ÖZSÖZ
Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Marmara University (Turkey)
Dr. Burcu AYDIN	Dr. Burcu AYDIN
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi (Türkiye)	Aydın Adnan Menderes University (Turkey)
Dr. Burcu GÜRSEL	Dr. Burcu GÜRSEL
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Burcu KAYIŞCI AKKOYUN	Dr. Burcu KAYIŞCI AKKOYUN
Boğaziçi Üniversitesi (Türkiye)	Boğaziçi University (Turkey)
Dr. Burcu ÖZTÜRK	Dr. Burcu ÖZTÜRK
Kastamonu Üniversitesi (Türkiye)	Kastamonu University (Turkey)
Dr. Burcu TAŞKIN	Dr. Burcu TAŞKIN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Burcu TEKİN	Dr. Burcu TEKİN
TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi (Türkiye)	TOBB University of Economics and Technology (Turkey)
Dr. Burcu TÜRKMEN	Dr. Burcu TÜRKMEN
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi (Türkiye)	Zonguldak Bülent Ecevit University (Turkey)
Dr. Burcu ÜNAL	Dr. Burcu ÜNAL
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Yıldız Technical University (Turkey)
Dr. Burcu YILMAZ ÇEBİN	Dr. Burcu YILMAZ ÇEBİN
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi (Türkiye)	Eskişehir Osmangazi University (Turkey)
Dr. Bülent AKAT	Dr. Bülent AKAT
Çankaya Üniversitesi (Türkiye)	Çankaya University (Turkey)
Dr. Bülent ÇAĞLAKPINAR	Dr. Bülent ÇAĞLAKPINAR
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul University (Turkey)
Dr. Bünyamin TAŞ	Dr. Bünyamin TAŞ
Aksaray Üniversitesi (Türkiye)	Aksaray University (Turkey)
Dr. Büşra KAPLAN	Dr. Büşra KAPLAN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Cafer ÇARKIT	Dr. Cafer ÇARKIT

Gaziantep Üniversitesi (Türkiye)	Gaziantep University (Turkey)
Dr. Canan PAŞALIOĞLU	Dr. Canan PAŞALIOĞLU
Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi (Türkiye)	Neşehir Hacı Bektaş Veli University (Turkey)
Dr. Can KARAYEL	Dr. Can KARAYEL
Atatürk Üniversitesi (Türkiye)	Atatürk University (Turkey)
Dr. Can ŞAHİN	Dr. Can ŞAHİN
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi (Türkiye)	Erzincan Binali Yıldırım University (Turkey)
Dr. Caner ÇETİNER	Dr. Caner ÇETİNER
Kırıkkale Üniversitesi (Türkiye)	Kırıkkale University (Turkey)
Dr. Caner SOLAK	Dr. Caner SOLAK
Erzurum Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Erzurum Teknik University (Turkey)
Dr. Carl Jeffrey BOON	Dr. Carl Jeffrey BOON
Dokuz Eylül Üniversitesi (Türkiye)	Dokuz Eylül University (Turkey)
Dr. Cenk AÇIKGÖZ	Dr. Cenk AÇIKGÖZ
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi (Türkiye)	Bolu Abant İzzet Baysal University (Turkey)
Dr. Cenk TAN	Dr. Cenk TAN
Pamukkale Üniversitesi (Türkiye)	Pamukkale University (Turkey)
Dr. Ceren IŞIKLI	Dr. Ceren IŞIKLI
Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi (Türkiye)	Gendarmerie and Coast Guard Academy (Turkey)
Dr. Ceren ÖZGÜLER	Dr. Ceren ÖZGÜLER
Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)	Hacettepe University (Turkey)
Dr. Ceren SELVİ	Dr. Ceren SELVİ
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi (Türkiye)	Ankara Yıldırım Beyazıt University (Turkey)
Dr. Cevdet AVCI	Dr. Cevdet AVCI
Gaziantep Üniversitesi (Türkiye)	Gaziantep University (Turkey)
Dr. Ceyda ADIYAMAN	Dr. Ceyda ADIYAMAN
Dr. Ceyda ELGÜL	Dr. Ceyda ELGÜL
Boğaziçi Üniversitesi (Türkiye)	Boğaziçi University (Turkey)
Dr. Ceyda YALÇIN	Dr. Ceyda YALÇIN
Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Türkiye)	Ondokuz Mayıs University (Turkey)
Dr. Ceyhun YÜKSELİR	Dr. Ceyhun YÜKSELİR
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi (Türkiye)	Osmaniye Korkut Ata University (Turkey)
Dr. Cihan ALAN	Dr. Cihan ALAN
Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)	Hacettepe University (Turkey)
Dr. Cihan TUNCER	Dr. Cihan TUNCER
Ardahan Üniversitesi (Türkiye)	Ardahan University (Turkey)
(Dr. Cihat Burak KORKMAZ	Dr. Cihat Burak KORKMAZ
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi (Türkiye)	Ankara Yıldırım Beyazıt University (Turkey)
Dr. Cihat ATAR	Dr. Cihat ATAR
Sakarya Üniversitesi (Türkiye)	Sakarya University (Turkey)
Dr. Coşkun DOĞAN	Dr. Coşkun DOĞAN
Trakya Üniversitesi (Türkiye)	Trakya University (Turkey)
Dr. Cristiano BEDIN	Dr. Cristiano BEDIN

Istanbul Üniversitesi (Türkiye)	Istanbul University (Turkey)
Dr. Cüneyt DEMİR	Dr. Cüneyt DEMİR
Siirt Üniversitesi (Türkiye)	Siirt University (Turkey)
Dr. Çağlar DEMİR	Dr. Çağlar DEMİR
Bahkesir Üniversitesi (Türkiye)	Bahkesir University (Turkey)
Dr. Çağrı EROĞLU	Dr. Çağrı EROĞLU
Ankara Üniversitesi (Türkiye)	Ankara University (Turkey)
Dr. Çare TUFANER	Dr. Çare TUFANER
Adıyaman Üniversitesi (Türkiye)	Adıyaman University (Turkey)
Dr. Çelik EKMEKÇİ	Dr. Çelik EKMEKÇİ
Bartın Üniversitesi (Türkiye)	Bartın University (Turkey)
Dr. Çetin ARSLAN	Dr. Çetin ARSLAN
Milli Eğitim Bakanlığı (Türkiye)	Ministry of National Education (Turkey)
Dr. Çetin KASKA	Dr. Çetin KASKA
Istanbul Üniversitesi (Türkiye)	Istanbul University (Turkey)
Dr. Çiğdem KARATEPE	Dr. Çiğdem KARATEPE
Uludağ Üniversitesi (Türkiye)	Uludağ University (Turkey)
Dr. Çınara RZAYEVA	Dr. Çınara RZAYEVA
Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi (Azerbaycan)	Azerbaijan National Academy of Sciences (Azerbaijan)
Dr. Davut PEACÍ (William-Samuel Peachy)	r. Davut PEACÍ (William-Samuel Peachy)
Düzce Üniversitesi (Türkiye)	Düzce University (Turkey)
Dr. Deniz DEMİRKAN	Dr. Deniz DEMİRKAN
Mersin Üniversitesi (Türkiye)	Mersin University (Turkey)
Dr. Deniz GÜNER	Dr. Deniz GÜNER
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Deniz KURMEL	Dr. Deniz KURMEL
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Yıldız Technical University (Turkey)
Dr. Derya KARACA	Dr. Derya KARACA
Iğdır Üniversitesi (Türkiye)	Iğdır University (Turkey)
Dr. Derya KILIÇKAYA	Dr. Derya KILIÇKAYA
Kocaeli Üniversitesi (Türkiye)	Kocaeli University (Turkey)
Dr. Derya OĞUZ	Dr. Derya OĞUZ
Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Marmara University (Turkey)
Dr. Derya TUZCU EKEN	Dr. Derya TUZCU EKEN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Devrim Çetin GÜVEN	Dr. Devrim Çetin GÜVEN
Dokuz Eylül Üniversitesi (Türkiye)	Dokuz Eylül University (Turkey)
Dr. Devrim HÖL	Dr. Devrim HÖL
Pamukkale Üniversitesi (Türkiye)	Pamukkale University (Turkey)
Dr. Dilber ZEYTİNKAYA	Dr. Dilber ZEYTİNKAYA
Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Marmara University (Turkey)
Dr. Dilek BÜYÜKAHISKA	Dr. Dilek BÜYÜKAHISKA
Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Türkiye)	Ondokuz Mayıs University (Turkey)

Dr. Dilek HERKMEN	Dr. Dilek HERKMEN
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (Türkiye)	Mimar Sinan Fine Arts University (Turkey)
Dr. Dilek MAKTAL CANKO	Dr. Dilek MAKTAL CANKO
Ege Üniversitesi (Türkiye)	Ege University (Turkey)
Dr. Dilek MOĞULBAY	Dr. Dilek MOĞULBAY
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi (Türkiye)	Sivas Cumhuriyet University (Turkey)
Dr. Dimitris ZEPPOS	Dr. Dimitris ZEPPOS
Atina Milli Kapodistrian Üniversitesi (Yunanistan)	National and Kapodistrian University Of Athens (Greece)
Dr. Dinçer APAYDIN	Dr. Dinçer APAYDIN
Gazi Üniversitesi (Türkiye)	Gazi University (Turkey)
Dr. Doğanay ERYILMAZ	Dr. Doğanay ERYILMAZ
Ankara Üniversitesi (Türkiye)	Ankara University (Turkey)
Dr. Döne ARSLAN	Dr. Döne ARSLAN
Kastamonu Üniversitesi (Türkiye)	Kastamonu University (Turkey)
Dr. Dursun DEMİR	Dr. Dursun DEMİR
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi (Türkiye)	Tokat Gaziosmanpaşa University (Turkey)
Dr. Dursun ŞAHİN	Dr. Dursun ŞAHİN
Giresun Üniversitesi (Türkiye)	Giresun University (Turkey)
Dr. Duygu AK BAŞOĞUL	Dr. Duygu AK BAŞOĞUL
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul University (Turkey)
Dr. Duygu ALTINOLUK	Dr. Duygu ALTINOLUK
Kilis 7 Aralık Üniversitesi (Türkiye)	Kilis 7 Aralık University (Turkey)
Dr. Duygu İŞPINAR AKÇAYOĞLU	Dr. Duygu İŞPINAR AKÇAYOĞLU
Adana Alpaslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi (Türkiye)	Adana Alpaslan Türkeş Science and Technology University (Turkey)
Dr. Duygu OYLUBAŞ KATFAR	Dr. Duygu OYLUBAŞ KATFAR
Kapadokya Üniversitesi (Türkiye)	Cappadocia University (Turkey)
Dr. Duygu ÖZAKIN (Türkiye)	Dr. Duygu ÖZAKIN (Turkey)
Dr. Duygu SERDAROĞLU	Dr. Duygu SERDAROĞLU
Atılım Üniversitesi (Türkiye)	Atılım University (Turkey)
Dr. Ebru BALAMİR	Dr. Ebru BALAMİR
Ankara Üniversitesi (Türkiye)	Ankara University (Turkey)
Dr. Ebru GÜVENEN	Dr. Ebru GÜVENEN
Yozgat Bozok Üniversitesi (Türkiye)	Yozgat Bozok University (Turkey)
Dr. Ebubekir BOZOVALI	Dr. Ebubekir BOZOVALI
Atatürk Üniversitesi (Türkiye)	Atatürk University (Turkey)
Dr. Ebubekir ERASLAN	Dr. Ebubekir ERASLAN
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi (Türkiye)	Muğla Sıtkı Koçman University (Turkey)
Dr. Eda BAYRAKCI	Dr. Eda BAYRAKCI
Selçuk Üniversitesi (Türkiye)	Selçuk University (Turkey)
Dr. Eda H. TAN METREŞ	Dr. Eda H. TAN METREŞ
Akdeniz Üniversitesi (Türkiye)	Akdeniz University (Turkey)
Dr. Eda SEZERER ALBAYRAK	Dr. Eda SEZERER ALBAYRAK

KTO Karatay Üniversitesi (Türkiye)	KTO Karatay University (Turkey)
Dr. Eda TOK	Dr. Eda TOK
Düzce Üniversitesi (Türkiye)	Düzce University (Turkey)
Dr. Edip Serdar GÜNER	Dr. Edip Serdar GÜNER
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Eleonora FRAGAI	Dr. Eleonora FRAGAI
Yabancılar için Siena Üniversitesi (İtalya)	Universita' Per Stranieri Di Siena (Italy)
Dr. Elif AKTÜRK	Dr. Elif AKTÜRK
Süleyman Demirel Üniversitesi (Türkiye)	Süleyman Demirel University (Turkey)
Dr. Elif AYAN NİZAM	Dr. Elif AYAN NİZAM
Hitit Üniversitesi (Türkiye)	Hitit University (Turkey)
Dr. Elif BAŞ	Dr. Elif BAŞ
Bahçeşehir Üniversitesi (Türkiye)	Bahçeşehir University (Turkey)
Dr. Elif ERMAĞAN	Dr. Elif ERMAĞAN
İstanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Medeniyet University (Turkey)
Dr. Elif GÜVENDİ YALÇIN	Dr. Elif GÜVENDİ YALÇIN
Gümüşhane Üniversitesi (Türkiye)	Gümüşhane University (Turkey)
Dr. Elif İLHAN	Dr. Elif İLHAN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (Türkiye)	Ankara Hacı Bayram Veli University (Turkey)
Dr. Elif KIR CULLEN	Dr. Elif KIR CULLEN
İstanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Medeniyet University (Turkey)
Dr. Elif TABAK AVCI	Dr. Elif TABAK AVCI
Orta Doğu Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Middle East Technical University (Turkey)
Dr. Elif KEMALOĞLU-ER	Dr. Elif KEMALOĞLU-ER
Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi (Türkiye)	Adana Alparslan Türkeş Science And Technology University (Turkey)
Dr. Elif PALIÇKO	Dr. Elif PALIÇKO
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (Türkiye)	Ankara Hacı Bayram Veli University (Turkey)
Dr. Emin CENGİZ	Dr. Emin CENGİZ
Şırnak Üniversitesi (Türkiye)	Şırnak University (Turkey)
Dr. Emine AKYÜZ	Dr. Emine AKYÜZ
Ankara Üniversitesi (Türkiye)	Ankara University (Turkey)
Dr. Emine AYAN	Dr. Emine AYAN
Çukurova Üniversitesi (Türkiye)	Çukurova University (Turkey)
Dr. Emine ÇAKIR	Dr. Emine ÇAKIR
Ordu Üniversitesi (Türkiye)	Ordu University (Turkey)
Dr. Emine GÜLER (Türkiye)	Dr. Emine GÜLER (Turkey)
Dr. Embie KYAZIMOVA	Dr. Embie KYAZIMOVA
Şumnu Üniversitesi (Bulgaristan)	Shumen University (Bulgaria)
Dr. Emel NALÇACIGİL ÇOPUR	Dr. Emel NALÇACIGİL ÇOPUR
Akdeniz Üniversitesi (Türkiye)	Akdeniz University (Turkey)
Dr. Emine KURT	Dr. Emine KURT
Çukurova Üniversitesi (Türkiye)	Çukurova University (Turkey)

Dr. Emine Seda ÇAĞLAYAN MAZANOĞLU Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Emine Seda ÇAĞLAYAN MAZANOĞLU Hacettepe University (Turkey)
Dr. Emine SONAL İzmir Yaşar Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Emine SONAL İzmir Yaşar University (Turkey)
Dr. Emin YAŞ Batman Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Emin YAŞ Batman University (Turkey)
Dr. Emrah ATASOY (Türkiye)	Dr. Emrah ATASOY (Turkey)
Dr. Emrah BİLGİN Ardahan Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Emrah BİLGİN Ardahan University (Turkey)
Dr. Emrah DOLGUNSÖZ Bayburt Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Emrah DOLGUNSÖZ Bayburt University (Turkey)
Dr. Emrah ERİŞ Siirt Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Emrah ERİŞ Siirt University (Turkey)
Dr. Emrah GÖRGÜLÜ İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Emrah GÖRGÜLÜ İstanbul Sabahattin Zaim University (Turkey)
Dr. Emrah ÖZBAY Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Emrah ÖZBAY Erzincan Binali Yıldırım University (Turkey)
Dr. Emrah SEFEROĞLU Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Emrah SEFEROĞLU Recep Tayyip Erdoğan University (Turkey)
Dr. Emre Eren ALKAN Ege Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Emre Eren ALKAN Ege University (Turkey)
Dr. Emre VURAL Amasya Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Emre VURAL Amasya University (Turkey)
Dr. Emrullah YAKUT Mardin Artuklu Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Emrullah YAKUT Mardin Artuklu University (Turkey)
Dr. Enes BAL Necmettin Erbakan Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Enes BAL Necmettin Erbakan University (Turkey)
Dr. Enes YAŞAR Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Enes YAŞAR Çanakkale Onsekiz Mart University (Turkey)
Dr. Enes YILDIZ Çukurova Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Enes YILDIZ Çukurova University (Turkey)
Dr. Engin ÇAĞMAN Bandırma Onyeddi Eylül Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Engin ÇAĞMAN Bandırma Onyeddi Eylül University (Turkey)
Dr. Engin MEYDAN Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Engin MEYDAN Çanakkale Onsekiz Mart University (Turkey)
Dr. Ensar ALEMDAR Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Ensar ALEMDAR Kırklareli University (Turkey)
Dr. Enser YILMAZ Siirt Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Enser YILMAZ Siirt University (Turkey)
Dr. Ercan KAÇMAZ Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Ercan KAÇMAZ Nevşehir Hacı Bektaş Veli University (Turkey)
Dr. Erdal AYDOĞMUŞ Ardahan Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Erdal AYDOĞMUŞ Ardahan University (Turkey)

Dr. Erdal YILDIRIM	Dr. Erdal YILDIRIM
Kartal Belediye Tiyatrosu	Kartal Belediye Tiyatrosu
Dr. Erdem AKBAŞ	Dr. Erdem AKBAŞ
Erciyes Üniversitesi (Türkiye)	Erciyes University (Turkey)
Dr. Erdem AYYILDIZ	Dr. Erdem AYYILDIZ
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi (Türkiye)	Tekirdağ Namık Kemal University (Turkey)
Dr. Erdem KOÇ	Dr. Erdem KOÇ
İstanbul Aydın Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Aydın University (Turkey)
Dr. Erdem SARIKAYA	Dr. Erdem SARIKAYA
Yozgat Bozok Üniversitesi (Türkiye)	Yozgat Bozok University (Turkey)
Dr. Erden EL	Dr. Erden EL
Dr. Erdoğan DOĞRU	Dr. Erdoğan DOĞRU
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi (Türkiye)	Bolu Abant İzzet Baysal University (Turkey)
Dr. Erdoğan TAŞTAN	Dr. Erdoğan TAŞTAN
Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Marmara University (Turkey)
Dr. Erçin AYHAN	Dr. Erçin AYHAN
Haliç Üniversitesi (Türkiye)	Haliç University (Turkey)
Dr. Eren BOLAT	Dr. Eren BOLAT
Hitit Üniversitesi (Türkiye)	Hitit University (Turkey)
Dr. Erhan AKDAĞ	Dr. Erhan AKDAĞ
Afyon Kocatepe Üniversitesi (Türkiye)	Afyon Kocatepe University (Turkey)
Dr. Erhan AKTAŞ	Dr. Erhan AKTAŞ
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Erhan ÇAPOĞLU	Dr. Erhan ÇAPOĞLU
Amasya Üniversitesi (Türkiye)	Amasya University (Turkey)
Dr. Erhan YEŞİLYURT	Dr. Erhan YEŞİLYURT
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi (Türkiye)	Zonguldak Bülent Ecevit University (Turkey)
Dr. Erkan AYDIN	Dr. Erkan AYDIN
MEB (Türkiye)	MNE (Turkey)
Dr. Erkan KALAYCI	Dr. Erkan KALAYCI
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Erol KUYMA	Dr. Erol KUYMA
Hitit Üniversitesi (Türkiye)	Hitit University (Turkey)
Dr. Ersin ÇETİNKAYA	Dr. Ersin ÇETİNKAYA
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi (Türkiye)	Ağrı İbrahim Çeçen University (Turkey)
Dr. Ertuğrul AYDIN	Dr. Ertuğrul AYDIN
Doğu Akdeniz Üniversitesi (Türkiye)	Eastern Mediterranean University (Turkey)
Dr. Esat CAN (Türkiye)	Dr. Esat CAN (Turkey)
Dr. Eser ORDEM	Dr. Eser ORDEM
Adana Alpaslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi (Türkiye)	Adana Alpaslan Türkeş Science and Technology University (Turkey)
Dr. Eshabil BOZKURT (Türkiye)	Dr. Eshabil BOZKURT (Turkey)
Dr. Esin EREN SOYSAL	Dr. Esin EREN SOYSAL

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (Türkiye)	Karamanoğlu Mehmetbey University (Turkey)
Dr. Esin KUMLU	Dr. Esin KUMLU
Dokuz Eylül Üniversitesi (Türkiye)	Dokuz Eylül University (Turkey)
Dr. Esin ÖZER	Dr. Esin ÖZER
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi (Türkiye)	Aydın Adnan Menderes University (Turkey)
Dr. Esra ALMAS	Dr. Esra ALMAS
İstanbul Şehir Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Şehir University (Turkey)
Dr. Esra Başak AYDINALP	Dr. Esra Başak AYDINALP
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi (Türkiye)	Erzincan Binali Yıldırım University (Turkey)
Dr. Esra OZKAYA	Dr. Esra OZKAYA
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul University (Turkey)
Dr. Esra SAZYEK	Dr. Esra SAZYEK
Kocaeli Üniversitesi (Türkiye)	Kocaeli University (Turkey)
Dr. Esra TARHAN	Dr. Esra TARHAN
Çukurova Üniversitesi (Türkiye)	Çukurova University (Turkey)
Dr. Esra ULUŞAHİN	Dr. Esra ULUŞAHİN
Ankara Hacı bayram Veli Üniversitesi (Türkiye)	Ankara Hacı bayram Veli University (Turkey)
Dr. Eun Kyung JEONG	Dr. Eun Kyung JEONG
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Eylem AKSOY ALP
Dr. Eylem AKSOY ALP	Hacettepe University (Turkey)
Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul University (Turkey)
Dr. Evren BARUT	Dr. Evren BARUT
Bartın Üniversitesi (Türkiye)	Bartın University (Turkey)
Dr. Ezgi GAGA	Dr. Ezgi GAGA
Atlas Üniversitesi (Türkiye)	Atlas University (Turkey)
Dr. Faik ÖMÜR	Dr. Faik ÖMÜR
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi (Türkiye)	Nevşehir Hacı Bektaş Veli University (Turkey)
Dr. Faruk KAYMAN	Dr. Faruk KAYMAN
MEB (Türkiye)	MNE (Turkey)
Dr. Faruk KÖKOĞLU	Dr. Faruk KÖKOĞLU
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi (Türkiye)	Muğla Sıtkı Koçman University (Turkey)
Dr. Faruk POLATCAN	Dr. Faruk POLATCAN
Sinop Üniversitesi (Türkiye)	Sinop University (Turkey)
Dr. Fatemeh ARZJANI	Dr. Fatemeh ARZJANI
Tahran Üniversitesi (İran)	Teheran University (Iran)
Dr. Fatih CAN	Dr. Fatih CAN
Amasya Üniversitesi (Türkiye)	Amasya University (Turkey)
Dr. Fatih KANA	Dr. Fatih KANA
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi (Türkiye)	Çanakkale Onsekiz Mart University (Turkey)
Dr. Fatih KAYA	Dr. Fatih KAYA
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi (Türkiye)	Tokat Gaziosmanpaşa University (Turkey)
Dr. Fatih ODUNKIRAN	Dr. Fatih ODUNKIRAN
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul University (Turkey)

Dr. Fatih ÖZTÜRK	Dr. Fatih ÖZTÜRK
Fırat Üniversitesi (Türkiye)	Fırat University (Turkey)
Dr. Fatih SONA	Dr. Fatih SONA
Çankırı Karatekin Üniversitesi (Türkiye)	Çankırı Karatekin University (Turkey)
Dr. Fatih ŞİMŞEK	Dr. Fatih ŞİMŞEK
Sakarya Üniversitesi (Türkiye)	Sakarya University (Turkey)
Dr. Fatih YAPICI	Dr. Fatih YAPICI
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (Türkiye)	Ankara Hacı Bayram Veli University (Turkey)
Dr. Fatma ALBAYRAK	Dr. Fatma ALBAYRAK
İstanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	Istanbul Medeniyet University (Turkey)
Dr. Fatma ATAĞLI SAÇAK	Dr. Fatma ATAĞLI SAÇAK
Hitit Üniversitesi (Türkiye)	Hitit University (Turkey)
Dr. Fatma Büşra SÜVERDEM	Dr. Fatma Büşra SÜVERDEM
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (Türkiye)	Ankara Hacı Bayram Veli University (Turkey)
Dr. Fatma DEMİRAY AKBULUT	Dr. Fatma DEMİRAY AKBULUT
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi (Türkiye)	Bolu Abant İzzet Baysal University (Turkey)
Dr. Fatma KARAMAN	Dr. Fatma KARAMAN
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi (Türkiye)	Muğla Sıtkı Koçman University (Turkey)
Dr. Fatma KİMSESİZ	Dr. Fatma KİMSESİZ
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi (Türkiye)	Kırşehir Ahi Evran University (Turkey)
Dr. Fatma KOÇ (Türkiye)	Dr. Fatma KOÇ (Turkey)
Dr. Fatoş Işıl BRİTTEN	Dr. Fatoş Işıl BRİTTEN
Trakya Üniversitesi (Türkiye)	Trakya University (Turkey)
Dr. Ferda İLERTEN	Dr. Ferda İLERTEN
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Yıldız Teknik University (Turkey)
Dr. Ferdi BOZKURT	Dr. Ferdi BOZKURT
Anadolu Üniversitesi (Türkiye)	Anadolu University (Turkey)
Dr. Ferdiye ÇOBANOĞULLARI	Dr. Ferdiye ÇOBANOĞULLARI
Gazi Üniversitesi (Türkiye)	Gazi University (Turkey)
Dr. Ferhan AKGÜN ÜNSAL	Dr. Ferhan AKGÜN ÜNSAL
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Ferzan ATAY	Dr. Ferzan ATAY
Hakkari Üniversitesi (Türkiye)	Hakari University (Turkey)
Dr. Feyza Nur EKİZER	Dr. Feyza Nur EKİZER
Necmettin Erbakan Üniversitesi (Türkiye)	Necmettin Erbakan University (Turkey)
Dr. Feyzi ÇİMEN	Dr. Feyzi ÇİMEN
İstinye Üniversitesi (Türkiye)	İstinye University (Turkey)
Dr. F. Gül KOÇSOY	Dr. F. Gül KOÇSOY
Fırat Üniversitesi (Türkiye)	Fırat University (Turkey)
Dr. Fidan GEÇİCİ	Dr. Fidan GEÇİCİ
Afyon Kocatepe Üniversitesi (Türkiye)	Afyon Kocatepe University (Turkey)
Dr. Fikret GÜVEN	Dr. Fikret GÜVEN
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi (Türkiye)	Ağrı İbrahim Çeçen University (Turkey)

Dr. Fikri GEÇKİNLİ	Dr. Fikri GEÇKİNLİ
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Sabahattin Zaim University (Turkey)
Dr. Filiz DUMAN	Dr. Filiz DUMAN
Süleyman Demirel Üniversitesi (Türkiye)	Süleyman Demirel University (Turkey)
Dr. Filiz FERHATOĞLU	Dr. Filiz FERHATOĞLU
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul University (Turkey)
Dr. Filiz ŞAN	Dr. Filiz ŞAN
Sakarya Üniversitesi (Türkiye)	Sakarya University (Turkey)
Dr. Fouzia ROUAGHE	Dr. Fouzia ROUAGHE
Mohamed Lamine Debaghine Sétif 2 Üniversitesi (Cezayir)	University Of Mohamed Lamine Debaghine Sétif 2 (Algeria)
Dr. Fuat DAŞ	Dr. Fuat DAŞ
Bartın Üniversitesi (Türkiye)	Bartın University (Turkey)
Dr. Funda A. İNCİRKUŞ	Dr. Funda A. İNCİRKUŞ
Trakya Üniversitesi (Türkiye)	Trakya University (Turkey)
Dr. Funda Efe BULUT	Dr. Funda Efe BULUT
Kastamonu Üniversitesi (Türkiye)	Kastamonu University (Turkey)
Dr. Funda TÜRK BEN AYDIN	Dr. Funda TÜRK BEN AYDIN
Mardin Artuklu Üniversitesi (Türkiye)	Mardin Artuklu University (Turkey)
Dr. Funda YEŞİL	Dr. Funda YEŞİL
İstanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Medeniyet University (Turkey)
Dr. Gamzehan BİNİCİ	Dr. Gamzehan BİNİCİ
Giresun Üniversitesi (Türkiye)	Giresun University (Turkey)
Dr. Gamze SABANCI UZUN	Dr. Gamze SABANCI UZUN
İstanbul Aydın Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Aydın University (Turkey)
Dr. Gamze SOMUNCUOĞLU ÖZOT	Dr. Gamze SOMUNCUOĞLU ÖZOT
Aksaray Üniversitesi (Türkiye)	Aksaray University (Turkey)
Dr. Gamze ŞENTÜRK	Dr. Gamze ŞENTÜRK
Munzur Üniversitesi (Türkiye)	Munzur University (Turkey)
Dr. Gamze ÜNSAL TOPÇU	Dr. Gamze ÜNSAL TOPÇU
Bitlis Eren Üniversitesi (Türkiye)	Bitlis Eren University (Turkey)
Dr. Gamze YÜCETÜRK KURTULMUŞ	Dr. Gamze YÜCETÜRK KURTULMUŞ
Ardahan Üniversitesi (Türkiye)	Ardahan University (Turkey)
Dr. Gaye Belkız YETER ŞAHİN	Dr. Gaye Belkız YETER ŞAHİN
Erzincan Üniversitesi (Türkiye)	Erzincan University (Turkey)
Dr. Gianluca COLELLA	Dr. Gianluca COLELLA
Dalarna Üniversitesi (İsveç)	Dalarna University College (Sweden)
Dr. Gizem BARRETO MARTİNS	Dr. Gizem BARRETO MARTİNS
29 Mayıs Üniversitesi (Türkiye)	29 Mayıs University (Turkey)
Dr. Goran Salahaddin SHUKUR	Dr. Goran Salahaddin SHUKUR
Salahaddin Üniversitesi (Irak)	Salahaddin University College (Iraq)
Dr. Gökçe DIŞLEN DAĞGÖL	Dr. Gökçe DIŞLEN DAĞGÖL
Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi (Türkiye)	Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University (Turkey)

Dr. Gökçen HASTÜRKOĞLU Atılım Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Gökçen HASTÜRKOĞLU Atılım University (Turkey)
Dr. Gökçe ULUS Atılım Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Gökçe ULUS Atılım University (Turkey)
Dr. Gökhan Şefik ERKURT Aydın Adnan Menderes Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Gökhan Şefik ERKURT Aydın Adnan Menderes University (Turkey)
Dr. Gökben GÜÇLÜ İstanbul Atlas Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Gökben GÜÇLÜ İstanbul Atlas University (Turkey)
Dr. Gökmen KANTAR Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Gökmen KANTAR Tekirdağ Namık Kemal University (Turkey)
Dr. Göksenin ABDAL Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Göksenin ABDAL Erzincan Binali Yıldırım University (Turkey)
Dr. Gönül ERDEM NAS Bartın Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Gönül ERDEM NAS Bartın University (Turkey)
Dr. Gülay KARAMAN Bartın Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Gülay KARAMAN Bartın University (Turkey)
Dr. Güldane Duygu TÜMER Manisa Celal Bayar Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Güldane Duygu TÜMER Manisa Celal Bayar University (Turkey)
Dr. Güler DOĞAN AVERBEK İstanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Güler DOĞAN AVERBEK İstanbul Medeniyet University (Turkey)
Dr. Gül Mükerrerrem ÖZTÜRK Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Gül Mükerrerrem ÖZTÜRK Recep Tayyip Erdoğan University (Turkey)
Dr. Gülnara GOCA MEMMEDLİ Ardahan Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Gülnara GOCA MEMMEDLİ Ardahan University (Turkey)
Dr. Gülnihal KKÜPELİ Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Gülnihal KKÜPELİ Marmara University (Turkey)
Dr. Gülperi MEZKİT SABAN Aksaray Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Gülperi MEZKİT SABAN Aksaray University (Turkey)
Dr. Gülru BAYRAKTAR Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Gülru BAYRAKTAR Alanya Alaaddin Keykubat University (Turkey)
Dr. Gülsemin HAZER Sakarya Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Gülsemin HAZER Sakarya University (Turkey)
Dr. Gülsüm CANLI İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Gülsüm CANLI İstanbul University (Turkey)
Dr. Gülsün NAKİBOĞLU İstanbul Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Gülsün NAKİBOĞLU İstanbul Teknik University (Turkey)
Dr. Gülşah Gaye FİDAN Gaziantep Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Gülşah Gaye FİDAN Gaziantep University (Turkey)
Dr. Gülşah PARLAK KALKAN Kilis 7 Aralık Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Gülşah PARLAK KALKAN Kilis 7 Aralık University (Turkey)
Dr. Gül ŞENYAMAN Süleyman Demirel Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Gül ŞENYAMAN Süleyman Demirel University (Turkey)
Dr. Güneş SÜTCÜ	Dr. Güneş SÜTCÜ

Anadolu Üniversitesi (Türkiye)	Anadolu University (Turkey)
Dr. Hadi BAK	Dr. Hadi BAK
Atatürk Üniversitesi (Türkiye)	Atatürk University (Turkey)
Dr. Hakan AYDEMİR	Dr. Hakan AYDEMİR
İstanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Medeniyet University (Turkey)
Dr. Hakan DEĞİRMENCİ	Dr. Hakan DEĞİRMENCİ
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi (Türkiye)	Aydın Adnan Menderes University (Turkey)
Dr. Hakan SARAÇ	Dr. Hakan SARAÇ
Anadolu Üniversitesi (Türkiye)	Anadolu University (Turkey)
Dr. Hakkı ÖZKAYA	Dr. Hakkı ÖZKAYA
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Halide Gamze İNCE YAKAR	Dr. Halide Gamze İNCE YAKAR
İstanbul Okan Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Okan University (Turkey)
Dr. Halil BATUR	Dr. Halil BATUR
Dicle Üniversitesi (Türkiye)	Dicle University (Turkey)
Dr. Halil Erdem ÇOCUK	Dr. Halil Erdem ÇOCUK
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (Türkiye)	Karamanoğlu Mehmetbey University (Turkey)
Dr. Halil İbrahim BALKUL	Dr. Halil İbrahim BALKUL
Sakarya Üniversitesi (Türkiye)	Sakarya University (Turkey)
Dr. Halil İbrahim İSKENDER	Dr. Halil İbrahim İSKENDER
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Halil İbrahim ŞANVERDİ	Dr. Halil İbrahim ŞANVERDİ
Süleyman Demirel Üniversitesi (Türkiye)	Süleyman Demirel University (Turkey)
Dr. Halil KÜÇÜKLER	Dr. Halil KÜÇÜKLER
Balıkesir Üniversitesi (Türkiye)	Balıkesir University (Turkey)
Dr. Halime ÇAVUŞOĞLU	Dr. Halime ÇAVUŞOĞLU
Erzurum Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Erzurum Technical University (Turkey)
Dr. Halis BENZER	Dr. Halis BENZER
Kırıkkale Üniversitesi (Türkiye)	Kırıkkale University (Turkey)
Dr. Halit ALKAN	Dr. Halit ALKAN
Mardin Artuklu Üniversitesi (Türkiye)	Mardin Artuklu University (Turkey)
Dr. Halit AŞLAR	Dr. Halit AŞLAR
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi (Kırgızistan)	Kyrgyz-Turkish Manas University (Kyrgyz Republic)
Dr. Haluk GÜNGÖR	Dr. Haluk GÜNGÖR
Gazi Üniversitesi (Türkiye)	Gazi University (Turkey)
Dr. Hamza KOLUKISA	Dr. Hamza KOLUKISA
Atatürk Üniversitesi (Türkiye)	Atatürk University (Turkey)
Dr. Hamza KUZUCU	Dr. Hamza KUZUCU
Cumhuriyet Üniversitesi (Türkiye)	Cumhuriyet University (Turkey)
Dr. Handan BELLİ	Dr. Handan BELLİ
İnönü Üniversitesi (Türkiye)	İnönü University (Turkey)
Dr. Hande ERSÖZ-DEMİRDAĞ	Dr. Hande ERSÖZ-DEMİRDAĞ
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Yıldız Technical University (Turkey)

Dr. Hanife ERDOĞAN Kastamonu Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Hanife ERDOĞAN Kastamonu University (Turkey)
Dr. Hanife SARAÇ Karadeniz Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Hanife SARAÇ Karadeniz Technical University (Turkey)
Dr. Harika KARAVİN YÜCE İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Harika KARAVİN YÜCE İstanbul University (Turkey)
Dr. Harun BEKİR Filibe Üniversitesi (Bulgaristan)	Dr. Harun BEKİR Plovdiv University (Bulgaria)
Dr. Hasan Ali YILMAZ Sinop Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Hasan Ali YILMAZ Sinop University (Turkey)
Dr. Hasan ATMACA Sivas Cumhuriyet Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Hasan ATMACA Sivas Cumhuriyet University (Turkey)
Dr. Hasan CUŐA Munzur Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Hasan CUŐA Munzur University (Turkey)
Dr. Hasan DEMİRHAN Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Hasan DEMİRHAN Kırklareli University (Turkey)
Dr. Hasan EKİCİ Aksaray Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Hasan EKİCİ Aksaray University (Turkey)
Dr. Hasan HARMANCI Muş Alparslan Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Hasan HARMANCI Muş Alparslan University (Turkey)
Dr. Hasan İŞİ Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Hasan İŞİ Hacettepe University (Turkey)
Dr. Hasan KARACA Gaziantep Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Hasan KARACA Gaziantep University (Turkey)
Dr. Hasan Kazım KALKAN Gazi Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Hasan Kazım KALKAN Gazi University (Turkey)
Dr. Hasan UÇAR Aksaray Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Hasan UÇAR Aksaray University (Turkey)
Dr. Hasene AYDIN Bursa Uludağ Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Hasene AYDIN Bursa Uludağ University (Turkey)
Dr. Hatice COŞKUN Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Hatice COŞKUN Van Yüzüncü Yıl University (Turkey)
Dr. Hatice GENÇ Akdeniz Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Hatice GENÇ Akdeniz University (Turkey)
Dr. Hatice Kübra UYGUR Mardin Artuklu Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Hatice Kübra UYGUR Mardin Artuklu University (Turkey)
Dr. Hatice Övgü TÜZÜN Bahçeşehir Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Hatice Övgü TÜZÜN Bahçeşehir University (Turkey)
Dr. Hatice PARLAK Gazi Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Hatice PARLAK Gazi University (Turkey)
Dr. Hatice YILDIZ Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Hatice YILDIZ Ankara Hacı Bayram Veli University (Turkey)
Dr. Hatice YURTTAŐ Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Hatice YURTTAŐ Ankara Hacı Bayram Veli University (Turkey)

Istanbul Şehir Üniversitesi (Türkiye)	Istanbul Şehir University (Turkey)
Dr. Hava VURAL	Dr. Hava VURAL
Erciyes Üniversitesi (Türkiye)	Erciyes University (Turkey)
Dr. Hayriye DURKAYA	Dr. Hayriye DURKAYA
Ordu Üniversitesi (Türkiye)	Ordu University (Turkey)
Dr. Hazim Burhan ALNAJJAR	Dr. Hazim Burhan ALNAJJAR
Selahaddin Üniversitesi (Irak)	Selahaddin University (Iraq)
Dr. Hela Haidar NAJJAR	Dr. Hela Haidar NAJJAR
Balamand Üniversitesi (Lübnan)	Balamand University (Lebanon)
Dr. Hikmet UYSAL	Dr. Hikmet UYSAL
Bursa Uludağ Üniversitesi (Türkiye)	Bursa Uludağ University (Turkey)
Dr. Hilal ERKAZANCI DURMUŞ	Dr. Hilal ERKAZANCI DURMUŞ
Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)	Hacettepe University (Turkey)
Dr. Hulusi GEÇGEL	Dr. Hulusi GEÇGEL
Çanakkale 18 Mart Üniversitesi (Türkiye)	Çanakkale 18 Mart University (Turkey)
Dr. Hulusi EREN	Dr. Hulusi EREN
Muş Alparslan Üniversitesi (Türkiye)	Muş Alparslan University (Turkey)
Dr. Huri Deniz KARCI	Dr. Huri Deniz KARCI
Ankara Medipol Üniversitesi (Türkiye)	Ankara Medipol University (Turkey)
Dr. Hülya ÜRKMEZ	Dr. Hülya ÜRKMEZ
Sakarya Üniversitesi (Türkiye)	Sakarya University (Turkey)
Dr. Hüseyin ARSLAN	Dr. Hüseyin ARSLAN
Yalova Üniversitesi (Türkiye)	Yalova University (Turkey)
Dr. Hüseyin Kahraman MUTLU	Dr. Hüseyin Kahraman MUTLU
Afyon Kocatepe Üniversitesi (Türkiye)	Afyon Kocatepe University (Turkey)
Dr. Hüseyin Selim KOCABIYIK	Dr. Hüseyin Selim KOCABIYIK
Yeditepe Üniversitesi (Türkiye)	Yeditepe University (Turkey)
Dr. Hüseyin PARLAK	Dr. Hüseyin PARLAK
Erciyes Üniversitesi (Türkiye)	Erciyes University (Turkey)
Dr. Hüseyin YILDIZ	Dr. Hüseyin YILDIZ
Ordu Üniversitesi (Türkiye)	Ordu University (Turkey)
Dr. Hüsrev AKIN	Dr. Hüsrev AKIN
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi (Türkiye)	Erzincan Binali Yıldırım University (Turkey)
Dr. Ilgın AKTENER	Dr. Ilgın AKTENER
Yaşar Üniversitesi (Türkiye)	Yaşar University (Turkey)
Dr. Işıl İŞIKTAŞ SAVA	Dr. Işıl İŞIKTAŞ SAVA
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (Türkiye)	Ankara Hacı Bayram Veli University (Turkey)
Dr. Işıl ŞAHİN GÜLTER	Dr. Işıl ŞAHİN GÜLTER
Fırat Üniversitesi (Türkiye)	Fırat University (Turkey)
Dr. İbrahim AKYOL	Dr. İbrahim AKYOL
Çankırı Karatekin (Türkiye)	Çankırı Karatekin University (Turkey)
Dr. İbrahim GÜMÜŞ	Dr. İbrahim GÜMÜŞ
Bartın Üniversitesi (Türkiye)	Bartın University (Turkey)

Dr. İbrahim GÜNGÖR	Dr. İbrahim GÜNGÖR
Dokuz Eylül Üniversitesi (Türkiye)	Dokuz Eylül University (Turkey)
Dr. İbrahim KOÇ	Dr. İbrahim KOÇ
Ordu Üniversitesi (Türkiye)	Ordu University (Turkey)
Dr. İbrahim ÖZEN	Dr. İbrahim ÖZEN
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Sabahattin Zaim University (Turkey)
Dr. İclal ARSLAN	Dr. İclal ARSLAN
Hitit Üniversitesi (Türkiye)	Hitit University (Turkey)
Dr. İclal ŞAN	Dr. İclal ŞAN
KTO Karatay Üniversitesi (Türkiye)	KTO Karatay University (Turkey)
Dr. İdris SÖYLEMEZ	Dr. İdris SÖYLEMEZ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi (Türkiye)	Nevşehir Hacı Bektaş Veli University (Turkey)
Dr. İhsan ŞEHİTOĞLU	Dr. İhsan ŞEHİTOĞLU
Muş Alparslan Üniversitesi (Türkiye)	Muş Alparslan University (Turkey)
Dr. İlknur BAYTAR	Dr. İlknur BAYTAR
Kastamonu Üniversitesi (Türkiye)	Kastamonu University (Turkey)
Dr. İlsever RAMİ	Dr. İlsever RAMİ
İstanbul Okan Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Okan University (Turkey)
Dr. İlyas KAYAOKAY	Dr. İlyas KAYAOKAY
Munzur Üniversitesi (Türkiye)	Munzur University (Turkey)
Dr. İlyas SUVAĞCI	Dr. İlyas SUVAĞCI
Siirt Üniversitesi (Türkiye)	Siirt University (Turkey)
Dr. İnan GÜMÜŞ	Dr. İnan GÜMÜŞ
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi (Türkiye)	Isparta Uygulamalı Bilimler University (Turkey)
Dr. İnci ARAS	Dr. İnci ARAS
Anadolu Üniversitesi (Türkiye)	Anadolu University (Turkey)
Dr. İnönü KORKMAZ	Dr. İnönü KORKMAZ
Trakya Üniversitesi (Türkiye)	Trakya University (Turkey)
Dr. İpek TAŞDEMİR	Dr. İpek TAŞDEMİR
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi (Türkiye)	Eskişehir Osmangazi University (Turkey)
Dr. İrem ATASOY	Dr. İrem ATASOY
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul University (Turkey)
Dr. İrem BAYRAKTAR	Dr. İrem BAYRAKTAR
Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Türkiye)	Ondokuz Mayıs University (Turkey)
Dr. İrfan Cenk YAY	Dr. İrfan Cenk YAY
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul University (Turkey)
Dr. İrfan TOSUNCUOĞLU	Dr. İrfan TOSUNCUOĞLU
Karabük Üniversitesi (Türkiye)	Karabük University (Turkey)
Dr. İryna DRYGA	Dr. İryna DRYGA
Ukrayna Milli Bilimler Akademisi (Ukrayna)	National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine)
Dr. İsa AKPINAR	Dr. İsa AKPINAR
MEB (Türkiye)	MONE (Turkey)
Dr. İsa IŞIK	Dr. İsa IŞIK

Muş Alparslan Üniversitesi (Türkiye)	Muş Alparslan University (Turkey)
Dr. İsmail ABALI	Dr. İsmail ABALI
İğdır Üniversitesi (Türkiye)	İğdır University (Turkey)
Dr. İsmail ÇOBAN	Dr. İsmail ÇOBAN
Artvin Çoruh Üniversitesi (Türkiye)	Artvin Çoruh University (Turkey)
Dr. İsmail DEMİR	Dr. İsmail DEMİR
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi (Türkiye)	Çanakkale Onsekiz Mart University (Turkey)
Dr. İsmail EROL	Dr. İsmail EROL
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi (Türkiye)	Tekirdağ Namık Kemal University (Turkey)
Dr. İsmail GÜNEŞ	Dr. İsmail GÜNEŞ
Aksaray Üniversitesi (Türkiye)	Aksaray University (Turkey)
Dr. İsmail YAMAN	Dr. İsmail YAMAN
Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Türkiye)	Ondokuz Mayıs University (Turkey)
Dr. İsmail Yavuz ÖZTÜRK	Dr. İsmail Yavuz ÖZTÜRK
Mersin Üniversitesi (Türkiye)	Mersin University (Turkey)
Dr. İsmail YILDIRIM	Dr. İsmail YILDIRIM
Kayseri Üniversitesi (Türkiye)	Kayseri University (Turkey)
Dr. İsmigül CANTÜRK	Dr. İsmigül CANTÜRK
Düzce Üniversitesi (Türkiye)	Düzce University (Turkey)
Dr. İzzet ŞEREF	Dr. İzzet ŞEREF
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi (Türkiye)	Tokat Gaziosmanpaşa University (Turkey)
Dr. Jale COŞKUN	Dr. Jale COŞKUN
İstanbul Aydın Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Aydın University (Turkey)
Dr. Javid ALİYEV	Dr. Javid ALİYEV
İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Yeni Yüzyıl University (Turkey)
Dr. Kadir KAPLAN	Dr. Kadir KAPLAN
Dr. Kadir Vefa TEZEL	Dr. Kadir Vefa TEZEL
MEB (Türkiye)	MEB (Turkey)
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi (Türkiye)	Bolu Abant İzzet Baysal University (Turkey)
Dr. Kadriye BOZKURT	Dr. Kadriye BOZKURT
Manisa Celal Bayar Üniversitesi (Türkiye)	Manisa Celal Bayar University (Turkey)
Dr. Kadriye Çiğdem YILMAZ	Dr. Kadriye Çiğdem YILMAZ
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi (Türkiye)	Sivas Cumhuriyet University (Turkey)
Dr. Kamil CİVELEK	Dr. Kamil CİVELEK
Atatürk Üniversitesi (Türkiye)	Atatürk University (Turkey)
Dr. Kamile ÇETİN	Dr. Kamile ÇETİN
Süleyman Demirel Üniversitesi (Türkiye)	Süleyman Demirel University (Turkey)
Dr. Kaya ÖZÇELİK	Dr. Kaya ÖZÇELİK
Atılım Üniversitesi (Türkiye)	Atılım University (Turkey)
Dr. Kayhan BOZGÜN	Dr. Kayhan BOZGÜN
Amasya Üniversitesi (Türkiye)	Amasya University (Turkey)
Dr. Kayhan İNAN	Dr. Kayhan İNAN
Amasya Üniversitesi (Türkiye)	Amasya University (Turkey)

Dr. Kazım ÇANDIR	Dr. Kazım ÇANDIR
Çankırı Karatekin Üniversitesi (Türkiye)	Çankırı Karatekin University (Turkey)
Dr. Kerim Can YAZGÜNOĞLU	Dr. Kerim Can YAZGÜNOĞLU
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi (Türkiye)	Niğde Ömer Halisdemir University (Turkey)
Dr. Kerim SARIGÜL	Dr. Kerim SARIGÜL
Gazi Üniversitesi (Türkiye)	Gazi University (Turkey)
Dr. Kevser TETİK	Dr. Kevser TETİK
Anadolu Üniversitesi (Türkiye)	Anadolu University (Turkey)
Dr. Keziban TOPBAŞOĞLU ERAY	Dr. Keziban TOPBAŞOĞLU ERAY
Kafkas Üniversitesi (Türkiye)	Kafkas University (Turkey)
Dr. Korkut Uluç İŞİSAĞ	Dr. Korkut Uluç İŞİSAĞ
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (Türkiye)	Ankara Hacı Bayram Veli University (Turkey)
Dr. Kubilay GEÇİKLİ	Dr. Kubilay GEÇİKLİ
Atatürk Üniversitesi (Türkiye)	Atatürk University (Turkey)
Dr. Kudret Safa GÜMÜŞ	Dr. Kudret Safa GÜMÜŞ
Aksaray Üniversitesi (Türkiye)	Aksaray University (Turkey)
Dr. Kudret SAVAŞ	Dr. Kudret SAVAŞ
Afyon Kocatepe Üniversitesi (Türkiye)	Afyon Kocatepe University (Turkey)
Dr. Kuğu TEKİN	Dr. Kuğu TEKİN
Atılım Üniversitesi (Türkiye)	Atılım University (Turkey)
Dr. Kutay UZUN	Dr. Kutay UZUN
Trakya Üniversitesi (Türkiye)	Trakya University (Turkey)
Dr. Kübra BAYSAL	Dr. Kübra BAYSAL
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi (Türkiye)	Ankara Yıldırım Beyazıt University (Turkey)
Dr. Kübra ÇAĞLIYAN ŞAKAR	Dr. Kübra ÇAĞLIYAN ŞAKAR
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi (Türkiye)	Ankara Yıldırım Beyazıt University (Turkey)
Dr. Kübra SARİ SEO LECOQ	Dr. Kübra SARİ SEO LECOQ
İstanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Medeniyet University (Turkey)
Dr. Kübra ÖZÇETİN	Dr. Kübra ÖZÇETİN
Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Marmara University (Turkey)
Dr. Kübra ŞENGÜL	Dr. Kübra ŞENGÜL
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi (Türkiye)	Nevşehir Hacı Bektaş Veli University (Turkey)
Dr. Kürşat EFE	Dr. Kürşat EFE
Amasya Üniversitesi (Türkiye)	Amasya University (Turkey)
Dr. Kürşad KARA	Dr. Kürşad KARA
Bayburt Üniversitesi (Türkiye)	Bayburt University (Turkey)
Dr. Kürşat Şamil ŞAHİN	Dr. Kürşat Şamil ŞAHİN
Bartın Üniversitesi (Türkiye)	Bartın University (Turkey)
Dr. Latif YARDIM	Dr. Latif YARDIM
MEB (Türkiye)	MONE (Turkey)
Dr. Layal MERHY	Dr. Layal MERHY
Lebanese Üniversitesi (Lübnan)	Lebanese University (Lebanon)
Dr. Lena Akram KHEDER	Dr. Lena Akram KHEDER

Arap Araştırma ve Politika Çalışmaları Merkezi (Katar)	Arab Center for Research and Policy Studies (Qatar)
Dr. Levent DOĞAN	Dr. Levent DOĞAN
Trakya Üniversitesi (Türkiye)	Trakya University (Turkey)
Dr. Leyla YAKUPOĞLU BORAN	Dr. Leyla YAKUPOĞLU BORAN
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul University (Turkey)
Dr. Lütfiye CENGİZHAN	Dr. Lütfiye CENGİZHAN
Trakya Üniversitesi (Türkiye)	Trakya University (Turkey)
Dr. Mahmud KADDUM	Dr. Mahmud KADDUM
Bartın Üniversitesi (Türkiye)	Bartın University (Turkey)
Dr. Mahmut AKAR	Dr. Mahmut AKAR
Muş Alparslan Üniversitesi (Türkiye)	Muş Alparslan University (Turkey)
Dr. Malek Hassan Mahmoud ABDUL QADER	Dr. Malek Hassan Mahmoud ABDUL QADER
Pamukkale Üniversitesi (Türkiye)	Pamukkale University (Turkey)
Dr. Mariana BUDU	Dr. Mariana BUDU
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul University (Turkey)
Dr. Marwan Mohammed Abdullah MOGHALLES	Dr. Marwan Mohammed Abdullah MOGHALLES
Kastamonu Üniversitesi (Türkiye)	Kastamonu University (Turkey)
Dr. Maşallah KIZILTAŞ	Dr. Maşallah KIZILTAŞ
Bitlis MEB (Türkiye)	Bitlis MONE (Turkey)
Dr. Mehdi GENCELİ	Dr. Mehdi GENCELİ
Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Marmara University (Turkey)
Dr. M. Halil SAĞLAM	Dr. M. Halil SAĞLAM
Siirt Üniversitesi (Türkiye)	Siirt University (Turkey)
Dr. Memet ABUKAN	Dr. Memet ABUKAN
Muş Alparslan Üniversitesi (Türkiye)	Muş Alparslan University (Turkey)
Dr. Mehmet Akif BALKAYA	Dr. Mehmet Akif BALKAYA
Necmettin Erbakan Üniversitesi (Türkiye)	Necmettin Erbakan University (Turkey)
Dr. Mehmet Akif YALÇINKAYA	Dr. Mehmet Akif YALÇINKAYA
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi (Türkiye)	Tekirdağ Namık Kemal University (Turkey)
Dr. Mehmet AKKAYA	Dr. Mehmet AKKAYA
Dokuz Eylül Üniversitesi (Türkiye)	Dokuz Eylül University (Turkey)
Dr. Mehmet Ali GÜNDOĞDU	Dr. Mehmet Ali GÜNDOĞDU
İstinye Üniversitesi (Türkiye)	İstinye University (Turkey)
Dr. Mehmet BAKİ	Dr. Mehmet BAKİ
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi (Türkiye)	Aydın Adnan Menderes University (Turkey)
Dr. Mehmet BARS	Dr. Mehmet BARS
Dicle Üniversitesi (Türkiye)	Dicle University (Turkey)
Dr. Mehmet BÖLÜKBAŞI	Dr. Mehmet BÖLÜKBAŞI
Bartın Üniversitesi (Türkiye)	Bartın University (Turkey)
Dr. Mehmet Burak BÜYÜKTOPÇU	Dr. Mehmet Burak BÜYÜKTOPÇU
Kafkas Üniversitesi (Türkiye)	Kafkas University (Turkey)
Dr. Mehmet Cem ODACIOĞLU	Dr. Mehmet Cem ODACIOĞLU
Bartın Üniversitesi (Türkiye)	Bartın University (Turkey)

Dr. Mehmet CIHANGİR	Dr. Mehmet CIHANGİR
Dicle Üniversitesi (Türkiye)	Dicle University (Turkey)
Dr. Mehmet Cihat ÜSTÜN	Dr. Mehmet Cihat ÜSTÜN
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi (Türkiye)	Erzincan Binali Yıldırım University (Turkey)
Dr. Mehmet DOĞAN	Dr. Mehmet DOĞAN
Bursa Uludağ Üniversitesi (Türkiye)	Bursa Uludağ University (Turkey)
Dr. Mehmet Emin TUĞLUK	Dr. Mehmet Emin TUĞLUK
Batman Üniversitesi (Türkiye)	Batman University (Turkey)
Dr. Mehmet Fatih ÖZCAN	Dr. Mehmet Fatih ÖZCAN
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi (Türkiye)	Ağrı İbrahim Çeçen University (Turkey)
Dr. Mehmet FİDAN	Dr. Mehmet FİDAN
Aksaray Üniversitesi (Türkiye)	Aksaray University (Turkey)
Dr. Mehmet Furkan ÇELİK	Dr. Mehmet Furkan ÇELİK
İnönü Üniversitesi (Türkiye)	İnönü University (Turkey)
Dr. Mehmet GÜNEŞ	Dr. Mehmet GÜNEŞ
Harran Üniversitesi (Türkiye)	Harran University (Turkey)
Dr. Mehmet Halit ATLI	Dr. Mehmet Halit ATLI
Fırat Üniversitesi (Türkiye)	Fırat University (Turkey)
Dr. Mehmet KAHRAMAN	Dr. Mehmet KAHRAMAN
Necmettin Erbakan Üniversitesi (Türkiye)	Necmettin Erbakan University (Turkey)
Dr. Mehmet Mustafa KARACA	Dr. Mehmet Mustafa KARACA
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi (Türkiye)	Aydın Adnan Menderes University (Turkey)
Dr. Mehmet ÖZBERK	Dr. Mehmet ÖZBERK
Artvin Çoruh Üniversitesi (Türkiye)	Artvin Çoruh University (Turkey)
Dr. Mehmet ÖZCAN	Dr. Mehmet ÖZCAN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (Türkiye)	Ankara Hacı Bayram Veli University (Turkey)
Dr. Mehmet ÖZDEMİR	Dr. Mehmet ÖZDEMİR
Sakarya Üniversitesi (Türkiye)	Sakarya University (Turkey)
Dr. Mehmet SARAÇ	Dr. Mehmet SARAÇ
Bursa Uludağ Üniversitesi (Türkiye)	Bursa Uludağ University (Turkey)
Dr. Mehmet TOYRAN	Dr. Mehmet TOYRAN
Londra Eğitim Müşavirliği (İngiltere)	London Education Consultancy (Great Britain)
Dr. Mehmet ÜNAL	Dr. Mehmet ÜNAL
Uşak Üniversitesi (Türkiye)	Uşak University (Turkey)
Dr. Mehmet YILDIZ	Dr. Mehmet YILDIZ
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi (Türkiye)	Çanakkale Onsekiz Mart University (Turkey)
Dr. Mehmet Zeki GİRİTLİ	Dr. Mehmet Zeki GİRİTLİ
Koç Üniversitesi (Türkiye)	Koç University (Turkey)
Dr. Melih LEVİ	Dr. Melih LEVİ
Boğaziçi Üniversitesi (Türkiye)	Boğaziçi University (Turkey)
Dr. Melike SOMUNCU	Dr. Melike SOMUNCU
Siirt Üniversitesi (Türkiye)	Siirt University (Turkey)
Dr. Meltem UZUNOĞLU ERTEN	Dr. Meltem UZUNOĞLU ERTEN

Pamukkale Üniversitesi (Türkiye)	Pamukkale University (Turkey)
Dr. Menent SHUKRIEVA	Dr. Menent SHUKRIEVA
Şumnu Üniversitesi (Bulgaristan)	Shumen University (Bulgaria)
Dr. Meriç GÜVEN	Dr. Meriç GÜVEN
Uşak Üniversitesi (Türkiye)	Uşak University (Turkey)
Dr. Mert ÖKSÜZ	Dr. Mert ÖKSÜZ
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (Türkiye)	Karamanoğlu Mehmetbey University (Turkey)
Dr. Merve AYDOĞDU ÇELİK	Dr. Merve AYDOĞDU ÇELİK
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi (Türkiye)	Tekirdağ Namık Kemal University (Turkey)
Dr. Merve KARABULUT	Dr. Merve KARABULUT
Atatürk Üniversitesi (Türkiye)	Atatürk University (Turkey)
Dr. Merve MENTEŞE	Dr. Merve MENTEŞE
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi (Türkiye)	Zonguldak Bülent Ecevit University (Turkey)
Dr. Merve YORULMAZ KAHVE	Dr. Merve YORULMAZ KAHVE
Manisa Celal Bayar Üniversitesi (Türkiye)	Manisa Celal Bayar University (Turkey)
Dr. Meryem ARSLAN	Dr. Meryem ARSLAN
Niğde Öner Halisdemir Üniversitesi (Türkiye)	Niğde Öner Halisdemir University (Turkey)
Dr. Meryem ODABAŞI	Dr. Meryem ODABAŞI
Atatürk Üniversitesi (Türkiye)	Atatürk University (Turkey)
Dr. Mesut GÜNENÇ	Dr. Mesut GÜNENÇ
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi (Türkiye)	Aydın Adnan Menderes University (Turkey)
Dr. Mesut KOÇAK	Dr. Mesut KOÇAK
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi (Türkiye)	Fatih Sultan Mehmet Vakıf University (Turkey)
Dr. Mete Yusuf USTABULUT	Dr. Mete Yusuf USTABULUT
Bayburt Üniversitesi (Türkiye)	Bayburt University (Turkey)
Dr. Metin BALPINAR	Dr. Metin BALPINAR
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi (Türkiye)	Burdur Mehmet Akif Ersoy University (Turkey)
Dr. Mevlüt CEYLAN	Dr. Mevlüt CEYLAN
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi (Türkiye)	Çanakkale Onsekiz Mart University (Turkey)
Dr. Mevlüt GÜLMEZ	Dr. Mevlüt GÜLMEZ
Akdeniz Üniversitesi (Türkiye)	Akdeniz University (Turkey)
Dr. Mevlüt ÖZTÜRK	Dr. Mevlüt ÖZTÜRK
Necmettin Erbakan Üniversitesi (Türkiye)	Necmettin Erbakan University (Turkey)
Dr. Mikail UĞUŞ	Dr. Mikail UĞUŞ
Sakarya Üniversitesi (Türkiye)	Sakarya University (Turkey)
Dr. Mihrican ÇOLAK	Dr. Mihrican ÇOLAK
Kocaeli Üniversitesi (Türkiye)	Kocaeli University (Turkey)
Dr. Mohammadreza VALİZADEH	Dr. Mohammadreza VALİZADEH
Kapadokya Üniversitesi (Türkiye)	Cappadocia University (Turkey)
Dr. Muhammed Felat AKTAN	Dr. Muhammed Felat AKTAN
Dicle Üniversitesi (Türkiye)	Dicle University (Turkey)
Dr. Muhammed HÜKÜM	Dr. Muhammed HÜKÜM
Kilis 7 Aralık Üniversitesi (Türkiye)	Kilis 7 Aralık University (Turkey)

Dr. Muhammed TAŐKESENLIĐIL	Dr. Muhammed TAŐKESENLIĐIL
Atatürk Üniversitesi (Türkiye)	Atatürk University (Turkey)
Dr. Muhammed TUNAGÜR	Dr. Muhammed TUNAGÜR
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi (Türkiye)	Ağrı İbrahim Çeçen University (Turkey)
Dr. Muhammed Zahit CAN	Dr. Muhammed Zahit CAN
Sakarya Üniversitesi (Türkiye)	Sakarya University (Turkey)
Dr. Muhammed ATASEVER	Dr. Muhammed ATASEVER
Kilis 7 Aralık Üniversitesi (Türkiye)	Kilis 7 Aralık University (Turkey)
Dr. Muhammed CAN	Dr. Muhammed CAN
İstanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Medeniyet University (Turkey)
Dr. Muhammed Raşit MEMİŐ	Dr. Muhammed Raşit MEMİŐ
Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Türkiye)	Ondokuz Mayıs University (Turkey)
Dr. Muhittin DOĞAN	Dr. Muhittin DOĞAN
Afyon Kocatepe Üniversitesi (Türkiye)	Afyon Kocatepe University (Turkey)
Dr. Muhsine SEKMEN	Dr. Muhsine SEKMEN
Atatürk Üniversitesi (Türkiye)	Atatürk University (Turkey)
Dr. Murad AL KAYED	Dr. Murad AL KAYED
Al-Balqa Applied Üniversitesi (Ürdün)	Al-Balqa Applied University (Jordan)
Dr. Murat ALTUĞ	Dr. Murat ALTUĞ
Aksaray Üniversitesi (Türkiye)	Aksaray University (Turkey)
Dr. Murat KALELİOĞLU	Dr. Murat KALELİOĞLU
Mardin Artuklu Üniversitesi (Türkiye)	Mardin Artuklu University (Turkey)
Dr. Murat Sami TÜRKER	Dr. Murat Sami TÜRKER
Anadolu Üniversitesi (Türkiye)	Anadolu University (Turkey)
Dr. Murat TOPAL	Dr. Murat TOPAL
Sakarya Üniversitesi (Türkiye)	Sakarya University (Turkey)
Dr. Murat TURNA	Dr. Murat TURNA
Necmettin Erbakan Üniversitesi (Türkiye)	Necmettin Erbakan University (Turkey)
Musa DEMİR	Musa DEMİR
Kırkkale Üniversitesi (Türkiye)	Kırkkale University (Turkey)
Dr. Musa TILFARLIOĞLU	Dr. Musa TILFARLIOĞLU
Gümüşhane Üniversitesi (Türkiye)	Gümüşhane University (Turkey)
Dr. Mustafa BAL	Dr. Mustafa BAL
TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi (Türkiye)	TOBB University of Economics and Technology (Turkey)
Dr. Mustafa CEYLAN	Dr. Mustafa CEYLAN
Artvin Çoruh Üniversitesi (Türkiye)	Artvin Çoruh University (Turkey)
Dr. Mustafa DERE	Dr. Mustafa DERE
Ordu Üniversitesi (Türkiye)	Ordu University (Turkey)
Dr. Mustafa DİNÇ	Dr. Mustafa DİNÇ
Çanakkale 18 Mart Üniversitesi (Türkiye)	Çanakkale 18 Mart University (Turkey)
Dr. Mustafa EMEK	Dr. Mustafa EMEK
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi (Türkiye)	Kahramanmaraş Sütçü İmam University (Turkey)
Dr. Mustafa KARADENİZ	Dr. Mustafa KARADENİZ

Batman Üniversitesi (Türkiye)	Batman University (Turkey)
Dr. Mustafa KIRCA	Dr. Mustafa KIRCA
Çankaya Üniversitesi (Türkiye)	Çankaya University (Turkey)
Dr. Mustafa Levent YENER	Dr. Mustafa Levent YENER
Çanakkale 18 Mart Üniversitesi (Türkiye)	Çanakkale 18 Mart University (Turkey)
Dr. Mustafa ORHAN	Dr. Mustafa ORHAN
Dr. Mustafa Samet KUMANLI	Dr. Mustafa Samet KUMANLI
İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Yeni Yüzyıl University (Turkey)
Dr. Mustafa Said ARSLAN	Dr. Mustafa Said ARSLAN
Kastamonu Üniversitesi (Türkiye)	Kastamonu University (Turkey)
Dr. Mustafa Said KIYMAZ	Dr. Mustafa Said KIYMAZ
Adıyaman Üniversitesi (Türkiye)	Adıyaman University (Turkey)
Dr. Mustafa Sarper ALAP	Dr. Mustafa Sarper ALAP
Kırıkkale Üniversitesi (Türkiye)	Kırıkkale University (Turkey)
Dr. Mustafa Uğur KARADENİZ	Dr. Mustafa Uğur KARADENİZ
Samsun Üniversitesi (Türkiye)	Samsun University (Turkey)
Dr. Mustafa UĞURLU	Dr. Mustafa UĞURLU
MEB (Türkiye)	MONE (Turkey)
Dr. Mustafa ULUTAŞ	Dr. Mustafa ULUTAŞ
Uşak Üniversitesi (Türkiye)	Uşak University (Turkey)
Dr. Mutlu Melis ÖZGERİŞ	Dr. Mutlu Melis ÖZGERİŞ
Atatürk Üniversitesi (Türkiye)	Atatürk University (Turkey)
Dr. Muzaffer Derya NAZLIPINAR SUBAŞI	Dr. Muzaffer Derya NAZLIPINAR SUBAŞI
Dumlupınar Üniversitesi (Türkiye)	Dumlupınar University (Turkey)
Dr. Muzaffer KILIÇ	Dr. Muzaffer KILIÇ
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Muzaffer MALKOÇ	Muzaffer MALKOÇ
Trakya Üniversitesi (Türkiye)	Trakya University (Turkey)
Dr. Mücahit AKKUŞ	Dr. Mücahit AKKUŞ
Hitit Üniversitesi (Türkiye)	Hitit University (Turkey)
Dr. Müslüm YILMAZ	Dr. Müslüm YILMAZ
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul University (Turkey)
Dr. Nahide ARSLAN (Türkiye)	Dr. Nahide ARSLAN (Turkey)
Dr. Nahide İrem AZİZOĞLU	Dr. Nahide İrem AZİZOĞLU
Sakarya Üniversitesi (Türkiye)	Sakarya University (Turkey)
Dr. Naim ATABAĞSOY	Dr. Naim ATABAĞSOY
Çankaya Üniversitesi (Türkiye)	Çankaya University (Turkey)
Dr. Naime ELCAN KAYNAK	Dr. Naime ELCAN KAYNAK
Erciyes Üniversitesi (Türkiye)	Erciyes University (Turkey)
Dr. Nazan Müge UYSAL	Dr. Nazan Müge UYSAL
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi (Türkiye)	Bolu Abant İzzet Baysal University (Turkey)
Dr. Nazan YILDIZ	Dr. Nazan YILDIZ
Karadeniz Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Karadeniz Technical University (Turkey)

Dr. Nazlı ALTUNSOY	Dr. Nazlı ALTUNSOY
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Nazmi ALAN	Dr. Nazmi ALAN
Afyon Kocatepe Üniversitesi (Türkiye)	Afyon Kocatepe University (Turkey)
Dr. Necla DAĞ	Dr. Necla DAĞ
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Sabahattin Zaim University (Turkey)
Dr. Necmettin ÖZMEN	Dr. Necmettin ÖZMEN
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Sabahattin Zaim University (Turkey)
Dr. Neiva De Souza BOENO	Dr. Neiva De Souza BOENO
Mato Grosso Eyalet Eğitim Bakanlığı (Brezilya)	Secretaria De Estado De Educação De Mato Grosso (Brasil)
Dr. Nergiz GAHRAMANLI	Dr. Nergiz GAHRAMANLI
Yeditepe Üniversitesi (Türkiye)	Yeditepe University (Turkey)
Dr. Neriman NACAĞ	Dr. Neriman NACAĞ
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi (Türkiye)	Tekirdağ Namık Kemal University (Turkey)
Dr. Neriman Nüzket ÖZEN	Dr. Neriman Nüzket ÖZEN
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi (Türkiye)	Tekirdağ Namık Kemal University (Turkey)
Dr. Neslihan ALBAY	Dr. Neslihan ALBAY
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Sabahattin Zaim University (Turkey)
Dr. Neslihan Huri YİĞİT	Dr. Neslihan Huri YİĞİT
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi (Türkiye)	Sivas Cumhuriyet University (Turkey)
Dr. Neslihan KADIKÖYLÜ	Dr. Neslihan KADIKÖYLÜ
Anadolu Üniversitesi (Türkiye)	Anadolu University (Turkey)
Dr. Neslihan KARACAN	Dr. Neslihan KARACAN
Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi (Türkiye)	Alanya Alaaddin Keykubat University (Turkey)
Dr. Neslihan KÖROĞLU	Dr. Neslihan KÖROĞLU
İzmir Katip Çelebi Üniversitesi (Türkiye)	İzmir Katip Çelebi University (Turkey)
Dr. Neslihan ÖNDER ÖZDEMİR	Dr. Neslihan ÖNDER ÖZDEMİR
Uludağ Üniversitesi (Türkiye)	Uludağ University (Turkey)
Dr. Neslihan YÜCELŞEN	Dr. Neslihan YÜCELŞEN
İstanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Medeniyet University (Turkey)
Dr. Nesrin TEKİN ÇETİN	Dr. Nesrin TEKİN ÇETİN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (Türkiye)	Ankara Hacı Bayram Veli University (Turkey)
Dr. Nevin METE	Dr. Nevin METE
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi (Türkiye)	Niğde Ömer Halisdemir University (Turkey)
Dr. Nevriye Ahmedova ÇUFADAR	Dr. Nevriye Ahmedova ÇUFADAR
Şumnu Üniversitesi (Bulgaristan)	Shumen University (Bulgaria)
Dr. Nesrin ŞEVİK	Dr. Nesrin ŞEVİK
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (Türkiye)	Karamanoğlu Mehmetbey University (Turkey)
Dr. Neşe KARA ÖZKAN	Dr. Neşe KARA ÖZKAN
MEB (Türkiye)	MONE (Turkey)
Dr. Nevzat ERKAN	Dr. Nevzat ERKAN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Nezire Gamze ILICAĞ	Dr. Nezire Gamze ILICAĞ

İstanbul Gelişim Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Gelişim University (Turkey)
Dr. Nihal KALKAN YAĞCI	Dr. Nihal KALKAN YAĞCI
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi (Türkiye)	Burdur Mehmet Akif Ersoy University (Turkey)
Dr. Nilay ERDEM AYYILDIZ	Dr. Nilay ERDEM AYYILDIZ
Fırat Üniversitesi (Türkiye)	Fırat University (Turkey)
Dr. Nilay Kınay CİVELEK	Dr. Nilay Kınay CİVELEK
Hakkâri Üniversitesi (Türkiye)	Hakkâri University (Turkey)
Dr. Nilgün DALKESEN	Dr. Nilgün DALKESEN
İstanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Medeniyet University (Turkey)
Dr. Nilüfer ALİMEN	Dr. Nilüfer ALİMEN
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul 29 Mayıs University (Turkey)
Dr. Nilüfer DENİSSOVA	Dr. Nilüfer DENİSSOVA
Anadolu Üniversitesi (Türkiye)	Anadolu University (Turkey)
Dr. Nilüfer ÖZGÜR	Dr. Nilüfer ÖZGÜR
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Nilüfer SERİN	Dr. Nilüfer SERİN
Trabzon Üniversitesi (Türkiye)	Trabzon University (Turkey)
Dr. Niyazi ADIGÜZEL	Dr. Niyazi ADIGÜZEL
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Nuran BALTA	Dr. Nuran BALTA
Trakya Üniversitesi (Türkiye)	Trakya University (Turkey)
Dr. Nuray DEMİR ÖZTÜRK	Dr. Nuray DEMİR ÖZTÜRK
İstanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Medeniyet University (Turkey)
Dr. Nur Gülümser İLKER	Dr. Nur Gülümser İLKER
TED Üniversitesi (Türkiye)	TED University (Turkey)
Dr. Nuray DÖNMEZ	Dr. Nuray DÖNMEZ
Trakya Üniversitesi (Türkiye)	Trakya University (Turkey)
Dr. Nuray KÜÇÜKLER KUŞÇU	Dr. Nuray KÜÇÜKLER KUŞÇU
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa (Türkiye)	İstanbul University-Cerrahpaşa (Turkey)
Dr. Nuray PAMUK ÖZTÜRK	Dr. Nuray PAMUK ÖZTÜRK
Selçuk Üniversitesi (Türkiye)	Selçuk University (Turkey)
Dr. Nurcan ANKAY	Dr. Nurcan ANKAY
Muş Alparslan Üniversitesi (Türkiye)	Muş Alparslan University (Turkey)
Dr. Nurcihan YÜRÜK	Dr. Nurcihan YÜRÜK
Selçuk Üniversitesi (Türkiye)	Selçuk University (Turkey)
Dr. Nurdan BESLİ	Dr. Nurdan BESLİ
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi (Türkiye)	Ankara Yıldırım Beyazıt University (Turkey)
Dr. Nurdan KABAN	Dr. Nurdan KABAN
Atatürk Üniversitesi (Türkiye)	Atatürk University (Turkey)
Dr. Nurel CENGİZ	Dr. Nurel CENGİZ
Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)	Hacettepe University (Turkey)
Dr. Nur Emine KOÇ	Dr. Nur Emine KOÇ
İstanbul Aydın Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Aydın University (Turkey)

Dr. Nurgül KARAYAZI	Dr. Nurgül KARAYAZI
Karabük Üniversitesi (Türkiye)	Karabük University (Turkey)
Dr. Nurkesh ZHUMANNBEKOVA	Dr. Nurkesh ZHUMANNBEKOVA
İstanbul Aydın Üniversitesi (Kazakistan)	Eurasian National Gumilyov-University (Kazakhstan)
Dr. Nurullah ŞAHİN	Dr. Nurullah ŞAHİN
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi (Türkiye)	Ağrı İbrahim Çeçen University (Turkey)
Dr. Nusret ERSÖZ	Dr. Nusret ERSÖZ
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (Türkiye)	Karamanoğlu Mehmetbey University (Turkey)
Dr. Olena KOZAN	Dr. Olena KOZAN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (Türkiye)	Ankara Hacı Bayram Veli University (Turkey)
Dr. Olgahan BAKŞI YALÇIN	Dr. Olgahan BAKŞI YALÇIN
İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Yeni Yüzyıl University (Turkey)
Dr. Oğuz ERGENE	Dr. Oğuz ERGENE
Mersin Üniversitesi (Türkiye)	Mersin University (Turkey)
Dr. Oğuzhan KALKAN	Dr. Oğuzhan KALKAN
Afyon Kocatepe Üniversitesi (Türkiye)	Afyon Kocatepe University (Turkey)
Dr. Oğuz SAMUK	Dr. Oğuz SAMUK
Kırkkale Üniversitesi (Türkiye)	Kırkkale University (Turkey)
Dr. Okan KOÇ	Dr. Okan KOÇ
Dr. Olcay ÖZTUNALI	Dr. Olcay ÖZTUNALI
İstanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Medeniyet University (Turkey)
Dr. Onur AYKAÇ	Dr. Onur AYKAÇ
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (Türkiye)	Karamanoğlu Mehmetbey University (Turkey)
Dr. Onur DÖLEK	Dr. Onur DÖLEK
MEB (Türkiye)	MONE (Turkey)
Dr. Onur EKLER	Dr. Onur EKLER
Mustafa Kemal Üniversitesi (Türkiye)	Mustafa Kemal University (Turkey)
Dr. Onur YILMAZ	Dr. Onur YILMAZ
Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)	Hacettepe University (Turkey)
Dr. Orhan KILIÇARSLAN	Dr. Orhan KILIÇARSLAN
Düzce Üniversitesi (Türkiye)	Düzce University (Turkey)
Dr. Orçun ALPAY	Dr. Orçun ALPAY
Karadeniz Technical Üniversitesi (Türkiye)	Karadeniz Technical University (Turkey)
Dr. Orhan OĞUZ	Dr. Orhan OĞUZ
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (Türkiye)	Karamanoğlu Mehmetbey University (Turkey)
Dr. Orhan VAROL	Dr. Orhan VAROL
Yüzüncü Yıl Üniversitesi (Türkiye)	Yüzüncü Yıl University (Turkey)
Dr. Orhun BÜYÜKKARCI	Dr. Orhun BÜYÜKKARCI
Mardin Artuklu Üniversitesi (Türkiye)	Mardin Artuklu University (Turkey)
Dr. Orkun KOCABIYIK	Dr. Orkun KOCABIYIK
Akdeniz Üniversitesi (Türkiye)	Akdeniz University (Turkey)
Dr. Osman ASLANOĞLU	Dr. Osman ASLANOĞLU
Dicle Üniversitesi (Türkiye)	Dicle University (Turkey)

Dr. Osman COŞKUN Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Osman COŞKUN Marmara University (Turkey)
Dr. Osman DÜLGER Düzce Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Osman DÜLGER Düzce University (Turkey)
Dr. Osman KUFACI Sinop Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Osman KUFACI Sinop University (Turkey)
Dr. Osman Kürşat YORGANCI Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Osman Kürşat YORGANCI Yıldız Teknik University (Turkey)
Dr. Osman ORUÇ Bayburt Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Osman ORUÇ Bayburt University (Turkey)
Dr. Osman SABUNCUOĞLU İstanbul Aydın Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Osman SABUNCUOĞLU İstanbul Aydın University (Turkey)
Dr. Ozan Erdem GÜZEL Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Ozan Erdem GÜZEL Yıldız Teknik University (Turkey)
Dr. Ozan İPEK Bursa Uludağ Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Ozan İPEK Bursa Uludağ University (Turkey)
Dr. Ömer Faruk GÜLER Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Ömer Faruk GÜLER Ağrı İbrahim Çeçen University (Turkey)
Dr. Ömer Faruk IPEK Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Ömer Faruk IPEK Bolu Abant İzzet Baysal University (Turkey)
Dr. Ömer Gökhan ULUM Mersin Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Ömer Gökhan ULUM Mersin University (Turkey)
Dr. Ömer KEMİKSİZ Bartın Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Ömer KEMİKSİZ Bartın University (Turkey)
Dr. Ömer ÖZER Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Ömer ÖZER Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University (Turkey)
Dr. Ömer YAĞMUR Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Ömer YAĞMUR Bolu Abant İzzet Baysal University (Turkey)
Dr. Ömür ERBAY Bayburt Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Ömür ERBAY Bayburt University (Turkey)
Dr. Önder ÇANGAL Gaziantep Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Önder ÇANGAL Gaziantep University (Turkey)
Dr. Önder YAŞAR (Türkiye)	Dr. Önder YAŞAR (Turkey)
Dr. Özden SAVAŞ Yozgat Bozok Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Özden SAVAŞ Yozgat Bozok University (Turkey)
Dr. Özge CAN ARAN Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Özge CAN ARAN Hacettepe University (Turkey)
Dr. Özge SÖNMEZ Dokuz Eylül Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Özge SÖNMEZ Dokuz Eylül University (Turkey)
Dr. Özgür ŞEN BARTAN Kırıkkale Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Özgür ŞEN BARTAN Kırıkkale University (Turkey)
Dr. Özkan UZ	Dr. Özkan UZ

Munzur Üniversitesi (Türkiye)	Munzur University (Turkey)
Dr. Özlem BATĞI AKMAN	Dr. Özlem BATĞI AKMAN
Siirt Üniversitesi (Türkiye)	Siirt University (Turkey)
Dr. Özlem DÜZLÜ	Dr. Özlem DÜZLÜ
Sakarya Üniversitesi (Türkiye)	Sakarya University (Turkey)
Dr. Özlem GÜNEŞ	Dr. Özlem GÜNEŞ
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Sabahattin Zaim University (Turkey)
Dr. Özlem GÜNGÖR	Dr. Özlem GÜNGÖR
Bursa Uludağ Üniversitesi (Türkiye)	Bursa Uludağ University (Turkey)
Dr. Özlem YILMAZ	Dr. Özlem YILMAZ
Manisa Celal Bayar Üniversitesi (Türkiye)	Manisa Celal Bayar University (Turkey)
Dr. Özlem ZABİTGİL GÜLSEREN	Dr. Özlem ZABİTGİL GÜLSEREN
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Sabahattin Zaim University (Turkey)
Dr. Özlem ÖZÇAKIR SÜMEN	Dr. Özlem ÖZÇAKIR SÜMEN
Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Türkiye)	Ondokuz Mayıs University (Turkey)
Dr. Öznur ÖZDARICI	Dr. Öznur ÖZDARICI
Kırıkkale Üniversitesi (Türkiye)	Kırıkkale University (Turkey)
Dr. Öznur YEMEZ	Dr. Öznur YEMEZ
Selçuk Üniversitesi (Türkiye)	Selçuk University (Turkey)
Dr. Özüm ARZİK ERZURUMLU	Dr. Özüm ARZİK ERZURUMLU
İstanbul Atlas Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Atlas University (Turkey)
Dr. Pelin KOCAPINAR	Dr. Pelin KOCAPINAR
Çankırı Karatekin Üniversitesi (Türkiye)	Çankırı Karatekin University (Turkey)
Dr. Pelin ŞULHA	Dr. Pelin ŞULHA
Dokuz Eylül Üniversitesi (Türkiye)	Dokuz Eylül University (Turkey)
Dr. Philip G. A. GLOVER	Dr. Philip G. A. GLOVER
Süleyman Demirel Üniversitesi (Türkiye)	Süleyman Demirel University (Turkey)
Dr. Pınar KAYA TAN	Dr. Pınar KAYA TAN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Pınar SEZGİNTÜRK	Dr. Pınar SEZGİNTÜRK
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi (Türkiye)	Çanakkale Onsekiz Mart University (Turkey)
Dr. Rabia AKSOY ARIKAN	Dr. Rabia AKSOY ARIKAN
Çankırı Karatekin Üniversitesi (Türkiye)	Çankırı Karatekin University (Turkey)
Dr. Rachael RUEGG	Dr. Rachael RUEGG
Wellington Victoria Üniversitesi (Yeni Zelanda)	Victoria University of Wellington (New Zealand)
Dr. Radmila LAZAREVIĆ	Dr. Radmila LAZAREVIĆ
Karadağ Üniversitesi (Karadağ)	University of Montenegro (Montenegro)
Dr. Raffaella MARCHESE (İtalya)	Dr. Raffaella MARCHESE (Italy)
Dr. Rahman AKALIN	Dr. Rahman AKALIN
Trakya Üniversitesi (Türkiye)	Trakya University (Turkey)
Dr. Ramazan BEZCİ	Dr. Ramazan BEZCİ
Necmettin Erbakan Üniversitesi (Türkiye)	Necmettin Erbakan University (Turkey)
Dr. Ramazan ŞİMŞEK	Dr. Ramazan ŞİMŞEK

Adres

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi (Türkiye)	Nevşehir Hacı Bektaş Veli University (Turkey)
Dr. Rana KAHRAMAN DURU	Dr. Rana KAHRAMAN DURU
Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Marmara University (Turkey)
Dr. Rana SAĞIROĞLU	Dr. Rana SAĞIROĞLU
Selçuk Üniversitesi (Türkiye)	Selçuk University (Turkey)
Dr. Raşit ÇOLAK	Dr. Raşit ÇOLAK
Uşak Üniversitesi (Türkiye)	Uşak University (Turkey)
Dr. Recai ÖZCAN	Dr. Recai ÖZCAN
Düzce Üniversitesi (Türkiye)	Düzce University (Turkey)
Dr. Recep YÜRÜMEZ	Dr. Recep YÜRÜMEZ
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi (Kırgızistan)	Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi (Kyrgyzstan)
Dr. Remziye KÖSE ÖZELÇİ	Dr. Remziye KÖSE ÖZELÇİ
İstanbul Gelişim Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Gelişim University (Turkey)
Dr. Renata AKTAŞ	Dr. Renata AKTAŞ
Akdeniz Üniversitesi (Türkiye)	Akdeniz University (Turkey)
Dr. Reşat ŞAKAR	Dr. Reşat ŞAKAR
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi (Türkiye)	Ankara Yıldırım Beyazıt University (Turkey)
Dr. Reza Hosseini BAGHANAM	Dr. Reza Hosseini BAGHANAM
Tebriz Azad İslam Üniversitesi (İran)	Tebriz Azad Islam University (Iran)
Dr. Rifat GÜRGENDERELİ	Dr. Rifat GÜRGENDERELİ
Trakya Üniversitesi (Türkiye)	Trakya University (Turkey)
Dr. Rifat IŞIK	Dr. Rifat IŞIK
Selçuk Üniversitesi (Türkiye)	Selçuk University (Turkey)
Dr. Rıza Tunç ÖZBEN	Dr. Rıza Tunç ÖZBEN
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Roberta NEPİ	Dr. Roberta NEPİ
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul University (Turkey)
Dr. Rosanna POZZİ	Dr. Rosanna POZZİ
Degli Studi Dell'Insubria Üniversitesi (İtalya)	Università Degli Studi Dell'Insubria (Italy)
Dr. Ruken KARADUMAN	Dr. Ruken KARADUMAN
Bayburt Üniversitesi (Türkiye)	Bayburt University (Turkey)
Dr. Rüstem MÜRSELOĞLU	Dr. Rüstem MÜRSELOĞLU
İstanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Medeniyet University (Turkey)
Dr. Rüveyda H. ÇEBİ	Dr. Rüveyda H. ÇEBİ
Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Türkiye)	Ondokuz Mayıs University (Turkey)
Dr. Sabahattin YEŞİLÇINAR	Dr. Sabahattin YEŞİLÇINAR
Muş Alparslan Üniversitesi (Türkiye)	Muş Alparslan University (Turkey)
Dr. Sabri BALTA	Dr. Sabri BALTA
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi (Türkiye)	Van Yüzüncü Yıl University (Turkey)
Dr. Sabri Can SANNAV	Dr. Sabri Can SANNAV
Aksaray Üniversitesi (Türkiye)	Aksaray University (Turkey)
Dr. Sadriye GÜNEŞ	Dr. Sadriye GÜNEŞ
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul University (Turkey)

Dr. Salih Koralp GÜREŐİR Trakya Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Salih Koralp GÜREŐİR Trakya University (Turkey)
Dr. Salih ÖZYURT Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Salih ÖZYURT Ağrı İbrahim Çeçen University (Turkey)
Dr. Salih UÇAK MEB (Türkiye)	Dr. Salih UÇAK MONE (Turkey)
Dr. Seçil TÜMEN AKYILDIZ Fırat Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Seçil TÜMEN AKYILDIZ Fırat University(Turkey)
Dr. Seçil VARAL Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Seçil VARAL Karamanoğlu Mehmetbey University (Turkey)
Dr. Seçkin SARP KAYA Ege Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Seçkin SARP KAYA Ege University (Turkey)
Dr. Seda Gül KARTAL Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Seda Gül KARTAL Marmara University (Turkey)
Dr. Seda KUŞÇU ÖZBUDAK Gazi Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Seda KUŞÇU ÖZBUDAK Gazi University (Turkey)
Dr. Seda TAŞ Trakya Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Seda TAŞ Trakya University (Turkey)
Dr. Seda DURAL Gazi Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Seda DURAL Gazi University (Turkey)
Dr. Seher ÇİÇEK MEB (Türkiye)	Dr. Seher ÇİÇEK MONE (Turkey)
Dr. Seher ÖZSERT NiřantaŐı Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Seher ÖZSERT NiřantaŐı University (Turkey)
Dr. Selami ALAN Bolu Abant İzzat Baysal Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Selami ALAN Bolu Abant İzzat Baysal University (Turkey)
Dr. Selcen KOCA Hitit Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Selcen KOCA Hitit University (Turkey)
Dr. Selçuk ATAY MEB (Türkiye)	Dr. Selçuk ATAY MONE (Turkey)
Dr. Selçuk TÜRK YILMAZ İzmir Katip Çelebi Üniversitesi(Türkiye)	Dr. Selçuk TÜRK YILMAZ İzmir Katip Çelebi University(Turkey)
Dr. Selçuk ERYATMAZ Manisa Celal Bayar Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Selçuk ERYATMAZ Manisa Celal Bayar University (Turkey)
Dr. Selda ADİLOĞLU Bursa Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Selda ADİLOĞLU Bursa Technical University (Turkey)
Dr. Selda UYGUR GÜRBÜZ Namık Kemal Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Selda UYGUR GÜRBÜZ Namık Kemal University (Turkey)
Dr. Selahattin KARAGÖZ Ege Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Selahattin KARAGÖZ Ege University (Turkey)
Dr. Selen TEKALP Batman Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Selen TEKALP Batman University (Turkey)
Dr. Selin GÜRSERŐŐANBAY	Dr. Selin GÜRSERŐŐANBAY

Adres

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Istanbul Üniversitesi (Türkiye)	Istanbul University (Turkey)
Dr. Selin KILIÇ	Dr. Selin KILIÇ
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Yıldız Technical University (Turkey)
Dr. Selin TEKELİ	Dr. Selin TEKELİ
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (Türkiye)	Karamanoğlu Mehmetbey University (Turkey)
Dr. Selma ERDAĞI TOKSUN	Dr. Selma ERDAĞI TOKSUN
Kafkas Üniversitesi (Türkiye)	Kafkas University (Turkey)
Dr. Selmin SÖYLEMEZ	Dr. Selmin SÖYLEMEZ
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (Türkiye)	Ankara Hacı Bayram Veli University (Turkey)
Dr. Sema NOYAN	Dr. Sema NOYAN
Karabük Üniversitesi (Türkiye)	Karabük University (Turkey)
Dr. Semahat AYSU	Dr. Semahat AYSU
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi (Türkiye)	Tekirdağ Namık Kemal University (Turkey)
Dr. Semih ÇAYAK	Dr. Semih ÇAYAK
MEB (Türkiye)	MONE (Turkey)
Dr. Semih SARIGÜL	Dr. Semih SARIGÜL
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi (Türkiye)	Kahramanmaraş Sütçü İmam University (Turkey)
Dr. Semih YEŞİLBAĞ	Dr. Semih YEŞİLBAĞ
Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Türkiye)	Ondokuz Mayıs University (Turkey)
Dr. Semin KAZAZOĞLU	Dr. Semin KAZAZOĞLU
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Yıldız Technical University (Turkey)
Dr. Semra BATURAY MERAL	Dr. Semra BATURAY MERAL
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Yıldız Teknik University (Turkey)
Dr. Semra ÖĞRETMEN ASLAN	Dr. Semra ÖĞRETMEN ASLAN
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi (Türkiye)	Van Yüzüncü Yıl University (Turkey)
Dr. Senem KARAGÖZ	Dr. Senem KARAGÖZ
Gazi Üniversitesi (Türkiye)	Gazi University (Turkey)
Dr. Senem ÖNER	Dr. Senem ÖNER
İstanbul Arel Üniversitesi (Türkiye)	Istanbul Arel University (Turkey)
Dr. Senem Seda ŞAHENK ERKAN	Dr. Senem Seda ŞAHENK ERKAN
Marmara Üniversitesi (Türkiye)	Marmara University (Turkey)
Dr. Senem ÜSTÜN KAYA	Dr. Senem ÜSTÜN KAYA
Başkent Üniversitesi (Türkiye)	Başkent University (Turkey)
Dr. Serap ASLAN COBUTOĞLU	Dr. Serap ASLAN COBUTOĞLU
Çankırı Karatekin Üniversitesi (Türkiye)	Çankırı Karatekin University (Turkey)
Dr. Serap SARIBAŞ	Dr. Serap SARIBAŞ
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul University (Turkey)
Dr. Serdar KARAOĞLU	Dr. Serdar KARAOĞLU
Afyon Kocatepe Üniversitesi (Türkiye)	Afyon Kocatepe University (Turkey)
Dr. Serhan DİNDAR	Dr. Serhan DİNDAR
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (Türkiye)	Karamanoğlu Mehmetbey University (Turkey)
Serhat ARSLAN	Serhat ARSLAN
Bingöl Üniversitesi (Türkiye)	Bingöl University (Turkey)

Dr. Serkan DEMİREL	Dr. Serkan DEMİREL
Gazi Üniversitesi (Türkiye)	Gazi University (Turkey)
Dr. Serkan KOÇ	Dr. Serkan KOÇ
Dokuz Eylül Üniversitesi (Türkiye)	Dokuz Eylül University (Turkey)
Dr. Serkut Mustafa DABBAGH	Dr. Serkut Mustafa DABBAGH
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (Türkiye)	Karamanoğlu Mehmetbey University (Turkey)
Dr. Serpil YILDIRIM	Dr. Serpil YILDIRIM
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi (Türkiye)	Ankara Yıldırım Beyazıt University(Turkey).
Dr. Servet GÜNDOĞDU	Dr. Servet GÜNDOĞDU
Samsun Üniversitesi (Türkiye)	Samsun University (Turkey)
Dr. Servet ŞENGÜL	Dr. Servet ŞENGÜL
Muş Alparslan Üniversitesi (Türkiye)	Muş Alparslan University (Turkey)
Dr. Sevcan IŞIK	Dr. Sevcan IŞIK
İnönü Üniversitesi (Türkiye)	İnönü University (Turkey)
Dr. Sevcan SEÇKİN	Dr. Sevcan SEÇKİN
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi (Türkiye)	Fatih Sultan Mehmet Vakıf University (Turkey)
Dr. Sevcan Yılmaz KUTLAY	Dr. Sevcan Yılmaz KUTLAY
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Yıldız Technical University (Turkey)
Dr. Sevda BALAMAN	Dr. Sevda BALAMAN
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi (Türkiye)	Sivas Cumhuriyet University (Turkey)
Dr. Sevda EMLAK	Dr. Sevda EMLAK
İzmir Demokrasi Üniversitesi (Türkiye)	İzmir Demokrasi University (Turkey)
Dr. Sevda KAMAN	Dr. Sevda KAMAN
Bartın Üniversitesi (Türkiye)	Bartın University (Turkey)
Dr. Sevda PEKCOŞKUN GÜNER	Dr. Sevda PEKCOŞKUN GÜNER
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Sevda POLAT	Dr. Sevda POLAT
İstanbul Gelişim Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Gelişim University (Turkey)
Dr. Sevdije KÖKSAL	Dr. Sevdije KÖKSAL
Dokuz Eylül Üniversitesi (Türkiye)	Dokuz Eylül University (Turkey)
Dr. Sevgi ÇALIŞIR ZENCİ	Dr. Sevgi ÇALIŞIR ZENCİ
Anadolu Üniversitesi (Türkiye)	Anadolu University (Turkey)
Dr. Sevgi GÖKÇE	Dr. Sevgi GÖKÇE
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi (Türkiye)	Eskişehir Osmangazi University (Turkey)
Dr. Sevinç AHUNDOVA	Dr. Sevinç AHUNDOVA
Hitit Üniversitesi (Türkiye)	Hitit University (Turkey)
Dr. Sevinç KARAYEL	Dr. Sevinç KARAYEL
Ardahan Üniversitesi (Türkiye)	Ardahan University (Turkey)
Dr. Seydi KİRAZ	Dr. Seydi KİRAZ
Hitit Üniversitesi (Türkiye)	Hitit University (Turkey)
Dr. Sezer Sabriye İKİZ	Dr. Sezer Sabriye İKİZ
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi (Türkiye)	Muğla Sıtkı Koçman University (Turkey)
Dr. Sezin Seda ALTUN	Dr. Sezin Seda ALTUN

Istanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	Istanbul Medeniyet University (Turkey)
Dr. Shawky Hassan A. A. SHAABAN	Dr. Shawky Hassan A. A. SHAABAN
Kahire Üniversitesi (Mısır)	Cairo University (Egypt)
Dr. Shelale RAMAZANOVA	Dr. Shelale RAMAZANOVA
Ardahan Üniversitesi (Türkiye)	Ardahan University (Turkey)
Dr. Sıddık BAKIR	Dr. Sıddık BAKIR
Atatürk Üniversitesi (Türkiye)	Atatürk University (Turkey)
Dr. Sıla GEN KAYA	Dr. Sıla GEN KAYA
İstanbul Aydın Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Aydın University (Turkey)
Dr. Sibel AKOVA	Dr. Sibel AKOVA
Yalova Üniversitesi (Türkiye)	Yalova University (Turkey)
Dr. Sibel İZMİR	Dr. Sibel İZMİR
Atılım Üniversitesi (Türkiye)	Atılım University (Turkey)
Dr. Sibel ERGÜN ELVERİCİ	Dr. Sibel ERGÜN ELVERİCİ
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Yıldız Teknik University (Turkey)
Dr. Sibel KOCAER	Dr. Sibel KOCAER
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi (Türkiye)	Eskişehir Osmangazi University (Turkey)
Dr. Sibel MURAD	Dr. Sibel MURAD
Amasya Üniversitesi (Türkiye)	Amasya University (Turkey)
Dr. Sibel YILMAZ	Dr. Sibel YILMAZ
Orta Doğu Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Orta Doğu Teknik University (Turkey)
Dr. Simla DOĞANGÜN	Dr. Simla DOĞANGÜN
Doğuş Üniversitesi (Türkiye)	Doğuş University (Turkey)
Dr. Sinan ERDİM	Dr. Sinan ERDİM
Kastamonu Üniversitesi (Türkiye)	Kastamonu University (Turkey)
Dr. Sinan GUL	Dr. Sinan GUL
Milli Savunma Üniversitesi (Türkiye)	Milli Savunma University (Turkey)
Dr. Sinem CANIM ALKAN	Dr. Sinem CANIM ALKAN
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	Istanbul University (Turkey)
Dr. Songül ERDOĞAN	Dr. Songül ERDOĞAN
Ahi Evran Üniversitesi (Türkiye)	Ahi Evran University (Turkey)
Dr. Sopia MAKHATCHASHVILI	Dr. Sopia MAKHATCHASHVILI
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi (Türkiye)	Recep Tayyip Erdoğan University (Turkey)
Dr. Sultan KOMUT BAKINÇ	Dr. Sultan KOMUT BAKINÇ
Haliç Üniversitesi (Türkiye)	Haliç University (Turkey)
Dr. Süleyman AYDENİZ	Dr. Süleyman AYDENİZ
Muş Alparslan Üniversitesi (Türkiye)	Muş Alparslan University (Turkey)
Dr. Sümeyye Beyza ABAY ALYÜZ	Dr. Sümeyye Beyza ABAY ALYÜZ
Sağlık Bilimleri Üniversitesi (Türkiye)	Sağlık Bilimleri University (Turkey)
Dr. Sümeyye KONUK	Dr. Sümeyye KONUK
Trakya Üniversitesi (Türkiye)	Trakya University (Turkey)
Dr. Süreyya Elif AKSOY	Dr. Süreyya Elif AKSOY
Doğuş Üniversitesi (Türkiye)	Doğuş University (Turkey)

Dr. şahin GÖK	Dr. şahin GÖK
İstanbul Gelişim Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Gelisim University (Turkey)
Dr. şahin KIZILTAş	Dr. şahin KIZILTAş
Bitlis Eren Üniversitesi (Türkiye)	Bitlis Eren University (Turkey)
Dr. şenay KIRGIZ	Dr. şenay KIRGIZ
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi (Türkiye)	Sivas Cumhuriyet University (Turkey)
Dr. şenay TANRIVERMİş	Dr. şenay TANRIVERMİş
Nişantaşı Üniversitesi (Türkiye)	Nişantaşı University (Turkey)
Dr. şenol KORKMAZ (Türkiye)	Dr. şenol KORKMAZ (Turkey)
Dr. şerife ÇELİKKAYA	Dr. şerife ÇELİKKAYA
Anadolu Üniversitesi (Türkiye)	Anadolu University (Turkey)
Dr. şerife ÖZER	Dr. şerife ÖZER
Çankırı Karatekin Üniversitesi (Türkiye)	Çankırı Karatekin University (Turkey)
Dr. şerife Seher EROL ÇALIşKAN	Dr. şerife Seher EROL ÇALIşKAN
Bartın Üniversitesi (Türkiye)	Bartın University (Turkey)
Dr. şeyda KINCAL	Dr. şeyda KINCAL
Dokuz Eylül Üniversitesi (Türkiye)	Dokuz Eylül University (Turkey)
Dr. şeyda YEşİLYURT	Dr. şeyda YEşİLYURT
Gazi Üniversitesi (Türkiye)	Gazi University (Turkey)
Dr. şirin TUFAN	Dr. şirin TUFAN
İstanbul Atlas Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Atlas University (Turkey)
Dr. şule DEMİRKOL ERTÜRK	Dr. şule DEMİRKOL ERTÜRK
Boğaziçi Üniversitesi (Türkiye)	Boğaziçi University (Turkey)
Dr. şule GÜMÜş	Dr. şule GÜMÜş
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi (Türkiye)	Sivas Cumhuriyet University (Turkey)
Dr. şükran Güzin ILICAK AYDINALP	Dr. şükran Güzin ILICAK AYDINALP
İstanbul Gelişim Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Gelişim University (Turkey)
Dr. Taha Yasir CEVHER	Dr. Taha Yasir CEVHER
Hakkari Üniversitesi (Türkiye)	Hakkari University (Turkey)
Dr. Tahir YAşAR	Dr. Tahir YAşAR
Siirt Üniversitesi (Türkiye)	Siirt University (Turkey)
Dr. Talat AYTAN	Dr. Talat AYTAN
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Yıldız Teknik University (Turkey)
Dr. Talat Fatih ULUÇ	Dr. Talat Fatih ULUÇ
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul University (Turkey)
Dr. Taner NAMLI	Dr. Taner NAMLI
İnönü Üniversitesi (Türkiye)	İnönü University (Turkey)
Dr. Tarık DEMİR	Dr. Tarık DEMİR
Gazi Üniversitesi (Türkiye)	Gazi University (Turkey)
Dr. Taşkın SOYSAL	Dr. Taşkın SOYSAL
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (Türkiye)	Karamanoğlu Mehmetbey University (Turkey)
Dr. Teymur EROL	Dr. Teymur EROL
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi (Türkiye)	Kahramanmaraş Sütçü İmam University (Turkey)

Dr. Timuçin Buğra EDMAN Düzce Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Timuçin Buğra EDMAN Düzce University (Turkey)
Dr. Tuba AYIK AKÇA İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Tuba AYIK AKÇA İstanbul University (Turkey)
Dr. Tuba KAPLAN ALPTEKİN Kilis 7 Aralık Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Tuba KAPLAN ALPTEKİN Kilis 7 Aralık University (Turkey)
Dr. Tuba LİVBERBER Akdeniz Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Tuba LİVBERBER Akdeniz University (Turkey)
Dr. Tuğba AKMAN KAPLAN İstanbul Gelişim Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Tuğba AKMAN KAPLAN İstanbul Gelişim University (Turkey)
Dr. Tuğba DEMİRTAŞ TOLAMAN Sakarya Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Tuğba DEMİRTAŞ TOLAMAN Sakarya University (Turkey)
Dr. Tuğba Elif TOPRAK İzmir Bakırçay Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Tuğba Elif TOPRAK İzmir Bakırçay University (Turkey)
Dr. Tuğba GÜNÖR Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Tuğba GÜNÖR Tekirdağ Namık Kemal University (Turkey)
Dr. Tuğba SARIKAYA AKSOY Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Tuğba SARIKAYA AKSOY Ankara Hacı Bayram Veli University (Turkey)
Dr. Tuğba ŞİMŞEK Dokuz Eylül Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Tuğba ŞİMŞEK Dokuz Eylül University (Turkey)
Dr. Tuğçe Elif TAŞDAN DOĞAN Samsun Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Tuğçe Elif TAŞDAN DOĞAN Samsun University (Turkey)
Dr. Tuncay TÜRK BEN Aksaray Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Tuncay TÜRK BEN Aksaray University (Turkey)
Dr. Tuncer YILMAZ Karadeniz Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Tuncer YILMAZ Karadeniz Technical University (Turkey)
Dr. Turgay GÖKGÖZ Kilis 7 Aralık Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Turgay KABAK Kilis 7 Aralık University (Turkey)
Dr. Turgay KABAK Bayburt Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Turgay KABAK Bayburt University (Turkey)
Dr. Turgut KOÇOĞLU Erciyes Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Turgut KOÇOĞLU Erciyes University (Turkey)
Dr. Tülünay DALAK Sivas Cumhuriyet Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Tülünay DALAK Sivas Cumhuriyet University (Turkey)
Dr. Ufuk GÜNDOĞAN Dokuz Eylül Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Ufuk GÜNDOĞAN Dokuz Eylül University (Turkey)
Dr. Uğur DİLER Mardin Artuklu Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Uğur DİLER Mardin Artuklu University (Turkey)
Dr. Uğur ÖZGÜR Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Uğur ÖZGÜR Tekirdağ Namık Kemal University (Turkey)
Dr. Uğur UZUNKAYA Erzurum Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Dr. Uğur UZUNKAYA Erzurum Technical University (Turkey)
Dr. Ulaş BİNGÖL	Dr. Ulaş BİNGÖL

Siirt Üniversitesi (Türkiye)	Siirt University (Turkey)
Dr. Uluhan ÖZALAN	Dr. Uluhan ÖZALAN
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi (Türkiye)	Bolu Abant İzzet Baysal University (Turkey)
Dr. Umut BAŞAR	Dr. Umut BAŞAR
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi (Türkiye)	Ankara Sosyal Bilimler University (Turkey)
Dr. Ülkü KÖLEMEN	Dr. Ülkü KÖLEMEN
İstinye Üniversitesi (Türkiye)	İstinye University (Turkey)
Dr. Ümit HASANUSTA	Dr. Ümit HASANUSTA
Biruni Üniversitesi (Türkiye)	Biruni University (Turkey)
Dr. Ümmügülsüm ALBİZ	Dr. Ümmügülsüm ALBİZ
Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi (Türkiye)	Karamanoğlu Mehmet Bey University (Turkey)
Dr. Ürün ŞEN SÖNMEZ	Dr. Ürün ŞEN SÖNMEZ
İstanbul Arel Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Arel University (Turkey)
Dr. Üzeyir SÜĞÜMLÜ	Dr. Üzeyir SÜĞÜMLÜ
Ordu Üniversitesi (Türkiye)	Ordu University (Turkey)
Dr. Vasfiye GEÇKİN	Dr. Vasfiye GEÇKİN
İzmir Demokrasi Üniversitesi (Türkiye)	İzmir Demokrasi University (Turkey)
Dr. Veli KILIÇARSLAN	Dr. Veli KILIÇARSLAN
Atatürk Üniversitesi (Türkiye)	Atatürk University (Turkey)
Dr. Vesile ALBAYRAK SAK	Dr. Vesile ALBAYRAK SAK
Necmettin Erbakan Üniversitesi (Türkiye)	Necmettin Erbakan University (Turkey)
Dr. Veysel BAŞÇI	Dr. Veysel BAŞÇI
Dr. Vildan ÖNCÜL	Dr. Vildan ÖNCÜL
Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Türkiye)	Ondokuz Mayıs University (Turkey)
Dr. Volkan KURT	Dr. Volkan KURT
Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi (Türkiye)	Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University (Turkey)
Dr. Yahya AYDIN	Dr. Yahya AYDIN
Düzce Üniversitesi (Türkiye)	Düzce University (Turkey)
Dr. Yahya Kemal BEYİTOğLU	Dr. Yahya Kemal BEYİTOğLU
Adıyaman Üniversitesi (Türkiye)	Adıyaman University (Turkey)
Dr. Yağız YALÇINKAYA	Dr. Yağız YALÇINKAYA
İstanbul Kültür Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Kültür University (Turkey)
Dr. Yakup ALAN	Dr. Yakup ALAN
Kilis 7 Aralık Üniversitesi (Türkiye)	Kilis 7 Aralık University (Turkey)
Dr. Yakup GÖÇEMEN	Dr. Yakup GÖÇEMEN
Kilis 7 Aralık Üniversitesi (Türkiye)	Kilis 7 Aralık University (Turkey)
Dr. Yasemin AKKUŞ YAVUZ	Dr. Yasemin AKKUŞ YAVUZ
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (Türkiye)	Karamanoğlu Mehmetbey University (Turkey)
Dr. Yasemin ÇÜRÜK	Dr. Yasemin ÇÜRÜK
Doğuş Üniversitesi (Türkiye)	Doğuş University (Turkey)
Dr. Yasemin Güniz SERTEL	Dr. Yasemin Güniz SERTEL
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul University (Turkey)

Dr. Yasemin GÜRSOY	Dr. Yasemin GÜRSOY
Trakya Üniversitesi (Türkiye)	Trakya University (Turkey)
Dr. Yasin BEYAZ	Dr. Yasin BEYAZ
Yalova Üniversitesi (Türkiye)	Yalova University (Turkey)
Dr. Yasin YAYLA	Dr. Yasin YAYLA
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Yaşar ŞİMŞEK	Dr. Yaşar ŞİMŞEK
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi (Türkiye)	Tokat Gaziosmanpaşa University (Turkey)
Dr. Yaşar TOKAY	Dr. Yaşar TOKAY
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi (Türkiye)	Ankara Yıldırım Beyazıt University (Turkey)
Dr. Yavuz Selim BAYBURTLU	Dr. Yavuz Selim BAYBURTLU
Milli Eğitim Bakanlığı (Türkiye)	Ministry of Education (Türkiye)
Dr. Yeliz OKAY (Türkiye)	Dr. Yeliz OKAY (Turkey)
Dr. Yeliz YASAK PERAN (Türkiye)	Dr. Yeliz YASAK PERAN (Turkey)
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Yeşim ÇAĞLAR	Dr. Yeşim ÇAĞLAR
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi (Türkiye)	Tekirdağ Namık Kemal University (Turkey)
Dr. Yeşim TÜKEL KANRA	Dr. Yeşim TÜKEL KANRA
İstanbul Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul University (Turkey)
Dr. Yıldray BULUT	Dr. Yıldray BULUT
Bartın Üniversitesi (Türkiye)	Bartın University (Turkey)
Dr. Yıldray ÇEVİK	Dr. Yıldray ÇEVİK
İstanbul Arel Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Arel University (Turkey)
Dr. Yıldırım ÖZSEVGİÇ	Dr. Yıldırım ÖZSEVGİÇ
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi (Türkiye)	Recep Tayyip Erdoğan University (Turkey)
Dr. Yıldız AYDIN	Dr. Yıldız AYDIN
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi (Türkiye)	Tekirdağ Namık Kemal University (Turkey)
Dr. Yılmaz EVAT	Dr. Yılmaz EVAT
Aksaray Üniversitesi (Türkiye)	Aksaray University (Turkey)
Dr. Yonca DENİZARSLANI	Dr. Yonca DENİZARSLANI
Ege Üniversitesi (Türkiye)	Ege University (Turkey)
Dr. Yunus Emre ÖZSARAY	Dr. Yunus Emre ÖZSARAY
İstanbul Medeniyet Üniversitesi (Türkiye)	İstanbul Medeniyet University (Turkey)
Dr. Yunus ŞENYİĞİT	Dr. Yunus ŞENYİĞİT
Sakarya Üniversitesi (Türkiye)	Sakarya University (Turkey)
Dr. Yusuf ÇOPUR	Dr. Yusuf ÇOPUR
MEB (Türkiye)	MONE (Turkey)
Dr. Yusuf GÖKKAPLAN	Dr. Yusuf GÖKKAPLAN
Kapadokya Üniversitesi (Türkiye)	Kapadokya University (Turkey)
Dr. Yusuf Mete ELKIRAN	Dr. Yusuf Mete ELKIRAN
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi (Türkiye)	Çanakkale Onsekiz Mart University (Turkey)
Dr. Yusuf ŞEN	Dr. Yusuf ŞEN
Düzce Üniversitesi (Türkiye)	Düzce University (Turkey)

Dr. Yusuf Ziyaettin TURAN	Dr. Yusuf Ziyaettin TURAN
Uşak Üniversitesi (Türkiye)	Uşak University (Turkey)
Dr. Yüksel GİRGİN	Dr. Yüksel GİRGİN
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi (Türkiye)	Aydın Adnan Menderes University (Turkey)
Dr. Zafer ÖZDEMİR	Dr. Zafer ÖZDEMİR
Kırklareli Üniversitesi (Türkiye)	Kırklareli University (Turkey)
Dr. Zehra ERGEÇ	Dr. Zehra ERGEÇ
Kilis 7 Aralık Üniversitesi (Türkiye)	Kilis 7 Aralık University (Turkey)
Dr. Zehra GÜVEN KILIÇARSLAN	Dr. Zehra GÜVEN KILIÇARSLAN
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi (Türkiye)	Eskişehir Osmangazi University (Turkey)
Dr. Zehra KAPLAN	Dr. Zehra KAPLAN
Aksaray Üniversitesi (Türkiye)	Aksaray University (Turkey)
Dr. Zekeriya HAMAMCI	Dr. Zekeriya HAMAMCI
Düzce Üniversitesi (Türkiye)	Düzce University (Turkey)
Dr. Zennure ELGÜN GÜNDÜZ	Dr. Zennure ELGÜN GÜNDÜZ
Ardahan Üniversitesi (Türkiye)	Ardahan University (Turkey)
Dr. Zeynel ÖDEMİŐ	Dr. Zeynel ÖDEMİŐ
Giresun Üniversitesi (Türkiye)	Giresun University (Turkey)
Dr. Zeynep ARKAN	Dr. Zeynep ARKAN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (Türkiye)	Ankara Hacı Bayram Veli University (Turkey)
Dr. Zeynep Asya ALTUĞ	Dr. Zeynep Asya ALTUĞ
Ege Üniversitesi (Türkiye)	Ege University (Turkey)
Dr. Zeynep BAKAL	Dr. Zeynep BAKAL
Istanbul Okan Üniversitesi (Türkiye)	Istanbul Okan University (Turkey)
Dr. Zeynep ÇETİN KÖROĞLU	Dr. Zeynep ÇETİN KÖROĞLU
Bayburt Üniversitesi (Türkiye)	Bayburt University (Turkey)
Dr. Zeynep BAŞER	Dr. Zeynep BAŞER
Kırkkale Üniversitesi (Türkiye)	Kırkkale University (Turkey)
Dr. Zeynep GÖRGÜLER	Dr. Zeynep GÖRGÜLER
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Yıldız Teknik Üniversitesi (Turkey)
Dr. Zeynep Gülşah KANI	Dr. Zeynep Gülşah KANI
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi (Türkiye)	Çanakkale Onsekiz Mart University (Turkey)
Dr. Zeynep HARPURLU SHAH	Dr. Zeynep HARPURLU SHAH
Siirt Üniversitesi (Türkiye)	Siirt University (Turkey)
Dr. Zeynep SÜTER GÖRGÜLER	Dr. Zeynep SÜTER GÖRGÜLER
Yıldız Teknik Üniversitesi (Türkiye)	Yıldız Technical University (Turkey)
Dr. Zeynep Rana TURGUT	Dr. Zeynep Rana TURGUT
Atılım Üniversitesi (Türkiye)	Atılım University (Turkey)
Dr. Zhazira OTYZBAY	Dr. Zhazira OTYZBAY
Pamukkale Üniversitesi (Türkiye)	Pamukkale University (Turkey)
Dr. Ziya TOK	Dr. Ziya TOK
Kırkkale Üniversitesi (Türkiye)	Kırkkale University (Turkey)
Dr. Zübeyde ŐENDERİN	Dr. Zübeyde ŐENDERİN

Kırıkkale Üniversitesi (Türkiye)	Kırıkkale University (Turkey)
Dr. Zümra Gizem YILMAZ KARAHAN	Dr. Zümra Gizem YILMAZ KARAHAN
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi (Türkiye)	Ankara Sosyal Bilimler University (Turkey)

RumeliDE 2023.Ö12 (Temmuz/July) HAKEMLERİ / REFEREES

Dr. Abidin KARASU

Dr. Ahmet ÇAPKU

Dr. Ahmet KARAMAN

Dr. Ahmet KAYINTU

Dr. Ahmet KOÇAK

Dr. Ahmet YIKIK

Dr. Akmalxoja Saidnomanov KOMİLJONOVİCH

Dr. Alev ÖNDER

Dr. Ali DUMAN

Dr. Arzu KUNT

Dr. Ash FİŞEKÇİOĞLU

Dr. Aylin Nihan ÜNLÜ

Dr. Aylin YARDIMCI

Dr. Ayşe SAKİ DEMİREL

Dr. Aytaç ÖREN

Dr. Banu Ebru ANTAKYALI

Dr. Barbara DELL'ABATE ÇELEBİ

Dr. Bedri ÖZÇELİK

Dr. Beytullah BEKAR

Dr. Bircan EYÜP

Dr. Burak ÇAVUŞ

Dr. Burcu TAŞKIN

Dr. Bülent ÇAĞLAKPINAR

Dr. Büşra KAPLAN

Dr. Büşra ÖZER ERDOĞAN

Dr. Can ŞAHİN

Dr. Derya Koray DÜŞÜNCELİ

Dr. Dolunay KUMLU

Dr. Ece YASSITEPE AYYILDIZ

Dr. Emrah GÖRGÜLÜ

Dr. Emre YOLCU

Dr. Erdoğan TAŞTAN

Dr. Ersoy GÜMÜŞ

Dr. Esra Başak AYDINALP

Dr. Fatih ERBAY

Dr. Fatma ALBAYRAK

Dr. Ferudun AY

Dr. Gül Mükerrerem ÖZTÜRK

Dr. Gülmira KARİMOVA

Dr. Gürkan İLTER

Dr. Hacer GÜLŞEN

Dr. Hakkı ÖZKAYA

Dr. Hanzade GÜZELOĞLU

Dr. Hasan İSİ

Dr. İlsever RAMİ

Dr. İlker TOSUN

Dr. Özlem FEDAİ

Dr. İrem ATASOY

Dr. Öznur DURGUN

Dr. Kamala Tahsin KERİMOVA

Dr. Öznur ÖZDARICI

Dr. Kevser TETİK

Dr. Raşit ÇOLAK

Dr. Kübra Fatma DURSUN ÖNEN

Dr. Safiye KARABABA

Dr. Mehmet Akif YALÇINKAYA

Dr. Saman HASHEMİPOUR

Dr. Mehmet ER

Dr. Seher ÇİÇEK

Dr. Meriç KURTULUŞ

Dr. Semih SARIGÜL

Dr. Merve MENTEŞE

Dr. Sevda PEKCOŞKUN GÜNER

Dr. Metin BALPINAR

Dr. Sevgi ILICA

Dr. Muazzez Muazzez USLU

Dr. Sibel BARCIN

Dr. Muhammed Ali İsmail FAKİRULLAHOĞLU

Dr. Sudan ALTUN

Dr. Murat Murat DEMİREKİN

Dr. Sultan KOMUT BAKINÇ

Dr. Naci ÖZSOY

Dr. Tülünay DALAK

Dr. Nilüfer DENİSSOVA

Dr. Ürün ŞEN-SÖNMEZ

Dr. Nilüfer SERİN

Dr. Vildan ÖNCÜL

Dr. Nurkesh ZHUMANBEKOVA

Dr. Yahya Kemal BEYİTOĞLU

Dr. Oğuzhan KALKAN

Dr. Yakup YILMAZ

Dr. Olcay ÖZTUNALI

Dr. Yasin YAYLA

Dr. Orhun Burak SÖZEN

Dr. Yeliz YASAK PERAN

Dr. Ömer AYKAÇ

Dr. Yusuf GÖKKAPLAN

Dr. Önder ÇANGAL

Dr. Zennure KÖSEMAN

DİZİNLER / INDEX

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi aşağıdaki dizinlerce taranmaktadır.

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağı Mahallesi, Mürver Çiçeğı Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağı Mahallesi, Mürver Çiçeğı Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

EDİTÖRDEN	LXXII
EDITOR'S NOTE	LXXIII
2023.Ö12.01. Beyitoğlu, Y. K. Organ adlarının yer-yön ilişkili anlamları üzerine etimolojik ve semantik bir inceleme / An etymological and semantical investigation on the place-direction-related meaning of organ names	1
2023.Ö12.02. Barcın, S. Kırgızlara Türkiye Türkçesi Öğretiminde C1 Seviyesindeki Öğrencilerin Konuşma Becerisi Performans Düzeylerinin Saptanması / Determining the Speaking Skill Performance Levels of C1 Level Students in Teaching Turkish as a Foreign Language to Kyrgyz Speakers	15
2023.Ö12.03. Kubilay, Y. & Güven, M. Tarihî Türkçe metinlerin doğal dil işleme yöntemleri ile incelenmesi / Analyzing historical Turkish texts with NLP	24
2023.Ö12.04. Kıribiş, A. & Can, R. Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen c1 düzeyi öğrencilerinin paragraf tutarlılık düzeyleri / Paragraph consistency levels of c1 level students learning Turkish as a foreign language	37
2023.Ö12.05. Öztürk, S. & Fedai, Ö. Mürsel Sönmez'in <i>Divân-ı Niyâz</i> Adlı Eserinde Söz Oyunları ve Geleneğin Şiir Diline Yansımaları / Wordplays in Mürsel Sönmez's <i>Divân-ı Niyâz</i> and reflections of tradition on poetry language	52
2023.Ö12.06. İbsar, F. Yabancılar Türkçe öğretiminde dinleme sürecinin ölçülüp değerlendirilmesi üzerine öğretmen görüşleri / Teacher opinions on the measurement and evaluation of the listening process in Turkish teaching to foreigners.....	66
2023.Ö12.07. Parlak Kalkan, G. & Kıribiş, A. Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen C1 düzeyi öğrencilerinin yazma becerisindeki kelime sıklıkları / Word frequencies in writing skills of C1 level students learning Turkish as a foreign language.....	78
2023.Ö12.08. Dilek, L. Gagauz edebi metinlerinde yemin ritüeline dair semantik bir analiz / A semantic analysis of the oath ritual in Gagauz literary texts.....	87
2023.Ö12.09. Fedai, Ö. “Kanon” Dışı Bir “Öteki” Olarak Peyami Safa'nın Değerlerine ve Türkçeye Sahip Çıkışı / Peyami Safa's Perspective on the Values of the "Canon" and Turkish as an "Other"	98
2023.Ö12.10. İnal, E. Yabancı/ikinci dil öğretiminde farklı yaş gruplarının pedagojisi / Pedagogy of different age groups in foreign/second language teaching.....	114
2023.Ö12.11. Görgülü, E. On the double use of <i>katiyen</i> in Turkish: A corpus analysis / Türkçede katiyen sözcüğünün çifte kullanımı üzerine: Bir derlem analizi	124
2023.Ö12.12. Mavridou, V. The Turkish category of Ad tamlaması. Differences and similarities within its subgroups and learning implications in L2-Turkish / Türkçede Ad tamlaması kategorisi. Alt gruplarındaki farklılıklar ve benzerlikler ve L2-Türkçede öğrenme çıkarımları.....	132
2023.Ö12.13. Yılmaz, H. Uygur harfli bir sivil hayat belgesinin metin dil bilimi açısından incelenmesi / An analysis of a civil life document in Uighur letters in terms of text linguistics	158
2023.Ö12.14. Büyük, Y. Anonim bir Tevârih-i Âl-i Osman'ın Fransa nüshasının sözcüklerindeki Eski Türkçe kelimeler üzerine / On the Old Turkish words in the vocabulary of an anonymous copy of Tevârih-i Ali Osman in France	171
2023.Ö12.15. Kurtuluş, M. <i>Kargasabunu</i> 'nda Sözlü Kültürden Alınan İlhamın “Ekofolklor”a Dönüşümü / The Transformation of Influences Taken From Turkish Oral Culture to Eco-Folklore in <i>Kargasabunu</i>	178
2023.Ö12.16. Kültüral, Z. & Sıbiç, B. Avanzâde Mehmed Süleymân'ın <i>Âyîne ile Keşf-i İstikbâl'i / Âyîne ile Keşf-i İstikbâl</i> By Avanzâde Mehmed Süleymân.....	194

- 2023.Ö12.17. Moğulbay, D.** Şarkı eğitiminde iletişim, dil ve kültür / Communication, language and culture in song education 206
- 2023.Ö12.18. Gülşen, H.** Kırmızı ve Siyah romanı ile Mai ve Siyah romanlarında renkler üzerine bir inceleme / A review on colors the Red And The Black and Mai ve Siyah224
- 2023.Ö12.19. Yazer, H.** Ötekileştirilen öznenin sesi: Ece Ayhan şiiri / The Voice of the Othered Subject: Ece Ayhan's Poetry 231
- 2023.Ö12.20. Dursun Önen, K. F.** Bir neolojizm örneği: medeniyet kavramının Türkçe kurgu dışı metinlerdeki serüveni / An example of neologism : The adventure of the concept of civilization in Turkish non-fiction texts 251
- 2023.Ö12.21. Koçak, A.** Mustafa Kutlu'nun gezi kitaplarına göre İstanbul'u / İstanbul in Mustafa Kutlu's travelogues..... 261
- 2023.Ö12.22. Özdarıcı, Ö.** Branislav Nuşiç'in "Ramazan Geceleri"nde sosyal hayatın izleri / Traces of social life in Branislav Nusic's "Ramadan Nights" 272
- 2023.Ö12.23. Alev, K.** "O dehâ öyle toplamış ki bizi": Yahya Kemâl'in "İtrî" şiirinde musiki ve kimlik bağlamında kültürel estetik anlayışı / "That genius has gathered us in such a way that": Yahya Kemal's understanding of cultural aesthetics in the context of music and identity in İtrî poetry 281
- 2023.Ö12.24. Ay, F.** Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Edebî Tercüme ve Batılılaşma İlişkisi (1864-2022) / The Relationship between Literary Translation and Westernization from Tanzimat to the Republic (1864-2022)..... 290
- 2023.Ö12.25. Türker, E.** Ahmet Mithat Efendi'nin kanonist tavrı / Ahmet Mithat Efendi's canonist attitude..... 313
- 2023.Ö12.26. Uçan Eke, N.** Senâyî'nin manzum *Süleymaniyye*'sinin metaforik söylem çözümlemesi / Metaphorical discourse analysis of Senâyî's verse *Süleymaniyye*323
- 2023.Ö12.27. İlhan, E.** Tenkitli Neşirden Popüler Neşre: *Necâtî Bey Dîvânı*'nın 1992 Baskısında Yer Alan Hatalar ve Bu Baskıdan Hareketle Yapılan Bazı Yanlış Değerlendirmeler / From Critical Text Publication to Popular Text Publication: Errors in the 1992 Edition of *Necati Bey Dîvânı* and Some Wrong Inferences Based on This Edition 337
- 2023.Ö12.28. Sancaktar, F. N.** Osmanlı Dönemi'nde Kur'an tercüme ve Kurd Efendi'nin eserleri üzerine / On translations of the Qur'an and the works of Kurd Efendi in the Ottoman Period350
- 2023.Ö12.29. Duman, A. & Aydın, A. K.** Aruz vezni ile şairin kelime tercihi arasındaki ilişki: Necâtî Bey'in gazelleri üzerine dijital bir inceleme / The relationship between Aruz prosody and the poet's word choice: A digital analysis on Najâtî Bey's ghazals 361
- 2023.Ö12.30. Kadaş, S.** Sâfi ve Vefâyî'nin yeni şiirlerini içeren bir şiir mecmuası / A poetry majmua containing the new poems of Sâfi and Vefâyî..... 381
- 2023.Ö12.31. İlter, G.** Hüseyin Cöntürk'ün eleştirmen kişiliğinin "Divan Şiiri Üstüne Denemeleri" kitabına yansımaları / Reflections of Hüseyin Cöntürk's critical personality in his book "Essays On Divan Poetry" 410
- 2023.Ö12.32. Tokşılıkova, G. & Abdul Rakhmanuly, A.** The Image of the Horse in Kazakh Poetry / Kazak şiirinde at imgesi423
- 2023.Ö12.33. Askarova, G. & Karimova, G.** Kazak nesrinde animalizm / Animalism in Kazakh prose432
- 2023.Ö12.34. Tekin, Ö. & Sustam, N.** Canım, lass uns das step by step besprechen: Deutsch-türkisch-englisches Codeswitching / Canım, lass uns das step by step besprechen: Almanca-Türkçe-İngilizce arasında Kod Değiştirme / Canım, lass uns das step by step besprechen: German-Turkish-English Codeswitching.....442

- 2023.Ö12.35. Güngör, H.** Yüksel Pazarkaya'nın *Ben Aranıyor* adlı romanında kimlik (benlik) arayışı / The searching for identity (ego) in Yüksel Pazarkaya's novel "Ben Aranıyor" 460
- 2023.Ö12.36. Özsoy, N.** Arap Dili ve Edebiyatında Vasiyyet/Siyâsetnâme/Nasîhatu'l-Mulûk, Dil ve Belagat Yönünden Özellikleri ve Gazali'nin "et-Tibru'l-Mesbûk fi Nasîhati'l-Mulûk" Örneği / Testament/Political Treatise/Advices to Kings in Arabic Language and Literature, Its Features in Terms of Language and Rhetoric and the Example of Ghazali's "et-Tibru'l-Mesbûk fi Nasîhati'l-Muluk"473
- 2023.Ö12.37. Tunç, G.** Modern Arap Şairi Ahmet Matar'ın Lâfitât'ında Epigrâm Sanatı / Art of the Epigram in the Lafitât of the Modern Arab Poet Ahmet Matar 482
- 2023.Ö12.38. Şimşek, B.** L'Homme Isolé : Déconstruction de l'Identité Masculine dans «Extension du Domaine de la Lutte» de Michel Houellebecq / Yalnız Erkek: Michel Houellebecq'in "Kuşatılmış Yaşamlar" Adlı Eserinde Erkek Kimliğinin Yapı Bozumu / Isolated Man: The Deconstruction of the Male Identity in Michel Houellebecq's Novel "Whatever" 491
- 2023.Ö12.39. Şengel, B.** Şiddet türleri bağlamında Maupassant'ın "Bir Hayat" adlı romanı / Maupassant's novel "A Life: The Humble Truth" in the context of violence types 500
- 2023.Ö12.40. Çolak, R. & Dumlupınar, G.** A Comparative Analysis of the Characters Heathcliff and Edgar Linton through Reaction Formation Mechanism / Tersine Çevirme Mekanizması Üzerinden Heathcliff ve Edgar Linton Karakterlerinin Karşılaştırmalı Analizi509
- 2023.Ö12.41. Bozca, M. & Koban Koç, D.** EFL learners' willingness to communicate in speaking activities in online and face-to-face English lessons in Turkish context / Yabancı dil olarak İngilizce öğrenen öğrencilerin Türkçe bağlamında çevrimiçi ve yüz yüze İngilizce derslerindeki konuşma etkinliklerinde iletişim kurma istekliliği 515
- 2023.Ö12.42. Akbay, Y.** Awakening a Nation: A Rhetorical Analysis of Derek Walcott's "The Sea Is History" / Bir Ulusun Uyanışı: Derek Walcott'un "Deniz Tarih'tir" Adlı Eserinin Retorik Analizi530
- 2023.Ö12.43. Günaydın Albay, N.** A Life in Exile: An Analysis of the Uncanny and National Identity in Yaşar Kemal's *Look, the Euphrates River is Flowing Blood* / Sürgünde Bir Hayat: Yaşar Kemal'in *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana* Adlı Romanında Tekinsiz Kavramı ve Ulusal Kimlik Üzerine Bir İnceleme 537
- 2023.Ö12.44. Tekin, B. & Erdoğan, H.** Juan José Arreola'nın "Makasçı" adlı kısa öyküsünde kaotik dünyanın eleştirisi ve ironi / The critique of the chaotic world and use of irony in Juan José Arreola's short story "The Switchman" 547
- 2023.Ö12.45. Kılıç, V.** Havva'nın Doğa ile Diyalogu: John Milton'un *Kaybolan Cennet (Paradise Lost)* Şiirine Ekofeminist Bir Yaklaşım / Eve's Dialogue with Nature: An Ecofeminist Approach to Milton's *Paradise Lost* 557
- 2023.Ö12.46. Kalkan, O.** Anchoring the Past in Virginia Woolf's *To the Lighthouse* / Virginia Woolf'un *Deniz Feneri* adlı eserinde Geçmiş Sabitlemek.....570
- 2023.Ö12.47. Kahraman, C. & Özkan Akdağ, A.** Japonca ve Türkçe yansıma ikilemelerin fonosemantik açıdan karşılaştırmalı olarak incelenmesi / A comparative analysis of Japanese and Turkish onomatopoeias from a phonosemantic perspective..... 580
- 2023.Ö12.48. Miljković, S.** The use value of Turkish loanwords in contemporary Serbian standard and colloquial language / Çağdaş Sırpçanın yazı dili ve gündelik dilinde Türkizmlerin kullanım değeri 595
- 2023.Ö12.49. Ilıca, S.** Mihail Kuzmin'in *İlkbahar Tacı* Adlı Gazelinde Doğu Motifleri / The Eastern Motifs in *The Crown of Spring* Gazelle of Mikhail Kuzmin605
- 2023.Ö12.50. Şafak, Z. & Şafak, T.** Eski edebi Slav dilinin (Kilise Slavcasının) ölçünlü Bulgarca ve Rusça ile karşılaştırılmasına yönelik sözcükstatistiksel bir yaklaşım / (Church Slavic) Old literature Slavic a lexicalstatistical approach to comparison with scaled Bulgarian and Russian 619

- 2023.Ö12.51. Sarıgöl, S.** Literary style in the novel and on the screen: The intersemiotic translation of *Far from the Madding Crowd* / Romanda ve beyaz perdede edebi biçem: *Çılgın Kalabalıkta Uzak*'ın göstergelerarası çevirisi646
- 2023.Ö12.52. Öztürk, G. M.** Suat Derviş'in "Fosforlu Cevriye" adlı eserinin Gürcüce çevirisinin erek odaklı çeviri kuramı ışığında çeviri stratejileri ve işlemleri açısından incelenmesi / An examination of the Georgian translations of Suat Derviş's work titled "Phosphorous Cevriye" in terms of Translation strategies and processes within the framework of Gideon Toury's target-oriented translation theory 657
- 2023.Ö12.53. Kumlu, D.** Çeviribilim kuram ve uygulamaları ışığında uzmanlık alanı çevirileri için ders planlamak: Gümrük ve lojistik metinleri çevirisi örneği / Syllabus designing for specialized translations in the light of theories and practices of translation studies: A sample syllabus for the translation of texts on customs and logistics..... 668
- 2023.Ö12.54. Demirekin, M.** Dilbilimsel karşılaştırma metodu ile çeviride eşdeğerlik sorunları: *Çağrı* filmi örneği / Equivalence problems in translation via linguistic comparative method: The movie *Message* 680
- 2023.Ö12.55. Seyfioğlu, M. Z. & Temuçin, D.** A review of actor-oriented capitals and investments in the field of interpreting in Türkiye / Türkiye'de sözlü çeviri alanında eyleyen odaklı sermayeler ve yatırımların incelemesi699
- 2023.Ö12.56. Şulha, P. & Uğurlu, Y. G.** Güncel iş ilanlarında çevirmen profili / A translator's profile in the current job ads 718
- 2023.Ö12.57. Pekçoşkun Güner, S. & Güner, E. S.** Çeviri iş akışında makine çevirisi sistemleri ve sohbet robotlarının bütünleşik kullanımı / Integrating machine translation systems and chatbots into the translation workflow.....740
- 2023.Ö12.58. Sözen, O. B.** Inquiry into the (Con)textual and cultural gist of Orhan Pamuk translations in English / Orhan Pamuk'un İngilizce çevirilerinin (bağlam)metinsel ve kültürel özüne yönelik sorgulama758

RumeliDE Dil ve Edebiyat
Araştırmaları Dergisi

ISSN : 2148-7782

EDİTÖRDEN

Kıymetli okuyucu,

***RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*'nin Ö12. Sayısı** yazarlarımızın, hakemlerimizin, yayın kurumumuzun ve süreçte yer alan değerli araştırmacıların üstün gayretleriyle siz okurlarımızın istifadesine sunulmuştur.

Dergimiz sınır tanımaksızın dünya dilleri ve edebiyatları, folkloru, dil eğitimi, çeviri bilimi üzerine yazılmış her akademik makaleyi hakem sürecinde kabul gördükten sonra yayımlar.

2023.36 sayısı (**21 Ekim**) için makale kabulü başlamıştır. Kabul için son tarih **21 Eylül 2023**'tür.

Yazarlarımızdan makaleleri için herhangi bir intihal programından intihal raporunu da sisteme yüklemelerini, sistemde eksik bilgilerini tamamlamalarını rica ederiz.

Dergimizin bir sayısında bir yazarın ancak tek yazarlı bir makalesinin yayımlanabildiğini ve dergimize makale göndermek isteyen araştırmacıların üye olması gerektiğini de hatırlatmak isteriz. Üyelerimizin de eksik bilgilerini tamamlamalarını, mevcut bilgilerini güncellemelerini istirham ederiz.

RumeliDE 2023.Ö12 (Temmuz/July) sayısının yayımlanmasını mümkün kılan herkese, özellikle de yazarlarımıza ve makalelerin değerlendirilmesi esnasında değerli katkıları asla inkar edilemez olan hakemlerimize teşekkür eder, dergide yer alan yazıların faydalı olmasını dileriz.

Başarı ve mutluluk dileklerimizle...

***RumeliDE* Yayın Editörleri**

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

RumeliDE Journal of Language
and Literature Studies

ISSN : 2148-7782

EDITOR'S NOTE

Dear readers,

RumeliDE Journal of Language and Literature Research's S12th issue has been presented to the benefit of our readers thanks to the superior efforts of our authors, referees, editorial board and valuable researchers involved in the process.

Our journal publishes every academic article on world languages and literatures, folklore, language education, and translation studies after being accepted in the referee process.

Acceptance process of articles for the issue (**21 October**) numbered **2023.36** has started. The deadline for submission is **21 September 2023**.

We ask our authors to upload the plagiarism report of the article to the system retrieved from any plagiarism program and complete the missing information in the system.

We would like to remind you that only one article of a single author (not with corresponding authors) can be published in an issue of our journal and that researchers who wish to submit an article should be a member of the journal. We also ask our members to complete their missing information and update their existing information on the system.

We would like to thank everyone who made it possible to publish the issue numbered **RumeliDE 2023.Ö12 (Temmuz/July)**, in particular the authors and the referees whose valuable contributions have never been undeniable during the evaluation of the articles. We wish the articles in the journal to be fruitful.

We wish you success and happiness.

RumeliDE General Editors

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

01. Organ adlarının yer-yön ilişkili anlamları üzerine etimolojik ve semantik bir inceleme

Yahya Kemal BEYİTOĐLU¹

APA: Beyitoğlu, Y. K. (2023). Organ adlarının yer-yön ilişkili anlamları üzerine etimolojik ve semantik bir inceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 1-14. DOI: 10.29000/rumelide.1330361.

Öz

Söz varlığı, bir dilin sözlü ve yazılı kaynaklarında yer alan ve bir milletin kültürünü şekillendirip devamlılığını sağlayan en önemli ögelerden biridir. Söz varlığı, bir dilin kültürel ve tarihî mirasını yansıtmayı yanında dil incelemeleri, dil eğitimi ve dil bilimi çalışmaları bakımından da dikkat çeken bir konudur. Bir dilin oluşumundaki ilk sözcükler, o dilin “çekirdek” ya da “kalıt” sözcükler adı verilen temel söz varlığını temsil eder. Dillerin temel söz varlığının ise insan ve insan gereksinimleri ekseninde geliştiği ve yaygınlaştığı söylenebilir. Bu bağlamda, organ adları dillerin temel söz varlıkları içerisinde öncelikli bir konumda yer almaktadır. Türkçedeki organ adları da ilk anlamlarına bağlı olarak kazandığı yan anlamlarla çok anlamlı ve oldukça yaygın bir kullanıma sahiptir. Bu çalışmada, *Orhon Yazıtları* ile *Divānu Lugāti't-Türk'te* tanıklanan ve yer-yön ilişkili anlamları *Güncel Türkçe Sözlük*, *Tarama Sözlüğü* ve *Derleme Sözlüğü*'de tespit edilen organ adları (*ağız, alın, arka, ayak, bağır, baş, bel, boğaz, boyun, burun, dış, göz, iç, kaş, kulak, yüz*), etimolojik ve semantik açılardan incelenmiştir. Böylece söz konusu organ adlarının dilin kullanımı, kültürel etkiler gibi özelliklere bağlı olarak gerçekte anlamsal ve biçimsel değişimleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Söz konusu organ adlarının anatomik anlamları ile yer-yön ilişkili anlamları arasında biçim ve/veya işlev bakımından bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca *arka, iç, dış* sözcüklerinin başat anlamlarının anatomik olduğu ancak zamanla sözcüklerin bu anlamlarının kullanımdan düşerek yer-yön ilişkili anlamlarının yaygınlaştığı belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Söz varlığı, temel söz varlığı, organ adları, etimolojik, semantik

An etymological and semantical investigation on the place-direction-related meaning of organ names

Abstract

Vocabulary is one of the most important elements in the oral and written sources of a language, shaping and maintaining the culture of a nation. Vocabulary is a subject that attracts attention in terms of language studies, language education and linguistics studies as well as reflecting the cultural and historical heritage of a language. The first words in the formation of a language represent the basic vocabulary of that language, called “core” or “inherited” words. It can be said that the basic vocabulary of languages has developed and become widespread in the axis of human and human needs. In this context, organ names have a priority in the basic vocabulary of languages. Organ names in Turkish also have a very meaningful and very common usage with the connotations gained depending on their first meanings. In this study, organ names (*mouth, forehead, back, foot, breast, head, wais, throat, neck, nose, external, eye, internal, eyebrow, ear, face*), which are witnessed in

¹ Öğr. Gör. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Besni Ali Erdemoğlu Meslek Yüksekokulu (Adıyaman, Türkiye), yahyakemalbeyitoglu@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-6421-8939. [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 08.06.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330361]

the *Orhon Yazıtları* and *Dîvânu Lugâti't-Türk* and whose place-direction-related meanings are determined in the *Güncel Türkçe Sözlük*, *Tarama Sözlüğü* and *Derleme Sözlüğü*, are examined in terms of etymology and semantics. Thus, the semantic and formal changes of the names of the organs in question depending on the features such as the use of language and cultural effects have been tried to be revealed. It has been determined that there is a relationship between the anatomical meanings of the mentioned organ names and their place-direction-related meanings in terms of form and/or function. In addition, it has been determined that the dominant meanings of the words *back*, *internal*, *external* are anatomical, but in time, these meanings of the words fell out of use and their place-direction-related meanings became widespread.

Keywords: Vocabulary, basic vocabulary, organ names, etymological, semantical

Giriş

Bir dilin sözlü ve yazılı kaynaklarında yer alan ve bir milletin kültürünü şekillendirip devamlılığını sağlayan en etkin öğelerden biri olan söz varlığı, *Türkçe Sözlük*'te; "Bir dildeki sözlerin bütünü, söz hazinesi, söz dağarcığı, sözcük hazinesi, vokabüler, kelime hazinesi." şeklinde tanımlanmaktadır (2009, s. 1807). Bir dilin söz varlığı, o dilin zenginliğini yansıtmaya yanında dil incelemeleri, dil eğitimi ve dil bilimi çalışmaları bakımından da önemlidir. Bu nedenle de söz varlığı; alanyazında, özellikle son yıllarda, üzerinde daha çok çalışılan bir saha hâline gelmektedir.

Bir dilin oluşumundaki ilk sözcükler, o dilin *çekirdek* ya da *kalıt* sözcükler adı verilen temel söz varlığını temsil etmektedir. Bu sözcüklerin dilde en az değişen öğeler olduğu, 1000 yılda % 19'unun değişirken % 81'inin yaşamını sürdürdüğü ileri sürülmektedir (Aksan, 1982, s. 19).²

Dillerin temel söz varlığının insan ve insan gereksinimleri ekseninde geliştiği ve yaygınlaştığı söylenebilir. Aksan, temel söz varlığının insanın organları başta olmak üzere onun en doğal gereksinimlerini karşılayan yemek, içmek, uyumak, gitmek, gelmek, almak, vermek gibi kavramlar, insana en yakın kişileri gösteren akrabalık adları, sayılar ve insanın maddi ve manevi kültürü içine giren çeşitli kavramlardan oluştuğunu ifade etmektedir (2004, s. 26). Bu bağlamda, organ adları dillerin temel söz varlıkları içerisinde öncelikli bir konumda yer almaktadır.

Türkçedeki organ adları, ilk anlamlarına bağlı olarak kazandığı yan anlamlarla çok anlamlı ve oldukça yaygın bir kullanıma sahiptir. Örneğin *ayak* sözcüğünün *Güncel Türkçe Sözlük*'te (GTS)³ 16 anlamı sıralanmaktadır. Ayrıca sözcüğün *Tarama Sözlüğü* (TS) ve *Derleme Sözlüğü*'ndeki (DS) anlamları, çok sayıdaki atasözü, deyim, kalıp söz ve birleşik sözcükteki kullanımları düşünüldüğünde bu sayı oldukça artmaktadır.

Bir dilin temel söz varlığının incelenmesi ile hem o dilin hem de o dili kullanan milletin kültürel ve tarihî devinimi hakkında önemli bilgilere ulaşılabilmektedir. Bu çalışmada, Türkçenin en eski yazılı kaynaklarından *Orhon Yazıtları* (OY) ile *Dîvânu Lugâti't-Türk*'te (DLT) tanıklanan ve yer-yön ilişkili

² Doğrudan temel söz varlığı konusuyla ilgilenen araştırmacılardan Peter Kühn, her dilde bir çekirdek söz varlığı bulunduğunun tartışmasız olarak benimsendiğini belirtmekte ve temel söz varlığının saptanması konusunda bazı ölçütler sıralamaktadır. Aksan'ın Kühn'den aktardığı bu ölçütler şunlardır: 1. İnsanoğlunun yaşamında birinci derecede önemli kavramları yansıtmaya. 2. Yeni öğeleri, bileşik sözcükleri türetme değerine, yeni sözcükleri türetme gücüne sahip olması. 3. Anlatım bilimi açısından yansızlığı yani genel kullanılabilirliği ve genel anlaşılabilirliği olması. 4. Çeşitli anlam aktarmalarıyla kullanım alanını genişletme gücü taşıması. 5. Deyimlerde temel olarak kullanılıyor olması. (1982, s. 20-21).

³ Bu çalışmada geçen kısaltmalar, ilk kullandıkları yerde açık olarak yazılmış ve ayrıca içinde kısaltmanın kısaltılmış şekli gösterilmiştir.

anlamları *GTS*, *TS* ve *DS*'de tespit edilen organ adları (*ağız*, *aln*, *arka*, *ayak*, *bağır*, *baş*, *bel*, *boğaz*, *boyun*, *burun*, *dış*, *göz*, *iç*, *kaş*, *kulak*, *yüz*), etimolojik ve semantik açılardan incelenmiştir.

Yer-yön ilişkili anlamları tespit edilen organ adlarının öncelikle anatomik anlamı,⁴ ardından *GTS*, *TS* ve *DS*'de geçen yer-yön ilişkili anlam(lar)ı verilmiştir. Daha sonra sözcükle ilgili etimolojik görüşler değerlendirilip Türkçenin değişik dönemlerine ait yazılı kaynaklarındaki örnek kullanımlarla⁵ sözcüğün anatomik anlamı ile yer-yön ilişkili anlam(lar)ı arasındaki bağ semantik olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Böylece söz konusu organ adlarının dilin kullanımı, kültürel etkiler gibi özelliklere bağlı olarak gerçekleşen anlamsal ve biçimsel değişimlerinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

1. Yer-yön ilişkili anlamları tespit edilen organ adları

1.1. Ağız

Anatomik anlamı: Yüzde, avurtlarla iki çene arasında bulunan, ses çıkarmaya, soluk alıp vermeye yarayan ve besinlerin sindirilmeye başladığı organ.

Yer-yön ilişkili anlamı: 1. Bir akarsuyun denize veya göle döküldüğü yer, munsap (*GTS*). 2.Koy, körfez, liman vb. yerlerin açık tarafı (*GTS*). 3. Çıkış yeri (*GTS*). 4. Birkaç yolun birbirine kavuştuğu yer, kavşak (*GTS*). 5. Uç, kenar (*GTS*). 6. Sınır, uç, hudut (*TS*). 7. Ortasında suların toplandığı bir toprak bulunan çepeçevre dağların bu toprağa bakan yamaçları, aklan, koyak (*DS*). 8.Ekin biçilirken orakçı, tırpancının ilk başladığı yer veya bu şekilde tarla içinde açılmış yol (*DS*).

Eren, sözcüğün etimolojisiyle ilgili net bir fikir belirtmemekle beraber o zamana kadar yapılmış açıklamaları sıralamaktadır: Eski çağlardan başlayarak kullanılan, Orta Türkçede (OT) *ağız* olarak geçen bu sözcük, Németh'e göre -z ekiyle yapılmış bir türevidir. Németh'in bu görüşü, Ligeti tarafından da benimsenmiştir. Ramstedt, sözcüğü Korece *aguri* 'mouth' biçimiyle birleştirmiştir. Räsänen, Ramstedh'in birleştirmesini aynen vermiştir. Clauson, *ağız*'daki -z'yi bir 'son ek' olarak değerlendirmiştir. Brockelmann, sözcüğün sonundaki -z'yi ikili organların adlarında kullanılan bir 'formans' olarak açıklamıştır. Kononov da *ağız*'daki -z'yi bir ek saymıştır (1999, s. 4-5).

Yukarıdaki açıklamalardan sözcükteki -z'nin bir ek olduğu konusunda uzlaşıldığı anlaşılmaktadır. Ancak bu ek işleviyle ilgili farklı görüşler vardır: Erdal; Bang, Gabain ve diğerlerinin -z'yi eski bir tesniye eki olarak kabul ettiğini, insan ve hayvanlarda çift bulunan vücut kısımlarını temsil eden *köz* 'göz', *köküz* 'göğüs', *tiz* 'diz', *müyüz* 'boynuz' gibi sözcüklerin bununla oluştuğunu, iki çenesi olduğu için *ağzın* da bu gruba alındığını belirtmektedir. /z/'nin *biz*, *siz*, *ikiz* ile 1. ve 2. çoğul iyelik eklerinde de geçtiğini, bununla birlikte *ähig* 'el', *kulkak* 'kulak', *ägin* 'omuz' veya *adak* 'ayak' gibi çift olan vücut parçalarının /z/ ile bitmediğini, çift olmamasına rağmen *mähiz*'in 'beniz' /z/ ile bittiğini ayrıca *ikiz*'in ikiliği ek ile değil tabanla gösterdiğini de ifade etmektedir. Erdal, aynı zamanda Róna-Tas'ın yaygın görüşün aksine -z'nin bir tesniye eki olmadığını ileri sürdüğünü de aktarmaktadır (2004, s. 162-163).⁶

⁴ Çalışmada ele alınan organ adlarının anatomik anlamları; *GTS*, *DLT* ve Hatice Şirin User'in *Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı Yazıtları (Söz Varlığı İncelemesi)* adlı eseri çerçevesinde belirlenmiştir.

⁵ Örnek ifade ve cümleler, örneklerin alıntıldığı kaynaklardaki çeviri yazılara müdahale edilmeden aktarılmıştır.

⁶ Clauson da /z/ ile ilgili olarak benzer görüşler belirtmektedir (bk. 2007, s. 187).

Gülensoy; Tekin'in *ağz* sözcüğünü Yakutça *uos* 'dudak' ile denkleştirdiğini belirtmektedir.⁷ *Ağz*'ın Yakutça *ayak* 'ağz' sözü ile köktaş olabileceğini ancak Çuvaşça *şivar*'dan 'ağz' dolayı sözün ilk şeklinin *āğır* olarak tasarlanması gerektiğini ifade etmektedir (2007, s. 55).

Nişanyan, sözcüğün ilk defa *Irak Bitig*'de (*IB*) "böri *ağz* emsimiş (kurdun *ağz* zehirliymiş [?])" gibi ifadelerle tanımlandığını belirtmektedir. *DLT*'de ise "insan veya hayvanın *ağz*; nehrin, su tulumunun, testinin, şarap küpünün ya da kuyunun *ağz* (...)." anlamlarıyla geçen *ağz* sözcüğü Nişanyan'a göre, kesin olmamakla beraber, *ağır*- kökünden türemiştir (<https://www.nisanyansozluk.com/kelime/agiz>).⁸

-z'nin bir tesniye eki olup olmamasından bağımsız olarak düşünüldüğünde de *ağz*'ın biçim olarak çeneler veya dudaklar arasında yer alması yani ikiliğe sahip olması ve açılıp kapanabilme işlevi semantik açıdan öne çıkmaktadır. Sözcüğün yer-yön ilişkili anlamlarının da bu biçim ve işlev ayrıntısıyla ilgili olduğu görülmektedir. Bu anlamlar; iki nokta arasında kalan yer (*sınır*, *uç*, *hudut* gibi), bir genişliğe, açıklığa ulaşılan yer (*bir akarsuyun denize veya göle döküldüğü yer*, *munsap* gibi) ve başlangıç noktası (*çıkış yeri* gibi) şeklinde sınıflandırılabilir.

1.2. Alın

Anatomik anlamı: Yüzün, kaşlarla saçlar arasındaki bölümü.

Yer-yön ilişkili anlamı: 1. Bazı şeylerin önü, ön yüzü (*GTS*). 2. Karşı (*GTS*).

Clauson, kesin olmamakla birlikte, sözcüğün *al* 'ön' sözcüğünden türetilmiş olabileceğini belirtmekte ve sözcükle ilgili kullanımları örneklendirmektedir. Clauson'un aktardığı bazı örnekler şöyledir: "*alınka* tamgakka yürekke tegürüp (alına, boğaza ve kalbe dokunup *Türkische Turfantexte [TT] V*)", "biçin künde *alında* bolur (Maymun Gününde [ruh] alındadır *TT VII*)", "*aln*: *al-cabha* (alın), *aln*: *al-hayd wa'l-rukḥ* (dağın yamacı ve çıkıntılı yeri), *aln* töpü yaşardı (dağların tepeleri bitkilerle yeşerdi *DLT*)" (*ED [An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish, 1972] 147b*). *Aln*'in *DLT*'deki 'dağın yamacı ve çıkıntılı yeri' anlamı, Türkçenin temel söz varlığı içerisinde organ adlarının yer-yön ilişkili anlamları kolaylıkla kazanabildiğini gösteren güzel bir örnektir. T. Tekin, *aln*'i *hālın* biçiminde Ana Türkçe uzun ünlülü bir gövde olarak değerlendirmekte ve sözcüğün *hāl* 'ön' sözcüğünden geldiğini ileri sürmektedir (1995, s. 172). Gülensoy, Tekin'in bu tespitini aktarmakla birlikte sözcüğün etimolojisini **aln* şeklinde açıklamaktadır (2007, s. 66).

Sözcüğün etimolojisiyle ilgili fikir birliğine varılmadığı söylenebilir. Clauson, *aln* sözcüğünün kökü olabileceği ileri sürülen *al* sözcüğü hakkında *al*'in gerçekten 'ön, karşı' anlamlarına gelen eski bir sözcük olduğu konusunda büyük şüpheler olduğunu ancak Kazak Türkçesi gibi bazı çağdaş Türk lehçelerinde kesinlikle kullanıldığını ifade etmektedir (*ED 121a*). Belki de bu sözcük, ilk olarak 'vücudun ön tarafı'nı anlatmak için kullanılıp zamanla 'ön, karşı' gibi anlamlar kazanmıştır. Çünkü *aln* da bugün anatomik (yüzün, kaşlarla saçlar arasındaki bölümü) anlamından başka 'bazı şeylerin önü, ön yüzü; karşı' gibi yan anlamlarda kullanılmaktadır. *Aln*'in bir gövde gibi durması ve *al* ile *aln* sözcüklerinin semantik bağlantısı, bu düşünceyi desteklemektedir. Buna göre, *aln* sözcüğünün etimolojik tahlili şöyle

⁷ Son seste /ç/, /ş/, /z/ ünsüzlerinin /s/ye değişmesi, Yakutçada sık karşılaşılan bir özelliktir. Buna göre, *uos* 'dudak' sözcüğünün sonundaki /s/'nin aslında /z/ olduğu söylenebilir. 'Dudak'ın insan ve hayvanlarda çift bulunan vücut kısımlarından olması, yukarıda ifade edilen -z'nin eski bir tesniye eki olduğu teorisi ile örtüşmektedir. Bu bağlamda *ağz*'ın *uos*'tan türediği varsayıldığında da aynı anlam ilişkisi sağlanabilmektedir.

⁸ Nişanyan, Eski Türkçe *ağz*, *geniz*, *boğuz* 'boğaz', *kögüz* 'göğüs' sözcükleri hakkında "Solunum sisteminin dört bölgesinin adı birer sesle ilişkilendirilmiş ve buna bağlı onomatope üretilmiş görünüyor: *ağrı*-, *kekri*- (*geğir*-), *bağır*-, *kökre*-." açıklamasını yapmaktadır (<https://www.nisanyansozluk.com/kelime/agiz>).

yapılabilir: < *al ‘vücudun ön tarafı’ + in ‘yüzün, kaşlarla saçlar arasındaki bölümü’. Daha sonra bu kök ve gövde farklı zamanlarda ve coğrafyalardaki kullanımlarına bağlı olarak ayrı ayrı ‘ön, karşı, bazı şeylerin öz yüzü’ gibi anlamlar kazanmış olabilir.

1.3. Arka

Anatomik anlamı: Sırt.

Yer-yön ilişkili anlamı: Bir şeyin temel tutulan yüzünün tam ters yanı, ön karşıtı (*GTS*).

Gülensoy, sözcüğün etimolojisini < *ar+k(?) + a ‘yön eki’ biçiminde çözümlemektedir (2007, s. 78). Nişanyan ise *arka*’nın Eski Türkçe (ET) yazılı örneği bulunmayan **artka* ‘arkaya?’ sözcüğünden geldiğini ve *art* sözcüğünden türetildiğini ifade etmektedir. Nişanyan’a göre sözcüğün yapısı açık değildir: +A zarf eki veya +kA yönelme eki gibi ya da < *arkağ < *arka-* şeklinde bir gelişme göstermiş olabilir (<https://www.nisanyansozluk.com/kelime/arka>).

Nişanyan’ın sözcüğün *art*’tan türetilmiş olabileceği yönündeki açıklaması, mantıklı görünüyor. Çünkü *DLT*’de *art*’ın ‘boyun’ anlamında da geçtiği bilinmektedir (Ercilasun & Akkoyunlu, 2018, s. 19). Bu açıdan bakıldığında *art* ve *arka* sözcüklerinin ‘vücudun arka tarafı’ anlamına gelen bir ortak kökten (**ar*) gelmesi muhtemeldir.

OY’de “[ka]rlök yegren ermelig arkasın² s²ıyu urtı (Karluk[lar] kahverengi ermeli[nin]? sırtını kırıverdi Küli Çor [KÇ] 21)” (Aydın, 2017, s. 138) ifadesiyle tanıklanan sözcük, Kâşgarlı Mahmud tarafından ‘sırt; zorluklarda yardımcı olan kişi, arka, destek’ (Ercilasun & Akkoyunlu, 2018, s. 556) biçiminde tanımlanmaktadır. Clauson da sözcüğün aslında ‘bir kişinin, hayvanın veya şeyin arkası’ anlamına geldiğini buradan hareketle de ‘destekçi, bir kişinin arkasında duran ve onu destekleyen kimse’ anlamını kazandığını belirtmektedir (*ED* 215b).

Bu açıklamalardan sözcüğün başat anlamının anatomik (sırt) olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bugün sözcüğün bu anlamda kullanımı, birkaç kalıp sözle (arkası yere gelmemek ‘sırtı yere gelmemek’, arkasına almak ‘sırtına yüklemek’ gibi) sınırlı kalmıştır. Sözcüğün eski zamanlardan itibaren yan ve mecaz anlamlarla yoğun olarak kullanıldığı, bu nedenle anatomik anlamının geri planda kaldığı düşünülebilir. *Arka* sözcüğünün anatomik anlamının geri planda kalması, bu sözcüğün yerine *sırt* sözcüğünün geçmesiyle de ilgili olabilir. *DLT*’de ‘kalın ve sert kıl’ (2018, s. 148) anlamında tanıklanan *sırt* sözcüğünün, Clauson’a göre temel anlamı ‘arka’dır ve bir anlamı da ‘atın boynundaki kalın kıl’dır (*ED* 846a). Belki de sözcük, ‘hayvanların boynunda bulunan kalın ve sert kıl, yele’ anlamından anlam genişlemesi yoluyla ‘insan ve hayvanlarda boyundan bele kadar uzanan üst bölüm’ anlamını da kazanmıştır.

Sözcüğün anatomik anlamı (sırt) ile yer-yön ilişkili anlamı (bir şeyin temel tutulan yüzünün tam ters yanı, ön karşıtı) arasında ise biçimsel bir ilginin olduğu açıktır.

1.4. Ayak

Anatomik anlamı: Bacakların bilekten aşağıda bulunan ve yere basan bölümü.

Yer-yön ilişkili anlamı: 1. Toplanmış olan suyun alttan akıp gittiği yer (*TS*). 2. Kavşak, ağız (*DS*). 3. Maden ocaklarında sarmaların altında açılan boşluk (*DS*).

ET’de “bodun *adək* kamşatdı yawlak boltaçı erti (halkı sarsıldı, kötü olacaktı *Köl Tegin [KT] K 7*)” (Aydın, 2017, s. 138), “başın berü *adəkka* tegi (baştan ayağa *Manichaica [M] I*)” (*ED* 45b) gibi ifadelerde örneklendiği üzere *adək* şeklinde geçen sözcüğün etimolojisi hakkında farklı görüşler vardır: Eren, *ayak*’ın yaygın bir inanca göre Türkçe *at-* (**ad-*) kökünden ‘*at-* + *-(a)k eki*’ geldiğini ve Németh, Ligeti, Egorov gibi isimlerin görüşlerinin bu yönde olduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda Poppe’nin Türkçe *ayak* (<*adək*) ve Moğolca *ayağ* (<**padək*) sözlerini Korece *padək* biçimiyle birleştirdiğini de aktarmaktadır (1999, s. 26). Gülensoy, sözcüğü <*ayak* <*adək* <**adək-azək (DLT)* <**adək* şeklinde çözümlenmekte ve Hamilton’un **ad-/yad-* ‘yere yatmak, sermek’, Sevortyan’ın ise **ād-/ad-* ~ *ay-* ‘adım atmak’ kökünden getirdiğini bildirmektedir (2007, s. 91-92).

Ayak’ın anatomik anlamda vücudun en alt kısmında bulunması ve taşıyıcılık ile hareket ettirme işlevlerine sahip olması, yer-yön ilişkili anlamlarının da bu minvalde belirmesini sağlamıştır. Nitekim ‘toplanmış olan suyun alttan akıp gittiği yer’ anlamında hem altta hem de hareket hâlinde olma durumu söz konusudur. ‘Maden ocaklarında sarmaların altında açılan boşluk’ anlamında yine alt kısımda bulunma anlamı öne çıkmaktadır. ‘Kavşak, ağız’ anlamında ise yolların birbirine kavuşması bağlamında bir hareketlilik anlamından söz edilebilir.

1.5. Bağır

Anatomik anlamı: Göğüs.

Yer-yön ilişkili anlamı: 1. Dağda orta bölüm (*GTS*). 2. Bayır, yamaç (*DS*).

Kâşgarlı Mahmud sözcük hakkında, “*bağır* karaciğer. Başkasına boyun eğmeyen adama bedük *bağır*lık denir; ‘büyük ciğerli’ demektir. Yayın *bağırna* (ortasına) yâ *bağır* denir.” açıklamasını yapmaktadır (Ercilasun & Akkoyunlu, 2018, s. 155). Clauson, sözcüğün anlamını ‘karaciğer’ olarak vermekte ve mecazi anlamlarının duyguların kaynağının karaciğer olduğu şeklindeki inançtan kaynaklandığını belirtmektedir. Clauson aynı zamanda “yerdeki *bağırın* yorığma tınlığ (karınları üzerinde sürünen canlılar *Chuastuanift [Chuas.]*”, “*bağır*dın tepremiş ig ol (o, karaciğerden kaynaklanan bir hastalıktır *TT I*)” gibi ifadeler aktararak sözcüğün eski kullanımlarını örneklendirmektedir (*ED* 317a). Gülensoy, ‘göğüs’ ET, OT *bağır~bağar* (Uyg., *DLT*) biçiminde bilgi vermektedir (2007, s. 102). Nişanyan, *bağır*’ı ET *bağır* ‘1. karın, gövdenin iç boşluğu, 2. ak veya kara ciğer’ sözcüğünden getirmektedir (<https://www.nisanyansozluk.com/kelime/bağır>).

Bu açıklamalardan *bağır*’ın ilk anlamının ‘karaciğer’ olduğu, karaciğerin de karın boşluğunun sağ üst tarafında ve göğsün altında yer alması nedeniyle ‘göğüs, karın’ anlamlarını kazandığı anlaşılmaktadır. Sözcüğün yer-yön ilişkili anlamlarının ‘göğüs’ anlamıyla ilintili olduğu söylenebilir. Çünkü göğüs, ‘vücudun boyunla karın arasında bulunan bölümü’dür. ‘Dağda orta bölüm’ anlamında da iki noktanın arasında bulunma ilgisi söz konusudur. ‘Bayır, yamaç’ anlamında ise biçim ilişkisi kurulduğu düşünülebilir. Sözcüğün *DLT*’de yer-yön ilişkili anlamının (yayın ortası) geçmesi, organ adlarının yer-yön ilişkili anlamları kolaylıkla kazanabildiğini göstermektedir.

1.6. Baş

Anatomik anlamı: İnsan ve hayvanlarda beyin, göz, kulak, burun, ağız vb. organları kapsayan, vücudun üst veya önünde bulunan bölüm, kafa, ser.

Yer-yön ilişkili anlamı: 1. Arazide en yüksek nokta (*GTS*). 2. Bir şeyin yakını veya çevresi (*GTS*).

Clauson, sözcüğün anatomik anlamından başka ilk dönemlerden itibaren bir ordunun başı, bir şeyin başlangıç noktası ve coğrafi özellikler için de kullanıldığına dikkat çekmektedir (ED 375a).⁹ Nitekim OY'de tanıklanan “yarıkınta yalmasınta yüz artuk okun urtı yüziğe başıya bir t[egmedi] (zırhından [ve] kaftanından yüzden fazla ok vurdular, yüzüne [ve] başına, biri [bile] değmedi KT D 33)”, “törtünç çuş başınta sünüş¹⁰dümüz (dördüncü olarak Çuş Başı'nda¹⁰ savaştık KT K 6), “ıdok başda sünüş¹¹düm (Idok Baş'ta¹¹ savaştım Bilge Kağan [BK] D 25)” gibi örneklerde sözcüğün ‘baş, kafa; ırmakların birbirine karışma yeri; dağ zirvesi’ anlamlarında kullanıldığı görülmektedir (2017, s. 62, 66, 89). Eren, baş sözcüğünü Kâşgarlı Mahmud'un ‘yara’ olarak kullanılan *bāş* biçimiyle karıştırdığını bildirmektedir (1999, s. 42). Gülensoy ise ET'den itibaren tanıklanan sözcüğün etimolojisiyle ilgili Hamilton'un (<*bāş), Ramstedt'in (<*bal) ve T. Tekin'in (<*balç) görüşlerini aktarmaktadır (2007, s. 118).

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere sözcük, ET'den itibaren yer-yön ilişkili anlamlarda kullanılmaktadır. Sözcüğün biçimsel ve işlevsel benzerliklerden dolayı ‘arazide en yüksek nokta’ ve ‘bir şeyin yakını veya çevresi’ anlamlarını kazanmasında ise *baş*'ın anatomik olarak vücudun en üst kısmında bulunmasının ve yukarıdan aşağıya ilk organ olmasının belirleyici olduğu düşünülebilir.

1.7. Bel

Anatomik anlamı: İnsan bedeninde göğüsle karın, sırtla kalçalar arasında daralmış bölüm.

Yer-yön ilişkili anlamı: 1. Dağ sırtlarında geçit veren çukur yer (GTS). 2. Dağ silsilesi, sıradağ (DS). 3. Orta, orta bölüm (DS).

Clauson, *bé:l* şeklinde verdiği sözcüğün ‘dağ silsilesi’ gibi anlam uzantılarına sahip olduğunu bildirmekte ve “*bélçe* boğuzça suvda (bellerine ve boğazlarına kadar suda *Uigurica [U] II*)”, “anı: *bé:linde*: tut: (onun belinden tut *DLT*)” gibi örnek kullanımlar aktarmaktadır (ED 330a). Tietze, *bel*'in ET'deki kullanımına (*bél*) göndermede bulunarak ‘gövdenin ortası, bükülen yeri’ açıklamasını yapmaktadır (2002, s. 307). Gülensoy, sözcüğü ‘bel; kalça ile karın arası’ olarak tanımlamakta ve <*bél* şeklinde vermektedir. ‘Vadi’ anlamındaki *bel*'i ise ayrı sözcük olarak değerlendirmekte ve etimolojisini <*bql olarak aktarmaktadır (2007, s. 127). Nişanyan da sözcüğü *bél* şeklinde yazıp ‘1. gövdenin orta bölümü, 2. iki dağ arasındaki alçak yer’ tanımlarını yapmaktadır (<https://www.nisanyansozluk.com/kelime/bel>).

Sözcüğün anatomik anlamıyla yer-yön ilişkili anlamları arasında biçim ilişkisinin ağır bastığı söylenebilir. *Bel*'in özellikle sırttan kalçalara doğru inerken aldığı biçim ile ‘dağ sırtlarında geçit veren çukur yer’ ve ‘dağ silsilesi, sıradağ’ anlamları, belin gövdenin orta bölümünde yer alması ile de ‘orta, orta bölüm’ anlamı arasında ilişki kurulabilmektedir.

⁹ Burada Aksan'ın çok anlamlılık hakkındaki görüşlerini hatırlatmak yerinde olacaktır: Aksan, Schöne'nün çok anlamlılığın sözcüklerin devamlılığını sağlayan önemli bir etken olduğunu ileri sürdüğünü aktardıktan sonra, en eski belgelerdeki sözcüklerde bu olay görülürse, dilin o sözcüklerinin, dolayısıyla dilin eskiliğinin meydana çıkacağını ifade etmektedir (1969, s. 50).

¹⁰ Hangay Dağları'nın kuzeydoğusunda, Selenge ile Tula ırmakları arasındaki küçük ırmaklardan birinin kaynağı veya başka bir ırmağa karışma yeri (2017, s. 150).

¹¹ Soğdiyana bölgesinde bir dağ? (2017, s. 153).

1.8. Boğaz

Anatomik anlamı: Boynun ön bölümü ve bu bölümü oluşturan organlar, imik, kursak.

Yer-yön ilişkili anlamı: 1. İki dağ arasında dar geçit (*GTS*). 2. İki kara arasındaki dar deniz (*GTS*).

Eren, sözcüğün ET ve OT'de *boğuz* olarak geçtiğini bildirdikten sonra, *boğ-* kökünden geldiğini ve Németh, Brockelmann, Ligeti ile Räsänen'in de aynı görüşte olduğunu aktarmaktadır. Doerfer'in ise bu görüşe katılmadığını, özellikle *-z*'nin ikili organ adlarında geçtiğini göz önünde bulundurarak *boğaz* (*ve ağız*) gibi türevlere ilişkin açıklamaları eleştirdiğini yazmaktadır. Eren aynı zamanda Clouson'un Türk diyalektlerinde *boğaz*'ın 'gebe, yüklü' anlamında kullanıldığını, 'boğaz' ve 'gebe' anlamları arasındaki bağlantının ise açık olmadığını söylediğini ifade etmektedir (1999, s. 56). Gülensoy, sözcüğün etimolojisini *<*boğ-(u)z <*buğ-ur = Çuv. pır <*boğur* şeklinde ele almaktadır (2007, s. 156). Nişanyan da sözcüğün ET *boğ-* fiilinden türetildiğini bildirmektedir (<https://www.nisanyansozluk.com/kelime/boğaz>).

OY ve DLT'de "bodun *bogzi* tok erti (halkın karnı toktu *Tonyukuk [T] 8*)" (2017, s. 105), "*boguz* alıp tükkel bogdı (boğazını ısırıldı ve onu boğdu)" (2018, s. 240) gibi kullanımlarla tanıklanan boğaz sözcüğünün yan anlamlarında anatomik biçiminden dolayı 'dar geçit' anlamının öne çıktığı görülmektedir. *Boğaz*'ın 'iki dağ arasında dar geçit' ve 'iki kara arasındaki dar deniz' anlamlarında da aynı biçimsel ilişkiden söz edilebilmektedir.

1.9. Boyun

Anatomik anlamı: Gövdenin başla omuz arasında kalan bölgesi.

Yer-yön ilişkili anlamı: Dağ sırtlarında geçmeye elverişli alçak yer (*GTS*).

Clouson, sözcüğün etimolojisi hakkında bilgi vermemekte ancak "sığun beginiñ *boyının* kesip (maral geyiğinin reisinin boynunun kesilmesi *U IV*)", "kulğak *boym* tölep (?) (kulağını [emirlere] ve boynunu [çalışmaya] sunmak [?] *Uigurische Sprachdenkmäler [USp]*)" gibi örnek kullanımları aktarmaktadır (ED 386b). Eren, sözcüğün *boy* kökünden geldiğini ifade ederek *boy* (*<*boń*)+ *-(i)n eki* açıklamasını yapmakta ve sözcük hakkında yapılan yorumları değerlendirmektedir. Räsänen'in **boń*, **moń* biçiminden yola çıktığını, Róna-Tas'ın *boyun* (*>moyun*)'u *boń* kökünden getirdiğini, Doerfer'in *-n* ekinin *burun*, *taban*, *karın*, *alın* gibi birtakım organ adlarında kullanıldığını dikkat çektiğini belirtmektedir (1999, s. 59). Gülensoy ise sözcüğün etimolojisini OT *boyun* ~ *boym* (DLT) ~ *bōyn+ı*, *bōyn+ın* *<*bōyun* şeklinde açıklamaktadır (2007, s. 164).

Sözcüğün anatomik biçimi ile *GTS*'de geçen yer-yön ilişkili anlamı arasında belirgin bir ilgi olduğu görülmektedir. Çünkü *boyun*'un başla omuz arasında geçiş bölgesi olması ve baştan omuza doğru bir eğri çizmesi, 'dağ sırtlarında geçmeye elverişli alçak yer' anlamını biçimsel olarak zihinde canlandırmaktadır.

1.10. Burun

Anatomik anlamı: Alınla üst dudak arasında bulunan, çıkıntılı, iki delikli koklama ve solunum organı.

Yer-yön ilişkili anlamı: 1. Karanın, özellikle yüksek ve dağlık kıyılarda, türlü biçimlerde denize uzanmış bölümü (*GTS*). 2. Bir nesnenin veya arazinin köşesi (*DS*).

Eren, sözcüğün diyalektlerde kullanılan *bura-*, **bur-* ‘kokmak, koku vermek’ kökünden *-(u)n* ekiyle yapıldığını bildirerek Türkçede organ adlarında *-n* ekinin sık sık kullanıldığına dikkat çekmektedir (1999, s. 64). *DLT*’de “ardı sini kız bo.dı anıñ tâl / yayılır anıñ artuçı *burnı* takı kıwa.l (bedeni körpe, vücudu nazlı nazlı salınan, ardıç dalı gibi titreyen, burnu biçimli kız seni aldattı)” (2018, s. 178) şeklinde tanımlanan *burun*’un etimolojisini Gülensoy, *<bur-un* şeklinde açıklamaktadır (2007, s. 186).

Eski Türkçe Sözlük’te *burun*’un ilk anlamı anatomik olarak ‘burun’, ikinci anlamı ise ‘çıkıntı’ şeklinde verilmektedir (*DTS [Drevnetyurkskiy slovar’, 1969] 126a*). Clauson da sözcüğün (bir insan veya hayvanın) ‘burnu’, (bir kuşun) ‘gagası’ vb. anlamından dolayı çıkıntılı bir doğal özellik, (bir dağın) zirvesi gibi anlamlar kazandığını bildirmektedir (*ED 366b*). Dolayısıyla anatomik anlamdaki *burun* ile ‘karanın, özellikle yüksek ve dağlık kıyılarda, türlü biçimlerde denize uzanmış bölümü’, ‘bir nesnenin veya arazinin köşesi’ anlamlarında *DTS* ve *ED*’de geçen biçim ilişkisi açıkça kurulabilmektedir.

1.11. Dış

Anatomik anlamı: Bedenin dış yüzü, ten; sırt.

Yer-yön ilişkili anlamı: Herhangi bir cisim veya alanın sınırları içinde bulunmayan yer, hariç, iç karşıtı (*GTS*).

Gülensoy, ‘dış; iç’in karşıtı’ anlamını verdiği sözcük hakkında *< ET, OT taş ‘dış, taşra’ (DLT) açıklamasını* yapmaktadır (2007, s. 280). Şirin User, *Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı Yazıtları (Söz Varlığı İncelemesi)* adlı çalışmasında *taş*’ı ‘bedenin dış yüzü, ten; sırt’ şeklinde anlamlandırmakta ve *Beden, Organlar, Dokular* başlığı altında değerlendirmektedir. Şirin User aynı zamanda “icrâ : (a)ş(ı)z : *t(a)şra* : tonsuz y(a)b(ı)z y(a)bl(a)k : bod(u)nta : üzâ : ol(u)rt(u)m : (karmı aç, vücudu açıkta olan; kötü durumda, perişan bir halka kağan oldum *KT D 26; BK D 21*)” örneğini aktarmaktadır (2009, s. 221). Bu örnekte *taş*’ın açık bir şekilde, anatomik anlamda kullanıldığı görülmektedir. *DLT*’de geçen “kişi ala.sı içtin yılık ala.sı *taştı.n*” (2018, s. 44) atasözünün gerçek anlamının (insanın alacası içindedir, hayvanın alacası vücudunun dışındadır) da anatomik olduğu anlaşılmaktadır.

Bugün *dış* sözcüğü, yaygın olarak ‘iç’in karşıtı’ anlamında kullanılmaktadır. Ancak yukarıdaki örnekler, sözcüğün başat anlamının anatomik olabileceğini akla getirmektedir. Çünkü bir dilin temel söz varlığının merkezinde “insan”ın olduğu bilinmektedir. İnsanın da önce kendisini ardından çevresini anlamlandırmaya başladığı ileri sürülebilir. Ya da başka bir ifadeyle, bir sözcüğün aynı dönemde birden fazla anlamı saptanabilmişse bu anlamlardan “insan”a en yakın olanının o sözcüğün başat anlamı olduğu iddia edilebilir. Bu bağlamda, *dış*’ın (ilk dönemlerde *taş*) öncelikle bir organ adı olarak kullanıldığını, ardından yer-yön ilişkili ya da daha başka anlamlar kazandığını düşünmek, mantık dışı olmayacaktır.

Sözcüğün anatomik anlamı (bedenin dış yüzü, ten; sırt) ile yer-yön ilişkili anlamı (herhangi bir cisim veya alanın sınırları içinde bulunmayan yer, hariç, iç karşıtı) arasında ise biçimsel bir ilginin kurulduğu anlaşılmaktadır.

1.12. Göz

Anatomik anlamı: Görme organı, basar.

Yer-yön ilişkili anlamı: 1. Suyun topraktan kaynakıldığı yer, kaynak (*GTS*). 2. Oda (*GTS*).

Clauson, ET'de *köz* şeklinde geçen sözcüğün *kör-* ile çok eski bir etimolojik bağlantısının olduğunu vurgulamakta ve “*közün* körüp (gözle görmek *Chuas.*)”, “*közümte* (bana göre, nazarımda *TT II*)”, “*köziye* neş ilinmegey (hiç gözüne çarpmayacak *M I*)” gibi bazı kullanımlarını örneklemiştir (*ED* 756b). Erdal, bazı sözcüklerde görülen kök/gövde ile sözcük sonundaki ses değişimlerine dikkat çekmekte ve *kutur-* (*kudur-*)/*kutuz* (*kuduz*) örneğinde olduğu gibi *kör-/köz* örneğinde de bir *r/z* değişiminin gerçekleştiğini ifade etmektedir (2004, s. 85). Gülensoy ise sözcüğün etimolojisini <*kö:-z olarak göstermektedir (2007, s. 388).

Göz'ün anatomik yapısı ile 'suyun topraktan kaynakıldığı yer, kaynak' anlamı birlikte tahayyül edildiğinde ikisi arasında biçimsel bir ilişki olduğu, *göz*'ün 'açılıp kapanabilme'si ile de 'oda' anlamı arasında işlevsel bir ilişki kurulduğu ileri sürülebilir.

1.13. İç

Anatomik anlamı: Mide, bağırsak, karın.

Yer-yön ilişkili anlamı: 1. Herhangi bir durumun, cismin veya alanın sınırları arasında bulunan bir yer, dâhil, dış karşıtı (*GTS*). 2. Kapalı yer (*DS*).

Gülensoy, ET ve OT'den itibaren tanıklanan *iç* sözcüğünü 'dâhil, dış karşıtı' şeklinde tanımlamaktadır (2007, s. 422). Şirin User, 'mide' anlamıyla *Beden, Organlar, Dokular* başlığı altında ele aldığı *iç* sözcüğünü “*içrâ* : (a)şs(ı)z : t(a)şra : tonsuz y(a)b(ı)z y(a)bl(a)k : bod(u)nta : üzâ : ol(u)rt(u)m : (karnı aç, vücudu açıkta olan; kötü durumda, perişan bir halka kağan oldum *KT D 26; BK D 21*)” örneği ile aktarmaktadır (2009, s. 220).

Clauson, sözcüğün türevleri arasında saydığı *içe:gü* sözcüğünün 'insan vücudunun içi' anlamına geldiğini belirtmektedir (*ED* 17b). Bu sözcük (*içegü*), *DLT*'de de 'kaburga kemiklerinin içinde kalan kısım' anlamıyla verilmektedir (2018, s. 660). Tietze, *iç* sözcüğünün anlamları arasında 'karın' anlamını da “iç ağrısı (ishal, karın ağrısı *TS 1996*)” örneği ile aktarmaktadır (2009, s. 365). *GTS*'de de sözcüğün anlamları arasında 'mide, bağırsak, karın' anlamı verilmekte ancak ilk anlam olarak 'herhangi bir durumun, cismin veya alanın sınırları arasında bulunan bir yer, dâhil, dış karşıtı' anlamı geçmektedir.

İç'in başat anlamının anatomik (mide, bağırsak, karın) olduğu ancak zamanla bu anlamının geri planda kaldığı anlaşılmaktadır. Şirin User'in sözcüğe doğrudan 'mide' anlamını vermesi de (2009, s. 220), bu görüşü desteklemektedir. Bilindiği gibi 'mide' Arapça bir sözcüktür. Muhtemelen 'mide' sözcüğü, Türkçenin söz varlığına dâhil olduktan sonra 'iç' sözcüğünün bu anlamda kullanımı da zamanla azalmıştır. Bugün, 'midesi (içi) bulanmak', 'midesi (içi) ezilmek (veya kazanmak)' gibi örneklerde 'mide'nin 'iç' ile eş anlamlı kullanılması da bunun bir göstergesi sayılabilir.

Sözcüğün anatomik anlamı (mide, bağırsak, karın) ile yer-yön ilişkili anlamları (herhangi bir durumun, cismin veya alanın sınırları arasında bulunan bir yer, dâhil, dış karşıtı; kapalı yer) arasında ise biçimsel bir ilginin olduğu ileri sürülebilir.

1.14. Kaş

Anatomik anlamı: Gözlerin üzerinde kemerli birer çizgi oluşturan kısa kıllar.

Yer-yön ilişkili anlamı: 1. Sarp kayalık, uçurum (*GTS*). 2. Bağ ve bahçelerde toprak yığarak yapılan sınır, set (*GTS*).

T. Tekin, *kaş*'ı *kāş* biçiminde Ana Türkçe uzun ünlülü bir sözcük olarak değerlendirmektedir (1995, s. 101). Gülensoy, sözcüğün etimolojisini *<*kāş* (T. Tekin) [*<*kāl'*] (Räsänen) şeklinde aktarmaktadır (2007, s. 472). *OY*'de "közi *kaş*ı yawlak boltaçı (gözü, *kaş*ı kötü olacak *KT K 11*)" (2017, s. 68). şeklinde tanımlanan sözcük için *DLT*'de 'gözün *kaş*ı; herhangi bir şeyin ucu veya kıyısı' açıklamaları yapılmakta ve "Bundan *yār kāş*ı denir; 'uçurum vb.nin ucu' demektir." örneği verilmektedir (2018, s. 410). Clauson da sözcüğün ilk anlamından dolayı bir şeyin kenarı veya yanı (bir tepenin yamacı) gibi anlamları kazandığını belirtmektedir (*ED* 669a).

Yukarıdaki açıklamalardan sözcüğün Türkçenin ilk dönemlerinden itibaren yer-yön ilişkili anlamlar taşıdığı anlaşılmaktadır. *DLT*'de geçen ve Clauson'un yaptığı açıklamalara ek olarak *kaş*'ın anatomik biçiminden ötürü, 'kenar, uç, uçurum, sınır, set' gibi anlamlar kazandığı söylenebilir.

1.15. Kulak

Anatomik anlamı: Başın her iki yanında bulunan işitme organı.

Yer-yön ilişkili anlamı: 1. Akarsuların ve özellikle göllerin karaya giren ve durgunlaşan yerleri (*GTS*). 2. Yağmur ve sel sularının toplandığı çukur, su yatakları (*DS*). 3. Arkların ya da göl ve dereden tarlaya alınan suyun ağız (*DS*). 4. Küçük vadi (*DS*). 5. Göllerin karaya giren sivri kısımları (*DS*). 6. Tarlanın köşesi, dar yeri (*DS*). 7. Kenar (*DS*).

Clauson, sözcüğün *kulxak* üzerinden oldukça erken bir tarihte *kulak*'a evrilmiş olabileceğini ifade ettikten sonra "közin körüp *kulkak*ın eşidip (gözün görüp kulağın işitip *Chuas*.)", "élig köz *kulak* tuttu ([hükümdarın] gözlerini ve kulaklarını ele geçirdi *Kutadgu Bilig [KB]*)" gibi örnekler vermektedir (*ED* 621a). Erdal, sözcüğün 'köle' anlamına gelen *kul* kökünden türemiş olabileceğini ileri sürmektedir (1991, s. 75). Eren, sözcüğün *ET*'de '*kulgak*, *kulkak*', *OT*'de '*kulkak*' olarak geçtiğini; Kâşgarlı Mahmud'a göre '*kulxak* ve *kulkak*' biçimlerinin de kullanıldığını ifade etmekte ve yaygın bir inanca göre **kul-* 'işitmek' kökünden geldiğini belirtmektedir (1999, s. 264). Gülensoy ise sözcüğün etimolojisini *ET*, *OT* ~ *kulak* ~ *kulhak* ~ *kulkaç* ~ *kulğak* ~ *kulağ* ~ *kulkaç* *<*kul-* 'işitmek' + *-ğak/-kaç* şeklinde aktarmaktadır (2007, s. 564).

Kulak'ın anatomik yapısı (içindeki kıvrımlar, çukur ve oval oluşu, bazı hayvanlarda uçlarının sivri oluşu vb.) ile sözcüğün yer-yön ilişkili anlamları arasında biçimsel bir bağlantı kurulduğu anlaşılmaktadır.

1.16. Yüz

Anatomik anlamı: Başta, alın, göz, burun, ağız, yanak ve çenenin bulunduğu ön bölüm, sima, çehre, surat.

Yer-yön ilişkili anlamı: 1. Yüzey (*GTS*). 2. Yan, taraf (*GTS*).

Gülensoy, sözcüğün etimolojisi hakkında ET, OT *yüz*, (Uyg.) *yüüz* (*DLT*) < **yüz* [< **yü-* / *ü-* ‘yayılmak’ + -z ‘filden ad yapan ek’ (Hamilton) < **yür*² açıklamasını yapmaktadır (2007, s. 1196-1197). Karaman, yüz sözcüğünün **yü-* kök biçimine {-(X)z} ekinin getirilmesiyle kurulduğunu belirtmekte ve buradaki **yü-* fiiline Erdal’ın ‘to face (towards)’ karşılığını verdiğini aktarmaktadır (2021, s. 1174). Nişanyan ise *yüz*’ün *üz* veya *yüz* sözcüğünden evrildiğini ve Moğolca aynı anlama gelen, yazılı örneği bulunmayan *nigur* biçimi ile eş kökenli olduğunu ileri sürmektedir (<https://www.nisanyansozluk.com/kelime/yuz>).¹² Sözcük, *OY*’de “yarıkınta yalmasıta yüz artuk okun urtu *yüziye* başına bir t[egmedi] (zırhından [ve] kaftanından yüzden fazla ok vurdular, yüzüne [ve] başına, biri [bile] değmedi *KT D 33*)” (2017, s. 62), *DLT*’de “i.çti bolup *yüz* torı (yüzünü ekşiterek onu içti)” (2018, s. 22) gibi kullanımlarla tanıklanmıştır.

Yüz’ün anatomik anlamda vücudun üst kısmında yer alması ile bir şeyin üst kısımlarda bulunduğunu ifade eden ‘yüzey’ anlamı arasında (örneğin, suyun yüzünde), başın bir (ön) bölümünü teşkil etmesi ile de ‘yan, taraf’ anlamı arasında biçimsel ilişki kurulduğu düşünülebilir.

Sonuç

Bu çalışmada, *Orhon Yazıtları* ile *Dîvânü Lugâti’t-Türk*’te tanıklanan ve yer-yön ilişkili anlamları *Güncel Türkçe Sözlük*, *Tarama Sözlüğü* ve *Derleme Sözlüğü*’de tespit edilen organ adları (*ağız, alın, arka, ayak, bağır, baş, bel, boğaz, boyun, burun, dış, göz, iç, kaş, kulak, yüz*), etimolojik ve semantik açılardan incelenmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Söz konusu organ adlarının anatomik anlamları ile yer-yön ilişkili anlamları arasında biçim ve/veya işlev bakımından bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Örneğin, *ayak*’ın anatomik anlamda vücudun en alt kısmında bulunması ve taşıyıcılık ile hareket ettirme işlevlerine sahip olması, yer-yön ilişkili anlamlarının da bu minvalde belirmesini sağlamıştır. Nitekim ‘toplanmış olan suyun alttan akıp gittiği yer’ anlamında hem altta hem de hareket hâlinde olma durumu söz konusudur. ‘Maden ocaklarında sarmaların altında açılan boşluk’ anlamında yine alt kısımda bulunma anlamı öne çıkmaktadır. ‘Kavşak, ağız’ anlamında ise yolların birbirine kavuşması bağlamında bir hareketlilik anlamından söz edilebilir.

Türkçenin temel söz varlığı içerisinde organ adlarının yer-yön ilişkili anlamları kolaylıkla kazanabildiği saptanmıştır. Birçok organ adı, Türkçenin en eski yazılı kaynaklarında yer-yön ilişkili anlamlarda tanıklanmıştır. *Baş*’ın *OY*’de ‘tepe, zirve, ırmak başı’ anlamlarında kullanılması; *DLT*’de *alın*’ın ‘dağın yamacı ve çıkıntılı yeri’ ve *bağır*’ın ‘yayın ortası’ anlamlarının geçmesi bu duruma örnek verilebilir.

Alın sözcüğünün kökü olabileceği ileri sürülen ancak çağdaş Türk lehçelerinde kullanılıp daha eski zamanlarda karşılaşmadığı için tereddütle yaklaşılacak ve ‘ön, karşı’ anlamlarına gelen *al* sözcüğü hakkında, ilk anlamının anatomik olabileceği yönünde bir tespit bulunulmuştur. Bu sözcüğün, ilk olarak ‘vücudun ön tarafı’ni anlatmak için kullanılıp zamanla ‘ön, karşı’ gibi anlamlar kazanmış olması muhtemeldir. Çünkü *alın* da bugün anatomik (yüzün, kaşlarla saçlar arasındaki bölümü) anlamından

¹² Nişanyan, Moğolca *nigur*’un Türkçe sözcüğün fonetik eş değeri olduğunu belirtmekte ve Moğolca *ni*-> ET *ñ* > *y*, Moğolca -*gV* > ET *o* ve Moğolca -*r* > ET *z* açıklamasını yapmaktadır (<https://www.nisanyansozluk.com/kelime/yuz>).

başka ‘bazı şeylerin önü, ön yüzü; karşı’ gibi yan anlamlarda kullanılmaktadır. *Alın*’ın bir gövde gibi durması ve *al* ile *alın* sözcüklerinin semantik bağlantısı, bu düşünceyi desteklemektedir. Buna göre, *alın* sözcüğünün etimolojik tahlili şöyle yapılabilir: <**al* ‘vücudun ön tarafı’+*ın* ‘yüzün, kaşlarla saçlar arasındaki bölümü’. Daha sonra bu kök ve gövde farklı zamanlarda ve coğrafyalardaki kullanımlarına bağlı olarak ayrı ayrı ‘ön, karşı, bazı şeylerin öz yüzü’ gibi anlamlar kazanmış olabilir.

Arka sözcüğünün başat anlamının anatomik (sırt) olduğu düşünülebilir. Bugün bu anlamının ikinci planda kalması, bu sözcüğün yerine *sırt* sözcüğünün geçmesiyle ilgili olabilir. *DLT*’de ‘kalın ve sert kıl’ anlamında tanıklanan *sırt* sözcüğünün, Clauson’a göre temel anlamı ‘arka’dır ve bir anlamı da ‘atın boynundaki kalın kıl’dır. Belki de sözcük, ‘hayvanların boynunda bulunan kalın ve sert kıl, yele’ anlamından anlam genişlemesi yoluyla ‘insan ve hayvanlarda boyundan bele kadar uzanan üst bölüm’ anlamını da kazanmıştır.

Arka sözcüğünün kökü olabileceği düşünülen *art* sözcüğünün *DLT*’de ‘boyun’ anlamında da geçtiği bilinmektedir. Bu açıdan bakıldığında *art* ve *arka* sözcüklerinin ‘vücudun arka tarafı’ anlamına gelen bir ortak kökten (**ar*) gelmesi muhtemeldir.

Bağır sözcüğünün Türkçenin en eski yazılı kaynaklarındaki kullanımları bağlamında ilk anlamının ‘karaciğer’ olduğu tahmin edilebilir. Karaciğerin de karın boşluğunun sağ üst tarafında ve göğsün altında yer alması nedeniyle sözcüğün ‘göğüs, karın’ anlamlarını kazanmış olması mümkündür.

Dış (taş) sözcüğünün *OY*’de, *DLT*’de ‘bedenin dış yüzü, ten; sırt’ gibi anlamlarda tanıklanmış olması, bu sözcüğün başat anlamının anatomik olabileceğini akla getirmektedir. Çünkü bir dilin temel söz varlığının merkezinde “insan”ın olduğu bilinmektedir. İnsanın da önce kendisini ardından çevresini anlamlandırmaya başladığı ileri sürülebilir. Ya da başka bir ifadeyle, bir sözcüğün aynı dönemde birden fazla anlamı saptanabilmişse bu anlamlardan “insan”a en yakın olanının o sözcüğün başat anlamı olduğu iddia edilebilir. Bu bağlamda, *dış*’ın (ilk dönemlerde *taş*) öncelikle bir organ adı olarak kullanıldığını, ardından yer-yön ilişkili ya da daha başka anlamlar kazandığını düşünmek, mantık dışı olmayacaktır.

OY’de ‘mide’ anlamıyla tanıklanan *iç* sözcüğünün bu anlamda kullanımı zamanla azalmıştır. Bu durum, Arapçadan Türkçenin söz varlığına dâhil olan *mide* sözcüğünün *iç* yerine geçmiş olması ile ilgili olabilir. Bugün, ‘midesi (içi) bulanmak’, ‘midesi (içi) ezilmek (veya kazınmak)’ gibi örneklerde ‘mide’nin ‘iç’ ile eş anlamlı kullanılması da bunun bir göstergesi sayılabilir.

Kaynakça

- Aksan, D. (1969). Türkçe araştırmalarında yeni yollar. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 17, 45-55.
- Aksan, D. (1982). *Her yönüyle dil (ana çizgileriyle dilbilim)*. (C. III). Ankara: TDK Yayınları.
- Aksan, D. (2004). *Türkçenin sözcük varlığı*. (3. Basım). Ankara: Engin Yayınevi.
- Aydın, E. (2017). *Orhon yazıtları (Köl Tegin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Ongi, Küli Çor)*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Clauson, Sir G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*. Oxford: Oxford University Press.
- Clauson, Sir G. (2007). Türkçede sekizinci yüzyıldan önce kullanılan ekler. (Çev. Uluhan Özalan). *Dil Araştırmaları*, 1(1), 185-196.

- Derleme sözlüğü*. 15.05.2023-01.06.2023 tarihleri arasında Türk Dil Kurumu Sözlükleri: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı.
- Ercilasun, A. B. & Akkoyunlu, Z. (2018). *Dîvânu lugâti't-Türk*. Ankara: TDK Yayınları.
- Erdal, M. (1991). *Old Turkic word formation*. (Vol. I). Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Erdal, M. (2004). *A grammar of old Turkic*. Leiden-Boston-Köln: Brill.
- Eren, H. (1999). *Türkçenin etimolojik sözlüğü*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü*. (C. I-II). Ankara: TDK Yayınları.
- Güncel Türkçe sözlük*. 15.05.2023-01.06.2023 tarihleri arasında Türk Dil Kurumu Sözlükleri: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı.
- Karaman, A. (2021). Eski Türk yazısıyla kâğıda yazılmış runik metinlerde ileri ögeler. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5(2), 1145-1181.
- Nadalyaev, V. M. & Nasilov, D. vd. (1969). *Drevnetyurkskiy slovar'*. Leningard: Nauka.
- Nişanyan sözlük*. 15.05.2023-01.06.2023 tarihleri arasında Nişanyan sözlük: <https://nisanyansozluk.com/> adresinden alındı.
- Şirin User, H. (2009). *Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı yazıtları (söz varlığı incelemesi)*. Konya: Kömen Yayınları.
- Tarama sözlüğü*. 15.05.2023-01.06.2023 tarihleri arasında Türk Dil Kurumu Sözlükleri: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı.
- Tekin, T. (1995). *Türk dillerinde birincil uzun ünlüler*. Ankara: Simurg Kitapçılık.
- Tietze, A. (2002). *Tarihi ve etimolojik Türkiye Türkçesi lugatı*. (C.I). İstanbul-Wien: Simurg Kitapçılık.
- Tietze, A. (2009). *Tarihi ve etimolojik Türkiye Türkçesi lugatı*. (C.II). Wien: Osterreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Türkçe sözlük*. (2009). (10. Baskı). Ankara: TDK Yayınları.

02. Kırgızlara Türkiye Türkçesi Öğretiminde C1 Seviyesindeki Öğrencilerin Konuşma Becerisi Performans Düzeylerinin Saptanması

Sibel BARCIN¹

APA: Barcın, S. (2023). Kırgızlara Türkiye Türkçesi Öğretiminde C1 Seviyesindeki Öğrencilerin Konuşma Becerisi Performans Düzeylerinin Saptanması. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 15-22. DOI: 10.29000/rumelide.1330369.

Öz

Dil öğretiminde okuma, dinleme, konuşma ve yazma becerilerinin rolü büyüktür. Bu araştırmada C1 seviyesinde Türkiye Türkçesi öğrenmekte olan Kırgız öğrencilerin konuşma becerisi performans düzeylerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesinde C1 seviyesinde Türkiye Türkçesi öğrenmekte olan 26 öğrenci katılmıştır. Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Bu çerçevede öğrencilere günlük hayatta sıklıkla karşılaşılabilecekleri birer soru sorulmuştur. Konuşma için konu belirlerken hangi amaçla konuşulacağına önem verilmiştir. Öğrencilerin performans düzeylerini daha güvenilir şekilde ölçülmesi için dereceli puanlama anahtarından faydalanılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde telaffuz ve vurgu dikkate alınmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular değerlendirildiğinde öğrencilerin Türkiye Türkçesini genel olarak doğru seslendirebildikleri tespit edilmiştir. Bir diğeri bulguya göre bazı öğrencilerin konuşmalarında ana dillerini yansıttıkları görülmüştür. Bu doğrultuda öğrencilerin konuşma becerilerini geliştirmek üzere etkinliklerin hazırlanması önerilmiştir.

Anahtar kelimeler: Kırgızlara Türkiye Türkçesi öğretimi, konuşma becerisi, telaffuz, vurgu

Determining the Speaking Skill Performance Levels of C1 Level Students in Teaching Turkish as a Foreign Language to Kyrgyz Speakers

Abstract

Reading, listening, speaking, and writing skills play a significant role in language instruction. This research aims to determine the speaking skill performance levels of Kyrgyz students learning Turkish as a foreign language at the C1 level. The study involved 26 students studying Turkish as a foreign language at the C1 level at Kyrgyzstan-Turkey Manas University. The research design used was descriptive survey. Within this framework, students were asked questions related to daily life situations that they may frequently encounter. Special attention was given to the purpose of the speech while determining the topics for speaking. A grading rubric was utilized to assess the students' performance levels more reliably. Pronunciation and intonation were considered during the data analysis. The findings of the research indicated that the students were generally able to pronounce Turkish correctly. Another finding revealed that some students reflected their native language in their speech. In light of these findings, it is recommended to prepare activities to enhance students' speaking skills.

Keywords: Teaching Turkish to Kyrgyz students, speaking skill, pronunciation, intonation

¹ Dr., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Dil Hazırlık Bölümü (Bişkek, Kırgızistan), sibel.barcin@manas.edu.kg, ORCID ID: 0000-0002-7617-2699 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 13.05.2023- kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330369]

1. Giriş

Dil öğretimi, yaşamdan örneklerle gelişen bir süreçtir. Eskiden beri insanlar her şeyi anlamlandırmaya çalışmaktadır. Bunun temelinde hayatta kalıp yaşamı devam ettirme arzusu vardır. Bu çerçevede dil, bireyin toplum içinde yer almasının yanında temel ihtiyaçlarını dile getirmesine yardımcı olmaktadır. Dil öğretiminde dört temel beceriyi eşit bir şekilde ele almak amaçlanmaktadır. Bu kapsamda anlama becerileri okuma ve dinleme becerisi; anlatma becerileri konuşma ve yazma becerisi olarak sınıflandırılmaktadır. İşcan ve Karagöz (2016: 1265) konuşmayı “bir iletişim ve aktarma aracı” olarak tanımlar. Sallabaş (2012: 2200) ise konuşmayı, insanın hayatı boyunca edindiği bilgi, görüş, izlenim ve düşüncelerini karşısındakilere sözlü olarak aktarması” şeklinde açıklar. Kurudayıoğlu’na göre (2019: 736) bireyler, konuşma becerileri vasıtasıyla toplum içinde iletişim kurabilmektedir. Boylu ve Çangal (2015: 350) da konuşma becerisini kişinin özel hayatına yön vermekle birlikte bireylerin sosyalleşmesine ve toplum içinde yer edinmesine imkân sağladığını ifade eder. Özdemir ise konuşma becerisine farklı bir açıdan bakarak (2013: 39) bu becerinin başarılı bir şekilde öğrenilebilmesi için iyi bir dinleyici olmak gerektiğini belirtir. Buna ek olarak Taşköprü (2017: 9) konuşmayı hedef dilin iletişimsel boyutunu oluşturan becerilerden biri olarak ele alır.

Dil öğretiminde okuma, dinleme, konuşma ve yazma becerileri birbirini tamamlamaktadır. Alanyazın incelendiğinde bu becerilerin birbiriyle ilişkisini ifade eden çalışmalara ulaşılmıştır. Keser (2018: 29) araştırmasında konuşma ile dinleme arasındaki ilişkiyi ifade ederken Aslan ve Yaylı (2019: 4) ise araştırmasında konuşma ve yazma arasındaki ilişkiden bahseder.

Duyguların, düşüncelerin ve hislerin sözel yolla ifade edilmesi konuşma becerisine dayanmaktadır. Konuşmanın temeli ise sesleri tanıtmaktan geçmektedir. Konuşma becerisinin geliştirilmesinde etkinliklerden de yararlanmak gerektiği çeşitli araştırmalarda (Arslan ve Gürsoy, 2008; Göçer, 2015; Özmen, Güven ve Dürer, 2017; Tanju, 2019; Uçak ve Gökçü 2015) ortaya koyulmuştur. Bununla beraber Günaydın (2021: 533), öğrencinin konuşma becerisinin geliştirilmesinde ve kendisini daha güvende hissetmesinde eğitim ortamlarının önemli rol oynadığını belirtir.

Konuşma sürecinde telaffuz, jest, mimik ve vurgulamanın oldukça önemli olduğu bazı araştırmalarda (Güneş, 2014; Yazıcı, 2018) belirtilmiştir. Buna ek olarak İlgün (2015: 34), telaffuz öğretiminde öğrencilerin dikkatlerini çekebilmek için oyun kaynaklı uygulamalara yer verilmesinin önemi üzerinde durur.

Konuşma becerisi sosyalleşmenin bir aracıdır. İçerisinde nezaketi de barındırır. Nezaket sözcüğüne derinden bakıldığında entelektüel bir tavır içinde barındırır. Konuşma becerisinin öğretiminde nezaket içeren kelime kalıpları üzerinde özellikle durulması gerekmektedir.

Yukarıdaki bilgilerden hareketle bu çalışmada, Türkiye Türkçesi öğrenen C1 seviyesindeki Kırgız öğrencilerin konuşma becerilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın Kırgızlara Türkiye Türkçesi öğretiminde konuşma becerisinin öğretimi üzerine yapılan çalışmalara faydalı olacağı düşünülmektedir.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, C1 seviyesindeki Kırgız öğrencilerin konuşma becerisinde hangi hataları yaptığını çeşitli başlıklar altında ele alan nitel bir araştırmadır. Bu çerçevede araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2018: 289) “nasıl ve niçin sorularını temel alan, araştırmacının kontrol edemediği bir olgu ya da olayı derinliğine incelemesine olanak veren araştırma yöntemi” şeklinde durum çalışmasını tanımlar.

2.2. Verilerin Toplanması

Araştırmanın birinci aşamasında her öğrenciye günlük hayatta sıklıkla karşılaşılabilecekleri birer soru sorulmuştur. Konuşma için konu belirlerken hangi amaçla konuşulacağına önem verilmiştir. Öğrencinin cevap verebilmesi için birkaç dakika beklenmiştir. Veriler, öğrencilerin sorulara cevap vermeleri sonucunda elde edilmiş ve konuşma esnasında yazılı olarak not edilmiştir. Araştırma için toplanan veriler kolaylıkla çözümlenebilmesi için daha sonra Word formatında kaydedilmiş ve alt başlıklar hâlinde sınıflandırılmıştır. Öğrencilerin konuşmalarını değerlendirmek için dereceli puanlama anahtarından da yararlanılmıştır.

2.3. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu bünyesinde 2022-2023 öğretim yılında öğrenim görmekte olan 26 Kırgız öğrenci oluşturmaktadır.

Öğrenci	Cinsiyet	Yaş	Bölüm
Ö1	Kadın	18	Resim
Ö2	Kadın	18	Din Bilimleri
Ö3	Kadın	18	Din Bilimleri
Ö4	Kadın	19	Din Bilimleri
Ö5	Kadın	18	Din Bilimleri
Ö6	Kadın	18	Din Bilimleri
Ö7	Kadın	18	Din Bilimleri
Ö8	Erkek	18	Din Bilimleri
Ö9	Kadın	18	Din Bilimleri
Ö10	Kadın	18	Din Bilimleri
Ö11	Kadın	18	Din Bilimleri
Ö12	Kadın	18	Din Bilimleri
Ö13	Erkek	18	Din Bilimleri
Ö14	Kadın	18	Din Bilimleri
Ö15	Kadın	19	Din Bilimleri
Ö16	Kadın	18	Din Bilimleri
Ö17	Kadın	18	Din Bilimleri
Ö18	Kadın	18	Din Bilimleri

Ö19	Kadın	18	Resim
Ö20	Kadın	18	Din Bilimleri
Ö21	Kadın	18	Din Bilimleri
Ö22	Kadın	18	Din Bilimleri
Ö23	Erkek	18	Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği
Ö24	Kadın	18	Din Bilimleri
Ö25	Erkek	18	Sahne Sanatları
Ö26	Erkek	18	Grafik

Tablo 1 incelendiğinde, çalışmaya katılan öğrencilerin 20'si kadın, 6'sı erkektir. Öğrencilerin yaş aralığı 18-19 olarak tespit edilmiştir. Bunun yanında 21 öğrencinin bölümü din bilimleri, 2 öğrencinin bölümü resim, 1 öğrencinin bölümü beden eğitimi ve spor öğretmenliği, 1 öğrencinin bölümü sahne sanatları ve 1 öğrencinin bölümü grafik olarak belirlenmiştir.

Öğrencilere aşağıdaki gibi sorular sorulmuştur:

Siz geleneksel sanatların teknoloji ile ilişkisi hakkında neler düşünüyorsunuz? Size göre teknoloji ne şekilde kullanılırsa geleneksel sanatların yaşatılmasına yardımcı olabilir?

3. Bulgular ve Yorum

Türkiye Türkçesi öğrenmekte olan C1 seviyesindeki Kırgız öğrencilerin konuşma becerisine yönelik performans düzeylerinin belirlenmesi planlanan bu araştırmanın bulguları başlıklar hâlinde sunulmuştur.

3.1. /h/ Sesinin Yanlış Telaffuz Edilmesi

İki arkadaş arasında *haset* olmamalı. (Ö1)

Hayır, bilmiyorum. (Ö7)

Bir *haftada* yirmi metin ezberleniyor. (Ö9)

Ünlü insanların *hayatını* göstermek istiyorum. (Ö22)

Yukarıdaki bilgilerden hareketle dört öğrenci /h/ sesini Kırgız Türkçesindeki gibi seslendirerek olumsuz aktarım yapmıştır. Hedef dili konuşma becerisi kapsamında öğrencilerin ağız yapısının konuşma becerisini etkilediği görülmektedir.

3.2. /k/ Sesinin Yanlış Telaffuz Edilmesi

Olaylara *bakış* açımızı değiştirir. (Ö19)

Zekâ; insanın akıl yürütme, düşünme ve *sonuç çıkarma* yeteneğidir. (Ö4)

Yukarıdaki bilgi çerçevesinde iki öğrenci /k/ sesini Kırgız Türkçesindeki gibi seslendirerek olumsuz aktarım yapmıştır. Bu çerçevede öğrenciler /h/ sesinin telaffuzu gibi kalın ses çıkarmışlardır.

3.3. Vurguda Görülen Hatalar

Kendimi *arıyorum*. (Ö2)

Kötü bir şey söyleyebilirim. (Ö8)

Yukarıdaki bilgiler incelendiğinde cümlede anlamı belirleyen vurguda iki öğrencinin /a/ ve /ö/ sesini uzattığı gözlenmiştir. Bunun sebebi olarak Kırgız Türkçesinde uzun ünlülerin yer alması gösterilebilir.

3.4. “çok” Kelimesi ile Çokluk Ekinin Bir Arada Yer Almasından Kaynaklanan Hatalar

Onlar *çok şeylere* sahip olsalar bile insanları yok edemezler. (Ö13)

Şehirde *çok sokak hayvanları* görüyoruz. (Ö16)

Çok insanlar istemedikleri şeyi yaparlar. (Ö18)

Dünyada sokak hayvanlarını tanıyan *çok kuruluşlar* var. (Ö22)

Yukarıdaki cümlelere bakıldığında öğrencilerin “çok” sözcüğünden sonra gelen isme çokluk eki getirerek hata yaptıkları görülmektedir. Bu kapsamda bu hatanın temel düzeyden beri sıkça yapıldığı söylenebilir. Bununla birlikte ilgili dil yapısını hatalı kullanmayan öğrenciler de vardır. Örnek olarak bir öğrencinin konuşmasından alınan şu cümle gösterilebilir: Ö7 “*Çok insan* tarafından sevilerek izleniyor.”

3.5. İlgî Ekinin Kırgız Türkçesi Etkisiyle Yazılmaması

Ben için sporda başarılı olmak çok zor. (Ö10)

Yukarıdaki cümlede bir öğrenci ilgî ekini eklememiştir. Bu hata genellikle A1 düzeyinde ortaya çıkmaktadır.

3.6. “da/de” Bağlacının Kullanımında Görülen Hatalar

Bazen iyiyim, bazen *da* kötüyüm. (Ö24)

Yukarıdaki cümleden hareketle bir öğrencinin da bağlacının kullanımında büyük ünlü uyumuna uymadığı görülmüştür. Kırgız Türkçesinde “da” bağlacının “de” şekli yoktur. Bu yüzden öğrenci olumsuz aktarım yaparak temel ünlü uyumuna uymamıştır.

3.7. Uzaklaşma Hâli Ekinin Yanlış Yerde Kullanılması

Böyle yapan *insanlardan* bazı insanlar sormuşlar. (Ö8)

Yukarıdaki cümlede de görüldüğü gibi bir öğrenci Kırgız Türkçesinin etkisiyle yönelme hâli ekinin yerine uzaklaşma hâli ekini kullanmıştır.

3.8. “bu” İşaret Sifatının Kullanımında Görülen Hatalar

Sevgi *bu*, bir kimseye veya bir eşyaya karşı duyduğumuz bağlılıktır. (Ö1)

Yukarıdaki cümleye göre bir öğrenci Rusçanın Kırgız Türkçesine etkisiyle “bu” işaret sıfatını gereksiz yere konuşmasında kullanmıştır. Bu yanlış kullanım konuşmayı olumsuz etkilemektedir. Hedef kitle arasında “bu” işaret sıfatının gereksiz yere kullanılması çok yaygındır.

Yukarıdaki hatalı cümlelerin yanında öğrencilerin konuşmalarında günlük hayatta sıklıkla karşılaştıkları cümlelere ve atasözlerine yer verdikleri görülmüştür. Örnek olarak konuşma esnasında geçen cümlelerden bazıları şöyledir:

Gülü seven dikenine katlanır. Biz insanı olduğu gibi sevmeliyiz. Onu değiştirmeye çalışmamalıyız. Çünkü insan değiştirilmez. (Ö12)

Bir elin nesi var, iki elin sesi var. Bu atasözü ilk öğrendiğim atasözüydü. Bu atasözünü okuduğum anda anlamıştım. Türkçedeki bütün atasözleri bizim ana dilimizde de varmış. (Ö6)

Türkçe sayesinde yurttaki Türk arkadaşlarımla konuşmaya başladım. Belirli saatlerde Kırgızca, belirli saatlerde Türkçe konuşmaya karar verdik. (Ö4)

Bu bilgiler çerçevesinde çalışmaya katılan öğrencilerin konuşmalarında öğrendikleri kelime ve kalıp ifadeleri kullandıkları söylenebilir.

4. Sonuç ve Öneriler

Dil öğretiminde kazanılması amaçlanan dört temel beceriden biri konuşma becerisidir. Öğretici, öğrencilere hedef dili niçin öğrenmek istediklerine yönelik kılavuzluk etmektedir. Öğrenci pek çok sebepten dili öğrenmek isteyebilir. Bu kapsamda hedef dilin amaca ilişkin doğru şekilde öğretilmesi önemlidir. Bu çalışmada Türkiye Türkçesi öğrenmekte olan C1 seviyesinde Kırgız öğrencilerin konuşma becerisine yönelik performans düzeyleri incelenmiştir. Ulaşılan bulgulardan hareketle sonuçlar değerlendirilmiştir. Konuşma becerisi, hedef dilin doğru konuşulması şeklinde tanımlanabilmektedir. Bu çerçevede çalışmada elde edilen bulgular değerlendirildiğinde öğrencilerin Türkiye Türkçesini genel olarak doğru seslendirebildikleri tespit edilmiştir. Bununla birlikte bazı öğrencilerin konuşmalarında ana dillerini yansıttıkları görülmüştür. Bunun temelinde üniversite dışında Türkiye Türkçesi konuşmamaları gösterilebilir. Bu nedenle öğrencilerin konuşma becerilerini geliştirebilmeleri için öğrenme ortamında konuşma becerisine daha çok önem verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Araştırmada bazı öğrencilerin ana dillerinin etkisiyle temel seviyede kazandırılan ilgi eki, çokluk eki gibi dil yapılarında hata yaptıkları belirlenmiştir. Öğrencilerin ağız yapılarından dolayı en çok /h/ sesinin telaffuzuna yönelik hatalar tespit edilmiştir. Bununla beraber öğrencilerin temel düzeyde öğrendikleri hâl eklerinden belirtme hâli ekinde hata yapmadıkları gözlenmiştir. Belirtme hâli eki hedef kitlenin temel düzeyde ana dilin etkisiyle karıştırdığı dil yapısı konularından biridir. Ayrıca öğrencilerin alfabelerinde olmayan /ğ/ sesini doğru telaffuz ettikleri belirlenmiştir. Bu bilgilere ek olarak öğrencilerin genel olarak vurgu ve tonlamaya dikkat ettikleri ortaya çıkmıştır.

Çalışmaya katılan bazı öğrencilerin konuşmalarında gereklilik fiilini tercih ettiği görülmüştür. Örneğin bir öğrencinin konuşmasındaki cümle şöyledir: “Ö7. Çok daha akıllı olmak için kitap okumalıyız.” Öğrencilerin A2 seviyesinde öğrenilen dil yapılarını kullanmayı seçtikleri anlaşılmaktadır. Bunun sebebi olarak ana dillerindeki dil yapısının benzer olması gösterilebilir. Öğrencilerin bağlama uygun olarak yüksek düzeyde öğrenilen dil yapılarına yer verebilmeleri için konuşma etkinliklerinin çeşitlendirilmesi dikkat edilmesi gereken hususlardan biridir.

Sonuç olarak araştırmaya katılan öğrencilerin Türkiye Türkçesi konuşma becerisi göz önüne bulundurulduğunda C1 seviyesinde konuşma becerilerinin büyük oranda iyi olduğu söylenebilir.

Araştırma sonucuyla ilgili olarak şu öneriler verilebilir:

- Öğrencilerin /h/ ve /k/ sesini daha iyi telaffuz edebilmeleri için bu seslerin yer aldığı sözcükler üzerine daha çok tekrar çalışması yapılabilir. Konuşma becerisini geliştiren görevlerden biri olan rol yapmadan yararlanılabilir.
- Öğrencilerin hata yapma korkularını en aza indirmek için onların ilgi alanlarına yönelik ve gerçek yaşamla ilişkili sorular sorarak konuşmaları sağlanabilir.
- Dil öğretiminde öğrencilerden kaynaklı sorunlar olabilir. Öğreticinin bu durumu anlayışla kabul etmesi öğretimi daha dinamik tutar.
- İnsanlar birbirleriyle bilinçaltından da iletişime geçer. Öğretici beden dilini okumayı öğrendiğinde öğrencileri daha kolay anlayabilir.

Kaynakça

- Arslan, M. ve Gürsoy, A. (2008). Rol yapma ve drama etkinlikleriyle yabancılara Türkçe öğretiminde motivasyonun sağlanması. *Ege Eğitim Dergisi*, 9(2), 109-127.
- Aslan, Y. ve Yaylı, D. (2019). *Konuşma eğitiminde temel kavramlar* (1-5). Konuşma ve Eğitimi (Edt. Gökhan Çetinkaya), Ankara: PEGEM Akademi.
- Boylu, E. ve Çangal, Ö. (2015). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen Bosna-Hersekli öğrencilerin konuşma kaygılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 4(1), 349-368.
- Göçer, A. (2015). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde konuşma becerisinin kazandırılması. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 21-36.
- Günaydın, Y. (2021). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde konuşma kulüpleri. *EKEV Akademi Dergisi*, 25(85), 531-544.
- Güneş, F. (2014). Konuşma öğretimi yaklaşım ve modelleri. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 1-27.
- İlgün, K. (2015). *Yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde telaffuz becerisini geliştirmeye yönelik tekerleme ve ninnilerin kullanımı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- İşcan, A. ve Karagöz, B. (2016). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde konuşma becerisi kazandırmada filmlerin kullanımı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(4), 1265-1278.
- Keser, S. (2018). *Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde konuşma becerisinin geliştirilmesinde karşılaşılan güçlükler*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara.

- Kurudayıoğlu, M. (2019). Yabancı dil olarak Türkçe ders kitaplarındaki konuşma etkinliklerinin konuşma türleri açısından incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(3), 736-750.
- Özdemir, E. (2013). Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin konuşma kaygılarının kaynakları. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özmen, C., Güven, E. ve Dürer, Z. S. (2017). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde konuşma becerisi: sesletime yönelik bir uygulama ve etkinlik önerisi. *Turkish Studies*, 12(28), 593-634.
- Sallabaş, M.E. (2012). Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin konuşma kaygılarının değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 7(3), 2199-2218.
- Tanju, B. (2019). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde A1 ve A2 düzeyleri için önerilen iletişimsel konuşma etkinlikleri. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Taşköprü, G. (2017). Yabancı dil olarak Türkçe sınıflarında konuşma becerisini geliştirmeye yönelik materyal hazırlama. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Uçak, S. ve Gökçü, E. (2015). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin konuşma becerisini geliştirme stratejileri (Erbil örneği). *Journal of Turkish Language and Literature*, 1(2), 221-228.
- Yazıcı, M.H. (2018). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin sözlü iletişim stratejileri: konuşma becerisi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemler* (11. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

03. Tarihî Türkçe metinlerin doğal dil işleme yöntemleri ile incelenmesi

Yasemin KUBİLAY¹

Meriç GÜVEN²

APA: Kubilay, Y. & Güven, M. (2023). Tarihî Türkçe metinlerin doğal dil işleme yöntemleri ile incelenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 23-36. DOI: 10.29000/rumelide.1330375.

Öz

Son yıllarda bilişim teknolojileri alanındaki gelişmelere bağlı olarak dilleri, bilgisayarlı dilbilim ve doğal dil işleme (DDİ) yöntemleriyle incelemek, çözümlenmek ve yapılandırılmış verilere dönüştürmek olanaklı hâle gelmiştir. Türkçenin tarihî dönemleri ile ilgili eş dizimlilik, birliktelik kullanımı, semantik prozodi ve semantik harita çalışmalarının azlığı bizi bu konuları hesaplamalı perspektifle inceleyen bir çalışma yapmaya sevk etmiştir. Araştırmamızda tarihî Türkçe ile yazılmış eserlerde de semantik ağları görüntülemek için münasip kelime hazinesinin mevcut olduğu görülmüştür. İki veya daha çok kelimenin alışkanlıktan kaynaklanan birlikte kullanımları şeklinde tanımlanan eş dizimlilik kavramına göre, bazı kelimeler yalnızca belirli sözcüklerle kullanılma temayülü gösterir. Birlikte sıkça kullanılan kelimeler zamanla aynı çağrışım özelliklerini kazanır, anlam ve biçim bakımından kalıplaşır. Bir biçime eş dizimlilikleri tarafından aşılana kalıcı istikrarlı anlam aurası ise semantik prozodi olarak tanımlanır. Bu anlam aurası, incelememiz sırasında somut bir şekilde karşımıza çıkmıştır. Çalışmamızda seçilen her kavramın Python programlama dilinde, GraphViz Kütüphanesi ile oluşturulan semantik haritası üzerinde anlam aurası gösterilmiştir. Ayrıca “eş dizimli” öğeleri tespit etmek üzere makine öğrenmesinin bir alanı olan DDİ yöntemlerinden kelime yerleştirme (word embedding/vectorization) ile metin madenciliğinde, makine öğrenmede ve DDİ tekniklerinde yararlanılan GloVe kütüphanesi kullanılarak hazırladığımız yazılım ve Tensor Flow Kelime Yerleştirme Projektörü yazılımı kullanılmıştır. Metinler, bilgisayar ortamına düz metin dosyası (.txt) olarak aktarılmış, metinlerdeki eş dizimli kelime varlığı yazılımlara işlenmiş ve Log-likelihood, MI değeri, T-skoru, Dice coefficient değeri gibi farklı istatistik analizleri ile de eş dizimlilikler incelenmiştir. Metinlerdeki eş dizimliliklere ait istatistikleri, kelime sıklıkları, vektörel temsillerinin DDİ’de kullanılan yazılımlar aracılığıyla genel olarak çıkarımları amaçlanmıştır. Sayısallaştırılan metin istatistikî değerleriyle işlenmiş ve ulaşılan veriler görsel olarak gösterilmiştir. Araştırmamız, özellikle Türkçenin tarihî dönem eserlerinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacak; eş dizimli yapıların tespiti sayesinde tarihî metinlerde satır arası sözcüklerin anlamlandırılması, anlam auralarının keşfi kolaylıkla yapılabilecektir. Gelişen bilgisayar teknolojileri sayesinde yeni yazılımlar ile anlam haritalarının, sözcüklerin vektörel şemalarının ve anlam auralarının somut gösterimi sağlanacaktır.

Anahtar kelimeler: Doğal dil işleme, birliktelik kullanımı, eş dizimlilik, semantik prozodi, semantik harita

1 Doktora Öğrencisi, Uşak Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı, Yeni Türk Dili (Uşak, Türkiye), ykubilay@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0003-1478-7062 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 21.06.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330375]

2 Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Uşak, Türkiye), meric.guven@usak.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2533-5272

Analizing historical Turkish texts with NLP

Abstract

In recent years, depending on the developments in the field of information technologies, it has become possible to analyze and transform languages into structured data with computer linguistics and natural language processing (DDI) methods. The scarcity of collocation, use of association, semantic prosody and semantic map studies related to the historical periods of Turkish has prompted us to conduct a study that examines these issues from a computational perspective. In our research, it has been seen that there is a suitable vocabulary for displaying semantic networks in works written in historical Turkish. According to the concept of collocation, which is defined as the habitual use of two or more words, some words tend to be used only with certain words. Words that are frequently used together gain the same connotation features over time and become stereotyped in terms of meaning and form. The permanent stable aura of meaning instilled in a form by its collocations is defined as the semantic prosody. This aura of meaning came up concretely during our investigation. In our study, the meaning aura of each selected concept is shown on the semantic map created with the GraphViz Library in the Python programming language. In addition, the software we prepared using the word embedding/vectorization, a field of machine learning, word embedding/vectorization and the GloVe library used in text mining, machine learning and DDI techniques, and the Tensor Flow Word Placement Projector software were used to detect "collocation" elements. The texts were transferred to the computer as a plain text file (.txt), the collocation word presence in the texts was processed into the software, and the collocations were examined with different statistical analyzes such as Log-likelihood, MI value, T-score, Dice coefficient value. It is aimed to infer the statistics of collocations in the texts, word frequencies and vectorial representations in general through the software used in DDI. The digitized text was processed with statistical values and the data reached were shown visually. Our research will contribute to a better understanding of the historical period works of Turkish; Thanks to the detection of collocation structures, the interpretation of interlinear words in historical texts and the discovery of meaning auras will be made easily. Thanks to the developing computer technologies, new software will provide concrete representation of semantic maps, vectorial schemes of words and meaning auras.

Keywords: NLP, comitatives, collocations, semantic prosody and semantic maps

Doğal dil işleme yöntemsel olarak esasen bilgisayarlı dil biliminin bir dalıdır. Hesaplmalı dilbilim olarak da literatürde yer alan istatistiksel verilerden yararlanan yapay zekâ yöntemleri dilimizin en eski eserlerinden başlayarak son dönem yazılı ve sözlü tüm eserlerin kullanıma uygundur.

Doğal Dil İşleme çalışmaları kapsamında aşağıdaki sıralanan konuları görmekteyiz:

- Yazım yardımcı araçlarının geliştirilmesi
- Yazım yanlışlarının düzeltilmesi
- Bul ve değiştir
- Basılı bir metni okuma (optik olarak metin okuma) ve okuma yanlışlarını düzeltme
- Bir metnin özetini çıkarma

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

- Metnin içerdiği bilgiyi çıkarma
- Bilgiye erişim
- Metni anlama
- Bilgisayarla sesli etkileşim
- Bilgisayarın konuşması (metni seslendirme)
- Konuşmayı anlama (konuşmayı metne dönüştürme)
- Soru yanıt dizgeleri
- Yabancı dil okuma yardımcı araçları
- Yabancı dilde yazma yardımcı araçları
- Doğal diller arası çeviri (Adalı 2020:19)

Bu anlamda çeşitli üniversitelerin söz gelimi ODTÜ, Sabancı, Hacettepe, Medeniyet Üniversitesi, Çukurova, Mersin, Ankara Üniversitesi, Hacı Bayramı Veli, Dokuz Eylül ve Uşak Üniversite'lerinin çalışmaları mevcuttur. Bu ekseninde bizim bilimsel araştırma ve TÜBİTAK projelerine başvurumuz olmuştur. İş birliğimizin bulunduğu Dokuz Eylül ve Uşak Üniversite'leri ile 2018 yılından bu yana çalışmalarımız sürmektedir. Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz çalışmalardan sizleri bazı örneklerle bilgilendirmek istiyoruz:

1. Dede Korkut Hikayeleri'nin 13. Boyu: "Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi"nde eş dizimli öge (küme ve dizi)lerin bilgisayarlı dil bilim yöntemleri ile incelenmesi³

"Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi" adı verilen bu destanî anlatma Dede Korkut anlatmalarının sayısını on üçe çıkarmıştır. Öte yandan Azmun'a göre bu nüsha 27 soylama ile 2 ayrı (13. ve 14.) boylamadan müteşekkildir. Bunlar: 'Salur Kazan'ın Aras Suyu ile Kars Kalesi'ni Aldığı Boy' ile 'Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürdüğü Boy'dur. Bu çalışma dilimizde eş dizimlilik kavramını ve Dede Korkut Hikayeleri'nin 13. Boyu'nda geçen eş dizimli öge (küme ve dizi)lerin incelenmesini esas almıştır. İki temel konudan oluşan çalışma, alanyazınında eş dizimlilik araştırmalarını ve bilgisayarlı dil bilim yöntemleri ile "ikili ve üçlü eş dizimleri (2-gram ve 3- gram, bigram/trigram) saptamaya yönelik incelemeleri içermektedir.

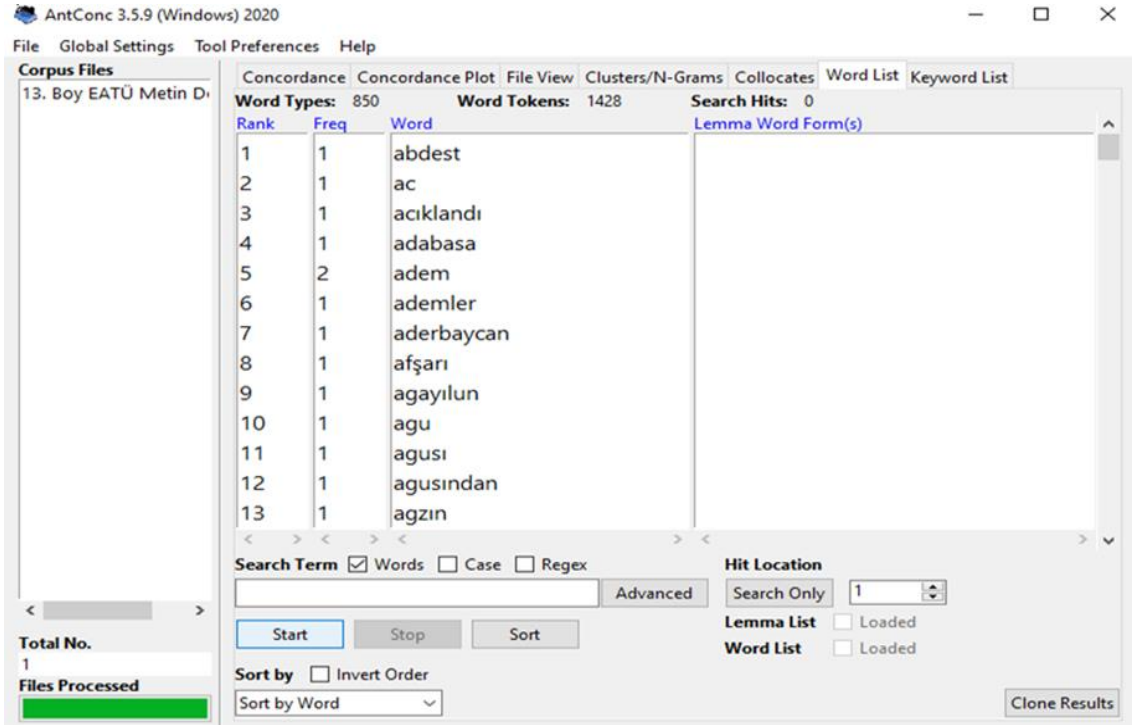
Buna göre, Python programlama dilinde NLTK (Natural Language Tool Kit-Doğal Dil Araç Kutusu) Kütüphanesi kullanılarak metin ön işlemeden geçirilmiş, metindeki noktalama işaretleri, sayılar ve Türkçe sık geçen kelimeler (stopwords) ayıklanmış, ardından eş dizimli kelimelerin saptanması amacıyla metinde ard arda geçen bütün 2-gram (bigram) ve 3-gram (trigram) eş dizimli ögeler çıkarılarak metinde kaç defa geçtikleriyle birlikte bir 'Virgül Ayrımlı Dosya'ya (Comma Separated File, CSV) yazılmıştır. Laurence Anthony tarafından hazırlanan AntConc 3.5.9 (Windows) 2020 adlı yazılım ile de hikâye yeniden bilgisayar ortamına geçirilmiş, metin dosyaları tek tek oluşturulmuş ve

³ Adı geçen çalışma Turkish Studies - Language and Literature Dergisi'nde yayımlanmıştır.

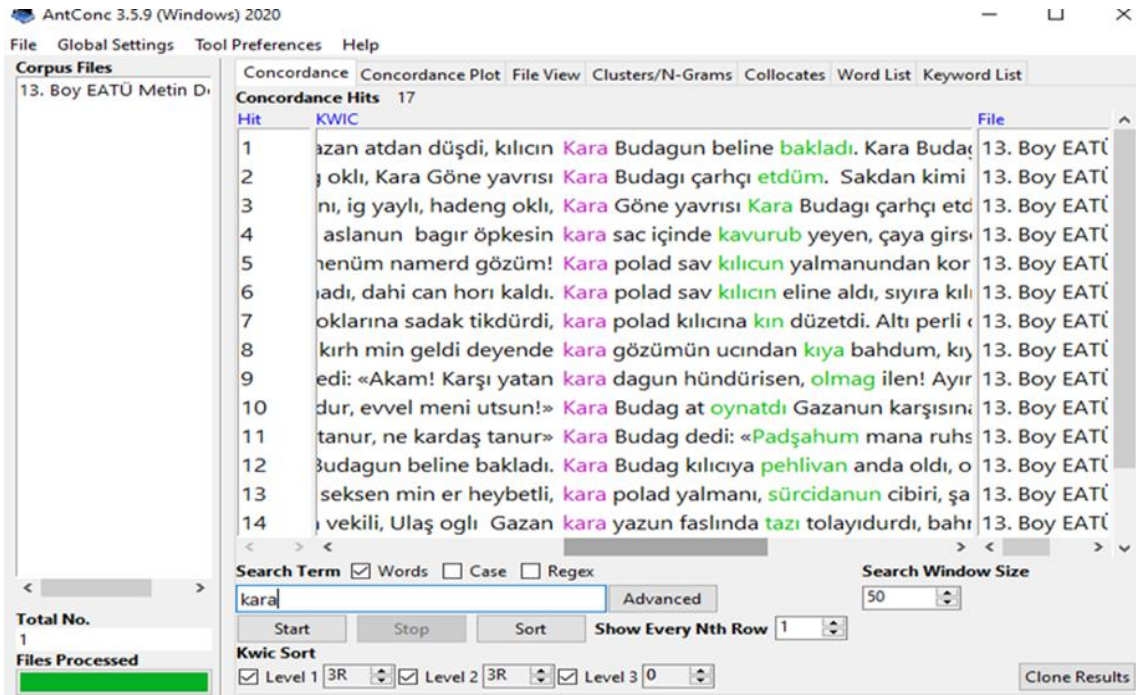
incelenmiştir. Bu uygulamada ikili ve üçlü eş dizimli sözler bilgisayar tarafından tespit edilmiş; frekansları ve cümle içindeki dizimliliği, günümüz Türkçesindeki ve Eski Anadolu Türkçesindeki kullanımları üzerinden karşılaştırılmış; eş dizimlilikler Log-likelihood, MI değeri, T-skoru, Dice coefficient değeri gibi farklı istatistik analizleri ile incelenmiştir. AntConc 3.5.9 yazılımı, eş dizimliliklerin nicel olarak çıkarımında MI değeri ve T-skoru olmak üzere iki tür hesaplama yöntemi sunmaktadır. İstatistiksel önem kriteri esas olarak kullanılan yöntemde, temelde bir kelimenin toplam kullanımından ne kadarının belirlenen kelimelerle gerçekleştiğini esas alan algoritmalar uygulanmıştır. 3-gram yapıdaki eş dizimlerde eş dizim kümeleri ve dizileri tek tek saptanmıştır. Böylelikle herhangi bir metinde eş dizimli kelimeler bilgisayara otomatik olarak buldurularak eş dizimli yapıların daha pratik bir yolla tespiti sağlanmıştır. Bu noktada istatistiksel yöntemler çok sayıda veriyi doğru değerlendirebilme ve zamandan tasarruf etme yönünden ayrı bir önem kazanmıştır.

Çalışmada araştırmacı tarafından dil bilimsel tanımla saptanan eş dizimli söz varlığı bilgisayarca bulunan eş dizimli söz varlığı ile karşılaştırılmış ve istatistiksel değerler çıkarılmıştır. Buradan doğan rakamsal sonuçları sergilemek için de grafikler oluşturulmuştur. İncelemeye konu olan Dede Korkut Hikâyeleri'nden 13. Boy'un Eski Anadolu Türkçesi ile transkripsiyonlu metni, düz metin dosyası haline getirilmiş ve aşağıdaki şekilde görüldüğü üzere yazılıma yüklenim sırasında ilgili programdaki Türkçe kodlama (Turkish iso-8859-9) tarafından doğru anlaşılabilmesi için transkripsiyon alfabesindeki özel işaretli harflerin (ğ, ħ, ħ, ş, é, ź, k) noktasız yazımı sağlanmıştır. Aksi takdirde program özel işaretli harfleri (ğ, ħ, ħ, ş, é, ź, k) "?" olarak okumakta ve hata yapmaktadır.

Bu yazılımdaki word list (kelime listesi) sekmesinden bütün kelime biçimlerini sıklıklarına göre ya da alfabetik olarak listelemek mümkündür. Concordance (bağlamlı dizin/uyumluluk) sekmesinden de kelimeleri bağlam içinde 2 ya da 3 sağa yönelimli, 2 ya da 3 sola yönelimli aralıklar belirleyerek incelemek mümkün olmuştur. Çalışmamızda öncelikle kelimeler alfabetik sıraya göre dizilmiş, daha sonra tek tek bağlam içinde incelenmiştir. Kelimeler bağlam içinde bir kelime birlikteliği oluşturuyorlarsa, bu birliktelikler sıklık temelli yaklaşımda kullanılan istatistiksel ölçütlere göre incelenmiştir.

Şekil:1 AntConc 3.5.9 (Windows) 2020 Yazılımında Alfabetik Sıralı Kelime Listesi Ekran Görüntüsü

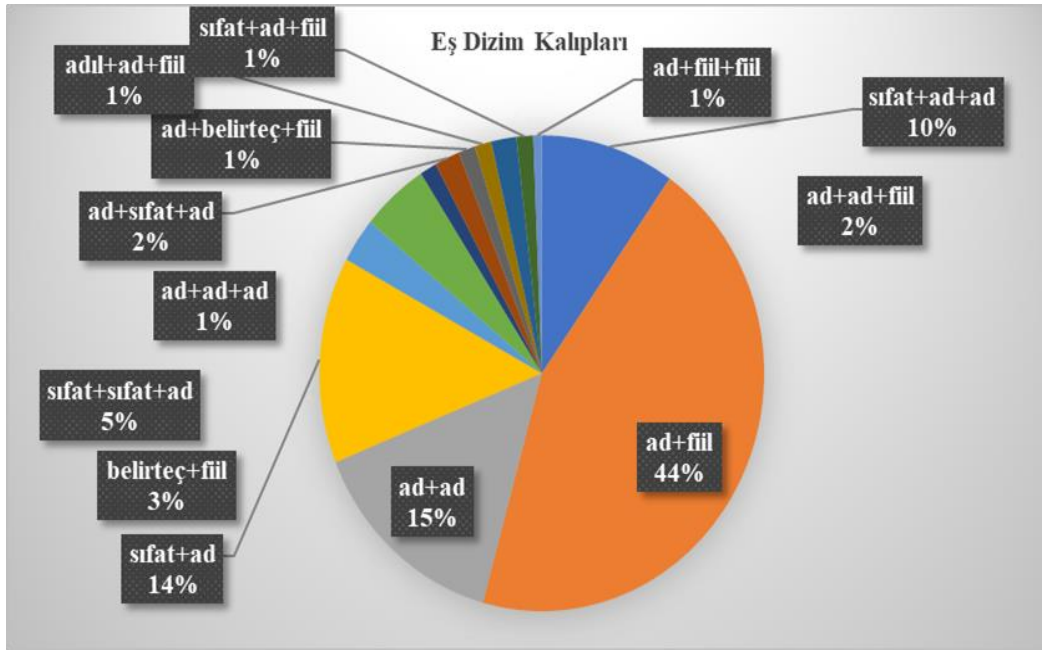

Şekil 2: AntConc 3.5.9 (Windows) 2020 Yazılımında Bağlamlı Dizin/Uyumluluk Analizi Ekran Görüntüsü

Çalışmamızda Metin Ekici'nin "Dede Korkut Kitabı Türkistan/Türkmen Sahra Nüshası Soylamalar ve 13. Boy Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi" adlı kitabında yer alan "Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi" adlı 13. Boyun orijinal metninden yola çıkılarak hikâyedeki eş dizimli yapılar

bilgisayarlı dil bilim yöntemleri ile tespit edilip incelenmiştir. Metnin günümüz Türkçesine aktarımı üzerinde inceleme yapmaktansa, Eski Anadolu Türkçesinin transkripsiyonlu aktarımı üzerinde eş dizimli yapıların tespit ve tasnif edilmesi uygun görülmüştür. Araştırmanın materyali Dede Korkut Hikâyeleri'nin sonuncusu olan “Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi”dir. Demir (2019) tarafından yazılan Dede Korkut Destanı, Ekici (2019) tarafından hazırlanmış Dede Korkut Kitabı Türkistan/Türkmen Sahra Nüshası Soylamalar ve 13. Boy Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi, Azmun (2019) tarafından kaleme alınmış Dede Korkut'un Üçüncü El Yazması: Türkmen Sahra ve Shahgoli ve diğerleri (2019) tarafından yazılmış Dede Korkut Kitabı'nın Günbed Yazması: İnceleme, Metin, Dizin ve Tıpkıbasım adlı eserler 13. Boy ile ilgili çalışılmış son örneklerdir. Çalışmamızda Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmış 13. hikâye bilgisayar ortamına metin dosyası olarak aktarılmıştır. Ardından bilgisayar destekli dil bilimin istatistiksel yöntemleri ile eş dizimli söz varlığı açısından incelenmiştir. Hikâyedeki eş dizimler önce araştırmacı tarafından tespit edilmiş daha sonra da otomatik olarak belirlenmesi için bilgisayarlı dil bilim alanından yararlanılmıştır. Böylelikle hem dil bilimsel metotlarla araştırmacı tarafından saptanan bulgular hem de doğal dil işleme yöntemleri ile elde edilen bulgular karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

Dede Korkut'un Günbed nüshası, yalnız soylama ve yeni bir anlatma (boy) barındırması açısından değil dil açısından da bir o kadar önemlidir. Eser üzerinde gerek dil hususları açısından karşılaştırmalı çalışmalar gerekse söz varlığının yeni metotlarla incelenmesine dair birçok araştırma yapılabilir. Bizim bu çalışmadaki amacımız dil bilim alanında son yıllarda giderek popülerlik kazanan eş dizimlilik konusunu yeni keşfedilen 13. boylama üzerinde tespite ve tetkike çalışmaktır.

Tablo 1: Metinde Geçen Eş Dizim Kalıplarının Dağılımı

Çalışmamızda eş dizimlerin tespiti için önce araştırmacının sonra da bilgisayarlı dil bilim yöntemlerinin tespiti sağlanmış ardından metinde tespit edilen her iki eş dizim listesi karşılaştırılmıştır. Bilgisayarın eş dizimleri dil bilimsel olarak doğru tespit edip etmediği araştırmamızda cevabını aradığımız sorulardan birisi idi. Söz gelimi “kara” sözünün eş dizimlerini biz frekans sayılarını hariç tutarak 7 adet bulmuşken AntConc yazılımı 10 adet eş dizim öbeği bulmuştur. Yüzdeler hesaplamada yapıldığında ise “kara” kelimesi

için bilgisayarın başarısı %60 iken metnin bütünündeki 163 adet eş dizimli ögenin tespitinde yaptığımız tutarlılığa dair karşılaştırmada ise bilgisayarın başarısı %75.61'dir. Bu bulgular ışığında eş dizimliliğin üye sayısını, yapısını, frekansını ve çeşidini saptamak için araştırmalarda bilgisayarlı dil biliminin istatistiksel yöntemlerinin kullanılmasının araştırmacı için büyük bir fayda ve kolaylık sağlayacağı söylenebilir.

2. Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki "Öl-" fiilinin eş dizimlilik ve semantik prozodi yönünden bilgisayarlı dil bilim yöntemleri ile incelenmesi⁴

Bu çalışmada da yine bilgisayarlı dilbilim ve semantik prozodi ilişkisi ele alınarak istatistiksel değerlendirme yapılmıştır. Çalışmada materyal olarak Sadettin Özçelik'in hazırladığı 'Dede Korkut' ve 'Dede Korkut -Günbed Yazması- Kazan Bey Oğuznâmesi' adlı eserlerinden yararlanılmıştır. Bu doğrultuda söz konusu fiillerin hikâyelerdeki eş dizimlilikleri tespit edilmiş, seçilen sözcüklerin semantik haritaları ve anlam auraları incelenmiştir. İncelenen sözcüklerin kendi bağlamları içinde eş dizimsel özellikleri gösterilerek tablolar halinde sunulmuş; farklı tekniklerle hazırlanan tablolarda sözcüklerin semantik auraları verilmiştir.

Bilişim teknolojileri alanındaki gelişmelere bağlı olarak dillerin işlenmesi ve bilgisayar yazılımlarıyla incelenmesi kolaylaşmış; ses özelliklerinden yapı özelliklerine, söz varlıklarından söz dizimlerine kadar bütün dil birliklerinin istatistiksel veya kural tabanlı bilgisayarlı dil bilim yöntemleriyle çözümlenmesi olanaklı hale gelmiştir. Günümüzde web ortamından da veri seti oluşturmayı mümkün kılan uygulamalar ve yazılım teknolojileri sayesinde dil bilimciler muazzam bir kaynak ile karşı karşıyadır. Çalışma bu uygulama ve yazılımlardan yararlanılarak yapılmıştır.

Araştırmamızın sonucunda metinde 2-gram, 3-gram, 4-gram, 5-gram, 6-gram ve 7-gram yapılar tespit edilmiştir. Dizgide karakterlerin bitişik olmaları gerekmediği, ancak peş peşe sırada olmaları gerektiği için (Sankur, 2005, s. 72) çalışmamızda belirli bir metin örneğindeki N adet karakterden oluşan dizgi veya N adet ögenin bitişik dizisi karşılığında N-gramlar yan yana gelen sözcük öbekleri olarak değerlendirilmiştir. Çalışmada ikili, üçlü, dördü, beşli, altılı ve yedili eş dizimli gruplar kronolojik olarak sıralandıktan sonra üçten fazla sayıdaki eş dizim öbeklerinde eş dizimli dizi ve eş dizimli küme tespiti yapılmıştır. Buna göre eş dizimsel dizi ve eş dizimsel küme arasındaki temel fark sözcüklerin birleşim özellikleri ile ilgilidir. Eş dizimsel dizilerde birleşimi oluşturan sözcüklerin birbirinden bağımsız olarak birleştiği gözlemlenirken; eş dizimsel kümeyi oluşturan sözcüklerin birbirinden bağımsız olarak birleşmediği gözlemlenmiştir.

Bilgisayarın eş dizimli yapıları dil bilimsel olarak doğru tespit edip etmediği araştırmamızda cevabını aradığımız sorulardan birisi idi. Bu itibarla çalışmamızda eş dizimlerin tespiti için önce araştırmacının sonra da bilgisayarlı dil bilim yöntemlerinin belirlediği eş dizimler kaydedilmiş; ardından metinde tespit edilen her iki eş dizim listeleri karşılaştırılmıştır. Buna göre biz, "öl-" fiilinin eş dizimlerini ve semantik prozodilerini frekans sayılarını hariç tutarak 173 adet bulmuşken AntConc yazılımı da 173 adet eş dizim öbeği bulmuştur. "Öl-" fiiline ilave edilen eklerle genişletilen sözcük, yazılıma her seferinde yeniden arattırılarak istenilen sonuca ulaşılmıştır. Bu bulgular ışığında eş dizimliliğin üye sayısını, yapısını, frekansını ve çeşidini saptamada bilgisayarlı dil biliminin istatistiksel yöntemlerinin kullanılmasının araştırmacı için büyük bir fayda ve kolaylık sağladığı ve sağlayacağı bir tespit ve kanaat olarak söylenebilir.

⁴ Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)'nde yayımlanmıştır.

Python programlama dilinde, GraphViz Kütüphanesi ile oluşturulan semantik haritası üzerinde anlam aurası gösterilmiştir.

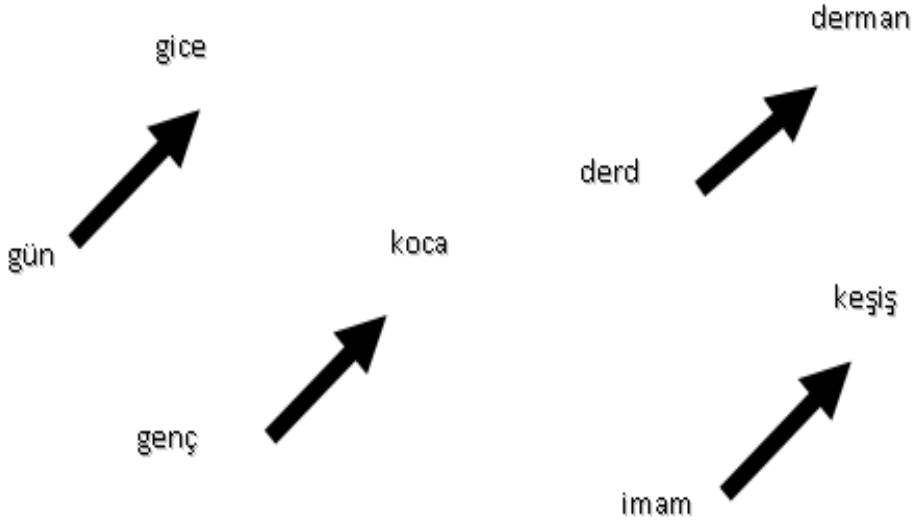

Şekil 3: “Öl-” Fiilinin Anlam Ağacı

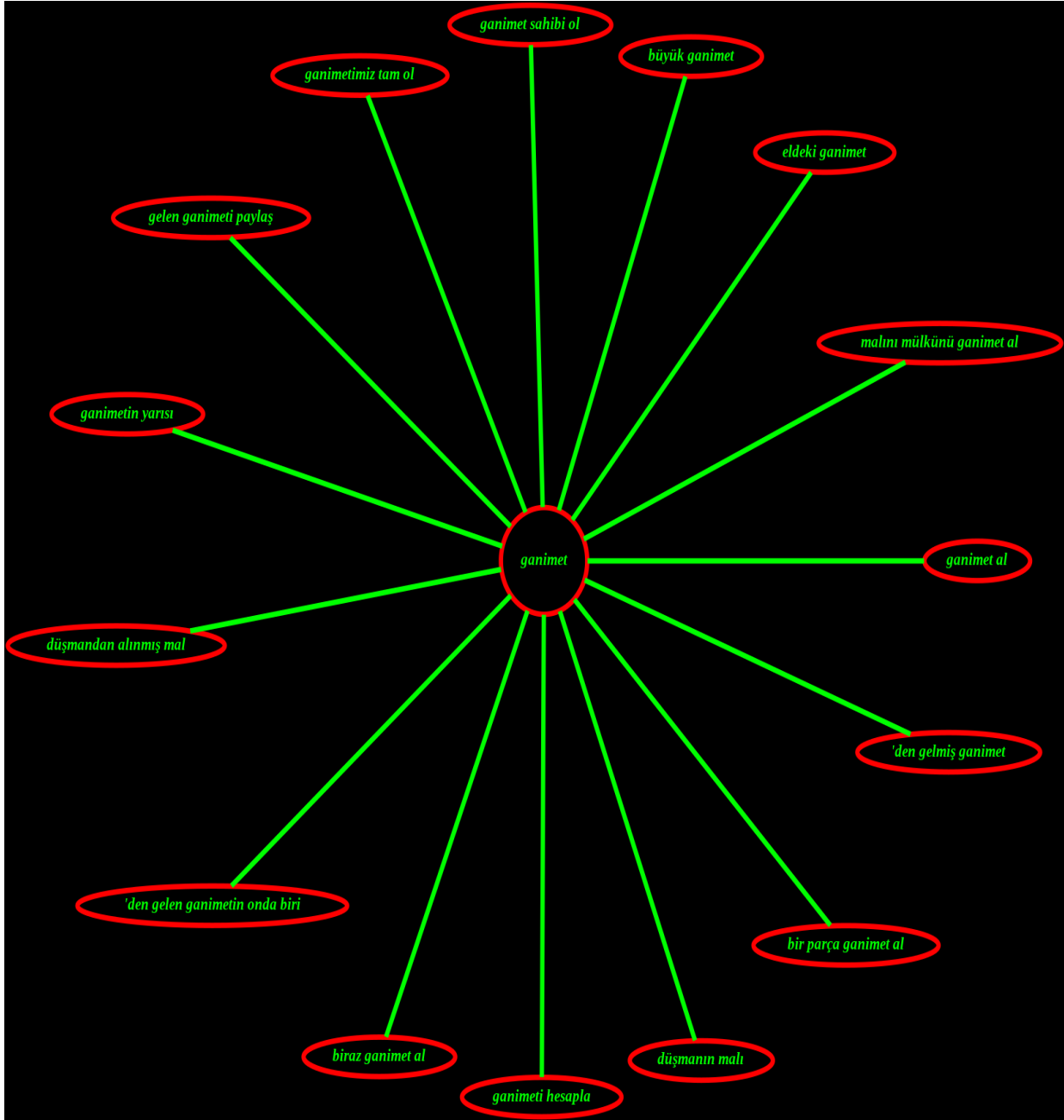
3. Bugün artık, bilgisayarlar aracılığı ile büyük derlemeler oluşturulup veriler elde edilebilmekte ve işlenebilmektedir (Aksan ve Yaldır 2011:377). Günümüzde web ortamındaki çeşitli uygulamalar ve yazılım teknolojileri aracılığı ile dilbilimciler zengin bir araştırma sahasına sahiptir. Çalışmamız bu uygulama ve yazılımlardan yararlanılarak yapılmıştır.

Çalışmada kullandığımız doğal dil işleme yöntemlerinden biri de vektörizasyondur. Bir dildeki kelimeler ana parçalar olarak alındığında bu kelimelerin bilgisayar tarafından matematiksel işlemeye daha uygun, görece daha basit ve tercihen daha az yer kaplayan bir şekilde temsil edilmesi DDI’de sık kullanılan bir yöntemdir. Buna göre, önce bir vektör boyutu seçilir. Bu boyut temsil ve ayırt etme yeteneği olacak kadar

büyük, ancak gereksiz/fazladan yer kaplamayacak kadar da küçük olmalıdır. Bu boyut seçildikten sonra her kelimeye o boyutta bir vektör atanır. Vektörün elemanları başlangıçta rastgele doldurulur. Ancak metin üzerinde işlendikçe değerleri değiştirilen vektörler atandıkları kelimeleri daha iyi temsil eder hâle gelirler. Mesela bazı kelimeler anlamsal olarak yakın oldukları kelimelerle yakın vektörlere sahip olurlar. Bu anlamsal yakınlık eş dizimleri oluşturan kelimelerin tespit edilmesinde önem taşır. Bu vektörel temsil, yönlendirme yapan çizgilerle temsil edilir ve aşağıdaki şekilde görüldüğü gibi anlamsal bağlantıları olan kelimelerin (kosinüs uzaklığı ölçütüne göre) lineer yapı içinde olan vektörlerle gösterilmesini sağlar.

Şekil 4: Metinde anlamsal olarak karşıtlık bildiren kelimeler

Şekil 6: Ganimet Kavramının Anlamsal Grafiği

5. “A Virtual Vocabulary Teacher for Language Distinction Training of Immigration Officers”⁵

Göçmenlerin ve seyahat edenlerin havaalanlarında yaşadığı çeviri sorunlarına çözüm olabilecek diller arası özellikle de Türkçe ve diğer Dünya dilleri arasında anlık çeviri yapabilecek bir arayüz ve yapay zekâ yöntemi ile geliştirdiğimiz bir çözüm önerisi idi. Bu konuda da yine örnek bir model üzerinde çalışmaktayız.

⁵ Research Leap Dergisi'nde yayımlanmıştır.

Sonuç ve Değerlendirme

Bilgisayarın otomatik çıkardığı çoklu yapıların (n-gramlar) %96'sının anlamlı eş dizimler olduğu görülmekte, bu da metinden eş dizimlilerin elle çıkarılmasına nazaran büyük bir hız ve kolaylık sağlamaktadır. Metnin bütünündeki 163 adet eş dizimli ögenin tespitinde yaptığımız tutarlılığa dair karşılaştırmada ise bilgisayarın başarısı %75.61'dir. Bu bulgular ışığında eş dizimliliğin üye sayısını, yapısını, frekansını ve çeşidini saptamak için bilgisayarlı dil bilim yöntemlerinin araştırmalarda kullanılması büyük fayda ve kolaylık sağlayacaktır. El ile etiketlenmiş olan bu eş dizimli sözler, ilerideki çalışmalarda kullanılacak yapay zeka yöntemleriyle:

- Çoklu yapının/n-gramın eş dizimli olup olmadığının,
- Eş dizimli ise hangi kategoride değerlendirilmesi gerektiğinin bilgisayar tarafından otomatik olarak bulunması için kıymetli bir veri kümesi özelliği taşımaktadır.

Metindeki çoklu yapılar/n-gramlar bu şekilde çıkartılarak insan değerlendiriciye sunulacak, çoğu doğru çıkacak olan bilgisayar önerilerinde az sayıda düzeltme yapılarak metin için hızlı bir eş dizim sözlüğü çıkarılabilecek olup bu bilgisayarlı sistem özellikle çok sayıda metnin incelenerek eş dizim sözlüklerinin çıkartılması yolunda büyük fayda sağlayacaktır.

İncelememizde biçim birimler dizi ve küme olarak sıklık temelinde otomatik yollarla belirlenmiş ve dil bilgisel örüntüler AntConc yazılımındaki uyumluluk satırlarını okuyarak çıkartılmıştır. Türkçe verileri işleyebilecek skip-gram ve congram gibi yazılımların bulunmaması ya da Türkçenin tarihsel derleminde Eski Anadolu Türkçesi döneminin metinlerine halihazırda yer verilmemiş olması veri ayıklama hususunda el emeğiyle çalışmayı gerektirmiştir. Aynı eş dizimli kelime köküne gelen farklı eklerin oluşturduğu birliktelikleri her seferinde bilgisayarın yeni bir eş dizimlilik olarak işaretlemesi de başlı başına bir sınırlılıktır. Bu durum kökleme (stemming) denilen bilgisayarlı dil bilim yönteminin yeni yazılımlarının Türkçeye özel hazırlanması ile çözümlenebilecektir. Eş dizimin kelime birimleri arasında mı yoksa kelime biçimleri arasında mı olduğu alanyazınında tartışmalıdır. Ejdehanuñ derisin soydurdı ile ejdehanuñ derisin soygil biçimleri aynı eş dizimlilik özelliği mi taşımaktadır yoksa her bir fiil biçimi ayrı eş dizimlilik özelliği mi taşımaktadır? Araştırmamızda fiillerin farklı biçimleri genellikle aynı eş dizimsel özellikleri taşıdığından yeni bir eş dizim olarak gösterilmemiştir. Konur atlı ve Konur at örneklerinde de ada gelen eklerle oluşan yeni biçimler, eş dizimsel anlamın belirli kavram alanında yer almasından ötürü aynı eş dizim olarak belirtilmiştir. Dönemin dil özelliklerine ait başlıca seslerin (ğ, h, ĩ, ş, é, ž, k) yazılımda metin dosyasına aktarılamayıp özel işaretleri olmadan işaretlenmek durumunda kalınması da bir başka sınırlılıktır. Tüm bunlar araştırmacının iş yükünü artırmakla birlikte Türkçenin bilgisayar programlarıyla işlenmesi sırasında nelere ihtiyaç duyulabileceği ya da nelerin sınırlılık oluşturabileceğini ortaya çıkarmıştır.

İncelememizde biçim birimler dizi ve küme olarak sıklık temelinde otomatik yollarla belirlenmiş ve dil bilgisel örüntüler AntConc yazılımındaki uyumluluk satırlarını okuyarak çıkartılmıştır. Türkçe verileri işleyebilecek skip-gram ve congram gibi yazılımların bulunmaması ya da Türkçenin tarihsel derleminde Eski Anadolu Türkçesi metinlerine hâlihazırda yer verilmemiş olması veri ayıklama hususunda el emeğiyle çalışmayı gerektirmiştir. Aynı eş dizimli sözcük köküne gelen farklı eklerin oluşturduğu birliktelikleri her seferinde bilgisayarın yeni bir eş dizimlilik olarak işaretlemesi de başlı başına bir sınırlılıktır. Bu durum kökleme (stemming) denilen bilgisayarlı dil bilim yönteminin yeni yazılımlarının Eski Anadolu Türkçesine özel hazırlanması ile çözümlenebilecektir.

Eş dizimlilik kavramı, ana dili ve yabancı dil sözlüklerinin hazırlanmasında, deyimbilim araştırmalarında, yabancı dil öğretiminde, bilgisayarlı dil bilim ile derlem dil bilim çalışmalarında ve sözcük sıklığı araştırmalarında büyük bir yekûn tutmaktadır. Kişinin söz varlığında %40-%70 oranında yer kaplayan eş dizimlilik, alanyazınında da mühim bir yere sahiptir. Türkçede deyim ve birleşik sözcüklerin içinde değerlendirilerek göz ardı edilen eş dizimlerin sayısı gerçekte deyim ve birleşik sözcüklerden daha fazladır. Günümüzde hâlâ deyimlerle, birleşik sözcüklerle ve birliktelik kullanımlarıyla karıştırılan eş dizimli sözcüklerin tespiti, tasnifi ve incelenmesi bu birlikteliklerdeki kavram karışıklığını gidermek için faydalı olacaktır. Bir yandan da Türkçenin tarihî dönemlerine ait eş dizim sözlüklerinin hazırlanması, özel derlem çalışmalarının ve dönemler arası karşılaştırmalı incelemelerin yapılması metinlerin daha iyi anlamlandırılması açısından fayda sağlayacaktır.

Eş dizimlilik çalışmaları, özellikle Türkçenin tarihî dönem eserlerinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacak; eş dizimli yapıların tespiti sayesinde tarihî metinlerde satır arası sözcüklerin anlamlandırılması, anlam auralarının keşfi kolaylıkla yapılabilecektir. Gelişen bilgisayar teknolojileri sayesinde yeni yazılımlar ile anlam haritalarının, sözcüklerin vektörel şemalarının ve anlam auralarının somut gösterimi sağlanacaktır. Metinlerin tamamında sözcüklerin kullanım sırası, anlamsal örüntü ve kurgusal bütünlük ustaca nakşedilmiştir. Eş dizimlilik ve semantik prozodi üzerine yaptığımız bu araştırmada metinlerdeki örüntüler arasında anlamlı bir bağ olduğu gözlemlenmiş, sözcük birliklerinin rastlantıyla yan yana gelmediği saptanmıştır.

Eş dizimliliği yalnızca Batılı dil bilimcilerin araştırma konusu edinmeyip Türk dil bilimcilerin de son 20-25 yılda bu konuya ağırlık vermesi alanyazınında yeni yapılacak çalışmalara ışık tutacaktır. Türk dilinin tarihî metinlerindeki zengin sözcük hazinesinin ışığında eş dizimlilik ve semantik prozodi alanında gerçekleşecek yeni araştırmalar literatüre mühim bir katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Adalı, E. Türkçe Doğal Dil İşleme. Akçağ Yayınları, 2021.
- Adalar, D. Anadili Olarak Arapça ve Türkçenin Öğretiminde Kullanılan Metinlerin Karşılaştırılması: Bir Eş Dizimsel Çözümleme Örneği, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Aksan, Y. ve Y. Yaldır. Türkçe Sözvarlığının Nicel Betimlemesi, ed. Ç. Sağın Şimşek ve Ç. Hatipoğlu. 24. Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildiri Kitabı. ODTÜ Basım İşliği, 2011.
- Alsarray, M. Türkçe Ulusal Derlemi'nde Yüksek Sıklıkta Kullanılan Adların Eş Dizimliliği, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dilbilim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Ayabakan, M. Türkçe Sözlükte Eş Dizimli Ögelerin Sunumu ve Görünümleri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dilbilim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Ayverdi, İ. Misalli Büyük Türkçe Sözlük. Kubbealtı Neşriyatı, 2020.
- Dönmez, İ. ve E. Adalı. "Türkçe Tümce Çözümlemede Vektör Yaklaşımı." Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi, no.15, 2015, ss. 1-11.
- Girgin, M. Süheyl ü Nev-Bahâr'daki Fiillerin Eş Dizim Sözlüğü, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Gökdayı, H. Türkçede Öbekler. Kriter Yayınları, 2020.
- Korkmaz, Z. Dede Korkut Hikayelerinde Dil-Üslup Bağlantısı. TDAY Belleten, no.46, 1998, ss.101-112.
- Oğuzlar, A. Temel Metin Madenciliği. Dora Yayınları, 2011.
- Önder, Ş.G. Arap Dilinde Eş Dizim, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

- Özçelik, S. Dede Korkut Üzerine Yeni Notlar, Gazi Kitabevi, 2006.
- Özçelik, S. Dede Korkut -Dresden Nüshası- Giriş-Notlar Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016.
- Özçelik, S. Dede Korkut -Dresden Nüshası- Metin-Dizin Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016.
- Özçelik, S. Dede Korkut -Günbed Yazması- Kazan Bey Oğuznamesi, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2021.
- Özkan, B. Türkiye Türkçesinde Belirteçlerle Fiillerin Birlikte Kullanımı ve Eş Dizimliliği-Derlem Tabanlı Bir Uygulama. Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
- Pennington, J. ve diğerleri. "GloVe: Global Vectors for Word Representation." Proceedings of the 2014 Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing (EMNLP), 2014, ss. 1532-1543.
- Sankur, B. Otomatik Dil Sınıflandırma ve Türkçe Bilişim Dili. Bilgisayar Destekli Dil Bilimi Çalıştayı Bildirileri. Türk Dil Kurumu Yayınları, 2006.
- Şeker, S. E. "Doğal Dil İşleme (Natural Language Processing)." YBS Ansiklopedi, no.4, 2015, ss. 14-22.

04. Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen c1 düzeyi öğrencilerinin paragraf tutarlılık düzeyleri¹

Ali KIRIŞ²

Remzi CAN³

APA: Kırış, A. & Can, R. (2023). Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen c1 düzeyi öğrencilerinin paragraf tutarlılık düzeyleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 37-50. DOI: 10.29000/rumelide.1330380.

Öz

Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi bilgiden ziyade beceri temellidir. Anlamaya dayalı becerileri dinleme ve okuma becerisi; anlatmaya dayalı becerileri konuşma ve yazma becerisi oluşturur. Dil öğretim sürecinde bir paragrafın kurgulanabilmesi yazma becerisinin geliştirilmesini sağlar. Hedefe uygun cümle, paragraf, metin yazmak, yazma becerisinin yetkin bir şekilde kazanılması ile gerçekleşir. Uluslararası öğrencilerin bu süreçte en zorlandığı becerinin yazma becerisi olduğunu bilinmektedir. Paragrafın iyi kurgulanabilmesi için paragrafta ana fikrin ve yardımcı fikirlerin olması bu fikirlerin birbiri ile çelişmemesi, cümleler arasında mantık çerçevesinde bağlantıların açık ve net bir biçimde kurulması gereklidir. Bu unsurlar paragrafta tutarlılığı sağlar. Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen C1 düzeyi öğrencilerinin ele alınan düşünceyi bir ana fikir etrafında planlama, paragraflarında düşünceyi geliştirme tekniklerinden yararlanma ve paragraflarını sonuç bölümü ile bitirme gibi yeterliklere sahip olması gereklidir. Bu çalışmanın amacı, “Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen C1 düzeyi öğrencilerinin paragraflarındaki tutarlılık ne düzeydedir?” problem cümlesine cevap bularak bu öğrencilerin paragraf yazma becerisindeki düzeylerinden hareket ile çeşitli çözümler üretmektir. Araştırma betimsel durum saptaması niteliğindedir. Araştırma sürecinde nitel veri toplama tekniklerinden biri olan doküman incelemesi yoluyla ise öğrencilerin paragraf tutarlılık düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. Katılımcıların paragraf tutarlılığını sağlamaya ilişkin düzeyleri “Paragraf Tutarlılığı Değerlendirme Envanteri” temel alınarak sayısal veriler ile açıklanmıştır. Bu öğrencilerin paragraflarında tutarlılığı oluşturabilme düzeyleri frekans sıralamasına göre 99 frekans ile yetersiz; 7 frekans ile orta; 41 frekans ile iyi ve 27 frekans ile pekiyi düzeyindedir.

Anahtar kelimeler: Türkçe, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi, paragraf, tutarlılık

Paragraph consistency levels of c1 level students learning Turkish as a foreign language

Abstract

Teaching Turkish as a foreign language is based on skills rather than knowledge. Listening and reading skills based on comprehension; speaking and writing skills are based on narrative skills. Being able to construct a paragraph in the language teaching process enables the development of

¹ Bu çalışma Doç. Dr. Remzi CAN danışmanlığında hazırlanan “Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenenlerin Paragraf Yazma Becerileri” adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Doç. Dr., Kırışehir Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi (Kırışehir, Türkiye), rcan@ahievran.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8776-2539.

³ Uzm. Türkçe Öğr., Kırışehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi (Kırışehir, Türkiye). alikiribis@icloud.com, ORCID ID: 0000-0002-1751-1160 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 21.06.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330380]

writing skills. Writing sentences, paragraphs and texts in accordance with the target is achieved with the competent acquisition of writing skills. It is known that the most difficult skill for international students in this process is writing. In order for the paragraph to be well structured, it is necessary to have the main idea and auxiliary ideas in the paragraph, these ideas should not contradict each other, and the connections between the sentences within the framework of logic should be established clearly and unequivocally. These elements ensure consistency in the paragraph. C1 level students learning Turkish as a foreign language should have competencies such as planning the thought around a main idea, using thinking development techniques in their paragraphs, and ending their paragraphs with a conclusion. The aim of this study is to answer the question “What is the consistency level of the paragraphs of C1 level students who learn Turkish as a foreign language?” The aim is to find an answer to the problem sentence and to produce various solutions based on the level of these students' paragraph writing skills. The research is in the nature of descriptive situation determination. In the research process, it was tried to determine the paragraph consistency levels of the students through document analysis, which is one of the qualitative data collection techniques. The level of the participants to ensure paragraph consistency was explained with numerical data based on the "Paragraph Consistency Evaluation Inventory". The level of consistency of these students in their paragraphs is insufficient with 99 frequencies according to the frequency ranking; medium with 7 frequencies; It is good with 41 frequencies and good with 27 frequencies.

Keywords: Turkish, teaching Turkish as a foreign language, paragraph, consistency

Giriş

İnsan, toplumsal bir varlıktır; düşüncelerini beden, ses veya yazı yardımı ile aktarır. Önceleri beden dili ile iletişim kuran insan, zamanla konuşma ve yazma diline geçiş sürecini başarı ile gerçekleştirmiştir. Dil, toplumsal varlık olan insanların ortak iletişim aracı olmasının yanında canlı bir dizgedir. Bireysel, toplumsal ve kültürel bir kurum olan dilin kendi doğal dizgesinin yanında sosyal yaşamın her alanında işlevsel görevleri bulunur. İletişimin gerçekleşmesi adına dil, çok yönlü ilişkiler için vazgeçilmezdir. Kullanıcısı olduğu toplumu biçimlendiren dil, toplum tarafından da biçimlendirilmektedir (Eker, 2007). Türkçe Sözlük'te ise dil “İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban.” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2023).

Ailede kazanılan dil, eğitim hayatı ile pekiştirilir ve geliştirilir. Türkiye Cumhuriyeti'nin resmî dili olan Türkçenin tüm konuşurları tarafından ölçünlü bir şekilde konuşulması, dilin korunması, geçerlilik ve kapsam alanının genişlemesi dile olan sahiplenme ile gerçekleşir. Dil öğretim sürecinde, ölçünlü dile ulaşmak ve dört temel dil becerisini geliştirmek ana hedeflerdendir. Dolayısıyla yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerden ölçünlü bir Türkçe konuşmaları beklenir. Bu da dört temel becerinin bütünleşik işleviyle mümkündür. Nitekim bir beceride yetkin olup bir beceride zayıf olmak ölçünlü dil öğreniminin tam anlamı ile sağlanması engeller. Tutarlılık da gerek sözlü anlatım da gerekse yazılı anlatımda ölçünlü dil becerileri adına vazgeçilmez bir rol alır.

Yazılı anlatımın mihenk taşı olan paragraflar, zihinde tasarlanan düşüncelerin bir bağlam etrafında bir araya getirilmesiyle oluşturulan tutarlı düşünce birliğidir. Temelleri sağlam atılmış bir paragrafın tutarlılık düzeyinin pekiyi olması beklenir. Paragraf tutarlılık düzeyleri gerek ana dil gerek yabancı dil öğretiminde yazma becerisi özelinde üzerinde önemle durulması gereken bir husustur. Tutarlılık, zihinde tasarlanan düşüncelerin ortak bir ilkedden hareket ile mantıklı bir bütünün öğeleri arasındaki

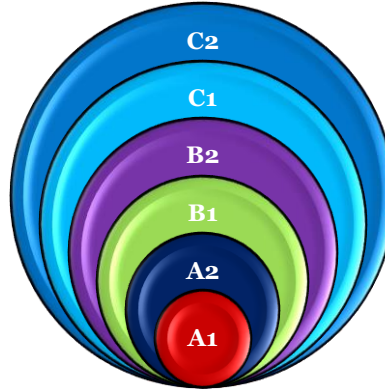
uyumdur. Bu uyumun bozulması tutarlılığı doğrudan etkiler. Anlamsal, mantıksal bağlantıların sağlanamaması, zihinde oluşturulan şemanın tutarlı bir metne dönüşmesini engeller.

Bağdaşıklık ve tutarlılık ilkeleri çerçevesinde bir araya gelen düşüncenin, konunun ve birbiri ile ilişkili cümlelerin oluşturduğu birlik, paragrafı meydana getirir (Can, 2012). Bu birliğin tutarlı olması elzemdir. Tutarlılık metinsellik ölçütlerinden biridir. Yazılı anlatımda anlamlı bir birlik sağlanması adına metinsellik ölçütleri yol göstermektedir. Tutarlı bir metnin özelliklerini ise Bamberg (1983: 428) şöyle belirtmiştir: Yazma sürecinde konuyu tanımladıktan sonra bağdaşıklık ilişkilerinin kurulurken konu dışına çıkmamak, konuyu değiştirmemek, yazma süreci boyunca uygulama planına göre hareket etmek, ele alınan düşünceden hareketle okuru yönlendirmek, metnin akışını bozacak dil bilgisel ve mekanik hata yapmamak ve yazma sürecinin son zihinsel aşamasını sonuç bölümü ile bitirmek gerekir (Akt. Ülper, 2008: 32-33).

Paragraf sözcüğü Fransızcadan dilimize girmiş olmakla beraber önceleri salt cümleler bütünü olarak algılanmaktaydı. Zamanla yurt içi ve yurt dışında paragraf üzerine yapılan çalışmalar, paragrafın salt şekilsel bir birlik değil, zihinde tasarlanan düşüncenin bağdaşıklık ve tutarlılık ilkeleri etrafında birleşen düşüncelerin oluşturduğu anlamsal, bütünleşik bir birlik olduğunu ortaya koymuştur. Eskiye kıyasla paragraf algısının değişmesi ve paragrafın asıl işlevinin yazma becerisi kazanımlarında yer alması, Türkçe öğretmenlerinin paragraf yazma becerisi üzerine yoğunlaşması gerekliliğini ortaya koyarken dil öğretim sürecindeki öğrencilerin ise paragrafa ilişkin algılarının salt şekilsel bir birlikten anlamsal, bütünleşik bir birliğe doğru evrilmesini gerektirmektedir.

Türkçeye olan ilgi gitgide artmaktadır. Artan bu ilgi, farklı uluslardaki insanlarda Türkçeyi öğrenme isteği uyandırmaktadır. Bu istek dünyanın farklı ülkelerini de kapsayarak geniş bir Türkçe ağına dönüşmektedir. Ülkemize gelen uluslararası öğrenciler, göçmenler, sığınmacılar, turistler vb. kişilerden C1 kurunu başarı ile tamamlayanların eğitim, iş, sağlık, sosyal hayat ve genel ihtiyaçlarında ana dilinde kurabildiği iletişimi Türkçe ile de kurmaları beklenir. Oysaki uluslararası öğrenciler ana dilinde kendilerini rahatça ifade ederken içinde bulunduğu kültürün dili ile kendilerini rahatça ifade edemeyebilir. Bu bağlamda çeşitli sebeplerden dolayı öğrenilmek istenen hedef dilin dört temel becerisi yetkin bir şekilde kavranmalıdır.

Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni'nde yer alan C1 düzeyi kazanımları incelendiğinde yazma becerisine ilişkin tutarlı paragraflardan oluşan metinlerin yazılması bu beceride ulaşılmaması gereken hedeflerdendir. Nitekim Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı da incelendiğinde D-AOBM ile bütünleşik bir yapı gösterdiği görülür. Dil öğretim sürecinde bu iki ana unsurun kazanımları elzem bir rehberdir. Bunun yanında dil eğitiminin beceri temelli olması, dört temel dil becerisinin etkin bir şekilde kullanılmasını gerektirir. Anlamaya dayalı becerileri dinleme ve okuma becerisi; anlatmaya dayalı becerileri konuşma ve yazma becerisi oluşturur. Dil öğretim sürecinde bir paragrafın kurgulanabilmesi yazma becerisinin geliştirilmesini sağlar. D-AOBM'de yer alan başvuru seviyeleri Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. D-AOBM Ortak Başvuru Seviyeleri

Şekil 1 incelendiğinde ilk düzeyin A1 olduğu görülmektedirken D-AOBM çağın gereksinimlerine uygun güncelleştirmeler yaparak A1 düzeyinden evvel “A1 Öncesi” adı altında hedef dil öğretim sürecinin başlangıç aşamasını da hazırlık düzeyine çekmiştir.

Hedefe uygun cümle, paragraf, metin yazmak, yazma becerisinin yetkin bir şekilde kazanılması ile gerçekleşir. Uluslararası öğrenciler, bu süreçte en zorlayıcı becerinin yazma becerisi olduğunu, dil öğrenme sürecinde yazma becerisinin diğer becerilere oran ile üzerinde az durulduğunu, kendilerinin de yazma becerisine ilişkin olumsuz tutum sergilediklerini dile getirmektedir (Çakır, 2010; Kroll, 1990). “Dil öğretim sürecinde dört temel dil becerisine ne düzeyde zaman ayrılmaktadır?” sorusuna cevaben Hagevik (1999), dil öğretim sürecine en çok ayrılan sürenin %40 ile dinleme becerisi olduğunu, bu beceriyi sırasıyla %35 ile konuşma, %16 ile okuma, %9 ile yazma becerisinin takip ettiğini belirtmiştir. Dolayısıyla yazma becerisine ayrılan süre diğer becerilere ayrılan sürelerle oranla çok geride kalmaktadır. Buradan hareket ile Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlere, yazma becerisine ilişkin olumsuz tutumlarının değiştirilebilir, geliştirilebilir olduğunu ifade etmek elzemdir.

Araştırmanın amacı

Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen C1 düzeyi öğrencilerinin paragraf tutarlılık düzeylerini belirlemekteki amaç, bu öğrencilerin paragraf tutarlılık düzeylerinden hareketle paragraf yazma becerilerinin geliştirilmesine ilişkin işlevsel katkı sunmaktır.

Araştırmanın önemi

Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde esas gaye, Türkçeyi öğrenenlerin Türkçe konuşanlar ile sağlıklı bir iletişim kurmalarını sağlamaktır. Bunun yanında zengin Türk kültürünü tanımak da yine Türk dilini öğrenmeye bağlıdır. Dünya dillerinin öğrenilmesinde mihenk taşı olan dört temel dil becerisi sağlıklı iletişimin kurulmasında temel bileşenlerdir. Bu bileşenleri birbirinden ayırmak, bir beceriye önem verip diğer becerilere önem vermemek hedef dilin öğrenilmesinde önemli sorunlar doğurur. Bundandır ki dört temel dil becerisinin tamamına ileri düzeyde hâkim olmak gerekir. Dil öğretim sürecinde sunuş yoluyla doğrudan dil bilgisi aktarımı ya da sadece bir beceriye dayalı öğretim hedeflenen düzeye ulaşmaya engeldir.

Araştırma konusu

Uluslararası öğrenciler yazma becerisi kazanırken alfabe öğreniminden metin öğrenimine dek belirli aşamalardan geçerler. Bilhassa ana dilinin alfabesi Latin harflerinden oluşmayan ve yazma becerisine olumsuz tutum sergileyen uluslararası öğrenciler bu aşamada zorluk çekerler. Bir aşama tam anlamı ile tamamlanmadan diğer aşamaya geçen uluslararası öğrencilerin yazma becerisinde zayıflıklar oluşmaktadır. Bu zayıflıklar da paragrafta tutarlılık düzeylerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Hedef dili öğrenim sürecinde dört temel dil becerisinin yanında, öğrenilen hedef dilin kendine özgü özellikleri ve çok yönlü işlevleri bulunur. Yabancılar Türkçe öğretiminde işlevsel yaklaşım sergilendiğinde her bir becerinin kendine özgü özellikleri olduğu görülecektir. Ne var ki birçok Türkçe Öğretim Merkezi'nde yazma becerisi ve dinleme becerisi diğer beceriler kadar öne çıkarılamamaktadır. Oysaki bir dilin yetkin bir şekilde öğrenilmesi, geliştirilmesi temel dil becerilerinin bütünsel işlevi ile mümkündür. Buradan hareket ile gerek yazma becerisinin öne çıkarılamaması gerekse uluslararası öğrencilerin bu beceriye ilişkin olumsuz tutum sergilemesi ve bundan kaynaklı yeterli zamanın ayrılmaması uluslararası öğrencilerin yazılı anlatımlarında paragraf düzeyinde tutarlılığı olumsuz yönde etkilemektedir.

Araştırmanın problemi

Dil öğretim sürecinde kimi zaman öğrenciler kimi zaman da Türkçe öğretmenleri tarafından ihmal edilen yazma becerisi, diğer becerilere oran ile üzerinde az durulan bir beceridir. Doğrudan dil bilgisi öğretimine odaklanılan ana dil öğretiminde ve konuşma becerisine odaklanılan Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde yazma becerisine ilişkin kazanımlar yeterince geliştirilememektedir. Oysaki dil öğretim sürecindeki dört temel beceri bütünsel bir yapı taşır. Dil bilgisi öğretimi ise bu becerilere serpiştirilerek, sezdirilerek işlenmelidir.

Problem cümlesi

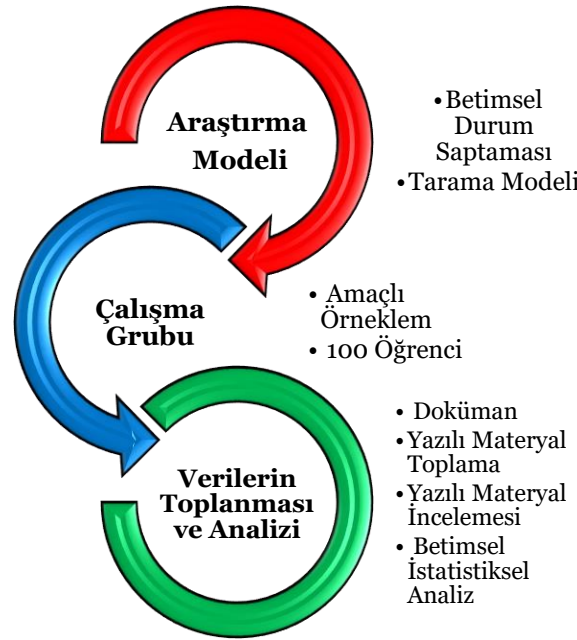
Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen C1 düzeyi öğrencilerinin paragraflarındaki tutarlılık ne düzeydedir?

Yöntem

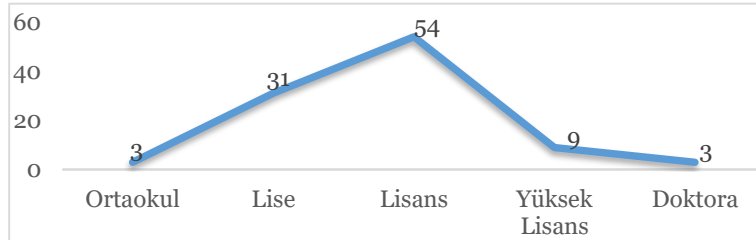
Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın modeline, çalışma grubuna, veri toplama süreci ve veri toplama araçlarına, veri analizi/çözümlemesine yer verilmiştir.

Araştırmanın modeli

“Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen C1 düzeyi öğrencilerinin paragraflarındaki tutarlılık ne düzeydedir?” problem cümlesine cevap bularak bu öğrencilerin paragraf yazma becerisindeki düzeylerinden hareket ile çeşitli çözümler üretilen araştırma, betimsel durum saptaması niteliğindedir. Doküman incelemesi yoluyla ise öğrencilerin paragraf tutarlılık düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. Yazılı belgelerin içeriğini analiz etmek adına kullanılan doküman analizi, nitel araştırma yöntemlerinden biridir (Wach, 2013). Söz konusu araştırmanın aşamaları Şekil 1’de gösterilmiştir:

Şekil 2. Araştırma Süreci Diyagramı**Çalışma grubu**

Gazi Üniversitesi TÖMER, Gaziantep Üniversitesi TÖMER ve Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi TÖMER’de öğrenim gören C1 düzeyindeki 100 öğrenci araştırmanın çalışma grubunu oluştururken bu öğrencilerin eğitim durumu ortaokuldan doktora düzeyine dek ulaşmaktadır.

Grafik 1. Katılımcıların Eğitim Durumu

Grafik 1 incelendiğinde uluslararası katılımcıların eğitim durumu frekans sırasına göre 3 ortaokul, 3 doktora, 9 yüksek lisans, 31 lise ve 54 lisanslıdır. Bu katılımcıların 27’si Gaziantep Üniversitesi TÖMER, 33’ü Gazi Üniversitesi TÖMER ve 40’ı Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi TÖMER’de öğrenim görmektedir. Toplamda ise 100 uluslararası öğrenci bulunmaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Özellikler		(f)
Yaş	18-20	55
	21-29	28
	30-39	13
	40+	4
Cinsiyet	Kadın	54
	Erkek	46
Kur	C1	100
Ülke	Afganistan	7
	Almanya	1
	Arnavutluk	1
	Azerbaycan	2
	Belarus	1
	Brezilya	1
	Bulgaristan	1
	Fas	1
	Filistin	4
	Irak	9
	İran	2
	Kazakistan	15
	Kırgızistan	5
	Kosova	1
	Libya	1
	Mali	8
	Mısır	1
	Moritanya	5
	Nijerya	3
Somali	14	
Sudan	5	
Suriye	3	
Tayvan	1	
Yemen	7	
Toplam		100

Tablo 1 incelendiğinde 100 uluslararası katılımcıdan 54 katılımcının kadın, 46 katılımcının erkek olduğu gözlemlenmiştir. Yaş özellikleri incelendiğinde 55 katılımcının 18-20 yaş aralığında, 28 katılımcının 21-29 yaş aralığında, 13 katılımcının 30-39 yaş aralığında, 4 katılımcının ise 40 yaş ve üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların ülkeleri incelendiğinde ise frekans sıralamasına göre 15 katılımcı Kazakistan, 14 katılımcı Somali, 9 katılımcı Irak, 8 katılımcı Mali, 7 katılımcı Afganistan, 7 katılımcı Yemen, 5 katılımcı Kırgızistan, 5 katılımcı Moritanya, 5 katılımcı Sudan, 4 katılımcı Filistin, 3 katılımcı Nijerya, 3 katılımcı Suriye, 2 katılımcı Azerbaycan, 2 katılımcı İran, 1 katılımcı Almanya, 1 katılımcı Arnavut, 1 katılımcı Belarus, 1 katılımcı Brezilya, 1 katılımcı Bulgaristan, 1 katılımcı Fas, 1 katılımcı Kosova, 1 katılımcı Libya, 1 katılımcı Mısır, 1 katılımcı Tayvan'dan Türkiye'ye gelerek TÖMER'de C1 kurunda eğitim almaktadır.

Veri toplama süreci ve veri toplama araçları

“Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen C1 düzeyi öğrencilerinin paragraflarındaki tutarlılık ne düzeydedir?” problem cümlesine cevap bularak bu öğrencilerin paragraf yazma becerisindeki düzeylerinden hareket ile çeşitli çözümler üretilen bu araştırmada Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen C1 kurundaki 100 uluslararası öğrenciye 8 adet kompozisyon konusu verilmiştir. Bu konular verilmeden evvel alanyazın uzmanlarının görüşlerine başvurulmuş; görüş birliği ve görüş ayrılığından hareket ile araştırmanın güvenilirliği için Miles ve Huberman’ın (1994:64) formülü (Güvenirlik = görüş birliği / görüş birliği + görüş ayrılığı) kullanılmıştır. Katılımcılara sunulan kompozisyon konuları Resim 1’de sunulmuştur:

Resim 1. Katılımcılara Sunulan Kompozisyon Konuları

Aşağıdaki konulardan birini seçerek bir kompozisyon yazınız.

1. Teknolojik yenilikler hayatımıza nasıl bir katkıda bulunmaktadır? Teknolojinin yararlarını ve zararlarını dengelemek mümkün müdür? Neler yapılabilir?
2. Tekrar dünyaya gelseydiniz; Nerede? Kim olarak? Nasıl bir ortamda? Nasıl bir ülkede dünyada gelmek isterdiniz? Açıklayarak ve örneklendirerek yazınız.
3. Sizce mutluluk nedir? Mutlu olmak için insanın nelere sahip olması gerekir? Sizi mutlu eden şeyleri/insanları/olayları anlatınız.
4. Çocukluğunuzu, nasıl bir yerde neler yaşadığınızı, ilginç anılarınızı anlatan bir kompozisyon yazınız.
5. Eğitimde ailenin mi yoksa okulun mu rolü önemlidir? Yazalım.
6. “Türkçeyi iyi bilmek ve kullanmak size göre neden önemlidir?” konulu, düşüncelerinizi içeren bir kompozisyon yazınız.
7. Sizce iyi geçirilecek bir ömür nasıl olmalıdır? Düşüncelerinizi içeren bir kompozisyon yazınız.
8. Sınavların hayatınızdaki yeri ile ilgili, düşüncelerinizi içeren bir kompozisyon yazınız.

Veri analizi/çözümlemesi

Katılımcıların paragraf tutarlılığını sağlamaya ilişkin düzeyleri Can (2012) tarafından oluşturulan “Paragraf Tutarlılığı Değerlendirme Envanteri” temel alınarak sayısal veriler ile açıklanmıştır. Araştırmada paragraf tutarlılığını oluşturma düzeyleri frekans (f) ve yüzde (%) değerleri kullanılarak sunulmuştur.

Bulgular

Katılımcıların paragraf tutarlılık düzeylerinin geçerlilik ve güvenilirliğini sağlamak adına en az 3 cümleden oluşan paragraflar değerlendirilmiş; bu öğrencilerin paragraf tutarlılığını sağlamaya ilişkin

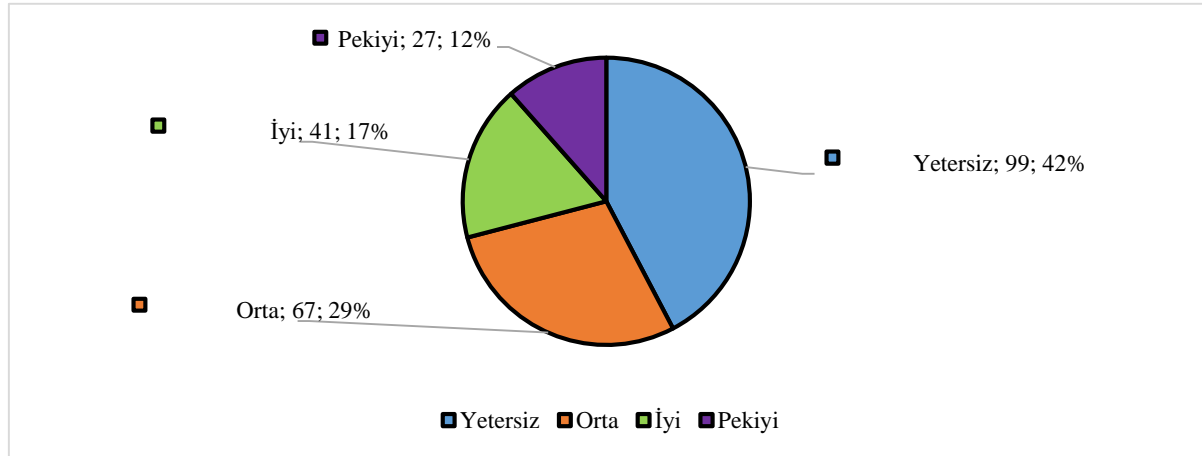
başarıları “Paragraf Tutarlılığı Değerlendirme Envanteri” temel alınarak tablolar hâlinde sunulmuştur.

Tablo 2. Katılımcıların Paragraflarında Tutarlılığı Oluşturabilme Düzeyleri

Tutarlılık Düzeyi	Kur	Paragraf Sayısı	(f)	%
Yetersiz	C1	234	99	42
Orta	C1	234	67	29
İyi	C1	234	41	17
Pekiyi	C1	234	27	12
Toplam		234	234	100

Tablo 2 incelendiğinde katılımcıların paragraflarında tutarlılığı oluşturabilme düzeyleri frekans sıralamasına göre 99 yetersiz; 67 orta; 41 iyi ve 27 pekiyi olduğu görülmektedir. Bu bulgulara ilişkin verilerin dağılım oranı Grafik 2’de verilmiştir:

Grafik 2. Katılımcıların Paragraflarında Tutarlılığı Oluşturabilme Düzeylerinin Dağılımları

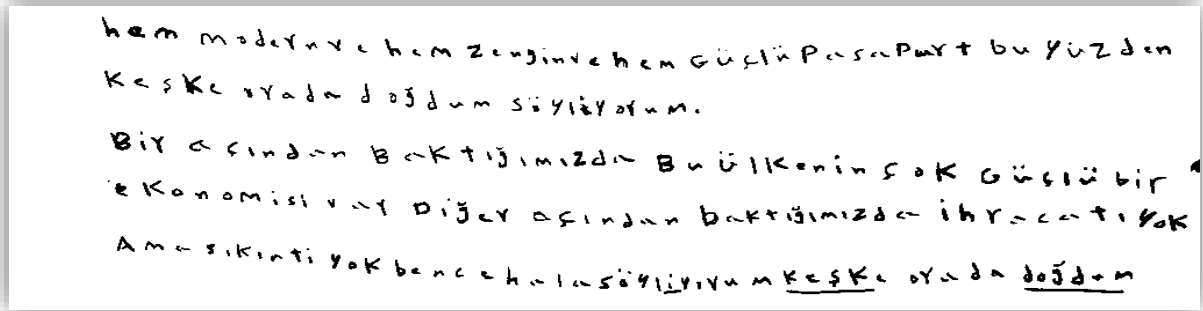
Grafik 2 incelendiğinde katılımcıların paragraflarında tutarlılığı oluşturabilme oranları frekans sıralamasına göre %42 oran ve 99 frekans ile yetersiz; %29 oran ve 67 frekans ile orta; %17 oran ve 41 frekans ile iyi ve %12 oran ve 27 frekans ile pekiyidir. Aşağıda katılımcıların paragraflarındaki örnek tutarlılık düzeyleri yer almaktadır:

Resim 2. Katılımcıların Paragraflarındaki Yetersiz Tutarlılık Düzeyi

Ben insanlar sevdiğim mutluluk verir. rahatlık ve eğlenceli beni hissediyorum. ama bazı mutluluk kişilikler gelmiyor. Para, dilik, şeyler yenmek .. yani büyük evi alabilir yada lüks arabayı alabilir. Ben eğer zenginim olsaydım evim almak istiyordum ve bir çizim müzesi satın alacağım çünkü en büyük dünyada basım olacağım. eğer benimle para var, fakirle para veriyordum çünkü bunlar çok ihtiyaçlar. Eğer para ve şey sevginsok fazla seviyorlar. Bütün insanlar için sevdiğilerini mutluluk,

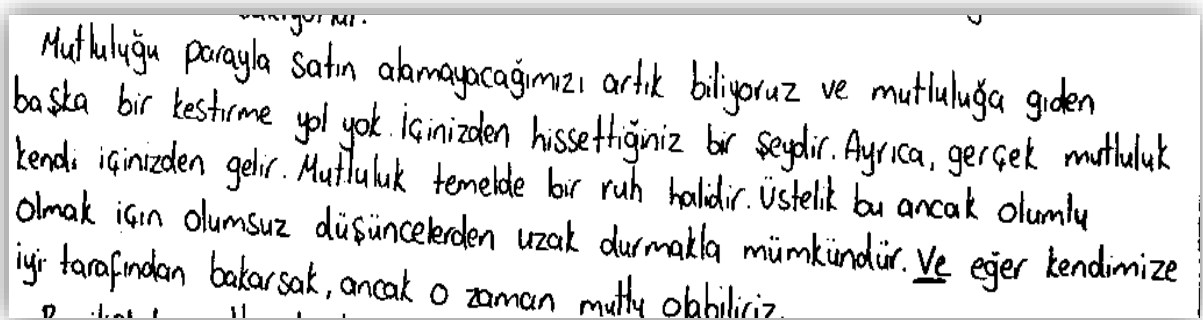
Resim 2 incelendiğinde şu paragraf yer almaktadır, paragraflar değiştirilmeden olduğu gibi aktarılmıştır: “Ben insanlar seviyorum mutluluk ver. Rahatlık ve eğlenceli beni hissediyorum. Ama bazı mutluluk kişikler gelmiyor mesla para, dilik, şeyler yeni almak. Yani Büyük evi alabilir yada lük araba alabilir, Ben eğer zenginim olsaydım evim almak istiyorum ve bir çizim müzesi satın alacağım çünkü en Büyük dünyada nasıl olacağım eğer Benimle para var, fakire para veriyorum çünkü bunlar ihtiyaçlar. Eğer para ve şey sevginç çok fazla seviyorlar. Bütün insanlar için sevdiğilerini mutlu et.” paragrafında belirtilmek istenen duygu ve düşünce belirsizlikler taşımaktadır. Paragraf ve düşünce net olarak tamamlanmamıştır. Yardımcı düşüncenin olmayışı temel düşüncenin desteklenmemesine sebep olmuştur. Ayrıca mantıksal sıra da sağlanamamıştır.

Resim 3. Katılımcıların Paragraflarındaki Orta Tutarlılık Düzeyi

Resim 3 incelendiğinde şu paragraf yer almaktadır, paragraflar değiştirilmeden olduğu gibi aktarılmıştır: “hem modern ve hem zengin ve hem güçlü pasaport bu yüzden keşke orada doğdum söylüyorum. Bir açıdan baktığımızda bu ülkenin çok güçlü bir ekonomisi var Diğer açıdan baktığımızda ihracatı yok Ama sıkıntı yok bence hala söylüyorum keşke orada doğdum.” paragrafının ana fikri net cümleler ile ortaya konulmamıştır. Paragraf ve düşünce net olarak tamamlanmamıştır.

Resim 4. Katılımcıların Paragraflarındaki İyi Tutarlılık Düzeyi

Resim 4 incelendiğinde şu paragraf yer almaktadır, paragraflar değiştirilmeden olduğu gibi aktarılmıştır: “Mutluluğu parayla satın alamayacağımızı artık biliyoruz ve mutluluğa giden başka bir kestirme yol yok. İçinizden hissettiğiniz bir şeydir. Ayrıca, gerçek mutluluk kendi içinizden gelir. Mutluluk temelde bir ruh halidir. Üstelik bu ancak olumlu olmak için olumsuz düşüncelerden uzak durmakla mümkündür. Ve eğer kendimize iyi taraftan bakarsak, ancak o zaman mutlu olabiliriz.” paragrafında düşüncelerin birçoğu mantıksal sıra ile verilmiştir. Paragraf ve düşünce tamamlanmış ama birtakım eksiklikler bulunmaktadır.

Resim 5. Katılımcıların Paragraflarındaki Pekiyi Tutarlılık Düzeyi

– Bilimin gelişmesi ve özellikle sanayi devriminin gerçekleşmesiyle teknoloji hızla ilerlemiş, çok kısa sürede bugünkü halini almıştır. Hatta birkaç Yüz Yıl öncesinde hayali bile kurulamayan çeşitli teknolojik alet ve cihazlar, günümüzde her alanda etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Teknoloji sayesinde insanlar daha rahat bir yaşamı kavuşmuş, ağılık ve şataletten kurtulmuştur. Örneğin eskiden tarım hasadı insan gücü ile yapılır. Birkaç dönümlük bir tarlayı hasat etmek için günlerce çalışmak gerekirdi. Olsa günümüzde örneğin birer dönümlük sahasında yüzlerce kilometrelik tarlalarda buğday hasadı birkaç saatte yapılabilir. Değlece az emekle çok iş yapılmış oluyor.

Resim 5 incelendiğinde paragraf tutarlılık düzeyinin pekiyi olduğu görülmektedir. Paragrafın ana fikri net cümleler ile ortaya konmuştur. Paragraftaki düşünceler mantıksal sıra ile verilmiştir. Yeterli yardımcı düşünceler vardır; bu yardımcı düşünceler temel düşünceye katkıda bulunmuştur.

Tartışma ve sonuç

Uluslararası öğrencilerin dört temel dil becerisini kazanmasına ilişkin karşılaştıkları sorunlar çoğunlukla yazma becerisindedir. Nitekim dil öğretim sürecinde dört temel dil becerisi üzerine yapılan birçok araştırmada, öğrencilerin dil becerilerini içerisinde en zorlayıcısının yazma becerisi olduğu, dil öğretim sürecinin dört temel beceri üzerine kurulması gerektiği belirtilmiştir (Açık, 2008; Barın, 1992; Çakır 2010; Kroll, 1990; Murray, 1985; Selvikavak, 2006; Şimşek ve Erdem, 2021; Tiryaki, 2013;).

Murray (1985), dil öğretim sürecinde öğrenenlerin ve öğrenenlerin yazma becerisine ilişkin yeterli zaman ayırmadığını, öğretmenin de yazma becerisinde çeşitli sorunlar ile karşılaştığını belirtmiştir. 1985'te ulaşılan bu sonuç, yazma becerisine ilişkin uzun zamandır var olan sorunları ortaya koymaktadır.

Kroll (1990), yazma becerisinin dil kullanıcılarının gözünde karmaşık sistemler bütünü olduğunu ifade etmiştir. 1990'da ulaşılan bu sonuç da Murray'ın 1985'te ulaştığı sonuç ile benzerlik taşımaktadır. Bu bağlamda yazma becerisinin dil öğretim sürecinde geri planda kaldığını görülmektedir.

Barın (1992), dil öğretim sürecinin dört temel beceri üzerine kurulan bir süreç olduğunu belirtmiştir. Bu süreçte bir metoda bağlı kalmaktansa amaca, hedefe uygun çeşitli metotların kullanılması ve dört temel becerisinin gelişimini gözlemlemek adına görme ve işitmeye dayalı sistemlerden yararlanılmasının elzem olduğunu belirtmiştir.

Selvikavak (2006), uluslararası öğrencilerin yazma becerisini bir görsel bir sunu olarak gördüklerini ve bu öğrencilerin sadece konuşma becerisi ile yabancı bir dilin öğrenildiğini düşündüklerini belirterek paragraf yazma becerisi sürecinin zorlayıcı bir süreç olduğunu ifade etmiştir.

Açık (2008), çalışmasında uluslararası öğrencilerin dört temel becerisinde ne derecede zorlandıklarını tespit ederek en çok zorlanılan becerinin %40'lık oran ile en çok yazma becerisi olduğunu belirtirken bu beceriyi sırasıyla %33'lük oran ile konuşma becerisi, %17'lik oran ile dinleme becerisi ve %16'lık oran ile okuma becerisinin takip ettiğini belirtmiştir.

Tiryaki (2013), yazma becerisinin belirli aşamaları olduğunu ve bu aşamaların alfabe öğrenimden metin öğrenimine dek seyrettiğini belirtir. Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin öncelikle yazma becerisi motivasyonunun artırılmasına ilişkin etkinlikler yapılması, yazma çalışmalarına başlamadan evvel ise ön bilgilendirme yapılması gerektiğini belirtmiştir. Bu sürecin akabinde hazırlık, taslak oluşturma, düzenleme ve düzeltme aşamalarının da öğrenciye uygun etkinliklerle sezdirilmesi gerekliliği üzerinde durmuştur.

Şimşek ve Erdem (2021), dil öğretim sürecinde anlama ve anlatma becerilerinin gelişim düzeylerinin farklı olduğunu, anlatma becerilerinin anlama becerilerine oran ile daha zor geliştiğini belirtmişlerdir.

Yukarıdaki araştırmalar, dil öğretim sürecinde dört temel becerinin kazanılmasına ilişkin sorunların çoğunlukla yazma becerisinde olduğunu göstermektedir. Nitekim bu araştırmada, dil öğretim sürecinde dört temel dil becerisinin bütünleşik olarak ele alınmasına karşın uygulamada yazma becerisi kazanımlarına yeterince zaman ayrılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla uluslararası öğrencilerin yazma becerisinde çeşitli sorunlar ile karşılaşmaktadır. Bu sorunların başında uluslararası öğrencilerin paragraf tutarlılığını sağlayamaması gelmektedir. Oysaki metnin bir parçası olan paragraflar, tutarlılığı sağlandığında yazılı anlatımın mantık kurallarına uymasını sağlar.

Metin tutarlılığı metindeki anlamsal ve mantıksal bağıntılar bütünüdür (Toklu, 2009: 127). Oluşturulan metnin bir parçası olan paragraflar, paragraf içi, paragraf arası anlamsal ve mantıksal işlevler taşıyarak tutarlılığı oluşturur.

Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin paragraf tutarlılık düzeylerinin çoğunlukla yetersiz olmasının sebebi paragraf yazma becerisinde zihinsel süreçlerin tam anlamıyla gerçekleşmemesidir. Nitekim bu zihinsel süreçler, yazma becerisine ilişkin olumsuz tutum sergilenmesi, hazırlık yapılmaması, zihinde bir tasarı oluşturulmaması gibi olumsuzlukları da kapsar.

Bilişsel kaynaklı yazma sorunları dil öğretim sürecinde karşılaşılan sorunların başında gelmektedir. Uluslararası öğrencilerin dil öğretim sürecinde yazma etkinlikleri yardımı ile sistematik yazma sorunlarını aşmaları sağlanmalıdır. Bu sorunların tespit edilmesinde Türkçe öğretmeni elzem bir rol alır. Gözlem gücü yüksek ve dört temel dil becerisini bütünleşik olarak işleyen Türkçe öğretmeni bu noktada uluslararası öğrenciler için dil öğrenim sürecinin rehberidir.

Öneriler

Uluslararası öğrenciler yazma becerisi kazanırken alfabe öğreniminden metin öğrenimine kadar çeşitli aşamalardan geçerler. Bilhassa ana dilinin alfabesi Latin harflerinden oluşmayan ve yazma becerisine olumsuz tutum sergileyen uluslararası öğrenciler bu aşamada zorluk çekerler. Bir aşama tam anlamı ile tamamlanmadan diğer aşamaya geçen uluslararası öğrencilerin yazma becerisinde zayıflıklar oluşmaktadır. Bu zayıflıklar da paragrafta tutarlılık düzeylerini olumsuz yönde etkilemektedir. Dolayısıyla bu öğrencilerin yazma becerisine yönelik olumsuz tutumları öğrenci merkezli, çok yönlü ve işlevli yazma etkinlikleri ile giderilmelidir.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretimde paragrafta tutarlılığı sağlamaya yönelik çok yönlü ve işlevli yazma etkinlikleri yaptırılmalı, sunuş yolu ile öğretimin aksaklıkları tespit edilmeli, buluş yolu ile öğretimin tüm faydalarından yararlanılmalıdır. Böylelikle uluslararası öğrencilerin yazılı anlatımlarında paragraf özelliklerini keşfetmeleri sağlanmalıdır. Ayrıca D-AOBM ve Türkçenin Yabancı Dil Olarak

Öğretimi Programı'ndaki C1 düzeyi yazma kazanımlarından hareketle buluş yolu ile öğretim harmanlanarak beceri temelli bir öğrenim süreci benimsenmelidir.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde ulaşılmaması gereken hedef, öğrenenin Türkçe konuşanlar ile sağlıklı bir iletişim kurmasının yanında gerek eğitim gerek sosyal hayatında dil özelinde karşılaşabileceği sorunlara önlemler almaktır. Bu da dört temel dil becerisinin bütünlük bir işlevle öğrenilmesi ile gerçekleşir. Bu bağlamda uluslararası öğrencilerin diğer becerilerde olduğu gibi yazma becerisinde de yetkin bir düzeye ulaşmaları beklenir. Bu öğrencilerin sözlü anlatımda olduğu gibi kendilerini yazılı anlatımda da yetkin bir şekilde ifade etmesi yazılı anlatımlarındaki paragrafların tutarlı ve amaca uygun olmasına bağlıdır.

Kaynakça

- Açık, F. (2008). *Türkiye'de Yabancılara Türkçe Öğretilirken Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Uluslararası Türkçe Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu Bildirisi. Doğu Akdeniz Üniversitesi, Lefkoşa.
- Bamberg, B. (1983). What Makes a Text Coherent? *College Composition and Communication*, 34 (4), 417-429. doi: 10.2307/357898.
- Barın, E. (1992). *Yabancılara Türkçenin Öğretiminde Bir Metot Denemesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Can, R. (2012). *Ortaöğretim Öğrencilerinin Yazılı Anlatımlarında Paragraf Düzeyinde Bağdaşıklık ve Tutarlılık*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çakır, İ. (2010). Yazma Becerisinin Kazanılması Yabancı Dil Öğretiminde Neden Zordur? *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, (28), 146-165.
- Eker, S. (2007). Toplum-Dilbilim, Dil Planlamaları ve Kamu Mensuplarının Dil Kullanımı. *Gazi Türkiyat*, 1, 127-135.
- Hagevik, S. (1999). *Just Listening, Journal of Environmental Health*, 1, 46-47. (12.05.2022 tarihinde, Ebscohost veri tabanından alınmıştır.)
- Kroll, B. (1990). *Second Language Writing. Research Insights For The Classroom*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Miles, M. B., Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Murray, D. (1985). *A Writer Teaches Writing* (2nd ed.). Boston: Houghton Mifflin Co.
- Selvikavak, E. (2006). *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde İleri Düzeydeki Öğrencilerin Paragraf Yazma Becerisini Geliştirme Üzerine Bir Uygulama*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dilbilim (Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi) Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Şimşek, R., Erdem, İ. (2021). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Yazma Becerisi ve Kazanım İlişkisi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (22), 267-279. <http://dx.doi.org/10.29000/rumelide.895762>
- Tiryaki, E. (2013). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Yazma Eğitimi, *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 1 (1), 38-44.
- Toklu, M. O. (2009). *Dil Bilime Giriş*. Ankara: Akçağ.
- Türk Dil Kurumu. (2018). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Ülper, H. (2008). *Bilişsel Süreç Modeline Göre Hazırlanan Yazma Öğretim Programının Öğrenci Başarısına Etkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Wach, E. (2013). *Learning About Qualitative Document Analysis*. Web: <https://www.ids.ac.uk/publications/learning-about-qualitative-document-analysis/> adresinden 12 Mayıs 2022 tarihinde alınmıştır.

05. Mürsel Sönmez'in *Divân-ı Niyâz* Adlı Eserinde Söz Oyunları ve Geleneğin Şiir Diline Yansımaları

Sevilay ÖZTÜRK*

Özlem FEDAI*

APA: Öztürk, S. & Fedai, Ö. (2023). Mürsel Sönmez'in *Divân-ı Niyâz* Adlı Eserinde Söz Oyunları ve Geleneğin Şiir Diline Yansımaları. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 51-64. DOI: 10.29000/rumelide.1330385.

Öz

Dil; içerisinde barındırdığı farklı işlevlerle çağlar boyunca duygu ve düşünce aktarımının temeli olmuştur. İmgelerden, duygulardan düşlerden oluşan bir birikiminin ürünü olan şiirin dili ise dilin tüm imkânlarını barındırarak onu estete eder. Paul Valery'ye göre "dil içinde ayrı bir dil" olan şiir dilinde; şairin duygu ve hayal dünyasıyla biçimlenen özel bir dil vardır. Bu çalışmada, 1980 sonrası Türk şiirinde kendine has şiir diliyle dikkat çeken şairi Mürsel Sönmez'in *Divân-ı Niyâz* adlı eseri, şiir dili, kelime serveti ve söz oyunları açısından değerlendirilmiş, bu eserden hareketle şairin şiirlerindeki duygu ve hayal dünyasının boyutları ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Eser, biçim ve öz itibari ile geleneğin bilhassa Divan şiirinin dünyasını yansıtırken sahip olduğu söz varlığı ile şairinin zengin hayal dünyasını sergilemektedir. Sanatçının gelenekten faydalanması sadece şiirlerinin formunu etkilememiş Türkçeyi kullanma biçimine de etki etmiştir. Biçim ve içerik olarak gazel, kaside, na't örnekleri yer almaktadır. Şairin eserindeki şiirleri biçimsel formları ve modern zamanların dilini yansıtması bakımından gelenek ile modern zamanların şiiri arasında bir köprü oluştururlar. Eserde özellikle bir na't örneği taşıyan "Efendim" şiirinin bile tek başına sahip olduğu söz varlığı ile Türkçeye nasıl katkı sağladığı gözler önüne serilmiştir. İncelememiz sonucunda şairin özelde *Divân-ı Niyâz* adlı eserinde genelde ise tüm şiirlerinde "geleneğin kökleri"yle "gelecek"i birleştirme gayreti içinde olduğu anlaşılmış, bu hususta da şairin söz oyunlarının, kelime dünyasının etkili olduğu görülmüştür. Eserde şairin tercih ettiği kelimelerin bugünün dünyasınca açık ve anlaşılır olmasına karşılık taşıdıkları anlam derinliği bakımından zengin çağrışımlarla yüklü oldukları, Sehl-i mümteni, Tevriye gibi sanatlar barındırdıkları örneklerle ortaya konulmuştur. Çalışmamızda sanatçının söz konusu eserinde tespit ettiğimiz söz varlığı, şiir dilinin edebî zenginliğini, başka metinlerle kurduğu metinlerarası ilişkileri de gözler önüne sermektedir. Nitel bir araştırma yöntemi olan doküman incelemesi yöntemi ile gerçekleştirilen çalışmamız sonucunda 1980 sonrası Türk şiirinin güçlü kalemi Mürsel Sönmez'in gelenekten ve tasavvuftan beslenen, inançlı bir şiir dünyasına sahip olduğu şiir dilinin zenginliğine paralel olarak ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mürsel Sönmez, şiir dili, söz varlığı, gelenek.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türkçe Eğitimi (İstanbul, Türkiye), sevilay.oztrk39@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1085-7668 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 08.05.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330385]

** Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü. (İstanbul, Türkiye), ozlem.fedai@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7726-4096

Wordplays in Mürsel Sönmez's Divân-ı Niyâz and reflections of tradition on poetry language

Abstract

Language has been the foundation of conveying emotions and thoughts throughout the ages, with its various functions. The language of poetry, a product of images, emotions, and dreams, embellishes language by incorporating all its possibilities. According to Paul Valery, poetry contains "a language within language," where the poet possesses a unique language shaped by their emotions and imagination. In this study, we evaluate the work "Divân-ı Niyâz" by Mürsel Sönmez, a poet who stands out with his distinctive poetic language after 1980s, in terms of poetic language, vocabulary richness, and wordplay. Through this work, we attempt to reveal the dimensions of the poet's emotional and imaginative world. The work reflects the world of tradition, especially that of Ottoman Divan poetry, both in form and essence, while showcasing the richness of the poet's imaginative world through his use of language. The poet's reliance on tradition has not only influenced the form of his poems but has also impacted his manner of using the Turkish language. The work includes formal forms like gazel, kaside, and na't. The poems in the work, with their formal structures and reflections of the language of modern times, serve as a bridge between tradition and modern poetry. In particular, the poem "Efendim," which includes a na't, demonstrates how it contributes to the Turkish language through its own vocabulary. In our examination, it becomes apparent that the poet strives to unite the "roots of tradition" with the "future" not only in his work "Divân-ı Niyâz" but in all of his poems, and his wordplay and vocabulary play a significant role in this regard. The words the poet selects in the work, while being clear and understandable in today's world, also carry rich connotations in terms of their depth of meaning, exemplified by literary techniques such as Sehl-i mümtene and Tevriye. Through the document analysis method, a qualitative research approach, our study reveals that Mürsel Sönmez, a prominent figure in Turkish poetry after 1980, has a poetic language that is nourished by tradition and Sufism, and possesses a poetry world rooted in faith. The vocabulary richness we identified in this work, as well as the intertextual relationships established with other texts, also highlight the literary richness of the poet's language.

Keywords: Mürsel Sönmez, poetic language, vocabulary richness, tradition.

Giriş

Asırlar boyunca duyguların aktarım biçimi olarak kullanılan şiir, dil ile birleşerek ayrı bir şiir dili oluşturur. Doğan Aksan şiirin, dil içinde ayrı bir dil olduğunu belirterek; aynı sözcükleri kullanan ama bunları değişik görev ve değerlerle, yeni birleşimlerle, yeni anlatım araçları olarak sunan ayrı dilbilgisi kuralları olmayan bir dil olduğunu vurgular. Ayrıca şiir dilinin bildirmeyi değil, duygulandırma ya da heyecan vermeyi amaç edinen başka bir dil olduğundan söz eder (1974:558 - 559). Bu sebeple şiir, dilin tüm imkânlarını içerisinde barındırır. Mehmet Kaplan'a göre şiir meselesi her şeyden önce dil meselesidir. Zira dil, şiirin hammaddesi değil aynı zamanda kaynağıdır (1994:280). Kaynağını dilden alan şiir, dilin tüm olanaklarından faydalanır. "Dil içerisinde var olan söz oyunları, edebî sanatlar, imge ve hayal dünyası şiir ile buluşur. Şiir, dilde doğan bir söz sanatıdır(Akay:1996:09)." Şiir dili içerisinde var olan söz sanatları, şairin üslubunun yansımalarının yanında aynı zamanda içinde bulunduğu geleneğin ve kültürün yansımasıdır. "Edebî sanatların malzemelerini dil, mazmunlar, tarihî olaylar ve şahıslar, psikoloji, sosyoloji, zaman, dinî unsurlar, âdet ve gelenekler teşkil eder (Macit ve Soldan, 2011:61)." Gelenek, şiir dilinin oluşmasında kaynak teşkil etmektedir. "Gelenek geçmişten süzülerek gelmekte, asırların birikimini bu güne taşımaktadır. Bu özelliği ile donmuş bir kalıp değil, kültürün hayata göre değişmesinin bağlı olduğu köktür; geçmişin değil, bugünün hayatı, düşüncesi, hissiyatıdır

(Tatar:2000:205).” Çalışmamıza konu olan Mürsel Sönmez, 1980 sonrası Türk şiirinde söz sanatlarıyla hayal ve imgeleri yansıtırken aynı zamanda geleneğin köklerine bağlıdır. Mürsel Sönmez, Türk şiiri içinde Necip Fazıl Kısakürek, Sezai Karakoç, Mehmet Akif İnan, Erdem Beyazıt, Nurullah Genç, Behçet Necatigil gibi şairlerin çizgisinde ilerleyerek şiirlerini oluşturmaktadır. Bu noktada sözü edilen şairlerin her birinin ortak paydası “gelenek”tir. Akif İnan, “geçmiş ile ilgisini kesmiş bir edebiyat, çağı ile de alakasını koparmış demektir. Yani çağdaş da değildir, muallaktadır, gayribeşeridir ve edebiyat olma niteliğinden yoksundur(2016:28)” diyerek gelenekten beslenmeyen edebiyatın geçiciliğinden bahseder. Mürsel Sönmez de şiir dili içerisinde geleneğin malzemelerinden yararlanır. Şair, zaman zaman muhteva olarak geleneğin izlerini sürdürürken zaman zaman ise Mehmet Akif İnan gibi divân geleneğinden gelen nazım biçimlerinden yararlanmaktadır. Bahsi geçen şairlerin her biri gelenek çizgisinde birleşse de geleneğin işleniş biçimiyle farklılık taşıyarak özgünlük oluşturur. Mürsel Sönmez bu durumu şöyle ifade eder: “Şiir oluşurken mutlaka hepimiz birbirimizden bir şeyler alırız. Örneğin İkinci yeni şiirinden de ilham alırız, Garip şiirinden ya da kadim şiirimizden ilham alırız. Şiir geleneğinin söyleyişe etkisi vardır ama her şairde tecelli eden hakikat başkadır.¹” Diyerek özgünlüğe dikkat çeker. Eliot, “(...)gelenek, hemen bir önceki neslin başarılarını eleştirmeksizin körü körüne taklit etmek anlamında kullanılacaksa, kesinlikle ondan kaçınılmalıdır (Eliot:1990:2)” diyerek gelenekle özgünlük arasındaki ince çizgiye dikkat çeker. Mürsel Sönmez, bilhassa divân geleneğinden yararlanarak “*Divân-ı Niyâz*” adlı eserine “divân” diyerek adlandırması dahi geleneğin yansımasıdır. Bundan dolayı sanatçının şiir dilinde edebî sanatlarla zenginleştirilen söz varlığı, gelenekle ve şairin kültürel birikimiyle birleşerek özgün ifadelerin ortaya çıkmasını sağlar. “Edebî sanatlar, edebi metinlerin anlam zenginliğine bürünmesine, şaire yeni imkânlar tanınmasına, anlatım ve üslupta zenginliğe, etkili ve vurucu ifadelere, estetik ve özgünlüğe kaynak oluşturan en önemli yapısal/biçimsel tekniklerdir. Edebi sanatlar, bir anlamda sanatçı merkezli bir okuma teorisidir. Sanatlar aracılığıyla metinlerden sanatçının psikolojisini çözümlenmek mümkün olduğu gibi aynı zamanda toplumsal psikolojinin de gün ışığına çıkması için başvurulacak önemli materyallerdir. Toplum psikolojisi elbette ki toplum sosyolojisine de açılan büyük bir kapıdır (Aktaş 2002).” Mürsel Sönmez’in şiirlerinde kullanılan yoğun imgeler dikkati çeker. “Bunlar daha çok tasavvufa ait mazmunlardır. Çağdaş bir dil ve imge yapısı ve toplumcu bir içerikle zenginleşmiş özgün bir yapı arz eder. Yer yer gidişata muhalif tavırlarla çağ ve değerleri sarsıcı bir biçimde sorgulanıp eleştirilir. Şiirlerinde his ve fikrin yanında izlenimcilğe de önem verir. İçe doğuş, diğer bir ifadeyle sezgiyi kullanır. Çağdaş şiirin imgesel anlatımını da, kendine mahsus serazatlığı ya da anlatı tarzını da kendince gerçekleştirir (Okumuş:2010:232).” Genç yaşlarından itibaren Mürsel Sönmez’in edebî çevrelerde bulunması, Muhiddin Arabî gibi mutasavvıfları okuması şiir diline etki etmiştir. “Geleneğe yönelme bazen eskiye duyulan estetik özlem bazen de ideolojik amaç taşır(...) Türk- İslam sentezi ideolojisine bağlı olan sanatçılar divan edebiyatından beslenirler (Aydemir: 2014:220)”. Mürsel Sönmez’in tasavvuf ve İslam geleneğini günümüzde şiir diline taşıdığını görmek mümkündür.

Divân-ı Niyâz Mürsel Sönmez’in kendi deymiyle bir “aşk mektubudur”. “Bir aşk hikâyesinin, bir yâd-ı cemil’in adı oldu *Divân-ı Niyâz* (Sönmez:2019:5).” Mürsel Sönmez’in ifadesiyle “Bildik şekilde divân değil sunduğumuz(...) kendi halinde ve şeklinde, serâzâd yaşlı bir divân” olarak sunulan *Divân-ı Niyâz* için Mürsel Sönmez: “Biçimsel olarak geleneğin izlerini yansıtırken teknik anlamda ise geleneğe uymayabilir. Tekke ve tasavvuftan gelen geleneğin izlerini taşıyan çağrışımlar mevcuttur” diyerek çağrışımlardan istifade edildiğini belirtir.² *Divân-ı Niyâz*, şaire gören 21. Yüzyıl içerisinde tasavvufi düşüncelerle Niyâz-i Mısri divanına benzeyen vahdet meşrebi taşıyan manzumelerden oluşur. Eser,

¹ Burada şairin ağzından verilen ifadeler, bizzat tarafımızdan şairle yapılan özel mülakattan alınmıştır. 17.02.2023, İstanbul.

² Burada şairin ağzından verilen ifadeler, bizzat tarafımızdan şairle yapılan özel mülakattan alınmıştır. 27.05.2023, İstanbul.

“Niyaz-i Mısri'nin Bir Şiirini Tahmis” ile başlar. Kadim edebiyattan gelen geleneğin izleri daha ilk sayfalardan okuyucunun karşısına çıkar.

Çalışmamıza konu olan *Divân-ı Niyâz* adlı eserde gelenekten gelen köklerle geleceğe ulaşan söz oyunları arasında şairin şiir dilinin söz varlığına etkisi tespit edilmiştir.

Bulgular ve Yorum

Geleneğin İzleriyle Geleceğe Aktarılan Söz Oyunları

1. Edebî Sanatlar

Divân-ı Niyaz, beyitlerle yazılmış manzumelerden oluşur. Her bir beyit, edebî sanatlarla yüklüdür. Divân edebiyatı geleneğinden gelen nazım biçimlerinin yanında söz sanatları da geleneğin bir yansıması olarak varlığını sürdürür. “Edebî sanatların malzemelerini dil, mazmunlar, tarihî olaylar ve şahıslar, psikoloji, sosyoloji, zaman, dinî unsurlar, âdet ve gelenekler teşkil eder (Macit ve Soldan:2011: 61).” Yapılan çalışmanın sonucunda incelenen eserde ağırlıklı olarak teşbih, mübalağa, telmih, tevriye ve sehl-i mümteni söz sanatlarının olduğu tespit edilmiştir. Edward Shils, geleneği “geçmişten günümüze intikal ettirilen ya da miras bırakılan herhangi bir şeydir (2003:110)” şeklinde tanımlar. Bu noktada şiir dili içerisinde yer alan edebî sanatlar geçmişten gelen söz mirasının bir yansımasıdır.

1.1. Teşbih

Şiirin var oluş sürecinden beri şiirle birlikte varlığını koruyan teşbih(benzetme) sanatı, eserde öne çıkan edebî sanatların başında gelmektedir. “Teşbih, en genel anlamıyla iki şey arasında benzerlik ilgisi kurmaktır. Başta istiare olmak üzere birçok edebi sanatın teşbihle ilgisi vardır (Mermer&Bayram:2019:153)”. Gelenekten gelen benzetme unsurları şairin ilhamıyla birleşmiştir. Dilçin'e göre teşbih “Sözü daha etkili bir duruma getirmek için, aralarında türlü yönlerden ilgi bulunan iki şeyden, benzerlik bakımından güçsüz durumda olanı nitelikçe daha üstün olana benzetmektedir(2016:405). Kullanılan mazmunların aynı olmasına karşılık şairin ilhamının tecellisi özgünlük olarak beyitlerde ortaya çıkmaktadır.

“Goncanın bağına inen diriltici nefesindir

Açan gül rahmetinden rayihâdır ya Resulallah s.8”

“Efendim gül cemaliniz zarif hilale benzer

rayihânıza efendim gül benzer lale benzer (s.29)”

Gelenekten gelen gül mazmunu, sevgilinin güzelliğini anlatmak için kullanılırken aynı zamanda tasavvufta Peygamber efendimizi simgeler. İlahi güzelliği ve ihtişamı mükemmel bir şekilde yansıtan gül (Ayvazoğlu, 1992: 87), *Divan-ı Niyâz* beyitleri arasında sevgiliyle arasında benzetme ilgisi kurularak verilmiştir. “Divân şiirinde en çok sözü edilen çiçek olan gül, aynı zamanda bir cennet çiçeğidir. Hz. İbrahim ateşe atıldığında gül bahçesine düşer (Pala, 2012: 171-172).” Ancak, “*efendim gül cemaliniz zarif hilale benzer/rayihanıza efendim gül benzer lale benzer*” ifadelerinde benzetme ilgisi alışılmışın aksine kurulmuştur. Gelenekte sevgilinin kokusu gülün, lalenin kokusuna benzetilirken burada şair “*efendim*” diye bahsettiği sevgilinin kokusuna gülün benzediğini söyler. Mazmunlar içerisinde benzeyen

ve kendisine benzetilen beyitlerde yer değiştirmiştir. Bu noktada şairin gelenekten yararlanırken aynı zamanda söz oyunları, özgünlüğü dikkat çekicidir.

“ser-mest kılar içeni, şarabı- tahur lutfunuz

kainat meyhane olur ona piyale benzer(s.29)”

“gönül gam ile mülemma, kırılıp parelendi

gözyaşım kan nefesim ah, sesim feryad efendim(s.57)”

Eserden alınan beyitler incelendiğinde tasavvuftan gelen mazmunların kullanıldığı görülür. “*Ser-i mest, meyhane, piyale*” gibi ifadelerin teşbih unsuru olarak kullanılması tasavvufi geleneğin bir yansımasıdır. Aynı zamanda *Divân* geleneğinde sevgiliye kavuşamayan âşık acı içerisindedir. “*Gönül gam ile mülemma, kırılıp parelendi/gözyaşım kan nefesim ah, sesim feryad efendim*” Beyitlerinde sevgiliye kavuşamayan aşkın hâlet-i ruhiyesi “*kan, ah, feryad*” ile benzetilerek verilmiştir. Kelimelerin her biri özenle seçilerek bir bütün oluşturmaktadır.

Divân-ı Niyâz'da gelenekten gelen mazmunlar aracılığı ile teşbihlerden yararlanılırken Mürsel Sönmez'in kendine has üslubu söz varlığına yansımıştır.

1.2. Mübalağa

Bir terim olarak mübalağa edebî dilimizde, sözün etkisini artırmak için, tasvir olunan/ anlatılan herhangi bir şeyi, olduğundan çok farklı göstermek/ anlatmak anlamına (Karataş: 2011:411) gelen mübalağa sanatı şiirlerde önemli bir yer tutmaktadır. Cem Dilçin'e göre “Bir sözün etkisini güçlendirmek amacıyla bir şeyi ya olamayacağı bir biçimde anlatmak ya da olduğundan pek çok ve pek az göstermek (2016:447) olarak açıklanmaktadır. Mürsel Sönmez'in *Divân-ı Niyâz* adlı eserinde yazmış olduğu beyitlerde de mübalağa sanatının örneklerini görmek mümkündür. İncelenen beyitlerde mübalağa sanatı, şiir dili içerisine yansıyan tasavvufi aşkın bir yansımasıdır.

“Aşk-ı Muhammed önüne geçse bulutlar

Onun adıyla yanar misbâh-ı velayet(s.10)”

“Bir anlık ayrılık bile, bin yıla bedel imiş

Bu firkat sabahında hep, kıpkızıl kandı gönlüm (s.44)”

“Her nereye nazar etsem, sizden bir hatıradır

Belki gaflete düştü de ayrılık sandı gönlüm (s.64)”

Eserden alınan beyitler incelendiğinde ilahi aşkın tecellisiyle tasavvufi bağlılığın mübalağa sanatı ile birleştiğini görürüz. Şair, sevgiliye duyulan sevgiyi de hasreti de olduğundan çok daha fazla hissederek mübalağa sanatından yararlanarak duyguları beyitlere aktarmıştır.

1.3. Tevriye

Tevriye “şiir ve düz yazıda yakın ve uzak iki anlamı bulunan bir lafzın zihne hemen gelen yakın anlamını değil uzak anlamını kastetmektir (Saraç:2006:207)” olarak tanımlanır. İncelenen eserde tevriyeli kullanım, tasavvuf düşüncesiyle birleşerek yansıtılmıştır. İham olarak da adlandırılan tevriye ise bilindiği gibi sözü uzak ve yakın olmak üzere iki anlama gelecek şekilde söylemek ve daha çok uzak

anlamı kastetmektir. Burada yakın derken ilk olarak, hemen akla gelen anlam, uzak derken de sözün üstünde düşündükten sonra bulunan anlam kastedilir (Huyugüzel:2019:338). Şair, kelimelerin anlam gücünden yararlanarak tevriyeli anlatımdan yararlanmıştı.

*“vücut kokusunu alan zatında **fenaya** dalan
aşkınla göklere çıkan cihandır ya Resulallah (s.16)”*

Beyitte geçen “fena” kelimesi tevriyeli anlatımla kullanılmıştır. “Fena” kelimesi sözlükte “geçici olmak, yok olmak, ölmek” gibi mânalara gelirken aynı zamanda tasavvufta “fenafillah” mertebesini çağırıştır. Fenafillah, “Kulun Allah’ı sevmesi beşeri sevgiden, yani kulun kulu veya bir şeyi sevmesinden farklıdır. Allah’ı seven kişi, ona yakınlık halinde iken yokluk içindedir. Allah’ın kuluna olan sevgisi ise, kuluna hayır ve rahmetle muamele edip bolca nimet vermesidir. Mâsivâullaha iltifat etmekten sırrının ilgisini keserek yüce hallere ve makamlara ulaştırması(Uludağ:1993:534)” olarak tanımlanmaktadır. Beyitte geçen “fenaya dalan/ aşkınla göklere çıkan” ifadelerinde fenafillah mertebesi tevriyeli kullanımla yansıtılmıştır.

*“Bihamdillah ki hamdi’ne mülaki ettin **bendeni**
Medet eyle bu kulun binevâdır ya Resulallah (s.9)”*

*“Mahpusum **bende** kurtuluş sende
Şâfi nazarın derman-ı aşkım(s.40)”*

“Bende” ifadesi kişinin benliğini ifade ederken aynı zamanda “kul, köle” anlamına gelmektedir. Tasavvuf inancıyla âlemlerin yaratıcısı olan Allah’a kul olan insana tevriyeli bir gönderme vardır. Eserin tamamı incelendiğinde beyitlerin büyük bir kısmında “bende” ifadesi geçer. Şair, bu noktada İslam ve tasavvuf inancıyla kul olmanın sorumluluğunu da çağırştırmaktadır.

1.4. *Sehl-i Mümteni*

Şiir dili, nesir dilinden farklıdır. Nesirde sayfalarca aktarılabilecek duygu, şiir ile tek satırla da anlatılabilir. Duyguyu, az sözle anlatabilmek ise görünenin aksine meşakkatlidir. “Söylenmesi kolay ve basit görünen ancak gerçekte herkesin söyleyemeyeceği kadar güzel ve anlamlı sözler (Mermer ve Bayram:2019: 170) olarak tanımlanan “sehl-i mümteni” Mengi’ye göre “Kolay görünmekle birlikte benzerinin söylenmesi çok zor olan söz, mısra, beyit anlamında belâgat terimi”(Mengi, 2009,s. 321) olarak belirtilmiştir. Sehl-i mümteni sanatı, Klasik Türk edebiyatından gelen estetiğin ve belâgatın bir yansımasıdır.

*“O’na doğrudur yolculuk, O’ndan O’nadır sefer
Derd içinde dermanımız, bizim mededgâhımız(s.27)”*

*“Senden sana sığınırım başka kime gideyim,
Ne olur kovma kapından, etme azad efendim(s.57)”*

*“Ben ekmedim ben biçmedim, eden eyleyen sensin
Varlığımı yele vermek hasadımdır efendim(s.47)”*

Tasavvufi düşünce ile Allah'a olan bağlılığını anlatan şair, duygularını beyitlerde az sözle derin mânâlar ile yansıtmaktadır. Modern dünyanın "gürültüsü" içerisinde şair, seçtiği az ve öz anlatımla sessizliğin içerisindeki anlamı beyitlerinde gösterir.

*"Yâdının kadrin bilmeyip bir lafza sığdırmak seni
hakikat namına elbet ziyandır ya Resulallah(s.16)"*

*"Sevinç dolar gönüllere seni seninle sevince
Aşk-ı hüda üzre olan şâdandır ya Resulallah (s.16)"*

Sufi bir teslimiyet ile Allah'a ve Hz. Muhammed'e olan hürmetini kelimelere döken Mürsel Sömez, "bir lafza sığdırmak seni/Hakikat namına elbet ziyandır ya Resulallah" diyerek kelimelerin de kifayetsiz kalacağını göstermiştir. Sönmez'in şiir dilinde ilahi aşkı anlatmaya yetecek kelimelerin bulunmadığı zamanlarda mânâ ile kelime birleşir.

*"Söz senin mânâ senindir, gayrıda efsane gelir
Cemâlidir kabe-i aşk, masiva puthane gelir (s.38)"*

*"Mana girmez ki söze sözden garaz işaretir
Lâl olunca ağızda dil o zaman müfid olur (s.25)"*

Şairin beyitlerde az söz söylemesi bir yandan da tevazu örneğidir, mahcubiyettir. Sanatçı bunu "söz senin mânâ senindir" diyerek ilahi hürmetin bir yansımasını da göstermiş olur. Şairin sükûtu ile de faydalı olabileceğinden bahseder.

*"Sükütümden anlamayan sözümde de anlamaz"
Sükut bilmeyen sözün işi kesret takyid olur(s.25)"*

Mürsel Sönmez'in yukarıda alınan beyiti incelendiğinde sükûtun önemine vurgu yapar. Aynı zamanda beyit içerisinde "Sükütümden anlamayan sözümde de anlamaz" ifadesi Ahmet Amiş Efendi'nin bir sözü olup sanatçı metinlerarasılıkla anıştırmaya başvurmuştur.

*"Ne vuslat var ne fırkat var, bir hal-i araftayız
Melamet oldu bahtımız, ism-i mecnun adımız(s.56)"*

*"Mekân zaman üç nokta, sonra bir nokta olmuş
Her yön bir tek yön olmuş, cenubu şimali yok(s.22)"*

Tasavvufta vahdet inancıyla Allah'ın birliğini çağrıştıran beyitte sanatçı, her şeyin gelip geçici olduğunu derin bir anlam ile aktarmıştır.

*"Yere göre sığmadı dost, müminin kalbindedir.
Orayı mesken edindi şükür canâne-i aşk (s.65)"*

*"Nice Hakkı bildim dese dili hidayet söylese
cedd-i yezidi övenin özü kemdir sözü kemdir (s.54)"*

Şair, hikemî bir üslupla zalimliğin övülmesine karşı çıkar. Yezid zulmüne telmihte bulunan sanatçı, zalimliği öven herkesi “*cedd-i yezid*” diyerek teşbihle anlamı güçlendirir. Beyitler incelendiğinde Mürsel Sönmez’in haksızlığın ve zulmün karşısında olan toplumcu sesi yükselir.

“*Aşk bizim istidâdımız, aşk semâmızda hü mâ*
Sevmek sevilme dileriz, böyledir mu’tadımız(s.56)”

13. yüzyıldan Yunus Emre’nin “*Sevelim Sevillelim*” düşüncesi 21. Yüzyılda Mürsel Sönmez’in beyitlerinde “*Sevmek sevilme dileriz, böyledir mu’tadımız*” diyerek karşımıza çıkar. Mürsel Sönmez, asırlar boyunca yer etmiş tasavvufi düşünceleri kendi söz varlığı içerisinde özgün fakat gelenekten kopmayarak şiir diline yansıtmıştır. Mürsel Sönmez, tasavvufi şiirin temelinde “*söylemeyinceye kadar söylemek*” olduğunu belirtir. Bu düşünce, şairin şiir diline de yansımıştır.

1.5. *Telmih*

Telmih, bir edebî sanat olarak geçmiş edebî geleneğin hatırlanması ve hatırlatılması görevini üstlenir. “Şair veya yazar, telmih yoluyla sözüne güç katmayı veya iddiasını güçlendirmeyi hedefler (Mermer ve Bayram: 2019:165). Kaya Bilgegil, telmihin “parıl parıl parlatmak” manasına da geldiğini belirtir(1989:267). Gelecek kuşaklar için hafızalarda unutulmaya yüz tutmuş geleneğin “parlatılması” telmihler aracılığı ile yapılır. “Tarihteki mühim bir olaya, duruma; meşhur bir nükte, fıkra, kıssa, efsane veya hikâyeye; yahut gelenekte var olan ve bilinen önemli bir âdete, bir inanışa bir şiir veya nesirde münasip bir biçimde işaret etme, onu imâ etme, hatırlatma sanatı” (Olgun: 2007: 466) olarak tanımlanan telmih sanatı ile unutilan değerler beyitlerde okuyucuya hatırlatılır.

“*Ya mülk-ü memleketinden sürgüne gönder beni*
Ya aşkınla sâbib-i mülk-ü Süleyman olayım

Ya ben senin aşkın ile nice şadân olayım
Çek seyf-i İbrahimi sana kurban olayım (s.34)”

Eserden alınan beyitler incelendiğinde söz varlığına yansıyan “*mülk-ü Süleyman ve seyf-i İbrahim*” ifadeleri güçlü birer telmih örneğidir. Şair, Hz. Süleyman ve Hz. İbrahim kıssalarına göndermelerde bulunurken aynı zamanda şiir dili içerisinde imge yaratır. “*Seyf-i İbrahim (İbrahim kılıcı)*” ifadesinde sanatçı Hz. İbrahim’in yaşadığı kurban hadisesine göndermede bulunurken aynı zamanda imge oluşturarak çağrışımdan yararlanmıştır.

Divân-ı Niyâz’da incelenen beyitler arasında Kur’an-ı Kerim’de geçen kıssaların yanında ağırlıklı olarak Ehl-i Beyt ve Hz. Ali ile ilgili telmihlerin yoğun olduğu görülür. Şair, beyitlerde yaptığı hatırlatmalarla Ehl-i Beyt’e olan sevgi ve hürmetin unutilmaması gerektiği vurgusunu da yapar.

“*Naat, sema, musiki dilinde can bulurdu*
ehl-i beyt aşkı ile sanki düldül gibiydi (s.20)”

“*Hatice fatıma ile yar-ı yaranın alidir*
Nur-u aynın hüseyin ile hasandır ya resulallah(s.17)”

“*Hatice, Fatıma, Hasan, Hüseyin*” isimlerini zikrederek ehl-i beyte telmihte bulunan şair aynı zamanda “düldül” ifadesiyle de çağrışımında bulunur. Hz. Muhammed’in Hz. Ali’ye hediyesi olan atın adı Düldül’dür. Bu noktada şair, Hz. Ali’ye telmihte bulunurken aynı zamanda da seçtiği kelimelerle zihinlerde çağrışım uyandırmaktadır. “Necef, Bedir, Heyber” Hz. Ali ile özleştirilmiş yerlerdir. Sanatçı bu yerlere beyitlerde anıştırma yaparak Hz. Ali’ye, Hz. Ali’nin savaşlarına ve kahramanlıklarına hatırlatmalarda bulunur.

“*Gam ise de gam yeme ki bellidir Necef*

Bedir ve Hayber tecelligah-ı velayet(s.11)”

“*Şah-ı velayet ali o nur ile muttasıl*

Yakîn ile bil bunu nefha-i sûr olmadan(s.23)”

Telmih sanatı ile geçmiş, geleceğe bağlanır. Mürsel Sönmez, özelde *Divân-ı Niyâz* adlı eseriyle genelde ise şiirlerinde gelenekten, geçmişten beslenirken seçtiği kelimelerle, oluşturduğu imgelerle geleceğe yönelir. Mürsel Sönmez’in şiir dili geçmiş ile gelecek arasında kurulan adeta bir sühan köprüsüdür. Geçmişe ait telmih ve anıştırmalar, geleceği şekillendirmektedir.

2. Metinlerarasılık ve İktibas

“*Gökkubbe altında söylenmemiş söz yoktur*”³ görüşü metinlerarasılığın temelini oluşturur. Her metin, başka bir metnin içerisinde yer bulabilir. Kristeva, metinlerarasılığı her metin bir alıntılar mozaigi gibi oluşur, her metin kendi içinde başka metnin eritilmesi ve dönüşümü (Kristeva, 1969: 52’den akt. Aktulum: 2000: 41) olarak tanımlar. *Divân-ı Niyâz*’da ise metinlerarası ifadeler daha çok, indirilmiş, insanlığa gönderilmiş “Allah kelâmı”, Kur’an-ı Kerim sure ve ayetleri hatırlatılarak yapılmıştır. Aynı zamanda burada iktibas sanatını görmek mümkündür. Annemarie Schimmel, şiirimizde İslâmiyetin önemini belirtirken Türk şiirinde İslâm kültürünün dinî planını yansıtmayan tek bir mısranın bulunmasının bile güç olduğunu söyler(Schimmel:2001:19, Çev: Kocabıyık). Bu noktada Mürsel Sönmez’in şiir dilinde de İslamiyet’in yansımalarını görmek mümkündür. Mehmet Karaca “Eskiler Kur’an-ı Kerim’i ezber bildiklerinden, ayet ve hadislerden yapılan iktibasları tefrik etmekte bir güçlük çekmezlerdi ve bu bakımdan ayırt edici bir işarete de lüzum yoktu (Karaca: 1960: 82)” diyerek iktibas sanatı ile gelenek arasında güçlü bir bağ kurar.

“*İnciler dökülür elbet senin fem-i muhsininden*

Ol, “in hüve illa vahyün yuhâ”dır ya Resulallah (s.8)”

“*“İkindi güneşiyim” dedin bu aşk ayinesinde*

Zuhur sabahında şanın “duha”dır ya Resulallah (s.8)”

“*Külle yevmin hüve fi şe’n*” o canlar camı sultan

Feyyazı-ı mutlak olandır vahid ehad şahımız(s.28)”

Beyitler incelendiğinde Necm suresi 4. Ayet, Duha Suresi’ne ve Rahman Suresi 29. Ayet’e göndermeler mevcuttur. Şair, Kur’an surelerine hatırlatmalarda bulunurken aynı zamanda şiir dili içerisinde çağrışım gücü yüksek imgeler yaratır. “*Zuhur sabahında şanın “duha”dır ya Resulallah*” ifadesinde “Duha”

³ Bkz. Cicero

suresinin anlamı beyitler içerisinde çağrışımla hatırlatılmıştır. “Zuhur sabahı” ifadesi “duha” suresi için bir göndermedir çünkü “sûre duhâya, yani kuşluk vaktine and ile başladığı için “Duhâ” ismini almıştır (Bilmen:2007:348)”. Mürsel Sönmez’in şiir dili içerisinde yapılan anıştırmalar ilahi aşkın yansıması olarak okuyucunun karşısına çıkar.

*“Oku” buyurduğun beyti okumak nasib eyle
Efendim lütfunla kulun belki müstefid olur(s.26)”*

*“İmdat sendedir efendim senin ünvan-ı kerem
“Vema erselnâke illâ” sensin sultan-ı kerem (s.42)”*

Verilen beyitlerde Alak suresi ve Enbiyâ suresine gönderme yapılmıştır. Alak suresine yapılan gönderme “Oku” ifadesinden anlaşılmaktadır. Alak suresinin ilk ayeti “*Yaratan rabbinin adıyla oku*” şeklinde Türkçeye tercüme edilmektedir. Diğer beyitte ise “İmdat sendedir efendim” ifadesi Enbiyâ Suresi 107. Ayette belirtilen “*(Resûlüm!) Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik.*” ifadesini desteklemektedir. Beyitler incelendiğinde şairin Kur’an-ı Kerim’den aldığı surelerin şiir dili içerisinde derin mânâlar taşıdığını görmek mümkündür. Sanatçı, iktibas sanatı ile Kur’an-ı Kerim’de yer alan ayet ve sureleri şiir dilinin kaynağı haline getirir.

*“gad eflahel müminin” ki ezel vaadin senin
İki cihan müminlere olsun cihan-ı kerim(s.42)”*

*“ferevhun ve reyhaun” ki, tecilli eder bezminde
Değişir bina-yı vücud, olur gönül ku-yı vahdet (s.71)”*

Beyitler arasında Müminun Suresi 14.ayet ve Vakıa Suresi 89.ayetlere göndermeler vardır. Kur’an surelerinin anlamları ile beyit bütünlüğü sağlanarak anlam bütünlüğü oluşturulmuştur. Yapılan incelemenin sonucunda Mürsel Sönmez’in *Divân-ı Niyâz* adlı eserinde metinlerarasılıktan sıkça yararlandığı görülmüştür. Kur’an sure ve ayetlerine göndermelerle şairin şiir dilinde Kur’an-ı Kerim referansına sahip olduğunu görmek mümkündür.

3. Alışılmamış Bağdaştırma, İmge ve Çağrışım

Mürsel Sönmez, şiir dili içerisinde gelenekten faydalanırken söz oyunları ile de gelenekselin dışına çıkar. Şiir dilinde oluşturulan imge ve çağrışımlar, kaynağını anlambilimsel sapsmalardan alır. Anlambilimsel sapsmalar, alışılmamış bağdaştırmalarla her okuyucunun zihninde farklı çağrışımlara olanak sağlar. “Alışılmamış bağdaştırma sözcüklerin anlamsal belirleyicileri ve anlam ayırıcıları yönlerinden alışılmamış dışında, genellikle de okuru şaşırtacak ve ilk anda yadırgatacak biçimde bağdaştırılması olarak tanımlanabilir” (Aksan,1995: 75, 149, 176, 177). Mürsel Sönmez’in şiir dili içerisinde çağrışım gücü yüksek imgelere ve anlambilimsel sapsmalara rastlanmaktadır.

*“Abdiyyet kisvesini giydin “el fakrû fahri” ile can
La taayünde vasfın ağniyadır ya Resulallah (s.9)”*

*“Tecelliler cümbüşünde seyrangah olan bahçesin
Risalet çerağın yanar ihyadır ya Resulallah(s.9)”*

Verilen beyitlerde “abdiyyet kisvesi” ve “tecelliler cümbüşü” ifadeleri alışılmamış bağdaştırmalarla imge yaratmaktadır. Abdiyyet, evliyalığın en yüksek makamıdır. Tasavvufi çağrışımlarla şair, sufi gelenekten faydalanmaktadır.

*“İkiliğin zindanına gece inerken
İlim şehrinde doğar sabah-ı velayet(s.10)”*

*“Gönül kışına düşünce aşkın cemresi
Baharda âşıkane dergâh-ı velayet(s.11)”*

*“Hasretinin yangını ki, kül eyler hayal ülkemi
O yüzden gündüzüm gecem figandır ya Resulallah (s.16)”*

Geleneğin köklerinden faydalanan sanatçı aynı zamanda çağdaş şiirin duygu dünyasını yansıtır. 21. Yüzyılda tasavvufi gelenekle yazılan *Divân-ı Niyâz*, aynı zamanda örneklerde görülen söz oyunlarıyla geleceği de içerisinde barındırır.

*“Kırık gönlüm kayıgımı kurtar nefis balçığından
Rahmetinin bir damlası ummandır ya Resulallah (s.16)”*

*“Bu kesret rüzgârlarında savrulan kuşlara
Kucağımı açmıştır hangah-ı velayet (s.10)”*

Hikemî bir üslupla özelde kendine, genelde ise şiirinin ulaştığı topluma seslenen şair, nefse ve tasavvufi inanışta vahdete ulaşmayı engelleyecek olan kesrete karşı uyarılarda bulunur. Şairin tercih ettiği kelimelerin bugünün dünyasınca açık ve anlaşılır olmasına karşılık taşıdıkları anlam derinliği bakımından zengin çağrışımlarla yüklü imge dünyasını barındırdığını görmek mümkündür.

“ EFENDİM

*Varlık Evhamına aşkı
Ecel edensin efendim*

*Nokta sırrına canları
Bedel edensin efendim*

*Tenezzül edip kulunu
Güzel edensin efendim*

*Harmanlayıp gözyaşımı
Gel edensin efendim*

*Hamdi adıyla âlemde
Esen yel sensin efendim*

*“Yed’ullah” ile elini
Bir el edensin efendim*

*Gaflet dağın hallaç gibi
Tel tel edensin efendim*

*Süflüyi yerden kaldırıp
Göksel edensin efendim*

*Balçıktan yoğurup sonra
Mürsel edensin efendim*

*Özüm yandı çerağ gibi
Kül eden sensin efendim*

*Ateşlerden geçirensin
Gül eden sensin efendim*

*Habibullah bahçesinde
Bülbül edensin efendim*

*Ali aşkı yükleyip
Düldül edensin efendim*

*Sermaye-i canım alıp
Gönül edensin efendim*

*Akıl bendlerimi yıkıp
Behlül edensin efendim*

*Kışımın bahar devşirip
Sümbül edensin efendim*

*Kara zülümât perdesini
Ak tül edensin efendim*

*Hamdi veçhini gösterip
Bülbül edensin efendim (s.14-15)”*

Eserden alınan “*Efendim*” şiiri gelenek içerisinde bir na’t örneğidir. Biçim itibari ile beyitlerle yazılmış olması Klasik Türk edebiyatı geleneğini yansıtırken içerisinde bulunan güçlü çağrışımlar, ilahi aşkı hatırlatan imgelerle günümüz dünyasına ışık tutmaktadır. Mürsel Sönmez, eserlerinde gelenekten istifade ederken seçtiği kelimelerle, yarattığı söz oyunları ile geleceğe yönelmektedir. Şair için gelenek, “içinden gelecek çıkartılabilecek bir hazine olarak”⁴ olarak tanımlanmaktadır.

Sonuç

Divân-ı Niyâz, 21. Yüzyıl içerisinde tasavvufi gelenekle yazılan Mürsel Sönmez’in deyimiyle bir “aşk mektubu”dur. Aşkın en yüksek mertebesi olan ilahi aşka, “sevgili”ye yazılan beyitlerin her birinde geleneğin yansımaları tecelli etmiştir. İncelenen eser, “Divân” adını taşıması sebebiyle geleneğe, içerisinde taşıdığı söz oyunları, yüksek çağrışımlar ve imgelerle bugünün dünyasına ve geleceğe uzanan bir köprüdür.

Yapılan çalışma sonucunda, edebî eserler incelendiğinde ağırlıklı olarak teşbih, mübalağa, telmih, tevriye ve sehli mümteni sanatlarına rastlanmıştır. Yapılan teşbihlerde geleneğe ait mazmunlardan yararlanılırken şairin ilhamıyla özgün teşbihler yaratıldığı görülmüştür. Tasavvufi düşüncenin vücut bulduğu eserde şair, telmih ve tevriyelerle unutulmuş “kul” olmanın sorumluluğunu ve geleneğe dair hatırlatmalarda bulunmuştur. Şairin şiir dili içerisinde anlatılması zor ancak mânânın gönüllerde hissedildiği sehli-i mümteni örnekleri tespit edilmiştir. Eserde telmihlerle yapılan hatırlatmaların yanında şair, beyitleri arasında metinlerarasılıkla Kur’an-ı Kerim Sure ve Ayetlerine göndermelerde bulunmuştur. Mürsel Sönmez bunu beyitlerinde açık göndermelerle yaptığı gibi okuyucunun zihnini yoklamasını beklediği anırtımlarla da yapmıştır. Sure ve ayetlerin anlamları, beyitlerin içerisinde diğer kelimelerle birleşerek güçlü çağrışım ve imgelere dönüşmüştür.

Divân-ı Niyâz ile İslam ve tasavvuf inancını geleneksel bir duyuşla yansıtan Mürsel Sönmez, şiirleri ile geleneği ve geleceği bir arada tutar. Tıpkı Mehmet Akif İnan, Sezai Karakoç, Erdem Beyazıt ve Behçet Necatigil gibi şairlerde olduğu gibi Mürsel Sönmez’in *Divan-ı Niyâz* adlı kitabında da gelenek sadece nazım şekli ve dil düzeyinde değil sanatçının inanç ve maneviyat temelli edebiyat anlayışı, dünya görüşü ve kendini adadığı şiir estetiği açısından önem taşımaktadır.

Geleneğin mazmun dünyasından yararlanırken amacı bugünün dünyasından hızla ilerleyen ve hızla tükenen modernliğin karşısında geleneğin kökleriyle bağlı kalmaktır. Şairin gelenekten yararlanma biçimi, şiiri için dilsel imkânlar aramak ve şiir dilini zenginleştirmek düşüncesiyle olmamıştır. Mürsel Sönmez’in inanç ve maneviyat esaslı geleneğin şiirini, modernizm ve postmodernizmle anlamın tamamen yitirdiği, şiirin söz oyununa döndüğü bu çağda yeniden hatırlatması, kuvvetlendirilmesi bakımından önem taşımaktadır. “*Ağacın kökleri toprağa girmeden ağaç yeryüzünde zuhur etmez.*” Diyen Mürsel Sönmez, özelde *Divân-ı Niyâz* genelde ise diğer eserleriyle geleneğin köklerinden beslenerek geleceğe uzanır.

Kaynakça

Akay, Hasan (1996). *Dilin Dili ve Şiirin Dili*, İlmî Araştırmalar

Aksan, Doğan (1995). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Ankara: Engin Yayınları.

Aksan, Doğan(1974). *Dilbilim Açısından Şiir*, TDK 1974, Sayı: 271 XXIX, S.558- 559 -1974

⁴ Burada şairin ağzından verilen ifadeler, bizzat tarafımızdan şairle yapılan özel mülakattan alınmıştır. 17.02.2023, İstanbul.

- Aktaş, Hasan (2002). *Modern Türk Şiirinde Edebî Sanatlar*, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları
- Aktulum, Kubilay (2000). *Metinlerarası İlişkiler*, Ankara: Öteki Yayınları
- Aydemir, M. (2014). Âsaf Halet Çelebi'nin şiirlerinde geleneğin izleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 3, 219-239.
- Ayvazoğlu, Beşir (1992). *Güller Kitabı*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Bilgegil, M. Kaya (1989). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgât)*, İstanbul: Enderun Kitabevi
- Bilmen, Ömer Nasuhi (2007). *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri*, İstanbul: Bilmen Yayınevi ts., VIII, 4052; Cum'a Ali Abdulkâdir, Me'âlimu suveri'l-Kur'âni'l-Kerîm ve ittihâfâtu durerihî, Kâhire: el-Îmân, II, 348.
- Dilçin, Cem(2016). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Eliot, T. S. (1990). *Edebiyat üzerine düşünceler*. (Çev. Prof. Dr. Sevim KANTARCIOĞLU). Ankara: Kültür Bakanlığı
- Huyugüzel, Ö. Faruk(2019). *Eleştiri Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- İnan, M.Akif.(2016). *Edebiyat ve Medeniyet Üzerine*, Ankara: Eğitimbirsen Yayınları
- Kaplan, Mehmet(1994).*Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 2*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Karaca, Mehmet (1960). *İzahlı Divan Şiiri Antolojisi*, İstanbul: Gün Matbaası
- Macit, Muhsin, Soldan Uğur, (2011). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Mengi, Mine (2009). Sehl-i Mümteni. TDV İslâm Ansiklopedisi, (Cilt 36, s. 321-322). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
- Mermer, Bayram, Ahmet, Yavuz (ed). *Edebiyat Bilgi ve Kuramları*, Nobel Akademik Yayıncılık, 1. Basım,2019.
- Okumuş, Salih (2010).*Cumhuriyet Dönemi Ordulu Şairler Antolojisi*, Ordu: Serüven Kitap
- Olgun, Tahir (1936).*Edebiyat Lügati*, İstanbul: Âsâr-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı
- Pala, İskender (2012). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Saraç, M.A. Yekta(2006).*Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, İstanbul: Gökkubbe Yayınları.
- Shils, Edward (2003). *Gelenek nedir?*. *Doğu Batı Dergisi*, (25): 101-131.
- Schimmel, Annemarie. (2001). *İslam'ın Mistik Boyutları*, (Çev. Ergun Kocabıyık) İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Sönmez, Mürsel (2019). *Divan-ı Niyâz*, İstanbul: İstanbul Yayınları.
- Tatar, Taner. (2000). *Gelenek ve Gelecek*. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 0 (26), 199-215. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusoskon/issue/9524/119003>
- Uludağ, Süleyman. (1993). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Marifet Yayınları

06. Yabancılara Türkçe öğretiminde dinleme sürecinin ölçülp değerlendirilmesi üzerine öğretmen görüşleri

Fikriye İBSAR¹

APA: İbsar, F. (2023). Yabancılara Türkçe öğretiminde dinleme sürecinin ölçülp değerlendirilmesi üzerine öğretmen görüşleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 65-77. DOI: 10.29000/rumelide.1330393.

Öz

Yabancılara Türkçe Öğretiminde dinleme süreci ölçülp değerlendirilirken, uygulayıcılar tarafından seviyelere göre ölçme yöntemleri kullanılır. Kullanılan ölçme yöntemleri ile öğrencilerin dinleme becerisinin geliştirilmesi hedeflenir. Öğreticiler, öğrencilerin dinleme becerisi alanındaki gelişimlerini ölçmek için AOBM’de yer alan seviyelere göre dinleme becerisi yeterlilikleri, ölçüt alınarak hazırlanan sınavlar uygulanır. Yabancılara Türkçe öğretimi alanında öğrencilerin dinleme becerisini ölçebilmek için “Kur Sınavı, Seviye Belirleme Sınavı ve Türkçe Yeterlilik Sınavı” uygulanmaktadır. Bu sınavlarda dinleme becerileri ölçülp değerlendirilirken dinleme bölümlerinde seviyeye uygun dinleme metinleri üzerinden ölçülmektedir. Çalışmada nitel araştırma yaklaşımı kapsamında, kolay örneklem yoluyla belirlenen, TÖMER, DİLMER, MEB- PİKTES, Yunus Emre Enstitüsü, Maarif Vakfı ve Özel dil kurumlarında görev yapan 18 okutmana dinleme becerisini ölçme ve değerlendirmede karşılaştıkları sorunları yansıtılmaları amacıyla bir açık uçlu soru yöneltilmiştir. Elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Bu araştırmanın amacı; Yabancılara Türkçe öğreten öğretmenlerin dinleme sürecinin ölçülp değerlendirmesine ilişkin aksaklıkları ve deneyimlerini ortaya koymak ve bu aksaklıkların çözümüne ilişkin öneriler sunmaktır. Öğretmen görüşlerinden ve içerik analizlerinden elde ettiğimiz verilerle öğrencilerin dinleme hatalarının, kaynak kitaptaki dinleme etkinliklerinin yetersizliğinden, dinleme metinlerindeki kelime sayısı ve kelime çeşitliliğinin fazlalığından, dinleme metinlerinin öğrencinin seviyesine uygun olmamasından, öğreticinin dinleme sürecinde öğrenciyi pasif konumda tutmasından; dinleme öncesi, sırası ve sonrasında dikkat edilecek hususlara değinilmiştir. Çalışmanın sonunda dinleme süreci ölçülürken yaşanan sorunlara ilişkin değerlendirmeler yapılmış ve çeşitli öneriler sıralanmıştır. Ayrıca öğretmen değerlendirme yaparken öğrencilerin kelimeleri fonksiyonel kullanma durumuna, imla ilkelerinin kullanımına ve üslubuna dikkat etmelidir. Özellikle akraba Türk lehçelerinin temsilcileri olan öğrenciler kendi lehçelerindeki kelimeleri, deyimleri ve atasözlerini kullanarak yazma ve konuşmasına zenginlik getirirse öğrencinin bu özelliği öğretmen tarafından değerlendirilmeli ve hatalar varsa düzeltilmelidir. Öğrencilerin Türk diline teşviki ve imrendirilmesi bu değerlendirmelere önemli derecede bağlıdır. Öğretmen değerlendirmesiyle akraba Türk lehçeleri, Türkçeye katkı sağlamalıdır. Çünkü Türk edebi ve dilinin zenginlik kaynağı; yalnız Türkiye Türkçesinin ağızları değil Türk lehçesi de bu bağlamda önemlidir.

Anahtar kelimeler: Dinleme süreci, dinleme metinleri, dinleme aşamaları

1 Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türkçe Eğitimi ABD (İstanbul, Türkiye), fikriyeibsar@stu.aydin.edu.tr, ORCID ID: 0009-0009-1631-3929 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 12.05.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330393]

Teacher opinions on the measurement and evaluation of the listening process in Turkish teaching to foreigners

Abstract

While the listening process is measured and evaluated in Turkish Teaching to foreigners, practitioners use measurement methods according to levels. It is aimed to improve the listening skills of students with the measurement methods used. In order to measure the development of students in the field of listening skills, the tutorials are applied according to the levels in AOBM, the ability to listen, the exams prepared by taking the criteria. "Course Exam, Level Determination Exam and Turkish Proficiency Exam" are applied to measure students' listening skills in Turkish teaching. While listening skills are measured and evaluated in these exams, they are measured in listening sections on the level appropriate listening texts. Within the scope of qualitative research approach in the study, TÖMER, DILMER, MEB-PYCTES, Dolphin Emre Institute, determined by easy sampling, An open-ended question was posed to 18 lecturers working in the Maarif Foundation and Private language institutions to reflect the problems they faced in measuring and evaluating their ability to listen. The data obtained were resolved by the content analysis method. The purpose of this research is to reveal the disruptions and experiences of the tutorials teaching Turkish to foreigners in measuring and evaluating the listening process and to provide suggestions for the resolution of these disruptions. With the data we obtained from teacher opinions and content analysis, the listening errors of the students, the lack of listening activities in the source book, the number of words in the listening texts and the excess of word diversity, the listening texts are not suitable for the level of the student, the tutorial's passive position in the listening process; The points to be considered before, during and after listening are mentioned. At the end of the study, evaluations were made regarding the problems experienced while measuring the listening process and various suggestions were listed. In addition, when evaluating, the teacher should pay attention to the functional use of the words, the use and style of the spelling principles. Especially if students who are representatives of relative Turkish dialects bring wealth to writing and speaking using words, phrases and proverbs in their dialects, this feature of the student should be evaluated by the teacher and corrected if there are errors. The encouragement and encouragement of students in the Turkish language depends significantly on these evaluations. Relative Turkish dialects should contribute to Turkish with teacher evaluation. Because Turkish literary and language source of wealth; not only the Turkish mouths of Turkey Turkish dialect is also important in this context.

Keywords: listening process, listening texts, listening stages

1.Giriş

Dil, alıcı dili (anlama) ve etkileyici dili (bilgi, duygu, düşünce ve fikir iletme yeteneği) içerir. İnsanlar arasındaki iletişim beyinden gelen bir komutla konuşma organlarınca dil seslere dönüştürülüp açığa vurulur. Ortama yayılan sesler dinleyenin işitme organlarıyla beyne ulaşır ve orada çözümlenerek konuşanın iletme istediği mesaj anlamlandırılır.

Dinleme; Sesler önce ses dalgalarıyla kulağa ulaşır duyma sinirleriyle beyne iletilir. İletiler, beyinde imlere dönüştürülür. Son olarak da bu imler beyne ulaştırılır. Böylelikle birey duyduğu sesleri zihninde anlamlandırarak bir takım zihinsel işlemlerle dinlemeyi gerçekleştirir. Birey ilk kez anne karnında

dördüncü aydan itibaren sesleri duymaya başlar. Dış ortamın olmadığı bir sınıvın içinde ve henüz uzuvlarını tamamlanmamış fetüs formundayken iletişimi deneyimler.

Dinleme iletişimin temel zeminini oluşturur. Diğer beceriler (Konuşma, okuma ve yazma becerisi) dinleme becerisini takip eder. Konuşma becerisini, diksiyon çalışmasıyla; dudak, dil ve çene kaslarını geliştirmek mümkündür. Fakat dinleme becerisinde fiziksel olarak müdahalede bulunmamız mümkün değildir. Bu durum dinleme becerisinin geliştirilemeyeceği anlamına gelmemektedir. Emiroğlu (2013) Dinleme Sürecinin Aşamalarını sınıfladığı tablodan “İlgi, İşitme, Dikkat, Kavrama, Dinleme, Değerlendirme, Tepki” görüldüğü üzere dinleme birçok değişkene bağlı olarak gerçekleştirilmektedir. Dinleme, bireyin dil ve düşünme gelişimi ile içinde yaşadığı toplumla şekillenir. Bu sebeple Yabancılara Türkçe öğretiminde farklı ülkelerden gelen öğrencilerin dinleme becerisindeki farklılıklarını daha çok görürüz. Yabancılara Türkçe öğretiminde farklı kültürlerin, toplumun, eğitim aldığı ortam ve en önemlisi aile bireylerinin eğitimi, öğrenciler arasındaki beceri düzeylerini görmemize olanak sağlar. Özellikle gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerden gelen öğrencilerin dil yeteneği bunun en güzel örneğidir. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde dört temel dil becerileri A1-A2, B1-B2 ve C1-C2 seviyelerine ayrılmıştır. Bu gibi farklılıkları dikkate alarak düzenlenen AOBM’de dinleme ve diğer beceriler için süreci ölçme ve değerlendirme ölçütleri mevcuttur. AOBM’de yer alan dinleme becerisi yeterlikleri (Telc, 2013:32) aşağıdaki gibidir:

Tablo 1. Avrupa Ortak Başvuru Metninde Yer Alan Dinleme Becerisine Yönelik Yeterlikler

Düzeyler	Dinleme Becerisi Tanımları
A1	“ Benimle ya da ailemle ilgili veya benim çevremde dolaşan somut şeyleri bildiğim sözcüklerle çok basit tümcelerle ve ancak yavaş yavaş ve tane tane konuşulduğunda anlayabilirim.
A2	Tek tek tümceleri ve günlük yaşamda en çok kullanılan sözcükleri, eğer benim için, örneğin, kişi ve aile, alveriş yapma, iş, yakın çevre üzerine ve benzeri gibi önemli şeylerle ilgili ise anlayabilirim. Kısa, açık ve kısa mesajları ve duyuruları anlayabilirim.
B1	Anlaşılır ve ölçünlü dil kullanıldığında ve iş, okul, boş zaman etkinlikleri ve benzeri gibi bilinen şeyler söz konusu olduğunda, konuşmanın ana noktasını anlayabilirim. Eğer oldukça yavaş ve açık konuşulursa güncel olaylar, benim mesleğim ve ilgi alanlarımla ilgili radyo ve televizyon yayınlarından temel bilgileri anlayabilirim.
B2	Bildiğim bir konuda uzun konuşma metinlerini ve sunumları, hatta işlenen konudaki karmaşık gerekçelendirmeleri anlayabilirim. Televizyonda çoğu haber yayınlarını ve güncel söyleşileri anlayabilirim. Ölçünlü dil konuşulduğunda çoğu filmi anlayabilirim.
C1	Uzun konuşmaları, açıkça yapılandırılmamış ve ilişkiler açıkça belirtilmemiş olsa bile takip edebilirim. Televizyon yayınlarını ve filmleri fazla zorluk çekmeden anlayabilirim.
C2	İster canlı ister medyada konuşulan dili, hatta hızlı konuşulsa bile, anlamakta hiçbir zorluk çekmem. Sadece farklı konuşma türüne/aksana alışabilmem için biraz zamana ihtiyacım olabilir.”

Tablo 1 incelendiğinde dinleme bireyin tüm alanını dikey ve yatay boyutta kapsar. Yabancılara Türkçe öğretiminde bireyin öğrendiği dile hakimiyetini arttırmak, dinleme becerisi kazandırmak ve bu beceriyi geliştirmek amaçlanır. Ayrıca sadece bu beceriyi geliştirmek ve kazandırmak değil, diğer dil becerilerini de eş güdümlü olarak geliştirmek hedeflenir.

Dil öğrencileri, AOBM’de benimsenen Giriş ya da Keşif Düzeyi, Ara düzey ya da Temel Gereksinim Düzeyi, Eşik Düzeyi, İleri Düzey ya da Bağımsız Konuşucu, Özerk Düzey ya da Gerçek Kullanımsal

Yetenek ve Ustalık Düzeyi olarak altı çerçeveye göre dil düzeyleri belirlenmiş ve bu düzeylere göre dil öğrenimlerini gerçekleştirilmektedir.

Yabancılara Türkçe öğretiminde dinleme becerisinin geliştirilmesi için dinleme sürecinde, dinleme etkinlikleri ve diğer ölçme yöntemlerinin geçerliliği, güvenilirliği ve uygulanabilirliği çeşitli ölçme araçlarıyla tespit edilmektedir. AOBM’de yer alan dinleme becerisine yönelik yeterlikleri temel olarak Kur Sınavı, Seviye Belirleme Sınavı ve Türkçe Yeterlik Sınavı dinleme metinleri üzerinden ölçülmektedir. Bu metinlerde dinleme becerisini ölçmek amacıyla çoktan seçmeli testler, doğru-yanlış soruları, eşleştirme soruları, kısa cevaplı sorular, var/yok soruları, boşluk doldurma soruları vb. soru tipleriyle dinleme süreci seviyelere göre ölçülmektedir. Dinleme sınavlarında düzeye uygun olarak kelime sayıları belirlenmiştir. Boylu (2019, s. 100) tarafından yapılan çalışmada dinleme sınavlarında kullanılacak dinleme metinlerinin kelime sayılarını ele aldığı tablo aşağıdaki gibi verilmiştir.

Tablo 2. Dinleme Sınavlarında Kullanılacak Dinleme Metinlerinin Kelime Sayıları

Seviye	Metindeki Kelime Sayısı
A1	150-200
A2	200-250
B1	250-350
B2	350-450
C1	450-550
C2	550-700

Tablo 2’de seviyelere göre verilen kelime sayıları dinleme metni hazırlamada ölçüt olarak alınmaktadır. Dinleme sürecini başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi için seviyeye uygun tema, dil bilgisi, kelime sayısı ve kelime çeşitliliği belirlenmelidir. Böylelikle dinleme sürecinin ölçülmesindeki hatalar ve öğrenme farklılıkları en az seviyeye indirilebilir.

Kurs sınavları dört temel dil becerisi alanına göre sırayla yapılmaktadır. Öğrenci kur atlama sınavlarında dil bilgisi, kelime bilgisi, dinleme, yazma, konuşma, sözlü anlatım, karşılıklı konuşma ve okuma sınavlarından sorumludur. İlk sınavları dinleme becerisi alanındadır.

Kur atlama sınavlarında; dinleme becerisine yönelik sınavda 2-3 metin verilir. Metinler öğrenciye en az 2 en fazla 3 kez dinletilir. Bu metinleri öğrenciye dinlettikten sonra metne dayalı sorular, doğru-yanlış, boşluk doldurma gibi alıştırmalarla anlama süreci ölçülür. Uygulayıcılar tarafından dinleme sınavlarında gözlemlenen problemler ölçme sürecine önemli katkı sağlayacaktır. Bu çalışmada yabancılara Türkçe öğretiminde dinleme sürecinin ölçülüp değerlendirilmesi incelenerek öğretmen görüşlerine yer verilmiştir.

1.1.Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, yabancılara Türkçe öğretiminde dinleme becerisini ölçme ve değerlendirmede karşılaşılan sorunları yabancı dil olarak Türkçe öğretmenlerin görüşleri çerçevesinde belirlemektir. Bu

amacı gerçekleştirmek için 'Size göre dinlemede ölçme-değerlendirme nasıl olmalıdır?' sorusuna yanıt aranmıştır.

1.2.Araştırmanın Önemi

Araştırma, Yabancılara Türkçe öğretiminde dinleme becerisindeki kazanımların öğrenciye kazandırılması ve öğretmenlerin yaşadıkları sorunların çözümü bakımından önem arz etmektedir.

2.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışma, nitel bir araştırmadır. Araştırmada elde edilen veriler içerik analizi tekniğiyle çözümlenmiştir. İçerik analizi tekniği uygulanırken önce veriler kodlanır, temalar bulunur, kod ve temalar düzenlenir, bulgular tanımlanarak yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 242-243). Böylece yabancılara Türkçe öğretenlerin dinleme becerisini ölçme ve değerlendirmede yaşadıkları sorunlara işaret eden sözcüklerin veya kavramların varlığı belirlemeye çalışılmış, bunların anlamları ve ilişkileri çözümlenerek karşılaşılan sorunlara ilişkin çıkarımlarda bulunulmuştur.

2.1.Verilerin Toplanması ve Analizi

TÖMER, DİLMER, MEB- PİKTES, Yunus Emre Enstitüsü, Maarif Vakfı ve Özel dil kurumlarında görev yapan 18 okutmana "Size göre dinlemede ölçme ve değerlendirme nasıl olmalıdır?" biçiminde bir açık uçlu soruyla, cinsiyete ve çalışma sürelerine ilişkin soruları içeren görüşme formu yöneltilmiştir. Katılımcıların gönüllülük esasına göre sorulara yanıt vermeleri sağlanmıştır.

"Size göre dinlemede ölçme ve değerlendirme nasıl olmalıdır?" biçimindeki açık uçlu sorunun çalışmanın amacına uygunluğu uzman görüşüne başvurularak değerlendirilmiştir.

Araştırmanın verileri 18 öğreticiye yöneltilen soruyu yanıtlamasıyla elde edilmiştir. Araştırma verilerinin çözümlenmesinde, içerik çözümlenmesi tekniğinden yararlanılmıştır. Öncelikle öğretim elemanlarının soruya verdikleri yazılı yanıtlar kodlanmıştır. Ardından bu kodlar belli temalar altında toplanmıştır. Araştırma verileri, öğreticilerin açık uçlu soruya verdikleri yanıtlardan doğrudan alıntılar yapılarak sunulmuştur. Doğrudan alıntılar yapılırken her bir öğretici için de kodlama yapılmıştır. (Ö1: öğretici 1 gibi) Araştırmanın inandırıcılığını artırmak için belirlenen kategoriler ve ortak temalar araştırmacının dışında aynı üniversitede görev yapan iki alan uzmanınca ayrı ayrı incelenmiş, daha sonra bir araya gelinerek verilerle saptanan ortak temalar arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar giderilmiş ve bu şekilde oluşturulan kodlama ve kategoriler üzerinde görüş birliğine varılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

2.2.Katılımcılar

Bu araştırmanın katılımcıları, TÖMER, DİLMER, MEB- PİKTES, Yunus Emre Enstitüsü, Maarif Vakfı ve Özel dil kurumlarında çalışmış ve çalışmakta olan 18 öğretmenden oluşturulmuştur. Katılımcıların cinsiyete göre dağılımları frekans ve yüzde olarak aşağıdaki şekildedir:

Tablo 3. Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı

Kategori	f	%
Kadın	12	66,7
Erkek	6	33,3

Toplam 18 100,0

Tablo 3. incelendiğinde, araştırmaya dahil olan 18 katılımcının 12'sinin kadın, 6'sının erkek öğretici olduğu görülür. Katılımcıların yüzdelik oranı % 66,7 kadın, % 33,3 erkek biçimindedir. Cinsiyet bakımından kadın öğretmenler erkek öğretmenlerden iki katı olduğu görülmektedir.

Katılımcıların eğitim durumu, mesleki tecrübe, mezun olunan bölüm, çalışılan kurum ve yabancı dil olarak Türkçe sertifikası verilerininin dağılımları frekans ve yüzde olarak aşağıdaki şekildedir:

Tablo 4. Eğitim Alanına İlişkin Kişisel Veriler

Kategori	Alt kategori	f	%	
Eğitim Durumu	Lisans	9	50,0	
	Yüksek Lisans	9	50,00	
	Doktora	0	00,0	
	Toplam	18	100,00	
Mesleki Tecrübe	0-1	9	50,0	
	2-3	1	5,6	
	3-4	4	22,2	
	5+ yıl		22,2	
	Toplam	18	100,0	
Mezun Olunan Böl.	Türkçe Eğitimi	4	22,2	
	Türk Dili ve Edebiyatı	8	44,4	
	Dilbilim	0	00,0	
	Türkçe Öğretmenliği	5	27,8	
	Yabancı Dil Öğretmenliği Böl.	1	5,6	
	Toplam	18	100,0	
Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Sertifikası	Yunus Emre Enstitüsünden	1	5,6	
	Herhangi Bir Üniversiteden	7	38,9	
	Yok	10	55,6	
	Toplam	18	100,0	
Kategori	Alt kategori	f	%	
	Çalışılan Kurum	TÖMER- DİLMER	7	38,9
		MEB- PİKTES	1	5,6
		Yunus Emre Enstitüsü	1	5,6
		Maarif Vakfı	1	5,6
		Özel Kurum	6	33,3
Toplam	16	88,9		
Missing System		2	11,1	
Toplam		18	100,0	

Tablo 4. incelendiğinde Eğitim Durumu kategorisinden 18 öğretmenin 9'u Lisans, 9'u Yüksek Lisans mezunu olduğu görülür. Katılımcıların yüzdelik oranı % 50 Lisans, % 50 Yüksek Lisans biçimindedir. Eğitim durumu bakımından öğreticilerin yarısının alanında uzmanlaştığı görülmektedir.

Mesleki Tecrübe kategorisinden katılımcıların 9'u ilk yılında, 1'i 2-3.yılında ,4'ü 3-4.yılında ve 4'ü 5 yılın üstünde olduğu görülür. Katılımcıların yüzdelik oranı % 50 0-1 yıl, % 5,6 2-3 yıl, % 22,2 3-4 yıl, % 22,2 5+ yıl biçimindedir. Yabancılara Türkçe öğretimi alanın revaçta olduğu görülmektedir.

Mezun Olunan Bölüm kategorisinden katılımcıların 4'ü Türkçe eğitimi, 8'i Türk Dili ve Edebiyatı, 5'i Türkçe öğretmenliği, 1'i Yabancı dil öğretmenliğinden olduğu görülür. Katılımcıların yüzdelik oranı % 22,2 Türkçe eğitimi, % 44,4 Türk Dili ve Edebiyatı, % 27,7 Türkçe öğretmenliği, % 5,6 Yabancı dil öğretmenliği bölümü biçimindedir. Türk Dili ve Edebiyatından mezun olan öğretmenlerin oranının yüksek olduğu, Türkçe eğitimi ve öğretmenliğinden mezun olanların oranlarının yakın olduğu ve Dilbilim alanından mezun olmadığı görülmektedir.

Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi sertifikası kategorisinden katılımcılardan 1'i Yunus Emre Enstitüsünden, 7'si herhangi bir üniversiteden aldığı görülür. Katılımcıların yüzdelik oranı % 5,6 Yunus Emre Enstitüsünden, % 38,9 herhangi bir üniversiteden biçimindedir. Katılımcıların neredeyse yarısı Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi sertifikasına sahip olduğu görülmektedir.

Çalışılan kurum kategorisinden öğreticilerin 7'si TÖMER-DİLMER, 1'i MEB-PİKTES, 1'i Yunus Emre Enstitüsü, 1'i Maarif Vakfı, 6'sı Özel kurumda çalıştığı görülür. Katılımcıların yüzdelik oranı %38,9 TÖMER-DİLMER, % 5,6 MEB-PİKTES, % 5,6 Yunus Emre Enstitüsü, % 5,6 Maarif Vakfı, % 33,3 Özel kurum biçimindedir. TÖMER-DİLMER ve Özel Kurumda çalışan oranlarının birbirine yakın olduğu görülmektedir.

3.Bulgular

Bu bölümde öğreticilerin Yabancılara Türkçe öğretiminde dinleme sürecinin ölçülmesiyle ilgili hazırlanan açık uçlu ve kapalı uçlu sorularla ilgili görüşlerine yer verilmiştir. "Dinleme metni şekil özellikleri ve öğretici yeterliliği" ne ilişkin öğretmen görüşleri ve bunların frekans değerleri verilmiştir. Diğer bir kapalı uçlu soru olan "Sizce kur atlama sınavlarında dinleme metni kaç tane olmalıdır?" sorusunun cevabı dairesel grafikte gösterilmiştir. Ankette "Size göre dinlemede ölçme ve değerlendirme nasıl olmalıdır?" açık uçlu sorusuyla öğreticilerin verdikleri yanıtlardan doğrudan alıntılar yapılarak sunulmuştur.

Tablo 5. "Dinleme Metni Şekil Özellikleri ve Öğretici Yeterliliği" ne İlişkin Öğretmen Görüşleri ve Bunların Frekans Değerleri

Sorular	f (evet)	f (hayır)
1.Yabancılara Türkçe Öğretiminde ölçme ve değerlendirme eğitimi aldınız mı? (Kurs, program vs.)	13	4
2.Yabancılara Türkçe Öğretiminde dinleme sınavı yaptınız mı?	10	8
3.Avrupa Ortak Başvuru Metnine uygun dinleme metni yazdınız mı?	5	13
4.Sizce ders kitaplarındaki dinleme metinlerinde metin altı sorular yeterli midir?	5	12
5.Sizce ders kitaplarındaki dinleme etkinlikleri yeterli midir?	2	15

6.Sizce ders kitaplarındaki dinleme metnlerinin kelime çeşitliliği öğrencinin seviyesine uygun mudur?	11	5
7.Sizce dinleme metnlerinin kelime sayıları öğrencinin yeterlik düzeyinde midir?	9	8

Tablo 5. incelendiğinde “Yabancılara Türkçe Öğretiminde ölçme ve değerlendirme eğitimi aldınız mı?” (Kurs, program vs.) sorusuna 18 öğretmenden 13 öğretmen “evet” cevabını, 4 öğretmen “hayır” cevabını vermiştir. “Evet” cevabına bakıldığında öğrencilerin yetkinliğinin olduğu görülür. Diğer anket sorusu olan “Yabancılara Türkçe Öğretiminde dinleme sınavı yaptınız mı?” sorusuna ankete katılan öğretmenlerden 10 öğretmen “evet”, 8 öğretmen “hayır” cevabını vermiştir. Cevaplar neredeyse birbirine çok yakındır.

Tablo 5’teki 3.soruyu incelediğimizde ankete katılan 18 öğretmenden 5 öğretmen Avrupa Ortak Başvuru Metni’ndeki dinleme becerisi kazanımlarına uygun dinleme metni yazmıştır. Dinleme metni yazan öğretmenlerin tablo 2’deki *Eğitim Tecrübesi 5+ yıl* olan öğretmenlerin olduğu öngörülebilir.

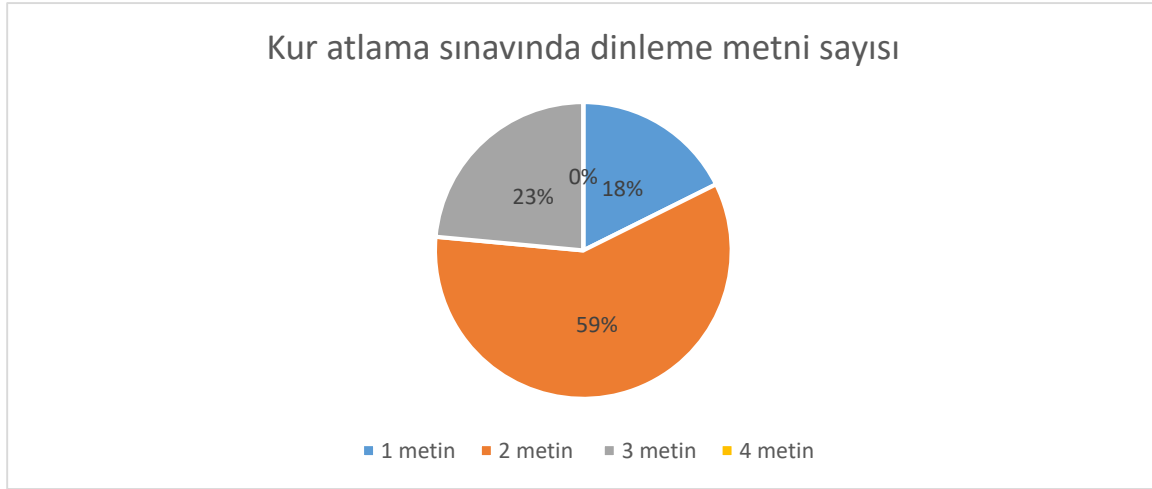
Yukarıdaki tabloda ankete katılan 18 öğretmenin 4. ve 5. sorulara verdikleri “hayır” cevaplarıyla ders kitaplarındaki dinleme etkinliklerinin ve dinleme metnindeki metin altı sorularının yetersiz olduğunu belirtmiştir. Dinleme alıştırmalarının artırılmasının gerektiği ifade edilebilir. Diğer anket soru olan altıncı soruda “Sizce ders kitaplarındaki dinleme metnlerinin kelime çeşitliliği öğrencinin seviyesine uygun mudur?” sorusuna öğretmenlerden 11 öğretmen “evet”, 5 öğretmen “hayır” cevabını vermiştir. Öğreticilerin verdiği cevaplardan ders kitaplarının, seviyeye uygun kelime çeşitliliği içerdiği söylenebilir.

Tablo 5’teki 7.soru olan “Sizce dinleme metnlerinin kelime sayıları öğrencinin yeterlik düzeyinde midir?” sorusuna verilen cevaplara göre dinleme metnlerinde kelime sayılarının öğrencilerin yeterlik düzeylerine uygun olmadığını düşünen öğretmenlerin oranı anketteki katılımcıların yarısıdır. Bu durumda kaynak olarak kullanılan ders kitaplarının istenilen nitelikte olmadığını söyleyebiliriz.

Anket sorularından 6. ve 7.soruya verilen öğretmen cevaplarından dinleme metnindeki kelime çeşitliliği istenilen düzeydedir. Fakat metindeki kelime sayısı öğrenci seviyesine uygun olmadığı söylenebilir. Bu iki soruyu karşılaştırdığımızda dinleme metnindeki kelime sayısının fazla olduğunu kelime çeşitliliğine ilişkin verilen cevaptan tespit edilebilir. Ayrıca öğrencilerin kullandıkları ders kitapları farklılık gösterebilir. Bu nedenle öğrencilerin cevaplarını etkilemiş olabilir.

Araştırma anketin öğretmenlere sorulan “Sizce öğretmen, öğrencinin dersteki dinleme hatalarını ne zaman düzeltmelidir?” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde, öğretmenlerden dinleme hatalarına anında 12 ve gecikmeli dönüt verilmesi gerektiğini düşünen 6 öğretmen olduğu tespit edilmiştir.

Yabancılara Türkçe Öğretiminde belli seviye gruplarında yapılan kur atlama sınavlarında okuma, dinleme, yazma, konuşma, karşılıklı konuşma, sözlü anlatım sınavları yapılmaktadır. Dinleme sınavlarında metin sayılarının kaç tane olmasına ilişkin anketteki “Sizce kur atlama sınavlarında dinleme metni kaç tane olmalıdır?” sorusuna cevap veren öğretmenlerin verileri tablo 6’de verilmiştir

Tablo 6. Dinleme metni sayısı verileri.

Tablo 6 incelediğinde 10 (%59) öğretmen Kur atlama sınavında 2 tane metin olmasına ilişkin görüş belirtmiştir. Diğer öğretmenlerden 4'ü 3 dinleme metni, 3 öğretmen 1 dinleme metni olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Verilere göre kur atlama sınavlarında özellikle yüksek kurlarda 2 dinleme metni seçilmesi dinleme becerisinin ölçülüp değerlendirilmesinde daha yararlı olacağı söylenebilir.

Çalışmada yapılan ankette “Size göre dinlemede ölçme ve değerlendirme nasıl olmalıdır?” açık uçlu sorusuna ilişkin öğretici görüşleri ele alınmıştır. Öğretmen cevapları incelendiğinde “Dinleme sürecinin ölçülüp değerlendirilmesi” ne ilişkin 7 öğretmen görüşünün olduğu görülür. Katılımcıların verdikleri yanıtlardan doğrudan alıntılar yapılarak sunulmuştur.

“Sade ve biraz daha anlaşılır olmalıdır.” (Ö.1)

“Dinleme yapıldıktan sonra öğrenciyle birlikte o dinlemeyi yaratıcı drama şeklinde oynayıp öğrencinin kendisine not vermesi istenebilir.” (Ö.2)

“Tane tane, net, anlaşılır ve o seviyeye uygun kelime seçimi ile...” (Ö.3)

“Öğrenciyle işbirlikli bir şekilde olmalıdır. Her temada yer verilmeli ve aksatılmamalıdır.” (Ö.4)

“Dinleme esnasında da aldıkları notlar takip edilmelidir. İyi not alan öğrenci sonuçta başarılı olmuş olacak ve metni anlamış olacaktır. Bu da ölçme ve değerlendirmeyi etkilemektedir. Ayrıca öğrencinin kelime hazinesini de ortaya çıkaracaktır. Ayrıca metni dinlerken kelime kelime mi anlamaya çalışıyor yoksa bağlamdan hareketle mi bunu da gözlemlemek gerekmektedir. Bence not alırken de bir değerlendirme yapılmalıdır. Öğrencinin hızlı anlaması önemli. Ayrıca dinleme yapmadan önce soruların okunması istenmekte ve 2 defa dinleme yapılmaktadır. Dinlemede her şeyi not alması değil, istenilen bilgiyi algılaması önemlidir. Metinlerde ve sorularda aynı cümleler doğrudan verilmemelidir. Öğrenci soruları Bloom Taksonomisi'nin üst basamaklarına doğru çıkacak şekilde cevaplamalıdır. Öğrenci kelimeyi duyar duymaz işaretlemek yerine manayla hareket etmelidir. Doğru-yanlış, var-yok, tablo işaretleme, eşleştirme, test, boşluk doldurma olabilir. Fakat boşluk doldurma dikte gibi olmamalıdır. Dikte, kelime yazım hatalarını azaltmak için sadece yardımcı olarak kullanılması daha iyi olur düşünüyorum.” (Ö.5)

“Hem süreç değerlendirmeli hem de ürün değerlendirilmesi yapılmalıdır.” (Ö.6)

“Konuşma ve dinleme ağırlıklı olmalıdır.” (Ö.7)

Öğretmenlerin ifadelerinden *“Sade ve biraz daha anlaşılır olmalıdır.” (Ö.1)* ve *“Tane tane, net, anlaşılır ve o seviyeye uygun kelime seçimi ile...” (Ö.3)* verdiği cevaplardan dinleme metinlerindeki kelime sayısı ve çeşitliliğindeki fazlalığının öğrencinin dinleme anında anlamlandırma sürecini yavaşlattığı ifade edebilir.

Dinleme sonrasında etkinlik yapılması gerektiğini söyleyen öğretmen *“Dinleme yapıldıktan sonra öğrenciyle birlikte o dinlemeyi yaratıcı drama şeklinde oynayıp öğrencinin kendisine not vermesi istenebilir.” (Ö.2)* ifadesiyle vurgulamıştır. Dinleme sonrası yapılan etkinliklerin kalıcı öğrenmeyi arttırdığı çıkarılabilir.

Diğer bir öğretmen *“Öğrenciyle işbirlikli bir şekilde olmalıdır. Her temada yer verilmeli ve aksatılmamalıdır.” (Ö.4)* yorumuyla dinleme öncesi, dinleme anı ve dinleme sonrası sürecinin yürütülmesini sadece öğretmen tarafından değil öğrenciyi de dinleme sürecinin her aşamasına dahil edilmesi gerektiğini açıkça ifade etmiştir. Ayrıca dinleme metnindeki temanın farklılığına ve zorluk derecesine göre ayırt edilmeden öğrencinin dinleme aşamalarının sürecinin dahil edilmesini söylemiştir.

Yabancılar Türkçe öğretiminde gerek ders anındaki konuşmada gerekse dinleme etkinliklerindeki yazma sürecinde öğretmenin, öğrencilerin hatalarına yönelik düzeltmeler yapılması gerektiğinden, öğrencinin anlamlandırma sürecini hangi yöntemle yaptığından, anlama sürecinin hızından, öğrencinin kelime hazinesinin zenginliğinden, dinleme öncesi öz hazırlık yapmaktan, metin ve metin altı soruların tutarlılığından, üst bilişsel basamağa ulaştırmaktan ve dinleme alıştırmalarının kısa cevaplı olmasından (Ö.5) ifade etmiştir.

Öğretmen yorumlarından biri olan *“Hem süreç değerlendirmeli hem de ürün değerlendirilmesi yapılmalıdır.” (Ö.6)* ifadesinde dinleme öncesi, dinleme anı ve dinleme sonrası aşamaların iyileştirilmesi ve dinleme metinlerinin seviyeye uygun hazırlanmasını gerektiğini tespit etmiştir.

Ankete katılımcılarından son öğretmen yorumu ise *“Konuşma ve dinleme ağırlıklı olmalıdır.” (Ö.7)* ifadesidir. Dinleme becerisi diğer bir beceri alanı olan konuşma becerisiyle ortaklaşa yürütülmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Yabancılar Türkçe öğretimi alanında çalışmış ve çalışmakta olan öğretmenler dinleme sürecinin ölçülüp değerlendirilmesine ilişkin görüş belirttikleri bu çalışmada, ortaya çıkan problemler ele alınmıştır. 18 öğretmenden 7 katılımcı açık uçlu soruyu yanıtlamış ve görüşlerini ortaya koymuştur. Öğretmen görüşlerinden ve içerik analizlerinden elde ettiğimiz verilerle dinleme öncesi, sırası ve sonrasında dikkat edilecek hususlara değinilmektedir. Dinleme öncesi aşamada dinlemeye hazırlık yapılmaktadır. Hazırlık aşaması etkinliklerle gerçekleşir. Bunlar: Ön hazırlık, Zihinsel Hazırlık, Ön bilgileri harekete geçirme, Anahtar kelimelerle çalışma, Tahmin etme, Amaç belirleme, Tür, yöntem ve teknik belirlemedir. Dinleme aşamasında dinlediklerini anlama, bilgiyi zihinde canlandırma ve uygulama çalışmaları gerçekleştirilmelidir.

Birey bir taraftan dinlemekte bir taraftan da dinlediklerini zihinde yapılandırmaktadır. Bu çalışma üç aşamada gerçekleşir: Sözlü Anlama, Zihinde Yapılandırma, Bilgiyi Uygulamadır. Dinleme sonrası

aşamada ise daha çok dinleme sürecinin tamamlanıp değerlendirilmesi çalışmalarını içermektedir. Dinlemenin amacına ulaşması değerlendirilir. Yapılandırıcı yaklaşım sonuç yerine süreç ve öz değerlendirme üzerinde durmaktadır. Öğrencinin kendini değerlendirmesi özendirilmelidir. Ayrıca öğretmen Yapılandırıcı yaklaşımın iki grupta ele aldığı etkileşimsel ve etkileşimsel olmayan etkinliklerden yararlanabilir. Etkileşimsel Etkinliklerden; konuşmaları dinleme, dil paylaşımı, dil oyunları ve gösterileri dinleme gibi etkinliklerden dinleme sürecinde öğrenciyi aktif kılabilir. Aynı şekilde Etkileşimsel Olmayan Etkinliklerden; drama, tiyatro okuma konusunda konferanslar, sunular, radyo yayınları, sözlü özetler, açıklayıcı konuşmalar, taklitler, skeçler vb. etkinlikler öğrencinin hem dinleme hem konuşma becerisinin gelişimine olanak sağlamak gerekir.

Bulgular bölümünde belirtildiği üzere tablo 5'teki üçüncü soruyu incelediğimizde ankete katılan 18 öğretmenden 5 öğretmen Avrupa Ortak Başvuru Metni'ne uygun dinleme metni yazmıştır. Dinleme metni yazan öğretmenlerin eğitim tecrübesinin 5+ yıl olan öğretmenlerden oluştuğu öngörülebilir. Çünkü dinleme metni yazmak için Yabancılara Türkçe öğretimi alanında tecrübe kazanmak gerekmektedir. Dinleme metninin hangi seviyeye uygulanacağı, o seviyede hangi temanın kullanılacağı, seviyeye uygun kelime seçimleri, dil bilgisi seçimleri ve metin altı sorularının hazırlanış kriterleri göz önünde tutularak yazmak gerekmektedir. Yani dinleme metni yazma süreci uzun, detaylı ve uzmanlık gerektiren bir serüvendir.

Tablo 5'teki yedinci soruya verilen cevaplardan gereksiz kelimeler, kelime tekrarları ve bilinmeyen kelimelerin fazla olduğu da söylenebilir. Öğrenci başlangıç seviyesindeyse eğer Türkçenin zor olduğunu düşünebilir ve dilin zor olduğunu düşünerek kursu bırakabilir.

Tablo 6'daki verilere göre Kur Atlama Sınavlarında 2 dinleme metni seçilmesi dinleme becerisinin ölçülüp değerlendirilmesinde daha yararlı olacağı öğretmenler tarafından tespit edilmiştir. Kur atlama sınavları yabancı dil öğretim kurumlarında 3 metin üzerinden yapılmaktadır. Öğretmenlerin tavsiyelerine göre düşünüldüğünde, kur seviyesi orta ve yüksek olan öğrencilere yapılan dinleme sınavları, öğrencinin odağının kaybolmasına ve dinleme sürecinin verimliliğinin azalmasına sebep olabileceği ön görülmektedir.

Sonuç olarak, dinleme sürecinin ölçülüp değerlendirilmesinde AOBM çerçevesinde öğrencinin seviyesine uygun materyaller geliştirilmeli ve düzenlenmelidir.

Dinleme sürecindeki problemleri azaltmak için:

1. Dinleme materyalleri sadece ders kitabındaki ses kayıtlarıyla ilerlenmemelidir. Öğretmen öğrencinin seviyesine uygun dinleme materyalleri sunmalıdır. Ayrıca ses kayıtlarının vb. materyallerin nitelikli olmasına dikkat edilmelidir.
2. Dinleme metninin konusuna uygun karşılıklı konuşma ve dikte yaptırılmalıdır.
3. Öğretmen dinleme ortamını iyileştirmeli ve düzenlemelidir.
4. Dinleme esnasındaki yanlış anlamalardan doğan komik ifadelerde öğretmenin dönütü normal bir ses tonuyla ve öğrenciyi rencide etmeyecek şekilde olmalıdır.
5. Öğreticiler diksiyon eğitimi ve ölçme ve değerlendirmeye ilişkin sertifika programlarına katılmalıdır.
6. Seçilen dinleme metinleri okuma metinden farklı olmalıdır.

7. Dinleme metinlerinde bilinmeyen kelime sayısı en fazla 3 olmalıdır.
8. Dinleme metni, öğrenciye ses kaydı aracılığıyla dinletiliyorsa elektronik cihazın kalitesi ve sesin kaynağına olan uzaklığına dikkat edilmelidir.
9. Öğrencinin seviyesiyle dinleme metindeki hız paralel ilerlemelidir.
10. Dinleme metni öğretmen tarafından seslendiriliyorsa öğretmen dinleme hatalarına ilişkin geri dönüt verileri uygun ayarlamalıdır. Öğretmen metni işlenen konuya uygun bir şekilde seslendirmelidir.
11. Kur seviyesi orta ve yüksek olan öğrencilere 2 dinleme metni üzerinden sınav yapılmalıdır.
12. Kur atlama sınavlarında dinleme metni öğrenciye dinletilmeden önce metin altı sorular öğrenciye okunmalı bilinmeyen kelimeler varsa açıklanmalıdır.
13. Türk soylu öğrenci gruplarında, kendi anadili ile Türkçede geçen ortak ve benzer kelimeler, deyimler ve atasözleri dinleme metinlerinde verilmelidir.

Kaynakça

- Binboğa, G. & Eğin, E. & Gölova, A. *Örgütsel davranışın karanlık yüzü ve Türkçe literatürün incelenmesine yönelik bir araştırma*. JEL Kodu: M1, M10, M54.
- Biçer, N. (2017). Yabancılara Türkçe öğretimi alanında yayınlanan makaleler üzerine bir analiz çalışması. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 27.
- Boylu, E. (2019). Yabancılara Türkçe öğretiminde ölçme değerlendirme uygulamaları ve standart oluşturma. *Doktora Tezi*.
- Balcı, M. & Melanloğlu, D. (2020). “Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı” üzerine. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (KÜSBD)*, 10(2), 173-198.
- Çifçi, M & Ersoy, M. (2019). Okulöncesi eğitimi alanındaki araştırmaların yönelimleri: bir içerik analizi. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*.8(3).
- Deniz, K. & Keray Dinçel, B. (2019). Türkçe öğretmenlerinin anlama becerilerinde ölçme ve değerlendirmeye yönelik görüşleri. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(1), 28-64.
- Emiroğlu, S. (2013). Türkçe öğretmeni adaylarının dinleme sorunlarına ilişkin görüşleri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Türkçenin Eğitimi Öğretimi Özel Sayısı*,6(11).
- Elmas, E. & Güler, F. (2013). Radyo ve TV yayıncılığının ses boyutu ve stüdyo akustiğinin düzenlenmesi. *İleri Teknoloji Bilimleri Dergisi*, 2(2), 50- 61.
- Göçer, A. & Arslan, S. & Çaylı, C. (2017). Türkçe eğitiminde öğrenci gelişim durumunun belirlenmesinde süreç temelli tamamlayıcı ölçme değerlendirme yöntem ve araçları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(28), s.263-292.
- Göçer, A. (2018). Türkçe eğitiminde ölçme ve değerlendirme (2. Baskı). *Pegem Akademi Yayınları*.
- Göçer, A. (2019). Öğrencilerin dinlediğini anlama yeterliklerinin yazılı sınavlarla değerlendirilebilirliği üzerine. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10(1), 50-59.
- Işıkhan C. (2008). İnsan sesinin teknolojik üretim ve işleme modelleri üzerine bir inceleme: Tını üretim modellerinden müziksel doğrulamaya geçiş. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hakemli Dergisi*, 01(08).
- Kurudayıoğlu, M. & Kana, F. (2013). Türkçe öğretmeni adaylarının dinleme becerisi ve dinleme eğitimi öz yeterlik algıları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2), 245-258.
- Kurudayıoğlu M. & Kiraz, B. (2020). Dinleme stratejileri. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8(2), 386-409.
- Kaysılı, B. (2014). Zihin kuramı ve dil arasındaki ilişki: bir derleme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 15(2) 81-93.

- Melanlıoğlu, D. (2012). Dinleme Becerisinin Geliştirilmesinde Ailenin Rolü. *Sosyal Politika Çalışmaları*. 7(29).
- Melanlıoğlu, D. & Karakuş Tayşi, (2013). E. Türkçe öğretim programındaki dinleme kazanımlarının ölçme değerlendirme yöntemleri bakımından sınıflandırılması. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 2(6), 23-32.
- Özbay, M & Boylu, E. (2015). Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenler için dil öğrenme stratejileri envanterinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(4). 82-96.
- Özbey, B. & Genç, A. (2019). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde ders kitaplarında dinleme becerisi alanında kullanılan alıştırmaların değerlendirilmesi. *SEFAD*, 1(42), 197-212.
- şen Yaman, G. (2016). Yabancı dil olarak Arapça öğretiminde whatsapp kullanımı. *International Journal of Contemporary Educational Studies (IntJCES)*, 2(1), 37-47.
- Tunagür, M. & Lokman Turan, L. (2021). Üstbilişsel etkinliklerin öğrencilerin bilgilendirici metin yazma becerilerine, tutumlarına ve üstbilişsel yazma farkındalıklarına etkililiğinin karma yöntem araştırması ile incelenmesi. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*.18(2).
- Telc. (2013). *Diller için Avrupa ortak öneriler çerçevesi, öğrenim, öğretim ve değerlendirme*. Almanya: Telc GmbH.
- https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Kurumsal/IdariBirimler/egitim_ogretim_daire_bsk/pedagogik-formasyon-usul-ve-esaslar.aspx

Online faydalanılan sözlük

<https://www.reverso.net/text-translation> (en son erişim tarihi: 03.06.2023)

07. Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen C1 düzeyi öğrencilerinin yazma becerisindeki kelime sıklıkları

Gülşah PARLAK KALKAN¹

Ali KIRIŞ**

APA: Parlak Kalkan, G. & Kırış, A. (2023). Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen C1 düzeyi öğrencilerinin yazma becerisindeki kelime sıklıkları. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 78-86. DOI: 10.29000/rumelide.1330402.

Öz

İleri düzey (C1-C2), çeşitli dil yapılarının uygun şekilde kullanılarak metinlerin birbirine bağlanması açısından ulaşılması hedeflenen son eştir. Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde C1 seviyesine ulaşmış öğrencilerden içeriği zengin, uzun metinleri anlamaları, mantıksal bağlantıları kurmaları ve kendilerini sözlü, yazılı olarak iyi yapılandırılmış şekilde ifade etmeleri beklenir. Yetkin dil kullanıcısı, eğitimden sosyal yaşama dek hayatın tüm alanlarında gelişmiş kelime hazinesi ile dili işlevsel, akıcı ve çok yönlü kullanabilir. Dil öğretim sürecinde temel becerilerin geliştirilmesinde kelime hazinesi elzemdir çünkü öğrenciler bu dil yapılarını üretici dil becerileri ile kullanmaktadır. Bu çalışmada, Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen C1 düzeyi öğrencilerinin yazma becerisinde tercih ettiği kelime türlerinin sıklıkları tespit edilmiştir. Yapılan analiz neticesinde ulaşılan sonuçlar tablolar hâlinde sunulmuştur. Araştırmanın amacı ise Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen C1 düzeyi öğrencilerinin sıklıkla tercih ettiği kelime kategorilerinden yola çıkarak dil öğretim süreçlerini kolaylaştırmaya yönelik öneriler sunmaktır.

Anahtar kelimeler: Türkçe, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi, yazma becerisi, kelime sıklığı

Word frequencies in writing skills of C1 level students learning Turkish as a foreign language

Abstract

The advanced level (C1-C2) is the final threshold to be reached in terms of linking texts with the appropriate use of various language structures. In teaching Turkish as a foreign language, students who have reached the C1 level are expected to understand long texts that are rich in content, establish logical connections, and express themselves in a well-structured way orally and in writing. C1 level learners can express themselves instantly and fluently without having to look up words as often. Can use the language effectively and flexibly in social and professional life, education and training. Can express their views on complex issues in a clear, orderly and detailed manner. Grammar is essential in the development of receptive language skills, reading and listening skills, as well as speaking and writing skills from productive language skills, because students use these language structures with productive language skills. In this study, the frequency of the word types preferred by C1 level students learning Turkish as a foreign language in writing skills was determined. The results obtained as a result of the analysis are presented in tables. The aim of the study is to present suggestions to

¹ Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Kilisli Muallim Rıfat Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi (Kilis, Türkiye), gulsahparlak@kilis.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0986-9768. [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 12.05.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330402]

¹¹ Uzm. Türkçe Öğr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi (Kırşehir, Türkiye). alikiribis@icloud.com, ORCID ID : 0000-0002-1751-1160.

facilitate language teaching processes based on the word categories frequently preferred by C1 level students who learn Turkish as a foreign language.

Keywords: Turkish, teaching Turkish as a foreign language, writing skills, word frequency

Giriş

Türkçe Sözlük'te kelime kavramı "Anlamlı ses veya ses birliği, söz, sözcük, lügat." şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2023). Somut ya da soyut söz kalıpları olan kelimeler, bir ya da birden çok heceli ses öbeklerinden oluşur. Dildeki kelimeler anlamlı, görevli dil birimleridir (Korkmaz, 2007: 6). Kelime, mânâsı/gramer vazifesi bulunan ve tek başına kullanılan ses veya sesler topluluğudur (Ergin, 1985: 95).

Dil öğretim sürecinde dört temel dil becerisinin bütünleşik, işlevsel bir rolü vardır. Her bir becerinin gelişmesi diğer becerilerin gelişmesi ile ilişkilidir. Bu bağlamda yazma becerisi de diğer beceriler kadar önemli bir yer tutar. Yazma becerisinin geliştirilmesinde Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen C1 düzeyi öğrencilerinin zihnindeki kelime hazinesinin yetkin bir şekilde gelişmesi elzemdir. Nitekim zihinde tasarlanan düşünce, yazı aracılığı ile kâğıda dökülmektedir. Yazılı anlatımda ileri düzey beceri kazanılması evvela somut veya soyut düşüncelerimizi karşılayabilecek kelimeler ile mümkündür.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde öğretici ve öğrencilerin ilk başvurduğu sesler topluluğu kelimedir. İletişim sağlanması da somut veya soyut söz kalıpları ile gerçekleşir. Bunun yanında derslerde kullanılan materyallerin hazırlanmasından dört temel dil becerisinin kazanılmasına dek tüm aşamalarda kelimeler ilk uyarandır. Nitekim dil öğretim sürecinde dört temel dil becerisinin geliştirilmesi sözcükler sayesinde gerçekleştirilmektedir (Göçen ve Okur, 2017).

Kelime sıklığı, belirli uzunluktaki bir konuşma ya da bir yazıda aynı birimin gerçekleşme sayısıdır (Vardar, 2002). Yurt dışındaki araştırmalarda da kelime sıklığı "Kelime ne kadar sıklıkta kullanılıyor?" sorusunun cevabı niteliğindedir (Thorndike, 1921).

Konuşanı en çok olan dilden konuşanı en az olan dile kadar tüm dillerde en sık ve en az kullanılan kelimeler, kelime grupları, kelime türleri vardır. Eğitimden iş hayatına dek tüm sosyal alanlar ve dilin kullanıcı olduğu kültür bu sıklığı belirleyen faktörlerdendir. Türkçede de en sık kullanılan kelimeleri, kelime gruplarını, kelime türlerini Türk kültüründen, tarihine kadar Türk sosyal yaşamı belirlemektedir.

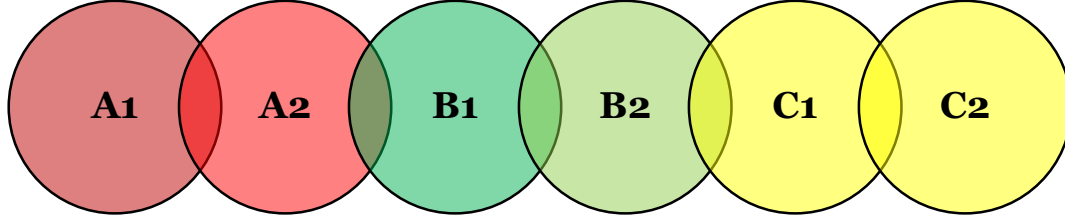
İleri düzey (C1-C2), çeşitli dil yapılarının uygun şekilde kullanılarak metinlerin birbirine bağlanması açısından ulaşılması hedeflenen son eşittir. Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde C1 seviyesine ulaşmış öğrencilerden farklı konulardaki içeriği zengin, uzun metinleri anlamaları, mantıksal bağlantıları kurmaları, okuyucu kitlesine uygun bir üslup seçmelerinin yanı sıra kendilerini sözlü ve yazılı olarak yapılandırılmış şekilde ifade etmeleri de beklenir.

Yetkin dil kullanıcısı, eğitimden sosyal yaşama dek hayatın tüm alanlarında gelişmiş kelime hazinesi ile dili işlevsel, akıcı ve çok yönlü kullanabilir. Dil öğretim sürecinde temel becerilerin geliştirilmesinde kelime hazinesi elzemdir çünkü öğrenciler bu dil yapılarını üretici dil becerileri ile kullanmaktadır.

Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni ve Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı incelendiğinde her dil seviyesinin belirli kelimeler çerçevesinde ele alındığı görülür. Bu bağlamda dil öğretim sürecinde kullanılan materyallerden ders kitapları da her bir seviye için 6 üniteye ayrılmış ve

her ünite için belirli ünite başlığı belirlenmiştir. Bu üniteler, ünite adındaki kelimelerin etrafında şekillenip dört temel dil becerisi esasına göre işlenmektedir.

Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni'nde yer alan dil seviyeleri (A1-A2, B1-B2, C1-C2) Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. D-AOBM Ortak Başvuru Seviyeleri

Şekil 1 incelendiğinde ilk düzeyin A1 olduğu görülmektedir. D-AOBM çağın gereksinimlerine uygun güncelleştirmeler yaparak A1 düzeyinden evvel "A1 Öncesi" adı altında hedef dil öğretim sürecinin başlangıç aşamasını da hazırlık düzeyine çekmiştir.

Araştırmanın amacı

Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen C1 düzeyi öğrencilerinin paragraf tutarlılık düzeylerini belirleme amacı, bu öğrencilerin paragraf tutarlılık düzeylerinden hareketle paragraf yazma becerilerinin geliştirilmesine ilişkin işlevsel katkı sunmaktır. Bu öğrencilerinin yazma becerisindeki kelime sıklıklarının belirleme amacı, öğrencilerin eğitimden sosyal hayata dek karşılaştıkları belirli kelime, kelime grubu, kelime türlerinden hareketle ileri düzeydeki dil öğretim sürecine işlevsel katkı sunmaktır.

Araştırmanın önemi

Dil öğretim sürecinde dört temel dil becerisinin kazanılması, geliştirilmesi ve hedef dilde sağlıklı bir iletişim sağlanabilmesi esas gayedir. Bunun yanında hedef dilin kültürünü öğrenmek de elzemdir. İleri düzey dil kullanıcısının tüm bunlara egemen olabilmesinin ilk aşaması kelime hazinesinin zenginleştirilmesinden geçer. Nitekim kelime hazinesi zayıf olan dil öğrencisinin dört temel beceriyi kazanmasına yönelik girişimleri tam anlamıyla gerçekleşemez. Bundandır ki Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen C1 düzeyi öğrencilerinin kelime sıklığını tespit etmek bu düzeyde öğrenim gören öğrencilerin hangi kelimeleri, kelime türlerini çoğunlukla kullandığını ortaya koymak elzemdir.

Araştırma konusu

Uluslararası öğrenciler, dört temel dil becerisini kazanmada ve geliştirmede kelime hazinesinin zenginleştirilmesinin önemine ilişkin yeterince zaman ayıramamaktadır. Oysaki bir dilin yetkin bir şekilde öğrenilmesi, geliştirilmesi dört temel dil becerisinin bütünleşik işlevi ile mümkündür. Buradan hareket ile bütünleşik işlevi kazanmanın yolu kelime hazinesinin zenginleştirilmesi ile mümkün olmaktadır.

Araştırmada Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen C1 düzeyi öğrencilerinin yazma becerisindeki kelime, kelime türleri sıklığı incelenmiş olup araştırmanın bulgularından hareket ile çeşitli önerilere yer verilmiştir.

Araştırmanın problemi

Dil öğretim sürecinde dört temel becerinin kazanılması, geliştirilmesi ilkin kelime hazinesinin zenginleştirilmesi ile gerçekleşir. Dolayısıyla Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin kelime hazinesi çeşitlendirilmediğinde dört temel dil becerisinin geliştirilmesinde aksaklıklar oluşur.

Problem cümlesi

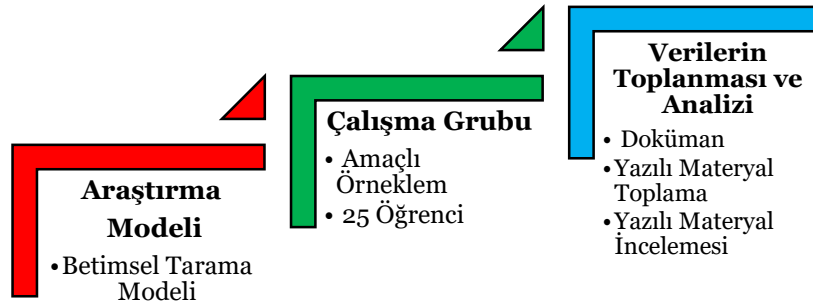
Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen C1 düzeyi öğrencilerinin yazma becerisindeki kelime, kelime türleri sıklığı nedir?

Yöntem

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın modeline, çalışma grubuna, veri toplama süreci ve veri toplama araçlarına, veri analizi/çözümlemesine yer verilmiştir.

Araştırmanın modeli

Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen C1 düzeyi öğrencilerinin yazma becerisindeki kelime, kelime türleri sıklıklarının incelendiği bu araştırmada, nicel araştırma desenlerinden betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Bir olgu ya da olay ile ilgili görüşlerin, tutumların geniş grupların yanında bireyler tarafından betimlenmeye çalışması betimsel taramayı gerektirir (Karakaya, 2012:59). Araştırma sürecinin diyagramı aşağıda sunulmuştur:

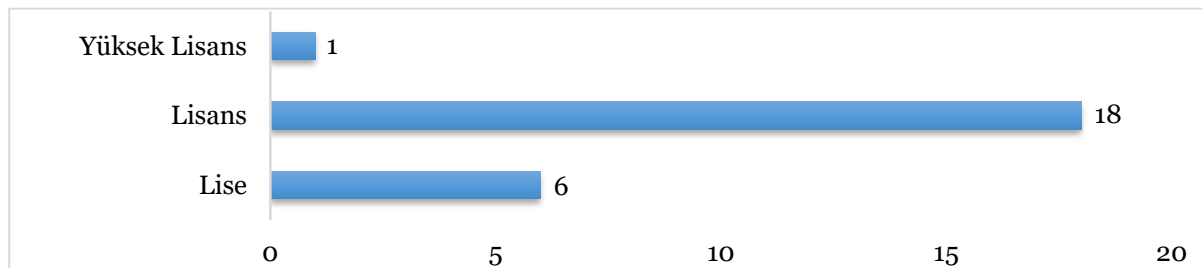

Şekil 2. Araştırma Süreci Diyagramı

Çalışma grubu

Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen C1 düzeyi öğrencilerinin yazma becerisindeki kelime sıklıklarını belirleyen bu araştırmanın çalışma grubunu 2019-2020 eğitim-öğretim yılında Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi TÖMER'de C1 düzeyinde öğrenim gören 25 katılımcı oluşturmaktadır. Ayrıca çalışmaya katılan öğrencilerin eğitim durumu lise, lisans, yüksek lisans düzeyindedir.

Grafik 1. Katılımcıların Eğitim Durumu

Grafik 1 incelendiğinde frekans sırasına göre 18 katılımcının lisans, 6 katılımcının lise, 1 katılımcının yüksek lisans düzeyinde eğitim aldığı görülmektedir. Toplamda ise 25 uluslararası katılımcı bulunmaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Özellikler		(f)
Yaş	18-20	6
	21-29	18
	40+	1
Cinsiyet	Kadın	13
	Erkek	12
Kur	C1	25
Ülke	Bosna-Herkes	1
	Irak	2
	İran	1
	Kazakistan	4
	Kırgızistan	3
	Kuveyt	1
	Mali	4
	Mısır	1
	Moğolistan	1
	Somali	4
	Suudi Arabistan	1
	Suriye	1
	Türkmenistan	1
	Yemen	1
Toplam		25

Tablo 1 incelendiğinde 25 uluslararası katılımcıdan 13 katılımcının kadın, 12 katılımcının erkek olduğu görülmektedir. Yaş özellikleri incelendiğinde 18 katılımcının 21-29 yaş aralığında, 6 katılımcının 18-20 yaş aralığında, 1 katılımcının ise 40 yaş ve üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların ülkeleri incelendiğinde ise frekans sıralamasına göre 4 katılımcı Kazakistan, 4 katılımcı Mali, 4 katılımcı Somali, 3 katılımcı Kırgızistan, 2 katılımcı Irak, 1 katılımcı Bosna-Hersek, 1 katılımcı İran, 1 katılımcı Kuveyt, 1 katılımcı Mısır, 1 katılımcı Moğolistan, 1 katılımcı Suudi Arabistan, 1 katılımcı Suriye, 1 katılımcı Türkmenistan, 1 katılımcı Yemen'den Türkiye'ye gelerek TÖMER'de C1 kurunda eğitim almıştır.

Veri toplama süreci ve veri toplama araçları

Araştırmanın problem cümlesinden hareket ile Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen C1 düzeyi öğrencilerinin kelime, kelime türleri sıklığını belirleme amacıyla yapılan bu çalışmada 25 uluslararası öğrenciye 5 kompozisyon konusu verilmiştir. Kompozisyon konuları bulgular aşamasından önce

alanyazın uzmanlarının görüşlerine göre şekillenmiş; görüş birliği ve görüş ayrılığından hareket ile araştırmanın güvenilirliği için Miles ve Huberman'ın (1994:64) formülü (Güvenirlik = görüş birliği / görüş birliği + görüş ayrılığı) kullanılmıştır.

Veri analizi/çözümlemesi

Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen C1 düzeyi öğrencilerinin yazma becerisindeki kelime, kelime türleri sayısal veriler ile açıklanmıştır. Araştırmada kelime, kelime türleri sıklığı düzeyleri frekans (f) ve yüzde (%) değerleri kullanılarak tablolar hâlinde sunulmuştur.

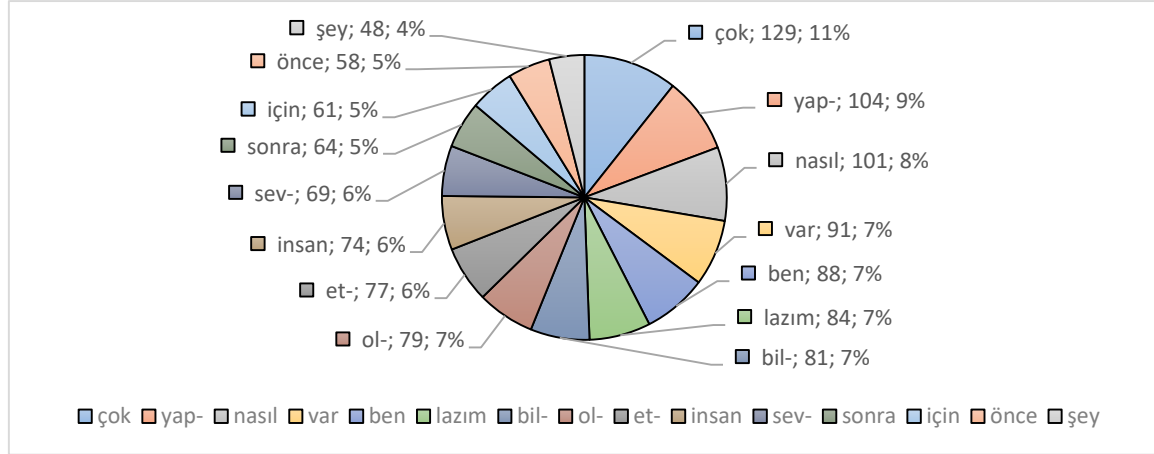
Bulgular

Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen C1 düzeyi öğrencilerinin yazma becerisindeki kelime sıklığı belirlenirken bu öğrencilerin yazılı anlatımlarında en az 122 en çok 227 kelime kullandığı gözlemlenmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların En Sık Kullandığı Kelimeler

Kelime	Kur	Paragraf Sayısı	(f)	%
çok	C1	58	129	11
yap-	C1	58	104	9
nasıl	C1	58	101	8
var	C1	58	91	7
ben	C1	58	88	7
lazım	C1	58	84	7
bil-	C1	58	81	7
ol-	C1	58	79	7
et-	C1	58	77	6
insan	C1	58	74	6
sev-	C1	58	69	6
sonra	C1	58	64	5
için	C1	58	61	5
önce	C1	58	58	5
şey	C1	58	48	4
Toplam		58	234	100

Tablo 2 incelendiğinde katılımcıların yazma becerisindeki kelime sıklıkları frekans sıralamasına göre 129 adet “çok”, 104 adet “yap-“, 101 adet “nasıl”, 91 adet “var”, 88 adet “ben”, 84 adet “lazım”, 81 adet “bil-“, 79 adet “ol-“, 77 adet “et-“, 74 adet “insan”, 69 adet “sev-“, 64 adet “sonra”, 61 adet “için”, 58 adet “önce”, 48 adet “şey” kelimeleridir. Bulgulara ilişkin verilerin dağılım oranları aşağıdaki grafikte yer almaktadır:

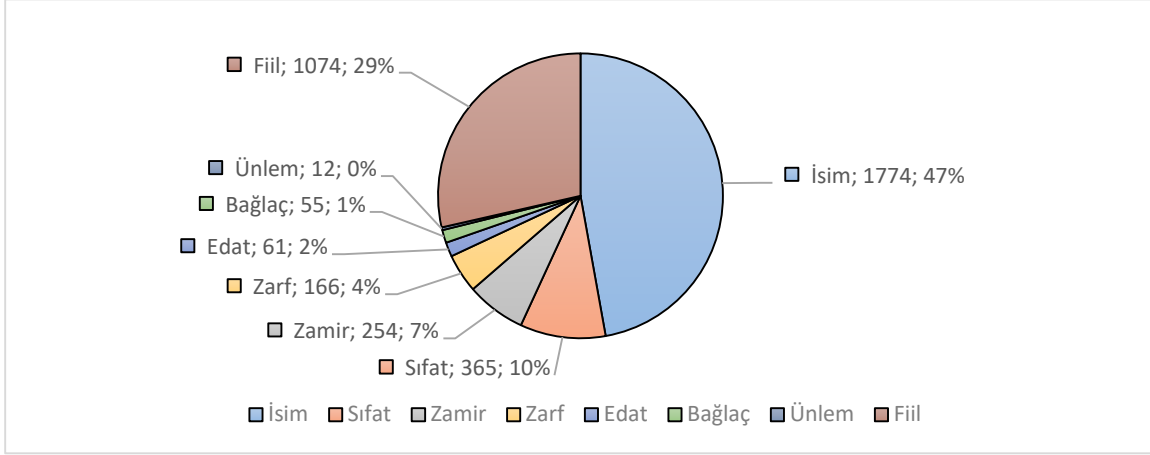
Grafik 2. Katılımcıların En Sık Kullandığı Kelimelerin Dağılım Oranları

Grafik 2 incelendiğinde katılımcıların yazma becerisindeki kelime sıklıkları dağılım oranları frekans sıralamasına göre %11 oran ve 129 adet ile “çok”, %9 oran ve 104 adet ile “yap-“, %8 oran ve 101 adet ile “nasıl”, %7 oran ve 91 adet ile “var”, %7 oran ve 88 adet ile “ben”, %7 oran ve 84 adet ile “lazım”, %7 oran ve 81 adet ile “bil-“, %7 oran ve 79 adet ile “ol-“, %6 oran ve 77 adet ile “et-“, %6 oran ve 74 adet ile “insan”, %6 oran ve 69 adet ile “sev-“, %5 oran ve 64 adet ile “sonra”, %5 oran ve 61 adet ile “için”, %5 oran ve 58 adet ile “önce”, %4 oran ve 48 adet ile “şey” kelimeleridir.

Tablo 3. Katılımcıların En Sık Kullandığı Kelime Türleri

Kelime Türleri	Kur	Paragraf Sayısı	(f)	%
İsim	C1	58	1774	47
Sıfat	C1	58	365	10
Zamir	C1	58	254	7
Zarf	C1	58	166	4
Edat	C1	58	61	2
Bağlaç	C1	58	55	1
Ünlem	C1	58	12	0
Fiil	C1	58	1074	29
Toplam		58	3761	100

Tablo 3 incelendiğinde katılımcıların yazma becerisindeki kelime türleri sıklıkları frekans sıralamasına göre 1774 isim, 1074 fiil, 365 sıfat, 254 zamir, 166 zarf, 61 edat, 55 bağlaç, 12 ünlemdir. Bulgulara ilişkin verilerin dağılım oranları aşağıdaki grafikte yer almaktadır:

Grafik 3. Katılımcıların En Sık Kullandığı Kelime Türlerinin Dağılım Oranları

Grafik 3 incelendiğinde katılımcıların yazma becerisindeki kelime türleri sıklıkları dağılım oranları frekans sıralamasına göre %47 oran ve 1774 adet ile isim, %29 oran ve 1074 adet ile fiil, %10 oran ve 365 adet ile sıfat, %7 oran ve 254 adet ile zamir, %4 oran ve 166 adet ile zarf, %2 oran ve 61 adet ile edat, %1 oran ve 55 adet ile bağlaç, %0 oran ve 12 adet ile ünlemdir.

Tartışma ve sonuç

Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenler dört temel becerinin kazanılmasında, geliştirilmesinde çeşitli aksaklıklar yaşamaktadır. Bilhassa kelime hazinesini zenginleştirmeyen uluslararası öğrenciler dil öğretim sürecinde temel becerilerin kazanılmasında, geliştirilmesinde zorluk çekerler.

Barın (2003: 312) dil öğretim sürecinde birçok araştırmada temel söz varlığına yönelik çalışmaların ana dile yönelik olanlarının ana dil öğretiminde kullanılan ders kitaplarındaki kelime hazinesini şekillendirmiş olduğunu, yabancı dil öğretimine yönelik olanlarının ise hangi kelimelerin verilmesi ya da verilmemesi gerektiği üzerine yol gösterici bir rol üstlendiğini ifade etmiştir.

Batur, Özçelik ve Uluçınar (2021) yaptıkları çalışma sonunda uluslararası öğrencilerin dil öğretim sürecinde temel becerilerin kazanılmasına, geliştirilmesine yönelik bilhassa yazma becerisinin kazanılması, geliştirilmesinde kelime çalışmalarına daha fazla yer verilmesi gerektiğini, bu öğrencilerin farklı kelime edinimlerinin sağlanması gerektiğini belirtmişlerdir.

Temel dil becerilerine ilişkin yapılan araştırmalarda ise dört temel dil becerisinin kazanılmasında, geliştirilmesinde en zorlayıcı alanın yazma becerisi olduğu belirtilmektedir (Çakır 2010; Kroll, 1990; Murray, 1985; Selvikavak, 2006). Bu bağlamda Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin yazma becerisinin zorlayıcı olduğunu ifade etmesinde kelime hazinesinin zenginleştirilememesi önemli yer tutar.

Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen C1 düzeyi öğrencilerinin kelime ve kelime türleri sıklığı incelendiğinde, D-AOBM ve Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı'na uygun, zengin içerikli ders kitapları kullanıldığı hâlde, katılımcıların aktardığı metinlerin C1 düzeyinin yetkin kazanımlarını tam anlamıyla karşılayamadığını söylemek mümkündür. Nitekim C1 düzeyinde öğrenim gören uluslararası öğrencilerin bu düzeye uygun kelimeler ile zihinlerinde tasarladığı düşünceleri aktarmaları

beklenir. Ne var ki bu çalışmada yer alan C1 düzeyindeki katılımcıların duygu ve düşüncelerini ifade ederken tercih ettikleri kelime çeşitliliğinin dil öğretim sürecinin başlangıç aşamasında olan öğrencilerin kullandıkları kelimeler ile benzerlik taşıdığı ifade edilebilir. Kısacası katılımcılar belirlenen konu ile ilgili fikirlerini C1 düzeyine uygun az sayıda kelimeyi sık sık tekrar ederek ifade etmişlerdir.

Öneriler

Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlere dört temel beceriyi yetkin bir şekilde kazandırmak, geliştirmek adına çok yönlü ve işlevli kelime hazinesi oluşturulmalıdır. Bu bağlamda dil öğretim sürecinde anlam çeşitliliği olan kelimelerle etkinlik temelli çalışmalar yaptırılmalıdır. Kelime çalışmaları yapılırken sunuş yolu ile öğretimden ziyade buluş yolu ile öğretim esas alınmalı, Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlerin kelimelerin anlam yönünü keşfetmeleri sağlanmalıdır. Ayrıca D-AOBM ve Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı'ndaki C1 düzeyi kazanımlarından hareketle yetkin kelime kullanımı gerçekleştirilmelidir.

Kaynakça

- Barın, E. (2003). Yabancılara Türkçenin öğretiminde temel söz varlığının önemi. *TÜBAR*, 13, 311-317.
- Batur, Z., Özçelik, M. ve Uluçınar, U. (2021). B1 Düzeyindeki Öğrencilerin Yazılı Anlatımlarındaki Kelime Sıklığı Üzerine Bir Araştırma, *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(7), 597- 6
- Çakır, İ. (2010). Yazma Becerisinin Kazanılması Yabancı Dil Öğretiminde Neden Zordur? *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, (28), 146-165.
- Ergin, Muharrem (1985). *Türk Dil Bilgisi (15. Baskı)*. İstanbul: Boğaziçi.
- Göçen, G. & Okur, A. (2017). Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenenlerin Yazılı Anlatımlarındaki Sözcüklerin Kullanım Sıklığı. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19 (3), 119-136. DOI: 10.17556/erziefd.336484
- Karakaya, İ. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri. A. Tanrıöğen (Editör)*, Ankara: Anı.
- Korkmaz, Zeynep (2007). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi (2. Baskı)*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Kroll, B. (1990). *Second Language Writing. Research Insights For The Classroom*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Miles, M. B., Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Murray, D. (1985). *A Writer Teaches Writing (2nd edition)*. Boston: Houghton Mifflin Co.
- Selvikavak, E. (2006). *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde İleri Düzeydeki Öğrencilerin Paragraf Yazma Becerisini Geliştirme Üzerine Bir Uygulama*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dilbilim (Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi) Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Thorndike, Edward Lee (1921). *The Teacher's Word Book (1st edition)*. New York: Columbia University.
- Türk Dil Kurumu. (2023). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.

08. Gagauz edebi metinlerinde yemin ritüeline dair semantik bir analiz

Leyla DİLEK¹

APA: Dilek, L. (2023). Gagauz edebi metinlerinde yemin ritüeline dair semantik bir analiz. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 87-97. DOI: 10.29000/rumelide.1330404.

Öz

Düşünce ve inanç atmosferindeki gizil gramatikal kodları simgeleyen yemin unsuru, karşı tarafı inandırma çabasıyla verilen güçlü bir söz verme eylemini karşılamaktadır. Bu otantik ritüel aracılığıyla inşa edilen güven ortamı, kutsal değerler ve insanüstü güçlerden dilenen yardımı nitelerek, tinsel ve sosyal bildirişim mekanizmasının yapısal ipuçlarını belirgin kılmaktadır. Dolayısıyla inandırma işleviyle öne çıkan imgesel çağrışım; Gagauz insanının kutsiyet attettiği, manevi gücüne inandığı, değer verdiği kavram, obje veya izleklerin tespiti hususunda önem arz etmektedir. Söz konusu hissel donanım vasıtasıyla, Gagauz dilinin vokabüler evreninden yansıyan sanatsal bileşim görünür kılınmaktadır. Çalışmada Gagauz edebi metinlerinden akseden yemin ritüeli ve bu evrensel olgunun estetik katmandaki retorik izdüşümü vurgulanmıştır. Betimsel önermeden hareketle, yemin göstergesine dair anlam grafiği yorumsal analiz tekniğiyle incelenmiştir. Araştırma dokusuna özgü teorik birimlerin veri tabanı semantik yörüngede tasarlanmış, doküman analizi faktörü esas alınmıştır. Çalışma metin bağlamında çözümlenen yemin odaklı sözcelerin anlam piramidinde desenlenen edebi tepkimeyi işaretlemiştir. Polisemi ekseninde oluşum sergileyen tasviri bileşimin, din kaynaklı olan/olmayan ya da beddua tarzındaki görüngülerle sesletildiği dikkati çekmiştir. Anlam yelpazesine dayanak yaratma gayretiyle modellenen yemin ifadesinin; sorumluluk üstlenme, karşıdakini inandırma, verilen sözün yerine getirilmesine yönelik etkiyi güçlendirme gibi amaçlara hizmet ettiği belirlemiştir. Bir söz verme hareketi olarak imgelenen bu sanatsal bileşim, kutsalın şahitliğinde veya doğrudan kutsalın üzerine yapılan bir doğrulama işlemi sembolize etmiştir. Güven ortamı yaratmak amacıyla ant dizgesi kapsamında şekillenen ritüellerin semantik bağlamdaki açınımlı, Gagauz yazınındaki estetik vurguyu perçinlemiştir. Böylelikle dilsel devinin lirik düşlemini orijinal dizilimlerle etkin kılan bu sanatsal iletinin, Gagauz edebi düzlemine armonik bir yön çizdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gagauz yazını, yemin ritüeli, semantik, analiz

A semantic analysis of the oath ritual in Gagauz literary texts

Abstract

The element of oath, which symbolizes the latent grammatical codes in the atmosphere of thought and belief, corresponds to a strong promise made in an effort to convince the other party. The atmosphere of trust built through this authentic ritual characterizes the help sought from sacred values and superhuman powers, and makes the structural clues of the spiritual and social communication mechanism clear. Therefore, the imaginary connotation that stands out with its persuasive function; It is important to determine the concepts, objects or themes that Gagauz people attribute to their holiness, believe in their spiritual power and value. By means of the emotional equipment in question, the artistic composition reflected from the vocal universe of the Gagauz

1 Uzman, MEB, Bozhöyük 80. Yıl İlk/Ortaokulu (Siirt, Türkiye), dilekleyla2@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-3083-2214 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 05.05.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330404]

language is made visible. In the study, the ritual of the oath, which is reflected in Gagauz literary texts, and the rhetorical projection of this universal phenomenon in the aesthetic layer are emphasized. Based on the descriptive proposition, the meaning graph of the oath indicator was analyzed with the interpretive analysis technique. The database of theoretical units specific to the research tissue is designed in a semantic trajectory, and the document analysis factor is based. The study marked the literary reaction patterned in the meaning pyramid of oath-oriented utterances analyzed in the context of the text. It is noteworthy that the descriptive composition, which is formed on a polysemia axis, is voiced with phenomena originating from/non-religious or in the style of curse. Modeled with an effort to underpin the spectrum of meanings, the expression of the oath; it has been seen that it serves purposes such as assuming responsibility, convincing the other, and strengthening the effect of fulfilling the promise. This artistic composition, which is imagined as an act of making a promise, symbolized a verification process in the witness of the holy or directly on the holy. The semantic unfolding of the rituals shaped within the scope of the vow system in order to create an atmosphere of trust has reinforced the aesthetic emphasis in Gagauz literature. Thus, it has been determined that this artistic message, which activates the lyrical phantasy of linguistic movement with original sequences, draws a harmonic direction to the Gagauz literary plane.

Keywords: Gagauz literature, oath ritual, semantics, analysis

Giriş

Söylem mekaniğini, düşünsel tepkimeyi ve eylemsel dizgeyi gerçekleştirme ya da gerçekleştirilmeme isteğini sembolize eden yemin unsuru, ahdetme sözcüsünü belirgin kılmaktadır. Karşı tarafı inandırma çabasıyla betimlenen bu evrensel olgu, kutsal öğelerin şahitliğinde veya kutsalın üzerine yapılan bir onaylama eylemini sembolize etmektedir. Bireyleri dürüst davranmaya sevk etme gayesiyle bütünleşen dilsel oluşum, aynı zamanda kişinin tinsel ve özdeksel potansiyelini de nitelendirmektedir.

Yemin, bir kimsenin bir işi yapıp yapmadığı ya da doğrusu söylediği konusunda dini inançları doğrultusunda yaratıcısını, kutsal varlıkları veya toplumun önde gelen şahıslarını şahit göstererek, söylediklerine ve eylemlerine dayanak oluşturma çabasıdır. İspat vasıtası ve sorumluluk üstlenme gibi amaçlara hizmet etmesi sebebiyle, toplum hayatı içerisinde vazgeçilmez bir öğe olarak karşımıza çıkmaktadır (Toptaş ve Kahya, 2019: 336). Bu ögenin ifade ettiği esas anlam, mümkün olan bir durumu veya geleceğe dair herhangi bir husus için yapılan vaadi yerine getirmektir (Arvas, 2019:998). Daha doğrusu, bir kimsenin kararlılığını pekiştirmek, başkalarını ikna etmek, bir şeyin yapılmasını veya terk edilmesini teşvik etmek veya bir haberi kuvvetlendirmek eylemini işaretlemektedir (Yılmaz, 2022:657).

Karşı tarafın içsel ve manevi bütün dinamiklerini harekete geçirip kişileri dürüst davranmaya yönelten yemin unsuru (Deliktaşlı,2017: 129), aynı inanç ve değer dairesi içinde yaşayan insanların söylediği/söylemediği bir sözün ya da yaptığı/yapmadığı bir işin gerçekliğini veya gerçek dışı olduğunu kanıtlamak, kendi inanılabilirlik veya güvenilirliklerini ispat etmek için başvurulan yöntem olarak ifade edilmektedir (Akt. Yalçın, 2020: 302). Dolayısıyla çoğu toplumda önem arz eden ve evrensel bir konu olan yemin olgusu (Orazbaev, 2013: 1), insanoğlunun yaratılıştan getirdiği güven eksikliğini gidermeye, problemi çözmeye yönelik kutsal bir eylemdir. Güven ortamını sağlamak için kutsal değerlerin, insanüstü güçlerin yardımını dilemek yemin etmenin temelini oluşturmaktadır (Akt. Yıldırım, 2021: 1150). Yemin etmek suretiyle söylediklerini güvence altına alan insan, çevresindekileri geçmişte yaptığı işlere inandırmaya çalışarak gelecekte yapacağı işlerin de teminatını vermektedir (Yıldırım, 2021: 1150).

Bulgular

Gagauz edebi metinlerinden yansıyan yemin ritüelinin semantik düzlemdeki görünümü Şu Şekildedir:

1.

Yalpak, ateşli gözlerin,
Karagöz bakışı serpti.
İnan, vererim emin,
O bakış canımı eritti.
(Zanet, 1998: 52)

Dörtlükte, sevgiliye özgü betimlenen hissel doku, yemin dizgesi kapsamında desenlenmiŐtir. Sevgilinin nazik, ateşli gözlerinin etkisiyle coşkun bir sezgisel reaksiyon geçiren sanatçı, yaşadığı duygusal izlenimi yemin çatısı altında işleyerek belagat evrenine gönderme yapmıştır. Sanatçı; mübalağa (abartma) sanatından ilham alarak söylem piramidini sağlam temellere dayandırmıŐ, estetiksel tepkimeyi yemin ögesiyle harmanlamıŐtır. Yemin unsuru aracılığıyla söze güç ve ahenk katan sanatçı, hem kendini doğrulama işlemini gerçekleŐtirmiŐ hem de retorik üslubun lirik potansiyelinden esinlenmiştir.

2.

Pazara karşı, geä,
Salt Saman Yolu göktä
Başladı peydalanmaa,
Külaflı alıp elä,
Uuradı kız evinä.

İlkin maŐaylan kooru
KarıŐtırdı o mutlu.
“Nicä yalazlı yalın,
Ko ölä olsun lafım”,-
Kendi-kendinä dedi,
Sora içeri girdi.

“bezbelli insan kırnak!
Camalda hiç yok atlak.
Pervazlar uz çekili-
Gelinin iyi elleri!
Salt uysun uurum saafi”-
Bu kadar emin etti.
(Zanet, 1998: 221-222)

Şiirde duygu ve düşünce merkezli tinsel yoğunluğu resmeden bir yeminsel dizilim dikkati çekmektedir. Belagat ekseninden yansıyan bu edebi yönelim, sanatçının saklı düş ve imgelem potansiyelini gün yüzüne çıkarmaktadır. Bu nedenle yeminsel çağrışım rotasında Şekillenen retorik bazlı imgelem, belagat vektörünün estetiksel koordinatları ile zengin bir betimsel ışımaya uğramaktadır. Dolayısıyla alegorik

düzlemde işlem gören yeminsel bağdaşımın gizil katmanında, inandırıcılığı temin etme isteminin varlığı sezilmektedir.

3.

Eer mehlem topraa sevmäsäm,
Öküzlerimi bakmasam,
Puluk ardına terlemäsäm,
Bereketi toplamasam,
Ko beni ekmek ursun!
(Kuroglu, 2011: 84)

Kötü dilek anlamıyla bütünleşen beddua ögesi, bireyin kendisine ya da bir başkasına kötülük gelmesini isteme amacını karşılamaktadır. Beddua temi ile yemin unsurunun bileşimi, beddua odaklı yemin ifadelerinin oluşum dizgesine imkan sunmaktadır. Din kaynaklı olmayan bu tarz yeminler çoğunlukla kişinin, kendine beddua etmesiyle şekillenmektedir.

Şiirde; bir çiftçinin, beddua temelli yemin ifadesini işe koşarak kutsal kabul edilen “ekmek” kavramını öne çıkarması söz konusudur. Üzerine yemin edilen kavramın, inandırıcılığı sağlama düşüncesini desteklediği görülmektedir. Nimeti tanık gösterme eylemi, kişinin karşı tarafı söylemlerine inandırma, güvenilirlik duygusunu artırma gayesini vurgulamaktadır.

Şiirsel söylemde beliren ileti; “Eğer toprağıma iyi bakmazsam, onu ekip biçmezsem, öküzlerime bakmazsam, bereketi toplamazsam ekmek beni vursun!” şeklinde yansımıştır. Çiftçi, bu söylem vasıtasıyla beddua kaynaklı yemin faktörünü görünür kılmıştır.

4.

Taraflarımı brakırsam,
Kan senseleyi satırsam,
Anadan inkâr olursam,
Tenimi, saadım gelirsä,
Kabul etmesin toprak!
(Kuroglu, 2011: 84)

Şiirde birden fazla kavram ya da durum tanık gösterilmekte, kişinin kendine beddua etmesiyle betimlenen bir söz verme eylemi sergilenmektedir. Dil ögesinin estetiksel yankısıyla harmanlanan sözceler, yemin ibaresinin etkin kullanımına olanak sunmaktadır. Şair, sunduğu yemin motifinde “toprak” izleğini kanıt göstererek anlatım eksenine güç katmıştır. “ölüm saatim geldiğinde toprak, bedenimi kabul etmesin!” diyen şair, verdiği sözün arkasında durarak kendi söylemini güvenceye almaktadır. Karşı tarafı ikna etme çabasıyla motiflenen edebi yönelim, şairin ifade sığasını aktivize etmektedir.

5.

Üreemdän bän pek girgin –
Köklerim benim derin,
Halkıma verdim emin –
Onu korumaa.

(Zanet, 2021: 22)

Şair, derin köklere sahip olan halkını, koruyacağına dair söz vermiştir. Dörtlükte samimi duygularla yoğrulan betimsel sözceler, yemin düzleminde işlenerek ifadeye kararlılık imgesini yüklemiştir. İşlevsel açıdan yemin görevi üstlenen şiirsel periyot, içtenlik ve aidiyet temlerini öne çıkarmıştır.

6.

Cenktä arkamı dönürsäm
Kafadarımı satırsam,
Vatan izinni brakırsam,
Duşmannar beni kıyırsa,
Kinni yıldırım ursun! (Kuroglu, 2011: 84)

“Savaşta arkamı dönersem, dostlarımı satarsam, vatanımı bırakırsam, düşmana yenilip ölürsem kinli yıldırım beni çarpsın!” diyen bir askerin yemini, doğal bir olay olan “yıldırım” sözcüyle sembolize edilmiştir. Anlam çerçevesine otantik bir güç katan bu tasviri imgelem, beddua temelli yemin ögesinden ilham almaktadır. Şair, din kaynaklı olmayan estetiksel ifadelerle güven duygusunu pekiştirmiştir.

7.

İnanımı kaybedirsäm,
Bollaa çıkmaa savaşmasam,
Güç esirlää sınaşırsam,
Şafklı günä uzanmasam,
Kör olayım bän!
(Kuroglu, 2011: 84)

Din temelli olmayan yeminlerin büyük çoğunluğu, kişinin kendisine kötü istemlerde bulunması suretiyle oluşum arz etmektedir. Şiirde; bir hapisanecinin yemini konu edilmektedir. Yeminsel üslupla ifadeye dahil olan kişi, yeminin sonunda kör olmayı dileyerek karanlığa gömülmeyi göze almaktadır. Dolayısıyla beddua çarkına giren kişi, bu metodla karşı tarafın zihninde pürüzsüz bir algı yaratarak inandırıcılığı doruğa çıkarmayı amaç edinmektedir.

8.

Benimsin artık, benimsin, benim,
İnsan önündä vererim emin:
Sebepli sularda seni yıkamaa,
Son soluumadan hep korumaa.

Paalı insanım, birlik insanım,
Allahın önündä oldun sän karım.
Bilä gidelim ömür yolunda,
Bän senin kolunda, sän benim koltuumda.
(Zanet, 2018: 152)

Şiirde; hayat arkadaşı için yeminsel üsluptan esinlenen şair, duygu iklimindeki saklı his örüntülerini gün yüzüne çıkarmıştır. Son nefesine kadar eşini koruyacağına ve sebepli sulara (diri su, hayat suyu, ömür veren su) onu yıkayacağına dair söz veren şair, sevdiği kişiye kavuşmanın verdiği mutluluk hissini yemin ögesiyle aktarmıştır.

9.

Gün duuêr Ayastandan,
Ay duuêr Batistandan,
Bân bu kızı almazsam,
Küü göçünsün erindân.
Göçerim Uzistandan.
(Gaydarci, 2018: 73)

Şiirde; sevgiliye kavuşamadığı ya da ona ulaşamadığı takdirde iki seçenek öne süren şair, yemin temini işe koşarak inandırıcılık indeksine güç katmayı amaçlamıştır. Dördüncü dizide geçen beddua temelli ifade, yemin olgusuyla bütünleşerek şairin ileri sürdüğü düşünceyi desteklemektedir. Beşinci dizide geçen söylemde ise “Kızı alamazsam bu diyardan giderim!” mesajı verilmekte, yemin düzeneği vasıtasıyla anlam grafiğine coşkunu bir betim yüklenmektedir.

10.

Valkaneşin onmadı
Geldi kaptı basmamı,
Ben iste[e]rim basmamı,
O sa iste[e]rmiş beni.
Bilsem ona gideciimi,
Astrırım kendiceemi
Payacanın ipine,
Çibriğanın dalına.
(Gaydarci, 2018: 80)

Şiirde; kişinin istemediği birinin kendisine talip olması ya da tek taraflı duygusal bir bağlanma sebebiyle gerçekleşen bir kabullenmeme, karşı çıkma durumu konu edilmektedir. “Ona varacağıma, kendimi öldürürüm.” mesajının verildiği şiirde, yeminsel tarzın gizil akısı vasıtasıyla bir başkaldırının, itiraz eyleminin dışı vurumu gerçekleşmektedir.

Şiirin bütünsel analizinde ise “Ona varacağımı bilsem astrırım kendimi; örümceğin ağına, bir kekik dalına...”. Bilindiği üzere, örümcek ağı ile kekik dalı bir canlıyı taşıyacak ya da o canlıya zarar verecek kadar sağlam yapılar değildir. Bu nedenle karşı tarafı korkutma ya da karşı tarafa naz yapma eğiliminin sezildiği ifadelerde kişinin, aslında gerçek bir ölüm izleğini kastetmediği belirmektedir.

Bu bağlamda şiirin beliş penceresinden yansıyan estetiksel vurgu, yemin olgusuyla birleşerek ahenk tablosunda yeniden tasarlanmaktadır. Söz vermeye dayalı olan estetiksel verinin, retorik bir seremoniye dönüştüğü görülmektedir.

11.

Acı-tatlı sevdalar
Kimâ pelin, kimâ baldı.
Tathcaanı kapmışlar,
Acımsı bana kaldı.
Vardı bendâ bir insan.
Bân onu sevârdim pek.
Beni ondan ayıran
Kalbur satsın hem elek!
(Kuroglu, 2011: 85)

Şiirde, gönül verdiği kişiden ayrılmasına neden olan kimselere beddua temelli yemin ögesi ile tepki gösteren şair, yaşadığı hissel yoğunluğun etkisiyle karşı tarafa kötü dilekte bulunmaktadır.

12.

Yarı payetmäeydim
İnsanın acısını
Yardımcı olmasaydım,
kuvetsiz düşmüş anđı,
Kısmeti görmäseydim
Halkımın suratında,
Eer kıyat yazırsaydım
İslââ olsun salt bana,
Ellerim ko kurusun!
(Kuroglu, 2011: 85)

Şiirde, beddua kaynaklı yemin önermesine dayalı otantik ve lirik söylem göze çarpmaktadır. Söz edimine güç veren yeminsel oluşum, doğruluk ögesini kanıtlama düşüncesini işaretlemektedir. Söz verme olgusuyla gerçekleşen “ellerim kurusun!” ifadesi, kişinin kendine beddua etmesiyle tasarlanan yeminsel yaklaşımı karşılamaktadır.

13.

Ömürdâ sıkı olarsan:
Üüsüzâ ekmek vermäsân,
Yolcuya su çıkarmasan,
Hısıma şarap sürmäsân,
Yaamurda aktarılma
Hem dâ havada çiskin
Baare bir üüsüz damna
Başçana etişmesin!
(Kuroglu, 2011: 85)

Ant içme ritüeliyle paralel doğrultulu imgelemlerin, inandırma eylemi ve kendini doğrulama işlemi, yemin ifadesinin kullanım gayesini karşılamaktadır. Dolayısıyla şiirsel odaktan geçen sanatsal vektörün betim çizgisinin, beddua kaynaklı yemin ibaresiyle sembolize edildiği görülmektedir.

14.

Eminim var yurtluuma,
Zaametim kalsın ona,
Külüm hem kemiklerim,
Topraama kalsın benim.
(Baboglu, 2003: 62)

Şiirde “Yeminim var vatanıma, hizmetim ona kalsın. Külüm ve kemiklerim toprağıma kalsın.” mesajıyla samimi bir söylem inşa eden şair, düşünsel periyotta imgelediği estetiksel vurguyu yemin ibaresi kapsamında yeniden dizayn etmiştir. Şairin lirik boyutta resmettiği semantik örüntü, belagat evrenindeki özgül katmanda tasvir edilmiştir. Söze canlılık katan bu otantik dizilim, yemin birimi aracılığıyla kararlı bir yapıya dönüşmüştür.

15.

Oğuz-Han da sefer çadırında düşünmelerine batmış: “O, siz, Altay bayırlarım, geniş te kırlarım! Siz yollandırdınız bizi düşmanı kıralım! Siz de bekçiyisiniz dünyaya, sizin üüsek uçlarınız görerler, ne olar dünyada, nice ziyetlener insan o kara kuvvetlerinin ezgisi altında! Verin bana kuvet, kırayım onnarı!”
Durup, gene düşündü: “Altay ay-aydınını gökler, annadın bana, nândadır Dünyanın kenarı? Onu kurtardıñnan, eminim, her bir kurtarılmış senselenin hatırına ben birer kurban altarı kuracam”.
(Tanasoğlu, 2009: 9)

Metinde; Oğuz-Han’ın, yeminini güçlendirme amacıyla “Altay” kavramını işe koşarak söylemini kabul edilebilir hale getirdiği görülmektedir. İstifham (soru sorma) sanatından ilham alan konuşucu, dilediği şeyin gerçekleşmesi adına, söz verme dizgesini ön plana çıkarmaktadır. Yeminsel ifadede geçen “sensele (sülale) kavramının, saygı duyulan kişiler ya da kutsallar gibi kabul görüp bir söz verme aracı olarak kullanıldığı belirmektedir.

16.

-Kardaşım! – yaşlarımı yudarak dedi Drayço, koca adam, bir uşak gibi aalayarak.
Sora, kılıcını çekip, Drayço bir kesinti kolunda yapar, kan çıkar da deer, ani bu sırp adetiymiş ki kan-kardaşı olmağa.
-Yap sen de bunu.
-Yaparım!
İkisi de birer damna kan kılıç üzüne alıp, biri birine uzattılar.
-birerde bütün yaşamamıza olalım ki, emin ederim! – deer Drayço da Dilberin kanından o damnayı yudar.
-Emin ederim! – deer Dilber de yudup Drayçonun kanından o kardaşlık damnasım.
Sora Dilber dedi, kılıçları kruça koysunnar da o ikinci emini söyledi:
-Emin ederiz: her bir soyucuyu korkusuz tepeleyelim, analar-bobalar için hem ziyetlenen insannar için kin çıkaralım! Devlette hırsızları yok edelim!
-Emin ederim! – dolu seslen dedi Drayço.
(Tanasoğlu, 2009: 265)

Metinde kan yeminini simgeleyen birinci yeminsel yapı, bir ritüelin gerçekleştirildiği izlenimini sunmaktadır. Söz konusu durum, vaat edilen sorumlulukların yerine getirilmesine dair teminat vermektedir. Kan yemini, sembolik bir bağlılık hissi yaratan ve sonsuza dek dost kalmak adına düzenlenen bir ritüelin temsili görüngüsüdür. İki kişi arasında kan kardeşliği kurulduğu şeklindeki inancın, tarafların birbirinin kanını içmesi yönünde motiflendiği görülmektedir.

Metinde geçen ikinci yeminde ise birlik ve beraberlik imgesiyle harmanlanan bir söz verme işlemini görülmektedir. Realist yaşamdan bağımsız olmayan bir perspektifle nitelenen bu otantik ritüelde, kılıç objesi üzerine yapılan bir ant merasimi tasvir edilmektedir. Böylelikle kutsal sayılan birtakım kavramlar ya da metaforik unsurlar odağa taşınmaktadır.

17.

Baaya gittim üzümä,
Üzüm koydum bezimä,
Bu yär benim olmarsa,
Tükürsünnär üzümä.
(Gaydarci, 2018: 86)

Şair, ilgi duyduğu kişiye ulaşacağına dair seslettiği beddua temelli ant içme ifadesinde, karşı tarafa güven verme adına yemin eylemini gerçekleştirmektedir. Kendine kötü dilekte bulunan şair, söylediği sözün inandırıcılığını arttırmayı, güven verme işlemini en üst dereceye çıkarmayı hedeflemektedir.

18.

Şu dut acı boyuncak,
Dut imedim doyuncak,
Aazım-dilim kurusun, -
Lafetmedim doyuncak.
(Gaydarci, 2018: 89)

Şiirsel yapının belii penceresinden yansıyan estetiksel dokuyu özgünce resmeden şair, yemin orbitalinin anlam birimlerini estetiksel boyutta işlemektedir. Şairin, şiirde “ağız” ve “dil” ögelerini şahit göstererek ifade dağarcılığını güçlendirmesi, yeminsel tarzın görüngü atmosferini belirgin kılmaktadır. Söz eylemi otantik bir haz katan beddua odaklı yeminsel metafor, şairin düş yelpazesinin estetik yankısını sesletmektedir.

19.

Bütün Bucaan o cömertliinnän
Hem da onun büyük işçiliinnän
Emin ederim bän sana,
Nicä ikonaya,
Ani ruhun senin üüsek
Hem da ürää-bir pak ekmek. (Köse, 2001: 290)

Şair, karşı tarafı ikna etmek ve kendi söylemini kanıtlamak adına, “Bütün Bucak’ın cömertliği ve büyük işçiliği” üzerine yemin etmektedir. Ayrıca “ikona” sözcüğü ile kutsal bir karakterin ya da dinsel açıdan

önem teşkil eden bir olayın betim düzlemine vurgu yapılırken; “ekmek” sözcüğü ile ifadenin doğruluk derecesine katkı sunulmaktadır.

20.

Kaledän iniş olmaz
Kör demir gümüş olmaz
Gözelä sevda verdim
Ölürüm – dönüş olmaz
(Baboglu, 2003: 159)

Şiirde; sevdiği kişi uğruna ölümü göze alan şair, yemin olgusunun gizil görüngüsünü resmetmiştir. Mübalağa (abartma) sanatıyla harmanlanan bu tasviri imge, anlamsal dokuyu estetiksel bir mekanizmaya dönüştürmüştür. Şair, içinde bulunduğu duygu yoğunluğunun etkisiyle yeminsel üsluba yönelmiştir. “Gönül verdiğim kişiden ölürüm de vazgeçmem.” ya da “Ölsem de bu sevdadan dönmem.” istemiyle bütünleşen yemin katmanı, şairin kararlı duruşunun bir kanıtı olarak yansımıştır.

Sonuç

Bu araştırmada Gagauz edebi metinlerinden yansıyan yemin ritüelinin semantik reaksiyondaki izdüşümü, yorumsal analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Yeminsel örüntünün Gagauz kültür yelpazesindeki önemi ve estetiksel donanımı anlamsal kategoride incelenmiştir. Gagauzların söz verme eylemini gerçekleştirirken; toprak, ekmek, yıldırım, ikona gibi kutsal kabul edilen birtakım değerler ya da varlıklar üzerine yemin ettikleri dikkati çekmiştir. Dolayısıyla yeminsel periyotta birden çok obje veya imgenin aynı yönde motiflendiği belirmiştir. Dinsel açıdan kutsallığı sembolize eden varlık ya da kavramları şahit gösterme işlemi, din kaynaklı yeminlerin betim açısını simgelemiştir. Bireyin kendine beddua etmesiyle desenlenen yeminler ise beddua odaklı yeminleri vurgulayarak söylemde estetiksel bir ahenk yaratmıştır. Böylelikle seküler temelli yeminlerin oluşum panelinde nimet olgusunu şahit gösterme, vücutta belli bir işlev ve öneme sahip olan organları feda etme, dilediği şey uğruna ölümü göze alma tarzındaki oluşumlar yer almıştır.

Çalışmada bireyi yemin etmeye sevk eden temel gayenin; karşı tarafı ikna etme çabası, amaca ulaşma arzusu, muhatapların birbirine dürüstlük iletisi verme isteği etrafında şekillendiği tespit edilmiştir. Gizil katmanda konumlanan söylemleri inandırıcı kılma, güven duygusunu artırma gibi istemlerle bütünlük arz eden yemin unsuru, sosyal ve düşünsel yaşamı tasviri evrende görünür kalmıştır.

Araştırmada Gagauz söz varlığı ve retorik üslubun anlam ekseninde beliren yeminsel motifler, dilsel donanım ve semantik imgelem çizgisinde analiz edilmiştir. Bu bağlamda tepkimeye giren edebi verilerin, realist yaşamın kültür dairesinden bağımsız olmadığı görülmüştür. Duygu, düşünce ve inanç atmosferinin gizil dokusunu simgeleyen bu sanatsal dizayn, kutsiyet addedilen, değer verilen kişi veya kavramların görünür kılınmasına imkan sunmuştur. Böylelikle yemin ritüeli doğrultusunda resmedilen edebi önerme, Gagauzların yaşam tarzını, inanç düzlemini ve sosyal etkileşimdeki saklı görüngülerini işaretlemiştir.

Kaynakça

- Arvas, A. (2019). *Türk Destanlarında “Ant İçme” Ritüeli Üzerine Bazı Tespitler*, Folklor/Edebiyat Dergisi, cilt:25, sayı:100, 2019/4.
- Baboglu, N. (2003). *Güz Çiçekleri*, Chişinău: Pontos Yayınları.
- Deliktaşlı, N. (2017). *Yemin Metinlerinin Dilsel Özellikleri*, International Journal of Language Academy, Volume 5/4 August 2017 p. 128/138.
- Gaydarıcı, G. (2018). *Gagauzolojiya XIX – XXI Asirlerdä Gagauzların Halk Yaratmaları*, Gagauziya M. V. Maruneviç adına Bilim – aaraştırma merkezi.
- Kösä, M. (2001). *Vakitin Soluması*. Ankara. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kuroglu, S. (2011). *Canımı Baaşlarım*. Kişinöv. Gagauziya Bakannık Komiteti.
- Orazbaev, M. (2013). *Kırgızlarda Bir Gelenek Olarak Yemin Etme ve Yemin İçin Kullanılan Kelimeler*. Acta Turcica “Çevrimiçi Tematik Turkoloji Dergisi”, Yıl V, Sayı 2, Temmuz 2013.
- Tanasoğlu, D. (2009). *Uzun Kervan*, Ankara: Gündüz Yayınları.
- Toptaş, K. ve Kahya, Ö. (2019). *Asurca ve Babilce Metinlerde Yemin*. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 23, Sayı: 2, Ağustos 2019.
- Yalçın, A. (2020). *Sözleşme Aracı Olarak Dinsel ve Dinsel Olmayan Yemin İfadelerine Sosyolojik Bakış*. DEUIFD LI / 2020, ss. 295-317.
- Yıldırım, N. (2021). *Türkiye Türkçesi Ağzlarında Yemin İfadeleri*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 31.3 (1149-1159).
- Yılmaz, S. (2022). *İslam Hukukunda Talâka Yemin Meselesi*. Dicle İlahiyat Dergisi, Cilt: xxv, Sayı: 2022/2, SS. 656-687.
- Zanet, Todur (1998). *Akar Yıldız*. Chişinău: Chişinev Concernul Presa.
- Zanet, T. (2018). *Seçmä Yaratmalar “60 yaşına”*. Chişinău. Pontos Yayınları.
- Zanet, T. (2021). *Ana Sözü*, Ankara: Bengü Yayınları.

09. “Kanon” Dışı Bir “Öteki” Olarak Peyami Safa’nın Değerlerine ve Türkçeye Sahip Çıkışı

Özlem FEDAI*

APA: Fedai, Ö. (2023). “Kanon” Dışı Bir “Öteki” Olarak Peyami Safa’nın Değerlerine ve Türkçeye Sahip Çıkışı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 98-113. DOI: 10.29000/rumelide.1330414.

Öz

“Belirli bir odağın beğenisine göre şekillenen kurallar bütünü” anlamındaki “kanon” düşüncesi, baskın sosyal grupların, eğitim kurumlarının, statükoyu temsil eden devletin belirlediği fikirlerden ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet’in ilanı ile “laik” düzenin kurulması ardından, ülkeyi çağdaş medeniyetler seviyesinin üzerine ulaştırma hedefi için yapılan devrimleri, yeni rejimin değerlerinin halka benimsetilmesi düşüncesiyle, eğitim sisteminde olduğu gibi sanat ve edebiyatta da devletin desteklediği, ilkelerini “Kemalizm” in belirlediği bir “kanon” oluşturulmuştur. Bu dönemin roman başta olmak üzere edebiyat eserlerinde de yeni bir toplum inşa edilmesi amacıyla çağdaş Batı medeniyetinin değerleri halka benimsetilmeye çalışılmıştır. Bu düşünceyle eserlerini veren Milli edebiyattan beri roman yazan yazarlar (Reşat Nuri, Halide Edip, Aka Gündüz, Yakup Kadri vb.) “kanon” un yazarları haline gelirken, eserleriyle yeni kültürün değerlerini benimsemeyi teşvik etmiş; eski kültürün değerlerinin terk edilmesinin gereğini telkin etmiştir. Bu süreçte romanları üzerinden verdiği mesajlarla “kanon” un benimsediği değerlerin dışında kalan ve geçmiş kültürün mirasına sahip çıkmaya çalıştığı için “öteki” durumuna düşen yazarlar Peyami Safa, Tarık Buğra gibi yazarlar da olmuştur. Onları “kanon dışı” yapan muhafaza etmeye çalıştıkları değerlerdir. Bu çalışmada Cumhuriyet devri Türk romanının usta yazarlarından Peyami Safa (Nisan 1899-Haziran 1961)’nın, Cumhuriyet devri roman “kanon” unun içinde değerlerine sahip çıkan bir “muhafazakâr” olarak farklı tutumu, düşünce eserlerinde yaşadığı değişimlere karşı romanlarında ısrarla savunduğu değerler, bu tutum paralelinde yazarın “Osmanlı Türkçesi” ve “Türkçe” konusunda sergilediği tavır ele alınmıştır. Doküman incelemesi yönteminin kullanıldığı çalışma sonunda yazarın kanon dışı bir “öteki” olarak geleneğin değerlerine sahip çıkma biçimi sanatçının 10 romanı ve makale ve denemelerini içeren düzyazı eserlerinden örneklerle ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kanon, roman, Peyami Safa, Türkçe, gelenek

Peyami Safa's Perspective on the Values of the "Canon" and Turkish as an "Other"

Abstract

The idea of “canon”, meaning “the set of rules shaped according to the taste of a particular focus”, emerged from the ideas determined by the dominant social groups, educational institutions, and the state representing the status quo. After the establishment of the “secular” order with the proclamation of the Republic, the revolutions made with the aim of bringing the country above the level of contemporary civilizations, a “canon” supported by the state in art and literature as well as in the education system, the principles of which were determined by “Kemalism”, with the idea of adopting

* Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Türkçe ve S. B. Eğitimi Bölümü (İstanbul, Türkiye), ozlem.fedai@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7726-4096 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 08.05.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330414]

the values of the new regime to the people. was created. The values of the contemporary Western civilization were tried to be adopted by the public in order to build a new society in the literary works, especially the novels of this period. While the writers (Reşat Nuri, Halide Edip, Aka Gündüz, Yakup Kadri, etc.) who wrote novels since the National Literature, who gave their works with this thought, became the authors of the “kanon”, they encouraged to adopt the values of the new culture with their works; He suggested the necessity of abandoning the values of the old culture. In this process, there have been writers such as Peyami Safa and Tarık Buğra who, with the messages they give through their novels, fall outside the values adopted by the "kanon" and become the "other" because they try to protect the heritage of the past culture. What makes them "out of canon" is the values they try to preserve. In this study, Peyami Safa (April 1899-June 1961), one of the master writers of the Turkish novel of the Republic Era, has a different attitude as a "conservative" who takes care of his values in the "kanon" of the novel of the Republic period, the values that he insistently defends in his novels against the changes he has experienced in his works of thought, In parallel with his attitude, the author's attitude towards "Ottoman Turkish" and "Turkish" is discussed. At the end of the study, in which the document analysis method was used, the author's way of protecting the values of the tradition as a non-canon "other" was revealed with examples from the artist's 10 novels, articles and essays.

Keywords: Canon, novel, Peyami Safa, Turkish, tradition.

1. Giriş

1. 1. “Kanon” ve “Öteki”nin Oluşumu

Çalışmamızda Cumhuriyet devri Türk romanının usta yazarı Peyami Safa’nın önce Cumhuriyet döneminde “Kanon”un ve “Öteki”nin oluşumuna, ardından Peyami Safa’nın düşünsel ve edebî serüveninde yaşadığı değişimlerle, romanlarında savunduğu değerlerle nasıl ortak “kanon”un dışında kalan bir “öteki” olduğuna odaklanacak ve son olarak “ulus devlet”in en kıymet verdiği değeri olarak “Türkçe”ye sahip çıkışı değerlendirilecektir.

Başlangıçta “dinî kökenli bir kavram olarak doğan Kanon, “belirli bir odağın beğenisine göre şekillenen kurallar bütünü” (Tüzer ve Hüküm, 2017: 257) demek olan “kanon”, Jale Parla tarafından “herhangi bir otoritenin ya da otoritelerin kutsadığı iyi yazarlar listesi ve buna eklenecek isimlere verilen onay ya da izin” (Parla, 2004: 51-59) şeklinde tarif edilir.

“Kanon”u Harold Bloom’un *Batı Kanonu* adlı eseri üzerinden izah edecek olursak, “kanon”, “baskın sosyal grupların, eğitim kurumlarının, eleştiri geleneklerinin, ideolojik odakların, statükoyu temsil eden devletin ve hatta modern dönemde reklam ve propaganda çalışmalarının belirlediği fikirlerden ortaya çıkmıştır (Bloom, 2014: 23).

Bir edebiyat kanonunun oluşumunda rejim, devlet, eğitim kurumları, eleştiri gelenekleri, ideolojik ortamın etkisinden söz edilebilir. Edebi metinler de kimlik inşa sürecinin önemli birer parçası olarak “kanon” oluşumunda etki sahibidir. Bu etkileriyle devletin ya da rejimin eğilimlerini, kültürel kodlarının/ beklentilerinin aktarımında referans metinler olmuşlardır. Cumhuriyet’in 1920’li yıllardan itibaren uzun bir süre temelinde “Kemalizm”in olduğu bir “sol” kanon, kültür, sanat, eğitim ortamında egemen olmuştur. Cumhuriyet devri Türk romanı da, “ulusal kimlik tasarımı”nın bir parçası olarak

hudutlarını "Kemalizm" in belirlediği, "vatan ve devlet sevgisi" ni, "muasır"laşmayı ön planda tutan, eskiyi çağrıştıracak tüm değerlere eleştirel tutum sergileyen bu "kanon" un beğenisiyle şekillenmiştir.

Yeni Türkiye' de "ulus devlet" oluşturmak adına eğitim başta olmak üzere kurumlar yeniden inşa edilmiş, böylece yeni bir zihniyet yaratılmak istemiş, topluma "çağdaş, medenî bir toplum" olmak ideali aşılmalı; edebiyat eserleri de bu idealin topluma aşılması için âdeta ortak bir söylemle kaleme alınmış; romanlar içinde yapılan modernleşme çabalarına göndermelerde bulunulmuş; toplum revize edilmiş; "kanon" un ortak bir söylemi oluşmuştur. Bu söylem biçiminde hep "ileri" ye bakmak mesajı verilmiş, "geçmiş" in değer ve zincirlerinden "kurtulmak" amaçlanmıştır. Dildeki değişiklikler de zihniyet değişikliğinin göstergeleri olmuştur.

Bu anlayışın dışında kalan yazar ve eserler, "kanon" un ortak söyleminin dışına çıkarak "geçmiş" in değerlerine bağlılığı içeren eserleriyle ya "muhafazakâr" ya da "öteki" ler olmuş, onlar da "kanon" yazarlarını "öteki" olarak görmüştür. Bu incelemede, doküman analizi yöntemiyle sanatçının ağırlıklı olarak 10 romanı ve düzyazı kitapları esas alınmıştır.

1. "Öteki" nin Oluşumu

Genel olarak "öteki" ve "ötekileştirme", "ben ve biz" in dışındakilerin olumsuz algılanması, ve değersizleştirilmesi süreçlerini içerir. Dolayısıyla birey, sahip olduğu bireysel ve kolektif kimliğine olumlu atıflar yaparak, farklılıklara ve ötekilere ise olumsuz atıflar yaparak kendi kimliğini daha değerli kılar. Böylece kendi dışındakileri "ötekileştirir". Ötekileştirme sadece hakim grup tarafından diğerlerine yapılmaz, aynı zamanda hakim olmayan gruplar tarafından da baskın gruba karşı da yapılabilir" (Özensel, 2020: 370)

İnsanlar, "ötekileri 'kötüler', 'kötü kalpliler', ya da 'barbarlar' olarak görüp kendilerine de 'insanlar' ya da 'iyiler', 'mükemmeller' olarak tanımlarlar. Bu tutum, her birimizde yeniden belirme eğilimi taşıdığına göre aslında, sağlam psikolojik temellere dayanmaktadır. Ne var ki, eğer onu benimseyip çeşitli kültürler üstünde yargıya varırsak, tam da mahkûm ettiklerimiz gibi davranmış oluruz" (Schnapper, 2005, s. 178).

Osmanlı toplumunda, Tanzimat devrinden itibaren Batı'ya olan bakışın değişimiyle topluma o güne kadar yabancı olan bir dünyanın kapıları daha çok açılmıştır. 19. yy sonunda açılan özellikle Galatasaray Sultanisi, Mekteb-i Tıbbiye, Mekteb-i Mülkiye, Darûlmuallimat, Mekteb-i Harbiye gibi modern eğitim kurumlarında verilen eğitim nedeniyle topluma Pozitivizm ve Materyalizm gibi anlayışlar, dinin büyük ölçüde belirleyici olduğu bir toplumda bu değerlerle çatışarak "öteki" hâline gelmiştir. Kısa sürede geleneğin "bütün değerler sistemiyle çatışan yeni bir aydın tipi oluşmuştur (Bkz. Moran, 1990: 9-21). Böylece Pozitivizm, Materyalizm gibi anlayışlar birer "öteki" olarak ön plana çıkmış; din, dil başta olmak üzere toplumu bir arada tutan eski değerler, gelenekle şekillenmiş bir edebiyat anlayışı "muhafazârlık" olarak nitelendirilerek geri plana itilmiştir. İslamcılık artık Yeni Osmanlıların, Jön Türkler' in hatta İttihat ve Terakki' nin ideolojisinde de imparatorluğu kurtarma önerilerinde eski önemini kaybeder. "Yeni" nin getirdiği ve savunduğu değerler, "muhafazakâr eski" ye göre doğal olarak "öteki" olmuştur.

Cumhuriyet' in ilanı, "laik" düzenin kurulması, ülkeyi çağdaş medeniyetler seviyesine bir an evvel ulaştırabilmek adına hızlıca yapılan devrimler, devletin yeni ve Batılı değerlerinin halka -süratle- benimsetmesi düşüncesini taşır. Böylece eski yaşayış ve kültüre ait değerler hızlıca terkedilip yeni devlet ve toplum düzenine halkın alıştırılması amaçlanmıştır. Böylece "din" in eskiden olduğu gibi birleştiricilik

rolünü kaybetmesi, medreselerin, tekke ve zaviyelerin kapatılması, “dindar/muhafazakâr” insan tipinin bir kenara itilerek “öteki”leştirilmesi gerçeğini beraberinde getirmiştir. Böylece geçmişin değerlerini gündeme getiren “muhafazakâr edebiyat” anlayışına Cumhuriyet kanonunun “ilerici” yazar ve eleştirmenlerince hoş bakılmamıştır.

Cumhuriyet döneminde yeni rejimin değerlerini, modernleşme projelerini ve vatandaşın beklediklerini eserleriyle topluma yerleştirmeye çalışan Yakup Kadri, Halide Edip, Reşat Nuri, Aka Gündüz vb. yazarlar başta olmak üzere “aydınlanmacı” bir kanon, “ulus- devlet”in karakterini belirleyen ortak söylemleriyle ortaya çıkmış, bunun karşısında geçmişin değerlerine sahip çıkan yazarlar “öteki”leşmiştir. Elbette yüzyıllar boyu esaslarını İslâm’ın ve Şark medeniyetinin belirlediği bir yaşam biçiminden uzaklaşmaya direnen “yeni ve modern” değerleri kucaklamak konusunda temkinli olan sanatçılar da olmuş; toplumda kaybedilen değerlerin yerine yenilerini koyamamaktan doğan bir “değerler bunalımı” da yaşanmıştır.

Çalışmamızın öznesi olan Peyami Safa da bu sanatçılardan biri olmuş; geçmişin değerlerini muhafaza etmeye çalışırken Cumhuriyetin değerleri karşısında “öteki” olmuştur.

Ahmet Oktay’ın haklı tespitleriyle ifade ettiği gibi, “savaştan yeni çıkmış olan toplumda kültürün yeniden inşası için birbiriyle yarışan aydınlar, köycülüğü ve halkçılığı ön planda tutan rejimle dost ve sosyalist eğilimli bir tavır sergilemişlerdir” Oktay, 2008: 291-299).

Onur Hasdedeoğlu’nun *Halide Edib ve Yakup Kadri’nin Romanları Ekseninde Türk Edebiyatının Ulus-Devlet Oluşumuna Etkisi* adlı kitabında değindiği gibi, Halide Edib ve Yakup Kadri, Türk toplumunun ulus-devlet ilkelerine uygun biçimde şekillendirilmesi sürecinde eserleriyle aktif rol oynamışlar; romanları ile Türk ulus devletinin oluşumu arasında eğitim, kadın, kimlik, toplumsal ve kültürel çatışmalar, iktisat gibi başlıklarda ele alınabilecek pek çok bağlantı vardır. (Hasdedeoğlu, 2019: 280 ve Parın, 2020: 319-321)

Peyami Safa da Cumhuriyet döneminde zaman zaman bu “kanon”un fikirlerine yaklaşıp da çoğunlukla “öteki” olmayı tercih eden, Osmanlı-Selçuklu kültürel mirasına, geçmişin dil dahil tüm kültürel değerlerine sahip çıkarak “kanon dışı” bir yazar olmuştur. Aşağıda yazarın eserlerindeki “öteki”ler üzerinde durulacaktır.

2. Bulgular

“Kanon” dışı bir “Öteki” Olarak Safa’nın “Ötekileşmesi”, “Öteki”leri ve “Türkçesi”

2.1. “Öteki”leşmesi

Osmanlı’nın sarsıntılarla dolu son dönemlerinde hastalıklarla ve yoksullukla mücadele içinde bir çocukluk ve gençlik geçiren Peyami Safa (Nisan 1899-Haziran 1961), küçük yaşta geçirdiği kemik veremi sebebiyle kolunu kaybetme tehlikesi yaşamış; ömrünün kalanını bu hastalığın bıraktığı tahribatla geçirmiştir. (Bkz. Ayvazoğlu, 1999: 8)

Bireysel ve toplumsal anlamda kendi kendini yetiştiren Peyami Safa, Uzun süre derdine çare aramak için hastane koridorlarını aşındırılmış, okuduklarıyla erken yaşta bir doktor kadar tıp bilgisine sahip olsa da, yaşıtı olan çocukların nazarında sakatlığından ötürü çoktan “öteki” olmuştur.

Düşünsel serüveninde Cumhuriyet yıllarında devinimler, yalpalanmalar da yaşayan Peyami Safa, bu değişimleri fikir eserlerinde ortaya koymuştur. O, inandığı değerlere kimi zaman radikal şekilde sahip çıkan ve onları koruyan bir “muhafazakâr” tavrı sergilerken, “muhafazakâr” kelimesinin “saklayan, koruyan” (concerivative) anlamıyla hareket eder. Bu sebeple farklı yıllarda “koruyup, gözettikleri, hakkını savundukları” farklılaşabilmiştir. Cumhuriyet döneminde inandığı değerleri koruyan ve savunan muhafazakâr yazarları arasında Peyami Safa, Cumhuriyet modernleşmesini ve toplumsal değişimleri de yakından takip eden bu değişim sancılarının odak isimlerinden biri hâline gelmiştir. Hilmi Ziya Ülken, Peyami Safa'nın muhafazakârlığını iki açıdan ele alır. Bunlardan ilki, Türk devrimlerinin Peyami Safa'ya göre bir kopuş hareketi olması, diğeri Peyami Safa'nın mistik yönünün varlığı (Ülken, 2005: 449) şeklinde izah edilebilir.

1930'larda Cumhuriyetçi, Atatürkçü bir nazarla yazdığı *Türk İnkılâbına Bakışlar* (1938) adlı fikrî eserinde, “İslam-Türk ve Batı düşüncelerinin kaynaklarının ortak olduğunu belirterek “Doğu, ilim, ahlâk vb. istiyorsa ancak Batı'yı taklit etmelidir, İslam ve Türk kültürü Eski Yunan'ın ve Aristo'nun etkisindedir” (Safa, 1988: 78-90) diyen Peyami Safa, bu görüşleriyle Cumhuriyet kanonunun yazarları gibi düşünerek, yönünü “Batı”ya çevirmiştir. Böylece Safa, Cumhuriyet'in erken dönemlerinde yazdığı *Türk İnkılâbına Bakışlar* adlı eserinde tıpkı kanon yazarları gibi ulus-devletin modernleşebilmesinin, yönünü Batı'ya çevirmesiyle mümkün olabileceğini savunarak “kanon”un Batıcı değerlerine sahip çıkmış olur.

Peyami Safa'nın “muhafazakâr”lığı, milliyetçiliği ile paralel ilerlemiştir. 1930'lu yılların sonuna doğru somut hale gelen muhafazakârlık düşüncesinin Türkiye'de başında gelen isimlerdendir. Yazarın 1971 tarihli *Din, İnkılâp, İrtica* adlı eserinde: "Ayasofya'nın cami olmasını istediği dikkat çeker. Hatta Yahya Kemal'in: "Türk Fatih'e Rum garson lazımdır"... latifesini çok görmemek lazımdır" (Safa, 1971: 236) sözlerini sarf ettiği de görülür. Böylece "öteki" dediği “Batı” ve “Hristiyanlık” karşısındaki tavrını daha radikal biçimde, milliyet ve din üzerinden sergilediği gözlenir.

20. Asır, *Avrupa ve Biz* (1976) kitabında yine Hristiyanlık ve İslâmiyet'in uzlaşmazlığını dile getiren hatta “ırkçı”lığa daha çok yaklaştığını da söyleyebileceğimiz Peyami Safa, *Türk İnkılâbına Bakışlar* (1938)'da savunduğunun tam tersine Cumhuriyet “kanon”u yazarlarının tersine bu yıllarda “Batı”ya karşı bir “öteki” tavrı sergilemiştir.

Safa, bu eserinde "Kur'an-ı Kerim'imizin gayrimüslimler, kâfirler ve müşrikleri, dünya heva ve heveslerine fazla düşkünlükle suçlayan ayetlerine karşı hayranlığımı belirtmek istiyorum" (Safa, 1978: 42) diyerek İslâm'ın değerlerine sahip çıkarken romanlarında da göreceğimiz gibi, “Hristiyanlık” başta olmak üzere diğer dinlere mensup insanların hayatlarındaki yozlaşmalara bakış şeklini de ortaya sergilemiş; daha aşırı biçimde Hristiyan Avrupa'yı “öteki” olarak değerlendirmiş “kanon” yazarlarının görüşlerine de muhalefet etmiştir.

Herkül Millas da *Türk ve Yunan Romanlarında Öteki ve Kimlik* adlı eserinde, Safa'nın romanlarından ve düzyazılarından hareketle 1930'ların başında sosyalizmin peşinden koştuğunu, 1938'den hemen önce Atatürkçü olduğunu, II. Dünya Savaşı yıllarında ırkçı bir tutum sergilediğini, 1946'dan sonra da İslamcı görüşler ileriye sürdüğünü ifade eder. (Bkz. Millas, 2005: 97-98).

2. 2. Peyami Safa’nın Romanlarında “Öteki”ler...

Yazarın romanlarında tutarlı bir muhafazakâr duruş sergilediği, “değer” olarak kabul ettiklerinden ödün vermediği, “öteki” olarak yaklaştıklarına da aynı mesafeden baktığı dikkat çeker. Peyami Safa’nın 1920’lerden 1950’lere kadar yazdığı bütün romanlar, İslâmî değerlerin terkedilip yerine onun boşluğunu doldurabilecek sağlam değerler koyamamış yeni Türkiye’nin insanların düştükleri bunalımı anlatır. Ayrıca modernleşmenin muhafazakâr dünyayı “öte”lediğine hatta değersizleştirdiğine inanan yazar, Tanzimat sonrasında hızla ivme kazanan Batılılaşmayla, kendi toplumunun gerçeklerine duyarsız hale gelen insanlardaki işgal yıllarında da mevcut olan çürümeye işaret ederek, bu tablonun Cumhuriyet yıllarındaki görünümüne de ayna tutar. Berna Moran, bu durumu;

“Peyami Safa, ilk romanlarını kaleme aldığı yıllarda İstanbul’daki çevresinde, bir yanda, köklerinden kopmuş, ahlâkça çürümüş, para ve zevk için yaşayan bir zümre; bir yanda da İslamî geleneklerle yetişmiş, millî ve manevî değerlere bağlı, yurtsever, dürüst bir zümrenin var olduğunu görüyor ve bunların karşıtlığını Batı- Doğu çatışması çerçevesinde ele alıyordu” (Moran, 1991: 167-179) cümleleriyle anlatır.

Safa, din başta olmak üzere milletin kendine has değerlerine sahip çıkan tavrını sadece romanlarıyla sürdürmez *Kültür Haftası* dergisini çıkarıp yöneterek de sürdürür. Toplumcu gerçekçi sanatçıların (Yakup Kadri, Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör vb.) çıkardığı ve Marksizm propagandası yapan (Bkz. Oktay, 1993: 300) *Kadro* dergisine karşılık, Hilmi Ziya Ülken, Mustafa Şekip Tunç, Peyami Safa gibi muhafazakâr duruşlu insanların 1932’de çıkardığı *Kültür Haftası* dergisi, 1943’te ardından gelen Necip Fâzıl’ın uzun soluklu dergisi *Büyük Doğu* ile Cumhuriyetin hâkim ideolojisine ve yazarlarına karşı bir “öteki”lik sergilemiştir. 1940’lı yıllarda Safa, Cumhuriyetin Batıcı yazarlarına göre, “geleneksel değerlere sahip çıkma”sı yüzünden İslâmcı bir “öteki” kabul edilmiştir. Sonraki yıllarda da gittikçe artan oranda “Batılı ve maddî bir hayatı benimsemenin çürümenin ta kendisi olduğuna, maneviyatın önemine işaret eden, mistisizmi öne çıkaran romanları, yazıları ve polemikleriyle bu tavrını sürdürmüştür.

Safa, Pozitivizme, Materyalizme tamamen karşı çıktığı son döneminde, mistisizmi ve dinî temayülü, yaşamının ve romanlarının temel ögesi yapar. Moran’a göre, “1960’lardan sonra Türkiye’deki resmî ideolojiyi daha da sağa çekerek, dinci, gelenekçi ve mukaddesatçı doğrultuda değiştirmek isteyen çevrelerin gözde yazarı olur”. (Moran, 167-179).

Düşünce dünyasında değişimler yaşayan Safa’nın, tutarlı bir muhafazakâr tavır sergilediğini belirttiğimiz romanlarında “öteki” ve ötekileştirme, iki şekilde karşımıza çıkar: İlki, İstiklâl Savaşı yıllarında toplumuna, Anadolu’da verilen mücadeleye karşı son derece duyarsız, yasadışı işlerle uğraşp halkın sırtından zengin olmuş, kendi menfaati için Batılılarla rahatça işbirliği yaparak vatanına ihanet eden Müslüman-Türk “öteki”lerdir. İkincisi, Ermeni, Yahudi ya da Hristiyan kökenli olup Osmanlı topraklarında Müslüman-Türklerle yüzyıllarca dinî ve ırkî kimliklerini koruyarak huzur içinde yaşamış ancak I. Dünya ve Kurtuluş Savaşı yıllarında işgalci Batılılarla yaptıkları iş birliğiyle asıl yüzlerini gösteren “gayrimüslim “öteki”lerdir. Müslüman-Türk ötekiler, Peyami Safa’nın romanlarında sıkça görülüp yozlaşmalarıyla âdeta yazarlarını çileden çıkardıkları gibi Kemal Tahir’in *Esir Şehrin İnsanları*, *Esir Şehrin Mahpusu* gibi romanlarında da aynı şekilde karşımıza çıkan “öteki”lerdir.

Peyami Safa’nın 1920’lerin başından 1930’ların sonuna kadar yazdığı romanlarda, tezli bir tutum sergilediği, Doğu-Batı mukayesesi yaptığı, Pozitivizm, Materyalizm gibi fikirlerle Doğu’nun manevî değerlerini karşılaştırdığı görülür. Genelde bir kadın kahramanı seçip ona Doğu ve Batı arasında seçim şansı sunan yazar, bir "arkadaş" kimliğiyle bu kadınlara destek olmak üzere romana bizzat “anlatıcı veya

merkez yansıtıcı olarak dahil olur ve muhafazakâr Doğu'yu yani ideal olanı seçmesi hususunda romandaki kadını yönlendirir.

Safa'nın 1922 tarihli ilk romanı *Sözde Kızlar*'dan itibaren yazdığı tüm romanlarda, Şark kültür mirasını ve yaşam değerlerini Batı değerlerinden üstün tuttuğu Batılı yaşam tarzını tercih eden sosyeteyi de "gayrimüslim"leri de "öteki" olarak gördüğü dikkat çeker. Yazar, *Mahşer* (1925), *Canan* (1925), *Bir Akşamdı* (1928), *Şimşek* (1928) romanlarından başlayarak işgal yıllarında Batılı yozlaşmış bir hayatı yaşayan zihinleri Batılılaşmış, kendi toplumlarına yabancılaşmış sosyete takımını, Osmanlı topraklarındaki "Batılı" gayrimüslimleri "öteki"leştirdiği göze çarpar. Bu insanların karşısına Şark'ın değerlerine sadık, onları korumaya çabalayan "yerli" "Müslüman" "öteki"ler çıkararak fikirlerini savunan "merkez yansıtıcılar" yapmıştır. Bu tavrıyla Peyami Safa'nın kendisi de Yakup Kadri, Halide Edip, Reşat Nuri gibi önde gelen dönemin "kanon" yazarlarına göre bir "öteki" tavrı sergilemiştir.

Safa, romanlarında Doğu-Batı çatışmasını sergilerken, bu iki zümreden işaret ettiği ideal olanı, Şarklı, Müslüman, geleneksel değerlere bağlı olan tiplerle, yozlaşmayı ise Batılı gibi yaşayan zengin, dejenere tiplerle gösterir. Son derece hırslı, bencil, çıkarıcı ve sahtekâr olan bu zengin "Türk öteki", Safa'nın pek çok romanında, gerçek muhafazakâr Doğulu tipin karşısına çıkarılan "seçici kadın"ın tercih durumunda olduğu ikinci seçenektir. *Şimşek* romanındaki Sâcid, *Sözde Kızlar*'daki Behiç, *Mahşer*'deki dolandırıcı milletvekili Alaaddin Bey, *Fatih-Harbiye*'de, evlenmek için seçim yapacak kadın olan Neriman'ın kapıldığı Macit, *Biz İnsanlar*'da Vedia'nın sadece dış görünüşüne kapıldığı Rüştü, hatta otobiyografik olan *Dokuzuncu Hariciye Koşuşu*'nda seçici kadın Nüzhet'in alafranga rahat bir yaşamı vadetmesi sebebiyle evlendiği Dr. Ragıp, Batılı yaşam tarzları, fikirleri, geleneksel Türk İslam değerlerinden uzak oluşlarıyla Müslüman-Türk öteki'yi temsil ederler.

Safa, Halide Edip'in romanlarında kurmaya çalıştığı Doğu-Batı sentezi fikrini, maneviyatçı Doğu'nun, maddiyatçı Batı'dan üstünlüğü fikrini savunarak alt üst eder. Cumhuriyet yıllarında Batılı değerleri benimsemeye çalışan, tam da Batılılaşamayan toplumun Batı ve Doğu değerleri arasında sıkışmasının yarattığı tahribatı yansıtır.

Sözde Kızlar (1924) romanında, İslamî değerlerden kopuşun toplum yaşamında getirdiği çöküntü ele alınır. Romandaki Mecbûre, Doğu'yu temsil eden Fahri ile Batıyı temsil eden Behiç arasında git-geller yaşarken, Doğu'nun maneviyatının "ideal" olduğunu gösteren yazarın fikirlerinin temsilcisi Nadir, Mebrûre'nin doğru tercih yapmasını, (Batılı) öteki'yi değil, Müslüman biz'i, yani ahlâksız değil ahlâklı'yı seçmesini sağlar.

Bu romanda da Beyoğlu ve Şişli gibi Batılılaşmış "öteki"nin yaşadığı mekânlar bir yanda, Anadolu'daki Millî mücadelenin acılarını hisseden, dürüst, temiz ahlâklı, imanı kuvvetli insanların yaşadıkları Şehzadebaşı, Cerrahpaşa gibi semtler diğer yandadır. Şişli'de balolar düzenleyen Nazmiye Hanım'ın evindeki "Hristiyan hizmetçi" Evdoksiya, Beyoğlu'nda genelev işleten Madam Panayota ve terzi kalfası Leter, yazar tarafından âdeta aşağılanan gayrimüslim "öteki"lerdendir.

Romanın olumsuz Müslüman-Türk "öteki"leri Behiç ve annesi Nazmiye Hanım, etraflarındaki diğer alafrangalarla manevî değerlerini yitirmiş, çöküntü içinde olan kişilerdir. Onların bu hâli, romanda Müslüman-Şark'ın "ruh"unu yansıtan Fahri'nin ağzından şöyle anlatılır:

"(...) Siz benden değilsiniz, Türk ve Müslüman cemiyetinden değilsiniz, bu memlekete izini belli etmeyen kör yılanlar gibi sokulmuşsunuz, siz bizden değilsiniz, Türk ve Müslüman cemiyetinden

değilsiniz, siz hiçbir millettendir değilsiniz şu içinizdeki masum kızı, Güzide'yi siz bitirdiniz, Belma'yı siz öldürdünüz. Salih'i siz çıldırttınız.” (Safa, 1990: 205.

Peyami Safa'yı İşlamcı yazarlar kategorisine sokup gayrimüslimleri sürekli aşağıladığını belirten Herkül Millas'ın rağmen, yazarın Müslüman Doğu'nun sembolü olarak gösterdiği kahramanlarının yozlaşmış hayatları karşısında kahramanına söylettiği bu sözlere dikkat etmemesi ilginçtir.

şimşek (1923) romanındaki Ali üzerinden yazarın ve geleneksel İşlamî değerlerin temsilcisi durumunda olduğunu görürüz. Cumhuriyetin Batılı ideolojisi ile yazdığı bu romanda yazar, Ali'ye “kâmil insan, Batı'ya ait değerlerle Doğuya ait değerlerin sentezini yapabilen insandır”. “Bu dünyada mutlaka bir kâmil insan enmuzecine ihtiyaç varsa, bence bu ihtirasla feragatin en son derecelerini taşıyan bir “şarklı-Garplı ruhu” olabilir” dedirterek Doğu-Batı sentezini savunur (Safa, 1972: 176).

Bir Akşamdı (1924), romanın kahramanları Kâmil ile Meliha adlı iki gençtir. Taşrada yaşayan, içinde bulunduğu şartlardan kurtulmak uzak akrabası olan Kâmil ile evinden kaçıp İstanbul'a gelen Meliha'nın, burada başına gelenleri, yaşadığı ahlâkî çöküntüyü konu alan romanda, “Beyoğlu” yine yozlaşmış Batılı hayatı yaşayan Türk-Müslüman sosyete “öteki”nin nuhitidir.

Yazar, *Bir Akşamdı*'da, mürateke İstanbul'undaki sosyete “öteki”nin çürümüşlüğünü, Beyoğlu'nda çok olan, Müslüman-Türk kadınların metresliklerinden, Meliha'nın Kâmil'den intikam almak için girdiği gayrimeşrû ilişkilerden, Muhlis Paşa'nın evindeki nargile odalarında çekilen afyonlardan (s. 202) bahsederek Türk olan “öteki”yi yerden yere vurur.

1930'da yayınladığı; hasta psikolojisini ve hastane atmosferini başarıyla anlattığı *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu* romanıyla, roman serüvenimizde bir farklılık yaratan yazar, bu yıllarda köy ve şehir hayatını “halkçılık” ve “gerçekçilik” anlayışlarıyla yansıtan “kanon”un “tek tip” yazarlarından farklı roman anlayışıyla “öteki” olmuştur. Öyle ki, “Bizde gerçek romanın bireye yönelmekle yazılabileceğini savunan Tanpınar, (1992: 45-48 ve 49-52), Cumhuriyet'in ilk 20 yılındaki “tek tip” yazarların “gerçekçilik” yarışıyla alay ederken¹ insan ruhuna verdiği önem sebebiyle *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*'ndan ötürü ideolojik olarak “karşı cephe”de bir “öteki” olsa da Peyami Safa'yı alkışlamıştır.

1949 tarihli *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* eserinde yine Batı'nın materyalist, nihilist, hedonist, septik dünya görüşüyle, Doğu'nun mistik ve spirütüalist düşüncesini “öteki”ler olarak karşı karşıya getirdiğini görürüz. Özellikle II. Dünya Savaşı yıllarında (spirütüalist) felsefeden etkilenen yazarın, bu romanda yoğun olarak mistisizm üzerinde durması, bunu da Müslüman olan bir Rum kadınının vasıtasıyla yapması dikkat çekicidir. Pozitivist, Materyalist ve Determinist bilim anlayışına karşı çıktığı bu romanda, Batı'nın bu bilim anlayışıyla, “ben”i kamçılaman bireyci felsefesiyle insanlığı felakete sürüklediğini de göstermeye çalıştığı gözden kaçmaz. Özellikle *Yalnızız* ve *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* romanlarında Doğu'nun terk edilen değerlerinin yerine Batı'dan kendine uygun sağlam değerler koyamamış şarklı insanların bunalım ve çalkantılarını da başarılı psikolojik çözümlemelerle anlatmıştır.

¹ Tanpınar, dönem romancılarını şöyle alaya alır: “(...) Eserlerini baştanbaşa memleket tasvirleri, muharebe tabloları, kağını gıcirtlarıyla doldurdular. On senedir hikâye kahramanlarımız Haydarpaşa Garı seyr-i sefain acentalarına taşınır dururlar. (...) Fakat hepsi boş yere bir zahmet oldu. (...) Nasılsa toprağa ve hâdisata gözünü açmasını öğrenen muharrirlerimiz, insan denen mahlûka gâfildiler.” (Bkz. Tanpınar, 1992: 362.

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu'nda maneviyatın, metafizik hakikatin peşinde olan yazar, mistisizme yönelir ve insanın amacının -tıpkı Noraliya'da olduğu gibi- "ben"ini aşarak Tanrı'da kaybolmak olması gerektiğini savunur.

Romanda "Batılı" materyalist, pozitivist, hedonist, septik fikirlere sahip Ferit'in, ateist oluşuna karşılık, babaannesinin kendisine verdiği dinî eğitim ile sonradan Müslüman olan ve annesinin yoğun baskısına rağmen bu dinden vazgeçmeyerek adının Nuriye olarak çağırılmasını isteyen, sürekli Kur'an'ın hikmetlerini etrafındakilere anlatan Noraliya adlı Rum kadınının samimî Müslümanlığı karşılaştırılmıştır. Hem tıp hem de felsefe okuyan Ferit'in hayata maddeci nazarla bakarak mutlu olamamasına karşılık, Noraliya'nın Büyükada'da Kur'an'ın gücüyle iyi ettiği hastalar, gösterdiği mucizeler dikkat çekicidir. Yazarın amacı, bu iki "öteki"yi karşı karşıya getirip metapsişik ve parapsikolojik birtakım olayların var olduğunu, bunların ancak ruhun maddeye doğrudan doğruya etkide bulunmasıyla açıklanabileceğini, içgüdüye, sezgiye sırt çevirdiği için akla dayanan bilimin asıl gerçekliğin sınırlarını çözemeyeceğini göstermektir.

Ferit'in romanda söylediği: "Eğer bana "Bu budur'dan başka bir şey söylemeyen müsbet felsefeyi aşamazsam, aklın tamamıyla lüzumsuzluğuna inanacağım. (...) Eğer insanın aradığı, mana ve kendi icadı değilse, bu Allah'ın hikmetinden başka nedir?" (Safa, 1991: 134-135) sözleri bilimin ve felsefenin çözemeyeceği, ruhun, inancın çözebileceği gerçeklere, "ben"in Tanrı'da kalbolması meselesine işaret eder.

Yazarın romanlarındaki diğer "ötekiler" ise dinî ve irkî olarak ayrılan Rumlar, Ermeniler, Yahudiler, Fransızlar vb.'dir. Bu ötekiler, yazar tarafından bilinçli olarak çoğunlukla aşağılanır. Zengin evlerdeki "Gayrimüslim hizmetçiler" olarak karşımıza çıkarılır. Safa'nın "gayrimüslim öteki"leri çoğunlukla hizmetçi olarak yansıtmaları da Müslüman-Türk bir yazar olarak üstünlük psikolojisinin yansımasıdır. Nitekim *Din, İnkılâp, İrtica*'da: "Yahya Kemal'in: "Türk Fatih'e Rum garson lazımdır"... latifesi çok görmemek lazımdır" (Safa, 1971: 236) diyerek aynı tavrı sürdürmüştür.

Sadece *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*'nda (1949) sonradan Müslüman olup adını "Nuriye" olarak değiştiren, hem geleneksel İslam kültürü hem de Batı kültürü öğretilen, olumlu Rum kadın tipiyle karşılaşırız. Bu romanda, yazarın diğer romanlarında gördüğümüz "öteki" ve "biz" yer değiştirmiş, tıbbi ve felsefe tahsilleri almış, materyalist ve ataist olan Ferit, Batı'ya ait düşünce sistemleri içinde inançlarını kaybetmiş ve "ötekileşmiş"tir. Onun karşısına çıkarılan Noraliya (Nuriye) ise, Müslüman Şarklı bir hayat sürerek "biz"den biri olmuştur. Noraliya'nın evlenmek üzere olduğu Yorgo da İslâmiyeti Noraliya'dan öğrenip Müslüman olarak adını da Ferruh olarak değiştirmiş ve bir "olumlu öteki" olmuştur.

Yazarın daha evvel bazı romanlarında hizmetçi, genelev çalışanı olarak gösterdiği Rumlar'a karşın Ermeniler, *Bir Akşam'da* Beyoğlu'nda lüks apartmanlara sahip insanlar olarak karşımıza çıkarlar. Hatta yerli "öteki"ler olan Meliha ve Kâmil, İstanbul Bomonti'de diğer "öteki"lere (Ermenilere) ait Şekerciyen Apartmanında oturur ve sağlam dostluklar kurarlar. (Safa, 1997: 253)

Eserde Ermeniler, olumlu² olarak yansıtılırken, Anadolu'da süren Millî Mücadele sebebiyle yazar, romandaki Rum/Yunan unsurunu. Yani, Kosti, Niko, Mihali gibi "barbar" olarak yansıtır. Rumlar, "kötü

² Peyami Safa'nın romanlarında Rumları, Ermenileri aşağıladığını söyleyerek Yunan asıllı olması sebebiyle ona kızan Herkül Millas, *Bir Akşam'da*, zengin olarak gösterilen Ermenilerden -nedense- söz açmamıştır.

öteki”ler olarak anlatılır. Örneğin, Yani, “kaç adam öldürdüğünü bilememekten muzdarip bir Yunan eri”dir (s. 278)

Bir Tereddütün Romanı (1933), kuruluşu ve anlatım tekniği itibariyle Safa'nın ilginç romanlarından. Romanda anlatıcı-yazar ile onun yazdığı eserin kahraman(ları)ı yüzyüze gelir. Hem bu romanda, hem de anlatıcının eserde yazdığı romanın içinde iki Rum hizmetçi vardır. Romandaki Vildan, Matmazel Anjel adını alır. *Bir Tereddütün Romanı*'nda yazar, savunduğu muhafazakâr bakış açısından kapalı İslâmî aile yapısının özelliklerini Türk-İslam kadın modelini şöyle anlatır:

"Eski ailelerin büyük bir kusurları vardı: Kapalı olmak; eski ailelerin büyük bir meziyetleri vardı: Gene kapalı olmak. Bu kapalılık onların zihinlerini kapamak suretiyle bir kusur, fakat seciyelerini muhafaza ettirmek suretiyle bir meziyet oluyordu. Yeni ailelerin de büyük bir meziyetleri var: Açık olmak; büyük bir kusurları da var: Gene açık olmak. Bu açıklık onların zihinlerini açmak suretiyle birer meziyet, fakat seciyelerini bozmak suretiyle birer kusur oluyor. O halde bugün için mükemmel bir zevcenin vasıflarını tayin etmek kolaylaşıyor. Eski ailelerin kapalı ahlâkî terbiyesiyle yeni ailelerin açık fikrî terbiyelerini haiz bir genç kız." (Safa, 1998: 243)

Romandaki Rum “öteki”lerden birkaçının oldukça kötü olduğu dikkat çeker. "Katil Todori" olarak adlandırılan Rum'un, İtilaf devletlerinin polisinden güç alıp, Müslüman-Türk gençlerini geceleri sokak ortasında rahatça öldürüp sonra da serbest kaldığını belirtir. (s. 245)

Peyami Safa'nın 1939'a kadar yazdığı romanlarda, gayrimüslimlerin Beyoğlu, Galata, Şişli gibi semtlerde, özellikle alafranga Türklerle iç içe yaşadıklarını, onlarla alışveriş yaptıklarını görürüz. Rum hizmetçiler, bazen hanımlarının suç ortaklığını yaparlar (örneğin *Cânân* romanında). Avrupalılardan öğrendikleri alafranga yaşam yüzünden yitirdikleri ahlâklarına suç ortaklığını yaparlar. İstanbul'da zenginleşen Yahudi mücevherciler (*Cânân*'da Boboyan adlı Yahudi mücevherci), borsaya hâkim olan ve artık vergiye tâbi olan Yahudiler (*Cânân*, 69) ile gayrimüslimler hayatımızın önemli bir parçası olarak yansıtılır.

Safa, Ermenilerin Türklere daha yakın ve dost olduklarına da dikkat çeker *Cânân* romanında ud dersi veren Arşak adlı Ermeni, *Biz İnsanlar*'da sürekli para isteyen ve demiryollarını ellerinde bulunduran İngilizleri "soygunculuk"la suçlayan, hatta bir Türk'e bastonuyla vuran İngiliz'e sinirlenen Ermeniler, yazara göre “ötekiler” değil âdetâ “biz”den (Türklerdem) olmuşlardır.

Romanda, Rumlar, “olumlu öteki”ler olarak karşımıza çıkar. Onlar artık Türkleşmiş, Türk ve Müslüman adları almışlardır. Ayrıca Türklerle evlenen, iyi ahlâklı olarak anlatılan Fotika da dikkat çeker. Fotika, Adalar'da Ferit'e evini kiralar.

Romanda Rum asıllı olup Müslüman olan Noraliya (Nuriye), on sekiz yaşından sonra annesinin yanına gittiğinde annesi ona bir papazla zorla Latince, İtalyanca ve Hristiyanlığı öğretmeye kalkar. Yazar, Fotika'nın ağzından Noraliya'nın yaşamındaki dönüşümü şöyle anlatır:

"Babaannesinin evinde, duvarda Mekke'nin resimleri, ipekli seccadeler, tesbihler, Kur'an yazıları, hep müslümanca şeyler; annesinin evinde haçlar, Meryemana tasvirleri, Hristos'un heykelleri on beş yaşına kadar camiye giden Nuriye nerede, haftada bir kiliseye götürülen ve zorla dua ettirilen Noraliya nerede... (...) Fakat bütün o papaz, hocalar, kiliseler, zorla okutturulan dualar. Noraliya kızın göğsüne asılan haçlar onu dininden döndürememiş. Aksine sevgisi artıktıkça artmış Müslümanlığa. Yalnız her zaman rahmetli derdi ki "bizim dinimizde her din taçandır. Dinlerin hepsi iyiliğe, doğruluğa çıkar. Allah'a çıkar. Yalnız Müslümanlık en kısa yoldur" (Safa, 1991: 229-230).

Noraliya'nın, Müslümanlığın tüm dinlerin en sonuncusu ve Allah'a çıkan en kısa yol olduğuna dair sözleri, bu yıllarda muhafazakâr bir duruş sergileyen Peyami Safa'nın düşüncelerini de sergiler.

Romanda Katina, Rum doktor ve oğlu Yorgo da dikkat çeken “öteki”lerdir. Yorgo, Noraliya’nın anlattıklarından etkilenerek Müslüman olup Ferruh adını alır ve Nuriye ile evlenmek ister. Ancak bu iki gencin evlenmelerini istemeyen anne ve babaları, Noraliya’nın zehir içip öldüğü haberini ulaştırdıkları Ferruh’un intiharına sebep olmuştur.

Kısacası bu romanda ilk kez bir Rum erkeği Yorgo (Ferruh), aşkı için Müslüman olan ve sevdiğine kavuşmak için her şeyi göze alan, sonunda da intihar eden olumlu bir “öteki” olarak karşımıza çıkar. Oysa Safa’nın romanlarındaki Rum erkekler, genelde barbar, haydut, katil, yankesici “öteki”ler olarak karşımıza çıkar. (*Biz İnsanlar*'da Todori), palikarya (*Bir Akşam*'da Niko), *Mahşer*, *Şimşek*, *Bir Tereddüdün Romanı*'ndaki erkek Rumlar, genelde sömürücü ve hayduttur. Rum kadınlar, hizmetçi, ev sahibi olarak anlatılan daha olumlu figürlerdir. Özellikle Noraliya gibi din değiştirenler, bütün dinlerin İslâmiyet'te birleştiğini, Allah'a giden en kestirme yolun bu din olduğunu yazarın kanon'un benimsediği ve yansıttığı görüşlerin aksine “muhafazakâr/öteki” bilincinden yansıtırlar.

2.3. Peyami Safa'nın Türkçeye Sahip Çıkışı

Yazdığı romanlarla Türk toplumunda Batılı değerlere inanan alafranga züppelerin yaşadıkları çürümeyi yansıtırken, Doğu'nun değerlerini yücelten Peyami Safa, “ilk romanlarını kaleme aldığı yıllarda İstanbul'daki çevresinde, bir yanda, köklerinden kopmuş, ahlâkça çürümüş, para ve zevk için yaşayan bir zümre; bir yanda da İslâmî geleneklerle yetişmiş, millî ve manevî değerlere bağlı, yurtsever, dürüst bir zümrenin var olduğunu gör (müş) ve bunların karşıtlığını Batı Doğu çatışması çerçevesinde” ele almıştır. (Bkz. Moran, 1990: 167-179).

Safa, edebî kurguya kıyma pahasına sunduğu tezlerle romanlarında millî bir hassasiyet sergilemiştir. Dil konusunda da aynı hassasiyeti sergileyen Safa, yazılarında Türkçenin yazı ve konuşma dili olarak kullanımı, öğretimi, yapılan hatalar konusunda da yazılar yazmıştır. Safa'nın *Objektif-I* (1976) adlı eserinde söz konusu yazıları görmek mümkündür.

“Yunus Emre'nin dilini anlamayan Türk münevverlerinin kafasında Voltaire'in Fransızcası hâlâ saltanat sürüyor” diyen Safa, Türk insanının yabancı dillere ve kültürlere aşırı hayranlık gösterirken, kendi diline sahip çıkmak konusundaki duyarsızlığına hayıflanır:

“Memleketimizde bulunan ecneblerle Fransızca konuşmak modası hâlâ yaşıyor. Bunu bir meziyet telakki eden züppenin mantığı nedir? Bir ecnebi dili bilmekle öğünmek. Vakıa bu iftihar edilmeyecek şey değildir; fakat bu züppelerin çoğu yalnız ecnebi dili bilmekle değil, Türkçe'yi fakir görüp fakir görmeye de övünürler. İçlerinde münevverlerimiz de vardır.” (Safa, 1976: 10-12)

Harf Devrimi konusunda yapılan çalışmalara bizzat destek veren Atatürk'ün yeni harflerle ilgili 1928 tarihli bir konuşmasındaki aşağıdaki sözlerinde, milletin cehaletinin sebeplerinden biri olarak “kendi diline uymayan Arap harflerini kullanıyor olması gösterilmiş ve Latin alfabesinin kullanımıyla bu cehaletin son bulacağına değinilmiştir:

“1. Milleti cehaletten kurtarmak için kendi diline uymayan Arap harflerini terk edip Latin esasından Türk harflerini kabul etmekten başka çare yoktur. 2. Komisyonun teklif ettiği alfabe, hakikaten Türk alfabesidir, kâfidir. Türk milletinin bütün ihtiyaçlarını temin etmeye kâfidir” (Borak, 1997: 387)

Cumhuriyet “kanon”unun şekillenmesinde ve dil devriminde oldukça etki sahibi isimlerden olan M. Fuat Köprülü de Harf İnkılabı'nın kabulünün 10. Yılında, bu İnkılabın önemiyle ilgili yazdığı bir yazıda, bir milletin eski alfabesini bırakıp yeni bir alfabe kabul etmesini eski bir kültür dairesinden çıkıp yeni bir kültür çevresi içerisinde girmek biçiminde yorumlamış; Arap alfabesini bırakmakla, Arap kültürünün etkisinden çıkarak Batı'nın kültür dairesine girme iradesini gösterdiğimizi; geçen on yıl

içerisinde harf inkılabının kültür hayatımızda olumlu neticeler verdiğini (Köprülüzâde, 1992: 96-98) belirtirken, yine kanon yazarları olan (Halide Edip, Reşat Nuri, Yakup Kadri vb.) Köprülü ile aynı görüşteyken; Peyami Safa bir “kanon dışı öteki” olarak Harf İnkılâbı ve Türkçenin geçmişiyle olan bağları konusunda onlardan farklı düşünür.

Peyami Safa, Harf İnkılabının Türkçenin geçmişi, kültürü ve tarihiyle bağlarını kopardığına, tamiri mümkün olmayan yaralar açtığına inanır:

“Yeryüzünde bir tek memleket gösterilemez ki, orada gençler kazara milli kütüphanelerine girerlerse, bir tek eser okuyamadan çıkıp gitsinler. Böyle bir katliam hiçbir memlekette ve hiçbir memleketin tarihinde yoktur” (Peyami Safa’dan akt. Ayvazoğlu, 1999: 106)

Harf İnkılabı sonrası İstanbul’a gelen Jacques Derrida da yıllarca Arap Harfleri kullanmaya alışmış toplumun aniden yaşadığı bu değişimi, bir mektubunda “Türkiye’de bir harf katliamı olduğunu” ifade ederek anlatmıştır. (akt. Ertürk, 2018: 121) Derrida’nın bu nitelemesi Peyami Safa’nın düşünceleriyle benzerlikler taşır. Peyami Safa da Cumhuriyet yıllarında Türkçenin, dünyanın başka hiçbir memleketinde görülmeyecek şekilde “sadeleştirme” adına bir kısırlaştırmaya maruz kaldığını dile getirmiştir.

Attila İlhan’ın “Dili Bir Çıkmaza Saplamaşızdır” adlı yazısında da değindiği gibi Cumhuriyet devrinin sanat ve edebiyat “kanon”u, Batı’yı ölçüt olarak alarak bir modernleşme hareketine giriştiği için Arapça ve Farsça kelimelerin dilden atılması adına aşırı ve ölçüsüz bir tasfiye hareketi başlatmıştır. Arapça ve Farsçanın Türkçeye olan etkisini azaltmak isterken “Yunanca ve Latinceye geçmeliyiz” gibi aşırı Batıcı ve radikal görüşleri savunanlar da olmuştur. Attila İlhan söz konusu yazısında bu algı ve eğilimi değerlendirirken, Fransa’da tanıştığı Türkolog Prof. Carlier’in dildeki geçmiş dönemlerin kültürünün izlerini silme eğiliminin “kimliği” ve “kişilik”i silmek anlamına geldiği konusundaki düşüncelerinden istifade ederek anlatır.

“Dönem, Cumhurbaşkanlığı sanat danışmanı Nurullah (Ataç) Bey’in ‘alenen ve resmen’ Yunanca ve Latinceye geçmeliyiz, onlar gibi olmalıyız, onlara benzemeliyiz!’ dediği dönem; bunu söylediğim zaman, Prof. Carlier’den aldığım cevabı tahmin edebilirsiniz: (...) Biz bunu sömürgelerde uyguladık: Kimliklerini, kişiliklerini yitirdiler!” (İlhan, *Cumhuriyet*, 04. 05. 2005)

Cumhuriyetin ilk on -on beş yılında, ümmet toplumundan millet toplumuna geçen, ulus devletin kültürel kimliğini yeniden inşa etmek isteyen devlet, bir taraftan hızlı bir modernleşme faaliyeti sergilerken diğer taraftan, tıpkı yeni eğitim anlayışında olduğu gibi, sanat ve edebiyat kanonuyla, devletin beklentilerini, sanat, ulus, millet, devlet, dil, kültür ve edebiyat konularındaki değerlerini de topluma benimsetmeye çalışmıştır. Kanon yazarlarının “ortak” söylemiyle, zaman zaman sığ bir taklitçiliğe kaçan Batılılaşma eğilimi, dilde de aşırı şekilde kendini göstermiş böylece kendi kendini köksüzleştirmeye doğru giden bir anlayış belirmiştir. Durumu fark eden Atatürk’ün haklı kararıyla bu aşırı Batıcılığa kayan, geçmiş kültürle olan bağları dilde de tamamen koparma eğilimine giren bu “tasfiyecilik” kararından vazgeçilmiştir. Attila İlhan’ın da, yazısında dile getirdiği bu aşırıya kaçan tasfiye hareketi, Atatürk’ün haklı kararıyla sona erdirilmiş, Atatürk bu meseleyi bizzat ele almıştır. Kanon yazarlarından Falih Rıfki Atay, bu durumu *Çankaya* adlı eserinde şöyle anlatır:

“(…) Bir akşam Atatürk, sofraya bittikten sonra benim yanı başındaki iskemleye oturmamı emretti: ‘... Dili bir çıkmaza saplamaşızdır.’ dedi; sonra, ‘... Bırakırlar mı dili bu çıkmazda? Hayır! Ama ben de bu işi başkalarına bırakmam. Çıkmazdan biz kurtaracağız...’ dedi...” (Atay, 1958: 452)

Attila İlhan'ın yazısında da yer alan Fransız Türkolog Prof. Dr. Carlier'le Paris'te yaptığı bir konuşma, dil devrimine yine bir Batılının gözünden yapılan çarpıcı bir eleştiriyi içerir. İlhan, Peyami Safa'nın görüşleriyle benzerlikler taşıyan Prof. Dr. Carlier'in sözlerini şöyle aktarır:

“Ümmet toplumlarında dil -dolayısıyla kültür- dine göre değişir (...) böyle büyük üç adet ümmet toplumu ve sentezi var: Birisi, Batı/ Hristiyan toplumu, ikincisi Doğu/ Müslüman toplumu; üçüncüsü, daha doğudaki, semavi olmayan dinler topluluğu! Ümmet toplumunda, başat dil, dinin kendini ifade ettiği dil: Batı'da bu, Yunanca/ Latince olarak görünüyor; Osmanlı'da Arapça/ Farsça olması, son derece normal; zira Müslümanlığın ümmet dili, bu iki dil. (...) Batı ülkeleri, Fransa, İtalya ve İspanya nasıl millet diline geçerken Yunanca/ Latince kökenli birçok kelime hatta kuralı aldılar kullandılarsa; Türkler de, Selçuklu/ Osmanlı ümmet sentezinden, millet sentezine geçerken dillerinde elbette Farsça/ Arapça kelimeler bulunacaktır ve bunda yadırganacak şey yok ya da asıl yadırganması gereken, özleştirme adı altında dilin budanıp kuşa çevrilmesi. Zira böyle yetiştirilen genç kuşakların, ecdadın dilini anlaması imkânsızdır; bu da kendi kurdukları (Selçuklu/ Osmanlı) medeniyet sentezinden kopmalarına, boşlukta kalmalarına yol açar!..” (İlhan, 2005)

Peyami Safa da her dilde, başka dillerden kelimelerin bulunmasının doğal olduğuna bunun da kelime alışverişinin de doğal olduğuna inanır. Bu kelimelerin artık o dile mâl olduğuna savunur. Türkçeye mâl olmuş yabancı kökenli kelimelerin dilimizden atılmasına da karşıdır. Zira Türkçeleşmiş kelimeler artık yabancı olmaktan çıkmıştır.

“Dünyanın bütün milletleri, birbirlerinden kelime almaya devam ediyorlar. Fakat karşılığı bulunabilecek bir yabancı kelimeyi Türk Lügatine sokmak Türkçenin kendi kaynaklarıyla zenginleşmesi ve tekâmül etmesi kabiliyetini bıçaklamaktır. Tek bir yanaşma kelimeye karşı bile Türkçenin bütün hayranları “cinayet” diyerek ayaklanırlarsa haklıdırlar. Çünkü bir kelimeye karşı onun yalnız Türkçesini değil, bütün bir lisan, hatta bütün bir millî istiklal davasını müdafaa etmiş olurlar.” (Safa, 2018: 34)

Cumhuriyet kanonunun Türkçe konusundaki yaygın eğilimlerinin aksine Peyami Safa, Ömer Seyfettin ve arkadaşlarının “Yeni Lisan Hareketi”ne ve onun topluma benimsettiği “Sade Türkçe” anlayışına karşı olmuştur. Her fırsatta bu konudaki fikirlerini dile getiren Peyami Safa, Genç Kalemler'in konuşma dilini yazı diline yaklaştırma gayesini eleştirir. Safa'ya göre yazı dilinin her şubesi bir uzmanlığın ifadesidir. Bu anlamda ihtisas derinleştikçe konuşma diliyle yazı dili arasındaki farklılık da artmaktadır. Ona göre, konuşma dili yazı dilinden ayrılmalıdır, konuşurken mimik ve jest yardımlarının birçok kelimeyi tasarruf ettirmesinden hareketle izah eder. Fakat yazı dilinde böyle bir kolaylık yoktur. Bu bakımdan Safa'ya göre Genç Kalemler'in böylesine bir gaye edinmeleri anlamsızdır.” (Akçay: 2)

Oysa “Kanon” yazarlarından Yakup Kadri, Halide Edip gibi isimler “Yeni Lisan” Hareketini destekler. Yakup Kadri için bir eserin millî olup olmadığını belirleyen temel husus millî bir duyuşa sahip olması; dilinin de millî olması yani, Arapça, Farsçadan arındırılmasıdır. Karaosmanoğlu, 1921'den başlayarak dilde sadeleşme anlayışına inanmış, Türkçeden Arapça ve Farsça kelimelerin atılarak “millî bir dil”e ulaşılması gerektiğini savunmuştur.

Karaosmanoğlu'nun 1921'de *İkdam* gazetesine yazdığı bir yazıdaki şu cümleleri Türkçenin sadeleşmesine inanması açısından dikkat çekicidir. “Türk için sadeliğe doğru gitmenin mânası aslına doğru gitmektir. Çünkü Orta ve Küçük Asya'nın en sade milleti Türklerdir. Sadelik onların ırkî ve timsali seciyelerinden biridir” (akt. Akı, 2001: 184). Yakup Kadri Karaosmanoğlu, 1925 yılında *Türk Yurdu*'nda yayımlanan “Türk Halk Edebiyatı” başlıklı bir yazısında ise Türkçedeki yabancı kelime ve kaideleri atmamız gerektiğini anlatır. Ona göre Arap ve Fars etkisinin dışında kalabilen ve yazarın kendi ifadesiyle “içli, özlü tecelliyâta âmil olmuş bir nevi zevk ve ihtisas tarzı” (Karaosmanoğlu, 1992: 118) vücuda getirmek gerekir.

Peyami Safa ise Karaosmanoğlu gibi düşünmez. Yüzyıllar boyunca verilen eserlerden hareketle Arapça ve Farsça’nın, Türkçe’nin bir kültür dili olmasına katkı sağladıklarını savunmuş; dilimizde ve eserlerimizde yeri olan Arapça ve Farsça kelimeleri bir fazlalık olarak görmemiştir. Aksine Türkçedeki eş anlamlılarıyla birlikte bu kelimelerin dile ifade zenginliği kattıklarını savunmuştur.

“1- Türk lûgatı fakir değildir. Şimdi yaptığımız gibi buna kullanmadığımız Öztürk sözlerini de ilave ettikçe zenginleşecektir. Arap ve Acem kelimelerine gelince, hangi dilde yabancı söz yoktur?

2- Türk dili dünyanın en mazbut dilidir, grameri de en mükemmel gramerdir.

3- Türk nahvi aslından çok sadedir, fakat bu mürekkep fikirlerin edasını kolaylaştırıcı, ince ve zeki bir sadeliktir.” (Safa, 1976: 11-12)

“Genç nesillerin Arap harflerini, Arapça ve Farsça kelime yapılarını ve telaffuzlarını bilmemelerinden doğan çeşitli yanlışları önlemek için de onlara liselerde Arap harflerini ve Arapça, Farsça, Grekçe ve Latince’nin başlıca kaidelerini öğretmek şarttır.” (Safa, 1976: 163)

Peyami Safa yazılarında, ihtiyaç olmadığı halde sırf havalı görünmek için Batı dillerinden kelime kullanılmasını sıkça eleştirir. “Aşırı yabancı kelime düşmanlığı nasıl bir dil taassubu ise, Türkçe karşılığı bulunan veya bulunabilecek olan yabancı kelime hayranlığı da züppeliktir. Zaten bu memleket ne çekmiş ve çekiyorsa softa ve züppe kafası yüzünden çekmiyor mu?” (Safa, 2018: 220) diyerek bir kutsal değer olarak gördüğü Türkçeye sahip çıkmıştır.

Safa, Türkçede terim meselesindeki karışıklığın ortadan kaldırılması için şunları teklif eder: “Çare: Sistem. Ve bunu kuracak, selahiyetli, mütehasıs, devamlı her mektebin, her maarif müessesinin murahhaslarından mürekkep, vekilin kaprislerinden ve politika tesirlerinden azade, seçim yoluyla iş başına gelmiş, devresi bitmedikçe azlolunmayan adamları yan yana getirmiş, büyük bir maarif meclisi. Greko-Latin kültür çevresine dahil milletler arasında müşterek ıstılah sistemini almak.” (Safa, 2018: 46)

Sonuç ve Değerlendirme

Sonuç olarak düşünce dünyasında, fikir eserlerinde dönüşümler yaşayan Peyami Safa, Cumhuriyetin ilk yıllarında Kemalist bir yazar olarak Batı’ya ve Batılılaşmaya olan bakışında pozitif bir tavır takınmış; belirirken (*Türk İnkılâbına Bakışlar*), zaman içinde bu anlayışın Müslüman-Şark dünyasına olumlu etkiler yapmadığını fark edip Batı’yı “öteki”leştirmiştir (*20. Asır, Avrupa ve Biz*). Yazar, sonraki yıllarda Müslümanca yaşayışın Türk milletinin maneviyatının sağlamlaştırılması için kaçınılmaz olduğunu savunmuştur (*Din, İnkılâp, İrtica*). Düşünce dünyasındaki değişmelere karşın, romanlarında tutarlı biçimde muhafazakâr Doğu’yu işaret etmiş; kahramanlarının inançla yaşayıp sağlam aileler kurmalarını isteyen bir tavır sergilemiştir. Batı ile Doğu’nun sürekli çatıştığı modernleşmeyle hayatımızdan uzaklaştırılan manevî değerlerin yarattığı boşlukları anlattığı romanlarında, Batılı materyalist hayatın yozlaşmışlığını, Müslüman Doğu’nun manevî dünyasının getirdiği huzurla karşılaştırır. Cumhuriyet ideolojisinin aksine kahramanlarını, Doğu’nun muhafazakâr dünyasını yaşamaya sevk eden, merkez yansıtıcılara fikirlerini söyleten Safa, sözde Türk ve Müslüman olan, toplumlarına bigâne, aşırı Batılılaşmış hayatlarıyla yozlaşmış İstanbul sosyetesini de tıpkı İstanbul’daki gayrimüslimler gibi “öteki”leştirmiştir. Peyami Safa, inançları, değerleri ile Türk-Müslüman unsuru içinde yaşayıp mesleklerini icra eden ve kendi değerleriyle yaşayan, muhafazakâr Türkleri olumsuz olarak etkilemeyen gayrimüslim “öteki”yi, Müslüman olduğu halde Avrupa tarzı yaşama öykünerek ahlâklarını yitiren Garphlaşmış Türk “öteki”nden üstün tutar.

İnanıldığı değerleri düzyazı eserlerinde ve birçoğu tezli olan romanlarında titizlikle savunan Safa için Türkçe de savunulması gereken millî ve önemli bir değerdir. Yüzyıllar boyunca verilen eserlerden

hareketle Arapça ve Farsçanın, Türkçe'nin bir kültür dili olmasına katkı sağladıklarını savunmuş; dilimizde ve eserlerimizde yeri olan Arapça ve Farsça kelimeleri bir fazlalık olarak görmemiştir. Türkçeyi zengin bir dil olarak gören Safa, sırf havalı görünmek için ona Batı dillerinden kelime almayı, günlük konuşma diline eklemeyi ve kullanmayı şiddetle eleştirir. Safa'ya göre, dil bilincinin sağlanması görevi sadece dilcilere değil, bütün bilim, sanat camiasına ve topluma düşmektedir. Toplumuna yabancı olan ve ona Batılı bir nazarla bakan Türk "öteki"ler dillerindeki Şark medeniyetinin mirasından kalma "Arapça" ve "Farsça" kelimelere karşı da "öteki" muamelesi yaparak dilden atılmalarını isteyecek, yerlerine Batı dillerinden kelime konulmasına ses çıkarmayacaklardır. Bu anlayışa şiddetle karşı çıkan Safa, muhafazakâr bir tavırla, toplumunun temel dinamiklerine sahip çıktığı gibi "dil" konusunda da geçmişin mirasına sahip çıkmış; radikal tasfiye hareketlerini eleştirmiş, "Yeni Lisan" anlayışının geçmiş dil mirasını kısırlaştırdığına inanmış, Harf İnkılabının Türkçenin geçmişi, kültürü ve tarihiyle bağlarını kopardığına, tamiri mümkün olmayan yaralar açtığına inanır. Savunduğu bu fikirlerle Cumhuriyet dönemi Türk romanının yaygın kanonik Batıcı anlayışının karşısında bir "kanon dışı" "öteki" tavrı sergilemiştir.

Kaynakça

- Akçay, Y. (2005), "Peyami Safa'ya Göre Türk Dili ("Türkçenin Sorunları / Çözüm Önerileri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. nr. 3.
- Atay, Falih Rıfki (1967). "Dil", *Dil Devrimi Üzerine*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Atay, Falih Rıfki (1958), *Çankaya*, c. II, İstanbul: Dünya Yayınları.
- Ayvazoğlu, Beşir (1999). *Peyami*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Bloom, Harold (2014). *Batı Kanonu: Çağların Ekolleri ve Kitapları*, (Çev. Çiğdem Pala Mull), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Borak, Sadi (1997). Atatürk'ün Resmi Yayınlarına Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleşileri, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Ertürk, Nergis (2018). "İstanbul Mektubu", *Türkiye'de Gramatoloji ve Edebi Modernlik*, (çev. Merve Tabur), İstanbul: İletişim Yayınları.
- İlhan, Attila (2005), "Dili Bir Çıkmaza Saplamışızdır", *Cumhuriyet*, 04. 05. 2005.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (1992). "Türk Halk Edebiyatı", Atatürk Devri Fikir Hayatı II, (haz. Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Zeynep Kerman, Necat Birinci, Abdullah Uçman), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, ss.112-119.
- Köprülüzâde, Fuad (1992). "Alfabe İnkılâbı", Atatürk Devri Fikir Hayatı II, (haz. Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Zeynep Kerman, Necat Birinci, Abdullah Uçman), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Moran, Berna (1990). "Peyami Safa'nın Romanlarında İdeolojik Yapı", *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, 3. b., c.1, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Millas, Herkül (2005). *Türk ve Yunan Romanlarında "Öteki" Ve Kimlik*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oktay, Ahmet (2008). *Toplumcu Gerçekliğin Kaynakları/Sosyalist Realizm Üzerine Eleştirel Bir Çalışma*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Özensel, Ertan (2020). "Farklılıkların Birarada Yaşamasında Bir Sorun Alanı Olarak Ötekinin Ötekileştirilmesi", *SEFAD*, 2020; (43): 369-378.
- Hasdedeoğlu, M. Onur (2019). *Halide Edib ve Yakup Kadri'nin Romanları Ekseninde Türk Edebiyatının Ulus-Devlet Oluşumuna Etkisi* İstanbul: Kesit Yayınları.
- Parın, Kamil (2020), "Milletleşme Sürecinde İki Önemli Durak: Halide Edib ve Yakup Kadri'nin Romanları Ekseninde Türk Edebiyatının Ulus-Devlet Oluşumuna Etkisi", *Söylem* (Filoloji Dergisi), nr. 5 (1), 319-321.

- Safa, Peyami (1970). *Objektif: 1- Osmanlıca Türkçe Uydurmaca*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Safa, Peyami (1971). *Objektif-4, Din İnkılap İrtica*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Peyami Safa (1978). 20. Asır Avrupa ve Biz, *Objektif-8*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Safa, Peyami, (1997). *Sözde Kızlar*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Safa, Peyami (1997). *Bir Akşamdı*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Safa, Peyami (1998). *Bir Tereddüdün Romanı*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Safa, Peyami (1991). *Matmazel Noraliya’nın Koltuğu*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Peyami Safa (1988). *Türk İnkılabına Bakışlar*, Atatürk Kültür, Ankara: DTYK. Yayınları.
- Schnapper, D. (2005). Sosyoloji düşüncesinde öteki ile ilişki. (A. Sönmezay çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (1992), “Bizde Roman-I” ve “Bizde Roman-II”, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, 3.b., İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tüzer İbrahim ve Hüküm, Muhammet (2017). “Türk Roman Kanonu Karşısında Kemal Tahir, *TEKE*, nr. 6/1, 2017, 257.
- Ülken, Hilmi Ziya (2005). *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Ülken Yayınları.

10. Yabancı/ikinci dil öğretiminde farklı yaş gruplarının pedagojisi

Ezgi İNAL*

APA: İnal, E. (2023). Yabancı/ikinci dil öğretiminde farklı yaş gruplarının pedagojisi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 114-123. DOI: 10.29000/rumelide.1331484.

Öz

Yabancı/ikinci dil öğretimi hemen her yaştan bireyin çeşitli ihtiyaçları kapsamında başvurdukları geniş bir alandır. Dolayısıyla yabancı/ikinci dil öğrenenlerin yaş gruplarındaki farklılaşma onların ihtiyaçları, öğrenme biçimleri ve buna bağlı olarak uygulanacak programların niteliği, kullanılacak materyalin özellikleri gibi konularda bazı farklılıklar oluşturmaktadır. Bu farklılaşma söz konusu eğitim paydaşlarının hepsi için ayrı bir çerçeve oluşturmakta ve eğitim programları, materyallerin tasarımı gibi konuların yanında özellikle öğreticilerin yeterlikleri üzerine çok yönlü çalışmalar yapmayı gerektirmektedir. Bu kapsamda hangi dilin öğretimi olursa olsun dilin kendi tipolojik özelliklerinin dışında öğretildiği grubun yaş özelliklerinin esas alınmasıyla ve bu konuda her geçen gün gelişen teknoloji ve dönüşen öğretim yöntemleri kapsamında yenilikçi bakış açılarına ihtiyaç duyulmaktadır. Nitel desenle tasarlanan bu çalışmada yabancı/ikinci dil öğrenenlerin yaş gruplarına yönelik bir tasnif yapılarak literatür kapsamında bu yaş gruplarının yabancı/ikinci dil öğretimi çerçevesindeki ihtiyaçları ve uygulama özelliklerine yer verilmiştir. Sonuç olarak bu çalışmanın hem öğrenenlerin öğrenme ortamlarındaki uygulamalara hem de öğreticilerin yeterlikleri kapsamında alan araştırmalarına katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar kelimeler: Pedagoji, yaş grupları, yabancı/ikinci dil öğretimi

Pedagogy of different age groups in foreign/second language teaching

Abstract

Foreign/second language teaching is a wide field to which individuals of almost all ages apply within the scope of their various needs. Therefore, the differentiation in the age groups of foreign/second language learners creates some differences in terms of their needs, learning styles and accordingly the quality of the programmes to be implemented and the characteristics of the materials to be used. This differentiation creates a separate framework for all of the education stakeholders in question and requires multidimensional studies on issues such as educational programmes, design of materials, and especially on the competencies of teachers. In this context, no matter which language is taught, there is a need for innovative perspectives based on the age characteristics of the group in which the language is taught, apart from its own typological characteristics, and within the scope of developing technology and transforming teaching methods. In this study, which was designed with a qualitative design, a classification was made for the age groups of foreign/second language learners and the needs and application characteristics of these age groups within the framework of foreign/second language teaching within the scope of the literature were included. As a result, this

* Öğr. Gör., İstanbul Aydın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim (İstanbul, Türkiye), ezgiinal@aydin.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1573-9401 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 21.06.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1331484]

study is expected to contribute both to the practices in the learning environments of learners and to the research in the field within the scope of the competences of the instructors.

Keywords : Pedagogy, age groups, foreign/second language teaching.

Giriş

Yabancı/ikinci dil öğretimi farklı yaş gruplarından bireyler için tasarlanan öğrenme deneyimlerini barındıran geniş bir araştırma alanıdır. Yeni bir dil öğrenme sürecinin kişiler için nedenleri ve sonuçları öğrenen profillerinin doğru tespiti ile analiz edilebilir ve ihtiyaçlar doğrultusunda istendik düzeyde çözümler ve yenilikler ortaya konulabilir.

Öğrenenlerin ihtiyaçlarından hareketle tasarlanacak yabancı/ikinci dil öğretimi derslerinde etkili uygulamalar gerçekleştirebilmek mümkün olacaktır. Bu bağlamda farklı yaş gruplarından söz ederken bu yaş gruplarının bilişsel, gelişimsel ve sosyo-duygusal özelliklerini göz önünde bulundurmak oldukça önemlidir. Birbirine ilişkili ve hemen her dönemde sürekli alışveriş halindeki bu özellikler, bireylerin farklı yaşlarda edindikleri deneyimleri doğrudan etkilemekte ve/veya bu deneyimlerden etkilenmektedir. Dolayısıyla her yaşta bireyin profili hakkında bilgi sahibi olmak ve ders tasarımlarını buna göre şekillendirmek öğreticiler açısından büyük öneme sahiptir.

Yabancı/ikinci dil öğrenen farklı yaş gruplarındaki kişilerin bilişsel, gelişimsel ve sosyo-duygusal özellikleri hakkında bilgi sahibi olan öğreticilerin eğitimin her aşamasında ve dil becerilerinin geliştirilmesine yönelik yapacakları uygulamalarda önemli bir farkındalıkla öğretim sürecinde yer alacaklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim öğrenci odaklı oluşturulan tüm programların yahut ders tasarımlarının geliştiricisi, materyal tercihinin ve uygulama çeşitliliğinin sorumlusu doğrudan öğreticilerdir. Öğreticiler sınıf içi ve sınıf dışı ortamlarda yer alan dilsel unsurların öğrenenler üzerinde en fazla faydayı sağlayacağına yönelik noktalarda da öğrencilerine rehberlik ederler. Bu bağlamda öğreticiler öğrenen profilleri hakkında bilgilere ne kadar derinlemesine hâkim olurlarsa öğrenme süreçlerinde o kadar istendik sonuçlar elde dilmesini sağlayabilirler.

Bu çalışmada yabancı/ikinci dil öğrenenlerin yaş gruplarına yönelik bir tasnif yapılarak literatür kapsamında öğrenenlere ait yaş gruplarının yabancı/ikinci dil öğretimi çerçevesindeki ihtiyaçları ve uygulama özelliklerine yer verilmiştir. Bu kapsamda çalışmanın hem öğrenenlerin öğrenme ortamlarındaki uygulamalara hem de öğreticilerin yeterlikleri kapsamında alan araştırmalarına katkı sağlaması amaçlanmıştır. Araştırmada "Yabancı/İkinci dil öğretiminde farklı yaş gruplarının pedagojisi nasıldır?" sorusuna cevap aranmıştır.

Yöntem

Araştırma, nitel desende tasarlanmıştır. Nitel desendeki çalışmalar, olgu ya da olayları derinlemesine incelemeyi sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu bağlamda ilgili çalışma için veri toplama yöntemi olarak doküman incelemesi veri analizi yöntemi olarak ise içerik analizi tercih edilmiştir. Araştırmada, alan araştırmaları çerçevesinde literatür taranarak ilgili çalışmaların içeriğinden hareketle çocuklara, gençlere, yetişkinlere ve yaşlılara yönelik yabancı/ikinci dil öğretimi süreçlerindeki temel ilkelere yönelik bazı sonuçlara ulaşılmıştır.

Yabancı/ikinci dil öğretiminde yaş grupları

Yabancı/ikinci dil öğretimine yönelik olarak genellikle çocuklar ve yetişkinlere yönelik temel ayrımlar yapılmakta ve bu kapsamda ders tasarımları hazırlanmakta, materyaller geliştirilmektedir. Fakat özellikle insanın bilişsel, gelişimsel ve sosyo-duygusal süreçleri düşünüldüğünde bu dönemlerin çocukluk ve yetişkinlik gibi genel adlandırmaların dışında daha fazla dönemden oluştuğu ve ilgili dönemlerin de bazı temel farklılıklara sahip oldukları görülür. Kuramsal çerçevede bu yaş dönemleri şöyle ifade edilmektedir:

Bebeklik (Doğumdan 24 aya kadar)	İlk Çocukluk (2-5 yaş)	Orta ve İleri Çocukluk (6-11 yaş)	Ergenlik (11-21 yaş)	İlk Yetişkinlik (20-30 yaş)	Orta Yetişkinlik (40-60 yaş)	İleri Yetişkinlik (60 yaş ve sonrası)
-------------------------------------	---------------------------	--------------------------------------	-------------------------	--------------------------------	---------------------------------	--

Şekil 1. Gelişim süreçleri ve dönemleri (Santrock, 2019: 16)

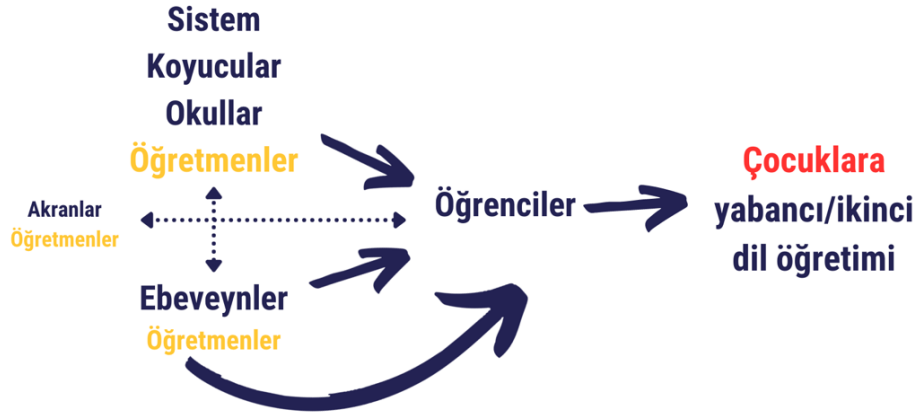
Şekil 1’de yer alan gelişim süreçlerinin genellenebilir özellikleri olsa da özellikle ileri çocukluk ve ergenlik dönemleriyle birlikte bireylerin gelişimsel süreçleri bazı zaman kaymaları ile farklılık gösterebilmekte fakat aynı ardışık sırayla gerçekleşmektedir. Bu bağlamda düşünüldüğünde doğumdan 10-11 yaşa kadar olan süreç çocukluk, 12 yaştan 20’li yaşların başına kadar ergenlik ve 30’lu yaşlara kadar ilk yetişkinlik; 30’lu yaşlardan itibaren de orta yetişkinlik ve özellikle 65-70’li yıllardan sonrası ileri yetişkinlik olarak ifade edilmektedir. Özellikle ileri yaş gruplarındaki geçişkenliği ve esnekliği; günümüzde teknolojinin gelişmesi, insanların yaşam tarzlarında iyileştirme imkânı bulabilmeleri ve kimi sosyal trendler etkilemektedir. Söz konusu gelişim süreçleri göz önünde bulundurulduğunda yabancı/ikinci dil öğretimi açısından dört temel yaş grubundan söz etmek mümkündür:

Tablo 1. Yabancı/İkinci Dil öğretiminde yaş gruplarının tasnifi

Doğumdan 11 yaşa kadar	Bebeklik + Çocukluk
12-30 yaş	Ergenlik + Gençlik
30-65 yaş	Yetişkinlik
65 yaş ve sonrası	Yaşlılık

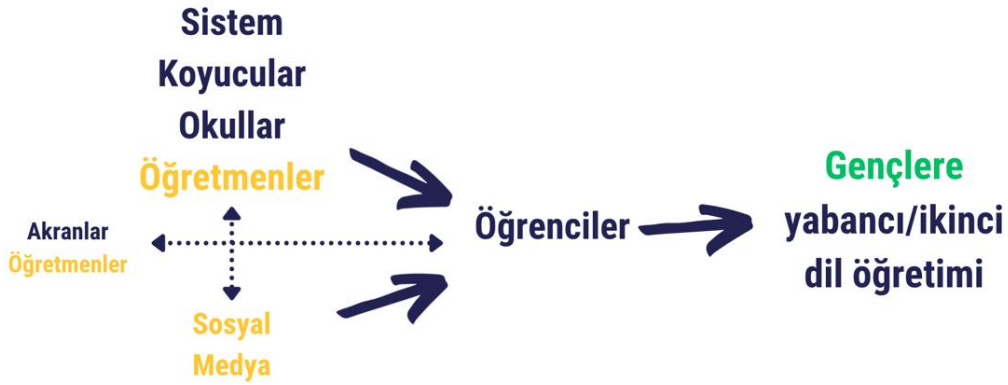
Tablo 1 incelendiğinde söz konusu gruplarda yer alan bireylerin gelişimsel özelliklerinin yanı sıra sosyal ve kültürel ortamlarda benzer ihtiyaçlarla bulunabileceklerini, yine benzer ihtiyaçlara dönük olarak yabancı/ikinci dil öğrenmeyi tercih edecekleri düşünülebilir. Dolayısıyla tablo 1’de yer alan yaş gruplarının özelliklerine yönelik gerçekleştirilecek öğrenme süreçlerine yönelik analizler, betimsel bir çerçeve sunacaktır.

Çocukların yabancı/ikinci dil süreçleri üzerinde ebeveyne bağlılık ve ebeveynlerin karar mekanizması olarak eğitimde ön planda olduklarını söylemek mümkündür. Dolayısıyla çocuk gruplarında yabancı/ikinci dil öğretiminde öğrenen performanslarının değerlendirilmesinde içinde buldukları özellikler ve bu özelliklere uygun materyaller hazırlanması önemli bir zorunluluktur. Aynı zamanda çocuklara dil öğretim süreçlerinde oyun uygulamalarının işe koşulması da yabancı/ikinci dil öğretiminin sürdürülebilirliği ve kalıcılığı bakımından gereklidir.

Şekil 2. Çocuklara yabancı/ikinci dil öğretimi paydaşları¹

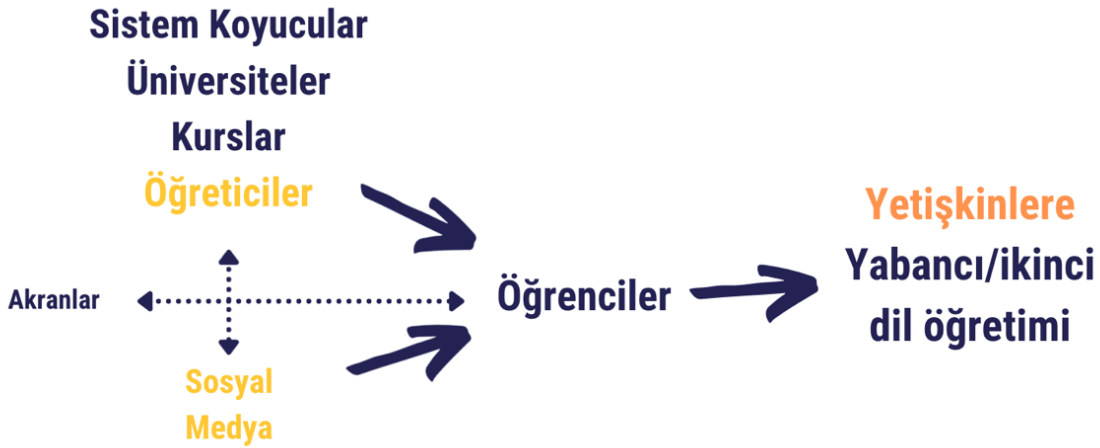
Çocukluk döneminde birey, bebeklik döneminin hemen ardından artık okula hazır döneme girer yönergelerle, harflerle zihninde anlam ilişkileri oluşturabilir, onları tanıır; sonraki süreçte de okul eğitimi ile temel okuma yazma eğitimini tamamlar (Santrock, 2019: 17). Bu süreçte ve eğer varsa çocuğun eğitim aldığı okul öncesi dönemde çocuk, okul kültürü ve kurallarıyla da tanışır. Sistem koyucular, okullar ve öğretmenlerin oluşturduğu grubun yanı sıra akranlar ile ebeveynler de çocukların yabancı/ikinci dil öğrenme süreçlerinde etkin rol oynarlar. Çocukların genellikle akranlarıyla sosyalleştikleri ve dil gelişimlerinde okul öncesi eğitimde (Cummins, 2016), sonrasında da okul ortamında akranların birbirinden öğrendikleri pek çok bilgi alışverişi aşaması okul içinde ve yabancı/ikinci dil öğretimine yönelik derslerde gerçekleştiğinden öğreticilerin bu süreçlere olan etkisinden söz edilebilir. Buna ek olarak ebeveynler ile iletişimsel süreçleri genellikle okullar ve okul içi uygulamalar aracılığıyla sağlanan öğreticiler burada da işlevsel bir role sahiptirler. Fakat her ne ölçüde olursa olsun yabancı/ikinci dil öğrenen çocuk gruplarının dil öğrenme motivasyonları yalnızca temel ihtiyaçlarını gidermeye yönelik bir çözüm ya da eğlenceli bir oyunda kendisine yer bulmanın ötesine geçemediğinden çocuk gruplarında çocuğun kendisi kadar karar mekanizması olan ebeveynler de kritik bir öneme sahiptir. Sonuç olarak ebeveynlerin öncelikli sorumlu olduğu “bu dönemde değişikliğe uğrayan her şart ve yaşanan her durum çocuğun fiziksel, duygusal ve sosyal gelişimini etkilemektedir” (İnal ve Çakır, 2021: 165). Bu süreç de doğrudan dilsel süreçleri etkileyeceğinden ebeveynler bu bakımdan da çocuğun dil gelişim süreçlerinde ve/veya yabancı bir dil öğrenmesinde diğer paydaşlara nazaran çok daha önemli ve aktif bir yere sahiptir.

¹ Çalışmada yer verilen Şekil 2, Şekil 3, Şekil 4 ve Şekil 5 farklı kaynaklardaki bilgilerin bir araya getirilmesiyle yazar tarafından oluşturulmuştur (Gerrig & Zimbardo, 2012; Santrock, 2019).

Şekil 3. Gençlere yabancı/ikinci dil öğretimi paydaşları

Çocukluk döneminin hemen ardından ortaya çıkan ergenlik süreci belirgin fiziki değişikliklerin yanında düşüncelerde mantıksal, soyut ve idealist süreçlerin ortaya çıktığı bir dönemi ifade etmektedir (Sanrock, 2019: 17). Çocukluk dönemiyle ardışık bir süreç olsa da özellikleri ve ihtiyaçları bakımından çocukluk döneminden daha farklı bir profil çizen ergenlik süreci gençlik döneminin ilk basamaklarını oluşturmakta çocukluktan yetişkinliğe köprü görevi görmektedir. Bu dönemde okul ortamında sorumluluk ve karar verme mekanizmaları yavaş yavaş ebeveynlerden öğrenenin kendisine geçmekte bu dönemin devamında ifade edilen ilk gençlik döneminde kariyer planlaması ve sosyal yaşamdaki çok yönlülük ön plana çıkmaktadır. Tüm bu nedenler genel kapsamda değerlendirildiğinde çocukluk döneminde olduğu gibi sistem koyucular, okullar ve öğretmenlerin bulunduğu kısmın yanında öğretmenler tarafından tasarlanan derslerde gerçekleşebilen akran öğrenmeleri ile ebeveyn desteğinden ziyade sosyal medya etkisinin yabancı/ikinci dil öğrenme süreçlerinde önemli bir yere sahip olabileceğini söylemek mümkündür. Nitekim bu dönemde bireyselleşen ve görece kendisi karar mekanizması olan gencin, herhangi bir dili öğrenmek için hissedeceği motivasyonun nasıl bir çerçevede oluştuğu ve ders tasarımının nasıl bir kapsamda sunulduğu oldukça önemlidir. Nitekim bu sunuş, söz konusu dönemde akademik kariyer, gelecekteki iş olanaklarını artırmaya hazırlık, sosyal etkileşim, yeni bir ülkeye uyum gibi çeşitli nedenlerle öğrenilen yabancı/ikinci dili öğrenme deneyimini doğrudan etkileyecektir.

Şekil 4. Yetişkinlere yabancı/ikinci dil öğretimi paydaşları

Yetişkinlik dönemi esasında ilk yetişkinlik dönemi olarak adlandırılan 20'li yaşların başından 30'lu yaşların sonuna dek devam eden bir süreçle başlar. Fakat ergenlik döneminin 20'li yaşların ilk yıllarında da sürebilmesi, bireylerin sosyal olarak da henüz bu yaş aralıklarında yükseköğretim ve iş arama gibi durumlar ile mücadele süreçlerinin olması yani çoğunlukla yerleşik yaşam rutinlerine sahip olmamaları ve belirli hedefler doğrultusunda yaşamlarına şekil verme çabaları, bireylerin yetişkinliklerinin ilk yıllarında ergen grupların ihtiyaçlarına benzer bir profil çizdiklerini gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda yetişkinlerin yetişkinliğe adım atarken ergenlerden tek farkı kişisel ve ekonomik bağımsızlık kazanma süreçlerini daha aktif gerçekleştirebilmeleridir ve/veya bunu gerçekleştirmeye yakın olmalarıdır. Sonraki yaşlarda ise yetişkin yaşamında yer alan genel özellikler ile bireyler, kişisel ve sosyal sorumluluk alanlarını genişletirler (Santrock, 2019: 17). Dolayısıyla artık çocukluk ve gençlik özelliklerinden sıyrılarak toplumda daha güçlü söz sahibi olan yetişkinlerin eğitimi anlamına gelen andragoji kavramı karşımıza çıkar. Yetişkin eğitiminin temel unsurlarını öne çıkaran ve yetişkin ihtiyaçlarına yönelik önemli bir kavram olan andragojinin öğretmenler tarafından bilinmesi ve öğretmenlerin öğretim tasarımlarını bu kapsamda geliştirmeleri önem arz eder.

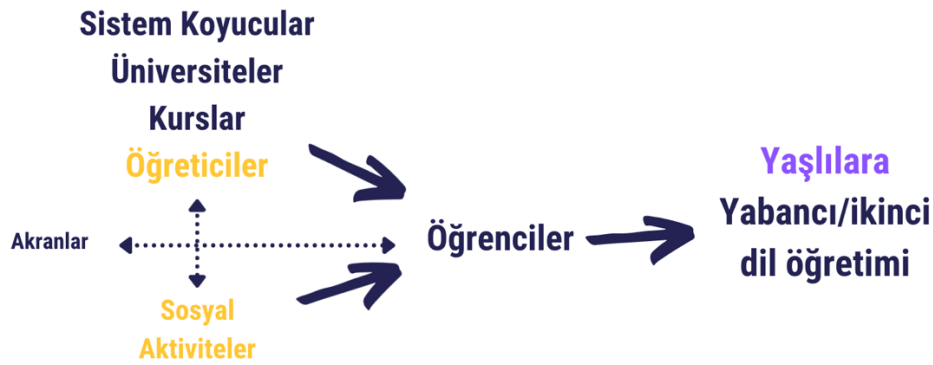
Andragoji kavramı incelendiğinde en genel ifadeyle yetişkinlerin ihtiyaçları ve deneyimleri kapsamında tasarlanmış profesyonel eğitimlerin tümü olarak tanımlanabilir (Akın, 2014). Bu bağlamda yabancı/ikinci dil öğrenen yetişkin için tasarlanacak eğitimler doğrudan andragojinin konusu içinde yer alır. Nitekim sınıf içi tutumlardan hazırlanacak materyallere kadar bu kavramın işe koşulması yetişkin eğitiminin niteliğine de katkı sağlayacaktır.

Knowles (1996 akt. Akın, 2014: 286), andragoji yani yetişkin eğitiminde altı temel varsayımdan söz eder:

- Bilme gereksinimi
- Sorumluluk
- Öğrenen deneyimi
- Hazır oluş
- Yönelim

- Güdülenme

Söz konusu hususlar incelendiğinde yetişkin gruplarda yabancı/ikinci dil ğretim süreçleri de açıkça ortaya çıkmaktadır. Yetişkin gruplarının yabancı/ikinci dil öğrenme deneyimlerinin sistem koyucular ve okulların yanı sıra, niversiteler ve/veya özel kurslar sorumluluğunda gerçekteştiği görülür. Söz konusu süreçte pedagojik formasyona sahip öğretmenlerin, üniversitelerdeki ğretim görevlilerinin, alan uzmanlarının dışında farklı alanların uzmanlarının da yetişkinlere yabancı/ikinci dil öğrettikleri bilinmektedir. Bu kapsamda genel eğitim sisteminin dışında yetişkinler kendi sorumluluk ve şartları çerçevesinde farklı nedenlerle akranlarından ya da sosyal medyadan da herhangi bir profesyonel yardım almadan dil öğrenebilmektedir. Dolayısıyla andragoji ilkeleri kapsamında yetişkinlerin beklentilerine yanıt veren bir ğretim tasarımı oluşturmak bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır.

şekil 5. Yaşlılara yabancı/ikinci dil ğretimi paydaşları

Gelişim süreçlerinde ileri yetişkinlik olarak adlandırılan ve bugün genellikle 65 yaş ve sonrası için ifade edilebilecek yaşlılık süreci, bireyin yetişkinlik dönemindeki sorumlulukların yoğunluğundan biraz daha uzaklaşarak fiziksel, bilişsel ve sosyal anlamda yeni rollere hazırlanma dönemidir (Santrock, 2019: 17). Bu bakımdan yaşlıların yabancı/ikinci dil öğrenme süreçleri okul, iş bulma, mesleki yeterlilikleri ve sorumlulukları artırma gibi unsurların dışında zihinsel aktiviteleri sürdürebilme, sosyalleşme, sonraki nesillerle iletişim kurma, kültürel olarak gelişme gibi nedenlerle gerçekteşmektedir. Dolayısıyla ğrenim deneyimlerinin söz konusu nedenlerden hareketle kendi yaşam gerçelikleriyle oluşturulacak ders tasarımlarının oluşturulabilmesi oldukça önemlidir.

Yaşlılar, ayrıca tüm bu gruplarda olduğu gibi herhangi bir nedenle yeni bir ülkeye göç etmeleri nedeniyle ve buna bağlı topluma uyum sağlama gereksinimiyle de dil öğrenme ihtiyacı hissedebilirler. Bu kapsamda yaşlıların dil öğrenme süreçlerinde onlara profesyonel destek verecek sistem koyucular, niversiteler, özel kurs merkezleri ve yaygın eğitim kurumlarının yanında akranlarıyla kaliteli vakit geçirebilecekleri sosyal ortamlar da dil öğrenimini destekleyici unsurlar olacaktır. Yaşlıların yabancı/ikinci dil öğrenme süreçlerinde sosyalleşme ilkesi ihmal edilmemesi gereken önemli bir nokta olarak dikkat çekicidir.

Tartışma, sonuç ve neriler

Türkçe ğrenenlerin profilleri ile ilgili literatürde farklı çalışmalar bulunmaktadır (Boylu ve angal, 2014; Alyılmaz, 2018; Kurt, 2020; Demir, 2022). Araştırmalarda ocuklara ve yetişkinlere yönelik başlıklara sıklıkla karşılaşılmasının yanında gençlere ve yaşlılara yönelik yabancı/ikinci dil ğretimi

kapsamında pedagojik analizlerin eksik olduğu görölmektedir. Söz konusu bağlamda özellikle çocuklara yabancı/ikinci dil olarak Türkçe öğretimi araştırmalarının Suriyeli çocuklara odaklandığı görölmektedir (Ayrkırı, 2017; Erdem, 2017; Moralı, 2018). Bunun yanı sıra yaş gruplarıyla ilgili gerçekleştirilen farklı disiplinlerin yabancı/ikinci dil öğretimine katkıları (Saka, 2014; Karadağ ve Göçer, 2018; Tanrıku ve Koyuncu, 2020; Tanrıku ve Sömek, 2020; İnal, 2021), karşılaştırmalı çalışmalar (Onursal, 2019) ve kültürlerarası pedagoji çalışmaları (Temur ve Demir, 2021) alanyazındaki eksiklikleri gidermek adına önemli adımlar olsa da yabancı/ikinci dil öğretiminin diğer yaş grupları ve öğrenme süreçlerinin diğer boyutları üzerine yapılmış çalışmalar olmadan söz konusu çalışmalar, tek başına yeterli değildir.

Bu araştırmada, öğrenen profillerinin birbirinden oldukça farklı özelliklere sahip olduğu bilişsel, gelişimsel ve sosyokültürel perspektiflerle sunulmaya çalışılmış, öğrenme süreçlerinin genel çerçevesi sunulmaya çalışarak ihtiyaçlarının genel özellikleri vurgulanmıştır. Akın (2014)'ın belirttiği gibi çocukların ve bu çalışmada sunulan nedenler çerçevesinde gençlerin eğitim süreçlerinde pedagoji ilkelerinden; yetişkinlerin ve yaşlıların eğitim süreçlerinde andragoji ilkelerinden yararlanmak gerekmektedir. Dolayısıyla eğitim tasarımlarını ortaya koyan öğreticilerin söz konusu yaş grupları arasındaki farklılıklara yönelik farkındalık geliştirmeleri önemli bir unsur olarak görünmektedir. Nitekim bu kapsamda yabancı/ikinci dil öğreticilerinde bulunması gereken yeterlikler, Durmuş (2019) tarafından şöyle sıralamaktadır:

- Hedef dilde yeterlik
- Alan bilgisinde yeterlik
- Öğretmen yetiştirme programlarında aktarılan bilgilerde yeterlik
- Genel iletişimsel yeterlik
- Asgari düzeyde bir araç dil bilme
- Tipolojik olarak diller ve dil öğretimi
- Kültürel içeriklerin belirlenmesi ve sunumu
- Öğreticinin kimliği ve bağlamsal bilgilere sahip olabilmek
- Öğrenci odaklı öğretim
- Dil öğretiminde teknoloji uygulamalarından etkin yararlanabilmek
- Meslekte uzmanlaşabilmek
- Uygulamalardan kuramsal bilgi üretebilmek
- Öğretim topluluğunun etkin bir üyesi olabilmek
- Pedagojik muhakeme becerisi ve karar verme.

Yukarıdaki maddeler incelendiğinde öğreticilerin yeterliliklerine yönelik geniş bir yeterlilik çerçevesi oluşturulduğu görölmektedir. Bu bağlamda öğreticilerin temel yeterlilikleri hem bilgi düzeyinde hem de

sezgisel olarak iletişimsel süreçleri yönetebilme becerisinin gelişmiş olması olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle yukarıdaki listeye öğreticiler için “andragojiye yönelik farkındalık” maddesinin de eklenmesi ve yabancı/ikinci dil öğreticilerine yönelik hazırlanan programlarda bu konuya da yer verilmesi önemlidir.

Hemen her yaş grubunun yabancı/ikinci dil öğrenme süreçlerine dair yapılan araştırmaların gerçekçi sonuçları vermesi ve alanyazına beklendik düzeyde katkı sağlayabilmeleri için öğretmen eğitimlerinde bir dizi yeniliğe ihtiyaç vardır. İlgili öğrenen profillerine yönelik öğretici adaylarının lisans/lisansüstü eğitimleri kapsamında farklı yaş gruplarının öğrenme süreçleriyle ilgili gözlem yapabilmeleri, bu çalışmanın odaklandığı öğrenen gruplarının kendilerine özgü niteliklerini ve ihtiyaçlarını keşfedebilmeleri açısından önemlidir. Bu durumun öğreticilerin mesleki yeterliliklerine katkı sağlayacağı ve yabancı/ikinci dil öğretiminin niteliğini artıracacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akın, G. (2014). Andragoji Kavramı ve Andragoji ile Pedagoji Arasındaki Fark. *Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences*, 47, (1), 279-300.
- Alyılmaz, S. (2018). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Hedef Kitlenin/Öğrenenin Önemi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 7 (4), 2452-2463.
- Aykırı, K. (2017). Sınıf öğretmenlerinin sınıflarındaki Suriyeli öğrencilerin eğitim durumlarına ilişkin görüşleri. *Turkish Journal of Primary Education*, 2, 44-56.
- Boylu, E. ve Çangal, Ö. (2014). Yabancılar Türkçe öğretiminde dil ihtiyaç analizi: İran örneği. *International Journal of Language Academy*, 2(4), 127-151.
- Cummins, J. (2016). *Interview mit Prof. Dr. Jim Cummins*. (Röportajı Yapan R. Benati,) ZMI Magazine.
- Demir, C. (2022). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin dil öğrenme profillerinin incelenmesi. [Yüksek Lisans Tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Durmuş, M. (2019). *Dil Öğretiminde Öğretici Yeterlilikleri ve Pedagojik Muhakeme Becerisi*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Erdem, C. (2017). Sınıfında mülteci öğrenci bulunan sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları öğretimsel sorunlar ve çözüme dair önerileri. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 26-42.
- Gerrig, R. J. & Zimbardo, P. G. (2012). *Psikoloji ve Yaşam* (Çeviri: Gamze Sart). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- İnal, E. (2021). Yabancı/ikinci dil öğretiminde konuşma becerilerinin geliştirilmesine yönelik farklı bir uygulama alanı: Dublaj. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö10), 118-126.
- İnal, E. ve Çakır, M. (2021). Okul öncesi eğitim sürecinde ikinci dil edinimi. İ. Güleç, B. İnce ve H. N. Demiriz (Dü) içinde, *İkidillilik ve İkidilli Çocukların Eğitimi* (s. 135-176). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karadağ, B. F., & GÖÇER, A. (2018). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Drama Yönteminin Akıcı Konuşma Üzerindeki Rolü. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 7(1), 431-446.
- Kurt, E. (2020). *Çocuklara Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi (6-11 ve 12-15 Yaş)*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Moralı, G. (2018). Suriyeli Mülteci Çocuklara Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar. *OPUS International Journal of Society Researches*, 8 (15), 1426-1449.
- Onursal, İ. (2019). Yabancı Dil Öğretimi/Öğreniminde Yaş Etkeni Üzerine Bir Değerlendirme. *Dil Dergisi*, 170(1), 40-53.
- Saka, F. Ö. (2014). Şiirle çocuklara yabancı dil öğretimi. *Dil Dergisi*, (164), 26-38.

- Santrock, John W. (2019). *Yaşam Boyu Gelişim* (Çeviri Editörü: Prof. Dr. Galip Yüksel). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Tanrikulu, L. & Koyuncu, A. (2020). Erken Yaşta Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Çocuk Şarkılarının Değerler Öğretiminde Kullanımı . *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 30 (2) , 221-230.
- Tanrikulu, L., & Sömek, Z. (2020). Erken Yaşta Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Çizgi Filmlerin Yeri. *International Journal of Language Academy*, 8(4).
- Temur, N., & Demir, T. (2021). Türkçe Öğretiminde Kültürlerarası Pedagoji ve İletişim. *Studies On Turkish Culture*, 18(22), 12.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınevi.

11. On the double use of *katiyen* in Turkish: A corpus analysis

Emrah GÖRGÜLÜ¹

APA: Görgülü, E. (2023). On the double use of *katiyen* in Turkish: A corpus analysis. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 124-131. DOI: 10.29000/rumelide.1330554.

Abstract

Turkish has a negative concord item (NCI) *katiyen* ‘never’ that functions as an adverb and generally requires the presence of sentential negation in the sentence (Kelepir, 2001; Göksel and Kerslake, 2005). Yakut-Kubaş (2022), in a recent work, on the other hand, argues that *katiyen* can also appear in certain non-negative structures. She proposes that these two uses of the word in negative and non-negative structures can be captured in a unified manner if we assume that *katiyen* is an element that marks the highest degree of subjective certainty expressed by the speaker. In that sense, this pragmatic function is argued to bring these two uses together. In this work, based on a large-scale corpus work that includes 648 sentences containing the word, I will show that *katiyen* is essentially ambiguous that has distinct semantic and pragmatic meanings with different syntactic distributions. First, it is primarily an NCI that requires the presence of sentential negation at all times and is interpreted as ‘never’ or ‘in no way’. This use accounts for 619 instances of *katiyen* in the corpus data and shows that more than 95% of the time it predominantly functions as an NCI. Second, it can appear in two structurally non-negative structures: (i) 14 instances of syntactically and semantically positive structures that comprise less than 1 percent of the data and *katiyen* having the meaning ‘definitely’ and (ii) 13 instances of syntactically non-negative but semantically negative structures that account for less than 1 percent of the data and *katiyen* being interpreted as ‘strictly’. Here it is used to modify a prohibitive predicate but does not necessarily mark the subjective certainty. I conclude that different uses of *katiyen* indicate significant structural, semantic and pragmatic distinctions, which is in contrast with recent claims that its pragmatic use is the same in each case.

Keywords: Negative concord item, syntax, semantics, corpus analysis, Turkish

Türkçede *katiyen* sözcüğünün çifte kullanımı üzerine: Bir derlem analizi

Öz

Türkçede belirteç işlevi gören ve Olumsuz Uyum İfadesi (OUI) olan *katiyen* sözcüğü genellikle tümcede olumsuzluğun varlığını gerektirmektedir (Kelepir, 2001; Göksel & Kerslake, 2005). Bunun yanında, Yakut-Kubaş (2022) yakın tarihli bir çalışmada *katiyen* sözcüğünün olumsuz olmayan bazı yapılarla da bulunabileceğini söylemektedir. Kendisi bu çalışmada *katiyen* sözcüğünün konuşmacı tarafından ifade edilen en yüksek kesinlik derecesini işaret eden bir unsur olduğunu varsayarsak, sözcüğün olumsuz ve olumsuz olmayan yapılardaki bu iki kullanımının açık bir şekilde görülebileceğini savunmaktadır. Yani, bu edimbilimsel işlevin iki kullanımı bir araya getiren olgu olduğu ileri sürülmektedir. Bu çalışmada ise, *katiyen* sözcüğünü içinde bulunduran 648 tümceyi içeren geniş çaplı bir derlem çalışması sonuçlarına dayanarak, bu sözcüğün temelde farklı sözdizimsel dağılımları ve anlamı olan belirsiz bir sözcük olduğu gösterilmektedir. Öncelikle, bu kelimenin her

¹ Doç. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İngilizce Öğretmenliği (İstanbul, Türkiye), emrah.gorgulu@izu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0879-1049 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 20.03.2023- kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330554]

zaman tümcesel olumsuzluğun varlığını gerektiren bir OUI olduğu ve 'asla' ya da 'hiçbir şekilde' anlamına gelen bir yorumlanması olduğu ortaya konmaktadır. Bu kullanım, derlemdeki 619 adet katiyen sözcüğünün bulunduğu sözdizimsel ve anlamsal yapıyı göstermektedir ve %95'inden fazlasının ağırlıklı olarak bir OUI olarak işlev gördüğü anlamına gelmektedir. Ayrıca, katiyen sözcüğünün bulunabildiği yerler arasında olumsuz olmayan iki farklı yapı mevcut olduğu ortaya konmuştur: (i) sözdizimsel ve anlamsal olarak olumlu olan 14 yapı mevcuttur ve tüm verilerin yüzde 1'inden azını oluşturmaktadır ve (ii) sözdizimsel olarak olumsuz olmayan ancak anlamsal olarak olumsuz olan 13 yapı vardır ve verilerin yüzde 1'inden azını oluşturmaktadır. Bu yapılar, sözcüğün okuması farklıdır çünkü yorumlanması 'kesinlikle' şeklindedir ve burada yasaklayıcı bir eylemi nitelemek için kullanılır; ancak mutlaka öznel kesinliği belirtmek zorunda olmadığı ortaya konmuştur. Bu sonuçlardan dolayı, iki kullanımın edimbilimsel işlevi benzer olsa bile yine de önemli yapısal ve anlamsal ayrımlara sahip oldukları sonucuna varılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Olumsuz uyum ifadesi, anlambilim, sözdizimi, derlem analizi, Türkçe

1. Introduction

It is well-attested that the Turkish lexical item *katiyen* primarily functions as an NCI that requires sentential negation to be present in the structure (Keleşir, 2001; Göksel and Kerslake, 2005; Görgülü, 2017, 2020). This is exemplified in (1) and (2) below.²

- (1) Ben siz-i *katiyen* unut-*(ma)-yacağ-ım.
I you-ACC never forget-NEG-FUT-1SG
'I will never forget you.'
- (2) O para-ya *katiyen* dokun-a-*(ma)-z-sın.
that money-DAT in no way touch-ABIL-NEG-AOR-2SG
'There is no way you can touch that money.'

The sentences above clearly show that the absence of sentential negation would lead to ungrammaticality when the NCI occurs in the structure. In a recent work, on the other hand, Yakut-Kubaş (2022) argues that *katiyen* can also appear in sentences without negation so long as it co-occurs with elements such as lexically negative predicates *karşı olmak* 'to be against', *reddetmek* 'to refuse', verbal predicates that have the morpheme *-mAlI*, *-Ir*, *-(y)AcAk* as well as predicates like *lazım/gerek* 'needed'. Consider (3), (4) and (5).

- (3) Bu karar-a *katiyen* karşı-yım.
this decision-DAT definitely against-COP.1SG
'I am definitely against this decision.'
- (4) *Katiyen* emin-im ki bu hastalık gün-ler-i-ni geçir-eceğ-iz.
definitely sure-COP.1SG COMP this sickness day-PL- 3POSS-ACC pass-FUT-1PL
'I am definitely certain that we will leave these sick days behind.'
- (5) Bina-yı *katiyen* boşalt-ma-nız lazım/gerek.

² The abbreviations in the glosses are as follows: 1 = first person; ABIL = ability; ABL = ablative case; ACC = accusative case; AOR = aorist marker; COMP = complementizer; COND = conditional; COP = copula; DAT = dative case; FOC = focus marker; FUT = future tense; GEN = genitive case; INF = infinitivizer; LOC = locative case; MOD = modal verb; NEG = sentential negation; NMN = nominalizer; SG = singular; PL = plural marker; POSS = possessive marker; PROG = progressive aspect; Q = question particle

building-ACC definitely evacuate-NMN-2PL need

'You definitely need to evacuate the building.'

Based on the data above, Yakut-Kubaş argues that the occurrence of *katiyen* in the sentence is not restricted only to its NCI function but it can occur in certain other structures. She goes on to say that what brings these two uses together is the fact that *katiyen* [pragmatically] “marks the highest degree of certainty expressed by the attitude holder, behaving as a universal adverb” (Yakut-Kubaş, 2022, p. 117). Based on Romero and Han (2004) and Repp (2013), she argues that *katiyen* has a common ground (CG) function in that it strengthens the speaker's (i.e. attitude holder) position towards the proposition that is expressed in the utterance. In that sense, this single pragmatic function is what brings its two uses together in the language. She concludes that these two uses of *katiyen* can be captured if one assumes that it is a universal modal adverb that take scope over sentential negation, behaving similarly to the emphatic NCIs in Greek (Giannakidou, 2000, 2006).

While the account proposed by Yakut-Kubaş has certain merits, it should be noted that her analysis does not completely account for the behavior of *katiyen* the corpus data, as we will see. For instance, her proposal is based solely on the idea that these two uses can be explained through a joint pragmatic function of common ground, strengthening the meaning of the verb on opposite sides. However, this should be taken as a natural consequence as it is generally the characteristics of the adverbs modifying verbs cross-linguistically (Grosz, 2010; Anand & Brasoveanu, 2010). Moreover, the use of *katiyen* does not always reflect the attitude holder's certainty in the common ground. Finally, it will be shown that this analysis falls short in illustrating the fact that *katiyen* is primarily used as an NCI whereas other uses are so rare in comparison. Therefore, a more careful reanalysis of the word *katiyen* seems to be warranted in the language.

The structure of this paper is as follows: in Section 2, I will introduce and show the results of the corpus work regarding the use of *katiyen* in the language. In Section 3, I will first propose a new analysis to account for the syntactic and semantic properties of *katiyen* and then will consider some problematic issues in Yakut-Kubaş's work that need to be properly dealt with. In Section 4, I will briefly conclude the paper and make some suggestions for further research.

2. Corpus work on *katiyen*

When we consider the etymology of *katiyen*, we observe that it is in fact a borrowed word from Arabic with the root [kt'] meaning 'cutting'. Its oldest use in a written source goes as far back as the work called *Kıyasül-Enbiya* (The Stories of the Prophets) by Nasırüddin Ragbuzi in 1310 (Nişanyan Online Dictionary; Yakut-Kubaş, 2022). It appears in the sentence “*çitâb keldi; du'ânı icâbet kıldım, kat'ıyyetdin âmân berdim*”. Later, it is found in another work titled *Burhan-ı Katı* by Asım Efendi in 1797 in the sentence “*o deveye denir ki kat'ıyyen uyuz olmamış ola*”. Since then, it can be found in numerous written texts in alternating forms such as *katiyetle* and *kati suretle*, however it retains its original meaning. In this work, on the other hand, in order to find out the true nature of the word *katiyen* in modern Turkish, a large-scale corpus study was carried out through the TS Corpus v2 (Sezer & Sezer, 2013). The reason for this kind of data collection as methodology was to find and analyze as many naturally occurring data as possible rather than analyzing a constructed set of examples. In the data collection process, the lexical item that was being investigated was searched by way of the online search engine of the TS Corpus. 648 occurrences of *katiyen* were collected and were entered into a data spreadsheet, based on the syntactic and semantic characteristics of sentences in which *katiyen* appears

(e.g. syntactically negative, syntactically non-negative and semantically positive as well as syntactically non-negative but semantically negative structures). The findings show that 619 instances of *katiyen* in the entire data appear in syntactically negative sentences, meaning that more than 95% of the time it predominantly functions as an NCI. It was also found in the corpus study that *katiyen* can appear in two non-negative structures: (i) syntactically non-negative and semantically positive structures where *katiyen* occurs only 14 times, which accounts for less than 1 percent of the data, and (ii) syntactically non-negative but semantically negative structures in which *katiyen* occurs only 13 times, which comprises less than 1 percent of the entire corpus data. In these latter structures, the reading *katiyen* is assigned is different than the NCI interpretation in that it is interpreted as ‘definitely’ or ‘strictly’ in these cases. In the following subsections, I will introduce and exemplify different syntactic and semantic structures in which *katiyen* appears. I will begin with the structure in which it occurs as an NCI since this is the environment it appears much more than others.

2.1. *Katiyen* as an NCI

The results of the corpus study revealed that the adverb *katiyen* is predominantly used as an NCI in Turkish. This is because 619 occurrences of it are in various negative structures, accounting for the 95% of the entire data. This means that *katiyen* co-occurs with a negative element; however, it does not always need to be the sentential negation marker –mA. Other elements such as the nonverbal negative marker *değil* ‘not’, the existential negative marker *yok* ‘not exist’ as well as the negative response particle *hayır* ‘no’ are also what license the NCI in the language. Some of the representative examples are provided in (6), (7) and (8).

- (6) Aile-m-in *katiyen* kabul ed-ebil-eceğ-i bir şey değil.
family-1SG-GEN never accept do-ABIL-FUT-POSS one thing not
‘It is not something that my family would never accept.’
- (7) Anadolu kültür-ü-nde bu nevi görgüsüzlük *katiyen* yok-tur.
Anatolian culture-1SG-LOC this kind unmannerliness never not exist-COP
‘There is never such unmannerliness in the Anatolian culture.’
- (8) a. Çok mu umutsuz-sunuz? Hayır, *katiyen*.
a lot Q hopeless-2PL No never
‘Are you that hopeless? No never.’
- b. Hayır, *katiyen*. Bunlar-ın ancak yüzde 1’i, 2’si cerrahi müdahale-ye muhtaç-tır.
no never these-GEN at most percent 1-POSS 2-POSS surgical operation-DAT need-COP
‘No, never. At most one or two percent of these need surgical operation.’

It is well-known that in addition to the sentential negative marker, NCIs like *katiyen* and *sakın* ‘never’ can be licensed by negative elements such as *değil* and *yok* in Turkish (Keleş 2001, 2003; Görgülü 2017, 2020; Yakut-Kubaş 2022). In that sense, there seems to be nothing unexpected in sentences (6) and (7). On the other hand, the examples in (8a) and (8b) show that *katiyen* can also co-occur with and be licensed by *hayır* ‘no’ which is a negative response particle, a term coined by Watts (1986). In both cases, *katiyen* appears in an answer to a yes/no question that is accompanied by only the negative response particle. This seems to be an important finding since this environment was never discussed in previous studies on negative concord or negative polarity. However, it should also be noted that the fact that *katiyen* can appear along with the negative response particle in the language still makes sense and

in fact should be expected given that *katiyen* is first and foremost an NCI that requires a negative element in its local domain.

2.2. *Katiyen* in syntactically non-negative and semantically positive structures

It was found in the corpus work that *katiyen* can also appear in certain structurally non-negative structures without the presence of any negative element in the structure. However, it should be noted that these are very small in number as there are only fourteen contexts, making up of one per cent of the entire data. What is interesting in this set of data is that most of these sentences generally include some kind of command, warning as well as obligation. Also, the interpretation of *katiyen* is similar to the meaning of the adverb *kesinlikle* ‘definitely’ or ‘certainly’ rather than the NCI reading ‘never’ or ‘in no way’. This is exemplified in the following sentences below.

- (9) Böyle bir öngörü-de bulun-mak *katiyen* yanıltıcı ol-ur diye düşün-üyor-um.
such one prediction-LOC make-INF definitely misleading be-COP that think-PROG-1SG
‘I think that making such a prediction would definitely be misleading.’
- (10) Eğer memleket-te asayiş ve emniyet kolayca idare et-mek ise, *katiyen* bil-iniz ki
if country-LOC order and security easily ruling do-INF if definitely know-2PL COMP
hata ed-iyor-sunuz.
mistake do-PROG-2PL
‘If (you think) order and security means governing easily, you should definitely know that you are making a mistake.’
- (11) Ben-im-le bura-da mücadele ed-en bilcümle asker-ler *katiyen* bil-meli-dir
I-GEN-with here-LOC fight do-NMN all soldier-PL definitely know-MOD-COP
ki uhde-miz-e tevdi ed-il-en namus vazife-si-ni tamamen ifa et-mek
COMP duty-1PL-DAT submission do-PSS-NMN honor job-POSS-ACC completely carry out-INF
için bir adım bile geri gitmek yok-tur
for one step even back go-INF not exist-COP.
‘All the soldiers who are fighting with me here must definitely know that we are not going back even one step to fully fulfill the duty of honor entrusted to us.’

The examples in (9), (10) and (11) clearly indicate that when *katiyen* appears in syntactically and semantically positive structures, its primary function is to intensify the verb that expresses either a warning, a command or an obligation as part of the speaker’s subjective evaluation in the sense of Ruhi (2002). Note that these findings are more inclusive than Yakut-Kubaş’s arguments that *katiyen* is only functioning as a marker that expresses certainty of the attitude holder. In the next section, I will discuss the final non-negative structure in which *katiyen* can appear.

2.3. *Katiyen* in syntactically non-negative but semantically negative structures

The final structures that *katiyen* can appear in Turkish are those that are syntactically non-negative, yet semantically negative. However, just like the one in the previous section, these are very small in number and there are only thirteen instances, making up of less than one per cent of the whole data. Specifically, these are the environments in which *katiyen* co-occurs with a semantically negative verb or predicate

such as *yasak* ‘forbidden’, *karşı* ‘against’, *çekinmek* ‘to avoid’, among some others. The findings of the corpus analysis indicate that in most of these cases *katiyen* appears with verbs that are mostly prohibitive in nature. It has an interpretation that can be translated as ‘strictly’ into English. Consider the sentences below.

- (12) Ben yalnız bu-nu Türkiye-yle özdeşleştir-me-ler-i-ne *katiyen* karşı-yım.
 I however this-ACC Türkiye-with identify with-NMN-3PL-POSS-DAT strictly against-COP ‘I am strictly against their identification of this with Türkiye’.
- (13) Ast-ın al-dığ-ı bir emir-den dolayı amir-i-ne mütaala-da bulun-ma-sı
 junior-GEN take-NMN-POSS one order-ABL due to senior-POSS-DAT opinion-LOC give-NMN
katiyen yasak-tır.
 strictly forbidden-COP
 ‘It is strictly forbidden for the subordinate to comment on their superior because of an order they have received.’
- (14) Her ne suret-le ol-ur-sa ol-sun bir bahşış talep et-me-ler-i *katiyen*
 every what reason be-AOR-COND be-3SG one tip demand do-NMN-3PL-POSS strictly
 memnu-dur.
 forbidden-COP
 ‘It is strictly forbidden for them to ask for a tip under any circumstances.’

In each sentence above, *katiyen* modifies a verb or a predicate that is semantically negative and function as intensifying its meaning. It should also be noted that in certain cases *katiyen* expresses speaker’s certainty, as in (12). However, not every instance of these includes the speaker’s strong stance and attitude towards the proposition, as Yakut-Kubaş (2022) appears to claim. Rather, some of these examples seem to express mere prohibition without the subjective judgment of the speaker, as in (13) and (14). In other words, in contrast to the recent arguments, the use of *katiyen* does not always reflect the attitude holder’s subjective certainty since the sentences in question express rather a mere fact in general. In the next section, I will deal with some remaining issues concerning the use of *katiyen* in Turkish.

3. A new proposal

Based on the findings of the corpus work outlined in the previous section, I argue that *katiyen* is an ambiguous word with distinct uses in the language. More specifically, it is interpreted differently depending on the structures in which it appears. The idea can be captured in (15).

- (15) a. [[*katiyen*]] = never, in no way (NCI)
 b. [[*katiyen*]] = definitely, strictly (adverb/adjective)

We see in (15a) that when it appears in a syntactically negative environment, it is an NCI and is interpreted as ‘never’ in the language. On the other hand, in syntactically non-negative structures, it does not function as an NCI anymore and is interpreted differently, as (15b) illustrates. Note, however, what is common between these two uses is that *katiyen* has a function of reinforcing the meaning of the verb. That is to say, as an NCI it reinforces the negative meaning and as a regular adverbial/adjective it reinforces the meaning of the predicate it modifies.

The discussion so far has shown that *katiyen* is an ambiguous word that can be interpreted differently in different structures. Another piece of evidence that supports this argumentation comes from fragment answers to questions. Consider (16).

(16) A: Ora-ya yalnız mı git-ti-ler?
there-DAT alone Q go-PAST-3PL
Did they go there alone?

B: Katiyen (yalnız git-me-di-ler).
No way (alone go-NEG-PAST-3PL)
'No way did they go there alone'

B': ??Katiyen (yalnız git-ti-ler).
definitely (alone go-PAST-3PL)
Int: 'They definitely went there alone.'

It is clear that as an answer to a question like (16A), only the NCI reading of *katiyen* is available in fragment answers in (16B) and not the one in (16B'), favoring the NCI reading only.

Note also that there are other elements that behave like *katiyen* in terms of displaying ambiguity between an NCI reading and a non-NCI reading in the language. For instance, the word *zinhar* 'never' should be considered one of them, as shown in the sentences below.

(17) Öyle farklı alternatif-ler-e de *zinhar* yönel-*(me)-yelim.
such different alternative-PL-DAT FOC never incline-NEG-1PL
'Let's never turn to such different alternatives.'

(18) Sistem doğru çalış-ıyor-du ve aksi-ni söyle-mek *zinhar* günah-tı.
system right work-PROG-PAST and opposite.3POSS say-INF definitely sin-PAST
'The system was working correctly and it was definitely a sin to say otherwise.'

In (17), the only interpretation that *zinhar* is assigned is the NCI reading. On the other hand, in (18), its reading is different in the structurally non-negative sentence in that it is interpreted as 'definitely' in this case. In that sense, it is not just *katiyen* that displays ambiguity between and NCI reading and the non-NCI reading in the language.

4. Conclusion

In this work, I investigated the syntactic and semantic characteristics of the adverb *katiyen* in Turkish by way of a corpus analysis. The findings of the study showed that *katiyen* can appear in different syntactic structures with different meanings. Specifically, when it appears in a negative structure, it functions as an NCI and is interpreted as 'never' or 'in no way'. On the other hand, when it occurs in a non-negative structure, it is not interpreted as an NCI but it is assigned a reading as either 'definitely' or 'strictly' depending on the characteristics of the predicate with which it is associated. Also, it was found out that unlike previous claims, it is not always used to mark the subjective certainty of the attitude holder but it is used to mark mere facts that do not necessarily encode speaker's judgment. Further work will surely shed more light on these issues.

References

- Anand, P., & Brasoveanu, A. (2010). Modal Concord as Modal Modification. In M. Prinzhorn, V. Schmitt & S. Zobel (eds.), *Proceedings of Sinn und Bedeutung*, 14, 19- 36.
- Giannakidou, A. (2000). Negative...concord? *Natural Language and Linguistic Theory*, 18, 457-523.
- Giannakidou, A. (2006). N-Words and Negative Concord. In M. Everaert & H. van Riemsdijk (eds.), *The Blackwell Companion to Syntax* 3, 327-391. Malden, MA: Blackwell.
- Göksel, A., & Kerslake, C. (2005). *Turkish: A Comprehensive Grammar*. Routledge : London and New York.
- Görgülü, E. (2017). Negative polarity in Turkish : from negation to nonveridicality. *Macrolinguistics*, 5/7, 51-69. The Learned Press.
- Görgülü, E. (2020). Negative sensitive items in Turkish : Negative polarity or negative concord? *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 21, 724-749.
- Grosz, P. (2010). Grading Modality : A New Approach to Modal Concord and its Relatives. In M. Prinzhorn, V. Schmitt & S. Zobel (eds.), *Proceedings of Sinn und Bedeutung*, 14, 185-201.
- Katiyen. *Nişanyan Online Dictionary*. <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/katiyen> (accessed on March 30th, 2023).
- Kelepir, M. (2001). *Topics in Turkish Syntax: Clausal Structure and Scope*. Unpublished Doctoral Dissertation. MIT.
- Kelepir, M. (2003). Olmak, değil, var ve yok. In G. König, N. Büyükkantarcioglu, F. Karahan, XVI. *Dilbilim Kurultayı Bildirileri*, 23-24 Mayıs 2002, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 70-81.
- Repp, Sophie. (2013). Common ground management : modal particles, illocutionary negation and VERUM. *Beyond expressives – explorations in use-conditional meaning, Current Research in Semantics / Pragmatics Interface* (Vol. 28, 231-275). Leiden: Brill.
- Romero, M., & Han, C. (2004). On negative *yes/no* questions. *Linguistics and Philosophy*, 27, 609-658.
- Ruhi, Ş. (2002). The Modal Adverbs *mutlaka* and *kesinlikle* in the Context of Directives and Deontic Modality in Turkish. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2/1, 19-38.
- Sezer, T., & Sezer, B. (2013). TS Corpus : Herkes için Türkçe Derlem. *Proceedings of the 27th National Linguistics Conference*, Antalya: Kemer, 217-225.
- Watts, R. (1986). Generated or degenerate? Two forms of linguistic competence. In D. Kastovsky, A. J. Szwedek, B. Płoczińska, Jacek Fisiak (eds.). *Linguistics Across Historical and Geographical Boundaries*. Vol. 1, Walter de Gruyter, 157-174.
- Yakut Kubaş, B. A. (2022). KATIYEN as a common modifier in Turkish. *Proceedings of the Workshop on Turkic and Languages in Contact with Turkic* 7, 114-127.

Adres

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

12. The Turkish category of Ad tamlaması. Differences and similarities within its subgroups and learning implications in L2-Turkish

Vasiliki MAVRIDOU¹

APA: Mavridou, V. (2023). The Turkish category of Ad tamlaması. Differences and similarities within its subgroups and learning implications in L2-turkish. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 132-157. DOI: 10.29000/rumelide.1330559.

Abstract

Ad Tamlaması (AT) is a term which is widely used in Turkish grammars (Hengirmen, 2007; Hatiboğlu, 1982, among others) to refer to three N(oun)+N(oun) forms, namely a) N-(n)In N-(s)I, b) N N-(s)I and c) N N, which have been traditionally treated in combination (Dede 1978). This paper is trying to examine the differences lying behind the apparently formal similarity of the 3 forms giving answers to the relative degree of difficulty these forms create in the L2-Turkish-acquisition process. To this aim, we try to disambiguate the so far blurred dividing lines of the 3 forms by testing them upon certain morpho-syntactic tests (Bağrıaçık & Ralli, 2014; Mavridou, 2020). The results will show the degree of syntactic compositionality and semantic transparency each of these forms holds giving rise to further assumptions on their syntactic or lexical nature. More specifically, we come to assume that: a) the N-(n)In N-(s)I form is syntactically and semantically analytic in all cases (eg. kadın-ın kuaför-ü 'the woman's hairdresser'), b) the N N-(s)I form is syntactically non-compositional (= synthetic) but semantically either transparent (eg. kadın kuaför-ü 'hairdresser for women') or opaque (Külkedisi 'Cindirella'), and c) the N N form is either syntactically analytic and semantically transparent (eg. kadın kuaför 'female hairdresser'), or syntactically synthetic but semantically transparent (eg. anne baba 'parents') or syntactically synthetic but semantically opaque (eg. Pamuk Prenses 'Snowwhite'). At a second level, we make assumptions on the learning sequence of these forms in L2-Turkish. Based on 'the more transparent the easier to learn' theory (Libben et. al. 2003), we assume that the syntactic N-(n)In N-(s)I form is a step ahead in the L2-Turkish acquisition process compared to more synthetic compound forms such as the N N-(s)I, while the N N form, which falls within the 'grey' region, is assumed to create the most burdens on L2-learners.

Keywords: Turkish compounds, Turkish possessive structures, Ad tamlaması, syntactic compositionality vs. synthesis, semantic transparency vs. opacity

Türkçede Ad tamlaması kategorisi. Alt gruplarındaki farklılıklar ve benzerlikler ve L2-Türkçede öğrenme çıkarımları

Öz

Ad Tamlaması (AT), Türkçe dilbilgisi kitaplarında (Hengirmen, 2007; Hatiboğlu, 1982, diğerleri arasında) yaygın olarak kullanılan, geleneksel olarak bir arada ele alınan ve a) N-(n)In N-(s)I, b) N N-(s)I ve c) N N olmak üzere 3 N(oun)+N(oun) (yani A(d)+A(d)) biçimini ifade eden bir terimdir (Dede, 1978). Bu çalışma, bu üç biçimin görünüşteki biçimsel benzerliğinin ardında yatan farklılıkları incelemeye çalışmakta ve bu biçimlerin ikinci dil (L2)-Türkçe edinimi sürecinde yarattığı göreceli zorluk derecesine yanıt vermektedir. Bu amaçla bu 3 biçimin şimdiye kadar bulanık olan ayrım

¹ Dr., Democritus University O Thrace, Faculty Of Classical And Humanistic Studies, Department Of Language, Literature And Culture In Black Sea Countries (Kavala, Greece), vmavrido@bscc.duth.gr, ORCID ID: 0000-0001-6113-9645 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 11.07.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330559]

çizgilerini, belirli biçim-sözdizimsel kriterler (Bağrıaçık & Ralli, 2014; Mavridou, 2020) üzerinde test ederek belirsizleştirmeye çalışmaktayız. Sonuçlar, bu biçimlerin her birinin sahip olduğu sözdizimsel bileşimlilik ve anlamsal şeffaflık derecesini gösterecek ve sözdizimsel veya sözlüksel özellikleri hakkında daha fazla varsayma yol açacaktır. Daha spesifik olarak, şu varsayımlarda bulunmaktayız: a) N-(n)In N-(s)I biçimi her durumda sözdizimsel ve anlamsal olarak analitiktir (örn. kadın-ın kuaför-ü 'the woman's hairdresser'), b) N N-(s)I biçimi sözdizimsel olarak bileşimsel (= sentetik) ancak anlamsal olarak ya saydam (örn. kadın kuaför-ü 'hairdresser for women') ya da opak (Külkedisi 'Cindirella') olabilir, c) N N biçimi ise ya sözdizimsel-anlamsal olarak analitik (örn. kadın kuaför 'female hairdresser'), ya sözdizimsel olarak sentetik anlamsal olarak ise şeffaf (örn. anne baba 'parents') ya da sözdizimsel olarak sentetik anlamsal olarak ise opak (örn. Pamuk Prenses 'Snowwhite') olabilir. İkinci bir düzeyde, bu biçimlerin L2-Türkçe'deki öğrenme sırasına ilişkin varsayımlarda bulunmaktayız. 'Ne kadar şeffaf bir biçim o kadar kolay öğrenilir' teorisine (Libben et. al. 2003) dayanarak, sözdizimsel N-(n)In N-(s)I biçiminin, N N-(s)I gibi daha sentetik bileşik biçimlere kıyasla L2-Türkçe edinim sürecinde bir adım önde olduğunu, 'gri' bölgeye giren N N biçiminin ise L2-öğreniciler üzerinde en fazla yükü oluşturduğu varsayılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Türkçe bileşikler, Türkçe iyelik yapıları, Ad tamlaması, sözdizimsel bileşimsellik/sentez, anlamsal saydamlık/opaklık

1. Introduction

In this paper we examine the Turkish nominal category of Ad Tamlaması (henceforth AT)² focusing on the morpho-syntactic and semantic similarities and differences within its 3 main subgroups, namely a) Belirtili AT, b) Belirtisiz AT and c) Takısız AT. At a second place we make assumptions on the sequence these subgroups are learned in the L2-Turkish acquisition process.

The term AT is widely used in grammars (Hengirmen, 2007; Hatiboğlu, 1982; among others) to refer to and describe nominal sets which i) consist of at least two terms which belong to the category Noun (=N), ii) are located one next to one another and iii) on which the second in sequence noun is called Head (*tamlanan*, in Turkish) and the first in sequence noun is called non-Head or Modifier (*tamlayan*, in Turkish). More specifically, the AT term is traditionally used as an umbrella term to cover three N(oun)+N(oun) set forms, namely a) N-(n)IN_{GEN} N-(s)I₃POSS (Belirtili AT), b) N N-(s)I_{COMP} (Belirtisiz AT) and c) N N (Takısız AT), as shown in Table 1 below.

² Abbreviations used in the paper are as follows: AT= Ad Tamlaması, ABL=Ablative, ACC=Accusative, COMP=Compound Marker, DAT=Dative, GEN=Genitive, L2= Second/ Foreign Language, IM= Interrogative Marker, NEG=Negation, NP= Noun Phrase, PAST=Past tense, PL=Plural, POSS=Possessive, PRES=Present tense, PRV=Privative, REL=Relational, SG=Singular, SLA=Second Language Acquisition.

³ Any vowel in capital indicates an archiphoneme, i.e. phoneme whose feature is determined by vowel harmony. For example the archiphoneme I in -(n)In and -(s)I obeys vowel harmony rules when it surfaces, having four possible forms: i (after i & e), ü (after ü & ö), ı (after a & ı) and u (after u & o). Similarly, any consonant in capital indicates a phoneme whose feature is determined by consonant harmony. For instance, D in locative case -DA has two possible forms: t (after f, p, s, ş, ç, k, h, s, and t) and d (after vowels and all consonants excluding f, p, s, ş, ç, k, h, s, and t). Last, segments in parentheses do not surface in well-defined (morpho)phonological contexts; e.g. the fricative [s] in -(s)I surfaces only when it is preceded by vowel.

Table 1: The 3 forms Ad Tamlaması (AT)

Form 1- Belirtili AT N-(n)In N-(s)I	Form 2- Belirtisiz AT N N-(s)I	Form 3- Takısız AT N N
a. kadın-ın kuaför-ü woman-GEN hairdresser-s _{IPoss} 'the woman's hairdresser'	b. kadın kuaför-ü woman hairdresser-s _{ICOMP} 'hairdresser for women'	c. kadın kuaför woman hairdresser 'female hairdresser'

However, the formal similarity of the 3 AT types seems to hide and underestimate the degree of semantic variation within its members. The formal-semantic differentiation of the 3 AT forms is hard to define because, while certain AT forms are semantically transparent in all cases (i.e. N-(n)In N-(s)I), others (i.e. N N-(s)I, N N) vary in the degree of semantic transparency within its members (see Table 2).

Table 2: Degree of semantic transparency in the 3 AT forms

AT Form	Example	Meaning	Example	Meaning
N-(n)In N-(s)I	pamuğ-un kilo-su cotton-GEN kilo-s _{IPoss} 'a kilo of cotton'	<i>transparent</i>		
N N-(s)I	pamuk tarla-sı cotton field-s _{ICOMP} 'cotton field'	<i>transparent</i>	pamuk şekeri cotton sugar 'sugar sweet' (idiom.)	<i>opaque</i>
N N	pamuk elbise cotton dress 'cotton dress'	<i>transparent</i>	Pamuk Prenses cotton princess 'Snowwhite'	<i>opaque</i>

The layout of the paper is as follows. In section 2 we discuss the theoretical background of our study. In Section 3 we postulate our research questions and hypotheses. In Section 4 we analyze the 3 AT forms by testing them upon 12 morpho-syntactic control tests (Bağrıaçık & Ralli, 2014; Mavridou, 2020), which will give rise to deeper similarities and differences between them. In Section 5 we discuss our conclusions and postulate our expectations in terms of the learning sequence of the 3 AT forms in L2-Turkish and the corresponding teaching implications this sequence gives rise to.

2. Theoretical Background

The formal similarity of the 3 AT forms has led to their being traditionally treated holistically not only in academic research (Dede, 1978; Özer, 2010, among others) but also in Turkish grammars (Lewis, 1967) and L2-Turkish coursebooks (Yeni İstanbul Yabancılar için Türkçe A1, 2020; Yeni Hitit 1, 2011; among others).

The traditional tendency towards a unified approach in teaching the AT forms is mainly directed by the simplified semiotic assumption that the formal similarity of the AT category leads to semantic similarity within its subgroups and that the above threefold formal distinction of AT corresponds to a pure threefold functional and semantic differentiation. Researchers such as Dede (1978), Lewis (1967) and Özer (2010) treat the 3 forms of the AT category uniformly as 3 types of compounds, namely *juxtaposed compounds* (referring to the N N form), *indefinite compounds* (referring to the N N-(s)I form) and *definite compounds* (referring to the N-(n)In N-(s)I form). In the same direction, most methods used in teaching Turkish to foreigners, (i.e. Yeni İstanbul Yabancılar için türkçe Ders kitabı A1, 2020; Yeni Hitit

1 Ders Kitabı, 2011) motivated by the formal similarities lying beneath the AT types, promote teaching the AT forms in combination and in the same grammar section.

On the other hand, other research studies (see Aslan & Altan, 2006; Bağrıaçık & Ralli, 2013, 2014; Kunduracı, 2013) focus on the special distinctive syntactic and functional features of several forms of the category AT, specifically the forms N-(n)In N-(s)I and N N-(s)I. These studies focus on the nature of the -(s)I morpheme (possessive or compound marker) to determine whether the members of an AT form can be assumed to be structures (NP-like) belonging to Syntax or lexemes (compound-like) belonging to Morphology. Besides, there are several studies which examine only one subclass of the AT category, such as N N-(s)I (see Bağrıaçık & Ralli, 2014; Kırkıcı, 2009) or N N (see Bağrıaçık & Ralli, 2013, Bağrıaçık & Andreou, 2011) or make a comparative study of two subclasses (for N-(n)In N-(s)I and N N-(s)I, see Aslan & Altan, 2006; for N N-(s)I and N N see Ketz, 2018, among others).

In this theoretical context we assume that the purely surface formal division of the AT category into 3 subgroups stands insufficient to explain the sequence in which these forms are learned by L2-Turkish learners. This paper tries to show that the main reason for this situation is that a single term such as AT underestimates the underlying complex semantic-syntactic interconnection of the 3 forms. This study will additionally show that the formal differentiation of AT into 3 forms does not correspond to parallel functional-semantic differentiation, what assumedly puts additional burdens in the L2-acquisition of these forms.

The dilemma posed by the two contradictory methods which have been put forward in teaching the 3 AT forms in L2-Turkish so far, that is, a) the *holistic* method, favoring the interconnected teaching of these forms, on the one hand, and b) the *anti-holistic* method, which focuses on the distinctive characteristics of each subgroup, on the other, leads to the need of a deeper investigation of the 3 AT forms. The dilemmatic question whether we should follow a *holistic* or an *anti-holistic* method in teaching the 3 AT forms in L2-Turkish is hard to answer. The apparently false or, otherwise, covert homogeneity behind a superficial threefold formal distinction of a single term such as *Ad tamlaması* imposes the need for a more detailed investigation of the nature of each form.

3. Research Questions and Hypotheses

The following research questions and hypotheses are postulated with respect to the nature and the morpho-syntactic-semantic features of the 3 AT forms, their learning sequence and the teaching method we should follow in teaching them in L2-Turkish learners.

Research Question 1:

What is the nature of the 3 AT forms? What are the similarities and differences between them? Which form is more syntactic, which more lexical? Is there any (cor)-relation between the 3 AT forms? Can similarity in form be correlated with similarity in meaning and similarity in syntactic behavior?

Research Question 2:

What are the implications we can make on the learning sequence of the 3 AT forms based on the nature of each form, be it lexical or syntactic? Can similarity in form be correlated with ease in learning?

Research question 3:

Should the 3 AT forms be taught in combination in L2-Turkish? What implications arise with respect to teaching these forms in L2-Turkish?

Based on these questions, the following hypotheses are postulated.

Hypothesis 1:

We assume that the 3 AT forms are discrete in nature, in the sense that they vary in the degree of inner syntactic compositionality and semantic transparency. Some are assumed to be more syntactic (NP-like) and others more lexical (compound-like). As such similarity in form cannot be correlated with semantic-syntactic-functional similarity in all AT forms.

Hypothesis 2:

We assume that formal similarity cannot be correlated with ease in learning and the 3 AT forms are not learned simultaneously. By contrast, we assume that ease in acquisition depends on the degree of syntactical compositionality and semantic transparency each form holds. As such, we expect discrete stages and a predictable order in the acquisition process following 'the more transparent the easier to learn' theory (Libben et. al. 2003), according to which the more semantically transparent and syntactically compositional an AT form is the earlier its mastering in the L2-Turkish process.

Hypothesis 3:

We assume that the 3 AT forms should not be treated holistically and inter-connectively in L2-Turkish teaching. The traditional tendency of combined teaching of the three AT forms in L2-Turkish teaching methods should be put aside and, rather, give its place in alternative more anti-holistic methods, which would uncover the hidden syntactic-semantic properties lying beneath the formal similarity of the 3 AT forms.

4. Similarities and differences of the 3 AT forms in Turkish after testing upon 12 Morpho-Syntactic tests

In order to draw the separating lines between the 3 AT forms in Turkish we placed 12 morpho-syntactic tests (Bağrıaçık & Ralli, 2014; Mavridou, 2020), 6 of which are syntactic and 6 morphological (see Table 3 below). We assumed that these tests can help us delineate the nature of each AT form (syntactic or lexical) which will help us make assumptions on the learning sequence of these forms in L2-Turkish SLA.

By the term syntactic we refer to tests which control the degree of syntactic compositionality of a specific AT form and indicate whether the AT form in question shares features with NPs or not. We assumed that positive behavior on syntactic tests would indicate a more-or-less syntactic (= compositional/analytic) nature of the AT form in question, which would further mean that its members share syntactic structure properties and, as such, are produced in Syntax. Such tests examine whether: the constituent terms of a single AT can change order or not (test 1), the constituent terms of a single AT can be intervened by a modifier (test 2) or the Turkish interrogative word *mi* (test 3), a constituent term of a

single AT can be omitted or not in interrogative sentence contexts (test 4), in co-ordination structure contexts (test 5) or in outbound anaphora cases (Postal, 1969) (test 6).

Correspondingly, we used the term morphological to refer to tests which mainly concern morphological changes to the form of an AT and control whether: the epenthetic or buffer consonant used before case suffixation is -y- or -n- (test 7), the -(s)I suffix can be omitted from the head of an AT in coordination structures (suspended affixation) (test 10) or in possessive contexts (Possessive free genitive) (test 9), the head of an AT can be suffixed with possessive suffix (test 9), with plural suffix (test 8), or with productive suffixes (test 11), and the possibility of reduplicating every single term (or both terms) of an AT with /m/ (m-reduplication) (test 12).

Table 3: Syntactic and Morphological tests

Syntactic tests	
1	Fixed word order
2	Modifier before (a) head or (b) non-head
3	Question word <i>mI</i> questioning the non-head
4	Omission of (a) non-head or (b) head in interrogative contexts
5	Omission of (a) non-head or (b) head in co-ordination contexts
6	Island to outbound anaphora in terms of non-head or head
Morphological tests	
1	-n- or -y- as epenthetic/ buffer consonants before case suffixes
2	Plural suffix -lAr on a) non-head, b) head or c) both
3	-(s)I suffix in possessive contexts (Possessive free genitive)
4	Suspended affixation
5	Derivation suffixes (privative suffix -sIz, relational suffix -II, -IIk, -CI) in relation to -sI morpheme
6	<i>m</i> -reduplication (<i>m</i> -red) a) of non-head, b) of head, c) the whole AT

Below (Table 4) we exhibit some AT examples which we used in the 12 control tests. For testing, we used semantically transparent and semantically opaque AT examples whose behavior was compared when required.

Table 4: Selected AT examples used in the AT testing on 12 morpho-syntactic tests

Form N-(n)In N-(s)I	Translation	Meaning
kadın-ın kuaför-ü	the woman's hairdresser	transparent
kadın-ın terzi-si	the woman's tailor	transparent
çocuğ-un araba-sı	the child's car	transparent
Form N N	Translation	Meaning
kadın kuaför	female hairdresser	transparent
erkek terzi	male tailor	transparent
taş köprü	stone bridge	transparent
pamuk elbise	cotton dress	transparent
Pamuk Prenses	Snowwhite	opaque
Parmak Çocuk	Hop-o'-My-Thumb	opaque

Form N N-(s)I	Translation	Meaning
kadın kuaför-ü	hairdresser for women	transparent
kadın terzi-si	tailor for women	transparent
çocuk kuaför-ü	hairdresser for children	transparent
Külkedisi	Cindirella	opaque
pamuk şeker-i	cotton candy	opaque

4. 1 Testing of Ad Tamlaması upon Syntactic tests

Syntactic Test 1

While some AT forms allow word order change of their constituent noun terms with no respective semantic effects (1, 3), in other AT forms there is not such a case (2b, 4b):

N-(n)In N-(s)I

(1)	(a)	kadın-ın kuaför-ü woman-GEN hairdresser-s _{POSS} 'the woman's hairdresser'	(b)	kuaför-ü kadın-ın hairdresser-s _{POSS} woman-GEN 'the woman's hairdresser'
-----	-----	---	-----	---

N N-(s)I

(2)	(a)	kadın kuaför-ü woman hairdresser-s _{COMP} 'hairdresser for women'	(b)	*kuaför-ü kadın hairdresser-s _{COMP} woman Intended: hairdresser for women'
-----	-----	--	-----	--

N N

(3)	(a)	kadın kuaför woman hairdresser 'female hairdresser'	(b)	kuaför kadın hairdresser woman 'female hairdresser'
(4)	(a)	demir köprü iron bridge 'iron bridge'	(b)	*köprü demir bridge iron Intended: 'iron bridge'

Table 5: Behavior of AT forms in Syntactic Test 1

Syntactic Test 1	N-(n)In N-(s)I	N N-(s)I	N N
Strict Word order	NO	YES	YES*

*= in exceptional cases word order change is grammatical however with semantic effects

Syntactic Test 2

While in some AT forms the head or the non-head can be modified separately (5, 6a), other AT forms can only be modified as a whole (6c, 7c).

N-(n)In N-(s)I

- (5) güzel kadın-ın meşhur kuaför-ü
beautiful woman-GEN famous hairdresser-s_IPOSS
'the famous hairdresser of the beautiful woman'

N N-(s)I

- (6) (a) [güzel kadın] kuaför-ü
beautiful woman hairdresser-s_ICOMP
'hairdresser for beautiful women'
- (b) kadın [*güzel kuaför-ü]
woman beautiful hairdresser-s_ICOMP
Intended: 'beautiful hairdresser for women'
- (c) güzel [kadın kuaför-ü]
beautiful woman hairdresser-s_ICOMP
'beautiful hairdresser for women'

N N

- (7) (a) [*güzel kadın] kuaför
beautiful woman hairdresser
Intended: 'hairdresser for beautiful women'
- (b) kadın [*güzel kuaför]
woman beautiful hairdresser
Intended: 'beautiful female hairdresser'
- (c) güzel [kadın kuaför]
beautiful woman hairdresser
'beautiful female hairdresser'

Table 6: Behavior of AT forms in Syntactic Test 2

Syntactic Criterion 2	N-(n)In N-(s)I	N N-(s)I	N N
a) Modification of head	YES	NO	NO
b) Modification of non-head	YES	YES	NO

Syntactic Test 3

While in some AT forms the Turkish interrogative marker (IM) *mI* can intervene between the head and non-head of the AT in question (8, 10), in other AT forms (such as N N-(s)I and opaque N N) this is not the case (9a, 11a).

N-(n)In N-(s)I

- (8) kadın-ın mı kuaför-ü?
 woman-GEN IM hairdresser-s_{IPoss}
 ‘the hairdresser of the woman or of someone else?’

N N-(s)I (transparent)

- (9) (a) kadın *mı kuaför-ü (erkek mi)?
 woman IM hairdresser-s_{ICOMP} man IM
 ‘hairdresser for women or for male?’
 (b) kadın kuaför-ü mü?
 woman hairdresser-s_{ICOMP} IM
 ‘hairdresser for women or not?’

N N (transparent)

- (10) kadın mı kuaför (erkek mi)?
 woman IM hairdresser (man IM)
 ‘female hairdresser (or male)?’

N N (opaque)

- (11) (a) Pamuk *mu Prenses ? (b) Pamuk Prenses mi?
 cotton IM princess cotton princess IM
 Intended: ‘the Snowwhite or not?’ ‘the Snowwhite or not?’

Table 7: Behavior of the AT forms in Syntactic Test 3

Syntactic Test 3	N-(n)In N-(s)I	N N-(s)I	N N
Question word mI questioning the non-head	YES	NO	YES in transparent/ NO in opaque

Syntactic Test 4

The head or the non-head noun of an AT can be omitted in interrogative contexts for certain transparent AT forms (12a/b, 13a, 15a/b) but not for semantically opaque ones (13b, 14a/b, 16a/b).

N-(n)In N-(s)I

- (12) (a) - Kadın-ın₁ kim-i₂? - (Ø₁) kuaför-ü₂
 woman-GEN who-s_{IPoss} hairdresser-s_{IPoss}
 ‘-The woman’s who?’ - The hairdresser.’
 (b) - Kim-in₁ kuaför-ü₂? - Kadın-ın₁ (Ø₂).
 who-GEN hairdresser-s_{IPoss} woman-GEN
 ‘-Whose hairdresser?’ - The woman’s.’

N N-(s)I (transparent)

- (13) (a) – Kadın₁ ney-i₂? – (Ø₁) kuaför-ü₂
 woman what-s_ICOMP hairdresser-s_ICOMP
 ‘-What for women?’ - hairdresser (for women).’
- (b) - ne₁ kuaför-ü₂? - *kadın₁ (Ø₂)
 what hairdresser-s_ICOMP? woman
 ‘What type of hairdresser?’ Intended: ‘(hairdresser) for women.’

N N-(s)I (opaque)

- (14) (a) – Kül₁ ne-si₂? – *(Ø₁) kedi-si₂
 ash what-s_ICOMP cat-s_ICOMP
 ‘-Cindi-ne?’ ‘-(Cindi)-rella.’
- (b) - ne₁ kedi-si₂? - *kül₁ -(Ø₂)
 what cat-s_ICOMP? ash
 ‘What -rella?’ Intended: ‘Cindi-(rella).’

N N (transparent)

- (15) (a) – kadın₁ ne₂? – (Ø₁) kuaför₂
 woman what? hairdresser
 ‘-Female what?’ - hairdresser.’
- (b) - ne₁ kuaför₂? - kadın₁ (Ø₂)
 what hairdresser woman
 ‘-What type of hairdresser?’ - Female.’

N N (opaque)

- (16) (a) – Pamuk₁ ne₂? – *(Ø₁) Prenses₂
 cotton what princess
 ‘-Snow-what?’ Intended: ‘-(Snow-)white.’
- (b) - ne₁ Prenses₂? - *Pamuk₁ (Ø₂)
 what princess cotton
 ‘What-white?’ Intended: ‘-Snow(-white).’

Table 8: Behavior of AT forms in Syntactic Test 4

Syntactic Test 4	N-(n)In N-(s)I	N N-(s)I	NN
(a) Omission of non-head in interrogative contexts	YES	YES in transparent/ NO in opaque	YES in transparent/ NO in opaque
(b) Omission of head in interrogative contexts	YES	YES in transparent/ NO in opaque	YES in transparent/ NO in opaque

Syntactic Test 5

In some AT forms the head (17a/b, 19a/b, 23a/b) or the non-head (18a/b, 20a/b, 24a/b) can be omitted when common in co-ordination structure contexts, whereas in others this is not the case (21a/b, 22a/b, 25a/b, 26a/b). Again it is semantic transparency which seems to determine whether AT constituent term omission is grammatical or not.

N-(n)In N-(s)I

Head omission

- (17) (a) kadın-ın kuaför-ü ve çocuğ-un kuaför-ü
 woman-GEN hairdresser-s_{POSS} and child-GEN hairdresser-s_{POSS}
 ‘the woman’s hairdresser and the child’s hairdresser’
- (b) kadın-ın Ø₁ ve çocuğ-un kuaför-ü₁
 woman-GEN Ø₁ and child-GEN hairdresser-s_{POSS}
 ‘the woman’s (hairdresser) and the child’s hairdresser’

Non-head omission

- (18) (a) kadın-ın kuaför-ü ve kadın-ın terzi-si
 woman-GEN hairdresser-s_{POSS} and woman-GEN tailor-s_{POSS}
 ‘the woman’s hairdresser and the woman’s tailor’
- (b) kadın-ın₁ kuaför-ü ve Ø₁ terzi-si
 woman-GEN hairdresser-s_{POSS} and Ø₁ tailor-s_{POSS}
 ‘the woman’s hairdresser and (the woman’s) tailor’

N N-(s)I (transparent)

Head omission

- (19) (a) kadın kuaför-ü ve çocuk kuaför-ü
 woman hairdresser-s_{COMP} and child hairdresser-s_{COMP}
 ‘hairdresser for women and hairdresser for children’
- (b) kadın Ø₁ ve çocuk kuaför-ü₁
 woman Ø₁ and child hairdresser-s_{COMP1}
 ‘hairdresser for women and children’

Non-head omission

- (20) (a) ev kedi-si ve ev köpeğ-i
house cat-s_{ICOMP} and house dog-s_{ICOMP}
'home cat and home dog'
- (b) ev₁ kedi-si ve Ø₁ köpeğ-i
house₁ cat-s_{ICOMP} and Ø₁ dog-s_{ICOMP}
'house cat and (house) dog'

N N-(s)I (opaque)

Head omission

- (21) (a) Külkedi-si ve ev kedi-si
ash-cat-s_{ICOMP} and house cat-s_{ICOMP}
'Cindirella and house cat'
- (b) *Kül-(Ø₁) ve ev kedi-si₁
ash-Ø₁ and house cat-s_{ICOMP1}
'?Cindi(rella) and house cat'

Non-head omission

- (22) (a) ayakkab-ı ve ayak tırnağ-ı
foot-container-s_{ICOMP} and foot nail-s_{ICOMP}
'foot container (= shoe) and foot nail'
- (b) ayak₁kab-ı ve *Ø₁ tırnağ-ı
foot₁-container-s_{ICOMP} and Ø₁ nail-s_{ICOMP}
'?foot container (=shoe) and (foot) nail'

N N (transparent)

Head omission

- (23) (a) kadın kuaför-ler ve erkek kuaför-ler
woman hairdresser-PL and male hairdresser-PL
'female hairdressers and male hairdressers'
- (b) kadın Ø₁ ve erkek kuaför-ler₁
woman Ø₁ and male hairdresser-PL₁
'female (hairdressers) and male hairdressers'

Non-head omission

- (24) (a) kadın kuaför-ler ve kadın terzi-ler

woman hairdresser-PL and woman tailor-PL
'female hairdressers and female tailors'

- (b) kadın₁ kuaför-ler ve Ø₁ terzi-ler
woman₁ hairdresser-PL and Ø₁ tailor-PL
'female hairdressers and (female) tailors'

NN (opaque)

Head omission

- (25) (a) Pamuk Prenses ve Uyuyan Prenses
cotton princess and sleeping princess
'Snowwhite and Sleeping Princess'
- (b) Pamuk *Ø₁ ve Uyuyan Prenses₁
cotton *Ø₁ and sleeping princess
?? 'Cotton and Sleeping Princess'

Non-head omission

- (26) (a) Pamuk Prenses ve pamuk elbise
cotton princess and cotton dress
'Snowwhite and cotton dress'
- (b) Pamuk₁ Prenses ve *Ø₁ elbise
cotton princess and *Ø₁ dress
?? 'Snowwhite and (cotton) skirt'

Table 8: Behavior of AT forms in Syntactic Test 5

Syntactic Test 5	N-(n)In N-(s)I	NN-(s)I	NN
(a) Omission of non-head in co-ordination contexts	YES	YES in transparent/ NO in opaque	YES in transparent/ NO in opaque
(b) Omission of head in co-ordination contexts	YES	YES in transparent/ NO in opaque	YES in transparent/ NO in opaque

Syntactic Test 6

An AT constituent term (head or non-head) can be omitted because of outbound anaphora (Postal, 1969) in certain AT forms (27b, 30a) but not in others (28a/b, 29a/b, 30b, 31a/b).

N-(s)In N-(s)I

- (27) (a) [kadın-ın_i kuaför-ü]_j o-nun_{i/*j/k} terzi-si-dir
woman-GEN hairdresser-s_IPOSS (s)he-GEN tailor-s_IPOSS-PRES
'the woman's hairdresser is her tailor'
- (b) [kadın-ın_i kuaför-ü]_j Ø_{i/j/k} terzi-si-dir
woman-GEN hairdresser-s_IPOSS Ø tailor-s_IPOSS-PRES

'the woman's hairdresser is the tailor (of her/ of herself/ of him/ of himself)'

N N-(s)I (transparent)

- (28) (a) * [kadın_i-i kuaför-ü]_j da o-nun_{i/k/*j} ağrı-sı-n-dan muzdarib-miş.
woman hairdresser-s_IPOSS EMPH her-GEN pain-s_IPOSS-ABL suffer-PAST.3SG

Intended: 'The hairdresser too suffered from the pain of her (=the woman)/ him (=the man)/ * her (=the hairdresser).'

- (b) * [kadın_i-i kuaför-ü]_j da Ø_{i/*j} ağrı-sı-n-dan muzdarib-miş.
woman hairdresser-s_ICOMP EMPH Ø pain-s_ICOMP-ABL suffer-PAST.3SG

Intended: 'The hairdresser too suffered from the pain in her (=the woman)/ *him (=the man)/ * her (=the hairdresser).'

N N-(s)I (opaque)

- (29) (a) [Kül-ikedi-si]_j o-nun_{i/j/k} tabla-sı-n-1 ar-ıyor.
ash-cat-s_ICOMP he/she/it-GEN tray-s_IPOSS-n-ACC look for-PRES.3SG
'Cinderella was looking for her/his/its tray.'

- (b) [Kül-ikedi-si]_j Ø_{i/j/k} tabla-sı-n-1 ar-ıyor.
ash-cat-s_ICOMP Ø tray-POSS-n-ACC look for-PRES.3SG
Intended: 'Cinderella was looking for his/ her tray.'

N N (transparent)

- (30) (a) [kadın_i kuaför]_j onun_{i/j/k} terzi-si-n-i bekliyor
woman_i hairdresser his/her/its-GEN tailor-POSS.3SG-n-ACC wait-PRES.3SG
'The female hairdresser is waiting for her/ his/ its tailor.'

- (b) [kadın_i kuaför]_j Ø_{i/j/*k} terzi-si-n-i bekliyor
woman_i hairdresser Ø tailor-POSS.3SG-n-ACC wait-PRES.3SG
Intended: 'The female hairdresser is waiting for her/ his/ its tailor.'

N N (opaque)

- (31) (a) [Pamuk_i Prenses_m]_j onun_{i/j/k/m} elbise-si-n-i seviyor.
cotton princess he/she/it-GEN dress-POSS.3SG-n-ACC love-PRES.3SG
'Snowwhite loves his/her/ its dress.'

- (b) [Pamuk_i Prenses_m]_j Ø_{i/j/*k/m} elbise-si-n-i seviyor.
cotton princess Ø dress-POSS.3SG-n-ACC love-PRES.3SG
'Snowwhite loves his/ her/ its dress.'

Table 9: Behavior of AT forms in Syntactic Test 6

Syntactic Test 6	N-(n)In N-(s)I	N N-(s)I	N N
Island to outbound anaphora with non-head	YES	NO	YES in transparent/ NO in opaque
Island to outbound anaphora with head	NO	YES	YES
Island to outbound anaphora with both non-head and head	YES	YES	YES

In Table 10 below we sum up the behavior of the 3 AT forms in all 6 syntactic tests.

Table 10: Behavior of 3 AT forms in all 6 syntactic tests

Syntactic tests	N-(n)In (s)I	N N-(s)I	N N
1. Strict Word order	NO	YES	YES
2. Modification of			
(a) head	YES	NO	NO
(b) non-head	YES	YES	NO
3. Question word <i>mI</i> after non-head	YES	NO	YES in transparent/ NO in opaque
4. (a) Omission of non-head in interrogative contexts	YES	YES in transparent/ NO in opaque	YES in transparent/ NO in opaque
(b) Omission of head in interrogative contexts	YES	YES in transparent/ NO in opaque	YES in transparent/ NO in opaque
5. (a) Omission of non-head in interrogative contexts	YES	YES in transparent/ NO in opaque	YES in transparent/ NO in opaque
(b) Omission of head in interrogative contexts	YES	YES in transparent/ NO in opaque	YES in transparent/ NO in opaque
6. Island to outbound anaphora with:			
non head	YES	NO	YES in transparent/ NO in opaque
head	NO	YES	YES
whole AT	YES	YES	YES

4.2 Testing of Ad Tamlaması upon Morphological Tests

Morphological Test 1

Some AT take the epenthetic/ buffer consonant -n- before case morphemes (32, 33a/b), whereas others use -y- in similar cases (33c, 34a/b).

(32) [kadın-ın kuaför-ü]-n-ü
 woman-GEN hairdresser-sI_{POSS}-n-ACC
 ‘the woman’s hairdresser (Accusative)’

(33) (a) kadın kuaför-ü-n-ü

- woman hairdresser-s_{COMP}-n-ACC
'hairdresser for women (Acc.)'
- (b) Külkedi-si-n-i
ash-cat-s_{COMP}-n-ACC
'Cinderella (Acc.)'
- (c) ayakkab-ı-y-ı
foot-case-s_{COMP}-y-ACC
'foot-case (=shoe) (Acc.)'
- (34) (a) demir köprü-y-ü
iron bridge-y-ACC
'iron bridge (Acc.)'
- (b) tahta kafa-y-a
wood head-y-DAT
'to the wooden headed (idiom.)'

Table 11: Behavior of AT forms in Morphological Test 1

Morphological Test 1	N-(n)In N-(s)I	N N-(s)I	N N
-n- or -y- as epenthetic/ buffer consonant before case morphemes	-n-	-n- ^{*4}	-y-

Morphological Test 2

This test checks whether the plural suffix –lar can appear on (a) the head, (b) the non-head and/ or (c) both constituent terms simultaneously. Since the neutral order for all Turkish nominals -ATs included- is to display the plural suffix –lar on the head, with regard to condition (a) we additionally test whether the plural suffix –lar is placed within or outside the range of –(s)I. In some AT forms -lar suffix is placed on the head following –(s)I, that is within the range of –(s)I (35a/c, 36a/b), while in others before –(s)I (37). With regard to conditions (b) and (c), only the N-(n)In N-(s)I form (as well as exceptional cases of N N-(s)I) can be grammatically suffixed with plural suffix on the non-head (35b, 36c) or on both constituent nouns (35c).

N-(n)In N-(s)I

- (35) (a) kadın-ın kuaför-ler-i
woman-GEN hairdresser-PL-POSS.3PL
'the woman's hairdressers'
- (b) kadın-lar-ın kuaför-ü
woman-PL-GEN hairdresser-s_{POSS.3SG}
'the women's hairdresser'
- (c) kadın-lar-ın kuaför-leri

⁴ In N N-(s)I forms there are exceptional cases where -y- is used as a buffer consonant, i.e. ayakkabı-y-ı 'the shoe (acc.)'

woman-PL-GEN hairdresser-sI_{POSS.3.PL}
 ‘the women’s hairdressers’

N N-(s)I

- (36) (a) kadın kuaför-ü
 woman hairdresser-sI_{COMP}
 ‘hairdresser or women’
- (b) kadın kuaför-ler-i
 woman hairdresser-PL-sI_{COMP}
 ‘hairdressers for women’
- (c) *kadın-lar kuaför-ü
 woman-PL hairdresser-sI_{COMP}
 Intended: ‘hairdresser for women’
- (d) kadın-lar gün-ü
 woman-PL day-sI_{COMP}
 ‘Women’s Day’
- (37) [[ayak] [kab]-ı]-lar
 foot-case-sI_{COMP-PL}
 ‘shoes’

The behavior of N N members in Morphological test 2 is presented in Table 12 below.

Table 12: Plural suffixation on non-head and/or head in N N forms

	N ₁ N ₂	N ₁ N ₂ -lAr	N ₁ -lAr N ₂	N ₁ -lAr N ₂ -lAr
1	kadın kuaför ‘female hairdresser’	kadın kuaför-ler ‘female hairdressers’	*kadın-lar kuaför Intended: ‘female hairdressers’	*kadın-lar kuaför-ler Intended: ‘female hairdressers’
4	pamuk elbise ‘cotton dress’	pamuk elbise-ler ‘cotton dresses’	pamuk-*lar elbise Intended: ‘cotton dresses’	pamuk-*lar elbise-*ler Intended: ‘cotton dresses’
5	Pamuk Prens ‘Snowwhite’	Pamuk Prens-ler ‘Snowwhites’	Pamuk-*lar Prens Intended: ‘Snowwhites’	Pamuk-*lar Prens-*ler Intended: ‘Snowwhites’

Table 13 exhibits the behavior of all 3 AT types in morphological test 2.

Table 13: Behavior of AT forms in Morphological Test 2

Morphological Test 2	N-(n)In N-(s)I	N N-(s)I	N N
a) Plural suffix -lAr on non-head	YES	YES	YES
b) Plural suffix -lAr on head	YES	NO* ⁵	NO
c) Plural suffix -lAr on both terms	YES	NO	NO

⁵ Pluralization of the non-head is generally grammatically unacceptable for N N-(s)I forms (36c). For exceptional cases, see (36d).

Morphological Test 3

The so-called Possessive Free Genitive test examines whether a possessive marker should obligatorily appear on the head of an AT or not (this is not new for research on Turkish, see Dede, 1978; Kharytonava, 2011; Lewis, 1967; Tat, 2013, among others). In our case, an already existing $-(s)I$ suffix on the head of a certain AT (be it possessive in N-(n)In N-(s)I forms or compositional in N N-(s)I forms) cannot coexist with an additional 'possessive' $-(s)I$ suffix which would be 'reasonably' required in a wider possessive context, in which $-(s)I$ is controlled by agreement by a Genitive-possessor (38, 39b)⁶. This means that Possessive Free Genitive is grammatically correct in this context.

- (38) Ali'-nin [çocuğ-un araba-s₁]-(*s₁₂)
Ali-GEN child-GEN car-s₁POSS_{1.3}.SG-(*s₁POSS_{2.3}.SG
Intended: 'the car of Ali's child'
- (39) (a) bebek araba-s₁ (b) [Chicco [bebek araba-s₁]-(*s₁)]
baby car-s₁COMP Chicco baby car-s₁COMP-(*s₁COMP)
'baby stroller' Intended: 'Chicco baby stroller'
- (40) (a) ayakkab-ı (b) Hasan-in [ayakkab-ı]-s₁
foot-case-s₁COMP Hasan-GEN foot-case-s₁COMP-s₁POSS_{1.3}.SG
'shoe' 'Hasan's shoe'
- (41) benim [kadın kuaför]-üm
I-GEN woman hairdresser-s₁POSS_{1.1}.SG
'my female hairdresser'

Table 14: Behavior of AT forms in Morphological Test 3

Morphological Test 3	N-(n)In N-(s)I	N N-(s)I	N N
Possessive Free Genitive	YES	YES (if $-(s)I_{COMP}$ is on surface)	NO

Morphological Test 4

This test is based on a particular property of Turkish which many scholars call 'suspended affixation' or 'clustering with suspended (omitted) markers' (see Hankamer, 2008; Kharytonava, 2011; Kornfilt, 1997; Tat, 2013, pp. 40-1). According to 'suspended affixation' with regard to Turkish nouns (Kornfilt, 1997, p. 122), Turkish allows a common suffix to be omitted from non-head when two nouns are in conjunction and share suffixes such as number, possessive or case. The property suggests that the common suffix is 'suspended' to appear only in the last noun. When applying this test to AT, we see that in some AT forms the $-(s)I$ suffix can be omitted from head in coordination structures (42b, 45b), whereas in others this is not the case (43b, 44b, 46b).

⁶ For further discussion on the reasons why a possessive marker cannot coexist (surface) with a compound $-(s)I$ marker or an additional possessive marker, see Mavridou (2020).

N-(n)In N-(s)I

- (42) (a) kadın-ın kuaför-ü ve terzi-si
 woman-GEN hairdresser-n_IPOSS.3.SG and tailor-s_IPOSS.3.SG
 ‘the woman’s hairdresser and tailor’
- (b) kadın-ın kuaför-Ø_i ve terzi-si_i
 woman-GEN hairdresser- and tailor-s_IPOSS.3.SG
 ‘the woman’s hairdresser and tailor’

N N-(s)I (transparent)

- (43) (a) kadın kuaför-ü ve kadın terzi-si
 woman hairdresser-s_ICOMP and woman tailor-s_ICOMP
 ‘hairdresser for women and tailor for women’
- (b) kadın kuaför-^{*}Ø_i ve kadın terzi-si_i
 woman hairdresser-^{*}Ø and woman tailor-s_ICOMP
 Intended: ‘hairdresser and tailor for women’

N N-(s)I (opaque)

- (44) (a) Külkedi-si ve ev kedi-si
 ash-cat-s_ICOMP and house cat-s_ICOMP
 ‘Cindirella (idiom.) and house cat’
- (b) Külkedi-^{*}(Ø_i) ve ev kedi-si_i
 ash-cat-^{*}Ø and house cat-s_ICOMP
 ? Intended: ‘Cindirella and house cat’
- (c) Kül-^{*}(Ø₂) ve ev kedi₂-si
 ash-Ø and house cat-s_ICOMP
 ? Intended: ‘Cindi(rella) and house cat’

N N (transparent)

- (45) (a) benim pamuk elbise-m ve deri şapka-m
 I-GEN cotton dress-POSS.1SG and leather hat-POSS.1SG
 ‘my cotton dress and my leather hat’
- (b) benim pamuk elbise-Ø₁ ve deri şapka-m₁
 I-GEN cotton dress-Ø and leather hat-POSS.1SG
 ‘(my) cotton dress and my leather hat’

N N (opaque)

- (46) (a) benim Parmak Çocuğ-um ve Pamuk prenses-im
 I-GEN finger child-POSS.1SG and cotton princess-POSS.1SG

'My Hop-o'-My-Thumb and my Snowwhite'

- (b) benim Parmak Çocuk-*(um) ve Pamuk prenses-im
I-GEN finger child-*(POSS.1SG) and cotton princess-POSS.1SG
Intended: '(My) Hop-o'-My-Thumb and my Snowwhite'

Table 15: Behavior of the AT forms in Morphological Test 4

Morphological Test 4	N-(n)In N-(s)I	N N-(s)I	N N
Suspended affixation	YES	NO	YES in transparent/ NO in opaque

Morphological Test 5

Some AT forms allow a productive suffix (such as -sIz, -lI, -lIk and -CI) on their head noun, whereas others do not so (47, 48, 49b). We assume that possibility of suffixation with such suffixes is an indication of lexicalization for the AT in question. Lexicalization is even stronger when the productive suffix is found within the range of -(s)I in the form [Productive Suffix (lI, lIk, sIz, CI) + (s)I].

- (47) *kadın-ın kuaför-ü-süz ekip
woman-GEN hairdresser-sI_{POSS.3SG-PRV} team
Intended: 'team without the hairdresser of the woman'
- (48) *kadın-ın kuaför-lüğ-ü
woman-GEN hairdresser-REL-sI_{COMP}
?? Intended: 'The property of being the hairdresser of the woman'
- (49) (a) elma koku-su
apple smell-sI_{COMP}
'scent of apple'
- (b) elma koku-(*su)-lu çay
apple scent-(*sI_{COMP})-REL tea
'tea with apple scent'
- (50) (b) kadın doktor-luğ-u
woman doctor-REL-COMP
'gynaecology'
- (51) (a) taş köprü
stone bridge
'stone bridge'
- (b) taş köprü-lü köy
stone bridge-REL village
'village with stone bridge'
- (52) (a) kadın kuaför
woman hairdresser
'female hairdresser'
- (b) *kadın kuaför-lük
- (53) (a) kız kardeş
girl sibling
'sister'
- (b) kız kardeş-lik
girl sibling-REL
'the property of having a sister'

Table 16: Behavior of the AT forms in Morphological Test 5

Morphological Test 5	N-(n)In N-(s)I	N N-(s)I	N N
Derivation suffixes (-sIz,-II, -IIk, -CI) in relation to -(s)I morpheme	NO	YES	YES in transparent/ NO in opaque

Morphological Test 6

This test is based on a special property of Turkish, the so-called *m-reduplication* (Göksel & Kerslake, 2005, p. 99) or ‘compounds involving doublets with *-/m/*’ (Kornfilt, 1997, p. 482). This property suggests that Turkish can produce nominal two-term sets where the second in sequence noun N_2 is a morphological repetition of the first in sequence noun N_1 with parallel replacement of the initial phoneme with an */m/* sound. The meaning of the set is ‘and the like, something so similar’ (Kornfilt, 1997, p. 482).

The last test examines whether a AT can *m-reduplicate* every single (or both) of its constituent terms with an echo of */m/* sound. Semantically transparent ATs can *m-reduplicate* every single (or both) of its constituent terms (see 54a/b/c, 55a/b/c) whereas semantically opaque ones can only *m-reduplicate* the AT as a whole (see 56a/b/c).

N-(n)In N-(s)I

(54) kadın-ın kuaför-ü

(a) kadın-ın *m- adın-ın* kuaför-ü
woman-GEN *m-red-woman-GEN* hairdresser-s_{POSS}
‘the hairdresser of the woman or something of this sort’

(b) kadın-ın kuaför-ü *m-uaför-ü*
woman-GEN hairdresser-s_{POSS.3SG} *m-red-hairdresser*
‘the hairdresser or something of this sort of the woman’

(c) kadın-ın kuaför-ü *m-adın-ın* *kuaför-ü*
woman-GEN hairdresser-s_{POSS.3SG} *m-red-woman-GEN* hairdresser-s_{POSS.3SG}
‘the woman’s hairdresser or something of this sort’

N N-(s)I (transparent)

(55) kadın kuaför-ü

(a) kadın *m- adın* kuaför-ü
woman *m-red-woman* hairdresser-s_{COMP}
‘the hairdresser for women or something of this sort’

(b) kadın kuaför-ü *m-uaför-ü*
woman hairdresser-s_{COMP} *m-red-hairdresser-s_{COMP}*
‘the hairdresser or something of this sort for women’

(c) kadın kuaför-ü *m-adın-ın* *kuaför-ü*

woman hairdresser-sI_{COMP} m-red-woman hairdresser-sI_{COMP}
 ‘the hairdresser for women or something of this sort’

N N-(s)I (opaque)

(56) Külkedi-si

(a) Kül-*m-ül –kedi-si

ash-m-red-ash-cat-sI_{COMP}

Intended: ‘Cindi-or sth of this sort-rella’

(b) Külkedi-si * m-edisi

ash-cat-sI_{COMP} m-red-cat-sI_{COMP}

‘Cindirella or something of this sort’

(c) Külkedisi m-ülkedisi

ash-cat-sI_{COMP} m-red

‘Cindirella or something of this sort’

Table 17: Examples of N N form in the m-reduplication test

	<i>m-red</i> of N ₁	<i>m-red</i> of N ₂	<i>m-red</i> of N ₁ N ₂
pamuk elbise cotton dress	pamuk <i>m-amuk</i> elbise cotton m-red-cotton dress	pamuk elbise <i>m-elbise</i> cotton dress m-red-dress	pamuk elbise <i>m-amuk elbise</i> cotton dress m-red-cotton dress ‘cotton dress and of this sort things’
‘cotton dress’	‘cotton and of this sort dress’	‘cotton dress and of this sort things’	
Pamuk Prenses cotton princess	Pamuk <i>m-amuk</i> Prenses cotton m-red-cotton princess	Pamuk Prenses * <i>m-renses</i> cotton princess m-red-princess	Pamuk Prenses <i>m-amuk Prenses</i> cotton princess m-red-cotton princess ‘Snowwhite and of this sort’
‘Snowwhite’	**	**	

Below we see the behavior of all AT forms in morphological test 6.

Table 18: Behavior of AT forms in Morphological test 6

Morphological Test 6	N-(n)In N-(s)I	N N-(s)I	N N
m-reduplication:			
a) of non-head (m-N ₁)	YES	YES in transparent/ NO in opaque	YES
b) of head (m-N ₂)	YES	YES in transparent/ NO in opaque	YES in transparent/ NO in opaque
c) whole AT (m-N ₁ N ₂)	YES	YES	YES

Below in Table 19 we sum up the behavior of the 3 AT forms in all 6 morphological tests.

Table 19: Behavior of the 3 AT forms in all 6 morphological tests

Morphological tests	N-(n)In (s)I	N N-(s)I	N N
7. -n-or -y- as epenthetic/ buffer consonant before case morpheme	-n-	-n-	-y-
8. plural suffix -lAr			
a) on non-head	YES	YES	YES
b) on head	YES	NO	NO
c) on both head and non-head	YES	NO	NO
9. Possessive Free Genitive	YES	YES (if sI _{COMP} is present)	NO
10. Suspended suffixation	YES	YES in transparent/ NO in opaque	YES in transparent/ NO in opaque
11. Derivation suffixes in relation to (s)I	NO	YES	YES in transparent/ NO in opaque
12. m-reduplication:			
a) of non-head	YES	YES in transparent/ NO in opaque	YES
b) of head	YES	YES in transparent/ NO in opaque	YES in transparent/ NO in opaque
c) the whole AT	YES	YES	YES

4.3 Summing up the test results

Based on the behavior of the 3 AT forms in the 12 morpho-syntactic tests, we come to assume that:

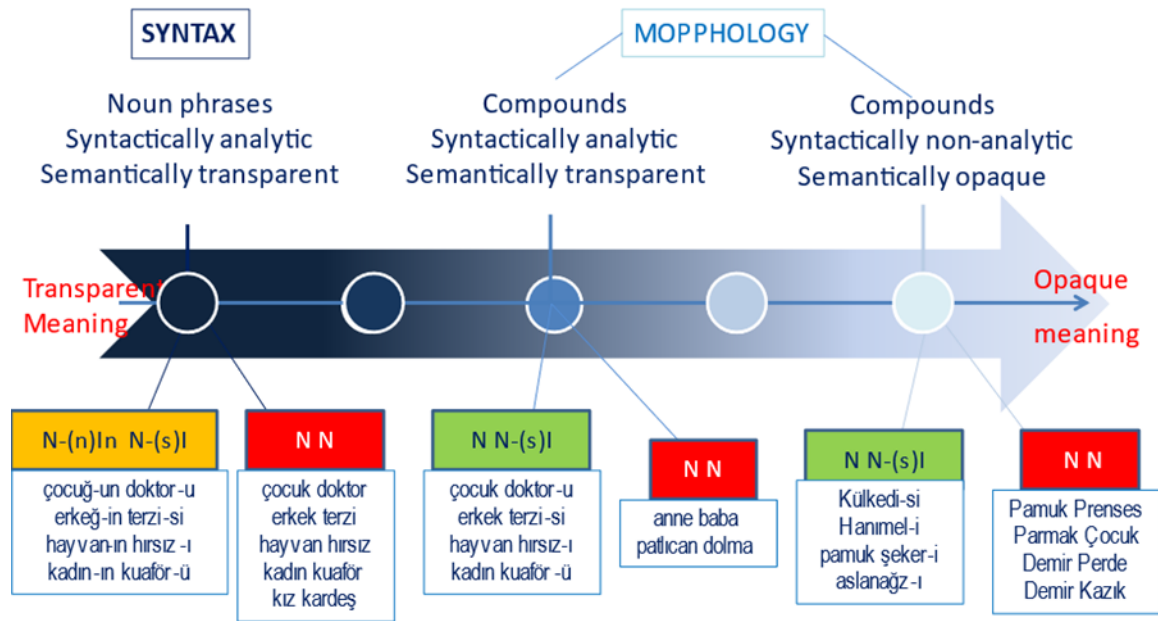
(a) The N-(n)In N-(s)I form constitutes a homogeneous group whose members behaved uniformly in every test condition exhibiting no internal semantic or syntactic gradation between them. The behavior of this form in the above-mentioned tests suggests semantic transparency and structural compositionality which further advocates a predominantly syntactic nature for this AT form. As such we came to assume that the locus of production of the N-(n)In N-(s)I form is Syntax.

(b) The N N-(s)I form constitutes a lexical group with basically non-compositional (= synthetic) properties. However, its members did not behave uniformly in the 12 control tests exhibiting, rather, semantic and morpho-syntactic gradation. Although we accept a synthetic (= compound) nature for all N N-(s)I members, they come to fall in a two-fold differentiation: (b1) those who behave as non-lexicalized compounds being semantically transparent and structurally analytic (i.e. kadın kuaför-ü (woman + hairdresser-sI_{COMP}) > 'hairdresser for women') and (b2) those who behave as lexicalized/idiomatic compounds being semantically opaque and structurally non-analytic (i.e. Külkedi-si (ash+cat-sI_{COMP}) > 'Cindirella'). Despite the internal – more-or-less semantic – variation of its members, we accepted that the N N-(s)I form has lexical properties and as such is assumed to be generated in Morphology.

(c) The N N form constitutes a heterogeneous and controversial group lying in the so-called 'grey' region of the Syntax-Semantic domain interface, since it can hold both structural/ syntactic and lexical/synthetic properties depending on the degree of semantic transparency and syntactic compositionality of its members. Similarly to the N N-(s)I form, the N N form members also did not

behave uniformly in the 12 morpho-syntactic tests. The control test results showed that the nature of the N N form is hard to define because its members were found to cover a wide range varying from (c1) structurally analytic and semantically transparent ones which share NP features and belong to Syntax (i.e. kadın kuaför (woman + hairdresser)> ‘female hairdresser’), (c2) non-lexicalized and semantically transparent compounds belonging to Morphology (i.e. anne baba (mother + father)> ‘parents’) and (c3) fully lexicalized (idiomatic), structurally non-analytic and semantically opaque compounds generated at Morphology (i.e. Pamuk Prenses (cotton + princess)> ‘Snowwhite’, Demir Perde (iron + curtain)> ‘Iron Curtain’).

The above-mentioned disambiguation of the 3 AT forms is schematically presented in Picture 1 below.

Picture 1. Locus of production and morpho-syntactic-semantic properties of the 3 forms Ad Tamlaması

The delineation of the blurred dividing lines of the 3 AT forms helped us make assumptions on the learning sequence of these forms in L2-Turkish. Based on ‘the more transparent the form the easier to learn’ theory (Libben et. al. 2003), we assumed that the degree of semantic transparency and syntactic compositionality will give a certain AT form a step ahead in the learning sequence. As such, the N-(n)In N-(s)I form which has been found to be semantically transparent and syntactically analytic in all cases is assumed to be the easiest and as such the form mastered first by the L2-Turkish learner compared to more synthetic compound forms such as the NN-(s)I. Similarly, we assumed that the NN form, which falls within the ‘grey’ region, with a more controversial nature, is assumed to create the most burdens on L2-learners and as such be mastered last.

5. Discussion & Concluding remarks

In this study we investigated the nature of the Turkish nominal category Ad Tamlaması (AT) focusing on the morpho-syntactic and semantic features of its 3 main subgroups, namely a) N-(n)In N-(s)I (Belirtili AT), b) NN-(s)I (Belirtsiz AT) and c) NN (Takısız AT). The aim of this paper was to shed some

light on the differences lying behind the apparently formal similarity of the 3 forms giving answers to the relative degree of ease or difficulty these forms create in the L2-Turkish-acquisition process. To this aim, we tried to disambiguate the so far blurred dividing lines of the 3 forms by testing them upon 12 morpho-syntactic control tests (Bağrıaçık & Ralli 2014, Mavridou 2020).

Hereafter we discuss our conclusions with reference to the research questions posed in Section 3.

First, regarding the Research Question and Hypothesis 1, which concerns the nature of the 3 AT forms, we concluded that the 3 AT forms are discrete in nature, in the sense that they vary in the degree of syntactic compositionality and semantic transparency within their members. More specifically, the N-(n)In N-(s)I form was found to be syntactic (NP-like), whereas N N-(s)I and N N forms were found to be more lexical (compound-like). Moreover, it was found that: a) the N-(n)In N-(s)I form is syntactically analytic and semantically transparent in all cases (eg. kadın-ın kuaför-ü ‘the woman’s hairdresser’), b) the N N-(s)I form is syntactically non-compositional (= synthetic) in all cases but semantically either transparent (eg. kadın kuaför-ü ‘hairdresser for women’) or opaque (hanım böceği-i ‘beetle’) and c) the N N form falls within the so-called ‘grey’ region with members which are either syntactically compositional and semantically transparent (eg. kadın kuaför ‘female hairdresser’), syntactically synthetic but semantically transparent (eg. anne baba ‘parents’) or syntactically synthetic but semantically opaque (eg. Pamuk Prenses ‘Snowwhite’). We thus assumed that formal similarity in the AT subgroups cannot be correlated with parallel semantic-syntactic-functional correspondence since there are important differences between them beyond this apparent formal resemblance.

Second, with regard to Research Question and Hypothesis 2, which concerns the learning sequence of the 3 AT forms in L2-Turkish acquisition process, we concluded that the 3 AT forms are not learned simultaneously and their formal similarity cannot be correlated with ease in learning. Rather, we correlated learning ease with the nature of each AT form and the degree of syntactic compositionality and semantic transparency a certain AT holds. As such, we expect discrete stages and a predictable order in the acquisition process following ‘the more transparent the easier to learn’ theory (Libben et. al. 2003), according to which the more syntactically compositional and the more semantically transparent an AT form the easier its learning. In this context, we assumed that we expect the syntactically analytic and semantically transparent N-(n)In N-(s)I form to be a step ahead and mastered earlier in the L2-Turkish acquisition process compared to more synthetic lexical forms such as the N N-(s)I, which are expected to be mastered later. Similarly, the N N form, which falls within the blurred ‘grey’ region, being occasionally syntactic or synthetic, is expected to put the most burdens on L2-learners and as such to be mastered last in the learning sequence.

From a didactic scope, that is with regard to Research Question and Hypothesis 3, we suggest that the traditional tendency towards a unified and holistic method of the 3 AT forms in L2-Turkish teaching (see L2-Turkish grammar books such as Hatiboğlu, 1982; Hengirmen 2007; Lewis, 1967, among others; and L2-teaching sets such as Yeni İstanbul Yabancılar için Türkçe A1, 2020; Yeni Hitit 1, 2011, among others), where AT is considered a single umbrella term with 3 more-or-less similar subgroups and which was mainly directed by the simplified assumption that the above threefold formal distinction of AT corresponds to a pure threefold functional and semantic distinction, should be put aside. Rather, we suggest that traditional methods favoring the interconnected teaching of these 3 AT forms should give their place in alternative more anti-holistic methods, which, in turn, would uncover the hidden syntactic and semantic properties lying beneath the formal similarity of the 3 AT forms in question and which

would focus on the distinctive syntactic and semantic features a single AT form holds. These assumptions are open for further experimentation and testing in the future.

References

- Aslan, E., & Altan, A. (2006). *The Role of -(s)I in Turkish Indefinite Noun Compounds*. Dil Dergisi, 131, 57-76.
- Bağrıaçık, M., & Ralli, A. (2013). Bare N(ominal) N(ominal) concatenations in Turkish: Compounds or syntactic fallacies? Στο N. Hathout, F. Montermini, & J. Tseng (ed.), *Morphology in Toulouse. Selected proceedings of Décembrettes 7, Toulouse, 2-3 December 2010* (p. 35-56). Munich: Lincom Academic Publishers.
- Bağrıaçık, M., & Andreou, M. (2011). Lexical categories and bare nominal concatenations in Turkish. *2nd Patras International Conference of Graduate Students in Linguistics, Proceedings* (p. 33-46). Patras, Greece: University of Patras Publications.
- Bağrıaçık, M., & Ralli, A. (2014). NN-sI concatenations in Turkish: construct state nominals and phrasal compounds. In *MIT Working Papers in Linguistics* (p. 13-24). Cambridge, MA: MIT Press. Presented at the 8th Workshop on Altaic Formal Linguistics (WAFL8-2012).
- Dede, M. A. (1978). A syntactic and semantic analysis of Turkish nominal compounds. PhD Dissertation. University of Michigan.
- Göksel, A., & Kerlslake, C. (2005). *Turkish: A comprehensive grammar*. Routledge: Taylor & Francis Ltd.
- Hankamer, J. (2008). Ad-phrasal affixes and suspended affixation. Chicago, IL: Paper presented at the SLA Annual Meeting.
- Hatiboğlu, V. (1982). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: DTCF.
- Hengirmen, M. (2007). *Türkçe Dilbilgisi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Kharytonava, O. (2011). Noms composés en tyrc et le morphème -(s)I. PhD Dissertation. Ontario: University of Western Ontario.
- Kırkıcı, B. (2009). İmparator Çizelgesi vs. İmparatorlar Çizelgesi: On the (Non)-Use of Plural Non-Head Nouns in Turkish Nominal Compounding. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 1, 35-53.
- Kornfilt, Z. (1997). *Turkish*. London: Routledge.
- Kunduracı, A. (2013). Turkish Noun-Noun Compounds: A Process-Based Paradigmatic Account. PhD Dissertation. Calgary University.
- Lewis, G. L. (2000 (1967)). *Turkish Grammar* (2nd ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Libben, G., Gibson, M., Yoon, Y., & Sandra, D. (2003). Compound fracture: the role of semantic transparency and morphological headedness. *Brain Language*, 84/1, 50-64.
- Özer, S. (2010). Morphological Priming in Turkish Nominal Compound Processing. MA Thesis. Middle East Technical University.
- Mavridou, V. Η Τουρκική ως Δεύτερη/ Ξένη Γλώσσα: Η περίπτωση των Συνταγματών 'Ad Tamlaması'. [Turkish as a Second/ Foreign Language: The case of Turkish syntagmatic sets 'Ad Tamlaması']. PhD Dissertation. Democritus University Thrace.
- Postal, P. (1969). Anaphoric islands. *Linguistic Society*, 5, 209-239.
- Tat, D. (2013). Word Syntax of Nominal Compounds: Internal and Aphasiological Evidence from Turkish. PhD Dissertation. Arizona: University of Arizona.
- Uzun, E. (ed.) (2011). *Yeni Hitit 1 Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Yılmaz, M. Y. (ed.) (2020). *Yeni İstanbul. A1 Uluslararası Öğrenciler İçin Türkçe Ders Kitabı*. İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.

13. Uygur harfli bir sivil hayat belgesinin metin dil bilimi açısından incelenmesi

Hilal YILMAZ*

APA: Yılmaz, H. (2023). Uygur Harfli Bir Sivil Hayat Belgesinin Metin Dil Bilimi Açısından İncelenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 158-170. DOI: 10.29000/rumelide.1331488.

Öz

Bu çalışmada Eski Uygur Türkçesi Dönemi'ne ait olan bir sivil hayat belgesi metin dil bilimi açısından incelenmiştir. Çalışmada incelenen belge, Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften'da U 5246 numarada kayıtlıdır. 8. yüzyılın ortalarında kurulan Uygur Kağanlığı'nın 840 yılında dağılmasıyla, Uygurlar farklı bölgelere göç etmiştir. Bu dönemde Uygurların bir kısmı Turfan bölgesine gelerek burada yeni bir Uygur devleti kurmuşlardır. Uygurlardan günümüze ulaşan sivil hayat belgeleri Turfan Uygurları tarafından yazılmıştır. Sivil hayat belgeleri; borç alıp- verme, alım- satım, kiralama, rehin ve vasiyetnameler gibi çeşitli konularda yazılmış, dönemin sosyo-kültürel hayatına ışık tutan belgelerdir. Bu çalışmada incelenen sivil hayat belgesi, taşınmaz rehini sözleşmelerinden bir borca karşılık hem kişisel hem de nesnel güvence veren bir belgedir. Dilbilimin alt dallarından biri olan metin dil bilimi, 1950'lerde incelenmeye başlanmış yeni bir alandır. Metin dil bilimi, dilsel ilişkileri açıklamada cümlelerin yetersiz olduğunun düşünülmesi ve cümle üstü yapıların incelenmeye başlanmasıyla ortaya çıkmıştır. Metin dil bilimi; bir metnin yapısını, içeriğini, kurgulanışını, iletişim işlevlerini ortaya çıkarmayı, uygulamalı örneklerle metin oluşturmanın şartlarını belirlemeyi ve bu şartların metin için taşıdığı önemi açıklamayı amaçlar. Bu çalışmada Uygurlar, Eski Uygur Türkçesi Dönemi ve bu dönemde yazılan sivil hayat belgeleriyle ilgili genel bilgilerin verilmesinden sonra metin dil bilimi ile ilgili bilgiler verilmiştir. Ardından çalışmaya konu olan belgenin transkripsiyonu yapılmış, belge Türkiye Türkçesine aktarılmış ve metin dil bilimi ölçütleri açısından incelenmiştir. Çalışmada incelenen belgenin tıpkıbasımı çalışmanın sonuna eklenmiştir. Bu çalışmada Uygurlar tarafından yazılan sivil hayat belgelerinden birinin metin dil bilimsel ölçütlerle incelenmesiyle bu metinlerin genel yapısının ve metin olma ölçütlerini nasıl karşıladıklarının gösterilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Sivil hayat belgeleri, metin dil bilimi, Eski Uygur Türkçesi

An analysis of a civil life document in Uighur letters in terms of text linguistics

Abstract

This study analyzes a civil life document written in Uighur letters by linguistic methods. The document examined in the study is registered at U 5246 in Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften. With the dissolution of the Uyghur Khanate in 840, established in 745, the Uyghurs migrated to different regions. During this period, some of the Uyghurs came to the Turfan region and established a new Uyghur state. Surviving civil life documents of the Uyghurs were also written by the Turfan Uyghurs. Civil life documents were written about borrowing, buying and selling, leasing, pledges, and wills, shedding light on the socio-cultural life of the period. This document provides both personal and objective assurance against a debt from real estate pledge contracts. As a sub-branch of

* Arş. Gör., Haliç Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı (İstanbul, Türkiye), hilalyilmaz@halic.edu.tr, ORCID ID: 0000 0003 0090 1936 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 21.06.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1331488]

linguistics, Text linguistics is a new field that emerged in the 1950s. Text linguistics arose with the thought that sentences are insufficient to explain linguistic relations and the study of supra-sentence structures. Text linguistics aims to reveal a text's structure, content, editing, communication functions of a text, to determine the conditions for creating a text with applied examples, and to explain the importance of these conditions. In this study, after giving general information about Uyghurs, Old Uyghur Turkish Period and civil life documents written in this period, general information about text linguistics is given. Then, the document that is the subject of the study was transcribed, the document was transferred to Turkey Turkish and the text was examined in terms of linguistics criteria. The facsimile of the document is attached to the end of the study. This study aims to show the general structure of these texts, and how they meet the criteria of being a text by examining one of the civil life documents written by the Uyghurs with text linguistic criteria.

Keywords: Civil Life Documents, Text linguistics, Old Uyghur Turkish

Giriş

7. yüzyılda kurulan II. Köktürk Kağanlığı, bir boylar konfederasyonudur. 734 yılında Bilge Kağan'ın vefatı ile Kağanlık çeşitli karışıklıklar yaşamış ve kağanlığı oluşturan Türk boyları isyan etmiştir. Bu süreçte Saadettin Gömeç'in belirttiği gibi "739-740 yıllarında Köl Boyla'nın oğlu Börü Kun (Moyun Çor) tarafından Tokuz Oguzların katılması veyahut tabii edilmesiyle, tarihte On Uygur adıyla zikrolunan bir ittifak meydana getirilmiştir" (Gömeç, 2011: 46). Yine Gömeç'in verdiği bilgilere göre Ötüken genelindeki karışıklıkları fırsat bilen Çin imparatoru 741'de Uygur, Karluk ve Basmılları Çin'e itaat etmeye çağırılmıştı. Ancak Börü Kun (Moyun Çor) idaresindeki askerlerle beraber birçok Türk boyunu idaresi altına almayı başardı. Ancak türlü isyanlar nedeniyle coğrafyada barış sağlanamadı. Köktürk Kağanlığı'nın dağılmasından sonra Basmıl, Karluk ve Uygurlar arasında çekişmeler yaşandı. 748 yılında gerçekleştirilen kurultayda Uygur Yağlakar hanedanı Türk devletinin başına geçirildi (Gömeç, 2011: 47-51).

Saadettin Gömeç'in Uygur Kağanlığı'nın dağılmasıyla ilgili verdiği bilgiler şu şekildedir; "839 yılında Uygur Kağanlığı'nda çıkan isyanlar sonucunda Uygur komutanı Külüg Baga Sangun, Kırgızların yanına kaçarak Kırgızlarla beraber Uygurlara karşı savaşmıştır. 840 yılında Kırgızların müttefikleriyle beraber Uygurları yenmesiyle Uygur Kağanlığı dağılmıştır. Bu dönemde Uygurlar, Ötüken'i terk ederek farklı coğrafyalara göç etmişlerdir. Kırgızlardan kaçan on beş Uygur boyu, batıdaki Karluklara sığınmıştır. Bazı Uygur boyları Doğu Türkistan bölgesine giderek Turfan ve Karaşahr bölgelerine yerleşmişlerdir. Uygurların bir kısmı ise Çin ile Doğu Türkistan arasında bulunan Kansu bölgesine gelerek burada yaşamaya başlamışlardır. 13 boydan oluşan bir grup Uygur ise Çin'in güney sınırlarına doğru gitmişlerdir" (Gömeç, 2011: 111- 112).

840 yılında Uygur Kağanlığı'nın dağılmasıyla Uygurların boylar halinde farklı coğrafyalara göç etmeleri, Uygurların inanç, dil ve kültür bakımından birlik oluşturmasını engellemiştir. Bu dönemde Çin'in çeşitli bölgelerine göç eden Uygurlar; Maniheizm, Buddhizm, Nasturi Hristiyanlığı, İslamiyet gibi çeşitli dinlerle karşılaşmış ve bu dinlerin kültür çevresine dahil olmuştur. Uygurların bu bölgelere göç etmesi aynı zamanda onların Tohar, Hint ve Doğu İrani kavimler gibi birçok kavimle etkileşimde bulunmalarını sağlamıştır (Özyetgin, 2014: 15- 17).

Birçok kültür çevresiyle etkileşim halinde olan Uygurlar; Türk-Runik harfli yazıtlar, Çince, Toharca, Sanskritçe, Tibetçe gibi birçok dilden Uygur Türkçesine çeviriler, sivil hayat belgeleri gibi eserlerle Türk

dilinin ve kültürünün gelişmesine katkı sağlamışlardır. Uygur metinlerinin bir bölümünü oluşturan sivil hayat belgeleri, din dışı konulu metinlerdir. Bu belgeler literatürde sivil hayat belgeleri, hukuk belgeleri ve sivil belgeler olarak adlandırılmaktadır.

Sivil hayat belgeleri, 20. yüzyılda Fin, Rus, İngiliz, Alman, Çinli, Japon ve Fransız araştırmacıların Doğu Türkistan'a düzenledikleri keşif gezileri sırasında gün yüzüne çıkarılmıştır. Bu belgeler bugün Berlin, Leningrad, Kyoto, Londra, Paris ve İstanbul gibi çeşitli şehirlerde muhafaza edilmektedir. Özyetgin'in verdiği bilgilere göre bu belgeler, Çin'in Tarım havzasında İdikut (Koço) şehri kalıntıları etrafındaki kazı çalışmalarında ve Urumçi gibi birçok bölgede yapılan çalışmalarda bulunmuştur (Özyetgin, 2014: 20).

Sivil hayat belgeleri üzerine bugüne kadar birçok çalışma yapılmıştır. Belgelerin ilk tasnifi 1964 yılında Reşit Rahmeti Arat tarafından yapılmıştır. Reşit Rahmeti Arat'ın da belirttiği gibi hukuk belgelerinin bir kısmı şahısların cemiyet ve devlet ile olan münasebetlerine ait olup, bir kısmı da ayrı fertler arasında cereyan eden durumlar ile ilgilidir (Arat, 2002: 1606). Ayrıca sivil hayat belgelerinin alım, satım, takas, kira, borçlanma, evlatlık edinme, teminat verme, azat etme, vasiyet, vergi, vakıf müesseseleri ile ilgili kayıtlar, kölelik, mektuplar gibi günlük hayatla ilgili çeşitli konularda yazıldığı görülmektedir (Arat, 2002: 1631- 1632).

Bu çalışmada Uygur harfleriyle yazılmış olan sivil hayat belgelerinden Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften'da U 5246 numarada kayıtlı, taşınmaz rehini sözleşmelerinden bir borca karşılık hem kişisel hem de nesnel güvence veren bir belge, metinselliğin yedi ölçütü olan bağdaşıklık, tutarlılık, amaçlılık, bilgisellik, kabul edilebilirlik, durumsallık ve metinlerarasılık ölçütleri doğrultusunda incelenmiştir.

1. Uygur Harfli Sivil Hayat Belgesinin Metin Dil Bilimi Açısından İncelenmesi

1.1. Metin Dil Bilimi

Dil biliminin alt dallarından biri olan metin dil bilimi, 20. yüzyılda incelenmeye başlanmış yeni bir alandır. Metin dil bilimi, dil biliminde tümce üstü yapıların incelenmeye başlanmasıyla ortaya çıkmış ve bu sayede giderek gelişmiştir. Şenöz'ün verdiği bilgilere göre "dil biliminde tümcenin sözdizimsel yapısıyla sınırlı bakış açısının genişlemesi ve anlamın, eylemin, metnin inceleme kapsamına alınmasıyla gelişmeye başlamıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak dil bilimi içerisinde tümce ötesi ilişkileri, yani metinleri inceleyen yeni bir dil bilimi disiplini yani metin dil bilimi doğmuştur" (Şenöz, 2005: 20).

Berke Vardar metin dil bilimi, betiksel dilbilim maddesinde "Tanımlanabilir bir bildirişim işlevi yerine getiren dil birimleri ele aldığı betikleri, yüzeysel yapıda yakınlık ve uyumluluk, derin yapıda dış dünya ya da gönderge düzlemiyle ilişkileri bakımından tutarlılık vb. ilkeler uyarınca belirlemeye, bu alanda biçimsel bir tanımlamaya ulaşmaya çalışan inceleme türü" şeklinde açıklamıştır (Vardar, 2002: 39).

Hengirmen'in tanımı şu şekildedir: "Tümce sınırlarını aşarak daha üst düzeyde yer alan söz ürünlerine yönelen çözümleme" (Balyemez, 2011: 5).

Kocaman ve Osman 'ın tanımı, "Metin dil bilimi, yazılı ve sözlü metinleri, metinsellik koşullarını, metin türlerini inceleyen dil bilimi dahdır" şeklindedir. (Balyemez, 2011: 5).

Metin dil biliminin amacı; bir metnin yapısını, muhtevasını, kurgulanışını, iletişim işlevlerini ortaya çıkarmak, uygulamalı örneklerle metin oluşturmanın şartlarını belirlemek ve bu şartların metin için

taşıdığı önemi açıklamaktır. Metin dil bilimi, metin olan ile metin olmayanı birbirinden ayırmayı hedefler. Bu nedenle metinlerin sahip olması gereken koşulları, metin türleri arasındaki ortaklık ve ayrılıkları açıklar. Metnin kurgulanmasına ve anlaşılmasına açıklık getirebilmek için disiplinlerarası çalışmalar yapılmalıdır. Bu tür disiplinlerarası çalışmalar da metin dil biliminin görevleri arasındadır (Şenöz, 2005: 22- 23).

Beaugrande ve Dressler'e göre "Bir tümce dizisinin metin olabilmesi için kendisini oluşturan tümce dizilerinin birbirlerine bağlaşıklık (cohesion), bağdaşıklık (consistency), ölçütleriyle bağlanarak bir anlam bütünü oluşturması, belli bir amaçla (intentionality) üretilmiş olması, kabul edilebilirlik (acceptability), bilgisellik (informativity), durumsallık (situationality), metinler arasılık (intertextuality) gibi ölçütlere sahip olması, başı ve sonu kesin çizgilerle belirlenmiş yazılı ya da sözlü bir dilsel ürün olması gerekir" (Torusdağ ve Aydın, 2022: 14). Bu metinsellik ölçütleri arasından bağdaşıklık ve tutarlılık, metin çözümlemelerinde, metin dil biliminin en fazla yararlandığı ölçütlerdir.

1.2. Uygur Harfli Sivil Hayat Belgesi

Bu çalışmaya konu olan belgenin transkripsiyon harflerine ve Türkiye Türkçesine aktarılmasında Melek Özyetgin'in *İslam Öncesi Uygurlarda Toprak Hukuku* adlı çalışması esas alınmıştır (Özyetgin, 2014: 205- 206). Ayrıca belgenin Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften'da U 5246 numarada kayıtlı olan nüshası çalışmanın sonuna eklenmiştir.

Belgenin Transkripsiyonu

1. Koyın yıl aram ay on yangıka mên taşık turıga
2. bitig birür mên mên kalanka yadap birim alım
3. telim bolup alımcılarım mé telim bolup
4. turgu tég bolmayın kaçıp yaşıp barmış
5. üçün yana turı birle-ki maŋga tégér üç
6. ér kömër borluğunmı turıka mêninğ birim
7. lerimni sên üzüp sên alıp qalırmu sên tisër mên
8. yok êrsër özgê kişikê kodar mên tisër
9. mên turı birimniğni mên birür mên borluqka
10. özgê kişi kügürmez mên timiş üçün barça
11. toyınka iki tavar kaçuqka yarım küp bor
12. yamşakka iki şıg ür bir kara ton kıtay
13. bukağa üç tavar munça nêsêlerni sên birip
14. bitiglerim algıl tip qodup bardım bu nêsê
15. lèrni turı birip birimimni turı üzsër bu
16. borluq turıka tölêç bolsun yana bu nêsêlerni

Belgenin Türkiye Türkçesine Aktarımı

1. Koyun yılı, birinci ayın onuncu gününde ben Talık, Turı'ya
2. senet vereceğim. Ben kalan (vergisine) gücüm yetmeyip berim alım (borç)
3. çok olup alımcılarım (alacaklılarım) çok olup
4. duracak (yaşayacak) gibi olmadıgımdan kaçıp saklanıp gitmiş (olduğum)
5. için yine Turı ile, ki bana ait üç
6. erkeğin çalışacağı bağımı Turı'ya benim berim-
7. lerimi sen ödeyip sen alır mısın desem,
8. yoksa başka kişiye bırakacağım der-
9. sem, Turı berimini ben veririm bağa
10. başka kişi girdirmem dediği için, Barça
11. Toyın'a iki ipek kumaş, Kaçuk'a yarım küp şarap
12. Yumşak'a iki şıg darı, bir kara elbise, Kitay
13. Buka'ya üç ipek kumaş, bu kadar şeyleri sen verip

17. mèn taşık yanıp kèlip turıka tölöp birsér	14. senetlerimi al deyip bırakıp gittim. Bu şey-
18. mèn mèn turı borluqnı yanturup birür mèn mèn	15. leri Turı'ya verip berimimi Turı ödese, bu
19. taşık üç yılka tēgi yanıp kèlip bu nēsēlēr	16. bağ Turı'ya tazminat olsun. Yine bu şeyleri
20. ni turıka birmēsēr mèn borluq turıka togru	17. ben Taşık, dönüp gelip Turı'ya ödeyip (tazmin
21. tölēç bolsun tanuq kersin tanuq ögrünç buqa	edip) versem,
22. bu nişan mèn taşıknuñg ol mèn baçaq turmış	18. ben Turı, bağı geri vereceğim. Ben
23. taşık apamka ayıtıp bitidim	19. Taşık üç yıla kadar dönüp gelip bu şeyleri
	20. Turı'ya vermezsem, bağ Turı'ya doğruca
	21. tazminat olsun. Tanık Kersin, tanık Ögrünç
	Buka.
	22. Bu nişan ben Taşık'ındır. Ben Baçaq Turmış,
	23. Taşık Apam'a sorup yazdım.

1.3. Uygur Harfli Sivil Hayat Belgesinin Metin Dil Bilimsel Ölçütlerle İncelenmesi

1.3.1. Bağdaşıklık

Metinselliğin yedi ölçütünden biri olan bağdaşıklık, bir metnin yüzey yapısını oluşturan sözcük, söz dizimi gibi dille ilgili özelliklerinin tümüdür. Halliday ve Hasan'a göre bağdaşıklık anlamsal bir kavramdır. Metindeki unsurların yorumlanmasının diğer unsurlara bağlı olduğu durumlarda ortaya çıkar. Dil sisteminin bir parçası olan bağdaşıklık, dilbilgisi yapılarıyla sağlanır (Halliday ve Hasan, 1976: 4-5).

Gülşen Torusdağ ve İlker Aydın, çalışmalarında bağdaşıklık ölçütünü bağdaşıklık adıyla ele almışlardır. Onlara göre bağdaşıklık (bağlaşıklık), metindeki bir ögenin yorumunun bir başka ögeye bağlı olduğu durumları kapsamaktadır (Torusdağ ve Aydın, 2022: 65).

Günay'ın verdiği bilgilere göre bağdaşıklık, "bir yazının metin olmasını sağlayan, metin içi ilişkileri kuran dille ilgili özelliklerin tümünü belirtir. Bu özellikler metin düzeyinde farklı biçimlerde görülebilir. Bağdaşıklık; oluşturucu ögenin yinelenmesi, artgönderim ve öngönderim, eksilteli yapılar, örtük anlatım: sezdirimler ve çıkarsamalar, örgeler ve izlek, dil bilgisel eylem zamanları, tümceler arası bağıntı öğeleri ve metni bölümlere ayıran belirteçler bölümlerinden oluşur" (Günay, 2007: 71- 104).

Bu bölümde çalışmamızda incelenen sivil hayat belgesinde yer alan dil bilgisel özelliklerden yola çıkılarak metnin bağdaşıklığı incelenecektir.

1.3.1.1. Yinelemeler

Metin içerisinde tekrar edilen sözcükler yinelemeyi oluşturur. Bir metnin bağdaşıklığını sağlayan en önemli öğelerden biri olan yinelemeler, tümceler arasında bağlantılar kurarak metnin anlaşılmasını sağlar (Şenöz, 2005: 63). Metinde yer alan herhangi bir ögenin, bir zamirle veya başka bir sözcükle ifade edilmesi, o ögenin metin içerisinde yinelenmesini sağlar. Metni oluşturan tümceler arasındaki bağlantılar yinelemeler aracılığıyla kurulur.

Bu çalışmada incelenen sivil hayat belgesinde *mên* “ben” sözcüğü altı kez, *sên* “sen” sözcüğü üç kez, *birim* “borç” sözcüğü üç kez, *Taşık* özel ismi dört kez, *Turı* özel ismi dokuz kez, *telim* “çok, sayısız” sözcüğü iki kez, *borluk* “üzüm bağı” sözcüğü dört kez, *iki* “iki”, *têgi* “kadar” ve *üçün* “için” sözcükleri iki kez geçmektedir. Bu yinelenen sözcüklerden *Taşık* ve *Turı* özel isimlerinin yinelenmesi bu sivil hayat belgesinin oluşturulmasını sağlayan kişilerin vurgulanmasını, *borluk* “üzüm bağı” sözcüğünün yinelenmesi ise belgenin düzenlenmesine sebep olan taşınmaz mülkü vurgulamaktadır. Yine metinde *birim* “borç” sözcüğünün üç kez tekrarlanmış olması düzenlenen belgenin içeriğine yönelik bir vurgu oluşturmaktadır.

1.3.1.2. Gönderimler

Gönderim, metinde daha önce veya sonra yer alan bir sözcüğün, sözcük grubunun veya cümlenin daha kısa bir dilbilgisel öge ile karşılanmasıdır. Gönderim, Doğan Günay tarafından şu şekilde açıklanmıştır; “Bir metindeki bütünlük içinde, daha önce ve daha sonra aynı sözcük, izlek, kavram ya da düşünce aynı biçimde ya da farklı biçimde yeniden kullanılabilir. Her metinde başka ögelere göre yorumlanabilecek art gönderimsel ve ön gönderimsel birimler bulunur. Bu tür yapılar bağlamsal bir durumu ilgilendirir ve sıralı tümcelerde dil ekonomisi adına yapılı” (Günay, 2007: 76).

Torusdağ ve Aydın; kişi zamirleri, gösterme zamirleri, dönüşlülük zamirleri ve gösterme sıfatlarının öncül gönderim öğeleri, iyelik ekleri, belirtme durumu eki, ilgi eki ve kişi eklerinin ardıl gönderim öğeleri olduğunu belirtmiştir (Torusdağ ve Aydın, 2022: 95).

Metnin 13. satırında yer alan *munça nésêlerni* “bu kadar şeyleri”, 14. ve 16. satırlarında yer alan *bu nésnelêrni* “bu şeyleri” ifadeleri; metinde daha önce belirtilen *barça toyınka iki tavar, kaçukka yarım küp bor, yumşakka iki şığ ür, bir kara ton, kıtay bukağa üç tavar* “Barça Toyın’a iki ipek kumaş, Kaçuk’a yarım küp şarap, Yumşak’a iki şığ darı, bir kara elbise, Kıtay Buka’ya üç ipek kumaş” ifadelerinin art gönderimidir.

1.3.1.3. Eksiltim

Eksiltim, en az çaba kuralına bağlı olarak bir sesin, sözcüğün, sözcük grubunun veya tümcenin belirli kurallar içerisinde düşülmesidir. Metin içinde bir ögenin eksiltirken anlam karışıklığına yol açmaması gerekmektedir. “Eksilti, bir tümcede anlam kaybına neden olmadan tümcenin bir veya birden çok ögesinin kullanılmamasıdır” (Günay, 2007: 83).

Belgede bir yerde iyelik eki, altı yerde belirtili isim tamlamasının tamlayanı, bir yerde özne, beş yerde edat, iki yerde yüklem ve bir yerde bildirme eki eksiltmiştir. Metinde gerçekleşen bu eksiltimler herhangi bir anlam karışıklığına neden olmamakla beraber metnin daha kolay bir şekilde aktarılmasını sağlamıştır.

Metinde yer alan eksiltim örnekleri aşağıda belirtilmiştir. Eksiltimler belirtilirken eksiltilecek öğelerin anlaşılması için önlerine Ø işareti konularak eksiltilecek öge köşeli parantez içinde ve koyu renk vurgulu olarak gösterilmiştir. Eksiltilecek öge bir ek ise ekin önüne + işareti konulara ek olduğu belirtilmiştir. Tespit edilen eksiltimli yapılar verilirken orijinal belgedeki satır numaralarına göre yaylı parantez içerisinde gösterilmiştir.

- (2) ... mên kalanka yadap Ø [mening] birim alım+Ø[+ım] (3) telim bolup Ø [mening] alımcılarım mē telim bolup (4) turgu tēg bolmayın kaçıp yaşıp barmış (5) üçün yana turı birle-ki maŋga tēgēr Ø [mening] üç (6) ér kömēr

borluğumni turıka mēniŋ birim(7) lerimni sēn üzüp Ø [taɣı] sēn alıp ƙalırmu sēn tisēr mēn (8) yoƣ ērsēr özgē kişikē ƙodar mēn tisēr (9) mēn turı Ø [seniŋ] birimniŋni mēn birür mēn Ø [mēn] borluƣƣa (10) özgē kişı kügürmez mēn timiş üçün barça (11) toyınƣa iki tavar Ø [taɣı] ƣançukƣa yarım küp bor Ø [taɣı] (12) yamşakƣa iki şıg ür Ø [taɣı] bir ƣara ton Ø [taɣı] ƣıtay (13) bukaƣa üç tavar munça nēsēlerni sēn birip (14) Ø [meniŋ] bitiglerim algıl tip ƣodup bardım (U 5246, 2- 14).

(14) ... bu nēsē (15) lēni turı birip Ø [meniŋ] birimimni turı üzsēr bu (16) borluƣ turıka tölēç bolsun (U 5246, 14- 16).

(21) ... tanuƣ kersin Ø [turur ol] tanuƣ ögrünç buƣa Ø [turur ol] (U 5246, 21).

(22) bu nişan mēn taşıkniŋ Ø [erür] ol (U 5246, 22).

1.3.1.4. Bağıntı Ögeleri

Metni oluşturan ögeler dilbilgisel ve anlamsal bağlarla bir araya gelirler. Bir metni oluşturan tüm ögelerin birbirleriyle olan bağlantısı, bağıntı ögelerinin kullanımıyla sağlanır. Bağıntı ögeleri, kendi başlarına anlamları olmayan ancak tümce ve metinleri anlam bakımından birbirlerine bağlayan ögelerdir.

Günay'ın verdiği bilgilere göre “iki ya da daha fazla sözlüksel yerdeşlik (isotopie lexical) arasında ilişki kuran dilsel göstergelere bağıntılayan, denmektedir. Metin içindeki olaylar ve durumlar arasındaki ilişkiler bu bağıntılayan yapılarla gerçekleştirilebilir” (Günay, 2007: 102).

Metinde, *mē* “pekiştirme enklitiği”, *tēg* “gibi”, *tēgi* “kadar”, *üçün* “için” ve *birlē* “ile” bağıntı ögeleri kullanılarak tümceler arası ilişkilerle tutarlı bir dilsel yapı oluşturulmuş ve tümceler arası anlam ilişkileri açıklanmıştır. Ancak metinde kullanılan bağıntı ögelerinin az olduğu görülmektedir. Metinde bağıntı ögelerinin az olması incelenen metnin kısalığına ve sade bir anlatıma sahip olmasıyla açıklanabilir.

1.3.1.5. Dilbilgisel Eylem Zamanları

Metinlerde anlatılan olay ve/veya durumlar belirli bir zaman içerisinde gerçekleşir ve anlatılanlar arasında zaman açısından bir uyum olmalıdır. Metinlerde zaman uyumu, zaman ekleri ile sağlanmaktadır. Beaugrande ve Dressler de dilbilgisel zaman ve görünüş gibi unsurların bir metnin bağdaşıklığını destekleyen unsurlar olduklarını belirtmişlerdir (Torusdağ ve Aydın, 2022: 152).

Üzerinde çalıştığımız bu belgede dilbilgisel zaman olarak görülen geçmiş zaman ve geniş zaman kullanılmıştır. Ayrıca belgede emir kipi eki de bulunmaktadır. Metinde görülen geçmiş zaman *bardım* “gittim”, *bitidim* “yazdım”; geniş zaman *kügürmez mēn* “girdirmem”; emir eki *tölēç bolsun* “tazminat olsun” örneklerinde görülmektedir. Metinde kullanılan eylem zamanları, metnin oluşturulma nedeniyle uyumludur. Taşık'ın geçmişteki borçlarının nasıl ödeneceği ve tazminat olarak verilen bağın ne zaman kendisine verileceği kullanılan zaman ekleriyle gösterilmektedir.

1.3.2. Tutarlılık

Doğan Günay'ın verdiği bilgilere göre “tutarlılık, bağdaşıklık kavramı üzerine geliştirilebilecek bir betimlemedir. Bir metni tutarlılığı bakımından incelemek, üst yapı olarak genel metin çerçevesinde,

metnin tümünü anlamsal olarak değerlendirmek demektir. Bağdaşıklık metnin dilbilgisel yanı sıra ilgili iken tutarlılık kabul edilebilirlik durumu ile ilintilidir” (Günay, 2007: 116).

Çalışmasında tutarlılığı bağdaşıklık olarak ele alan Torusdağ’a göre “bağdaşıklık daha çok metnin dilbilgisel özellikleri aracılığıyla ortaya konan ve metindeki tümleler arasındaki ilişkileri gösteren bir yapı iken bağdaşıklık ise metni oluşturan tümleler ve metnin bütünü arasındaki anlam bağlantısını gösteren bir yapıdır” (Torusdağ, 2013: 69).

“Metnin tutarlı olması için, tümceler arası anlam ilişkilerinin oluşturduğu çizgisel tutarlılıkla birlikte metni oluşturan önermelerin genel anlam kümelerine indirgenmesini sağlayan büyük ölçekli yapı ile açıklanabilen genel tutarlılığın da sağlanması gerekir. Büyük ölçekli yapı, metni bir bütün olarak alan, metnin genel anlamını yansıtan ve içeriğini oluşturan bir yapı olarak değerlendirilirken metnin kurgulanış biçimi diğer bir deyişle yapısal özelliği üstyapı başlığı altında ele alınır (Torusdağ ve Aydın, 2022: 185).

Leyla Subaşı Uzun, Horst Isenberg’de geçen mantıksal ilişkilerden hareketle bir metnin tutarlılığının ortaya konması için metinde yer alan cümleler arasında özelleştirme bağlantısının, neden-sonuç bağlantısının, neden bağlantısının, zaman bağlantısının, karşılaştırma bağlantısının ve karşıtlık bağlantısının ortaya konması gerektiğini belirtmiştir (Uzun, 1995: 113- 135).

Bu bölümde çalışmamızda incelenen sivil hayat belgesi Leyla Subaşı Uzun’un kendi çalışmasında bahsettiği özelleştirme, neden-sonuç, neden, zaman ve karşıtlık bağlantıları açısından incelenerek metnin tutarlılığı ortaya konulacaktır.

1.3.2.1. Özelleştirme Bağlantısı

Özelleştirme bağlantısı, bir metinde daha önce genel bir anlatımla verilen bilginin özelleştirilmesi, daha ayrıntılı olarak verilmesidir.

Uzun’un ifade ettiği gibi “özelleştirme bağlantısı metnin büyük yapısına yönelik olarak, metinde doğrudan yer almayan asıl değerlendirilmesi gereken bölümünün, metin çözücünün zihninde oluşturulmasında önemli rol oynayan bağlantıdır (Uzun, 1995: 118).

Metinde 10.– 13. satırlar arasında yer alan *barça toyınka iki tavar, kaçukka yarım küp bor, yumşakka iki şıg ür, bir kara ton, kıtay bukağa üç tavar* “Barça Toyın’a iki ipek kumaş, Kaçuk’a yarım küp şarap, Yumşak’a iki şıg darı, bir kara elbise, Kıtay Buka’ya üç ipek kumaş ...” ifadesi, metnin 2. -3. satırlarında yer alan ... *mên kalanka yadap birim alım telim bolup alımcılarım mē telim bolup* ... “Ben kalan (vergisine) gücüm yetmeyip berim alım (borç) çok olup alımcılarım (alacaklılarım) çok olup” ifadesi için özelleştirilmiş bir bilgiyi içermektedir. Bu özelleştirme bağlantısı, anlatıcının alıcıya aktardığı bilgilerin daha açık biçimde ifade edilmesini sağlamaktadır.

1.3.2.2. Neden- Sonuç Bağlantısı

Neden- sonuç bağlantısı bir metinde, tutarlılığın cümleler arasındaki neden-sonuç ilişkisiyle ortaya konulmasını ve bu sayede metnin büyük yapısının metin çözücü tarafından anlaşılmasını sağlar. Bu bağlantı metinde bir olayın ve/veya durumun başka bir olayın gerçekleşmesindeki etkisini gösterir.

Belgede 2.-14. satırlar arasında yer alan ... *mèn kalanka yadap birim alım telim bolup alımcılarım mē telim bolup turgu tēg bolmayın kaçıp yaşıp barmış üçün yana turı birlēki maŋa tēgēr üç ēr kōmēr borluğumnu turıka mēniŋ birimlerimni sēn üzüp sēn alıp qalırmu sēn tisēr mēn yoğ ērsēr özgē kişikē qodar mēn tisēr mēn turı birimniŋni mēn birür mēn borluğqa özgē kişi kügürmez mēn timiş üçün barça toyınqa iki tavar qaŋçuğqa yarım küp bor yamşaqqa iki şıg ür bir qara ton kıtay bukaqa üç tavar munça nēsēlerni sēn birip bitiglerim algıl tip qodup bardım...* “Ben kalan (vergisine) gücüm yetmeyip berim alım (borç) çok olup alımcılarım (alacaklılarım) çok olup duracak (yaşayacak) gibi olmadıgımdan kaçıp saklanıp gitmiş (olduğum) için yine Turı ile, ki bana ait üç erkeğın çalışacağı bağımy Turı’ya benim berimlerimi sen ödeyip sen alır mısın desem, yoksa başka kişiye bırakacağım der sem, Turı berimini ben veririm bağa başka kişi girdirmem dediği için, Barça Toyın’a iki ipek kumaş, Kañçuk’a yarım küp şarap Yumşak’a iki şıg darı, bir kara elbise, Kıtay Buka’ya üç ipek kumaş, bu kadar şeyleri sen verip senetlerimi al deyip bırakıp gittim” ifadelerinde çeşitli neden- sonuç bağıntısı bulunmaktadır.

Bu satırlarda belgeyi yazdıran Taşık’ın kaçıp saklanmasının nedeni; kalan vergisine maddi gücünün yetmemesi, borçlarının ve alacaklılarının çok olması, yaşayacak durumda olmaması olarak belirtilmiştir. Yine bu satırlarda Taşık’ın senetlerini Turı’ya bırakıp gitmesinin nedeni, Turı’nın Taşık’ın borçlarını vermeyi ve bağa kimseyi girdirmeyeceğini söylemesi şeklinde belirtilmiştir.

Belgede 14.- 21. satırlarda yer alan *bu nēsēlerni turı birip birimimni turı üzsēr bu borluğ turıka tōlēç bolsun yana bu nēsēlerni mēn taşık yanıp kēlip turıka tōlēp birsēr mēn mēn turı borluğni yanturup birür mēn mēn taşık üç yılka tēgi yanıp kēlip bu nēsēlerni turıka birmēsēr mēn borluğ turıka togru tōlēç bolsun* “Bu şeyleri Turı’ya verip berimimi Turı ödese, bu bağ Turı’ya tazminat olsun. Yine bu şeyleri ben Taşık, dönüp gelip Turı’ya ödeyip (tazmin edip) versem, ben Turı, bağı geri vereceğim. Ben Taşık üç yıla kadar dönüp gelip bu şeyleri Turı’ya vermezsem, bağ Turı’ya doğruca tazminat olsun.” ifadelerinde de çeşitli neden- sonuç bağıntısı bulunmaktadır.

Bu satırlarda bahsi geçen bağı, Turı’nın Taşık’ın borçlarını ödemesi koşuluyla Turı’ya tazminat olacağı, Taşık’ın geri dönüp borçlarını Turı’ya ödemesi halinde bağımy geri alacağı ve eğer Taşık üç yıl içerisinde dönüp borçlarını ödemezse bağımy Turı’ya doğruca tazminat olacağı belirtilmiştir. Böylece bağımy hangi koşullarda kimin olacağı açıklanmıştır.

1.3.2.3. Neden Bağlantısı

Neden bağlantısı, bir metinde yer alan bir eylemin başka eylem veya durumlara yol açmasının bir plan, amaç doğrultusunda gerçekleştiğini gösteren bağlantıdır.

Uzun’a göre “neden bağlantısı, metinde daha önce yer alan bir eylemin daha sonraki eylemi sonuç belirtmeden bir amaç doğrultusunda yönlendirmesidir” (Uzun, 1995: 124-125).

Belgede 1.- 2. satırlarda yer alan *qoyın yıl aram ay on yangıqa mēn taşık turıga bitig birür mēn* “Koyun yılı, birinci ayın onuncu gününde ben Taşık, Turı’ya senet vereceğim.” ifadesinin nedeni belgenin 2.- 21. satırlarında *mēn kalanka yadap birim alım telim bolup alımcılarım mē telim bolup turgu tēg bolmayın kaçıp yaşıp barmış üçün yana turı birlēki maŋa tēgēr üç ēr kōmēr borluğumnu turıka mēniŋ birimlerimni sēn üzüp sēn alıp qalırmu sēn tisēr mēn yoğ ērsēr özgē kişikē qodar mēn tisēr mēn turı birimniŋni mēn birür mēn borluğqa özgē kişi kügürmez mēn timiş üçün barça toyınqa iki tavar qaŋçuğqa yarım küp bor yamşaqqa iki şıg ür bir qara ton kıtay bukaqa üç tavar munça nēsēlerni sēn birip bitiglerim algıl tip qodup bardım bu nēsēlerni turı birip birimimni turı üzsēr bu borluğ turıka tōlēç bolsun yana bu nēsēlerni mēn taşık yanıp kēlip turıka tōlēp birsēr mēn*

mên turı borluğnı yanturup birür mên mên taşık üç yılka tēgi yanıp kēlip bu nēsēlerni turıka birmēsēr mên borluğ turıka togru tōlēç bolsun “Ben kalan (vergisine) gücüm yetmeyip berim alım (borç) çok olup alımcılarım (alacaklılarım) çok olup duracak (yaşayacak) gibi olmadıgımdan kaçıp saklanıp gitmiş (olduğum) için yine Turı ile, ki bana ait üç erkeğın çalışacağı bağımy Turı’ya benim berimlerimi sen ödeyip sen alır mısın desem, yoksa başka kişiye bırakacağım dersem, Turı berimini ben veririm bağı başka kişi girdirmem dediğı için, Barça Toyın’a iki ipek kumaş, Kançuk’a yarım küp şarap Yumşak’a iki şıg darı, bir kara elbise, Kıtay Buka’ya üç ipek kumaş, bu kadar şeyleri sen verip senetlerimi al deyip bırakıp gittim. Bu şeyleri Turı’ya verip berimimi Turı ödese, bu bağı Turı’ya tazminat olsun. Yine bu şeyleri ben Taşık, dönüp gelip Turı’ya ödeyip (tazmin edip) versem, ben Turı, bağı geri vereceğim. Ben Taşık üç yıla kadar dönüp gelip bu şeyleri Turı’ya vermezsem, bağı Turı’ya doğruca tazminat olsun.” şeklinde ifade edilmektedir.

Bu satırlar koyun yılının birinci ayının onuncu gününde Taşık’ın Turı’ya senet verecek olmasının nedenini, Turı’nın Taşık’ın ödeyemediğı için gittiğı borçlarını ödemesi doğrultusunda üç yıl içerisinde Taşık’ın dönüp borçlarını Turı’ya ödememesi şeklinde açıklanmaktadır.

1.3.2.4. Zaman Bağlantısı

Zaman bağlantısı, metinde zamanı belirten herhangi bir sözlüksel birim olmadan metin çözücünün kuracağı/kurabileceğı bir içerik bağlantısı ile oluşturulabilir. Veyahut doğrudan bir sözlüksel birimle yüzey metinde belirtilerek de kurulabilir. Zaman bağlantısının kurulmasında bağdaşıklık öğelerinden biri olan dilbilgisel eylem zamanları, önemli bir işlev üstlenmektedir (Uzun, 1995: 126-129).

İncelenen belgede zaman bağlantısı daha çok zaman ekleriyle sağlanmıştır. Ancak zaman eklerinin dışında -p ve -mAyIn zarf fiil ekiyle de bu bağlantının sağlandığı görülmektedir. Bunların dışında bir yerde de *tēgi* “kadar” edatıyla zaman bağlantısı sağlanmıştır.

Metinde 2. satırda yer alan *yadap* “gücü yetmeyip”, 3. satırında yer alan *telim bolup* “çok olup”, 4. satırda yer alan *bolmayın kaçıp yaşıp* “olmadıgımdan kaçıp saklanıp” ifadeleri Taşık’ın borçlarını ödeyemeyip borçlarını Turı’nın ödemesi karşılığında bağımy tazminat etmesinin zamanını belirtmektedir. Metinde 19. satırda yer alan *tegi* “kadar” edatı ile söz konusu bağımy Turı’ya doğruca tazminat olacağı zaman belirtilmiştir.

1.3.2.5. Karşıtlık Bağlantısı

Karşıtlık bağlantısı, metinde nesnel bir anlatımın oluşmasını sağlamaktadır. Bu bağlantı ile metinde verilmek istenen iletinin okur tarafından onaylanması hedeflenmektedir (Lüleci, 2010: 138).

Metinde karşıtlık bağlantısı bir yerde bulunmaktadır. 16.- 21. satırlar arasında yer alan ... *yana bu nēsēlerni mên taşık yanıp kēlip turıka tōlēç birsēr mên mên turı borluğnı yanturup birür mên mên taşık üç yılka tēgi yanıp kēlip bu nēsēlerni turıka birmēsēr mên borluğ turıka togru tōlēç bolsun* “Yine bu şeyleri ben Taşık, dönüp gelip Turı’ya ödeyip (tazmin edip) versem, ben Turı, bağı geri vereceğim. Ben Taşık üç yıla kadar dönüp gelip bu şeyleri Turı’ya vermezsem, bağı Turı’ya doğruca tazminat olsun.” ifadeleri ile Taşık’ın borçlarını ödeyen Turı’ya olan borcunu üç yıl içerisinde ödemezse bağımy doğruca Turı’ya tazminat olacağı anlatılmaktadır. Bu ifadelerde karşıtlık, Taşık’ın üç yıl içerisinde borcunu ödememesi durumuyla gösterilmiştir. Bu cümlelerde kurulan karşıtlık bağlantısı ile metinde iletmek istenen duruma vurgu yapılırken metin çözücüyeye metni değerlendirme imkanı da verilmiştir.

1.3.3. Amaçlılık

Metinselliğin yedi ölçütünden biri olan amaçlılık, metni oluşturan kişinin niyetiyle ilgilidir. Günay'a göre "bir bildiriye üreten özne, ürettiği bildirisini ile alıcı üzerinde belirli bir etki yaratmayı amaçlar. Yani her vericinin bir niyeti vardır. Bu da metnin, iletişim boyutu ile ilgili bir saptamadır" (Günay, 2007: 124).

Bu çalışmada incelenen sivil hayat belgesinin amacı, Taşık'ın borcuna karşılık Turı'ya nesnel ve kişisel bir güvence veren resmi bir belge oluşturmaktır. Taşık, bu belge ile borçlarını ödeyen Turı'ya tazminat olarak neyi, hangi koşullarda vereceğini açıklamıştır.

1.3.4. Bilgisellik

Beaugrande ve Dressler'e göre, "Alıcısı için yeni ve beklenmedik bilgiler taşıyan bir metin, bilgisellik ölçütünü karşılar" (Torusdağ ve Aydın, 2022: 15). Çalışmamıza konu olan sivil hayat belgesi, metnin alıcısına Taşık'ın Turı'ya olan borcunun ödenme biçimi ve süresiyle ilgili yeni bilgiler vermektedir.

1.3.5. Kabul Edilebilirlik

Şükran Dilidüzgün, kabul edilebilirlik ölçütüyle ilgili olarak "bir metnin kabul edilebilir olabilmesi için uygun bir durum bağlamında iletişimsel amacına uygun bir biçimde bağdaşık ve tutarlı olması gerektiğini ve okuyucunun ancak kendi dünyasına hitap eden metni anlayabileceğini, bu nedenle metnin, yalnızca dilsel göstergelerden oluşmuş bir kapalılık içinde değil, yer ve zaman, toplum ve kültür gibi metin dışı öğelerin de değerlendirilmesiyle anlamlandırılabilir" olduğunu belirtmiştir (Dilidüzgün, 2008: 38).

Çalışmamızda incelenen sivil hayat belgesi, yazıldığı dönemin toplumsal hayatı ve kültürü çerçevesinde kabul edilebilir bir metin olduğu gibi bugün dahi okuyucular tarafından anlaşıldığı ve kabul gördüğü için bu ölçütü taşımaktadır.

1.3.6. Durumsallık

Durumsallık, Torusdağ ve Aydın'ın ifade ettiği gibi "metnin konusuna, amacına, ait olduğu türe ve hitap ettiği gruba uygun şekilde üretilmesidir" (Torusdağ ve Aydın, 2022: 17).

Çalışmamıza konu olan sivil hayat belgesi incelendiğinde bu belgenin konusu ve amacı doğrultusunda bu dönemde Uygurlar tarafından oluşturulan sivil hayat belgesi türüne ve hitap ettiği alıcılara uygun şekilde üretildiği görülmektedir.

1.3.7. Metinlerarasılık

Doğan Günay, metinlerarasılık kavramını ilk kez kullanan Julia Kristeva'nın bu kavram hakkındaki görüşlerini şu şekilde aktarmıştır; "Her metin alıntılardan oluşan bir mozaiktir; her metin, bir başka metnin dönüştürülmesi ve bir başka metnin kendi içinde eritilmesidir" (Günay, 2007: 212).

Bir metin oluşturulurken kendisinden önce oluşturulmuş metinlerden etkilenir ve onlardan faydalanır. Metinler arasındaki ilişkiler metin içinde yapılan alıntılarla açıkça yer alabilir. Üzerinde çalıştığımız sivil hayat belgesi, oluşturulduğu kültür çevresi içerisinde daha önce oluşturulmuş bu türdeki resmi belgelerden yararlanılarak oluşturulmuştur. Ayrıca belgede Taşık, Turı'ya ödemesi için kendisine ait

bazı senetleri vereceğini belirtmektedir. Dolayısıyla bu metnin oluşturulması Taşık'ın önceki borçlarından dolayı oluşturulmuş senetlerle ilişkilidir.

Sonuç

Metin dil bilimi, 20. yüzyılda dil biliminde tümce üstü yapıların incelenmeye başlanması ve gelişmesiyle ortaya çıkmış bir alandır. Metin dil bilimi, bir metnin yapısını, içeriğini, kurgulanışını, iletişim işlevini ortaya çıkarmayı, uygulamalı örneklerle metin oluşturmanın şartlarını belirlemeyi ve bu şartların metin için taşıdığı önemi açıklamayı amaçlar. Bir metnin metinselliği; bağdaşıklık, tutarlılık, amaçlılık, kabul edilebilirlik, bilgisellik, durumsallık ve metinlerarasılık ölçütleri bağlamında incelenmektedir.

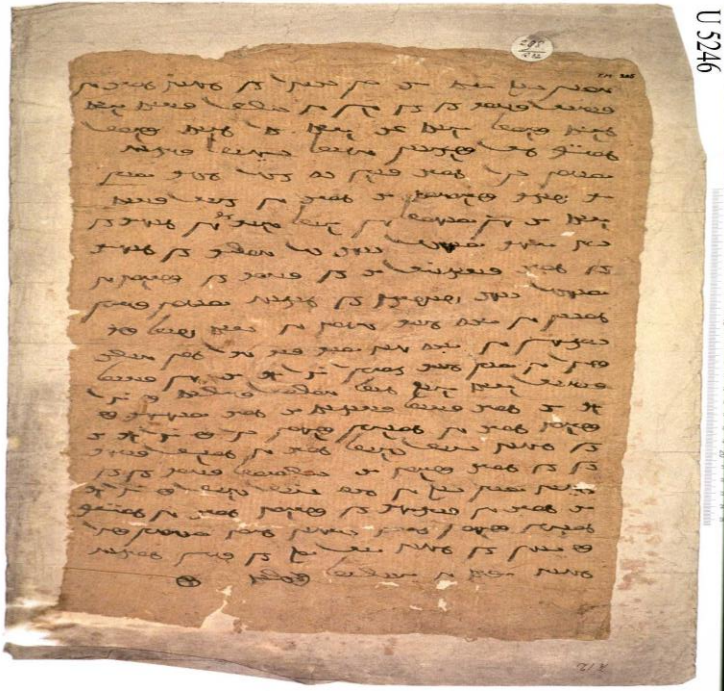
Tarihselden moderne Türkler tarafından yazılmış telif eserlerin metin dil bilimi açısından incelenmesi Türklerin metin oluşturma yöntemlerinin açığa çıkarılması açısından önem arz etmektedir. Bu çalışmada Uygurlar tarafından 9.- 14. yüzyıllarda yazılmış olan sivil hayat belgelerinden taşınmaz rehini sözleşmelerinden bir borca karşılık hem kişisel hem de nesnel güvence veren, Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften'da U 5246 numarada kayıtlı olan belge metin dil bilimi açısından incelenmiştir. İnceleme sonucunda belgenin metinselliğin yedi ölçütünü de karşıladığı görülmüştür.

Belge, bağdaşıklık açısından incelendiğinde metinde yer alan *mên, sên, borluk, berim, Taşık, Turı* gibi sözcüklerin yinelenecek belgeyi oluşturan kişilere ve belgenin oluşturulma nedenine vurgu yapıldığı; *munça nésnelérni ve bu nésnelérni* sözcük gruplarıyla metinde art gönderim sağlandığı; iyelik eki, özne, edat ve yüklem gibi çeşitli ek, sözcük ve cümle öğelerinin düşülmesiyle eksiltimin sağlandığı; *mé, tégi* ve *birle* gibi bağıntı öğeleriyle cümlelerarası bağlantıların sağlandığı ve metinde kullanılan görülen geçmiş zaman, geniş zaman ve emir kipi ekleri aracılığıyla dilbilgisel eylem zamanlarının oluşturulduğu gösterilmiştir.

Tutarlılık açısından incelenen belgenin özelleştirme bağlantısı, neden-sonuç bağlantısı, neden bağlantısı, zaman bağlantısı ve karşıtlık bağlantısı üzerinde durulmuştur. Tutarlılık bölümünde incelenen bu alt ölçütler, metnin bütününe anlaşılmaya yöneliktir. Özelleştirme bağlantısı belgede verilmek istenen bilgilerin daha açık bir şekilde anlaşılmasına, neden-sonuç bağlantısı belgenin sahibinin borçlarını neden ödeyemediğinin ve bağını ne şartlarla tazminat olarak verdiğinin anlaşılmasına, neden bağlantısı genel olarak belgenin düzenlenmesini sağlayan nedenlerin anlaşılmasına, zaman bağlantısı belge düzenlenirken kullanılan -p ve -mAyIn zarf fiil ekleri ile *tégi* edatı sayesinde cümleler arasındaki zaman bağlantısının kurulmasına ve karşıtlık bağlantısı Taşık'ın bağının Turı'ya kalma şartının ortaya konmasına yardımcı olarak metni oluşturan cümlelerin bir bütünlük kurmasını ve belgenin tutarlı bir metin olmasını sağlamıştır.

Belgenin belirli bir amaç için oluşturulmuş olması; Taşık'ın Turı'ya olan borcunun ödenme biçimi ve süresiyle ilgili yeni bilgileri içeriyor olması; yazıldığı dönemden günümüze kadar alıcıları tarafından anlaşılabilirliğini sürdürmesi; yazıldığı döneme, ait olduğu türe ve hitap ettiği alıcılara uygun olması; kendisinden önce oluşturulmuş metinlerle ilişki içinde olması belgenin metinselliğin diğer ölçütleri olan amaçlılık, bilgisellik, kabul edilebilirlik, durumsallık ve metinlerarasılık ölçütlerini sağladığını göstermektedir.

Sivil Hayat Belgesinin Tıpkıbasımı

Kaynakça

- Arat, R. R. (2002). "Eski Türk Hukuk Vesikaları". *Türkler*, C. 2, Ankara, 1599-1643.
- Ayata Şenöz, C. (2005). *Metindilbilimi ve Türkçe*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Balyemez, S. (2011). *Dede Korkut Hikâyeleri'nin Metin Dil Bilimsel Yapısı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften
https://turfan.bbaw.de/dta/u/dta_u0217.html
- Dilidüzgün, Ş. (2008). *Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Bağlamda Uygulamalı Bir Yaklaşım*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gömeç, S. (2011). *Uygur Türkleri Tarihi*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Günay, D. (2007). *Metin Bilgisi*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Halliday, M. A. K. ve Hasan R. (1976). *Cohesion in English*, London: Longman.
- Lüleci, M. (2010). *Yeni Bir Disiplin Olarak Metin Dilbilim ve Türk Edebiyatına Metin Dilbilimsel Bir Yaklaşım*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özyetgin, M. (2014). *İslam Öncesi Uygurlarda Toprak Hukuku*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Subaşı Uzun, L. (1995). *Orhon Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı*. Ankara: Simurg Yayınları.
- Torusdağ, G. (2013). Metin dil bilimi Genel Bir Bakış ve Metin dil bilimsel Bir Çözümleme Örneği Olarak Ömer Seyfettin'in "İlk Cinayet'i". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 54-86.
- Torusdağ, G. ve Aydın, İ. (2022). *Metindilbilim ve Örnek Metin Çözümlemeleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

14. Anonim bir Tevārih-i Āl-i Osman'nın Fransa nüshasının sözvarlığındaki Eski Türkçe kelimeler üzerine

Yasemin BÜYÜK*

APA: Büyük, Y. (2023). Anonim bir Tevārih-i Āl-i Osman'nın Fransa nüshasının sözvarlığındaki Eski Türkçe kelimeler üzerine. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 171-176. DOI: 10.29000/rumelide.1331489.

Öz

Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan, insanlığın oluşmasını ve gelişmesini etkileyen kendine ait kuralları olan bir sistemdir. Dil yapısı itibariyle içinde bulunduğu dönem, toplum, inanç, gelenek ve görenek gibi özelliklerle şekillenen sürekli değişim gösteren bir yapıya sahiptir. Dil sayesinde kültür aktarımı sağlanır. Kültürün nesilden nesle aktarılması, yaşaması ve gelişmesi dil sayesinde mümkündür. Dil bir milletin kimliği ve milletlerin tarihinde meydana gelen bütün değerlerin anlatım aracıdır. Dilin bu yapısı uğradığı değişimlerle geçmişle bağ kuran bir köprü olma özelliği gösterir. Bazı kelimeler değişime uğrasa da bugün kullanılmasa da dilin tarihi seyrini ve kültür aktarımını yansıttığı için önem arz etmektedir. Osmanlı Devleti hakkında iki asırlık dönemi ile ilgili yeterli kaynak bulunmamaktadır. Bu kayıp dönem ile ilgili bilgileri müellifi bilenen veya bilinmeyen Tevārih-i Āl-i Osmanlar sayesinde ulaşılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan farklı zaman dilimine kadarki sürecindeki tarihi olayların önemli bir kısmını Tevārih-i Āl-i Osman'lar oluşturmaktadır. Tevārih-i Āl-i Osman'ların başlangıcı Osmanlı'nın kuruluşu sayılırken bitiş yılları derleyenlere göre farklılık göstermektedir. Tamamen Osmanlıları konu alan ilk eserler olarak sayılmakla birlikte o dönem Türkçesinin dil özelliklerini yansıtmaktadır. II.Bayezid zamanında ilk Osmanlı tarihleri olarak bilinen Tevārih-i Āl-i Osman adı altında Osmanlı kuruluşundan başlayan anonim veya yazarı bilinen birçok eser yazılmıştır. Biz de çalışmamızda Türk Dilinin geliştirilmesi ve korunması amacıyla Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait olan Anonim Tevārih-i Āl-i Osman adlı eserin Fransa nüshasının söz varlığı içindeki Eski Türkçe kelimelerin tespitine çalışılmış ve bu anlamda Türkçenin söz varlığına katkıda bulunulması amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Tevārih-i Āl-i Osman, Eski Anadolu Türkçesi, Eski Türkçe, kelimeler

On the Old Turkish words in the vocabulary of an anonymous copy of Tevārih-i Āl-i Osman in France

Abstract

Language is a system that has its own rules that enable understanding between people and affect the formation and development of humanity. In terms of its language structure, it has a constantly changing structure shaped by features such as the period, society, belief, tradition and custom. Culture transfer is ensured through language. The transfer, survival and development of culture from generation to generation is possible thanks to language. Language is a means of expressing the identity of a nation and all the values that have occurred in the history of nations. This structure of the language shows the feature of being a bridge that connects the past with the changes it has undergone. Even though some words have changed and are not used today, they are important

* YL Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı (Sakarya, Türkiye), tefeniyasemin@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9619-3406 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 21.06.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1331489]

because they reflect the historical course of the language and the transfer of culture. There are not enough resources about the Ottoman Empire for its two-century period. Information about this lost period is reached thanks to the *Tevārih-i Āl-i Osmans*, whose author is known or unknown. *Tevārih-i Āl-i Osmans* constitute an important part of the historical events from the establishment of the Ottoman Empire to a different time period. While the beginning of *Tevārih-i Āl-i Osman* is considered as the establishment of the Ottoman Empire, the end years differ according to the compilers. Although it is considered to be the first work that completely deals with the Ottomans, it reflects the language characteristics of the Turkish language of that period. During the reign of Beyazid II, many anonymous or well-known works were written under the name of *Tevārih-i Āl-i Osman*, known as the first Ottoman histories. In our study, we tried to determine the old Turkish words in the vocabulary of the French copy of the Anonymous *Tevārih-i Āl-i Osman*, which belongs to the Old Anatolian Turkish period, in order to develop and protect the Turkish Language, and in this sense, it is aimed to contribute to the vocabulary of Turkish.

Keywords: *Tevārih-i Āl-i Osman*, Old Anatolian Turkish, Old Turkish, Words

Giriş

Osmanlı Devleti hakkında iki asırlık dönemi ile ilgili yeterli kaynak bulunmamaktadır. Bu kayıp dönem ile ilgili bilgileri müellifi bilenen veya bilinmeyen *Tevārih-i Āl-i Osmanlar* sayesinde ulaşılmaktadır. Osmanlıda tarih yazıcılığı II. Murad Devrinde (1421-1451) başlangıç olarak kabul edilmiştir. II. Murad Devri'nden önce ve I. Murad Devri'nden itibaren Anadolu'da Arapça ve Farsça olarak yazılan eserler Anadolu'ya hâkim olan beyler adına Türkçeye tercüme edilmeye başlanmıştır. Bu konudaki ilk eser Yazıcızade Ali'nin *Tārih-i Āl-i Selçuki* adıyla Osmanlıca tercüme etmiş olduğu İbn-i Bibi'nin *El-Evāmirü'l-Alāiyefi'l-Umuri'l-Alāiyye* adlı eseridir.

Osmanlı tarih yazıcılığı araştırmacıları en erken Ahmedî'nin *Dāsitān-ı Tevārih-i Mülük-i Āl-i Osmān*'ını ile olduğunu göstermektedir. İskender-nāme adlı eserinin sonuna eklediği ve 672 beyitten oluşan bu eser Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihinden Süleyman Çelebi dönemine kadarki olayları anlatmıştır.

Kâtip Çelebi'nin *Tārih-i Āl-i Osman* adında başlangıçtan kendi zamanına kadar Osmanlı tarihi yazmıştır.

Bütünüyle Osmanlı tarihini ele alan ilk eser, Aşıkpaşazâde'nin *Tevārih-i Al-i Osman*'ıdır. Nüvesi II.Murad devrinde teşekkül edip II.Bayezid devrinde yazılmağa başlanan ve *Tevārih-i Āl-i Osman* adını taşıyan eserler, muhteva açısından farklılıklar göstermekle birlikte esasta birbirine bağlıdır. Avrupa ve Türkiye kütüphanelerinde birçok nüshası bulunan bu eserlerin hepsi anonim bir mahiyet taşır; yani müellifleri meçhuldür. Bu Anonim *Tevārih-i Āl-i Osman*'ların hepsi Süleyman Şah'ın Anadolu'ya gelişiyle başlar. Ancak sona erdikleri yıl ve hâdiseler anlatışı başka başkadır. (Azamat,1992:13).

Tevārih-i Āl-i Osmanlar; yazarı bilenen tarih kitapları ve yazarı bilinmeyen tarih kitapları olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir. Yazarı bilinen tarih eserlerinin; Aşık Paşazade, Oruç Bey, Neşri, Kıvami, Mehmet b.Hacı Halil el Konevi, Bayatlı Mahmut oğlu Hasan, Behiştî, Ruhi Çelebi, Şükrullah, Karamanlı Nişancı Mehmet Paşa, Tursun Bey, Yusuf b.Abdullah en başta gelen yazarlarıdır. Bunların dışında kim tarafından yazıldığı belli olmayan gerek Türkiye'de gerekse Türkiye dışındaki kütüphane, müze, arşiv vb. bilgi ve dokümantasyon merkezlerinde eserler bulunmaktadır.

II.Murad döneminde başlayan Anonim *Tevārih-i Āl-i Osman* yazma geleneği daha sonraki yıllarda da devam etmiştir. Anonim *Tevārih-i Āl-i Osmanlar* üzerine ilk ciddi çalışma Friedrich Giese tarafından

yapılmıştır. Giese Anonim Tevârih-i Âl-i Osmanları manzum parçaları olanlar ve olmayanlar diye ikiye ayırmıştır.

Genellikle İbn-i Kelmal yahut Kemal Paşa-zade diye anılan Şemsü'd-din Ahmed b. Süleyman'ın II. Beyazıd'ın emriyle yazmış olduğu Tevârih-i Âl-i Osman'ının, Osmanlı Devletinin kuruluşu ve Osman Gazi devri olaylarını ihtivâ eden I.DeFTERinden, bugün için 3 nüsha bilinmektedir. Bunlardan 2'si İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Ef. Kitapları No.25 ve 30 da, üçüncüsü ise gene İstanbul Nur-ı Osmaniye Kütüphanesi No.3078 de kayıtlı bulunmaktadır.(Turan,1991:1).

Tevârih-i Âl-i Osman Muhtevası

Türkiye ve Avrupa Kütüphanelerinde muhteviyat bakımından çok fazla çeşitlilik gösterse de esasında birbirleriyle benzer ve ilişkilidir. Başlangıçları genel olarak Osmanlı'nın kuruluşu olan Tevârih-i Âl-i Osman metinlerinde Osman Gazi devri olayları ele alınmaktadır. Anonim Tevârih-i Âl-i Osman'lar ise tamamlanmış yıllarına göre üçe grupta incelenmektedir. İlk grup 1494'e kadar gelen ve II. Bayezid devrinde derlenmiş olanlardır. İkinci grup ise 1555 yılına kadar gelmektedir. Üçüncü grup ise 17.yüzyıla sarkan yazmalardan oluşmaktadır. Bitiş yılları ve olayların sıralanışı derleyenlere göre farklılık göstermektedir. Genel olarak Tevârih-i Âl-i Osmanların içeriğinden bahsedecek olursak Cengiz Han'ın Belh şehrine gelmesi, Süleyman şahın Mahan şehrinde Anadolu'ya gelişi, İstanbul'un fethi, Abbasiler ve Emevi hakkında kısa bilgiler verip Arapların İstanbul'u kuşatma girişimlerinden ve Osmanlı padişahlarının ve şehzadelerinin başına neler geldiğini anlatmaktadır.

Dil ve Eski Türkçe Kelimeler Üzerine

Dil, toplumu oluşturan kişilerin düşünce ve duygularının o toplumda bulunan ortak öğelerle başkasına aktarılmasını sağlayan gelişmiş bir sistem ve düzendir. En sade ifadeyle dil, toplumun temel yapı taşı ve insanlar arasında iletişim kurmayı sağlayan doğal bir bildirim aracıdır. Dilin kendisine ait bir yapısı vardır ve bu yapı; döneme, topluma, inançlara, gelenek ve göreneklere göre şekil değiştirmektedir. Dil; iletişimi sağlamanın yanında insanların duygu, düşünce ve isteklerini ifade ederken kullandığı kelimeler, söyleyiş tarzı, tavrı ile kişinin karakter özelliği, dünya görüşü, inançları, yaşam felsefesi hakkında da bilgi vermektedir. İnsan kelimelerle yaşar, kendini ifade eder, gelişir ve ilerler. Kelime hazinemiz ne kadar gelişmişse buna mukabil düşünce ve hayal dünyamız da ona oranla ilerleme göstermektedir. İnsanın dilinde olmayan bir şeyi düşünmesi hatta rüyasında görmesi bile pek mümkün değildir. Yani dil, dünyayı anlamamızı, kavramamızı ve yorumlamamızı sağlar.

Muharrem Ergin : “Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş, içtimai bir müessesedir.”olarak tanımlamıştır. (Ergin1993:3). İnsan dili aynı zamanda bir sistemler bütünüdür. Bu sistem en küçük biçimiyle seslerden, seslerin belli bir düzen içinde bir araya gelmesiyle oluşan kelime ve eklerden, bunların belli kurallarla bir araya gelmesiyle oluşan cümlelerden oluşur. Canlı bir varlık olan dilde bazen kelime ve eklerde değişme olmazken bazen çeşitli ses olaylarına uğrayan kelimeler anlamlarını bozmadan kullanılmaktadır. Değişime uğrayan bu kelimeler, dilin tarihi seyrini ve kültür aktarımını yansıttığı için önem arz etmektedir. Eski Türkçe döneminde kullanılan bazı kelimeler kendinden sonraki dönemlerde de varlığını sürdürmektedir.

Tespit ettiğimiz varlığını sürdürmüş olan kelimelerimiz şunlardır:

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

altun: “altın” anlamındadır. Eski Türkçede ikinci hece ünlüsünün yuvarlak biçimde kullanıldığı görülmektedir. “altun” biçiminde kullanımının devamını görüyoruz.

altun üsküf geymek ol zamāndan kaldı sulīān murād hān ol ağaca (24b/2).

andan: “mademki, sonra, bakalım” anlamındadır.

yirinden t urub şabāh namāzın k ilub andan şūret deñüşürüb(8b/5)

añla-: “anlamak, idrak etmek” anlamındadır.

añlamışdur ve okumuşdur çün ol zamānuñ kāmilleri bir yire cem ‘ olub(45a/2)

anuj: “onun” anlamındadır. “ol” zamirinin durum ekiyle çekimlenmiş halidir.

hemān hişār kıldı anuj dañi üzerine havāle oldılar bu cānibden(15b/10)

ayit-: “söylemek, anlatmak, nakletmek, konuşmak” anlamındadır.

eyledin diyü k oşt anı ine dil uzatdılar k oşt anı in dañ i cevāb virüb ayıtdı(61a/5)

berü : “beri” anlamındadır.

ve türkıstan ve fars vilāyetinden berü kim çerkeşdür bi'l cümle(42a/7)

börk :”başlık, külah” anlamındadır.

eyle olsun dedi ‘alī başa ayıtdı kamu ‘askerün kızıl börk(17b/4)

buyruk: “buyruk, ferman” Eski Türkçede kullanılan buyruk, metinde kullanımını devam ettirmiştir.

resülüz didi başa dañ i buyruk bu diyelüm diyicek ol ayıtdı kendün(84b/5)

irgür- : “ulaştırmak, iletmek “ anlamındadır.

şol yire ‘ākl irgürdiler kim hakk te ‘ālā evvel bir iāife yaratmışdur ne (45a/3).

kaçan: “ne vakit, ne zaman” anlamındadır.

Kaçan kim firāta girdiler onı yār emiş süleymān şāh atıyla firāt (6b/3).

oğlan: “çocuklar” anlamındadır.

İşine kimesne karışmaz ve māni ‘ olmaz adem oğlanı her ne kadar tedbir iderse(46b/3).

ol: hem işaret zamiri hem de işaret sıfatı olarak kullanılmıştır.

ma ‘mür olmazdır eger ol hişārnuñ bināsı ol mübārek sā ‘atde(46b/5).

dağ: Eski Türkçedeki tağ şeklindeki kullanımınıdır.

dağı ulu toplanı ceküb hişār üzerine giderken kâfirlerün(81a/9).

ëşit- : “işitmek, duymak” anlamındadır.

ëdi eşitdi kim ruğ iyiyā varub rüm vilāyetinde bir t ılsım bağlamış(50b/7)

il: “ülke, devlet, halk” anlamındadır.

Yah yabaşa anañ ohyā beğler beği oldı ve sinan başa rüm ili ‘ asker(85a/9)

k il- : “yapmak, kılmak, etmek” anlamındadır.

Esj r ve h esāret k ılandı andan devletlü ve sa ‘ ādetlü sulṭ ān (84b/3)

k on- : “konmak, yerleşmek” anlamındadır.

k arşu çık ub gönderüb sarāya k ondurdi k onak layub ‘ izzet ü ikrām (45b/3)

tağrı: “yaratıcı” anlamındadır.

rüstem aydı işbu eşirler kim gāziler gāzādan getürdiler tağrı(22a/9).

taşra: “dışarı, dış” anlamındadır.

Aldılar bunlar içëruden ‘oşmān taşradan kâfir oduna alub islām(13b/6)

toğrı : “doğru” anlamındadır.

Asker idindi lalası şahinle geliboludan gecüb toğrı badnos kal'ası(20b/11)

toğsan: “doksan” anlamındadır.

sulîân bâyezîd gelince sekiz yüz toğsan yıl geçmişdi sulîân(55a/7)

toğuz: “dokuz” anlamındadır.

zamânında şevket bulsun 'oşmân gâzinün on toğuz yıl beglik edüb(16b/1).

yarak: “donanım, zırh, silah” anlamındadır.

edi ol şandukda olan yarağlar giyub atlara süvâr olub hazır(13b71)

yigirmi : “yirmi” anlamındadır.

Her esirden yigirmi beş akçe alub bu âdet kara rüstemden ihdâş (22b/3).

yir: “yer” anlamındadır.

Ol yirde deniz kenârında bir havâsı hûb yir buldılar ki adına aydıncık (22a/7)

yol: “yol” anlamındadır.

Girdi yıldırım hân elçi gönderdi barışdı korum yolundan aşağısın(29b/6)

Sonuç

Osmanlı Tarih Yazıcılığı Geleneği içerisinde önemli bir yere sahip olan Tevârih-i Âl-i Osmanlar sayesinde yazıldıkları dönem hakkında bilgi edinilebilmektedir. Tevârih-i Âl-i Osmanlar dönemin siyasi ve sosyal yapısı hakkında bilgi vermesi açısından büyük önem taşımaktadır ve Tevârih-i Âl-i Osmanların birçoğunda halk dili kullanılmıştır. Kendilerinden önceki dönemlerde kullanılan kelimeler bazen olduğu gibi bazen değişikliklerle kullanılmıştır.

Canlı bir varlık olan dilde bazen kelime ve eklerde değişme olmazken bazen çeşitli ses olaylarına uğrayan kelimeler anlamlarını bozmadan kullanılmaktadır. Değişime uğrayan bu kelimeler dilin tarihi seyrini ve kültür aktarımını yansıttığı için önem arz etmektedir. Eski Türkçe döneminde kullanılan bazı kelimeler kendinden sonraki dönemlerde de varlığını sürdürmektedir.

Çalışmamızın bu alanda yapılmış diğer çalışmalara yeni bilgiler sağlayacağı, Türk Dilinin geliştirilmesi ve korunması amacıyla Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait olan eserde 26 tane Eski Türkçe kelime tespiti yapılmış ve bu anlamda Türkçenin söz varlığına katkıda bulunulması amaçlanmıştır. Metinde geçen kelimeler, Eski Oğuz Türkçesi içinde Türkçenin tarihi söz varlığını devam ettirmesi açısından önemlidir.

Kaynakça

- Azamat,N. (1992). Anonim Tevârih-i Âl-i Osman.Marmara Üniversitesi Yayınları.İstanbul. s.13.
- Çan,Ş. (2006). XVI.Yüzyıla Ait Anonim Bir Tevârih-i Âl-i Osman. Dumlupınar Üniveritesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.(Yüksel Lisans Tezi) Kütahya.
- Derleme Sözlüğü. (1993). CI-XII. Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları
- Ergin,M. (1993) Türk Dil Bilgisi,Bogaziçi Yayınları.İstanbul.s.3.
- Tarama Sözlüğü. (1995,1996). C I-VIII. Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları
- Türkçe Sözlük. (2019). 11.Baskı. Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları

- Uluocak, M. Baştürk, Ş. (2010) *Anonim Bir Tevārih-i Al-i Osman Nüshasının Sözcük Yapıları ve Arkaik Kelimeler*. U.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi. Bursa.
- Turan, Şerafettin. (1991) *İbn-i Kemal Bir Tevārih-i Al-i Osman I. Defter*. Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara. s.1.

15. Kargasabunu'nda Sözlü Kültürden Alınan İlhamın "Ekofolklor"a Dönüşümü**Meriç KURTULUŞ¹**

APA: Kurtuluş, M. (2023). *Kargasabunu'nda Sözlü Kültürden Alınan İlhamın "Ekofolklor"a Dönüşümü*. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 177-193. DOI: 10.29000/rumelide.1330426.

Öz

19. yüzyılda halk bilimi disiplininin doğuşunu hazırlayan ilk çalışmalar kırsalda yapıldığı için folklorun araştırma sahası olarak köyler ve kasabalara odaklanması gerektiğini varsayan bir yaklaşım, hem dünyada hem de Türkiye'de halk bilimi disiplininde yürütülen çalışmalarda uzun müddet hâkim bakış açısı olarak benimsenmiştir. Zaman içinde kentlerin hızlı bir biçimde büyümesi ve küreselleşmenin büyük kentlerde etkisini göstermesinden ötürü yerel kültürlerin yaşamasına karşı tehdit oluşturduğunun düşünülmesi sebebiyle önceden yayılma ve yaşama alanı "kırsal"la sınırlandırılan folklorun kentlerde kaybolduğu, kırsalda da unutulmaya başladığı algısı doğmuştur. Hâlbuki modern yazarların eserlerinde folklor unsurlarının onların kurgu dünyasını zenginleştirerek metinlere farklı bir derinlik kazandırdığı görülmekte, böylece hem folklorun hem de sözlü anlatı geleneğinin çeşitli tekniklerinin modern edebiyatın eserleri aracılığıyla gelecek nesillere aktarıldığı/hatırlatıldığı gözlemlenmektedir. Bilindiği üzere, modern Türk edebiyatında da hikâyelerinde ve/veya romanlarında eserlerini Türk folklorundan ilham aldığı unsurlarla besleyen başarılı yazarlar bulunmaktadır. Bu bildiri 1990 sonrası Türk öykücülüğünün öne çıkan yazarlarından Faruk Duman'ın 2023'te yayımlanan *Kargasabunu* kitabındaki hikâyelerde yazarın okurlarına tanıttığı/hatırlattığı halk bilimi unsurları tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, Duman'ın söz konusu kitaptaki hikâyeleri anlatı teknikleri açısından değerlendirilerek yazarın üslubunun bu hikâyelerde modern hikâyeden uzaklaşarak masal ve halk hikâyesi türlerine yaklaştığı, ancak üslubu sözlü edebiyat geleneğine yaklaşırken yazarın doğanın tahrip edilmesi gibi güncel meselelere dikkat çektiği, böylece aslında küresel bir sorunu yerel folklor unsurlarından ve sözlü kültürümüzden faydalanarak tartıştığı gösterilmiştir. *Kargasabunu*'nun modern insanın sözlü edebiyat geleneğine halen ihtiyaç duyduğunu gösteren bir öykü kitabı olduğuna dikkat çekilerek Duman'ın bu hikâyeler aracılığıyla okura hangi mesajları vermeye çalışmış olabileceği tartışılmıştır. Hikâyeler ekoeleştirme ve uygulamalı halk bilimi kuramlarından destek alınarak incelenmiştir. Çalışmanın sonunda *Kargasabunu*'nun güncel çevre sorunlarını Türk folklorunun ve sözlü edebiyatın çeşitli unsurları ve araçlarından destek alarak işlemesi sebebiyle ekofolklorik bakışı yansıtan bir eser olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: sözlü edebiyat, çevreci eleştiri, küreselleşme, ekofolklor, uygulamalı halk bilimi

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Doğuş Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (İstanbul, Türkiye), mkurtulus@dogus.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-9819-8881. [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 21.06.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330426]

The Transformation of Influences Taken From Turkish Oral Culture to Eco-Folklore in *Kargasabunu*

Abstract

Because the first studies preparing the birth of the folklore discipline in the 19th century were carried out in rural areas, an approach assuming that folklore should focus on villages and towns as a research field has long been adopted as the dominant perspective in folklore studies around the world. Due to the rapid growth of modern cities and the uniformizing effects of the globalization in cities, researchers began to be anxious about folkloric heritage could be forgotten in rural places. However, it is observed that folkloric elements in the works of modern writers enrich their fictional world and add a different depth to literary texts. Thus it is clarified that various techniques of both folklore and oral narrative tradition are transferred/reminded to future generations through the works of modern literature. As is known to all, there are successful writers in modern Turkish literature who supply their works with elements inspired by Turkish folklore. In this paper, Turkish folklore elements reminded to readers were identified in *Kargasabunu*, published in 2023 by Faruk Duman, one of the prominent authors of modern Turkish storywriting after 1990. In addition, Duman's stories will be evaluated in terms of narrative techniques, and it was shown that the author's style moves away from the modern story benefiting from the genres of oral literature. But while his style reminds the oral literature tradition, contemporary and global issues such as the destruction of nature are presented in his stories. *Kargasabunu* is a story book demonstrating that modern human still needs the tradition of oral literature in order to express an ecocritical view about current ecological problems of the world. Therefore, it was discussed which messages Duman might have tried to give to the reader through these stories. *Kargasabunu* was analysed with the theories of applied folklore and ecocriticism. In the end of the paper, it was understood that *Kargasabunu* may be classified as an "ecofolkloric" work, which discusses current environmental problems by using various devices and elements of oral literature and Turkish folklore.

Keywords: oral literature, ecocriticism, globalization, ecofolklore, applied folklore

1. Giriş

Bu bildiriye Faruk Duman'ın *Kargasabunu* kitabındaki "Meşe Adamları", "Kişneme", "Eğil Çınarım Eğil", "Nuh" ve "Z." başlıklı hikâyelerinde doğanın tahrip edilmesi ve insanın şiddete olan eğiliminin sözlü edebiyat geleneğinden ilham alınarak nasıl sorunsallaştırıldığı ve söz konusu hikâyelerdeki milli/yerel folklor unsurlarından evrensel sorunlara dikkat çekmek için nasıl faydalandığı incelenecektir. Duman'ın belirtilen hikâyelerinde sözlü geleneğin edebi birikimine ve orman, meşe adamları, geyik gibi folklor unsurlarına göndermeler bulunmaktadır. Hikâyeler incelenirken uygulamalı halk bilimi ve ekoeleştirme yöntemlerinden yararlanılacaktır.

Makalede öncelikle uygulamalı halk bilimi ve ekoeleştirme yöntemleri tanıtılacaktır. Ekoeleştirme yöntemini besleyen ekolojik yaklaşımlardan Derin Ekoloji üzerinde durulacaktır. Daha sonra Emine Çakır'ın ürettiği ekofolklor teriminin anlamı açıklanarak ekofolklor unsurları içeren halk anlatmalarının çağdaş çevre sorunlarına ilişkin farkındalık uyandırılmasına sağladığı katkılardan söz edilecektir. Faruk Duman'ın *Kargasabunu* kitabındaki seçilmiş hikâyelerde ekofolklor unsurları ve hikâyelerde ilham alınan halk anlatmalarının çağdaş bir yaklaşımla yeni anlatılara dönüştürüldüğüne odaklanılacaktır. Duman'ın ekofolklor unsurları içeren halk anlatmalarından ilham alarak yazdığı bu hikâyelerde çevre

ve insanlığın sorunlarına dikkat çektiği ayrıntılı incelemelerle gösterilecektir. Son olarak kitaba adını veren karga sabunu bitkisinin Duman'ın hikâye evreniyle ilişkisi çözümlenecektir.

2. Yararlanılan Yöntemler

2. 1. Uygulamalı Halk Bilimi Yönteminin Doğuşuna Hızlı Bir Bakış

20. yüzyılda halk bilimi alanında yaygın bir biçimde başvurulan kuramlar metin merkezli ve bağlam merkezli kuramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Milliyetçilik akımı ile folklor disiplininin gelişimi arasında yakın bir ilişki olduğu bilinmektedir. 19. yüzyılda doğan milliyetçilik akımı, araştırmacıları mensubu oldukları milletlerin en uzak geçmişlerini ve en saf, soylu sanat ürünlerini keşfetmeye teşvik etmiştir. Bu akımın etkisiyle milletlerin en saf kültür ve sanat ürünlerine ancak kırsal bölgelerde yapılacak araştırmalarla ulaşılabileceği anlayışı doğmuştur. Bunun üzerine araştırmacılar kırsal bölgelerde dinledikleri sözlü kültür ürünlerini derlemeye başlamışlardır. Zaman içinde milletlerin kırsal bölgelerde yapılan derleme çalışmaları arasında benzerlikler dikkat çekmeye başlar ve bu durum halk bilimi araştırmacılarını karşılaştırmalı metin çalışmalarına yönlendirir. 20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Franz Boas, William Bascom, Milman Parry vb. folklor araştırmacıları metin karşılaştırmalarının ve incelemelerinin yeterli olmadığına, bağlamın da önemli olduğuna dikkat çeker ve halk bilimi disiplininde bağlam merkezli çalışmaların yapılmasının yolunu açarlar. 21. yüzyılda ise "küreselleşme" karşısında kültürün ve folklorun korunmaya ve nesiller arasında aktarılmaya nasıl devam edeceği güncel bir tartışma konusu olarak ortaya çıkmış ve bu tartışma devam ederken folkloru ve kültürü korumak ve sonraki nesillere aktarabilmek için uygulamayı ve canlandırmayı öne çıkaran çalışmalar yapılmaya başlamıştır (Daştan, 2022, 347).

20. yüzyılın ilk yarısında "halk yaşamı" kavramı ortaya çıkmış ve bu kavram halkın hayatını ilgilendiren her konuyu (sadece edebiyatı değil, kültürü de) incelemeyi hedefleyen "halk bilimi"nden daha geniş sınırları olan bir kavram olarak kullanılmıştır: "1950'lerden sonra yaygınlaşan bir terim olan halk yaşamı (folklife) araştırmaları ile daha öncekilerden farklı olarak sadece sözlü kültür ve edebiyat ürünlerini değil bütüncül bir 'halk kültürü' içeriği ele alınmaya başlanmıştır" (Daştan, 2022, 349).

19. ve 20. yüzyıllarda halk bilimi alanında yapılan çalışmalarda "halk" kavramı Romantizm ve Milliyetçilik akımlarının etkisiyle okur yazar olmayan veya kırsalda yaşayan topluluklarla özdeşleştirildiği için folklor çalışmalarının sahasını kırsal alanla sınırlandırma eğilimi yaygındır. Folklorun araştırma sahasını kırsal alanla sınırlandıran bu yaklaşım halk bilimi araştırmalarını derleme çalışmalarından ibaret olarak görmektedir. Bu anlayışa göre, folklor araştırmalarında elde edilen birikimin kayıt altına alınarak ve müzelerde saklanarak korunması gereklidir. Bu anlayış, halk bilimi ve halk kültürü unsurlarının donmuş ögeler olarak alınılmasına sebep olmuş ve bu tutum sadece folklor unsurlarından ilham alınarak yazılan edebi eserlerde değil, halk bilimi alanında yapılan bilimsel çalışmalarda da nostaljik bir bakış açısının benimsenmesine neden olmuştur. 21. yüzyılda köylerden kentlere göçün artması ve kentlerin hızlı bir şekilde büyümesiyle birlikte folkloru ve kültürü korumayı ve canlandırmayı hedefleyen uygulamalı yaklaşım, folklorun araştırma sahasının kırsal bölgelerle sınırlandırılmasına karşı çıkarak kentlerin de folklor araştırmalarının sahası olarak görülmesi gerektiğini ve kent sakinlerinin de "halk" kavramı altında değerlendirilmesi gerektiğini savundu.

"Uygulamalı halk bilimi" (applied folklore) terimi ilk kez 1950'lerde Benjamin Albert Botkin ve Richard Dorson tarafından kullanılmıştır. Benjamin Albert Botkin ve Richard Dorson modern dünyayı halk kültürünün yok olmasına sebep olacak bir tehdit gibi değerlendirmemektedir. Dorson ve Botkin, "halk"

kavramını 19. yüzyılın “ilkel”, “köylü” ve “ulus” olarak getirdiği nitelendirmelerden daha geniş boyutlu bir biçimde düşünmektedirler. Elbette modernleşme süreci eklektik bir anlayışla yürütülmediği takdirde toplumların karakterini betimleyen kültür unsurlarının kaybolmasına ve tektipleşmenin gerçekleşmesine sebep olabilir, ancak modernleşmenin tektipleştirici yönüne rağmen halk kültürünün kentlerde kendine özgü bir biçimde dönüştüğünü gösteren pek çok örnek mevcuttur. Dorson ve Botkin gibi araştırmacılar halk bilimi araştırmalarının toplumun güncel sorunlarına dikkat çekilmesine ve çözüm üretilmesine fayda sağlayan işlevlerinin olduğunu da savunmaktadırlar. Bu bağlamda, Richard Dorson, halk bilimi uzmanının aktivist yönünün gelişmiş olması gerektiğini düşünmektedir: “Bir bilim insanı ve özellikle bir halk bilimci doğrudan algılandığı ve dünyanın karşı karşıya olduğu trajedi, kriz ve yakınındaki eşitsizliklere nasıl duyarsız ve tarafsız kalabilir? Aslına bakarsanız, sadece halk bilimci olması bile onu taraflardan biri haline getirmiştir” (s. 9). Benedict Albert Botkin ise, “saf ulusal kültür ile saf ırklar” mitini reddederek ulusunun geçmişini araştırmak için folklorun yararlanmak yerine kendi yaşadığı dönemin siyasi ve sosyal sorunlarını folklorun nasıl yansıttığını ve farklı bakış açıları getirip getirmediğini keşfetmeyi tercih etmiştir: “[H]alk kültürümüzün önemli bir kısmı bizim arkamızda değil, hemen burnumuzun dibindedir. Dominant yapının yüzeyinin altındaki; bizim kültürel azınlıklarımızın popüler yaşamı ile hayal gücü ve de diğer dominant olmayan gruplardır – kendi yollarında ilerlerken dominant değil, çekinik; statik olmamakla birlikte dinamik ve değişken”dir (Botkin’den aktaran Hirsch, 2014, 35).

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş sürecinde Türk folkloru önemli bir kaynak işlevi görmüştür. Bilindiği üzere, Cumhuriyet’in kuruluş ilkeleri arasında halkçılık yer alır ve halkçılık ilkesi aslında köycülükle özdeşleşir; çünkü Cumhuriyet’in ideal toplum modeli tarım toplumu olarak kurgulanmıştır. Kırsalda modernleşme olmadan gerçek bir kentleşmenin yaşanamayacağı düşünüldüğü için halk evleri ve köy enstitüleri kurularak hem dünyada meydana gelen bilimsel gelişmeleri ve güncel meseleleri takip edebilen hem de çağdaş tarım tekniklerini bilerek tarım yapabilen bir neslin doğması için uğraşmıştır. Bu idealin halk tarafından özümsebilmesi için ağırlıklı olarak Orta Asya Türk folklorunun unsurlarından yararlanılmıştır. Selçuklu ve Osmanlı Devletlerinin tarihi geçmişine bu dönemde mesafeli bir duruş sergilenmiş, hatta kimi zaman bu tarihi geçmiş olumsuz bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Dolayısıyla Cumhuriyet’in kuruluş yıllarındaki bu tutum Türkiye’de halk bilimi çalışmalarının köy merkezinde kalarak toplumun tarihi geçmişinin dar bir dönemle sınırlandırılmasına ve yetersiz bir bilimsel birikimin elde edilmesine sebep olmuştur:

İki yüzyıldır Türk halkbilimi çalışmalarının merkezinde kır ve köyün yer alması, Göktürk çağından günümüze kadar farklı coğrafyalarda farklı nitelikleri olan kent soylu uygarlıklar kuran veya kurulu uygarlıklara katkı sağlayan Türklerin halkbilimi ürünlerinin tarihinin ve özelliklerinin kavranması bakımından yetersiz kalmaktadır. Türkiye köylerinde yapılan halkbilimi derlemelerine dayalı çözümlerlerin imgesel ‘Orta Asya’ veya ‘Antik Anadolu’dan söz açarken, özellikle Selçuklular, Beylikler ve Osmanlı kent uygarlıklarının Türk “folkloru”nu yapılaştıran etkilerinin sorgulanmaması örnek verilebilir (Oğuz, 2001, 47).

1950’lerde Demokrat Parti’nin iktidara gelişiyle birlikte ise ABD’den alınan traktörlerle tarımda makineleşme dönemine hızlı bir geçiş yaşanarak ürün miktarında büyük bir artış meydana gelmiştir. Tarımın makineleşmesi köylülerin birdenbire işsiz kalmalarına yol açmış ve bu değişim köyden kente göçün hızlanmasına ve yoğunlaşmasına sebep olmuştur (Yılmaz, 2022, 801). Bu sırada köy enstitüleri ve halk evleri de kapatılmış olduğu için yaşanan bu sosyal değişim halk bilimi çalışmalarının yönünü köyden kente doğru çevirir: “Dergiler ve bazı dernekler aracılığıyla folklor çalışmalarının devam ettiği bu süreçte devletin de akademinin de ilgisi kentlere odaklanmaya başlamıştır” (Yılmaz, 2022, 801).

1980'lerden itibaren ise Onur Yılmaz'ın ifadesiyle köyden kente göç, "kentten kente göç"e dönüşür ve kent folkloruyla ilgili çalışmalar artarak devam etmekle birlikte Umay Günay, Dursun Yıldırım gibi halk bilimi uzmanları yaşanan bu kültür değişmesi sonucu folklorun tanımının ve araştırma yöntemlerinin de değişmesi gerektiğini ifade etmiştir (Yılmaz, 2022, 806). Bunun yanı sıra Türkiye'de halk bilimi çalışmalarında yeni yöntem arayışlarına ihtiyaç duyulmasına sebep olan bir başka mesele ise küreselleşmedir. Öcal Oğuz, küreselleşmenin emperyal güçlerin kültürel değerlerini dünyaya yayma eğilimi sebebiyle tektipleştirme riski barındıran bir süreç olduğunu kabul etmekle birlikte bu sürecin kültürler arası etkileşim açısından sonuçlarının önceden tahmin edilemeyeceğini ve halk bilimi alanında uygulamalı çalışmaların yapılmasıyla yerel kültürlerin korunması ve canlılığını sürdürmesi için faaliyete geçebileceğini ifade eder: "Kültürlerarası iletişim ve etkileşim çerçevesinde bizim herhangi bir çabamız olmaksızın döner kebab (bazı ülkelerde Yunan sandviçi olarak anılsa da), yoğurt, lokum, baklava gibi kimi mutfak birikimlerimiz küreselleşmiştir [...] Kültürünüzün kendi öz çocuklarınız tarafından sürdürülmesini ve uygulanabilir yorumlarına ulaşmanız gerekmektedir" (Oğuz, 2019, 38-39).

Kentin yazılı edebiyatın üretildiği mekân olduğu düşünülürse, modern Türk edebiyatının eserlerinde sözlü edebiyat geleneğinden ve Türk folklorundan ilham alınarak üretilen eserlerin yazılması ve bunların dünya dillerine çevrilmesi sözlü kültür birikimimizin küresel anlamda tanınırlığını artırmaktadır. Bu görüşü desteklemek için Yaşar Kemal'in eserleri örnek verilebilir. Yaşar Kemal'in eserlerinde modernleşme sebebiyle yaşanan kültür değişmelerinin olumsuz tarafları ve modern dünyanın sorunları sözlü kültürden ve folklorlardan alınan unsurlar vasıtasıyla tartışmaya açılır. Başka bir deyişle, yazar modern toplumla geleneksel toplum arasında bu yolla kıyaslamalar yapar. Faruk Duman ise, *Kargasabunu* kitabında topladığı öykülerinde doğanın tahrip edilmesi ve insan merkezliliği eleştirir ama bu eleştirileri dile getirmek için yine sözlü kültürün edebi birikiminden yararlanır. Başka bir deyişle halk edebiyatı geleneğinin çeşitli unsurlarıyla güncel çevre sorunlarına karşı duyarlılığı harmanlar. Duman'ın hikâyelerini incelemeye başlamadan önce çevreci eleştiri (ekoeleştiri) kuramının da kısaca tanıtılması yerinde olacaktır.

2.2. Edebiyat ve Folklor Çalışmalarına Ekoeleştirel Yöntemin Katkıları

Aydınlanma felsefesinin insan aklını evrenin merkezine yerleştiren bakışı sebebiyle çevre koşulları dikkate alınmadan durmaksızın devam eden Sanayi Devrimi, bilimsel deneyler ve teknolojik yenilikler 20. yüzyıla gelindiğinde doğanın tahrip edilmesine yol açmıştır. Dünyada meydana gelen kirlilik, ormanların yok edilmesi, asit yağmurları, türlerin yok olması sanatın dikkatini küresel boyutlu çevre sorunlarına çekmiştir. Edebiyatta çevreci bir siyasi bilinçle eleştirilerin dile getirildiği ilk eserler 1960'lı yıllarda yazılmaya başlamıştır. Biyolog Rachel Carson 1962'de yayımladığı *Sessiz Bahar* adlı romanında modern çevreci bir eleştiri sunmuştur. Carson, söz konusu eserinde tarım ürünlerinde kullanılan kimyasal ilaçların bütün canlıların hayatını olumsuz yönde etkilediğini, DDT tarım ilacının anne sütünden bebeğe geçtiğini vurgular ve eserde DDT gibi tarım ilaçlarının kullanılmasının çevre felaketine yol açtığı sarsıcı bir şekilde okura gösterilir. Carson'ın eseri yaşanan çevre felaketini kıyamet atmosferiyle yansıtmıştır. Carson'ın yazdığı bu romanın sonucunda DDT tarım ilacı 1971'de yasaklanmıştır (Bulut Sarıkaya, 2015, 80). Carson'ın bu romanı DDT tarım ilacının yasaklanmasını sağlayan mücadeleci bir metin olduğu için çevreci edebiyatın kurucu eseri sayılmıştır. Greg Garrard, *Sessiz Bahar*'ı çevreci eleştirisinin kökleri *İncil*'e ve *Tevrat*'a dayanan kıyamet imgelerinden yararlanarak çarpıcı bir biçimde okura sunması sebebiyle ekoeleştirel edebiyata giriş metni olarak tanımlar (15).

Modern çevreci tepkileri yansıtan eserlerin sayısının artmasıyla birlikte edebi eserin doğayla kurduğu ilişkiyi inceleyen ekoeleştiri yöntemi üretilmiştir. Ekoeleştiri doğayla edebi metin arasında kurulan

ilişkinin sosyo-kültürel boyutunu aktivist bir bakışla inceler; çünkü ekoeleştiri çevreyi koruma bilincini öne çıkararak ve insanın merkezde olmasını eleştiren bir yöntem olması sebebiyle aktivizmi teşvik eden bir yöntem olarak görülebilir. Bu sebeple Garrard, ekoeleştirin politik söylem içeren bir yöntem olduğunu ifade etmiştir: “Ekoeleştiri kültürel incelemelerini genellikle belirgin bir "çevreci" ahlaki ve siyasi gündeme bağlar; bu açıdan felsefede ve siyaset kuramında yaşanan çevre odaklı gelişmelerle yakından ilişkilidir” (16).

Christopher Manes, 1992 yılında yayımlanan “Nature and Silence” (Doğa ve Sessizlik) adlı makalesinde animist kültürlerin doğayı oluşturan her canlının ruhu olduğuna inandıklarını, bu inanış sebebiyle doğayı korumaya çalıştıklarını ve aynı zamanda ruhu olduğunu düşündükleri her doğa unsuruna saygı gösterdiklerini belirtir. Manes, aynı yazıda Hümanizmin ise doğayı edilgen ve sessiz bir varlık olarak değerlendirmesine karşı çıkar ve bir çevre etiğinin oluşabilmesi için öncelikle insanlığın doğayı sessiz bir varlık olarak görme anlayışından vazgeçmesi gerektiğini savunur: “Manes doğayla yeniden iletişime geçebileceğimiz bir düşünce sistemine olan ihtiyacı vurguluyor” (Özdağ, 2017, s.2). Doğayı oluşturan tüm bitki ve hayvan türlerinin sessiz varlıklar olarak görülmemesi gerektiğini ifade eden bu düşüncenin Rönesans, Hümanizm ve Aydınlanma akımlarının insan merkezliliğine tepki olarak doğmuş olan Posthümanizm akımının dünya görüşüyle de örtüştüğü söylenebilir.

Ekoeleştirin kuramsal arka planına katkı sağlayan ekolojik görüşler bulunmaktadır. Bunlardan Derin Ekoloji görüşü, Animizm ve Budizm gibi inançların dini birikimlerinde çevreci bilincin bulunduğunu savunur ve kadim kaynaklara dayanarak modern toplumlara kıyasla “ilkel” toplumların doğanın içkin değerlerine ilişkin farkındalık sahibi olduklarını, modernleşmenin temellerini atan Batı felsefesinin ise insanla doğa arasında ikiliğe (düalizm) dayalı bir yaklaşım ürettiğinin ve güncel çevre sorunlarının düalist felsefeden kaynaklandığını savunur (Garrard, 2020, 41). Çevreci ekoller arasında yer alan Derin Ekoloji görüşü “Friends of the Earth!”, “Earth First!” ve “Sea Shepherd” gibi örgütlere ilham kaynağı olmuştur. Derin Ekoloji görüşüne getirilen en önemli iki itirazdan biri içkin değer anlayışının felsefi açıdan muğlak bulunması diğeri ise Derin Eleştirin çevre merkezci bakışının insan düşmanı olduğunun ileri sürülmesidir (Garrard, 2020, 43). Bu bildirinin amacı ekoeleştiri kuramını eleştirel bir bakışla değerlendirmek olmadığı için kurama katkı sağlayan görüşlerden yalnızca Derin Ekoloji tanıtılmıştır. Derin Ekoloji’den bahsedilmesinin sebebi, yazılı kültürü olmayan toplumların inanç ve kültür unsurlarında insanın kendisini doğayla özdeşleştiren bir anlayış olduğu için çevreci bir bilincin izinin sürülebildiği tezini savunmalarıdır. Ekoeleştiri de insanın “doğa”yı ötekileştirmekten vazgeçerek doğayla kendisi arasındaki mesafeyi kaldırmayı, kendisini doğayla özdeşleştirmesini hedefleyen bir kuramdır. Posthümanizm ise insanın evrendeki canlılar arasında yazılı kültürler tarafından tanımlanmış üstün ve imtiyazlı konumunu sorgulamayı ve sarsmayı, canlılar arasındaki hiyerarşik tanımlamaları kaldırmayı hedefleyen bir akımdır.

Ekoeleştiri kuramına göre, çevreci eleştirin tek bir metin üzerinde gerçekleştirilebilmesi mümkün değildir. Bu sebeple birden fazla metnin birbirleriyle kurduğu etkileşime odaklanılır. Çevre nasıl çeşitli canlı türlerinin meydana getirdiği bir eko-sistem olarak kabul ediliyorsa metnin de ekosisteminin olduğu düşünülür. Dolayısıyla ekoeleştiri kuramının metinlerarası göndermeleri önemseyen bir kuram olması sebebiyle postmodernizmden de beslendiği düşünülebilir. Faruk Duman’ın *Kargasabunu* kitabında çevreci eleştirilerin ve uyarıların bulunduğu hikâyelere bakıldığında Türk halk edebiyatının bazı masallarına ve menkıbelerine göndermelerde bulunduğu, fakat o metinlerin olay örgülerinden sıyrılarak farklı biçimde ilerledikleri ve öykülerde modern çevreci mesajların verildiği görülmektedir. Başka bir deyişle, *Kargasabunu*’ndaki hikâyeler, sözlü kültürün birikiminden insanın doğayı tahrir

etmeye yönelik davranışlarına dikkat çekmek için yararlanarak kendilerine özgü edebi ekosistemler üretmişlerdir.

Emine Çakır, halk bilimi disiplininin farklı disiplinlerle ve kuramlarla iş birliği içinde çalışmalar yapılmasına elverişli bir alan olduğunu ifade eder. Halk biliminin disiplinler arası çalışmalara elverişliliğinden hareketle ekolojiyle halk bilimi arasında etkileşim kurularak çevreci bilinci araştıran çalışmaların yapılabileceğini ifade eder ve ekolojiyle halk bilimi disiplinlerinin iş birliğiyle yapılabilecek çalışmalarda ekofolklorun (çevre halk bilimi) araştırılabileceğini ifade eder. Çakır, "ekofolklor" terimini, "ekofeminizm", "ekoturizm" gibi terimlerden ilham alarak türetmiştir. Çakır, ekofolklorü sözlü edebiyatla ekoloji arasındaki ilişkiyi nitelendiren bir terim olarak kullanmıştır: "Ekoeleştirelinin sadece yazılı edebiyat ürünleri üzerinden incelendiği göz önünde tutulduğunda, sözlü halk edebiyatı ürünlerinin, ekoeleştirel perspektifle nasıl inceleneceği sorusu yanıtızsız kalmaktadır. Bu kapsamda, sözlü kültür ortamında çevre koruma düşüncesini nesiller arası aktararak korumayı amaçlayan ve öğreten atasözü, deyim, alkaş, kargış, menkıbe, kıssa, masal, efsane gibi anlatılar insan ve çevre koruma odağında incelenmelidir" (108).

Emine Çakır'ın, "ekofolklor" terimini önerirken çıkış noktası sözlü kültür ortamında insanın tabiata duyduğu sevgi, saygı ve koruma duygularını yansıtan bilgilerin aktarıldığı efsane, menkıbe vb. anlatılardır. Çakır, atasözü, efsane ve menkıbe gibi halk anlatımlarında çevreye saygı duyma ve çevreyi koruma davranışlarının olumlandığı iletilerin bulunduğunu belirtir: "Tabiata zarar verenin cezalandırılacağı vurgulanırken, tabiata zarar vermeyenin ise ödüllendirileceği fikri söz konusudur" (s. 114). Çakır, çevre sorunlarını işleyen güncel metinlerle değil, sözlü kültürde doğayı korumayı olumlayan anlatımlarla ilgilenmektedir; çünkü bu tür halk anlatımları nesilden nesile aktarılarak doğayı koruma bilincinin insanlar arasında uyanmasına sebep olmuştur.

Faruk Duman, *Kargasabunu* kitabında insanın doğa karşısındaki umursamazlığı ve diğer canlılara gösterdiği şiddet eğilimiyle ilgili imalarda bulunduğu hikâyelerinde eleştirilerini dile getirebilmek ve modern insanı eleştirmek için sözlü edebiyat geleneğinin masallarından, halk hikâyelerinden ve menkıbelerinden yararlanmış. Bu bildiride *Kargasabunu*'nda ekofolklorun tespit edilebildiği seçilmiş hikâyeler incelenmiştir. Duman'ın *Kargasabunu*'nda halk anlatımlarından aldığı ilhamı ekofolklorla dönüştürmesi bildiride uygulamalı halk bilimi çalışması örneği olarak değerlendirilmiştir.

3. *Kargasabunu*'nda Çevreci Eleştirelinin Folklor Unsurları ve Sözlü Edebi Gelenek Aracılığıyla İfade Edilmesi

Kitabın ilk öyküsü olan "Meşe Adamları"nda anlatıcı 1873-1956 yılları arasında yaşamış, mahlasını Posof'un aynı isimdeki köyünden alan Aşık Zülalî'nin bir dizesine atıfta bulunarak başlar. Hikâyenin girişinde anlatıcı, eşi olan yaşlı kadına ormanın tuhaf görüldüğünden bahseder. Eşi ise onun düşüncesine karşı çıkar. Bunun üzerine anlatıcı ormanın görünüşünü betimleyerek okurda da tekinsizlik hissinin uyanmasını sağlar: "Uzun zaman, böyle gündüz vakti kararmış alaca ormanın içinde dolaşım durdum. Gözlerim zayıfladı herhalde, diye düşündüm. Çünkü avın sesini duyuyor, cismini bir türlü göremiyordum. Gölgele gözümün kıyısından geçse de gölge ki para etmez, avcıya aslı lazımdır, o gölgeyi bile bütün olarak bir türlü göremiyordum. Nice ki aslımı göreceğim. Zaten, bir ormanda, hele böyle karanlık bir ormanda bir avcı için en tehlikeli şey, sessiz ve küçük gölgelerdir. Canavardan daha korkunçtur bu" (11). Hikâyenin devamında anlatıcı, avlanmak için ormanda yürümeye başladıktan sonra takip edildiğini hissederek korkar ve eve avını getirmeden geri döner. Ormanda takip edildiğini hissederken duyduğu sesler de kaygı vericidir, sanki orman içinde yaşayan bütün canlılarıyla yaşlı

adama bir şeyler anlatmak istiyor gibidir: “Ağaçların içinden öyle sesler geliyordu ki, sanırsın orman dizini dövmekle ağlamaya durmuş. Birileri böğüre böğüre ağlıyor, can çekişip sürükleniyordu. Çok uzaklarda, dağların eteklerinde yer yer yangınlar vardı. Hayvan, ağaç, cümle mahlûkat yangından kaçıyor sanki” (12). Bu tasvirin ardından okur büyük bir çevre felaketinin gerçekleşmekte olduğunu ve yangının yaşlı adamla eşinin yaşadığı ormanlık alana da sıçramak üzere olduğunu fark eder. Felaketin durdurulması için orman adeta yaşlı çiftten yardım istemektedir, ancak yaşlı adam kendisini aciz hissetmektedir.

Yaşlı adam eli boş bir halde evine döndükten sonra kendisinden yalnızca adam değil, insan da olamayacağını aklından geçirir: “Senden artık adam zaten olmaz ama insan da olmaz. İnsanlığın batsın” (12). Tam o sırada, evin kapısı çalınır. Avcı, evin kapısını açmak istemez ama ısrarlı bir şekilde çalınınca mecburen açmak zorunda kalır ve karşısında yarı ağaca yarı insana benzeyen bir varlık olduğunu betimler: “Ben de Allah’a sığınarak araladım; ne göreyim? Bir canavar. İnsan biçimli bir ağaç. Ama gözleri var / hem de yaş içinde/ ve konuşabilecekse, bir ağzı. Kolları, bacakları yaprak biçimli tüylerle kaplı. Yüzünün, göğsünün kabartısı, kuru çalısı çatlamış toprağı andırır. Erkek bir ağaç. Bir meşe. Nedense, usul usul korkum yitti” (12). Burada öncelikle Faruk Duman’ın bu hikâyede betimlediği “meşe adamı”nın Türk folklorunda özellikle Karadeniz bölgesindeki memoratlarda karşımıza çıkan “meşe adamı”na yalnızca belirli özelliklerinin benzediğini hatırlatmakta fayda var. Öncelikle Türk folklorunda meşe adamının özelliklerinin tanıtılması yerinde olacaktır:

Doğu Karadeniz’in diğer bölgelerinde olduğu gibi buralarda da Meşe Adamı inancı oldukça yaygındır. Meşe Adamı belden yukarısı insan, belden aşağısı hayvana (ayı, kurt veya maymuna) benzeyen, vücudunun her tarafı uzun kıllarla kaplı bir yaratık şeklinde tarifi yapılan hayali bir yaratıktır. Meşe Adamı’nın ormanlarda yaşadığına, avcılarca ve odun toplamaya gidenlerce görüldüğüne, karşındakinin her hareketini taklit ettiğine, olağanüstü bir fiziksel güce sahip olduğuna ve bir tek ateşten korktuğuna inanılır. Meşe adamı figürü daha çok, çocukları korkutarak geceleri dışarı çıkmalarını engellemek için anlatılır. Sayısız Meşe Adamı hikâyesi olmasına rağmen, hikâyelerde Meşe Adamı’nın tasviri aynı olup, yalnızca hikâyelerde geçen olaylarda küçük değişiklikler görülür. Lazlarda Germakoçi adıyla bilinir (Karasüleymanoğlu, 2015, 132).

Faruk Duman, *Kargasabunu*’nun önsözünde meşe adamıyla ilgili hikâyeyi Kars’ta anlatılan bir rivayetten ilham aldığını ifade eder. Şevket Kaan Gündoğdu’nun “Posof Folklor ve Etnografyası” başlıklı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde Posof’un sakinlerinden derlenen doğaüstü varlıklar arasında meşe adamı da bulunmaktadır ve söz konusu tezde kaynak kişi olarak yararlanılan Posoflu Onur Bayraktar da Karadeniz bölgesindeki memoratlarla benzer biçimde “meşe adamı”nı yarısı insan yarısı kurt veya ayı olarak tarif edilen doğaüstü bir varlık olarak tanımlamıştır ve şu bilgileri de aktarmıştır: “Karşısındaki kişi ne yaparsa, o da aynı hareketleri yaparak karşısındakinin taklit eder. Ondan kurtulmanın tek çaresi, bir çıra ateşi yaparak, kendi üstüne tutar gibi yapmaktır. O da aynısını yapacağı için kendini yakarak, yok eder” (Gündoğdu, 2017, 120). Aktarılan tanımlardan anlaşıldığı üzere, meşe adamları halk inancında korku uyandıran doğaüstü varlıklardır. Ancak Duman’ın hikâyesine tekrar döndüğümüzde, meşe adamları ağaç görünümüne insanlar olarak tasvir edildiği için Türk folklorunda betimlenen bu doğaüstü varlıkların fiziksel görünümüne uymamaktadır. Bunun yanı sıra, meşe adamları hikâyede halk inancında kabul edildiği gibi korkutucu bir görünümünden de son derece uzaktır. Yaşlı adamın kapısını çalan meşe adamı, kapının önünde derdini söyleyememenin acizliği ve kaygısı içinde dikilir. Yaşlı adamla eşi meşe adamının kaygılı ve kederli halini gördükten sonra onun korkutucu bir hali olmadığına karar verip içeri girmesine mecburen izin verirler. Meşe adamının dertli görünümüyle tezat olarak yaydığı koku ise yaşlı adama ormanın, doğanın kokusunu hatırlatır: “Adam, sorduğumuz sorulara yanıt vermediği için, karşılıklı sessiz oturmaya başladık. Arada saçları rüzgârlanıyor, adamın kuru kalın gövdesinden bir uğultu yükseliyordu [...] Bana ormanın derinliklerinde duyduğum o sakızlı biberiye

kokusunu anımsatan bu kokuyla. Meşe adamının yaydığı keder havası biraz olsun dağılıyordu" (13). Duman'ın hikâyesindeki meşe adamları orman yangınlarıyla ilgili yaşlı adamla eşinden yardım istediğindedir.

Hikâyedeki meşe adamının Türk folklorundaki meşe adamına benzeyen tek yönü yaşlı adamın hareketlerini taklit etmesidir. Örneğin, yaşlı adam çorba kasesini tezgâha koyar, bunu gören meşe adamı da onun eylemini taklit eder. Yaşlı adam mutfaktan döndükten sonra tekrar sedire oturur, meşe adamı da aynı şekilde sedire oturur. Ancak meşe adamı önüne konulan yemekleri yemez, tabaklarını dolu haliyle tezgâha götürür. Yaşlı adam bu noktada yine orman yangınlarına göndermede bulunarak meşe adamın yiyeceğe değil, suya ihtiyacı olduğunu belirtip ona su ikram eder ve meşe adamı suyu kana kana içer: "Adam tası aldı, ağzına götürdü ve kana kana içti. Derken su meşe adamına öyle bir can verdi ki, ayak uçlarından sarkan kök sürgünleri kıpırdadı [...] Yaprak benzeri tüyler ansızın canlanıp dirildi. Renk geldi meşe adamının yüzüne" (15). Hikâye okura yaşlı adamla eşinin çevre bilinciyle hareket edeceklerini, felaketi durdurmak için çabalayacaklarını bir an için düşündürür. Ancak metnin sonunda yaşlı adam meşe adamından kurtulmak için onun kendi hareketlerini taklit edeceğini düşünür ve kendi bacaklarına yağ döker. Meşe adamı da onun bardağını alıp bacaklarına yağ döker. Yaşlı adam kibriti eline alır ve yakar, meşe adamı da kibriti yakınca alev alır, gözyaşları içinde evden dışarı fırlayarak ormana döner ve bu sahne okura insanın çevre felaketlerine sadece duyarsız kalmadığını, aynı zamanda insanın içindeki şiddet duygusunu doğaya karşı her an ortaya çıkarabileceğini de ima eder.

"Meşe Adamları" hikâyesinde ilginç olan bir başka konu ise Faruk Duman'ın meşe adamı motifini hem Türk folklorunun hem de Avrupa folklorunun özelliklerini harmanlayarak geliştirmesidir. Yunan mitolojisinde ağaç perileri "dryad" sözcüğüyle adlandırılmıştır. "Dryad", Yunanca'da meşe (drys) ağacı anlamına gelen kelimeyle ilişkili bir sözcüktür. Duman, böylelikle sadece Anadolu folkloruna aşına olan okuru değil, Avrupa folkloruna aşına olan okurun da hikâyeye ilgisini çekmeyi başarır ve böylece "meşe adamı" bu hikâyede hem yerel hem de evrensel özellikler barındırır. "Meşe adamı" motifi korkutucu kimliğinden sıyrılarak okurun çevre felaketlerine karşı farkındalığını güçlendirebilecek küresel bir motife dönüşür.

"Eğil Çınarım Eğil" hikâyesi Anadolu'da anlatılan "Bacı Bacı Can Bacı" masalı ile Grimm Kardeşler'in derlediği "Küçük Erkek Kardeş ve Küçük Kız Kardeş" masalından ilham alınarak yazılmıştır. Her iki masalda da ortak unsurlar üvey anne tarafından çocukların terk edilmesi ve erkek çocuğun geyiğe dönüşmesidir. "Bacı Bacı Can Bacı" masalında anneleri ölmüş iki çocuğun babası başka bir kadınla evlenmiştir. Üvey anne çocukları fırında yakarak öldürmek ister. Erkek çocuk tehlikenin farkına varıp ablasına haber verir ve ikisi birlikte evi terk edip annelerinin mezarına giderler. Anneleri onlara mezardan seslenerek o evden hemen kaçmalarını öğütler ve ellerine bir fırça, bir tarak, bir de sabun verir, peşlerinden gelenler olursa sırasıyla fırçayı, tarağı ve sabunu fırlatmalarını söyler. İki çocuk annelerinin onlara verdiği bu nesnelere yola çıkarlar. Erkek çocuk geyiğin ayak izinde birikmiş su görür ve ablasının uyarılarına rağmen sudan içerek geyiğe dönüşür. "Eğil Çınarım Eğil" hikâyesinde de benzer biçimde üvey anne tarafından evde istenmeyen iki kardeş Ceren ve Memet'ten bahsedilir. Hikâyedeki üvey anne de masaldaki üvey anne kadar vahşi olmasa da çocukları evden göndermek ister. Babaları onları ormanın derinliklerine bırakır ve çocuklar yollara düşer. Masalın olay örgüsüyle benzer biçimde hikâyede de çocuklar yürürken geyiğin ayak izinde su biriktiğini görürler ve hikâyede de Ceren, Memet'i bu birikintiden su içmemesi konusunda uyarır ancak Memet onu dinlemez ve masaldaki çocuk gibi geyiğe dönüşür.

Memet'in geyiğe dönüşme süreci ve bu dönüşümün ardından çocuğun geyiğe dönüşmüş olmayı hiçbir şekilde yadırgamaması hem Grimm Kardeşler'in derlediği masalda hem de "Bacı Bacı Can Bacı" masalında olduğu gibi bulunmaktadır. Kahramanların ormanı tekinsiz bir mekân olarak görmeleri ve büyüülü sudan içerek başka bir canlıya dönüşmeyi yadırgamamaları masal türüne özgü özelliklerdir: "Orman çocuklara sığınmak olur ya da olmaz. Pınarlar kötücül yapılabilir ve güçleri de sınırlıdır – olası kurbanları uyabilir ama onları efsunlayan cadıya da boyun eğmek zorundadırlar. Hepsinden öte, peri masalı Küçük Erkek Kardeş'in hayvana dönüşebileceğini önceden kabul eder. Kimse bunun üstüne ya da tekrar insan kılığına dönebilmesi üzerine yorumda bulunmaz" (Warner, 2019, 51).

Masalın devamında çocuğun ablası bir kavak ağacına sığınarak kendisini tehlikeli insanlardan korur. Ancak bir gün bir avcı kavak ağacına yaklaşarak kızın farkına varır ve onunla evlenmeyi arzu eder. Ancak genç kız kavak ağacının üzerine çıkmış olduğu için avcı ona ulaşamaz. Bunun üzerine yaşlı bir kadını onunla iletişim kurması ve kendisinden bahsetmesi için gönderir. Yaşlı kadın ağacın altına oturup un elemeye çalışır ama sacı ters çevirdiği için un boşa gitmektedir. Benzer biçimde hikâyede de erkek kardeş geyiğe dönüştükten sonra kız kardeşine geceleri büyük bir çınar ağacının dallarının üzerine çıkıp uyumasını söyler. Sonrasında masalda olduğu gibi genç kız avcıyla karşılaşır, ama ağacın dalları kızı sakladığı için avcı ona ulaşamaz ve yaşlı kadını çağırır. Görüldüğü üzere, "Eğil Çınarım Eğil" hikâyesinde "Bacı Bacı Can Bacı" masalının olay örgüsünün gelişme bölümüne kadar sadık kalınmıştır. Ancak masalın gelişme bölümünde genç kız, avcı olan beyin sarayındaki bir halayık tarafından kıskançlık sebebiyle göle atılır. Halayık kızın boğularak öldüğünü zannedip yerine geçer ve avcı beyden hamile kaldıktan sonra genç kızın geyiğe dönüşmüş erkek kardeşini de pişirip yemek ister. Geyik, göl kenarına gider ve ablasının sesini duyar, ablasını göle düştüğü sırada bir balığın yuttuğunu öğrenir. Avcı bey, geyiği gizlice takip eder ve onun göl kenarında ablasıyla konuştuğunu duyunca halayığın hilesini anlar ve eşini gölden kurtarır. Masal böylece mutlu sonla biter. Duman'ın hikâyesinde ise, avcı genç kızın kardeşini bulup onları kavuşturmak için ormanda yürümeye başlar, ancak genç kızın erkek kardeşinin geyiğe dönüşmüş olduğunu bilmemektedir. Ormanda rastladığı geyiğin genç kızın kardeşi Memet olduğunu bilmediği için onu okuyla vurur ve geyik yeniden çocuğa dönüşür. Avcı öldürdüğü çocuğu kucağına alarak geldiği yöne doğru yürümeye başlar ve hikâye büyük bir belirsizlik ve kasvet içinde sona erer.

Duman'ın kitabında yer alan her bir hikâye, belirli bir masalın kahramanlarından, motiflerinden ve olay örgüsünün bir bölümünden ilham almıştır. Ancak bu hikâyelerin tümü ilham aldığı anlatıların olay örgülerinin rotasından sapar, karamsarlık ve belirsizlik içinde sona erer. Bunun yanı sıra, Duman'ın masallardan ilham alarak yazdığı bu hikâyelerde insanın doğaya ve hayvanlara uyguladığı şiddete ve umursamazlığa da dikkat çekme gayretinde olduğu ve folklordan okura çevre bilinci kazandırmak ya da okurun çevre sorunlarıyla ilgili farkındalığını artırmak amacıyla yararlandığı görülür. "Eğil Çınarım Eğil" hikâyesinde de avcı Hakim, önüne çıkan hem heybetli hem de şefkatli bir görünümü olan ve ona dostane bir tavırla yaklaşan geyiği okuyla vurmadan edemez. Bilindiği üzere, geyik Türk folklorunda ve onun bir parçası olan Alevi-Bektaşî sözlü geleneğinde kutsal değerleri temsil eden mitik bir canlıdır. Alevi-Bektaşî sözlü geleneğinde Abdal Musa, Kaygusuz Abdal'ın karşısına geyik görünümünde çıkmıştır. Onu avladıktan sonra Abdal Musa olduğunu fark eden Kaygusuz Abdal, bu kerametın ardından Abdal Musa'ya intisap ederek tarikat yoluna girmiştir. Dolayısıyla, Alevi-Bektaşî sözlü geleneğinde geyik dervişlerin gösterdiği kerametlerle özdeşleşen bir canlıdır. "Eğil Çınarım Eğil" hikâyesinde de Memet'in geyiğe dönüşmesi üzerinden velayetname geleneğine göndermede bulunulmuştur.

Avcı Hakim'in hikâyede ormana duyduğu hayranlık anlatıcı tarafından uzun uzun betimlenir ve avcının ormandan başka hayranlık duyduğu canlı geyiktir: "Kendisinden başka kimse olmasın dünyada. Bir de

o kınalı geyikler olsun elbette. Geyiğin soyu önemli bir soydur. Geyik hem kendisi için güzeldir, hem de dünya için. Ulu dervişler gibidir. Eski dervişler, zamanın birinde, biz bu dünyadan gider olduk, gayrı buralardan gideceğiz, gidip kendimize yeni bir dünya bulacağız deyip de" (54). Anlatıcı dervişlerin insanlığa, dervişlere ve doğaya küserek onları terk ettiklerini, yeryüzünden kaybolduklarını anlatır. Geyiklerin ise dervişlerden yadigâr kaldığı aktarılır: "Bu hayvanların zaten yarısı derviştir. Muhammet Mustafa'nın izniyle böyle olmuştur ki, bu nedenle biz gelin birazımızı bunların kınalı gözlerine bırakalım. Böyle demişler. O günden sonra da geyiklerin üstüne bir ferahlık çökmüş" (55). Anlatıcıya göre, geyiklerin aklının birazı dervişlerden kaldığı için kimseye karşı düşmanlık hissetmeyen, kin tutmayan canlılar olmuşlardır. Bu noktada Hacı Bektaşî Veli'nin aynı anda bir eliyle aslanı bir eliyle ise geyiği kucakladığı meşhur temsili resmi de hatırlamak faydalı olacaktır. Söz konusu resimde aslan gücü ve nefsi, geyik ise masumiyeti simgeler. Hacı Bektaşî Veli, birbiriyle zıt özelliklere sahip bu iki canlıyı da aynı anda kucaklayarak barış, sevgi ve hoşgörünün evrende mümkün olduğunu, ruh ve bedeninin de aslında bir bütün olduğunu ima eder.

Hikâyede, *Abdal Musa Velayetnamesi*'nden farklı olarak geyiğe dönüşmüş olan çocuğun keramet sahibi olup olmadığı belli değildir. Avcı Hakim ise her ne kadar geyiklere hayranlık duysa da geyiğe dönüşmüş Memet'i okuyla vurmaktan kendini alıkoyamaz. Memet'in dönüştüğü geyiğin heybetini gördükten sonra onu vurmaya istediği için hem geyiğe acır hem de böylesine heybetli bir geyiği avlamış olmaktan gurur duyacağını hisseder: "Koca gövdeli, kırmızı parlak, gerçekten de düşlediği gibi bir geyikti bu. Geyikler şahı idi. Yazık olacak, diye geçirdi içinden. Belki, geyik kralını vurmaya geyik soyunu yok edeceğim. Olur mu olur" (59).

"Eğil Çınarım Eğil"de Memet geyiğe dönüştükten sonra hem geyiğe hem de insana özgü özellikleri bünyesinde toplamıştır ve bu melez durumdan son derece hoşnuttur: "Hem geyik hem Memet olmak ne güzelmiş. İnsan bir yandan da geyik olunca, ormanı daha iyi koklayabiliyor. Orman nemli kıpır kıpır aydınlanmaya başlamıştı. Işık yaprakların arasından su gibi süzülüp akıyor, otların içinde birikmiş suları şavkıtıyordu. Yer tazelikten ışıltıdan renklenmiş, canlılıktan kızım kızım kızarmış göğermişti" (50). Avcının geyiği vurması aracılığıyla insanlığın doğaya ve hayvanlara kolayca şiddet gösterebilen bir tür olması eleştirilir. Üstelik avcı, geyiği açlık gibi içgüdüsel bir ihtiyaç için değil, soylarını yok etme ihtimalinin de farkında olarak keyfi bir tavırla vurmıştır.

Zaten hikâyede Memet'in geyiğe dönüştüğü sırada dervişlerin dünyayı terk ettiklerinin belirtilmesi hikâyede distopik bir atmosferin doğmasına sebep olur. Avcı Hakim'in okuyla vurulan Memet öldükten sonra avcı onu kucaklayıp ablasına götürürken önceden ışıklarla aydınlanan ormanın üzeri lacivert bir karanlıkla kaplanır. Başka bir deyişle, Memet'in vurulup ölmesiyle bir nevi dervişler çağı da sona ermiş olur. Masalda kızın erkek kardeşi ölmezken Duman'ın hikâyesinde Memet'in ölümüyle masalın olay örgüsünün bambaşka bir hale bürünmesi söz konusudur. Bunun yanı sıra, Duman'ın hikâyesinde Memet'in aynı anda hem geyik hem insan olmaktan duyduğu memnuniyet yazarın insan merkezli yaklaşımlara sunduğu bir eleştiri olarak okunabilir.

Kitapta adeta doğanın insanlığın davranışlarına gösterdiği eleştiriyi yansıtan bir başka hikâyeye ise başlığundan da anlaşılacağı üzere Nuh Tufanı'na göndermede bulunan "Nuh: Pirelerin Ortaya Çıkışı Üzerine"dir. Bu hikâyede bu kez Hz. Nuh'un Allah'ın günahkâr insanlara gönderdiği tufan sırasındaki imtihanına göndermede bulunulur. Bilindiği gibi, kutsal kitaplara göre Hz. Nuh, günahsız, doğru, Allah'a inanan bir insandır. Ancak yaşadığı dönemde ailesi hariç kavminin geri kalanı Hz. Nuh'un peygamberliğine ve Allah'a inanmaz bir haldedir. Tanrı, Hz. Nuh'a ailesini ve bütün hayvan türlerinden birer çifti kurtarma hakkı tanır. Böylece Hz. Nuh ailesini ve her hayvan türünden birer çifti gemiye

bindirir. Tanrı yardım ettiği için tufan sırasında gemisi zarar görmez. *Tevrat*'taki anlatıma göre, kırk gün kırk gece yağmur yağdıktan ve bütün canlılar yeryüzünden silindikten sonra yağmur sona erer. Hz. Nuh'un gemisi bir dağın üzerine oturur ve yavaş yavaş sular çekilmeye başlar. Suların tamamen çekilip çekilmediğini anlamak için gemiden düzenli olarak bir güvercin gönderir ve en sonunda suların tamamen çekildiğinden emin olarak karaya çıkabileceklerini anlar.

Duman'ın hikâyesinde ise *Tevrat*'taki anlatıma göndermede bulunulmakla birlikte bu sefer olayların tamamen farklı bir biçimde geliştiği görülür. Nuh Peygamber, fırtınalı denizin ortasında gemisiyle kalakalmıştır. Kendisinin sık sık "günahsız" olduğunu ifade eder, ama anlatıcının ironik cümleleri okuru şüpheye düşürür: "Yalvaçların en gözdesi. Cümle evrim araştırmalarının anahtarını elinde bulunduran zat. Karavelasının başında, kargafunda elinde, keyfi direk gibi, ancak denizin inip kalkmasıyla meşgul iken. BEN GÜNAHSIZIM, BEN GÜNAHSIZIM. Ancak çok eski kimselerin fısıltıları da kaybolmuyor işte; h, yani Nuh'un kendisi, beyaz, göğsünü örten sakalları elinde. Küçük bir haksızlığa imza atmıştı" (71). Daha sonra anlatıcı, kutsal kitaplardaki aktarıma göndermede bulunarak Nuh'a gemi yapma görevi verildiğini, ama gemiyi nasıl yönlendirmesi gerektiğini bilmediğini, çünkü daha önce kendisine kaptanlık görevi verilmediğini ifade eder. Okur, Nuh'un gemisini fırtınalı denizde çaresizce yönlendirmeye çalıştığı bölümde Tanrı'nın adeta insanlığı terk ettiğini hisseder, fakat tam bu noktada anlatıcı devreye girer: "Yine de dünyanın zorda kalan her bir canlısına yardım etmek güzel Allah'ın işidir. Gemi batmadı. Kırılıp parçalanıp suların altına gömülmedi. Fırtınanın karanlık göğsünü yararak sabahı etti" (71).

Duman'ın hikâyesinin devamında Nuh², gün aydınlanınca yiyecek dışında kayıplarının olmadığını görerek sevinir ama tam o anda geminin altında parmak iriliğinde bir deliğin açılmış olduğunu fark eder ve Nuh'un aslında Tanrı'nın desteğini ve inayetini alamadığı anlaşılır. Hatta Nuh'un başına gelen durumun talihsizliğiyle aslında insanlığın günahkârlığına dair bir imada bulunulduğu sezilir. Başlıktan anlaşıldığı üzere, gemideki deliğe pireler sebep olmuştur, bu durumda insan aslında pireleri fark edemeyecek kadar aciz bir varlıktır. Faruk Duman'ın tufan hikâyesinde insan, dünyada Tanrı tarafından terk edilmiş gibi acizdir. Faruk Duman'ın *Kargasabunu*'ndaki hikâyelerin tümünde halk anlatmalarının alt üst edildiği görülür. "Nuh: Pirelerin Ortaya Çıkışı" hikâyesi de adeta tüm insanlığa eleştiri niteliğinde bir ters köşe yorumdur. Çünkü hikâyenin devamında insan merkezlilikten de uzaklaşılır ve gemideki deliğin tıkanması için Nuh'a yılan yardım eder. Bilindiği üzere, yılan *Tevrat*'ta ve *İncil*'de aktarılan Hz. Adem ve Hz. Havva'nın cennetten kovuluşuna sebep olan hilekâr tavırları, özellikle Hz. Havva'yı Tanrı'nın yasaklarına karşı gelmesi için ayartması sebebiyle olumsuzlanan bir canlıdır. Özellikle *İncil*'deki aktarımda yılan Hz. Havva'yı yasak meyveyi yemesi için kandırır ve Hz. Adem'le birlikte cennetten kovuluşu bu olayla başlar. Duman'ın hikâyesine geri dönecek olursak, yılan Nuh'a gemideki deliğin tıkanması için kendisi delikten geçerek yardım eder ama yılan da ölümsüzlük isteğini Tanrı'ya iletmesi için Nuh'dan söz almıştır. Gemideki delik kapanıp su boşaltıldıktan ve sonunda Ağrı Dağı'nın yükseklerinde karaya çıktıktan sonra yılan, Nuh'a kendisine verdiği sözü hatırlatır. Ama Nuh o zor şartlar altında söz verdiğini, sözünün şu an bir geçerliliğinin olmadığını ifade eder ve yılanı küçümseyerek Tanrı'ya onun için yalvarmayacağını söyler: "Fakat, dedi Nuh, senin de dediğin gibi, can havli diye bir şey var. Kusura bakma ama, bunca hayvanın canını kurtardın diye, bunun karşılığını beklemen, her şeyden önce ayıp. İyiliğin karşılığı olmaz" (72).

Nuh, hikâyenin sonunda can havliyle yılanı her istediğini yerine getirme sözü vermesine sebep olan Tanrı'ya gücenir ve yılanı da büyük bir öfke hisseder. Gemideki diğer hayvanlar da Nuh'la birlikte yılanı

² Duman'ın hikâyesinde Hz. Nuh'a yalnızca Nuh biçiminde hitap edilmektedir. Duman'ın öyküsü semavi dinlerin kutsal kitaplarında aktarılan bilgilerden ayrılan bir hikâye olduğu için bu makalede de "Nuh" biçiminde bahsedilecektir.

karşı öfkelenirler ve en sonunda fil hortumuyla yılanı tutup dışarı atar ve diğer hayvanlarla birlikte yılanı ateşböceklerinin yardımıyla yakar. Hikâye, yılanın alevler içinde yanarken öcünü almak için geri döneceğini bildirmesiyle sona erer. Yılanın öcünü almak için geri döneceğini haykırması, Şahmaran efsanesinde yılanların insanlardan öç almak için yeryüzüne çıkmalarını engellemek amacıyla Şahmaran'ın öldürdüğü yılanlardan gizlenmesini akla getirir. Bu hikâyede *Kutsal Kitaplar*'da aktarılan aksine Nuh'un onca insan helak olduğu için Tanrı'ya kafa tutması ve yok olan insanların karşısında yılanın kendi ölümsüzlüğünü talep etmesine gösterdiği tepki tufan mitinin alt üst edilerek insan merkezli yaklaşımların eleştirisidir. Başka bir deyişle, *Kutsal Kitaplar*'da aktarılan tufan miti Hz. Nuh'un ailesiyle birlikte her türden hayvan çiftini kurtarmasını işlediği için insan merkezli bir mittir ve yazar bu miti modern hikâyede alt üst ederek insan merkezli anlayışa tepki gösterir. Zaten masallar genelde mutlu sonla biten anlatılar olmasına karşın, *Kargasabunu*'nda ilham alınan masallar da alt üst edilirken kötü bir biçimde sona erer. *Kargasabunu*'ndaki hikâyelerin tümü kâbus biçiminde sona erdiği için bu mitin de olumsuz bir şekilde ters yüz edilmesi şaşırtıcı değildir.

Doğanın isyanı karşısında insanın acizliğini anlatan bir başka hikâye ise "Kışneme"dir. "Kışneme"de bu kez diğer hikâyelerden farklı olarak olaylar isimsiz bir kahramanın ağzından, 1.tekil kişi bakış açısından aktarılır. Hikâyede günlerdir atıyla yolculuk eden geceleri ağaç kovuklarında geçirerek evine ulaşmaya çalışan bir kahramanın yaşadığı sıkıntılar anlatılır. Anlatıcı kahraman, atının üzerinde yorgun bir halde ilerlemeye devam ederken ormanın içinden uzun, derin, acı dolu çığlıkların yükseldiğini duyar. Aslında masallarda orman her zaman kahramanlar için tekinsiz bir mekân işlevi görür. Atı üzerinde yolculuk eden bir masal kahramanının ormandan geçerken hissettiği tekinsizlik duygusu şaşırtıcı değildir, ancak bu anlatıda şartlar yine masallardan daha farklı bir biçimde gelişir; çünkü evine dönmeye çalışan kahraman kitabın ilk öyküsü olan "Meşe Adamları"nda karşımıza çıkan yaşlı karı kocanın evinin önünden geçer ve evlerinin yıkılmış olduğunu görür: "Evin çatısı eğilip bükülmüş, ortada oluşan çukur, kiremitlerin zamanla içeriye akmasına yol açmıştı. Camlar kırıldı; duvarlara arsız sarmaşıklar yürümüştü. Belleğimi zorlamam gerekti. Yaşlı karı koca kalırdı bu evde. Adam sözümona avcılık yapardı, karınlarını doyurabilmek için bundan başka çareleri de yoktu" (39). Anlatıcı, yaşlı adamın meşe adamları olarak adlandırdığı canlı ağaçlardan bahsettiğini ifade ederek yine ilk hikâyeye göndermede bulunur. Bu metinde isimsiz anlatıcı meşe adamlarını yaşlı adamın hayal ürünü olarak değerlendirmektedir.

"Kışneme" hikâyesinde de ilk hikâyede olduğu gibi distopik bir atmosfer söz konusudur. Hava, orman, ırmaklar ve köy olağan görünümünde değildir. Bunun yanı sıra anlatıcının ailesinin sürüsündeki kuzular ve koyunlar birer birer boğulmaya başlar, ancak hayvanlara kimin zarar verdiği belli değildir. Okura bir tuhafılık olduğu sezdirilir, ama sebebi hakkında bilgi verilmez. Babası ve abisi sürülerine neyin/kimin zarar verdiğini bulmak için karlı bir gecede silahlarını alıp dışarı çıkarlar ama onlardan bir daha haber alınamaz. Bunun üzerine isimsiz anlatıcı evin geriye kalan tek erkeği olarak ailesine ve sürülerine neyin/kimin zarar verdiğini bulmak için atıyla yola çıkar. Dönüşte ise atıyla tepeyi aştıktan sonra yine çevresinde bir tuhafılık olduğunu sezinler, atının üzerinde yürüdüğü toprağın kendisine doğru yaklaşmakta olduğunu görür ve gözünü açtığı anda evine ulaşmış olduğunu ama bir bacağı kesilmiş olduğunu fark eder. Ablası ona çorba getirir ve her şeyin değiştiğini, ailesinde kendisi ve kardeşi dışında kimsenin hayatta olmadığını anlatır ve iki kardeşin ormanın ortasında bir köyde yapayalnız kaldığı bilgisiyle hikâye sona erer.

Anlatıcı kahramanın attan düşmesini betimleyen sahne, her ne kadar rüya havasında olsa da, doğanın dengesinin bozulmasından kaynaklı olarak başına böyle bir kazanın geldiğini okura hissettirir. Çünkü anlatıcının atından düşüp bilincini kaybettiği sahneden sonra büyük bir kıtlığın baş gösterdiğinden

bahsedilir: “Tarlalar kuruyup çatlamış, ağaçlar meyve vermez olmuş, sürülere hastalık girdiğinden kimsenin hayvanı da kalmamıştı” (43). Bu bilgiyle hayvanların hastalık yüzünden telef oldukları anlaşılır ve hikâyenin devamında anlatıcının babası hem Allah hem de Hz. Peygamber tarafından hem insanların hem de hayvanların cezalandırıldığını söyler. Babasının bu düşüncesini ifade ettiği sırada dışarıda yine şiddetli bir şekilde kar yağmaktadır, yoğun kar yağışı yüzünden uzakta tepelerin bile şekli değişip durmaktadır. Başka bir deyişle dünya adeta buzul çağına geri dönmüştür (43).

Masallarda orman ucu bucağı bilinmeyen, tekinsiz bir mekân olmakla birlikte ağaç kovukları kahramanların düşmanlardan gizlendikleri, kendilerini korudukları yerlerdir. Dolayısıyla masallar olay örgülerinde barındırdığı bütün korkutucu unsurlara rağmen kahramanlarla ağaçların yakınlığını da anlatan metinlerdir. Bu hikâyenin başında da anlatıcı evine ulaşmaya çalışırken yolculuk sırasında ağaç kovuklarında konaklayarak kar, soğuk ve yırtıcı hayvanlardan kendisini korur. Fakat buzul çağı dönülmesi sebebiyle ktlığın şiddetlenmesiyle birlikte önce orman, sonra hayvanlar ve daha sonra insanlar yeryüzünün isyanı karşısında çaresiz, aciz bir hale gelmiştir. Anlatıcı hikâyenin ilk bölümünde insanın diğer canlılardan daha farklı ve üstün olmadığını atlarla insanları kıyaslayarak ima eder ve atın insanın sadece ulaşımını kolaylaştıran bir araç olarak görülemeyeceğini, insanın duygusal gelişimine büyük katkı sağlayan bir canlı olduğunu belirtir ve insanların atlardan öğrendiklerini şöyle açıklar: “Neden sonra, yıkıntıya baktığı sırada atımın gözlerinin yaşardığını fark ettim. Tutup beyaz başını çevirdim, ak sakallarını okşadım. İnsan bir şey değildir, derdi babam; zira neşeyi de kederi de atlardan öğrenmiştir. Hem dikkat edersen, kederli bir at kişnemez” (s.40). Atlarla insanlar arasında mesafe ve hiyerarşi olmadığını ifade eden bu cümleler ekoeleştirel bakışın örneği niteliğindedir.

“Meşe Adamları”nın devamı olarak okuyabileceğimiz “Kişneme” öyküsü, meşe adamlarının yardım isteğine kayıtsız kalmış avcının hatasının ardından dünyaya buzul çağına geri döndüğünü ve insanın değişen ve dengesi bozulan ekolojik düzen karşısında aslında ne kadar aciz ve çaresiz kaldığını, insanın diğer canlı türleri arasında gerçek bir üstünlüğünün olmadığını göstermektedir.

Orta çağ toplumlarında masal ve halk hikâyesi türleri sadece çocukları değil yetişkinlerin de bilgisini ve görgüsünü geliştiren bir türdür. Geleneksel toplumlarda çocuk ve yetişkin gibi modern ayrımlar olmadığı ve seyahat etme imkânı sınırlı olduğu için masalların ve halk hikâyelerinin hem oyalayıcı hem de eğitici işlevleri bulunmaktadır. Faruk Duman da *Kargasabunu*’nda eğitici işlevi olan çeşitli halk anlatımlarıyla metinlerarası ilişki kurarak ekolojik sorunlar ve insanın doğaya umursamazlığıyla ilgili okurlarında farkındalık uyandırmak niyetindedir.

Kitaptaki “Z.” adlı öyküde ise “Z.” isimli bir maymunun kehanetinin tutması anlatılır. Hikâyede maymuna bedenini “z” biçimine benzeterek uyumasından ötürü bu isim verilmiştir. “Z.” bilgi düzeyi ve öngörüsüyle diğer maymunlardan ayrıldığı için maymunlar sultanının habercisi olarak görevlendirilmiştir. Maymunlar sultanı onu sık sık kente yollayarak insanlardan kendisine haber getirmesi için görevlendirir. Dolayısıyla “Z.” isimli maymun hikâyede insanların dünyasıyla (kent) hayvanların dünyası (orman) arasında köprü vazifesi gören bir canlıdır. Anlatıcı, hikâyede anlatılan olayların Timur’un saltanatı, dolayısıyla Osmanlı Devleti’nin fetret döneminde geçtiğini aktarır: “Timur, o görkemli ve yetenekli filleriyle Ankara’dan yeni dönmüştü” (78).

Timur, savaştan yorgun bir halde döndüğü için sarayına dinlenmeye çekilmeyi ve birkaç gün boyunca gürültü yapılmaması konusunda halkın uyarılmasını ister. O sırada, Z. maymunlar sultanına haber toplamak için kente gider ve kentin Timur’un emriyle derin bir sessizliğe gömülmüş olduğunu görür ve kentin sessiz hali onu endişelendirir ve Z.’yi kaşını tutar (79). Sonra kentin boş ve sessiz sokaklarında

dolaşmaya başlar ve anlatıcı o gece yalnızca Timur'u ve yaşlı, geveze bir kadını uyku tutmadığını aktarır. Z., yaşlı kadının kedisine söylenmesini dinler. Yaşlı kadın, evdeki bütün ciğeri yiyip bitirdiği için kedisine çok kızgındır ve kediyi aralarında bir kovalamaca başlar. Bu sırada, Z. başını çevirip evin dışındaki manzarada bir farklılık görür. Adeta dağların ayaklanıp yürüdüğünü düşündüren gürültüler duyar ve bu sesler onu çok endişelendirir.

Aynı günün gecesi rüyasında Timur'un fillerinin ormanın içine dalıp bütün canlıları ezerek veya yiyerek ormanı çöle çevirdiklerini görür ve maymunlar sultanına rüyasını anlatarak ormanı terk etmelerini salık verir. Maymunlar sultanı Z.'nin kehanetine inanır ve maymunların görüşünü alarak ormanı terk etmeyi kabul eder. Maymunlar sultanı yaşlı maymunların görüşünü alır ve maymunların üçte birinin ormanda kalma isteğine saygı duyar. Z. onun kehanetine inanmayıp ormanda kalmaktan yana görüş bildiren maymunlar adına üzülerken oradan ayrılır. O sırada sabah olur ve yaşlı kadının kedisi bu sefer yaşlı kadının gece yemek için eline aldığı ama bitiremediği sucuğu keşfeder onu yemeye çalışırken yaşlı kadını uyandırır. Yaşlı kadın uyandıktan sonra kediyi iyice hiddetlenir ve gaz lambasının içindeki gazı kedinin üzerine döker. Arkasından kibriti yakarak kedinin üzerine atar ve kedi alevler içinde kalır. Alevler içinde kalan kedi koşa koşa Timur'un sarayında fillerin korunduğu bahçeye girer. Bahçedeki su dolu leğenin içine can havliyle kendisini atar ama bu sırada fillerin düzenini bozar ve kedinin yarattığı karışıklık sebebiyle fillerin bir bölümü ezilerek ölür. Timur, çok sevdiği fillerinin ölümünden büyük bir üzüntü duyar ve yaralı olan fillerini kurtarabilmek için saray doktoruna başvurur. Saray doktoru maymun yağının fillerin yaralarını iyileştireceğini söyler. Bunun üzerine Timur'un ormanda ne kadar maymun var ise saraya getirilmesini emretmesi ve böylece Z.'nin kehanetinin gerçekleşmesiyle hikâye sona erer (89).

Özetlemek gerekirse, aslında bu hikâyede insanın hayvana uyguladığı şiddet eleştirilir. Ancak yaşlı kadının kediyi uyguladığı şiddet sonunda fillerin, başka canlıların zarar görmesine sebep olmuş ve fillerin yaralanması da maymunların hayatının tehlikeye girmesine neden olmuştur. Hikâyede insanın hayvana uyguladığı şiddetin sonuçları adeta "kelebek etkisi" deyimini hatırlatan bir olay örgüsüyle yansıtılmıştır; çünkü yaşlı bir kadının kediyi uyguladığı şiddetin sonucunda filler ölmüş, yaralanan fillerin tedavi edilmesi için ise maymunlar öldürülmüştür. Hikâyede yaşlı kadın ve Timur insanın zalim tarafını simgelemektedir. Duman'ın bu hikâyesi fabl türünü hatırlatmaktadır. Duman, *Kargasabunu*'nun önsözünde hikâyeleri yazarken ilham aldığı sözlü edebiyat ürünleri arasında *Binbir Gece Masalları* ile *Tutiname*'yi de zikreder. *Tutiname*'de Zeyrek adlı bir maymunun hazin sonu anlatılır. Zeyrek, bir kale kumandanının oğluya iyi dost olmuştur. Zeyrek'le kale kumandanının oğlu çoğunlukla birlikte satranç oynayarak vakit geçirirler. Zeyrek'in babasının dostlarından akıllı ve bilgi bir maymun hayvanlarla insanlar arasında gerçek bir dostluğun kurulamayacağını anlatarak maymuna kumandanın oğlundan zarar görmeden önce arkadaşlığa son vermesi tavsiyesinde bulunur: "Ah Zeyrek; biz onlardan değiliz ki insanoğulları ile yakın olamayız. Onların bize yakınlık göstermeleri dostluklarından değil, bizi sevdiklerinden değil, bizi maskaralığa alıp eğlenmek içindir. Bizim dostluğumuz onların yüreğinde sağlam yer tutmaz. Şimdiki halde kale kumandanının oğlu senin dostundur, bizi öteki insanlardan korur ama, aranızda cinsiyet yakınlığı olmadığından dostluğunuz devamlı değil, geçicidir. Ummadığın bir anda düşmanlığa dönüşebilir" (70). Zeyrek, bilge maymunun öğüdünü tutmaz ve kumandanın oğluya vakit geçirmeye devam eder. Yine bir gün birlikte satranç oynarlarken Zeyrek oyunda galip gelir ve kumandanın oğluna şakalar yapar. Fakat Zeyrek alay ve şakayı abartınca delikanlı sinirlenir ve onun başına fildişinden yapılmış "şah" figürünü indirir. Zeyrek'in başı kanlar içinde kalır ve duyduğu şiddetli acı yüzünden can havliyle delikanlının yüzünü ısırır. Delikanlı bu ısırık yüzünden hastalanır, babası oğlunu hekime gösterir. Hekim, maymun kanından yapılan merhemle oğlunun iyileşebileceğini söyler. Bunun üzerine Zeyrek yakalanarak başı kesilir ve kanından yapılan merhemle kumandanın oğlunun

hayatı kurtulur. Özetlediğimiz bu halk hikâyesi insanla hayvan arasındaki ilişkiyi felsefi bir derinlikle yorumlaması bakımından önemlidir.

Faruk Duman'ın "Z." hikayesiyle, *Tutiname*'deki rivayet arasında olay örgüsü yönünden büyük benzerlikler yoktur. Ama her iki hikâyede maymunların isimlerinin "Z" harfi ile başlaması ve sonunda maymun kanından ve yağından merhem yapılması gerektiği düşüncesi iki anlatı arasındaki temel ortaklıklardır. Bunun yanı sıra, insandan hayvana her an zarar gelebileceği düşüncesi de iki anlatımın ortak teması olarak düşünülebilir.

4. Sonuç

Bu bildiride Faruk Duman'ın *Kargasabunu* kitabında okurun çevre sorunlarına farkındalığını artırmak için Türk folklorundan ve halk anlatılarından yararlanarak kurgulanmış hikâyeler çevreci eleştiri ve uygulamalı halk bilimi kuramlarından destek alınarak incelenmiştir. Bildiride öncelikle söz konusu kuramlar hakkında tanıtıcı bilgiler verilmiş ve *Kargasabunu*'nda bu kuramlarla incelenmeye elverişli olan hikâyeler seçilerek ayrıntılı bir biçimde yorumlanmıştır.

Kitapta bulunan hikâyelerin tamamı karamsar bir bakış açısıyla aktarılarak olumsuz olaylarla sona ermektedir. Masallar zaten içerisinde kâbusu hatırlatacak kadar korkutucu unsurlar içeren anlatılardır. *Kargasabunu*'nda hem korkutucu unsurlar barındıran halk anlatılarıyla metinler arası ilişki kurulması, hem de hikâyelerin tamamının olumsuz ve umutsuz bir biçimde sona ermesi kitabın geneline distopik bir havanın hâkim olmasına neden olmuştur. Yazar, insanın doğanın dengesi bozulduğunda aslında ne kadar aciz bir canlı olduğunu ve insanın doğaya ve hayvanlara kolayca şiddet gösterebilme eğilimi içinde olduğunu seçilmiş hikâyelerin her birinde farklı bir biçimde göstermektedir. Yazar, her biri karamsar bakış açısıyla ve olumsuz bir biçimde sona eren bu hikâyelerle okurun çevre sorunları ve insanın umursamazlığıyla ilgili farkındalık sahibi olmasını ve kitabın sonunda kâbus havasından sıyrılarak arınma (katarsis) yaşamasını hedeflemektedir. Kitabın adının *Kargasabunu* olması da bu savı desteklemektedir. Latince adı *saponaria glutinosa*, Türkçe'de "sabunotu" ve "köpürge" adlarıyla da bilinen kargasabunu bitkisi köpüren özelliği olması sebebiyle temizleme işlevi olan bir bitkidir. Kargasabunu, yünlü ürünleri temizlemek için kullanılan bir bitkidir. (Öztürk, 2010, 81). 15. Yüzyılda yaşamış olan Tabîb İbn -i Şerîf, Umur Bey'e takdim ettiği tıp kitabında nehir kenarlarında ve su içinde yetişen karga sabununun köpürmesi için ovulması veya dövülmesi gerektiği bilgisini verir. Bunun yanı sıra karga sabununun yalnızca kumaşların temizlenmesinde değil, cüzzam hastalarının tedavisinde de kullanılan bir bitki olduğunu aktarır (s. 328). Faruk Duman, kitaptaki her bir hikâyede okuru farklı bir kâbus ortamına doğru sürükler. Bu sebeple okurun kitabı bitirdikten sonra kurmaca kâbus ortamından sıyrılmış olduğu için ferahladığını hissetmesi muhtemeldir. Başka bir deyişle, Duman masalların, menkıbelerin vb. halk anlatılarından ters yüz edilmiş biçimini okura sunarak ona dünyanın ve insanlığın geleceği ile çevre felaketleriyle ilgili de uyarılarda bulunmaktadır. Duman, doğa ve hayvan sevgisini, çevre bilincini içerdiği için ekofolklor unsurları barındıran halk anlatılarından çağdaş bir biçimde kurgulayarak ve alt üst ederek okuru kendi çağının sorunlarını düşünmeye davet eder.

Faruk Duman'ın modern hikâye türüyle halk anlatılarından kesiştirme çabası uygulamalı halk bilimi yöntemiyle değerlendirilmeye son derece uygundur; çünkü yazar çevreye sevgi ve saygıyla yaklaşan ya da insanla doğa arasındaki mesafeyi sorgulayan halk anlatılarından modern çevreci eleştiriye esere hâkim kılabilmek için ilham almıştır.

Kaynakça

- Bulut Sarıkaya, D. (2005). Çevre ve Edebiyat : Yeni Bir Yazın Kuramı Olarak Ekoeleştiri. *Littera* 17, 79-86.
- Çakır, E. (2019). Halk Bilimine Çevre Korumacı Bir Yaklaşım Önerisi : « Ekofolklor ». *Ekoeleştiri : Folklor ve Edebiyat İncelemeleri* (s. 107-152).Konya : Kömen Yayınları.
- Daştan, N. (2022). Uygulamalı Halk Bilimi : Tarihsel Süreç. *Mavi Atlas* 10(2), 346-355. <https://doi.org/10.18795/gumusmaviatlas.1095562>
- Dorson, R. (2014). Uygulamalı Halk Bilimi. M. Öcal Oğuz, Evrim Ölçer Özünel vd. (Haz.). *Uygulamalı Halk Bilimi* (s.8-11). Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Duman, F. (2023). Meşe Adamları. *Kargasabunu* (s. 9-16). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Duman, F. (2023). Kişneme. *Kargasabunu* (s. 37-46). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Duman, F. (2023). Eğil Çınarım Eğil. *Kargasabunu* (s. 47-60). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Duman, F. (2023). Z. *Kargasabunu* (s. 75-90). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Garard, G. (2020). *Ekoeleştiri : Ekoloji ve Çevre Üzerine Kültürel Tartışmalar*. İstanbul: Kolektif Kitap.
- Gündoğdu, Ş. (2017). Posof Folklor ve Etnografyası. Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Hirsch, J. (2014). Dönüşen Halk Bilimi : B.A. Botkin. *Uygulamalı Halk Bilimi* (s.18-55). M. Öcal Oğuz, Evrim Ölçer Özünel vd. (Haz.). Ankara. Geleneksel Yayıncılık.
- Karasüleymanoğlu, Ş. (2015). *Artvin Halkbiliminden Çizgiler*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Kutlu, Ş. (1977). *Tuti-name (Papağanın Hikayeleri)*. İstanbul : Tercüman Gazete.
- Oğuz, M. Ö.(2019). *Küreselleşme ve Uygulamalı Halk Bilimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Oğuz, M. Ö. (2001). Kentlerin Oluşumu ve Gelişimi Süreçlerinde Türk Halk Bilimi. *Milli Folklor* 13(52), 46-49.
- Özdağ, U. (2017). *Çevreci Eleştiriye Giriş : Doğa, Kültür ve Edebiyat*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Öztürk, S. (2010). Osmanlı Kültürel Mirasında Sabun. *Acta Turcica: Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi* II (2), 80-93.
- Tabib İbn-i Şerif. (2017). *Yâdigâr-ı İbn-i Şerîf*. İstanbul : Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği.
- Warner, M. (2019). *Bir Zamanlar Bir Ülkede... Masalların Kısa Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yılmaz, O. (2022). Kır Kökenli Çalışmalardan Kent Merkezli Çalışmalara: Kentleşme Odağında Türkiye'de Folklorun Gelişimi Üzerine Bir Deneme. *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi* 15(39), 797-818

16. Avanzâde Mehmed Süleymân'ın *Âyîne ile Keşf-i İstikbâl*'i**Zuhal KÜLTÜRAL*****Burcu SIBIÇ***

APA: Kültürel, Z. & Sıbiç, B. (2023). Avanzâde Mehmed Süleymân'ın *Âyîne ile Keşf-i İstikbâl*'i. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 194-205. DOI: 10.29000/rumelide.1330436.

Öz

İnsan, yaşamı boyunca etrafında gelişen olay ve olguları anlamlandırdığı gibi bilinmezleri de keşfetme arzusunda olmuştur. Kültür tarihine bakıldığında insanın bilinmeze olan yolculuğu çeşitli inanış ve ritüellerde karşımıza çıkmaktadır. Çoğu zaman evrende var olan her şeyi merak ve keşfetme arzusuyla farklı usul ve esaslar uygulayan insanoğlunun bu faaliyetleri zamanla büyücü, falcı, kâhin, sihirbaz gibi adlarla anılan kişiler tarafından bir meslek olarak icra edilmeye başlamıştır. Söz konusu kişiler çoğu zaman görünmez varlıklarla temasa geçerek insanın hâlihazırdaki yaşantısı ve geleceği ile ilgili çıkarımlarda bulunmuştur. Geleceği öğrenmek, şans ve kısmeti anlamak amacıyla çeşitli yöntemlere başvurularak anlam çıkarma faaliyeti olarak tanımlanan fal, tarihin çok eski dönemlerinden bu yana kültürden kültüre bazı değişiklikler göstererek günümüze kadar gelmiştir. Türlü araç ve teknikler kullanılarak *el falı*, *kuş falı*, *ateş falı*, *su falı*, *ayna falı*, *çay falı*, *kahve falı*, *yıldız falı* gibi pek çok fal türü ortaya çıkmıştır. Kaynaklardan edinilen bilgilere göre Türklerin de Müslüman olmadan önceki yaşamlarında falın önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. Suya bakma, kurşun, kürek kemiği, kahve, bakla falları Türklerde yaygın olan fal türlerindedir. Türk kültür tarihine bakıldığında bu konuda çok sayıda eser yazıldığı dikkati çekmektedir. Bu eserlerden biri de Meşrutiyet Dönemi aydınlarından Avanzâde Mehmet Süleymân'ın kaleme aldığı *Ulûm-ı Hafiyeden Âyîne ile Keşf-i İstikbâl* adlı eserdir. Bu çalışmada, Avanzâde Mehmed Süleymân'ın *Âyîne ile Keşf-i İstikbâl* adlı eseri konu edilecektir.

Anahtar kelimeler: Avanzâde Mehmed Süleymân, *Âyîne ile Keşf-i İstikbâl*, fal

Âyîne ile Keşf-i İstikbâl* By Avanzâde Mehmed Süleymân*Abstract**

Human has always wanted to discover the unknown as well as to make sense of the events and phenomena that have developed around throughout the life. When we examine the history of culture, the journey of human to the unknown appears in various beliefs and rituals. Most of the time, these activities of human beings, who apply different methods and rules with the desire to wonder and discover everything that exists in the universe, have started to be performed as a profession by people who are known by names such as sorcerer, fortune teller, soothsayer and magician. Those people often came into contact with invisible beings and make predictions about the current life and future of human beings. Fortune-telling, which is defined as the activity of deriving meaning by resorting to

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Yeni Türk Dili (İstanbul, Türkiye), zuhal.kultural@marmara.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-8098-5687 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 13.05.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330436]

** Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Yeni Türk Dili (İstanbul, Türkiye), burcu.sibic@marmara.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2530-5962

various methods in order to learn about the future, understand luck and destiny, has been present throughout the history, undergoing some changes from culture to culture and reaching till to the present day. Various tools and techniques have been used, giving rise to many types of fortune-telling such as palm reading, bird (owl) omens, fire divination, water divination, mirror divination, tea leaf reading, coffee cup reading and astrology. According to information obtained from sources, it is known that fortune-telling had an important place in the lives of Turks before they converted to Islam. Divinations such as scrying into water, lead casting, shoulder blade divination, coffee reading, and chickpea divination are commonly practiced by Turks. When we look at the history of Turkish culture, it is noteworthy that numerous works have been written on this subject. One of these works is *Ulûm-ı Hafîyyeden Âyîne ile Keşf-i İstikbâl* written by Avanzâde Mehmed Süleymân, one of the intellectuals of the Constitutional Period. In this study, the work named *Âyîne ile Keşf-i İstikbâl* by Avanzâde Mehmet Süleymân will be the subject.

Keywords: Avanzâde Mehmed Süleymân, *Âyîne ile Keşf-i İstikbâl*, fortune-telling

Giriş

Evrenin yaratılışından itibaren yaşamındaki olay/olguları inceleyen insan bilinmeze daima ilgi duymuştur. Bu eğilim neticesinde insanoğlu çevresindeki gelişmeleri gözlemleyen, yeryüzünde meydana gelen maddi manevi bütün oluşumları irdeleyen, merak duyan bir varlık niteliğiyle karşımıza çıkmaktadır. İstikbaliyle ilgili de öngörülerde bulunmak isteyen insanın çeşitli usul ve yöntemlere başvurarak edindiği uygulamalar zamanla “fal” adıyla bilinen eylemler altında toplanmıştır. Bu eylemler, süreç içinde yerleşik hâle gelerek toplumlarda falcı, sihirbaz, bakıcı, büyücü, kâhin gibi meslek erbaplarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Fal, tarihin çok eski dönemlerinden bu yana çeşitli değişikliklere uğrayarak günümüze kadar gelmiştir. Falcı, büyücü, sihirbaz, kâhin adlarıyla anılan kişilerin yanı sıra bazı toplumlarda din adamlarının da kâhinlik yaptığı bilinmektedir. Milattan önce 4000 yıllarında Mısır, Çin, Babil gibi yerlerde falcılık-kâhinlik yapıldığını bugün bazı belgeler ortaya koymaktadır. Kaynaklarda kökeninin Mezopotamya olduğu belirtilen falın, Akadlar döneminde gelişerek bütün Asya ve Akdeniz bölgelerine yayıldığı belirtilmektedir (Aydın, 1995: 135).

Türkçe Sözlük'te “geleceği öğrenmek, şans ve kısmeti anlamak amacıyla oyun kâğıdı, kahve telvesi, el ayası vb.ne bakarak anlam çıkarma, bakı” (*Türkçe Sözlük*, 2019: 848) olarak tanımlanan *fal* kelimesi yerine tarihî ve çağdaş Türk yazı dillerinde çeşitli sözcükler kullanılmıştır. Örneğin; Eski Türkçe döneminde kaleme alınan *İrk Bitig (Fal Kitabı)*, fal anlamında *ırk* kelimesine yer vermesiyle ve bu konuda yazılmış önemli bir eser oluşuyla dikkati çekmektedir. 65 faldan müteşekkil eserde her ırk ya da fal, *tir* “der, diyor” sözcüğü ile sona ermekte ve daha sonra *ança biling* “öylece bilin” veya *ança bilingler* “öylece biliniz” uyarısıyla devam etmektedir. Uyarı cümlelerinden sonra gelen sonuç bölümünde ise *edgü ol* “iyidir”, *anyığ edgü ol* “çok iyidir”, *yablak ol* ya da *yabız ol* “kötüdür”, *anyığ yablak ol* “çok kötüdür” yorumları yer almaktadır (Tekin, 2013: 15). *Dîvânu Lugâti't-Türk*'te de *ırk* “kehanet, fal, insanın içindeki gizli şeyleri ortaya çıkarma” olarak geçmekte, ırkla- “fala bakmak, kehanette bulunmak” türevi bulunmaktadır (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015: 657).

Çalışmamızın konusunu oluşturan *Ulûm-ı Hafîyyeden Âyîne ile Keşf-i İstikbâl* adlı eserde fal uygulamalarının “tefeül”, “keşf-i istikbâl” gibi ifadelerle dile getirildiği görülmektedir. Bu çalışmada, öncelikle Türk kültüründe fal bahsine genel hatlarıyla temas edilmiş, Avanzâde Mehmed Süleymân ve

Âyîne ile Keşf-i İstikbâl eseri hakkında bilgiler verilmiştir. Daha sonra söz konusu eser Latin harflerine aktarılmış, aktarım yapılırken dilimize yerleşmiş Arapça ve Farsça kelimeler günümüzde kullanılan şekilleriyle kaydedilerek tamlamalarda kelimelerin orijinal imlaları korunmuştur. Araştırma yapılırken Türk kültüründe özel bir yeri olan falın tarih boyunca farklı kaynaklarda ne şekilde ele alındığı, fal uygulamalarının zaman içinde gösterdiği gelişim ve değişimlerin neler olduğu hedef alınıp Meşrutiyet aydınlarından kabul edilen Avanzâde'nin bilgi ve görüşlerinden hareketle fal kültürüne katkı sağlamak amaçlanmıştır.

1. Türk Kültüründe Fal

Türk kültüründe falın ortaya çıkışı İslamiyet öncesine dayanır. Türklerin Müslüman olmadan önceki yaşamında da falın önemli bir yerinin olduğu, fal ile ilgili pek çok uygulamanın yapıldığı bilinmektedir. Zamanla ortaya çıkan bakıcılık, falcılık, sihirbazlık vb. adlarla anılan meslekleri icra edenlerin yanı sıra toplumda şamanların da falcı, kâhin vasıflarıyla icrada bulunduğu görülür. Ruhlar âlemiyle ilişki kuran, aynı zamanda bir hekim görevi de üstlenen şaman, kâhin vasfıyla da geçmiş ve gelecekte haber veren biridir.

Fal uygulamaları araştırıldığında Türk kültüründe değişik fal türlerinin olduğu ve bunların fala aracı cisme göre adlandırıldığı dikkati çekmektedir. Türk toplumunda kürek kemiği falı, aşık kemiği falı, kumalak falı, yıldız falı, ateş falı, su falı, kahve falı vb. fal türleri yaygın olarak karşımıza çıkan yöntemlerdir. İslamiyet öncesi ve sonrasında Türklerde ve başka milletlerde hayvan kemikleri ile fal bakma sıkça uygulanan fal usullerindedir. Bu fal türlerinden kürek kemiği falı, *ilm-i ketf* adıyla da anılmakta olup Türk kültüründe geniş bir alana yayılarak zamanla değişik biçimler kazanmıştır. Kürek kemiği falı ile ilgili bir eserde “Kürek ilmi de denilen ‘ilm-i ketf için âlimler ‘Koyun küreğinin ilmi yıldız ilmi (astroloji) ile aynıdır. Herkes o ilmi bilmez. Bu ilmi bilmeyenler, gayet faydalı bir ilim olduğu için öğrenmek isterler.’ demektedir. Hint, Uygur ve Çin bilgileri de bu konuda hemfikirdir.” denilerek türün önemi vurgulanmıştır (Kültürel ve Koç, 2011: 138). Bu tür; Orta Asya Türkleri, Moğollar, Araplar, Yunanlılar, Romalılar ve bazı Balkan toplumlarında da koyun, keçi vb. hayvanların kürek kemiğiyle fala bakma geleneği olarak karşımıza çıkmakta, Türkler arasında tıpkı İslamiyet’ten önce olduğu gibi günümüzde de Anadolu’nun hayvancılıkla geçinen bazı yörelerinde uygulanmaktadır. Yine baklalar aracılığıyla bakılan, kaynaklarda eski Ön Asya ve Orta Asya menşeli kabul edilen bakla falı da Orta Asya Kazak ve Kırgızları ile Özbeklerde *kumalak* adıyla bilinir (Aydın, 1995: 136-137). Kumalak falı Kafkasya’daki Karaçay-Malkar Türkleri arasında *taş salgan*, *taş sahu* adıyla da geçmekte, *taş salmak* ifadesinden bu falın taşlarla bakıldığı anlaşılmaktadır. Bunun için 41 adet taş, nohut ya da koyun pisliği kullanılır (Tavkul, 2007: 182-183).

İslamiyet’ten sonra da Türk kültüründe yer alan fal yöntemlerinden bazılarının aynen devam ettiği, bazılarının ise türlü değişikliklere uğrayarak uygulandığı görülmüştür. İslamiyet’ten önceye bakıldığında Cahiliye Arapları arasında da falın önemli olduğu dile getirilmiştir. Bir ilim mahiyetinde görülen fal, İslamiyet’in ortaya çıkışıyla da tamamen ortadan kalkmamıştır. Bazı türleri yasaklanmış ve haram kılınmış, bazıları ise İslami bir biçime dönüşerek halk arasında yer edinmiş, “ilmü’t-tefeül” adıyla bilinen ilim adıyla geçerliliğini sürdürmüştür. Zecr, tayre, iyafet, kehanet, kitfe, kıyafet ve fırsat vs. bunlardandır. Bunun dışında Kuran falı, kitap falı, kura falı bilinen diğer örneklerdir. “İlm-i fâl”, “ilmü’l-fâl” sözleriyle de zikredilen fal ilmi, bir işe başlama, ava veya sefere gitme durumlarında da müracaat edilen İslami bir âdet hâlini almıştır (Ertaylan, 1951). Bu fal türleri dışında gök cisimlerine göre yorumlanan yıldız falı, vücuttaki bazı organların hareketlerine göre anlam çıkarılan ihtilaç, yine kum üzerinde uygulanan remil vb. diğer fal türlerindedir. Günümüzde ise kahve falı, iskambil falı, el falı,

tespih falı, rüya falı, papatya falı, çay falı, bulut falı, tuz falı, manili fallar, niyet-dilek kuyuları, bilgisayar falı yaygın fal uygulamalarındandır.¹

Türk edebiyatında da fal, falcı ve falcılığın birçok eserde konu edildiği görülür. Örneğin Evliya Çelebi, *Seyahatname*'sinde ressam falcılar esnafı hakkında şu bilgilere yer verir:

Ressam falcı esnafı bir dükkân ve bir neferden ibarettir. Mahmudpaşa Çarşısı'nda bir dükkânda oturan falcı Hoca Mehmed Çelebi, Süleyman Han'ın sohbetiyle şereflenmiş dindar ve dinç bir ihtiyardır. Evliya Çelebi, Hoca Mehmed Çelebi'nin, eserin bu kısmından önce bahsettiği bütün pehlivanların, geçmiş padişahların, binlerce peygamberin, sayısız kalelerin, savaşların, denizdeki gemilerin, acayip ve garip savaşların, eski ustaların sihirli ve beğenilmiş ketebeli kalemleriyle iri İstanbul tabağı kâğıtlar üzere yazılmış resimleri cilt cilt dükkânın önüne dizdiğini söyler. Gelip geçenler talih tutup bir akçe vererek bu resimlerden fal açarlar. Gelen resimlere göre, ki bunlar arasında Ceng ü Cidâl, Yusuf u Züleyha, Leyla ve Mecnun, Ferhat ve Şirin, Varaka ve Gülşah veya eski cihangirlerin birbiriyle düşmanlıkları, eğlenceleri yer alabilir, "Bu fal ıssına geldi işte Ferhâd/Çalışmakla olursun sen de dilşâd" diyerek her resme uygun kendince şiir okur. Hoca Mehmed Çelebi bununla para kazanır (Dülger, 2011: 100).

Fal konusunda müstakil eserler de yazılmıştır. Klasik Türk edebiyatında karşımıza çıkan falname, *yıldızname*, *tefeülname*, *ihtilacname*, *kıyafetname* gibi manzum ve mensur birçok eser bu konudaki türlere örnek verilebilir. "Falname", falla ilgili eserlerin genel adıdır. Mustafa Uzun, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*'nin "Falnâme" maddesinde falnameleri "Kur'an Falnâmeleri", "Kura Falnâmeleri", "Peygamber Adlarına Göre Düzenlenen Falnâmeler" olarak üç başlığa ayırıp bunlar hakkında bilgi verir. Bunun dışında fal haricinde sanat gayesiyle ya da hoşça vakit geçirmek için bu konuda çeşitli risaleler yazıldığını da vurgular. Cem Sultan'ın *Fâl-i Reyhân*, Zaîfî'nin *Fâl-i Mürgân* adlı eseri bunlara örnektir (1995: 142-144).

2. Avanzâde Mehmed Süleymân ve *Ulûm-ı Hafiyeden Âyîne ile Keşf-i İstikbâlî*

Meşrutiyet Dönemi aydınlarından kabul edilen Avanzâde Mehmed Süleymân, 1871-1922 yılları arasında yaşamıştır. İlk olarak Beşiktaş Askerî Rüştiyesini tamamlayan Avanzâde Mehmed Süleymân, Darülfünun Tıp Fakültesi Eczacılık Bölümünü bitirmiştir. Yazar, hayatı boyunca hem askeriyede hem de tıbbiyede aldığı eğitime uygun olarak farklı görevler üstlenmiş, ayrıca muallim muavini olarak Fransızca ve Fizik derslerine de girmiştir. Avanzâde Mehmed Süleymân, telif ve tercüme olmak üzere yaklaşık 135 eser kaleme almıştır. Seher Erdoğan Çeltik'in Avanzâde Mehmed Süleymân üzerine hazırladığı doktora tezinde Avanzâde'nin eserleri "Romanlar, Hikâyeler, Aile Hayatına Dair Eserler, Almanya ve Almanlar ile İlgili Eserler, Japonya ve Japonlar ile İlgili Eserler, Kadınlar Üzerine Yazılan Eserler, Meslekî Eserler, Sağlıklı Beslenme ve Yemek Kültürü Üzerine Eserler, Seçkiler, Siyasî ve Tarihî İçerikli Eserler, Takvimler, Tılsım, Sihir, Büyü vs. Popüler Kültür Konulu Eserler, Süreli Yayınlar" başlıkları altında değerlendirilmiştir (Çeltik, 2017: 16).

Bu çalışmanın konusunu oluşturan, Avanzâde Mehmed Süleymân'a ait *Ulûm-ı Hafiyeden Âyîne ile Keşf-i İstikbâl* adlı eser 1330/1914 yılında kaleme alınmıştır. Avanzâde'nin tercüme eserlerinden biri olup 16 sayfadır. Eser, şu başlıklardan oluşmaktadır: Çiçeklerle keşf-i istikbâl (s. 3), ağaç yapraklarıyla tefeül (s. 3-5), soğan vasıtasıyla keşf-i istikbâl (s. 5-7), hububat taneleriyle keşf-i istikbâl (s. 7), kuşlar vasıtasıyla tefeül veya keşf-i istikbâl (s. 8-10); duman vasıtasıyla tefeül (s. 10-11), ayna vasıtasıyla keşf-i

¹ Ayrıntılı bilgi için bk.: Ayşe Duvarcı (1993). Türkiye'de Falcılık Geleneği İle Bu Konuda İki Eser "Risâle-i Falnâme Li Ca'fer-i Sâdik" ve "Tefeülname". Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

istikbâl (s. 11-14), kuyular vasıtasıyla keşf-i istikbâl (s. 14-15), istihare suretiyle keşf-i istikbâl (s. 15-16). Avanzâde, eserinde söz konusu başlıklara dair şu bilgilere yer vermektedir:

Çiçeklerle keşf-i istikbâl

Bu bölümde yazar, çiçeklerle istikbalin keşfinden ziyade insanın yaratılışından bugüne geçmişinden çok geleceğini keşfetme merakında olduğunu, bu keşif ve tayin için de arz ve semadan, arz ve semadaki eşya ve mevcudattan yararlandığını dile getirir. Ayrıca Araplar, Mısırlılar ve Eski Yunanlıların bu konuda çok ilerleme kaydettiklerine değinmiştir:

Dünyaya ayak basan ilk insanlar bile bir kere etrafına baktıkları zaman kendi kendilerine nereden gelip nereye gideceklerini sual ve maziden ziyade istikbali keşif ve tayine ve bu keşif ve tayin için de arz ve semadan, arz ve semadaki eşya ve mevcudattan istiane ve istifade çaresine tevessül etmişlerdir. Araplar, Mısırlılar ve kadim Yunaniler bu yolda pek ziyade ilerlemişler ve hayli şeyler keşfetmişlerdir. *Tılsım, Sihir ve Büyü* namındaki kitabımda bu hususa dair hayli malumat vermiş olduğumdan eski zamanlarda keşf ve ta'yîn-i istikbâl için neler yapıldığına dair malumat almak isteyenler eser-i mezkûra müracaat edebilirler (Avanzâde M. Süleymân, 1914: 3).

Avanzâde, eserinin “çiçeklerle keşf-i istikbâl” başlığında her ne kadar çiçeklerle fal bakma yöntemine dair bilgi vermese de bugün özellikle “papatya falı” fal tutulan uygulamalardan biridir. Çiçek falı, Türk edebiyatında bazı eserlerde de konu edilmiştir. Örneğin; çiçek falına yer veren, çiçeklere niyet kartları ilâştirerek satan genç kızları konu edinen bazı anlatı ve eserlerden söz edilebilir. Bunlardan biri Ahmet Mithat Efendi'nin *Letâif-i Rivâyât*'ında yer alan kızların eğitimini konu edinen *Diplomalı Kız* anlatısı, diğeri ise Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın 1923'te *İkdam*'da tefrika edilen ve 1926'da basılan *Billur Kalp* romanıdır.²

Yazar, bu bölümde daha sonra “keşf-i istikbâl” konusunda uygulanan çeşitli yöntemlere temas ederek bu usuller hakkında bilgiler vermektedir: Akvâm-ı mütekaddiminin keşf-i istikbâl için keşif ve istimal eyledikleri vesâ'it-i muhtelifeden bazıları daha bildirelim: (Avanzâde M. Süleymân, 1914: 3)

Ağaç yapraklarıyla tefeül

Çiçeklerle olduğu gibi ağaç yapraklarıyla fal bakma da tercih edilen yöntemlerden biridir. Bu konuda eserde şöyle bir örnek yer almaktadır:

Eski zamanda bir kadın talihini anlamak üzere lalettayin ağacın yaprakları üzerine ismini ve istihracen anlamak istediği meselenin mürekkep bulunduğu kelimatın harflerini yazar ve bunu açık havada bir dairenin ortasına kor idi. Ba'de birkaç dakika sonra dairenin üzerinde kalıp te'sîr-i rûzgârı uçmayan yaprakları toplar ve bunların üzerindeki harfleri bir araya toplayarak kelimeler teşkiline çalışır idi. Bu suretle rûzgârın uçurmadığı yaprakların üzerindeki harflerden teşkil olunan kelimeler talihten sorduğu sualin cevabını teşkil eylerdi. Bunu başka suretle de tatbik etmek imkânı vardır. Sorulacak suali teşkil eden kelimelerin harfleri kaç tane ise o kadar kuruyup [bu 'amelîyyât-ı tabî'i sonbaharda olur] dökülmek üzere bulunan yapraklar üzerine yazılır. Akşamdan sabaha kadar beklenilir. Aşağıya düşen yaprakların üzerindeki harfler bir araya getirilerek kelime veya cümle teşkil edilir ki sorulan sualin cevabı olmuş olur. Bu amelîyatın ilkbaharda ve ilkbaharla sonbahar arasındaki zamanda tatbiki kabildir. Şu kadar ki

² Ayrıntılı bilgi için bk.: Ece Serrican Kabalcı (2022). *Diplomalı Kız* ve *Billur Kalp*'te Çiçeklerin Dili: Niyet Kartlarıyla Fal Bakma. *Folklor Akademi Dergisi*, 5 (3), 752-761.

yeşil ve taze yaprakları ya bir daire üzerine koyup hafif bir rüzgâra karşı bırakmalı veyahut ağaç üzerinde yapraklara yazdıktan sonra bir suretle yaprakları düşürmelidir.

Mesela;

1. Cavidan Hanım'ı seviyorum. O da beni seviyor mu?
2. Cavidan hanım ile izdivacım müyesser olacak mı, olmayacak mı?
3. Sevgilime mektup yolladım. Cevabını gönderecek mi, göndermeyecek mi? Bunu anlamak istiyorum.
4. Bu piyangoda bana bir şey çıkacak mı, çıkmayacak mı? gibi suallerden birinde ne kadar kelime varsa o kelimelerin mecmuu kaç harften mürekkep ise o kadar yaprak üzerine yazılır.

Mesela; dördüncü suali teşkil eden kelimelerde otuz altı harf bulunduğundan bu otuz altı harfi ayrı ayrı otuz altı yaprak üzerine yazmalı. Farz edelim ki otuz altı harfin otuzunu³ rüzgâr uçurmuş, altısı kalmış ve bu altı harf de çim, ye, kaf, elif, cim, kaf harflerinden ibaret. Şu hâlde bu altı harf tefeülün, istihracın daha sade tabirle talihe karşı sorulan sualin cevabı olur ki bu da “çıkacak” kelimesinden ibarettir (Avanzâde M. Süleymân, 1914: 3-5).

Soğan vasıtasıyla keşf-i istikbâl

Yine soğan, soğan kabuklarından yararlanarak da fala bakma kültür tarihinde yerini almıştır:

Taze ve küçük [kuruca soğanlarda kâbil-i isti'mâldir] soğanlar malumdur ki rutubetlice bir mahalle bırakılacak olursa az zamanda çimlenirler. İşte bu çimlenme keyfiyetinden Avrupa'nın bazı memleketlerinde keşf-i istikbâl veya herhangi bir şeyi keşif ve tayin için istifade edilmektedir. Mesela; bir genç kıza beş tane talip var. Bu beş talibin beşi de genç kıza izdivaç etmek istiyorlar. Bunlardan elbet yalnız biri genç kız tarafından kabul olunacak, fakat acaba hangisi? Genç kız hasbe'l-merâk bu beş genç talipten acaba hangisiyle izdivaç edeceğim diye bir arzu ve meraka düşse ve bu mes'ele-i mühimme ve nâzikeyi anlamak istese beş talibin isimlerini aynı kıtada ufak ve taze beş soğanın üzerlerine yazar ve soğanları rutubetli bir mahalle bırakır. Mesela; taliplerin isimleri İbrahim, Kemal, İsmail, Halit, Necmi. Bu beş ismi, beş soğanın üzerine ayrı ayrı yazıp rutubetli mahalle bırakmalı. Bir iki gün sonra beş soğandan biri çimlenmiş. Üzerine bakmalı. Mesela: Kemal var. Demek ki taliplerden genç kıza izdivaç edecek olan genç Kemal'dir. Eğer aynı zamanda iki veya üç soğan birden çimlenir ise bunlar piyango usulüyle kura çekilir. İlk defa kimin ismi çıkarsa genç kıza onun izdivaç edeceği anlaşılır.

Edirne'de akrabadan beş kişi var. Bunların sıhhat ve afiyette olup olmadıkları ve mesela beş kişiden piyangoyu kimin kazanacağı, üç kızıdan hangisinin ilk evvel izdivaç edeceği veya Ankara'da sevdiğim bir zat var, sıhhat ve afiyette ise ismini yazdığım soğan ilk defa çimlensin, hasta veya bir tehlikede ise veya vefat etmiş ise çimlenmeyerek geriye kalsın gibi arzuya göre tertip olunacak suallerin, bilmecelelerin halleri, cevapları da bu suretle keşif ve tayin edilir (Avanzâde M. Süleymân, 1914: 5-7).

Bu yöntemin ayrıca Avusturya'da da uygulandığı hatta Romanların da soğan aracılığıyla fala baktığı belirtilmiştir:

³ Metinde “otuz birini” yazmaktadır.

Avusturya’da bu suretle genç kızlar kısmetlerine bakmakta ve aynı zamanda hoş ve eğlenceli bir zaman geçirmektedirler. Keza Romanlar da soğanlar vasıtasıyla tefeülde bulunurlar idi ki bugünkü günde yine tatbik ve istimal edilmektedir (Avanzâde M. Süleymân, 1914: 7).

Hububat taneleriyle keşf-i istikbâl

Bu bölümde hububat vasıtasıyla bakılan fal için Avrupa’nın bazı köylerinde uygulanan icradan söz edilmiştir:

Avrupa’da bazı köylüler de hububat taneleriyle keşf-i istikbâle devam eylemektedirler. Tarz-ı icrâsını tarif edelim: Mesela on iki tane temiz ve irice buğday tanesi seçilir. Bunların üzerine senenin mürekkep bulunduğu on iki ayın isimleri yazılır. Ba’de taneler, temiz oldukça sıcak bir fırının veya ocağın içine konulur. Hangi tane daha evvel kızarır veya yanar ise o ayda hububatın ve ekmeğin pahalı olacağı veya az bulunacağı keşif ve istidlal olunur. Bu tarz keşf-i istikbâl öğrenildikten sonra arzuya göre başka türlü sualler, bilmeceler tertip ve tatbik olunabilir (Avanzâde M. Süleymân, 1914: 7).

Kuşlar vasıtasıyla tefeül veya keşf-i istikbâl

Kuşlar, gerek mitolojik bir varlık gerek inanç temelli yaklaşımlarda bir simge gerekse sözlü ve yazılı edebî ürünlerde bir teşbih unsuru olarak farklı vasıflarla karşımıza çıkmaktadır. Türk kültürüne dair kaynaklar incelendiğinde evrendeki kuş cinslerine dair değişik bilgilerin yer aldığı hatta bazı kuşların sembolleştiği dikkati çekmektedir. Örneğin; Umay kuşu, rivayete göre Kıpçak çöllerinde, Çin’de ve Hindistan’da yaşayan mitolojik bir kuştur. Türk toplumunda bu kuşu bilerek öldüren kişinin de kırk gün içinde öleceğine inanılır. Eski bir inanışa göre “Devlet Kuşu” denilen Humay’ın gölgesinin bir insanın başına düşmesi o insanın hükümdar olacağını göstergesidir (Beydili, 2004: 249). Eskiden beri farklı sıfatlar yüklenen kuşların geleceğin keşfinde de önemli bir yeri olduğu savunulmaktadır.

Avanzâde Mehmed Süleymân, eserinde “keşf-i istikbâl” konusunda kuşlarla ilgili birçok örneğe yer vermektedir:

Sihirbazlar ve efsunculardan bazıları kuşlar vasıtasıyla keşf-i istikbâle çalışmakta ve Avrupa’nın bazı memleketlerinde bu suretle tefeülde bulunmaktadırlar. Eski zamanlarda horozun ötmesinden tefeül edilirdi. Mesela; tahtadan büyük bir daire yapılır ve bunun etrafı kalemle veya tahta ile birtakım küçük bölmelere taksim edilir ve bölmelere buğday, arpa gibi hububattan birinin taneleri konulur. Ve tanelerin bulunduğu bölmelere matlup olan suali teşkil eden kelimelerin mürekkep bulunduğu harfler yazılır idi. Ba’de horoz dairenin üzerine konur ve horoz da bu tanelerden yemeğe başlar idi. Horozun yediği veya yemediği tanelerin bulunduğu bölmelerdeki harflerden kelimeler teşkil olunarak matlup olan mesele halledilir idi. Jamblik, imparatorun Valans imparatorluğuna kimin halef olacağını anlamak isteyerek tarif eylediğimiz surette hareket etmiş ve horozun sekiz buğday tanesi yediği ve bu tanelerin buldukları bölmelerdeki harfleri bir araya getirdiği zaman Théodose isminin teşekkül eylediğini görmüştür. Horozun yediği tanelerin buldukları bölmelerdeki Fransızca harfler şunlar imiş: Théodose.

Collin de Plancy’nin verdiği malumata göre baykuşun sedası bir felaketin vuku bulacağına ve ale’l-ekser mevte delalet eder. Bülbülün sedası, insana şevk ve meserret bahşeder. Bu güzel kuşçağızın terennümât-ı dil-fürbânesini dinleyip de müstağrak-ı hazz ve sürûr olmamak, mükedder olup da bu kederden kurtulmamak hemen mümkünsüzdür denebilir. Kuku kuşu ötecek olursa gümüş veya gümüş para geleceği anlaşılır.

Kuzgun, Cardan'ın rivayetine göre bir insanın önünde uçacak olursa ileride bir felaket erişeceği anlaşılır. Eğer sağ tarafta uçarsa felaketin yakında vuku bulacağı ve eğer sol tarafta uçarsa ittihaz olunacak tedâbîrle o felaketin defolunabileceği keşif ve istidlal olunur. Başın üzerinde ve etrafında uçarsa o adamın vefat edeceği anlaşılır. Bununla beraber her defa uçarken ötmesi de lazımdır. Ötmeyip de sükût edecek olursa hiçbir şey vuku bulmayacağı tecrübe edilmiştir.

Kartal ve etrafında uçtuğunu görmek iyidir. Kral Dejotarus bir gün kartal görmesi sayesinde hayatını kurtarmıştır. Meşâhîrden Çiçeron, bir karganın bir gün kırdaki hanesinden saat kadranının üzerindeki iğnelerden birini aşırıldığını görür. Daha sonra karga, gagasıyla mumaileyhin elbisesinin şeridinden tutarak bırakmaz. O sırada biri içeri girerek Çiçeron'a kendisini öldürmek üzere askerlerin gelmiş olduğunu söylemiştir. Filhakika kuşlardan bazıları insana yümn ve saadet ve bazıları da yeis ve felaket bahşeder ki bu keyfiyet birçok tecrübelerle sabit olmuştur. Kargalar, siyah kediler, beyaz tavuklar, yılan ve tavşanlar bu cümledendir. Yani bu tatad olunan hayvanatın görülmesi iyi değildir. Bir adamın üzerine at sineği konacak olursa o adama bir taraftan bir haber geleceği anlaşılır (Avanzâde M. Süleymân, 1914: 8-10).

Duman vasıtasıyla tefeül

Duman aracılığıyla fala bakma da yazar tarafından örnek verilen uygulamalardan biridir:

Kudema, sigara veya eşya ve mevâdd-ı sâ'irenin ihtirakından mütevellit duman vasıtasıyla da keşf-i istikbâl ve talihte bulunurlar idi. Bunun için yanmakta bulunan kızgın bir ateşin üzerine hububat tanelerinden atarak tefeülde bulunurlar idi. Çıkan duman daima sağ taraftan yükselir ve aynı zamanda hafif ve berrak olur ise uğurlu addederlerdi. Duman, daima sol taraftan çıkacak ve aynı zamanda koyu ve siyah bulunacak olursa uğursuz sayılır idi (Avanzâde M. Süleymân, 1914: 10-11).

Ayna vasıtasıyla keşf-i istikbâl

Eski Türkçeden bugüne farklı kelime karşılıkları olan ayna, Türk kültür tarihinde gerek dilde çeşitli kavramları karşılayan bir sözcük gerek sözlü ve yazılı kültür ürünlerinde bir sembol olarak dikkat çeken bir vasıta. Somut bir araç olarak kullanılan aynanın zaman zaman soyut evrenle de bağdaştırıldığı ve gündün güne türlü inanç ve hurafelerde de bir motif olarak işlendiği görülmektedir. Örneğin; aynaların metafizik alemle ilişkilendirilmesi ve içerisinde peri, cin gibi varlıkların yaşadığına inanılması nedeniyle gece aynaya bakılmaz (Çetindağ, 2009: 197). Bunun yanı sıra aynanın bir özelliği de gelecekte haber alma vasıtası olarak kullanılmasıdır.

Avanzâde Mehmed Süleymân, ayna ile fal bakma usullerini devlet adamları, düşünürler üzerinden örneklendirerek anlatır:

Ayna vasıtasıyla kehanet veya tefeül yani falcılık öteden beri muhtelif suretlerle vuku bulmakta idi. Didius Julianus namındaki Romen imparatoru devrinin namdar kâhini olup hâssa-i garîbeye malik olan aynasıyla istişare etmeden hiçbir şey görmez idi. Abdülhamit'in kâhinler ve remmaller vasıtasıyla hemen her zaman tefeülden geri durmadığı ve buna fevkalade merakı bulunduğu ve Ebü'l-Hüdâ vasıtasıyla neler olacağını ve hatta ne kadar zaman hükümdarlıkta kalacağını ve ne zaman öleceğini keşif ve istihraç ettirerek ona göre hareket eylediği malumdur. Mevsukan verilen malumata göre suver-i muhtelifede yaptırdığı tefeül arasında ayna vasıtasıyla da ara sıra istikbale ait vakâyi'i keşfe çalışmakta idi. İmparator Didius'un ayna vasıtasıyla ne suretle keşf-i istikbâle çalıştığı merak edilecek bir şey olup *Keşf-i İstikbâl* namındaki kitapta manzûrumuz olan malumata göre aynayı gözlerinin önüne değil bir çocuğun başı

arkasına vazetmekte ve zuhur edecek ahval ve vakâyi'in oraya akseden hayalatından keşif ve istidlale muvaffak olmakta imiş. Her ne husus için olursa olsun müşâvir-i hâssı olan aynaya müracaat eylese herhâlde nâ'il-i ârzû ve emel olur ve husule gelen meserret ve memnuniyetini ketm ü ihfâ edemezmiş.

Pozanyas'ın bu hususa dair olan kitabında müsâdif-i nazar-ı mütâla'amız olan malumata göre Patras şehrinde Serres mabedi pîşgâhında bir çeşme bulunup etraf ve civardan gelen merzâ ve ma'lûlün bundan pek ziyade istifade ederlermiş. Ne suretle istifade eylediklerine gelince: Arzu olunan mesela bir kadının hayali tutulan aynaya akseylemesinden matlup hasıl olur imiş. Gaipte bir adam bulunup bunun ahvaline dair malumat isteyen adam, çeşmeye bir ayna tutar ve o adamın hayali mezkûr aynaya akseyler imiş. Veyahut hasta bir adam çeşmeye ayna tutar imiş. Eğer hasta iyi olacak ise aynadaki hayalin siması gayet iyi bir renkte ve vücudu dolgun ve iyi bir hâlde görülür imiş. Hastalığı artacak veya bu hastalıktan düşecek ise hayalin simasında fena ve solgun bir renk ile yanaklarında bir çukurluk görülür imiş. Bunun için de hasta, bir aynayı bir ip vasıtasıyla çeşmenin önüne asar ve aynayı altından suya temas edecek surette muallak bulundurur imiş. Aynı zamanda hasta itriyat yakarak tütsülenir ve müteakiben icrâ-yı tazarru'âta ibtidâr eylemiş. Ba'de aynaya bakar ve biraz yukarıda tarif eylemiş olduğumuz gibi zuhur edecek ahvali rüyet eyler imiş. Yani kendisinin şifâyâb olup olmayacağı aynada akseden hayalin simasındaki görülecek renkten ve vücudunun ve simasının za'f u tûvânisinden keşif ve istidlal eyler imiş (Avanzâde M. Süleymân, 1914: 11-13).

Ayna ile fala bakma icrası eserde ayrıca şu şekilde konu edilmiştir:

Ayna vasıtasıyla tefeül bugün Fransa'nın kurâ ve kasabâtına varıncaya kadar hemen ekser tarafında icra kılınmaktadır. Meraklı ve mütecessis genç kızlar varacakları erkeğin kim ve nasıl olduğunu anlamak için aynaya bakmaktadırlar. Ayna ile tefeül sırasında odanın nîm-muzlim olması ve bunun için de zayıf ve solgun bir ziya neşreden meşale gibi bir menba'-ı ziyâ istimali lazımdır. Ekser falcılar ayna vasıtasıyla keşf-i istikbâle çalıştıkları ve müşterilerini memnun eyledikleri sırada odalarına veya dükkânlarına başka bir hâl ve manzara vermekte ve bu suretle müşterilerinin dikkat ve meraklarını celbetmektedirler. Mesela, dükkân veya odanın duvarlarını serapa sihirbazlara mahsus olan kırmızı bezler veya kâğıtlarla örtmekte ve kullanılacak menba'-ı ziyâyı da mesela bir kırmızı fener vasıtasıyla aynaya aksettirirler ki bu suretle müşterilerin merak ve teccüssleri bir kat daha ziyadeleşir. Zaten sihirbazların gayet sade bir şeyi mümkün olduğu kadar fevkalade ve garip bir şekle vazetmekte maharetleri bulunup bu sayede kendilerine müracaat eden sâde-dilleri kolayca iğfal ve ikna eylemektedirler (Avanzâde M. Süleymân, 1914: 13-14).

Kuyular vasıtasıyla keşf-i istikbâl

Kuyular vasıtasıyla geleceğe dair bir şeyler öğrenmek de fal bakmanın bir diğer yöntemidir. Türkiye'nin bazı illerinde bu maksatla ziyaret edilen çeşitli kuyular vardır. Örneğin; Yenikapı Mevlevihanesi yakınında bulunan Merkez Efendi Türbesi önündeki niyet kuyusu buna örnektir. Evlenmek, çocuk sahibi olmak gibi amaçlarla söz konusu kuyu ziyaret edilir. Buradaki niyetler ışık görmek, ses almak suretiyle yorumlanır. Ayrıca ziyaretin ardından kuyunun çevresinde parmaklıklarla çevrili bir toprak parçasından biraz toprak alıp saklamak ve niyet gerçekleştiğinde bu toprağı yerine bırakmak ziyaretin bazı âdetlerindedir (Tanyu, 1967: 228-229).

Avanzâde Mehmed Süleymân'ın eserinde kuyular vasıtasıyla fala bakmanın usulü örneklendirilerek anlatılmıştır:

Bazı mahallerde de kuyular vasıtasıyla talihe bakılmaktadır. Sûret-i icrâsına gelince: Bir adam görmek istediği gaipteki bir adamı niyet eyler, o anda istediği şahsın siması veya hayali suyun sathına akseyler. Vefat etmiş bir şahsı bile görmek mümkün olur ki şehrimizde Eyüp Sultan cihetinde mürtefi bir nokta üzerinde bulunan kuyu bu cümleden olup umurun malumudur. Abdest alarak üç İhlâs ve bir Fâtihâ-i Şerîfe okur, niyyet-i hayriyye ile görmek istediği şahsı zihnen tahattur ve tasavvur eyler ve suyun sathına nazar eyler. O sırada bazen yalnız ve bazen bir kalabalık içinde bulunmak üzere murat eylediği şahsın hayalinin geçtiğini görür. Eğer murat olunan şahıs ölmüş ise cenaze hâl ve manzarasında geçirilir.

Fakir, bir kere çocukluğumda bu kuyuyu ziyaret eylemişsem de hatıratı mürûr-ı zamân ile kaybolduğundan ve ondan sonra da bir kere daha ziyarete muvaffak olamadığımdan daha ziyade malumat veremeyeceğim. Bu gibi husûsâtı bizde erkeklerden ziyade kadınlar merak ederler. Şehrimizin neresinde sihirciliğe, büyücülüğe, remmallığa ait şey var ise hepsini bilirler. Erkeklerimizin çoğu bunların mevcudiyetinden bile haberdar değildirler. Bu sebeple kadınlarımızdan birçoğu cuma günleri mezkûr kuyunun bulunduğu semte gidip istihârâtta bulunmaktadırlar (Avanzâde M. Süleymân, 1914: 14-15).

İstihare suretiyle keşf-i istikbâl

Bir din bilgisi terimi olan *istihare* Türkçede “girişilecek bir işin hayırlı olup olmadığını rüyadan anlamak için abdest alıp dua okuyarak uyuma” (*Türkçe Sözlük*, 2019: 1215) olarak tanımlanmakta, bu amaçla yapılan eylem ise *istihareye yatmak* “girişilecek bir işin hayırlı olup olmadığını göreceği rüyadan anlamak için abdest alıp dua okuyarak uyumak” (*Türkçe Sözlük*, 2011: 1215) fiiliyle ifade edilmektedir. İslamiyet'te istihare, bir işin hayırlı veya hayırsız olduğunu anlamak için iki rekâtlik istihare namazı kılınmak suretiyle gerçekleştirilir. Özellikle genç kızların evlilik zamanı evleneceği gençle ilgili istihareye yatması ya da kendisinin talebi doğrultusunda tanıdığı başka biri tarafından istiharenin yerine getirilmesi bugün hâlâ süregelen bir âdettir. Sadece evlilik için değil olumlu/olumsuz bütün yanları merak edilen pek çok konuda istihareye yatıldığı bilinmektedir.

Avanzâde de istihare ile keşf-i istikbâl konusunda şu bilgilere değinir:

Bizde keşf-i istikbâl için bir vasıtaya daha müracaat edilmektedir ki bunu da kadınlarımız istedikleri zaman matluba muvafık bir surette mevki'-i tatbîke vazeylemektedirler ki buna da “istihare” denilir. İstihareye bakan bir adam abdest alır ve iki rekât Allah rızası ve iki rekât da husûl-i maksad için namaz kılar ve müteakiben sağ tarafına yatarak uyur. Rüyasında matlup ve maksudu her neden ibaret ise o adama zahir ve aşikâr bir surette beyan olunur. Genç kızlar istihareyi ve bunun için okunması muktezi duayı bilirler. Bir genç kız, ileride varacağı erkeği bile bu sayede anlayabilir yani kendisine zevç olacak adamı rüyasında aynıyla görür. İstihare duası malum olduğu gibi arzu edildiği zaman kadınlar vasıtasıyla öğrenileceğinden ve buraya derci münasip görülmediğinden bu kadarla iktifa kılındı (Avanzâde M. Süleymân, 1914: 15-16).

Sonuç

Toplumların her kesiminde yüzyıllardır varlığını sürdüren fal ve benzeri uygulamaların başlangıcı, insanın kendini ve evreni ilk fark ediş serüveniyle eş zamanlıdır. Önceleri geçmiş ve bilhassa geleceğiyle ilgili çıkarımlarda bulunmak amacıyla bu tarzda yöntemlere başvuran insan, sonraları bu faaliyetleri hoşça vakit geçirmek, eğlenmek gayesiyle yerine getirmiştir. Fal türlerinin su falı, ayna falı, taş falı, kahve falı gibi çeşitlere ayrılarak adlandırılmasında aracı olan cismin büyük rolü bulunmaktadır. Tarihin çok

eski dönemlerinden bu yana kültürden kültüre bazı değişiklikler göstererek gelişen fal geleneği, hem İslamiyet öncesi hem de İslamiyet'ten sonra kaleme alınan bazı eserlerde konu edilmiştir. Sözlü ve yazılı kaynaklardan takip edebildiğimiz bu bilgiler, yalnızca bahsi geçen gelenekle ilgili değil kültürün yapı taşlarında meydana gelen gelişmeleri de göstermesi bakımından önemlidir. Bugün Türkçe söz varlığında yer alan *fal açmak*, *fal tutmak*, *fala bakmak*, *niyet tutmak*, *niyet çekmek*, *kötüye veya iyiye yormak*, *gaipten haber vermek* vb. eylemler, *fala inanma falsız kalma* gibi söylemler fal kültürünün toplumda ne kadar yaygın olduğunun bir diğer göstergesidir. Bunun yanı sıra fal geleneği, kültür malzemesi olma vasfı dışında insan ruhuyla yakından ilişkisi nedeniyle de psikoloji, sosyoloji gibi ilimlerle iç içedir. Çünkü insan çoğu zaman kısmen bildiği ya da bilmediği konuları merak veya keşfetme arzusuyla girişimlerde bulunarak ruhunu rahatlatmaya eğilim göstermiştir. Bu amaçla yerine getirilen, insanlar arasında gelenek hâlinde süregelen uygulamaların yanı sıra günümüzde gelişen teknolojiyle birlikte değişik fal yöntemlerinin de icra edildiği bilinmektedir. Bilgisayar falı, bu fal türlerine örnektir.

Avanzâde Mehmed Süleymân tarafından kaleme alınan *Ulûm-ı Hafıyyeden Âyîne ile Keşf-i İstikbâl* adlı eser de kuşlar, ayna, ağaç yaprakları, duman vb. vasıtasıyla fal usullerine yer vererek bu türlerin uygulanma aşamasına katkıda bulunmuştur. Ayrıca eser, Türk toplumunda olduğu gibi birçok Avrupa ülkesinde de bu tarzda faaliyetlerin varlığını ve önemini gösterir niteliktedir. Bütün bu uygulamalara bakıldığında kullanılan teknikler arasında birçok ortak yönün olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Avanzâde Mehmed Süleymân. (1330/1914). *Ulûm-ı Hafıyyeden Âyîne ile Keşf-i İstikbâl*. Dersaadet: Keteon Matbaası.
- Aydın, M. (1995). Fal. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (C. 12, ss. 134-138). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Beydili, C. (2004). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. (Çev. Eren Ercan). Ankara: Yurt Kitap Yayın.
- Çetindağ, Y. (2009). *Ayna Kitabı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Duvarcı, A. (1993). *Türkiye'de Falcılık Geleneği İle Bu Konuda İki Eser "Risâle-i Falnâme Lî Ca'fer-i Sâdik" ve "Tefe'ülname"*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Dülger, E. (2011). Evliya Çelebi Seyahatname'sinde Fal. *Turkish Studies-International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6 (4), 97-105.
- Ercilasun, A. B. ve Akkoyunlu, Z. (2015). *Kâşgarlı Mahmud Dîvânü Lugâti't-Türk (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin)* (2. baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erdoğan Çeltik, S. (2017). Avanzâde Mehmed Süleyman Kültür ve Edebî Hayatımıza Katkıları. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Ertaylan, İ. H. (1951). *Falnâme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Kültürel, Z. ve Koç, A. (2011). Bir Kürek Kemiği Falı Metni: Risâle-i 'İlm-i Ketf. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 6, 131-148.
- Serrican Kabalcı, E. (2022). *Diplomalı Kız ve Billur Kalp'te Çiçeklerin Dili: Niyet Kartlarıyla Fal Bakma. Folklor Akademi Dergisi*, 5 (3), 752-761.
- Tanyu, H. (1967). *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Tavkul, U. (2007). Kıpçak Kökenli Türk Boylarında 'Kürek Kemiği' ve 'Kumalak-Taş Falı. *Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri 2003 (Cilt 2)* içinde (ss. 181-190). Ankara.
- TDK (2019). *Türkçe Sözlük* (11. baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, T. (2013). *İrk Bitig*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uzun, M. (1995). Fahnâme. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (C. 12, ss. 141-145). İstanbul: *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*.

Adres

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

17. Şarkı eğitiminde iletişim, dil ve kültür

Dilek MOĞULBAY¹

APA: Moğulbay, D. (2023). Şarkı eğitiminde iletişim, dil ve kültür. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 206-223. DOI: 10.29000/rumelide.1330439.

Öz

Bu araştırmada ses eğitimcilerinin iletişim bilgi ve becerileri ile estetik ve artistik tutumları incelenerek, dil ve kültür bilgilerini, duygu ve düşüncelerini öğrenciye sunma şekillerinde derin bir anlayışa yönelebilmesi için bir bakış açısı oluşturmak amaçlanmaktadır. Şarkı eğitiminde iletişimin gerekliliği hangi boyutta olmalıdır? Şarkıda kullanılan dilin fonetik, semantik ve morfolojik özelliklerinin bilinmesi icra kalitesini artırır mı? Şarkı eğitimde kültür, kültürlenme, kültürlenme ve kültürleşme hangi yönde gerçekleşir? soruları, araştırmanın problem durumunu oluşturmaktadır. Bu çalışmada “nitel” yöntem kullanılmıştır. Çalışmanın modeli; “betimsel analiz” ve “içerik analizi modeli” dir. İçerik analizinde verilerin elde edilebilmesi için; “kaynak tarama” ve “yarı yapılandırılmış görüşme” yöntemleri kullanılmıştır. Şarkı eğitiminde öğretimsel iletişimin kullanılması ile duygu, bilgi ve becerileri paylaşarak davranış değişikliği meydana getirebilmek için kültür, dil ve iletişim becerileri, empati (duygudaşlık), sempati, özgecilik ve psikolojik sağlık konularının değerlendirilmesi, çalışmanın önemini göstermektedir. İletişim, davranış değişikliği meydana getirmek üzere fikir, bilgi, haber, tutum ve becerilerin paylaşılması sürecidir. İletişim becerilerine sahip olan kişiler yaşantılarında karşılaştıkları tüm olumsuz ve engelleyici durumları daha kolay ve sağlıklı şekilde atlatabilmektedirler. Diğer insanlarla olan ilişkileri daha tatmin edicidir ve meslek hayatları daha başarılı olmaktadır. Empati, sempati ve özgecilik kavramlarını çok iyi kullanabilmelidir. Psikolojik sağlıkla da risk, olumsuzluklarla mücadele etme yeteneği ve kişinin olumsuz olay sonrası yeni duruma adaptasyonu gibi faktörler ön plandadır. Çalışmada ses eğitimi ve şan eğitiminde kullanılan 2 örnek şarkının dil ve kültür özellikleri de incelenmiştir. Elde edilen tüm veriler analiz edilmiş ve çözümlenmiştir. Sonuç olarak, şarkı eğitiminde iletişimin önemli olduğu, şarkıların yazıldığı dil ve kültür özelliklerinin iç içe kullanılarak çok kapsamlı bir şarkı çalışması yapılması ile icranın etkili yönde artacağı önemli sonuçlar arasındadır. Şarkı eğitiminde tüm tekniklerin üst seviyede kullanılması ile birlikte geliştirilecek özgün, kültürel ve estetik anlayışın şarkı icrasına olumlu katkılar sağlayacağı öneriler arasındadır.

Anahtar kelimeler: Şarkı eğitimi, iletişim, dil, kültür

Communication, language and culture in song education

Abstract

The aim of this study is to examine the communication information and skills of voice educators, as well as their aesthetic and artistic attitudes, and to create a perspective in order to turn to a deep understanding in the way of scanning language and culture and presenting them to the student with emotion and thoughtfulness. What dimensions should the necessity of communication be in song education? Does knowing the phonetic, semantic and morphological features of the language used in

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Müzik Öğretmenliği (Sivas, Türkiye), dilek48-@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6630-9188 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 21.06.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330439]

the song increase the performance quality? In what direction does culture, enculturation, acculturation and acculturation take place in song education? questions constitute the problem situation of the research. In this study, the "qualitative" method was used. The model of the study is; "descriptive analysis" and "content analysis model". In order to obtain data in content analysis; "resource scanning" and "semi-structured interview" methods were used. The use of instructional communication in song education, the ability to create behavior change by sharing emotions, knowledge and skills, the evaluation of culture and language and communication skills, empathy (sympathy), sympathy, altruism and resilience show the importance of the study. Communication is the process of sharing ideas, information, news, attitudes and skills to bring about behavioral change. People who have communication skills can overcome all the negative and obstructive situations they encounter in their lives more easily and healthily. Their relationships with other people are more satisfying and their professional life is more successful. He should be able to use the concepts of empathy, sympathy and altruism very well. In psychological resilience, factors such as risk, ability to cope with negativities, and adaptation of the person to the new situation after a negative event are at the forefront. In the study, the language and cultural characteristics of 2 sample songs used in vocal training and vocal training were also examined. All obtained data were analyzed and analyzed. As a result, it is among the important results that communication is important in song education and that the performance will increase effectively by making a very comprehensive song study by using the language and cultural features in which the songs are written. It is among the suggestions that the original, cultural and aesthetic understanding that will be developed with the use of all techniques at a high level in song education will contribute positively to the performance of the song.

Keywords: Song training, communication, language, culture

1. Giriş

Bir toplumun eğitilmesi ve gelişmesinde en güçlü sanat alanlarından biri de müziktir. İnsan konuşmada ve şarkı söylemede sesini ve dilini kullanmaktadır. Toplumların uygarlaşmasında kullanılan dil; jest, hareket, mimik ve vücut dili ile de birleşerek daha etkin bir biçimde kullanılmaktadır. Sözcükler ve sesler ile etkin bir işbirliği kurarak duygularını melodilerle ifade etmek isteyen insanlar müzik yapmaktadırlar. Ve insan sesi oldukça kıymetlidir.

Sözlü ezgilerin “**şarkı**” tanımına girdiği bilinmektedir (Çelebioğlu, 1986: 180). En temel düzeyde bir şarkı; melodi, şiir, hikaye ya da metin içermelidir. Bu nedenle “**sözlü müzik**” tanımını şarkı için kullandığımızda aklımıza şarkıyı oluşturan şiirler, kısa hikayeler ya da metinler de gelmelidir. Çalışmada birbiri ile ilgili ve ilişkili olan genel konulara göz atarak öncelikle eğitim, öğrenme, öğretme ve öğretim kavramlarını genel olarak inceleyelim.

1.1. Eğitim nedir?

Bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla istendik ve kasıtlı değişiklik meydana getirme sürecidir (Ertürk, 1972). Bireyin doğumuyla başlayıp ölümüne kadar devam eden bir süreçtir.

1.2. Öğrenme nedir?

Bireyin çevresiyle kurduğu etkileşim sonucu zihinsel simge veya bağlantılarımızdaki uzun süreli değişikliklerdir (Ormrod, 2013). Öğrenilen bilgilerin hemen ya da daha sonra kullanılmak üzere uzun süre saklanması gerekmektedir. Bu noktada kalıcı izli özellik taşıması gerekir.

1.3. Öğretme nedir?

Öğrenmeleri planlama ve gerçekleştirme etkinliğidir (Ertürk, 1972). Öğretme, öğrenmenin belli bir amaç doğrultusunda başlatılması, sürdürülmesi ve gerçekleştirilmesi sürecidir.

1.4. Öğretim nedir?

Öğrencilerin öğrenmelerine yönelik okullarda yapılan ve hedefler doğrultusunda düzenlenen planlı, programlı ve sürekli kontrol edilen tüm etkinliklere öğretim denir. Öğretim süreci kontrolsüz ve kendiliğinden yürütülemez. Bir öğretim sürecinin etkili bir şekilde yürütülebilmesi için sistemli ve belli başlı ilkeler çerçevesinde hareket edilmelidir. Bu süreç, ilkeler çerçevesinde okul içinde ve dışında etkinliklerin başarıyla yürütülebilmesi için rehber görevi görmektedir (Komisyon, 2017: 4).

Öğretim, öğretme ve öğrenmeyi kapsar. Eğitim de öğrenme, öğretme, öğretim konularının tamamını kapsar. Bu çalışmanın konusu, şarkı eğitimi ile ilgili eğitimsel ve öğretimsel konular ile ilgili olduğundan bazı tanımlara göz atmamız gerekir.

Verilmesi düşünülen ses eğitiminin konuşma için mi, şarkı söyleme için mi verileceği, hangi yaş grubu bireylere, hangi müzik eğitimi ve hangi ses eğitimi türü kapsamında uygulanacağı, teknik olarak planlanmalıdır. Ayrıca müzik eserlerinin seslendirilişinde, ne kadar süreyle ve nasıl bir içerikle verileceğinin belirlenmesi ve saptanacak olan hedef ve davranışlara uygun yöntemlerle bireye uygun repertuarın kazandırılması gereklidir (Töreyn, 2008: 162). Töreyn'in bu ifadesi ile ses eğitiminin boyutlarını hatırlayarak devam edelim.

1.5. Ses eğitiminin boyutları

Töreyn (2008), ses eğitimindeki uygulama boyutlarını 3'e ayırmıştır. Bunlar: **1. Ses Eğitimi** **2. Şarkı Eğitimi** **3. Şan Eğitimi**

Ses eğitimine “**konuşma eğitimi**” ile başlanmalıdır. Konuşma dili; konuşmanın tüm aşamaları ile ilişkilidir. Ses eğitimi alan bir öğrenci, aşağıdaki önerileri uygularsa, konuşma çalışmalarını en iyi şekilde ilerletebilir. Konuşma eğitimi kişinin gelişiminde; eğitsel, kültürel, sanatsal, siyasal ve ekonomik ilişkileri çok önemlidir. Fonetik yapıya uygun olarak yapılan diksiyon, vurgulama, tonlama, artikülasyon, cümleme gibi çalışmalar sayesinde konuşma eğitiminde karşılaşılan sorunlar giderilebilmektedir.

- Konuşma ve fonetiklerin temel özelliklerini, öncelikle ana dilinde öğrenmeli ve geliştirmelidir.
- Ana dilindeki şarkıları söylemeden önce, şarkı metinleri veya şiirlerini çokça okuyup tecrübe kazanmalıdır.
- Kendi şarkı sesini, önce ana dilindeki şarkılar ile etkili kullanmayı öğrenmelidir.
- Yabancı dildeki bir şarkıyı söylemeden önce, o dilin konuşma ve fonetik özelliklerini tam olarak bilmelidir.
- Yabancı dildeki bir şarkıyı seslendirme çalışmalarında, o şarkının metninin anlamını tam olarak bilmeli ve sözlerini doğru olarak kavramalıdır.
- Bireyler seslendireceği eserin ritmik ve melodik özelliklerini sözler ile çok detaylı bir çalışma planı oluşturarak uygulamalıdır.

Konuşma dili, gùnlük hayatta konuşurken kullanılan dildir ve yazı dilini besleyen en önemli kaynaktır (Vural, 2005: 114). Konuşmak için gereken sesin oluşturulmasında nefes, ses telleri ile buluşur ve oluşan bu sesler ağız içi bölgelerdeki artikùlasyon odaklarında şekillenerek sözcüklerin oluşmasını sağlar. Konuşma dili; konuşmanın tüm aşamaları ile ilişkilidir. Konuşma dili içinde bulunulan kùltür içinde doğar, gelişir ve olgunlaşır.

Ses eğitmcilerinin, ses eğitimi tekniklerini ve vokal sağlığı koruma konularını anlamaları ve öğrencileri vokal olarak yönlendirebilmeleri önemlidir. Vokal teknikler ve vokal pedagoji açasından incelendiğinde, vokal teknikler ve vokal pedagoji konularında bilgi sahibi olmalıdırlar. Bu; doğru nefes alma, ses projeksiyonu, tonlama ve vokal renk gibi alanlarda becerilerini geliştirmelerini sağlar (Çevik, 2019: 165). **Ses eğitiminde** öncelikle nefes, vücut rahatlığı ve yumuşaklığı, dil ve konuşma, artikùlasyon (ekleme-boğumlanma) ve entonasyon gibi temel öğeler sürekli işlenmeli, doğru, temiz ve yerinde şarkı söylemek (entonasyon) için bu konular büyük bir titizlikle çalışmalıdır.

şarkı söyleme eğitiminde ses, nefes ve dil unsurlarının doğru, etkili ve güzel kullanılmasına yönelik olarak sözlerle ve müzikle ilgili olan davranışları kazandırmayı amaçlayarak, şan eğitimine temel oluşturmak gereklidir. şarkı söyleme eğitimi temelde, ses, soluk ve dil unsurlarının doğru, etkili ve güzel kullanılmasına yönelik olarak sözle ve müzikle ilgili olan davranışları kazandırmak amaçlanmaktadır (Töreyn, 2000; 88).

Özellikle anadilimizde seslendirilen eserlerde, Türkçenin yapı ve kuralları dikkate alınarak, dil-konuşma çalışmaları üzerinde titizlikle durulmalıdır. Ses eğitmcileri, eğitim süreci içerisinde karşılaştıkları sorunlara yönelik yeni yaklaşımlar geliştirebilmeli, ses ile ilgili disiplinlerarası çalışabilmelidir.

Ses eğitimi, ensemble ve koro eğitiminde, repertuvar çeşitliliği, kùltür ve çalışma disiplini konularına yer verilmelidir. Bireyin ya da koronun, müzikal üslup ve formasyonu, yorumlama becerisi, genel kùltürü geliştirme konularında, eğitciler gerekli özeni göstermelidir. Evrensel müzik eğitiminin temel ilke ve amaçları doğrultusunda, ana dilin dışında bir dildeki eseri seslendirmek istenebilir. Ancak şarkı dilinin fonetik özellikleri çok iyi bilinmelidir. Müzikte, dilin etkin ve doğru kullanılmasıyla güzel ve anlaşılır bir kalite yaratmak gereklidir (Moğulbay, 2010: 4).

şan eğitimi ise; ses eğitiminin içinde, temelde şarkı söyleme eğitimine dayandırılarak, ses eğitiminde kazandırılan sesle ilgili tüm doğru davranışların geliştirilmesini amaçlar. Sesi kullanmada ileri düzeyde sanatsal söyleme biçimi ve alışkanlığı kazandırılması, şan eğitiminin önemli amacıdır. Ayrıca şan eğitimi sese, kıvraklık, dayanıklılık ve sağlamlık kazandırmayı amaçlar (Töreyn, 2008: 162). Etüd ya da eser; inceleme-çözümleme-seslendirme olarak bir basamaklandırılmayla çalıştırılmalıdır.

2. Araştırmanın modeli

Bu çalışmanın modeli; “betimsel analiz” ve “içerik analizi modeli” dir. Betimsel analiz dört aşamadan oluşur: 1. Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma, 2. Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, 3. Bulguların tanımlanması, 4. Bulguların yorumlanması (Yıldırım ve şimşek, 2016: 240).

Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derin bir işleme tabi tutulur ve betimsel bir yaklaşımla fark edilmeyen kavram ve temalar bu analiz sonucu keşfedilmeye çalışılır (Yıldırım ve şimşek, 2016: 239). Araştırmada kavramsal çerçevede elde edilen tüm veriler betimlenerek çözümlenmiş ve istenilen sonuçlara ulaşılmıştır.

2.1. Araştırmanın deseni

Çalışmanın deseni; “eylem araştırması” desenidir. Eylem araştırmalarında esnek bir yaklaşım söz konusudur. Araştırmacının veriye yakın olması, süreci yakından tanınması ve yaşaması önemlidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 74).

Berg (2001), eylem araştırmalarını üç tür altında toplamaktadır. Bunlar: “Teknik/bilimsel/işbirlikçi eylem araştırması”, “uygulama/karşılıklı işbirliği/tartışma odaklı eylem araştırması”, “özgürleştirici/geliştirici/eleştirel eylem araştırması” (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 308). Bu çalışmada eylem araştırma deseninin, üçüncü türü kullanılmıştır.

2.2. Veri toplama aracı

Çalışma sürecinde; içerik analizi bağlamında verilerin elde edilebilmesi için; kaynak tarama ve yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen veriler çözümlenerek, betimlenmiştir.

2.3. Verilerin toplanması ve analizi

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde, betimsel analiz ve içerik analizi yaklaşımından yararlanılmıştır. Betimsel analiz yaklaşımına göre elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Betimsel analizde görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 239).

İçerik analizinde ise temel amaç toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. İçerik analizinin yapılışında birtakım aşamalar vardır. Nitel araştırma verileri dört aşamada analiz edilir. 1. Verilerin kodlanması, 2. Temaların bulunması, 3. Kodların ve temaların düzenlenmesi, 4. Bulguların tanımlanması ve yorumlanması (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 243).

3. Amaç ve önem

Bu araştırmada ses eğitimcilerinin iletişim bilgi ve becerileri ile estetik ve artistik tutumları incelenerek, dil ve kültür bilgilerinin, duygu ve düşüncelerini öğrenciye sunma şekillerinde derin bir anlayışa yönelebilmesi için bir bakış açısı oluşturmak amaçlanmaktadır.

Şarkı eğitiminde öğretimsel iletişimin kullanılması ile duygu, bilgi ve becerileri paylaşarak davranış değişikliği meydana getirebilmek için kültür, dil ve iletişim becerileri, empati (duygudaşlık), sempati, özgecilik ve psikolojik sağlık konularından yararlanılması, çalışmanın önemini göstermektedir.

4. Yöntem

Bu çalışmanın yöntemi; “nitel” yöntemdir. Nitel araştırma yöntemi, bilgiye tümevarım yöntemini kullanarak ulaşmaya çalışmaktadır. Nitel veri analizi, kaynak tarama, gözlem ve görüşme gibi veri toplama yöntem ve teknikleri ile elde edilen verilerin düzenlendiği, kategorilere ayrıldığı, temaların keşfedildiği ve sonuçta tüm bu sürecin rapora aktarıldığı bir etkinlikler toplamıdır. Nitel veri analizinde temel amaç, sosyal gerçekliğin içerisinde gizli bir biçimde bekleyen bilginin gün yüzüne çıkartılmasıdır (Balcı, 2005: 38).

Nitel veri analizi türlerinden biri olan betimsel analiz ile elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Veriler araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara göre düzenlenebileceği gibi, görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular ya da boyutlar dikkate alınarak ta sunulabilir. Daha sonra yapılan bu betimlemeler açıklanır ve yorumlanır, neden-sonuç ilişkileri irdelenir ve birtakım sonuçlara ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 239).

1. Bulgular ve yorum

Müziğin tam merkezinde insan vardır. İnsanı bireysel ve toplumsal olarak **“insan”** yapan şey ise; **“kültür”** dür. Söz konusu müzik kültürü ise bu ilişki, insan-kültür-müzik birlikteliğinin bir sonucu olarak anlam kazanmaktadır. Farklı kültürler ve toplumsal özellikler ile birlikte şarkılarda bulunan makamsal, meleodik ve ritmik özellikler de birbirinden farklıdır.

Dilin iletişim aracı olması gibi çok önemli işlevleri vardır. Dil, kültürü oluşturan öğeler arasındaki iletişim ve etkileşimde odak noktası konumundadır. İnsanların birbirleriyle ilişkileri, toplumların toplumlarla etkileşimleri, kültürleşmeler ve kültür alış-verişleri, dille gerçekleşmektedir. Şarkı eğitimi alanında kullanılan şarkıların öğretiminde kültür alanı ile ilişkili çalışmak oldukça önemlidir (Moğulbay, 2021: 16).

Bireyin öncelikle içinde yaşadığı toplumun milli dil ve kültürünü iyi öğrenmesi gerekmektedir. Sosyolojik bir olgu olarak bireylerin çevresiyle duygu ve düşüncelerini paylaşma ve bu yönde iletişim kurma eğilimlerinde seslerini bir araç olarak kullanmalarının geçmiş, insanoğlunun varoluşuna dayanmaktadır (Polat, 2016: 33).

Ulusların karakterleri ve kültürlerini dillerinde araştırmak gereğine inanan Humboldt'a göre; “dil bir ulusun kültür düzeyini gösteren en iyi araçtır” (Aktaran: Akarsu, 1998: 7). Bazı öğrenciler, yabancı bir ülkenin ana dil olarak konuştuğu bir dili öğrendikleri zaman, söz konusu ülkede belki de hiç bulunamayacaklarının farkındadırlar. Bu durumda öğrenciler, söz konusu o ülkedeki kültür yani yaşam tarzı hakkında kendilerine dolaylı yoldan bilgi sağlayacak kaynaklar bulmalıdırlar. Bunun için de farklı dillerde şarkı öğrenmek oldukça etkilidir.

Yabancı dilde yazılmış şarkıları öğrenen bir öğrencide mutluluk duygusu da uyanacaktır. Öğrenilecek şarkıyı öğretirken şarkının genel özelliklerini geliştiren bir öğrenci farklı toplumlar ve kültürler hakkında da bilgi sahibi olacaktır.

Baymur'a göre **dil** (1978); “kültürün temel ögesi olan, insanları birbirine yaklaştıran, aralarında iletişimi sağlayan en güçlü araçtır. İnsanlar genel olarak konuşma yoluyla birbirleri ile iletişim kurarlar. Aslında dil bir sembol, ipucu kimliğine girmiş bir uyarıcıdır. Bu semboller ses titreşimleri şeklinde olabileceği gibi, yazılı ve devinimsel de olabilir. Bazen de anlatım mimik ve jestlerle tamamlanır ve kuvvetlendirilir. Dil ögesi, müzik içinde kullanıldığında duyguları etkiler ve heyecanları uyarır. O halde dil söz konusu olduğunda düşünme, devinim ve duyuş bir bütün oluşturur” (Baymur, 1978: 105).

Bir ülkenin kültürü sadece o ülkenin yaşam biçimi ve günlük hayatını temsil etmez. Ses eğitiminde kullanılan repertuvarda, şarkıdaki ana dili veya yabancı dilde bir şarkıyı kullanmak istediğimizde sadece yeni öğrenilecek dilin özellikleri değil, o dilin konuşulduğu yerin kültürünün de öğrenilmesi gerekir. Çünkü ülkemizde bile yöresel ve bölgesel çok kültürlülük, ana dilde şarkı icrasında bazı zorluklar göstermektedir. Yabancı dilde bir şarkıyı seslendirecek olan öğrenci, o dili ana dil olarak konuşan insanların kültürü hakkında da geniş bir bilgiye sahip olmalıdır (Moğulbay, 2021: 157).

Bu nedenle ana dilde ya da yabancı dilde şarkı öğretimi, kültür öğretimini de beraberinde gerektirir. Ses eğitiminde kullanılan repertuvarda, yabancı bir dildeki bir şarkı ile birlikte o dilin başlangıç seviyesindeki öğrenciler; bireysel veya ailevi bilgiler, alışveriş, yerel coğrafya, meslek gibi konular çerçevesinde kurulan cümleleri ve bu konular çerçevesinde sık sık kullanılan ifadeleri de araştırabilirler. Hatta karşılaştıkları şarkıdaki kullanılan dil, onlar için 2. ya da 3. bir yabancı dile başlangıç bile olabilir. Bunun yanında bilindik ve alışlagelmiş konular hakkında doğrudan ve basit bir bilgi alışverişi gerektiren dil kullanım egzersizlerini şarkıdaki dilde gerçekleştirebilir ve kendi özgeçmişlerini, yakın çevrelerini ve temel gereksinimlerini bir şekilde tanımlayabilirler (Moğulbay, 2021: 5).

Bununla birlikte iletişimin kültürel gelişimi ve iletişim türlerinin çeşitlenmesi, toplumlarda müziğe düşen iletişim rolünün artmasına sebep olmuştur. Başlarda bir iletişim biçimi olarak benimsenen müzik, zaman dilimi içerisinde bireylerin (ve öğrencilerin) davranışlarını ve duygularını düzenleyen, aynı zamanda bireylerin yaratıcılıklarını etkileyen eğitimsel bir araca dönüşmüştür (Macdonald ve Miell, 2000: 58).

2.1. Müzikteki şarkı türleri

2.1.1. Şarkı: Terim dilimize Arapça “şark” tan dolayısı ile doğu ile ilişkili olan “şarki” den geldiği sanılmaktadır. Aslında batı formunda “lied” türü ve Hacı Arif Bey’in geleneksel Türk Müziği çerçevesinde bestelediği “şarkı” türü derin benzerlikler göstermektedir (Say, 1985: 1152).

2.1.2. Türkü: Bu terim, “Türk” sözcüğünün sonuna Arapça “ile” eki olan “i” nin eklenmesiyle türetilmiştir. Hlk arasında ezgiyle söylenen bütün halk şiirleri türkü olarak görülmektedir. Türkülerin kaynağınsanın yani halkın özelemleri, acıları, sevgisi ve tutkularıdır (Say, 1985:1233).

2.1.3. Arya (Canzone): Eşlikli, solo ses için yazılmış, sözlü, biçim açısından gelişkin sahne şarkısıdır. Opera, oratoryo, kantat, passion gibi formlarda yer alan bağımsız, ama bir yandan da eserin akışındaki duygusal yükselişi perçinleyen, bağlayıcı parçadır. Arya, opera sanatının en çekici öğelerinden biri olarak ses müziğinin simgesi özelliğinde görülmüş, opera tarihi boyunca sözlerle müziğin kaynaşım imasını öngören yeni stil ve tekniklerin doğup gelişmesini sergilemiştir (Say, 2009: 38).

2.1.4. Lied (Gesang): Almanca şarkı anlamına gelen, bir şiirin piyano eşlikli şarkı olarak bestelenmesidir. Alman stili “sanatsal şarkı” demektir (Say, 2009: 323).

2.1.5. Chanson: Orta çağdaki dindışı şarkılar için kullanılan bu terim, zamanla şekil değiştirerek, çalgılar için kullanılmıştır (Yurga, 2005: 13).

2.1.6. Song: Aglo-Amerikan müzik terminolojisinde, bütün şarkı çeşitleri için kullanılan terimdir (Say, 2009: 483).

2.1.7. Opera: Sözlerinin çoğu veya tamamı; orkestra, koro veya orkestra-koro eşliğinde sahnede oynanarak söylenir. İçinde uvertürden baleye, aryadan reçitative, korodan kanona değin, çokseslilikte var olan türlerin hemen hemen hepsini barındırır. Kostüm, dekor, libretto gibi öğeler, onun sahne yanını ve sunumunu güçlendirir (Yurga, 2005: 66).

2.1.8. Madrigal: İtalya’da 14. yüzyılda doğan, Rönesans döneminde gelişim gösteren, yaygın bir şiir ve müzik formu. Dindışı özellikte, çoğunlukla aşk şarkılarından oluşan, özgür yapıda bir ses müziği parçasıdır (Say, 2012: 329).

2.1.9. Kantat: Solo şarkıcılar ve koro için çalgı eşlikli birkaç bölümden oluşan, kilise ya da konser salonunda seslendirilmek üzere yazılmış, konulu sahne müziğidir (Say, 2012: 285).

2.1.10. Motet: Avrupa müziğinde 13. yüzyılın başlarından 18. yüzyıla kadar varlığını sürdüren bir dinsel müzik çeşitidir. Terimin, eski Fransızca: mot: söz'den kaynaklandığı sanılmaktadır (Say, 2012: 353).

2.1.11. Passion: İsa peygamber'in çektiği acıları ve daha çok çarmıha gerilişini konu alan eser. Kutsal kitapta anlatılan trajik olaylar, plastik sanatlarda ve 17. yüzyılda müzikte sıkça işlenmiştir (Say, 2012: 417). Tanımlardan da anlaşıldığı gibi sözlü "**şarkı**" türüne; "şiiresel metinleri içerisinde barındıran, çalgı eşlikli ya da eşiksiz seslendirilmek üzere, bir insan sesi (solo) ya da toplu insan sesleri (koro) için yazılan dini, yarı dini ya da dindışı konulu müzik eserleridir" diyebiliriz.

2.2. İletişim nedir?

İlgili literetür incelendiğinde iletişimin çeşitli tanımları görülmektedir. Bunlardan bazıları şöyledir:

- İletişim, bilgi üretme, aktarma ve anlamlandırma sürecidir (Dökmen, 1994: 15).
- İletişim, kişiler arasındaki sözel ve sözel olmayan konuşmalardır (Açıköz, 1996: 131).
- İletişim kişiler arası bir düşünce ve duygu alışverişidir. Düşünce ve duyguların karşılıklı olarak anlaşılmasını içeren söz konusu olay ve sorunla ilgili karşılıklı tahmini hedefleyen bir süreçtir (Özer, 2001).
- İletişim, davranış değişikliği meydana getirmek üzere fikir, bilgi, haber, tutum ve becerilerin paylaşılması sürecidir (Çilenti, 1988: 43).

İletişimin kültürel gelişimi ve iletişim türlerinin çeşitlenmesi, toplumlarda müziğe düşen iletişim rolünün artmasına sebep olmuştur. Başlarda bir iletişim biçimi olarak benimsenen müzik, zaman dilimi içerisinde bireylerin (ve öğrencilerin) davranışlarını ve duygularını düzenleyen, aynı zamanda bireylerin yaratıcılıklarını etkileyen eğitimsel bir araca dönüşmüştür (Macdonald ve Miell, 2000: 58).

Ses eğitimini tüm boyutlarında dersler titizlikle sürdürülmelidir. Bu derslerin yanı sıra iletişim becerilerini kullanabileceğimiz toplu (sınıf) dersler dediğimiz; toplu seslendirme, koro, çoksesli koro, koro eğitimi ve yönetimi, müzik toplulukları yönetimi vd. dersler de oldukça önemlidir.

Görsel **iletişim** açısından koro yöneticisi, beden dilini ve jestleri kullanarak koro üyelerine müzikal ifadeleri ve yönergeleri iletebilir. Örneğin, tempo değişiklikleri, giriş ve çıkışlar, vurgular ve ifade işaretleri gibi müzikal unsurları vurgulamak için ellerini ve bedenini kullanabilir (Çevik, 2019: 192).

İfade ve iletişim açısından koro yöneticisi, sesini doğru bir şekilde kullanarak müzikal ifadeleri vurgulayabilir ve koro üyelerine müzikal yönlendirmeleri iletebilir. İfade gücü, müziğin duygusal ve anlatsal yönlerini koro üyelerine aktarmak için önemlidir. Koro yöneticisi ayrıca, beden dili ve jestlerini kullanarak sesin yanı sıra müzikal ifadeleri de destekleyebilir (Çevik, 2019: 192).

Grup dinamiği ve ekip çalışması açısından koro yöneticisi, koro üyeleri arasında olumlu bir grup dinamiği ve ekip çalışması sağlamak için çaba gösterebilir. Bu, koro üyelerinin birlikte çalışma becerilerini geliştirmelerine, uyumlu bir performans sergilemelerine ve birbirleriyle etkileşimlerini güçlendirmelerine yardımcı olur (Çevik, 2019: 192).

Motivasyon ve ilham açısından koro yöneticisi, koro üyelerini motive etmek ve ilham vermek için farklı yöntemler kullanabilir. Bunlar, müziğin anlamını vurgulamak, eserlerin tarihsel veya kültürel bağlamını paylaşmak, koronun başarılarına değinmek veya örnek performanslar sunmak olabilir (Çevik, 2019: 192). Ses eğitimi ve koro eğitimi birlikte yürütülmesi gereken çok önemli alanlardır. Bireysel söyleme ve toplu söylemede kullanılan tüm teknik ve yöntemler birbirleri ile ilişkilidir.

2.3. İletişim becerileri

İletişim sürecini etkili şekilde oluşturabilmek, devamlılığını sağlayabilmek ve sonucunda doyum elde edebilmek için iletişim becerilerinin geliştirilmesi gerekir. **İletişim becerilerinin** geliştirilmesi bireyin hem aile hem okul hem de iş hayatında başarılı ve mutlu olmasına yardımcı olacaktır. İletişim becerilerine sahip olan kişiler yaşantılarında karşılaştıkları tüm olumsuz ve engelleyici durumları daha kolay ve sağlıklı şekilde atlatılabilmekte, diğer insanlarla olan ilişkileri daha tatmin edici ve meslek hayatları daha başarılı olmaktadır (Kumcağz, 2011:49,56).

İletişimin sağlıklı gerçekleşmesi için kişilerin gerekli becerilere sahip olması gereklidir. İletişim becerileri; “bireylerin karşısındakini dinleyebilmeleri ve etkili cevaplama becerisine sahip olmalarıdır” şeklinde tanımlayabiliriz. Bu iki temel beceri doğru soruları sorabilmeyi, konuşan kişinin kullandığı sözcükleri ve duygularını doğru anlamayı, anladığını karşı tarafa doğru geri bildirimler yardımıyla hissettirebilmeyi gerektirir.

Türkiye’de öğretim elemanlarının iletişim becerileri ile ilgili çalışmalar 20 yılı aşkın bir süredir yürütülmektedir. Bu çalışmalar öğretim elemanı ve öğrenci iletişiminden beklenenler, iletişimi kolaylaştırıcı ve zorlaştırıcı faktörlere yoğunlaşmaktadır. Öğretim elemanı ve öğrenci arasındaki iletişimi engelleyen faktörler olarak incelendiğinde, sınıf mevcudunun kalabalık olması, öğretim elemanının demokratik davranmaması (Deryakulu, 1992; Çakmak, 1995), öğretim elemanı ve öğrencilerin bazı kişilik özellikleri (Deryakulu, 1992; Güven, 2001), öğretim elemanlarının kendilerine olan güvensizlikleri ve kişisel yetersizlikleri (Deryakulu, 1992), öğretim elemanı ve öğrencilerin birlikte sosyo-kültürel etkinlikleri yeterli oranda gerçekleştirilememeleri (Çakmak, 1995) olarak sıralanmaktadır.

Yapılan çalışmalarda öğretim elemanlarının öğrenci psikolojisini ve gelişimini iyi bilmeleri, öğrencileriyle her konuda iletişim kurması gerektiği de ayrıca vurgulanmaktadır (Bayram, 1992; Çakmak, 1995; Erdoğan, 1990). Öğrencilerin öğretim elemanlarının ders yönetimine ilişkin beklenti ve algılarının ise öğrenilen konuya karşı olan ilgi, algılanan akademik başarı ve dersi tekrar alıp almama gibi değişkenlerden etkilendiği belirtilmektedir (Turanlı ve Yıldırım, 2000).

İletişim becerileri, kişinin kendi kendini hatalardan korumasını, empati yapabilmesini, farklı dünya görüşlerine tarafsız bakış getirebilmesini sağlarken, iletişimde başarı için gereksiz konuşmalardan da kaçınabilmeyi de gerektirir. İletişim becerisi, insanlara doğuştan verilen bir yetenek değildir. Öğrenilebilir ve geliştirilebilir becerilerdir.

2.4. İletişim süreci ve öğeleri

Lasswell (1948, aktaran: Bedeian, 1986), iletişimi şu soruyla ifade etmiştir: “Kim, kime, hangi kanal yoluyla, ne tür bir etkiyle, ne söylüyor?”. **İletişim sürecinin** temel öğeleri; kaynak, kodlama, mesaj, kanal, kod çözme, alıcı ve geri bildirimdir. Paylaşılacak istenen bilgi, duygu ve düşüncelerin mutlaka kodlanması gerekmektedir (Yalın, 2006: 12). Bu durumda kodlama için hangi sembolleri seçtiğimiz önemlidir.

2.4.1. Kaynak-kodlama

Kaynak, iletişim sürecini başlatan kişidir. Öğretimde bu kişi genelde öğretmendir (Yalın, 2006: 13). Kodlamada önemli olan anlam birliğidir.

2.4.2. Mesaj

Kodlanan bilginin aldığı fiziki şekle mesaj denir (Yalın, 2006: 13). Yani kaynağın alıcısıyla paylaşmak istediği düşünce, duygu ve davranışların tümüdür.

2.4.3. Kanal

Kanal, mesajların alıcıya iletilmesini sağlayan araç-gereç ve yöntemlerdir (Yalın, 2006: 13).

2.4.4. Alıcı-kod çözme

Alıcı, kodlanan mesajları çözerek anlamlandırır ve tepkide bulunur (Yalın, 2006: 14). Kaynak kişi amaca ne kadar yakınsa, iletişim o denli etkili olacaktır.

2.4.5. Geri bildirim

İletişim sürecinin son aşamasıdır. Tek yönlü iletişimi çift yönlü yapar ve kaynağın amaçlanan mesajın alıcı tarafından algılanıp algılanmadığını anlamasına imkan sağlar (Yalın, 2006: 15).

2.5. Empati

Empati bir kişinin kendisini duygu, düşünce ve davranış olarak karşı tarafın yerine koyarak hissetmesi ve bu doğrultuda hareket etmesidir. Empati karşıdakiinin bakış açısını görebilmek, farklı bakış açılarına saygı duymak ve ortak hareket etmeye çalışmaktır. Empati kavramıyla sıklıkla karıştırılan **sempati** kavramı ise bir kişinin karşıdakiinin duygularına aynı şekilde katılması anlamına gelmektedir (Tarhan, 2017: 161). Bu tanımdan yola çıkarak sempati kavramının daha çok duygusal ilişkilerde yaşandığı söylenebilir.

Empatide karşıdakiinin duygu ve düşüncelerini anlamak söz konusuysen, **sempati** kavramında ise karşıdakiinin duygu ve düşüncelerine aynen sahip olma durumu söz konusudur (Göçğün, 2012: 126). Bir kişi bir diğerine karşı empati duyduğunda yani aynı duyguları hissettiğinde ona yardım etmek gibi **özgeci** davranışlarda bulunabilir. Özgecilik bir kişinin başkalarına yardım etme amacıyla hareket etmesi anlamına gelmektedir. Empati ve özgecilik arasında kuvvetli bir bağ bulunmaktadır (Gerrig, Zimbardo, 2015: 540).

Empati bir anlamda anlama becerisidir. Empati kurmanın basamakları öncelikle sevmek, değer vermek ve paylaşmaktır. Bir insanın empati kurabilmesi için zihinsel ve hayal gücünü kullanarak karşıdakiini anlamaya çalışması gerekir. Bu nedenle empatinin biyolojik, sosyolojik ve psikolojik olmak üzere 3 alt boyutu bulunmaktadır (Tarhan, 2017: 165). Bir kişiyi gözlemleyerek onun duygularını deneyimlemeden anlamaya çalışma olarak tanımlanan empati bir kişilik özelliğidir ve empati sahibi insanlar daha kendinden emin, duygusal ve yardım etmeyi seven kişilerdir (Durak vd., 2016: 357).

2.6. Psikolojik Sağlık

Psikolojik sağlık yaşanan olumsuzluğun ardından kişinin hayatını sürdürebilme becerisidir (Öz ve Yılmaz, 2009: 83). Psikolojik sağlık tahmin edilemeyen pozitif sonucu ifade eden bir kavramdır (Sipahioğlu, 2008:9).

İlgili alan yazın incelendiğinde psikolojik sağlık kavramının açıklanmasında kullanılan **3 temel bileşen** olduğu görülmektedir. Bunlar;

- Risk
- Olumsuzluklarla mücadele etme yeteneği
- Kişinin olumsuz olay sonrası yeni duruma adaptasyon yeteneğidir (Gizir, 2007: 88).

Psikolojik sağlığı yüksek olan kişilerin sahip olduğu özellikler aşağıda sıralanmıştır (Tümlü, Receptoğlu, 2013: 206-207);

- Kişisel gelişime önem verme
- Yüksek akademik başarı seviyesi
- Pozitif ve güçlü sosyal ilişkiler
- Düşünce ve davranışta hata yapmama
- Duygusal problemlere az sahip olma
- Mutlu hissetme
- Sorumluluk sahibi olma ve sorumluluklarını aksatmama
- Sosyal sorumluluk ve gönüllü çalışmalarda görev alma
- Kurallara uyum gösterme
- Kendini olduğu gibi kabul etme ve sevmeye
- Yaşamdan zevk alma

Psikolojik sağlık özellikle hem teorik hem de uygulama eğitimi olarak yapılmakta olan müzik eğitimi alanı için önemli bir konudur. Özellikle ergenlik döneminden henüz çıkmış olan bireylerin akademik platformda eğitimini tamamlamasında hem eğitime hem de öğrenciye çok büyük sorumluluklar düşmektedir.

2.7. Şarkı eğitiminde dil ve kültürün önemi

Kültürün temel ögesi olan **dil**, insanları birbirine yaklaştıran, aralarında iletişimi sağlayan en güçlü araçtır. İnsanlar genel olarak konuşma yoluyla birbirlerini uyarmaktadırlar. Aslında dil bir sembol, ipucu kimliğine girmiş bir uyarıdır. Bu semboller ses titreşimleri şeklinde olabileceği gibi, yazılı ve devinimsel de olabilir. Bazen de anlatım mimik ve jestlerle tamamlanır ve kuvvetlendirilir. Dil ögesi, müzik içinde kullanıldığında duyguları etkiler ve heyecanları uyarır. O halde dil söz konusu olduğunda; düşünme, devinim ve duyuş bir bütün oluşturur (Baymur, 1978:105).

Ana dilde ve yabancı dildeki şarkıların, dil öğretiminde de öğretim materyali olarak kullanıldığı bilinmektedir. Dil eğitiminde ve öğretiminde öğretim materyali olarak şarkılar kullanılmaktadır. Hikaye, roman, şiir, gazete makaleleri, masal, komedi gibi eserlerin kullanıldığı dil eğitimini doğru geliştirebilmek açısından; şarkıların kullanılması çok önemlidir. Çünkü şarkı metinleri; psikolojik, sosyolojik, kültürel, sosyo-kültürel, sosyo-duygusal açılarından dil becerilerinin geliştirilmesi açısından öğretim materyali olarak kullanılmaktadır.

Günay (2011) **kültür** kavramını; “kendisini var eden değişkenlerin genellenmiş soyut terimi” olarak tanımlamaktadır. Müzik kültürü kavramını ise; “toplumun bir üyesi olarak insanoğlunun genel kültürünün yanında, kazandığı müzik sanatına ilişkin bilgi, beceri tutum ve davranışlar ile müzik ortamlarında geçerli ahlak kuralları, gelenekleri ve benzeri diğer yetenek ve alışkanlıkları kapsayan, karmaşık bir bütündür” şeklinde tanımlamaktadır (Günay, 2011: 98).

Ses eğitimi derslerinde öncelikle bireyin daha önceki yaşantısındaki ses kullanım alışkanlıklarını irdeleyerek; ses kültürü, dinleme alışkanlıkları vd. unsurlar ile birlikte bireye uygun eğitim, egzersiz, etüt ve repertuar programı oluşturulmalıdır. Kullanılacak bu ortak boyutlarda eşit, ilişkili ya da benzer yaklaşımlar kullanılabilir. Yine tüm bu boyutlarda dersin teorisi, performans egzersizleri ve özellikle repertuar seçiminde kolaydan zora ile yalından karmaşığa kuralı ile hareket edilebilir.

Seslendirilecek eseri; inceleme-çözümleme-seslendirme olarak bir basamaklandırma yaparsak; 1. Eserin tonu-makamı ve ölçü sayısı-usulü bilinmelidir. 2. Eserin ses genişliği bilinmelidir. 3. Eserdeki ezgisel ve armonik yapı bilinmelidir. 4. Eser deşifre aşamasında da müzikal dinamiklere uygun olarak solfej yapılmalıdır. 5. Eser seslendirilirken tüm müzikal unsurla müziksel ifade terimlerinin kullanımına ve dinamiklere uygun olarak seslendirmelidir (Moğulbay, 2022: 410).

Ayrıca şarkı eğitiminde, icracının seslendirdiği her şarkının teması ve anlamı ile ilgili bilgi ve edinim içerisinde olması, yani şiir ve müziği iç içe inceleyerek çok kapsamlı bir şarkı çalışması yapması oldukça önemlidir. Seslendirilecek şarkıdaki özellikle bilinmeyen sözlerin anlamının bilinmesi, istenilen yorum ve stil özelliklerinin ortaya çıkarılmasında etkili olacaktır.

2.8. Şarkı eğitimde repertuar olarak kullanılan 2 şarkının sözlerinin yazılışları, okunuşları ve anlamları

Tablo I: Sposa son disprezzata da BAJAZET “Libretto di A. Piovene” Müzik: Antonio VIVALDİ

Yazılışı (İtalyanca)	Okunuşu (İtalyanca)	Anlamı (Konusu)
Sposa son disprezzata, Fida son oltraggiata, Cieli che feci mai? E pur egl'é il mio cor, Il mio sposo, il mio amor, la mia speranza.	Spoza son disprezzata, Fida son oltraccata, Çeli ke feçi mayi? E pur ely eil miyo kor, il miyo spozo, il miyo amor, la miya sperantsa.	Eş olan ve hoş görülen benim, Sadık olan ve zulmedilen benim, Tanrım ben ne yaptım? Yine de kalbim onundur, Kocam, aşkım, umudum. Bajazet Operası 4. Osmanlı Padişahı I. Bayezid'in yazısını, Timur tarafından tutsak edilmesini konu alır.

Antonio Vivaldi, 1678' de doğdu, 1741 de öldü. Yaşamının bazı dönemleri bilinmemektedir. Müziğe babasından keman dersleri alarak başladı. Legrenzi 'den dersler aldı ve 1703'te papaz oldu. Venedik'te Ospedale della Pieta müzik okulunda 1703'te keman öğretmenliğine getirildi. Her çeşit bilgi müzik ve çalgı bileşimini dendi (Say, 1985: 1255).

Vivaldi, 554 çalgı yapıtı ile daha çok çalgı bestecisi olarak bilinir. Ancak aynı sayıda ses müziği yapıtı da bulunmaktadır. Bunların büyük bölümü din dışıdır (Say, 1985: 1255). Sposa son disprezzata aslında,

İtalyan besteci Francesco Gasparini'nin bir aryasıdır. Vivaldi tarafından yazılmış pastişdir. Pasticcio demek: Diğer eserlerden az veya çok uyarlanmış bölümleri de içine alan yapıt.

Francesco Gasparini; 19 Mart 1661, Camaiole, Lucca, İtalya'da doğdu, 22 Mart 1727, Roma, İtalya'da öldü. İtalyan Barok bestecisi ve öğretmeni idi. 1682'de eğitimini bitirmez Roma'da "Modanna dei Monti Kilisesi"'nin müzik direktörü ve orgeusu olmuştur. 1684'te Bologna'daki "Accademia Filarmonica" kurumuna "şarkıcı üye" olarak katılmıştır. 1685'te ise "besteci üye" olarak kabul edilmiştir. Hazırladığı opera eserleri arasında en popüler olanı 1705'te Venedik'te sahnelenen teması William Shakespeare'in Hamlet eserine dayanan *Ambleto Operası* olmuştur. 1701'de Venedik'e geçmiş ve orada Antonio Vivaldi'nin de müzik çalışmaları ile ünlü *Pio Ospedale della Pietà*'nin adlı yetimhanenin müziksel direktörlüğünü yapmıştır (https://tr.wikipedia.org/wiki/Francesco_Gasparini).

Yani bu arya asıl olarak Vivaldi tarafından bestelenmemiştir. Beste daha önce yazılmış bir Gasparini eseri olan *Bajazet Operası*na dayanır. Bir opera bestelerken diğer bestecilerin yazdığı aryaları kullanmak, ve bunları yeni bir eser altında derlemek Vivaldi'nin yaşadığı dönemde yaygın bir uygulamaydı.

Vivaldi bu operada iyi karakterlere ait aryaları kendisi bestelemiş; hain, kötü karakterlere ait aryaları isediğer bestecilerden almıştır. "Sposa son disprezzata" kötü bir karakter olan İrene tarafından söylenir. Alessandro Parisotti 19. yy.'da yazdığı piyano versiyonunda sadece Vivaldi'nin adını geçirmektedir.

Yaşadığı dönemde müziğe getirdiği yenilikler pek değerlendirilmemiş, kısa bir süre keman virtüözü olarak ün yaptığı halde sonraları unutulmuş ve Viyana'da yoksulluk içinde ölmüştür (Say, 1985: 1256).

Çağdaş Soprano Cecilia Bartoli (Se tu'mami ve 18.yy. İtalyan şarkıları) albümünde eseri seslendirmiştir.

Tablo II: Seni Sevdim Diye Kınarlarsa Beni Söz: Ömer HAYYAM Müzik: Muammaer SUN

Çeviri: A. KADİR

Yazılışı (Türkçe)	Okunuşu (Türkçe)	Anlamı (Konusu)
Seni sevdim diye kınarlarsa beni, kılım kıpırdamaz. Yürek ne, sevgi ne, onlar bilir mi ki? Bir kavgam bile yok benim onlarla; dolu tas er kişiye gerek, yaramaz aşk şerbeti er olmayana.	Seni sevdim diye kınarlarsa beni, kılım kıpırdamaz. Yürek ne, sevgi ne, onlar bilir mi ki? Bir kavgam bile yok benim onlarla; dolu tas er kişiye gerek, yaramaz aşk şerbeti er olmayana.	Aşk Hikayesi

Asıl adı, Giyaseddin Ebu'l Feth Ömer İbni İbrahim el-Hayyam olan Ömer Hayyam, İran ve doğu edebiyatında **rubai** türünün kurucusudur. Batı ülkelerinde adına birçok dernek kurulmuş, rubaileri bütün batı dillerine çevrilmiştir. Matematik, fizik, astronomi ve tıp alanlarında birçok icadı ve önemli eseri bulunmaktadır. İbn-i Sina'dan sonra doğu'nun yetiştirdiği en büyük bilgin olarak kabul edilmiştir.

Hayyam, 18 Mayıs 1048'de İran'ın Niřabur kentinde doğdu. Bir çadırcının oğluydu. Bu yüzden acem dilinde çadırcı anlamına gelen soyadını babasının mesleğinden aldı. Ömer Hayyam, yaşadığı dönemde daha çok bilgin olarak ün kazandı. Matematik, fizik, astronomi ve tıp gibi rasyonel ilimler dışında müzik ve şiirle de yakından ilgilendi. İran'ın, Selçuklular yönetiminde olduğu dönemde yaşayan Hayyam zamanının hükümdarlarından, özellikle Selçuklu Sultanı Melikřah ve Karahanlı řemsülmùlk'ten büyük yakınlık gördü. Ömer Hayyam'ın edebiyat tarihindeki yerini belirleyen, sonraki yüzyıllarda da İslam dünyasının en büyük şairlerinden biri olarak anılmasına neden olan, yazdığı rubailerdi (<https://www.turkedebiyati.org/omer-hayyam/>).

Rubai, Türk ve İran şiirinde kullanılmış bir nazım şeklidir. Rubailer dört mısradan ibaret olur. Daha çok İran şiirinde kullanılmışsa da Türk şiirinde de yeri vardır. Rubainin kendisine has bir vezni ve kafiye sistemi vardır. Rubailerin özelliği bir fikri dört mısra içinde en özlü şekilde anlatmaktır. Rubailerde birinci, ikinci, dördüncü dizeler uyaklı, üçüncü dize ise serbesttir. İki beyitlik kıtalar biçiminde yazılmış rubailer de vardır (<https://www.nedir.com/rubai>).

Ömer Hayyam, İran ve doğu edebiyatında rubai türünün kurucusuydu. O günlerden bugüne dilden dile dolaşarak gelen sayısının ikiyüz kadar olduğu tahmin edilen rubailerini, sonraki çağlara da damgasını vuran eserler oldu. Hayyam, rubailerini yazarken oldukça kolay anlaşılan, akıcı ve açık bir dil kullandı. şiirlerinde gerçekçiydi. Yaşadıklarını ve gözlemlediklerini olduğu gibi dile getirdi. Ona göre en şaşmaz ölçü, akıl ve sağduyuydu. İnsan oğlu, gerçeğe ancak akıl yolu ile ulaşabilirdi.

şiirlerinde zamanının haksızlıklarını ve saçmalıklarını ince ve alaycı bir dille yerd. Dörtlüklerinin konusunu aşk, şarap, dünya, insan hayatı ve yaşama sevinci gibi temalardan seçti. İnsan hayatının ana dokularına felsefi bir gözle baktı. 4 Aralık 1131'de doğduğu yer olan Nişabur'da hayatı sona erdi (<https://www.turkedebiyati.org/omer-hayyam/>). Ömer Hayyam'ın "Aşk şerbeti" (Seni Sevdim Die Kınarlarsa Beni) isimli rubaisi, Muammer Sun tarafından bestelenmiştir.

şiirin çevirisini A. Kadir yapmıştır. Asıl adı İbrahim Abdùlkadir Meriçboyu; 1917'de İstanbul'da doğdu, 1985'te yine İstanbul'da öldü. 1939'da Ankara Harp Okulu son sınıf öğrencisiyken, Nazım Hikmet'in okulda propaganda yaptığı gerekçesiyle açılan davada yargılandı, 10 aya hüküm giydi, okuldan uzaklaştırıldı. Cezaevinden çıkınca 1941'de İstanbul Hukuk Fakùltesi'ne girdi. Tan gazetesinde düzeltmen olarak çalıştı. 1943'te savaş karşıtı şiirlerini içeren ilk kitabı Tebliđ toplatıldı, sıkıyönetim tarafından İstanbul dışına sürgün edildi. 1947'de İstanbul'a döndü. Bir bisküvi fabrikasında çalıştı, yayınevlerinde düzeltmenlik, çevirmenlik yaptı. 1965'ten sonra şiir çevirileri ve kitaplarının yayınıyla uğraştı. 12 Eylül 1980 sonrasında da bir ay gözetime tutuldu.

Olgunluk dönemi şiirlerinde konuşma diline yakın bir dil kullandı. Türküler, halk şiiri ve gelenekleri motiflerinden yararlandı. Savaş, yoksulluk, sürgünlük, hapislik acılarını yaşayan insanın duygularını, iyiye, doğruya, eşitliğe olan özlemini yalnızlık, gerçeklik ve lirizmle yansıttı. 1940'lı yılların toplumsal gerçekçi şiirinin ortak temaları ve biçimleriyle, Orhan Veli kuşağının bazı söyleyiş özelliklerini kaynaştırarak sentezci bir şiire ulaştı (https://www.turkedebiyati.org/a_kadir.html). Eserin bestecisi olan Sun'un özgeçmişine kısaca bakalım:

Muammer Sun; 1932'de Ankara'da doğdu.1953'de Ankara Devlet Konservatuvarı kompozisyon bölümünde Adnan Saygun'un öğrencisi oldu. 1960'da bu Konservatuvar'a öğretmen olarak atandı. TRT Yönetim Kurulu Üyeliđi yaptı. TRT Merkez Müzik Dairesi'nin, TRT Ankara Çoksesli Korusu'nun ve TRT Kùltür Sanat Bilim Ödülleri sisteminin kurulmasına ön ayak oldu (Say, 1985: 1140). Muammer Sun,

besteciliğinin ve eğitimciliğinin yanı sıra, Türk toplumunun kültür-sanat ve özellikle müzik sorunları üzerine inceleme ve araştırma yazıları yazmıştır.

Okullardaki sanat eğitiminin özellikle müzik eğitiminin “Türk Kalarak Çağdaşlaşma” yönünde, kitaplarıyla, dağarcığıyla, yöntemleriyle, araçlarıyla ve eğitimde daha etkin olacak biçimde yeniden düzenlenmesini sağladı Eğitimci, besteci, editor kişilik özellikleri ile toplumun temsilcisi, “birey-besteci” olarak “var” olmanın kendi toplum müziğini gelişimi öncelikli olarak everensel müzik kültürüne katılma sağlamıştır (Say, 1985: 1142). Türkiye’nin üçüncü kuşak bestecilerinden olana ve müzik politikasında 60’lı ve 70’li yıllarda etkili bir isim olan Sun, 16 Ocak 2021’de Ankara’da vefat etmiştir.

Biçen çalışmasında (2017); bu eser geleneksel Türk makam öğelerinden kaynaklanarak romantik anlayışta, şarkı formunda yazılmış ve devinimleri yuvarlak geçişlerle ezgi ve eşlikte hissettirmiştir, demiştir (Biçen, 2017: 179). Bence de herkes çalamaz herkes söyleyemez. Eserin yorumlanması için yeteneğin dışında ciddi bir eğitim ve teknik vokal icra yöntemi gerekir. Fazıl Say’ın Piyano eşliğinde Solist Senem Demircioğlu’nun birlikte seslendirdiği bu eser, teknik olarak en iyi icra örneklerinden biridir. Örnek icra youtube ve spotify’da bulunabilir.

3. Sonuçlar

Sonuç olarak, eğitimci ve öğrenci ilişkileri karşılıklı olduğunda eğitimi olumlu yönde etkileyecektir. Etkili ve verimli ilişkilerin kurulması, hem öğretim elemanlarına hem de öğrencilere sorumluluklar getirmektedir. Öğrenci, iletişimde bulunduğu öğretim elemanının davranışlarından etkilenir. Bu nedenle nitelikli bir eğitimin sağlanabilmesi için öğretim elemanlarının tutum ve davranışlarıyla öğrencilere örnek olmaları, öğrencilerin öğretim elemanlarının gözünde değerli olduklarını hissetmesi, öğretim elemanlarının öğrencilerini tek tek tanımaya özen göstermeleri gerekir.

Ses eğitimi derslerinde öncelikle bireyin daha önceki yaşantısındaki ses kullanım alışkanlıklarını irdeleyerek; ses kültürü, dinleme alışkanlıkları vd. unsurlar ile birlikte kendisine uygun eğitim, egzersiz, etüt ve repertuar programı oluşturarak gerçekleştirilmelidir

Özellikle ses eğitimi, şarkı eğitimi, şan eğitimi ve koro eğitimi gibi derslerde iletişim sürecinde, doğru ve anlamlı sesler oluşturulmalıdır ve bu sesler öğreticinin isteği ve direktifi üzerine algılanmalı ve yorumlanmalıdır. Ses eğitimi derslerinde; konuşma dilinde açıklık ve anlaşılabilirlik niteliklerini geliştirerek; şarkı söylemede sesli-sessiz fonemleri doğru bir uygulama, anlamına uygun bir tonlama ve vurgulamalarla kullanma (diksiyon) becerisi kazandırılmalıdır.

Türkçe eserlerde de anlamı bilinmeyen kelimelerin anlamının araştırılması ve kavranması, bireyin şarkı icrasındaki belirsizliğini ortadan kaldıracaktır. Şarkı-şiir-müzik-icra kapsamında kafamıza takılan her konuda araştırma yapılmaya devam edilmesi gereklidir. Özellikle Türk müziğinde kullanılan bazı şarkı ve türkülerin genel özelliklerine; TRT, Kültür Bakanlığı vb. bilimsel arşivlere ulaşarak çok detaylı bilgiler edinmek mümkün olabilir.

Şarkı türünde olan tüm eserlerin, eserin sözlerini yazarlar yani şairler, ezgiyi besteleyen kişiler yani kompozitörler ve eseri icra eden kişiler yani solistler, koristler ve şefler vd. ve dinleyen kişilerde oluşan algı ve hisler anlamında; şair-besteci-icracı-dinleyici çerçevesinde en doğru şekilde kullanılması gerekir.

Şarkıdaki yabancı dilin etkili kullanımı sürecinde seçilen şarkıdan yola çıkarak öğrencilerden şarkıdaki dilin özelliklerini ifade etmeleri istenebilir. Türkçe ya da yabancı dildeki şiiri ya da metni okuma

gerçekleştirmeleri ve okuduklarından ne anladıklarını ifade etmeleri istenebilir. Öğrencilere okunan şiir ya da metin hakkında belirli sorular sorulabilir. Öğrencilerden sözlü olarak şarkıdaki şiirin ya da metnin ana teması ve anlamına ilişkin görüşlerini belirtmeleri ve konuyu özetlemeleri istenebilir.

Seslendirdiği eserin sözlerinin üzerinde doğru ve etkili icra oluşturulması, dinleme becerisinin geliştirilmesi ile doğru telaffuz becerisinin geliştirilmesi ile olacaktır. Ses eğitiminde kullanılan repertuvarda, o şarkının dil özellikleri, söz yazarı ve bestecisi ile ilgili tarihi, coğrafi ve mesleki gibi konular araştırılmalıdır. Hatta şarkılarda karşılaştıkları dil, onlar için 2. ya da 3. bir yabancı dile başlangıç bile olabilir. Bunun yanında dil kullanım egzersizleri ile vokal eğitimi de birlikte gerçekleştirebilirler.

Şarkı eğitiminde kullanılan tüm yöntemler kapsamında edinilecek dil bilgisi, kültür, kültürleme, kültürleşme bilinci ile bir sonraki repertuvar için ilgili ve istekli olunacaktır.

4. Öneriler

Ses eğitimi boyutlarında eşit, ilişkili ya da benzer yaklaşımlar kullanılmalıdır. Dersin teorisi, performans egzersizleri ve özellikle repertuvar seçiminde kolaydan zora, yalından karmaşığa kuralı ile hareket edilebilir.

Şarkı eğitimi, ses eğitimi ve şan eğitimi kapsamlı derslerde genel olarak; öğrenciler öncelikle etüt ve eserlerinde kendi partilerini piyanolarında çalmalı, çalarken solfej yapmalı daha sonra piyano çalmadan solfejini pekiştirmelidirler. Sonraki aşamada sözleri şiirsel olarak düz okuma yapmalıdırlar. Şarkıda kullanılan dilin tüm özelliklerinde; sözcüklerdeki vurgu yerlerini ve prozodik özelliklerini inceleyerek, dil kullanımını geliştirmelidirler. Daha sonra ise eserin tamamını sözleri ile söz bonası yaparak kavranmalıdırlar. Son aşamada ise eser gerek bölüm bölüm, gerekse tamamı olarak çokça tekrar edilerek bu pekiştirme yöntemleri ile eseri olgunlaştırılmalıdırlar. Tüm bu davranışları;

- Nefes ve ses egzersizleri ile ses etüdü ve eser icralarında bireyin yapması gerekenler:

Postür oluşturma, doğru nefes (soluk) kullanma, etkili ses üretme (fonasyon), entonasyon, ritim, tını ve rezonans teknikleri olarak oluşturarak,

- Seslendirilen Etüt ve Eser ile İlgili Yapılması Gerekenler:

Etüt ve eserin hangi dönemde yazıldığını, o dönem ses müziğinin hangi özelliklere sahip olduğu, bestecisinin kim olduğunu çok iyi bilmek gerekir. Eserlerin söz yazarları ve bestecileri hakkında bilgi edinilmesinin o eser ile ilgili icra kalitesini çok önemli ölçüde artıracığı konusu, oldukça önemlidir.

Seslendirmeye başlamadan yapılacak bireysel egzersizler ile birlikte yapılacak en önemli konu; şarkının yazıldığı dilin tüm özelliklerinin olabildiğince kavranması ve belli etütler ile o şarkıdaki dil özelliklerinin geliştirilmesidir.

Şarkıdaki sözlerin çok iyi kavranması oldukça önemlidir. Çünkü şarkıyı oluşturan şiirin konusunun yani ana temasının ve genel yapısının detaylı bir şekilde araştırılarak pekiştirilmesinin; icradaki başarıyı önemli ölçüde yükselttiği bilinmektedir. Bu nedenle sözlere ve sözleri oluşturan ana temaya çok dikkat edilmesi oldukça önem ve özen gösterilmesi gerektiği öneriler arasındadır.

Kaynakça

- Akarsu, S. (2017). *Türkiye’de Günümüz Müzik Kültürü Üzerine Bir İnceleme*, Journal Of Social And Humanities Sciences Research Dergisi, Kastamonu Üniversitesi: Cilt: 4, 883-890.
- Akarsu, B. (1998). Dil-Kültür Bağlantısı, İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Açıköz, K. Ü. (1996). Etkili Öğrenme ve Öğretme, İzmir: Kanyılmaz Matbaası.
- Balcı, A. (2005). Sosyal Bilimlerde Araştırma, Yöntem, Teknik ve İlkeler, Ankara: Pegem Akademi.
- Baymur, F. (1978). Genel Psikoloji, 4. Baskı, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Çelebioğlu, E. (1986). Tarihsel Açından Evrensel Müziğe Giriş, İstanbul: Akademik Kitap Serisi: 42.
- Çilenti, K. (1988). Eğitim Teknolojisi ve Öğretim, Geliştirilmiş 4. Baskı, Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Dökmen, Ü. (1994). Sanatta ve Gümlük Yaşamda İletişim Çalışmaları ve Empati, İstanbul: Sistem Yayıncılık ve MAT. SAN. TİC. A.Ş.
- Durak, M., Şenol, E., Kocatepe, U. (2016). Aklımın Aklı: Psikoloji, İkinci Basımdan Çeviri, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ertürk, S. (1972). Eğitimde program geliştirme, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Basımevi.
- Gerrig, R. J., Zimbardo, P.G. (2015). Psikolojiye Giriş Psikoloji ve Yaşam, 19. Basımdan Çeviri, Çeviren: Yrd. Doç. Dr. Gamze Sart, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Göçgün, Ö. (2012). İnsanın Dünyası, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Karasar, N. (2015). Bilimsel Araştırma Yöntemleri, 28. Basım, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
- Komasyon. (2017). Pedagojik Formasyon için Öğretim İlk ve Yöntemleri, 3. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kumcağız, H., Yılmaz, M. Çelik, S. B., Avcı, İ. A., (2011). Hemşirelerin İletişim Becerileri, Samsun İl Örneği, Dicle Tıp Dergisi, 38 (1).
- MacDonald, R. A., Miell, D. (2000). *Creativity and music education: The impact of social variables*, International Journal of Music Education, (1).
- Moğulbay, D. (2010). *Çoksesli Koro Müziğinde Kullanılan İtalyanca Yapıtlardan Seçilen Örneklerin Telaffuzları Ve Türkçe Tercümeleleri İle İtalyan Dilinin Fonetik Özellikleri*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Moğulbay, D. (2020). *Ortaçağdan 21. Yüzyıla Oratoryo Örnekleri Üzerine Bir Çalışma*, INIJOSS Uluslararası Hakemli Dergisi, Malatya: Aralık Ayı, Sayı: 2, Cilt: 9.
- Moğulbay, D. (2021). *Çoksesli Koro İçin Bestelenen Orhan Kemal Şiirlerinin Sosyo-Kültürel ve Müziksel Olarak İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya İnönü Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Moğulbay, D. (2021). *An Analysis Of The Pronunciation And Translation Of Arie Antiche, Aria, And Neapolitan Pieces Included In The Repertoire Album Used For Voice Training In The Company Of Piano Tunes*, Epitome: International Journal of Multidisciplinary Research, The journal has been uploaded in UGC CARE PORTAL. (RTI) Page No. 40, <http://www.epitomejournals.com> Vol. 7, Issue 9, September 2021, ISSN: 2395-6968.
- Moğulbay, D. (2021). “Assessment of songs used as repertoire in vocal education in accordance with poetry, culture and language”, (pp. 394-414), “Ses eğitiminde repertuar olarak kullanılan şarkıların şiir, kültür ve dil açılarından değerlendirilmesi”, RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (25), 394-414, DOI: 10. 29000/rumelide. 1038668.
- Say, A. (1985). Müzik Ansiklopedisi, Cilt:4, Ankara: Başkent Yayınevi, Sanem Matbaası.
- Say, A. (2009). Müzik Sözlüğü, Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

- Omrod, J. E. (2013). Öğrenme psikolojisi (Çev. M. Baloğlu), Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Özer, A. K. (2001). İletişimsizlik Becerisi, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Polat, S. (2016). *Türkiye'deki Ses ve şan Eğitiminin Köken Kaynaklı Algıda Yarattığı Kavram Karmaşası Üzerine Bir Değerlendirme ve Yaklaşım Önerileri*, İnönü Üniversitesi Kùltür ve Sanat Dergisi, 2 (1).
- Say, A. (2012). Müzik Sözlüğü, Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Tarhan, N. (2017). Toplum Psikolojisi ve Empati, 10. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Töreyin, M, A. (2008). Ses Eğitimi Temel Kavramlar-İlkeler-Yöntemler, Ankara: Sözkese Matbaacılık Tic. Ltd. şti.,1. Baskı.
- Yahn, İ. H. (2002). Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme, İzmir: Nobel Basımevi.
- Yıldırım, A., şimşek, H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, 10. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yurga, C. (2005). Dünya Coğrafyasında Uluslararası Sanat Müziği, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Elektronik Kaynaklar

- Erişim adresi: <https://lyricstranslate.com> (Erişim tarihi: 10. 05. 2023).
- Erişim adresi: https://www.turkedebiyati.org/a_kadir.html (Erişim tarihi: 17.06.2023).
- Erişim adresi: <https://www.turkedebiyati.org/omer-hayyam/> (Erişim tarihi: 16.06.2023).
- Erişim adresi: <https://www.nedir.com/rubai> (Erişim tarihi: 17.06.2023).
- Erişim adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Francesco_Gasparini (Erişim tarihi: 18.06.2023).

18. Kırmızı ve Siyah romanı ile Mai ve Siyah romanlarında renkler üzerine bir inceleme

Hacer GÜLŞEN¹

APA: Gülşen, H. (2023). Kırmızı ve Siyah romanı ile Mai ve Siyah romanlarında renkler üzerine bir inceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 224-230. DOI: 10.29000/rumelide.1330451.

Öz

Bu makalede Fransız edebiyatında realizm akımının en önemli temsilcilerinden biri olan Stendhal'ın Kırmızı ve Siyah romanıyla, Halit Ziya'nın Mai ve Siyah romanı renkli dünyalarıyla ele alınmaktadır. Bilindiği gibi Türk yazarları Fransız edebiyatının seçkin eserlerinden etkilenmişlerdir. Bu etki çok uzun bir zaman devam etmiştir. Realizm akımının en önemli temsilcilerinden biri olan Stendhal da Türk romanının modernleşmesinde büyük katkıları olan Halit Ziya'yı etkilemiş yazarlardan biridir. Her iki romanda da sosyal meseleler ferdi ıstıraplardan daha çok önem taşımaktadır. 19. Yüzyılın ilk ve ikinci yarısının sosyal meselelerinin dikkat çektiği bu romanlarda her iki yazar da Julien Sorel ve Ahmet Cemil'in şahsında bir devir romanı inşa etmiş benzerler. Siyah her iki romanda da ortak tek renktir. Mai ve Siyah'ta hayal kırıklığını Kırmızı ve Siyah romanında ise ruhban sınıfını ve kiliseyi simgelemektedir. Bu çalışmada kullanılan yöntem Karşılaştırmalı edebiyat yöntemidir. Bu yöntemle her iki romanın benzerlikleri ve farklılıkları ortaya çıkacaktır. Ancak asıl önemli olan renklerin taşıdığı anlamın ve bu renklerle anlatılmak istenenlerin ortaya çıkarılmasıdır.

Anahtar kelimeler: Edebiyat, renkler, mai, siyah, kırmızı

A review on colors the Red And The Black and Mai ve Siyah

Abstract

In this article, Stendhal's *The Red and the Black*, one of the most important classics of the realism movement in French literature, and Halit Ziya's *Mai ve Siyah* are discussed with their colorful worlds. As it is known, Turkish writers were influenced by the distinguished works of French literature. This effect continued for a very long time. One of the most important representatives of the realism movement, Stendhal is also one of the authors who influenced Halit Ziya, who made great contributions to the modernization of the Turkish novel. In both novels, social issues are more important than personal suffering. In these novels, which draw attention to the social issues of the first and second half of the 19th century, both authors seem to have constructed a period novel through the characters Julien Sorel and Ahmet Cemil. Black is the only common color in both novels. It symbolizes disappointment in *Mai ve Siyah*, and the clergy and church in *The Red and the Black*. The method used in this study is the comparative literature method. With this method, similarity and differences of both novels shall appear. However, the most important thing is to reveal the meaning of colors and what is meant to be expressed with these colors.

Keywords: Literature, colors, blue, black, red

¹ Doç. Dr.; Gelişim Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (İstanbul, Türkiye), hgulsen@gelisim.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2470-5227 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 27.04.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330451]

Giriş

Bu makalede Stendhal'ın Kırmızı ve Siyah romanıyla Halit Ziya'nın Mai ve Siyah romanında renklerin üzerinde durulmaktadır. Renk bilindiği gibi "ışığın kendi öz yapısına ve nesnelere üzerindeki yayılımına bağlı olarak göz üzerinde bıraktığı etkidir (Sözen, Tanyeli 1992, s.29). Tarih boyunca üretilen renk teorileri içinde Newton ve Goethe'nin teorileri dikkat çeker.

"Newton'un, ışığın rengini ve nedensel yasallığını araştırdığı yerde Goethe ise rengin görünüş biçimlerini ve görünüşe gelme koşullarını betimlemekte, renklerin fenomenal açıdan görünüşe gelme koşullarını incelemektedir. Böylece renk öğretisini bir algı fenomenolojisine dayandırır... Goethe'ye göre renkler, grinin tonlarında bir araya gelmektedir. Yine ona göre gözün en hassas olduğu zaman, gece yarısı uykudan uyandıığımızda, gözlerimizin ışığa çıkınca uyum sağlamaya çalıştığı andır. Tam da bu nedenle gözün en hassas olduğu bu anlarda odaklandığımız dört bölmeli bir pencere, gözümüzü ondan ayırdıktan sonra bile gözümüzün önünde kalmayı sürdürmektedir. Veya kontrast renkler, figür-zemin ilişkisi dâhilinde algımızı daha çarpıcı hâle getirmektedir. Örneğin gri renk, beyaz bir zemin üzerinde daha az ilgi çekiciyken siyah bir zemin üzerinde çok daha açık ve aydınlık görünmektedir. Yani Goethe'nin, renklerin algı sürecini, duyu yetisine bağlı bir anlam ve anlamlandırma süreci üzerinden açıklaması ve "renk için ışık ve karanlık, açıklık ve koyuluk (...) gerektiğini" savunması dikkat çekicidir."(Tarhan 2020,s. 220-222)

Renkler dünyamızın zenginliğidir. Onların olmadığı bir dünyada hayatımız nasıl anlamsız ve tatsız olacaktı kim bilir? "Bununla birlikte renk, herkes için aynı anlama gelmeyebilir. Bir sanatçı için "pigment", bir psikolog için "zihinde ortaya çıkan algı"; bir fizyolog için "radyant enerjinin bir özelliği"; caddede yürüyen bir insan için ise "bir objenin veya ışık kaynağının niteliği"dir. Renk olgusu günümüzde, sanat dışında fizik, kimya, psikoloji ve fizyoloji gibi bilim dallarının da inceleme alanına girer. Sözgelimi ressamın renkleri eserlerini oluşturmada bir araç olarak kullanırlarken psikologlar renklerin insan davranışlarına yönelik etkilerini saptamaya çalışırlar (Per, 2012,S.8)."

Bu makalede Karşılaştırmalı edebiyat metoduyla ele alınan konu Stendhal'ın Kırmızı ve Siyah romanıyla Halit Ziya'nın Mai ve Siyah romanında renklerdir. Bilindiği gibi Karşılaştırmalı edebiyatta araştırmacının "görevi, işlevi, farklı dillerde yazılmış iki eseri konu, düşünce ya da biçim bakımından incelemek; ortak, benzer ve farklı yanlarını tespit etmek, bu farklılığın nedenleri üzerine yorumlar getirmektir (Aytaç, 1997, s. 7)."

1.Bölüm

Kırmızı ve Siyah Romanı

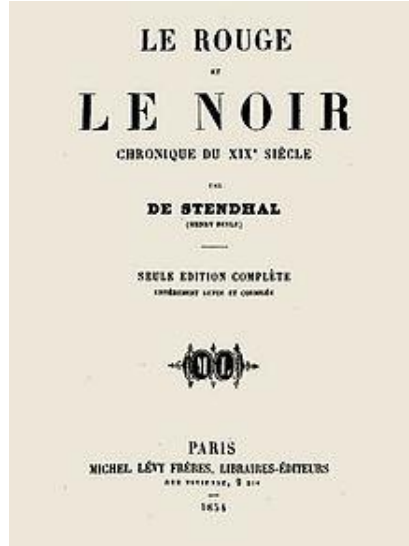
Asıl ismi Marie - Henri Beyle olan Stendhal 23 Ocak 1783, Grenoble Fransa'da dünyaya gelir. 23 Mart 1842 tarihinde Paris'te hayata veda eder. Stendhal Fransız romanında gerçekçiliğe önem veren bir yazardır. Ona göre roman yol boyunca gezdirilen bir aynadır: "Bu ayna bir an için mavi gökyüzünü yansıtırsa, bir an sonra ayaklarımızın altındaki çamur ve su birikintilerini yansıtır. Çantasında böyle bir ayna taşıyan adamı ahlaksızlıkla itham etmek yerine, üzerinde çamurlu su birikintileri bulunan yolu veya yolda suyun birikip çukurların oluşmasına izin veren sorumlu kişileri suçlayınız." (Stevick, 2004, s. 236) Realizm bizdeki adıyla gerçekçilik akımı 19 Yüzyılın 2. yarısında hissedilen romantik akımına karşı bir tepki olarak çıkmış bir akımdır. Bu akımın en dikkate değer yazarlarından biri olan Stendhal hem bir yazar olarak hem de bir asker ve diplomat olarak tecrübelerine eserlerinde geniş yer verir.

H. Taine Mart 1864'te Nouvelle Revue de Paris'te çıkan yazısında Stendhal'ı üstün bir zekâ olarak değerlendirir. Ona göre her sanatçı “tek bir rengi algılayan bir göze” benzer, sonsuzluklar içinde kendine ait bir evren seçer. Stendhal'in evreni yalnızca duygulardan, kişilik özelliklerinden, art arda gelen tutkularından kısacası ruhun yaşamından oluşur. O yalnızca içsel olanı gören bir psikologdur. Duyguları ve düşünceleri inceler, kitapları kalbin tarihidir.(Baysan, 2008,s.40)

Kırmızı ve Siyah (*Le Rouge et le Noir*) ın, 1830 tarihinde ilk baskısı yapılır, Türkçeye Kızıl ile Kara adıyla da çevrilmiştir.

Resim: 1 Stedhal

Resim: 2 - 1854 yılında yapılan ilk baskının kapağı

Kırmızı ve Siyah romanının kahramanı Julien Sorel, hırslı bir karakterdir. “ Stendhal'in kendisinden çok şey kattığı Julien, başlı başına bir soyutlama, bir simgedir; Napolyon sonrası dönemin tutkulu düşlerinin ve düş kırıklıklarının kişiselleştirilmesidir.”(Baysan, 2008, s.42) Babası bir kerestecidir. Ancak babası ve ailesi tarafından sevilmez. Şehrin belediye başkanı Mösyö de Renal ve eşi Madame de Renal'in ise 3 çocuğu vardır. Julien, belediye başkanının çocuklarına Latince dersleri vermeye başlar. Bu arada

Madame de Renal ile arasında bir aşk ilişkisi meydana gelir. Madame de Renal'e imzasız mektuplar gönderilir. Bu mektuplar nedeniyle Julien oradan ayrılmak zorunda kalır. Julien zamanla aristokrat bir çevreye girer. Yazıcı olarak girdiği ailenin kızı Mathilde ile Julien arasında bir ilişki başlar. Mathilde'in babası, kızı ısrar edince bu evliliğe izin verir. Julien hem soyluluk unvanı alacak hem de zengin olacaktır. Ancak işler istediği gibi gitmez. Mathilde'nın babası, Renal ailesinden Julien hakkında bilgi ister. Madame Renal'den gelen bilgiler evliliği imkânsız hâle getirir. Julien, Madame de Renal'i kilisede yaralar. Hapse atılır. Julien, hapiste Madame de Renal'den başkasını sevmediğini anlar. Ama artık çok geçtir. Julien işlediği suç yüzünden giyotinle idam edilir. Madame de Renal de acıya dayanamaz üç gün sonra o da ölür. "Stendhal önce romanına Julien adını verir. Julien adından vazgeçip, romanına Kırmızı ve Siyah adını vermesi boşuna değildir. Böylece romanın asıl konusunun Julien'in hayat hikâyesi olmadığını, asıl konunun Kırmızı ve Siyah renklerinin temsil ettiği toplum olduğunu gösterir. Romanda kırmızı renk, devrim ve imparatorluğu, orduyu simgeler. Siyah renk ise, Restorasyon dönemini, kiliseyi simgelemektedir. Bu konuda eleştirmenler çeşitli yorumlar yapmaktadırlar. Bir kısım eleştirmenlere göre de kırmızı ve siyah kumar aleti ruletin renkleridir. Stendhal'a göre hayat bir kumardır, oyundur. Julien siyah üzerine oynamış ve kaybetmiştir (Şen,1990,s.5).

Yazar, Napoleon sonrasında Fransa'da meydana gelen bozulmayı etkileyici bir şekilde ele almaktadır. Romanın Psikolojik yönü kadar sosyolojik yönü de dikkat çekmektedir. Yazar topluma ayna tutarak orada yer alan bütün ayrıntıları da vermek ister. Güzel olan bu aynadaki şekillerin dönemin yüzünü bütün hatlarıyla ortaya çıkarabilmesidir.

2.Bölüm

Mai ve Siyah Romanı

19. Yüzyıl Türk Edebiyatı A. Hamdi Tanpınar'ın da ifade ettiği gibi Türk insanında meydana gelen bir buhranın (buhran bizde Fransızca bir kelime olan Crise karşılığı olarak A. Cevdet Paşa tarafından bulunmuş bir kelimedir) yeni ufuklar ve değerler etrafında yavaş yavaş kurulan bir iç düzenin tarihidir. Zira Türk aydını 19. Yüzyılın başlarına doğru değişerek devam etmek devam ederek değişmek gerektiğinin artık farkına varmış durumdadır.

Yeni bir düzen ve anlayış bunalım yaratabilir. Bizim edebiyatımızda da önce bireyde sonra aile ve tüm toplumsal kurum ve kuruluşlarda görülen ve hissedilen bunalım yeni bir üslubun da kabulü demektir. Edebiyatımızda Klasik akımın etkisi çok büyük olmamakla birlikte (Şinasi ve A. Vefik Paşa'da birkaç örnek görebildiğimiz klasik akım batıda 1660 akımı olarak bilinir. Oldukça uzun bir süre devam etmiştir. Bizim edebiyatçılarımızın üzerinde etkisi batıda olduğu kadar olmamıştır) Hayaliyyûn adı verilen romantizmin ve hakikiyyun adı verilen realizmin ve tabiiyyun denilen natüralizmin etkisi ise epey yoğun olacaktır. 19. Yüzyıl uzun bir yüzyıldır. İlk yarısı romantizmin ikinci yarısı ise realizmin ve natüralizmin zaferiyle sonuçlanacaktır.

Türk edebiyatında hayalden reel olana geçiş aşamasında üzerinde durulması gereken isimler Samipaşazâde Sezai, Beşir Fuat, Nabizâde Nâzım gibi isimlerdir. Rezaizâde tek bir eserle realist sayılırken (bu durum edebiyat tarihçilerini epey şaşırtmıştır) Servet-i Fünûncuların romantik kahramanlarını reel dünyaya sokmaları ve dünyalarını değiştirmeleri (ölümle, yer değiştirme ve hayal kırıklığı vb.) dikkat çeker. Tıpkı Gustave Flaubert gibi Halit Ziya da Servet-i Fünûn'un beyannamesi olarak kabul edilen Mai ve Siyah adlı eserinde A. Cemil'in sukût-ı hayal'ini çok çarpıcı bir şekilde anlatır.

Halit Ziya'nın Servet-i Fünûn döneminde yazdığı Mai ve Siyah romanı adeta bu devrin bir beyannâmesi gibidir.

Resim 3: Halit Ziya (Uşaklıgil)

Türk edebiyatında Servet-i Fünûn döneminin en beğenilen ve en başarılı yazarlarından biri olan Halit Ziya (Uşaklıgil), 1866 tarihinde İstanbul'da dünyaya gelir. 27 Mart 1945 tarihinde yine İstanbul'da vefat eder.

Servet-i Fünûn dönemine ait olan eserlerinden ilki 1897 yılında Servet-i Fünûn mecmuasında tefrika ettiği Mai ve Siyah romanıdır. Eserde acıklı bir aşk hikâyesinin yanı sıra dönemin basın dünyası ve sorunları, bir neslin dünyaya bakış açısını gözler önüne sermesi sebebiyle Edebiyat-ı Cedide neslinin beyannamesi niteliğindedir.

Ahmet Cemil, roman kahramanı olarak dönemin gençlerini çok etkilemiş bir kahramandır. Romanda renkler önemli bir yer tutmaktadır. “Halit Ziya’da yeni bir anlayış kazanan tasvirin temel unsurlarından biri renk kullanımınıdır (Yuva, 2011,s.258). “Halit Ziya’da Fransız kaynak ender durumlarda aynen kalır; çoğu kez derhal çeşitli değişimlere uğrar. Mai ve Siyah adının Stendhal’ın Kırmızı ve Siyah’ı ile benzerliği çok açık olsa da yaklaşım bütünüyle farklıdır. Stendhal’da görünmez, değişik yorumlara açık iki renk, Halit Ziya’da defalarca ve açıkça işlenir. Yazar, kapalı bir kullanımı okuyucusunun sezinlemesinden korkar gibi, Ahmet Cemil ile mavi ve siyah renkleri arasında gözlemlenen ve her fırsatta açıklanan bir ilişki kurar. Bu açıkça söyleme tavrında Fransız edebiyatıyla kurulan ilişkinin bir boyutunu da yakalıyoruz. Kaynak eserde sözle anlatılmayan, elle tutulmayan, soyut olan, Halit Ziya’nın kaleminde açıklanır ve gösterilir. Halit Ziya, mavi ve siyahın yanı sıra kırmızı ve siyah, beyaz ve siyah gibi zıt renkleri de çok kullanır. Zıtların birleşmesi ve bir bütünlük oluşturması renk metaforundan yararlanarak sıklıkla öne çıkar. (Yuva, 2011, s.261).

Mai (mavi) bir gecede kurulan hayaller siyah bir gecede sona ermektedir. Aslında hayal ve hakikat çatışması diyebileceğimiz bir durumu yansıtan bu birbirine zıt iki durum ve onların sembolleri olan renkler dikkat çekicidir. Âdeta eserin yan anlamlarını bu renkler veriyor denebilir: “Siyah: Batı kültüründe ölüm ve matem rengidir. Aynı zamanda aristokrasinin ve resmiyetin rengidir. Mavi ve siyah yan yana kullanılırsa kaosu çağırıştırır. Bilimkurgu ve fantastik filmlere baktığımızda genellikle

mavi ve siyah renklerinin geniş yüzeyler halinde kullanıldığını görürüz. Mavi: Huzur, gizemli bir derinlik etkisine sahiptir. Özgürlük ve sonsuzluk mavinin temel soyut algısıdır. Somut olarak her halde akla gelen ilk şey deniz ve gökyüzüdür. Kırmızı nasıl tansiyonu yükseltiyorsa mavi de bir o derecede düşürür. İnsanı sakinleştirir. Kişilik özelliklerine baktığımızda mavi, anlayışlı, uyumlu, sakin, güvenilir, hoşgörülü, dengeli insanların rengidir.² Mai ve Siyah'ta hayal - hakikat tezatını mavi ve siyah renkleri verir. Ahmet Cemil, romantik bir kahraman olmakla birlikte içinde yaşadığı dünya acı gerçeklerle örülüdür. Ahmet Cemil, yaşadığı hayal kırıklığını şu cümlelerle açıklıyor: “Birden, bu siyah gecenin karşısında aklına bir başka gecenin hatırası geldi. Tâ hulya hayatının başlangıcında, ümitlerinin incilas zamanında Tepebaşı Bahçesi'nde Haliç'e bakarak seyrettiği mai gece ile o bârân-ı elması tahattur etti. Gözlerinin önünde o mai gece ile bu siyah gece tekabül etti: Mai ve siyah. Ah! Biçare hırpalanmış, ezilmiş hayat!.. Mai bir gece ile siyah bir gece arasında geçen şu nasipsiz, bahtsız ömür!..

Bir bârân-ı elmas altında inkişaf ederek şimdi bir bârân-ı dürr-i siyahın altında gömülen o emel çiçekleri!..” (Uşaklıgil,2011, 398).“ Ahmet Cemil'in mutluluğu ve acıları bu renklere sarınır; rüyaları bu iki renkle bezeli gökyüzü fonundadır (Yuva,2011,262).

Her ne kadar romanın başlığında vurgulanan renkler mavi ve siyah renkleri olsa da romanda kırmızı ve lacivert rengi de dikkat çekmektedir: “Halit Ziya'nın Mai ve Siyah adlı romanında sıklıkla vurguladığı renklerden bir diğeri de kırmızıdır. Mavi kırmızının karşıtıdır. Diplerinde kırmızı cür'alar görünen şarap kadehleri, kıpkırmızı yanaklı idare memuru, kırmızı bakır mangal, darılıp kıpkırmızı olan soluk kırmızı dudaklı Lamia, lambanın kırmızı kalpağı, odadaki kırmızı ziya, köşkün kırmızı kiremitleri, kırmızı kâğıt fener gibi ay, Lamia'nın açık kırmızı şemsiyesi, Ahmet Cemil'in şiir defterini yaktığı sobadaki kırmızı rüzgâr, kırmızılıklara boyanan semtler, çöl yolcusu Ahmet Cemil'in hayalinde beliren kırmızı tabak, ona zulmetler içinde rehberlik eden vapurun kırmızı göz gibi parlayan kırmızı feneri örneklerinde vurgulanan renk öfkenin, aşkın, utanmanın, arzunun, acının rengi kırmızıdır. Romanda vurgulanan renklerden bir diğeri de laciverttir. Lacivert, yazar için adeta mavi emellerin yıkılışını müjdeleyecek zirve noktasıdır. (Zariç, 2016, s.3261-3277).

Öte yandan bu esere Hüseyin Rahmi'nin yaptığı bir tenkit de dikkat çekicidir. Ona göre Türk yazarların batılı yazarları taklit etmesi bunu özellikle Edebiyat-ı Cedidecilerin yapması doğru bir hareket değildir. Halit Ziya'nın Mai ve Siyah adlı eserinin Stendhal'ın Kırmızı ve Siyah'ına benzer bir şekilde adını renklerden almasını eleştirir. Konu ve karakterler açısından birbirine benzemediğini düşündüğü bu iki eserin ismi birbirine benzemektedir. Halit Ziya'nın eserine böyle bir ad vermesini de doğru bulmaz. (Gürpınar, 1920, s. 8)

Görüldüğü gibi her iki romanda da özellikle birbirine zıt renklerin ifade ettiği derin anlamlar mevcuttur. Her iki romanda da renklerin dünyasına dikkat etmek ve romanları bu açılardan da değerlendirmek faydalı olacaktır.

Sonuç:

Yüzyılın başında duyulan bunalım, bunalma hissini bir çatışma haline dönüşmesi psikolojik bir baskının varlığını gösterir. Sanatkarların aldıkları eğitim doğulu, gittikleri dünya batılı bir dünya olunca çatışma kaçınılmazdır. Bu durum renklere de yansır. Birbirinin kontrası olabilecek renkler

² [http://www.resimkalemi.com/renk/7825-renk-ve-almi-psikolojisi.htm\(27.07.2022\)](http://www.resimkalemi.com/renk/7825-renk-ve-almi-psikolojisi.htm(27.07.2022))

edebiyatımızda görünmeye başlar. Mai ve Siyah gibi eser isimleriyle okuyucuya verilmek istenen duygu hayal - hakikat çatışmalarının kahramanın üzerinde yarattığı etkidir.

Julien ve Ahmet Cemil'in, bu iki erkek kahramanın girmek, yükselmek istedikleri ışıltılı aydınlık bir dünya vardır. Ancak gerçekler ne yazık ki, onları aşağıya karanlıklara çeker. Siyah her iki romanda da mevcut olan ortak renktir. Mai ve Siyah'ta hayal kırıklığını Kırmızı ve Siyah romanında ise ruhban sınıfını ve kiliseyi simgelemektedir. İki roman kahramanı da aşk duygusunu tadar ve ancak sevdiği insana ulaşamaz. Julien'in hayatı ölümle sonlanırken Ahmet Cemil'in hayatı ise bulunduğu yerden çok uzaklara gitmek sûretiyle değişir. Onu mutlak bir ölümden annesinin varlığı ve sesi kurtarır.

Her iki eserde de renklerle anlatılmak istenen duygular çok yoğundur. Eserlerin yazılış ve basım tarihlerine baktığımızda Halit Ziya'nın Mai ve Siyah romanını 1897 tarihinde Stendhal'ın ise 1830 tarihinde yayımladıkları görülmektedir. Arada 67 yıl vardır. Realistlerin en sevdiği isimlerden biri olması sebebiyle Stendhal'ın yazarımızı etkilemiş olması muhtemeldir. Her iki yazar da bir aşk hikâyesinin etrafında romanlarına kendi nesillerinin düşünce ve anlayışını da eklemiştir. Halit Ziya renkleri kullanma açısından Stendhal'ı örnek almışa benzer. Siyah her iki romanın da ortak rengidir. Her iki eserde de kırmızı rengin varlığı en az siyah renk kadar dikkat çeker. Ancak mai (mavi) Servet-i Fünûncuların rengidir. Öyle ki mavi deniz, mavi gökyüzü, mavi hayaller, siyaha yani kara toprağa (zemine de diyebiliriz), ümitsizliğin karanlığına, kara gecelere, karanlık su ve kararmış bir geleceğe zit bir şekilde ön plana çıkar. Sonuç olarak diyebiliriz ki, bu eserlerde nesillerin ruhunu renklerin ışığında yakından görmek mümkündür.

Kaynakça

- Aytaç, G., (1997), *Karşılaştırmalı Edebiyat*, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Baysan, G. T. (2008), "Stendhal-Zola Bir İncelemenin Düşündürdükleri", *Littera Edebiyat Yazıları*, C.23, S.2.
- Gürpınar, H. R. (1920). Çok düşünüp az yazarlar. *İkdam*, 12 Ekim.
- Uşaklıgil, H. Z. (2011), *Mai ve Siyah*, Haz., Enfel Doğan, İstanbul: Özgür Yayınları.
- Per, M. (2012), "Renk Teorilerine Tarihsel Bir Bakış" *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, S.8.
- Sözen, M., Tanyeli, U. (1992), *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Stevick, P. (2004), *Roman Teorisi*, "Roman, Gerçeğin Aynası", Ankara.: Akçağ Yayınları.
- Şen, M. (1990), "Stendhal ve Kırmızı ve Siyah-1", *S.Ü. Fen - Edebiyat Fakültesi, Edebiyat Dergisi*.
- Tarhan, D. E. (2020), "Goethe'de Renk Fenomeni", *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, S.29.
- Yuva, G. M. (2011), *Modern Türk Edebiyatının Fransız Kaynakları*, İstanbul: YKY.
- Zariç, M. (2016), "Halit Ziya Uşaklıgil'in Mai ve Siyah Adlı Romanında Libido ve Destruo", *Asoccongress, Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, 13-15 Ekim, Elazığ, s.3261-3277.

İnternet kaynakları

- <http://www.resimkalemi.com/renk/7825-renk-ve-algi-psikolojisi.htm>. (27.07.2022)
- https://tr.wikipedia.org/wiki/Halid_Ziya (27.07.2022)
- <https://fr.wikipedia.org/wiki/Stendhal> (27.07.2022)

19. Ötekileştirilen öznenin sesi: Ece Ayhan şiiri

Hamide YAZER¹

APA: Yazer, H. (2023). Ötekileştirilen öznenin sesi: Ece Ayhan şiiri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 231-250. DOI: 10.29000/rumelide.1330456.

Öz

Yirminci yüzyılın önde gelen filozoflarından Michel Foucault, özneyi gücü elinde bulunduran iktidar ögeleri tarafından inşa edilen varlık olarak tanımlar. Bu inşa sürecine dahil edilemeyen kimlikler ise öteki olarak ifade edilir. Ötekiler, tarih boyunca kural koyucular tarafından çeşitli ıslah yöntemleri kullanılarak ya da toplumdan tecrit edilerek istenilen özne kalıbına sokulmaya çalışılır. İktidar odaklarınca benlikleri oluşturulan öznelere de öteki olanı dışarıda kalan "onlar" bağlamında değerlendirilerek kendilerinden ayırır. Bu durum, bireyin karşısında yer alan bilinmeyi tanımlamak için kullanılan öteki kavramı ile edebiyatı da beslemektedir. Uzun bir süre edebî eserlerdeki öteki, "ben/biz" in karşıtında yer alan düşman olarak görülür. Türk edebiyatında da başlangıçta bu durum geçerli olur ve ötekiler, edebiyatımızda ancak karşıt bir imge olarak yer bulabilir. Bu anlayışın ise diğer edebiyatlarda olduğu gibi toplumun farklı kesimlerinin yazınımıza girdiği modernizmle beraber yıkıldığını söylemek mümkün. Bu dönemle birlikte öteki olarak adlandırılan bireyler "onlar" algısından sıyrılarak merkezi bir bakış açısıyla görülmeye başlanır. Ötekilere bu şekilde bakan isimlerden biri de İkinci Yeni'nin başkaldırıcı şiiri olan Ece Ayhan'dır. Ayhan, devletle ve iktidarla olan kavgasını şiirine aktararak devlet tarafından bir köşeye atılan, tarih kitaplarının yer vermeyeceği bireyleri kendisine kaynak edinmektedir. Şiirlerinde alışlagelmişin dışına çıkan, kullandığı imgelerle anlamı çeşitli katmanlarla yoğuran şair, ayrıca iktidar tarafından ötekileştirilen bireylerin sesini de kalemine taşır. Bu çalışmada Ece Ayhan'ın *Devlet ve Tabiat ya da Orta İkidenden Ayrılan Çocuklar için Şiirler* adlı kitabındaki şiirler, iktidarlar ve ötekileştirdiği öznelere bağlamında incelenecek ve Ece Ayhan şiirinin siyasal ve toplum düzleminde şekillenen kimlik ve kültür algıları öteki kavramı ile değerlendirilecektir. Böylece Ece Ayhan'ın şiir diline yansıyan öteki olma hâli, kullanılan söylem ve dil unsurları aracılığıyla tespit edilerek ortaya koyulacaktır.

Anahtar kelimeler: Ece Ayhan, şiir, öteki, özne, iktidar

The Voice of the Othered Subject: Ece Ayhan's Poetry

Abstract

Michel Foucault, one of the leading philosophers of the twentieth century, says that the subject is the entity created by the powers. Others are subjects that the powers could not create. The others have been tried to be formed as desired subjects by using various improvement methods or by isolating them from society by the powers throughout history. Subjects created by the powers also evaluate each other in the context of "them," which is left out in society. This also reverberates in literary works. The others in literary works are seen as the enemy that stands in opposition to "me" or "us". In Turkish literature, the other is mentioned in this way. Others had taken place in Turkish literature only as an opposite image until the Republican period. This understanding changed with modernism

¹ Doktora Öğrencisi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (İzmir, Türkiye), yazerhamide@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2733-6781 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 10.05.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330456]

in this period. In 20th-century literature, the others get rid of the perception of "them" and begin to be seen from a central point of view. One of the poets who looks at others in this way is Ece Ayhan, the rebel poet of the Second Newish. Ayhan treated his fight with the state and power in his poetry. In his poems, he refers to people who are thrown into a corner by the powers that be. These people are marginalized by governments. In this study, Ece Ayhan's poems in her book titled "Devlet ve Tabiat ya da Orta İkidem Ayrılan Çocuklar için Şiirler" will be analyzed in the context of powers and marginalized subjects. The identity and cultural perceptions of Ece Ayhan's poetry, which are shaped on the political and social planes, will be evaluated with the concept of the other. Thus, Ece Ayhan's otherness, reflected in the language of poetry, will be revealed through the discourse and language elements used.

Keywords: Ece Ayhan, Poetry, Otherness, Subject, Power

Giriş

“Ben” sorunu düşünce tarihi boyunca, filozofların anlamlandırmaya çalışarak kafa yordukları bir mesele olmuştur. Bir zamire ithaf edilen “ben” kavramının arkasındaki birey temsiliyeti ona, çeşitli çağlarda farklı değerler atfedilmesini sağlar. İlk çağlarda ben, düşünen özne olarak tanımlanmaktayken, modern çağlara gelindiğinde ise ben kavramı iktidarla birlikte anılmaya başlanır. *Felsefe Terimleri Sözlüğü*'nde ise en geniş tanımla ben: “Akıl sahibi öznenin, bilinçli kişinin, kendisini başkalarından ayırmasına ve kendisini öne sürmeye yarayan güç” şeklinde tanımlanmaktadır.² Ansiklopedik Lügatte ise ben; “bilinç sahibi olan insanı öbür varlıklardan ayıran, kişiliği yapan unsur” olarak ifade edilir.³ Bu tanımlamalara göre ben kelimesinin işaret ettiği durum, bir bilinç sahibi olma hâlidir. Bu bilince sahip olabilmek için de birey önce kendilik bilincine sahip olmalıdır. Kendilik bilinci de anca bir “öteki”nin varlığıyla oluşabilmektedir. Bu nedenle “ben” var olabilmek için bir “öteki”nin varlığına ihtiyaç duyar. Nitekim öteki kavramı tanımlanırken bu karşıtlıktan hareket edilir. Öteki; “Konuşan, belli bir durumda bulunan kişiyle aynı nitelikte ya da doğada olduğu düşünülen kişi” şeklinde ifade edilmektedir.⁴ Kendinden olmayan bir varlığın farkına varıldığı an, ben ve öteki arasındaki bu ilişki kurulmaya başlanır. Örneğin, anne karnında bir bütün olan bebek ve anne, doğum gerçekleştiği anda her ikisi de ben ve ötekilik ilişkisine dahil olur. Bu nedenle insanlık tarihi boyunca, her türlü ilişkiler arasında bir ötekileştirme savaşının yaşandığını görmekteyiz. Bunun toplumlar bazında en belirgin örneği ise Batı'nın Doğu'yu ötekileştirdiği oryantalist anlayıştır.

Batı, kendilerinden uzakta farklı bir uygarlık olan Doğu'ya karşı, Hristiyanlık çatısı altında birleşir. 11. yüzyılda başlayan Haçlı seferleri ile birlikte Avrupalı, dini bir himaye altında Doğu'ya savaşa giderken, Doğu'nun zenginliklerini de ele geçirmek ister. Yüzyıllarca bu amaçla süren savaşların ardından Batı, bu kez keşifler ile Doğu'ya yönelir. Doğu bilinmeyi temsil eden yabancı/ötekidir. Bu nedenle, Avrupalı “biz”in karşısında konumlanmaktadır. Sonrasında yaşanan Sanayi Devrimi ve Avrupalı devletlerin kolonyal arayışlarıyla Doğu, hükmedilecek bir öteki olarak değerlendirilmeye başlanır. Bu devletler, iktidarlarını güçlendirebilmek için Avrupa'da modern bireyi inşa ederler. Batılı iktidarlar tarafından oluşturulan modern bireylerin karşısında “medenileştirilme” ihtiyacı duyulan Doğulu öteki bireyler yer alır. Bu bireyler, Oryantalist araştırmacılar tarafından Batı'nın özgün ve gelişen birey algısını

² Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Ankara: Ekin Yayınları, 1996, s.68.

³ *Ansiklopedik Sözlük*, Ankara: Milliyet Yayınları, 1967, s. 258.

⁴ Ahmet Cevizci, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 1996, s. 661.

oluşturabilmek için, özgün olmayan ve Batı'ya göre daha geri bir Doğu görüntüsü amacıyla sıkça kullanılır.⁵ Kurulmaya çalışılan bu imajlarla da Doğulu birey, Batı tarafından ötekileştirilir.

Modern Batılı bireyin inşasında, Doğulu bireyin görev alması gibi, her türlü ben algısının içinde de mutlak bir öteki kavramı bulunmaktadır. Bu nedenle bireyin yani öznenin arzularına göre öteki kavramı şekillenir. Bilinçdışı ile ilgilenen psikoanalizde de öteki, bu doğrultuda ele alınır. Freudcu söyleme göre öteki, şizofreni söylemi olarak ifade edilen bilinçdışını kapsamaktadır.⁶ Bu doğrultuda öteki, dışarıdan özneyi çevreleyen bir unsur olmaktan çıkar. Artık, öznenin bilinçdışına attığı her türlü düşünce ve arzular öteki olarak ele alınmaya başlanır. Bireyin düşünce dünyası, bu ötekiler etrafında şekillenirken aynı zamanda bu durum, dış dünyayla olan ilişkisini ve bunun kendisinde yarattığı iç çatışmayı da beslemektedir. Sonuçta yaşadığı çatışmalarla ötekileşmiş birey, topluma uyum sağlayamaz. Bu nedenle öteki olarak adlandırılan kişiler, yaşadığı çağda iktidar unsurları tarafından yok sayılan ya da ıslah edilmek amacıyla yaklaşılacak öznelerden oluşmaktadır.

Fransız filozof Michel Foucault ötekiliği, kendilik pratiğinin öğretilmesi amacıyla, daha genç olana söylem yoluyla aktarılan davranış modeli olarak tanımlar.⁷ Buna göre öteki olan, mikro ve makro iktidarların istenilen özneyi inşa edebilmeleri ve bu özne üzerinde kendi hakimiyetlerini kurabilmeleri için gerekli bir unsurdur. Denilebilir ki öteki olmazsa, bir iktidar ögesinden de söz edilemez. Toplumda da farklı düşüncede ve toplum tarafından benimsenmeyen düzen dışı bireyler olmalıdır ki iktidar düzeni koruyabilmek amacıyla, egemenliğini özneler üzerinde kurabilsin. Topluluklarda da biz algısından kopan, kendi bilinçdışı ekseninde “ben” kavramı etrafında birleşen ayrıksı ötekiler, topluluğun birbirine daha da kenetlenmesini sağlar. Öznenin ayrıksı olması ise topluluğun genel kabullerini benimsememesinden kaynaklıdır. Bu nedenle, bu kişinin topluluk içinde davranışları ve yaşantısı kabul görmez. Sonuçta giderek yalnızlaşan özne, içinde bulunduğu topluluğa da yabancılaşmaya başlar. Yaşanılan bu durum, öznenin topluluk içerisinde kazandığı yeni kimliğini oluşturur. Başka bir ifadeyle toplumda öteki olarak adlandırılan özneler, bir temsiliyet kazanır ve iktidar unsurlarına karşı belirli bir grup altında birleşirler. Bu nedenle öznel bir ifadeyi kapsayan öteki olma hâli, toplum tarafından, marjinal kabul edilerek dışlanan her türlü insanın dahil olduğu geniş bir çatıyı ifade etmek için de kullanılmaya başlanır.

Edebiyatta da öteki kavramı sıklıkla ele alınan unsurlardandır. Geleneksel anlatılarda, kahraman ve onun karşısında yer alan düşman olarak geçen öteki, modern anlatılarla birlikte farklı bir bakış kazanır. Modern anlatılar bir sorgulama ve çatışmadan beslenmesinden dolayı, bireye ve onun iç dünyasına yönelir. Bu metinlerde ele alınan bireyler, kimi zaman toplumun karşısında yer alan kişileri oluşturmaktadır. Anti-kahraman olarak geçen bu karakterlerin her biri, buldukları toplum içerisinde öteki olarak adlandırılan kişilerdir. Modernizm ve ardından gelen postmodernizm ile birlikte kahramanlar, kendine ve topluma yabancılaşmış kişilerden oluşmaktadır. Türk edebiyatında da toplumla yaşanan çatışma ve yabancılaşma özellikle Cumhuriyet dönemi metinlerinde sıkça işlenir. Bu dönem eserlerde, toplum ile bağını koparmış, giderek yalnızlaşan ve hayata tutunamayan karakterler ön plana çıkar. Bu karakterlerin ortak özelliği, mikro ve makro iktidar unsurları tarafından yaşadıkları ötekileştirilmedir. Siyasal iktidar ile yaşadığı çatışmayı şiirlerine aktaran Ece Ayhan da ötekileştirilmiş özneleri şiirine taşıyan isimler arasındadır. Bu çalışmada İkinci Yeni şairlerinden Ece Ayhan'ın 1973 yılında yayımlanan “Devlet ve Tabiat ya da Orta İkidem Ayrılan Çocuklar için Şiirler” adlı kitabındaki

⁵ Lütfi Sunar, “Şarkiyatçılığı Niçin Yeniden Tartışmalıyız?” (haz. Lütfi Sunar, M. Furkan Gümüş, Murat Şentürk), *Uluslararası Oryantalizm Sempozyumu Bildiri Kitabı*, İstanbul: İBB Yayınları, 2007, s. 43.

⁶ Jacques Lacan, *Speech and Language in Psychoanalysis*, Baltimore: The John Hopkins University Press, 1991, s. 184.

⁷ Michel Foucault, *Öznenin Yorumu*, (çev. Ferda Keskin), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2019, s. 111.

şiiirlerinde ele aldığı toplum, aile ve siyasiler tarafından ötekileştirilen bireyler incelenip, şiiirlerdeki ötekiler iktidar ve özne ilişkisi içerisinde ortaya konulacaktır. Ancak Ece Ayhan'daki ötekiliği tespit edebilmek için öncelikle İkinci Yeni'yi ve şairin şiiir dünyasını bilmek gereklidir.

1. İkinci Yeni ve Ece Ayhan Şiiri

Cumhuriyet dönemi Türk şiiirinde belirli bireysel arayışlar olsa da topluluk bazında iki modernist açılım vardır. Bunlardan ilki Orhan Veli ve arkadaşlarının başlattığı Garip, yani Birinci yeni şiiiri, bir diğeri de bu isimlerin şiiirine tepki olarak ortaya çıkan İkinci Yeni şiiiridir. Garip şairleri, yerleşik düzenin dışına çıkmak isterler, ancak bu istekleri gündelik olanı şiiire aktarmakla sınırlı kalır. Hayatın sıradan gerçekliğini, gündelik dille ifade etmeleri her şeyin şiiirin konusu olabileceği şeklinde yorumlanır. Bu durum da gelenekten kopuşu ve kural tanımazlığı beraberinde getirir. Hasan Bülent Kahraman'ın karşı modernist diyerek yorumladığı Garip şiiiri⁸, var olan kuralları yıkmasıyla modern şiiirimizin başlangıcını oluşturduğunu söylemek mümkün. Garip şiiirinin gelenekle olan savaşında, şiiirsellik de olan bağımlı koparması, kendilerine karşıt bir şiiir anlayışı oluşmasına neden olur. Bu karşıt şiiir İkinci Yeni adlandırmasını alır.

İkinci Yeni, Türk edebiyatının önemli bir kırılma noktasının yaşandığı 1950'li yıllarda kendini göstermeye başlar. Bu dönem, öyküde ve romanda yeni bir anlatımın denendiği yıllardır. Ayrıca edebi yazına, Sait Faik ile birlikte boş gezen, aylak adamın girdiği ve bu adam tiplmesi ışığında yeni bir kuşağın oluşmaya başladığı zamanlardır. İkinci Yeni'yi hazırlayan ögeler üzerinde sayılabilecek bu durum, edebiyatımızda yeni bir arayışın olduğunu da göstermektedir. İkinci Yeni şairleri (Ece Ayhan, İlhan Berk, Cemal Süreya, Turgut Uyar, Edip Cansever, Sezai Karakoç), döneminin etkin düşünce anlayışı gerçeküstücülükten etkilenecek gerçeklikten kopuşu şiiire yansıtırlar, böylece akıl ve mantığın her türlü dilsel söyleminden uzaklaşarak sezgiye dayalı imge ve hayallerle kurulu bir şiiir oluştururlar. Bu yeni şiiir, Garip ile başlayan gelenekten kopuşu, dil bazında devam ettirerek yeni bir gerçekliğin peşindedir.

Yukarıda kısaca değindiğimiz İkinci Yeni hareketi, şairler arasında ortak bir payda ile oluşturulmuştur. Bu isimler arasından da İkinci Yeni'ye atfedilen pek çok özelliği şiiirinde barındıran Ece Ayhan ön plana çıkmaktadır. Ayhan kendi şairliğini açıklarken, şiiirden gelmediğini söyler ve devam eder; "...bir bakıma ben kendimi şairden saymam. Kakişma, bakışimsızlık, atonallik, sıkı şiiir, sivil şiiir, kötülük toplumu vs. diyorum işte." ⁹ Ayhan, şiiirine sivil şiiir adını vererek, şiiirinin bir başkaldırı biçimi olduğunu söylemektedir. Onun şiiiri topluma dönük bir şiiirdir, ancak bu toplum "halk çocukları" adını verdiği hayatın kıyısında kalmış lümpenleri, arka mahalle insanını kapsamaktadır. Şiiri, iktidar ve aydın kanadından uzaklaştırarak, onlar tarafından görmezden gelinen kesime indirger.

Ayhan şiiirinin ön plana çıkan başka bir özelliği, tarih-şiiir ilişkisidir. Ayhan'a göre tarihi "sarışınlar" yazmaktadır. "Evet, sarışınlar yazmıştır tarihi! Hem de karaşınlar üzerine, karaşınlara değin!"¹⁰ Ece Ayhan "iktidar sarısı" kavramından bahseder, buna göre sarışın olan Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet, sarışın bir delikanlıdır. Cumhuriyet tarihinde iktidarlar tarafından ötelenen halk ise "karaşın"dır. Bu bağlamda da Ayhan, karaşınların tarihini anlatmayı seçer. Bunun için tarihte herkesçe bilinen olaylar ve isimlerin yerine, tarihe etki edememiş küçük anekdotların peşine düşmektedir.¹¹ Ayhan'daki tarih-şiiir ilişkisi, iktidarla olan hesaplaşmasının bir sonucudur. Sarışın iktidarla olan hesaplaşmasını, hem

⁸ Hasan Bülent Kahraman, *Türk Şiiri Modernizm Şiir*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2015, s. 130.

⁹ Ece Ayhan, "Haklılığın İnadi", *Şiirin Bir Altın Çağı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993, s. 134.

¹⁰ Ece Ayhan, *Dipyaızılar*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996, s. 24.

¹¹ Hulisi Geçgel, *İkinci Yeni Şiiri Çerçevesinde Ece Ayhan*, İstanbul: Hiper Yayın, 2020, s. 101.

tarihi yazarlar tarafından yok sayılmış küçük olayları anlatarak hem de halk çocuklarını şiirine taşıyarak gerçekleştirir. Ayhan, şiirini iktidar hegemonyasının görmezden geldiği kişiler ve olaylar üzerinden kurgularken, aynı zamanda kullandığı dil ile de iktidarlara yönelik başkaldırısını destekler. Dil kullanımında iktidara ait her türlü alışılmıştan uzaklaşarak, otoritenin karşısında yer alan yeni bir söylem yaratır. Söz dizimindeki bozulmalar, daha önce kullanılmamış kelime grupları ve sözcükler Ayhan şiirinin ön plana çıkan özelliğidir. O, iktidara ses yükseltirken, iktidarın dilini kullanmak istemez. Bu nedenle Roland Barthes için söylediği şu sözler, dilde yaptığı yeniliğin sebebinin açıklanmaktadır. “...hem bu düzene, iktidara karşılar hem de onun dilini kullanıyorlar.”¹² Ayhan şiirde kullanıla gelen dili, iktidarın dili olarak görür, bu nedenle bunun yerine Batı’da ortaya çıkan gerçeküstücülerden etkilenerek sınırları zorlanmış yeni bir dil inşa eder. Kahraman, Ayhan’ın şiir dilini bozmasını başkaldırı bağlamında değerlendirerek, bunun bir yeniden düzenleme ve dikkat çekme çabası olduğunu belirtir.¹³ Bu bağlamda Ece Ayhan’ın şiirde kullandığı dil, tamamıyla bozulmuş değil, iktidar karşıtı bir söylemle yeniden düzenlenmiş bir dil olduğu söylenebilir. Amacı dili bozarak düzensizliğe yönelmek değil, iktidar düzenine karşıt yeni bir düzen kurmaktır.

Ece Ayhan şiir dilinde yapmaya çalıştığı değişiklikleri, anlamsal katmanda da destekler. Onun şiiri, imgelerle örülü ve ilk okunduğunda anlaşılması zor bir şiirdir. Buna rağmen şiiri anlamsız değildir. Ayhan, bu nedenle Garip’in anlamsızlık fikrine de karşı çıkar. Ona göre şiirde anlam, şairden taşıy şiirin böğürüne geçmelidir.¹⁴ Ayhan, anlamı örtülü bir şekilde şiirine yerleştirmiştir. Vermek istediği anlamı, okuyucusunun doğrudan almasını değil de bunun için çabalayarak anlama ulaşmasını ister. Onun şiiri, güç anlaşılmasına rağmen, anlamsal olarak yoğun bir şiirdir. Bu yüzden de kendi şiirini “sıkı şiir”¹⁵ olarak tanımlamaktadır. Şiirinde anlam katman katman açılmakta, okuyucusunu bu katmanlar arasında gezdirerek okurunun bilincini sürekli şiire karşı diri tutmaktadır.

Yukarıda kısaca bahsettiğimiz Ece Ayhan şiiri, Türk şiirinin o zamana kadar yazılmış gerek anlam kapallılığı gerek dildeki söyleyiş farklılıkları ile birlikte en farklı söyleyişlerindedir. Alaattin Karaca, Ayhan’ın kendisinden önce gelen hiçbir anlayıştan beslenmediğini ve şiirini de Batı estetiği doğrultusunda oluşturduğunu söyler.¹⁶ Gerçekten de Ayhan şiiri, kendisinden önce gelen şiir anlayışlarından oldukça farklı bir konumda yer almaktadır. Şiirinin dil ve imgesel yapısı, bununla birlikte anlam sorunu uzun yıllar tartışma konusu olmuş, bu yüzden de eleştirmenler tarafından sıkça eleştirilmiştir. Ancak okuyucu tarafından Ayhan’ın şiiri, kapallılığı oranında benimsenmektedir, çünkü bu şiirin ortaya çıktığı dönem, bireylerin toplum içinden ayrışıp kendi içlerine kapandığı yıllardır. Şiirindeki anlam kapallılığına rağmen, okuyucunun şiirlerde kendisini bulabilmesi bu ayrışık kitlenin sesinin giderek daha yüksek çıkmaya başlamasından dolayıdır. Ayhan’ın giderek politikleşen ve iktidar tarafından yok sayılan bir kesime hitap eden şiiri, böylece geniş okuyucu kitleleri tarafından sahiplenilir. Özellikle *Devlet ve Tabiat*’taki (1973) şiirleri, okuyucu tarafından büyük ilgi görür. Onun şiiri için sık sık dile getirdiği “halk çocukları” kavramı *Devlet ve Tabiat*’tan önceki şiirlerinde karşılığını bulamasa da bu şiir kitabıyla birlikte, “halk çocukları” tabiri anlam kazanırken devlet – özne çatışmasının giderek yoğunlaştığı, politik şiir anlayışının ön plana çıktığı şiirler ortaya çıkar. Bu nedenle *Devlet ve Tabiat ya da Orta İkidan Ayrılan Çocuklar için Şiirler* adıyla yayımlanan şiir kitabı, Ece Ayhan’ın şiir diline taşıdığı başkaldırının ilk adımıdır. Buradaki şiirler, iktidar öğeleri tarafından ötekileştirilmiş öznelere haykırışlardır. Bu nedenle bu yıl yayımlanışının 50. yılı olan *Devlet ve Tabiat* kitabındaki şiirlere, ötekileştirilen özne bağlamında bakmak ve bu şiirlere taşınan öteki olma hâlinin iktidar ve özne ilişkisi

¹² Ece Ayhan, *Aynalı Denemeler*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001, s. 40.

¹³ Hasan Bülent Kahraman, *Türk Şiiri Modernizm Şiir*, s. 345.

¹⁴ Ece Ayhan, *Dipyaşlar*, s. 135.

¹⁵ Ece Ayhan, “Haklılığın İnadı”, *Şiirin Bir Altın Çağı*, s. 134.

¹⁶ Alaattin Karaca, *İkinci Yeni Poetikası*, s. 178.

içerisinde değerlendirmek, kötülük toplumu şairinin şiirlerinin anlaşılmasını biraz olsun kolaylaştıracağı kanaatindeyiz.

2. Devlet ve Tabiat'ta Ötekilik

Ece Ayhan, 1950'li yıllarda başladığı yazın hayatına, herhangi bir acemilik evresi olmadan sürdürmüş bir şairimizdir. İlk şiirlerinden itibaren, Ayhan'ın varmak istediği sonuç ve dildeki söyleyiş biçimi keskin bir şekilde okuyucusuna ulaşır. İlk şiir kitabı *Kınar Hanım'ın Denizleri* (1959), şairin tarih-şiir ilişkisini ustalıkla işlediği ve içinde yaşanan coğrafyaya ve döneme göndermelerle dolu olan bir eserdir. Ardından gelen *Bakışsız Bir Kedi Kara* (1965) ve *Ortodoksluklar* (1968) şairin belirli konu etrafında bir araya getirdiği, metin bütünlüğünün esas alındığı kitaplardır. Şair, 1973'te yayımladığı *Devlet ve Tabiat'a* kadar; tarih, ideoloji ve iktidar ekseninde dolaşmasına rağmen, şiirinin asıl meselesini oluşturduğunu söylediği iktidar tarafından kenara atılan "halk çocukları"ni ön plana çıkarmaz. Bu ilk dönem eserlerinde dil, oldukça kapalı ve anlaşılması güç imge ve göndermelerle yüklüdür. Denilebilir ki, Ayhan'ın 1970'li yıllara kadar ki şiiri, dili yıkmak ve yeni bir dil yaratmakla sınırlı kalmıştır. İktidara karşı doğrudan politik bir söylem geliştirememiştir. Elbette bu döneme ait birkaç şiirinde de *Devlet ve Tabiat'ta* olduğu gibi devlet ve kurumlarına karşı olma hâli mevcuttur. Ancak bu durum görünür olmaktan ziyade, küçük lümpen gruplar arasında (toplumdaki azınlıklar, işçiler, hayat kadınları vb. gibi) kalmaktadır ve bu gruplar ile devlet arasındaki "öteki" kimliğine değinilmemektedir. Örneğin *Kınar Hanımın Denizleri*'nde yer alan "Fayton" şiirinde, 1970 sonrası şiirine alacağı söylemler bulunmaktadır, ancak karamsar öznenin kendisini intihara götüren iktidarın öteki olana uyguladığı baskı ve şiddete değinilmez.

O sahibinin sesi gramafonlarda çalınan şey
İncecik melankolisiymiş yalnızlığının
İntihar karası bir faytona binmiş geçerken ablam
Caddelerinden ölümler aşkı pera'nın¹⁷

Verilen şiirde de görüldüğü gibi, Ece Ayhan'ın öznesi yalnızdır. Toplumla iç içe olamayan özne, kendi karamsarlığında intihar ile kol kola gezmektedir. Şair, bu ilk şiirlerinde dilin alışılmış kullanımını yıkarken karamsarlığın sınırlarını da zorlamaktadır. Ayhan, benzer tutumu *Bakışsız bir Kedi Kara*'da da sürdürür. Düzyazı şiir serisinden oluşan bu kitap, şairin kendisine has özgün dilini oluşturduğu eserdir. Bu şiir, kitaba da adını veren *Bakışsız Bir Kedi Kara*'dan;

Gelir bir dalgın cambaz. Geç saatlerin denizinden. Üfler lambayı. Uzanır ağladığım yanıma. Danyal yalvaç için. Aşağıda bir kör kadın. Hıssım. Sayıklar bir dilde bilmediğim. Göğsünde ağır bir kelebek. İçinde kırık çekmeceler. İçer içki Üzüncü Tezve tavanarasında. İşler gergef. İnsancıl okullardan kovgun. Geçer sokaktan bakışsız bir Kedi Kara. Çuvalında yeni ölmüş bir çocuk. Kanatları sığmamış. Bağırır Eskici Dede. Bir korsan gemisi! girmiş körfeze. ¹⁸

Ortodoksluklar'daki şiirler ise daha önceki şiirlerin dil ve karamsarlık öğelerini devam ettirirken aynı zamanda tarihsel göndermelerin ön plana çıktığı şiirlerdir. Şair buradaki eserlerinde, "insanlığın acı çekme" tarihini anlatmak istemiştir.¹⁹ Bunun için de Bizans'ı seçer. Buradaki şiirler, Ayhan'ın dilin gramer yapısını yıkarak, sınırlarını genişlettiği ve içinde taşıdığı yoğun imgelerle anlamı gizlediği katmanlı şiirlerdir. Elbette şairin, tarih-şiir ilişkisi üzerinden devlete ve onun dayattığı tarihe karşı bir

¹⁷ Ece Ayhan, *Bütün Yort Savul'lar*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013, s. 37.

¹⁸ Ece Ayhan, *Bütün Yort Savul'lar*, s.75

¹⁹ Hulusi Geçgel, *İkinci Yeni Şiiri Çerçevesinde Ece Ayhan*, s. 98.

direnme mevcuttur. Ancak bu direnme, bir başkaldırı niteliğinde değildir. İktidarın diline ve tarihine alternatif yeni bir dil ve tarih geliştirme ile sınırlı kalmaktadır.

Devlet ve Tabiat öncesi şiirler, kendi şiirine “sivil şiir” adlandırmasını veren Ayhan için, devlet ve birey ilişkisi boyutunda eksik kalır. Elbette, iktidarlara ait ögeler şairin ilk şiirlerinden itibaren kendini hissettirmektedir, ancak bu durum asıl *Devlet ve Tabiat*’tan itibaren ön plana çıkar. 70’li yıllar onun şiiri için bir dönüşüm olur. “Ece Ayhan, en genel anlamda şiirini ve şiir yazımını, şiirinin oluşturma sürecini, şiirinin yöntem bilimini hep aynı şeyle, toplumsal bağla, daha doğrusu toplumsal konumuyla açıklamıştır.”²⁰ Bu toplumsallık o zamanların hâkim anlayışı Nazım Hikmet ve devamında gelen toplumcu-gerçekçilerin görüşünden farklıdır. Çünkü Ayhan, şiirini toplumsal konumuyla açıklamasına rağmen, şiirselliğini toplumsal oluşunun önüne koyar. Onun şiirinde toplumun dışlanmış kesimi, kendine yer bulurken, aynı zamanda bu insanlar, şiirde imgesel dilin bir parçasını oluşturur ve toplumsal bağlamın yanı sıra şiirsellik ile kuşatılırlar. Bu yüzden de onun şiirlerinde iktidara yönelik başkaldırısı, olabildiğince özgündür. Bu noktada Ayhan’ın iktidarının makro ve mikro ölçeklerde her türlü egemen güç kavramı olarak ele alındığını belirtmek gerekir. *Devlet ve Tabiat*’taki şiirler, genelde devlet ve özne arasındaki kavgadan beslenirken, öznelde ise özne ile her türlü iktidar biçiminin doğurduğu çatışmayı aktarmaktadır. Örneğin, şiirlerinde sık sık geçen yoksul çocuklar, devlet kanadı tarafından ötekileştirilirken, aynı zamanda toplumda yoksul ve çocuk oldukları için de ötekileştirilirler. Ayrıca bu çocuklar aile içinde de evin küçüğü olduklarından dolayı, ötekileştirilen taraf olmaktadır. Bu nedenle bu özneler gücü elinde bulunduran her türlü iktidarın karşısında öteki olarak konumlanmakta ve iktidar sahipleri ile çatışma yaşamaktadırlar.

Özne her ne kadar kendi pratikleri çerçevesinde kendi kendini var etse de toplumsal yaşamda öznel, iktidarın kurgusundaki kalıplaşmış bir öneri olarak ortaya çıkmasıyla var olabilir. Bu bağlamda, tek başına bir öznenen bahsedilemez. Özne yalnızca öznenin varlığı dışında oluşan iktidar ögesi ile anlam kazanabilmektedir.²¹ Öteki olan ise, iktidar ögesinin belirlediği kuralların dışında kalanlardır. Buna göre, ötekileştirilen öznenen söz edebilmemiz için onun öncelikle iktidar ögesinin belirlediği sınırların dışına çıkması ve burada da kendi öznel kimliğini oluşturması gerekir. Bu nedenle *Devlet ve Tabiat*’taki şiirleri ötekileştirilen bağlamında bakabilmemiz için şiirlerdeki özneleri, iktidar özne ilişkileri içinde incelememiz gereklidir.

2.1 Özne-Devlet İlişkisinde Öteki

Ece Ayhan, şairliğinin ilk yıllarından itibaren devlet ve otorite karşılığında yürür. Onun şiir anlayışında değindiğimiz gibi devlet ile olan çatışması hem dil kullanımına hem de tarih-şiir ilişkisine yansır. Ayhan, sarışınların oluşturduğu devlet hegemonyasına karşı çıkmaktadır. Bu yüzden de “karaşın” adını verdiği ve devlet tarafından hor görülen öznenin tarafında yerini alır. Ayhan için devlet, çıkar ilişkileri ile bir araya gelmiş, gücü elinde bulunduran belirli kesimin, bu gücü devam ettirebilmek için diğer toplumsal sınıflardaki halk üzerinde baskı kurup, otorite oluşturan bir ilişkiler kurumudur.²² Bu baskıyı ise ancak halka zulüm çektilererek oluşturmaktadır. Bu yüzden de Ayhan, “Kendi Kendinin Terzisi Bir Kambur” şiirinde “kurulu zulüm” diye bahseder:

Belli ki kaçmıştır çok ağır cezalı bir çocuk

²⁰ Hasan Bülent Kahraman, *Türk Şiiri Modernizm Şiir*, s. 334.

²¹ Michel Foucault, *Özne ve İktidar* (çev: Işık Ergüden, Osman Akınhay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2021, s.74.

²² Erdoğan Kul, “Ece Ayhan Şiirleri Üzerine Bir Araştırma”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 296.

Kurulu zulmün yetiştirme yurtlarından
Çakıyla kazımıştır içerden kapısına
Kuş dillerinde olmaz bir helanın şahlığı mahlığı.²³

Şiirde görüleceği üzere, “çok ağır cezalı bir çocuk” devletin yetiştirme yurtlarından kaçmıştır. Burada bahsi geçen çocuk, devlet kanunlarına göre işlediği “çok ağır suç”undan dolayı bu yurtlarda kalmaktadır. Foucault’un işaret ettiği özne – devlet ilişkisine göre, devletin disiplinci mekanizmaların normlarına uymayan bireyler, ötekileştirilerek tecrit edilmektedir.²⁴ Bu nedenle şiirdeki çocuk da devlet tarafından ötekileştirilenlerden biridir. Bu yüzden de ıslah evlerinde kalmaktayken, buradan kaçır. Şiirdeki bu çocuk, devlete karşı başkaldırı gerçekleştiren ötekileştirilmiş bir öznedir.

Ece Ayhan, okuru tarafından en bilinen şiirlerinden biri olan “Mor Külhani”de kendi şiirinin iktidarın dili ve söyleminden ayrı olduğunu dile getirir: “Şiirimiz karadır abiler”²⁵ diye seslenen Ayhan, iktidar öğeleri tarafından ötekileştirilen özneleri anlatması boşuna değildir; kendisi de bir ötekidir. Muğla, Datça doğumlu Ece Ayhan, babasının mesleği gereği küçük yaşlardan itibaren şehir şehir gezmiş ve bir yerde uzun süre kalamamıştır. Bu yersiz yurtsuzluk, kendisini toplumdan uzaklaştırarak yalnızlaşmasını sağlarken, aynı zamanda topluma karşı da yabancılaşmasına neden olur.²⁶ Bu yabancılaşma ise topluma ve devlete karşı farklı bir bakışı doğurarak, onun iktidar unsurlarına savaş açmasına neden olur.

Ayhan, yazılarında sık sık her türlü iktidara karşı olduğunu belirtir. *Şiirin Bir Altın Çağı*’nda şöyle der; “Beni en çok sinirlendiren, en çok karşı olduğum, ölünceye kadar, toprağın altına girinceye kadar karşı olacağım şey, iktidar kavramıdır.”²⁷ İktidarlara karşı olan Ayhan, iktidar ve güç sahipleri tarafından istenilen kalıba sığmayan bir ötekidir. Bu nedenle şair kendisi gibi öteki olanları şiirine alır. Bunlardan biri de yine Mor Külhani’den ötekidir:

Topağacından aparthanlarda odası bulunamaz
Yarısı silinmiş bir ejderhanın düzüşüm üzre eylemde
Kiralık bir kentin giriş kapılarına kara kireçle
Şairlerin ümüğüne çökerken işaretlenmesinin şiiridir²⁸

Şiirde bahsettiği şairler ile devletin arası açıktır. Henüz kentten içeri girmeden devlet, şairlerin tepesine çökmektedir. Ayhan’a göre şair, devletin yanında değildir, karşısındadır. Ece Ayhan, iktidar ile şiiri bağlaştıramaz. “Zira iktidar nötralize eder. Sivil şiir resmî kültürde yer alamaz.”²⁹ Bundan dolayı da Ayhan, Cumhuriyet dönemindeki Atatürk şairlerini sevmediğini söyler. “Ben bu sarışın şairleri sevemiyorum yahu, sevemiyorum vesselâm.”³⁰ *Devlet ve Tabiat*’ta yer alan *Dipyazılar* bölümünde de bu duruma tekrardan değinir ve Cumhuriyeti kuranlar ile onlara hizmet eden şairlerin yanlı tutumunu eleştirir.

Biz dragomanların cumhuriyetinden de öte, bir yetkinliğe doğru, temelin getireceği düzayak, tertemiz çivit badanalı avadanıklı bir cumhuriyete çalışırken, bu sefineye de ne oluyor?³¹

²³ Ece Ayhan, *Devlet ve Tabiat*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2023, s. 38.

²⁴ Bilge Durutürk, “Michel Foucault’un İktidar ve Özne Kavramlarına Bir Bakış: Gözetim Toplumu”, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 53 (3), 2018, s. 963

²⁵ Ece Ayhan, *Devlet ve Tabiat*, s. 14.

²⁶ Zeliha Ayçelik, “Ece Ayhan’ın Biyografisinin Eserlerine Yansımaları”, *Hars Akademi*, 5 (2), 2022, s. 493.

²⁷ Ece Ayhan, *Şiirin Bir Altın Çağı*, s. 149.

²⁸ Ece Ayhan, *Devlet ve Tabiat*, s. 18.

²⁹ Ece Ayhan, *Sivil Denemeler Kara*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001, s.62-63.

³⁰ (aktaran) Alaaddin Karaca, *İkinci Yeni Poetikası*, s. 290.

³¹ Ece Ayhan, *Devlet ve Tabiat*, s. 112.

Devlet ve Tabiat'taki şiirlerde öteki olma durumu, en çok çocuklar üzerinden verilir. Devletin bir kurumu olan okullarda eğitim gören öğrenciler, devlet tarafından tasarlanmaya çalışılan öznelendirir. Bunun için iktidar sahipleri korkutarak, sindirerek öğrencileri susturup, onları devlet mekanizmasını işleten çarkların birer parçası haline getirmek istemektedir. Bu nedenle Ece Ayhan, Althusser'in "devletin ideolojik aygıtı"³² olarak adlandırdığı okula ve resmî ideolojinin eğitimi veren öğretmenlerine karşı çıkar. Güncelerinde okulla ilgili şöyle der:

Bütün çocuklara aynı 'eğitim' ki dağılsınlar! Kuzular için söyleniyor bu. Benim bildiğimce, insan yavrusu ve insan söz konusu ise aykırılık ne denli çok sayıda olursa o denli birleştiricilik olur. Elbet gerçeğin, gerçeklerin arkasında koşan bir 'düşünce', 'düşünme' varsa ortalıkta. Yanlışlık önce dilde ve dilden başlıyor; 'birlik ve beraberlik!'³³

Yukarıda alıntılanan parçada da görüldüğü gibi Ece Ayhan, okulların, öğrencilerdeki farklılıkları yok sayan, onları tek tipleştirilen kurum olduğunu düşünmekte ve bu nedenle bu kurumlara karşı çıkmaktadır. Çünkü, iktidar sahipleri okullar aracılığıyla düzeni inşa etmekte ve istedikleri tek tip özne biçimini oluşturmaktadır. Bu tek tipe giremeyen ya da dışında kalanlar ise ötekidir. Meşhur şiiri "Meçhul Öğrenci Anıtı"nda bu tek tipleşmenin karşısındaki öznenin sesinden seslenir:

Buraya bakın, burada, bu kara mermerin altında
Bir teneffüs daha yaşasaydı
Tabiattan tahtaya kalkacak bir çocuk gömülüdür
Devlet dersinde öldürülmüştür³⁴

Ece Ayhan, şiirinde okullarda verilen derslerin aslında birer "devlet dersi" olduğunu söyler. Bu devlet derslerinde de öteki olan çocuk öznelendirir, ölmektedir. Her bir farklı özne, farklılıklarını törpüleyerek istenilen kalıba sokulmak istenir. Bu yüzden de okullar bir nevi devletin kışlarıdır. Bu kışlarda düzen dışı hareket edenler, cezalandırılır. Öğrencilerin ceza sistemi ile zorla düzene dahil edilmesi ve kendilerindeki farklı olan değerlerini kaybedip tek tipleşmeleri ölüme benzetilir. Bu nedenle de Ayhan, okullarda ölen öğrencilerden bahseder. Şiirin devamında ise, devletin ve öğretmenlerin, gerçekleri çarpıtmasına değinilmektedir.

Devletin ve tabiatın ortak ve yanlış sorusu şuydu:
Meveraünnehir nereye dökülür?
En arka sırada bir parmağın tek ve doğru karşılığı:
Solgun bir halk çocukları ayaklanmasının kalbine! dir³⁵

Orta Asya'da yer alan bir bölgenin adı olan Meveraünnehir'in, bir nehir adıymış gibi öğrencilere soru olarak yöneltilmesi, okulun yalanları doğru, gerçekleri ise yalanlar gibi gösterebileceğinin bir kanıtıdır. Şiirde arka sırada oturan çocuk ise bu soruya "solgun bir halk çocukları ayaklanmasının kalbine" şeklinde cevap verir. Bu noktada özellikle cevap veren öğrencinin arka sıralarda olması, onun öteki olduğunun bir göstergesi olması açısından önemlidir. Bir başka şiirde de arka sıra ile öteki olma ilişkilendirilir:

En arka sırada çift dikişliler, sınavda en öne

³² Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, (çev. Yusuf Alp, Mahmut Özışık), İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 33.

³³ Ece Ayhan, *Başbozuk Günceler*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993, s. 176

³⁴ Ece Ayhan, *Devlet ve Tabiat*, s. 22.

³⁵ Ece Ayhan, *Devlet ve Tabiat*, s. 23.

İntihara ve denizde nasıl boğulmaya çalışırlar
Yalnız Orta Doğu'da el altında satılan bir atlas
Kim demiş on sekiz yaşından küçükler okuyamaz³⁶

Ece Ayhan'ın devlet karşısında yer olan çocukları, okullarda verilen eğitim ve baskıdan dolayı intihar etmektedir. Ayhan bu durumu "intiharın parasız yatılı küçük zabıt okulları" diyerek bahseder. Ayrıca *Devlet ve Tabiat* kitabının bir diğer adını, *Orta İkidem Ayrılan Çocuklar için Şiirler* başlığını vermesi de bu çocukları şiirinde ön plana çıkarma isteğindedir. Kitaba adını veren "Orta İkidem Ayrılan Çocuklar için Şiirler" adlı şiirinde doğrudan orta ikiden intihar ederek ayrılan çocukları anlatır.

Ey orta ikiden ölererek ayrılan çocuklar! aslında başlayan
askerler tabiatla hâlâ tramvaydan Sirkeci'de mi inerler?
süsüne kaçılmamış bir cenaze törenine gitmek için³⁷

Bizce, Ayhan'ın şiirinde özellikle orta ikinci sınıfları seçmesi, ergenliğe geçiş olarak adlandırılabilir olan bu dönem aralığında çocukların devlet, toplum ve aile ekseninde yaşadıkları olayları sindirebilecek bedensel ve fiziksel erginliğe ulaşmamış olmalarından kaynaklıdır. "Açık Atlas" şiirinde de orta okul çocuğunun intiharından bahsedilir:

Hayatın orta öğretmeni sustu, dondu gülmeleri çocukların
Bir cenaze törenine daha ölümü karşılamaya götürüleceğiz³⁸

Okullarda öldürülen ya da ölen çocuklar genelde yoksul aile çocuklarıdır. Devletin oto kontrol mekanizmasına dahil olamayan ve toplum tarafından da yoksul olduğu için ötekileştirilen bu çocuklar, ya okullarda siyaseti öğrenip devrimci olarak ya da yaşadıkları karşısında intihar ederek ölmektedirler. Şiirlerde intiharın, devlete karşı bir başkaldırı yöntemi olarak geçtiği de söylenebilir. İntihar eden öğrenciler, düzene uymak yerine kendi canları ile düzeni yıkmak istemektedirler. Bu nedenle geride kalan arkadaşları, onların bu başkaldırısını sahiplenir.

Arkadaşları zakkumlarla örmüşlerdir şu şiiri:
Aldırma 128! İntiharın parasız yatılı küçük zabıt okullarında
Her çocuğun kalbinde kendinden daha büyük bir çocuk vardır
Bütün sınıf sana çocuk bayramlarında zarfsız kuşlar gönderecek³⁹

Görülüyor ki intihar eden arkadaşlarının ardından öğrenciler, onu anmaya devam etmektedir. Geride kalan öğrenciler için intihar bir direnişin başlangıcı olur. Ayrıca, şiirin bu kısmında dikkat çeken nokta, intihar eden çocuğa "128" diyerek seslenilmesidir. Bize göre bu durum, devletin düzen inşa etmek için her bireyi tek tipleştirilen kurumunda, öğrencilerin adının önemsiz olmasından kaynaklıdır. Onların kendi adları özgür birer kimliklerini temsil etmekteyken, okul tarafından kendilerine verilen numaraları, tek tipleşen düzendeki kimliklerinin adıdır. Bu yüzden öğrencinin arkadaşları onu, kurumun ona verdiği ad ile seslendirir.

³⁶ Ece Ayhan, *Devlet ve Tabiat*, s. 56.

³⁷ Ece Ayhan, *Devlet ve Tabiat*, s. 30.

³⁸ Ece Ayhan, *Devlet ve Tabiat*, s. 58.

³⁹ Ece Ayhan, *Devlet ve Tabiat*, s. 26.

şiirlerde geçen düzenin karşısında duran bu çocukların ortak özelliklerinden biri, fakir olmalarıdır. Toplumda yoksulluktan çeken bu kişiler, aynı zamanda okulda da yoksul oldukları için diğer öğrencilere kıyasla daha geri konumdadırlar. Aşağıdaki şiirde bu kişilerin “ırgat mahallesi”nden olduğu syelenir:

Irgat mahallinde ilk derse ve hiç
bir derse girmeyecek olan dudak tiryakisi iki ğrenci
şiiri devamlıdır maalesef sesi dışarı
vermeyen yüksek ve alçak kaldırım sinemalarının⁴⁰

Bu şiirde, “ilk derse ve hiçbir derse giremeyeceği” söylenen yoksul öğrencinin, okullardan alınıp, ırac olarak çalıştırılmaya başlanması ifade edilir. Bu ocuklar, diğer yaşıtlarının aksine, hayata daha erken atılmaktadır. Ece Ayhan özellikle zengin ve yoksul çocuklar arasındaki bu eşişsizlik üzerinde durur. “Vişneurğ şiirler”de bu eşişsizliği şöyle anlatır:

Kim bilir kaç şiirdir kamburu göğsünde bir ocuk
Bir silkinecek ve bütün asker okullara girecek
Karartma benizli bir roman çocuğu arkadaşı da
Demirkapı dolaylarında asker-sivil terzisi olur⁴¹

şiirde, askeri okula giren yaşıtlarından farklı olarak fakir ocuk, terzi de ırac olarak çalışmaya başlar. Ayhan’a göre, şiirlerindeki yoksul çocukların kaderi başlangıçtan itibaren bellidir. Onlar, diğer çocuklar gibi devletin düzen koruyucusu asker – polis olamazlar, çünkü kendileri zaten bu düzenin dışında olan bir tekidir. Bu yüzden de devlet çarkına girmeden dışarıdan hayata atılırlar. Bazen de bu öğrenciler sokaklarda kendi tekilliğinin farkına varır ve bir başkaldırı biçimi olan siyasal iktidarlara karşıt örgütlenme içinde yer alırlar. *Devlet ve Tabiat*’taki şiirlerde bu devrimci çocuklardan da sıkça bahseder. Devrimci ocuklar, devletle olan çatışmasıyla büyümektedirler.

Biz tüzüklerle çarpışarak büyüdük kardeşim
.....
Velhasıl onlar vurdu biz büyüdük kardeřim⁴²

Devlet ve Tabiat’ın son kısmında yer alan “şiir Alınlıkları zerine” adlı düzyazı şiirinde, yukarıda bahsettiğimiz devlet karşısında devrimi destekleyen öteki çocuklar anlatılır. Bu ocuklar, henüz en başında devletin okullarına giremediklerinden kendilerini düzenin dışına itilmiş bulurlar. Bu yüzden de önce devlete karşı bir “diktreş”e geçerler. Ardından ise kendilerini toplum içerisinde var olan devrimci örgütler içerisinde var etmeye çalışırlar.

şiir alınlıkları nedense, şiirin bağrından koparılıp başa konulmuş dizeler sanılır hep, değildir. şiir alınlıkları yukarı kaçan ocuk yüzleridir, okulların giriş sınavlarını kazanamayıp, önce kamuya karşı diktreş olduklarından intihara, yetiştirme yurtlarına, sözde açık Kalaba’lara, sonra da tabiata karşı geldiklerinden bacakları koparılmaya, boğulmaya, lme yargılanmalarından başka bir nedenle, derin adları, güzel anlamlı bakışlarıyla gazetelere geçmeyen.⁴³

Ayhan, yukarıdaki alıntıladığımız düzyazı şiirinde devrimci çocukların, uğradıkları zulüm üzerinde durmaktadır. Bu ocuklar, devletin düzen koruyucuları tarafından yakalanıp işkence görmekte ve hatta

⁴⁰ Ece Ayhan, *Devlet ve Tabiat*, s. 40.

⁴¹ Ece Ayhan, *Devlet ve Tabiat*, s. 89.

⁴² Ece Ayhan, *Devlet ve Tabiat*, s. 50-51

⁴³ Ece Ayhan, *Devlet ve Tabiat*, s. 106.

öldürülmektedirler. Foucault, hapishanelerin amacının ıslah etmek olmadığını, suçluları toplumdan ayırıştırarak, onları daha fazla suça eğilimli hale getirerek bir suça eğilimliler grubu oluşturmak olduğunu söyler.⁴⁴ Buna göre, devrimci çocukların hapishanelere kapatılarak işkence görmeleri onların daha da kendi içinde kenetlenmesini sağlar. Bu çocuklar, devletin arzu ettiği özne biçimlerinin karşısında olmasına rağmen, devletin belirlediği normlar için oldukça gerekli kişilerdir. Ayhan'ın bahsettiği şekilde, bu devrimci çocukların işkence edilerek öldürülmelerinin gazetelerde “güzel ve anlamlı olmayan” fotoğraflarıyla duyurulması, devlet tarafından “iyi özne” olarak görülen kişilerin belirtilen normlardan çıkmamaları için bir uyarı amacıyla yapıldığı söylenebilir.

Görülüyor ki devlet karşısında öteki olan özne, Ayhan'ın bahsi geçen kitaptaki şiirlerinin önemli bir noktasını oluşturmaktadır. *Devlet ve Tabiat*'ta yer alan hemen hemen her şiirde devlet karşısındaki öznenin tutumuna yer verilmiştir. Bu öznelerin, dikkat çekici bir çoğunluğunu çocuklar oluşturmaktadır. Okul ve otoritenin belirlediği kalıpların dışında yer alan özneler, sistem dışına itilmektedirler, bu yüzden de bu kişilerin, bir başkaldırı yöntemi olarak şiire, intihara ve devrime sığındıkları görülür. Şiir kitabı için seçilen “Devlet ve Tabiat” başlığı da henüz en başında okuyucusunu neyin beklediğini duyurmaktadır. Ayhan, devlete ve toplumdaki diğer iktidar biçimlerine karşıdır. Tabiat adı, toplumda var olan diğer iktidar biçimlerini temsil etmek amacıyla konulduğu söylenebilir. Bu nedenle devlet tarafından ötekileştirilenlerin dışında, diğer ötekilere de bakmak gereklidir.

2.2 Özne – Toplum İlişkisinde Öteki

Ece Ayhan, şiirini toplumsal bağla kurgulayan bir şairdir. Genelde de bu toplumsal bağ siyasi iktidarlar üzerinden verildiği düşünülür. Ancak Ayhan'da otorite, yalnızca siyasi gücü temsil etmemektedir. Ona göre iktidar kavramı, özneleri baskı altına almaya çalışan toplumdaki her türlü güç unsurudur.⁴⁵ Bu bağlamda şiirlerine baktığımızda, toplumsal düzenin marjinalliğe ittiği grupları görmekteyiz. Bu kişiler devlet ve kurumları tarafından ötekileştirilen kişiler olduğu kadar aynı zamanda, toplum içinde kimliklerinden ya da yaşam biçimlerinden dolayı ezilen ve sömürülen kişilerdir. Kadınlar, toplumsal cinsiyet normlarının dışında yer alanlar, toplumdaki yoksul kesim ve azınlıklar toplum içinde öteki olarak görülen kişilerdendir. *Devlet ve Tabiat*'ta da bu kişiler ve onların güç sahipleri ile ilişkisi üzerinde durulmaktadır.

Toplumsal cinsiyet, biyolojik özellik (cinsiyet /sex) üzerine şekillenen ve bu özelliğin iktidar unsurları tarafınca inşa edilen toplumsal durumunu ifade etmek için kullanılan bir terimdir.⁴⁶ Bu terim için Foucault biyo-iktidar kelimesini kullanmakta ve iktidarların egemen ahlak anlayışı aracılığıyla öznelerin bedeni üzerine söylem geliştirdiklerini ve bunu da öznelere dayattıklarını ifade etmektedir.⁴⁷ Buna göre iktidar öğeleri, kadın ve erkek bedenlerini ve cinsel kimliklerini bir araç olarak kullanmakta ve bu sayede de toplum nüfusunu istedikleri şekilde dizayn edebilmektedirler. İktidarların belirlediği toplumsal cinsiyet anlayışının dışında kalanlar ise “ahlaksız” olarak adlandırılarak ötekileştirilmektedir.

Diğer İkinci Yeni şairleri gibi cinsellik, Ece Ayhan şiirinde de önemli bir temadır. Bunun yanı sıra cinsel kimlik ve eşcinsellik gibi sorunlar da Ayhan'ın şiirinde yer alır. Oğuz Demiralp onun için “...kişisel sorun (eşcinsellik) ile toplumsal sorun (tarihle ve hayatla hesaplaşma) birleşmiş, normal-dışı cinsellik kendi

⁴⁴ Michel Foucault, *İktidarın Gözü*, (çev. Işık Ergüden, Osman Akınhay, Ferda Keskin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2019, s. 86.

⁴⁵ Alaattin Karaca, *İkinci Yeni Poetikası*, s. 286.

⁴⁶ Celalettin Vatandaş, Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı, *İstanbul Journal of Sociological Studies*, 0 (35), 2007, s. 31.

⁴⁷ Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, s. 16.

doğal müttefikini tarihin konsensüslerinden dışlanmış olan ‘döküntüler ve yasaklananlarda’ bulmuştur.”⁴⁸ demektedir. Bu durum, özellikle de *Ortodoksluklar* adlı yüzünü tarihe dönen şiir kitabında kendini hissettirir. Çalışmamızı ilgilendiren *Devlet ve Tabiat*’ta ise henüz ilk şiir Mor Külhani’de okuyucusunu karşılar.

Kendi kendine çalan bir davul zurna
Sesini duyunca kendi kendine güreşmeye başlayan
Taşınır mal helalarında kara kamunun
Şeye dar pantolonlu kostak delikanlıların şiiridir
Aşk örgütlenmektir bir düşünün abiler⁴⁹

“Mor Külhani” şiiri, erkek eşcinselliğinin verili düzene bir başkaldırı olarak ele alındığı bir şiirdir. Daha önce “özne – devlet ilişkisinde öteki” başlıklı bölümde değindiğimiz gibi bu şiir, iktidar odaklarına karşı direnmekte ve öteki kimlikler arasında dayanışmayı örgütlemektedir. Bu direniş ve örgütlenme nedeniyle eşcinsel arzu da şiir de işlenir ve bu durum çocuk figürü üzerinden verilir. Bu nedenle şiir, cinselliğini keşfetmeye çalışan erkek çocuğunun bir arayışı olarak okunabilir.

Toplumsal hayatta öteki olarak adlandırılan bir başka grup da yoksullardır. Ayhan’ın şiirlerinde yoksul halk; devlete, işverenlere ve kendilerini yoksulluğa iten her türlü unsura karşı öfkeli. Bu öfkelerini de henüz okul sıralarında düzene karşı gelerek ya da sokakta devrim için kavga ederek gösterirler.

Bu ölümü de bastırmak için boynuna mekik oyalı mor
bir yazma bağlayan eski eskici babası yazmıştır:
Yani ki onu oyuncakları olduğuna inandırmıştım
O günden böyle asker kaputu giyip gizli bir geyik
yavrusunu emziren gece çamaşırcısı anası yazdırmıştır:
Ah ki oğlumun emeğini eline verdiler⁵⁰

Yukarıdaki şiirde eskici baba ve gece çamaşırcısı anadan bahsedilmektedir. Bu kişiler kendi yoksulluklarından çocuklarını kurtarabilmek ve düzenin içinde var olabilmelerini sağlayabilmek için çocuklarını devletin okullarına göndermişlerdir. Ancak, toplumda öteki olan çocukları, okulda da bir ötekidir ve bu kimliği ile öldürülmektedir. *Devlet ve Tabiat*’taki şiirlerde yoksulluk, ölüm ile ilişkilendirilir. Yoksul halk, çocuklarını kapitalist düzenle olan hayatla ve iktidarla olan kavgalarında kaybetmektedir. “Kendi Kendinin Terzisi Bir Kambur” şiirinde de bu ölüm şöyle geçer;

Sırtını bacaya dayamış gece görevlisi bir ölü
yıkayıcısının yorgunluğu akıyor
Bilir misiniz kendisi yeryüzünden yanadır hayatta⁵¹

Devlet ve Tabiat kitabının sonlarında yer alan “Dipyazılar” bölümü, Ayhan’ın şiirinin poetikasını oluşturabilecek yazılardan oluşmaktadır. Bu bölüm altındaki “Ölümün Arkasından Konuşmak” adlı yazısında da toplumsal eşitsizlik üzerinde durur. Ona göre toplumumuz çeşitli sınıflardan oluşmakta ve

⁴⁸ Oğuz Demiralp, *Okuma Defteri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995, s. 222

⁴⁹ Ece Ayhan, *Devlet ve Tabiat*, s. 14.

⁵⁰ Ece Ayhan, *Devlet ve Tabiat*, s. 24-25.

⁵¹ Ece Ayhan, *Devlet ve Tabiat*, s.36.

bu sınıflar arasında da büyük bir eşitsizlik bulunmaktadır. Ayhan, fabrikalarda çalışıp ezilen, emek sömürüsüne uğrayan halkın sesini aktarmaktadır.

Siyasal komşular, toplumsal arkadaşlar ve üretim ilişkileri değişmedi mi yoksa hiç? ipek böceği yetiştiricileri nerede? ya dut ağaçları? hazıranda vuruluncaya tutuklanıncaya işkence edilinceye kadar, gece vardiyalarında çalışmıyorlar mıydı onlar? ha? yapay ipek fabrikalarında.⁵²

Ayhan'ın şiirindeki öteki olanlardan biri de toplumdaki azınlıklardır. Anadolu yüz yıllarca farklı medeniyetlere ve ırklara ev sahipliği yapmış bir coğrafyadır. Sonrasında yaklaşık 600 yıl hüküm süren Osmanlı'nın kozmopolit yaşam biçimi, onun ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne de yansır. Bu coğrafyada yıllarca yan yana yaşamış farklı milletlerden insanlar, bu kez Cumhuriyet çatısı altında birleşerek yaşamlarını sürdürürler. Ancak, yeni kurulan Cumhuriyet'in temellerinin milli görüş ve duygular üzerine inşa edilmiş olması, aynı coğrafyada yaşayan farklı ırklardan kişilerin toplum içinde öteki olarak görülmesine neden olur. Cumhuriyet Türkiye'sinin oluşturmaya çalıştığı "tek dil-tek ülkü-tek hars" anlayışının dışında kalan Kürt, Zaza, Laz, Ermeni vb. farklı etnisiteye sahip kişiler, devlet tarafından sistematik olarak Türkleştirilmeye çalışılır.⁵³ Cumhuriyet'in ilk yıllarından başlayarak uzun yıllar devam eden bu politika, Ece Ayhan'ın şiirine de yansır.

Mor biletli yolcular! El değiştiren halk kartları!

Ne kadar az yer kaplıyorsunuz⁵⁴

Ayhan, yukarıdaki dizelerle devletin farklı ırktan kişilere karşı uyguladığı, Türkleştirme politikasını eleştirmektedir. Halkların kimliklerinin değiştirilmesini, yolculukta yapılan bir aktarmaya benzetir. Tıpkı biletlerin ve yolculukta kullanılan aracın değiştirilmesi gibi, etnik kökenler değiştirilmektedir. Aynı şiirin devamında "laz oğlu"nun devlet ve toplum tarafından uğradığı ayrıştırılmaya değinilir:

Otuz üçlerde sudan başlamış bir kan

davası üzre ayakta bir laz oğlu

Kasımpaşa zindanına işkencelere götürülüyordur

İki kurtun eşliğinde ve arasında⁵⁵

Ayhan, şiirinde özellikle "Laz oğlu" diyerek onun farklı etnisitesine vurgu yapar. Toplumdaki her türlü farklılığın, düzen dışında görülerek ötekileştirilmesi Ayhan'ın ele aldığı problemdendir. O, farklılıklara sahip çıkararak tek tipleşmeye karşı çıkar. Bu nedenle toplumda ulus düzeninin dışında kalan azınlıkları şiirine taşır.

Ayhan *Devlet ve Tabiat*'ta, değindiği diğer azınlıklar ise Kürtlerdir. Kürt halkı Ayhan'ın şiirinin önemli bir parçasını oluşturur. Şiirlerinde geçen çocukların büyük bir çoğunluğunu Doğulu Kürt çocukları oluşturmaktadır. *Devlet ve Tabiat*'ta bu çocuklar, devletin verdiği eğitim sistemindeki "gerçekler" ile kendi "gerçeklerini" sorgulamaktadırlar.

Meşeler yapraklanınca bir tuhaf olurlar işte

Koparılmış Kürt çiçekleri, hatırlayarak amcalarını

Azınlıkta oldukları bir okulda bile, sorarlar soru

⁵² Ece Ayhan, *Devlet ve Tabiat*, s. 111

⁵³ Ayhan Aktar, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Uygulanan "Türkleştirme" Politikaları", *Tarih ve Toplum*, 1 (156), 1996, s. 9

⁵⁴ Ece Ayhan, *Devlet ve Tabiat*, s. 36.

⁵⁵ Ece Ayhan, *Devlet ve Tabiat*, s. 37.

Neden feriklerin ve eşeklerin memeleri vardır?⁵⁶

Şiirde, “Kürt çiçekleri”, devletin okullarında, devlet ideolojisiyle eğitim gören Kürt çocuklarıdır. Onlar kendi aileleri ve okulda öğretilenler arasında sıkışıp kalmış öznelere. Devlet ideolojisini yansıtan okuldaki eğitimde, içerisinde bulunduğu çevrenin yaşam biçimleri ve kimlikleri görmezden gelinirken, aile içindeki büyüklerin karşı karşıya kaldığı güçlükler ve çatışma unsuru onların kafalarının karışmasına neden olur. Aynı zamanda toplumda olduğu gibi okulda da azınlık olan bu öğrenciler için Ayhan, şiirinin devamında sorar “Ne yani çocuklar hiç gülmeyecekler mi?”⁵⁷ Kürt çocukları, devlet tarafından düzene adapte edilmeye çalışılırken bile ötekidir. Çünkü onlar, en başında farklı bir kimliğe sahip olarak dünyaya gelmişlerdir. Bu nedenle her ne kadar yok saymaya çalışsalar da öteki olma hâli onları, yaşamları boyunca takip edecektir.

Ayhan’ın toplum tarafından ötekileştirilenler olarak şiirine taşıdığı bir diğer grup da kadınlardır. Ece Ayhan, kadınlara diğer İkinci Yeni şairlerinin bakışından farklı şekilde bakmaktadır. Cemal Süreya, Turgut Uyar gibi şairler kadınları arzu duyulan bir karşı özne olarak şiirine almaktayken Ayhan, kadına toplumsal açıdan bakmaktadır. Buna göre şiirlerinde kadınlar; güçsüz ve erkekler tarafından sömürülmesiyle edilgen bir konumda yer alır. Onun kadınları, erkek egemen toplumun bakış açısını kabullenen ve bu doğrultuda da özne dahi olmayan birer nesne konumundadırlar. Ayhan, kadınlara bu şekilde yaklaşarak onların, toplum içerisinde kabul gören “karşı özne” algısını eleştirir. Onun günlüğünde geçen şu sözler, kadınların toplum içinde farklı bir konumda görülmelerinin bilincinde olduğunu göstermektedir:

Mayakovski’nin yalnızca kadınlar için kullandığı bir sesi varmış. Doğru mu bu? Doğru olabilir mi? Sanırım doğru galiba, biz de yalnızca kadınlara karşı başka bir ses kullanıyoruz.⁵⁸

Ayhan bu cümlelerle, edebiyatımıza kadınların yansıyış biçimini sorgulamaktadır. Mayakovski’den hareket ederek, döneminin yazın hayatında kadının belirli kalıplarla ve yalnızca erkeğin bakış açısıyla yer almış olması onun dikkatini çeken bir durumdur. Ayhan hem toplum hayatında hem de yazınımızda geri planda kalan kadınların farkındadır, ancak kendi şiirinde bu duruma pasif özne şeklinde değinmekle yetinir. Kadınlar için ayrı bir başkaldırı söylemi geliştirmez. Onun şiirlerinde kadınlar, pasif kimlikleriyle sıkça geçmektedir. Başta *Kınar Hanımın Denizleri* ve Cumhuriyet tarihini bir hayat kadınının ağzından anlattığı *Çanakkaleli Melahât’e İki El Mektup* adlı şiir kitapları olmak üzere toplumdaki erkek zihniyeti tarafından sıkıştırılan her türlü kadını şiirine taşır. *Devlet ve Tabiat*’ta da kadın, eril devlet ve aynı zihniyeti taşıyan toplum tarafından sömürülmesi ve ezilmesi ile yer alır. Aşağıdaki şiirde kadın, erkeklerin dünyasında yalnızca anne kimliği ile değer görebilmesiyle anlatılır:

Emrazı Zühreviye Hastanesi’ne kapatıldı anamız
Adıyla çalışan ermiş Sirkeci kadınlarından
Şeker atar hâlâ mazgallardan Cankurtaran’da
Acı Bacı’nın acı bilmez uçurtma çocuklarına⁵⁹

Ayhan’ın diğer şiir kitaplarının aksine, *Devlet ve Tabiat* bir başkaldırı ve direniş özelliği taşımasından dolayı, burada yer alan şiirlerde başkaldıran özneyi destekleyen “anne” kimlikleriyle ön plana çıkmaktadırlar. Yukarıdaki şiirde de kadın, bir annedir ve devlete karşı direnen çocuklarına yardım etmektedir. Aynı zamanda bu şiirde, kadının hastaneye kapatılması, kadınla bağlaştırılan delilik algısını

⁵⁶ Ece Ayhan, *Devlet ve Tabiat*, s. 55.

⁵⁷ Ece Ayhan, *Devlet ve Tabiat*, s. 58.

⁵⁸ Ece Ayhan, *Başıbozuk Günceler*, s. 24.

⁵⁹ Ece Ayhan, *Devlet ve Tabiat*, s. 50.

da çağrıştırmaktadır. Bu tutum kadının, toplum içerisindeki birbirine zıt iki çıkmazını da ortaya koymaktadır: delilik ve analık. Kadın kendisine yöneltilen bu iki kimliği ile var olurken, yine de çocuklarını düşünmeye devam etmektedir. Bir başka şiirde de kadın, doğrudan acılı ana kimliği ile yer alır.

Kopmuş bir kocakarının da eteklerinde azat kuşları
Oğlum öldürülmüş ben satarım Üsküdar iskele alanında⁶⁰

Bu şiirde devlet tarafından öldürülen çocuğunun yasını tutan bir anneden söz edilmektedir. Toplumda “kocakarı” olarak görülen acılı anne, Üsküdar iskelesinin etrafında, oğlunun ölümünün hesabını sormak için eylem yaptığı düşünülebilir. Ancak, bu kocakarının toplum nezdinde bir görünürlüğü bulunmamaktadır. O yüzden de acısıyla birlikte yaptığı eylem, toplumdaki diğer kişiler tarafından bir oyunmuş gibi görülür.

Yukarıda aldığımız örneklerle, toplumdaki ezilenlere ses olan *Devlet Tabiat*'ın, kadına karşı tutumu eril zihniyet karşısında yer aldığı görülmektedir. Şiirlerde kadın, genelde anne kimliği ile geçmekte ve toplumun onlara yönelttiği bakış ile var olan birer nesne olarak ele alınmaktadır. Ayrıca kadınların şiirlerde fazlaca pasif olması, toplumdaki eril zihniyetin farkında olan Ayhan'ın bu duruma getirdiği bir eleştiri olarak okunabilir. Bu şiirlerde kadının, aile içinde de öteki olarak yer aldığı görülmektedir. Bu durum ise “Özne-aile ilişkisinde öteki” başlıklı bir sonraki bölümde ayrıca ele alınacaktır.

Özne ve toplum ilişkisindeki ötekiler, toplum tarafından görmezden gelinen kişilerden oluşmaktadır. Burada *Devlet ve Tabiat*'taki şiirlerden örneklerle ortaya koyduğumuz gibi bu ötekiler, devletin ötekileştirdiği öznelerde olduğu gibi isyana yönelmezler. Bunun nedeni, devletin doğrudan somut bir karşılığının olmasına karşın toplumdaki iktidar biçimlerinin soyut kavramlardan oluşmasından kaynaklıdır. Bu soyut iktidarlara karşı da Ayhan'ın ötekileri, sorgulayıcı bir tavır takınır. Pasif bir başkaldırı yöntemi olarak düşünebileceğimiz bu durum, karşılardaki diğer öznelerin de kendi varlıklarını sorgulamaya itmektir.

2.3 Özne – Aile İlişkisinde Öteki

Toplumun en küçük birimi olan aile içinde de bir güç ve iktidar ögesi mevcuttur. Ataerkil anlayışın hâkim olduğu toplumlarda kadın ve erkek arasındaki rollerin farklılığı, onlar arasında bir iktidar ilişkisinin oluşmasına neden olur.⁶¹ Erkek fiziksel gücü yoğun işleri sahiplenirken, kadın ev ve çocukla ilgili işlerde sorumluluk sahibi olur. Kısaca özetlediğimiz bu durum erkeğin kadın üzerinde bir iktidarlık kurmasına neden olmaktadır. Ayhan'ın her türlü iktidar anlayışına karşı çıktığını daha öncesinde belirtmiştik. Erkeğin kadın üzerinde kurduğu güç hegemonyasını da eleştiren Ayhan, bu durumu kadının öteki olarak algılanış biçimiyle şiirine yansıtır. Daha önceki bölümde şiirlerdeki toplumsal alanda öteki olan kadınlardan bahsetmiştik. Bu bölümde aile içinde öteki olarak görülen kadınlara yer vereceğiz.

Ayhan *Devlet ve Tabiat*'ta, her türlü ikili ilişkide öteki olanı şiirine taşır. Bunlardan biri de aile içinde öteki olarak görülen anne ve çocuklarıdır. *Devlet ve Tabiat*'taki düzyazı şiirlerinden “Artık Atından İnmeden Sevişmeye Alışmalısın” adlı şiirinde aile içinde annenin ötekiliği şu şekilde geçer:

⁶⁰ Ece Ayhan, *Devlet ve Tabiat*, s. 75.

⁶¹ Elisabeth Badinter, *Biri Ötekidir: Kadınlara Erkek Arasındaki Yeni İlişki ya da Androjin Devrim*, (çev. Şirin Tekeli), İstanbul: Alfa Yayınları, 1992, s. 11.

İşte bir Bok Ana ki kızlarını sünnet etmiş. Bir ölünün kulağını dinlemesinler sıkı ağız. Bir karının oğlunu diriltmesinler dul.⁶²

Anne, aile içinde babanın egemenliği altında ezilirken aynı zamanda devlet ve toplum nezdinde de kadın kimliği ile ötekileştirilen bir konumdadır. Ayhan'ın kadınları, diğer şiirlerde geçen isyan edip, kavga eden erkeklere kıyasla, sessiz ve susturulmuş kişilerdir. Yukarıdaki düzyazı şiirden alıntılanan bölümde olduğu gibi kadın, evladını kaybetmiş olmasına rağmen isyan edemeyen, diğer çocuklarıyla ilgilenmek zorunda acılı bir annedir. Aynı tema bir başka şiirde de geçer.

Gemi arslanı Bursalı bir anadır niçin

Ölü çocuğunu nüfusa yazdıracak⁶³

Bu şiirde de anne, çocuğunu kaybetmiş bir kadındır. Oğlunun ölmüş olması gerçeğini kabullenmeyen kadın, Ayhan'ın diğer şiirlerindeki erkek özneler gibi sesini gür bir şekilde yetkililere doğrultmaz. Kadın, acısını bastırmak için oğlunun ölmüş olması gerçeğinden kaçmayı seçer. İsyânını bu şekilde yaşamaktadır, çünkü bu toplumda evlat acısının hesabını sormak annenin değil babanın görevi olarak görülmektedir. Anne yalnızca ona verileni sahiplenerek, kabullenmeli ya da acısıyla birlikte delirerek zaten kadın olarak öteki olduğu toplumda deli olarak öteki olmaya evrilmelidir.

Aile içinde öteki olarak görülen bir başka özne de çocuklardır. Yetişkinlerin dünyasında, çocuk oldukları için dışlanan bu kişiler, aile içinde de görev ve sorumluluklar açısından dışarıda tutulan, fikir ve düşüncelerine değer verilmeyen kişilerdir. Bu bağlamda çocuklar, Ayhan şiirinde, babalarının kendilerine karşı takındığı sert tutumları ile yer alırlar.

Dönüşmeye başlamış Beşiktaşlı kuşçu bir babanın

Taşınmaz kum taşır manavlarla Karabiga'ya kaçan

Gamze şeyli pek hoş benli son oğlunu

Suriye hamamında sabuna boğmasının şiiridir

Oğullar oğulluktan sessizce çekilmesini bilmelidir abiler⁶⁴

Alıntılanan şiirde, çocuğun baba ile olan çatışmasına yer verilmiştir. Ayhan'ın şiirinin Freudcu bir bakış açısı taşıdığı söylenebilir. Baba figürü, onun şiirlerinde olumsuz imaj ile resmedilir. Aile içindeki iktidarı temsil eden babanın, her türlü iktidarın varlığına karşı olan Ayhan tarafından kötülük ile temsiliyeti elbette şaşırtıcı değildir. Yukarıda alıntıladığımız şiirde de baba, çocuğu üzerinde baskı kurarak onun kendi belirlediği sınırların ötesinde bir yaşamda yürümesini istemez. Bu yaşam biçimi ise eşcinselliktir. Bir önceki “özne – toplum ilişkisinde öteki” başlıklı bölümde değindiğimiz gibi, “Mor Külhani” erkek eşcinselliğinin anlatıldığı bir şiirdir. Bu şiirde çocuğun baba ile yaşadığı tartışma da baba ve çocuk arasındaki yaşam biçimlerinin farklılığından kaynaklıdır. Evladının farklılığını kabul etmeyen bu kısıtlayıcı baba, kendisinin ve toplumun belirlediği doğruların dışında kalan çocuğunu hamamda dövmekten de geri kalmaz. Çocuğun ise bu baskıcı babanın tutumu karşısında yapabileceği tek bir şey vardır: evlatlıktan çekilmek. Şiirde de bu durum “oğullar oğulluktan sessizce çekilmesini bilmeli” şeklinde ifade edilir. Ayrıca bu duruma, kitabın son bölümündeki “Dipyazılar” da da değinilir.

⁶² Ece Ayhan, *Devlet ve Tabiat*, s. 94.

⁶³ Ece Ayhan, *Devlet ve Tabiat*, s. 33.

⁶⁴ Ece Ayhan, *Devlet ve Tabiat*, s. 16.

İnsanların hukukunda baba oğulu red edebiliyorsa, oğul da babayı red edecektir. Hem emlak sahibi aportlar, hem tumar sahibi kıtmirler, gidip uzak çevrelerini dolaşırlarsa, halkın, oğulların babalarını kendi elleriyle yıkayıp gömdüklerini göreceklerdir.⁶⁵

Şair, evladın babasını reddetmesini, babasının ölümü ile ilişkilendirir. Bu durumda çocuğun baskıcı babadan kurtulup özgür kalabilmesi için ya babasının ya da kendisinin ölmesi gerekmektedir. Özgürlüğü, ölümle sınırlayan bu anlayışa göre babasız kalmak, çocuğun arzuladığı özgürlük anlayışı demektir. Bu yüzden de “Arapların At Koşturmaları” adlı şiirde doğrudan babasını öldürmekten ve öldürmeye giderken ölmekten bahsedilir.

Açıl Doğu açıl! Açıl dağarcığım
Açıl Arapların at koşturmaları açıl!
Davulun eski arkadaşıyla başlıyoruz
Yakışırılığını yitirmeyen

Ve bacadan giren adamın kara gece
Ya öldürdüğünü ya da öldürüldüğünü de bilerek
Bismillallah tû Hafız post
İnsanoğlu babasızdır⁶⁶

Netice itibariyle aile içindeki öteki figürü, iktidarı temsil eden babanın karşısında çocuk ve anne/eş olarak şiirlerde yer almaktadır. Anne hem kocası hem de toplum tarafından baskı altına alındığından dolayı, isyan etmeyen sessiz bir konumda gösterilmektedir. Buna karşın çocuk, babası karşısında, özgürlüğüne kavuşabilmek için ölümü ve öldürmeyi göz almış daha gözü kara bir şekilde yansıtılır. Bu noktada, çocukların erkek çocuk olması detayı önemlidir. *Devlet ve Tabiat*'ta kız çocuklar ile isyan kelimesi yan yana gelmez. İncelediğimiz *Devlet ve Tabiat* kitabında kız çocukları, “İşte Bok bir Ana ki kızlarını sünet etmiş” dizesinde de görülebileceği gibi, düzen tarafından fiziksel yapısına dahi uygun olmayan acıları yaşamasına rağmen, sesini çıkarmayan olabildiğine pasif bir konumda gösterilmektedir. Kız çocukları, anneleri gibi kendi öznel bilinçlerini kazanamamış, erkek dünyasının sessiz birer nesnesi olarak yer almaktadırlar. Erkek çocuklar ise babaları ile yaşadığı çatışmayı devlet ve toplumdaki iktidarla olan çatışmalarına bağlayan bu nedenle iktidar kavramının kendisine karşıt birer öteki olarak geçerler.

Sonuç

İkinci Yeni'nin önemli bir temsilcisi olan Ece Ayhan'ın şiir dünyası iktidar ile kurduğu ilişki üzerine kuruludur. Onun iktidar anlayışı, sahip olduğu gücü kullanarak karşısında yer alan kişiye kendi kurallarını dayatmaya çalışan her türlü güç unsurudur. Ayhan bu güce dayalı egemenliğin sorunlu olduğunu ifade ederken, her türlü iktidara da karşı çıkar. Bu nedenle de onun şiiri iktidarla girdiği hesaplaşmanın ürünüdür. Bu bağlamda, kurallarını iktidarın belirlediği her şeyi yıkıp, yerine yenilerini koymak ister. Bunun için alışılmış dilin gramer ve cümle yapısını bozarak, iktidarın dilinden farklı bir dil yaratmak ister. Ayhan'ın iktidar karşısında takındığı tutum, şiirinin dil ve üslûbuna yansımalarının yanı sıra, içeriğinde de kendini hissettirmektedir.

⁶⁵ Ece Ayhan, *Devlet ve Tabiat*, s. 112.

⁶⁶ Ece Ayhan, *Devlet ve Tabiat*, s. 60- 61.

Ayhan, iktidar biçimlerinin ve onlar tarafından belirlenen düzen ve kuralların karşıtında yer alırken, bu düzenin dışarıya ittiği kişileri de şiirine taşır. Bu kişiler, farklılıkları yüzünden iktidar ve onun oluşturduğu toplum nezdinde birer ötekidir. İkinci Yeni'nin diğer şairlerinin aksine, şiirini toplumsalla iç içe oluşturan şair, halk çocukları adını verdiği bu ötekileri, özellikle 1970 sonrası şiirinde ön plana çıkarmaktadır. O zamana kadar şiiri, dil ve imge boyutunda iktidar ile olan çatışmasını yansıtırken, aynı zamanda entelektüel bir bakış ile bireysel söylemle sınırlı kalır. Ancak *Devlet ve Tabiat* şairin bu bireysel söyleminin yerini öteki olarak adlandırılan toplumdaki farklı grupların söylemine bıraktığı eserdir. Bu açıdan çalışmamızda *Devlet ve Tabiat ya da Orta İkidenden Ayrılan Çocuklar İçin Şiirler* adlı şiir kitabındaki şiirler, özne ve çeşitli iktidar biçimleri arasındaki ilişkiler üzerinden incelenmiştir. Buna göre, Ayhan'ın şiiri için önemli bir dönüm noktası olan bu kitabında ötekiler; devlet, toplum ve aile içerisinde iktidarla yaşadığı çatışmayla ayrıksılaşanlar olarak şiirlere geçtiği görülür. Şiirlerde karşımıza çıkan ilk ötekiler, özne – devlet ilişkisinde yer almaktadır. Bu kişiler, devrimciler ve okullardaki düzen karşıtı çocuklardan oluşmaktadır. Bu öznelere, devlet düzenine başkaldırma eğilimindedirler. İkinci grupta ise toplum – özne ilişkisinde ötekiler yer almaktadır. Bu ötekileştirilenler ise yoksul halk, azınlıklar, kadınlar ve eşcinsellerden oluşmaktadır. Bu gruptaki ötekilerin, toplum düzeni içerisinde kendi kimlikleri ile var oluş mücadelesi verdiklerini, isyanlarını ise pasif bir mücadele şeklinde gösterdikleri tespit edilmiştir. Aile içindeki ötekiler de çocuklar ve annelerinden oluşmaktadır. Anne ve kız çocuğunun sessizliği vurgulanmaktayken, erkek çocuğunun babası ile olan çatışmasında ölümü ve öldürmeyi göze alacak kadar başkaldırısı ön plana çıkmaktadır.

Sonuç olarak, şiirlerde iktidar ve özne ilişkisinde öteki olarak temsil edilenler, Ayhan şiirinin *Devlet ve Tabiat* sonrasında geliştireceği “tarihi düzünden okumaya ayaklanmış çocuklar”ın ilk temsilleri olduğu görülür. İncelediğimiz bu şiirlerde yarı pasif yarı da isyankâr olan ötekileştirilmiş öznelere, Ayhan'ın şiirlerinde başkaldırıcı çağrısının ilk yükselişini duyurmaktadır. *Devlet ve Tabiat* sonrasında yayımladığı şiir kitaplarında ötekiler, isyanlarını daha yüksek sesle dile getirerek, *Devlet ve Tabiat*'taki ötekilerin başkaldırısını ilerleterek sürdürecektir. Bu nedenle *Devlet ve Tabiat*'ta yer alan şiirlerdeki ötekiler, Ece Ayhan'ın iktidarlara karşı olan isyan çağrısını temellendirerek başlatan kişilerdir. *Devlet ve Tabiat*'taki ötekilerin başlattığı bu isyan, Ece Ayhan'ın sonraki şiirlerine yansırken aynı zamanda, Ayhan'ın etkilediği isimlerle Türk şiirinde bir öteki temsiliyetini başlatır.

Kaynakça

- Althusser, L. (2002). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* (çev. Yusuf Alp, Mahmut Özışık). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aktar, A. (1996). “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Uygulanan ‘Türkleştirme Politikaları’”. *Tarih ve Toplum*, 1 (156), 4-18.
- Ansiklopedik Sözlük*. (1967). Ankara: Milliyet Yayınları.
- Ayçelik, Z. (2022). “Ece Ayhan'ın Biyografisinin Eserlerine Yansıması”. *Hars Akademi*, 5 (2), 489-500
- Ayhan, E. (1993). “Haklılığın İnadı”. *Şiirin Bir Altın Çağı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ayhan, E. (1993a). *Başbozuk Günceler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ayhan, E. (1996). *Dip yazılar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ayhan, E. (2001). *Aynalı Denemeler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ayhan, E. (2001a). *Sivil Denemeler Kara*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ayhan, E. (2013). *Bütün Yort Savul'lar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ayhan, E. (2023). *Devlet ve Tabiat*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Badinter, E. (1992). *Biri Ötekidir: Kadınla Erkek Arasındaki Yeni İlişki ya da Androjin Devrim* (çev. Şirin Tekeli). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Cevizci, A. (1996). *Felsefe Sözlüğü*. Ankara: Ekin Yayınları.
- Cevizci, A. (1996a). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Demiralp, O. (1995). *Okuma Defteri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Durutürk, B. (2018). "Michel Foucault'un İktidar ve Özne Kavramlarına Bir Bakış: Gözetim Toplumu". *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 53 (3), 959-972.
- Foucault, M. (2019). *Öznenin Yorumbilgisi* (çev. Ferda Keskin). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Foucault, M. (2019a). *İktidarın Gözü* (çev. Işık Ergüden, Osman Akınhay, Ferda Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2021). *Özne ve İktidar* (çev: Işık Ergüden, Osman Akınhay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Geçgel, H. (2020). *İkinci Yeni Şiiri Çerçevesinde Ece Ayhan*. İstanbul: Hiper Yayın.
- Kahraman, H. B. (2015). *Türk Şiiri Modernizm Şiir*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Karaca, A. (2005). *İkinci Yeni Poetikası*. Ankara: Hece Yayınları.
- Kul, E. (2007). "Ece Ayhan Şiirleri Üzerine Bir Araştırma". Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Lacan, J. (1991). *Speech and Language in Psychoanalysis*. Baltimore: The John Hopkins University Press.
- Sunar, L. (2007). "Şarkiyatçılığı Niçin Yeniden Tartışmalıyız?" *Uluslararası Oryantalizm Sempozyumu Bildiri Kitabı* (haz. Lütfi Sunar, M. Furkan Gümüş, Murat Şentürk). İstanbul: İBB Yayınları.
- Vatandaş, C. (2007). "Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı". *İstanbul Journal of Sociological Studies*, 0 (35), 29-56.

20. Bir neolojizm örneği: medeniyet kavramının Türkçe kurgu dışı metinlerdeki serüveni

Kübra Fatma DURSUN ÖNEN¹

APA: Dursun Önen, K. F. (2023). Bir neolojizm örneği: medeniyet kavramının Türkçe kurgu dışı metinlerdeki serüveni. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 251-260. DOI: 10.29000/rumelide.1330457.

Öz

Neolojizm, bir dilde daha önce bulunmayan yeni bir kelime veya terim oluşturma sürecidir. Kelimenin kökeni Latince'deki "neos" (yeni) ve "logos" (kelime) kelimelerinden gelir. Bu terim, dilin gelişimiyle ortaya çıkan yeni kelimeleri ifade etmek için kullanılır. Neolojizmler, dil içi ihtiyaçları karşılamak, yeni kavramları ve teknolojileri tanımlamak için kullanılan yeni kelimeler ve deyimlerdir. Bu terim, dilin sürekli gelişimine ve yenilenmesine işaret eder. Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı'dan Avrupa'ya gönderilen bürokratlar, risalelerde ve sefaretten yazdıkları mektuplarda "medeniyet" kavramını ifade etmek için "sivilizasyon" sözcüğünü kullanmışlardır. "Sivilizasyon", Fransızca "civilisation" sözcüğünden Türkçeye ödünçlenmiştir. 19. yüzyılın sonlarına doğru Türk yazarların özellikle Avrupa'dan yazdıkları hatıra, mektup ve seyahat yazılarında "sivilizasyon" kelimesi yerine "medeniyet"i tercih ettikleri görülmüştür. Arapça kökenli "medeniyet" kelimesi, zamanla Türkçenin yapısına uyum sağlamış ve Türk kültüründeki kullanımına uygun hâle gelmiştir. Bu süreçte kelimenin anlamı farklılaşmış ve genişlemiştir. Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e kadar yaşanan siyasi ve sosyal gelişmelerin etkisiyle, yazarlar kurgu dışı metinlerde medeniyet ve Batı'yı ilişkilendirdikleri için, Türklerin çağdaşlaşma öyküsünü ayırştırmak adına "terakki" sözcüğünü yaygın şekilde kullanmaya başlamışlardır. Arapça kökenli "terakki" kelimesi ise içerisinde barındırdığı "ilerleme, gelişme ve yükselme" anlamlarıyla Türk aydınlarının Batılılaşma sürecindeki eğilimlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve 19. yüzyılın sonlarında yazarların üzerinde sözleştiği bir kavram olarak pek çok fikir yazısında tekrar edilmiştir. 20. yüzyılın başında, Millî Mücadele başlamış ve bu büyük değişim ifade edilirken içerisinde "devrim" anlamı barındıran "inkılap" kelimesi metinlerde yaygın şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bu çalışmada neolojizm ışığında bir kavramın Türk kültür tarihindeki değişimi ve dönüşümü kurgu dışı metinler üzerinden tarihselleştirilerek aktarılmaya çalışılacaktır. Bu söylem analizi sayesinde, Türk aydınının Batılılaşma sürecini hangi sözcükler etrafında anlamlandırdıkları ortaya çıkarılacaktır.

Anahtar kelimeler: Neolojizm, sivilizasyon, medeniyet, terakki, inkılap

An example of neologism : The adventure of the concept of civilization in Turkish non-fiction texts

Abstract

Neologism is the process of forming a new word or term that did not exist before in a language. It is a grammatical term that is frequently used in Turkish. The origin of the word comes from the Latin words "neos" (new) and "logos" (word). This term is used to express new words that have emerged with the development of the language. Neologisms are new words and phrases used to meet needs

¹ Arş. Gör.Dr., Haliç Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı (İstanbul, Türkiye), kubradursun@halic.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-0322-7898 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 21.06.2023- kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.xxxx]

and describe new concepts and technologies. This term refers to the continuous development and renewal of the language. The bureaucrats sent from the Ottoman Empire to Europe during the Tanzimat Period used the word "sivilizasyon" to express the concept of civilization in the epistles and letters they wrote from the embassy. "Sivilizasyon" is borrowed from the French word civilisation into Turkish. Towards the end of the 19th century, it was seen that Turkish writers preferred "medeniyet" instead of the word "sivilizasyon" in their memoirs, letters and travel writings, especially from Europe. The Arabic origin word "medeniyet" has adapted to the structure of Turkish over time and has become suitable for its use in Turkish culture. In this process, the meaning of the word has differentiated and expanded. Tanzimat II. Under the influence of the political and social developments that took place until the Constitutional Monarchy, writers began to use the word "progress" widely in order to differentiate the modernization story of the Turks, as they associated civilization and the West in non-fiction texts. At the beginning of the 20th century, the national struggle started and while this great change was being expressed, the word revolution, which had the meaning of revolution, began to be widely used in the texts. In this study, the change and transformation of a concept in the history of Turkish culture in the light of neologism will be tried to be historicalized through non-fiction texts.

Keywords: Neologism, civilization cultur, progress, revolution

Giriş

Dil, kendisini sürekli yenileyip geliştiren, insanlar arası iletişimi sağlayan çok canlı bir araçtır. Bu değişimi tetikleyen birçok neden sayılabilir. Bunlar arasında en önemlileri kültürel etkileşimler, teknolojik gelişmeler, savaş ve göç olarak sıralanabilir. Dildeki değişim art zamanlı olarak gözlemlendiğinde beslendiği kaynakların iki yönlü olduğu görülecektir. Birincisi, dil kendi içindeki imkânlarla bir dönüşüm geçirebilir ve yeni kelimeler ortaya çıkarabilir. İkincisi ise başka bir dilden ödünçleme yolu ile aldığı kelimeyi kendi kurallarıyla yeniden üretebilir. Her dilde, yeni kavramları karşılamak için yeni kelimelerin üretilmesi ihtiyacı doğmaktadır. Neolojizm, bu ihtiyaca cevap vermek amacıyla kullanılan işlevsel bir araç haline gelmiştir.

Neolojizm terimi genel olarak yeni teknolojileri veya sosyal eğilimleri tanımlamak amacıyla tercih edilir. Örneğin "selfie" kelimesi ya da "blog" kelimesi bu türden ihtiyaçlardan doğmuştur. Neolojizm, yeni bir kelime ya da kelime anlamı yaratmak için kullanılan dilbilimsel bir kavramdır. L.S Mercier 1801 yılında yazdığı sözlüğe *Néologie* adını vererek, kavram için şöyle bir tanımda bulunmuştur: "Neoloji, kelime dağıncığını yeni kelimelerle veya yeni anlamlarla yenilemektir." (Şafak, 2018, s. 5). Neolojizmin bu yeni sözcük türetme işlevi kimi zaman "uydurma bir dil" olarak algılanmış ve olumsuz şekilde karşılanmıştır (Akalin, 2014, s. 15). Fakat yeni bir kavramın ortaya çıkışı ve sözlüğe girmesi ancak o dilin konuşucuları tarafından yaygın kullanımının bir sonucudur.

Neolojizm, Yunanca *neo* yani "yeni" ve "sözcük" anlamına gelen *logosun* birleşmesi ile Fransızca "-isme" sonekinin eklenmesi sonucu üretilmiş bir kavramdır (Akalin, 2014, s.22). Neolojizmler konusunda yapılan araştırmalarda bazı anlaşmazlıklar vardır. Örneğin yenilik konusu tam olarak anlaşılammamaktadır. Günay Karaağaç, *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü* adlı çalışmasında neolojizmi "yeni ve henüz yaygınlık kazanmamış sözleri kullanmak veya mevcut sözleri henüz alışılmamış farklı anlamlarda kullanmak" olarak tanımlamış ve yanlış dil kullanımlarından biri olarak görmüştür (Karaağaç, 2013, s. 866). Bu konuda farklı görüşlerden biri de başka dillerden ödünçlenen kelimelerin neolojizm olarak kabul edilmesi fikridir (Emecan, 1998, s.21). Neoloji, Nişanyan'ın sözlüğünde "yeni

bulunmuş sözcük veya deyim” olarak karşılanmaktadır. ² Nişanyan’ın sözlüğünde diğer tanımlardan farklı olarak neolojizmle deyim de üretilebileceği eklenmiştir. İsa Sarı, tıpta ve psikolojide neolojizmlerin yaygın olduğunu vurgulamıştır. Sürekli yeni kavramlara ihtiyaç duyulan bu alanlarda bazı hastalıkların, o hastalığı keşfeden kişinin adını aldığı, örneğin; Behçet hastalığı, yani aslında dil içi ihtiyacın isimlendirme konusunda da kendini gösterdiğini vurgulamıştır (Sarı, 2013, s. 21). Konu hakkında en geniş tanımlardan biri de Sarı’ya aittir:

Neolojizm (< Fr. néologisme), yeni bir kavramı karşılamak ya da mevcut bir kavramı daha iyi tanımlamak amacıyla türetilmiş dilin türetim kurallarına uygunluk gösteren, fakat uydurma (coinage) ya da kopyalama sonucu ortaya çıkabilen “yeni” sözcükleri ifade eden bir terimdir. (...) Bu yeni sözcükler (neolojizmler); biçim bilimsel (morfolojik), anlamsal (semantik) ya da biçim-anlamsal (morfo-semantik) boyut taşıyabilirler. Biçim bilimsel boyutta harmanlama, kırpma, akronim vd. yöntemler aracılığıyla daha önce dilin söz varlığında bulunmayan bir gösterge ortaya çıkarılır ve bu gösterge anlam açısından, kendisine kaynaklık eden ilk gösterge ya da göstergelerden farklı değildir (Sarı, 2013, s. 20).

Sadece Türkçe üzerinden dahi dilbilimcilerin üzerinde mutabık kalabildikleri tek bir tanımlı olmayan neolojizmin, buraya kadar sıralanan tüm tanımlardaki tek ortak noktası “yenilik” üzerindedir. Konu hakkındaki en kapsamlı çalışmaları, Jean François Sablayrolles, Alain Rey, Jacqueline Picoche, Georges Mounin ve Henri Bonnard gibi isimler yapmıştır (Oktuğ, 2009, s. 127). Neolojiyi dilbilimsel olarak açıklamaya çalışan Fransız dilbilimciler, bu sınıflandırmaları yaparken neolojizmin iki boyutu üzerinde durmuştur. Birinci boyutu yeni üretilen kelimenin morfolojik olarak nasıl oluştuğudur. Sözcüğün önek-sonek olarak mı ya da birleşik sözcükler aracılığıyla mı oluşturulduğu gibi dilin kendi imkânları doğrultusunda biçim neolojisinin etkilerini anlamlandırmaya ve bir mantığa oturtmaya çalışmışlardır. Bu sınıflandırma metodunda kelime üzerindeki değişim açık şekilde gözlemlenebilmektedir. Anlam neolojisini takip etmek ise daha güçtür. Çünkü burada var olan bir gösteren üzerinden yeni anlam kazandırılmış bir neoloji de söz konusu olabilmektedir. Dolayısıyla bu durum tarihî ve sosyolojik bir araştırma yapmayı gerektirmektedir. Bu nedenle çalışmada da kurgu dışı metinler üzerinde medeniyet sözcüğünün hangi anlamsal gerekçelerle yeniden üretildiği üzerinde durulacaktır.

1. Neolojizmin nedenselliği üzerine

Dünyanın giderek daha global bir mekâna dönüşmesi şüphesiz gündelik dili de etkilemektedir. Hızlı gelişen teknoloji yeni sözcük ihtiyacını sürekli olarak arttırmaktadır. Koca, sözcüksel ödünçlemeyi teşvik eden en önemli etkenlerden birinin alıcı dilde, yeni üretilen kelimeyle kavramlara karşılık bularak prestij kazanma isteği olduğunu ileri sürmektedir (2021, s.5). Eğer alıntı yapılan kaynak dil, kendi döneminde daha büyük bir prestij sahibiyse o dilden yapılan ödünçleme geniş kitlelere yayılırken daha az bariyerle karşılaşır.

Alıntı kelimelerin anlamları, farklı şekillerde ve aşamalarda değişebilir. Yeni kelime, alıcı dile tanıtıldığında orijinal anlamından farklı bir anlam yüklenebilir. Alıntı kelime uyarlandıktan sonra alıcı dilin kullanım özelliklerine göre anlam değişimi gösterir ve genellikle kaynak dildeki bir anlamı ödünç alır. Ancak alıntı kelimenin diğer anlamları da zamanla dil temasının devam etmesi sonucu dile entegre edilebilir. Ayrıca bazı alıntı kelimeler, başka diller aracılığıyla ödünç alınabilir ve anlamsal tercihler, ödünçlemenin yapıldığı dile bağlı olarak değişebilir (Koca, 2021, s. 6).

Bir dilden başka dile yapılan ödünçlemelerin çok farklı sebepleri olabilir. Özellikle baskın bir kültüre sahip ülkelerin dillerinden etkilenmemek neredeyse olanaksızdır. Bu nedenle Türk dili üzerinden

² <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/neolojizm> Son Erişim Tarihi: 18.06.2023

düşünüldüğünde farklı coğrafyalarda yüzyıllardır var olması, çok farklı milletlerle aynı bayrak altında toplanması, daha modern ve etkili konuşma çabası gibi pek çok nedenle ödünçleme yöntemleri kullanılmıştır. Özellikle Batılılaşmanın başladığı Tanzimat Dönemi gibi büyük bir kültürel değişim geçirilen dönemlerde bunun gibi ödünçlemelerin sayısı giderek artmıştır. Aynı zamanda basın-yayın faaliyetleri de neoloji olan kelimelerin yaygınlaşmasında etkili olmuştur. Üstelik Tanzimat gibi iletişimin kısıtlı olduğu dönemlerde bu konuda aracılık yapan gazetelerin sözcük dağarcığının neolojizm üzerinden gelişmesinde etkisi büyük olmuştur.

Ödünç alınan sözcükler, beraberinde pek çok tartışmayı da getirmiştir. Bunun ölçüsü ve sınırlarının ne olduğu konusunda Türk edebiyatında özellikle Tanzimat'la beraber büyük anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Yeni sözcük ihtiyaçlarının dilin kendi imkânları üzerinden değerlendirilip sonuca bağlanması etrafında dönen bu tartışmalar II. Meşrutiyet'te evrilerek Yeni Lisan Hareketi'ni oluşturur. Bu hareket etrafında birleşen bir grup yazarın ateşli şekilde halk diline yaklaşmayı savunduğu görülür. Bu durum Cumhuriyet Dönemi'nde de Öz Türkçeçiler tarafından farklı yanlarıyla sürdürülmüştür (Karaca, 2020, s. 50). En sonunda kurumlar düzeyinde ve devlet eliyle yapılan düzenlemelerle sözcük ihtiyacı giderilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmaların başarılı olup olmadığı bir yana, dile kurumlarla yapılan müdahalelerin yalnızca Türklere has bir durum olmadığı da gerçektir.

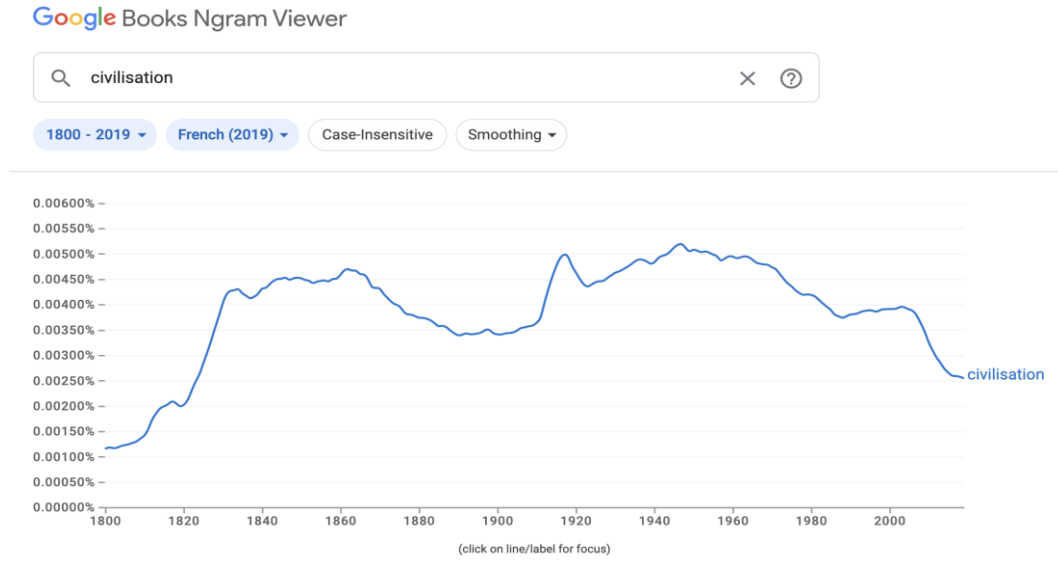
Fransa'da neolojizmle ilişkin pürist bir yaklaşım izlenmektedir. Neolojizmin etkileri, 1970 yıllarından bu yana, Kültür Bakanlığı'na bağlı olarak çalışan "Délégation Générale a la Langue Française" tarafından denetlenmektedir. Ancak bu delegasyon tarafından Fransız Resmi Gazetesi'nde (Journal Officiel) yayımlanan neolojizmler ilgililere sunulmaktadır. En bilinen örnek, "walkman" yerine "balladeur" neolojizminin önerilmesidir. Asıl amaç, Fransızca'yı İngiliz ve Amerikan dilinin etkisinden korumaktır (Oktuğ, 2009, s. 129).

Dilbilimciler ve kurumlar her ne kadar belirli kuralları kurumlar düzeyinde işletmeye çalışsa da dil toplumsal bir varlıktır. İletişim, toplum tarafından işletilen bir süreç olduğundan, neolojizme uyan bir sözcüğün normalize edilmesi de onun yaratıcılığına, akılda kalıcılığına, dil mantığına uygunluğuna bağlıdır. Neolojizm içinde değerlendirilecek olan bir sözcüğün yaygınlaşıp "normalize" olması için ise yaygın olarak kullanılması ve sözlüğe girmesi gerekmektedir (Akalın, 2014, s. 17).

2. Medeniyet sözcüğü üzerinden bir neolojizm değerlendirmesi

Neolojizmin nedenselliğini açıklanırken önemli hususlardan birinin kaynak dilin prestijine ulaşmak isteyen alıcı dil kullanıcılarının tutumlarından bahsedilmişti. Tanzimat Dönemi de bu prestij dilinin arandığı, yoğun çeviri faaliyetleriyle yeni kavramların karşılanmaya çalışıldığı bir dönemdir. Çalışmada kurgu dışı metinlerden kasıt hatırat, mektup ve risale gibi türlerdir. Medeniyet sözcüğünün kullanılmaya başlandığı yıllar 19. yüzyılın ilk yarısına yani Tanzimat Dönemi'ne denk gelmektedir. Bu nedenle çalışmada incelemeye tabi tutulan metinlerin ilki 1837 senesine aittir. Medeniyet sözcüğüne karşılık gelen *sivilizasyon* ilk kez Sadık Rifat Paşa'nın *Avrupa Ahvaline Dair Risalesi*'nde görülür. Ancak burada önemli bir konuyu hatırlatmakta fayda vardır. "Civilisation" Fransızca'da da ilk kez 1757 yılında kullanılmaya başlanmıştır (Görgün, 2003, s. 298). Medeni olanı ve şehir yaşamını karşılamak üzere ortaya atılan bu sözcük hiç yoktan yaratıldığı için, kendisi de başlı başına bir neolojizmdir. Sadık Rifat'ın yaptığı ise bu kelimeyi alıp Türkçe dilbilgisi kurallarına uygun hâle getirmektir.

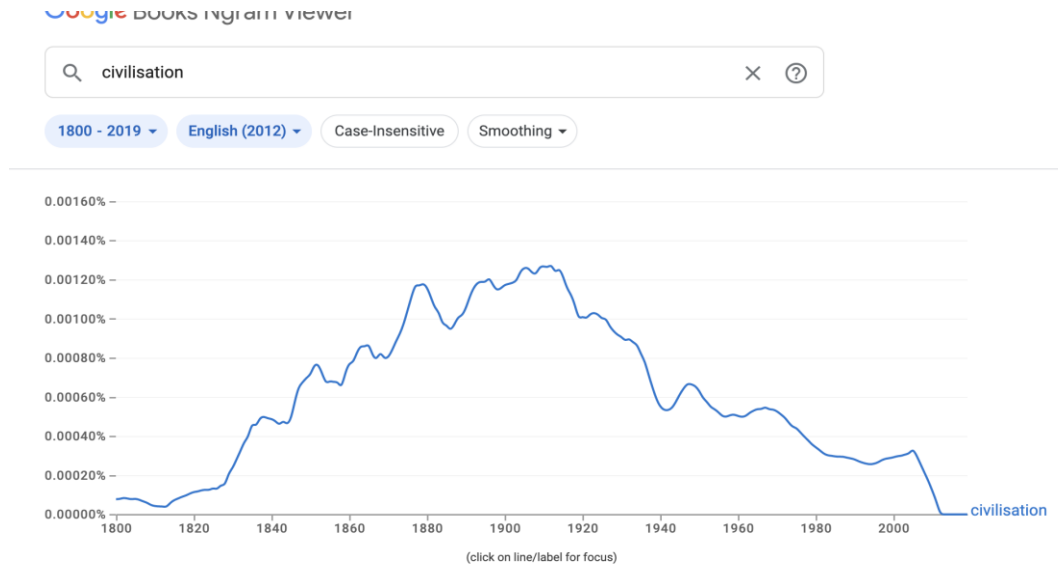
Tanzimat Dönemi'nde Türkçenin prestij dili Fransızcadır. "Civilisation" kavramı da ilk kez Fransızlar tarafından ortaya çıkarılmıştır:

Grafik 1: Books NGram Viewer-French

Üstteki grafikte “civilisation” kelimesinin Fransızca kullanıma girdiği 1700’lerin sonundan itibaren ne sıklıkta kullanıldığı görölmektedir.

Yukarıdaki grafikte “civilisation” neolojizminin ortaya çıktığı yıllardan günümüze doğru basılı kitaplardaki kullanım sıklığı görölmektedir. Buna göre kelimenin kullanım sıklığı 20. yüzyılda en üst seviyeye ulaşmıştır. 19. yüzyılda ise sözcüğün yayılma seviyesi hiç de azımsanacak gibi değildir. Fransızların kendi ürettikleri civilization kelimesini yaygın şekilde 2000’li yıllarda da kullandıkları görölmektedir. 19. yüzyıl aynı zamanda Tanzimat’ın başladığı yılları da kapsamaktadır. Dolayısıyla baskın kültür olan Fransız kültürünün ürettiği bir neolojizmin Türkçeye ödünçlenmesi de doğaldır. “Civilisation” İngilizcedeki basılı kitaplarda tarandığında ise başka bir grafikte karşılaşılmaktadır:

Grafik 2 Books Ngram Viewer-English

Üstteki grafikte “civilisation” kelimesinin İngilizcede kullanıma girdiği 1700’lerin sonundan itibaren ne sıklıkta kullanıldığı görülmektedir.

İngilizlerin civilization kelimesini Fransız kültürünün baskın olduğu yıllarda yaygın şekilde kullandığı, ancak 20. yüzyıl sonuna gelindiğinde artık bu kelimeye neredeyse hiç rastlanılmadığı görülmektedir. Bu durum sözcüğün kaynak dilde çok daha uzun süre kaldığı kanısını doğurmaktadır. Türkçe kitapların dijitaleri maalesef yaygın bir şekilde veri tabanlarına kaydedilmediği için benzer bir gözlemi yapmak şimdilik mümkün görünmemektedir. Aynı zamanda Latin harfli metinler üzerinden yapılan bu taramaları Osmanlıcaya uyarlamak da bu durum önünde önemli bir engeldir.

Özellikle Tanzimat Dönemi’yle artan ve 20. yüzyılın ortalarına kadar etkisini sürdüren Türk-Fransız temasları, Türkçeye Fransızca kelimelerin ödünçlenmesi sonucunu doğurmuştur. Türkçede yeni kavram, madde ve eşyaları karşılayan kelimelere duyulan ihtiyaç Fransızcadan yapılan sözcüksel ödünçlemelerin başlıca nedenidir. Ödünçlemeler, kaynak dilin baskın kültürünün etkisiyle ve aniden yaygınlaşarak kullanılmaya başlanır. Bu kullanımda etkili grupların bu kelimeyi sıklıkla kullanması da kelimenin yaygınlaşmasını sağlar. Bu durum kültürel ödünçlemedir. Bu çalışma için on dokuzuncu yüzyıl sonu ve yirminci yüzyıl başında “etkili gruplar”dan kasıt dili yazılı şekilde sıklıkla kullanan bürokratlar, gazeteciler ve edebiyatçılardır. Buna Encümen-i Daniş üyelerinin yoğun çeviri faaliyetleri de örnek gösterilebilir. Encümen-i Daniş, öncelikle eğitim kurumlarında okutulacak kitapların hazırlanması amacıyla daha sonra da Sultan Abdülmecid’in desteğiyle daha geniş yetkilendirilerek halkın kültür seviyesini yükseltecek telif ve tercüme eserlerin hızla Türkçeye kazandırılması için faaliyete geçmiştir (Uçman, 1995, s. 176). Tercüme faaliyetlerinin hız kazanması yeni ve anlaşılır kelimelerin üretilmesi ihtiyacını da doğurmuştur. Encümen-i Daniş üyeleri saygın üyelerden oluşmaktadır. Gazetelerde de yazan bu kişilerin öncelikli amacı kültür seviyesini yükseltmek, halkın kullandığı dile yaklaşımdır. Bunun için dilin kendi imkânları rahatlıkla kullanılmıştır. Neolojizmdeki temel ödünçleme biçimlerinden biri de budur, dilde az ya da çok çağrışımı olan veya hâlihazırda bulunan sözcükleri yeniden üreterek yaygınlaşması sağlanabilmektedir.

Bu çalışmaya konu olan üç neolojizm örneğinde hem kültürel ödünçlemeye hem de temel ödünçlemeye karşılık gelecek üç sözcükten bahsedilecektir. Kültürel ödünçleme için “civilisation” kelimesinin medeniyete karşılık olarak kullanıldığı söylenebilir. Temel ödünçleme için ise iki farklı kelime tercihinin yapıldığı görülecektir. Bunlardan ilki *terakki* sözcüğüdür. *Terakki*, sözcüğü Türkçede kullanılıyor olmasına rağmen 1860’lardan sonra medeniyeti kavramsal olarak karşılamak için hatırat, mektup, makale gibi nesir türünde eserlerde sıklıkla karşılaşılabilecektir. II. Meşrutiyet sonrasında, özellikle Balkan Savaşları’nın ardından ise *terakki* kelimesi de terk edilip yerine inkılap kelimesinin sıklıkla kullanılmaya başlandığı görülecektir.

Tanzimat’ın ilanından sonra Avrupa’ya gönderilen Osmanlı bürokratlarının sayısında büyük bir artış görülmüştür. Bürokratlar, Avrupa deneyimlerini kolektif bir bilinç yaratmak arzusuyla risalelerinde, makalelerinde, hatıralarında ve mektuplarında yayımlamaya başlamıştır. Avrupa’daki şehir hayatını anlatmak üzere Sadık Rifat Paşa *Avrupa’nın Ahvaline Dair Risalesi*’nde ilk kez sivilizasyon sözcüğünü kullanmıştır. Bu haliyle sivilizasyon kelimesiyle karşılanmaya çalışılan « medeniyet » kelimesinin ilk dayanağı Fransız kültürünün etkisindedir.

Einar Wigen, *State of Translation*’da kavramların çevirileri aracılığıyla arka planında yaratılmak istenen duygunun ne olduğunu üzerinde durmuştur. Wigen’a göre XIX. yüzyıla kadar Osmanlı yazınında *civilisation*’ı karşılayacak bir kelime yoktur, medeniyet yerine Arapçadan yani İslam kültüründen

alınmış *ahlak, adap, terbiye, maarif, talim, umrân* gibi kavramlar kullanılmaktadır (Wigen, 2015, s. 107). Wigen bu kavramlar arasında *umrân*'ı ayrı bir yere koyar. Umrân, bayındırlık anlamıyla medeniyetin en temel gerekliliği gibi görünmektedir. Çünkü “m-d-n” kökünden gelen medeniyet kavramı şehirleşmeyi, şehre ait olanı işaret etmektedir (Wigen, 2015, s. 110). Burada Wigen’in kitabına seçtiği isimde de bir cinas vardır; kitap Türkçeye hem “tercüme devleti” hem de “tercüme durumu” olarak çevrilebilir. Kitapta tercüme faaliyetlerine uzunca yer ayıran Wigen, medeniyetin Osmanlı Devleti’ni Batı’da meşru kılmak için önemli bir araç haline getirildiğini düşünmektedir. İşte bu sebeple de XIX. yüzyıla kadar ihtiyaç duyulmamış bu aracının derhal dolaşıma sokulması için hızlı adımlar atılmıştır. Bunun için Encümen-i Daniş kurulmuş, elçilikler açılmış ve çeviri faaliyetleri hızlandırılmıştır. Osmanlı entelektüelleri, kamusal alana açtıkları hatırat, mektup, risale, gezi yazısı gibi bütün türlerde Avrupa medeniyetini tanıtmak için çaba harcamıştır. Tanpınar’ın da işaret ettiği «medeniyet krizi»³ daha sonra Türk edebiyatının en temel temalarından birisi olacaktır.

Medeniyet kavramının cümle içinde sürekli Batı ile ilişkilendirilmesi, kavramın yalnız Avrupa’ya ait bir temsil gibi algılanmasına sebep olmuştur. Medeniyet, Osmanlı entelektüellerinin zihinlerinde Batılıdır. Ama Batı kültürü tümüyle Osmanlı Devleti için uygun değildir. Örneğin Avrupa’nın din birliği de medeniyetin bir parçasıdır. Osmanlı entelektüellerine göre ahlak, edep, maarif gibi Şark’a ait terimler Avrupalıların medeniyet anlayışı içerisinde yoktur. Ya da Avrupa’nın ahlak anlayışı ile Türklerinki özellikle din ve gelenek noktasında çatıştığı için Osmanlı medeniyeti demekten sıklıkla kaçınmışlardır. Bunun yerine *terakki* sözcüğünü seçerek Osmanlı geleneğine uygun bir ilerlemenin nasıl olması gerektiğini tarif etmişlerdir. Bu konuda yazılmış iki önemli makale bulunmaktadır. Birincisi Namık Kemal’e ait İbret gazetesinde yayımlanan *Terakki* makalesidir. Bir diğeri ise Sami Paşazade Sezai’nin İttihad gazetesinde çıkan *Terakki* başlıklı yazısıdır. Namık Kemal, *Terakki* makalesinde medeni bir devletin üretken bir devlet olduğu kanaatine varmıştır. Londra üzerinden verdiği örneklerle eğitim, siyaset ve adalet meseleleri üzerinden terakki etmenin Batı’nın kurduğu sistemi benimsemenin yollarını anlatmıştır (Mehmet Kaplan vd., 1993, 201).

Sami Paşazade Sezai ise *Terakki* adlı yazısında taklit etmenin tabiatın bir parçası olduğunu, Avrupa’nın kaydettiği ilerlemeyi yani *medeniyet-i hazırayı* almanın doğal olduğunu vurgulamıştır. Çünkü beşeriyetin gelişmesi başından beri doğayı taklit ederek gerçekleşmiştir. Avrupa medeniyet anlayışına dair makale boyunca işaret ettiği en önemli tespiti ise Avrupalıların geleceği bugünden planlamasıdır. Anlık kararların ve yalnız ihtiyacı gidermek üzere yapılan değişikliklerin üzerine yeterince düşünülmediği için geçici tesirleri olduğunu vurgulamıştır. Oysa ona göre terakki etmek için geçmişin, bugünün ve geleceğin birbiri üzerine inşa edilmesi gerekmektedir: “Esbâb-ı terakkiye çalışalım! Çünkü Avrupa’nın efkâr-ı terakkisini teshîl eyleyecek ve medeniyet-i hâzırayı daim ettirecek buranın saadetidir.” (Kerman, 2003, s. 8) Yani terakki, anlık bir durumu değil, bir süreci işaret etmektedir.

Tanzimat Dönemi’nden II. Abdülhamid’e kadar geçen zamanda *sivilizasyon* Osmanlı entelektüelleri tarafından Avrupa’nın askeri alanda, şehir yaşamında, güvenlik konusunda, miras işlerinde ve temel haklar konusunda kaydettiği ilerlemeyi anlatmak için kullanılmıştır. Tanzimat’ın ilanından 1860’lı yıllara kadar Osmanlı entelektüellerinin Avrupa ile kurduğu bağ resmi siyaseti ilgilendirmektedir. Sefaretnameler, layihalar ve risalelerde yazarlar devlete seslenmektedir. Çünkü onların zihinlerinde ancak devlet, kişilerin güvenliğini sağlayıp haklarını teslim edebilirdi. Bu tutum 19. yüzyıl sonunda değişmiş ve yazarlar okuyucuya seslenmeye başlamıştır.

³ Tanpınar, A.H (1998). “Türk Edebiyatında Cereyanlar”, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, (Haz. Zeynep Kerman), İstanbul: Dergâh Yayınları, s. 101.

Tanzimat Dönemi metinlerinde önce *sivilizasyon* olarak geçen *medeniyet* sözcüğü zamanla şehir düzenini içeren bir anlayışla tamamen Batılı bir kavram olarak algılanmıştır.⁴ Batı aydınlanmasından sonra Avrupalılar, kendi kültür ve geleneklerini baskın bir kolonyalist tavırla ve oryantalist bir tutumla Batı-dışı tüm toplumlara kabul ettirmek istemişlerdir. Bu sebeple Osmanlı entelektüel çevrelerinde de Batı'yı medeniyetin tek sahibi olarak görme hâli doğaldır. 1870'lerden sonra Avrupa'ya giden Osmanlı entelektüelleri medeniyetin en başta bir devamlılık gerektirdiğini fark etmişlerdir. Bu nedenle Avrupa'nın tarihine bakıp köklerini nereden aldıklarına dikkat etmişlerdir. Bir biçimde Yunan ve Roma Uygarlıkları ile bağlantılar kurmaya çalışmışlardır. Binaların, mekânların Batılıların kendilerine ait imgeleriyle dolu olduğunu görüp bir kimlik yaratıldığını idrak etmişlerdir. Doğu'nun eşyanın işlevselliğiyle ilgilendiğini, Batı'nın ise estetikle işlevselliği tamamlandığını görmüşlerdir. Bu durum söylemlerine de yansımıştır. Ancak Osmanlı Devleti'nin Batı'da toprak kaybetmeye başlamasıyla Avrupa'ya bakış değişmeye başlamış, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne dahil olmuş yazarların söylemlerinde medeniyet kavramı farklılaşmıştır. Bu sürecin *terakki*⁵ olarak nitelendirilmesi, hâlen medeniyetin Batılı bir kavram olduğu ön kabulüne dayanmaktadır. Batı'nın medeniyetine *medeniyet-i hazıra* demişlerdir. Onlara göre yapılması gereken ise bu hazır medeniyeti alıp tatbik etmektir (Dursun Önen, 2023, s. 231).

II. Abdülhamid dönemiyle başlayan ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin baskın rejimiyle devam eden yirminci yüzyılın başında ise, Osmanlı entelektüelleri yıkıcı savaflara tanıklık etmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanı *terakki* için gerekli görülmuş ancak yetersiz olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki son varlıkları Balkanların kaybedilmesinden sonra bir yabancılaşma başlamıştır. Bu yabancılaşma ve toplumsal travma yeni bir kimlik inşasını gerektirmiştir. Avrupa, Osmanlı entelektüellerinin uzun süre sandıkları gibi artık insanlığın son mertebesi değildir. Batı kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden, sınırlarını tekrar çizen ve Batı-dışı devletleri sömürge toplumları olarak gören bir yapıdır (Dursun Önen, 2023, s. 232).

Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde Avrupa'ya giden yazarlar etraflarına baktıklarında; binaların güzelliği, sergilerin ihtişamı, sanatın etkileyici gücünden ziyade Avrupalının kimliğine odaklanmıştır. Özellikle Türkçülük akımının içinde bizatihi bulunmuş yazarlar ve Mustafa Kemal'le dirsek teması olan Halide Edip gibi entelektüeller Batılı anlamda gelişmeleri *inkılap*⁶ sözcüğüyle ifade etmeye başlamışlardır. *İnkılap*, *terakki* gibi bir süreci, hazır olanı alıp tatbik etmeyi değil, kendi içinden çıkan ama baştan aşağı yeni olan bir devrimi anlatmak için kullanılmıştır. *Terakki*, *medeniyet*, *medeniyet-i hazıra* gibi sözcüklerin kullanımı elbette tamamen ortadan kalkmış değildir. Çünkü 1900'den sonra çok ciddi siyasi çalkantılar yaşansa da yazarların hepsi politikleşmemiştir. Bütün yazarlar aynı formasyonlardan geçmediğinden Batı'nın medeniyet kutbu olduğuna inanç devam etmektedir. Ancak Batı artık bütünüyle mükemmel ve hazır bir *medeniyet* değildir. Batı'nın sahip olduğu teknolojik ve bilimsel gelişmelerin farkında olan yazarlar sadece bu yönlerini alıp geri kalanı Türk kimliği üzerinden kurgulanması için çaba göstermeye başladılar. (Dursun Önen, 2023, s. 232). *Medeniyet-i hazıra* yerine seçmece bir medeniyet anlayışı gelişmeye başlamıştır ve bu noktada gelinen süreçte inkılap kelimesinin kullanımı yaygınlaşmıştır.

⁴ Sadık Rifat Paşa *Avrupa'nın Ahvaline Dair Risale*'de (1838), Mustafa Sami Efendi *Avrupa Risalesi*'nde (1840) ve Hayrullah Efendi *Avrupa Seyahatnamesi*'nde Avrupa'nın ilerleyişini anlatırken *medeniyet* sözcüğünü kullanmayı tercih etmişlerdir.

⁵ Namık Kemal'in *Hususi Mektupları* (1867) ve Samipaşazade Sezai'nin *Hatıralar ve Gezi Notları*'nda (1881-1921) *medeniyet* yerine *terakkiyi* daha sık kullandığı görülür.

⁶ Abdülhak Hamit, özellikle 1900'den sonra yazdığı mektuplarda, Ziya Gökalp Malta ve Limni mektuplarında ve Halide Edip, *Mor Salkımlı Ev*'de Batılılaşma sürecini ifade ederken *inkılap* sözcüğünü tercih etmişlerdir.

Sonuç

Medeniyet sözcüğü Osmanlı'da ilk kez bürokrasi dilinde sivilizasyonla karşılanmıştır. Bu birebir ödünçleme, aynı zamanda ilk kez Batı'nın üstünlüğünün kabul edildiği yıllarda neredeyse hiçbir değişiklik yapılmadan alınması yönüyle dikkat çekicidir. Bu durum kültürel neolojizme bir örnektir. Daha sonra değişen siyasi hava ile *sivilizasyon* sözcüğü yerine *medeniyet*, *terakki*, *medeniyet-i hazıra* ve *inkılap* sözcüklerinin de dil içi temel ödünçleme yöntemiyle değişime uğraması, dildeki kelime üretiminin tarihle, sosyolojik yapıyla ve siyasi söylemle ne kadar iç içe olduğunu göstermektedir. Bugün için sözlüklere girmiş ve yaygın kullanım alanı bulmuş bu sözcükler bir neolojizm örneği olarak gösterilmese de içinde buldukları yıllarda oluşumları açısından incelemeye değer oldukları için çalışmaya konu edilmiştir. Aynı zamanda sözcükler üretilirken nasıl bir mantık izlendiğini anlamak açısından da medeniyet sözcüğünün kullanımlarına değinmek ve yıllar içindeki değişimini izlemek ilginçtir. Çünkü neolojizmler genel olarak önek ve sonekler yapılarak ya da kaynak dildeki kullanımına benzetilerek yapılmaktadır. Dilin morfolojik özelliklerini takip ederek kolayca bulunabilecek bu neolojizmler dışında kalan kelime üretimleri ise tarihi ve sosyolojik bir takip gerektirmektedir. Bu nedenle çalışmada neolojizmlerin anlam alanı üzerinde durulmuş ve dönemin kültürünün yeni kelime üretiminde nasıl bir etki yarattığı konusuna değinilmiştir. Medeniyet kelimesi üzerinden geriye doğru bir bakışla kaynak dile gidildiğinde "civilization" sözcüğünün de tarihinin çok eski olmadığı görülmüştür. İlk üretildiği zamandan kısa süre sonra yaygınlaşmış ve Batı'nın oryantalist tavrının güçlü kaynaklarından birisi olmuştur. Çünkü ilk tanımı itibarıyla, Batı kültürünün özellikleri ön plana çıkarılmıştır. Ancak dünya küreselleştikçe "civilization"un da kullanım alanı daralmıştır. Tarihsel süreçte de medeniyetin kimlikle bağını kavrayan Türk aydınları kelimeye alternatifler üretmişlerdir.

Bu çalışmanın konusu olmamakla beraber, Cumhuriyet'e yaklaştıkça yeni fikir ve düşünce akımlarının etkisiyle medeniyet kavramının dildeki değişim süreci devam etmiştir. Türkçülük akımı Türklerin kendi tarihlerine de başka bir gözle, köklenme arzusuyla bakmasını sağlamıştır. Örneğin, Türklerin en eski kavimlerinden biri olan Uygur kavmi, Türk medeniyetini anlatacak şekilde *uygar* olarak kullanılmaya devam edilmiştir. *Batılılaşma*, *çağdaşlaşma*, *modernleşme* sözcükleri de daha sonraki dönemlerde değişik fikir akımlarının etkisiyle yaygınlaşan Batı medeniyetini işaret eden alt anlamlarıyla kullanılmaya devam edilmiştir.

Kaynakça

- Adıvar, H. E. (2014) *Mor salkımlı ev*. (Haz. Mehmet Kalpaklı- Gülbün Türkgeldi), İstanbul: Can.
- Akalm, Ş. H. (2014). Türkçede eksilteli yapıdan sözlükselleşme. *EFD Edebiyat Fakültesi Dergisi* .31/2, 3-29.
- Dursun Önen, K. D. (2023). *Hatırat ve mektuplar üzerinden Avrupa medeniyetini anlamak (1830-1923)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Emecan, N. (1998). *1960'tan günümüze Türkçe: bir sözlük denemesi*. İstanbul: YKY.
- Gökalg, Z. (1989). *Ziya Gökalp külliyyâtı -II Limni ve Malta mektupları*. (Haz. Fevziye Abdullah Tansel), Ankara: TTK.
- Görgün, T. (2003). Medeniyet. *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 28. s. 298-301) TDV.
- Hayrullah Efendi (2002). *Avrupa seyahatnamesi*. (Haz. Belkis Altuniş-Gürsoy), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Karaca, İ. (2020). "Öztürkçeciliğin edebî eserlere yansıması, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 60/1, 347-372
- Karaağaç, G. (2013). *Dil bilimi terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK.

- Koca, S. (2021). Kamus-ı Türkî'den günümüze Fransızca alıntı kelimelerde anlam değişimleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (22), 1-27.
- Mustafa Sami Efendi. (1996). *Avrupa risâlesi*. (Haz. Remzi Demir), Ankara: Gündoğan.
- Namık Kemal. (1993). "Terakki", *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II*, (Haz. Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil), İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Matbaası, s. 193- 203.
- Namık Kemal. (1993). "Medeniyet", *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II*, (Hazırlayanlar: Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil), İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Matbaası, s. 231- 235.
- Namık Kemal. (2013). *Husûsî mektupları I-II-III-IV*. (Haz. Fevziye Abdullah Tansel). Ankara: TTK.
- Oktuğ, M. (2009). Neolojizm bağlamında dilsel üretimler/ ekonomik göstergeler: 2000 yıllarında yaşanan ekonomik krizin dil bilimsel çözümlemesi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1: 123-133.
- Sami Paşazade Sezai. (2003). *Sami Paşazade Sezai: bütün eserleri III*, (Haz. Zeynep Kerman). Ankara: TDK.
- Sarı, İ. (2013). Dilde yeniden adlandırma ihtiyacı retnonimler. *Türkbilig* 2013/25: 19-26
- Seyitdanlıoğlu, M. (1996). Sadık Rifat Paşa ve Avrupa'nın ahvaline dair risalesi. *Liberal Düşünce*, 3, 115-124.
- Şafak, Z. (2018). *Fransızca ve Türkçede akıllı telefon bağlamında yeni sözcük kullanımına (neolojizm) yapısal bir yaklaşım*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ.
- Tanpınar, A.H (1998). "Türk edebiyatında cereyanlar", *Edebiyat Üzerine Makaleler*, (Haz. Zeynep Kerman), İstanbul: Dergâh.
- Tanpınar, A. H. (2006). *XIX. asır Türk edebiyatı tarihi*. (Haz. Abdullah Uçman) İstanbul: YKY.
- Tanpınar, A. H. (2020). *Yaşadığım gibi*. (Haz. Birol Emil), İstanbul: Dergâh.
- Tarhan, A. H. (1995). *Abdülhak Hâmid'in mektupları*. (Haz. İnci Enginün), İstanbul: Dergâh Yayınları
- Uçman, A. (1995). Encümen-i daniş. *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 11. s. 176-178) TDV.
- Wigen, E. (2018). *State of translation*. United State Of America: University of Michigan Press.

21. Mustafa Kutlu'nun gezi kitaplarına göre İstanbul'u

Ahmet KOÇAK¹

APA: Koçak, A. (2023). Mustafa Kutlu'nun gezi kitaplarına göre İstanbul'u. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 261-271. DOI: 10.29000/rumelide.1330468.

Öz

Türk edebiyatında edebi bir tür olarak gezi/seyahat yazıları, yazarının ziyaret ettiği, bulunduğu yerlerdeki özellikleri edebi bir üslupla yazıya aktarması bakımından son derece önemli metinlerdir. Gezi yazıları, yazarın yaşadığı yerden şu ya da bu sebeple gittiği başka bir şehri, ülkeyi, kıtayı konu olabileceği gibi aynı şehrin içindeki bir seyahatini de ele alabilir. İstanbul, tarihi ve kültürel mirası ile gezi yazıları içinde önemli bir konumdadır. İstanbul konulu gezi yazıları ele alındığında Türk Edebiyatı'nın önemli hikâyecilerinden birisi olan Mustafa Kutlu'nun kaleme almış olduğu “*İstanbul Gezi Yazıları -1- Topkapı'dan Topkapı'ya, İstanbul Gezi Yazıları -2- Haliç ile Çepeçevre İstanbul ve İstanbul Gezi Yazıları -3- Boğaziçi*” başlıklı üç eseri, İstanbul'un tarihi ve kültürel yapısının incelenmesi açısından kaynak olabilecek niteliktedir. Yazar eserlerinde İstanbul'a geldiği tarihten itibaren gezdiği birbirinden farklı mekânları kendine has bir üslup ile tanıtmıştır. Eserlerde öne çıkan en belirgin özellik mekânların tasvirinin salt gözleme dayalı olmamasıdır. Gözlemlere yazarın perspektifinden yorumlar eşlik etmekte ve yer yer düşünülen dipnotlarla okuyucunun mekânlar hakkında daha geniş bilgilere sahip olması sağlanmaktadır. Sade bir üslupla İstanbul yazılarını kaleme alan Kutlu, adeta okuyucuya metinler üzerinden canlı bir İstanbul seyahatine çıkartır. Bu çalışmada Mustafa Kutlu'nun bahsi geçen eserleri incelenmiş, gezilen mekânların tasnifi yapılarak hangi semtleri, hangi mekânları öne çıkarttığı tespit edilmiş ve gezi yazısı türü çerçevesinde analiz edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Mustafa Kutlu, İstanbul, İstanbul Gezi Yazıları, Boğaziçi, Topkapı

İstanbul in Mustafa Kutlu's travelogues

Abstract

Travel literature is a significant literary genre in Turkish literature, as it provides a literary perspective on the features of the places visited by the author. It may be about a different city, country, or continent, as well as a journey within the same city. Istanbul, with its rich historical and cultural heritage, holds a significant place in travelogues. In this regard, Mustafa Kutlu, one of the most prominent storytellers in Turkish Literature, has written several works on Istanbul, including “*Istanbul Travelogues -1- From Topkapı to Topkapı,*” “*Istanbul Travelogues -2- Golden Horn and All Around Istanbul,*” and “*Istanbul Travelogues -3- Bosphorus,*” which can serve as a source for examining the historical and cultural structure of Istanbul. Kutlu, in these works, introduces various places he has visited since he came to Istanbul in a unique style. The most notable aspect of his works is that the descriptions of the places are not solely based on observation but they are also accompanied by the author's perspective and footnotes that provide readers with more extensive information about the locations. Kutlu's simple writing style takes the reader on a lively journey through Istanbul. This

¹ Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, (İstanbul, Türkiye), ahkocak@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0033-4188 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 21.06.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330468]

study analyzes Kutlu's aforementioned works, classifies the visited places, and determines which districts and locations were highlighted within the framework of his travelogues.

Keywords: Mustafa Kutlu, Istanbul, Istanbul Travelogues, Bosphorus, Topkapı

Giriş

Tarih boyunca insan, yaşadığı yerden farklı mekânlara, farklı coğrafyalara gitme, yeni yerler keşfetme, farklı kültürler ve yeni insanlar tanıma isteğiyle yaşadığı bölgeden ayrılarak seyahate çıkmıştır. Arapça “gezmek, gezi” anlamında Arapça seyâhat ile (aslî siyâhat) Farsça nâme (risâle, mektup) kelimelerinden oluşan seyâhat-nâme “gezi mektubu, gezi eseri” mânasına gelir. Kimi araştırmacılar tarafından hâtıranın bir alt türü olarak da sayılan seyahatnâme günlük, biyografi ve otobiyografiyle de yakından ilişkili bir türdür. Seyahatnamelerin en önemli malzemesi yazarın gezdiği coğrafyadaki olay, bilgi ve anlayış farklılığı gibi değişikliklerden de bu eserlerde bahsedilmesidir (Coşkun, 2009: 16). Zaman zaman seyahatnameler hatıra türü ile bir tutulsa da seyahatnamelerin coğrafyayı temel alması, türü hatıradan ayıran en önemli özelliğidir (Asiltürk, 2000: 17). Gezi ve hatıra, hayatı olduğuna yakın bir tarzda anlatmak bakımından kurgusal tarafı daha az olan türler olduğundan yaratıcı faaliyet ve sembollerle ortaya çıkan sanat ürünlerinden biraz daha uzaktır. Bu nedendir ki edebiyat tarihlerinde türlerin gelişimi, tasnif, tespit ve analiz edilirken gezi ve hatıra gibi türler belli başlıklar olarak yer tutmaz (Örgen, 2011: 141).

Türk edebiyatında XV. yüzyılda ilk örnekleri görülmeye başlanan seyahatname türündeki eserlerin en kapsamlısı ve bu türün müstakil hale gelmesinin öncüsü sayılan eser Evliya Çelebi Seyahatnamesi'dir. Evliya Çelebi'nin, XVII. yüzyılda Osmanlı coğrafyasının tarihi, gelenek görenek, folklor, sanat ve zanaatı hakkında çok geniş bilgiler verdiği Seyahatname on ciltlik dev bir eserdir (İlgüner, 1995: 529-533; Tezcan, 2009: 16-19). Ayrıca her ne kadar manzum eserler olsa da şehrengizler ve XVII. yüzyılın ikinci yarısında görülmeye başlanan sefaretnameler de seyahatname türü içerisinde gösterilebilir. XVIII. yüzyılda padişah III. Ahmet tarafından 1720 yılında Fransa'ya elçi olarak gönderilen Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet'in dönüşünde elçilik raporu olarak sunduğu Fransa Sefaretnamesi² Osmanlı'nın Batılılaşma serüveni içerisinde çok önemli bir role sahiptir. Sefaretname, Osmanlı'nın Batıyı tanınmasında etkili olmasının yanı sıra devlette ve toplumda bazı değişimlere de yol açmıştır (Asiltürk, 2000: 28). Ahmet Hamdi Tanpınar, hiçbir kitabın batılılaşma tarihimizde Yirmisekiz Çelebi Mehmet'in sefaretnamesi kadar mühim bir yere sahip olamayacağını ve bu sefaretnamede bütün bir batılılaşma programının gizli olduğunu söyler. Ona göre Yirmisekiz Çelebi Mehmet, bakmasını, görmesini ve göstermesini bilen nadir yaratılışlardandır. Yazdığı küçük sefaretnamede devrinin bütün Fransa'sını bulmak mümkündür (Tanpınar, 2006: 54).

XIX. yüzyıla gelindiğinde ise, ulaşım imkânlarının da gelişip yaygınlaşmasıyla sadece şehirlerin sınırları dâhilinde ya da şehirlerarası değil (Ahmet Midhat 1892, Koçak 2016), ülke dışına yapılan seyahatleri konu alan seyahatname türünde eser sayısının da arttığı görülmektedir. Hayrullah Efendi'nin Avrupa Seyahatnâmesi (haz. Belkıs Altuniş-Gürsoy, Ankara 2002; Ömer Lütfi, Ümid Burnu Seyahatnâmesi (İstanbul 1292) bunlardan bazılarıdır (Coşkun, 2009: 13-16). Bunların yanı sıra Türk basını ve edebiyatı için on dokuzuncu yüz yılın sonlarında kısa aralıklarla Avrupa'ya seyahat eden ve bu seyahatleri kaleme alan Ahmet Mithat Efendi'nin *Avrupa'da Bir Cevelan*'ı (1305/1889) ve Ahmet İhsan'ın *Avrupa'da Ne*

² Bk. Yirmisekiz Mehmed Çelebi, *Paris'te Bir Osmanlı Sefiri: Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi*, haz. ve sad.: Şevket Rado, 7. bs. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.

Gördüm'ü (1307/1891) Osmanlı aydınının Batı'yı tanıma macerasında yeri oldukça farklı ve önemli eserlerdir (Koçak, 2022: 69-102).

Oswald Spengler “Dünya tarihi, şehirli insanın tarihidir.” der. Bu şehir, dünya üzerinde iki kıtayı birbirine bağlayan Boğaz'ın iki yakasında kurulmuş, büyük medeniyetlerin merkezi olmuş, dünyanın en uzun ömürlü birkaç imparatorluğundan Bizans ve Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapmış, Hz. Peygamberin fethini müjdelediği bir şehir ise, durum çok daha farklı ve önemli bir mahiyet kazanır. Türk edebiyatında üzerinde yazılar yazılan, müstakil kitaplara ve en önemlisi manzum eserlere en çok konu olan şehir şüphesiz İstanbul'dur. İstanbul, sadece Türk yazarlarının değil, Avrupalı edebiyatçıların, tarihçilerin ve seyyahların da eserlerine konu olmuş, hakkında müstakil kitaplar kaleme alınan bir şehirdir. Tarih içerisinde Doğu'dan ve Batı'dan/Avrupa'dan İstanbul'a seyahat eden pek çok seyyah - yazar İstanbul'la ilgili gözlemlerini ve düşüncelerini seyahatname/gezi yazısı türündeki eserleriyle yansıtmaya çalışmışlardır.

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında İstanbul'un Anadolu yakasındaki Beykoz'dan başlayıp birisi Güney'den Körfeze kadar, diğeri de Beykoz'dan başlayıp Riva ve köylerine kadar kayıklarla yapılan seyahati/ geziyi anlatır. Bunlar Ahmet Midhat Efendi'nin *Sayadâne Bir Cevelan (1309/1893)*'i ile Ahmet Midhat Efendi'nin damadı Yenişehirlizade Halit Eyüp tarafından kaleme alınan *Kayıkla Bir Cevelan (1901)*'idir ki, İstanbul kıyılarına yapılan gezileri anlatır (Koçak, 2016). Cumhuriyet döneminde İstanbul merkezli yerli ve yabancı pek çok yazarın İstanbul'u anlatan eseri yayımlanmıştır. Hatta bir bütün olarak İstanbul değil, İstanbul'un semtlerini, tarihi yarımada'yı ele alan müstakil çalışmalar ortaya konulmuştur.

Cumhuriyet sonrası dönemde usta romancımız Reşat Nuri Güntekin'in yazmış olduğu iki ciltlik “Anadolu Notları”³ gezi yazısı türünün en güzel örneklerinden birisidir. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın deneme türünde kaleme aldığı “Beş Şehir”⁴ adlı eserinde Ankara, İstanbul, Erzurum, Bursa, Konya şehirlerini anlatmıştır. Haldun Taner'in *Berlin Mektupları: Viyana'nın Atlattığı Vartalar (Gezi Notları)*⁵ isimli gezi türündeki eserleri ile o da cumhuriyet sonrası gezi edebiyatımıza katkı sağlayan yazarlarımız arasındadır. Beşir Ayvazoğlu'nun İstanbul'a ait yazdığı eserler ve⁶ yine Orhan Okay'ın bir semti anlattığı Balat kitabı bunlardan bazılarıdır.⁷ Ancak tüm bunlar Doğu Roma ve Osmanlı Devleti gibi tarihin en uzun ömürlü devletlerine başkentlik yapmış, iki kıtayı birbirine bağlayan jeopolitik bir konumda yer alan İstanbul için yine de azdır. Dolayısıyla Türk edebiyatında seyahat/gezi türünde yazılan eserlerde İstanbul'un hak ettiği değer ölçüsünde yer almadığını da söylemek gerekir.

İstanbul Gezi Yazıları -1- (1986) Topkapı'dan Topkapı'ya

Türk edebiyatının son döneminde hikaye türünde verdiği eserlerle haklı bir yer edinen Mustafa Kutlu, bunun dışında deneme, eleştiri, gazete yazıları, senaryo gibi türlerde de yazıyor. Kutlu'nun son yıllarda yazmış olduğu *İstanbul Gezi Yazıları -1- Topkapı'dan Topkapı'ya*⁸, *İstanbul Gezi Yazıları -2- Haliç ile*

³ Reşat Nuri Güntekin, *Anadolu Notları*, 4. bs. 1. C. İnkılap Kitabevi, İstanbul 1962; *Anadolu Notları*, 2. c. İnkılap Kitabevi, İstanbul 1966.

⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*, İstanbul: Dergah Yayınları, 2016.

⁵ Haldun Taner, *Berlin Mektupları : Viyana'nın Atlattığı Vartalar (Gezi Notları)*, Ankara : Bilgi Yayınevi, 1984.

⁶ Beşir Ayvazoğlu, *Dersaadet'in Kalbi Beyazıt*, Heyamola Yayınları, İstanbul 2010 ; Beşir Ayvazoğlu, *Divanyolu: Bir Caddenin Hikayesi Fethin 550. Yılına Armağan*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2003; Beşir Ayvazoğlu, *Gecelerin Dersaadet*, Kapı Yayınları, İstanbul 2013.

⁷ Orhan Okay, *Balat*, Heyamola Yayınları, İstanbul 2010.

⁸ Mustafa Kutlu , *İstanbul Gezi Yazıları -1- (1986) Topkapı'dan Topkapı'ya*, Dergah Yayınları, İstanbul (2021a).

*Çepeçevre İstanbul*⁹, *İstanbul Gezi Yazıları -3- Boğaziçi*¹⁰ isimli kitapları da günümüzde İstanbul'u tanıtan önemli eserler arasında yer almaktadır. Yazar ilk defa İstanbul'a gelişinden itibaren İstanbul'da gördüğü, gezdiği birbirinden farklı mekânları kendine has bir üslup ile tanıtmıştır. 1972 senesinde ailesi ile İstanbul'a gelen Mustafa Kutlu ilk olarak o dönem için çok meşhur olan Topkapı Otogarı'na gelir. Ancak bu otogar çok karışık ve de Hasko şirketine havale edilen Topkapı alt-üst geçidinin inşası nedeni ile yollar iyice dar ve bozuktur. O tarihlerde Bayrampaşa taraflarında yeni otogar inşa ediliyor olmasından kaynaklı bu yerin oraya taşınma ihtimali de göz önünde tutularak, buraya bakım yapılmasına belediye ihtiyaç hissetmez. Yazar daha sonra Trakya Otogarı'nın arka tarafında yer alan Bitpazarına uğrar, buralarda bir müddet dolaşır. Daha sonra Sirkeci Garı'na geçen yazar orada da, yapılan inşaat çalışmaları vs. nedeni ile insanların artık sokaklarına, caddelerine, buldukları semtlere yabancılaşmalarını gözlemler.

Eserinde yazar, köylülerin kente kontrolsüz bir şekilde göç etmesi neticesinde gecekondulaşmanın artmasından, çarpık kentleşmenin oluşmasından bahseder. Kentliler tarafından hor görülmenin köylüleri incittiğine, bu insanların artık şehirde söz sahibi olması gerektiğine değinir. Yolculuğunun sonraki aşamasında Bitpazarı'ndan geçip mezarlığın altına çıkan Kutlu, oradan surlardaki kemerli kapı ile vasıtaların geçtiği aralık arasında kalan bölgede, her pazar kurulan yöresel pazara da değinir. Buna benzer bir pazarın da Erzincan'da kurulduğunu anlatır, aralarında kıyaslama yapar. Yusuf Paşa Camii'ne geçen yazar, Tanburi Cemil'den bahis açar. Sonra Topkapı'dan Aksaray'a kadar uzanan Millet Caddesi'nin iki yanında yapılan yeni yapıları anlatır, bunların çok da işe yarar yapılar olmadığını dile getirir.

Aksaray'da bulunan Valide Camii ve onun tarihinden kısaca bahseden yazar daha sonra İstanbul'un tarihi semtleri Eminönü, Çemberlitaş, Cağaloğlu, Laleli, Kumkapı vb. yerlerde bulunan evlerin yıkılıp yerine iş yerlerinin yapılmasını eleştirir. Mimar Kemalettin'in eseri olan Harikzedegan Apartmanları'nın yıkılıp otel yapılmasının planlanmasını eleştiren yazar, İstanbul'un simgesi olan ağaçlara da yer verir. İstanbul şehir hayatı için farklı bir pencere sunan kahvehanelere dikkat çeken yazar, özellikle "Erenler Kahvesi"nden bahseder.

Yolu sahaflara düşen yazar, burada Beyaz Saray kitapçılar çarşısından bahis açar. Buranın içinde yer alan Enderun Kitabevi'nin tarihinden kısaca bahseder. Yolculuğun ilerleyen safhasında Sultan Mahmut Türbesi'nin bulunduğu tarafta Ziya Gökalp'in mezarının yakınında Türk Ocağı'nın açılma hazırlığını aktarır. Divan Yolu'ndaki Han'da basmış oldukları mecmualardan bahseden yazar, o günlere özlem duyduğunu da ekler. Yazar, gezisine devam ederken bir zamanlar bakımsız olan; ancak sonrasında gerektiği değeri bulan Sultanahmet Semti ve Camisi'ne de değinmeden geçmez. Camii avlusunda Ramazan ayında kurulan kitap stantlarına dikkat çeker ve o stantlarda bulunduğunu anlatır. Soğuk Çeşme Sokağı'nın da hizmete açılmasını anlatan yazar, son durak olarak Gülhane Parkını anlatır.

İstanbul Gezi Yazıları -2- (1989) Haliç ile Çepeçevre İstanbul

Serinin ikinci kitabında Kutlu, İstanbul'u gezmenin bir adabı olduğunu, bunun ise Eyüp'ten başlayarak evliyaları ziyaret etmekle olacağını söyler ve geziye buradan başlar. Eyüp çarşısına değinen yazar, plastik eşyaların ne kadar yapma olduğunu dile getirir. Eyüp'te gezmeye devam eden Kutlu, buralarda yapılan tadilatın, Eyüp Sultan ve etrafındaki manevi havayı bozacağını, hatta orada bulunan esnafa da zarar vereceğini dile getirir. Küçük Saray Lokantası'nda bu duygular içinde yemek yer ve oradan ayrılır.

⁹ Mustafa Kutlu, *İstanbul Gezi Yazıları -2- (1989) Haliç ile Çepeçevre İstanbul*, Dergah Yayınları İstanbul, (2021b).

¹⁰ Mustafa Kutlu, *İstanbul Gezi Yazıları -3-(1992-93) Boğaziçi*, Dergah Yayınları, İstanbul 2022.

İlerleyen sayfalarda Mustafa Kutlu bir zamanlar Eyüp'te bulunan kebabçılara da yer verir. Hatta Eyüp'te Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde yoğurtçu ve kaymakçılardan da bahsettiğine dikkat çeker. Eyüp Sultan etrafındaki diğer türbeleri de ziyaret eder. Pierre Loti tepesine çıkan yazar, tepeden Haliç'in ve İstanbul'un hoş manzarasına hayran kaldığını ifade eder. Yolculuğun ilerleyen safhalarında yolu Akar Çeşmesine düşen yazar, bu çeşmenin akmamasına hayıflanır. Haliç kıyısı boyunca gezisine devam eden yazar, Feshane'yi gezer ve daha sonra Ayvansaray'da çeşitli cami ve türbeleri ziyaret eder. Gezisinin devamında Balat'a gelen yazar, burada kurulan pazarda İnebolu'dan gelen ürünlerin satıldığı tezgahları anlatır. Balat'ta yıkımdan kurtulan ve onarılan camilere de değinen Kutlu, İstanbul'un on sekizinci kapısı olan Fenerkapısı'na da değinir. Eyüp'ten Cibali'ye kadar yürüyen Kutlu, neredeyse her camide ufak da olsa tadilat yapıldığına şahit olur. Yazar, sokaklar arasında gezerken farklı ve ilginç sokak isimleri ile de karşılaşır ve bunları da not eder. Kutlu, Unkapanı Köprüsü'nden karşıya geçip Haliç'in karşı tarafını da detaylı olarak kayda geçer. Unkapanı Köprüsü'nün ayağı altında kurulan Kuş Pazarı'na da uğrar. Sonra yolu Kağıthane'ye düşer. Orada çeşitli tekkeleri ve türbeleri gezip Haliç'e gelir. Ancak Haliç'in suyu o dönemde oldukça kirlidir. Hasköy'den Kasımpaşa'ya doğru yol alan yazar, burada gördüğü çeşitli yapılarla beraber, türbe ve çeşme dışında spor tesislerinden de bahseder.

Haliç ve çevresini gezme işini tamamlayan Kutlu'nun bir sonraki gezi rotası Süleymaniye Camisi ve avlusu, Eminönü ve Gülhane Parkıdır. Sarayburnu'ndan başlayıp yine sahil boyunca Yenikapı'ya doğru devam eder. Daha sonra yazar, İstanbul'a ilk geldiği sene oturduğu Akbıyık Caddesi'ne geçer. Orada eski günleri, hatıraları canlanır. Küçük Ayasofya semtine ve buranın bir de Ayasofya Cami'ne benzer kiliseden bozma camisi olan Küçük Ayasofya Cami'sine de uğrar. Kadırga Meydanı'na da gezen yazar, Kumkapı Sahili'ndeki balıkçıları da görmeyi ihmal etmez. Kumkapı'dan sonraki durağı ise Yenikapı'dır. Yenikapı'dan bahseden Kutlu, buranın efsanesine de yer verir. Samatya, şimdiki adı ile İstanbul Hastanesi'ni de anlatan yazar, bu civarda bulunan farklı kilise isimlerini de aktarır.

Kutlu, kara surlarının ilki olan Yedikule'den başlayıp Eğrikapı'da son bulan tarihi anlamda önemli olan sur kapılarını bir gezi rotası dahilinde tanıtır. Yazar, planlamış olduğu gezi rotasında sadece surlara ve sur kapılarına değinmez, ayrıca bu kapıların etrafında görülmeye değer olan tarihi yapılar hakkında da bilgi verir.

İstanbul Gezi Yazıları -3- (1992-93) Boğaziçi

Serinin üçüncü ve son kitabında Kutlu, şehri gezmeye öncelikle İstanbul'un manevi mimarları olan evliyaları ziyaret etmekle işe başlamanın doğru olacağını dile getirir ve ilk durağı Beşiktaş'taki Yahya Efendi dergahı ve kabristanı olur. Daha sonra Ortaköy'e geçen yazar, buraları modernleşmeden nasibini almış yerler olarak zikreder. Modern semtin sahilinde yer alan Ortaköy Camisinin mimari farklılığına ve etraftaki esnafın iş yoğunluğuna dikkat çeken yazar, Ortaköy'de bulunan Defterdar İbrahim Paşa Camisinin de bakımsız ve cemaatsiz oluşuna vurgu yapar. Gezisine Bebek Parkı ile devam eden Kutlu, Bebek Camisinin ziyaret etmeyi de ihmal etmez. Türk edebiyatının önemli şairlerinden Tevfik Fikret'in Aşiyân adıyla bilinen evi ve mezarını da ziyaret ederek, oradan Fatih'in İstanbul'u fethederken inşa ettiği Rumeli Hisarı'na da çıkar. Sahil boyunca ilerleyen yazar, Baltalimanı'na uğrar. Oradan Emirgan Korusunu ziyarete eden yazar, İstanbul Boğazi'ndeki en büyük ve eski koylarından biri olan İstinye Koyu'na uğrar ve oradan Yeniköy'e gelir. Daha sonra Boğaziçi'nin en büyük koylarından birisi olan Büyükdere'yi dolaşır. Oradan suları ve böreği ile ünlü olan Sarıyer'e gider ve Sarıyer'in meşhur sularından içer.

Bundan sonra gezinin ikinci kısmı olan Anadolu yakasına geçen yazar, burada Anadolu Kavağı'na uğrar. Bu semti bunca kargaşa ve değişen düzen içinde kendini şehirleşmeden korumayı başarmış bir yer olarak tanımlar. Bu bakımdan buranın sakinleri ile gurur duyar. Anadolu yakasının bir diğer semti, Beykoz'a gelen yazar burada Beykoz Çayırı'na uğrar. Daha sonra bu yörede var olduğu düşünülen ve Fatih zamanında yaptırılmış olan Tokat Bahçesi'ni görmek ister, ancak şu an o bahçenin bulunduğu yere bir okulun yapılmış olduğunu görür. Beykoz'da bulunan Paşabahçe cam işlemeciliğini de gezen yazar, burada meşhur cam ürünlerini inceler. Yazar, Anadolu yakasını sahil boyunca Çubuklu İskelesi'ne, Kanlıca'ya, Göksu'ya, Kandilli'ye ve Çengelköy'e kadar gelir. Hatta buradan Küplüce'ye, Cahit Zarifoğlu'nun mezarını da ziyaret eder. Anadolu yakasının görülmeye değer bir mesire yeri olan Nakkaş Tep'e'ye gezen yazar, oradan Boğaziçi'nin son semti olan Kuzguncuk'a giderek gezisini noktalamıştır.

Kutlu İstanbul'u gezisinin başından beri üç bölüme ayırır. Birincisi tarihi yarımada (sur içi) diye adlandırılan yerdir. İkinci bölge, Galata ve Beyoğlu'nu içine alan karşı anlamına gelen Pera'dır. Üçüncü bölge ise, Anadolu yakasında bulunan Üsküdar ve Kadıköy'dür. Temelde yazar aslında tüm yolculuğunu bu rota üzerinden yapar ve Anadolu yakasında gezisine son verir.

Mustafa Kutlu'nun Gözünden İstanbul'un Önemli Mekanları

1. Otogarlar

Yeni bir mekan, şehri, ülkeyi gören insanın, seyyahın ilk karşılaştığı, gördüğü yerler genellikle ulaşım imkanlarıyla ilk ayak bastığı yerlerdir. Bunlar geçen yüzyılda limanlar, garlar iken, bu yüzyılda buna hava limanları da eklenmiştir. Mustafa Kutlu, İstanbul'a ilk defa şehirlerarası çalışan bir otobüsle, kara yolu ile gelir. Dolayısıyla İstanbul'da ilk ayak bastığı yer otogardır. Burası o tarihlerde surların hemen dışında, ancak İstanbul'un fethinde ilk girilen kapıya yakın bir bölge olduğu için Topkapı olarak adlandırılan Topkapı Otogarı'dır (Kutlu , 2021a, s. 14). Kutlu, Topkapı dışında kalan ve o dönemdeki adıyla Londra asfaltının bir tarafında Anadolu, diğer tarafında ise, Trakya Otogarı'nın yer aldığını da ekler (Kutlu , 2021a, s. 18). Eskiden İstanbul'a inişin bir başka simgesi de Haydarpaşa tren garıdır. Ancak demir yolu ulaşımına uzun yıllar yatırım yapılmamış olması onu geri plana itmiştir. Bu arada karayolu ulaşım imkanları genişlemiş, ilgi trenden ziyade otobüse kaymıştır. Kutlu, bu durumu en sade şekilde dile getirir: "Demiryollarımızın geçen yıllar içinde bir ilerleme kaydetmemesi, buna karşılık kara yolu taşımacılığının gün geçtikçe artması, otobüsle yolcu taşıyan şirketlerin çoğalması, yolların yapılması, köyden şehre göçün inanılmaz boyutlarda fazlalaşması ve daha bir sürü sebep ile İstanbul'a iniş konusunda otobüs terminalleri "Haydarpaşa Garı'nı" gölgede bıraktı." (Kutlu , 2021a, s. 14).

Kara yolu ulaşımının demir yolu ulaşımının önüne geçtiğinin farkında olan yazar, bunun sebebi olarak da, hızlı şekilde köyden kente göçün artmasına bağlar.

2. Çarşı, Pazar ve Kitapçılar

İstanbul Türkiye'nin en büyük şehri olduğu gibi, Avrupa'daki pek çok ülkenin nüfusu kadar, hatta ondan daha fazla nüfusa sahip bir şehirdir. İstanbul bir kültür şehri olduğu kadar, çarşıları, pazarları ve kitapçılarıyla da zengin ve ünlü bir şehirdir. Çıkan dergi ve gazetenin çok büyük bir kısmı İstanbul'da basıldığı gibi, üretilen malların çok büyük bir kısmı da yine İstanbul ve çevresinde üretilmektedir.

İstanbul'un çarşı, pazar ve kitapçıları oldukça fazladır. Mustafa Kutlu da bizzat o yerlere gitmiş ve oralarda neler satıldığını, nasıl yerler olduğunu okurlarına anlatmıştır. Burada sadece yeni ürünler değil, antika değeri olan eski eşyaların satıldığı çarşı, pazarlar da vardır (Kutlu , 2021a, s. 19). İstanbul'un farklı

yerlerinde kurulan pazarlarına yer veren yazar, kimi zaman halk sayesinde doğaçlama kurulup meşhur olan pazarlara da dikkat çeker: “Surlardaki kemerli kapı ile vasıtaların geçtiği aralık arasında alan bölgede her pazar günü bir pazar kuruluyor. Eline üç beş parça satacak mal geçiren getirip bir köşede tezgâhını açınca bu “pazar” kendiliğinden ortaya çıktı. Sonra genişledi. Meşhur oldu.” (Kutlu , 2021a, s. 36).

Gezi yazıları okuyucuya sadece bir mekanı, bir yeri tarif etmekle kalmaz, içerisinde tarihi ve sosyolojik olaylara, değişimlere de yer verir. Kutlu'nun doksanlı yılları anlattığı bu gezi yazılarında, Sovyet Rusyası'nın dağılmasından sonra bu politikalarla yönetilen ülkelerde de büyük siyasi değişimler olmuştur. Bu ülkelerden pek çok insan İstanbul'a akın etmiş ve ülkelerindeki malları getirip burada satma yoluna gitmiştir. Hatta İstanbul'un Beyazıt, Süleymaniye, Aksaray semtlerinde Rumen pazarı, Polonya pazarı, Bulgar pazarı gibi müstakil Pazar adlarının olduğu mekanlar oluşmuştur. Yazar, Sahafların Kapalıçarşı'ya açılan kapısından çıkınca karşısında farklı ülke insanların ve araçlarını görür: “Yugoslav, Rumen, Bulgar, Macar, Polonyalı otobüsler sıra sıra dikiliyor. Bu ‘bavul turizmcileri’ en çok deri eşyaya rağbet ediyor.” (Kutlu , 2021a, s. 80).

İstanbul, Türkiye içinden her bölgeden, her şehirden gelen insanların oluşturduğu büyük bir şehirdir. Daha doğrusu 1950 sonrası köyden şehre göçlerin başladığı dönemde en çok göç alan şehirlerin başında gelir. Zamanla pek çok şehir insanının asıl memleketinden daha fazla nüfusun bir araya geldiği şehirdir. Dolayısıyla o şehirden gelen insanların kurduğu, çarşılar, pazarlar da zaman içinde oluşmuştur. Örneğin, Siirt pazarı, İnebolu pazarı gibi. “Her pazar İnebolu'nun sütü, yoğurdu, kaymağı, peyniri, çökeleği buraya taşıyor.”dur (Kutlu, 2021b, s. 42).

Çarşı, Pazar deyince o dönemde Beyazıt Meydanı'nın hemen karşısında yer alan Sahaflar Çarşısı bir kültür, sanat ve edebiyat mahfilidir. Üniversite öğrencilerinin, hocaların, İstanbul'un entelektüel çevrenin uğradığı mekandır. Ancak bir süre sonra burası da ömrünü tamamlar ve tarihe karışır (Kutlu , 2021a, s. 78).

3. Sokaklar ve Caddeler ve Semtler

İstanbul'un her sokağı, caddesi ve semti bu şehre ayrı bir güzellik katar. Sokak adlarına dikkat çeken Kutlu, İstanbul'da yaşamış olan Veliyullahlara gereken saygının gösterilmediğine dikkat çekmiş bunu da dile şu şekilde ifade etmiştir: “Tuvalet tarafının bir duvarı sokağa açılıyor. Garip bir tesadüf ile bu sokağın Tanburi Cemil Sokağı olduğunu görüyorum. Tanburi Cemil'in de adı yine tuvalet duvarına yazılı.” (Kutlu , 2021a, s. 49). Tarihi binalar yıkılarak ya da hiçbir estetik zevk gözetilmeksizin yapılan plansız binaların şehrin silüetini, mimari yapısını bozduğuna işaret eden yazar, İstanbul'un en merkezi caddelerinden birisinin etrafında yapılan binalardan duyduğu rahatsızlığı dile getirir: “Topkapı'dan Aksaray'a kadar uzanan Millet Caddesi'nin iki yanında, yeni inşa edilen kayda değer hiçbir bina yok.” (Kutlu , 2021a, s. 49).

Ayasofya ve çevresi İstanbul'un en çok turist çeken mekânların başında gelir. Kutlu buralardaki tarihi yapılar üzerinde tadilat yapılmasına karşı olmamakla beraber, aslına uygun onarılmadığı için eleştirir. Bunlardan birisi d ehayır sever bir iş adamı tarafından onarılan Soğukçeşme Sokağı'dır. Yeşilli, sarılı , pembeli, görenlere kremalı pastaları hatırlatan evleri ile sokak; oturlan, yaşanılan bir yer olmaktan çıkıp, neredeyse seyredilen bir yer hüviyetine bürünmüştür. (Kutlu , 2021a, s. 122). İstanbul'un ilginç sokak isimlerine sahip olduğunu yazar gezerken fark ede: “Camiinin karşısında Kahkaha Sokağı... İstanbul'u dolaştıkça çok hoş sokak isimlerine adım başı rastlıyorsunuz.” (Kutlu, 2021b, s. 43). Yine aynı

şekilde Sütlaç Sokağı, Gevgirli Sokak..." (Kutlu, 2021b, s. 43), İncebel Sokağı" bunlardan bazılarıdır (Kutlu, 2021b, s. 55). Yahya Kemal'in "Sade bir semtini sevmek bile bir ömre değer."¹¹ dediği İstanbul'un her semtinde ayrı bir tarih, kültür ve hayatın yaşandığı mekanları vardır. Kutlu da bunun farkındadır ve İstanbul'un belli başlı semtlerine yer verir. Haliç'in kıyısında yer alan Kasımpaşa İstanbul'un eski ve köklü bir semtidir. Bütün yıkılmışlığına, bozulmuşluğuna rağmen yine de tarihi bir semt olduğu her yönüyle bellidir (Kutlu, 2021b, s. 99). Yine Boğaz, Haliç ve Marmara Denizi üçgeninde yer alan Eminönü, şehre gelen herkesin uğrak yerlerinden birisidir (Kutlu, 2021b, s. 108). Küçük Ayasofya semti, İstanbul'un mütevazı, kendi halinde bir semtidir (Kutlu, 2021b, s. 142). Balıkçıları ve meyhaneleri ile ünlü Kumkapı farklı bir yerdir (Kutlu, 2021b, s. 154).

Kutlu bazı semtleri gezerken oraların isimlerinin nereden geldiğiyle ilgili rivayetleri de kaydeder. Bunlardan birisi Ortaköy'dür. Eski adı Argion olan Ortaköy, Bizans devrinde Ayinos Fakas adını almıştır (Kutlu, 2022, s. 26). Bebek, Fatih Sultan Mehmet düzeni saptamak için buraya bir bölükbaşı göndermiş, baştaki zabitanın adı Bebek olduğu için semtin adı da öyle kalmıştır (Kutlu, 2022, s. 47). İstanbul'un birçok semti vardır. Ancak her biri değişen ve gelişen teknoloji ve ihtiyaçlar çerçevesinde değişime uğramış ya da bu değişimden az çok etkilenmişlerdir. Buna rağmen İstanbul'un değişmeden kalan semti olarak Boğaziçi kalmıştır.

5. Kahvehane, Hanlar ve Mezarlıklar

Mustafa Kutlu'nun İstanbul'a geldikten sonra iş hayatının neredeyse tamamı Çağaloğlu ve çevresinde geçmiştir (Işık, 2019, s.30). Öğretmenlik mesleğini bırakması da yayın hayatına girmesiyle ilgilidir. Mehmet Akif'in de soyadı olan Divanyolu Ersoy Han'da değil, o bölgedeki pek çok handa yayıncılık yapılmaktadır. Üçüncü hamur kağıtlara basılan bu eserlerde, gerçek anlamda bir kıymet ifade eden metinler üretildiğini de eklemeyi ihmal etmez (Kutlu, 2021a, s. 102).

Kahvehane ve kahvehane kültürü özellikle son iki yüz yılda oluşmuş farklı bir kültür. Buralar sadece çay içilen, sohbet edilen mekanlar değil, aynı zamanda bir edebiyat ve kültür mahfilleridir. Yazarın yetmişli yıllarda geldiği İstanbul'daki kahvehaneler ile, yarım yüz yıl sonraki kahvehaneler arasında büyük değişim olmuştur:

"...Çorlulu Ali Paşa Medresesi'ndeki Erenler Kahvesi'ne giriyorum. Burası dediğimiz gibi bir medrese. Sibyan mektebi ya da dersane olarak kullanıldığı söylenen geniş tek kubbeli oda ise nargile kahvesi. İşletmeci burada oldukça emek çekti. Bahçeyi düzenledi, döşemeye tuğla renkli altıgen taşlar yerleştirdi..." (Kutlu, 2021a, s. 80-81).

Bunun yanında 1880'lerde kurulmuş, asıl adı Ragıp Ağa'nın Kahvesi olan Pierre Loti Kahvesi gibi tamamen turistik kahvehaneler de vardır.

Diğer dinler de olduğu gibi mezarlıklar Türk ve Müslüman toplumlar için de çok özel mekanlardır. Osmanlı'dan beri mezarlıklara ayrı bir itina gösterilmiş, tarihsel olarak onlara bir değer yüklenmiştir. Günümüzde de tarihi mezarlıklar şehrin merkezinde kalmış, o şehrin geçmişle bağlantısı devam ettiren mekanlardan birisi olmuştur. Kutlu eserlerinde tarihi bir mezarlıklardan birisi olması dolayısıyla Kulaksız Mezarlığı'nı zikreder.

"Mezarlıklar arasında yokuşa vuruyorum kendimi. Sağda solda yıkılmış kavuklu, güzelim yazıları ile Osmanlı'dan kalma mezar taşları. Geçmiş hayatımızın ölümlerle noktalanmış bütünlüğünü o nesih, o

¹¹ Yahya Kemal Beyathı, "Bir Başka Tepeden", *Kendi Gök Kubbemiz*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yahya Kemal Enstitüsü, İstanbul 1974, s.21.

sülüs, o talik yazılarda görmek, okumak mümkün. Hayata gösterilen itina ölüme de gösterilmiş.” (Kutlu, 2021b, s. 20).

İstanbul'da birçok tarihi ve dini şahsiyetin mezarının olduğunu hatırlatan yazar, geziye başlarken önce bu mekanların ziyaretiyle başlanılmasını salık verir. Örneğin, Eyüp Sultan, Yahya Efendi, Aziz Mahmut Hüdayi, Şeyh Devati, Ebul Vefa; Osmanlı padişahlarının mezarları gibi (Kutlu, 2022, s. 12-13). Anadolu yakasında şair ve yazar merhum Cahit Zarifoğlu'nun da mezarına ziyaret etmiştir. Eseri okuyanların merhumun mezarını ziyaret etmek isterlerse, daha kolay bulmaları için de kısa bir bilgi vermiştir:

“Küplüce Camii'nden aşağıya mezarlığa doğru iniyoruz. Sol tarafta Talu ailesinin geniş arazisi. Yüksek bahçe duvarları yenileniyor, yüzme havuzları falan, anlaşılın burası tam bir malikane olacak. Sağ yanımız mezarlık. ...Mermer mezarlar arasından geçerek Cahit Zarifoğlu'nun kabrine varıyoruz.” (Kutlu, 2022, s. 306-307).

6. Camii, Tekke ve Türbeler

Bir şehri öne çıkartan, değerli kılan yapıların başında mimari eserler gelir. Geçmişle günümüzü birbirine bağlayan bu mekanların başında da cami, tekke, türbe gibi eserler gelir. Sultanahmet Camii bunlardan birisidir. Caminin çevresi bir dönem sarhoşların, esrarkeşlerin mekanı gibi görünse de zaman içinde turistlerin yoğun olarak geldiği mekanlardan birisi olmuştur (Kutlu, 2021a, s. 108). Süleymaniye Camisini İslam aleminin en önemli yapılarından birisi olarak zikreden yazar, onun sadece yurt çapında değil, dünya çapında bir eser olduğunu ve haklı bir üne sahip olduğunu belirtir (Kutlu, 2021b, s. 104). Kutlu bazen de gezerken karşısına çıkan tarihi eserlerin, camilerin ismiyle beraber, yapılaş hikayelerine de eserinde yer verir. Bunlardan biri Kazasker İvaz Efendi Camisidir. Aslen Alanyalı olan İvaz Efendi, manavlıkla iştil eden bir kimsedir. Ancak daha sonra Anadolu ve Rumeli Kazaskerliğine kadar yükselmiş birisidir (Kutlu, 2021b, s. 35). Yine Fatih devri devlet adamlarından Akbıyık Muhyiddin Efendi tarafından inşa ettirilen Akbıyık Camii (Kutlu, 2021b, s. 138). Yazarın özellikle Batılılaşma ile Avrupa sanatı ve mimarisinin örnek alınmaya başladığı son iki yüz yıl içinde yapılan Tophane'deki Nusretiye, Dolmabahçe ve Ortaköy camilerine ayrı bir yer ayırır (Kutlu, 2022, s. 32).

İstanbul'u gezerken Mutafa Kutlu daha önce birçok kişinin dikkatini çekmeyen yapılara da yer vermiştir. Bunlardan birisi Gümüşsuyu Tepesi'nde yer alan ve çoğu kişinin bilmediği Kaşgarî Tekkesi...” (Kutlu, 2021b, s. 21). İstanbul hem tarihi hem de manevî şahsiyetlerin çok olduğu bir yerdir. Bunu bilen halk ne zaman bir çıkmaza düşse, bu manevi zatlardan dua vasıtasıyla yardım ister, onları ziyaret eder. Kutlu, gezisi esnasında bu mekan ve çevresindeki manzarayı da kayda geçirir:

“Sarıyer'den Rumeli Kavağı'na doğru giderken yol üzerinde “Telli Baba” ile karşılaştık. Burası bir türbe ve hakkında pek çok rivayet anlatılıyor. Ne var ki bütün bunlar dönüp dolaşıp halk arasında bir noktaya teksif edilmiş. O da Telli Baba'yı ziyaret eden genç evlilerin ömür boyu mutlu olacakları. Bunun yanı sıra evde kalan kızların kısmetinin açılması için türbeye gelip dua ettikleri de vaki” (Kutlu, 2022, s. 177).

Mustafa Kutlu, İstanbul'u gezerken sadece mimari yapılara, ilk bakışta göz eğelen yerlere değil, şehrin sosyolojisine etki eden çevrelere de dikkat kesildiği anlaşılmaktadır. İstanbul tarihi mimari eserleri bakımından zengin bir yer olduğunu yukarıda ifade etmiştik. Tarihi çeşmeler bunlardan bir tanesidir. Kimi çeşmeden su akmasa da çeşme adıyla ve mimari yapısıyla o semtin içinde dimdik ayakta. Zal Sokağı'nın Haydar Baba Sokağı ile kesiştiği köşe başında yer alan, adı Akar Çeşme olup da kendisi akmayan çeşme, bunlardan bir tanesidir (Kutlu, 2021b, s. 27). Yine Roman vatandaşların önünde araba yıkadığı Ağaçalı Çeşme bir başka örnektir (Kutlu, 2021b, s. 38). Haraççıbaşı Sokağı'nın başında, eski harflerle kitabesi ve görkemli yapısı ile dikilen Cumhuriyet Çeşmesi bir başka örnektir. (Kutlu, 2021b, s.

56). On adet lülesinden su aktığı "On çeşmeler" olarak da adlandırılan İshak Ağa Çeşmesi, Beykoz'un en güzel çeşmelerinden bir tanesidir (Kutlu, 2022, s. 202).Sadece bunlar değil, İstanbul, farklı medeniyet ve kültürlerle başkentlik yapmış bir şehirdir. Burada sadece bu mimari eserler değil, kiliseler, kasırlar, hamamlar gibi tarihi yapılar da vardır.

İstanbul mimari yapılarının yanında çınar, servi, ıhlamur, erguvan, ıhlamur, sarmaşık ve daha yüzlerce çeşit ağaç ve bitkisiyle de zengin bir şehir (Kutlu, 2022, s. 19).

Sonuç

Modern Türk Edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Mustafa Kutlu'nun daha öncesinde yazmış olup 2021-2022 senelerinde kitaplaştırdığı toplam üç cilt olan, İstanbul'u konu alan gezi yazısı formunda kaleme almış olduğu kitapları bu çalışmada incelenmiştir. Bu kitaplardan yola çıkılarak tarihi ve turistik bir şehir olan İstanbul ile ilgili aşağıda yer vereceğimiz sonuçlara ulaşılmıştır:

Kitaplarda Mustafa Kutlu'nun ilk kez İstanbul'a geldiği 1972 yılı ve sonrasında İstanbul'una yer verilmiştir. Dolayısı ile eski ile yeni İstanbul arasında bir karşılaştırmaya gidilmek istenirse bu kitaplar bize bu imkânı sağlayacak önemli kaynaklardır. Yine bu kitaplarda İstanbul'u ana başlıklara bölecek olursak, mekânları, doğal güzellikleri, mimarisi vs. yönünden anlatılmış ve kendinden önce yazılmış gezi kitaplarına farkı bir bakış açısı geliştirerek İstanbul farklı yönleri ile anlatılmıştır. Normalde turistlerin ilgisini çekmek için en ünlü yerleri ele almak yerine, bu kitaplarda biraz daha göz ardı edilmiş, belki de İstanbul'un yerlileri tarafından bile unutulmuş mekânlara, mimari güzelliklere değinilmiş ve onlar da okuyucuya tanıtılmak istenmiştir. Yazar, İstanbul hakkındaki düşüncelerinin yanındaengin edebiyat birikiminden de yararlanmış. Yeri gelmiş gezdiği yerlerde daha önce bulunmuş olan şairlerin, yazarların anlarına ya da dizelerine de yer vermiştir.

Mustafa Kutlu'nun İstanbul'u gezerken gördüğü ve yazılarında vurguladığı bir diğer husus, İstanbul'un ciddi anlamda değişim ve dönüşüm geçirmiş olduğu gerçeğidir. Yazara göre bu değişim yanlış bir şekilde gerçekleşmiş ve en net bozulma mimaride olmuştur. Bu durumu dile getirirken yapıların manevi havasının bozulmuş olduğunu ve bu durumdan derin bir üzüntü duyduğunu üç kitabında da ayrı şekillerde dile getirmiştir. Yapılan gözlemlere yazarın perspektifinden yorumlar eşlik etmekte ve yer yer düşülen dipnotlarla okuyucu yönlendirilerek mekânlar hakkında detaylı bilgi edinmesi sağlanmıştır. Yine yazar gezi sırasında gezdiği ve gördüğü yerleri okuyucuya aktarırken sohbet havasında, sanki okuyucu karşısındaymış gibi akıcı bir üslup ile anlatmıştır.

Kutlu, İstanbul'u gezisinin başından beri üç bölüme ayırmıştır. Birincisi tarihi yarımada (sur içi) diye adlandırılan yerdir. İkinci bölge olarak Galata ve Beyoğlu'nu içine alan karşı anlamına gelen Pera'dır. Üçüncü bölge ise Anadolu yakasında bulunan Üsküdar ve Kadıköy'dür. Temelde yazar aslında tüm yolculuğunu bu rota üzerinden yapmış ve Anadolu yakasında gezisine son vermiştir. Çizmiş olduğu bu rota ile okuyucuları üzerinde de İstanbul nasıl gezilmeli konusunda bir fikir oluşturmuştur.

Kaynakça

Ahmet Midhat Efendi (1309/1892), *Sayyadâne Bir Cevelan*, İstanbul: Kırk Ambar.

Ahmet Mithat Efendi (2015), *Avrupa'da Bir Cevelan*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Asiltürk, Bâki (2000), *Osmanlı Seyyahlarının Gözüyle Avrupa*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Ayvazoğlu, B. (2003), *Divanyolu: Bir Caddenin Hikayesi Fethin 550. Yılına Armağan*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Ayvazoğlu, B. (2003), *Geceleyin Dersaadet*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Ayvazoğlu, B. (2010), *Dersaadet'in Kalbi Beyazıt*, İstanbul: Heyamola Yayınları.
- Beyatlı, Y. K. (1974), "Bir Başka Tepeden", *Kendi Gök Kubbemiz*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yahya Kemal Enstitüsü.
- Coşkun, Menderes, "Seyahatname, Türk Edebiyatı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, C. 37, s. 13-16.
- Ercilasun, Bilge (1996), *Ahmet İhsan Tokgöz*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Findley, Carter V. (1999), *Ahmed Midhat Efendi Avrupa'da*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Işık, K. A. (2019), *Mustafa Kutlu Hikayelerinde Kentli İnsan Olmak*, İstanbul: Dergah Yay.
- İlgüner, Mücteba (1995), "Evliya Çelebi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, C.11, s. 529-533.
- Koçak, A. (2016), "İstanbul Sahillerinde 'Kayıkla Bir Cevelan", *Osmanlı İstanbulu IV*, ed. Feridun M. Emecan, Ali Akyıldız, Emrah Safa Gürkan, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları, k İstanbul 2016, s. 609-632.
- Koçak, A. (2020), "Bir Osmanlı Aydınını Ahmet İhsan Avrupa'yı Nasıl Gördü Ya da Bir Osmanlı Aydınının Avrupa İzlenimleri", *Servet-i Fünûn Dergisi ve Servet-i Fünûn Topluluğu Edebiyatı*, ed. Ali Kurt, Akademik Kitapları Yayınları, İstanbul, 2020, s. 69-103.
- Kutlu, M. (2021a). *İstanbul Gezi Yazıları -1- (1986) Topkapı'dan Topkapı'ya*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kutlu, M. (2021b). *İstanbul Gezi Yazıları -2- (1989) Haliç ile Çepeçevre İstanbul*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kutlu, M. (2022). *İstanbul Gezi Yazıları -3-(1992-93) Boğaziçi*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Örgen, E. (2011), "Edebiyat Tarihleri ve Gezi Türü", *Hece Gezi Özel Sayısı*, S. 174-175-176, Haziran-Temmuz-Ağustos 2011, s. 141-144.
- Taner, H. (1984), *Berlin Mektupları : Viyana'nın Atlattığı Vartalar (Gezi Notları)*, Ankara : Bilgi Yayınevi.
- Tanpınar, A. H. (2006), *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 3. bs. İstanbul: YKY.
- Tanpınar, A. H. (2016), *Beş Şehir*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Tezcan, Nuran (2009), "Seyahatname", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, C. 37, s. 16-19.
- Yirmisekiz Mehmed Çelebi, Paris'te Bir Osmanlı Sefiri: Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi*, haz. ve sad.: Şevket Rado, 7. bs. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.

22. Branislav Nuşic'in "Ramazan Geceleri"nde sosyal hayatın izleri**Öznur ÖZDARICI¹**

APA: Özdarıcı, Ö. (2023). Branislav Nuşic'in "Ramazan Geceleri"nde sosyal hayatın izleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 272-280. DOI: 10.29000/rumelide.1330471.

Öz

Yugoslav Edebiyatının önemli yazarlarından biri olan ve Sırp yazınında komedi dalında ün salan Branislav Nuşic, Balkan Savaşı'ndan önce Sırp Konsolosu olarak görev yapar. Türklerle olan yakın ilişkileri, Rumeli Türkleri'nin yaşayışlarını birtakım hikâyeler çerçevesinde kalem faaliyetlerinde yansıtmaya olanak tanır. Sırpça aslından çevrilen bu hikâyeler Doğu'ya ait unsurları ve Türkçe kelimeleri yoğunlukla bünyesinde taşır. Branislav Nuşic'in söz konusu kitabı kaleme aldığı 1890'lı yıllarda Osmanlı, Rumeli'deki hâkimiyetini büyük oranda kaybetmiş ve bölgenin ismi isyanlarla ve savaşlarla anılır olmuştur. Bu siyasi iklimin tamamen dışında yazdığı Rumeli'de Ramazan Geceleri'nde Nuşic, çarşı ve mahalle hayatını tüm canlılığıyla ortaya koyar. Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmekte olduğu dönemde geçmesine rağmen onun hikâyelerinde ne dönemin Müslüman çarşısının karamsar havasından bahsedilir ne de eski güzel günlere yetişemediğine dair bir yakınma duyulur. Şehrin, kasabanın ve köyün kültürel yaşantısını hikâyelerine ustalıkla işleyen yazar, çarşı hayatına yayılan çeşitliliği konuşma dili üzerinden yansıtmaya özen gösterir. Bu yüzden, eser Sırpça yazılmış olmasına rağmen altı yüzden fazla farklı Türkçe kelime içerir. Kitapta yer alan hikâyeler Ramazan ayında mahalle, çarşı ve çevresinde Rumeli halklarının yaşantısını ele almasının yanında, dönemin ev mimarisinden eğlence kültürüne, kadın-erkek ilişkilerinden sosyal sorunlara kadar birçok hususu ihtiva etmekle birlikte dönemin ruhuna şahitlik etmek ve o dönem sosyal hayatının izlerini sunması açısından zengin bir malzeme sunmaktadır. Çalışmamızda günlük hayata ilişkin bu verilerin Nuşic'in hikâyelerindeki izleri takip edilecektir.

Anahtar kelimeler: Branislav Nuşic, Rumeli, hikâye, sosyal hayat

Traces of social life in Branislav Nusic's "Ramadan Nights"**Abstract**

Branislav Nusic, one of the most important writers of Yugoslav literature and famous in comedy in Serbian literature, served as Serbian Consul before the Balkan War. His close relations with the Turks enabled him to reflect the life of the Rumelia Turks in his pen activities within the framework of some stories. These stories, translated from the Serbian original, contain elements of the East and Turkish words. In the 1890s, when Branislav Nusic wrote the book in question, the Ottoman Empire had lost its sovereignty in Rumelia to a great extent and the region became synonymous with rebellions and wars. In Ramadan Nights in Rumelia, which he wrote completely outside this political climate, Nusic presents the bazaar and neighborhood life in all its vividness. Although set in the period when the Ottoman Empire was collapsing, his stories do not mention the pessimistic atmosphere of the Muslim bazaar of the period, nor do they lament that they have not been able to catch up with the good old days. Skillfully weaving the cultural life of the city, town and village into his stories, the author takes

¹ Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı, Yeni Türk Edebiyatı ABD (Kırıkkale, Türkiye), oznur_ozdarici@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-5772-2624 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 13.05.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330471]

care to reflect the diversity of the bazaar life through spoken language. Therefore, although the book is written in Serbian, it contains more than six hundred different Turkish words. In addition to dealing with the life of the people of Rumelia in the neighborhood, bazaar and its surroundings during Ramadan, the stories in the book contain many issues from the house architecture of the period to the entertainment culture, from male-female relations to social problems, and offer a rich material in terms of witnessing the spirit of the period and presenting traces of the social life of that period. In our study, the traces of these data on daily life in Nushic's stories will be followed.

Keywords: Branislav Nusic, Rumelia, story, social life

Giriş

Yugoslav edebiyatının önde gelen isimlerinden biri olan Branislav Nuşiç, Selanikli Ulah bir tüccar babanın ve Bosnalı Sırp bir annenin çocuğu olarak dünyaya gelir. Asıl ismi Alkibijad olan yazar, on sekiz yaşına geldiğinde ismini Branislav olarak değiştirir. Sırp edebiyatının ünlü tiyatro yazarlarından biri olan Branislav Nuşiç, eğitimini tamamladıktan sonra hayatının büyük bir bölümünü devlet memuru olarak geçirir. Bu dönemde çıkan isyanlarla Osmanlı'nın Balkanlar'daki hâkimiyeti zayıflamıştır. O dönemde Osmanlı idaresi altında bulunan Manastır, Serez, Selanik, Üsküp ve Prizren gibi bölgelerde konsolosluklarda görev alır. Kendi devrinin önemli komedi yazarlarından olan Branislav Nuşiç yazdığı komedilerde toplumun bozuk düzenini eleştirmiştir. Drama, hikâye, hiciv, roman ve seyahatname gibi pek çok türde eser veren Nuşiç, 1938 yılında Belgrad'ta vefat etmiştir. Onun "Ramazan Geceleri" adlı hikâye kitabı kendi içerisinde on üç hikâyeden oluşmaktadır. "Ramazan Geceleri" daha önce yazılmasına rağmen çok sonra yani 1922 yılında Belgrad'da neşredilmiştir. (Nuşiç, 2021:3).

Eserine ünlü Sırp şairi Yovan İliç'e ithaf ettiği bir mektupla başlar. Mektup şöyledir: "Babo! Sünnilerin kulluk ettikleri Allah'ın gökkubbesinin altı geniş; Allah'ın padişaha verdiği imparatorluk çok azametli. Ayaklarının altında yedi deniz dalgalanıyor, yetmiş yedi millet ona kulluk ediyor, yedi yüz yetmiş yedi şehir devletini süslüyor ve dahası İstanbul iki deniz ve iki dünya üzerine uzanıp yayılıyor. Böylesine muazzam bir imparatorlukta, devasa dağlarla büyümlü göller var, bilge dervişlerle güzel kadınlar, şaşaalı şadırvanlarla serin teferiçler, mis gibi kokan bahçelerle daracık sokaklar, yüksek minarelerle alçak kubbeler, gizemli haremlemlerle sıcak hamamlar, alacalı nargilelerle sırmalı altıpatlarlar, keten helva ile pembe portakallar, yağlı pilavlar ile kara zeytin taneleri var. Daha neler, neler... Zengini de, fukarası da, azgını da, uslusu da, namuslusu da namussuzu da, soylusu da soysuzu da var. Her türlü, her çeşit gelenekten ve bütün farklı dinlerden olanları da burada. Padişahın bu geniş çatısı altında bütün bu insanların kaynaştığı, bu tabloların görüldüğü ve sezildiği yerlerde, başına gelmemiş ve gelmeyecek ve kaderinde yazılan olaylar, vallahi hiçbir yerde de yazılmayanlar yaşanmakta." (Nuşiç, 2021:9).

Yazarın görev yaptığı bölgelerde Müslümanlarla olan yakın ilişkileri onun bu toplumu anlatırken söz konusu hikâyeleri samimi ve sıcak bir dille anlatmasına imkân tanır: "Diğer birçok Sırp edebiyatçıdan farklı olarak da öykülerinde gördüğü ve yaşadığı Türkleri olduğu gibi anlatıp önyargılı davranmaz. Aynı ortamı paylaştığı Türklerin sıcak, samimi, içten davranışlarını, inançlarını, komşuluk ilişkilerini, geleneklerini ve alışkanlıklarını çok samimi ve renkli bir üslupla okuyucuya aktarır." (Pars, 2017). Eser "Hacı Yakup Berber", "Sevda", "İlk Yaşmak", "Hatice'nin Günahı", "İrz", "Piç Sali", "Meryem Hanım'ın Bergüzarı", "Cariye", "Bedel", "Düşmanlar", "Talak-ı Selase", "Lale" ve "Kahkaha" adlı hikâyelerden oluşmaktadır. Bahsi geçen hikâyeler devrin sosyal hayatına ait pek çok malzeme sunmaktadır. Wellek, "devrin ruhu" (spirit of age) kavramını açıklarken bir devrin kılık kıyafetinden, yaşayışından modalara

kadar bütün her şeyin o devre ait hususiyetleri dile getirdiğini belirtir. (2019:156). Öyle ki bahsi geçen hikâyeler devrin sosyal hayatına ait okuyucuya pek çok malzeme sunmaktadır.

Din

Görevi dolayısıyla Müslümanlarla uzun yıllar iç içe yaşayan Nuşiç, kaleme aldığı hikâyelerde onların inanç ve yaşayışına ilişkin pek çok bilgi sunar. Yazarın “Hacı Yakup Berber” adlı hikâyesinde Ramazan akşamlarında iftar topunun atılması, müezzinlerin minarelerden akşam ezanlarını okumaları, iftar vakti ve sonrasında yapılan sohbetler konu edilir: “Güneş çoktan batmıştı. Bayraklı camide küçük al bayrak dalgalanıyordu. Kaleden iftar topu atılmış, müezzinler de minarelerden akşam ezanını okumuşlardı. Akşam güzel ve serin olacak. Ramazan akşamlarından daha güzeli var mıdır ki? Güzelce iftarımızı ettik. Birer bardak soğuk su içtik, sigaralarımızı yaktık, sonrasında da hadi bakalım bu akşam kime gidelim... Vallahi ben Hacı Yakup Berber’e gitmeyi çok severim. Bahçesinde çok güzel bir çardak var, bitişiğinde hemen bir çeşmesi var ki seccadeden bile kımldamaya lüzum yoktur. Hem Yakup görüp görebileceğin ender muhabbetçilerdendir. Dünyayı çok gezmiş.” (Nuşiç, 2021:11).

“Kahkaha” isimli bir diğer hikâyede Yunus Efendi ve Sabri Ağa adındaki iki kişinin ortaklaşa bir yorgancı dükkânı açtıklarından bahsedilir. Sabri Ağa'nın Melami tarikatına bağlı dervişlerden biri olduğu kaydedilir ve tasavvufla ilgili konular hakkında konuştuklarına değinilir: “Yunus Efendiyle Sabri Ağa ortaklaşa bir yorgancı dükkânı açmışlar, hep bir arada çalışıp kazançlarını da kardeşçe paylaşıyorlardı. Sabri Ağa, Melâmi tarikatının inançlı ve çok bağınaz dervişlerinden biriydi. Dükkâna her gün dervişler gelir, burada da gizemcilik (tasavvuf) konuları tadımlama tadımlama konuşulurdu. Bu konuşmalardan etkilenen Şaban Kalfa da kısa bir süre içinde ateşli bir derviş kesilmişti. Tersine, tüm bu konuşmaları içinden yadırgayan Yunus Efendi, her düşünce ile yargısında usa dayanmayı yeğleyerek, gizemcilik çelişmelerinden kendini uzak tutmuştur. Buna rağmen, bu iki ortağın arası iyi bir uyum içinde sürüp gidiyordu.” (Nuşiç, 1967:72).

Ramazan ayının gelmesi ile birlikte ortama sinen huzur ve sükûn da hikâyelerde resmedilen bir diğer husustur. Sokaklarının sessizliği kapıların ve pencerelerin akşamın gelmesi ile birlikte kapanmış olması hikâyelerde resmedilir: “Akşam geçmişti. Sokaklarda kimsecikler kalmamış; kapıcıklar kapanmış, pencerelerin kanatları çekilmişti. Yalnızca mahallemizin köşesinde bulunan belediye fenerinin ışığı titriyordu uzaktan. Bütün kasabayı örten karanlığın arasından minareler bir gölge gibi göğe çıkıyor; evlerin kurşuni çatıları karanlıkla bir olmuş; çok eski, harabeye dönmüş saat kulesi uyuklu bir bekçi gibi bölünmüş tarlaların üzerinden yükseliyordu. Pazvantın elindeki kocaman değneğiyle kaldırıma vurmasından çıkan sesler, derin bir lagünden çıkar gibi kapalı bedestenden çarşıya yayılıyor. Bazen aşağı mahallenin sokaklarını ıslatan kirli dereciğin şırlıtısı, bazen de Çingene mahallesinden gelen tuhaf bir ses ya da kapıda kalmış bir köpeğin içeriye girmek için sahibine yalvaran havlamaları duyuluyordu. Sakin ve hafif bir rüzgârla ağaçların tepeleri sallanıyor, yapraklar titreşiyor, bahçelerden hafif kokular her tarafa yayılıyor.” (Nuşiç, 2021:23).

Branislav Nuşiç hikâyelerinde anlattığı konuları Kur'an'dan ve hadislerden örneklerle destekler. Örneğin “Sevda” adlı hikâyesinde yer alan baş karakter Zilfiye isimli genç kızın kısmetinin kim olduğunu tespit etmek için Yasin'den bazı âyetler okuduğu dikkat çeker: “Zilfiye söylenenleri harfiyen yerine getirdi, annesi bir yandan bunları batıl inanç sayıp onaylamazken bir yandan da kızının kısmetini merak ediyordu. Zilfiye dolunayın yansıdığı aynaya baktığı sırada Sıdika Hanım onun arkasında durup Kur'an okuyordu. Seksen üç sureyi ezberleyen Sıdika Hanım sessizce Yasin okuyordu. Birkaç defa tekrarladığı Yasin'i her defasında yüksek sesle okuduğu ‘Toprağın verdiği her türlü ürünü, insanların bizzat

kendilerini ve hakkında (henüz) bilgi sahibi olmadıkları şeyleri çift çift yaratan Allah ne yücedir!' ayetiyle bitiriyordu. Sıdıka Hanım'ın deruni sesi ve ettiği dualar Zilfiye'nin uykusunu getirmeye başlamıştı; bir saat boyunca sadece aynaya bakan gözleri yaşarırken ilk başta eritilmiş altına benzeyen aynadaki tablolar hareket etmeye başlayıp kırmızı, yeşil ve mavi renkler birbirine karışıyordu. Sıdıka Hanım Yasin'i tam beşinci kez okurken, 'Bir şeyi dilediği zaman, O'nun emri o şeyi ancak 'ol!' demektir. O da hemen oluverir' kısmında sesini yükseltip vurguyu arttırdığında Zilfiye'nin vücudu yavaşça sarsılmaya başlamış sonrasında da aynayı çiçek dolu evleğe atıp elleriyle gözlerini kapamıştı. O anda Sıdıka Hanım hemen Zilfiye'ye sarılıp, aceleyle: 'Gördün mü onu, kimmiş?' diye sordu. Ama Zilfiye annesinin yanına koşup başını koynuna koymuştu. 'Bak ne yaptın, komşucuğum. Kızımı çıldırtmaya mı çalışıyorsun?' Sıdıka Hanım ise sormaya devam ediyordu, Zilfiye'nin annesi de ona göz kırparak devam etmesini işaret ediyordu. Ama nafile, Zilfiye başını kaldırmak istemiyor, sadece susuyor ve Sıdıka Hanım'ın ısrarlarına son vermek için eliyle işaret ediyordu." (Nuşiç, 2021:27-28).

Mektup ve eşyanın sembolik anlamı

Hikâyelerde yer alan bir diğer özellik de sevgililerin birbirlerine gönderdikleri eşyalar aracılığıyla kendi içlerinde bir anlam dünyası yaratmalarıdır. Sembolik anlam değerine sahip olan bu eşyalar hikâyelerde çeşitli şekillerde resmedilir. "Sevda" isimli hikâyede bu durum şu cümlelerle ifade imkânı bulur: 'Salih Ağa'nın oğlu Davut, bunu sana vermem için bir de bahşiş verdi.' Zilfiye hemen kapıyı kapattı; sağa sola bakarak evdekilerin bir şey görüp görmediklerini yokladıktan sonra aldığı şeyi koynuna sokuverince tüm vücudunu ve kemiklerini saran bir titremeye odasına koşup başını yastıkların arasına gömdü. Biraz sonra korkusu dinince kağıdı açtı, içinde ipek iplik, bir tane kara karanfil ve yarıya kadar içilmiş bir sigara buldu. Zilfiye titreye titreye tekrar bunları kağıda sarıp koşarak Sıdıka Hanım'ın yanına gitti. Önce Sıdıka Hanım'a sarılmış, ardından da annesine bununla ilgili tek kelime söylememesi için yalvarmaya başlamıştı. Davut Efendi kendisine bir şeyler göndermişti, ama o bunların ne anlama geldiğini bilmiyordu." (Nuşiç, 2021:29).

Eşyanın sembolik bir değer taşıması ve sevgililer arasında bir iletişim aracı olarak kullanılması Nuşiç'in aynı hikâye kitabı içerisinde yer alan "Hatice'nin Günahı" adlı hikâyesinde de vardır: "Hatice, teyzesinin elinde başka bir çevre görünce pembeleşmeye başlayan beyaz yüzünde tatlı ve memnun bir tebessüm belirdi. Çevreyi açınca içinde bir kömür parçası buldu. Kömür ise 'Allah sana uzun ömürler versin' anlamına geliyordu. Hatice, elindeki bu anlamlı işareti sarsıcı bir şekilde elinde sıkıyordu. Ölü bedenini başka yere taşıdıkları sırada sıkıca kapattığı sağ elini açtıklarında, avucunun içinin kapkara olmasına, ölümünden daha çok işlediği günaha üzülen ve başını sallayan teyzesi dışında, herkes şaşırıyordu." (Nuşiç, 2021:55-56).

Büyü, fal, bâtıl inanç

Nuşiç'in, "Rumeli'de Ramazan Geceleri"nde yer alan hikâyelerinde büyü, fal ve batıl inançla ilgili pek çok veriye de rastlamak mümkündür. Örneğin "Sevda" adlı hikâyesinde kısmetinin kim olduğunu merak eden ve bilmek isteyen başkarakter Zilfiye, dolunaylı bir gecede kısmetini görene kadar aynaya bakar: "Sıdıka Hanım koşar adım odaya gidip oradan kalın billur bir ayna aldı. Zilfiye'yi ağaçların dolunayı örtmediği bahçenin orta yerine götürdü, aynayı eline tutuşturdu ve aynada dolunayı görebilecek bir duruma gelince: 'Zilfiye canım, şimdi bu aynaya bakman lazım; kısmetini düşün; aynada görünmesini dile; yüzünü aynada bulmaya çalış. Başka bir şey düşünme, ne arkanda konuştuklarıma ne de herhangi bir yaprak hışırtısına kulak ver. Böylece bir erkek yüzü, yani kısmetini görene kadar yarım saat, bir ya

da iki saat ara vermeden aynaya bakmalısın; hiç olmazsa kısmetinin neye benzediğini bilmiş olursun.” (Nuşic, 2021:26).

“Cariye” adlı hikâyede çocukları olmayan bir çift anlatılır. Bu hikâyedeki karakterlerden biri olan Hatuş Hanım çocuğunun olması için elinden geleni yapar, büyücülere gider, onların verdikleri ilaçları içer, hocalara muskalar yaptırır, Hıristiyan rahiplerden yardım ister; hatta bir tekdedeki mezardan aldığı toprağı ipek dolu bir keseye koyarak kalbinin üstünde taşır: “Halil Efendi, on bir yıldır evliydi. İntizam ve rahatlık içinde yaşıyordu. Çok da seviyorlar ve iyi bakıyorlardı birbirlerine. Böyle olmasa çocukları olmuyor diye birbirlerini suçlar dururlardı muhtemelen. Efendi, hükümet idaresinde memur olarak çalışıyordu. Tahsildar olarak ayda dört yüz kuruş maaş alıyordu. Evi de kendinindi. Güzel bir hayat yaşamak için bütün bunlar ona yetiyordu. Bu tek arzusu gerçekleşse hayat o zaman nasıl da güzel olurdu onun için. Hatuş Hanım ise çocukları olamadığına daha çok üzülmüyordu. Zavallı, efendisini bir çocukla mutlu etmek için neler neler yapardı. Büyücülere gidip verdikleri ilaçları içer, hocalara muska yaptırır, Hıristiyan rahiplerden bile yardım isterdi. Musa Tekkesi’ndeki mezardan toprak alıp toprakla dolu ipek keseyi kalbinin üstünde taşıyordu, duyduğu her yolu denedi ama nafiye. Belli ki Allah çocuk sahibi olmalarını istemiyordu ama bu gerçek Halil Efendi’nin içini yakıyordu.” (Nuşic, 2021:91-92).

Yazarın “Talak-ı Selase” isimli hikâyesinde, hikâye kahramanı Emin’in bir büyücüye giderek büyü yaptırması tasvir edilir: “Sevdaya ilk kez kapılan ve kıskançlıktan kıvranan genç eşlere büyü yapmak onun için çocuk oyuncağıydı. Sadece içlerini ısıtacak duymak istedikleri o sözleri söylesen bile sana müteşekkir olurlardı. Çelebiye, Emin’in genç ve çok güzel bir eşi olduğunu biliyordu, onu böyle üzgün ve asık suratlı görünce ne olup bittiğini anlayıp hemen işine koyuldu. Nasıl olsa Emin hepsini kendisine anlatacağı sonra. Çelebiye’nin önünde bir çanak su suyun üzerinde de Emin’in kendi cepkeninden koparttığı iplik yüzüyor, çingene ipliğe bir müddet bakıyor, elini suya batırıp, sonra da onu havaya kaldırarak parmaklarını öylece hareket ettiriyor. ‘Büyük bir sıklet, efendim, bir şüpheden var... İçin rahat değil... Uykuların da kaçmış. Hanımını seviyorsun ama sana yalan söylediğini düşünmeden de edemiyorsun. Öyle mi efendim?’ ‘Evet, tam olarak öyle!’ ‘Ee...’ diye uzatarak Çelebiye, ‘cesur olmalısın, kısmet. Senin eşin seni sevmiyor, birisi ona büyü yapmış, sevmiyor seni...’ dedi.” (Nuşic, 2021:144).

Düğün, cümbüş, eğlence

Nuşic’in “Sevda” adlı hikâyesinde bir sünnet düğünü anlatılır: “Bir gün de Yukarı Mahalle’deki Ali Ağa’da sünnet düğünü vardı. Büyük cümbüş, eğlence ve muhabbet akşama kadar sürmüştü. Kimileri taraçada, kimileri odada, kimileri bahçedeydi. Sofralar olup taşıyordu, çalgılar da çeşit çeşit; kimileri birbirlerine, kimileri başkalarına çalıyordu. Odada cocek oynuyor, belini kırıp göbeğini titretirken, parmağındaki çalparalar şakırdıyordu. Taraçada bir yanık sesli saza vurarak Tepedelenli Ali Paşa’ya kahramanlık türküleri söylerken, bahçede üç çingene aşk hasretiyle yanıp tutuşuran şarkılar söylüyorlar. Etraflarında, gençler, acemiler toplanıp kimi zaman şarkılarını dinliyor kimi zaman da altı patlarlarını çıkarıp koyu karanlığa ateş ediyorlar; karanlığı bölen ateşli kurşun havada hızlı uçan hızlı bir kuş gibi geçtiğinde gürültüsü gecenin sessizliğinde yankılanıyordu.” (Nuşic, 2021:32).

“İlk Yaşmak” isimli hikâyede de yapılan düğünün şanına yaraşır tarzda oluşu şu cümlelerde ifadesini bulur: “Yaşadıkları saadetten daha büyük bir ziyafet verildi. Düğün vesilesiyle Beytul Ağa yedi sofraya kurdu muştı. Birinci sofrasına subayları ve memurları çağırıldı; ikincisine hem kendinin hem de hanımının akrabalarını; üçüncüsüne beylerle ağaları; dördüncüsüne çarşı esnafını; beşincisine birlikte büyüdüğü Hıristiyan arkadaşlarını; altıncısına köydeki beyleri ve eşrafı ve sonuncusuna da fakir fukarayı çağırıldı. Bunların haricinde iki yüz okka ekmek hapishaneyeye, bir kızarmış öküz de hastahaneyeye gönderdi.

Düğün için bir tarla, bir çayır ve bin şinik hububat satmıştı. Satmış da satmasına ama Beytul Ağa'nın kızı Zinişe'yle İsmail Efendi'nin oğlu Yunus'un düğünü o gün bugün dillere destan olmuştu." (Nuşiç, 2021:46-47).

Nuşiç, içinde bulunduğu toplum yapısını realist bir dikkatle, son derece iyi bir şekilde gözlemler. Hikâyelerinde düğün ve eğlence kültürüne ilişkin bilgilere yer verilir. Çocuk yaştaki oğullarını evlendirmek isteyen bir çiftin söz konusu düğünü gerçekleştirmek için aldığı hediyeler de "Meryem Hanım'ın Bergüzarı" isimli hikâyede dile getirilir: "Halk arasında söylendiği gibi uzun süredir kimse İmer Bey'in açtığı gibi kesenin ağzını açmamıştı o gün. Yemekler ve sofralar; sevaplar ve iyilikleri bir kenara bırak da, hanımıyla birlikte hazırladığı o bergüzarları ve bahşişleri görmeliydin. Hazırlıklar sürerken küçük çocuklar gibi münakaşa etmişlerdi. İmer Bey, oğlu Nuri'ye at ve koşum takımını yarın meclise gidip paşa ve beylerin huzuruna çıkacakmış gibi hepsinin astarı tilki kürküne geçirilmiş şekilde dört katlı takım elbise ve üstüne de bir cübbe, gelinine de sedfle işlenmiş nalınları, çerçevesi fildişinden yapılmış hakiki billur aynasını ve daha saymakla bitmez ne hediyeler vermişti. Meryem Hanım da onlara bergüzar vermek isterdi ama verecek bir şey kalmamıştı sanki . Ne varsa hepsini İmer Bey vermişti." (Nuşiç, 2021:86-87).

Düğün ve eğlencelerin yanı sıra yazarın "Hatice'nin Günahı" adlı hikâyesinde mesire eğlencelerinden de bahsedilmektedir. Söz konusu bu eğlencelerin son derece renkli ve neşeli geçtiği ifade edilir ve anlatılan tablo okuyucunun gözleri önünde müşahhas hale getirilir. Mesire alanının canlılığı, renkli ve hareketli havası dile getirilir: "Yaz aylarında, güneşin altında şehir kavrulurken, sıcağın şehir sakinlerinin mayıştığı vakitlerde pek çok kişi buraya serinlemeye ve soğuk kaynak suyu içmeye gelir. Cuma günleri ise en çok hanımlar gelir. Onları orada toplu olarak gören biri, şehirde tek bir hanımın bile kalmadığını düşünür. Zengin fakir hepsi aynı yere gider. Sabah gruplar hâlinde sokağa dizilirler ve hep birlikte ormana doğru giderler. Arkalarından hizmetçileri yürür ve seccade ve bir-iki minder, öteberi konulmuş sepetler, kahve cezvesi ve küçük kahve kutusu, bıçak, fincanlar, ekmek, azıcık meyve ve evde yaptıkları yemekleri taşırlardı. Dönüşleri de akşam vaktini bulurdu. Bugünlerde, Bey Bahçeleri'ndeki teferiç tüm kalabalığıyla bir köy veya şehri andırır. Buradaki münakaşalar, bağırışlar, kahkahalar buraya yarım saat uzaklıktaki bir yerden duyulabilirdi. Yukarı kaynağın orada, meşe ağacının altında, kocaman bir Acem kilimi serilmiş, üstüne ve etrafına birkaç tane yastık koymuşlar. Bu yastıklara yaslanan Mutasarrıf Paşa'nın hanımı, Ceza Reisi'nin hanımı ve iki üç hanım daha oturup tütün içiyorlar. Yeşil çayırlığın üstünde de iki üç hizmetçi duruyor, biri çocuklarla oynuyor, diğeri mangalda kahve pişiriyor, üçüncüsü de hanımlara lokum ikram ediyor ve sigaralarını sarıyordu." (Nuşiç, 2021:48-49).

İmkânsız aşk

Müslüman ve Hıristiyanların ortak yaşam alanlarında her iki dine de mensup olan bireylerin birbirlerine yakınlık duyması kaçınılmazdır. Bu bağlamda "Hatice'nin Günahı" adlı hikâyede kendisi Müslüman olmakla birlikte gayr-i müslim birine âşık olan bir kadının dramı anlatılır: " 'Senin düşündüğünden daha büyük günahım var, teyzem... Ben başka dinden birini sevdim. Bir gâvuru...' 'Gâvur mu? diye şaşsa kaldı teyzesi, içi birden soğumaya, ürpermeye başladı, sessiz kaldı tekrar, gözlerini Hatice'ye dikmiş, ne diyeceğini bilemiyordu. Teyzesi o eski kadınlardan, onlar için din dindir; günah günahdır. Hatice'nin bu itirafı karşısında dehşete düşmüştü çünkü Allah'ın affedemeyeceği bir günahı bu, ama zavallı hastayı, yalanla da olsa teselli etmek gerekirdi." (Nuşiç, 2021:54-55).

Yazarın "Lale" adlı hikâyesinde ise bu durum aslında aynı dinden olan ve aynı dine mensup olduklarını anlayan iki Hıristiyan gencin birbirlerinin akraba olduklarını düşünmelerinden dolayı hayatlarını

birlikte idame ettirmeme kararını alıp kendi yollarına devam etmeleri anlatılır: “Siveta... Biz birbirimize göre değiliz... Aynı bayramı kutluyoruz... Boynumuza günah kalmasın... Biz artık kardeşiz... Hadi, hadi eşyalarını hazırla, seni annenin, kardeşlerinin yanına götüreceğim.” (Nuşic, 2021:162).

Düşmanlık/küslük

İnsanın olduğu yerde düşmanlıkların ve küslüklerin de olması kaçınılmazdır. “Düşmanlar” adlı hikâye eskiden beri birbirine düşman olan iki ailenin çocuklarının birbirine karşı besledikleri bir aşk hikâyesi ekseninde ilerler. Onlar da ailelerin düşman olduklarını öğrendiklerinde ayrılmak isterler; ancak kaderin önüne geçemezler ve sonunda evlenmeye karar verirler. Söz konusu bu evlilikleri bir çocukla taçlandığında iki aile arasında yıllardır devam eden küskünlük de ortadan kalkar: “İki genç insan birbirini sevmeye başlayınca olayların nasıl gelişeceği belli. Sadber Hanım da elinden geldiği kadar aralarındaki bu sevgiyi daha da güçlendirmeye çalışıyordu. Bir defa da buluşmalarını ayarlayıp onları yalnız bırakmıştı. Sonucu kötü olabilirdi ama olmadı. Sadber Hanım onları kendi evinin yukarı odasında baş başa bırakmıştı. O anda kimse yoktu evde, hanım mutfakta bir işler yaparken Seyid ve Şerife yukarıda, geniş film minderin üstüne oturmuş, tatlı tatlı konuşuyorlardı. Birbirini üç kere uzaktan gördükten sonra, bu ilk yakından görüşmeleri idi. ‘Aman elmasım, gönlümü, yüreğimi almışsın, bari ismini söyleyiver bana!’ Kız da kim olduğunu söyler söylemez, Seyid onun elini, kızgın bir demire dokunmuş gibi aniden bırakıvermişti. Boğazında bir şey düğümlenmişti, canı çıkacakmış gibi oldu. Yüzünde korkunç bir öfke belirmiş; elleri titremeye başlamış, gencecik alını buruşmuş, gözlerinin önüne korkunç, koyu bir karanlık çökmüş, ayaklarının altındaki yer bile sallanmış, tavanda dam kafasına kadar inmiş, üzerine tüm gücüyle bastırıyordu sanki. Bu ağır yükü taşıyamayacaktı, az kalsın düşüp yıkılacaktı. Kendisi de üstündeki dam da yıkılacaktı.” (Nuşic, 2021:124).

Yazarın “Irz” adlı hikâyesinde babasının izni olmadan yasak bir ilişkinin içerisinde giren Culsime’nin dramı anlatılır. Babası bu nedenle kızını çok sevmesine rağmen evinde görmek istemez ve araya bir küskünlük girer.

Kahvehane kültürü

Hikâyelerdeki kahvehane kültürü de son derece canlıdır. Öyle ki kahvehaneler Ramazan ayı boyunca insanların bir araya toplandığı ve buralarda “Hacı Yakup Berber” hikâyesinde olduğu gibi hikâye anlatıcıları eşliğinde hikâyeler dinledikleri yerlerdir: “Hacı Yakup gülümseyince hepimiz de gülmeye başladık. Böylece biraz soluk almış olduk, birazdan da çocuklardan biri bize birer kahve daha getirmişti. Tütünlerimizi sarıp yaktık, Hacı Yakup’u dinlemeye devam ettik.” (Nuşic, 2021:15). Ayrıca herhangi bir şey öğrenmek istenildiğinde bilgiler buralardan alınır: “Ama hepsini sırayla anlatmak kimin elinden gelir ki. Orada olup biten her şeyi öğrenmek istiyorsan, sabahın köründe Uzun Uso’nun kahvehaneye gitmelisin. Orada her zaman Köse Hüseyin’i bulursun. Her sabah oraya gelip oturur, kendi yeri, nargilesi ve fincanı bellidir. Bir nargileyi içerken beş altı tane de kahve içer, o arada da yeni havadisleri anlatırken etrafında bulunan herkes dikkatlice onu dinliyordur. Onun dışında kimse İmer Bey’in oğlunu Şükrü Efendi’nin kızıyla evlendirdiği olayın serencamını anlatmayı beceremez. Ne var ki, Köse Hüseyin kimi zaman biraz abartmayı da bilir, köseye ne kadar bıyık olursa o kadar iyi diye söyleyen söylenen söz boşuna değilmiş.” (Nuşic, 2021:86).

Cariyelik

Cariyelik dönem hikâyelerinde geçen önemli unsurlardan biridir. Yazarın "Cariye" isimli hikâyesinde çocukları olmayan bir çiftin sırf çocuk sahibi olabilmek için evlerine bir cariye almaları işlenmektedir: "Benim de aklımdan geçti bunlar" dedi Halil sakince bir bacağını altına bükerek bir müddet sessiz kaldı. 'Benim de aklımdan geçti ama... Allah korusun, ben senden nasıl ayırlayım... Sen olmadan yaşayamam ki...' 'Bensiz kalmayacaksın efendim; ahiretlik yapacağız. Evinde yaşamaya devam edeceğim... Hem de çocuklarına kim bakacak?' Halil Efendi elinden tutup yanına yaklaştırdı ve yanağından okşadı. 'Yapamam. Allah'ın önünde günah işlerim, kendimi tutamam. Kardeşim olursan günaha girerim.'" (Nuşiç, 2021:94). Hikâyenin sonunda cariyenin söz konusu evdeki görevini tamamladıktan sonra başka bir eve satılması durumu ortaya çıkar: "(...) Zeliha'yı çağırdı. Onu yanına seccadenin üstüne oturtuktan sonra ağırdan alarak meseleyi açmaya başladı: Efendiyle birlikte mutluluğunu sağlamak adına, onu Paşanın haremine satmayı karar verdiklerini söyledi. Para için yapmamışlardı bunu, böyle olmak zorunda olmasaydı asla da vermezlerdi, ama Paşa'nın mutluluğunu da düşünmeleri gerekiyordu, o paranın sayesinde Paşa'larını İstanbul'a göndererek büyük ve mutlu bir adam olmasını istiyorlardı." (Nuşiç, 2021:106).

Ahlâk

Ahlâk da hikâyelerdeki önemli temalardan biridir. "Bedel" adlı hikâyede eşi uğruna fedakârlıklar yapan ve sırf o iyi bir hayat yaşasın diye kendisi uzun yıllar askerlik yapmak zorunda kalan Etem'in hikâyesi anlatılır. Fakat Etem'in eşi Naciye bu fedakârlığa kayıtsız kalır ve eşinin kendisi için yaptıklarını unutup kayıtsızca zevk u sefa içerisinde bir hayat yaşar: "Etem'in uzaklarda, ta Anadolu'da olduğunu bile söylüyorlar. Bedelini ödediği askerliğinin bir buçuk senesi bitmiş. Daha iki buçuk sene Padişah'a hizmet edecekmiş ki o da bir muharebeye yakalanmayacak kadar şanslı olursa. Peki Naciye? Üzerinde güzel giysiler var artık. Kendi güzelliğine yarasır giysilerin içinde hamamlara, çarşılarla ve teferiçlere çıkıyormuş. Vallahi, güzelliği de her tarafta duyulmuş ve... Günaha girmek istemem ama... Etem'in onun için yaptıklarını unuttuğu, hem de büsbütün unuttuğu söyleniyor. Ah Zavallı Etem!" (Nuşiç, 2021:116-117).

Boşanma

Evlilik gibi boşanma da bu dönem hikâyelerinde sıklıkla işlenir. "Talak-ı Selase" adlı hikâyede eşinden kuşkulanan karakterin onu talak-ı selase yoluyla boşaması ve geri almak için yaptığı mücadeleler anlatılır: "Boşandınız," dedi Etem Efendi. 'Bahtı açık olsun! Geleneklerimize göre 'Eşinle yeni bir hayat kurmaya başlarken ona karşı dürüst davranmalısın. Onu boşarken ise ona karşı cömert olmalısın!' Dinimize göre böyle. Bu eve kendisiyle getirdiği ne varsa, ayrıca da ona hediye olarak verdiklerini yanına götürmesine izin vereceksin. Haksızlık yapma! Haksızlık yapan bir kimse ancak kendi aleyhine çalışır.' Zavallı Nafiye, selamlıkta olup bitenlerden habersiz oturmakta ama gene de yüreği rahat değildi." (Nuşiç, 2021:147). İçine düşen kuşku hikâye kahramanını bir felâkete sürükler. Eşini yeniden almak için çaba harcarsa da sonu üzüntü ile sonuçlanacaktır: "İşte böyle, yüreğindeki iki dert birbirlerine meydan okuyordu. Hangi dertten kurtulsun ki? Bir gün artık karar vermek zorundaydı, böyle devam edemezdi. Ama şimdi daha büyük bir sıkıntı ve bela başındaydı. O talak-ı selase usulüyle boşandı karısından (keşke böyle olmasaydı), onu geriye almak için, Nafiye'nin önce başkasıyla evlenip onun da bir gece geçirmesi gerekiyordu, bir sonraki gün ise eşi onu talak-ı selase usulüyle bırakırsa ancak o zaman kavuşabilirdi ona. Ah, ah, ah, ne yapmıştı böyle, ne yapmıştı!" (Nuşiç, 2021:150).

Sonuç

Yugoslav edebiyatının önde gelen yazarlarından biri olan Branislav Nuşiç'in "Rumeli'de Ramazan Geceleri" ya da bir diğer adıyla "Ramazan Akşamları" yahut "Ramazan Geceleri" adlı hikâye kitabı kendi içerisinde 13 hikâyeden oluşmaktadır. Her biri kitabın isminden de anlaşılacağı üzere Ramazan gecelerini/akşamlarını konu edinen hikâyelerden o dönem toplum yapısına ait pek çok sosyolojik veriye ulaşmak mümkündür. Buna göre hikâyelerde sosyal hayata ait izdüşümler din, mektup ve eşyanın sembolik anlamı, büyü, fal, batıl inanç, düğün, cümbüş, eğlence, imkânsız aşk, düşmanlık/küslük, kahvehane kültürü, cariyelik müessesesi, ahlâk, boşanma gibi alt başlıklarda incelenmiştir. Bu yönleriyle 1800'lü yıllarda Osmanlı'nın hâkimiyet sürdüğü topraklarda yaşayan Müslüman halkın hayatına şahitlik eden yazar, söz konusu toplum yapısına dair önemli ipuçları sunmaktadır. Eserde yer alan hikâyeler devrin ruhunu anlama ve anlamlandırmada ve dönem toplumunun özellikleri hakkında fikir sahibi olmada ufuk açıcı niteliktedir.

Kaynakça

- Nuşiç, Branislav (1967). *Ramazan Akşamları*, (Çev: Süreyya Yusuf), İstanbul: Varlık Yayınları.
- Nuşiç, Branislav (2008). *Ramazan Geceleri*, (Çev: N. Şabanoviç), İstanbul: Özgün Yayıncılık.
- Nuşiç, Branislav (2021). *Rumeli'de Ramazan Geceleri*, (Çev: Aldiana Softic Güçlü), İstanbul: Kapra Yayıncılık.
- Pars, Melahat-Yusuf Hüseyin Babekoğlu (2017). *Sırp ve Bulgar Edebiyatında Türkleri Anlatan İki Önemli Yazar-Branislav Nuşiç ve Yordan Yovkov*, Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 10, S. 54.
- Wellek, Réne-Austin Warren (2019). *Edebiyat Teorisi*, (Çev: Ö. Faruk Huyugüzel), İstanbul: Dergâh Yayınları.

23. "O dehâ öyle toplamış ki bizi": Yahya Kemâl'in "İtrî" şiirinde musiki ve kimlik bağlamında kültürel estetik anlayışı

Kadriye ALEV¹

APA: Alev, K. (2023). "O dehâ öyle toplamış ki bizi": Yahya Kemâl'in "İtrî" şiirinde musiki ve kimlik bağlamında kültürel estetik anlayışı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 281-289. DOI: 10.29000/rumelide.1330477.

Öz

Mûsikî, dil ve din gibi kültürel bir kimlik göstergesidir. Nasıl ki her milletin kendini ifade etmede kullandığı bir dili, kültürüne kaynaklık eden bir dini varsa, duygu ve düşüncelerini, duygusal kimliğini ses dünyası içinde biçimlendiren bir de müziği vardır. Bu ortak zevk ve melodiler dünyası, milli yapıyı kuvvetlendiren ve milli bütünleşmede rolü olan önemli dayanaklardır. Mûsikî bu yönüyle toplumların kültürel estetik anlayışını şekillendirmede önemli bir yere sahiptir. "İtrî" şiiri Yahyâ Kemal'in 'dost ufku'nu kuşatan seçkin adlardan biridir. İtrî, Yahyâ Kemal'in sadece mûsikî ya da sanat düşüncesiyle ilgili olarak değil, aynı zamanda uygarlık kavrayışı ile de yakından ilgili bir 'sembol ad' olarak da okunabilir. Bir başka deyişle Yahyâ Kemal'in İtrî'si hem kişilik hem İtrî metni açısından bağlandığı idealin ses ve nağme şekliyle canlanmış halidir. Şiirinde İtrî'yi bir deha olarak tanımlayan Yahya Kemal, bu dâhiliğin kuşatıcılık ve toplayıcılık özelliğinden kaynaklandığına vurgu yapmıştır. Öyleyse bu toplama hasleti, hangi değerler üzerinde gerçekleşmiştir? Bir musikişinas olan İtrî'nin şahsında Yahya Kemal, Müslüman-Türk milletinın harcını yapan kültürel estetik değerlere dikkat çekerken Yahya Kemal'in kendisi de İtrî gibi bir misyon üstlenmekte midir? Bu anlamda İtrî'nin sesle gerçekleştirdiğini Yahya Kemal, sözle mi vücuda getirmektedir? Çalışmamızın amacı Yahya Kemal'in İtrî başlıklı şiirinde, Batılılaşmanın bir devlet politikası olarak yaşatıldığı erken dönem Cumhuriyet yıllarında İtrî ve onun şahsında toplanan kültürel estetik değerlerin yeniden üretilerek bu sayede kültürel hafızanın hangi yollarla diri tutulabileceğine, bu bağlamda Yahya Kemal'in bir sanatçı olarak nasıl bir hassasiyet içinde olduğuna dikkat çekmektir.

Anahtar kelimeler: Yahya Kemal, İtrî, musiki

"That genius has gathered us in such a way that": Yahya Kemal's understanding of cultural aesthetics in the context of music and identity in İtrî poetry

Abstract

"He Gathered Us So Much": The Understanding of Cultural Aesthetics in the Context of Music and Identity in Yahya Kemal's "İtrî" Poem Music is an indicator of cultural identity like language and religion. Just as every nation has a language that it uses to express itself and a religion that is the source of its culture, there is also music that shapes its feelings, thoughts and emotional identity within the world of sound. This world of common tastes and melodies is one of the important pillars that strengthen the national structure and play a role in national integration. With this aspect, music has an important place in shaping the cultural aesthetic understanding of societies. The poem "İtrî" is one of the distinguished names that encompasses Yahyâ Kemal's "friendly horizon". İtrî can be read as a 'symbolic name' that is closely related not only to Yahyâ Kemal's musical or artistic thought, but

¹ Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı, Yeni Türk Edebiyatı ABD (İstanbul, Türkiye), kadriyeebrek@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9325-5210 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 13.05.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330477]

also to his understanding of civilization. In other words, Yahyâ Kemal's Itrî is the revival of the ideal to which he is attached in terms of both personality and Itrî text, in terms of sound and tune. Yahya Kemal, who defines Itrî as a genius in his poem, emphasized that this genius stems from his encompassing and gathering features. So, on which values did this addition feature occur? While Yahya Kemal draws attention to the cultural and aesthetic values that make the mortar of the Muslim-Turkish nation in the person of Itrî, who is a musician, does Yahya Kemal himself undertake a mission like Itrî? In this sense, does Yahya Kemal verbalize what Itrî realizes with voice? The aim of our study is in Yahya Kemal's poem titled Itrî, in which ways cultural memory can be kept alive by reproducing Itrî and the cultural aesthetic values collected in his person in the early Republican years when Westernization was kept alive as a state policy, and in this context, how Yahya Kemal as an artist It is worth noting that it is sensitive.

Keywords: Yahya Kemal, Itrî, music

Giriş

İslam dininde mûsikî, dini yaşantının önemli bir bölümünü oluşturmuştur. Türk musikisi içerisinde dini duygu ve mesajları konu alan "Türk Din Musikisi" adıyla bir musiki formu oluşturularak bu türden büyük ve muhteşem eserler bestelenmiştir. Din fitrî, tabîi ve insanî -menşei itibarıyla ilâhî bir olgu olduğu gibi musiki de din gibi fitrî, tabîi ve insani bir olgudur. Bu noktada dinle musiki kesişir ve bir ölçüde de örtüşür. İnsana din duygusunu veren Yüce Yaratıcı ona güzel, ölçülü ve ahenkli seslerden tat alma yeteneğini, hatta güzel besteler ve hoş nağmeler vücuda getirme kabiliyetini de vermiştir. Bu itibarla musikiye ilahi bir sanat gözüyle bakanlar da vardır (Uludağ, 2002: 44). Musiki aynı zamanda milletin kendini ifade etmede, kültürel estetik dünyasını sesle biçimlendirmede, bu bağlamda milletin ortak zevk ve duyuş şeklinin harcını karmada önemli bir yere sahiptir. Bu ortak zevk ve melodiler dünyası, milli yapıyı kuvvetlendirerek milletlere ait kültürel kimliğin bekasını da hizmet etmektedir (Odabaşı, 2006: 255-264).

Osmanlı modernleşmesiyle birlikte kültür ve sanatta etkisi altına girilen Batı medeniyeti, Batı hayranı aydınların zihninde gelişmenin ve medeni milletler seviyesine gelmenin anahtarı olarak görülmüştür. Bu minvalde klasik şiire karşı oluşan red cephesi, zaman içinde Osmanlı sanatının hemen bütün formlarının karşısında bir duruş gerçekleştirmiştir. Türk klasik musikisi de bu cephelerden biridir. Özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarıyla daha belirgin görülen reddiyelerle onunla ilgili Acem, alaturka, meyhane musikisi, Arap musikisi gibi yakıştırmalara gidilmiş, Türk musikisi bir sanat eserinden çok gazino ve meyhanelerde okunan terennümler seviyesine indirgenmeye çalışılmıştır (Çınarlı, 2000: 589).

Osmanlı Devleti'nin son dönem münevverlerinden, sadece salt şiiriyle değil şiirle birlikte vücuda getirdiği bir kültür ve medeniyet tasavvuruna da sahip olan Yahya Kemâl, sanatı, şiiriyle mimarisiyle, kültürel pratikleriyle Türk milletini "biz" yapan milli kimliğin inşa taşı olarak görmüştür. Erken Cumhuriyet modernleşmesinde, Batıcı devlet politikalarının zihinsel ve pratik düzlemdeki yansımalarının olduğu dönemlerde de savunduğu değerleri yine sanat yoluyla dile getirmenin yollarını aramıştır. Bu bilince ulaşmasında, onun Avrupa'yı yakından görmesi ve onların dili, sanatı ve kültürüyle mazisine sahip çıktıklarını fark etmesi önemlidir. Bunlar arasında musikinin yeri de ayrıca ehemmiyete sahiptir. Hatta denilebilir ki Yahya Kemâl'in milli harcını oluşturan temel öge musikidir. Mesut Cemil'in Tanburi Cemil'in hayatıyla ilgili yazdığı kitabın içinde yer alan bir hatıratında, Yahya Kemâl için yazılanlar onun musikiyle eriştiği bilince örnek teşkil edecektir:

“Çok genç yaşta Avrupa’dan yeni döndüğü sırada Fransız kültürüne hayranmış. Memleketine ait her şeyi küçümsüyormuş. Fakat bir gün Kadıköy’ünde Cevizlik’teki bir dost evinde Tanburi Cemil Bey’i tanıyıp dinledikten sonra karşısına altından bir kapı açılmış ve memleketine bu kapıdan girmiş.” (Çınarlı, 591)

Yahya Kemâl’in, sonrasında yaptığı konuşmalarda Tanburi Cemil Bey, İtrî, Hafız Post, Seyyit Nuh gibi musikişinasların kendisinde bıraktığı tesir daha net görülmektedir: “Eski büyük bestekârlarımızın en iyi eserlerini dinlemek arzusu günden güne kalbimde yer etti. Milli bir ruhun tam ifadesinde musiki ön safta gelir.” (Çınarlı, 592) Musiki üzerinden vücuda gelen bu uyanış, onun *Yol Düşüncesi*, *Mevsimler*, *Eski Musikimiz*, *Kar Musikileri* gibi pek çok şiirinde de karşımıza çıkar.

İtrî (Beyatlı, 1998: 9) şiiri de Yahya Kemâl’in baştan sona bir isme ve o ismin yüklendiği değerler dünyasına atfedilen bir eser olarak ayrı bir öneme sahiptir. Şiirin de başlığını oluşturan “*İtrî*”, Yahyâ Kemal’in ‘*dost ufku*’nu kuşatan seçkin adlardan biridir. *İtrî*, Yahya Kemâl’in sadece mûsikî ya da sanat düşüncesiyle ilgili olarak değil, aynı zamanda uygarlık kavrayışı ile yakından ilgili bir ‘*sembol ad*’ olarak da okunabilir. Bir başka deyişle Yahya Kemâl’in *İtrî*’si hem kişilik hem ‘*İtrî*’ metni açısından onun bağlandığı idealin ses ve nağme açısından canlanmış halidir. Modern Türk şiirinin *İtrî*’si de bir anlamda Yahya Kemâl’dir (Akay, 2009a: 42).

İstanbul doğumlu bir Türk bestecisi olan ve 1630’lu yıllarda doğan *İtrî*’nin asıl adı Mustafa’dır. *İtrî* mahlası ve Buhûrizâde lakabı ile tanınmış, sarayda mûsikî hocası ve hânendelik yapmış, IV. Mehmed tarafından sık sık saraya çağrılmıştır. Esirciler kethüdâlığı ile görevlendirilen *İtrî*, bu görevdeyken ölmüştür. Sade ve açık ifadelerle naat, gazel, tahmis, tarih ve kıtaları ve hece ile yazdığı şiirleri olduğu bilinmektedir. Hatta şiirlerinde tahmis ve nazireler yazdığı Nâbi’nin tesiri olduğu yaygın kanaattir. Aynı zamanda hattattır. Segâh makamında bestelediği Mevlevî âyîn-i şerîfinden dolayı Mevlevî olduğu düşünülmektedir.

İtrî’nin asıl yönü ise bestekârlığıdır. Türk musikisinin cami, tekke ve klasik musiki alanlarında peşrev, saz semaisi, kâr, beste, semai, âyin, na’t, durak, tevşih, tekbir, salâ ve ilahi olmak üzere hemen her formunda eser vermiş nadir sanatkârlarındandır. *İtrî*’nin eserlerini önemli yapan nokta ise eserlerin alışılmışın dışında bir melodi örgüsüne sahip olmasıdır (Özcan, 2023) *İtrî*’, musikinin İslam dininde haram mı helal mi olduğu tartışmalarının hızlandığı, bu anlamda Halveti ve Mevlevilerin hedef alındığı bir dönemde Hafız Post ve onun talebesi *İtrî*’nin musikinin yeniden bir usule bağlanarak özellikle camilerde işlev kazanmasında önemli ve yapıcı bir rol üstlenmiştir. Hem cami içinde hem de minarelerden okunan musikili kısımlara ölçülü bir sadelik ve disiplinle estetiği birleştirerek ortak bir dil geliştirmeye çalışmıştır (Başer, 2016).

1.Yahyâ Kemal’i İtrî’ye sevk eden, onu ve onun bestelerinde bulduğu anlam ve değer dünyası nedir?

Yahya Kemâl’e göre mûsikî insanı vatan duygusuna götüren sihirli bir yoldur. Nitekim *Eski Mûsikî* şiirinde “*Bu neslin dâhicedir başardığı iş, / Vatan nasıl karışır mûsikîyle göstermiş.*” mısralarıyla Seyit Nuh, Hâfız Post, *İtrî*, son olarak da Dede Efendi’yi yâd eder. Şiirine konu edindiği bu üstatların hepsi ortaya koydukları eserler bakımından mûsikî sanatını oluşturan temel taşlardır. Bu bestekârlar altın anahtarlarla ‘rûh ufukları’ni açmakta, yedi yüz yıllık medeniyetimizi üstün bir sanat anlayışıyla terennüm etmektedir. Varşova’da kaleme aldığı *Kar Mûsikîleri*’nde (Beyatlı, 1998: 25) “org” sesini, “*Duydumsa da zevk almadım Slav kederinden*” diye vasıflandırırken Batı müziğinin dış dünyanın

"That genius has gathered us in such a way that": Yahya Kemal's understanding of cultural aesthetics in the context of music and identity in Itrî poetry / Alev, K.

tasvirine dayanan, iç ürpertilerinden yoksun, bir manadan eğlence içeren yapısını da kendi ruh yapısına uygun bulmadığını ifade etmektedir.

Eski Musiki (Beyath, 1998: 22) şiirinde "Çok insan anlamaz eski mûsikîmizden / Ve ondan anlamayan bir şey anlamaz bizden" mısralarıyla şair, öz mûsikîmizin toplumsal ve bireysel belleğimizin önemli bir kısmını oluşturduğunu anlatmaktadır. Şiirde Itrî ile birlikte büyük musikînaslardan Seyyid Nuh, Hafız Post, Dede Efendi'nin isimlerini de zikreder. Söz konusu şahsiyetler dâhice bir iş başararak vatan denilen mefhumun ruh iklimini oluşturmuşlardır. Yahya Kemâl'e göre bir milletin kültürel kodlarını idrak etmenin yollarından biri o milletin estetik anlam dünyasını oluşturan değerler halkasını bilmekten geçer. Burada aynı zamanda Yahya Kemâl'in, yaşadığı devirde Türk musikisine karşı olan tavrı da hem ortaya koyan hem de eleştiren bir bakışı göze çarpmaktadır. *Itrî* şiirindeki bilinçli yaklaşım, *Eski Musiki*'de de aynı doğrultuda görülür. Her iki şiirde de milletin kültürel hafızasının anahtarı onun musikisini anlamlandırmaktır.

Yahya Kemâl'in Itrî şiirini yazdığı dönemde klasik Türk musikisine karşı devlet otoritesi nezdinde olumsuz bir tavır vardı. Öncelikle 1917'de açılan Darulelhan'da 1926'da Türk musikisi eğitimi yasaklanmış, sadece icrasına izin verilmişti. Atatürk, Sarayburnu Gazinosu'nda Eyüp Musiki Cemiyeti'nin bir repertuarı ve düzenli görünen kıyafetleri olmadığını görünce hiddetlenmiş ve bunun üzerine tam teşekküllü bir Batı orkestrasının konser vermesi üzerine meşhur Sarayburnu konuşmasını yapmıştır. Bu konuşmanın mesajında, Batı musikisine *medeni dünyanın musikisi* diyerek Şark musikisine bakışını da belirtmiştir. Bunu takiben 1934 yılının 1 Kasım'ında TBMM'de yaptığı konuşmada, halihazırdaki musikinin yüz ağartacak değerden uzak olduğunu, musikiyi son musiki kurallarına göre işlemek gerektiğini, ancak bu şartlarla Türk musikisinin evrensel musikide yerini alabileceğini ifade etmiştir. 1934 konuşmasından sonra radyolardan Türk musikisi kaldırılmıştır. (Dinçer: 79-81) Klasik musikinin devrini kapatan bu tavır, Batılılaşma politikalarının bir parçası olarak kabul edilebilir.

Büyük Itrî'ye eskiler derler,
Bizim öz mûsikîmizin pîri;
O kadar halkı sevkedip yer yer,
O şafak vaktinin cihangîri,
Nice bayramların sabâh erken,
Göğü, top sesleriyle gürlerken,
Söylemiş saltanatlı Tekbîr'i. (Beyath, 1998: 9)

Itrî şiirinde şair, şiirin başından itibaren bir tanımlama ve anlamlandırmaya gitmiştir: "*Büyük Itrî'ye eskiler derler/ Bizim öz mûsikîmizin pîri.*" Itrî'ye atfedilen bu değer yani Türk milletinin özünde mayalanan musikinin üstadını Itrî'ye atfetme durumu, şiirin yazıldığı dönemle ilişkilendirildiğinde bilinçli bir yöneliş, bir rota olarak değerlendirilebilir. Yahya Kemâl eskilerin "öz mûsikîmizin pîri" diye adlandırdığı Itrî'yi Cumhuriyet döneminde yeniden okumuş, bir tavır olarak yeniden konumlandırmıştır. Burada *Itrî*'yi çözümlerken Yahya Kemâl'in duruşunu, keşfettiklerini de değerlendirmek gerekmektedir. Beşir Ayvazoğlu'nun *Eve Dönen Adam* diye nitelendirdiği şair, çocuk yaşta bir Jön Türk olarak kaçtığı Paris'te siyaset bilimi okumuş, modern Fransız şiiriyle tanışmış, Birinci Dünya Savaşı yaklaşırken yeni bir şiir, tarih ve vatan anlayışıyla ülkesine dönmüş; modern Türk şiirinin doğuşunda büyük rol üstlenmiştir (Ayvazoğlu, 2008: 10). Osmanlı kültür ve medeniyet hafızasının ötelendiği Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde etkili fakat kavgacı olmayan bir muhalefetle kültürel mirasın

önemini ve sürekliliğini vurgulamış, bunu bir ideal olarak benimsemiştir. Diyebiliriz ki İtrî'nin mûsikî ile gerçekleştirdiğini Yahya Kemâl söz ile gerçekleştirme yoluna gitmiştir. Yahya Kemâl'in bir bütün olarak şiirlerinde kullandığı yer ve şahıs adlarına bakıldığında da onların hem kişisel hem de toplumsal kimliğin önemli bir belleğini oluşturduğu görülmektedir. Seçtiği mekânların Üsküdar, Koca Mustafa Paşa gibi yerlerden oluşması, şiir ve sanatta biçim ve muhtevanın tasarrufunda geleneği bilinçli bir yaklaşımla yüklenmesi, onun kültür ve sanatta bir mazi estetiğini öncelediğini göstermektedir. İtrî şiirini bu anlamda okuduğumuzda İtrî'nin toplumsal hafızanın taze tutulması çabasıyla yazıldığı söylenebilir. Burada Yahya Kemâl, çok net bir ifadeyle Türk sanatında musikinin pirinin İtrî olduğunu söyleyerek tarafını belli etmekten çekinmemiştir.

Mûsikîsinde bir taraftan dîn,
Bir taraftan bütün hayât akmış;
Her taraftan, Boğaz, o şehriyân,
Mâvi Tunca'yla gür Fırât akmış.
Nice seslerle, gök ve yerlerimiz,
Hüznümüz, şevkimiz, zaferlerimiz,
Bize benzer o kâinât akmış (Beyatlı, 1998: 9)

Müzik, sosyal ve kültürel yapının önemli bir parçasıdır. Bir toplumun teşkilatlanma tarzını, bundan doğan ilişkiler sistemini ve bu sistemle oluşan sanat, ahlak, ilim ve felsefeyi de içine alan maddi ve manevi birikim, o toplumun sanat eserlerinde aksülamel bulur (Odabaşı, 248). Müziği de bu bağlamda bütünsel bir yaklaşımla düşündüğümüzde *İtrî* şiirindeki mısralar karşılığını bulmaktadır. Öyle bir mûsikî ki içinde bir taraftan din, bir taraftan bütün hayat akmaktadır. Hüznümüzle, şevkimizle, zaferlerimizle bize benzer bir kâinattır. O yüzden İtrî ve şahsında toplanan musiki de bizimdir. Yahya Kemâl'i İtrî'ye sevk eden bu 'bizim olma' bilincidir. Şiirdeki yer bildirimleri de aynı şekilde musiki ve sözün birlikte akan tablosunun güzergahı olması açısından önemlidir. Boğaz, Mavi Tunca, Fırat, Budin, Irak, Mısır'a kadar çizilen coğrafya ile hüznü, kederi ve sevinciyle biz olma duygusu hem tarih hem sanat açısından sahiplenilmiş ve İtrî'nin musikisi de bu biz olma duygusunun tanıdıklığının merkezinde durmuştur. Burada Yahya Kemâl'in maziye bakışını da görmek mümkündür. Vurguladığı coğrafya, Osmanlı'nın fethedilen diyarlarıdır. Şair, bu anlamda devrinde fetihleri kanlı bir savaş meydanı olarak gören Tefik Fikret'in şiirlerine karşı bir şuuru yine şiir yoluyla geliştirmiştir. Aynı duyguyu *Açık Deniz* şiirinde “Mağlupken ordu, yaşlı dururken bütün vatan/Rü'yama girdi her gece bir fatihane zan” mısralarında yakalamak mümkündür. Osmanlı'nın elinden Balkan şehirlerinin çıkmasının hüznü bir manzarası olan şiirde şairin tek tesellisi akıncı cedlerinin ihtirası ve fetihlerle dolu olan mazisidir. Onun “Kökü mazide olan âtiyim” tanımlaması da eski fetih günlerine ve akınlarına duyduğu özlemi, geride kalmış eski bir kıymete tutunması olarak algılayan bakışlara karşı verdiği cevaptır. Bu anlamda Yahya Kemal, Osmanlı tarihini sanatın imbiğinden geçirerek bir fikir ve ideal olarak yeniden sunmuştur.

Kirkegaard *Korku ve Titreme* adlı kitabında Hz. İbrahim'in kıssası üzerine yazdığı çözümlemeye şöyle bir soru yöneltir: “İbrahim'in öyküsünü kelimesi kelimesine bilen, ezbere bilen sayısız kuşak gelip geçti. Kaç kişi bu öykü yüzünden uykusuz kaldı?” (Kirkegaard,1990: 24) Yahya Kemâl, onu bu bilinçle derinden kavramış, söz konusu ettiği şaheserin besteleri anlaşılmasa geriye sadece sıradan kuru bir şöhrat kalacağına farkında olmuştur. Onun şiire bakışı, şiirin her şeyden evvel ses ve anlamın yekvücut olduğu bir söyleyiş güzelliği yönündedir (çağlar, 2000: 46-47). Bu yüzden İtrî'yi şiir yoluyla yeniden dile getirmiştir.

O şafak vaktinin cihangîri,
Nice bayramların sabâh erken,
Göğü, top sesleriyle gürlerken,
Söylemiş saltanatlı Tekbir'i (Beyatlı, 1998: 9)

Şafak vakti günün aydınlanmaya yüz tuttuğu zamandır. Osmanlı'da fetihlere çıkıldığı, duaların yerini bulduğuna inanıldığı günün en bereketli vaktidir aynı zamanda. *Şafak vaktinin cihangiri* olan İtrî, nice bayramların sabahında 'tekbir'ini söylemiştir. Bu tekbir nasıl bir tekbirdir? 'Saltanat'ı nereden gelmektedir? İtrî'yi bütün bir mazimizle biz yapan değerlerin musiki bağlamında temsili olarak addeden şair, ona *cihangir* sıfatını da yüklemiştir. Cedlerin akınlarla gösterdiği cihangiranelik İtrî'de musikiyle tecelli etmiştir. O, Irak'tan Budin'e Mısır'a kadar bu geniş coğrafyayı sanatın ruhaniyeti ve kimlik inşa edici gücüyle birleştirmiş ve musikide de bir saltanat kurmuştur. Onun saltanatı ise *Tekbir* bestesidir. İtrî'nin Tekbir'i Türk İslam kültüründe Kurban Bayramlarında kurban ibadetini yaparken ve bayram namazını eda ederken söylenmiştir. Türk İslam kültüründe kurban da bir şehadeti temsil ettiği için aynı düsturla şafak vakitlerinde gazaya hazırlanırken ve gaza esnasında da askerlerin gönüllerinden dillerine dökülen temsili bir beste olagelmiştir. Tekbir bestesi geniş kapsamlı söyleyişle Türk milletine mâl olmuş bir eserdir. Bu sebepten Yahya Kemâl'in gözünde İtrî'nin "Tekbir" bestesi, gücünü sanattan alan, sanat ve hayat alanında büyük bir toplayıcılığı üstlenen, müzikal açıdan tüm İslam dünyasında görkemli bir biçimde seslendirilen –fethedilmiş uzak diyarlardan ses getiren-, halkın gönlünde yer etmiş ihtişamlı bir eserdir. Bu yüzden 'saltanatlı' dır.

2. "O dehâ öyle toplamış ki bizi"

Yahya Kemâl, şiirlerinde kişi ve yer adlarını kullanırken bu adlar etrafında bir yaşayış, duyuş ve düşünüş tarzını da örgütler. Kelimelere gerçek anlamlarının dışında hayal ve ideallerini yükler. Yahya Kemâl, bir Mevlevî şairi olan İtrî'ye de bestelerinde görünürde gütmeyeceği fakat yakın bir okuma yapıldığında fark edilen bir amaç yakıştırmaktadır: "O dehâ öyle toplamış ki bizi" mısraı bu amacın söze dökülmüş halidir, bestesi de "saltanatlı tekbir"idir. İtrî'de fethedilmiş topraklarla beraber bütün kâinatımız toplanmaktadır. Bu "toplama" işi inançta, gönülde, düşüncede görülmeyen bağlarla milleti oluşturan, İtrî'yi "bizim" yapan harçtır. İtrî bu harcı karan, bir taraftan hayatı, kültürü, sanatı; bir taraftan dini estetik değerler içerisinde toplayan bir "dehâ"dır. İtrî şiirinde söz konusu edilen tekbir, nevâkâr, na't, âyin gibi besteler hem musiki sanatı bakımından kıymetlidir hem de bu kıymete eklenen sosyal, dini, milli ve kültürel muhteva da en az sanatı kadar Türk halkının üzerinde tesir etmiştir. İtrî'nin şahsında tanımlanan "toplayıcılık" eylemi bu bağlamında değerlendirilmelidir.

İtrî'de hem bu dünyayı hem de öbür dünyayı toplayan 'ruh', *Açık Deniz* (Beyatlı, 1998: 7) şiirinin açtığı enginliklerin tümünü birden kucaklamaktadır. *Açık Deniz* şiirindeki enginlikler *etik ve metafizik açıdan çok, sanat ve estetik açıdan söz konusu ufkun öte'sini* aramaktır (Akay, 2009b: 75). Bu "açık"larda Yahya Kemâl de kendine bir ruh ufku arar. Deniz ufkunda duyduğu teselli bir zaman sonra bu hasretin boşluğunu dolduramaz hale gelir. Çünkü yine *Ufuklar* (Beyatlı, 1998: 55) şiirindeki mısra ile ifade edilirse "Ruh ufuksuz yaşamaz" ve ruh, ufkunun ötesini aşmazsa 'peygamber ufku'na, 'ahiret ufku'na erişmezse bu melâli "Dindirmez anladım bunu hiç bir güzel kıyı /Bir bitmeyen susuzluğa benzer bu ağrıyı" mısralarındaki gibi 'hiçbir güzel kıyı' dindiremeyecektir. İşte *Açık Deniz*'de deniz ufkunun ötesine geçemeyen ruh, İtrî'de 'gök' ve 'yer'i kaplayan toplayıcı bir nazar olmuştur. Bu öyle bir nazardır ki Budin'den Irak'a, Mısır'a, Boğaz'a, Tunca ve Fırat'a kadar fethettiğimiz gök ve yerlerimizle 'bizim'dir. Metne yakından bakıldığında bu mısralarla 'Kendi Gök Kubbemiz'e de gönderme yapıldığı görülecektir.

Daha da geriye gidildiğinde Oğuz Kağan’ın “*Daha deniz, daha müren(nehir)/ Güneş bayrak, gök kurukan (gökyüzü çadır)*” tanımlaması ile bir düşünsel kök akrabalığı tespit edilebilir.

Çok zaman dinledim Nevâ-Kâr’ı,
Bir terennüm ki hem geniş, hem şûh:
Dağılırken "Nevâ"nın esrârı,
Başlıyor şark ufuklarında vuzûh;
Mest olup sözlerinde her heceden,
Yola düşmüş, birer birer, gecedem
Yürüyor fecre elli milyon rûh (Beyatlı, 1998: 9)

Şiirin bütününe hâkim olan mûsikînin toplayıcılık gücü *nevakâr*’ın esrarıyla elli milyon ruhu yola düşürerek ‘şarkın ufukları’ nı açmaktadır. Beste geniş, neşeli ve hareketli bir terennümle şairin önündeki esrarı kaldırarak Doğu’nun ufuklarına yönelmektedir. Yahya Kemâl, bu vesileyle devrinde çoğu insanın anlamak istemediği *Doğu*’yu değişik bir boyutuyla görmüştür. Şiirin sahnesinde yürüyen hem musiki hem söz hem de şairdir. Milyonlarca ruh, bu bestenin penceresinden şairin girdiği hayal âleminde, ritmin zaferiyle kendinden geçmiş, aynı idealin peşinde yola koyulmuştur.

Elli milyon rûh’un karşılığı nedir?

Bu görkemli yürüyüşte elli milyon ruh ile kastedilen görünenlerle birlikte görünmeyen varlıklardır. Öz *mûsikîmizin pîri* sayesinde bütün varlıklar aynı ideal etrafında toplanmışlardır. İtrî’de görülen müzikal tablo *Süleymaniye’de Bayram Sabahı*’nda (Beyatlı, 1998: 3) “*Her ufuktan yola düşen binlerce hayalet, Kimi gökten, kimi yerden üşüşüp her kapıya, / Giriyor, birbiri ardınca, ilâhî yapıya.*” mısralarıyla ruh ordularının neferleriyle Müslüman halkın müminlerinin toplandığı ilahi bir tablo şeklinde görülmektedir. Yine *İstanbul’un Fethini Gören Üsküdar* (Beyatlı, 1998: 16) şiirindeki “*Üsküdar, gözleri dolmuş tepelerden bakarak, / Görmüş İstanbul’a yüz bin meleğin uçtuğunu*” söyleyişi de aynı düşüncelerle şiirleştirilmiştir. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de Kur’an’ın indiği Kadir gecesiyle ilgili; “*O gecede, Rablerinin izniyle melekler ve Ruh (Cebrail), her iş için iner dururlar*” (Kadir, 97/4) ayetiyle de bağlam kurulduğunda Yahya Kemâl’in niyeti kuvvetlenmektedir.

Musikinin şark ufuklarını aşan toplayıcılığı Yahya Kemal’in *Süleymaniye’de Bayram Sabahı*’ındaki “ordu-millet” yürüyüşü kadar anlamlıdır. Musiki bu bağlamda Yahya Kemâl’in “millet-ebed-müddet” kavrayışı ve bilinci içerisinde karşımıza çıkmaktadır.

Yahya Kemâl İtrî’yi ses ve tel kudretiyle sağladığı bu ihtişamı içinde kavramış, onun gerçekleştirdiği elli milyonu sevk etme işini şiirde gerçekleştirmek, İtrî’yi yeniden üreterek onun musikisini şiir yoluyla benimsetmek ve sonsuza taşımak istemiştir.

Öyle bir mûsikîyi örten ölüm,
Bir teselli bırakmaz insanda.
Muhtemel görmüyor henüz gönlüm;
Çok saatler geçince hicranda,
Düşülür bir hayâle, zevk almır:
Belki hâlâ o besteler çalmır,
Gemiler geçmiyen bir ummanda (Beyatlı, 1998: 9)

"That genius has gathered us in such a way that": Yahya Kemal's understanding of cultural aesthetics in the context of music and identity in *Itrî* poetry / Alev, K.

Itrî'nin dahice yaptığı toplayıcılık vazifesi onun ölümüyle son bulmuş mudur? Yahya Kemâl, böyle bir sonu onun şahsında toplanan değerlerin geleceğe ve o değerlerin yaşandığı coğrafyaya ve tarihe yakıştırmamıştır. "Muhtemel görmüyor henüz gönlüm" derken ölümün insanda bir teselli bırakmadığı gerçeğiyle birlikte *Itrî* ve besteleri Osmanlı'nın büyük fetihlerle demir attığı bütün limanlarda çalınmaya devam edeceğine işaret etmektedir. Ona göre Osmanlı Devleti fiziki olarak yaşamasa da ruh ve estetik dünyası mimarisi, kültürü ve sanatıyla dokunduğu her iklimin havasına nüfuz etmiştir. Şiirde geçen belki ve hâlâ kelimeleri ilk bakışta bir muamma hissi uyandırmaktadır. Fakat daha dikkatli bakıldığında Yahya Kemâl'in medeniyet ideali perspektifinin hem dua hem de fikir boyutunda yaşadığına dair bir çıkarıma gidilebilecektir. Bu anlamda Bergson'un geçmişe bağlı olarak geleceğe bakma, geçmişin devamlılığı ve kendini otomatik bir şekilde muhafaza etmesi düşüncesi Yahya Kemâl'de vücut bulmuştur. Yahya Kemâl, zaman denilen mefhumun mazi hâl ve istikbalinin olmadığını, mazinin bir hafıza olarak hâlâ eklendiği ve istikbali inşa ettiğini ifade eder (Çakır, 2008: 145-146) *Itrî* de ona göre musiki bağlamındaki kültürel bütünleştirici ve toplayıcılığı maziden istikbale akan estetik havzasını doldurmaktadır. Bu sebepten Osmanlı'nın yaşadığı her iklim, *Itrî*'nin bestelerinin ruhunu hissetmektedir.

Yahya Kemâl birçok aydının yaptığı gibi tarihi bir kütle halinde kabul veya reddetmemiş, onu tashih ederek yeniden yaşanabilir bir vakıa haline getirmiştir. Bu onun bir çeşit geçmişle hesaplaşma biçimidir. Daha açık bir ifadeyle Yahya Kemâl, Türk tarihine ve kültürüne bir Batılı gözüyle bakarak, eskilerin fark edemedikleri güzellikleri yakalamış, bunla beraber onları yeniden anlamlandırmıştır (Ayvazoğlu, 1997: 141). Fakat bu bakış, Osman Hamdi Bey'in resimlerindeki gibi oryantalist bir tavır değildir. *Süleymaniye'de Bayram Sabahı*'nda dokuz asrın bütün halkını kendi gök kubbemiz altında toplayan '*rûh*', *Itrî*'nin '*nevâkâr*'ıyla şarkın ufuklarını açan '*elli milyon ruh*'la aynıdır. Bu toplayıcılık, samimi özlemlerin bellekte yarattığı bir bilinçtir. Mademki *Itrî*'nin sesle gerçekleştirdiğini Yahya Kemâl sözle yapmaktadır. O halde Yahya Kemâl'in şiirinin asıl fonksiyonu da bu toplama ve bir araya getirme işi değil midir?

Sonuç

Itrî şiirini yorumlarken onu Yahya Kemâl'le düşünsel bir akrabalığa sevk eden saiklerin sadece *Itrî*'nin bir musikişinas olarak taşıdığı değerlere odaklanmak eksik bir okuma olacaktır. Yahya Kemâl'in *Itrî*'si bu bağlamda çok yönlü okumaya da açık bir şiirdir. 1936'da Mustafa Kemâl'in Meclis'te "musiki devrimi" konusunu da işlediği nutka bir cevap olduğunu bilerek okunduğu takdirde *Itrî*'nin boyutları farklı olur. Yahya Kemâl'in *Itrî*'yi anlatırken, aynı zamanda kendini de tanımlamaya çalıştığı bilinirse, şiire başka bir biçimde bakılır. Bununla beraber şiire, Yahya Kemâl'in savunduğu kültür bireşimini anlatma çabası olarak bakıldığı zaman, "*Itrî*" daha bir boyut kazanır. Ya da belki hâlâ çalınan besteler gemilerin geçmediği ummanların öte'sinde aranırsa faniliğin ötesine geçen, hayal ve öte âlemden seslenen bir Yahya Kemâl'i okumak mümkün olabilir. Hangi açıdan okunursa okunsun *Itrî*' şiiri kültür, sanat ve bizi biz yapan değerlerimiz bağlamında her zaman dönüp bakılabilecek bir örnektir.

Batı mûsikisinin dışında neredeyse tek bir söz edilemeyen erken Cumhuriyet döneminde Yahya Kemâl tarihsel, kültürel ve sanatsal anlamda gerçekleştirmek istediğini metinde 'açık bir sır' olarak saklamıştır. Yahya Kemâl *Itrî* şiirini yazmasaydı kulaklarımız bu sese bu kadar aşına olacak mıydı? Bunun '(g)iz'leri de yine şiirin içinde saklıdır.

Kaynakça

- Akay, H. (2009a). *Şiiri Yeniden Okumak*. Akademik Kitaplar. İstanbul.
- Akay, H. (2009b). *Şiire Yeniden Bakmak*. Akademik Kitaplar. İstanbul.
- Ayvazoğlu, B. (2008) *Yahya Kemal Eve Dönen Adam*. Kapı Yayınları. İstanbul.
- Ayvazoğlu, B. (1997). *Geleneğin Direnişi*. Ötüken Neşriyat. İstanbul
- Beyatlı, Y, K. (1998). *Kendi Gök Kubbemiz*. İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları. İstanbul.
- Çakır, Ö. (2008). “Yahya Kemâl’de Tarih ve Şiir”. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 2(2). 125-150.
- Çelik, Y. (2002). *Sanat ve Edebiyatta Temel Kavramlar*. Nehir Yayınları. İstanbul.
- Dinçer, M,B. (tarihsiz). “Atatürk ve Türk Musikisi”. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/101193>, Erişim tarihi: 16.07.2023
- Kaplan, M. (1994). *Şiir Tahlilleri 1*. Dergâh Yayınları. İstanbul.
- Kierkegaard. (1990). *Korku ve Titreme-Diyalektik Lirik*. (çev): Düzen, N, E. Ara Yayınları. İstanbul.
- Odabaşı, F. (2006). “Dil-Kültür Bağlamında Müzik Dili ve Bunun Sosyal Bütünleşmedeki Yeri”. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 4. 255-264.
- Tanpınar, A, H. (1995). “*Yahya Kemal*”. Dergâh Yayınları. İstanbul.
- Uludağ, S. (2002). “Din Musiki ilişkisi Üzerine”. *Köprü*. Uludağ Üniversitesi. İlahiyat Fakültesi.79.
- Çağlar, B, K. (2000). “Yahya Kemal’le Birkaç Saat”. (içinde) *Yahya Kemâl İçin Yazılanlar*. (haz: Kâzım Yetiş). Cilt:2. İstanbul Fetih Cemiyeti. İstanbul.
- Özcan, N. (2023). “İtrî Efendi, Buhûrîzâde”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/itri-efendi-buhurizade> (28.05.2023)
- Çınarlı, M. (2000). “Yahya Kemal’in Şiirlerinde Türk Musikisi”. (içinde) *Yahya Kemâl İçin Yazılanlar*. (haz: Kâzım Yetiş). İstanbul Fetih Cemiyeti. İstanbul.

24. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Edebî Tercüme ve Batılılaşma İlişkisi (1864-2022)

Ferudun AY¹

APA: Ay, F. (2023). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Edebî Tercüme ve Batılılaşma İlişkisi (1864-2022). *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 290-312. DOI: 10.29000/rumelide.1330487.

Öz

Osmanlı Devleti, Batı'nın çok yönlü ve zengin kültür birikiminin önemini her anlamda ve alanda fark etmiş hatta Batılılaşmayı ayakta kalma olarak görmüştür. Batılılaşma önce idari, askerî, kültürel ve teknolojik alanlarda sonra hayat içinde belirgin biçimde kendini göstermiştir. Bu süreçte Batı'ya açılan en etkili argümanlardan biri de tercüme eserler olmuştur. Batılı eserlerin tercüme edilmesi Türk edebiyatında yeni edebî türlerin hızla gelişmesini sağlamıştır. Batıdaki eser tercüme ile edebiyatımıza giren edebî türler Batılılaşma yolunda Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi aydını ile okuyucusu üzerinde büyük etki yaratmıştır. Hiç şüphesiz ki Osmanlı'da olduğu gibi günümüzde de yeni aydın tipinin ortaya çıkmasında ve yeni edebî türlerin gelişmesinde tercüme etkisi hâlen devam etmektedir. Cumhuriyet dönemi eserlerinde de etkisi görülmektedir. Her ne kadar dil öğrenimi günümüzde Osmanlı dönemine göre çok fazla olsa da Batılı eserlerin tam anlaşılabilmesi için ve Batı dillerini bilmeyenler için tercüme, elzem ve zaruri bir alan olarak yerini korumaktadır. Bu ihtiyaç edebî tercüme ve Batılılaşma olarak günümüzdeki türlerde de yoğun biçimde hissedilmektedir. Bu çalışmada Tanzimat edebiyatının başlangıcından günümüze kadar devam eden edebî tercüme hakkındaki tespitler ve eleştiriler ortaya koyulmuştur. Daha sonra tercüme hakkındaki bu görüşlerden hareketle edebî tercüme ve Batılılaşma ilişkisi incelenmiştir. Ayrıca inşî çıkışlı süreçlerden geçen edebî tercüme çalışmaları hakkındaki değerlendirmeler araştırmacılara sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Batılılaşma, Türk Edebiyatı, Edebî Tercüme, Yeni Edebiyat, Edebiyat Tarihi

The Relationship between Literary Translation and Westernization from Tanzimat to the Republic (1864-2022)

Abstract

The Ottoman Empire recognized the significance of Western culture's versatile and rich accumulation in every aspect, considering Westernization as crucial for survival. Westernization primarily manifested itself in administrative, military, cultural, and technological spheres, later extending to social life. Translated works played a prominent role as one of the most effective arguments for Westernization. The translation of Western works facilitated the rapid development of new literary genres in Turkish literature. Literary genres introduced through translated works had a significant impact on intellectuals and readers during the Ottoman and Republican eras in the process of Westernization. Undoubtedly, in both the Ottoman period and today, translations continue to influence the development of new intellectual types and literary genres. We can observe its influence in works from the Republican era as well. Although language learning is more prevalent today

¹ Dr., Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Balıkesir, Türkiye), fay@bandirma.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7341-8983 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 13.05.2023- kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330487]

compared to the Ottoman era, translation remains an essential and indispensable field for a full understanding of Western works and for those who do not know Western languages. This need is still strongly felt in literary translations and Westernization today. In this study, observations and critiques regarding literary translations from the beginning of the Tanzimat literature until the present day have been evaluated. The relationship between literary translation and Westernization has been examined based on opinions about translations in the literary field throughout history. Furthermore, evaluations of the fluctuating nature of literary translation endeavors have been presented to researchers.

Keywords: Westernization, Turkish Literature, Literary Translation, New Literature, Literary History

Toplumsal çağdaşlaşma, düşünce değişimi ve edebiyat tarihine baktığımızda tercüme ve gelişim arasında doğrudan bir ilişki görülmektedir. Edebiyat ve kültür değişimi-gelişimi söz konusu ise tercüme her zaman gündemde olmuştur. Yeni ve gelişmiş kültür ürünlerinin ana dile tercümesi, yeni bir üretim ve yeni bir anlayış oluştuğu bilincinin de kavranmasıdır. Tercümenin yüklendiği bu işlevi kavrayan milletler bu dalgaya karşı koymayarak gelecek yüzyıllara çareler ve yeni fikirler üretebilmiştir. Bu tercüme ve münasebet ilişkisinin ne türde ve sınırdaki olması gerektiği tetkikini doğru yapmakla da ilişkilidir (Özkırımlı, 1999). *Çeviri Sanatının Esasları* adlı eserinde İsmail Durmuş tercümenin kültür ve uygarlıkların etkileşimi, bilim ve sanat dallarının gelişmesine imkân veren araç olarak bir başka rolüne değinir. Tercüme, medeniyetlerin yükselme ve ulusların kültür düzeyinin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca başkalarını tanıma imkânı verirken kendimizi de bilmeye, değerlendirmeye fayda sağlamaktadır. Kültür alışverişinde en önemli taşıyıcı unsur olan tercüme, ulusların kültür alıp verme oranını da belirlemektedir. Durmuş, bir ulusun başka ulustan yapmış olduğu tercüme miktarı oranınca iktisadi gelişmişlikleri arasında düz orantılı olduğu görüşünü ileri sürmektedir (Durmuş, 2018).

Milletler arasındaki münasebetler ya zorunlu olarak ya da sosyal, kültürel, iktisadi, siyasi, içtimaî ve askerî birtakım ihtiyaçlar vesilesiyle oluşur. Osmanlı Devleti de ilk zamanlarda zorunlu olan ve sonraları Batılılaşma olarak devam eden günümüze kadar süren Batı'nın tesiri altında inkişaf eden Tanzimatla birlikte resmîleşen sürece bu münasebetle girmiştir. Batı karşısında siyasi, askerî, sosyal ve kültürel alanlardaki seviyeyi, gelişmişlik düzeyine çıkarmak için yapılan reform ve girişimler için kullanılan ama zamanla her alanda yaygınlaşan Batılılaşma (Garplasma) adını bu münasebetle alır. Osmanlı Devleti'nde Batı'ya yönelişin ilk zamanlarında öncelik, askerî ve eğitim müesseselerini içine alan değişim gayreti olmuştur. XVIII. yüzyılın başlarında *teceddüd* veya *ıslahat* daha sonra *Tanzimat* olarak adlandırılan ve resmîleşen hareketleri, Batılı yaşayış biçimlerini de içine alarak kavramsallaşmış, İstanbul'daki çevrelerce ifade edilen şekliyle *asrîlik*, *asrîleşme* gibi kelimelerle tanımlanmaya ve ifade edilmeye başlanmıştır. Ayrıca *Batılılaşma*, *muasırlaşma*, *ileri medeniyet seviyesine ulaşma* gibi kavramlarla süreç ifade edilmiştir. Günümüz Türkiye'sine geldiğinde ise Türkçe'nin sadeleştirilmesi ile *Batılılaşmanın* yerini *çağdaşlaşma* terimi almış ve bu kavram benimsenmiştir (Hanioglu, 1992, s. 148). Günümüzde devam eden *Batılılaşma*, Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar gelişmişlik düzeyini yakalamak ve Avrupalı ülkelerle yarışabilecek güce kavuşmak olarak görülmüştür. Cumhuriyet döneminde Batılılaşma sorunu, Avrupa medeniyetine dâhil olma ve Batının yalnızca bilimini, sosyal devlet anlayışını ve yöntemini almamızın yeterli olacağı yönündeki tartışmalarla devam etmiştir. Osmanlı Devleti dönemindeki gibi *Batılılaşmak*, *Garplasmak* ve *Medenileşmek* kavramları yerini sadece *Modernleşmek* kavramına bırakmıştır.

Tarihî süreç içinde Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma çabalarına bakıldığında hakikatte modernleşme çabalarının XVIII. yüzyıl öncesine dayanmakta olduğunu görülmektedir. *Batılılaşma* kavramının gelişim safhasını bilmek, süreç içindeki gelişmeleri farklı zaman ve etkenlerle bir bütün içerisinde ele almak, gelişmişlik hedefine ulaşma yolunda ne aşamada olduğunu görmeye yardımcı olacaktır. XVI. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti'nin dünya üzerindeki gücündeki ve hâkimiyetindeki azalma belirtileri, Karlofça (1699) ve Pasarofça (1718) Antlaşması ile belgelenen gerileme hadiseleri, devlet yöneticilerince Batı'yı savaş ve ticaret dışında temas kurmaya iten ilk olaylardan biri olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Batı karşısında yaşadığı mağlubiyetiyle ortaya çıkan düşmanı tanıma ihtiyacı ve yenilgilerine sebep olan gücü elde etme arzusu, yönetimi Avrupa'yla ilişki kurmaya iten ilk adımları atmaya sevk etmiştir. İlk adım, Lale Devri (1718-1730) olarak bilinen dönemde Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin (13 Ekim 1720- 8 Ekim 1721) yapmış olduğu ziyaret ile Batı üstünlüğünün nedenleri ve ellerindeki gücün nasıl bir şey olduğunu anlamak amacıyla gerçekleştirilen temasla olur. Ziyaret sonrası, Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin dönüşte devlete sunmuş olduğu *Sefaret-nâme* adlı mufassal rapor, batının üstünlüğünü böylelikle belgelendirilmiştir. Fakat Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin *Sefaret-nâme* adlı mufassal raporu, Batı medeniyeti hakkında her alanda bütüncül bir yapı olduğu mesajını vermesine rağmen devlet tarafından doğru değerlendirilememiştir. Raporun kısıtlı alanlarda (askerlik, matbaacılık ve mimarlık) sonuçları görülmüştür (Akyüz, 1995, s. 5-6). Modernleşmeyi sadece şekilde sanan devlet adamlarının düşünüş ve değerlendirme tarzının gerçekçi ve akılcı olmaması; yeniliklerin doğru ve zaruri bir yönde ilerletilmemesi, bilgi birikimine ve devlet adamı sezgisine sahip kişilerin olmayışı bunda büyük rol oynamıştır. Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin göz ardı edilen *Sefaret-nâme* adlı mufassal raporu, ne zaman ki Batı'nın kültürel, ekonomik ve siyasal alanda ileri seviyelere gitmiş olduğu yönetim tarafından tam manasıyla anlaşılmış, o vakit *modernleşme* tek yol olmuştur. Fakat bu süreçte *Batılılaşma* önünde en büyük engel, devlet yönetimi ve aydın kesim içinde iki taraflı görüş ayrılığı ve çarpışmanın varlığıdır. Osmanlı Devleti, XVII. yüzyılın sonunda ilk yenilgilerle Batı'nın üstünlüğünü fark etmiştir. Avrupa'nın üstünlüğünün araştırılması neticesinde birçok alanda olduğu gibi öncelikli olan eksikliklerini görmüşlerdir. Ancak yenileşme hareketi, Batı karşısında ordunun zayıflığı ve teknik eksikliklerinden ibaret sanılarak kısıtlı bir alanla sınırlı tutulmuştur. Devlet içindeki Garp ve Şark yanlısı iki görüşün çekişmesi, yapılması zaruri olan yenilikler ve atılacak adımlarda gecikmelere sebep olmuştur. Yenileşme gayreti '*gavur icadı*' söylemi ile Batı'nın teknik üstünlüğünü gören iki tarafın 150 yıl süren çarpışması sonunda, modernleşmenin esasına inemeyen bir süreç yaşanmasıyla sınırlı kalmıştır. II. Mahmut ve Abdülmecit yönetimlerinde, meselenin temeline inmeye çalışılarak Batı karşısında oluşan büyük gelişmişlik farkını kapatmaya yönelik hamleler yapılmıştır. Alınan kararlarla geçmişteki yüzeysel uzlaşmalardan öteye geçen adımlar atılarak aradaki fark kapatılmaya çalışılmıştır. Bu süreç zarfında halkın büyük çoğunluğu yönetimde olan bitenden ve *Batılılaşmanın* rüzgârından habersiz yaşananlara uzak kalmıştır. Tanzimat'ın ilanına kadar neredeyse durumun bu şekilde ilerlediği görülmektedir. Sultan Abdülmecid döneminde Hariciye Nazırı Koca Mustafa Reşid Paşa tarafından 3 Kasım 1839'da okunan *Tanzimat Fermanı (Gülhane Hatt-ı Hümayûnu)* ile ilk kez kesin çizgilerle *Batılılaşmanın* tanımı yapılmıştır (Ülken, 2014, s. 2-9). Tanzimat'ın ilanı ile birlikte devletin eski gücüne kavuşma çabaları ve çağdaş dünya düzeni içinde Batı ile temas kurulduğunda olması gereken bütüncül bir *modernleşme*, bu süreçten sonra yasal zemine oturtulmuştur. Hemen hemen her alanda üstünlüğü kabul edilen Batı ile temaslar sonrası Osmanlı aydınlarının büyük bir bölümü tarafından da *Batılılaşma* benimsenmiştir. Bu süreçte *Batılılaşmanın* öncelikle hangi alanlarda ve ne ölçüde gerçekleştirileceği tartışmalarını beraberinde getirmiştir. *Batılılaşma* sürecinin en şiddetli tartışıldığı dönemin tanıklarından olan Ahmet Mithat Efendi, *Batılılaşma* ile içinde millî hususiyetlerin de olduğu tartışmaya açıklık getirecek tespitlerde bulunmuştur. Ahmet Mithat Efendi, *Avrupa'da Bir Cevalan* adlı eserinde tecessüsle *Madam Gülnar dö Lebedefi* sorguya çeker "Benim kendisinden en büyük intizar ettiğim şey

Rusya'daki teceddüdat ve tenevvürat-ı fikriyenin derece-i sahihasını ve Rus milletindeki usul-i maişet-i kadîme ile ahlâk ve âdâb-ı millîye gibi hasâis-i mânavîyeyi öğrenmek." (Okay O. , 2008, s. 55). Ahmet Mithat Efendi, Osmanlı devlet adamı ve aydınının çekincelerini dile getirmiş ve en büyük sorunlarının da tercümanı olmuştur. *Batılılaşma* yolunda Avrupalı eserlerin Türkçeye aktarılmasında akla gelen pek çok soruya cevap bulmaya çalışmıştır. Avrupa'ya karşı her zaman Türklerin fazilet ve civan mertliğini de bu vesile ile övmüş ve cesaretini ön plana çıkarmıştır. Şemseddin Sâmî'nin de aynı minvalde *Güneş* mecmuasındaki makalelerinde bu tenkitlerin ve düşüncelerin benzerini konu edindiği görülmektedir. Bu noktada en çok dikkat çeken husus Batı'yı tanıyanların onlardan daha önce Batıyla tanışanlara oranla çok daha kuvvetli bir biçimde *Batılılaşmayı* kendi toplumlarına mal etme arzusu taşıyor olmalarıdır (Hanioğlu, 1992).

Osmanlı Devleti'nin *Batılılaşmasının* ilk adımları arasında hiç şüphesiz Batı kaynaklarına ulaşmanın yolu olan *Tercüme ve Matbuat* olmuştur. *Tercüme ve Matbuat* ile orduda ve devlet yönetimi içinde gerekli olan temel kaynaklara ulaşılması, bu alanlarda yetişmiş kişilerin ihtiyaç duyduğu Avrupa eserlerinin tercüme edilmesi ve basılması amaçlanmıştır. Bu niyetle Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa ziyareti sonrası hazırladığı detaylı raporla harekete geçilmiş ve *Batılılaşmanın* kültürel alanda dâhil her türlü müessesenin ilerlemesi için gerekli eserlerin temini için 1726'da kurulan ilk resmî *Tercüme Odası*² açılmıştır. *Tercüme Odası*, başta ordunun eksiklikleri olmak üzere matematik ve fen bilimlerine de yönelmiştir. Devletin eski gücüne kavuşmasının, öğrencilerin Avrupa'nın bilim ve ilim kaynaklarını okuyabilmesi ile mümkün olacağı üzerinde hemfikir olunmuştur. Fakat *Tercüme Odası* Batı eserlerinin öncelikli olanlarını dahi göz ardı ederek aksi yönde tercüme yapmış, Doğu eserleri istikametinde yol almıştır. 1728'de kurulan ilk matbaa da *Tercüme Odası*'nın (Tercüme Odası varlığını devletin yıkılışına kadar sürdürmüştür) öncelik verdiği Doğu eserlerini yayımlamıştır. *Modernleşmenin* yaşam bulması için gerekli Batılı rasyonel ve pozitif eserlerin varlığı hissedilememiştir. Tercüme eserler cihetinden medeniyetin bir bütün olmasından hareketle tarihî süreç içinde ihtiyaçların göz ardı edildiği ve dengeli bir yaklaşımın olmadığı görülmektedir. Bu bağlamda *Batılılaşma* yolunda tercüme eserlerin seçimine dayanak olan düşünceyi Hasan Ali Yücel "Medeniyet bir bütündür. Şarkı, garbı, yeni veya eski dünyası şahsiyet farklarıyla bu bütünün birer tezahürü sayılabilir." diyerek önem arz eden bir noktaya dikkat çekmiştir (Yücel, 1940, s. 1). 3 Kasım 1839 *Gülhane Hatt-ı Hümayûnu* fermanının ilanıyla Batılılaşma-yenileşme resmî boyut kazanmıştır. *Batılılaşmanın* en güçlü argümanı olan Tercüme faaliyetleri artık sultanın fermanı ve güvencesiyle kısacası devlet eliyle ilerleme kaydedecek zemine sahip olmuştur. İlk olarak *Encümen-i Dâniş* adıyla Cevdet Paşa'nın hazırlamış olduğu beyannamenin Takvim-i Vakâyi'de yayımlanmasından sonra padişah Abdülmecid'in de bizzat katıldığı bir törenle 18 Temmuz 1851'de Divanyolu'ndaki Darü'l Maarif binasındaki kurum açılmıştır. Bunu, Tophane Müşirliği Kalemî ve Bâb-ı Âlî'deki Tercümesi Odası izlemiştir. Bu vesile ile tercüme eserlerin hızla çoğalması, Batı kültürünün Osmanlı toplumuna ve edebiyatına girmesine büyük katkı sağlamıştır. Batı medeniyetine açılan kapı olan tercüme faaliyetlerinin öncü devlet kurumu olan Bâb-ı Âlî Tercüme Odası, Mektubi-i Hariciyye Kalemî ile Tahrirat-ı Hariciyye Kalemî iç ve dış yazışmaları yürütmek için; Matbuat-ı Ecnebiyye Kalemî ise yabancı basında çıkan olumsuz haberleri ve algı amaçlı yazılanları tektip etmek, yabancı basını Osmanlı Devleti ve siyaseti hakkında bilgilendirmek için açılmıştır. *Batılılaşma* yolunda atılan adımlar arasında Osmanlı Devleti'nin uluslararası hukukla ilgili anlaşmazlıkları ve vatandaşlarını ilgilendiren konularda rehberlik edecek fikir veren *Bâb-ı Âlî İstişare Odası* gibi önemli birimlerin

2 "Osmanlı Devleti'nin Lâle Devri'nde III. Ahmed ve sadrazamı Damad İbrâhim Paşa tarafından Yunanca, Latince, Almanca, Arapça ve Farsça'dan çeşitli alanlardaki eserler Arapça'ya ve Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Yoğun ve önemli bir tercüme dönemi olarak değerlendirilebilecek bu dönemde hem tercüme heyetleri mârifetiyle (Kaya, s. 145) hem de bireysel çabalarla çeviriler yapılmıştır." (Macit, 2011, s. 504)

tercüme faaliyetlerinde yer alan dış temsilciliklere sahip iyi örgütlenmiş yapılar da görülmektedir (Tanpınar, 2008).

II. Abdülhamid döneminde Telif ve Tercüme Dairesi bünyesinde devlet eliyle tercüme işiyle ilgilenilmiştir. Telif ve Tercüme Dairesi, 1879'da Maarif Nezareti'nin merkez teşkilatındaki değişiklikler sonucu Nezaret bünyesinde açılan dairelerden olmuştur. Asıl niyet, Maarif Nezaret'ine bağlı bir kuruluş olarak tercüme faaliyetlerini yönetmektir. *Telif ve Tercüme Dairesi* oluşturulmuştur. Dairenin müdürlüğüne edebiyatçı olarak bir dönem Ahmed Hamdi Efendi'nin de getirildiği bilinmektedir. Telif ve Tercüme Dairesi 31 Aralık 1881'de kapatılarak, yerine "Encümen-i Teftiş ve Mu'âyene Heyeti" kurulmuştur. Maarif Nazırı Ahmet Şükrü Bey zamanında tekrar gündeme alınıp Maarif-i Umûmiye Nezareti'nin merkez teşkilatlarını faal hâle getirmek ve düzenlemek için yaptığı çalışmalar kapsamında 30 Temmuz 1914'te bir nizamnameyle *Telif ve Tercüme Dairesi* de dâhil olmak üzere beş birim açılması kararı alınmıştır.

Uyanış ve gelişme devirlerinde tercümenin rolünün devleti yönetenler tarafından anlaşılması bunda büyük etken olmuştur. Tanzimat'ın ilanına kadar olan süreçte *Tercüme Odaları* ve sonrasında açılan *Telif ve Tercüme Dairesi* dâhil *Batılılaşma* yolunda bütünlüğü sağlayacak çağdaş eserlerin Türkçe tercümesi konusunda her alanda olduğu gibi Türk edebiyatının yenileşmesine katkı sağlayacak eserlerin yayımlanmasında da zorluklarla ve tercüme yapacak kalifiye eleman sorunlarıyla karşılaşmıştır. Örneğin, Namık Kemal *Tercüme Odası* hakkında "*İş basmacılığın bu devirlerinde devletin tasdikine arz olunmaksızın mülkümüzde bir kelime tab'na cevâz yok idi. Hatta gazetelerin her nüshasına basılmadan evvel kâh Maarif Nezareti kâh Tercüme Odası ve kâh daha büyük zâtlar bakardı.*" diyerek dönemin tercüme faaliyetlerinin başka bir yönüne dikkatleri çekmiştir (Yılmaz Aydoğdu & Kara, 2005, s. 395). Namık Kemal'in *Tercüme Odası* hakkındaki tespitlerini destekleyen ve yaşanan aksaklıklara dikkati çeken bir açıklama yapan Abdülhâk Hamid Tarhan, tercüme konusundaki hassasiyetine şahit olduğundan hatıratında bahsetmiştir:

"*Namık Kemal, hüsn-i hatt meraklılarını istihfafta ihmal etmezse de kendi yazısı gayet güzeldi ve eminim ki, Tercüme Odası'nda iken Arifi Bey'den bu hususta teşvik görmüştür. Hem ne hacet, Namık Kemal de benim yazıma itiraz ederdi. Hatta mektuplarının birisinde 'yazın okunamıyor, sen adını yazmayı da bilmiyorsun, senin ismin Hamid değil Hâmid'dir. Benden haber al da ona göre imzayı koy' demişti.*" (Enginün, 2013, s. 120).

Ali Budak, *Batıya Doğru İlk Adımlar* başlıklı yazısında tercüme konusunda başka bir konuya da değinmiştir. Yapılan yanlışların evveliyatına değinir ve bu durumun tercüme yapan kişilerin mutaassıp kesimin tepkisinden çekinerek yaptıkları tercümelelerdeki cümle ve ifade değişikliğinden kaynaklandığını vurgulamıştır (Budak, 2008, s. 39). Tercüme faaliyetlerinde yapılanlar hakkında Ahmet Hamdi Tanpınar, bu konuda ilerleyişin gerisinde yatan sebeplerin farklı bir yönüne değinmiştir. Lale Devri'nde başlayan tercüme faaliyetlerinde istenilen yolun katedilemediği görüşündedir. İstenilen verim ve başarının elde edilememesinin sonucu olarak Avrupa eserlerini kendi dillerinden okumak zorunda kalan gençlerin olduğu bilinmektedir. Bunun dışında dil bilmeyen gençler de Acem ve Arap kültürünü Türk diline aktarma yerine onların kültürüne gitmeyi sistem içindeki medreselerin yönlendirmesiyle tercih etmişlerdir. Medreselerin eğitimlerini Acem ve Arap lisan eğitimine dönüştürerek neredeyse bu sebepten Türkçede bulunan, Acem ve Arap şair, tarihçi ve mutasavvıfların yer aldığı elli cilt eserin olmamasından yakınmıştır. Acem ve Arap kültürüne bağlı kalmak olarak gördüğü bu gayrete rağmen de kültürü halka indiremediğimizden görüşündedir. Bu düşüncesini "Bir cemiyet için en lüzumlu şey olan tecanüsü kaybettik" şeklinde aktarmıştır (Tanpınar, 2005, s. 79).

Tacettin Kayaoğlu, Türkiye’de Tercüme Müesseseleri adlı eserinde Batılılaşma yolunda tercüme faaliyetlerini anlamak için tarihe derinlemesine bakmayı önermiştir. Sadrazam Damat İbrahim Paşa’nın Sultan III. Ahmet’in desteğini alarak Avrupa’nın sanat alanında, kültür alanında, mimari alanda ve yeterli olmasa da bilim sahasında yer açmaya başladığı tespitinde bulunmuştur. Bu niyetle tercüme heyetleri oluşturulması ve matbaalar temin edilerek önemli eserlerin tercüme edilmesi sağlanmıştır. Fakat bunca iyi niyetli destek ve girişimlere rağmen bu işlerle iştigal olması gerekenler, asli görevlerini ikinci plana atarak zevk ve safahata dalmışlardır. Tabii olarak en başında bu ciddiyetsizliğin daimî tercüme heyeti kurmaya engel olmasına, her eser için ayrı heyet kurulmasından kaynaklı kurumsal bir kimlik ve anlayışı oluşturulamamasına dikkat çekmiştir (Kayaoğlu, 1998, s. 30-31). Tanzimat’tan evvel başlayan Batılı eser tercüme faaliyetlerinin ilerleyişin önünde en büyük engeli oluşturduğu görülmektedir. Zamanla kaybolacak olan ikilik yerini zihniyet değişiminin argümanları olan ilim, sanat, felsefe alanındaki eserlerin ve edebî eserlerin tercümelerinin okunmasının yaygınlaşmasıyla mümkün olmuştur. Zaruri olan temas ve faydalı olan tercümenin önemi kuşkusuz daha çok anlaşılmıştır (Ülken, 2020, s. 243). Orhan Okay, Büyük Türk Klasikleri adlı eserinde Osmanlı aydınınının ve okurunun, değişime ve gelişmelere yaptığı katkılar bakımından tercümelerin önemine şu sözlerle dikkat çekmiştir:

“Gerçekten de eski Yunan medeniyetinden başlayarak İskenderiye, Bağdat gibi ilim merkezlerinin teşekkülüne ve Rönesans’a kadar, bütün uyanma ve değişme hâdiselerinin içinde tercümenin rolü çok büyük olmuştur. Fertler arasında iletişim yoluyla gelişen ve zenginleşen bilgiler gibi, toplumlar arasında da medeniyet ve kültür iletişim yolunu temin eden vâsıta tercümedir. İşte edebiyatımızda da Tanzimat inkılâbında, sayıca fazla olmasa da çevirinin büyük rolü olduğu anlaşılmaktadır.” (Okay O. M., 1988).

Tercümenin Türk aydınlanmasında mekanik bir nakil aracı olmaktan çıkartılarak müellifin zihniyetini benimsemekle kalmayıp esasında varılmak istenen kültür ruhuna nüfuz etmek gerçekliği ile hareket edilmesi gerektiği anlaşılmıştır. Uyanış inkılâplarında Rusya, Avrupa ve gelişmiş milletlerin tercüme işine önem vererek ileri seviyede medeniyetlerini güçlü hâle getirmiştir. Tercüme işini Avrupalı devletlere göre sonraya bırakmış olan Rusların bile XVIII. yüzyıldan sonra millî karakterleri barizleştiren, Büyük Petro sonrasında Batı’nın eserlerini tanıma merakı zirveye çıkmış ve tesiri görülmeye başlanmıştır (Ülken, 2020, s. 221-230). Osmanlı Devleti, Avrupa ve Rusya’nın tercüme işine verdiği ehemmiyeti maalesef kendi içine kapandığı için verememiş, yaratıcılığını kaybetmiş biçimde yalnız İslam medeniyetinin kelim, mantık ve tasavvufa ait eserlerini şerh edilerek haşiyeler ve talikler yazılmıştır. Selçuklular ve Anadolu Beylikleri idaresinde başlayan tercümelerin yanında Osmanlı Devleti’nin kelim, tasavvuf ve mantığa dair tercümelerin çoğunluğunu oluşturmuş, edebî eserler pek az nakledilmiş ve felsefi eserlerin tercümesi mahdut bırakılmıştır. Bunun temelinde metin tercümelerinden ziyade şerhlere ehemmiyet verilmiş olması bulunmaktadır. İlk defa Garp’tan nakillerin yapılması (*Geographie-Cihannüma*), İbrahim Müteferrika’nın gayretleri, Sultan III. Ahmed, I. Mahmud ve Abdülhamid dönemlerindeki Garp ile temasın zamanına göre yeteri kadar yapılmamış olsa da Türk milletinin hakiki inkişafı iki âlem arasında feyizli bir yola girildiğinin açık delilleri olmuştur. Batılılaşma yolundaki tercüme teşebbüsleri zamanla büyümüştür. Batının ilim ve felsefe eserlerinin tercüme edilmesi Batılılaşmanın münasebetlerini artırmış, pek çok zengin ve mütenevvi tercümelerin yapılmasının önünü de açmıştır (Ülken, 2020, s. 231-242). Tercüme faaliyetleri konusunda bu görüşü destekler minvalde, Osmanlı Devleti’nin yüzyıllarca Batı’nın kültür ve ilmine kapalı kaldığını söyleyen Dündar Akünal, Osmanlı toplumunu Avrupa’dan habersiz inzivaya çekilmiş olarak görmektedir. Örnek olarak da Münif Paşa’nın “*orsa boca gitmektedir*”³ sözünü hatırlatmaktadır. Tercüme faaliyetinden

3 Bir denizcilik terimidir.

hareketle bulunduğu çağın dışında yaşayan bir toplum olarak görmektedir. Yirmisekiz Mehmet Çelebi ile başlayan yenileşme çabalarının Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile de hemen çözümediği görüşündedir. Bunların en temel sebeplerinden biri olarak Avrupa'dan tercüme eserlerin az sayıda olmasını ve yazılı kültürün gelişmemiş olmasını göstermiştir. Avrupa kültürünün Osmanlı Devleti'ne girmeye başlamasının dahi yirmi yıl hazırlık sürecine ihtiyacı olduğu fikrini savunmuştur (Akünal, 1985, s. 452). Fakat Tanzimat'tan sonra yapılan tercüme Garp veya Şark'tan olsun, zengin ve canlı olmakla birlikte *Batılılaşma* açısından gerekli şeyler, çok eksik ve zayıf kalmıştır. Bunun sebeplerinden ilki Tanzimattan sonra yapılan tercümelemlerin dağınık ve tesadüfi olmasıdır. Mütercimlerin heves ve ihtiyaçlarına göre gelişen bir mahdut doğmuş olmalarıdır. Bir diğeri ise tercüme usul ve üslubunun tam bir müessese olarak oturmuş olmamasıdır (Ülken, 2020, s. 243-259).

Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nin *Batılılaşma* çabaları içinde Tanzimat Fermanı'nın ilanından başlayan bütün süreçleri içine alan tercüme faaliyeti, güçlü bir medeniyet seviyesine çıkmak ve modernleşme çabaları her iki dönemlerde yönetici ve aydınlarca destek görmüştür. Bunda tercüme miktarı ve eserler incelendiğinde, verilen ehemmiyet objektif olarak görülmektedir. *Tercüme Odası* eleştirilecek yanları olmasına rağmen yaratmış olduğu etki, dönemin şartları içinde yadsınamayacak kadar büyük bir öneme sahiptir. Tanzimat'ın ilanından son dönemlerine kadar yapılan tercüme eserler, nicelik ve nitelik olarak Türkiye Cumhuriyeti dönemindekiler ile kıyaslanmayacak kadar az olmuş olsa da bütün medeniyetimiz göz önüne alındığı zaman tercüme faaliyetinde hem sayıca hem de nitelik olarak kayda değer bir noktaya gelinmiştir. Devlet eliyle ve girişimci yayınevlerinin çabalarıyla kültürel değişim anlamında önemli eserlerin çevirisi ve atılan adımlar günümüzde birçok alanda ileri seviyede olmamıza katkı sağlamıştır (Ülken, 2020, s. 263-265).

Edebî Tercüme ve Çağdaşlaşma İlişkisi

Türk kültür ve edebiyatının gelişmesinde tercümenin önemli münasebeti olur. Hangi millete ait olursa olsun başka milletlerin edebiyat ve kültürlerinden beslenmeden veya etkileşimde bulunmadan gelişemez ve kendisini geliştiremez. Edebiyat ve kültür hem aldıkları hem de verdikleriyle varlıklarını korur ve gelişme gösterirler. Büyük kültür değişmelerinin temelinde bu anlayış ve yaklaşım yatmaktadır. Türk edebiyatı da Avrupa'nın edebî, siyasi, felsefi ve kültürel birikiminin vasıtasıyla değişim ve ilerlemeyi sağlamaya çalışmıştır (Enginün, 1999, s. 68). Tercümenin Türk kültür ve edebiyat üzerindeki tesirine Mehmet Rifat, *Çeviriyi Düşünmek* başlıklı yazısında açıklamıştır:

“Demek ki, çeviri ister tarihsel açıdan ister bilişsel-düşünsel bir olgu olarak, ister sonuçlanmış bir ürün biçiminde, isterse de bireysel bir yaratma olarak ele alsın, ortada insanın kültür evrimiyle kesişen çoğul yapı, çok yönlü bir ilgi alanı söz konusudur. [...] Dil-kültür olgusunun kaynağına dönerek adlandırmanın da bir “şey”i sözcüklere çevirmek olduğunu; dünyayı tanımanın bilmenin de bir çeviri olduğunu; dünyayı kendi diline çeviren bir düşünce olmadan, dünyanın bir anlam taşıyamayacağını söyleyenler de var” der (Rifat, 2021, s. 7).

Tercümenin kültürler arası iletişim aracı olduğu şüphe götürmezdir. Aydınlar tarafından da Batı ile iletişim için edebî eserlerin tercümesi elzem bir husus olarak görülmüştür. Tercümenin toplumların ve medeniyetin gelişmesinde vazgeçilmez bir öneme sahip olduğu düşüncesine dayandırılarak toplumların gelişmişliğinin veya geri kalmışlığının gelişme ve değişmelerin dinamiklerinin tercümelemler aracılığıyla yeniliği sağladığı düşünülmektedir. Büyük ölçüde anlamını ve geçerliliğini yitirmiş olan Doğu edebî eserleri (kavramları) modern göndermelere ihtiyaç duymuştur. Batı'daki değişime bu açıdan bakıldığında bunun bir mucize olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü Batı, yeni bir paradigma oluşturmayı

başarmıştır. Rönesans ve reform hareketlerinin oluşması ile deniz yollarının açılmasıyla büyük servetler elde etmesinin de ötesinde başarının temelinde kavram alışverişini yapabilecek tercüme faaliyetlerini yürütmeleri yatmaktadır. Bunun neticesinde milletlerin dil ve edebiyatı yol kat etmiştir (Tarakçıoğlu & Fidan, 2021, s. 13-29). Tercüme meselesi her millet ve memleket için önemlidir. Başka dillerdeki ilim ve edebiyat kitaplarını iyi anlayan ve iyi bir tercümenin nasıl yapılması gerektiğini bilen kişiler, dünyanın muhtelif dallarında olduğu gibi edebiyatındaki kıymetleri keşfeden mütercimlerdir (Devrim, 1999, s. 12-13). Bu düşünce ile Avrupa edebiyatından faydalanma ve *Batılılaşma-muasırlaşma* istikametinde yeniliğimizin yolu tercüme olmuştur. Modern edebiyatımız tercümeyle başlamıştır ve yine hedeflere doğru tercüme eserlerle devam edilmiştir. Tanzimat devri edebiyatçıları her şeye yeniden başlamak gerektiğini bilmişlerdir. Eski edebiyatın kalıplarıyla öğretici ve eğitici olmayacağını bilmişler bu nedenle yeni bir edebiyata Avrupalı eserlerden tercüme edilerek faydalanmayı tek çare olarak görmüşlerdir (Yılmaz, 2002, s. 31-35). Ancak ilk tercüme eserlerdeki mantık büyük eserlerin naklinden ziyade, basit eserlerin tercüme edilmiş olması *Batılılaşma* yolunda büyük eserlerle karşılaşılmasına engel olmuştur (Enginün, 1999, s. 68).

Türk edebiyatında *Batılılaşma* 1950'li yıllarda Fransız edebiyatına yönelik Osmanlı *Rönensans*'ı gibi coşkuyla karşılanmıştır. Gülmete Yuva, tercüme faaliyetlerinin büyümesini ve Fransız edebiyatından beslenme gerekçemizi *Modern Türk Edebiyatının Fransız Kaynakları* adlı eserinde “Yenilik kaynağı olarak “yabancı”ya gidiş, edebiyatta yaygın bir yoldur. Goethe edebiyatta başka geleneklere açılım fikrinin şiddetli bir savunucusudur: “Kuruyan ulusal edebiyatlara yabancı hayat verir. [...] Her edebiyat, eğer yabancı bir katkı olmazsa kendisinden sıkılır.” cümlesiyle açıklamıştır (Yuva, 2011, s. 22). Cevdet Perin, *Batılılaşma* sürecindeki Fransız edebiyatının tesirli olmasını Tanzimattan sonra tamamıyla Türk edebiyatında inkişaf eden bir durum olmasına bağlamıştır (Perin, 1946, s. 5). Aksi yöndeki iddialara, Ömer Seyfettin'in bu düşüncesini destekler mahiyetteki görüşü, gençlerin ve yazarların Fransız edebiyatına yönünü dönmesi üzere dile getirdiği şu sözleri ile cevap vermiştir:

“Tabiata muhalif edebiyatımızın birbirinden farklı muhtelif devreler geçirdiğini idda etmek manâsızdır. Edebiyatımızın tarihini yazanlar, tabii olmaktan ziyade sunî bir tasnif veyahut taklit saikasına mağlup olarak bunu yapmışlardır. Mutlaka bir devre istiyorsanız, söyleyelim – bu öyle muhtelif ve müteaddit değil – ancak iki devre vardır: 1. Şarka doğru: İran'a; 2. Garba doğru: Fransa'ya. Vaktile Şarka doğru, İran'a gidenleri bugün Garba gidenlere benzetebiliriz. Onlar sözde Türkçe yazdıkları dîvanların yanına şöhret ve iktidarlarını teyit ve takviye için birde Farisi dîvan yapmasını ihmal etmezlermiş. Şimdiki gençlerin Fransızca manzum ve piyesler tertip edip iftihar etmeleri gibi...” (Perin, 1946, s. 5-6).

Avrupa edebiyatı ürünleri roman, hikâye, şiir, tiyatro, gazete, dergi ve diğer türler hızla Türk edebiyatında kendini göstermeye başlamıştır. Bu tesir, taklit ve uyarlama eserlerin millî ve mahallî unsurlarla harmanlanarak yeni bir oluşum ile Batılılaşan Türk edebiyatında önemli bir etki oluşturur (Okay, 1988, s. 306-307). Bu tespitleriyle Türk edebiyatımızda gazetecilik, değişik konularda çeşitli kitapların müellifi ve bestekârı olarak; kitap, gazete ve dergi sayfalarındaki yazıları, fıkra ve anlarıyla dönemine katkı sağlamış olan Ahmet Rasim, Ahmet Mithat Efendi'nin *Tercüman-ı Hakikat* gazetesindeki yazılarından etkilenerek yazarlığa ilgi duyduğundan bahsederken bunun en büyük sebeplerinden biri olarak Ahmet Mithat Efendi ve şürekâsının tercüme ettiği eserleri okuyarak bir merhale elde ettiğini vurgulamıştır (Rasim A. , 1983, s. 5).

Tercümenin, Tanzimat edebiyatıyla başlayan gençler üzerindeki etkisi azımsanmayacak kadar büyüktür. Batılı eserlere ilgi duyan ve yenileşme sürecinde Batılı muadillerine yakın açılan orta öğretim ve lise

düzeyindeki okullarda okuyan gençlerin rağbet ettiği görülmektedir. Özellikle gençlerin şiir sanatıyla ilk temaslarını daha çok tercüme üzerinden kurdukları görülmektedir (Gariper, 2018, s. 16). Ahmet Rasim, gençlerin edebî eser ve türlere olan ilgilerinden bahsederken tercüme tesirini “Bunun hanedeki tesiri tek tük hikâye yazarlarının ortaya çıkmasıyla tercüme romanların çıkmaya başlamasıyla, gazetelerden birkaçının roman tefrika etmeleriyle görüldüğü gibi gençler arasında da garp eserlerine doğrudan doğruya bir temayül uyandırılmasıyla bir gelişme ortaya koyuyordu” diyerek aktarmıştır (Rasim A. , 1980, s. 78). Mustafa Nihat Özön, hevesle dil öğrenme çabasının Tanzimat’la birlikte başladığını söyler. Bu dil, öncelikli ve rağbette olan Fransızcadır. Hatta Tahir Ömerzade Yusuf Halis Miftah-ı Lisan adında Farsça manzum sözlük geleneğini örnek alan Fransızca-Türkçe sözlük hazırlar. Fransızca eserlere olan ilgi ve dil öğrenme modası Fransızcadan ilk manzum tercüme Şinasi tarafından yapılmasındaki etkenlerdendir (Özön, 1999, s. 207). Özellikle bütün dünyayı tesiri altına alan Fransız Romantik yazarları okurlar. Böylelikle ilk açılan dil okulu da Fransızca olur ve Batılı eserler olarak Fransız edebiyatı eserlerini okuyarak Türkçeye tercüme etmeye başlanmıştır. Batılılaşma yolunda Türk edebiyatının kendine yön bulma ve kendini tanıma çabası birçok eksikliğin tespiti ve yapılacak yeniliklerin neler olması gerektiği yönünde ilerlediği de görülmektedir. Örneğin Batılı örneklerine benzeyen üniversitelerin açılması kararıyla *Darü’l-fünun* kurulmuştur. Doğal olarak üniversitelerin ihtiyacı olan kitapları yayınlamak için *Encümen-i Dâniş’in* kurulmuş (1962), bir yıl sonra halkın anlayacağı ilmi yaymak için de *Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye’nin* (1863) kurulmuş ve devamında Batı dillerinden eser tercümeleri çoğalmıştır. Bu dönemde Fransızcadan tercüme eserlerin çokluğu dikkatleri çekmektedir. Tercüme edilen eserler içinde Batı’dan yapılan ilk edebî tercüme Münif Paşa’nın Fransızcadan tercüme ettiği *Muhaverât-ı Hikemiyye’* dir (1859). Orhan Okay, Türk edebiyatının kendine yön aradığı bir dönemde tercümenin önemini, fikrin ağırlıklı olarak mana bulduğu Batı’dan ilk tercüme olan felsefi diyaloglar içeren *Muhaverât-ı Hikemiyye’nin* ilk edebî tercüme olduğunu diyalogların önemli bölümünün, yayımlanmadan yani o tarihlerden altmış yıl kadar evvel, reisül-küttab (dışişleri bakanı) makamında bulunan Âtif Efendi’nin “*zındık*” diye vasıflandırdığı Voltaire’den çevrilmiş olmasına dikkati çekmiş ve Münif Paşa’nın şu sözünü nakletmiştir:

“*Edebiyat-ı Garbiyye aksâmından diyalog yani muhâvere tabir olunur bir usûl vardır ki iki veyahut daha ziyade eşhas beyninde mükâleme suretinde tahrir kılınır.Bu tarik kudemâ-yı Yunan’ın dahi meslek-i kâdimi olup hatta Felâtun’un dahi bu vadide hayli âsârı mevcut ve meşhurdur... Bu usulün iki büyük fâidesi olup birisi beyan olunan madde hakkında vârid olan itirazatı dahi def’eylediğinden vuzuh-ı tam istifade-i meram olunması ve diğeri mevzu-ı bahs her ne kadar mesâil-i amîkadan olsa yine mucib-i kelâl şebk ü rağbetle mütalaa kılınmasıdır... Muhâreve-i Hikemiyye erbâb-ı mütalaaaya eğlence olduktan başka tahsil-i ilm ü marifete dahi medar olduğu cihetle hem mugaddi hemde leziz bir meyve-i hoşgüvâre müşabihtir. İşbu usûl-i mehâsinsümûl bizce meçhul olduğundan bu babda ebnâ-yı vatana bir ilm-i icmâlî vermek üzere Avrupa hükemasından Volter ve Fenelon ve Fontenel’den bazı muhaverat-ı hikemiyyelerini Türkçeye nakil ve tercüme eyledim.*” (Okay, 2010, s. 87-88).

Orhan Okay, Münif Paşa’nın bu sözünü Tanzimat edebiyatının mukaddimesi gibi görür. Batı edebiyatından bize bilinmeyen edebî türleri tanıtan olarak hem eğlendirip hem de eğlendirirken öğreten bir yöntemi seçerek başka bir gözle bakmayı da sağladığını vurgular. Bu açıdan Türk edebiyatının Batılılaşma yolunda Batı’dan roman, hikâye, makale, tenkit, deneme, şiir gibi birçok modern türün tercüme edilerek çoğalmasını, bunu da Fenelon’un *Telemaque* adlı eserini tercüme eden Yusuf Kâmil Paşa’ya kapı araladığı başkaca tercümelere imkân sağladığı tespitinde bulunur (Okay, 2010, s. 88). Ahmet Hamdi Tanpınar, *Muhaverât-ı Hikemiyye* hakkındaki mülâhazatı üzerinden “*Münif Paşa, Tanzimat hareketinin, tercüme yolu ile ahlak prensiplerini münakaşaya koyan adamdır denilebilir.*” demektedir. İnci Enginün, Ahmet Hamdi Tanpınar’ın bu sözlerini böylelikle günümüz araştırmacılarına

“Kültürlü bir araştırmacının temel kaynaklardan birini nasıl ortaya çıktığını görmekteyiz.” der. Aynı biçimde tercüme Ahmet Mithat Efendi'nin eserlerinde büyük tesiri olduğunu da belirtir (Enginün, 1999, s. 69). Gürsel Aykaç da aynı minvalde Tanzimat devri Türk edebiyatının *Batılılaşma* sürecindeki tercümeden beklentiler doğrultusunda Ahmet Mithat Efendi'yi örnek gösterir. Tercümelerini edebiyatımızdaki *Batılılaşma* ile ilişkilendirir. Ahmet Mithat Efendi'nin Fransız klasiklerinden yapmış olduğu tercümeyle kolay, anlaşılır ve büyük kitlelere Batı eserlerini ulaştırmayı başarmış olarak görmektedir (Aytaç, 2016, s. 45). Ahmet Mithat Efendi'nin *Batılılaşma* yolunda Avrupa klasiklerinin tercüme edilmesi üzerine Tercüman-ı Hakikat gazetesinde yazmış oldukları ayrı bir araştırma konusu olarak Ramazan Kaplan tarafından ele alınmıştır (Kaplan, 1993).

Fakat her ne kadar tercümenin önemini vurgulamış olsa da Halit Ziya Uşaklıgil tarafından Ahmet Mithat Efendi eleştirilmiştir. Ahmet Mithat Efendi'nin tercümelerini edebî bir kıymete haiz olmayan olarak eserler olarak nitelemiştir.

“Ahmet Mithat Efendi'nin tercüme her şeyden ziyade mahsulün bereketini temine çalışan bu ibzalkâr (cömert) muharririn (yazarın) aculane (aceleci) bir hareketiyle sayfa sayfa okunarak serbestçe naklolunmuş eserlerdi. Hatta bunların arasında tamamen edebî denecek bir kıymeti haiz olmamakla beraber hiç olmazsa aslı ile sadıkane bir mütabakat (doğru bir bağlantı) muhafaza edecek surette tercüme edilmiş olmaları arzu edilebilen Dumas Fils'in *La Dame aux Camelias* (Kamelyalı Kadın) ve Octave Feuillet'in "*Bir Fakir Delikanlının Hikâyesi*" romanları bile yine her türlü takayyüitten azade (bağdan uzak) bir serbesti (serbestlik) ile naklolunmuştu. *Telemaque*⁴ terceme-i meşhuresi (ünlü çevirisi) bir tercüme değil aslından muktebes (alınmış) "*Şefikname*"⁵ nazire kabilinden (karşılık olarak) yazılmış bir atik (eski) üslup numunesiydi (örneği idi)” (Uşaklıgil, 2008, s. 469).

Fransız edebiyatından tercüme yoluyla kültür hayatımıza inkişaf eden tesirin Türk edebiyatını Batılılaşma yolunda yaklaştırdığı kadar bazen eksik tercüme ve tam bir taklide düşen edebiyatımızın aynı yerinde sayıyor olması milletimizin bünyesinde oluşacak yerli edebiyatın önünde engel olmuştur. Ancak XVII. yüzyılda aynı dönemde Fransız edebiyatı tesirinde ilerleyen Rus edebiyatı bu süreci yerli edebiyatına evrimleştirip orijinal Rus edebiyatı haline getirmeyi başarabilmiştir (Perin, 1946, s. 6). Türk edebiyatının Batılılaşma sürecinde tercümeleri yavaşlatan bir diğer olumsuzluk ise Müslüman-Türk kültür yapılarına uygun eserlerin Türkçeye tercüme sorunu olmuştur. Bu sorun hem eserin orijinalliği hem de uyum konusunda problem oluşturmuştur. İnci Enginün, tercüme konusundaki tecrübeye dikkati çeker. Roman, hikâye ve tiyatro gibi çeviriler hakkında edebiyat tarihi kaynaklarında mevcut bilgiler olmasına rağmen pek azının incelenmiş veya yeterince araştırılmamış olmasından sorunların varlığına dikkati çeker. Tercümelerin kim tarafından ve ne amaçla Türkçeye tercüme edildiği hakkında bilgi sahibi olunmadığı gibi asılları ile karşılaştırılıp nedenli doğru tercüme edildiği konusunda ayrıntılı çalışmalara ihtiyaç olduğunu söyler (Enginün, 2007, s. 69). Örneğin, Batı'dan yapılan ilk edebî tercümemiz ilk adım edebî eser Münif Paşa'nın Fransızcadan tercüme ettiği *Muhaverât-ı Hikemiyye* eseri için Ahmet Hamdi Tanpınar “*Münif Paşa, Tanzimat hareketinin, tercüme yolu ile ahlak*

4 Fenolen'in yazdığı *Telemaque* adlı eser 1862'de Yusuf Kamil Paşa tarafından çevrilerek basılmıştır. (Uşaklıgil, 2008, s. 469).

5 “Ünlü Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin tarihe Edirne Vakası olarak geçen olayın ardından idamı üzerine yazılan kitap. Vakanüvis Mehmet Şefik Efendi, her zaman yanında bulunduğu Şeyhülislam Feyzullah Efendi'yi aklamak üzere olaydan elli sene sonra Şefikname'yi yazar Aslında bir tarih kitabı olan bu eserin özelliği Cahiliye devri Arap şairlerin kullandığı kelimelerden, rumuzlar, işaretler ve atıflardan oluşan ağır dildir. Zamanın padişahı III. Mehmet ve yüksek seviyedeki ulema dâhil kimse kitaptan bir şey anlamayınca da kitabın açıklamalı yeni baskısını (Şerh-i Şefikname) yayınlar. Ancak Tarihçi Celaleddin Mahmut Paşa'nın Ravzatü'l Kâmilin adıyla yaptığı şerhe kadar (1872) kitabın anlaşılması mümkün olmamıştır.” (Uşaklıgil, 2008, s. 469).

premsiplerini münakaşaya koyan adamdır denilebilir.” demiştir (Enginün, 1999, s. 69). Fakat Ahmet Hamdi Tanpınar, edebî sahadaki yenilerin bu şahsiyetten fazla bahsetmemesinin nedenini Münif Paşa’nın 1864 sonrası siyasi hareketlere uzak durması olarak görür. Ancak buna rağmen Ebüzziya Tevfik’in kendi neslinin yenilik ve tercüme faaliyetlerinde ona borçlu olduğunu da unutmadığını da belirtir (Tanpınar, 2008, s. 170-172). Münif Paşa’nın tercüme eserinin ön sözü, Tanzimat edebiyatı ve devrin edebiyatçılarının ortak görüşünü ifade etmekle birlikte bilinmeyen edebî türlerin tanıtılması ve müsamahalı bir gözle Batı edebiyatına bakışıyla *Batılılaşma* yolundaki yeni edebiyatın mukaddimesidir (Okay, 2010, s. 88). Tercüme faaliyetleri vesilesiyle paylaşılan bilgi ve kültürü, bir milletin gelişiminin temel dinamiği olarak görür. Şüphesiz bunun imkânı da tercüme eserler ile elde edilebilmektedir. Eski Yunan’dan, Rönesans’a kadar olan medeniyet geçmişine bakıldığında dünyayı ve toplumları etkileyen en büyük değişimlerin temelinde tercümenin olduğunu görülmektedir (Okay, 2010).

Tanzimat’tan önce başlayan Avrupa’yı tanıyan ve Batılılaşma hayranı yazarlarımızın hatırat, layiha ve mahallelerine bakıldığında hayallerinin yanında kendilerince uygun gördükleri metinleri tercüme etmekle yetindikleri görülmektedir. Temelde Avrupa’ya duyulan hayranlık geri kalmış ve eksiklikleri öfke ile birleşmiş eserlere yansımıştır. Türk edebiyatının kendine yön bulma ve tanıma çabası birçok eksikliğin tespiti ve yapılacak yeniliklerin neler olması gerektiği fikrinde bazen önüne geçmiş olduğu da görülmektedir. Bütün bu olumsuzluklara rağmen tercüme yine de zenginliğini beraberinde getirmiştir. *Darülfünun*’un açılması, bu üniversitelerin ihtiyacı olan kitapları hazırlamak üzere *Encümen-i Dâniş*’in kurulması, halkın anlayacağı ilmi yaymak için *Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye*’nin açılması, *Batılılaşma* yolunda tercüme faaliyetlerine yardımcı olmuş ve hiç şüphesiz birçok sorunun çözümünü de beraberinde getirmiştir (Enginün, 1999, s. 68-69).

İnci Enginün, tercümelerin eskiye nazaran yabancı eser okuma alışkanlığını artırdığını ve Batılı eserlere doğrudan ulaşamayan edebiyat meraklılarının üzerinde hissettirdiği kuvvetli etkinin önemine dikkati çeker. Tercüme eser okuma kültürü moda olmuş ve geleneksel hikâye kültürü ile birleşmiştir. Böylelikle yeni bir eğitici araç bulunmuş ve bu sayede geniş okura ulaşılmıştır (Enginün, 2007, s. 152-153). Ancak tercüme edilen ilk edebî türlerde öncelikli olarak hikmetin ön planda tutulduğu görülmektedir. İlk edebî tercüme kabul edilen Yusuf Kâmil Paşa’nın *Tercüme-i Telemak*’ı gibi eserler verilmiştir⁶. Yapılan tercümelerin *Batılılaşma*nın derinliğini taşıyan edebiyatın gayesine uygun olmadığı düşüncesinden hareketle bilgi ve yeni fikir vermektense uzak iddiaları yeni tartışmayı başlatmıştır. Bu eleştirilere rağmen ilkler içinde olması ve ilginin seçiciliğinin olmadığı bir dönem içinde tercüme faaliyetlerinde popülerliğin ağırlıkta olduğu dönemde çokça basılarak rağbet gördüğü fikri ağırlıktadır (Okay, 2010, s. 99). Yine de bu dönemdeki tercümeler Batılılaşma yolunda Türk edebiyatının ilerleyişine, nesir için gelecekte roman dilinin oluşmasına katkı sağlamış ve yeni fikirlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Örneğin, Şinasi’nin *Tercüme-i Manzume*’si (1859) tercüme edebiyatımızda birçok girişime de öncülük etmiştir. İlk olarak tercüme edilen edebî eser Yusuf Kâmil Paşa’nın *Tercüme-i Telemak* tercümesi düz yazıda da ilk olmanın yanında tümüyle devletin desteğinin dışında gelişen bir tercümedir. Tanzimatla başlayan ilk tercümelerin eleştirilen yanları olsa da bu gelişmeler gazetenin yaygınlaşmasını, okuryazar oranını artmasını, siyaset başta olmak üzere gençlerin pek çok konudan haberdar olmasını sağlamıştır. Victor Hugo’nun *Sefiller*’i (1862), Türk Edebiyatının ikinci tercüme romanı olarak *Mağdurün Hikâyesi* adıyla *Ruzname-i Ceride-i Havadis*’te tefrikası edilmiş ve bu süreç içinde edebiyat tarihinde tercüme edilen önemli eserler arasına girmiştir (Kudret, 2004, s. 12-15). Bu eserleri Vak’anüvis Ahmed Lûtfi Efendi’nin *Hikâye-i Robenson* adıyla yayımladığı Daniel Defoe’nun *Robinson Crusoe* (1864) tercümesi,

⁶ Yusuf Kâmil Paşa’nın 1862’de yayımlanan *Tercüme-i Telemak*’ı ilk edebî çeviri olarak kabul edilirse de bunu düzyazı alanında ilk saymak gerekir. Zira Şinasi’nin *Tercüme-i Manzume*’si 1859’da çıkmıştır. Şinasi daha sonra da çeviri alanında birçok girişime öncülük edecektir. (Akbayar, 1985, s. 448)

Teodor Kasap'ın (1871) *Monte Cristo* tercümesi, 1872'de Mahmud Nedim'in *Guliver Seyahatnamesi* tercümesi ve Emin Sıddık'ın *Pol ile Virjini* tercümesi izlemiştir. Tanzimat edebiyatının ilk döneminde tercüme edilen eserler içerisinde eğitim odaklı Batılı eserler ağırlıktadır. Tanzimat edebiyatı tercümelerinde dikkat çeken diğer önemli taraf ise romantik edebiyat eserlerinin ağırlıkta olmasıdır (Akbayar, 1985, s. 448). Romantiklerin eserlerine olan ilgiyi ve etkisini tabii tercümelerin yanlış yorumlanıp anlaşılmasına ittiğini, neredeyse ilim ve teknik düşmanlığına dönüşen Batılılaşmanın ruhuna karşı olan hayata kapalı bir ilim ve âlimin tabiatın içinde yaşama dönüştüğü eleştirisinde bulunur. Tanzimat sonrası romantik edebiyatın temsilcisi Lamertine'in de bulunduğu romantiklerin eserleri tercüme *Tercüme-i Hikâye-i Genevieve, Paul ve Virginie, Aretos* yani *Sevda*, vb. Türk edebiyatında aşk duygusunu ve marazi âşık tiplerini yaygınlaştırmıştır. Bunların karşısını da hayatta ufak tefek dertlerle baş eden ve ulvi düşüncelerle hemhâl olan iradeli insan tiplerini de eserlerinde incelemiş olduğu görülmektedir (Enginün, 1999, s. 69-73). Bu tespitlerden yola çıkarak İnci Enginün, Tanzimat edebiyatındaki tercüme eserlerin tasnifini yapmış ve *Tanzimat Sonrası Çeviriler* başlıklı yazısında şöyle sıralamıştır:

- “1- Biraz tesadüfî gazete haberlerinin çevrilmesi.
- 2- Okulların ihtiyacı olan kitap ve makalelerin çevrilmesi.
- 3- Bir zihniyet değişikliğini hatırlamak amacıyla seçile Aydınlık Devri filozofları ve edebiyatçılarından irade ve aklı ön planda tutan parçalar.
- 4- Devrin yaygın edebiyat akımı Romantizme bağlı eserler. Bunların bir kısmını öğrencilerin çevirmiş olması dikkati çekmektedir.

Çevirilerden bir kısmı da ülkemizde zaten var olan edebiyat geleneğini teyit etmek amacını taşır.” der (Enginün, 1999, s. 73).

Tanzimat edebiyatı yoğun bir tercüme faaliyeti dönemine girmiştir. Tercüme eserlerin ciddi artışında, Batı merakı ve nesir türü eserlerin azlığı etkili olmuştur. Tercüme romanların büyük çoğunluğu Fransız edebiyatı etkisinden olsa gerek ülkelerinde ikinci sınıf olarak görülen yazarların eserlerinden oluşmakla birlikte,⁷ döneminde büyük beğeni toplamış Avrupa nitelikli yazarların eserlerinden de *Batılılaşmaya* katkı sağlayan artışın olduğunu görülmüştür.⁸ Özellikle ilk edebî tercümelerin içinde öne çıkan *Victor Hugo'nun Sefiller'i* (1862) *Mağdurin Hikâyesi* adıyla *Ruzname-i Ceride-i Havadis* tercüme takip etmiştir. *Daniel Defoe'nun Robinson Crusoe* (1864), *Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi* tarafından *Hikâye-i Robenson'un* Arapçadan tercümesi, *Teodor Kasap'ın* (1871) yayımlanan *Monte Cristo* tercümesi, 1872'de *Mahmud Nedim'in Guliver Seyahatnamesi* ve Emin Sıddık'ın *Pol ile Virjini* tercüme Batılı edebî tefrikalarda yerini almıştır.⁹ Bu dönemde tercümenin, roman ve şiir kadar yoğun olarak görüldüğü alanlardan biri de tiyatro olmuştur (Akbayar, 1985, s. 448). *Batılılaşma* yolunda yaygınlaşan tiyatro alanında faydalı olmasına paralel çok sevilen bir tür olarak pek çok eserin Türkçeye tercümesi yapılmıştır. Bunlar arasında Moliere, Chateaubriand, Victor Hugo, Schiller, Shakespeare gibi edebî nitelik taşıyanların yanı sıra birçok da sıradan yapıt yer aldığı tiyatro eserleri edebiyatçılarımız tarafından tercüme edilmiştir (Enginün, 1979, s. 2-5). Şiir türünde ise tıpkı eski ile yeni şiir taraftarlarında yaşananlar ve mücadele ilgisi gibi Batılı şiir tercümelerine de aynı oranda ilgi gösterildiği görülmektedir. Ancak şiir tercümeleri roman ve tiyatro gibi kitaplaşmaktan ziyade dergi sayfalarında tefrika edilmekten öteye geçmemiştir. Şiir açısından bu durum ekseriyette Cumhuriyet dönemine kadar

7 “Pierre Zaccone, Ponson de Terail, Emil Gaboriaux, Emil Richebourg, Xavier de Montepin, Jules Mary, Pierre de Courcelle, Eugene Sue, Georges Ohnet, Octave Feuillet, Hector Malot, Paul de Kock gibi.” (Akbayar, 1985, s. 449).

8 “Victor Hugo, Paul Bourget, Alphonse Daudet, Andre Theuriet, Lamartine, Alfred de Musset, Prosper ' Merimee, Emile Zola, Guy de Maupassant, Pierre Loti, Marcel Prevost gibi.” (Akbayar, 1985, s. 449).

9 Batılılaşma yolunda edebiyatımız için yeni bir tür olan romanda sahasında Şemseddin Sami'nin Taaşuk-ı Tal'at ve Fitnat adıyla ilk örneğini 1872'de vermiştir.

böyle devam etmiştir. Tanzimat'tan Cumhuriyet dönemine kadar seyahat, tiyatro, roman ve hikâye nesir türündeki Batılı eserlerden popüler olanlar öncelikli olmak üzere edebî niteliği nedeniyle birçok eser tercüme edilmiştir. Bunlardan başlıcaları: *İzlanda Balıkçıları* (1903), *Lamartine'den Graziella* (1879), *Jöneviev (Genevieve)* (1888), *Rafael* (1892), *Emile Zola'dan Terez Raken (Therese Raquin)* (1890), *Nana* (1911), *Alphonse Daudet'den Genç Fremon ve Büyük Risler* (1894), *Safo* (1919), *Taraskonlu Tartaren* (1920); *Prosper Merimee'den Karmen* (1899), *Guy de Maupassant'dan Güzel Dost* (1910), *Bir Hayat* (1910), *Ölüm Kadar Metin* (1910), *Alfred de Musset'den Frederik ile Bernöre* (1892), *Andre Theuriet'den Hüsn ü Ân* (1894) *Paul Bour- get'den Sevdayı Hakiki* (1893), *Mavi Düşes* (1899), *Bir Kadının Yalanları* (1901), *Marcel Prevost'dan Juliet'in İzdivacı* (1897), *Kadın Mektupları* (1895), *Alexandre Dumas Pere'den Kadınlar Muharebesi* (1881), *Fransuva Piko* (1885'te; *Alexandre Dumas Fils'den Bir Kadının Hikâyesi* (1881), *La Dam o Kamelya (Kamelyalı Kadın)* (1880), *Sezarın* (1885), *Pierre Loti'den Madam Krizantem* (1903), *Turgenyev'den Buhar* (1903), *Lermantov'dan İblis* (1890), *Tolstoy'dan İlyas Yahut Hakikat-i Gına* (1891), *Familya Saadeti* (1891), *aynı yapıtın bir başka çevirisi Bir İzdivacın Romanı adıyla* (1910), *Anna Karenina* (1912), *Hacı Murad* (1913) ve *Maksim Gorki'den Ana* (1911) eserlerinin tercümeleridir (Akbayar, 1985, s. 449).

Tanzimat'tan sonra büyük bir fark göstermeksizin devam eden tercüme ve edebiyatta *Batılılaşma*, zamanla ikiliği de ortadan kaldırmıştır. Tanzimat'tan sonra hâkim olan zihniyet kıymetler âleminde Şark'a bağlı kalırken teknik ve hayat açısından alınacakları Garp'tan almayı istemektedirler. Bir süre devam eden bu düşünce uzlaşısı zamanla hayat şartları değişip isteklere göre imkânsız hâl almıştır. Geçmişte Doğu ilim eserlerini tercüme edenlerle şimdikininki Batı ilim eserlerini tercüme edenlerin yapmış olduklarını inceleyerek karar vermek gerekmektedir. Tanzimat edebiyatında tercümeleriyle büyük tesir eden İshak Hoca, Batı dilinden birçok eseri Türkçeye tercüme etmiş; Osmanlı üslubunda koyduğu istilâhlar ile başta ilim ve fen alanında pek çok kitabın dilimize çevrilmesine yol açmıştır. Ali Suavi, Arapça, Farsça ve Fransızca bilmektedir. Doğu ve Batı eserlerinden pek çoğunu tercüme etmiş, *Herseklilerin İfadeleri* adlı eseri Fransızca yayımlamıştır. Batı irfanını tanıtanın yanında Avrupa'da *Muhbir* ve *Ulum* gazetelerini çıkarmıştır. Ziya Paşa, edebiyata dair tercüme ile Batı edebiyatımıza dair ufkumuzu aydınlatır. Şinasi Efendi, Fransız edebiyatından yapmış olduğu La Fontain'den, Florian'dan efsaneler, Racine'den ve Lamartine'den şiirler tercüme etmiştir. Türk edebiyatındaki Batılılaşma sürecine tercümelerle katkı sağlayan Namık Kemal, Rezaizade Mahmut Ekrem, Muallim Naci¹⁰, Yusuf Kâmil Paşa; Edebiyat-ı Cedide'de Ahmet İhsan Tokgöz, Nuri Şeyda, Tevfik Fikret., Hüseyin Cahit Yalçın, Beşir Fuat; Şemseddin Sami, Halil Edip Bey, Abdullah Cevdet Bey, Köprülüzade Fuat Bey, Ahmet Saki; Meşrutiyet devrinden Mehmed Nadir¹¹, Hasan Sırrı, Hasan Bedreddin, Hüseyinzade Ali Bey, Abdullah Cevdet, Ömer Seyfeddin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ruşen Eşref Ünaydın, Galip Bahtiyar, Hasan Cemil Bey, Burhan Ümit Toprak, Nasuhi Esat Bey, Haydar Rıfat, Alişanzade, Samizade Süreyya, Sabri Esat, Celal Bedri, Rasim Bey, Reşat Nuri, Hasan Ali Yücel, Kâmuran Şerif.; Meşrutiyetten sonra edebî, resmî ve hususi tercüme için Maarif Nezareti uhdesinde kurulan Tercüme Heyeti'ndeki kişiler Ziya Gökalp, Mustafa Rahmi, Hüseyinzade Ali'dir (Ülken, 2020, s. 243-258).

Türk edebiyatında *Batılılaşma* sürecinde tercüme yapan ediplerimizin çalışmalarına bakıldığında bizdeki tercüme hususi teşebbüslerin ferdi ve organize olmadan gerçekleşmiş olduğu görülmektedir. Tercüme tarihimize bakıldığında az miktardaki tercümenin heyet mahiyetindeki yapı tarafından yayımlanmış olduğu görülmektedir. Bu kişilerin tercüme faaliyetlerinden hareketle Batı'dan popüler ve sırf bir kitle için eserler tercüme edenler ile Batı ilim ve edebiyatına ait tanınmış veya mühim eser diye ayırmaksızın tercüme eden yetişmiş eğitilmiş gençlerin yetişmesi ve Batılılaşma yolunda fikir hayatına

¹⁰ Sekiz sone tercümesi bilinmektedir. (Enginün, 1979, s. 3).

¹¹ Bilhassa Türk şiir tarihi bakımından, Yaptığı sone tercümeleri ile bilinmektedir. (Enginün, 1979, s. 3).

hizmet etmek isteyen ikinci bir tercüme grubu görülmektedir. Tanzimat'tan Cumhuriyete kadar süre gelen tercüme faaliyetlerinde yer alanların Osmanlı Türk edebiyatına katmış olduğu zenginlik ve canlılık yadsınamayacak kadar çoktur. *Batılılaşma* yolundaki beklentiler doğrultusunda değerlendirildiğinde bu süreçte yapılan tercümelerin dağınık ve tesadüfi bir görünümünün yanında eksik ve zayıf yanları da vardır (Ülken, 2020, s. 243-261). Ahmet Hamdi Tanpınar da Batılılaşma yolunda yapılmış olan tercümelerin İbrahim Şinâsi'nin dışındakileri tesadüfi olarak gördüğünü şu sözlerle açıklar: “*Bu ilk tercüme arasında roman nev'inin bugün hakikaten büyük tanıdığımız nûmünelerinin pek az bulunması da yukarıda bahsettiğimiz tesadüflüğün en iyi delilidir. Filhakika ne Cervantes, ne Balzac, ne Stendhal, ne Dickens bu devirde Türkçeye nakledilmemiştir.*” (Tanpınar, 2008, s. 286-287). Özellikle Tanzimat devri gazete ve dergilerinde yer alan tercüme faaliyetleri dağınıktır (Enginün, 1979, s. 3).

Batılılaşma hareketinin tamamına baktığımızda Batı kaynak eserlerinin tercümesinde genel kanaat, devlet politikası olarak faaliyet gösterenlerin bir noktaya kadar kaliteyi sağlamış olmasına rağmen uzun soluklu olmayan belli bir programa bağlı, istenilen edebî seviyede tercümelerin yapılmadığı, yetersiz kaldığı görüşü hâkimdir (Yıldız, 2006, s. 38-39). Ahmet Mithat Efendi, bu görüş doğrultusunda *Menfa* adlı edebî hatıratında Rusçuk'a çağrıldığı dönemden bahsederken tercüme ve okunacak eserlerin yetersizliğine değinmiştir. “*Hattâ o zaman bana bir zevce-i müştak kadar tatlı olan ilk telif (ki Hukuk-i Mîlel tercümesiyle bir de coğrafya kitabından ibaret idi) dahi, derhal nazarımdan düşüp ve mevsim-i zemheri olduğu halde şiddet-i şitâ dahi nazarımda hiçbir tesir gösteremeyip hemen kalktım Rusçuk'a geldim. Geldim değil, can attım.*” (Efendi, 2002, s. 21). Halit Ziya Uşaklıgil'de *Kırk Yıl* adlı edebî hatırat eserinde tercüme faaliyetlerine değinmiştir. Tercüme faaliyetlerindeki eksikliklere ve sayıca yetersizliğe her yönüyle değinmiştir (Ay, 2021, s. 197-201). Tanzimat ve Cumhuriyet'in erken dönemine şahitlik eden Ahmet İhsan Tokgöz, Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Rasim, Mehmet Rauf, Ali Kemal gibi tercüme ile iştigal olmuş aydın ve yazarlarımız edebî hatıralarında tercüme faaliyetleri hakkında tespit ve eleştirilerini sıralamıştır (Ay, 2021, s. 196-207).

Tanzimat'tan günümüze edebiyatımızda tercüme edilen eserler hakkında tam bir tetkik olmamakla birlikte Mustafa Nihat Özon'un *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı ve Türkçe Roman* adlı eserlerinde tercümelerin tesirleri üzerine tetkiki veren liste pek azı veya sadece Tanzimat'tan sonraki ilk tercümelerle sınırlı kalarak mesele verilmiştir. Mustafa Nihat ve Hilmi Ziya Ülken'in tercüme ile ilgili yazmış olduklarının ortak noktası tercümelerin nasıl yapıldığı, gelişimi, tefekkürü, vasıfları, münakaşaları ve tenkitlerden ibaret araştırmaların hâkimiyetindedir. Edebî tercümelerin *Batılılaşma* yolunda tesirini tetkik için umumi kütüphaneler Tanzimat'ın ilanı ve sonrasındaki neşriyatların takip edilmemiş olması, matbaaların içinde bulunduğu devrin şartlarına göre ekonomik ve siyasi el koymalar neticesinde tercüme eserlerin pek çoğu yok olmuştur. Bir diğeri ise ya tercüme edilen edebî türdeki eserin neşredildiği mecmuanın ömrünün kısa olması ya da yarım kalan tercümelerin neşrediliş şeklinin formalar şeklinde olmasından kaynaklı yarım kalarak yok olmasına bağlıdır.

Cumhuriyetin ilanı ile birçok alanda olduğu gibi Türk edebiyatında da kapsamlı değişiklikler politik ve kültürel hamlelerin devlet eliyle alınan kararları doğrultusunda ilerletilmiştir. Cumhuriyet devrimleri özelinde dil ve edebiyat devrimlerinin felsefi ve ideolojik alt yapısı oluşturulmuş ve Tanzimat döneminde başlayan ileri medeniyetin çağdaş dönemdeki merkezi olan *Batılılaşma* sürecine devam edilmiştir. Bu program Osmanlı *Batılılaşması*na göre daha planlı olmuş; bu iş ideolojik ve felsefi alt yapı yeniden inşa edilerek yapılmaya çalışılmıştır. Erken Cumhuriyet olarak da adlandırılan ilk on beş yıllık reformlara bakıldığında Batı'nın mevcut medeniyet repertuarındaki alt yapı incelenerek yeni bir Türk kimliği inşa edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bunun en dikkat ve tepki çekici reformu dilde yapılmak istenenlerdir. Yeni ulusun inşası sürecinde dilin önemli bir araç, edebiyat ve kültür taşıyıcısı olması, bu

reformların ve planlamanın dil üzerinden yapılmasını gerekli kılmıştır. Çünkü tercüme edilen Batılı eserlerin dil vasıtasıyla yeni düzenin inşası için anlatım ve aktarılması sağlanacaktır. 1928 yılında yapılan harf devriminin öncelikleri arasında tercüme eserlerin vesilesiyle Türkçeye aktarılacak eserlerin kullanılacağı yeni alfabe, bu bakımdan önem arz etmiştir. Cumhuriyet dönemi tercüme faaliyetlerinin Osmanlı tercüme faaliyetlerinden ayıran en önemli noktalardan birisi de harf inkılâbıdır denilebilir. Gerekliliği ve aynı şekliyle kalmış olması ayrı bir tartışma ve araştırma konusu olmakla birlikte yapılan çalışmalar ve değişimler bu tespiti de beraberinde getirmektedir. Cumhuriyet dönemi tercüme faaliyetleri araştırıldığında planlı bir Batılılaşma süreci yaşanmış olduğu görülmektedir. Cumhuriyet dönemi Osmanlı devletinde olduğu gibi Batıcılığı taklit etmekten öte, oradan alınan ilham ile yeni medeniyeti üretmeyi ve inşa etmeyi amaçlamıştır. Hukuki ve siyasi zeminler hazırlamış oldukları ve işleyecek olan mekanizmayı planladıkları görülmektedir. *Batılılaşma* istikametinde tercüme faaliyetlerinin yoğun kullanılacağı ilişkili kurum ve sivil yapılanmalar da açılmaya başlamıştır. Üniversitelerde tercüme faaliyetlerine katkı sağlayacak veya tercüme edilen eserlerle eğitime katkı sağlayacak bölümler kurulmuştur. Tercüme faaliyetlerinin yaygın biçimde kullanımı sadece temel eser olarak Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde ilerlememiştir. 1932 yılında Halkevleri (kasaba ve köylerdeki kolu olan Halk odaları 1940 yılında kurulur) 1940 yılında Köy Enstitüleri kurularak Avrupa klasiklerinin tercüme edilerek taşraya taşınması için reform niteliğinde yapılanmalar açılmıştır. 1946 yılında çok partili sürece geçişle iktidar tarafından 1946 yılında faaliyetleri kısıtlanmış, 1951 yılında 500 Halkevi ve 4000 Halk odasına ait mülkiyetindeki taşınmazlar kamulaştırılıp kapatılmıştır. *Batılılaşma* yolunda Türk edebiyatının tercüme eserleri bir planlama aracı olarak kullanılmış, bu eserler üzerinden ülkenin en ücra köşelerine kadar yenileşmenin, değişimin götürülmesi amaçlanmıştır. Bu kuruluşlarda tercüme edilen klasikler çok rağbet görmeye birlikte, yaygın olarak tercüme edilen eserler içinde *Tercüme Bürosu*'nun eserlerinin yanında özel müteşebbis yayınevlerinin tercüme faaliyetlerinin de okutulduğu görülmektedir (Gürçavaşlar, 2018).

Cumhuriyet dönemi edebî tercüme faaliyetleri tarihsel süreç içinde sırasıyla gelişme kat etmiştir. 1928'den itibaren toplanan neşriyatların 1933 yılındaki Bibliyografya mecmuasıyla 1918 ve 1928 yılları tercüme faaliyetleri hakkında tetkik için kıymetli bir çalışma yapılmıştır (Hulisi, 1999, s. 203-206). Tercüme faaliyetleri devlet kurumlarının üzerinden politika olarak sürerken Meşrutiyet döneminde Cevdet Bey başkanlığında kurulan Maarif-i Umumiye Nezareti altında açılan *Telif ve Tercüme Dairesi* 18 Ağustos 1919'da kapatılsa da Cumhuriyet döneminde 4 Mayıs 1922'de Maarif vekâleti bünyesinde Yusuf Akçura'nın başkanlığında *Telif ve Tercüme Encümeni* olarak yeniden kurulmuştur. Telif ve Tercüme Encümeni, Semih Rifat, Ziya Gökalp, Mehmet Fuat Köprülü, Mustafa Necati gibi aydın ve yazarlar tarafından başkanlık edilerek yönetilmişse de başarılı olmamış ve 8 Ocak 1926'da kapatılmıştır. Kapatılma gerekçesi atılması planlanan devrim adımlarını atamamak, eğitimdeki köklü değişimlere ve Latin harflerine geçişe bir türlü uyum sağlayamamak, gayelerden uzak arzu edilen mukayyed ve müsbet tercüme faaliyetleri gösterememek olmuştur. *Modernleşme* ve *Batılılaşma* çabaları Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra da bir devlet politikası hâline gelmiştir. Tanzimat döneminden Cumhuriyete kadar olan süreçte bilinen eksikliklerin yapılması için ikinci girişim on beş yıl sonra tercüme faaliyeti tekrar devlet politikası haline gelmiştir. Dönemin Maarif Vekili Hasan Ali Yücel, 1-5 Mayıs 1939'da *I. Neşriyat Kongresi*'ni toplar. Kongreyi sürdüren Tercüme Encümeni ve kongre kararları doğrultusunda 28 Şubat 1940'ta Ankara'da *Tercüme Heyeti* kurulur. Tercüme Heyeti başkanı Hasan Âli Yücel; heyet üyeleri Halide Edip Adıvar, Dr. Adnan Adıvar, Sabahattin Ali, Nurettin Artam, Nurullah Ataç, Avni Başman, Ragıp Hulusi Özden, Saffet Pala, Sabahattin Eyüboğlu, Abdulkadir İnan, Enver Ziya Karal, Cemal Köprülü, Bedri Tahir Şanman, Bedrettin Tuncel ve Kadri Yörükoğlu'dur. Heyetin ilk icraatı Nurullah Ataç'ın başkanlığında *Tercüme Bürosu*'nun kurulması ve eski, yeni tüm klasiklerin bir düzen içerisinde Türkçeye kazandırılması olmuştur. "*Dünya Edebiyatından Tercüme*" dizisinde birçok edebî türde ağırlıklı olarak Avrupa ve Rus edebiyatından olmak üzere *Batılılaşma* yolunda Türk

edebiyatının en zengin binden fazla eseri tercüme edilerek en başarılı, en nitelikli ve kıymetli edebî yenileşmeye katkılar yapılmıştır (Yücel, 1999, s. 229-230). Tercüme Bürosu'nun edebiyat dünyamıza kazandırdığı *Dünya Edebiyatından Tercüme*, Batı klasiklerini dilimize kazandırmıştır. Bu klasiklerin içinde Okullar için Klasikler, Devlet Konservatuvarı Yayınları gibi genel modern dünya yayın dizinleri; Rus ve İngiliz edebiyatı gibi ülke edebiyatına ait kitap dizinleri; 1940-46 yılları arasında Yunan ve Latin klasiklerine öncelik verilen eserler tercüme edilerek yayımlanmıştır. Altı yıllık süreç içinde 467 yapıttan 23'ü Doğu klasiği olmak üzere *Batılılaşma* yolunda merak edilen ve ilgiyle okunan yüzlerce eserin tercümesi yayımlanmıştır. *Tercüme Bürosu*, 1946 sonrası eski yayın niceliğini kaybetmiş, 1966 yılına kapanana kadar edebî hayatımıza tercüme faaliyetleriyle 1.247 tercüme eser bırakmıştır (Gürçağlar, 2021, s. 20). *Tercüme Bürosu*, 1940 ve 1966 yılları arasında bazı yıllar düşüşün aksine tercüme sayısı artış göstermiş olsa de kuruluş aşamasındaki hedefler ile örtüşmeyen bir faaliyet süreci yaşanmıştır. Ancak, 1947 yılından itibaren basılan edebî tercüme eserleri Türk edebiyatı için yeni bir edebiyat kanonuna işaret ederek eski çalışmaların oluşturmaya çalıştığı "hümanist, *Türk hümanizmi* ve *Türk Rönesansı*" terimlerine veda edildiği bir süreci başlatmıştır. Şehnaz Tahir Gürçağlar, *Tercüme Bürosu*'ndaki değişim ve gerilemeyi Türkiye'de oluşan yeni milliyetçilik tanımıyla ilişkilendirir. Bu oluşan düşünceyle Türkiye'de yeni bir kültür oluşturma yolunda tercümelere ihtiyaç kalmadığı düşüncenin yattığına dikkati çeker ve bu iddiasını *Tercüme* dergisinin 52. Sayısında çıkan "*bizim de kendi düşünce ve zevklerimiz ... başka milletlere tanıtmaya çalışmamızdan daha tabii bir şey olamaz* (Önsöz, 1951, s. 217)" ifadeyi aktarır Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı aydınının daha evvelden beri söylemiş olduğu Batılılaşma yolundaki tercüme faaliyetlerine aykırı, yeni bir düşünce hareketi olduğunu ifade eder (Gürçağlar, 2018, s. 100-103). Oysaki 1940 sonrası tercüme faaliyetleri hümanizmi entelektüel edebiyatın hedef ve ideal bir yolu olarak görülmektedir. Tercüme atfedilen önemler arasında edebiyatı entelektüel bir seviyeye çıkarmanın yanında dilin zenginleşmesi, dile yeni tabirler ve kelimeler katma düşüncesi de vardır (Gürçağlar, 2018, s. 120-125).

Cumhuriyet dönemindeki bütün bu tercüme çalışmaları *I. Türk Neşriyat Kongresi Tercüme Encümeni ve Raporu*'nda yazılanlar üzerine yürütülmektedir. Türkiye'nin *Batılılaşma* yolunda bir noktaya gelmesi ve memleketin irfan hayatının gelişmesinde tercüme, hem fikrin hem de dilimizin gelişmesi için zaruri görülmüştür. Tercüme usul ve nizamının, alınan kararlarla bu hedef doğrultusunda şekillendiği görülmektedir. Bu kararlar içinde öne çıkanlar: Tercüme mecmuasının neşri doğrultusunda muhtelif metin tercümelerinin bir kısmının asıllarıyla birlikte yayımlanması, tercüme usulleri hakkında makale, tartışma ve tetkikler dikkate alınarak tercümanlarla etüt yapılması ve tercümanların lügat kısmında yabancı kelimelerce muhtelif ve tabirleri-karşılıkları kelime ve tabirlerin tespiti vardır. Ayrıca tercümesine başlanmış veya başlanacak olan eserlerin çocuklar ve halk gözetilerek uygulanması istenmiştir (I. Türk Neşriyat Kongresi Tercüme Encümeni ve Raporu, 1999, s. 233-235).

Tercüme Heyeti içerisinde bulunan Halide Edip Adivar, Türk edebiyatının *Batılılaşması* yolunda Cumhuriyet döneminde, üniversiteler için eserler tercüme edilmesini ve dünya klasiklerinin yeniden ciddiyetle ele alınıp tercüme edilip yayımlanmasını hayırlı bir tesadüf olarak niteler. Klâsiklerin hangilerinin, hangi Avrupa dilinden tercüme edilmesi gerektiği hususunda ise en meşhurlarını seçmeyi önerir (Adivar, 1999, s. 238-240). Reşat Nuri Güntekin, Cumhuriyet dönemi edebî tercümelerinin verimliliğine dikkat çekmiştir. Bir yıl içinde yüz beşten fazla eserin tercüme edilerek okuma severlere ve öğrencilere sunulduğuna, nitelik olarak kitapların kaliteli tercüme edilmişlerine dikkat çekmiştir. Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'in tercüme eserlerin yayımlanmasındaki inancını takdir ederek çağdaşlaşmada edebiyatımızın okunacaklar listesine kazandırılan eserlerin bir iman işi olduğunu söylemiştir (Güntekin, 1999, s. 243-246). Tercüme faaliyetinin yüzyıllık bir sürece girdiği dönemde, 1940'da Tercüme Heyeti'nin yapmış oldukları Batılılaşma yolunda, edebî yeniliğimize kapı açmış ve okuma çeşitliliğinin

ortaya çıkmasını sağlamıştır. Orhan Burian, Cumhuriyet'in çeyrek yüzyılına girdiği süreçte bu atılımı hayret verici olarak görür. Ancak, tercümeciliğimiz de plan ve amaç aranması durumunda en basit bir tercüme değerlendirmesinde sınıfta kalacak kadar zayıf olduğu düşüncesindedir. Bu tespitini tercüme edilen eserlerin seçimindeki zaaf, rastgele seçimler ve amaç ile seçilmiş eserlerden oluşmaması; tercümeciliğin hâlâ istenilen seviyede kalıfide tercüman kadrosuna sahip olmaması ve yayıncıları bu zayıflığın temel sebeplerinden görmektedir. Yüzyılların onayladığı ve kabul ettiği eserlerin Cumhuriyet tercüme anlayışı yüzünden hâlâ sıra bekleyen tercüme vardır. Tercümanların halkın istek ve beğenisine göre üzerindeki iradeyle bir mefkûre ortaya koyulmadığından yakınıdır (Burian, 1999, s. 257-258).

1940'da Tercüme Mecmuası kurulduğunda Maarif Vekili Hasan Ali Yücel, derginin ilk sayısındaki sunuş yazısını yazmıştır. Bu yazısında medeniyeti bir bütün olarak gördüğünü, Şarkı, Garbı, yeni veya eski ayrımı yapmaksızın bütünü birer tezahürü olduğumuzu vurgulamıştır. Türklerin yeniliğe açık olduğu tarihî süreçlerden yola çıkarak Avrupa'da bulunan medeniyet bütününe Tanzimat ve daha evvelki uyanma devresinde olduğu gibi şimdi de ilgi duyduklarını ifade etmiştir. Medeniyetin kuvvetli mümessili Fransız sosyetesini olmak üzere, bilhassa Meşrutiyet'te Almanya ile olan münasebetlerin hepsinde *Batılılaşma* gayreti olduğunu vurgulamıştır. Bu düşünceler ışığında kültür, dil ve yazı alışverişinin tercüme yoluyla tam bir zihni, fikri ve medeni bir intibak olduğuna inancını belirtmiştir. Münevverlerimiz, kendi aralarında verimli bir birleşme yapmaları ve başka memleketlerde büyük müessiriyeti olan eserlerin bilgili önyak olabilmelerinin imkânına tercüme faaliyetleriyle olmamasından kaynaklı eksiklere dikkati çekmiştir. Tercüme faaliyetleri için şunları aktarmıştır:

“Herhangi bir eser, ana dile geçirilmiş sayılabilmek için bu işi yapanın, müellifin zihniyetini benimsemesi, daha doğrusu müellifin mensup olduğu cemiyetin kültür ruhuna ger çekten nüfuz etmesi lazımdır. Böyle olunca da o cemiyetten alacağı mefhumlarla kendi cemiyetinin fikir hazinesini zenginleştirmesi tabiidir. Bunun içindir ki ana dilimizin, bu inzıbatlı fikir çalışmaları ile yepyeni tekâmül imkanları kazanacağına inanmaktayız. Her anlayış bir yaratma olduğuna göre, iyi bir mütercim, büyük bir müellif kıymetindir. Muayyen kitapların tercümesi teşebbüsü yanında bizzat tercümenin ne olduğu ve nasıl olması lazım geleceği hakkında bizden başka milletlerin bu hususta neler yaptıklarını da görüp göstererek tercüme işine bir istikamet ve hız vermeği ihmal etmedik. Tercüme mecmuasını bu maksatla Türk münevverine takdim ediyoruz ve kendilerini bu vasıfta sayanları bize yardıma davet ediyoruz.” (Yücel, 1940, s. 1-2).

Türkiye'de Çeviri başlıklı yazısıyla Vedat Günyol, Tanzimat ile başlayan ve sonrasında Cumhuriyet döneminde açılıp tekrar kapatılan devlet destekli veya özel tercüme faaliyeti yapan kurum ve yayın evlerini geçmişte olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de devlet gözetimiyle kurulduğu gibi devlet gözetiminde kapandığı durumuna dikkati çeker. Buna örnek olarak da Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'in *“Maarif vekilliğinin tercüme ile ciddi surette meşgul oluşu bu hareketin devlet kadrosu dışında inkişafına bir başlangıç olması içindir”* sözünü söyler (Günyol, 1999, s. 321). 1960 yılına gelindiğinde edebî tercüme faaliyetinde de hatırı sayılır bir düşünüş yaşanmıştır. Bunda ülkenin içinde bulunduğu siyasal ve sosyal kaynaklı sıkıntılı ortamın büyük etkisi olmuştur (Gürçağlar, 2021, s. 21).

Cumhuriyet dönemi tercüme alanında özel girişimler de mevcuttur. Sabahattin Eyüboğlu'nun Çan Yayınları (deneme alanında yapmış olduğu *Sartre, Camus, B. Russel, Einstein, Heisenberg*), *Onur Yayınları, Sol Yayınları* (Sosyalist eserleri, özellikle Alaattin Bilgili'nin *Kapital* tercümesi) ve *Sosyal Yayınlar*; 1979'a gelindiğinde Millî Eğitim Bakanlığı'nın tercüme faaliyeti tıkanmış ve *Yazko* tarafından *Çeviri* adında tercüme dergisi aracılığıyla çağdaş düşüncedeki tercümenler için yeni mecra olmuştur

(Günyol, 1999, s. 329). Tercüme sektöründe maalesef devlet ve özelde kâr hesabıyla hareket edilmiştir. Klasik değerlerde edebî eserlerin tercümeyle devam etmesi *Batılılaşma* ve yeniliğin devamı konusunda uzman ve aydınlarımız farklı düşünmektedir. Günümüzde özel yayın evleri de bunu kabul etmekle birlikte ilgi öncelikli çok satanlar listesine, popüler olan post-modern kitaplara kaymaktadır. Bu faaliyet hiç şüphesiz Türk edebiyatının *Batılılaşma* sürecinden bu yana gelişmesi açısından sevindirici bir durumdur. Bu vesileyle Avrupa ve diğer milletlerde neler olup bittiğini tercüme sayesinde öğrenme imkânı devam etmektedir (Aytaç, 1997, s. 39). Tercüme dergiler arasında en uzun ömürlü olanı *Tercüme Bürosu* tarafından kurulan Tercüme Dergisi'dir (1946-1966). *Tercüme Odası*'nın 1966 yılına kadar varlığını sürdürdüğü süreçte Türk edebiyatının çeşitlenmesi, yenileşmesi, farklı kültür eserleri ile tanışması ve tercüme stratejisi açısından önemli olan bir diğer edebî tercüme eser yayımlayanlar ise Remzi Yayınevi, Varlık Yayınevi ve İş Bankası Kültür Yayınları adlı özel yayıncılardır. Klasik edebî yayınların yanında popüler edebî tercüme okunması dikkatleri çekmektedir. XIX. Yüzyıldan başlayıp aratarak devam eden önce Fransız daha sonraları İngiliz, Rus, Alman, Amerikan edebiyatından aşk, polisiye, macera, polisiye ve bilim kurgu gibi türler tercüme edilmiştir. Ancak rağbet popüler edebiyat açısından hızla artmıştır. Popüler edebiyat tercüme eserlerine en fazla rağbet 1950-1970'lerde olduğunu görülmektedir. (Gürçağlar, 2021, s. 20-21).

Avşar Çapan, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi* eserindeki *Soruşturma Yanıtları* başlıklı mülakat başlığında 1960 yıllarını izleyen on ve on iki yıllık süreci tercüme faaliyetleri için Rönesans olarak görülmesine rağmen her alanda kargaşanın olduğu ama aydınlanma gibi görünmenin temelinde yatanın farklı seslerin çıkıyor olmasına bağlar. Bu dönemdeki çok sesliliği yüksek sesli bağırmanın haklı görüldüğü ve dolayısıyla araştırmacı ve ayrıştırıcı düşüncenin anlaşılmadığı bir ortamda siyasi bütünlüğün olmadığı, toplum sorunlarına acemi fikir ve sanat yapıtların hızlıca değer kaybettiğini düşünür. Üniversitelerin çağdaşlaşma yolunda hızla değer kaybetmesi ve varlığını tehlikeye sokmasında karmaşık devinimlerin bir yanı faydalı bir yanı zararlı sol düşünce kitaplarının kötü tercüme edilmelerine bağlar. “Şöyle bir kitap var abi, senin için getirdim, İngiltere’de iki aydır kapışılıyor.” diyen bilinçli aydın refleksi olmayan bohçacı tercüman dediği kişilerce derinliği olan eserlerin varlığına rağmen bu tutumuna dikkat çeker. Ancak anlaşılabilir bir tercüme yapıtlarla mümkün olacağı kanaatinde. Cumhuriyetin 196’lı yıllarının tercüme gözlemlerinde tercümanın bir sözü doğru anlamak ve doğru olarak aktarmak maharetine dikkati çeker. Tercümanın görevinin yazarı da bozmadan eseri tercüme etmelidir. İçerik olarak her tercüme dünyaya kültürüne açılan bir pencere olarak gördüğü için anlatılanı bozmadan dilimize ve özelliklerine uygun anlaşılabilir olmalı diyerek Cumhuriyet dönemi tercüme eserlerine başka bir pencereden günümüz tercümesine bakışını aktarır (Avşar, 1999, s. 423-424).

Cumhuriyet dönemi 1979 sonrası edebî tercüme alanında *Tercüme Dergisi*’nden sonra çıkarılan Bağlam Dergisi sonrası dergi yönetimi 1981 yılında *Yazko Edebiyat Dergisi* bünyesinde alınan kararla tercüme alanında duran yayınları başlatmak için tercüme dergisi çıkarmaya karar vermiştir. Ahmet Cemal yönetiminde ilk derginin çıkış tarihi olarak 1 Temmuz 1981 kararı ile *Yazko Çeviri* yayına başlamıştır. Tercüme Dergisi’ne yaklaşan tercüme faaliyeti yürütmeyi amaçlanmıştır. İdeal bir ekiple yola çıkmaya çalışmışlardır. Selim İleri, Yurdanur Salman, Tomris Uyar ve Fatih Özgüven’in desteği ile *Yazko Çeviri* dergisinin ilk sayısı çıkartılmıştır. Dergide dilbilim, göstergebilim ve yazın bilim bölümlerinden oluşan çalışmalar yapılmıştır. 1 Temmuz 1981- 1 Mart 1984 yılları arasında *Kafka Özel Sayısı* olmak üzere 18 sayı yayımlanmıştır. Edebî tercüme ağırlıklı olmak üzere ciddi tercüme eserleri yayımlanmıştır. Ancak maliyetler ve parasal sıkıntılar nedeniyle 1985 Mayıs sayısındaki “*YAZKO Edebiyat, önümüzdeki beş altı aylık bir sürede YAZKO ÇEVİRİ’nin, YAZKO FELSEFE’nin işlevini sürdürme görevini olabildiğince yapmağa çalışacaktır.*” *Yazko Çeviri* dergisinin yayımladığı tercüme eserleri bir dizin halinde *Dün ve Bugün*

Çeviri Dizini adında kitaplaştırılmıştır (Cemal, 1999, s. 438-441). *Yazko Çeviri* dergisi sonrasında *Metis Çeviri* özel müteşebbis olan tercüme dergisi açılmıştır. *Metis Çeviri* ise 1887 ve 1992 yılları arasında faaliyet göstermiştir.

Cumhuriyet dönemi edebî tercümeleleri açısından 1980 sonrası büyük bir artış görülür. Edebî tercümelelerin yanında edebiyat dışı dil ve kültürel kaynakları içeren tercümeleler de hızla artar. Dünya ile entegre olan Batı ile olan münasebetler ve değişen teknoloji temelli dünya düzeni bunda çok etkili olmuştur. 1990'lı yıllarda edebî tercüme kitaplarındaki artış devam etmiştir. Bunda 1980'li yıllarda üniversitelerde Mütercim- tercümanlık bölümlerinin kurulması sonrası yetişmiş kalifiye tercümanların yetişmesinin de büyük payı olmuştur (Gürçağlar, 2021, s. 22). 2006 yılında Türkçe -İngilizce çeviri atölyeleri uluslararası kuruluşlarında katıldığı bir boyuta ulaştığını görmekteyiz. Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü ve Boğaziçi Üniversitesi iş birliği ile Almanca, Fransızca, İngilizce, Arapça, Çince, Rusça, Japonca, İtalyanca, İspanyolca, Lehçe gibi dillerde İlk Gençlik Edebiyatı da dahil olmak üzere tercüme atölyeleri kurulmuştur. Tercümanlarında buluşulup deyimlerini paylaştığı bir platforma da oluşmuştur. (T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2014, s. 14-15).

1930-1940 yıllarında “*Türk Rönesansı*” olarak adlandırılan *Batılılaşma* hareketi Türk edebiyatında tercümeleleri gerekli olarak görmüştür. Tercüme yoluyla Türk toplumu sosyal ve kültürel uyanış, modernleşme, aydınlanma, hümanizm farkındalığı ve yeni bilgi yaratma becerisi elde etmektedir. Günümüzde her ne kadar popüler edebiyat ürünlerinin tercümesi nicelik olarak önde olsa da tercüme faaliyeti devlet yoluyla istikameti belirlenecek olmaktan çıkmıştır. Özel yayın evleri, devlet kurumları, üniversiteler ve araştırma destek programları kapsamında Türk edebiyatının reform tanımı *Batılılaşma* yolundaki tercüme faaliyetleri kendi mecrasını bulmuş görünmektedir. İletişim çağının imkânları ve dil bilen kişinin sayıca eskiye nazaran artmış olması edebî eser niteliğini seçmede belirleyici bir unsur olarak yeni dünya tercüme çalışmasında eser seçiminde aydın kesimin yönlendirmesiyle tercüme edebiyatımız devam ettiği görülmektedir. Bu alanda birçok aydınımız farklı söz ve cümlelerle tercüme üzerine düşüncelerini sıralamıştır. Hepsinin ortak noktası tercümenin zaruri olduğudur. *Batılılaşma* yolunda Türk edebiyatının gelişmesi, yenileşmesi için tercümenin gerekliliğine ve sahip olduğu eksikliklere dikkat çekmişlerdir. Hilmi Ziya Ülken de Tanzimat'tan günümüze *Batılılaşma* yolunda yapılan tercüme eser çalışmalarını yetersiz, eksik ve zayıf görmektedir. Tercüme çalışmalarını dağınık ve tesadüfi görmektedir. Tercüme faaliyetlerinin *Batılılaşma* hareketinin yüz elli yıldan fazla zamandır süren bu zaman dilimi içinde bulunmasına rağmen yapılan çalışmalara bakarak hâlâ belli olmayan bir fikir ile ortaya çıktığı tespitini savunur ve tercümenin gayesine dikkati çeker. Sorunun temelinde prensip eksikliği görmektedir. Dağınık ve gelişmiş güzel tercüme çalışmaları Avrupa medeniyetini nakletmekte noksan kalmışlığı tespitinde bulunur. Çözüm önerisi de sunar. Tercüme işini beş büyük zümre hâlinde edebiyat, felsefe, klasikler, ihtisas bilgileri ve popüler eserler halinde farklı üslup ve tarzda tercüme etmeleri hâlinde istenilen seviyeye varılacağı inancını savunur (Ülken, 2020, s. 259-261). Tanzimat'la başlayan yenileşme hareketi faaliyetlerinden tercüme çalışmalarının dağınık ve tesadüfi ilerleyişi günümüze kadarki süreçte *Batılılaşma* yolunda açtığı yol ve fikir istikametinde yavaşlama, ihtiyaçları karşılayacak yeterli eser verememe ve aydınlarca tenkit edilen bilindik yanlışın tekrar edilmesi eleştirilerinin sık sık yapılmış olduğu görülmektedir. Ahmet Hamdi Tanpınar, Tanzimat edebiyatı ve sonrası tercüme faaliyetlerinin benzer durumunu teker teker beslenmeyi, başkasının bahçesinden sarkmış meyveyi yenmesine benzetir. Dilimize doğru tercüme edilemeyen eserlerin kültür, edebiyat ve dilimize verdiği ve vereceği sakıncalara dikkat çeker. Hâlâ aynı hataların yeni tercüme eserlerde de devam ettiğini düşünmektedir. Kültürümüzün tatmin edici düzeyde gelişmemesinin ve dilimizin fakir kalmasının sebebinin tercüme yokluğu olarak görür. Türk irfanının oluşması için tercüme edilmiş

kitapların zenginleştikçe değişimin olacağına dikkati çeker. Tercüme ve yenileşme ilişkisinin önemine vurgu yapar. Tercüme faaliyetinin programlı ve ciddi bir külfet ile olacağını ancak böylelikle geleceğimizi tehdit eden müşkül durumdan kurtulacağımızı savunur (Tanpınar, 2005, s. 80). *Batılışma* yolunda edebî tercümelelerin ikilikten kaynaklı çatışmadan etkilendiğini görölmektedir. Edebî türler şiir, roman, hikâye ve tiyatrodaki olduğu gibi eski ve yeni tartışmasının tercüme eserlerde de yerini aldığı görölmektedir. Tanzimat edebiyatından günümüze tercümenin Türk edebiyatı üzerinde ne denli tesiri olduğu tam manasıyla bilinmiyor olsa da eski edebiyat taraftarları üzerindeki tesirden yenileşmeye katmış oldukları açıkça görölmektedir. Tercüme ile gelen edebî yenileşme, Türk kültürünün (halk hikâyeciliği, meddah, temaşa sanatları) duygu, düşünüş ve fikir olarak Batı tiyatrosuyla birleşmesine yardımcı olmuştur (Enginün, 1999, s. 67-71).

Sonuç

Osmanlı Devleti döneminde başlayan ve farklı gözlem ve yaklaşımla devam etmiş olsa da Türkiye Cumhuriyeti'nde geçerli olan Avrupalılaşmak, Batılılaşmak ve Garplılaşma olarak tanımlanan yenileşme hedefi, her alanda olduğu gibi Türk edebiyatının da hedefi olmuştur. Bu hedefe gitmenin tek yolunun Batı'nın eserlerini tercüme etmek, bu eserleri inceleyerek edebiyatımıza tatbik etmek olduğu Tanzimat'tan günümüze her kesim ve aydın tarafından anlaşılmıştır. Tanzimat'la başlayan tercüme faaliyetlerine bakıldığında günümüze kadar süren tarihî sürecin içinde edebî tercüme konusu olağanüstü ülke durumları olması dışında her zaman gündemde olmuştur. Bu gündem tercümelelerin nicelik ve niteliğine göre iniş çıkışlar yaşamış olmasına rağmen daima ilerleyen bir grafik çizmiştir. Tercüme faaliyetleri ve değişen dünya içinde ileri seviyede edebiyata sahip gelişmiş ülkelerin eserlerine sahip olma, inceleme ve aynı seviyede edebî tercüme faaliyetleri kıyaslandığında yarışacak bir durumda olmadığı görölmektedir. Bunun birçok faktörü olduğu, tercüme sahasında yetişmiş kişilerin yazdıkları makale, söyleşi, kitap ve tercümanlık ile ilgili ifade etmiş olduklarından çıkarılmaktadır. Tanzimat'la başlayan ve günümüzde devam eden edebî tercümelelerin ortak sorunu olarak tercüme hakkında kurumsal birlik olacak bir yapının olmaması dikkati çekmektedir. Devlet veya özel yayınevleri tarafından edebî tercüme veya tercüme eserler hakkında faaliyetin anayasasının olmasının gerekliliği çıkmaktadır. Modernleşme olarak adlandırılan yüz elli yıllık süreçte yapılan edebî tercümelelerin dağınlıklığı, seçilen eserlerin neye göre ve niçin seçildiğine kadar detaylı belirlenecek bir düzenlemeyi gerektirmektedir. Özellikle Tanzimat edebiyatı ile birlikte Batılı eserlerin arttığı süreçte tercüme edilen eserlerin niteliği ve konu bakımından faydalı olup olmadığı tartışılmaktadır. *Batılışma* yolunda tercümenin çoğalması önemli fakat Türkçeye aktarılan eserlerin yazarı ve içeriği konusunda seçiciliğin maalesef bu dönemde pek dikkate alınmadığı görüşü belirtilir. Edebi tercümelelerde diğer bir konu edebî türlerde yapılacak olan tercümelelerin usul ve yöntemidir. Osmanlı ve Batılı eserleri göz önüne alarak tercüme- tercümanlık işinin nasıl olması gerektiğine ayrıca dikkatleri çekmektedirler. şiir, roman, hikâye, oyun, deneme, şarkı, ninni, seyahatname vb. edebî türlerin kendine özgü tercüme usul ve yöntemleri hakkında görüşler bildirmiştir. Muharrirler tarafından tercüme faaliyetinin mühim olduğu anlaşılarak okuyucu kitlesi de düşünülerek çalışma yapılması hususu üzerinde durulmuştur. Ayrıca Türk edebiyatıyla birlikte Türk dilinin gelişmesinin ve varlığının korunmasının tercüme faaliyetiyle ilişkili bir konu olduğu uzmanlar tarafından ele alınmıştır.

Genel anlamda *Batılışma* yolunda edebî tercümelelerin kültür, zihniyet değişimi ve dil gelişmesine yapmış olduğu etki tartışmasızdır. Gazetelerle başlayan edebî tercüme maceramız içerisinde yayımlanan kitaplar ile ilgili günümüzde tam bir rakam verilemiyor olsa da Türk Rönesansı olarak adlandırabilecek düzeyde gelişmiştir. Erken Cumhuriyet döneminde Batı klasiklerinden yapılan edebî tercümeleler sistemli ve seçilerek yapılmamış olsa da kayda değer miktarda eğitim ve kültür hayatına katkı sağlamış, bu

durum Türk edebiyatı için büyük bir kazanım olmuştur. Bütün bu kazanımların edebî dönemlere göre farklılık göstermesine ayrıca dikkat çekilmektedir. Bu çalışmada yapılan araştırmalar, incelemeler, görüşler ve tarihsel süreç içindeki gelişimi gösteren belgeler ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu çalışma için *Batılılaşma* yolunda Türk edebiyatının tercüme faaliyetleri üzerine ortaya konulan görüşler, kaynaklar ve önemli çalışmalar taranmıştır. Kaynaklardan hareketle Tanzimat'tan günümüze gelişimin içindeki aksaklıklar, eksikler, olumlu yanlar, gereklilikler ve nelere dikkat çekildiği hususları temel bakış açılarıyla süreçleri de verilerek aktarılmıştır. Kurumsal veya özel yayın evleri tarafından yapılan çalışmaların tarihçesinden yola çıkarak tercüme alanında yapılacak araştırmaların büyük bir çoğunluğundan alınan düşüncelerin kaynakçaların da gelecekte tercüme sahasında araştırma yapacaklara yol gösterici olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynakça

- Adıvar, H. E. (1999). *Klasikler ve Tercüme. Ö. Yağcı içinde, Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi* (s. 238-240). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Akbayar, N. (1985). *Tanzimattan Cumhuriyet'e Çeviri. Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi* (Cilt II, s. 447-448). içinde İstanbul: İletişim.
- Akünel, D. (1985). D. Akünel içinde, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi* (Cilt II, s. 452-454). İstanbul: İletişim.
- Akyüz, K. (1995). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 186-1923*. İstanbul: İnkıâp Kitabevi.
- Ataç, N. (1941, Mayıs 19). İkinci Yıla Girerken. *Tercüme*, s. 1-3.
- Avşar Timuçin, B. A. (1999). Soruşturma Yanıtları. Ö. Yağcı içinde, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi* (s. 423-425). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ay, F. (2021, 11 7). Yenileşme Dönemi Ediplerinin Gözüyle Osmanlı'da Tercüme Faaliyetleri (1860-1912). *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*(19), s. 189-208.
- Aytaç, G. (1997). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Aytaç, G. (2016). *Edebiyat Üzerine*. İstanbul: Hece Yayınları.
- Budak, A. (2008). *Batılılaşma ve Türk Edebiyatı Lale Devri'nden Tanzimat'a Yenileşme*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Burian, O. (1999). Tercümeçiliğimiz. Ö. Yağcı içinde, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi* (s. 257-260). Ankara: Kültür Bakanlığın Yayınları.
- Cemal, A. (1999). Yeni Bir Süreci Başlatırken. Ö. Yağcı içinde, *Cumhuriyet Dönemi edebiyat Çevirileri Seçkisi* (s. 435-443). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Devrim, İ. M. (1999). Edebi Tercüme. Ö. Yağcı içinde, *Cumhuriyet Dönemi Çevirileri Seçkisi* (s. 12-14). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Durmuş, P. D. (2018). *Çeviri Sanatının Esasları* (1. b.). İstanbul: Akdem Yayınları.
- Efendi, A. M. (2002). *Menfa/ Sürgün Hatıraları* (1. Baskı b.). (H. İnci, Dü.) İstanbul: Arma Yayınları.
- Enginün, İ. (1979). *Tanzimat Devrinde Shakespeare Tercümeleleri ve Tesirleri*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Enginün, İ. (1999). *Mukayeseli Edebiyat* (2. b.). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Enginün, İ. (2007). *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)* (3. b.). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Enginün, İ. (2013). *Abdülhak Hamid'in Hatıraları* (2. Baskı b.). İstanbul: Dergah.
- Gariper, C. (2018). Türk Edebiyatının Yenileşmesinde Çevirinin Rolü ve Recep Vahyî'nin Batı Dillerinden Yaptığı Çeviriler. *Aydın Türklük Bilgisi Dergisi*(7), s. 11-28.

- Güntekin, R. N. (1999). Maarif Vekilliği Kitapları . Ö. Yağcı içinde, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Dönemi Seçkisi* (s. 243-246). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Günyol, V. (1999). Türkiye'de Çeviri. Ö. Yağcı içinde, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi* (s. 320-330). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gürçağlar, Ş. T. (2018). *Türkiye'de Çevirinin Politikası ve Poetikası 1923-1960* (1. b.). İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Gürçağlar, Ş. T. (2021). *Çevirinin ABC'si* (2. b.). İstanbul: Say Yayınları.
- Hanioğlu, M. Ş. (1992). *Batılılaşma*" (Cilt V). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.
- Hulisi, Ş. (1999). Tanzimattan Sonra Tercüme Faaliyetleri. Ö. Yağcı içinde, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi* (s. 203-206). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- I. Türk Neşriyat Kongresi Tercüme Encümeni ve Raporu. (1999). Ö. Yağcı içinde, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi* (s. 233-235). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İnci Enginün, Z. K. (2011). *Yeni Türk Edebiyatı Metinleri 1 Şiir (1860-1923)* (Cilt I). İstanbul: Dergah.
- Kaplan, R. (1993, Mayıs 1). Klâsikler Tartışması (Başlangıç Dönemi). *Türkoloji Dergisi*(11), s. 161-208.
- Kayaoğlu, T. (1998). *Türkiye'de Tercüme Müesseseleri*. İstanbul: Kitabevi.
- Kudret, C. (2004). *Türk Edebiyatında Hikaye ve Roman* (1. b.). İstanbul: Dünya Yayınları.
- Macit, M. (2011). Tercüme Hareketleri. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 40, s. 498-504). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Okay, O. (2008). *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi* (4. b.). İstanbul: Dergah.
- Okay, O. (2010). *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı* (2. b.). İstanbul: Dergah. 2010 tarihinde alındı
- Okay, O. M. (1988). Edebiyatımızın Batılılaşması Yâhut Yenileşmesi. O. Okay içinde, *Büyük Türk Klasikleri* (Cilt VIII). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Özkırmı, A. (1999). Çeviri. Ö. Yağcı içinde, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Dönemi Çevirileri Seçkisi* (s. 217-226). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özön, M. N. (1999). Batı Dilerinde Şiir Tercümeleleri. Ö. Yağcı içinde, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi* (s. 207-210). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Perin, C. (1946). *Tanzimat Edebiyatında Fransız Tesiri* (1. b.). İstanbul: Pulhan Matbaası.
- Rasim, A. (1980). *Matbuat Hatıralarından Muharrir, Şair, Edib* (1. b.). (K. Yetiş, Dü.) İstanbul: Tercüman. 1980 tarihinde alındı
- Rasim, A. (1983). *Amlar ve Söyleşiler*. (N. Erten, Dü.) İstanbul: Can Matbaa.
- Rıfat, M. (2021). *Çeviriyi Düşünmek*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (2014). *Edebî Çeviri ve Eleştirisi 1 Türçe-Almanca /Almanca Türkçe Çeviri Ataölyesi*. (M. Y. Sağlam, Dü.) Ankara: T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2005). *Edebiyat Üzerine Makaleler* (5. b.). İstanbul: Dergah.
- Tanpınar, A. H. (2008). *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (4. b.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tarakçıoğlu, A. Ö., & Fidan, G. (2021). *Çevirizm "Çeviri Tarihi Üzerine Bir Deneme"*. İstanbul: Kopernik.
- Uşaklıgil, H. Z. (2008). *Kırk Yıl* (1.Basım b.). (N. Ö. Akın, Dü.) İstanbul: Özgür Yayınları.
- Ülken, H. Z. (2014). *Türkiye'd Çağdaş Düşünce Tarihi* (2. b.). İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Ülken, H. Z. (2020). *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü* (3. b.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yıldız, S. (2006). *Tanzimat Dönemi Edebiyatı* (2. b.). Ankara: Nobel Yayın.

- Yılmaz Aydoğdu, N., & Kara, İ. (2005). *Namık Kemal Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri Bütün Makaleleri 1* (1. b.). İstanbul: Dergah.
- Yılmaz, D. (2002). *Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu*. İstanbul: Ozan Yayıncılık.
- Yuva, G. (2011). *Modern Tüçrk Edebiyatının Fransız Kaynakları* (1. b.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yücel, H. A. (1940, Mayıs 19). *Tercüme*, 1(1), s. 1-2.
- Yücel, H. Â. (1999). I. Kuruluş Yılları: Tercüme Bürosu, Klasikleri Çevrilmesi. Ö. Yağcı içinde, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi* (s. 229-230). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

25. Ahmet Mithat Efendi'nin kanonist tavrı

Elif TÜRKER¹

APA: Türker, E. (2023). Ahmet Mithat Efendi'nin kanonist tavrı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 313-322. DOI: 10.29000/rumelide.1330490.

Öz

Edebiyat tarihi yazımının sorunlarından biri de kanon meselesidir ve bu bakımdan edebiyat araştırmacıları tarafından dikkate alınmalı, incelenmeli ve kanonun varlık imkânları araştırılmalıdır. Türk edebiyatındaki kanon tartışmaları yakın geçmişe dayanmaktadır çünkü kavramın ülkeye gelişi ve hatta edebiyat bağlamında ortaya çıkışı yakın geçmişe dayanır. Bu tartışmalar kanonik metinlerin daha çok Cumhuriyet sonrası ulus-devlet yapılanmasına nasıl hizmet ettiğini sorgulamaya yöneliktir. Oysa, edebiyatın siyasi yapıdaki değişlikle koşut ilerlediği dönem Cumhuriyet'ten biraz daha eskiye dayandığı için kanonik metinlerin varlığını da yine bu eski dönemden yani kimlik sorununun baş gösterdiği Tanzimat Fermanı'ndan sonraki dönemde aramak yerinde olacaktır. Tanzimat edebiyatı söz konusu olduğunda Ahmet Mithat Efendi'nin adının geçmemesi mümkün değildir. Çok üretken olmasının yanı sıra, müdahaleci, yer yer kavgacı, kışkırtıcı olması da onu göz önüne taşıyan unsurlardır. Dönemin hemen her tartışmasında bulunması, çoğunlukla bu tartışmaları başlatan kişi olması Ahmet Mithat Efendi'nin bir amaç uğruna mücadele verdiği vehmini yaratabilir. Bu bağlamda, Ahmet Mithat Efendi'nin genellikle başlatıcısı olduğu tartışmalardaki sözlerine bakıldığında, Tanzimat Fermanı'nın ilanından itibaren resmen başlayan Batılılaşma sürecinde, Osmanlı kimliğini korumaya çalışan bir tavrı sergilediği ve bu tavrını da kural koyma yani bir kanon oluşturma çabasıyla gösterdiği görülür. O amacın ne olabileceğinin peşine düşüldüğünde, sürülen izlerin bir ucunun "kanon yaratma" meselesine çıktığı görülecektir. İşte bu yazıda, Ahmet Mithat Efendi'nin kural koyucu olma, iktidarı kaybetmeme emelinin hizmet edebileceği bir imkân olarak "kanon" meselesi üzerinde durulmakta ve nihayetinde bir kanon oluşturmanın mümkün olup olamayacağı tartışmaya açılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Ahmet Mithat Efendi, iktidar, kural koyucu, tartışmalar, kanon

Ahmet Mithat Efendi's canonist attitude

Abstract

One of the problems of literary historiography is the issue of canon, and in this respect, this phenomenon should be taken into consideration, studied, and its existence should be deeply explored. Unfortunately, the canon debates in Turkish literature may only be dated back to the last decades right after the concept's arrival in the country. These debates were mostly based on the post-Republican texts of the canon. It would be appropriate to seek the existence of canonical texts in the period preceding the Republic, namely after the *Tanzimat Fermanı* (1839), when identity issues have mostly emerged. Therefore, in this study, it is aimed to analyze how this "canon" term and its understanding helps the creation of the nation-state literary structure. However, as the literature has always progressed together in parallel roads with the changes in political structure, it may be useful

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Doğuş Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı (İstanbul, Türkiye), eturker@dogus.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-0066-657X [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 13.05.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330490]

to look closer to the literary period right after the *Tanzimat*. When it comes to *Tanzimat* period literature, it is impossible not to mention Ahmet Mithat Efendi. In addition to his highly productive contributions, also his interventionist, and occasionally intrusive and provocative nature are the factors that bring him to the forefront. More importantly, his involvement in almost every debate of the period, and mostly being the initiator of the social, political and literary discussions may bring to consideration that Ahmet Mithat Efendi was fighting for a “reason”. Therefore, focusing on Ahmet Mithat's words which he has used against his discussants during the political and literary discussions by which he mostly initiates, it can be observed that since the beginning of the *Tanzimat* Period which is the official declaration of the westernization period, Mithat Efendi has always tried to protect and preserve the Ottoman identity. That is to say, his efforts related to this identity issue can be evaluated as his attempts in order to create a new canon for Turkish literature. Hence, this article mostly focuses on, when we delve into what his purpose could be, Ahmet Mithat Efendi's role as a rule-maker and how this could have served for not losing the political power by exploring new possibilities of creating a canon at the end.

Keywords: Ahmet Mithat, political power, canon, identity.

Edebiyat tarihi yazımının sorunlarından biri de kanon meselesidir ve bu bakımdan edebiyat araştırmacıları tarafından dikkate alınmalı, incelenmeli ve kanonun varlık imkânları araştırılmalıdır. Türk edebiyatındaki kanon tartışmaları yakın geçmişe dayanmaktadır çünkü kavramın ülkeye gelişi ve hatta edebiyat bağlamında ortaya çıkışı yakın geçmişe dayanır. Gregory Jusdanis, “kanon” için şunları söyler: “Bütün bir milletin kimliğinin oluşturulup korunmasına yardım ederler; bir cemaatin hikâyelerini düzgün hiyerarşiler içinde tasnif ederler. Kanon, içinde bir milletin, bir sınıfın ya da bir bireyin farklılaşmamış bir kimlik bulabileceği ütopyik bir sürekli metinsellik mekânıdır” (Jusdanis, 2014, s.106). Türk edebiyatında kanon tartışmaları ise kanonun daha çok Cumhuriyet sonrası ulus-devlet yapılanmasındaki işlevini sorgulamaya yöneliktir. Oysa, edebiyatın siyasi yapıdaki değişikliklerle koşut ilerlediği dönem Cumhuriyet’ten biraz daha eskiye dayandığı için kanonik metinlerin varlığını da yine bu dönemden yani kimlik sorununun baş gösterdiği Tanzimat Fermanı’ndan sonraki dönemde aramak yerinde olacaktır. Bu bağlamda, Ahmet Mithat Efendi’nin genellikle başlatıcısı olduğu tartışmalardaki sözlerine bakıldığında, Tanzimat Fermanı’nın ilanından itibaren resmen başlayan Batılılaşma sürecinde, Osmanlı kimliğini korumaya çalışan bir tavır sergilediği ve bu tavrını da kural koyma yani Jusdanis’in vurguladığı biçimde bir kanon oluşturma çabasıyla gösterdiği görülür. Mithat Efendi’nin, Jale Parla’nın *Babalar ve Oğullar* adlı çalışmasında tespit ettiği “iktidar” ve “kural koyucu” eksikliğini gidermek için bu tavrı üstlendiği yorumuna ulaşmak mümkün.

Jale Parla, *Babalar ve Oğullar* adlı çalışmasında, Tanzimat Dönemi’nde ortaya çıkan iktidar zaafiyetinin edebiyata yansımalarını “baba” figürü üzerinden araştırır. Söz konusu eğretilenme yerindedir, zira Parla’nın tespit ettiği biçimde Tanzimat romanlarında gölgesi kaybolmuş bir “baba” sorunu vardır. Bu sorunu alegorik düzlemde ele aldığımızda da “devlet baba”nın gölgesine / gölgesizliğine varyyoruz. Jale Parla, mutlakçı bir epistemolojik temel üzerine kurulu olan Osmanlı İmparatorluğunun bu temeli koruyamayacak hâle gelmesinin “baba otoritesi”ni zayıflattığını ileri sürerken de haklıdır (Parla, 2004, s.15). “Yeni”den bir baba inşa etmeye çalışan toplumun kendini yetersiz görmesi doğaldır. Namık Kemal “Mukaddime-i Celal”de, “Bizde kalemin gösterdiği terakki, Garb'ın bedâyi'-i irfânına kıyas olunursa, bir allâmenin irfânına nisbeten, yeni lâkırdıya başlamış bir çocuğun söyleyeceği üç beş kelime hükmünde kalır.” derken böyle bir durumdan söz ediyordu (Namık Kemal, 1302/2016, s. 63). Batı’nın varlığını fark etmekle kalmayıp aradaki farkı ölçebilen Osmanlı entelektüeli bu açığı kapatabilmek için ya acele edecek ya da otoriter bir “baba”nın gözetiminde kontrollü bir şekilde yenileşecektir.

“Artık mutlakçı ve ataerkil bir sultanın otoritesine eskisi gibi yaslanamayan mutlakçı bir kültür, simgesel babasını arıyordu” diyor Jale Parla (Parla, 2004, s.15). Ahmet Mithat Efendi, bu “simgesel baba” rolüne talip olan kişidir. Zira bu dönem yaşanan değişiklikler üzerine düşünen ve halkı, değerlerini kaybetmeden çağa uydurmaya çalışan kişidir o. Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi Tanzimat döneminin ileri gelen Batılılaşma taraftarı isimlerinin yanında isminin anılmayışının altında yatan sebep, Ahmet Mithat Efendi'nin bu isimlerin yenileşmeden anladıklarıyla aynı şeyi anlamayışından kaynaklanır. Dönemin Avrupalılaşma taraftarı entelijansiyasına karşı Ahmet Mithat, yenileşmenin kontrollü bir süreçte yaşanması ve bir kimlik değişiminden ziyade halihazırdaki kimliğe entegre edilmesi taraftarıdır.

Şinasi, Tanzimat edebiyatının itici gücü olarak varlığını sürdürmüş, dönemin pek çok ilerici hamlesine imza atmıştır. Meclis-i Maarif'teki görevinden “mesalih-i devlet aleyhinde müterizane şeyler” yazması gerekçesiyle azledilmesinde onun yenilikçi ve özgürlükçü fikirlerinin olduğu da malumdur (Tanpınar, 2001, s. 186). Her ne kadar Tanzimat Fermanı'yla birlikte değişim resmîyet kazanmışsa da nihayetinde mutlak otorite varlığını sürdürmektedir.

Şinasi, görevinden azledildikten iki yıl sonra Paris'e gider. Onun *Tasvir-i Efkar*'daki yerini Namık Kemal alır. Şinasi'nin açtığı yolda Namık Kemal bir adım daha ilerleyerek “vatan, hürriyet, parlamento” sözcüklerini telaffuz etmeye başlar. Mutlak iktidarın “sakıncalı” bulacağı ifadelerdir bunlar kuşkusuz ve etkisiz hâle getirilmelidir hemen. Namık Kemal'in ömrü sürgünlerde, hapislerde geçer böylece. Ziya Paşa için de benzer bir durum söz konusudur. Hızla tırmandığı devlet kademelerinde, çeşitli oyunların kurbanı olarak aynı hızla indirilen ve sürgüne gönderilen Ziya Paşa da “hürriyetzedeler” arasındaki yerini alır. Fakat Ziya Paşa hiçbir zaman Namık Kemal ya da Şinasi gibi “baba” figürüne namzet olmamıştır. Şinasi'nin adaylığı da doğal bir adaylıktır; çünkü o “yeni” adımların sahibidir. Fakat onun da böyle bir talep içinde olmayışı ve kural koyuculuktan çok, üretici olması dolayısıyla “baba”lık vasfında olmadığı yorumuna ulaşmak mümkün. Namık Kemal ise, siyasi yönü dışında edebiyat alanında sınır belirleyici bir rol üstlenmesiyle Tanzimat edebiyatının ilk “baba” adayı olarak görülebilir.

Namık Kemal'in meşhur “Mukaddime-i Celâl”de yaptığı şey bir tür meydan okuma, yani yeni sınırları belirlemektir. Buna göre Namık Kemal eski edebiyatı bütünüyle reddetme eğilimindedir. “Yeni”nin yan etkilerinden biridir bu eğilim: Eski tamamen reddedilerek ortadan kaldırılmalıdır. Dünyadaki bilebildiğimiz tüm yeni hareketlerde gözlemlenen bir durumdur. Cemil Meriç, Koestler'den aktarıyor: “Her aydın bir put kırıcıdır, bir put kırıcı ve bir put yapıcı” (Meriç 2008, s. 290). Tanzimat edebiyatının put kırıcısı Namık Kemal'dir; kırılan putları yeni bir biçimde inşa etmeye çalışan da Ahmet Mithat Efendi.

Namık Kemal'in put kırıcı olması tesadüf olamaz. Zira, o dönem kimse Namık Kemal kadar cesur bir savunucu değildir. Fakat Namık Kemal de “fazla” inançlı olduğu için “baba” konumunu kaybetmiştir. Kural koyucudur kabul, tartışmalara da girer fakat iktidarın mutlakiyetini korumaya devam ettiği gerçeğini göz ardı eder. Burada bir hayal kırıklığının da etkisi olduğu kuşkusuz. İşler planlandığı gibi gitseydi, V. Murat psikolojik rahatsızlık yaşamasaydı ve Abdülhamit'in her isteği kabul edilmek zorunda kalmasaydı durum daha farklı olabilirdi. Ne var ki tarih varsayımlarla ilerlemiyor.

Buraya kadar anlatmaya çalıştığım şey şu: Tanzimat Fermanı'yla birlikte oluşan mutlak iktidar bir biçimde sarsıntı yaşamış ve sarsıntının artçı etkileri edebiyatta da görülmüştür. Jale Parla'dan mülhem “baba” eğretilmesi üzerinden tanımlamaya çalıştığım iktidar / kural koyucu yetkisini edebiyat alanında kimin ele geçireceği sorunu ortaya çıkar böylece. Şinasi, kural koyucudan çok fikir kâşifi olduğu için bu

sorumluluğu almaz. Ziya Paşa, zaten kafası karışık olduğu için elenir. Namık Kemal, bu üçlü arasında “baba” olabilecek özelliklere sahip olandır fakat o da inanmış bir özgürlükçüdür. Planların bir anda tepetaklak olması nedeniyle iktidarı ele geçiren II. Abdülhamit'in Osmanlı bütünlüğünü ve hanedanlığın mutlakiyetini korumayı hedefleyen politikasına uymayan görüşlerin sahibi olduğu için Namık Kemal, edebiyat alanında da kural koyucu olamayacaktır. Bu bağlamda, II. Abdülhamit'e bağlılığını, hamisi Mithat Paşa'yı ölüme götürecektir davada şahitlik etmekte tereddüt etmeyişle ispat eden Ahmet Mithat Efendi edebiyatın “baba” rolünün de doğal aday olur.

Ahmet Mithat Efendi, basın kanunu eleştiren *İbret* gazetesinde yayımlanan yazısında “millet-i metbua” yani “kendisine tabi olunan millet” ifadesini kullandığı için Mustafa Fazıl Paşa'nın öfkelenmesine neden olmuş ve bir süre sonra da sürgüne yollanmıştır çünkü o dönem için “millet-i metbua” ifadesi, bir devrim girişimi olarak görülmektedir: “*İbret*'te basın kanunu eleştirirken ‘millet-i metbua’, yani ‘kendisine tâbi olunan millet’ gibi dönem için çok sivri bir cümle kurmuştur ki, bu bile cezalandırılmak için yetip artacaktır” (İnci, 2013, s. 9). Sürgünden döndükten sonra ise Ahmet Mithat Efendi'nin tavrı değişir. Önce, çok şey borçlu olduğunu söylediği, ismini aldığı Mithat Paşa'yı ölüme gönderecek ithamları destekleyen makaleler kaleme almış, ardından da II. Abdülhamid'in savunucularından biri olmuştur. *Üss-i İnkılap* tamamen II. Abdülhamit'in politikasını öven yazılar içerir. “Midhat Efendi'ye teferruatını bilmediğimiz bu iltifatlara mukabil oldukça güç bir iş verilmişti. O, Midhat Paşa'yı nefy ile başlayan ve Meclis-i Mebusan'ın bir müddet için, otuz üç yıl, içtimasını tatil ile biten Abdülhamid'in ilk darbe-i hükûmetini efkârı umumiye karşısında zarurî bir hadise halinde gösterecek ve bilhassa sarayın Rus muharebesinde orduların hareket serbestliğini men edecek şekilde müdahalelerini makbul ve yerinde bir iş gibi övecekti” (Tanpınar, 2001, s. 451). Bu durumu anılarında Hüseyin Cahit Yalçın, şu sözlerle dile getirir:

Bahusus, Ahmet Mithat Efendi'nin Mithat Paşa vak'alarında Saraya hizmet etmiş ve Mithat Paşa aleyhinde bulunmuş olması bizi kendisinden tamamiyle ayırmıştı. Abdülhamit zamanındaki dostluklardan, hatta edebî takdir ve hürmetlerden çoğunun altında bu siyasi mülahazayı da bulmak kabildir. İnsanlığın idrak etmiş, vatanını seven bir genç nazarında Saray ve mutlak hükûmet taraftarı olmak bir namussuzluktu. Öyle bir adamdan uzak durmak, nefret etmek icap ederdi.

İşte Mithat Paşa aleyhinde bulunmuş, “Üssü inkılap”ı yazmış Ahmet Mithat Efendi, bütün hizmetlerine rağmen, bu yüzden nazarımızda pek kabahatli idi. (Yalçın, 1935, s. 82-83)

Bu dönemde saray tarafından gördüğü iltifatın karşılığı olarak, belki de Batılılaşma taraftarı yazarları oyun dışına itme çabasıyla, Ahmet Mithat Efendi pek de masum sayılamayacak birtakım girişimlerde bulunmuştur.

Jale Parla'nın belirttiği gibi, “Tanzimat gibi, mutlak otoritelerin zaafa düştüğü süreçlerde, dünya görüşü hâlâ mutlakçı olmakta devam ediyorsa, yazara babalık görevi düşer” (Parla, 2004, s.19). Ahmet Mithat, mensubu olduğu devletin dünya görüşüne sahip bir yazar olarak o “baba” koltuğunun en güçlü talibidir. O, döneminin popülist yazarıdır ve bu özelliğiyle gurur duyar: “Ben popüler bir muharririm. En birinci medar-ı iftiharım budur. Sanatkârlık isteyenler Üstat Ekrem ve Halit Ziya Beyefendiler hazeratına müracaat etsinler” demektedir (Aktaran Gökçek, 2012, s.120). Amacı zaten popüler olmak yani halka ulaşmak ve halk üzerinde etkili olmaktır. “Millet-i metbua” ifadesi sebebiyle Yeni Osmanlılar Cemiyeti'yle yakın ilişkisi olduğu düşünüldüğünden sürgüne gönderilen Ahmet Mithat Efendi, burada yazdığı anılarını *Menfa* adı altında yayımlar. Kendini aklama amacı taşıyan ve bundan sonra tutarlı bir biçimde sürdüreceği, yalnız halkla birlikte hareket etmek gerektiği yönündeki düşüncelerini anılarında şu sözlerle özetler:

Kendi kendime dedim ki: Bu adamların [Yeni Osmanlıların] pek mâlûmâtlı pek gayretli adamlar olduklarına şüphe yoktur. Ancak işe ters tarafından başlamışlar. Bu ise bâdî-i emrde fikri husumete düşmeleridir. Eğer bunlar husumetkârâne bir suretle meydana çıkmamış olsa idiler emelleri terakkîyâtı ve saadet-i milliyeden ibaret olduğuna göre bu emele daha ziyade hizmet edebilirler idi. Zira vatanının, milletinin terakki-i saadetini arzu etmez bir adam farz olunamaz. Lâkin bunun için edilecek neşriyâtı itidâl üzere ederler ise. O halde hiç kimseyi darıltmadan telkinât ve neşriyât-ı mesudedede hizmet kolay olur. Böyle Avrupalara kadar ihtiyâr-ı gurbetle kahren ve cebren neşri-efkârdan ise beyhude bir muhâsamadan başka bir netice hâsıl olmaz. (Ahmet Mithat Efendi, 2013, s. 60-61)

1873 yılında gittiği sürgünden üç yıl sonra dönen Ahmet Mithat Efendi, zamanla basın ve edebiyat dünyası üzerindeki etkisini kuvvetlendirirse de, 1884-1885'te cereyan eden, Batı taraftarı Rezaizade Mahmut Ekrem'le Muallim Naci arasında başlayan Zemzeme-Demdeme tartışmasında taraf olmaktan imtina eder. Fakat Muallim Naci, hem Mithat Efendi'nin gazetesi *Tercüman-ı Hakikat*'in “edebiyat Allah'ı” (Tansel, 1953, s. 168) konumunda olması hem de Mithat Efendi'nin damadı olması sebepleriyle terazinin ağır basan tarafı olsa gerektir. Fakat bir yandan yenilik taraftarı da olduğu için Muallim Naci'nin edebiyat tavrını kendisine yakın bulmaz. Daha da önemlisi Muallim Naci, Ahmet Mithat Efendi'nin muhafazakâr dünya görüşünün aksine davranışlar sergilemekte ve bunları gazetede yazmaktadır. Nihayetinde bu tartışmada Ahmet Mithat Efendi, Muallim Naci ile yollarını ayırarak “yenilikçi ve fakat muhafazakâr” olduğunu belli etmiştir.

1890 ile 1900 tarih aralığına, pek çok tartışmayı başlatan kişi olarak dikkati çekmesi bakımından, bu döneme Ahmet Mithat Efendi'nin tartışmalar çağı denebilir sanırım. Bu tartışmalar, bugünden bakılınca, sıkı bir ayıklama işleminden sonra işlevli görülebilirse de Ahmet Mithat Efendi'nin niyetini okumaya girişince de görülüyor ki, onun hedefi sadece edebiyat değil, söz sahibi olmaktır.

Tercüman-ı Hakikat'e “Ravi”² takma ismiyle bir eleştiri yazısı gelir. Bu eleştirinin amacı, roman adı altında yazılmış yapıtların roman olmadığını iddia etmektir (Gökçek, 2012, s. 66). O döneme kadar yirminin üzerinde roman yazmış bulunan Ahmet Mithat Efendi'nin bu eleştiriyi üstüne alınmaması ve cevap vermemesi düşünülemez bile. İlk etkinin yarattığı kırgınlıkla belki Ahmet Mithat Efendi kışkırtıcı bir üslup takınır ve Ravi adlı kişiye çok biliyorsa kendisinin roman yazmasını ve herkesin ondan roman yazmayı öğrenmesini önerir. Ravi, roman eleştirisi yapmakla roman yazmanın ayrı şeyler olduğunu söyleyerek Ahmet Mithat Efendi'yi sakin bir tartışma ortamına çeker.³ Daha sonra *Ahbar-ı Asara Tamim-i Enzar* adıyla kitaplaştıracığı, “roman” tartışmasının muhatabı olan Ravi isimli kişinin yazılarını *Tercüman-ı Hakikat*'te bütünüyle yayımlamaz da, bunun yerine ya bazı parçaları alıntılar ya da yazıyı özetler.

Ahmet Mithat da Ravi'ye hak verir fakat bu durumda romandan ne anladığını bildirmesini ister. Ravi, Ahmet Mithat Efendi'nin sinir ucu olan “Emile Zola” ismini zikreder. Ravi'nin, yazarın bizzat görmediği hiçbir şeyi kaleme almaması gerektiği biçimindeki yorumuna, bu minvalde yazılmış üç romanı bulunan Ahmet Mithat, her zamanki gibi kendisine bir tanık göstererek (burada Teodor Kassap'tır bu kişi) *Paris'te Bir Türk* romanını okuyanların yazarın Paris'i çok iyi bildiğini ileri sürdüğünü kanıt olarak gösterse de asıl isabetli hamleyi, Ravi'nin iddiasına göre tarihî roman yazmanın mümkün olamayacağı yolundaki tespitiyle yapar. Ravi'nin tartışmadan çekilmesiyle devreye giren İsmail Hakkı ise Ahmet Mithat Efendi'nin iktidar zaafını besleyen isim olur. O, Ahmet Mithat Efendi'nin *Dürdane Hanım* ile

² “Ravi” takma adlı kişinin Nabizade Nazım olduğu düşünülmektedir çünkü tartışmanın ilerleyen süreçlerinde Anadolu'yu anlatan bir eserden söz eder ve bu eserin *Karabibik* olduğunu sezdirir. Ayrıca *Karabibik* romanın nasıl yazıldığına dair de bilgi verir gibidir bu satırlar. (Gökçek, 2012, s. 65).

³ Ahmet Mithat Efendi, tartışmanın nihayetinde, bu seviyeden memnuniyetini de dile getirir: “[B]ir zamanın münazaraları gibi vukuları şan-ı Osmanîmiz aleyhine ağyarın isticlâb-ı enzar-ı istiğrabını mucip olmayarak mümkün merteye usul-i münazaraya muvafık münazarattan birisi [olmuştur]” (Gökçek, 2012, s. 65).

Amerika Doktorları gibi romanlarını eleştirebilmek için Ahmet Mithat Efendi'den izin ister. Ahmet Mithat Efendi "Ahbar-ı Asara Tamim-i Enzar" yazı dizisini bitirdikten sonra İsmail Hakkı'nın eleştirilerini yazmasına "izni verir" (Gökçek, 2014, s. 80).

Bu noktada Ahmet Mithat Efendi'nin Zola hassasiyetine değinmekte fayda var. Osmanlı'da kimsenin "natüralizm"i bilmediğini iddia ederken Cemil Meriç (2008, s. 294) yanılmaktadır çünkü Ahmet Mithat Efendi, Zola taraftarlarına meydan okumak için yazdığı *Müşahedat*'ın önsözünde "natüralizm" ifadesini yerinde kullanır. Bunun yanı sıra Ahmet Mithat'ın Zola'ya itirazı, gerçekçi olmak maksadıyla her şeyin kötü ve pis tarafını göstermesidir. Zola'nın her şeyi olduğu gibi ele alışını takdirle karşılarsa da "her şey"den anladığının "en kötü" olmasını kabul etmemektedir. Ahmet Mithat'tan aktarıyor Cemil Meriç:

"Zola bunlara [nahoş meselelere] istediği gibi burun sokmakta muhtar." Ama "o kokulardan hoşlanmayanlar da burunlarını tıkamakta hür değil midir?" diyen Ahmet Mithat, bir bakıma Zola itirazlarıyla doldurduğu *Müşahedat*'ın önsözünden rahatlıkla çıkarılabildiği üzere, natüralist romanın da sınırlarını kendisi çizmek istiyor, sadece burnunu tıkamak istemiyor (Meriç, 2008, s.294-295).

Cemil Meriç'in iddiasını dayandırdığı nokta *Müşahedat*'ın önsözünde geçen şu ifadeler olmalıdır:

Biz ki, henüz fazilet-i kadime-i medeniyesi emraz-ı maneviye-i ecnebiye ile büsbütün tagayyür etmemiş Osmanlılarız, Avrupa romancılarının asıl ne gibi emraza hizmetkâr olduklarını bildiğimiz halde romandan, romancılıktan bahsederiz. Bunların aynen tercümesi müfid olmadıktan başka latif dahi olmayıp tab'-ı Osmaniyeye mülayim gelmeleri için tadilen tercüme usulünü bile ileriye götürememiştir.

İmdi her milletin romanı kendi istidad-ı millisine göre yapılmak, fakat ait olduğu asır tabiat-ı galibesinden ayrılmamak lazım gelip bu halde ecanipten alınacak romanları ona göre intihap eylemek ve bade'l-intihap yine tadilat-ı lazımanede gaflet gösterilmemek lüzumuna dikkat edebilecek olur isek bizim için romanı ve romancılığı kendimize lazım olacak kadar anlamış bulunduğumuz hükmolunur. Ama anlayışın bu derecesi de bizden hâlâ epeyce baiddir. Bu nokta-ı hikmetten ayrılmamaya pek çok sa'y ve gayrette bulunmuş olduğum halde roman yollu asarımın onda dokuzunu yine bu nakiseden kurtaramamış olduğumu kendim itiraf ederim. (Ahmet Mithat Efendi, 2016, s. 16-17)

Her ne kadar bu sözlerle Ahmet Mithat Efendi bir tür itirafta bulunuyor gibi görünse de, kendisinin "bile" yapamadığı bir şeyi diğer yazarların yapmasının mümkün olmadığını altını çiziyor bir bakıma çünkü kendi romancılığında / romanlarından başka kimsenin romanından örnek vermiyor. Bu bağlamda da Jale Parla'nın, Ahmet Mithat'ın söz konusu romanda "babalık" vasfını üstlendiğini tespit ettiği, Ahmet Mithat'ın iktidar arzusunun bir başka göstergesi olarak yorumlanabilir.

Ahmet Mithat Efendi'nin bizzat başlattığı bir tartışmaya bakalım şimdi: "Klasikler". Tartışmayı başlatan "İkram-ı Aklâm" biçiminde kısaltılan yazısında Ahmet Mithat Efendi, klasiklerin her daim değerli olduğunu, Türk edebiyatının klasik eserleri olmadığını, klasik eser üretilene dek, Batı edebiyatında klasikleşmiş eserlerin çevrilmesi gerektiğini ileri sürer. Tartışma İsmail Avni, Necip Asım, Sait Bey, Cenap Şahabettin gibi yazarların katılımıyla kuvvetlenir. Burada önemli olan, tartışmada Ahmet Mithat Efendi'nin ortaya koyduğu tavrıdır. O hep, tespit yapma, kural koymadan yanadır.

Ahmet Mithat Efendi'nin bir başka müdahalesi de, Muallim Naci-Recaizade Ekrem tartışmasından sonra, Ekrem'in kendi görüşlerine yakın bulduğu gençleri *Servet-i Fünun* dergisinde toplayarak yeni bir edebiyat inşa etme girişimini "Dekadanlar" başlıklı bir yazıyla eleştirmesidir. Halit Ziya'nın *Kırk Yıl*'da belirttiğine göre, Ahmet Mithat'ın yazısına kadar tatlı atışmalar şeklinde devam eden eleştiriler malum yazıyla sertleşmiş ve "kavga" boyutunu almıştır. Halit Ziya *Kırk Yıl*'da, Ahmet Mithat Efendi'nin "Dekadanlar" başlıklı yazısı için diyor ki:

Edebiyat-ı Cedide zümresinde vukua gelen teşebbüs bir decadent hareketi idi ve bu da anarchisme demek idi. Dinamo ile dinamit kelimelerini karıştırarak memleketi elektriğin nimetinden mahrum bırakan bir devirde, vehme dokunacak teşebbüslere, hareketlere delalet edecek kelimelerin gölgelerini bile lisandan süpüren bir sarayın nazarında ihtilallerin en müthişi olan bir hareketle itham edilmek öyle korkunç bir şeydi ki bunu görünce hep alnımızda soğuk terler hissettik. (Uşaklıgil, 2008, s. 647)

Halit Ziya dile getirmiyor fakat Ahmet Mithat'ın “dekadan” ifadesini seçmesi tesadüf olamaz. II. Abdülhamit'in sansür konusunda aşırıya varan tavrı göz önünde tutulduğunda ve Ahmet Mithat'ın kendisini sürgüne gönderen “millet-i metbua” ifadesini unutmış olabileceği mümkün olmadığı için bu kelimeyi seçmesinin altında iyi niyetli bir tavır olabileceği mümkün görünmez. Ahmet Mithat bu açıdan sabıkalıdır zaten. “Dekadanlar” tartışmasıyla eşzamanlı yürüyen “Klasikler” tartışmasında Ahmet Mithat Efendi, aynı hedef göstermeyi Sait Bey için şu sözlerle yapar: “Mesela bir muharrir görürsünüz ki, mensup olduğu kavmin, dinin, devletin, adab-ı beytiyece muktaziyatı ‘Patriarchalisme’ ve itikadiyatta mezhebi ‘deisme’ ve siyasiyatta mesleği ‘Theocratisme’ olduğu...” (Ahmet Mithat Efendi'den aktaran Dino, 1954, s.29). Ahmet Mithat Efendi'nin pervasızca kullandığı bu ifadelerin iktidar kanadındaki yankısını hesaba katamayacağını düşünmek safdillik olur. Onun bu tavrındaki amaç, iktidarın yakınında olarak edebiyat alanında söz sahibi olabilecek kişileri elemine etmektir. “Kanon”u Jale Parla'nın “Herhangi bir otoritenin ya da otoritelerin, kutsadığı iyi yazarlar listesi ve buna eklenecek isimlere verilen izin ya da onay” biçiminde tespit ettiği bağlamda düşündüğümüzde Ahmet Mithat Efendi'nin, yarattığı tartışmalarla söz konusu otoritenin talibi olduğu söylenebilir böylece.

Murat Belge, kanon oluşturacak üç merciin varlığından söz eder. Belge'ye göre bu mercilerden ilki eleştirmenler, akademisyenler gibi meselenin tespitinde söz hakkı olan kimselerdir. Jale Parla'dan destek alalım:

[B]unlar edebiyatçıdan hem iyi bir edebiyat tarihçisi hem de iyi bir eleştirmen olmasını ve bu iki işlevi birlikte yürütmesini talep eder. Çünkü dönemselliğin karmaşık etkisi altında gelişen kanonlarda, hem yazarların yenilik arayışı, hem eleştirmenlerin ölçüt koyma çabaları, hem okur tepkisini hesaba katan yazar-okur diyalogu, hem devlet ya da cemaat sansürü, hem popüler kültür, hem seçkinci arayışlar bir yumak halinde bulunur (Parla, 2004, s. 52).

Ahmet Mithat Efendi'nin “Klasikler” tartışmasındaki tutumunu göz önünde bulundurduğumuzda, Parla'nın sözünü ettiği biçimde bir tavır geliştirdiği görülür. O, ilkin “klasik” tanımı yapar, ardından dönemin yenilik arayışlarında klasiklerden -esinlenmeyi kastederek- faydalanması gereğini vurgular; bunu yaparken de halkın anlayabileceği dil ve üslubu kullanmak gerektiğinde ısrar eder. Yukarıda değinmeye çalıştığım üzere Emile Zola gibi yazarların ahlaka mugayir bulduğu eserlerinden uzak durulması gerektiğini de devlet otoritesinin dünya görüşüyle koşut bir tavrı ileri sürer. Ahmet Mithat Efendi, “klasik”i “her şeyin baştan başına fevkalâdesine ‘aliyyü'l-alâsına denir” biçiminde tanımlamaktadır (Ahmet Mithat'tan aktaran Kaplan, 1998, s. 18). Gregory Jusdanis'in de, *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür* adlı yapıtında “klasik” bahsinde ulaştığı sonuç Ahmet Mithat Efendi'ninkine benzer: “Klasikler, okunur, övünür ve taklit edilir” (Jusdanis, 2015, s. 99). Ahmet Mithat Efendi, daha sonra çerçeveyi biraz daha daraltarak, “taklit etme arzusu yaratan eser” biçiminde tanımlar klasiği. Ardından “klasik” sözcüğünün sınırlarını somutlaştırır. Ramazan Kaplan'ın toparlamasından ödünç alalım:

- 1- Klasik bir eserin konusunda temizlik ve doğruluk olmalıdır.
- 2- Yazma biçimi ve üslûbuyla güzel ve açık olmalıdır.
- 3- Anlatılmak istenen kolay anlaşılır olmalıdır.
- 4- Üzerinde durulan düşünce bakımından bir değer taşımali, çoğunluk tarafından değer verilen dinî, tarihî ve ahlakî normlara aykırı olmamalıdır.
- 5- Bütün bu nitelikleriyle gelecek nesillere bırakılabilecek ve insanlığın faydalanabileceği sevilen, beğenilen eserler olmalıdır (Kaplan, 1998, s. 25).

Murat Belge'nin ikinci mercii, devlettir. Hatırlayalım: II. Abdülhamit, Ahmet Mithat Efendi'ye gösterdiği iltifatlar karşılığında kendi iktidarını desteklemesini istemişti. Belge'nin tespitindeki son mercii de halktır; dahası, halk adına, halkın çıkarlarını gözettiğini ileri süren edebiyatçıdır. Bu kişinin bizim tartıştığımız bağlamda kim olduğu çok açıktır. Halkın söz hakkı yoktur. Otorite, kural koyucu onun için en iyisini, en doğrusunu bilir. "Roman İntihabı" başlıklı yazısında bu görüşü desteleyecek sözleri vardır Mithat Efendi'nin:

Zemininde umumiyet bulunan romanların bile kâffesi aynen tercümeyle salih değildirlere. Mütercim tercüme edeceği romanı bir kere baştan başa okuyup onun da kendi mensup olduğu halka aidiyetten baid olan yerlerini çizmelidir. [...] Bizce roman denilen şeyin mütalaası beyhude itlaf-ı zaman için iltizam olunan şeylerden değildir. Roman denilen şey karilerini hem eğlendirir hem vukuflandırır hem fikir ve nazar-ı hikmetlerine ibretler bahşeder. En mergub bir romanı bazı cihetlerindeki malumatlar, hikmetler, ibretler bize yaramayacak olurlarsa onları çıkarmak romanın bizce kıymetini arttıracak bir tasfiye addolunur. (Ahmet Mithat Efendi, 1890 / 2018, s. 177-178).

Şimdi hemen eş zamanlı devam eden "Dekadanlar" tartışmasına bakalım. Ahmet Mithat Efendi, "Dekadanlar" başlıklı yazısıyla fitili ateşleyip, *Servet-i Fünun* yazarlarının üretimine çelme takarak alelacele "Klasikler" tartışmasına girişir. Ne ki, her iki tartışmadaki tavrı bağlamında tutarlıdır Ahmet Mithat Efendi. *Servet-i Fünun* yazarlarını anlaşılmasız oldukları için eleştirir. Ona göre halk anlamadıktan sonra eser üretmenin bir anlamı yoktur. Kanon bağlamında düşünüldüğünde de Ahmet Mithat Efendi haklıdır. Jusdanis de, Yunanistan'da oluşturulan kanonların, klasikleştiği kabul edilen eserlerin dil ve üslupta bir istikrar yaratılarak ortaya konduğunu belirtmektedir. Ahmet Mithat Efendi de benzer bir yaklaşımla kuralı koyar: "Söz, başkaları tarafından kolaylıkla anlaşılacak bir biçimde söylenmeli, fakat aynı zamanda insanlık için değer taşıyan bir düşünceyi ortaya koymalıdır" (Kaplan, 1998, s. 27).

Ahmet Mithat Efendi'nin ısrarla üzerinde durduğu meselelerden biri dildir. O, halkın kullandığı dili önemsiyor ve artık "ölü" olan eskinin yerine ikame edilecek dilin, halkın kullandığı dil olması için de her yolu mubah görüyordu. Tam da bu nedenle yani dili ağırlaştırıp anlaşılmasız hale getirdiklerini düşündüğü *Servet-i Fünun* yazar ve şairlerini hedef aldığı meşhur "Dekadanlar" makalesindeki şu sözleri önemli: "Böyle şey mi olur! Biz lisanı sadeleştirilim der iken bunlar bir kat daha berbat ettiler. Bu ne lisan? Bu ne tabir? Veysi'ye, Nergisi'ye rahmet okutuyorlar! Şu heriflere?" (Ahmet Mithat Efendi, 1897). Bu bağlamda Orhan Koçak'ın tespitine katılmamak mümkün değil: "Eski söz ölmüştü ve zaten kendinin değildi, yeniye tercüme edilmek ve uyarlanmak zorundadır" (Koçak, 2004, s. 65). Ahmet Mithat Efendi, tam da Koçak'ın tespit ettiği tavrı içindedir. Fransız Dekadanları dışında, onların çevrilmesi mümkün değildir çünkü, "klasik" sayılacak eserlerin hepsi, ait olduğu dillerden tercüme edilmeli, yerli yazarlar da onları taklit etmeliydi: "Taklîd, taklîd der iken onun neticesi tahkike varır" (Ahmet Mithat Efendi'den aktaran Kaplan, 1998, s. 48).

Ahmet Mithat Efendi'nin "taklit" iddiasını genişlettiğimizde, uygulamaya geçildiği noktada bir gelenek oluşacak, böylece klasik eserler ortaya çıkacak ve klasik eserler de kanonu oluşturacaktır. Bu kademeli geçişlerde raydan çıkmayı engelleme misyonunu da Ahmet Mithat Efendi üstlenmiş görünmektedir çünkü ondan başka kimsenin bütün tartışmalarda yer aldığını göremiyoruz. Hatta çoğu tartışmanın başlatıcısı olması da savımı destekliyor. "Dekadanlar" tartışmasını aynı isimli makalesiyle başlattıktan sonra uzun bir süre bu konuda sessiz kalan Ahmet Mithat Efendi, "Teslim-i Hakikat" makalesinde kendi konumunu ve kural koyuculuğunu şu sözlerle hatırlatır:

Avrupalı mı yoksa Asyalı mı olduğumuza dair yazdığımız birkaç makalede dahi gösterdiğimiz veçhile biz bizliğimizi muhafaza ederek terakki arzusunda bulunmakla beraber tarik-i terakkide delaletleri hizmetine kalemlerimizi hasredeceğimiz mil ve nahl-i İslamiye ve Türkiyeyi de kendimizden ürkütmemekle mecburuz. Vala-yı Avrupa alem-i edebiyatında neler olduğunu biz de bilmiyor muyuz? Biz de bu maksada hizmetkar değil miyiz? Unutuldu mu ki on on beş sene makdem pir-i müganlara muğpeçelere ilan-ı harp ederek üdebanın tuyuğlarını alem-i tabiata sevk gayreti ilk evvel bizde görülmüş idi? Unutuldu mu ki demirden leblebiye teşbih olan esaret-i lisanîye hakkında "Biz bu demirden leblebiyi çiğneyemeyiz" sözünü ilk söyleyen biz idik? Unutuldu mu ki eski dekadanlarımızın "Hakaret gördük" demelerinden on on beş sene evvel "erbab-ı teferrüç" diye tahkir olunanlar biz idik? (Ahmet Mithat Efendi, 1897)

Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere Ahmet Mithat Efendi, edebiyat alanında gerek kimlik koruyucusu olma, gerek Klasikler ve Dekadanlar tartışmasındaki dil hassasiyeti bakımından tam bir kural koyucu tavrı sergilemektedir. Bu da Ahmet Mithat Efendi'yi, kendisinin de sıklıkla vurguladığı gibi bir iktidar pozisyonuna taşımakta ve kanonist bir tavrı sergilemesine yol açmaktadır. Kemal Atakay'ın "Kanon Huzursuzluğu" başlıklı yazısında geçen şu ifade Ahmet Mithat'ın mücadelesini özetler niteliktedir: "Klasik olana öykünme, klasik olanı şimdiye taşıyarak hem bir geçmiş-şimdi zinciri kurar; hem de sanatın ülküsel gelecek tasarımına zemin hazırlar: ölümsüzlük" (Atakay, 2004, s. 77).

Kaynakça

- Ahmet Mithat Efendi (2003). *Ahbar-ı Asara Tamim-i Enzar*. Haz. Nüket Esen. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ahmet Mithat Efendi (2016). *Müşahadat*. Haz. Özlem Nemutlu. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Ahmet Mithat Efendi (2013). *Menfa: Sürgün Hatıraları*. Haz. Handan İnci. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Atakay, Kemal (2004). "Kanon Huzursuzluğu". *Kitap-lık* 68: 70-77.
- Belge, Murat (2004). "Türkiye'de 'Kanon'". *Kitap-lık* 68: 54-59.
- Beşir Fuad (1999). *Şiir ve Hakikat: Yazılar ve Tartışmalar*. Haz. Handan İnci. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Dino, Güzin (1978). *Türk Romanının Doğuşu: İntibah: Sergüzeşt-i Ali Bey-Eylem ve Kurgusu-Kişilerin Yeni Boyutları-İşlenen Temalar-Üslup*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Dino, Güzin (1954). *Tanzimattan Sonra Edebiyatta Gerçekçiliğe Doğru: Birinci Kısım*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Gökçek, Fazıl (2012). *Küllerinden Doğan Anka: Ahmet Mithat Efendi Üzerine Yazılar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Gökçek, Fazıl (2014). *Bir Tartışmanın Hikâyesi: Dekadanlar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Jusdanis, Gegory (2014). *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür: Milli Edebiyatın İcat Edilişi*. Çev.: Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kaplan, Ramazan (1998). *Klasikler Tartışması (Başlangıç Dönemi)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

- Namık Kemal (2016). "Mukaddime-i Celâl". *Celâleddin Harzemşah*. Haz. Prof. Dr. Abdullah Şengül. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Koçak, Orhan (2004). "Kanon mu, Siz İnaniyor musunuz?" *Kitap-lık* 68: 60-65.
- Meriç, Cemil (2008). *Kırk Ambar: Rümuz-ül Edeb*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Parla, Jale (2004). *Babalar ve Oğullar: Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Parla, Jale (2004). "Edebiyat Kanonları". *Kitap-lık* 68: 51-53.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (2001). *19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Tansel, Fevziye Abdullah. "Muallim Naci ile Recaizade Ekrem Arasındaki Münakaşalar ve Bu münakaşaların Sebep Olduğu Edebî Hâdiseler". *Türkiyat Mecmuası*, 1953. (159-200)
- Uşaklıgil, Halit Ziya (2008). *Kırk Yıl*. Yay. Haz.: Nur Özmel Akın. İstanbul: Özgür Yayınları, 2008.
- Yalçın, Hüseyin Cahid (1935). *Edebî Hatıralar*. İstanbul: Akşam Kitaphanesi

26. Senâyi'nin manzum Süleymaniyye'sinin metaforik söylem çözümlemesi

Nagehan UÇAN EKE¹

APA: Uçan Eke, N. (2023). Senâyi'nin manzum Süleymaniyye'sinin metaforik söylem çözümlemesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 323-336. DOI: 10.29000/rumelide.1330495.

Öz

Toplumsal ve anlambilimsel bir yaklaşım olan söylem çözümlemesinde, sözcelemenin bağlamı, vericinin özellikleri ve sözcenin anlamsal özellikleri göz önünde bulundurulur. O hâlde bir kez okuma ile fark edilemeyecek söylemsel özdeklîği çözümlemek, söylem çözümlemesinin temel meselesidir. Söz konusu edebî metinler olduğunda ise söylem çözümlemesi, ihtiyaçtan daha çok zaruretendir. Nitekim üst bir dille yaratılan edebî eserler, içerdikleri imge ve metaforlarla söylemi derinleştirirler. Bir edebî eserin esas manası barındırdığı metaforlarda gizlidir. Esasen metaforik düşünme; kişinin kendini ve diğerlerini tanımasını sağlamanın yanı sıra nasıl iletişim kurduğumuzu, nasıl öğrendiğimizi, nasıl keşif ve icat ettiğimizi anlamak için son derece önemli bir araçtır. Bilhassa kavramsal metaforlar ve görüntü şemaları, ortak özellikleri paylaşan iki şey arasında gizli karşılaştırma yapan metaforik düşünmenin temel unsurlarıdır. Edebî-bilimsel inşalar olarak metaforlar; bir çağın, bir kültürün, bir ortamın yansımasıdır ve onları kullananların faaliyetlerini ve düşüncelerini ifade eder. Kanuni Sultan Süleyman'ın uzun süren saltanatı boyunca seferlerini, savaşlarını, zaferlerini veya bu dönemin diğer olaylarını anlatmak için yazılan eserler genellikle Süleymanname adıyla anılagelmiştir. Tarih kitaplarında yer almayan birçok ayrıntı Süleymanname gibi edebî eserlerden elde edilebilir ya da bu eserler var olan bilginin teyit edilmesinde başvuru kaynağı olabilir. Başka bir deyişle Süleymanname, bilhassa tarihe tanıklık etmeleri yönüyle edebî kıymetleri kadar disiplinlerarası çalışmalar için de çok önemli birer kaynaktır. Senâyi'nin 1521'deki Belgrad'ın fethiyle başlayan Süleymanname'si Sultan Süleyman'ın Batı'ya ve Doğu'ya yaptığı birçok sefer hakkında bilgi vermekte ve 1538'deki Karaboğdan Seferi'yle sona ermektedir. Bu manzum Süleymanname gerek verdiği tarihî bilgi ve gerek Kanuni methiyesi olması sebebiyle barındırdığı dilsel malzeme açısından oldukça zengindir. Bu çalışmada, Senâyi'nin manzum Süleymaniyyesi üzerinde metaforik söylem çözümlemesi yapılacak ve böylelikle tarihî/edebî bir metinden hareketle 16. yüzyıl Osmanlı Türkçesinin olanakları tespit edilerek söylemin gücü ve gelişimi izlenebilecektir.

Anahtar kelimeler: söylem çözümlemesi, metafor, Senâyi, Süleymaniyye

Metaphorical discourse analysis of Senâyi's verse Süleymaniyye

Abstract

In discourse analysis, which is a social and semantic approach, the context of the utterance, the characteristics of the transmitter and the semantic features of the utterance are taken into consideration. Therefore, analyzing the discursive matter that cannot be noticed with a single reading is the main issue of discourse analysis. When it comes to literary texts, discourse analysis is more of a necessity than a necessity. As a matter of fact, literary works created with a superior language

¹ Doç. Dr.; Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Muğla, Türkiye), nucaneke@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1699-9395 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 04.05.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330495]

deepen the discourse with the images and metaphors they contain. The main meaning of a literary work is hidden in the metaphors it contains. Essentially metaphorical thinking; it is an extremely important tool for understanding how we communicate, how we learn, how we discover and invent, as well as getting to know oneself and others. Especially, conceptual metaphors and image schemas are essential elements of metaphorical thinking, which makes a covert comparison between two things that share common features. Metaphors as literary-scientific constructs; it is a reflection of an era, a culture, an environment and expresses the activities and thoughts of those who use them. During the long reign of Kanuni Sultan Süleyman, the works written to describe his campaigns, wars, victories or other events of this period were generally referred to as Süleymanname. Many details that are not included in history books can be obtained from literary works such as Süleymannames or these works can be a source of reference in confirming existing knowledge. In other words, Süleymannames are a very important source for interdisciplinary studies as well as their literary value, especially in terms of witnessing history. Senâyî's Süleymanname, which started with the conquest of Belgrade in 1521, gives information about the many expeditions of Sultan Süleyman to the West and the East, and ends with the Karaboğdan Expedition in 1538. This verse Süleymanname is very rich in terms of linguistic material, both because of the historical information it gives and because of its legal eulogy. In this study, metaphorical discourse analysis will be made on Senâyî's verse Süleymaniyye, and thus, the power and development of the discourse will be followed by determining the possibilities of 16th century Ottoman Turkish based on a historical/literary text.

Keywords: discourse analysis, metaphor, Senâyî, Süleymaniyye

Giriş

*Şarkdan azm itdi garba gün gibi sultân-ı Rûm
Feth-i subha çekdi encüm leşkerin san hân-ı Rûm
Senâyî*

Her insan, içinde yaşadığı toplum tarafından biçimlendirilir. Bu süreçte dil, bireyin toplumsallaşmasını sağlayan en önemli araçtır. Bununla birlikte kişinin bir durumu açıklamak için kullandığı dil, kendisiyle ilgili birçok şahsi durumu da ortaya koyabilmektedir. O hâlde hem bireyi hem de toplumu daha yakından tanımak için, kullanılan dilin daha ayrıntılı incelenmesi gerekir. Özellikle metne dayalı okumada gerçeklik, kültürel olarak dilsel veya metaforik inşalar şeklinde değerlendirilir. Nitekim üst bir dille yaratılan edebî eserler, içerdikleri imge ve metaforlarla söylemi derinleştirirler. Bir edebî eserin esas manası şüphesiz barındırdığı metaforlarda gizlidir. Özellikle de şiir için, metaforun dili denebilir. Esasen her sözcük bir zamanlar metaforu ve bu nedenle şairler sıklıkla tıpkı bir arkeolog gibi dil kazısı yaparak söylemin alt ya da üst toprağını kazarlar, böylelikle terimlerin somutluğunu ve metaforik tazeliğini yeniden kazandırırılar (Parini, 2022: 74). Bilişsel dilbilim, metaforu bir kavramsal alanın başka bir kavramsal alanla karşılanması olarak tanımlar. Bir başka ifadeyle metaforlarda A, B'dir kodlaması bulunur. Metaforlar aynı zamanda, toplumsal olgulara ilişkin bilincimizin dışavurumunu sağlayan dilsel araçlar olarak söylemin en önemli anahtarlarıdır. Farklı yaklaşımlar doğrultusunda "söylem" farklı şekillerde tanımlanır. Bazı araştırmacılara göre söylem, bütün konuşma ve yazma eylemleri olarak değerlendirilirken, bazı araştırmacılara göre ise sadece konuşma ağı türevlerinden oluşan uygulamalar söylemdir. M. Foucault ise söylemi daha genel, tarihî ve gelişmekte olan dil uygulamaları olarak görür (Potter & Wetherell, 1987). M. Foucault'ya göre her birey farklıdır ve bu farklılık bireylerin söylemlerinin de farklı olmasını sağlar. Söylem bir meta-eylemdir ve ideoloji, bilgi, diyalog, anlatım, beyan tarzı, müzakere, güç ve gücün mübadelesiyle eyleme dönüşen dil pratiklerine ilişkin süreçleri kapsar (Sözen,

1999). Sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik alanlar başta olmak üzere söylem, sosyal hayatın tüm yönleri ile ilişkilidir. Söylem çözümlemesi ise en basit anlatımı ile dil incelemesidir. Ancak bu inceleme ifade edilen dilsel öğelerin basit bir incelenmesi olmayıp ifadelerin/söze dökülenlerin sözdizimsel ve semantik sınırlarının ötesine gitmeyi ve bu ötede yatan anlam ve içeriği incelemeyi gerektirir. Esasen söylem, insan deneyimlerini yansıtır ve aynı zamanda da bu deneyimlerin önemli kısımlarını yapılandırır. Bu nedenle söylem çözümlemesi, söylemin etkilediği veya söylem tarafından yapılandırılan insan deneyimlerinin herhangi bir parçasıyla ilgili olabilir. Söylem çözümlemesi öncelikle kişilerin ve kurumların belirli sosyal ve kültürel çevrelerde dili nasıl kullandıklarını, dile nasıl anlam yüklediklerini ve bu anlam doğrultusunda kendi gerçekliklerini nasıl yarattıklarını ele alır. Ardından da tercih edilen iletişim yapılarının sosyokültürel normlar, tercihler ve beklentilerle olan ilişkisini araştıran söylem çözümlemesindeki temel vurgu, söz konusu konuşmaların ve/veya yazılı iletişimin yapıldığı sosyal çevrenin, normların, güç ilişkilerinin özelliklerinin tanıtılması ve değerlendirilmesi üzerinedir. Söylem araştırmaları; sadece söylenenler noktasında cümleyi temel alan dar kapsamlı bir dil incelemesi değildir. Metaforik söylem çözümlemesi, dilin sosyal çevreyi, benzer şekilde sosyal çevrenin de dili nasıl yapılandığı üzerinde duran ve bunlara dayalı olarak oluşturulan anlam inşasının nasıl gerçekleştiğine dair üst düzey bir yorumlama imkânı sağlayan ve sosyal bilimler alanına geniş kapsamlı bir bakış açısı sunan bir nitel araştırma yöntemi olarak değerlendirilebilir.

Söylemin iki temel unsuru vardır: Birincisi “dil”, ikincisi “insan”dır. Bu iki temel alan bir bakıma birer belirsizlik alanıdır (Sözen, 1999, s. 21). Söylem, zihindeki yoğun ve karmaşık ilişkiler ağı içinden amaca göre seçilip bir araya getirilen anlamsal oluşumların iletişimi sağlayacak dilsel koşullara göre düzenlenerek tümce boyutunu aşan yapılarla yansıtılması olduğuna göre söylemin bireysel olduğu kadar, toplumsal bilişin (social cognition) de bir göstergesi olduğu rahatlıkla söylenebilir (Büyükkantarcioglu, 2006: 103). O hâlde eleştirel söylem incelemesi yöntemiyle ayrımcılık, çıkar, dönüştürme ya da yeniden oluşturma, gelenek, hâkimiyet, hegemonya, ırk, ideoloji, kazanç, sınıf farkı, sosyal yapı ya da düzen, toplumsal cinsiyet gibi temalar araştırılabilir. Nitekim eleştirel ve metaforik söylem çözümlemesi güç ilişkileri, değerler, ideolojiler, kimlik tanımlamaları gibi çeşitli toplumsal olguların dilsel kurgulamalar yoluyla bireylere ve toplumsal düzene nasıl yansıdığı ve nasıl işlendiği ile ilgilenir (Çelik ve Ekşi, 2008: 113).

Kanuni Sultan Süleyman'ın uzun süren saltanatı boyunca seferlerini, savaşlarını, zaferlerini veya bu dönemin diğer olaylarını anlatmak için yazılan eserler genellikle *Süleymanname* adıyla anlagelmıştır. Tarih kitaplarında yer almayan birçok ayrıntı Süleymanname gibi edebî eserlerden elde edilebilir ya da bu eserler var olan bilginin teyit edilmesinde başvuru kaynağı olabilir. Başka bir deyişle Süleymanname, bilhassa tarihe tanıklık etmeleri yönüyle edebî kıymetleri kadar disiplinlerarası çalışmalar için de çok önemli birer kaynaktır. Kanuni döneminin ilk elden kaynaklarını oluşturan belli başlı Süleymanname şöyle sıralanabilir: Teliflerinden itibaren zeyillerle oluşan veya daha sonra bir defada yazılan *Bostan Çelebi*, *Matrakçı Nasuh*, *Gubârî Kireççizade Mahmud Çelebi b. Ahmed Çelebi*, *Ârifî Fethullah Çelebi* tarafından yazılan *Süleymanname* ile belli seferlere mahsus veya manzum olarak daha muhtasar şekilde *Mahremî*, *Senâyî*, *Eyyûbî* ve *Hâkî* tarafından kaleme alınan Süleymanname. Bunlar arasından çalışmanın örneklemini oluşturan Senâyî'nin 1521'deki Belgrad'ın fethiyle başlayan *Süleymaniyye*'si, Sultan Süleyman'ın batıya ve doğuya yaptığı birçok sefer hakkında bilgi vermekte ve 1538'deki Karaboğdan Seferi ile sona ermektedir. Bu manzum Süleymanname gerek verdiği tarihî bilgi ve gerek Kanuni medhiyesi olması sebebiyle barındırdığı dilsel malzeme açısından oldukça zengindir. Bu çalışmada, Senâyî'nin manzum *Süleymaniyye*'si üzerinde metaforik söylem çözümlemesi yapılacak ve böylelikle tarihî/edebî bir metinden hareketle 16. yüzyıl Osmanlı Türkçesinin olanakları tespit edilerek söylemin gücü ve gelişimi izlenebilecektir. Eser, *Senâyî'nin Manzum*

Süleymaniyye'si adıyla 2018 yılında Mesut Bayram Düzenli ve Ahmet Akgül tarafından eserin iki nüshası karşılaştırılmak suretiyle çeviriyazılı metni oluşturularak yayımlanmıştır.

Doğan Günay, bir metnin anlaşılması için öncelikli yapılması gereken işin “okuma” olduğundan söz eder (2000: 67). *Betimleme*, *çözümleme* ve *yorumlama* diye sınıflandırdığı üç okuma edimi sayesinde ayrıntılı okuma gerçekleştirilebilir. Betimleme, cümleler arası ilişkiyi ortaya koymayı sağlar. Birinci okuma, metni dilsel olarak anlama ve cümleler arası ilişkiyi belirleme aşamasıdır. Çözümleme ise genel metin bağlamında yapılabilecek bir etkinliktir. Metnin anlam oluşumunu ortaya koyma, onu eyleyenler, anlatı izlencesi, anlatısal yapı, izleğin belirlenmesi, metinde kullanılan simgeleştirmelerin ve metaforların anlamlandırılması gibi yüzeysel ve derin yapı bakımından okuma aşamasını belirler. Yorumlamaya gelindiğinde ise betimlemesi yapılan metinden yola çıkılarak toplumsal, edebî, tarihsel ve benzeri ölçütlere göre değerlendirme yapılır. Bu doğrultuda odağa alınan Senâî'nin *Süleymaniyye'si* betimlenip çözümlendikten sonra yorumlanarak eserin metaforik söylemi ortaya konacaktır.

Süleymaniyye'nin metaforik söylem çözümlemesi

Metafor dendiğinde genellikle dilin ortalama kullanımından bir sapma durumu anlaşılır. Eğer dilde herhangi bir sapma yaşıyorsa evvela bu, düşüncedeki değişimden kaynaklanır. Dolayısıyla metaforik söylem tıpkı metafor gibi kültürel gerçekliğin inşasıyla ilgilenir. Metafor, anlamın başka bir anlama taşınması durumunu ifade ederken metaforik söylem ise tarihsel arka planda bir söylemin, başka bir söylemin yerini aldığı göstergeler alanına işaret eder. Kısacası metaforlardan söz edilirken genel olarak dilsel araç, metaforik söylemle de bu araçların taşıdığı düşünce biçimi ya da sözcük dağarları kastedilmektedir. Burada, geleneksel düşünceyi yeniden “okuma” imkânı sunan metaforik söylemlerin *Süleymaniyye'nin* sınırlarına hangi noktalarda temas ettiği tartışılacaktır.

Senâî'nin *Süleymaniyye'si* mesnevi nazım şekli ile kaleme alınmıştır. Bununla birlikte vaka anlatımları dışında medhiye, hicviye, tarih gibi bölümlerin yazımında gazel, kaside, kıt'a, murabba ve terkiib-i bend nazım şekillerinden de faydalanılmıştır (Düzenli ve Akgül, 2018: 14). Eserde özellikle ana hikâyenin anlatıldığı bölümlerin, eserin yazılış amacına da uygun şekilde, sanat kaygısından uzak bir dille yazıldığı görülmektedir. Kanuni Sultan Süleyman'ın sefer ve savaşlarının tasvir edildiği bu bölümler, konuşma diline çok yakın, sade ve anlaşılır bir dille kaleme alınmıştır. Elbette ki Süleymannameler tarihî malumatı aktarma amacıyla yazdıklarından her ne kadar edebî yön ikinci planda tutulsa da *Süleymaniyye'ye* yerleştirilmiş gazel, kaside vb. şiirlerde vezne hâkimiyeti ve hayal zenginliğiyle Senâî'nin sanat kudretini göstermeyi de amaçladığı aşikârdır. Müellifin 3526 beyitlik bu mesnevisinde klasik tertip yöntemine uygun olarak münacat, naat, padişah medhiyesi ve sebab-i telif bölümlerinden sonra Kanuni Sultan Süleyman'ın doğuya ve batıya yapmış olduğu seferlere yer verilmektedir. Bunun yanı sıra Kanuni'nin Belgrad Seferi'nden Karaboğdan Seferi'ne kadarki dönemde cereyan eden eğlenceler, düğünler, isyanlar ve merasimler gibi daha pek çok hadise de söz konusu edilmiştir. Oldukça hacimli sayılan eserdeki söylemlerin tamamı çalışmanın sınırlarını aşacağından seçilen örnek beyitler üzerinde inceleme yapılacaktır.

Eserinde samimi bir üslûp kullanmaya özen göstermiş olduğu anlaşılan Senâî, bu yolla okuyucunun ilgi ve dikkatini daima diri tutmaya çalışır. Söylem çözümlemesinde söylemin etkileşimsel özellikleri diyaloglarda ortaya çıkar. Bu noktada, söylemde kim kime hitap eder ve anlatıcı amacına ulaşmak için ne tür bir strateji izler gibi sorularla metin çözümlenmeye çalışılır. Senâî de eserin birçok yerinde “ey birader, ey dilâver, ey karındaş, ey merd-i fâhir, ey merd-i hoş-hû, ey sûfi, ey yâr” (Düzenli ve Akgül, 2018: 50) gibi samimi hitaplar ile okurun esere odaklanmasını kolaylaştırmaya gayret göstermiştir.

Süleymannameler pek çok konuda birincil veya ikincil kaynak sayılırlar. Ancak bu eserlerin ortak özelliklerinden biri, genellikle resmî ideolojiyi yansıtmaları ve yaşanan hadiseler karşısında çoğunlukla iktidarın tarafını tutmalarıdır. Esasen bu eserlerin pek çoğunun yazarının, devlet teşkilatında görevli olduğu ve hatta bu eserlerden bazılarının bizzat padişah emriyle yazdırıldığı bilinmektedir. Dolayısıyla bu eserler, padişahın ve üst düzey idarecilerin ideolojilerine aykırı ve aleyhlerinde söylemler içermezler. O hâlde Süleymannameler de büyük oranda resmî tarihlerin taraflı tutumunu ve eksikliklerini barındırır (Severcan, 1999: 304). Senâî'nin *Süleymaniyye*'si de benzer şekilde resmî ideolojiyi yansıtan taraflı bir söyleme sahiptir denebilir. Bu taraflı söylemin odağındaki temel kahraman ise şüphesiz eserin adına düzenlendiği Kanuni Sultan Süleyman'dır. Burada özellikle Ahmed Paşa'nın güneş redifli Fatih Sultan Mehmed medhiyesinden itibaren gelenekselleşmeye başlayan "padişah güneştir" kavramsal metaforu, Senâî'nin başta 34 beyitlik "güneş" redifli medhiyesi olmak üzere mesnevide pek çok beyitte söylemin ana unsuru olur. Dördüncü felekte yer alan ve "gök sultanı" olarak vasıflandırılan, kuvvetin ve güzelliğin sembolü güneş, Klasik Türk edebiyatında kozmik âlem içerisinde üzerinde en çok durulan öğelerdendir. *Neyyir-i A'zâm* ve *Sultân-ı Muhteşem*, güneşin diğer adlarıdır (Onay, 2007: 171) ve diğer gezegenler ise onun hizmetini gören rütbeli kişilerdir. Güneş'in hükümdarlar için metafor olmasında bir önemli husus daha vardır ki o da "sahipkiran" olmasıdır. Sahipkiran, müneccimler tarafından son derece seçkin sayılan yaklaşma vaktinde, "Müşteri (Jüpiter) ile Zühre'nin (Venüs ya da Çoban Yıldızı) bir burçta toplandığı esnada doğmuş olan" anlamına gelir. Bu sıfat uğurlu, kutlu, bahtiyar, talihi yaver, daima muzaffer, galip ve cihangir hükümdarları ifade etmek üzere kullanılmıştır. Kaynaklarda II. Mehmed, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman için fütühatçı karakterlerini ve cihanşümul anlayışlarını güçlendirmek amacıyla sahipkiran sıfatının yakıştırıldığı bilinir (Alan, 2019: 443). Osmanlı padişahları içerisinde en uzun saltanat süren, özellikle siyasî ve askerî faaliyetleri ile Türk âleminin "Büyük Türk"ü, Avrupa âleminin "Muhteşem Süleyman"ı olarak şöhret kazanan (Uçan Eke, 2014: 72-73), hüküm sürdüğü devri Türk tarihinin her yönüyle altın çağına çeviren, ilim ve sanata da büyük önem vermiş olan Kanuni Sultan Süleyman için "güneş"ten daha iyi bir metafor yoktur. Nitekim güneşe mensup olanlar kuvvet ve kudret sahibi, güzelliğiyle dikkat çeken, merhametli, lider özelliklerine sahip kişilerdir (Uçan Eke, 2014: 73). Klasik Türk edebiyatında daha çok ışığı, parlaklığı ve ısıyı dolayısıyla ele alınan güneş hem benzeyen hem de benzetilen durumundadır. Yüzüne bakılmayışı, gözleri yaşartması ve kamaştırması edebî sanatlarla yol açan güneş, ışığını dünyadaki her yere dağıttığı için de cömertlik sembolüdür. Bütün bu göndermeleri dolayısıyla *Süleymaniyye*'de "padişah güneştir" metaforik söylemi Kanuni Sultan Süleyman'ı yüceltmek için kullanılmıştır:

İy şu'â-ı devletünden geydi nûr-efser güneş
İrtifâ-ı şevketünden buldı zîb ü fer güneş SS 762

Gûyiyâ gülzârdur eflâk-i çarh iy şeh-süvâr
Oldı ezhâr-ı nücûm içre gül-i ahmer güneş SS 80

Klasik Türk şiirinin başlıca metaforlarından olan "gül", tabiatın bir parçası olarak şairlerin en önemli söylem araçlarından biri olmuştur. Klasik Türk şiirinde sevgiliye en çok benzeyen çiçek olarak görülen gül, Hz. Muhammed'in de bir sembolüdür (Sarı, 2017: 69). Osmanlı şiir coğrafyasında gül; rengi, şekli, kokusu, gösterişli oluşu ve benzeri özellikleriyle adından sıklıkla söz ettirmiştir. Öyle ki pek çok şair gül redifli gazeller ve gül kasideleri kaleme alır. Bunlar arasında Necâî, Fuzûlî, Lâmi'i Çelebi ve Hayâlî'nin yazmış oldukları kasideler, hayal bakımından oldukça dikkati çeker. Senâî de *Süleymaniyye*'sine

2 Çalışma boyunca "SS" Senâî'nin *Süleymaniyye*'sinin kısaltması olarak kullanılacaktır. Yanındaki sayılar ise beyit numaralarını işaret eder.

Kanuni medhiyesi olarak 29 beyitlik bir “gül kasidesi” eklemiştir. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*'nde söz ettiği o çok meşhur “saray istiaresi” kavramının baş rollerini “güneş” ve “gül” teşkil eder. O, bu çerçevede gülü gösterişli oluşu nedeniyle tıpkı aslan gibi bütün Orta Çağ ve Rönesans edebiyatlarında görüldüğü üzere hükümdara ve hükümdarın Orta Çağ hayallerindeki sembolü olan güneşe benzetir. Senâî'nin yukarıda örneklenen güneş kasidesinde de gül ve güneşin aynı beyitte Kanuni için metafor olması bunun bir delilidir. Esasen gül, sadece şiirde değil bütün Osmanlı sanatında en yaygın ve devamlılığı olan çiçek çeşididir. “Padişah güldür” kavramsal metaforu ile Senâî, gülü ilk beyitten son beyte kadar Kanuni Sultan Süleyman'ın övgüsünün bir anlatım aracı olarak kullanır. İnsanı tabiatın merkezine yerleştiren şairler için “gül” en güçlü metafordur. Öyle ki asrın en büyük şairlerinden Fuzûlî de Kanuni Sultan Süleyman için bir “gül kasidesi” yazar. Onun bu kasidesi T. Kortantamer'in tespitiyle hem anlatım tekniği yönünden hem de biçim-öz kaynaşması ve varlık bütünlüğü ile kusursuz bir örnektir (1993: 415). Fuzûlî'nin kasidesi gibi aynı memduha yazılan Senâî'nin kasidesi de oldukça başarılıdır. Aşağıdaki örnek beyitte Senâî, güzelliğin Kanuni'nin lütuflarının eliyle süs ve saygınlık kazandığını, gülün seçkin olanının bu nedenle baş üstünde tutulduğunu söyler. Senâî'nin bu beytinin söylemi çözümlendiğinde kelimelerin her birinin Kanuni için özel seçildiği görülecektir. “Dest-i eltâf” terkihiyle onun hükümdarlık vasfı olan cömertliği vurgulanırken, “buldı zînet ü i'zâz hüsn” söylemi ile Kanuni'nin kuyumculuk vasfı öne çıkarılmaktadır. Bir irsal-i mesel barındıran “tutdılar baş üstüne muhtâr-ı gül” söylemi ise hem gülün sarık arasına takılması âdetinden hareketle gerçek anlamını hem de “izzet ve ikram ile çok iyi ağırlamak” mecaz anlamını düşündürmektedir. “Muhtâr-ı gül” terkihi ise gülün sembolü olduğu Hz. Muhammed'in aynı zamanda Ahmed-i Muhtar oluşunu anımsatır:

Dest-i eltâfunla buldı zînet ü i'zâz hüsn

Anun-içün tutdılar baş üstüne muhtâr-ı gül SS 112

Aşağıdaki beytinde de Senâî, şairane tefahür ile Kanuni gibi yüce bir hükümdarı metheden şairin de buna yaraşır kudrette olduğunu ifade etmek ister. Senâî, bu defa gülün kokusu, rengi ve şeklini ön plana çıkararak Kanuni'nin yaratılışının kokusunu vasfetmek için “rengîn sözümlle söyledüm” der. Öyle ki gül şiirlerini işitenlerin onları altın varakta yazdıklarını belirtir. Osmanlı'da üretilen el yazma eserlerde altının, kitabın tezhibinden hattına ve cildine kadar kullanılan vazgeçilmez bir malzeme oluşunun, maddi değeri dışında, renginin taşıdığı sembolik anlamdan da kaynaklandığı söylenebilir. Altının rengi olan sarı, devletin merkez hâkimiyetini ve kudreti temsil eder. Ayrıca padişah, paşa, bey, altıncı, kuyumcu, kalkancı, kazzaz, sarraf gibi makam, meslek ve sanatları simgeleyen güneşin de rengi olan sarı, onun parlaklığını yansıtan yıldız ve varak ile bir değer ve statü sembolü taşır (And, 2007: 363-365). Bu bağlamda hanedan üyeleri ve seçkin Osmanlılar, altın yıldızlı tezhiplerle bezenmiş kitaplara sahip olmak için servet ödemekten çekinmemişlerdir. Şüphesiz bir şair için de sözlerinin tezhipli eserlere nakşolarak ölümsüzleşmesi gurur duyulması bir durumdur:

Bûy-ı hulkun vasfını rengîn sözümlle söyledüm

Yazdılar altın varakda işidüp eş'âr-ı gül SS 125

Kanuni'nin en önemli fetihlerinden biri Belgrad'dır. Kendisinden altmış yedi yıl önce dedesi Fatih Sultan Mehmed, Belgrad'a saldırmış ve kalenin birkaç kulesini yıkmıştır. Ancak Erdel Voyvodası Jan Hunyad, Tuna ve Sava'dan gemilerle asker gönderip kendisi de zırhlı Macar süvarileriyle ilerleyerek kaleye birçok top yerleştirmiştir (Celalzade Mustafa Çelebi, 2011: 40). Fatih Sultan Mehmed, Jan Hunyad'ın bu karşı taarruzu karşısında geri çekilmek zorunda kalmış ve Belgrad'ı ele geçiremeden dönmüştür. Dedesinin ele geçiremediği Belgrad'ı fethetmeyi aklına koyan Kanuni bu seferi çok önemser. Uzun hazırlık döneminden sonra gerçekleşen savaş her iki taraf için de zorlu geçer (Celalzade Mustafa Çelebi, 2011:

49). Süleymannamelerdeki anlatımlara göre Belgrad'ın kapılarının açılması Kanuni'nin ordusu için dahi kolay olmamıştır. Zayıf her iki taraf için de çöktür. Hatta savaş meydanında kalan cenazeleri gömmek için ateşkes bile yapılmıştır. Senâyî de manzum *Süleymaniyye*'sinde bu sahneleri oldukça etkileyici bir söylemle tasvir eder. "Beyân-ı Feth-i Beligrad" bölümünde söylemdeki taraftarlık ise çok açık şekilde kendini beyan eder. Osmanlı askerleri şehadet şerbetiyle nasiplenip cennette sancak açarak Peygambere komşu olurken, kelleleri "top taşı"na teşbih edilen düşman askerleri "leş" söylemi ile aşağılanır. Hisarların hendeklerinin ve sokakların düşman askerlerinin leşleriyle dolu olduğu savaş meydanları *Süleymaniyye* boyunca tasvir edilir:

Şehâdet gâzîler idüp menâsıb

Livâ-yı 'adna olmuşlardı sâhib SS 285

Şehîd olmağa sâ'iyidi asker

Behiştî gâzîlerdür dir peyamber SS 287

Sokaklar lâşe-i a'dâdan oldı

Hisârun hendeki hem dahı toldı SS 292

Atılup kal'aya topân-ı cân-keş

Dokundukda 'adûyı eyleyüp leş SS 534

Gelen bânân çekerdi lîk piş-keş

Kılıç vehminden anlar olmaya leş SS 578

Şehîdân ehli terk-i dehr kıldı

Makâm-ı cennete togrı irişdi SS 693

Yaturdı kelleler top taşı gibi

Görenler dirdi düşmen başı gibi SS 683

Kanuni Sultan Süleyman, Belgrad'ın fethinden sonra yönünü güneye çevirir. Muazzam bir Osmanlı donanması ve ordusu ile yaklaşık altı ay süren kuşatmanın ardından Rodos'u fetheden Kanuni, böylelikle Akdeniz'deki güvenlik ve hâkimiyeti güçlendirmiş oldu. O tarihten sonra Osmanlı hâkimiyeti 1912'de İtalyanlar Trablusgarp Savaşı sırasında burayı alana kadar devam eder. Fatih Sultan Mehmed'in donanması daha önce bu adayı St. Jean Şövalyeleri'nden almak için yeterli olmamıştı. Nitekim Kanuni zamanına kadar Osmanlı Devleti'nin denizlerdeki gücü bu şövalyelerin deniz gücünden dahi geridir (Celalzade Mustafa Çelebi, 2011: 53). Fatih'in torunu Muhteşem Süleyman'ın Rodos'u fethi *Süleymaniyye*'de oldukça ayrıntılı tasvir edilir. Senâyî'nin Rodos'un fethine yazdığı tarihte ise Kanuni Sultan Süleyman "din ve devletin güneşi" ve "saltanatın ayı" vasıflarıyla yüceltilir ve hükümdar olarak Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi olarak sunulur:

Âftâb-ı dîn ü devlet mâh-tâb-ı saltanat

Pertev-i hurşîd-i rifat sâye-i Rabbü'l-enâm SS 444

Süleymaniyye'de savaş sahnelerinin tasvirinde metaforik söylem olarak gök hadiselerinin kavramsal boyutundan yararlandığı görülür. Kale bentlerini dövmeye yarayan Osmanlı'nın "darbzen" ve "badoloşka" toplarının sedaları şimşekli gök gürültüsü ile metaforik söyleme dönüşürken kan dökücü zalim okları yağmur gibi yağıp zafere taşıyan yel gibi eserler:

Sadâ-yı zarb'zân u badoloşka

Gürülderdi çü berk-ı ra'dâsâ SS 377

Yağup yağmur gibi her tîr-i hûn-rîz

Eserdi dahı yiller nusret-âmiz SS 378

Kanuni'nin seferleri *Süleymaniyye*'de işlenirken en çok kullanılan metaforik söylemlerden biri de "kuşlar"a dairdir. Bunlar arasında "doğan" başı çeker. Tarihte küresel bir uğraş olarak karşımıza çıkan, temelleri Uzak Doğu Asya'ya dayanan ve oradan da Orta Doğu'ya yayılmış olan "doğancılık" birçok milletin tarihinde önemli yer tutar. Orta Çağ Avrupa'sında da asaletin, gücün ve zenginliğin sembolü olan bu kuşlar itibar görmüş ve ateşli silahlar yaygınlaşana kadar da popülerliğini korumuştur (Kıran, 2015: 148). Birçok Türk devletinin saraylarında da rağbet gören doğancılık, Osmanlı Devleti'nde ise oldukça gelişmiştir. Öyle ki padişah, İstanbul içindeki ve dışındaki saraylarına giderken ya da sefere çıkacağı vakit doğancılar da kendisine eşlik eder (Kıran, 2015: 153). Osmanlı'da idari, ekonomik ve edebî bir uğraş olarak göze çarpan doğancılık, *Süleymaniyye*'de de söylemin bir unsuru olur. Avcılıkta usta olan bu kuşlar savaşta atılan topların metaforu olurken bir üst katmanda bu kuşun düşmana "ejder" gibi görüldüğü söylenerek güce ve korkutuculuğa göndermede bulunulur. Bilindiği gibi devasa kanatlara sahip bir sürüngen hüviyetindeki "ejderha" ağzından ateş çıkaran, yıkıcı ve yok edici vasıflarıyla tanınan efsanevi bir yaratıktır. Beyitte ejderha ve yumurta benzetmesinin arka planını, bu ateşli silahların ve özellikle de topların ağzından ateş çıkması ile namluda kullanılan ejderha süslemeleri oluşturur. Ayrıca toplarda kullanılan güllerin şekil ve ebatlarından dolayı ejderha yumurtasının, metafor olarak şairin muhayyilesinde tezahür etmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Dolayısıyla askerinin avcı bir doğan gibi gönderdiği topların alevlenerek uçuşu şairin söylemine "ejderha" metaforu ile akseder:

İleriye gider toğan-ı server

Görinür düşmene mânend-i ejder SS 497

Şikâr itmek için şâhîn-i devrân

Yuvadan murgı eyler taşra perrân SS 638

Kimi zaman da mektup taşıyan kuşlar gibi haber uçuran ulakların kanat çırpıtığı söylenerek "ulak haberci kuştur" metaforu ile anlatım güçlendirilir. "Posta erleri", "ilk hava postacıları" gibi adlarla anılan posta güvercinleri Osmanlı'da haberleşmede yaygın şekilde kullanılmıştır. *Süleymaniyye*'de de at üstünde fırtına gibi uçarak haber taşıyan ulaklar muhabere güvercinlerine benzetilmiştir:

Olur perrân her sûya ulaklar

Tuyûr-ı nâmedârân gibi ezher SS 927

Süleymaniyye'de I. Viyana (Beç) Kuşatması'nın anlatıldığı bölümde Kutsal Roma Cermen İmparatoru I. Ferdinand elçi göndererek Kanuni'den Budin'i talep eder. Öyle ki askerini toplayan I. Ferdinand aşağıdaki beyitte de söylendiği gibi zorla Budin tahtını ele geçirip Erdel'e "câm-ı zehr"i içirmek ister. Kanuni Sultan Süleyman ise buna şiddetle karşı çıkarak İmparatorun emeline ulaşmasını engelleyecektir. Burada "zehir etmek", "kadeh dolusu zehir içirmek" metaforik olarak düşman için işleri zora sokarak, iyiyken kötü duruma düşürmek anlamıyla söylemi zenginleştirmektedir:

Budim tahtın alalum zarb u kahrı
İçürüp Erdele biz câm-ı zehri SS 881

Benzer şekilde tarihte Alaman Seferi olarak da bilinen Kanuni'nin Alman diyarını fethetmek için gittiği ve Kösek (Güns) Kalesi'nin alınmasıyla sonuçlanan seferin anlatıldığı bölümde de Osmanlı askerinin "kâfir" diye hitap edilen düşmana "mey" yerine "zehir" içirdiği söylenir:

Şeh-i âlem ki oldur hüsrev-i dehr
İçürdi mey yirine kâfire zehr SS 1159

Eyledi seyrân Alaman illerin
Yakıben yıkmağa bânân illerin SS 1215

Senâyî, sefer sırasında Belgrad Kalesi'nin yakınındaki Sava Nehri üzerine kurulu olan köprünün ihtişamını bir gazelle anlatır. Suyun üzerine akseden köprünün görüntüsü şairin muhayyilesinde "yeni ay"ı veya "dudak"ı çağrıştıır ve istifham ile "böyle dersem şaşılır mı" diyerek bu mimari eser karşısındaki hayranlığını ve duyduğu heyecanı okuyucuya da aktarmaya çalışır:

Mâh-ı nevdür disem aceb mi cisr
Şekl-i âb üzre yâhu leb mi cisr SS 1198

Senâyî bir manzume ile Vezir İbrahim Paşa'yı da övmekten geri durmaz. Medhiyesinde, birçok kaderin iki dudağının arasında olduğu İbrahim Paşa'nın kudretini ifade etmek için onu nefesi ile can bağışlayan İsa Peygamber'e benzetir. Sözlerinin ne denli değerli olduğunu belirtmek için ise inci, yakut gibi cevherleri metafor olarak kullanır, buna göre "söz cevherdir":

Sözün İsâ demîdür cân bağışlar
Dür ü yâkût arasında güher bih SS 1275

Senâyî, yalnızca Kanuni'ye ya da vezirlere değil bahsi geçen savaş ve fetihlerde asıl kahraman olan isimsiz binlerce askere de medhiye söyler. On altı beyitlik "asker" redifli medhiyesinde askerin ahvali karşısında oldukça kederlenen şairin sinesinden çıkan âh, Sultanın ordusunu ateşleyecek kudrettedir. Ardından "mum metaforu" ile somutlaştırılan söylemde şair baştan başa mum gibi yanmak ve askeri de alevlendirmek ister:

Yakup ordı-yı sultânîde âteş âh-ı sînemden
Yanam başdan başa ben şem' gibi hem yakam asker SS 1296

Savaş, özünde bir strateji oyunudur. Senâyî de Macaristan topraklarında bulunan Kösek (Güns) Kalesi'nin fethini anlattığı bölümde, yirmi güne yakın süren kuşatma esnasında yaşananları "satranç

oyunu”na benzetir. Kaybedeceğini anlayan düşmanın kaleyi teslim ettiği bu kuşatmada, satranç oyunundaki piyona benzetilen Osmanlı piyadesi küffar ordusunu zekâsıyla mat eder. Nitekim kalenin etrafında yer alan geniş bataklıklar Osmanlı askerine oldukça eziyet ve maddi zayıat vermiştir (Düzenli ve Akgül, 2018: 66). Lağımçıların başarısız olmasından sonra Padişahın emriyle kalenin önüne odunlar yığılmış ve asker bu odun seddini köprü gibi kullanarak surları aşmayı başarmıştır:

Bu hâl ile güzer olurken evkât

Piyâde ehl-i küffâr oldılar mât SS 1461

Senâyi, Kösek Kalesi’ni fetheden Kanuni Sultan Süleyman’ın adaletini ve merhametini de methetmekten kendini alamaz. Her ne kadar küffar ordusu mat edilse de hiçbir kılıçtan geçirilmemiş, hiçbir kadın ya da erkek esir alınmamıştır. Öyle ki “cihan hâkimi cömertlik sahibi Sultan”ın bu tavrını gören “dinsiz kafirler” ona hayran olup kin tutmamışlardır:

Kılıçdan geçmedi küffârı hergiz

Esir olmadı hem oğlan-ıla kız SS 1497

Ki cümle işiden küffâr-ı bî-dîn

Ola hayrân (u) hayret tutmaya kin SS 1499

Senâyi’nin *Süleymaniyye*’sinin bir gayesi tarihî malumat vermek ise diğer önemli gayesi de şüphesiz Kanuni Sultan Süleyman’ın kahramanlıklarını överek onu ölümsüzleştirmektir. Şair, daha önce yaşamış kudretli tarihî-efsanevi şahsiyetlere telmihte bulunarak Kanuni’nin en az onlar kadar kudretli bir kahraman olduğunu söylemine yerleştirir. Buna göre Kanuni Sultan Süleyman tıpkı yönetimdeki gücüyle meşhur Fars hükümdarı Dârâ gibi, tıpkı Makedonya Kralı Büyük İskender gibi karamın ve denizlerin hâkimi bahtiyar bir hükümdar olarak sunulur. O, âlemin güneşidir ve nasıl güneş insan, mekân vb. ayırt etmeksizin ışınlarını yeryüzüne dağıtıyorsa Kanuni de yedi iklimin fatihi olarak adaletini ayırt etmeksizin herkese gösterir:

Pâdşâh-ı berr ü bahr u kâm-bîn ü kâm-yâb

Oldurur bu dünyada Dârâ vü İskender gibi SS 1723

Mihr-i âlemdür ziyâ-yı adlini rûşen ider

Heft-ekâlîmün olupdur fâtihi Dâver gibi SS 1725

Kanuni Sultan Süleyman’ın çoğunlukla seferlerine ve fetihlerine odaklanılan Senâyi’nin *Süleymaniyye*’sinde esasen bir cihan sultanı olarak kılıcını “barış” için arşa kaldırdığı ve kâfir düşmanın kalbinde ateş yakarak onları barışa müptela ettiği söylenir. Bu da söyleme, mazlumun hakkını gözetip adalet dağıtmak üzere yola çıkan padişahın aslında savaştan yana değil barıştan yana olduğu şeklinde yansır. Burada padişahın gösterdiği kahramanlık, yaptığı savaşlar ve öldürdüğü düşman sayısının fazlalığından kaynaklı olarak kılıcının arşa asılması ile dikkate sunulur. “Kılıcı asmak” deyimini, rakibe ve düşmana korku salmak için ve aynı zamanda bir hüner gösterisi olarak yapılan ritüelî işaret eder. İkinci beyitte de “kalb” kelimesi ile düşmanın kalbinde bir korku ve evham yaratması ifade edilse de özellikle savaş tasvirlerinde bu kelime, ordunun en güçlü cenahı olan merkez ordusuna bir göndermedir:

Sen ol şâh-ı cihansın kim kılıcun

Asıldı arşda olundu tâ sulh SS 2230

Yakupdursın adû kalbinde âteş

Kamu küffâr oldı mübtelâ sulh SS 2331

Rûm iklimi yine adl-ile dâd olmag-içün

Asker-i Nusret ile şâh-ı Süleymân geliyor SS 3065

Senâyî, *Süleymaniyye*'sinde fırsat buldukça Kanuni Sultan Süleyman'a dua edip Tanrı'ya niyazda bulunarak padişahın ömrünün uzun, bahtının açık olmasını ister:

Pâdşâhun ömri olsun ber-mezîd

Tâli'i mes'ûd u bahtı hem sa'îd SS 1220

Senâyî'nin bu manzum *Süleymaniyye*'sine yerleştirmiş olduğu gazeller ise okurun dikkatini toplayıp esere akıcılık sağlaması bakımından oldukça önemli bir işleve sahiptir. W. G. Andrews'a göre gazelin tasvir edici bir özelliği vardır (2000: 139). Gazel, dünyayı resmeder ve dünya üzerine konuşur. Dramatik işlevi de olan gazelin esasen bir oyun metni olduğunu belirten W. G. Andrews'a göre gazel, çoğu kez bir senaryo işlevi görür. Bütün bu özelliklerinden dolayı gazellerin mesnevilerde, en yüksek duygusal gerilim noktalarına yerleştirildiğini ve karakterlerin duygusal hâli üzerine bir yorum veya o duygusal hâlin genişletilmesi işlevi gördüğünü belirtir (2000: 140-141). Mesnevi nazım şekliyle kaleme alınan *Süleymaniyye*'ye Senâyî'nin yerleştirdiği gazeller de kritik noktalarda devreye girerek söylemi etkileyici kılar. Özellikle fetihlerin ardından söylenen gazeller, coşkuyu ve gururu aktarmada oldukça etkilidir. Şairin gazeller için seçmiş olduğu redifler ise metaforik olarak söylemi daha da derinleştirerek anlatımı zenginleştirmektedir. Gazellerin rediflerinin metaforik göndermelerinin daha açık görülmesi açısından oluşturulan anlatım tablosu şu şekildedir:

Gazelin Redifi	Beyit Sayısı/Aralığı	Konusu
-er ilçî	7 (1139-1145)	Şah Tahmasb'dan gelen elçinin düştüğü aşağılayıcı durum.
mi cisr	5 (1198-1202)	Belgrad Kalesi yakınlarındaki Sava Nehri üzerine kurulu olan köprünün ihtişamı.
'alem	7 (1265-1271)	Alem çekmenin düşmana nasıl korku salıp padişahı temsilen nasıl güç sembolü olduğu.
batak	12 (1355-1366)	Ordunun Alaman Seferi sırasında Üngürüs civarında balçıkla mücadelesi.
ateş	8 (1557-1564)	Seferler sırasında Osmanlı ordusunun Alaman ve İşbanya diyarlarını nasıl ateşe verdiği.
azık	7 (1655-1661)	Alaman Seferi'nde Kösek Kalesi'nin fethinden sonra Osmanlı ordusunun çektiği kıtlık ve açlık.
âblar	7 (1694-1700)	Balkan coğrafyasında yer alan nehirlerin tasviri.
ecel	6	Osmanlı askerlerinin şehadetlerinden hareketle ölüm.

	(1783-1788)	
sefer	7 (1886-1892)	Kanuni Sultan Süleyman devrinde düzenlenen seferler.
su	6 (1911-1916)	Alaman Seferi sırasında Murg Nehri'nin aşılması esnasında yaşanan zorluklar.
duman	7 (1991-1997)	Hırvat Dağları'nda Osmanlı ordusunun sis ile mücadelesi.
cemel	5 (2087-2091)	Develerin seferlerde asker için ne denli faydalı bir hayvan oluşu.
şikâr	5 (2120-2124)	Padişahlar için avın önemi.
seyr	11 (2150-2160)	Zevk ve sefa eğlencelerinin ruha iyi gelmesi.
sulh	9 (2223-2231)	Her ne olursa olsun barışın daima savaştan iyi olduğu.
feth	5 (2321-2325)	Osmanlı ordusunun Kızılbaşların üzerine yürümesi ve Kürt Şeref'in öldürülmesi.
şehri	5 (2700-2704)	Bağdat şehrinin güzelliği.
hurma	9 (2705-2713)	Bağdat'ta askerin karşılaştığı hurma bahçelerinin güzelliği.
ılgar	9 (2977-2985)	Yedi iklimin sultanı Kanuni Sultan Süleyman'ın düşmanın üzerine nasıl at sürdüğü.
-i ihsân	9 (3033-3041)	Cömertlik sahibi padişaktan umulan ihsan.
geliyor	5 (3061-3065)	Sultan Süleyman'ın adalet dağıtmak üzere geliyor olması.
icâzet	6 (3074-3079)	Padişahın askere izin vermesi.
-i Üsküb	5 (3210-3214)	Padişahın sefer sırasında konakladığı Üsküb şehri.
-i müşkil	5 (3231-3235)	Üsküb'ten Avlonya'ya gidilirken Arnavut Dağları'ndan geçmenin müşkülü.
-i akın	5 (3406-3410)	Gaza için yapılan akınlar.

Tabloda da açıkça görüldüğü gibi şairin seçmiş olduğu redif kelimeler ve yek-ahenk gazellerin konuları tamamıyla *Süleymaniyye*'nin genel konusuna uygun bir şekilde eserin anlatımını ve metaforik söylemini destekler mahiyettedir.

Sonuç

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Söylem çözümlemesi, kişilerin ve kurumların belirli sosyokültürel çevrelerde ve metinlerde dili nasıl kullandıklarını, dile nasıl anlam yüklediklerini ve bu anlam doğrultusunda kendi gerçekliklerini nasıl yarattıklarını ele alır. Tercih edilen iletişim yapılarının sosyokültürel normlar ve beklentilerle olan ilişkisini araştıran söylem çözümlemesindeki temel vurgu ise söz konusu iletişimin gerçekleştiği sosyal çevrenin, normların, güç ilişkilerinin özelliklerinin tanıtılması ve değerlendirilmesi üzerine olmaktadır. Bu çalışmada odağa alınan Senâî'nin manzum *Süleymaniyye*'si her şeyden önce bir tarih metnidir. Tarih, insanoğlunun geçmiş, şimdi ve gelecek yolculuğunda şimdiyi anlamasını ve geleceğe dair de tasavvurlar geliştirmesini sağlayan bir disiplindir. Modern dönemler öncesinde tarih denince genellikle siyasi tarih anlaşıldığından ve siyasi tarih de çoğunlukla iktidar sahiplerine odaklandığından tarih yazım alanını iktidar sahipleri kontrol etme temayülünde olmuştur. Bu kontrol, kimi zaman Süleymanname yazımında da olduğu üzere bizzat tarih yazdırma kimi zaman da olaylar hakkında sansür uygulayıp geçmişin bilgisini unutturma şeklinde olmuştur. Kimi zaman ise müellif ya da müverrih dışarıdan baskı olmasa da iltifat beklentisiyle eserini iktidar sahiplerine arz ederek iktidar yanlısı bir söylem ile yazdıklarını otosansüre tabi tutmayı ya da sumayı tercih etmiştir. Y. İnce'nin de altını çizdiği gibi "tarihin gözleri doğrudur ve her ne kadar sükût ikrardan olsa da tarihçinin sükûtu daha ziyade inkârdandır." (İnce, 2019: 363). Dolayısıyla Senâî de *Süleymaniyye*'sinde Kanuni Sultan Süleyman'ın sefer ve fetihlerini Osmanlı'nın gözünden aksettirir. Bunu yaparken de pek çok metafordan yararlanarak söylemini destekler. Edebî-bilimsel inşalar olarak metaforlar; bir çağın, bir kültürün, bir ortamın yansımasıdır ve onları kullananların faaliyetlerini ve düşüncelerini ifade eder. Tarihî kaynaklarda Kanuni Sultan Süleyman, Osmanlı padişahları içerisinde en uzun saltanat sürmüş, özellikle siyasî ve askerî faaliyetleri ile Türk âleminin "Büyük Türk"ü, Avrupa âleminin "Muhteşem Süleyman"ı olarak şöhret kazanmış, hüküm sürdüğü devri Türk tarihinin her yönüyle altın çağına çevirmiş, ilim ve sanata da büyük önem vermiş bir hükümdar olarak tavsif edilir. Dolayısıyla eserde Kanuni için seçilen metaforlar onun bu yönlerini açığa çıkarıp vurgulayacak niteliktedir ki bu yönüyle eser, kendinden sonra yazılacak birçok tarihe de kaynaklık eder. Bir Osmanlı müellif ve müverrihinin bakış açısından anlatılan olaylar ve verilen bilgiler her ne kadar taraflı da olsa günümüz okuruna çok şey söyler. Bu söylem çözümlemesi göstermektedir ki her şeyden önce Kanuni Sultan Süleyman gibi kudret sahibi bir hükümdarın en büyük ideali, İstanbul fatihi dedesi II. Mehmed'i aşacak ya da ona yaraşacak bir padişah olmaktır. Nitekim kendine koyduğu hedefler ve icraatları bu doğrultudadır. II. Mehmed'in İstanbul'u aldıktan sonra kendisinin kayzer/imparator olarak anıldığı ve siyasi yapının da imparatorluğa evrildiği bilinmektedir. Bu başarısından dolayı II. Mehmed kendinden sonra gelenler tarafından fatih, imparator ve dâhi sıfatlarıyla anılmıştır. II. Mehmed devrini yazan Tursun Bey'in tarihinde Belgrad ve Rodos seferleri dahi başarısızlıkla sonuçlanmasına rağmen bir başarı hikâyesi gibi aktarılır. Fatih Sultan Mehmed'in alamadığı birbirinden uzak bu iki hedef, Kanuni'nin başarılı seferleriyle Osmanlı'nın olacaktır. Bu seferler ve fetihlerdeki mücadelesi ile başarıları *Süleymaniyye*'de övgü söylemleri ile tarihe kazınır. Sadece seferlerde değil medhiyelerde de Fatih ile yarışıldığı dikkati çeker. Fatih Sultan Mehmed için Ahmed Paşa tarafından yazılan meşhur "Güneş Kasidesi" ile boy ölçüşecek seviyede Senâî, Kanuni Sultan Süleyman için bir "Güneş Kasidesi" kaleme alarak *Süleymaniyye*'ye yerleştirir. Görülmektedir ki her türlü tarihî, edebî metin üzerine gerçekleştirilecek söylem çözümlemesi ile dile nasıl anlam yüklendiği ve bu anlam doğrultusunda bireylerin ve toplumların kendi gerçekliklerini nasıl yarattıkları ortaya konabilir. Böylelikle de iletişimin gerçekleştiği sosyal çevrenin, normların, güç ilişkilerinin özellikleri tanıtılıp değerlendirilerek bireysel ya da toplumsal çıkarımlar yapılabilecektir.

Kaynakça

- Alan, H. (2019). "Sâhipkıran". *İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, Ek-2, s. 443-444.
 And, M. (2007). *Minyatürlerle Osmanlı-İslâm Mitologyası*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Andrews, W. G. (2000). *Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı*. (çev. Tansel Güven). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aktulum, K. (2000). *Metinlerarası ilişkiler*. Ankara: Öteki Yayınevi.
- Büyükkantarcıoğlu, N. ve E. Yarar (2006). "Dil ve ikna: Türk politika söyleminde ikna edici önerme yapıları". *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları. s. 91-113.
- Büyükkantarcıoğlu, N. (2006). "Söylemden ideolojiye eleştirel söylem çözümlemesi". *Dilbilim Temel Kavramlar, Sorunlar, Tartışmalar*. (haz. A. Kocaman). Ankara: Dil Derneği Yayınları. s. 101-115.
- Celalzade Mustafa Çelebi (2011). *Kanunî'nin tarihçisinden muhteşem çağ Kanunî Sultan Süleyman Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*. (haz. Ayhan Yılmaz). İstanbul: Kariyer Yayıncılık.
- Coulthard, M. (1985). *An introduction to discourse analysis*. London: Longman.
- Çelik, H. & H Ekşi (2008). "Söylem analizi". *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 27 (I). s. 99-117.
- Ercan, G. S. ve P. Danış (2019). "Söylem, söylem çözümlemesi ve eleştirel söylem çözümlemesi: tanımları ve kapsamaları". *DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 6 (2). s. 527-552.
- Günay, D. (2013). *Söylem çözümlemesi*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- İnce, Y. (2019). "Klasik dönem Osmanlı tarih yazımında oto sansür ve çarpıtma: beş olay bir sonuç". *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. 17 (1). s. 341-368.
- Kıran, B. İ. (2015). "Osmanlı İmparatorluğu'nda doğancılık". *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*. 2(5). s. 148-164.
- Kortantamer, T. (1993). "Gül kasidesi". *Eski Türk edebiyatı-makaleler*. Ankara: Akçağ Yayınları. s. 413-435.
- Onay, A. T. (2007). *Açıklama divân şiiri sözlüğü*. (haz. Cemal Kurnaz). Ankara: Birleşik Yayınları.
- Parini, J. (2022). *Şiir neden önemlidir?*. (çev. Güven Turan). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Potter, J. & M. Wetherell (1987). *Discourse and social psychology: Beyond attitudes and behaviour*. London: Sage.
- Sarı, G. (2017). "Necâti Bey'in 'gül' redifli kasidesinde insan-tabiat ilişkisi". *folklor/edebiyat*. 23 (92). s. 63-78.
- Severcan, Ş. (1999). "Süleymanname". *Osmanlı*. (edt. Güler Eren). C. VIII. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 301-317.
- Sözen, E. (1999). *Söylem*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Tursun Bey (1977). *Târîh-i Ebü'l-Feth*. (haz. Mertol Tulum). İstanbul: Baha Matbaası.
- Uçan Eke, N. (2017). *Klâsik Türk edebiyatında metaforik üslûp*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Uçan Eke, N. (2014). "Muhibbî dilinden Kanunî Sultan Süleyman'ın korkuları". *Korku kitabı*. (edt. Emine Gürsoy Naskali). İstanbul: Kitabevi Yayınları.

27. Tenkitli Neşirden Popüler Neşe: *Necâti Bey Dîvânı*'nın 1992 Baskısında Yer Alan Hatalar ve Bu Baskıdan Hareketle Yapılan Bazı Yanlış Değerlendirmeler

Enes İLHAN¹

APA: İlhan, E. (2023). Tenkitli Neşirden Popüler Neşe: *Necâti Bey Dîvânı*'nın 1992 Baskısında Yer Alan Hatalar ve Bu Baskıdan Hareketle Yapılan Bazı Yanlış Değerlendirmeler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 337-348. DOI: 10.29000/rumelide.1330500.

Öz

Klasik Türk Şiirinin kurucu Şairlerinden olan Necâti Bey, özgün üslubu ile kendisinden sonra gelen pek çok Şaire örnek olmuştur. *Dîvân*'ını hayatının son devrelerinde tertip etmesinden ve kâtipler/müstensihler ile ilgili yazdığı olumsuz Şiirlerden Necâti Bey'in, Şiirlerinin yanlış nakledilmesi endişesi taşıdığı söylenebilir. Müstensihlerin kopyalama esnasında yaptıkları hatalar ve geręekleřtirdikleri bazı tasarruflar Şairin bu endişesinde haksız olmadığının göstergesidir. Benzer bir durum günümüzün kâtipleri/ müstensihleri hüviyetindeki yayınevleri için de zikredilebilir. Zira yayınevleri, gelişen basım ve yayın imkânlarına rağmen baskı hatalarında bulunabilmektedir. Ali Nihat Tarlan tarafından 1963 yılında hazırlanan *Necâti Bey Dîvânı*'nın, transkripsiyonsuz hali ile 1992 yılında yapılan popüler neşi bu hususa örnek teşkil etmektedir. Mısra, kelime ve ek düzeyinde değişiklikler, beyit atlamaya ve Arapça ifadelerin alelade aktarımına varan özensiz tutumlar neşirde tespit edilen hatalardandır. Ayrıca baskıda yer alan yanlış aktarımlar sonucu bazı araştırmacılar Necâti Bey'in Şiiri ile ilgili bazı hatalı saptamalarda bulunmuştur. Çalışmamızda *Necâti Bey Dîvânı*'nın 1992 baskısında yer alan hatalar ortaya konmuş ve bu hatalardan kaynaklı yanlış değerlendirmeler üzerinde durulmuştur. Büyük emeklerle ortaya çıkan tenkitli metin çalışmalarının yayınevleri aracılığıyla tahribatlara uğrayabileceği belirtilmiştir. Aynı yayınevi tarafından 1992 yılında bir dizi halinde çıkarılan popüler metin neşirlerine dikkatle yaklaşılması gereği vurgulanmıştır. Böylece tenkitli metin neşirlerinde olduğu gibi popüler metin neşirlerinde de, bir metodoloji zemininin oluşması lüzumu ortaya konmuştur.

Anahtar kelimeler: *Necâti Bey Dîvânı*, Tenkitli Metin Neşi, Popüler Neşi

From Critical Text Publication to Popular Text Publication: Errors in the 1992 Edition of *Necati Bey Dîvânı* and Some Wrong Inferences Based on This Edition

Abstract

Necâti Bey, one of the leading poets of classical Turkish poetry, has been a model for many poets who came after his with his original style. It can be said that Necati Bey was concerned about the mistranslation of his poems with reference to arranged his Divan in the last stages of his life and the negative poems he wrote about the scribes. Mistakes made by scribes during copying and some interventions they made indicator that the poet is not unfair in this concern. A similar situation can be said for publishing houses that are today's scribes. Because, despite the developing printing and publishing opportunities, publishing houses can find printing errors. The popular publication of Necâti Bey's *Dîvân*, which was published in 1963 by Ali Nihat Tarlan and in 1992 with its untranscriptional version, exemplifies this issue. Changes in verses, words and suffixes, sloppy

¹ Dr. Arş. Gör., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Tekirdağ, Türkiye), enesilhan@nku.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-4452-5717. [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 09.06.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330500]

attitudes, including skipping couplets and the mediocre transfer of Arabic expressions are among the errors detected in the publication. In addition, as a result of wrong transfers in the edition, some researchers made some erroneous determinations about Necâti Bey's poem. In our study, the errors in the 1992 edition of *Necâti's Divânı* were revealed and the wrong evaluations arising from these errors were emphasized. It has been stated that critical text studies that emerged with great efforts can be damaged by publishing houses. It was emphasized that the popular text publications, which were published in a series by the same publishing house in 1992, should be approached carefully. Thus, it has been revealed that a methodology base should be formed in popular text publications as well as in critical text publications.

Keywords: *Necâti Bey Divânı*, Critical Text Publication, Popular Text Publication.

Giriş

Klasik Türk şiiri metinlerinin çoğaltılması, ekseriyetle müstensih/ kâtip/ hattat/ verrak isimleri ile bilinen bir meslek zümresi aracılığıyla yapılmaktaydı². Büyük bir dikkat ve özveri isteyen istinsah süreci, müstensihlerin bilgi, beceri ve tecrübelerine göre olumlu veya olumsuz manada bazı etkilere maruz kalabilmekteydi. Necâti, Fuzûlî, Taşlıcalı Yahya, Nev'îzâde Atâyî, Gelibolulu Âlî vb. üstat şairler, eserlerinde vezin bilmeme, nazmı ve nesir birbirine karıştırma, imla hatalarıyla kelime anlamlarını değiştirme noktasında müstensihlere ciddi tenkitlerde bulunmuşlardır³ (Öztürk, 2019: 93). Yeterli donanıma sahip olmayan bir müstensih farkında olmadan harf ve imla hatalarına düşmekte; metni düzelttiği vehmiyle kopyalanan esere, metin ekleme ve çıkarma noktasına varan çeşitli müdahalelerde bulunmaktaydı⁴. Binbir özenle kaleme aldığı şiirlerinin bağlamından kopması ve anlaşılabilir hale gelmesi, müstensih hatalarının farkında olan şairler için en büyük endişelerden biriydi. *Divânı*'nın hayatının son demlerinde, hamisi Abdurrahman Çelebi'nin ısrarı ile bir araya getirmeye karar vermesinden ve *Divânı*'nda müstensih eleştirisine ayrılan şiirlerinden anlaşılmalıdır ki bu endişe, Necâti Bey'de had safhadadır⁵.

Günümüzün müstensihleri mesabesinde olan yayınevleri, gelişen teknoloji ile birlikte araştırmacının kaleminden çıktığı haliyle bir eseri hatasız yayımlama hususunda büyük bir dikkat ve iddia sahibidirler. Araştırmacının son şeklini verdiği hali ile bir eserin basımı, kusursuza yakın bir biçimde yapılabilmektedir. Ancak bu çalışmanın konusu olan *Necâti Divânı* 1992 baskısı örneğinin de şahitliğinde bazı durumlarda yayınevi de olsa geçmişin müstensihleri ölçüsünde hatalara

² 1331-1557 arasında istinsah edilen yazma metinler üzerine araştırmada bulunan Sami Arslan, istinsah kayıtlarında müstensih ve verrâk kelimelerine rastlamadığını ve müstensihlerin kendilerinden bahsedecekleri zaman bunu daha ziyade "kâtip" kelimesiyle karşıladığını ifade etmektedir (Arslan, 2020: 38). Çalışmamız boyunca aynı işi yapan kimselere karşılık olarak türeyen bu meslek isimlerinden "müstensih" kelimesi tercihen kullanılacaktır.

³ Fuzûlî'nin aşağıda yer alan meşhur kıtası, müstensihlere yönelik eleştiriler hususunda ilk akla gelenlerdendir:

Kalem olsun eli ol kâtib-i bed-tahrîrûn

Ki fesâd-ı raqamı sürumuzı şûr eyler

Gâh bir harf sükûtiyle kalur nâşırı nâr

Gâh bir nokta kuşûriyle gözi kûr eyler (Kılınç, 2021: 185)

[“İmla hatası ile sür yerine sür yazıp şenliğimizi mateme çeviren o yazısı kötü kâtibin elleri kopsun. Bazen bir harfi eksilterek yardımcıyı ateş haline getirir. Bazen de bir nokta hatasıyla gözü kör eder” (Samancı, 2019: 244).]

⁴ *Necâti Bey Divânı* nüshalarından Mısır Milli Kütüphanesi'nde 18 arşiv numarası ile kayıtlı "*Musavver Divân-ı Necâti*" müstensihlerin yazma eserler üzerindeki tasarruflarına örnek mahiyetindedir. Nüshada yüze yakın gazelin bazı kelime ve mısra değişiklikleri ile en çok dörder kez olacak şekilde art arda yazılı olduğu tespit edilmektedir. Buradan hareketle müstensihlin istinsah sürecinde dört ayrı divan nüshasından yararlandığı ve farkları metin içerisinde gazelin tamamını tekrar yazmak suretiyle ortaya koyduğu anlaşılmalıdır (İlhan, 2021). İstinsah edilen metin üzerinde müstensihlerin bazı müdahale ve tasarrufları için bk. (Ercan ve Hocoğlu Alagöz, 2018).

⁵ *Necâti Bey Divânı*'nda yer alan, kâtipler ile ilgili iki mazumeye dair detaylı bilgi için bk. (Zavotçu, 2009).

düşülebilmektedir⁶. Dikkatsizlik, bilgi eksikliği veya özensizlik olarak başlıca sıralanabilecek hata sebeplerinin yanında 1992 baskısını hatalar yumağı haline getiren asıl amil, tenkitli neşirden popüler neşre geçişte aranmalıdır.

Klasik edebiyata ait bir eserin nüshalarının temini, nüsha şecerelerinin teşkili, seçilen nüshalar temelinde ve nüsha farklarının dipnotta gösterimi esasında transkripsiyon alfabesi ile metnin kurulumu aşamalarından oluşan tenkitli neşirler, belli bir sistem ve metodolojiye dayanmakla ilmi neşir olma payesine sahiptirler. İlk örneklerin Ali Nihat Tarlan tarafından verilmesi ile başlayan süreçte, klasik edebiyata dair kaleme alınan yüksek lisans ve doktora tezleri içerisinde tenkitli neşirler, önemli bir oranı teşkil etmektedir⁷. Tenkitli neşirlerin transkripsiyon alfabesinden arındırılması, varyant farklarının gösterildiği dipnotların silinmesi ve günümüz okuyucusunun metni anlamasına yönelik bazı açıklamaların –nesre çeviri, dipnot vb.- eklenmesi suretiyle oluşturulan metne “popüler neşir” denebilir. Popüler neşirler, tenkitli neşirler gibi belirli bir metodolojik zemine bağlı olmadığından daha serbest bir görünüme sahiptir. Bu serbestliğin bireyselliği ve keyfiliği doğurabileceği öngörülmelidir. İlk örneklerinin verildiği 1930’lu yıllardan günümüze değin yayımlanan popüler neşirler arasında tenkitli neşirlerde olduğu ölçüde bir metinsel şablondan ve yöntem birliğinden söz etmek mümkün değildir. Bir divanın tamamının veya bir kısmının nesre çevrildiği, mesnevilerin roman haline getirildiği, metin üzerinde şehre yakın izahatların yapıldığı çeşitli yayımlar, popüler neşirlerde yöntem birlikteliğinin olmadığını ima etmektedir⁸. Meseleye 1992 baskısı *Necâti Bey Divânı* açısından bakıldığında, 1990-1992 arasında aynı yayınevi tarafından seri halinde neşredilen popüler yayımlar, herhangi bir açıklamaya veya nesre çevrilmiş metne yer vermeme noktasında popüler neşirlerden farklılaşmakta; latinize edilmiş metinden sonra eserin tıpkıbasımını vermesi ile de ilmi neşre yaklaşmaktadır. Bu bakımdan bu tür neşirler için “yarı ilmî-yarı popüler” tabiri kullanılmıştır (Özyıldırım, 2017: 86).

Akademik çalışmalarda tenkitli neşirler kadar popüler neşirlerin de referans olarak kullanıldığı göz önünde bulundurulduğunda popüler neşirlerde de tenkitli neşirlerde olduğu ölçüde bir dikkat tavrının geliştirilmesi elzemdir⁹. Bu tavrın veya bu tavrı destekleyen bir metodun işletilmediği bir popüler neşrin, barındırdığı hatalar sebebiyle kendisinden faydalanan araştırmacıları da birtakım yanlış sonuçlara götürebileceği her zaman ihtimal dâhilindedir. Zira araştırmacı, tenkitli neşrin son sürümünü olarak gördüğü popüler neşre tenkitli neşir ölçüsünde kıymet atfetmektedir. Peki, metinde yer alan hatalar metin temelinde çalışmasını şekillendiren araştırmacıları ne gibi yanlış sonuçlara sürükleyebilir? Bu sorunun cevabı hata türüne göre değişiklik gösterir. Söz gelimi 337 nolu gazelin matla beytinde “pîş-keş it” kelime grubu 1992 baskısında pîş-keş” şeklinde “it-” eylemi düşmüş vaziyettedir. 18 nolu kıtanın ilk beytinde yer alan “gördi ki” kelime grubu 1992 baskısında yalnızca “ki” şeklindedir. *Necâti Bey Divânı*’nda vezin kullanımları üzerine araştırmada bulunan kimse, bahsi geçen yerlerdeki hataları fark edemezse bu kısımları vezin bozukluğu olarak değerlendirebilir. 239 nolu gazelin ikinci beytinde yer alan “tozup tozup” ikilemesi 1992 baskısında “tozup” şeklindedir. *Necâti Bey* şiirlerinde ikileme kullanımlarına dair yapılacak bir çalışmada, 1992 baskısına bağlı kalındığında “tozup tozup” ikilemesi gözden kaçacaktır. 498 nolu gazelin beşinci beytinde “yaraya” redifi 1992 baskısında “eylesin” kelimesine dönüşmektedir. Redifler üzerine hazırlanan bir çalışmada bu durum bir hata olarak görülebilir. 409 nolu gazelin üçüncü beytinde yer alan “bön” kelimesi “ben”; 389 nolu gazelin altıncı

⁶ Çalışmamız boyunca baskıda yer alan hataların müsebbibi olarak yayınevi işaret edilmiştir. Zira *Divân*’ı yeniden neşre hazırlayan kişi veya kişiler açıkça belirtilmemiş; sunuş kısmında da anlaşılacağı üzere baskı için yayınevi muhatap olarak gösterilmiştir.

⁷ Ali Nihat Tarlan’ın tenkitli neşir yöntemine ve bu yöntemin gelişimine dair bk. (Açıl, 2018).

⁸ Cumhuriyet sonrası Türkiye’de popüler neşrin doğuşu, gelişimi ve dönüşümü ile ilgili detaylı tespitlere dair bk. (Özyıldırım, 2017).

⁹ Ali Emre Özyıldırım, ilmi çalışmalarda popüler neşirlerin tercih edilebilir oluşuna örnek olarak *Necâti Bey Divânı*’nın 1992 baskısının da içerisinde bulunduğu yayın serisini göstermektedir (Özyıldırım, 2017: 86).

beytinde yer alan “çak” kelimesi “çok”; 292 nolu gazelin ikinci beytinde yer alan “geç geç” ikilemesi “geç gece” şeklindedir. Hatalar fark edilmediği takdirde bu beyitlerin nesre çevrili de hatalı olacaktır. 221 nolu gazelin üçüncü beyti atlandığından 1992 baskısına bağlı olarak yapılan atasözlerine dair bir çalışmada “Çemende gezmek ile zâğ ‘andelib olmaz” atasözü değerlendirmeye alınamayacaktır. Tüm bunlar, tenkitli neşirde popüler neşre geçişte yer alan hataların akademik çalışmalarda ne gibi yanlış veya eksik değerlendirmelere yol açabileceğini gösteren ve ihtimal dâhilinde olan örneklerdir.

1. *Necâtî Divânı*’nın Basım Süreçleri

Necâtî Bey Divânı’nın tenkitli neşrinin yayımı Türkiye’de tenkitli neşir disiplinin yerleşmeye başladığı bir zaman dilimine denk gelir. Tarlan’ın 1934 yılında yayımlanan “*Şeyhî Divânı’nı Tekik*” isimli eseri metodoloji ile ilgili bazı düşüncelere yer vermesi hasebiyle metin tenkidine giriş addedilmektedir (Açıl, 2018: 87-88). 1945 yılında *Hayâlî Bey Divânı* ve 1950 yılında *Fuzûlî Divânı* tenkitli neşirlerinden sonra Tarlan, 1963 yılında *Necâtî Bey Divânı*’nı neşreder¹⁰. Çoğunluğu İstanbul’da bulunan kütüphanelerden olmak üzere Amasya ve Diyarbakır’dan getirttiği 23 nüsha ve 2 mecmuadan hareketle teşkil edilen *Divân* metni 1963 senesinde Milli Eğitim Basımevi tarafından yayımlanır (bk. Tarlan, 1963). *Divân* metni, içeriğe herhangi bir müdahalede bulunmaksızın 1997 yılında Milli Eğitim Bakanlığı yayınlarından tekrar neşredilir. Çalışmamızın konusu olan 1992 baskısı ise 1963 neşrinin transkripsiyon ve dipnotlardan arındırılmış popüler neşridir. *Divân*, 1990-1992 yılları arasında aynı yayınevi tarafından çıkarılan Nesîmî, Ahmed Paşa, Şeyhî, Usûlî, Şeyh Gâlib, Hayâlî, Yahyâ ve Nefî divanlarından müteşekkil “divanlar serisinin” bir parçası olarak neşredilmiştir¹¹. 2015 yılına gelindiğinde Ozan Yılmaz tarafından yeni bir popüler neşir yayımlanır. Yılmaz, temelde Tarlan neşrine bağlı kalmakla beraber muhtelif yazma eser kütüphanelerinden temin ettiği dört adet divan nüshasını da gözden geçirmiş ve bu nüshalarda yer alıp Tarlan neşrinde bulunmayan 6 gazel, biri Farsça olmak üzere 2 kaside, 2 kıta, 2 Farsça nazm ve 1 Farsça müfredi metne dâhil etmiştir (Yılmaz, 2015: 12). Tarlan neşrinden farklı okuma tercihleri, farklı beyit eklemeleri ve divan metninin tertibinde görülen değişiklikler, Yılmaz neşrini Tarlan neşrinden ayıran ve popüler neşrin hudutlarını ilmi neşre yaklaştıran hususlardandır. *Divân*’ın neşri ile ilgili son çalışma 2023 yılında Enes İlhan’ın hazırladığı “*Necati Bey Divanı: Metin - Bağlımlı Dizin-İşlevsel Sözlük*” isimli doktora tezidir. Tez kapsamında *Necâtî Divânı*’nın 96 adet nüshasına ulaşılmış, şecerelerinin kurulduğu nüshalar içerisinde belirlenen 10’u ana/ temel, 13’ü yardımcı olmak üzere 23 adet nüsha ve 1 şiir mecmuası ile tenkitli metin ortaya konmuştur. Ayrıca bine yakın şiir mecmuası taranmış ve *Necâtî* şiirlerinin aktüel perspektifi belirlenmiştir. *Divân* metninin bağlama göre verilen anlam belirlemeleri ile oluşturulan işlevsel sözlüğü ile çalışma tamamlanmıştır (İlhan, 2023).

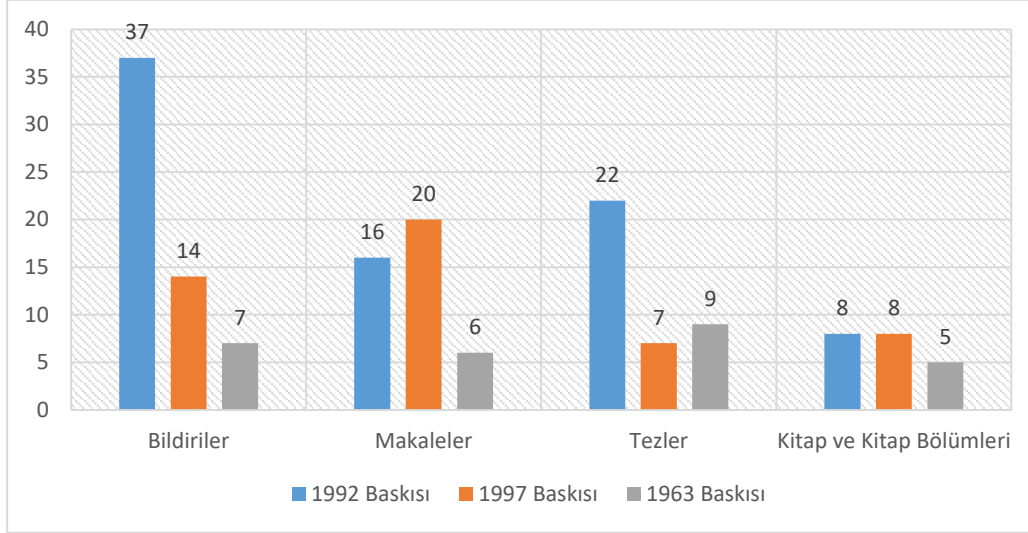
2. *Necâtî* Üzerine Yapılan Çalışmalarda 1992 Baskısının Kullanım Durumu

Necâtî Bey deyim, atasözleri, kelâm-ı kibârlar, kalıp sözler, ikileme ve tekrarlara dayalı dil zemini üzerine adetler, gelenekler, görenek ve inanışlar ekseninde temel aldığı Türk kültürüne has unsurları eklemleyebilmiş; ortaya koyduğu orijinal üslubu ile klasik Türk şiirinde mühim bir konuma sahip olmuştur. Bu konum *Necâtî* şiirleri üzerinde bildiri, makale, tez ve kitap nevinden pek çok akademik

¹⁰ *Necâtî Bey Divânı* üzerine hazırlanan ilk neşir çalışması Kalbiye Tansel tarafından İstanbul Üniversitesi’nde hazırlanan lisans bitirme tezidir. Tansel çalışmasında *Divân* nüshalarından 11 adedinin tavsiflerini yapmakta ve *Divân*’ın bir bölümünün istinsahında bulunmaktadır. Detaylı bilgi için bk. (Tansel, 1939).

¹¹ Yayınevi çeşitli kalitelerde olmak üzere aynı divan metninin çok sayıda neşrini gerçekleştirmiştir. Örneğin birinci kalite kâğıda basılı bir metnin aynı anda ikinci ve üçüncü kalite kâğıtla basılmış formları ile karşılaşılabilmektedir. Divanlar serisi ile 1990’lı yılların akademik ve kültürel hayatına önemli katkılarda bulunduğu cihetle yayınevi, bu çalışmanın da konusu olan hata ve eksiklerden bağımsız olarak takdire şayan bir görev üstlenmiştir. “Popüler neşir kavramını da gündeme getiren bahis konusu *divân* yayınlarını her ne kadar ilmî neşir olarak addetmek mümkün değilse de, bunların sözünü ettiğimiz etkinin yanı sıra pek çok eve ve kütüphaneye –çoğunda bir süs unsuru olarak kalsa da- *divân*ların girmesi gibi bir işlevi de olmuştur” (Köksal & Babaarslan, 2017: 53).

çalışmanın yapılmasına zemin hazırlamıştır. Bilhassa 2000'li yıllardan sonra artış gösteren akademik çalışmalar, bugün sayıları yüzlerle ifade edilebilecek bir yekûna ulaşmıştır¹². *Necâti Bey Divânı*'nın bahsi geçen neşirleri, Necâti ile ilgili akademik çalışmalarda kullanılan temel başvuru kitaplarındandır. 1997 yılı sonrasında makale, tez, bildiri, kitap ve kitap bölümü olarak gerçekleştirilen toplamda 150 akademik çalışma incelenmiş ve bu çalışmalarda *Necâti Bey Divânı* neşirlerinin kullanımlarına dair sayısal veriler aşağıdaki grafikte gösterilmiştir¹³.

Şekil 1. Akademik çalışmalarda Tarlan neşirlerinin kullanım durumu

Grafik incelendiğinde tez ve bildiri düzeyindeki çalışmalarda büyük oranda 1992 baskısının kullanıldığı; kitap ve kitap bölümü ile makale düzeyindeki çalışmalarda ise diğer baskıların daha fazla kullanıma girdiği görülmektedir. Genel itibarıyla 1992 baskısı, % 55'lik bir kullanım oranına sahip olmakla Necâti üzerine kaleme alınan her iki çalışmadan birisinde bu baskıya müracaat edildiğine işaret etmektedir.

3. 1992 Baskısında Yer Alan Hata ve Eksiklikler

Necâti Bey Divânı'nın 1992 yılında çıkan neşri, bünyesinde çeşitli türlerde pek çok baskı hatasını ve beyit eksikliklerini barındırmaktadır. Bu hata ve eksiklikler, 1963 yılında yayımlanan tenkitli neşirle 1992 baskısının karşılaştırılması suretiyle ortaya çıkarılmıştır. Baskıda toplamda 197 hata tespit edilmiştir. “Harf, kelime ve mısra düzeyinde değişiklikler” en çok karşılaşılan hata türüdür. Bazen bir> bin; külah> kûtâh; ben> bön; olan> alan vb. kelimelerinde görüldüğü üzere ses açısından birbirine yakın kelimeler arasında harf değişimi olabildiği gibi bazen de ukâb> şikâr; yâr> dost; şîr> şâh kelimeleri örneğinde ses noktasında aralarında hiçbir benzerlik bulunmayan kelimelerde de tespit edilmektedir. Bu gruptaki hatalar içerisinde en yaygın olanı ise “s>ş” değişimidir. Şol> sol; aşmış> asmış; mensûr> menşûr¹⁴ örneklerinde görüldüğü üzere normalde s fonemini taşıyan kelime s’li ve s

¹² 2009 yılında Kocaeli Üniversitesi’nde düzenlenen “Ölümünün 500. Yılında Necâti Bey Anısına” isimli sempozyum ve Türk Dil Kurumu tarafından tertip edilen, Necâti şiirinin çeşitli yönleri üzerine kaleme alınan makalelerden oluşan “Ölümünün 500. Yılında Necâti Bey’e Armağan” isimli editöryal kitap, Necâti Bey ile ilgili akademik çalışmaların ivme kazanmasında önemli bir etken olarak gösterilebilir.

¹³ Grafikte yer alan sayısal veriler belirlenirken makale ve bildiri düzeyindeki çalışmalarda içeriğin tamamıyla Necâti Bey üzerine olmasına dikkat edilmiş; tez, kitap ve kitap bölümü çalışmalarında ise direkt Necâti Bey’den bahseden çalışmaların yanı sıra klasik şiire dair genel çalışmalar da taramaya dâhil edilmiştir. Bazı çalışmalarda iki neşrin birden kullanıldığı görülmüş ve bu durum her iki neşre de artı olarak yansıtılmıştır. Makale konusu Tarlan neşirleri üzerine olduğu cihetle taramalarda Ozan Yılmaz neşri hariç tutulmuştur.

¹⁴ “Menşûr” kelimesi *Divân*’da 7 yerde geçmekte ve bu yerlerin 6’sında kelime “mensûr” biçiminde kaydedilmektedir.

fonemini taşıyan kelime ş'li aktarılmıştır. Kelimelerin bütününde veya ek ve harf düzeyinde karşılaşılan eksiklikler, bir diğer hata türüdür. Mukarre> mukarrer, gör ki> gördi ki, tozup> tozup **tozup** bu türden hata örnekleridir. İzâfet kesresi ile atıf vavı, akuzatif ve üçüncü teklik şahıs iyelik eklerinin birbirine karıştırıldığı sıklıkla tespit edilmektedir. sebz-i mutarra> sebz ü mutarra; kulzûmî gevher-feşân> kulzüm-i gevher-feşân; güneş-i çarh-ı felek> güneşi çarh-ı felek örnekleri izâfet kesresinin mahiyetinin yeterince bilinmediğinin göstergesidir. Kelimelere 1963 baskısında yer almayan eklerin getirilmesi ve fazladan kelime eklenmesi diğerlerine nazaran daha az belirlenen hata türlerindedir. Baskıda tespit edilen tüm hatalar şöyle gösterilebilir¹⁵:

3.1. Harf, Ek, Kelime ve Mısra Değişiklikleri

Yeter: yiller (Kasîde-i Na't-ı Resûl / 29); bir: bin (K/ 1: 3); külah: kûtâh (K/ 2: 7); ukâb: şikâr (K/ 3: 3); kimsenin: kimesnenin (K/ 6: 16); gürza: gürzi (K/ 6: 30); hasbine: habsine (K/ 8: 17); vahşet-zedâ: vahşet-zidâ (K/ 9: 16); karın: Kârûn (K/ 10: 25); kasain: kafasın (K/ 11: 22); şir: şâh (K/ 11: 30); girib-n-ı dil ü cân hasıl oldu bu atânın: girîbân-ı dil ü cânı halâs oldu bu 'atşânın (K/ 13: 38); beri: berf (K/ 14: 5); tanır: tahûr (K/ 19: 11); müsahas: müsahhar (K/ 19: 21); izz ü ve kâr: 'izz ü vekâr (K/ 21: 7); ihtirâf: ihtirâ' (K/ 21: 8); hadd-i yâr: hadd-i dost (K/ 21: 16); teni-dest: tehî-dest (K/ 21: 33); sahnımı: sahnımı (K/ 22: 5); güllü: gülü (K/ 25: 18); daha: dahi (Mersiye-i ester: 20); yemn-i sehâ: yemm-i sehâ (T/ 1/ 3: 4); eceli: ecell (T/ 4/ 1: 6); düşerim: düşerin (KI/ 58: 2); kimi: kime (G/ 6: 7); izârımın: 'izârının (G/ 21: 2); şebihin: şebîhûn (G/ 52: 4); haddini: haddine (G/ 83: 3); bin: bön (G/ 92: 6); için de: içinde (G/ 93: 2); almağ: armağ (G/ 107: 2); lâ'übâ-i: lâ'übâlî (G/ 118: 5); durup: dönüp (G/ 143: 3); mensûr: menşûr (G/ 154: 6); zülfü: zülf ü (G/ 154: 6); dolaşan: dalaşan (G/ 181: 7); denmesin: dinmesün (G/ 196: 2); alıp: olup (G/ 238: 5); pâdişâhın: pâdişâhım (G/ 267: 3); geç gece: geç geç (G/ 292: 2); ye: ey (G/ 297: 3); verdim: virdim (G/ 303: 3); hayranın: hayrânem (G/ 308: 6); âbıdır: âbîdir (G/ 325: 6); Necâti'ye: Necâtiyâ (G/ 332: 7); niderdir: niderdün (G/ 344: 4); hatım: hatını (G/363: 4); çok: çak (G/ 389: 6); sûret-i: sûretli (G/ 392: 4); ben: bön (G/ 409: 3); benimçün: benimçün (G/ 419: 1); olurum: olurdu (G/ 426: 3); hürşidi: hürşide (G/ 431: 8); umarsam: umarsan (G/ 451: 6); hammâm ara: hammâmlara (G/ 464: 3); gönür: gönül (G/ 478: 4); olan: alan (G/ 490: 3); eylesin: yaraya (G/ 498: 5); şem: şeb (G/ 507: 4); oldu: öldü (G/ 515: 5); eylese: eyleye (G/ 545: 12); kulağına: kulağıma (G/ 554: 3); eylemeyen: eylemeyem (G/ 557: 5); yüzü: yüze (G/ 558: 3); öğrenmedim: öğrenmedin (G/ 560: 4); başta: başla (G/ 561: 8); al: ol (G/ 577: 1); bedem: beden (G/ 594: 4); rengi: nengi (G/ 609: 6).

3.2. Harf, Ek ve Kelime Esiklikleri

Gemi: gemî (Kasîde-i Na't-ı Resûl / 21); mukarre: mukarrer (Kasîde-i Na't-ı Resûl / 66); mikîn: miskîn (K/ 1: 7); ruhun: ruhu (K/ 2: 8); kandi: kandır (K/ 11: 42); gû: gûş (K/ 11: 47); e: ey (K/ 11: 51); yaratmış: yaratmış Te'âlallâh (K/ 13: 10); süreyyâ: süreyyâya (K/ 17: 6); dimağ: dimağı (K/ 20: 15); zür zeber: zîr ü zeber (K/ 21: 51); mâ: mâh (T/ 1/ 3: 7); rabbiye'l-a'lâ: rabbiye'l-a'lâ ola (T/ 3/ 3: 4); nâfiz: nâfiz sag u sol (T/ 3/ 5: 4); olmadık: olamadık (KI/ 2: 3); gör ki: gördi ki (KI/ 18: 1); bilirlir: ne bilirlir (KI/ 25: 1); mafiz-zamîr: mâ fi'-z-zamîr dir (G/ 77: 7); aa: ana (G/ 89: 7); ko: kor (G/ 151: 4); utanırsın: utanırsarsın (G/ 15: 4); deliği: deliliği (G/ 216: 6); lâl: lâle (G/ 219: 7); aşk: aşkı (G/ 221: 4); ancak: amcâk (G/ 235: 7); savma'da: savma'ada (G/ 237: 6); tozup: tozup tozup (G/ 239: 3); sunasın: sunarsın (G/ 256: 3); zâr: izâr (G/ 283: 5); hadinde: haddinde (G/ 285: 3); arzın: ârızın (G/ 302: 4); hac: harc (G/ 312: 4); tuyûr âdem: tuyûr u âdem (G/ 316: 3); pîş-keş: pîş-keş it (G/ 337: 1); nişânın: nişânımı (G/ 363: 3); eglemez: eglenmez (G/ 392: 2); eşiginde: eşiginden (G/ 441: 8); ki: iki (G/ 447: 2); gönül: gönlüm (G/ 461: 1);

¹⁵ Baskıda yer alan hataların gösteriminde ilk olarak baskı hatasına yer verilmiş, “:” noktalama işaretinden sonra kelime veya kelime grubunun olması gereken hâli gösterilmiştir. En sona da hatanın yer aldığı nazım şekli –G: gazel, K: kaside, KI: kıta, T: terki-i bent- ve beyit numarası eklenmiştir. Arapça ve Farsça kelimelerin aslı uzunluklarının gösterilmemesine dayalı hatalar kapsam dışında tutulmuştur.

dîdâra: didârlara (G/ 463: 1); gözün: gözünü (G/ 464: 9); düzdüdur: düzdü durur (G/ 492: 6); şikâr: şikâra (G/ 510: 1); çârem: çârem ne (G/ 511: 5); âsitânın: âsitânını (G/ 627: 4); ölüm: ölürem (G/ 629: 5).

3.3. İzafet Kesresi ve Atıf Vavı Hataları

Sayı sehab-ı kerem: sa'y-i sehâb-ı kerem (K/ 1: 24); sebz-i mutarra: sebz ü mutarra (K/ 1: 24); ömr ü e'adiyi: ömr-i e'adiyi (K/ 7: 30); sun'i: sun'-i (K/ 8: 3); şeh-peri adl: şeh-per-i adl (K/ 8: 23); diyâr-ı cûd-ı: diyâr-ı cûdı (K/ 10: 23); şem'i münirin: şem'-i münîrin (K/ 10: 26); nâfiz-i hükmün: nâfiz ü hükmün (K/ 10: 35); kulzûmi gevher-feşân: kulzüm-i gevher-feşân (K/ 11: 15); şem'i sitâre-peyker: şem'-i sitâre-peyker (K/ 11: 21); nâhûn: nâhûn-ı (K/ 11: 39); lutf-i kerem: lutf u kerem (K/ 16: 29); bülbül-i tab'ı: bülbül-i tab'-ı (K/ 16: 41); çemen-i gülşen: çemen ü gülşen (K/ 17: 13); sitemi dehr: sitem-i dehr (K/ 18: 25); şem'i cem: şem'-i cem (K/ 21: 22); kursa-ı sâbûnı mihr: kursa-ı sâbûn-ı mihr (T/ 2/ 2: 3); şem'i neyyir: şem'-i neyyir (T/ 2/ 3: 6); dârâtı saltanat: dârât-ı saltanat (T/ 4/ 5: 3); seyr-i behişt-i sohbet-i dîdâr: seyr-i behişt ü sohbet-i dîdâr (M/ 1: 5); devri kamerde: devr-i kamerde (KI: 26: 1); mihr-i mâhı: mihr ü mâhı (KI/ 86: 2); hayâl-i mihr-i ruhsâr mehet: hayâl-i mihr-i ruhsâr-ı mehet (G/ 13: 5); mahlâsı şî'rin: mahlâs-ı şî'rin (G/ 54: 6); metâ'ı kalbdir: metâ'-ı kalbdir (G/ 70: 5); gülşeni cinâna: gülşen-i cinâna (G/ 73: 1); meyi nâb: mey-i nâb (G/ 86: 3); şehbâzı dil: şehbâz-ı dil (G/ 126: 4); ruy-ı mâl: rûymâl (G/ 162: 7); hattı canân: hatt-ı cânân (G/ 304: 1); lü'lü'yi lâlâ: lü'lü'-yi lâlâ (G/ 401: 2); güneş-i çarh-ı felek: güneşi çarh-ı felek (G/ 482: 2); serv-sehî: serv-i sehî (G/ 491: 4); tevkî'i refî: tevkî'-i refî (G/ 610: 7); metâ'i vaslın: metâ'-i vaslın (G/ 615: 5).

3.4. S-Ş Değişimi

Aşmış: asmış (K/ 3: 9); söyle: şöyle (K/ 7: 29); şol: sol (K/ 7: 35); şît: sît (K/ 16: 25); mensûr: menşûr (K/ 23: 6; K/ 17: 5; G/ 154: 6; G/ 261: 1; G/ 474: 6; G/ 610/ 7;); muhassâ: muhaşşâ (K/ 17: 12); aşılrısa: asılırsa (K/ 21: 21); sebih: şebîh (K/ 21: 30); yaşadı: yasadı (K/ 21: 48); basmağının: başmağının (KI/ 7: 2); usan: uşan (G/ 31: 5); sevk: şevk (G/ 45: 6); şu: su (G/ 67: 2); şâd: sâd (G/ 91: 1); bes: beş (G/ 117: 5); sehâ: şehâ (G/ 157: 1); şunun: sunun (G/ 212: 2); şimsâd: şimşâd (G/ 259: 7); seni': şeni' (G/ 261: 4); ayakdasın: ayakdaşın (G/ 455: 2); ışımpıdır: ısınıpıdır (G/ 511: 4); sâneye: şâneye (G/ 525: 6); söyle: şöyle (G/ 542: 3); usanır: uşanır (G/ 612: 6); şunu: sunu (G/ 615: 6).

3.5. Arapça İfadelerin Latinize Edilmesinde Görülen Hatalar

Bi'l-aşiyi ve'l-ebrâr: bi'l-aşiyi ve'l-ebkâr (Kasîde-i Na't-ı Resûl / 65); bi'l-gaddi ve'l-asar: bi'l-guduvvi ve'l-âsâl (Kasîde-i Na't-ı Resûl / 65); hayrû'l-umur ovsetihâ: hayru'l-umûri evsatuhâ (K/ 21: 34); gıyâsül-müstefisînül-gıyâs: gıyâse'l-müstagîsîn el-gıyâs (G/ 38: 5); tar lü alâ allahü bâ-nitâs halâyı lü: turukullâhi bi-enfâsi halâyık (G/ 64: 6); elminnetillahi: el-minnetü lillâh (G/ 155: 6)

3.6. Fazladan harf, ek ve kelime yazımı

Ger ana vara: ger vara (K/ 8: 29); bi-karâr: bi-kâr (K/ 15: 9); âyât-ı sofî hüsnıyyâtı: âyât-ı hüsnıyyâtı (K/ 20: 17); eş'ârıyla: eş'ârı_ile (K/ 20: 55); bi'tirdi: bitirdi (K/ 21: 2); dediler: diler (T/ 4/ 7: 7); şeker: şeker (G/ 310: 6); şem'i-i: şem'-i (G/ 356: 4); ortağım: otağım (G/ 362: 5); müşâbihidir: müşâbihdir (G/ 417: 5)

3.7. Kelimeler Arası Harf Geçişleri

Tan akaldığım: tana kaldığım (T/ 4/ 5: 6)

3.8. Eksik Beyitler

Necâtî Bey Divânı neşirleri arasında yapılan karşılaştırmalarda 1963 tenkitli neşrinde yer alan 1992 popüler neşrinde bulunmayan 12 adet beyit tespit edilmiştir. Eksik beyitler aşağıda yer alan tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1. 1992 Baskısında Yer Almayan Beyitler

Eksik Beyit	Beyit No
Muqaddem olsa ne tañ noqtadan mücerreddür Hısâba gelse bir olmaz egerçi dâl ile zâl	(Kasîde-i Na't-ı Resûl/ 33)
Yer yüzünün hâlifesi Sultân Bâyezîd Kî anuñ şerîf adına geldi cihâna tîg	(K/ 11: 13)
Zâhiri râst olub bâtını kimüñ kec ise Kalemüñ gibi kalem kıl dilin andan iki dil	(K/ 14: 32)
Ĥabîb işigi raķibe şeref virürdi velî Çemende gezmek ile zâg 'andelîb olmaz	(G/ 221: 3)
Yaķmaduñ ruĥsârına dil virmedüñ la'line cân Zâhidâ işüñ ne mûm itdüñ ne ĥöd bal eyledüñ	(G/ 294: 5)
Ayağı toprağına cân ü baş virüb alsam Yabanda bulmalıdır anı râyegân bilürem	(G/ 363: 5)
Sen baña gelmek ba'd ü ben saña varmak muĥâl Kim hüma inmez yire qonmaz kebüter Ka'beye	(G/ 456: 4)
Kıble iken dostum her-câyî olmağın güneş Döndürübdür secde-gâhım Peyember Ka'beye	(G/ 456: 5)

Ādemlik eyle kaçma perī gibi ey melek Şol yiri göki yaradan Allāh ışkına	(G/ 509: 5)
Leblerūn Őevkine dūřen dil keņez kırtulamaz Şol mekes gibi kıonar Őehd-i Őirin ũstine	(G/ 543: 4)
Tūtiyā-yi hāk-i pāyum almasun diyu Őabā Gör gözet dirseñ begüm çeřm-i cihān-bīn ũstine	(G/ 543: 6)
Gönlüm sen alduñ ögme uğurma perīleri Baña ne virür ey Şanem anuñ güzellüği	G/ 579: 5)

4. Baskı Hatalarından Kaynaklı Bazı Yanlış Değerlendirmeler

Bahsi geğen baskı hataları ve beyit eksiklikleri sonucu Necâti Őiirleri üzerinde birtakım yanlış değerlendirmelerde bulunulmuştur. Araştırmacılar, 1963 yılında basılan tenkitli metin neři ile sadece çeviri yazı farkının bulunduğu dūřünceyiyle 1992 baskısına itimat etmişlerdir. Yukarıda sıralanan beyit eksiklikleri, başta deyim ve atasözleri olmak üzere Necâti'nin Őiir dili üzerinde yeterli düzeyde saptamaların yapılmasını zorlaştırmıştır. Baskı hatalarından kaynaklı yanlış değerlendirmelere dair bulgular Őöyledir¹⁶:

4.1. AA Kalmak

Servi Necâti kaddine benzer dedi ise

Luşf it sen **aa kalma** ki şâir yalancıdır (Tarlan, 1992: 190)

“Necâti, servi boyuna benzer dedi ise (de), lütf et sen **aa (diye şaşırıp) kalma** (çünkü) şâir yalancıdır.

...Bu durumu belirtirken yine gündelik dilden yararlanarak bir işin aslının öğrenildiğinde verilen tepki **aa, şaşkınlık ve hayret ünlemini** kullanmıştır”.

1963 baskısında beyitte yer alan “ana kalma” kelime grubu, 1992 baskısına “aa kalma” olarak aktarılmıştır. Araştırmacı bu yanlış ifadeyi, Necâti'de günlük dilden söyleyişler çerçevesinde değerlendirmiş ve “aa diye şaşırıp kalmak” olarak nesre aktarmıştır. Burada geğen “aa” sesinin şaşkınlık ve hayret ünlemi olduğu dūřünölmüş ve parantez iğerisinde “Aksoy'da yok” denilerek ifadenin deyim olabileceği ima edilmiştir.

¹⁶ Tespit edilen yanlış değerlendirmelerin gösteriminde ilk olarak değerlendirmeye sebebiyet veren hatalı kelime ve bu kelimenin bulunduğu beyit verilmiş, sonrasında beyitten hareketle yapılan yanlış çıkarım çift tırnak işareti arasında gösterilmiştir. Baskı hatalarının nelere sebep olabileceğini göstermeyi amaçladığımızdan ilgili çalışmalara dair herhangi bir alıntı gösteriminde bulunulmamış; çalışmaların kaynakçada verilmesi ile yetinilmiştir.

4.2. Tan Akalmak

Dünle tolunduğuna **tan akaldığım** bu kim

Bedr olmuş idi bürc-i sa'adette mâh idi (Tarlan, 1992: 127)

“Sözcüğe (akalmak) **Tarama Sözlüğü ve Derleme Sözlüğü**”nde rastlanmamıştır. *Divan*’daki kullanımdan hareketle sözcüğün “**aklaşmak, ağarmak**” anlamlarını taşıdığı söylenebilir. Beyitte geçen dün, tolunmak, bedr, mâh, bürc gibi ifadeler sözcüğün, “günün aydınlanmaya başlaması, ağarması” anlamında kullanıldığını kanıtlar niteliktedir”.

1963 baskısında yer alan “tana kalmak (donup kalmak, şaşırarak)” olan kelime grubu, 1992 baskısında “tan akalmak” olarak bulunmaktadır. *Necâtî Bey Divânı*’nda geçen arkaik kelimeler üzerine hazırladığı çalışmada araştırmacı, “akalmak” kelimesini müstakil olarak değerlendirmiş ve arkaik bir kullanım olduğu kanaatine varmıştır. Tarama ve Derleme sözlüklerinde de yer almamasından hareketle bağlama uygun manalar üzerinde durmuştur.

4.3. Ortak

Sîne hâlî çeşm ü dil giryân ü biryân gel berü

Hem **ortagım** hem şarâbum hem kebâbum var benüm (Tarlan, 1992: 312)

“ortak: YKS’de “şerik, müşterek”. TS’de kayıtlı değildir. Bu durum, sözcüğün bütün kullanımlarıyla Türkiye Türkçesiyle benzeştiğini veya sözcüğe çalışmanın kapsamındaki eserlerde rastlanmadığını gösteriyor olabilir. Ancak 14. ve 15. yüzyıl metinlerinden olmak üzere ortak kat- ve ortaklu sözcükleri kayıtlıdır”.

1963 baskısında “otag” olarak yer alan kelimeye 1992 baskısına geldiğinde fazladan bir “ı” sesi eklenmiştir. Ortaya çıkan bu hatalı kelime *Necâtî*’nin şiir diline kattığı yeni kelimeler açısından değerlendirilmiş ve taranılan eserlerde rastlanmadığı belirtilerek kelimeye dair çeşitli açılardan köken sorgulamalarında bulunulmuştur.

4.4. Şu Bağlar (Begler)

Bir peri için akar iki gözüm çeşmeleri

Sakının bilmiş olun ilidir ol **şu bağlar (begler)** (Tarlan, 1992: 180)

“Benim iki gözümde akan yaşlar bir peri yüzlü içindir ki siz sakının **şu bağlar** onun mekânıdır”.

1963 baskısında ilgili beyitte yer alan “su” kelimesi 1992 baskısına aktarılırken “şu” kelimesine dönüşmüştür. Bu durum beyti nesre çeviren araştırmacıyı da yanlış yönlendirmiştir. 1992 baskısında görülmemesine rağmen araştırmacının müdahalesiyle “begler” kelimesi “bağlar” kelimesine çevrilmiş ve değerlendirmede hata payı artırılmıştır.

Sonuç

Bin bir dikkat ve zahmetle hazırlanıp yayımlanan tenkitli metin neşirleri, popüler neşre dönüştürülürken çeşitli tahribatlara uğrayabilmektedir. Bilhassa 1990-1992 arasında tenkitli neşirlerden popüler neşirlere seri halinde aktarılan metinler, *Necâti Bey Divânı* örneğinde görüldüğü üzere baskı hatalarıyla dolu olabilmektedir. Yayımlanan bu metinlerin tenkitli metnini oluşturan araştırmacılar tarafından çeşitli sebeplerle kontrol edilmeyişi ve popüler neşirlerde tenkitli neşirler ölçüsünde metodoloji bütünlüğünün oluşmayışı günümüze değin gelen hatalar silsilesinin esasını oluşturmaktadır.

Kelime, harf, mısra ve beyit eksiltme veya ekleme; atfı vavı, izafet kesresi ve teklik üçüncü şahıs iyelik eki/ akuzatif eki karışıklıkları, Arapça ve Farsça ibarelerin yanlış aktarımı *Necâti Bey Divânı*'nın 1992 baskısında görülen hata türleridir. Toplam 197 hata ve 12 beyit eksikliği tespit edilmiştir.

Necâti şiirleri üzerine kaleme alınan akademik yayınlarda 1992 baskısının yüksek düzeyde bir kullanım oranına sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu durum uzun vadede Necâti ile ilgili yanlış bazı çıkarımların yapılmasına yol açmıştır. Tespit edilen dört adet araştırmada yazarlar, 1992 baskısında yer alan kelime hatalarından dolayı bazı yanlış değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Bu durum 1992 baskısı özelinde popüler neşir adı altında o dönemde ortaya çıkan yayımların ilmi çalışmalarda tek başına kullanılmaması gerektiğine; metinlerin, tenkitli neşirleri ile kontrol edilmesinin zorunluluğuna işaret etmektedir.

Kaynakça

- Açıl, B. (2018). Ali Nihat Tarlan'ın Tenkitli Neşir Yöntemi ve Gelişimi. *HİKMET-Akademik Edebiyat Dergisi*, Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan Özel Sayısı, 86-108.
- Arslan, S. (2020). *Osmanlı'da Bilginin Dolaşımı, Bilgiyi İstinsahla Çoğaltmak*. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Ercan, Ö. ve Hocoğlu Alagöz, K. (2018). Metin Neşri Çalışmalarına Bir Katkı: Müstensihlerin İmlâ Tasarrufları ve Kullandıkları Rumuzlar. *Diyaletolog*, (19), 149-178.
- Erol, T. (2016). Necâti Bey Divânı'nda Günlük Dilden Yansımalar. *TÜRÜK Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 1(8), 228-245.
- İlhan, E. (2021). Divân (Necâti). *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/divan-necati-bey>
- İlhan, E. (2023). *Necati Bey Divanı: Metin - Bağlamlı Dizin-İşlevsel Sözlük*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kılınç, A. (2021). *Fuzûlî Divânı (İnceleme-Tenkitli Metin)*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Köksal, M. F. & Babaarslan, G. (2017). Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Yapılan Divân Neşri Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları XII, Metin Neşri: Problemler, Tespitler, Öneriler* içinde (s. 44-63). İstanbul: Klasik Yayınları.
- Mert, Y. (2015). Necati Bey Divanı'nda Arkaik Unsurlar. Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun.
- Öztürk, M. (2019). Klasik Türk Şiirinde Kâtiplere Yönelik Hicivler. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, (19), 73-95.
- Özyıldırım, A. E. (2017). Tarihî Seyir İçinde Divân Şiiri Metinlerinin Popüler Yayınları: Amaç Neydi, Sonuç Ne Oldu? *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları XII, Metin Neşri: Problemler, Tespitler, Öneriler* içinde (s. 64-87). İstanbul: Klasik Yayınları.

- Samancı, M. (2019). Fuzûlî'nin Anlam Dünyası: Anahtar Kelimeler ve Kavramlar Sözlüğü. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Tansel, K. (1939). Necati Divanı. Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Tarlan, A. N. (1963). *Necâtî Beg Divanı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Tarlan, A. N. (1992). *Necâtî Beg Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tarlan, A. N. (1997). *Necâtî Beg Divanı*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Tokçesi, U. (2017). Necâtî Beg Divânında Melâl Mefhûmu. *I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Sempozyumu OTUDES*, 313-325.
- Yüceol Özezen, M. (2009). Necati Bey'in Gazellerinde Yeni Olarak Nitelenen Kimi Sözcükler. Ç. Derdiyok, & M. Yüceol Özezen (Ed.). *Ölümünün 500. Yılında Necati Bey'e Armağan* içinde (s. 187-221). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Zavotçu, G. (2009). Necâtî'nin Kâtiplerle İlgili İki Şiiri. *I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu "Ölümünün 500. Yılında Şâir Necâtî Anısına"* içinde (s. 100-107). Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

28. Osmanlı Dönemi'nde Kur'an tercümelere ve Kurd Efendi'nin eserleri üzerine

Fatma Nisa SANCAKTAR¹

APA: Sancaktar, F. N. (2023). Osmanlı Dönemi'nde Kur'an tercümelere ve Kurd Efendi'nin eserleri üzerine. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 349-360. DOI: 10.29000/rumelide.1330504.

Öz

Tercüme yani çevirinin tarihi insanlık tarihi kadar eskiye gitmektedir. Nerede bir kültür var olmuşsa orada bilgi aktarımı için tercümelere ihtiyaç duyulmuştur. Her toplumda olduğu gibi Türkler de yakın oldukları komşu toplulukların dillerinden ve dinlerinden etkilenmişler ve onları da etkilemişlerdir. Türklerin kabul ettikleri dinler sayesinde farklı kültürlerle olan etkileşimi artmış, dil, kültür, sanat, edebiyat hatta yaşam şekline kadar bazı değişiklikler oluşmaya başlamıştır. İslamiyet'in kabulünden sonra ise yeni benimsedikleri bu dini öğrenmek, okuyup anlamak, birilerine aktarabilmek ve sosyal yapıyı İslamiyet'le uyulşturmak amacıyla Kur'an-ı Kerim'e, Kur'an-ı Kerim'in tercüme ve tefsirlerine önem vermişlerdir. Dâhil olunan bu yeni dinin öğretilerini kavrayabilmek için evvela kutsal kitabın muhtevasını anlayabilmek bir ihtiyaç haline gelmiş ve yeni bir ilim sahası ortaya çıkmıştır. Kur'an, insanlığın anlaması ve yaşaması için gönderilen kutsal bir kitaptır ve dili Arapçadır. Bundan dolayı başka dillere tercüme etme gereği duyulmuş ve tefsir gibi ilmi çalışmalarla da insanoğlunun mukaddes kitabı anlaması, kavraması, esasların ve kuralların gereği gibi öğretilmesi sağlanmıştır. Kur'an'ın diğer dillere tercümesinin Hz. Peygamber dönemine kadar dayandığı söylenebilir. Türkler de İslamiyet'le birlikte bu tefsir çalışmalarına dâhil olmuşlardır. İlk aşamada Fâtiha, İhlâs, Yâsin, Tebâreke gibi kısa surelerin tercümelere ve tefsirleri yapılmıştır. Osmanlı döneminde de bu faaliyetler artarak devam etmiştir. Yine bu dönemde; yaygın hale gelen, yaygın hale gelmeyen ve kısmı tefsir çalışmaları olmuştur. Bunların arasında Ebü'l-Leys es-Semerkandî'nin Tefsirinin Tercümelere, Hüseyin Vâiz-i Kâşifi'nin Mevâhib-i 'Aliyye'sinin Tercümelere, Hıdır b. Abdurrahman el-Ezdi'nin et-Tibyân Fî Tefsîri'l-Kur'ân'ının Tercümesi dikkat çekmektedir. Bu çalışmada, yukarıda zikredilen tefsir tercümelereinin yanı sıra Osmanlı müelliflerinden, halveti şeyhi olan ve Sultan III. Murad'ın iltifatlarına mazhar olan Kurd Efendi'nin hayatı ve eserleri incelenecektir. Kurd Efendi'nin Berlin Devlet Kütüphanesi'ndeki Kur'an-ı Kerim tefsiri, yüksek lisans tezi olarak çalışılma aşamasındadır. Çalışmanın amacı, Osmanlı döneminde yapılan Kur'an tercümelereine ilaveten Kurd Efendi'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi vererek dil, tercüme ve çeviri faaliyetlerine katkı sunmaktır.

Anahtar kelimeler: Çeviri, Kur'an tercümesi, Kurd Efendi, Osmanlı Dönemi

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Dili ABD (Kocaeli, Türkiye), fatmanisaozdemir@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3648-986X. [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 09.06.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330504]

On translations of the Qur'an and the works of Kurd Efendi in the Ottoman Period

Abstract

Translation, that is, the history of translation goes back to the history of humanity. Wherever there was a culture, translations were needed to transfer knowledge. As in every society, Turks were also influenced by the languages and religions of the neighboring communities they were close to, and they also affected them. The interaction of the Turks with different cultures increased thanks to the religions they accepted. Therefore, some changes began to occur in language, culture, art, literature, and even their modes of living. In order to learn, read and understand this new religion, to transfer it to others, and to make the social structure compatible with Islam, they gave importance to the Qur'an, its translations, and its interpretations after the adoption of Islam. In order to comprehend the teachings of this new religion, it has become a necessity to first understand the content of the holy book. Consequently, a new field of science has emerged. The Qur'an is a holy book sent for humanity to understand and live accordingly, and its language is Arabic. For this reason, it was felt necessary to translate it into other languages. Therefore, it was ensured through scientific studies such as tafsir that human beings understood and comprehended the holy book and that the principles and rules were properly taught. Translation of the Qur'an into other languages can be said to date back to the time of the Prophet. Turks also have been included in these tafsir studies with Islam. In the first phases, the translations and interpretations of short suras such as Fâtiha, İhlas, Yâsin, and Tebâreke were made. During the Ottoman period, these activities continued increasingly. Also, in this period, there were partial tafsir studies both that became widespread and did not become widespread. Among these, the Translations of Ebü'l-Leys es-Samarkandî's Tafsir, the Translations of Hüseyin Vâiz-i Kâşifi's Mevâhib-i 'Aliyye, Hıdır b. The translation of Abdurrahman al-Azdi's et-Tibyân Fî Tafsîr al-Qur'an draws attention. In addition to the above-mentioned tafsir translations, the life and works of one of the Ottoman authors Kurd Efendi, who was a halveti sheikh and got compliments from the III. Sultan Murad will be examined in this study. Kurd Efendi's interpretation of the Holy Quran in the Berlin State Library is in the process of being studied as a master's thesis. The aim of the study is to contribute to the language, translation, and translation activities by giving information about the life and works of Kurd Efendi, in addition to the translations of the Qur'an made in the Ottoman period.

Keywords: Translation, Qur'an translation, Kurd Efendi, Ottoman Period

Giriş

Kur'an-ı Kerim, belli bir coğrafi bölgeye ve o bölgede yaşayan toplumun kendi dilleriyle indirilmiş olmakla birlikte içerik olarak tüm insanlığa hitap etmektedir. Bu muhtevası itibarıyla İslamiyet sadece Arap toplumunda kalmamış diğer topluluklara da yayılarak günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir. Kur'an-ı Kerim'in anlaşılma ve insanoğluna anlatılabilme ihtiyacı tercüme ve tefsir ilimlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kur'an-ı Kerim'i diğer dillere tercüme etme ihtiyacının Hz. Peygamber dönemine kadar dayandığı söylenebilir.

Hız. Peygamber farklı ülkelerin krallarına İslam'a davet mektupları göndermiştir. Sahabeler de gittikleri ülkelerde bu mektupları, ya kendileri ya da oradaki tercümanlar vasıtasıyla tercüme ederek iletmışlerdir. Selman-ı Farisî ise Hz. Peygamber'in izniyle el-Fâtiha sûresini Farsçaya tercüme etmiştir. (Abdullah el-Âlûsî, 1994-1995, 6/365; Aydar,1999, 64) Türkler'in İslamiyet'i seçmeleri ile beraber Kur'an-ı Kerim'i

anlama, anlatma, sosyal hayatta ve muâmelâtta uygulama amacıyla tercüme ve tefsir faaliyetlerine yönelimler başlamıştır. İlk olarak Fatiha ve bazı kısa surelerin tefsiri yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nden önce kurulan beylikler döneminde de önemli tercüme faaliyetleri yapılmıştır. Karahanlılar, Gazneliler, Harizmşahlar döneminde de tefsir ilminde önemli hareketlilik yaşanmıştır. Emeviler ve Abbasilerden sonra ise Selçuklular döneminde diğer dini çalışmalarla birlikte tefsir faaliyetleri de devam etmiştir. Beylikler dönemi Kur'an'ın Türkçeye tefsir ve tercümesinde bir dönüm noktası mahiyetindedir. Daha ziyade kısa sureler üzerinde yoğunlaşan bu çalışmalarda İhlas, Yasin ve Tebareke gibi sureler öncelikle tefsir ve tercüme edilmişlerdir. (Demir, 1994, 25) Bu konuda daha hacimli çalışmalar Osmanlılar zamanında yapılacaktır. (Aydar, 1996, 107-113; Aydar, 2000, 535-550)

Osmanlılar diğer kurumlarla birlikte eğitim- öğretilerini de önemsenmiş ve bununla alakalı yeni atılımlar yapmışlardır. Tefsir ve tercüme faaliyetleri de Osmanlı'nın daha ilk yıllarından itibaren gerek cami ve tekkelerle gerekse çeşitli medreselerin kurulmasıyla ilerlemiştir. Osmanlı döneminde ilk medrese İznik'te Orhan Bey tarafından kurulmuş daha sonraları farklı şehirlere yayılarak devam etmiştir. Osmanlı geleneğindeki Türkçe tefsir çalışmaları arasında medreselerin önemli bir yeri vardır. Bu medreselerde eğitim veren hocaların ilim sahibi ve donanımlı kimseler olmasına özen gösterilirdi. Tefsir dersleri için ilk olarak Envârü't-tenzîl, el-Keşşâf 'an hakâ'iki't-tenzîl tefsirleri ile Celâleyn adıyla meşhur olan tefsir tercih edilmiştir. Bu tefsir dersleri okutulurken izahların Türkçe yapılması, tercüme ve Türkçe tefsirin gelişmesine katkı sağlamıştır. (Paçacı, 2011, 1/72; Özcan, 2020/17, 161-187) Medreselere ilaveten cami ve tekkelerde yapılan tefsir derslerine de önem verilmiş ve halka tercüme edilmiştir. İsmail Hakkı Bursevî, Bursa Ulu Camii'nde tefsir vaazları vererek Rûhu'l-beyân tefsirini meydana getirmiştir. (Birişik, 2012, 232) Ayrıca padişahın da bulunduğu bir ortamda Kur'an-ı Kerim'in bir kısmı seçilerek huzur dersleri yapılmıştır. Bu ve benzeri birçok ortam, tefsir tercüme ve çevirilerinin oluşmasını, ilerlemesini ve aktarılmasını sağlamıştır.

Bu noktada bir diğer husus ise; Osmanlı Dönemi içerisinde yaşayıp, yetişen, eğitimlerini alan ve eserlerini Cumhuriyet döneminde veren birkaç müfessirimizden de söz etmek lazım gelmektedir. Bu çalışmalardan biri; Türkler arasında ilgiyle karşılanan, dikkat çeken ve özgün bir çalışma olan Muhammed Hamdi Yazır'a ait olan "Hak Dini Kur'an Dili" adlı tefsir çalışmasıdır (Ersöz, 1986; Ersöz, 1993) Yine bu noktada tamamlanmış bir çalışma olmasa da Mehmet Akif Ersoy'un "Sırat-ı Müstakim-Sebilurreşad" adlı dergisinde birçok ayeti tefsir ettiği bilinmektedir. (A. Abdulkadiroğlu-N. Abdulkadiroğlu, 1991; Aydar, 1996, 25-50; Kırcı, 1996, 257-277) Osmanlı dönemi içerisinde de bazı tefsirler toplum tarafından rağbet görebilen tanınmışlarlarken bazıları ise yazıldığı yahut tercüme edildiği dönemde kalarak yeteri kadar tanınamamışlardır.

1.2.1. Osmanlı Döneminde Yaygın Hale Gelen Tam Türkçe Tefsir Çalışmaları

1.2.1.1. Ebü'l-Leys es-Semerkindî'nin Tefsirinin Tercüme ve Çevirileri

Ebü'l-Leys Nasr b. Muhammed es-Semerkindî (öl. 373/983), tefsir ilmi yanında kelam, fıkıh, hadis ve ahlak gibi daha birçok ilimle meşgul olmuş Türk âlimdir. Ebü'l-Leys es-Semerkindî tefsirinin kütüphanelerde çeşitli nüshaları bulunmaktadır. Bu Arapça tefsir Tefsîrül-Kur'ân, Tefsîrül-Kur'âni'l-Kerîm veya Tefsîrül-Ebü'l-Leys es-Semerkindî adlarıyla bilinmekte olup Ebü'l-Leys es-Semerkindî, herhangi bir isim koymadığı için zikredilen tefsir bu dört isimle de anılır olmuştur. Eserin bazı baskılarının üzerinde "Bahru'l-ulûm" adı yazılmış ise de bu isimlendirme yanlıştır. Çünkü Bahru'l-ulûm Alâeddin Ali b. Yahyâ es-Semerkindî'nin (ö. 860/1456) Kur'an tefsirinin adıdır ve çeşitli araştırmacılar ve yazarlar her iki Semerkandî'yi birbirine karıştırmışlardır. Kâtib Çelebi ve Zirikî, Bahru'l-'ulûm adlı

tefsirin Alâeddin es-Semerkandî'ye ait olduğunu belirtmektedirler. (Çelebi,1/225; Zirikî, 5/32; Özcan, 2020/17, 161-187)

Ebü'l-Leys es-Semerkandî ağırlıklı olarak rivayet tefsir metodunu kullanmıştır. Fakat bunun yanında zayıf hadis ve İsrâiliyât da bulunmaktadır. Tefsirde bazen kıraat farklılıklarına ve dille ilgili meselelere değinilmektedir. Müellif tasavvufa meyilli olduğu için bu tefsirde tasavvufi görüşler de mevcuttur. (Semerkandî, 1/397; Semerkandî, 2/334) Ebü'l-Leys es-Semerkandî'nin mezkûr tefsirini birbirinden farklı dönemlerde farklı mütercimler Türkçe'ye tercüme etmişlerdir. Bu Türkçe tercümelemlerden üç tanesi daha çok öne çıkmaktadır. Ebü'l-Leys es-Semerkandî'nin tefsirinin bu kadar tercüme edilmesinin ve sevilmesinin sebebi Semerkandî'nin kişiliği ile Osmanlı toplumuna uyum sağlaması, inanç sistemi, hanefi mezhebine mensubiyeti ve Türklüğünden kaynaklandığı düşünülmektedir. Şöhret bulan bu üç tercümenin isimleri ve mütercimleri konusunda karışıklık olsa da son zamanlarda yapılan ciddi araştırmalar neticesinde büyük oranda karışıklık giderilmiştir. (Paçacı, 1/73; Birışık, 2012, 203) Bahsi geçen tefsirin öne çıkan Türkçe tercümesi (Ahmed-i Dâî'nin Tercümesi, Musa İznikî'nin Tercümesi, İbn Arabşah'ın Tercümesi) kısaca tanıtılacaktır.

1.2.1.1.1. Ahmed-i Dâî'nin Tercüme-i Tefsîr-i Ebi'l-Leys es-Semerkandî adlı Tercümesi

İsminin Ahmed b. İbrâhim b. Muhammed el-Aydinî el-Germiyânî şeklinde olduğu bilinmektedir. Hayatı ve şahsı hakkında yeterli derecede bilgi olmamakla birlikte Osmanlı padişahlarından Yıldırım Beyazıt ile II. Murat arasında kalan dönemde yaşadığı anlaşılmaktadır. Yıldırım Bayezid ve Germiyan Beyi Süleyman Şah'ın kızının evlenmesi sebebiyle Kütahya'nın çeyiz olarak Yıldırım Bayezid'e verildiği yıllarda Dâî'nin orada kadılık yaptığı tahmin edilmektedir. Germiyan Beyliği'nde bir süre kadılık yaptıktan sonra hayatının geri kalan kısmını Çelebi Mehmet'in himayesinde geçirdiği ve II. Murat'ın hocalığını yaptığı bilinmektedir. Doğum tarihi ve vefat tarihi hakkında net bir bilgi yoktur fakat vefatının, 1421 yılından sonra olduğu tahmin edilmektedir. Mezarı Bursa'dadır ve burada adını taşıyan bir cami ve bir mahalle vardır. (Demir, 2006, 466; Birışık, 203; Özcan, 2020/17, 161-187)

Ahmed-i Dâî'nin tefsirle ilgili ilk çalışmasının Âyetül-Kürsî tefsirinin tercümesi olduğu bilinmektedir. Umur Bey, Ahmed-i Dâî'nin Ebü'l-Leys es-Semerkandî'nin tefsirini tercüme etmesini istemiştir. O da Tercüme-i Tefsîr-i Ebi'l-Leys es-Semerkandî veya Dürer-i latîf ismiyle bu tefsiri tercüme etmiştir. Eser Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmıştır. Mezkur eserin Anadolu'da Türkçeye çevirilen ilk tefsir olduğu tahmin edilmektedir. Tefsir tercümesi bir mukaddime ile başlamaktadır. Bu girişte ilk olarak Allah'ın birliği, Hz. Muhammed'in peygamberliği ve bu eseri kaleme alma sebebinden bahsetmiştir. Ahmed-i Dâî, Semerkandî'nin bahsi geçen tefsirini tercüme ederken tam bir tercüme yapmamıştır. Bazen kısaltmalar yapmış, farklı eserlerden aldığı bilgileri ve yorumlarını da eklemiştir. Bu eserin kütüphanelerimizde çeşitli nüshaları bulunmaktadır. Yazarın, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi (Türkçe Yazmalar, no. 3248) ve Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki (Fatih, no. 631) nüshaları hariç diğer nüshalarda manzum mukaddimesi yer almamaktadır. Nuruosmaniye Kütüphanesi'ndeki nüshada (no. 137) bu manzum mukaddime olmamasına rağmen ilgili nüsha sağlamıştır. (Demir, 2006, 467; Dalkıran, 2006, 7; Birışık, 204-205; Özcan, 2020/17, 161-187)

1.2.1.1.2. Musa İznikî'nin Tercümesi

Ebü'l-Fazl Musa b. Hacı Hüseyin İznikî Hanefî'nin tercümesi hakkında mevcut kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Eserlerindeki İznikî nisbesinden ve ilişki içerisinde olduğu âlimlerle devlet adamlarından hareketle İznik'te doğduğu, eğitimini burada tamamladığı ve ilmî faaliyetlerini Bursa

havalisinde yürüttüğü söylenebilir. (Özdemir, 1991, 187) Vefat tarihi ile ilgili çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Musa İznikî'nin Münebbihü'r-râkîdîn adlı eseri ve diğer tercüme ettiği eserlerdeki ahlakla ve tasavvuf ilgili bilgiler bahsi geçen âlimin mutasavvıf bir şahsiyete sahip olduğunu göstermektedir. Musa İznikî'nin eserleri Türkçe açısından son derece önemlidir. Çünkü padişahların ve devlet adamlarının teşviki ve isteği ile çok sayıda kıymetli eser Türkçeye çevrilmektedir. Mûsâ İznikî'nin eserlerinin Türkçe açısından değerinin fark edilmesiyle birlikte Türk Dil Kurumu *Münebbihü'r-râkîdîn* ve *Enfesü'l-cevâhir* adlı eserlerini taratarak Tarama Sözlüğü için kaynak olarak kullanmışlardır. (Türk Dil Kurumu Yayınları, 1963, c. 1, Giriş) Tercüme-i Tefsîr-i Ebi'l-Leys adlı eser ise, Ebü'l-Leys es-Semerkandî'nin tefsirinin tercümesidir. Bu tefsiri, Musa İznikî'nin tercüme ettiği bilinmekle birlikte kütüphanelerde ona nispet edilen nüshaların ona ait olduğu ve bu eserle *Enfesü'l-cevâhir* adlı eserin aynı olup olmadığı konularında çeşitli ihtilaflar söz konusudur. (Demir, 2006, 473; Birışık, 2012, 208.)

1.2.1.1.3. İbn Arabşâh'ın Tercümesi

Ebü'l-Abbas Şehâbeddîn Ahmed b. Muhammed ed-Dımaşkı el-Hanefî, 791/1389 yılında Şam'da doğdu. Timur'un Yakınoğu seferine (802/1400) ailesi ile birlikte alınarak Semerkant'a götürüldü. Semerkant'ta bulunduğu süre içerisinde Seyyid Şerîf el-Cürçânî ve İbnü'l-Cezerî gibi âlimlerden dersler aldı; Türkçe, Farsça ve Moğolca'yı öğrendi. Orta Asya ve Kafkaslara uzun seyahatlere gittikten sonra 1412 yılında Edirne'ye geldi ve buraya yerleşti. Edirne'de Molla Fenârî ve Simavna kadısının oğlu Şeyh Bedreddin gibi birçok önemli âlimlerden dersler aldı. Osmanlı padişahı Çelebi Mehmet'in himayesine girdi ve şehzâdelere hocalık yaptı. Padişahın isteği ile bazı önemli eserleri Arapça ve Farsçadan Türkçeye tercüme etti. Çelebi Mehmet vefat edince, Şam'a dönerek oraya yerleşti ve burada kendisini kitap telifine veren İbn Arabşâh, 1438 yılında Mısır'a giderek Kahire'ye yerleşti. 854/1450 yılında Mısır'da vefat etti. Ebü'l-Leys es-Semerkandî'nin tefsirinin tercümesine gelince, böyle bir çalışmanın varlığı konusunda şüphe yoktur. (Çelebi, 1941, 1/441; Demir, 2006, 479) Ancak Mûsâ İznikî'de olduğu gibi İbn Arabşâh'ın Türkçe tercümesinde de ciddi karışıklıkların olduğu anlaşılmaktadır. Muhtemelen bu karışıklık aynı tefsire ait olan bu tercümelemlerin birbirine benzemesi sebebiyle ortaya çıkmıştır. İbn Arabşâh'ın hazırlayarak Çelebi Mehmed'e ithaf ettiği Ebü'l-Leys tefsiri tercümesinin, ona aidiyetinde şüphe olmayan herhangi bir nüshasına rastlanamamıştır. (Yuvalı, 1999, 19/ 315) İbn-i Arabşâh'ın Ebü'l-Leys es-Semerkandî'nin eserini Türkçeye çevirdiği ve Çelebi Mehmet'e ithaf ettiği bilinmektedir. Fakat kütüphanelerimizde bulunan bu çeviri nüshalarının, hangilerinin İbn Arabşâh'a ait olduğu kesin olarak tespit edilememekle birlikte çeşitli rivayetler de bulunmaktadır. (Demir, 2006, 475; Birışık, 2012, 210)

1.2.1.2. Hüseyin Vâiz-i Kâşifi'nin Mevâhib-i 'Aliyye'sinin Tercümelemleri

Kemâleddin Hüseyin b. Ali el-Beyhakî es-Sebzvârî el-Herevî, İran'ın Horasan bölgesindeki Sebzvâr şehrinde dünyaya geldi (830/1427). İlk tahsilini doğduğu yerde aldıktan sonra kısa bir süre Nîşâbur ve Meşhed'de kalmıştır. Rüyasında gördüğü Nakşibendî Şeyhi Sa'deddin Kâşgarî'nin (öl. 860/1456) kabrini ziyaret etmek için Herat'a gitmiş (1456) ve Herat'ta, Kâşgarî'nin halifesi Molla Abdurrahman Câmî ile tanışıp ona intisap etmiştir. Çok etkili bir vaiz olan Kâşifi burada da aynı şekilde vaizliğini devam ettirince kısa bir süre içinde Herat bölgesinde meşhur olmuş ve Sultan Hüseyin Baykara ile şair Ali Şîr Nevâî'nin dikkatlerini çekmiştir. Hocası ve şeyhi Molla Câmî'nin vefatı üzerine (1492) Herat'tan ayrıldı, doğum yeri olan Sebzvâr'a döndü ve burada vefat etmiştir (910/1504-1505). Ehl-i beyti çok sevdiği anlaşılan Kâşifi'nin, Şiîliğe herhangi bir meyli söz konusu değildir. Ravzatü's-şühedâ adlı eserinde Kerbelâ vakasından bahsedip Ehl-i beyte yapılan zulümleri anlatmaktadır. Bu eser Kâşifi'nin Şiî olarak anılmasına sebep olmuştur. İran doğumlu olduğundan dolayı İran biyografi yazarları onu Şiî âlimler listesine almışlardır.

Kâşifi'nin mezkûr tefsiri, İran'da ve Hint alt kıtasında Tefsîr-i Hüseyinî adıyla bilinir. Bazı baskılarında ise, el-Mevâhibü'l-'aliyye fî tefsîri'l-kelâmi'r-Rabbâniyye şeklinde adlandırılmıştır. İsminde yer alan "aliyye" kelimesinden de anlaşılacağı üzere bahsi geçen tefsir, Ali Şir Nevâî'ye ithafen yazılmıştır.

Bu tefsirin dünya kütüphanelerinde birçok yazması bulunmakla birlikte başka tefsirler ve tercümelemlerle birlikte çok sayıda baskısı yapılmıştır. Dünya kütüphanelerinde birçok yazması bulunan bu tefsirin, başka tefsirler ve tercümelemlerle birlikte çok sayıda baskısı yapılmıştır. Kâşifi'nin bu kısa tefsiri yazıldığı coğrafyada çok sevilmesinin yanı sıra geniş coğrafyalarda da rağbet görmüş ve çeşitli dillere çevrilmiştir. Bu diller arasında Osmanlı Türkçesi, Kazan/Tatar Türkçesi, Urduca ve Peştuca da bulunmaktadır. (Birişik, 2012, 212) Bahsi geçen tefsirin Türkçe tercümelemleri sırasıyla tanıtılmaya çalışılacaktır.

1.2.1.2.1. Ebü'l-Fazl Mehmet Efendi Tercümesi

Ebü'l-Fazl Mehmet (Muhammed) Efendi; meşhur tarihçi, şair ve hattat İdrîs-i Bitlisî'nin (öl. 926/1520) oğludur. Padişah II. Selim zamanında başdefterdarlık yaptığından dolayı Defterdarî Mehmet Efendi olarak da anılmaktadır. İlk eğitimini babası İdrîs-i Bitlisî'den aldıktan sonra dönemin büyük âlimlerinden dersler almıştır. Bursa'daki Sultaniye Medresesi'nde bir süre görev yapmış ve ardından farklı yerlerde de kadılık görevine devam etmiştir. Mali yönetimdeki liyakatinden dolayı Anadolu defterdarı olmuş ve daha sonra ise yükseltildiği başdefterdarlık görevinden emekli olmuştur. Mehmet Efendi emekli olduktan sonra ilmi faaliyetlere ağırlık vererek hac yolculuğu sırasında Şam'a yakın bir yerde vefat etti (982/1574). Mehmet Efendi'nin bu tefsir tercümesinin yazma nüshaları, Tercüme-i Tefsîr-i Mevâhib-i 'Aliyye veya el-Mevâhibü'l-'Aliyye Tercümesi adlarıyla kütüphanelerimizde mevcuttur. (Demir, 480; Birişik, 2012, 213; Alpaydın, 2016, 80-81)

1.2.1.2.2. Selanikli Ali b. Veli b. Hamza Tercümesi

Matematik âlimi olan Veli Efendizâde Ali, aslen Selaniklidir. Matematikle ilgili Türkçe bir eser olan Tuhfetü'l-a'dâd fî'l-hisâb adlı eseri, Mekke'de iken kaleme almıştır. Veli Efendizâde yani Selanikli Ali, 999/1590 yılında Mekke'de vefat etmiştir. Hüseyin Vâiz-i Kâşifi'nin tefsirini 952 (1546) yılında Tercemetü Tefsîri'l-Mevâhib-i-'Aliyye (Tercüme-i Tefsîr-i Hüseyin el-Kâşifi) olarak Türkçe 'ye tercüme etmiştir. İki ciltlik tercüme bir eser olduğu bildirilen bu çalışmada nüzul sebepleri ve kıraat farklılıklarına da değinildiği görülmektedir. (Demir, 482; Birişik, 2012, 213; Alpaydın, 2016, 78-79; Özcan, 2020/17, 161-187)

1.2.1.2.3. Şeyh Ömer Adulî Niğdevî Tercümesi

Niğde'de yetişen âlimlerden olan Şeyh Ömer Adulî (Udulî), 1044/1635 yılında 1.2.1.2. Hüseyin Vâiz-i Kâşifi'nin tefsirini tercüme etmiştir. Bursalı, Şeyh Ömer Adulî ve Gurâbzâde Ahmed en-Nâsîh'in çevirilerinden bahsederken Mevâhib-i 'Aliyye yerine Mevâhib-i Ledünniyye demesinin bir dalgınlıktan kaynaklandığını ifade etmektedir. Osmanlı Müellifleri eserinin çeşitli yerlerinde bu tefsirin adının Mevâhib-i 'Aliyye olarak kaydedildiği görülmektedir. (Bursalı, 1/151, 239; 3/9) Fakat bilinen nüshalarda mütercimnin adı, Osman Udulî olarak görülmektedir.(Birişik, 2012, 214; Alpaydın, 2016, 84)

1.2.1.2.4. Gurâbzâde Ahmed en-Nâsîh'in Zübedü Âsârî'l Mevâhib ve'l-Envâr

Gurâbzâde Ahmed Salih en-Nâsîh b. Abdillâh el-Bağdâdî (ö. 1099/1688) ulemâ-i kiramdan bir zat olup İbrahim Paşa'nın Bağdat valiliği zamanında Abdülkâdir Geylânî Câmii vaizi ve nâsîhi idi. 1099/1688'de vefat etti. (Bağdatlı, 1/ 164; Bursalı, c. 1, 239-40; Bilmen, c. 2, 702) Gurâbzâde'nin bahsi geçen eseri

farklı tefsirlerden yararlanılarak oluşturulmuş bir eserdir. Mezkur tefsirde Hanefî fıkına ve Asım kıraatine bağlı kalındığı görülmektedir. Bu esere Zübedü Âsârî'l Mevâhib ve'l-Envâr isminin verilmesi de bu eserin büyük oranda el-Envâr ve Mevâhib'den yararlanılmasından dolayıdır. (Öztürk, 2011, 154)

1.2.1.2.5. İsmail Ferruh Efendi'nin Tercümesi

İsmail Ferruh Efendi ya da Ferruh İsmail Efendi'nin aslen Kıımlı olduğu bilinmektedir. Mevcut kaynaklarda nerede doğduğuna ve nerede eğitim aldığına dair pek bilgi bulunmamakla birlikte bazı ufak memuriyetlerde bulunup ardından Zahire Ambarları Eminliği'ne getirildiği bilinmektedir. 1211/1796 yılında ise Londra sefiri olmuştur.(Alpaydın, 2016, 119) Londra'dan sonra Ordu defterdarlığına oradan sonra da Rumeli defterdarlığına getirilmiştir. Şıkk-ı Sâlis Defterdarlığı yapan İsmâil Ferruh Efendi'nin dinî konularda gerekli hassasiyete sahip olmadığı söylenerek 1242 yılında Bursa'ya sürülmüştür. Fakat tefsirine devam edebilmesi için Kadıköy'de oturmasına izin verilmiştir. Ferruh Efendi, 1256/1840-1841'de hayatını kaybetmiştir. Defin yeri ise Ortaköy'de bulunan Yahya Efendi Dergâhı'nın yanındır.(Birışık, 2012, 215; Alpaydın, 2016, 119)

İsmail Ferruh Efendi, Mevâkib ismini verdiği bu çeviriyi yaparken ayrıca Terceme-i Tibyân Tefsiri, Envârü't-tenzîl, el-Keşşaf 'an hakâ'iki't-tenzîl ve Lübâbü't-te'vîl tefsirlerinden de yararlanmışır. (İsmail Ferruh Efendî, 1865, 1/2-3) Bahsi geçen tefsirin mukaddimesinde İsmail Ferruh Efendi açıklamalar yapmaktadır. Bir tefsir tercümesi yapmayı uzun zamandır düşündüğünü ve sonunda Hüseyin Vâiz-i Kâşifi'nin tefsirini halkın anlayabileceği şekilde tercüme edeceğini ifade eder. Mevâkib Tefsiri'nin müellif hattı İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'ndedir. Baskılarda Tefsîr-i Mevâkib Tercüme-i Mevâhib-i 'Aliyye, Mevâkib: Tercüme-i Tefsîr-i Mevâhib, Tercüme-i Tefsîr-i Mevâhib, Mevâkib Tefsiri, el-Mevâkib Tercümetü'l-Mevâhib olarak da isimlendirilmiştir. Süleyman Fâhir, Mevâkib tefsirini sadeleştirmiştir. Bunun yanısıra tefsire ekleme ve çıkarmalar da yapmıştır.(Birışık, 2012, 216; Doğan, 2011, 143; Öztürk, 2011, 154; Alpaydın, 2016, 120)

1.2.1.3. Hıdır b. Abdurrahman el-Ezdi'nin et-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'ân'ının Tercümesi

Arapça bir tefsir olan et-Tibyân fî tefsîri'l Kur'ân, Hıdır b. Abdurrahman el-Ezdi'nin (öl. 700/1301) eseridir. Bu eser, Ayıntâbî Muhammed (Mehmet) b. Hamza (öl. 1111/1699) tarafından Terceme-i Tibyân Tefsîri ismiyle Türkçeye tercüme edildiği iddia edilmiştir. (Birışık, 2012, 216) Yapılan son incelemelerde ise Terceme-i Tibyân Tefsîri'nin Ezdi'nin et-Tibyân fî tefsîri'l Kur'ân ismiyle bilinen tefsirinin tercümesi olmadığı ortaya çıkmıştır. Diğer birçok müfessir gibi Ayıntâbî de daha önce yazılan tefsirlerden faydalanarak eserini oluşturmuştur. Ancak, en fazla Envârü't-tenzîl ve et-Tibyân fî tefsîri'l-Kur'ân'dan istifade etmiştir (Arpa, 2016, 74-76; Özcan, 2019, 140-148). Çeşitli medreselerin hocalarından dersler almış ve Sivas'ta bir süre hocalık yapmış olan ve Hanefî fakihî olan Ayıntâbî, kelim alanında da çeşitli çalışmalarda bulunmuştur. Ayıntâbî, Padişah IV. Mehmet döneminde İstanbul'a gelip huzur derslerine dahil olmuş ve burada yedi yıl kaldıktan sonra Sivas'a dönmüştür. Vefatına (1699) kadar olan süre zarfında ise burada kalarak Şifâiye Medresesi'nde müderrislik yapmıştır. Mehmet Efendi, et-Tibyân fî tefsîri'l Kur'ân ve Envârü't-tenzîl'i çokça mütalaa etmesinden Kur'ân'ın manasına vakıf olan bu iki tefsiri esas almak suretiyle diğer tefsirlerden de yararlanarak iki yıl içinde kendi el yazısıyla zikredilen eseri yazmıştır ve bu eserin birincisini, dönemin padişahı IV. Mehmed'e sunmuş diğerini ise halka hizmet için vakfetmiştir.(Özcan, 2019, 140-148)

1.2.2. Osmanlı Döneminde Yaygın Hale Gelmeyen Türkçe Tefsirler

1.2.2.1. Begavî'nin Me'âlimü't-Tenzîl'inin Tercümeleri

Vehbî-i Yemenî Abdülkadir b. Osman Bigavî, Begavî'nin Me'âlimü't-tenzîl adlı tefsirini Tefsîrül-Kur'ân ve tenvîrül-'irfân ismiyle tercüme etmiş ve bunun yanı sıra bir de İngiliz Kerîm Efendi'nin de bir tercümesi olduğu bilinmektedir. (Bursalı, 1/403; Birişik, 2012, 224; Öztürk, 2011, 148-149; Alpaydın, 2016, 81-83)

1.2.2.2. Fahreddin er-Râzî'nin Mefâtihu'l-Gayb'ının Tercümesi

Süleyman Tevfik Hüseyin Özzorluoğlu'nun Tafsîlü'l- beyân fi tefsîri'l-Kur'ân adlı tercümesi. Fahreddin er-Râzî'den etkilenerek yazılmıştır. (Birişik, 2012, 227; Öztürk, 2011, 157)

1.2.2.3. Necmeddin Dâye'nin Bahrü'l-Hakâ'ik'ının Tercümesi

1.2.2.4. Beyzâvî'nin Envârü't-Tenzîl'inin Tercümesi

1.2.2.5. Yakub b. Osman el-Gaznevî el-Çerhî'nin Tefsirinin Tercümesi

1.2.2.6. İsmail Hakî Bursevî'nin Rûhu'l-Beyân'ının Tercümesi

Kurd Efendi'nin Hayatı ve Eserleri

Filibeli'nin batısında bulunan Tatarpazarcığı kasabasında 931 (1525) yılında dünyaya gelen Kurd Efendi'nin asıl adı Muhammed b. Ömer'dir. Bazı kayıtlarlarda ise Kurd Dede ve Kurd Halife olarak da zikredildiği görülmektedir. Doğduğu yerde ilk eğitimini alan Kurd Efendi, İstanbul'a giderek Sahn-ı Semân Medresesi'ne girdi. Buradan mezun olmasına çok az bir zaman kalmıştı ki ailesini ziyaret için çıktığı sefer esnasında Halvetî şeyhi, alim, şair ve mutasavvif olan Sofyalı Bâlî Efendi ile tanışıp onun hizmetine girdi. Bu süreçten sonra ise lazım olan tarikat eğitimini tamamlayarak Sofyalı Bâlî Efendi'nin halifesi oldu. Bir süre doğduğu kasabasında irşat faaliyetlerini yerine getirdikten sonra Bâlî Efendi'nin diğer halifesi olan Filibeli Nûreddinzâde, Küçük Ayasofya Zâviyesi şeyhi olarak İstanbul'a gidince onun yerine görevlendirilerek ilmi faaliyetlerine devam etti. Bâlî Efendi'nin isteği üzerine vefatından sonra Sofya'daki zâviyesinin başına geçip irşad faaliyetlerine burada devam etti. Kurd Efendi'nin ilmi kişiliğinin yanı sıra mutasavvıf ve sûfi yönü de dikkat çekmektedir. Nûreddinzâde'nin ölümünden sonra vasiyeti üzerine, Kadırga'da Sokullu Mehmed Paşa Külliyesi'nin içinde bulunan tekkenin şeyhliğine tayin edildi. Daha sonra ise Kurd Efendi, Sokullu Mehmet Paşa'nın isteği üzerine İstanbul'a gelerek yöneticiler ve halk arasında ilgi ve sevgiyle karşılandı. Sultan III. Murad tarafından da iltifata mazhar oldu. Kurd Efendi camilerde medreselerde tefsir hadis gibi dersler ve vaazlar verirken birçok öğrenciye de hocalık yaparak onların gelişmesini ve ilerlemesini de sağlamıştır. Bunların arasında şöhret sahibi olan ve bugün dahi tanıdığımız; Uziçeli Muslihuddin Efendi, Çömlekçizâde Muhyiddin Muhammed Efendi, divan şairi Nev'î ve ölümünün ardından Sokullu Külliyesi Tekkesi'nde onun yerine geçen İştîpli Abdülkerim Vâiz Emîr Efendi gibi birçok âlimi yetiştirmiştir. Kurd Efendi 16 Şevval 996 (8 Eylül 1588) tarihinde ziyaret amacıyla gittiği Tatarpazarcık'ta hastalanarak vefat etti. (Hasanov, Sefer. tdvia, 2019, EK 2 c, 93-94 <https://islamansiklopedisi.org.tr/kurd-efendi>; Bulutlu, 2022, 89-119)

Kurd Efendi bahsi geçtiği üzere ilmi yönü güçlü olan bir mutasavvıftır. Gerek almış olduğu eğitimlerden gerekse yazmış olduğu eserlerden zengin bir ilme sahip olduğu anlaşılmaktadır. Üzerine çalışma yaptığı, şerh ettiği ve Türkçeye tercüme ettiği eserler bu doğrultuda önem arz etmektedir.

Eserleri

1. *Mürşidü'l-enâm ilâ dâri's-selâm:*

İmamzâde'ye ait olan *Şirâtü'l-İslâm ilâ dâri's-selâm* isimli eser üzerine yazılmış Arapça bir şerhtir. İstanbul kütüphanelerinde, şerhin çeşitli nüshaları mevcuttur.

2. *Tefsîr-i Kur'ân-ı Kerîm (Tefsîr-i Kurd Efendi):*

Bilinen tek yazma nüshası iki cilt halinde Berlin Devlet Kütüphanesi'nde kayıtlı olan Türkçe bir mealdir. Eser üzerine tarafımızca yüksek lisans tezi hazırlanmaktadır. Müellifin, Arapça bilmeyenlere faydalı olma amacı taşıdığı görülmektedir.

3. *Terceme-i Vikâyetü'r-rivâye fi mesâili'l-Hidâye:*

Hanefî mezhebinin temel metinlerinden Burhânüşşerî'a'ya ait olan eserin Türkçe tercümesidir. Pek çok kütüphanede eserin çeşitli nüshaları vardır ama büyük bir kısmı İstanbul'da bulunmaktadır. Kâtib Çelebi tarafından *en iyi Viķāye Tercümesi olduğu ifade edilmektedir.*

4. *Tercümân-ı Bidâye:*

Eserin ibadet ve muamelat ile ilgili kısımları, Mergînânî'nin *Bidâyetü'l-mübtedî* adlı eseriyle ve *el-Hidâye* adlı şerhinin hâşiyelerinden oluşmaktadır. Eserin akaidle ilgili bölümü ise, İmam Ebû Hanîfe'nin *el-Fıkhü'l-ekber*'i ile diğer bazı eserlerden derlenmiştir. Yani denilebilir ki *Tercümân-ı Bidâye*, Türkçe bir eser olup akaid, ibadet ve muâmelâta dair konuları içermektedir.

5. *Terceme-i Şâfiye:*

Türkçe tercüme bir eserdir. İbnü'l-Hâcib'in sarfa dair yazmış olduğu eserinin tercümesidir. Bildiğimiz tek bir nüshası vardır. O da Süleymaniye Kütüphanesi'nde mevcuttur.

6. *Terceme-i Fevâid-i Ziyâiyye:*

Bu eser de Kurd Efendi'nin Türkçeye tercüme ettiği eserlerdendir. Molla Camii'nin *el-Kâfiye'sine* ait şerhin Türkçe tercümesidir ve yine bilinen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde mevcuttur.

7. *Şerh-i Mukaddime-i Cezeriyye:*

Bu eser, İbnü'l-Cezerî'nin tecvit ilmine dair olan eserinin Türkçe şerhidir.

8. *Tecvîd Risâlesi:*

Kıraat ilmine dair olan bu eser bazı kataloglarda yanlışlıkla *Şerhu Mukaddimeti'l-Cezerî, Tercemetü Mukaddimeti'l-Cezerî, Terceme-i Kaside-i Mukaddime-i Cezerî* isimleriyle kaydedilmiştir.

9. *Risâle-i Edebiyye:*

Tasavvufa dair olan bu eser üç babdan oluşmaktadır. Mürşidin gerekliliği, müridin sebatı ve adabıyla ilgili konuları içermektedir.

10. *Ta'birnâme:*

Kişinin rüyalarından yola çıkarak tasavvuftaki yedi nefis mertebesinden bahseden tasavvuf eğitimiyle ilgili telif eseridir.

Kurd Efendi'nin çalışmalarına baktığımızda mutasavvıf olmasının yanı sıra birçok ilmi faaliyetle de meşgul olduğu anlaşılmaktadır. Gerek Türkçeye tercüme ettiği eserler ve şerhler gerekse tefsir, fıkıh, akaid, muamelat, tecvit ve ibadet üzerine yapmış olduğu çalışmalar Kurd Efendinin çok yönlü ilmi faaliyetlerinin göstergeleridir.

Sonuç

Tefsir ilminin başlangıcı Hz. Peygamber dönemine kadar gitmektedir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'i açıklamak, anlamlandırmak ve tebliğde bulunmak Hz. Peygamber'in asli vazifeleri arasındadır. İslamiyet'in yayılması ve yeni oluşan bu dini anlamlandırma çabası hem tefsir ilminin oluşmasına sebep olmuş hem de Kur'an-ı Kerim'in başka dillere tercümesini gerekli kılmıştır. Hz. Peygamber de, bazı ülkelerin krallarına Kur'ân ayetlerinden yararlandığı mektuplar göndermiş ve bu mektupları da tercüme edecek kişilerle iletmiştir. Kur'an-ı Kerim'i başka dillere tercüme etme ve yayma işi Hz. Peygamberden sonra da devam ederek farklı dillerde tefsir ve tercüme çalışmaları oluşmaya başlamıştır.

Daha sonraki süreçlerde Türklerin İslamiyet'le tanışmasıyla birlikte Türklerde de tefsir ve tercüme faaliyetleri oluşmaya başlamıştır. İlk Müslüman Türk devleti olan Karahanlılarla ilmi çalışmalar hız kazanmış ve tefsir, hadis, fıkıh gibi dini ilimlerle alakalı önemli çalışmalar yapılmıştır. Eski eserlerin içinde Türkçe bir Fatıha tefsiri ve bazı kısa surelerin tefsirleri ortaya çıkmıştır. Mukaddes kitabı anlamak yönünde yapılan bu çalışmalar Osmanlılar döneminde de artarak devam etmiştir. Bu dönem içerisinde özellikle Ebü'l-Leys es-Semerkandî'nin, Hüseyin Vâiz-i Kâşifi'nin ve Hıdır b. Abdurrahman el-Ezdî'nin et-Tibyân fî tefsiri'l-Kur'ân tefsirlerinin tercümeleri dikkat çekmiş ve yaygınlık kazanmıştır. Bunların dışında yukarıda zikrettiğimiz Osmanlı döneminde yaygın hale gelmeyen Türkçe tefsirler de mevcuttur.

Bu dönem içinde yaşamış olan ve yaptığı çalışmalarla ilmi faaliyetlere katkıda bulunan Kurd Efendi, tercüme ve şerhleriyle de dönemine hizmet eden önemli mutasavvıflardandır. Mezkur mutasavvıf tercüme, tasavvufa, nefis mertebelerine, kıraat ilmi, ibadet ve fıkıha dair pek çok ilmi çalışmalarıyla bu sahaya ışık tutmaktadır. Tefsîr-i Kur'ân-ı Kerîm ya da Tefsîr-i Kurd Efendi olarak bilinen Türkçe tefsiri, tarafımızca yüksek lisans çalışması olarak hazırlanmakta olup bu çalışmanın tercüme faaliyetlerine katkı sunması ve Kurd Efendi'nin yaşadığı dönem hakkında bilgi vermesi amaçlanmaktadır.

Kaynakça

Abdulkadiroğlu, Abdülkerim -N.Abdulkadiroğlu. Mehmed Akif'in Kur'an-ı Kerim'i Tefsiri, Ankara, 1991
Alpaydın, Mehmet Akif. Osmanlılarda Türkçe Tefsir Geleneği, İstanbul: İFAV Yayınları, 2016.

Alpaydın, Mehmet Akif. Osmanlı Dönemi Türkçe tefsir Eserleri, Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2016, cilt 3, sayı 5, 131- 140

- Arpa, Recep. "Ayıntâbî Mehmed Efendi'nin Tibyân Tefsiri: Te'lif mi Tercüme mi?", İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2016, 55-96
- Aydar, Hidayet. "Türkler'de Kur'an Çalışmaları". İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 1, 1999, 159-235.
- Aydar, Hidayet. Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi, İstanbul, 1996, 107-113.
- Aydar, Hidayet. Osmanlılarda Tefsir Çalışmaları, *Yeni Türkiye*, İstanbul, 2000, cilt: VI, sayı: 33, s. 535-550
- Aydar, Hidayet. "Bir Kur'an Müfessiri Olarak Mehmed Akif", İlmi Dergi Diyanet, cilt 32, sayı 4 (Ekim Kasım-Aralık 1996), 25-50
- Bilmen, Ömer Nasuhi. Büyük Tefsir Tarihi, c. 2, s. 702.
- Birişik, Abdulhamit. "Osmanlı Döneminde Türkçe Tefsirler", Başlangıçtan Günümüze Türklerin Kur'an Tefsirine Hizmetleri Sempozyumu, İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2012, 232
- Birişik, Abdulhamit. "Osmanlı Döneminde Türkçe Tefsirler", Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 17 (2020/17), s. 185
- Bulutlu, Yusuf - Bulutlu, Bünyamin. Kurd Efendi ve Vikâye Tercümesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 8 Eylül 2022, 89-119
- Bursalı, Mehmet Tahir. Osmanlı Müellifleri. 3 Cilt. İstanbul: Matba'a-ı 'Âmire, Ali Şükrü Matbaası, 1333/1914-1915, 1338/1919-1920, 1342/1923-1924
- Kâtip Çelebi, (Hacı Halife). Keşfü'z-zunûn, 1/225
- Çelebi, Kâtib. Keşfü'z-zunûn, İstanbul: MEB Yayınları, 1941, c. 1, s. 441
- Çelebi, Mustafa b. Abdullah Kâtip (Hacı Halife). Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütübi ve'l-fünûn (Beyrut: Dâru İhyâ'it-Türâsi'l-Arabî, ts.), 1/441
- Dalkıran, Hasan. Ahmed-İ Dâ'î Tercüme-i Tefsîr-i Ebü'l-Leys-i Semerkandî Yûsuf-Ra'd-İbrahîm Süreleri (Giriş-Metin-DizinTıpkıbasım) (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006
- Demir, Ziya. Osmanlı Müfessirleri ve Tefsir Çalışmaları –Kuruluştan X/XVI Asrın Sonuna Kadar- (Basılmamış Doktora Tezi), M.Ü.Sos. Bil. Enst. (Danışman: M.Eroğlu), İstanbul, 1994, 25
- Demir, Ziya. Osmanlı Müfessirleri ve Tefsir Çalışmaları, İstanbul: Ensar Yayınları, 2006, 466
- Doğan, İshak. Osmanlı Müfessirleri, İstanbul: İz Yayıncılık, 2011, 143
- Ersöz, İsmet. Elmalılı Mehmed Hamdi Yazır ve Hak Dini Kur'an Dili, Konya, 1986; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu (4-6 Eylül 1991), Ankara, 1993
- İsmail Ferruh Efendî. Tefsîr-i Mevâkıb, İstanbul: Matba'a-ı 'Âmire, 1865, 1/2-3
- Kırca, Celal. Kur'an ve Bilim "Mehmed Akif'in Şiirlerinde Konu Ettiği Ayetler ve Tahlili", İstanbul, 1996, 257-277
- Mahmud b. Abdullah el-Âlûsî, Rûhu'l-me'ânî, thk. Ali Abdülbari 'Atıyye (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1994-1995), 6/365
- Özcan, Esat. Osmanlı Tefsir Geleneğinde Türkçe Tefsirlerin Yeri, 2020, 161-187
- Özcan, Esat. Eyyûbî Memlûk Döneminde Tefsir (Ezdî Örneği), İstanbul: Kitap Dünyası, 2019, 140-148
- Özdemir, Hikmet. "XV. Asrın Başında Yazılmış Türkçe Bir Dini Eser Münebbihü'r-râkidîn", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, İstanbul, 1991, 187
- Öztürk, Mustafa. "Türkçe'deki Telif/Tercüme Meallerin Tanıtılması", Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru Tefsir ve Toplum, İstanbul: Ensar Yayınları, 154

Paçacı, Mehmet. "Osmanlı Medresesinde Tefsir Öğretiminin Yeri ve Tefsirin Çağdaşlıkla Karşılaşması", *Osmanlı Toplumunda Kur'an Kültürü ve Tefsir Çalışmaları -I-* (İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, 2011), 1/72

Paçacı, Mehmet. "Osmanlı Medresesinde Tefsir Öğretiminin Yeri ve Tefsirin Çağdaşlıkla Karşılaşması". *Osmanlı Toplumunda Kur'an Kültürü ve Tefsir Çalışmaları -I-*. 63-89. İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, 2011

Semerkandî, Nasr b. Muhammed. *Tefsîru Ebi'l-Leys es-Semerkandî*, thk. Mahmud Mutricî (Beirut: Dârü'l-Fikr, ts.), 1/546.

Semerkandî. *Tefsîru Ebi'l-Leys es-Semerkandî*, 1/588.

Yuvalı, Abdulkadir. "İbn Arabşâh, Şehabeddin", *DİA*, İstanbul 1999, c. 19, s. 315

Ziriklî, Hayrüddin b. Mahmud. *el A'lâm* (Beirut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 2002), 8/27

XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1963, c. 1, Giriş, XXIV

Hasanov, Sefer. *tdvia*, 2019, EK 2 c, 93-94 (<https://islamansiklopedisi.org.tr/kurd-efendi>)

29. Aruz vezni ile şairin kelime tercihi arasındaki ilişki: Necâtî Bey'in gazelleri üzerine dijital bir inceleme¹

Ali DUMAN²

Ahmet Kayra AYDIN³

APA: Duman, A. & Aydın, A. K. (2023). Aruz vezni ile şairin kelime tercihi arasındaki ilişki: Necâtî Bey'in gazelleri üzerine dijital bir inceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 361-380. DOI: 10.29000/rumelide.1331548.

Öz

Gelişen teknoloji ile birlikte karmaşık ve uzun zaman alıcı birçok veri, günümüzde çeşitli dijital uygulamalarla kolayca çözülebilmektedir. Özellikle son yıllarda üslup incelemelerinde, mukayeseli çalışmalarda, sayısal veri sağlayan analiz yöntemlerinin oldukça yoğun bir şekilde tercih edildiği görölmektedir. Bu yöntemler metin madenciliginde de olduğu gibi bilimsel verileri ortaya koyma noktasında oldukça pratik ve güvenilirdir. Çalışmada amaç, divan şairlerinin kullandıkları aruz kalıplarıyla kelime tercihleri arasında bir ilişkinin olup olmadığını tespit etmektir. Çalışmada xv. yüzyıl divan şairlerinden Necâtî'nin gazelleri esas alınmıştır. Aruzun açıklık/kapalılık özelliklerinin tercih edilen/edilmeyen kelime üzerinde etkisi olduğu gibi bu kelimeler üzerinde şair tarafından bazı aruz tasarruflarına (imâle, ulama vb...) da gidildiği görölmektedir. Bu kalıpların ünlü/ünsüz harflerden oluşan tekrarlarının aruz kalıbı içerisinde nasıl bir seyir izlediğini anlayabilmek için belirli kodlar oluşturuldu. Böylece kelime çeşitliliği en aza indirildi. Ünlü harfler "A", ünsüz harfler "B" ve uzun ünlüler "Â" ile gösterildi. Örneğin, merd, serd, derd gibi kelimeler (BABB); yâd, bâd, sâd gibi kelimeler (BÂB); "görsünler", "bilsinler" gibi kelimeler (BABBABBAB) olarak tanımlandı. Diğer bütün kelimeler bu şekilde kodlara dönüştüröldü. Bu kodlar ve orijinal metin/şiir dosyaları farklı iki dijital veri analizinde incelemeye tâbi tutulmuş ve anlamlı veriler elde edilmiştir. Bu verilere bakıldığında çeşitli kelime tiplerinin bazı aruz kalıplarında daha sık tekrarlandığı bazı aruz kalıplarında ise çok az kullanıldığı görölmüştür.

Anahtar kelimeler: Aruz, Necâtî, kelime tipi, kod

The relationship between Aruz prosody and the poet's word choice: A digital analysis on Najâtî Bey's ghazals

Abstract

As a result of technological advancements, numerous complex and time-consuming data problems are now easily solvable with digital applications. In recent years, these methods of analysis that provide numerical data have gained popularity in stylistic and comparative studies. Like text mining, these techniques are highly practical and trustworthy for revealing scientific data. This study aims to determine if there is a connection between the Aruz prosody patterns employed by divan poets and their word preferences. The research is based on the ghazals of Necâtî, a 15th-century Divan poet. It is highlighted that the poet's preferred/unpreferred words, as well as some Aruz prosody dispositions

¹ Bu makale, Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni Ali DUMAN danışmanlığında Ahmet Kayra AYDIN tarafından 54. Liseler Arası TÜBİTAK Araştırma Projesi olarak hazırlanan metnin geliştirilmiş ve değiştirilmiş halidir.

² Dr., MEB (Muğla, Türkiye), alidumano0748@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4800-728X [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 14.06.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1331548]

³ Lise Öğrencisi, MEB (Muğla, Türkiye), ahmtkyraydin@gmail.com, ORCID ID: 0009-0005-7223-9509

(imâle, ulama (enclisis), etc.), are influenced by the openness/closedness features of Aruz prosody. Certain codes were developed to comprehend how the repetitions of these vowel and consonant patterns follow a course within the Aruz pattern. Thus, the word variety was reduced. Vowels are indicated with "A," consonants with "B," and long vowels with "Â." For example, words such as "merd," "serd," and "derd" were defined as (BABB); words such as "yâd," "bâd," and "sâd" were defined as (BÂB); words such as "görsünler (let them see)" and "bilsinler (let them know)" were defined as (BABBABABBAB). All other words were converted into codes with this technique. These codes and the original text/poem files were analyzed using two different digital data analyzers, and meaningful data was obtained. After analyzing these data, it was determined that different word types were repeated more frequently in some Aruz prosody patterns and less frequently in others.

Keywords: Aruz, Necâtî, Word Type, Code

Giriş

“Aruz yaygın kanaata göre çadırın orta direğine verilen addır. Eskiden oturulan ev (beyt), çadırıdır. Ev çadırının iki pervazı mısra, kapının eşığına ise kafiye denirdi. Aruz; pervazı (mısra), eşığı (kafiye) olan evin (beyit) orta direğidir. Şiirde de aruz ölçüsü, kafiyeli iki mısraı ayakta tutan unsurdur” (Macit ve Soldan, 2015, s.191). “...aruz ölçüsü uzun heceler (ya kapalı hece, ünsüz- ünlü-ünsüz, ya da sonunda uzun bir ünlü bulunan açık hece, ünsüz-uzun ünlü) ile kısa heceler düzenli aralıklarla tekrarlanmasına dayanır. Uzun ve kısa heceler belirli şekillerde dizilişleriyle geleneksel aruz kalıpları meydana gelmiştir” (Adrews, 2012, s. 15-16).

Aruz ölçüsü, VIII. yüzyılda Arap edebiyatında teşekkül eden ve ileriki dönemlerde bu kültürün tesiriyle birçok kültürde kullanılan bir şiir ölçüsüdür. Diğer kültürlerin edebiyatına tatbik edilirken bazı değişiklikleri de beraberinde getirmiştir (Doğan, 2005, s. 11). Başlangıçta Türk şairleri aruzu Türkçeye tatbik etmede zorluklar yaşamış ve bazı tasarruflarda bulunmuşlardır. “Aruz tasarrufları” tanımlaması, “aruz hatası” veya “vezin hatası” kavramlarından farklıdır. “Şair, bazen vezni temin etmek için dil bilgisinin ve aruzun kurallarını esneterek bir tür yan yol bulur. “*Aruz tasarrufları*” olarak adlandırılan bu yan yollar şairin, açıkça kuralları ihlal etmesinden kaçınmasını sağlar.” (Günaydın, 2021, s.686) Eski şairlerin dilde tasarruf etmeyi çok iyi bildiklerini belirten Tanpınar, asıl olanın söylenen değil söyleyiş tarzı olduğunu ve onların bilinçli veya bilinçsiz kendilerini âdeta sesin büyümesine bıraktıklarını belirtir. Bütün bu oyunların, mazmunların hepsi bu sesi yüklenen, taşıyan vasıtalar (Tanpınar, 1995, s.179-180). Şairlerin aruz tercihinin muhtevayı, duygu ve heyecanı ve armoniyi etkilediği bilinmektedir. Önceden de belirtildiği üzere Osmanlı Türkçesinin ilk yıllarında şairler Türkçenin aruza uydurulmasında güçlükler çekmiş ve zamanla Arapça-Farsça kökenli kelimeleri daha fazla tercih ederek bu güçlükten kurtulmaya çalışmışlardır. “*Türkçe kelimelerde uzun ünlü bulunmaması bilhassa ilk dönem şairlerini imâle yapmaya zorlamıştır*” (Saraç, 2007 s. 211). Günümüzde bilimsel araştırmalarla şairlerin aruzu kullanırken hangi zorluklarla karşılaştıkları, karşılaştıkları krizleri fırsata nasıl dönüştürdükleri ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Çalışmanın sonuna yaklaştığımız günlerde Bayram (2022) tarafından yayımlanan *Aruz Tasarrufları Bağlamında Üç Gül Kasidesi (Necâtî, Hayâlî, Nev’î)* adlı çalışma, aruz üzerinde yapılan tasarrufları mukayeseli olarak göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Yine Bayram (2022) tarafından makalenin sonunda yer verilen “*Gençlerin de bu kapsamda arûzla ilgili bilgi, birikim ve deneyim kazanması, özellikle şiir estetiğinde zevk-i selîm sahibi olmaları bakımından yararlı olacaktır. Bunun için arûz öğretiminde arûzu bugüne kadar yaşatan yöntemlerin ve kaynakların yanında çağın sağladığı teknolojik ve dijital imkânların ve yeni yöntemlerin de değerlendirilmesine ihtiyaç vardır*” (Bayram, 2022, s.1749) önerisi ve değerlendirmesi, yapılan bu

dijital çalışmanın hareket noktalarından birine işaret etmektedir ve bu konudaki bir eksikliği gidereceği düşünülmektedir.

Gelişen teknoloji ile birlikte karmaşık ve uzun zaman alacak birçok veri, artık çeşitli dijital uygulamalarla kolayca çözülebilmektedir. Özellikle son yıllarda üslup incelemeleri, mukayeseli çalışmalar, sayısal veri sağlayan metin madenciliği gibi analiz yöntemleri bilimsel verileri ortaya koyma noktasında oldukça hızlı, geçerli ve güvenilirdir. Diğer taraftan şairler tarafından tercih edilen kelimeler, şairin üslubu hakkında bilgi verir. Bu kelimeler şiirin ahengini, anlamını ve müzikalitesini etkilemektedir.

Bu bağlamda çalışmanın amacı, *şairlerin kullandıkları aruz kalıplarıyla kelime tercihleri arasında bir ilişkinin olup olmadığını* saptamaktır.

“*Şairlerin aruz tercihleri ile seçtikleri kelime tipleri arasında bir ilişki var mıdır?*” ana problemine bağlı olarak yapılan dijital analizler doğrultusunda aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır.

1-*Şiirlerde sıklıkla tekrar eden kelime tipleri ile tercih edilen aruz kalıbı arasında bir ilişki var mıdır?*

2-*Birlikte sıklık arz eden kelime tipleri üzerinde aruz kalıbının etkisi var mıdır?*

3-*Şairlerin bazı aruz kalıplarını daha sık tercih etmelerinde, kelime tipinin bir etkisi var mıdır?*

4-*Aruz kalıplarına göre izafet terkiplerinin kullanım sıklığı değişmekte midir?*

5-*Seçilen aruz kalıbının şiirin ahengi üzerinde bir etkisi var mıdır?*

Yöntem

Araştırmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Süreçte bazı dijital uygulamalar da kullanılarak sayısal veriler elde edilmiş olup bu veriler maddeler hâlinde analiz edilerek sonuçta değerlendirilmiştir. Üzerinde çalışılacak metinlerin mümkünse müellif nüshasına veya buna en yakın nüshaya dayalı olarak çeviri yazılı olması tercih edilmelidir. Özellikle ayın, hemze ve uzatma işaretleri noktasında eksiklik barındıran metinlerin aruz uygulamalarının belirlenmesi ve sayısal verilerin elde edilmesi açısından çok riskli oldukları dikkate alınmalıdır” (Bayram, 2022, s.1749).

Tüm bu dikkatlere sunulan verilerden hareketle çalışmada xv.yüzyıl divan şairi Necâti'nin gazelleri⁴ esas alınmıştır. Bu tercihte Necâti'nin taklidin ağır bastığı, Farsçanın âhengini yakalama çabasının, Arap ve Fars edebiyatındaki mazmun, teşbih ve mecazların Türk şiir sistemine aktarılmaya çalışıldığı kuruluş devri şairlerinden (Horata, 2018: 84) olması da etkilidir.

“Aruzun açıklık/kapalılık özelliklerinin tercih edilen/edilmeyen kelime üzerinde de etkisi olduğu ve şair tarafından bazı aruz tasarrufları (imale, ulama vb...) uygulandığı bilinmektedir. Bu kalıpların ünlü/ünsüz harflerden oluşan tekrarlarının aruz kalıbı içerisinde nasıl bir seyir izlediğini anlayabilmek için ve doğru bir ölçüm yapabilmek için belirli kodlar oluşturuldu. İncelenen dokümanlar çeviri yazı olduğu için bilimsel neşirler üzerinde dijital uygulamalar yapmak oldukça meşakkatlidir. Bu kelime çeşitliliğini azaltmak, sağlıklı ve güvenilir istatistiksel veriler elde edebilmek için *ayın, hemze ve uzatma işaretlerine* bir müdahale etmeden metin kodlara dönüştürüldü. Böylece kelime çeşitliliği en aza

⁴ OTAP Projesi kapsamında yeniden gözden geçirilerek hazırlanan elektronik ortamdaki divanından alınmıştır. Bk. https://courses.washington.edu/otap/archive/data/arch_txt/texts/a_necati1.html

indirildi. Kodların oluşturulabilmesi için kelimelerdeki bütün ünsüz harfler için “B” harfi, bütün ünlü harfler için “A” harfi, bütün uzun ünlüler için de “Â” harfi tercih edildi. Böylece kelimelere işaret eden bütün sesler, sadece 3 harf (Â, A, B) üzerinden tanımlandı.

Örneğin,

BAB kodu: *kim, bir, ben, gül, her, sen* gibi kelimeleri;

BABAB kodu: *benüm, gönül, degül* gibi kelimeleri;

BABBAB kodu: *dostum, gamzen, cennet, gülşen* gibi kelimeleri;

BABA kodu: *gibi, kimi, gözi, diyu, beni, nice* gibi kelimeleri;

BABB kodu: *merd, serd, derd* gibi kelimeleri;

BÂB kodu: *yâd, bâd, sâd* gibi kelimeleri

ABA kodu: *ile, ise, iki* gibi kelimeleri;

BABBABBAB kodu: “görsünler”, “bilsinler” gibi kelimeleri temsil eder (Bk. Grafik-1).

Farklı kombinasyonlarla kurulmuş bu kodlar ve orijinal metin dosyaları dijital veri analizinde analiz edilmiştir. Sekiz farklı aruz kalıbının incelemeye dahil edildiği bu kod dizgeleri, *Ant.Conc* programında hesaplanabilmesi için UTF-8 formatına dönüştürülmüştür.

1	.	<i>fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün</i>
2	ABBAB ABBAB ABBABABA BABBA BABBA BAB BABÂ	Aldum ağzuñ ölçüsini zerre deñlü yok vefâ
3	BAB-BABÂBAB BAB BABAB BABBA BABÂBAB BABBABÂ	Pur-cefâsın hey güneş yüzlü habîbüñ Muştafâ
4	BÂB *BAB-BABBAB BABAB ABBABBA BABÂ	Tig 'i ğam boynum muharref çalub eylerse kalem
5	BABA ABAB BABAB ABABABBA ÂBÂB* BABÂ	Yaza ağan kanum işigüñde âyât'i vefâ
6	BABBABA ABAB BABÂ BABBAB BABABBAB BÂBABAB	Luţfuña idüb binâ yapdum maĥabbet hânesin
7	BABBA BABABBAB BABAB ABBAB BA BABBAB BABBABÂ	Rence kılursañ ĩadem ehlen ve sehlen merĥabâ
8	BABA BA AB BABB-BAB BABBAB BABÂBA BÂBABAB	Gide mi ey seng-dil zülfüñ ĥayâli sîneden
9	BAB BABABBAB BABBAB ABAB BÂBAB ABBABA BABÂ	Çün bilürsin muĥkem olur kâfir itdügi binâ
10	BÂBABA BABBAB BABÂBÂBAB ABABBAB BABBABA	Nâmeye şıgmaz Necâtinüñ oransuz kışşası

Grafik-1: Şiirlerde yer alan kelimelerin “A, B, Â” harflerinden oluşan kodlara dönüştürülmesi

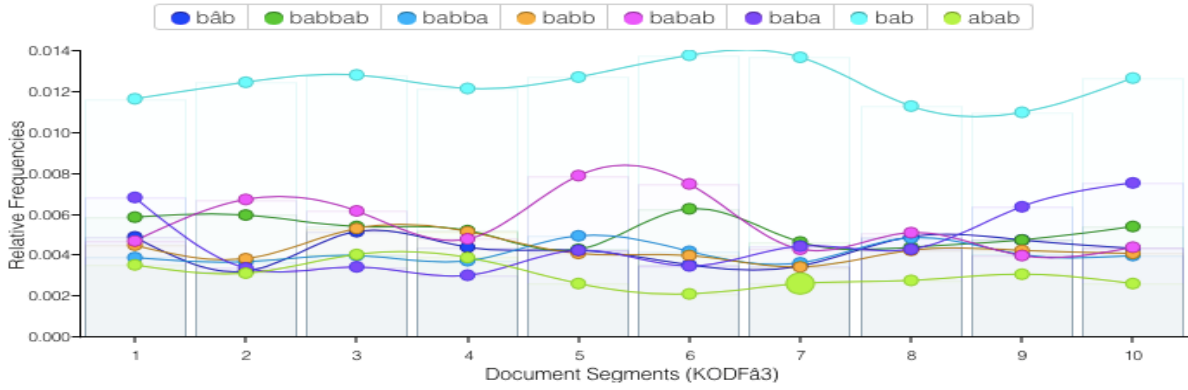
Bulgular**Tablo-1:** Necâtî'nin gazellerinde sıklıkla yer verdiği aruz kalıpları ve bu kalıplarla ilgili veriler

Aruz kalıpları	Mısra sayısı	Açık hece/Kapalı hece	Kelime sayısı	Kelime tipi/Kod sayıları	Mısra başına düşen kelime sayısı
1) fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün	2824	4;11	19,718	6941/433	6,98
2) mef'ülü fâ'îlâtü mefâ'îlü fâ'îlün	1842	6;8	12,020	4608/341	6,52
3) fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün	1380	8;7	9,422	3873/299	6,8
4) mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ülün	548	6;8	3492	1823/212	6,3
5) mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün	442	4;12	3259	1762/225	7,3
6) mefâ'îlün fe'îlâtün mefâ'îlün fe'îlün	370	8;7	2405	1365/169	6,5
7) mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün	410	3;8	2104	1266/182	5,13
8) fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün	238	3;8	1248	821/153	5,2
TOPLAM	8,054		53,668		

Kelime kodları ve kelime tiplerinin vezinlere bağlı olarak dağılımı**Tablo-2:** Necâtî'nin "fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün" kalıbıyla yazılan gazelleri ile ilgili tespitler

Künye	Toplam kelime sayısı	19.718
Fâz	Benzersiz kelime/ kod sayısı ve oranı	6541/433
	Sık tekrar eden kodlar	Sayısı
	BAB (-)	2442
	BABAB (-)	1089
	BABBAB (--)	1023
	BABA (..)	921
	BÂB (-)	840

Yukarıda ilgili aruz kalıbında en sık tercih edilen kelime kodları yer almaktadır. Grafik -2'de bu tip kelimelerin dağılımı ve metnin çeşitli bölümlerindeki seyri görülmektedir. Kodlar ve sayıları şu şekildedir: BAB (2442), BABAB (1089), BABBAB (1023), BABA (921), BÂB (840). Kullanılan toplam kelime sayısı 19.718'tir.

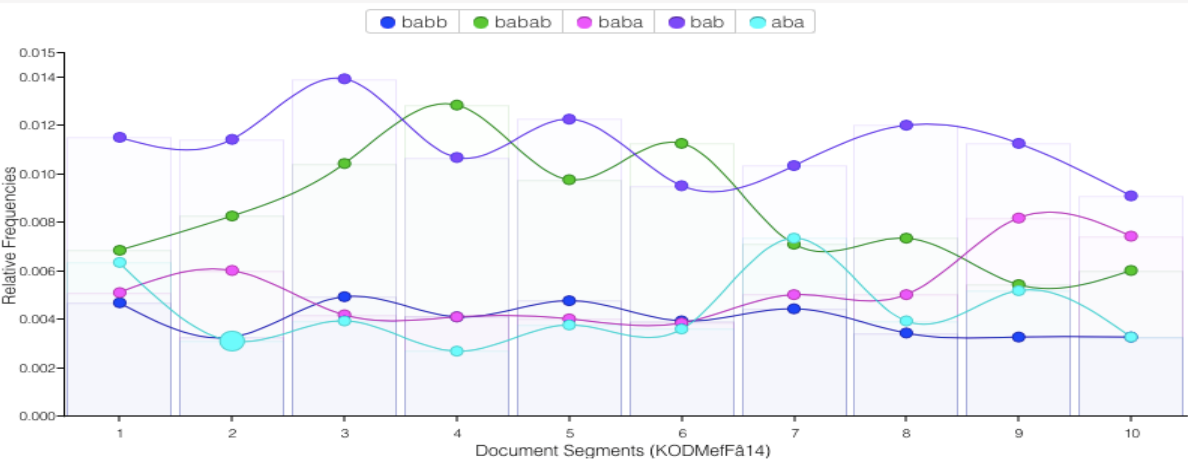

Grafik-2: Necâtî'nin "fâ ilâtün fâ ilâtün fâ ilâtün fâ ilün" kalıbıyla yazılan gazellerinde kodların Voyant Tolls'daki seyri ve sıklık görünümü

Tablo-3: Necâtî'nin "mef'ülü fâ ilâtü mefâ ilü fâ ilün" kalıbıyla yazılan gazellerinde kod/kelime tercihleri

Künye	Toplam kelime sayısı	12020
Meffâ14	Benzersiz kelime/ Kod sayısı	4608/341
	Sık tekrar eden kodlar	Sayısı
	BAB (-)	1343
	BABAB (-.)	1022
	BABA (..)	633
	ABA (..)	516
	BABB (-.)	479

Yukarıdaki aruz kalıbı ile ilgili sayısal veriler incelendiğinde BAB (1343), BABAB (1022), BABA (633), ABA (516), BABB (479) tipi kodların yoğun şekilde tekrarlandığı tespit edilmiştir. Tercih edilen kodlara bakıldığında kelimelerin bir ve iki heceli olduğu görülür.

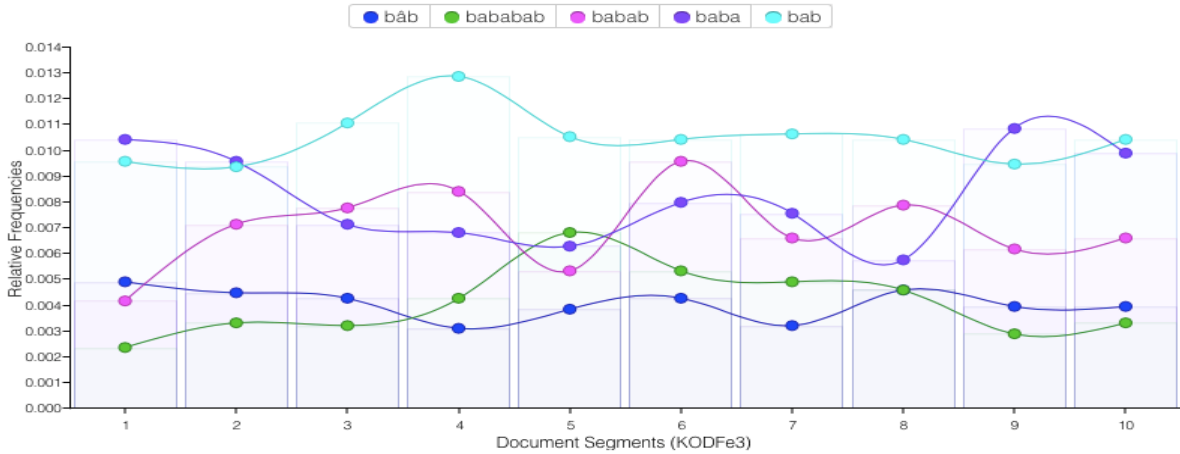

Grafik-3: Necâtî'nin "mef'ülü fâ ilâtü mefâ ilü fâ ilün" kalıbıyla yazılan gazellerinde kodların Voyant Tolls'daki seyri ve sıklık görünümü

Tablo-4: Necâtî'nin "fe ilâtün fe ilâtün fe ilâtün fe ilün" kalıbıyla yazılan gazellerinde kod/kelime tercihleri

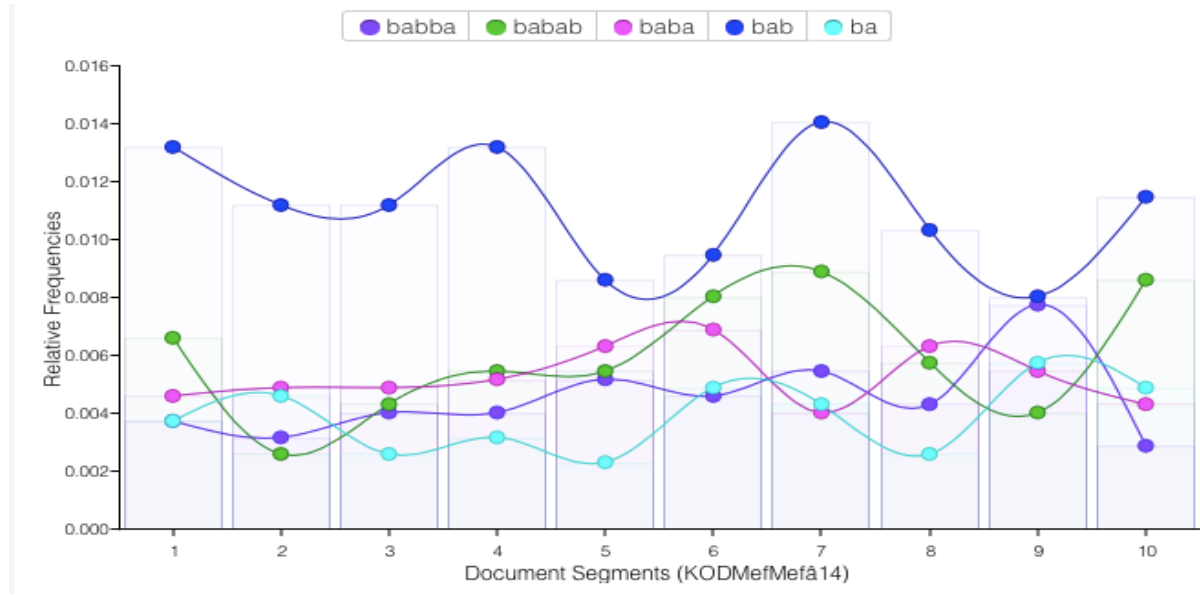
Künye	Toplam kelime sayısı	9422
Fe3	Benzersiz kelime/ kod sayısı	3873/299
	Sık tekrar eden kodlar	Sayısı
	BAB (-)	985
	BABA (..)	773
	BABAB (-.)	654
	BABABAB (-.-)	384
	BÂB (-.)	380

Yukarıda ilgili aruz kalıbı incelendiğinde en sık tercih edilen kelime kodları sırasıyla şu şekilde yer almaktadır: BAB (985), BABA (773), BABAB (654), BABABAB (384), BÂB (380) (Bk. Tablo-5). Kelime sayısı 9422'dir. Tercih edilen kodlara bakıldığında kelimelerin bir, iki ve üç heceli olduğu görülmektedir. Kelimelerin metin içerisindeki dağılım grafiği için bk. Grafik-4.

Grafik-4: Necâtî'nin "fe ilâtün fe ilâtün fe ilâtün fe ilün" kalıbıyla yazılan gazellerinde kodların Voyant Tolls'daki seyri ve sıklık görünümü**Tablo-5: Necâtî'nin "mef'ülü mefâ ilü mefâ ilü fe ulün" kalıbıyla yazılan gazellerinde kelime tercihleri**

Künye	Toplam kelime sayısı	3492
MefMefâ14	Benzersiz kelime/ Kod sayısı	1823/212
	Sık tekrar eden kodlar	Sayısı
	BAB (-)	386
	BABAB (-.)	208
	BABA (..)	184
	BABBA (-.)	157
	BA (.)	135

Yukarıdaki aruz kalıbı ile ilgili sayısal veriler incelendiğinde aşağıdaki kelime kodları sıklıkla tekrareder. BAB (386), BABAB (208), BABA (184), BABBA (157), BA (135). Toplam kelime sayısı 3492'dir. Tercih edilen kodlara bakıldığında kelimelerin bir ve iki heceli olduğu görülmektedir. Sık tercih edilen kelimelerin metnin içerisindeki seyir grafiği için bk. Grafik-5.

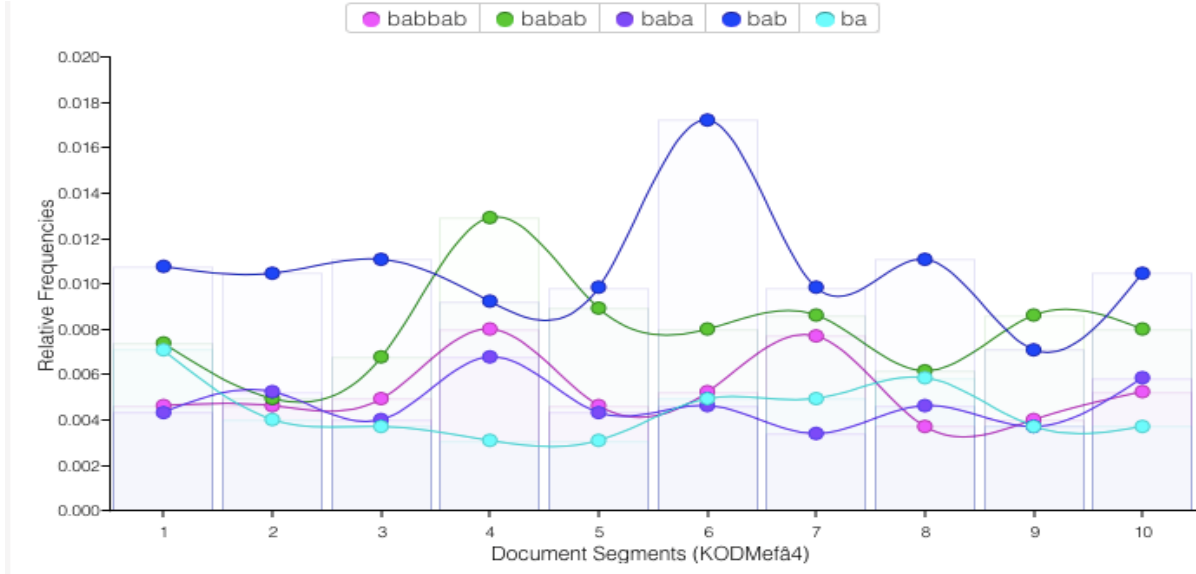

Grafik-5: *Necâtî'nin* “*mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün*” kalıbıyla yazılan gazellerinde kodların Voyant Tolls'daki seyri ve sıklık görünümü

Tablo-6: *Necâtî'nin* “*mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*” kalıbıyla yazılan gazellerinde kelime tercihleri

Künye	Toplam kelime sayısı	3259
Mefâ4	Benzersiz kelime/ kod sayısı	1762/225
	Sık Tekrar eden kodlar	Sayısı
	BAB (-)	384
	BABAB (-)	261
	BABBAB (--)	171
	BABA (..)	152
	BA (.)	143

Yukarıdaki aruz kalıbı ile ilgili sayısal veriler incelendiğinde sıklıkla tercih edilen kelimeler BAB (384), BABAB (261), BABBAB (171), BABA (152), BA (143)'dir. Tercih edilen kodlara bakıldığında kelimelerin bir ve iki heceli olduğu görülmektedir. Metnin içerisinde dağılım grafiği için bk. Tablo-7; Grafik-6.

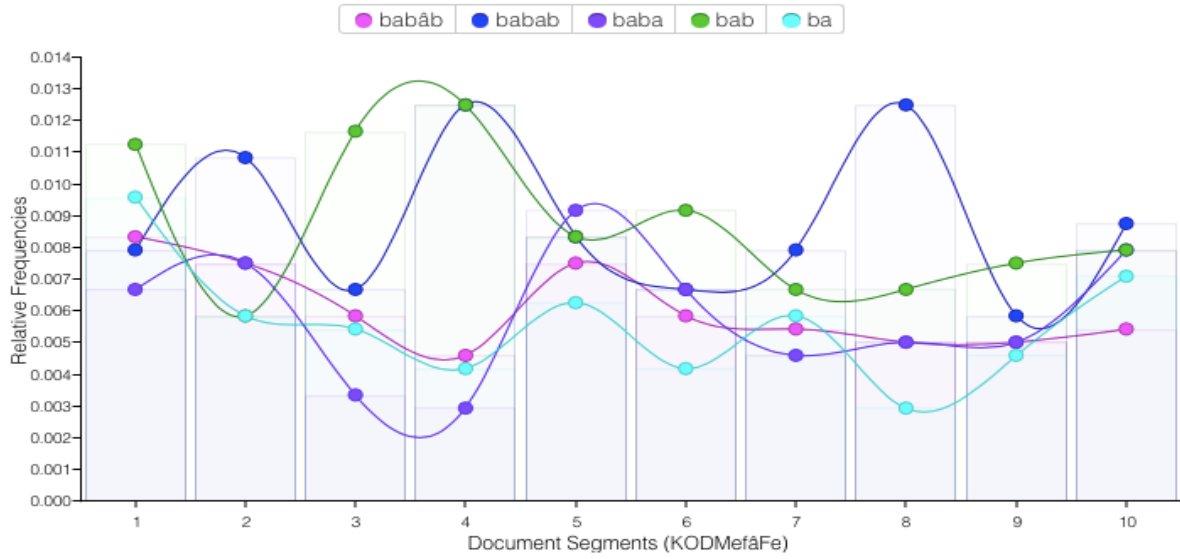

Grafik-6: Necâtî'nin "meġâ 'ilün meġâ 'ilün meġâ 'ilün meġâ 'ilün" kalıbıyla yazılan gazellerinde kodların Voyant Tolls'daki seyri ve sıklık görünümü

Tablo-7: Necâtî'nin "meġâ 'ilün fe 'ilätün meġâ 'ilün fe 'ilün" kalıbıyla yazılan gazellerinde kelime tercihleri

Künye	Toplam kelime sayısı	2405
MefâFe	Benzersiz kelime/ kod sayısı	1365/169
	Sık Tekrar eden kodlar	Sayısı
	BABAB (-)	211
	BAB (-)	210
	BABÂB (-,-)	145
	BABA (-)	140
	BA (-)	134

Tablo-7'de bulunan veriler incelendiğinde kelime tipleri ve kod sayıları şu şekilde yer almaktadır: BABAB (211), BAB (210), BABÂB (145), BABA (140), BA (134)'dır. Tercih edilen kodlara bakıldığında kelimelerin bir, iki ve üç heceli olduğu görölmektedir (Bk. Tablo-8; Grafik-7).

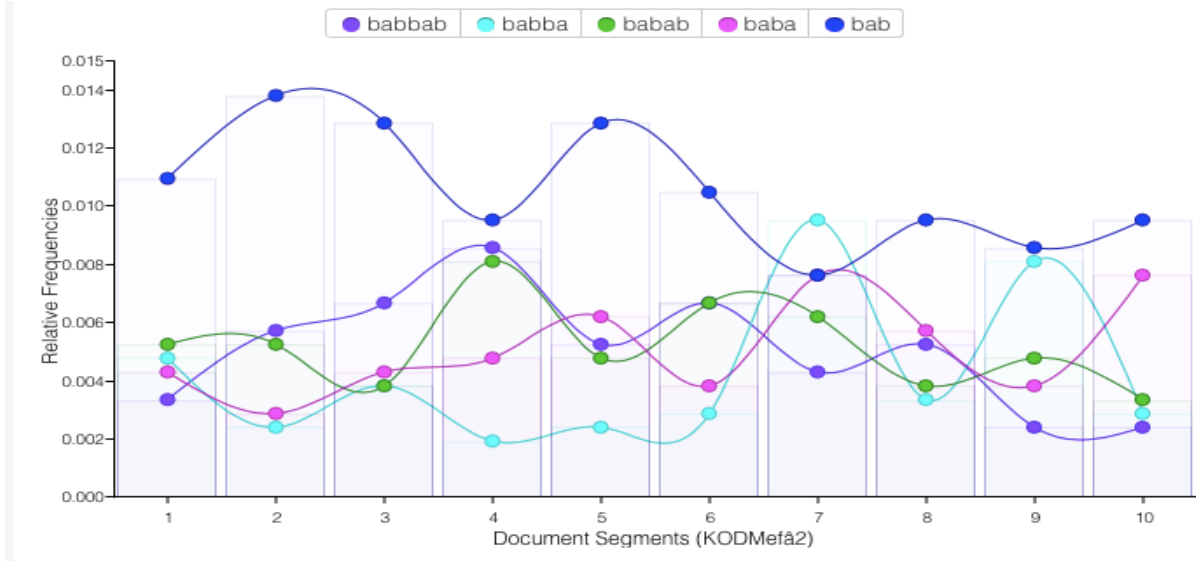

Grafik-7: Necâtî'nin "mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün" kalıbıyla yazılan gazellerinde kodların Voyant Tolls'daki seyri ve sıklık görünümü

Tablo-8: Necâtî'nin "mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün" kalıbıyla yazılan gazellerinde kelime tercihleri

Künye	Toplam Kelime Sayısı	2104
Mefâ2	Benzersiz Kelime/ Kod Sayısı	1266/182
Sık Tekrar eden Kodlar		Sayısı
	BAB (-)	222
	BABAB (-.-)	109
	BABA (..)	107
	BABBAB (--)	106
	BABBA (-.)	88

Tablo-8'deki veriler incelendiğinde kelime tipleri ve kod sayıları şu şekilde yer almaktadır: BAB (222), BABABAB (109), BABA (107), BABBAB (106), BABBA (88)'dir. Kelime sayısı 1266'dır. Tercih edilen kodlara bakıldığında kelimelerin bir, iki ve üç heceli olduğu görülmektedir. Kelimelerin metin içerisindeki seyri için bk. Grafik-8.

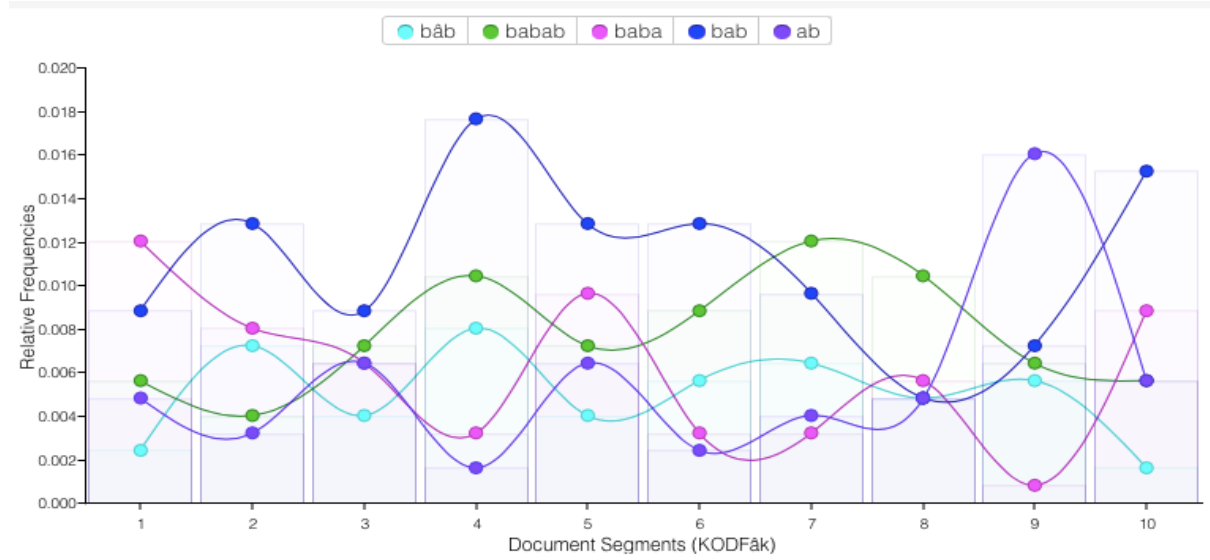

Grafik-8: Necâtî'nin "mefâ'îlün mefâ'îlün fe'îlün" kalıbıyla yazılan gazellerinde kodların Voyant Tolls'daki seyri ve sıklık görünümü

Tablo-9: Necâtî'nin "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbıyla yazılan gazellerinde kelime tercihleri

Künye	Toplam kelime sayısı	1248
Fâk	Benzersiz kelime/ Kod sayısı	821/153
	Sık tekrar eden kodlar	Sayısı
	BAB (-)	138
	BABAB (-)	97
	BABA (-)	76
	AB (-)	69

Tablo-9'daki veriler incelendiğinde kelime tipleri ve kod sayıları şu şekildedir: BAB (138), BABAB (97), BABA (76), AB (69). Tercih edilen kodlara bakıldığında kelimelerin bir ve iki heceli olduğu görülmektedir. Toplam kelime sayısı 1248'dir. BAB tipi kelimeler 4 ve 10. bölümlerde olduğu gibi metnin bazı bölümlerinde yüksek düzeyde seyredirken 1, 3 ve 8. Bölümlerde olduğu gibi bazı bölümlerde oldukça düşük seyrettiği görülür (Tablo- 10; Grafik-9).

Grafik-9: Necâtî'nin "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbıyla yazılan gazellerinde kodların Voyant Tolls'daki seyri ve sıklık görünümü

Tablo- 10: "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün"-...-...-...- kalıbıyla yazılan gazelerde kodların/kelimelerin mısralarda yan yana dizilişini gösteren sıklık grafiği

Cluster	Rank	Freq	Range	Açık/Kapalı
bab baba bab	1	37	1	-..-
bab ba bab	2	29	1	-.-
bab babab bab	2	29	1	-.--
bab bab baba	4	22	1	---..
bab bab babab	4	22	1	---.-
bab babab babbab	4	22	1	-.---
bab ba babbab	7	19	1	-.---
bab bab abab	8	17	1	---.-
bab bab bab	8	17	1	---
bab baba babba	8	17	1	-..-.
bab baba babbab	8	17	1	-..---
bab babba bab	8	17	1	---.-

Yukarıdaki veriler incelendiğinde ilgili aruz kalıbında yan yana iki açık hece bulunmamasına rağmen seçilen kelimelerde yan yana açık hece bulundurduğu görülmektedir. Ayrıca üç farklı kelime yapısının benzer şekilde en fazla 37 kez dizildiği görülmektedir.

Tablo-11: “*mef’ülü fâ’ilâtü mefâ’ilü fâ’ilün*” --.-.-.-.- kalıbıyla yazılan gazelerde kodların/kelimelerin mısralarda yan yana dizilişini gösteren sıklık grafiği

Cluster	Rank	Freq	Range	Açık/Kapalı
bab babab babab	1	20	1	-.-.-
bab baba bab	2	18	1	-.-
bab babâb aba	3	16	1	-.-..
bab baba babab	4	15	1	-.-.-
bab babba bab	4	15	1	-.-
bab bab babab	6	12	1	-.-
bab babâ babab	6	12	1	-.-.-
bab bab baba	8	10	1	-..
bab baba babb	8	10	1	-.-..
bab babab baba	8	10	1	-.-..

Yukarıdaki veriler incelendiğinde ilgili kalıbın yapısına aykırı şekilde açık heceli kelimelerin sıklıkla kullanıldığı görülür.

Tablo-12: “*fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün*” kalıbıyla yazılan gazelerde kodların/kelimelerin mısralarda yan yana dizilişini gösteren sıklık grafiği

Cluster	Rank	Freq	Range	Açık/Kapalı
bab baba bab	1	17	1	-.-
bab bab bab	2	13	1	---
bab a bâb	3	12	1	-..
bab ba baba	4	10	1	-..
bab babb a	4	10	1	-..
bab bâb babab	4	10	1	-.-.-
bab baba babab	7	9	1	-.-.-
bab bab baba	8	8	1	-..
bab bab babbab	8	8	1	----
bab babba babab	8	8	1	-.-.-
bab bâb baba	8	8	1	-..

Yukarıdaki veriler incelendiğinde ilgili kalıbın yapısına aykırı şekilde açık heceli kelimelerin sıklıkla kullanıldığı görülür.

Tablo-13: “*mef’ülü mefâ’ilü mefâ’ilü fe’ülün*” ---...---...--- kalıbıyla yazılan gazelerde kodların/kelimelerin mısralarda yan yana dizilişini gösteren sıklık grafiği

Cluster	Rank	Freq	Range	Açık/Kapalı
bab bab baba	1	5	1	---..
bab baba bab	1	5	1	---..
bab babb a	1	5	1	---..
bab babbabab babba	1	5	1	---..-
bab bâb aba	1	5	1	---..
bab ab babb	6	4	1	..---
bab bab bababab	6	4	1	---..-
bab bababa bab	6	4	1	---..-
bab bababab bab	6	4	1	---..-
bab babba abab	6	4	1	---..-
bab babba ba	6	4	1	---..
bab babba babab	6	4	1	---..-
bab babbaba bab	6	4	1	---..-

Yukarıdaki veriler incelendiğinde ilgili kalıbın açık/kapalı hece seyrine uygun yapılardan oluştuğu görülmektedir.

Tablo-14: “*mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün*”.---.---.---.--- kalıbıyla yazılan gazelerde kodların/kelimelerin mısralarda yan yana dizilişini gösteren sıklık grafiği

Cluster	Rank	Freq	Range	Açık/Kapalı
bab bab bab	1	6	1	---
bab bab abab	2	5	1	---..
bab aba bab	3	4	1	---..
bab abab bab	3	4	1	---..
bab bab ababba	3	4	1	---..
bab bab ba	3	4	1	---..
bab ab babb	7	3	1	---..
bab abab babab	7	3	1	---..-
bab ba bab	7	3	1	---..

bab bab babâb 7 3 1 ---.

Açık hecenin en az kullanıldığı aruz kalıplarından biri olan yukarıdaki kalıpta bu duruma rağmen açık hecenin bulunduğu kod tekrarı oldukça yüksektir. Bu da şaire açık heceleri kapalı heceye dönüştürme hakkı/ tasarrufu sunmaktadır.

Tablo-15: “*mefâ ilün mefâ ilün fe ulün*” .---.---.-- kalıbıyla yazılan gazellerde kodların/kelimelerin mısralarda yan yana dizilişini gösteren sıklık grafiği

Cluster	Rank	Freq	Range	Açık/Kapalı
bab bâb ababbab	1	5	1	--.--
bab bâba babba	1	5	1	--.-.
bab bâb bababbab	3	4	1	--..--
bab ab bab	4	3	1	..-
bab abab bab	4	3	1	..--
bab abbab abbab	4	3	1	.-.---
bab abbab bababbab	4	3	1	.-.---
bab bab abab	4	3	1	-.-
bab bâb aba	4	3	1	--..
bab a bâbab	10	2	1	..-.-

Yukarıdaki veriler incelendiğinde birlikte tekrarlanan kodların ilgili kalıbın açık/kapalı hece seyrine uygun yapılardan oluştuğu görülmektedir.

Tablo-16: “*mefâ ilün fe ilâtün mefâ ilün fe ilün*” .-.-.-.-.-.-.- kalıbıyla yazılan gazellerde kodların/kelimelerin mısralarda yan yana dizilişini gösteren sıklık grafiği

Cluster	Rank	Freq	Range	Açık/Kapalı
bab bab abab	1	4	1	--.-
bab bab babab	1	4	1	--.-
bab aba bab	3	3	1	...-
bab aba baba	3	3	1	-....
bab ba bab	3	3	1	-.-
bab babbaba bab	3	3	1	--..-

Tablo-17: “fâ ‘ilâtün fâ ‘ilâtün fâ ‘ilün” -.-.-.-.- kalıbıyla yazılan gazellerde kodların/kelimelerin mısralarda yan yana dizilişini gösteren sıklık grafiği

Cluster	Rank	Freq	Range	Açık/Kapalı
bab abab bab	1	3	1	..--
bab ba babb	1	3	1	-.-
bab bab baba	1	3	1	---
bab baba ab	1	3	1	-.-
bab baba bab	1	3	1	-.-
bab baba babbaba	1	3	1	-.--
bab babab babbab	1	3	1	-.---

Tablo-18: Aruz kalıplarına göre atıf vavı ve izafet kesresini kullanım oranı/sıklığı*

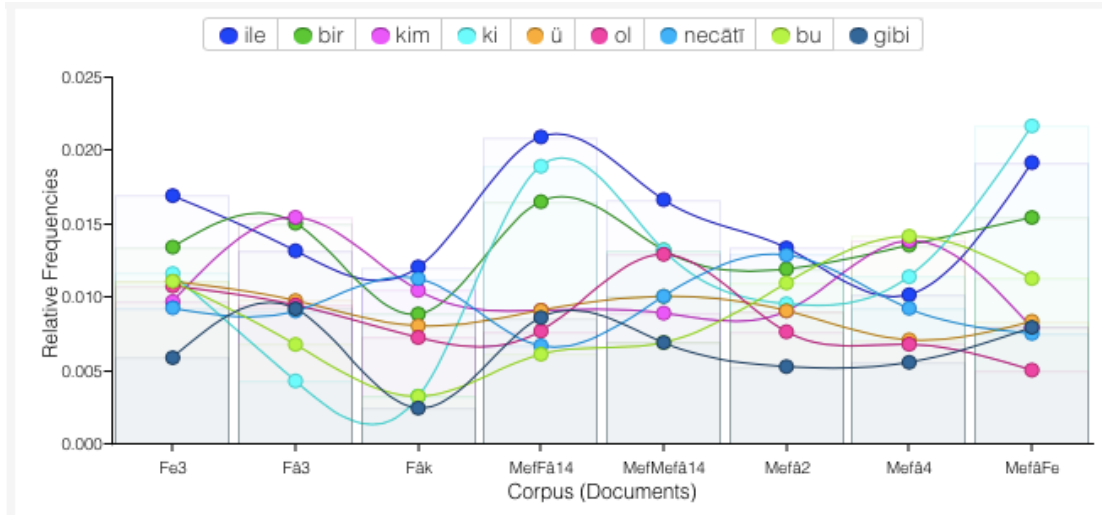
Aruz Kalıpları	Kelime Sayısı	İzafet Kesresi	İzafet Kesresi (%)		Atıf vavı Oranı (%)
			İzafet Kesresi (%)	Atıf vavı Sayısı	
1) fâ ‘ilâtün fâ ‘ilâtün fâ ‘ilâtün fâ ‘ilün	19,718	990	5	451	2,2
2) mef ‘ülü fâ ‘ilâtü mefâ ‘ilü fâ ‘ilün	12,020	583	4,8	261	2,1
3) fe ‘ilâtün fe ‘ilâtün fe ‘ilâtün fe ‘ilün	9.422	477	5	129	1,3
4) mef ‘ülü mefâ ‘ilü mefâ ‘ilü fe ‘ülün	3492	170	4,8	93	2,6
5) mefâ ‘ilün mefâ ‘ilün mefâ ‘ilün mefâ ‘ilün	3259	144	4,41	23	0,7
6) mefâ ‘ilün fe ‘ilâtün mefâ ‘ilün fe ‘ilün	2405	105	4,36	32	1,3
7) mefâ ‘ilün mefâ ‘ilün fe ‘ülün	2104	73	3,46	24	1,1
8) fâ ‘ilâtün fâ ‘ilâtün fâ ‘ilün	1248	64	5,1	12	0,9

*AntConc programı kelime sayılarını belirlerken izafet kesresini ve atıf vavlarını da kelime olarak kabul etmektedir. Ancak çalışmada bu veriler toplam kelime sayısından düşülerek değerlendirme yapılmıştır.

Sonuç ve Tartışma

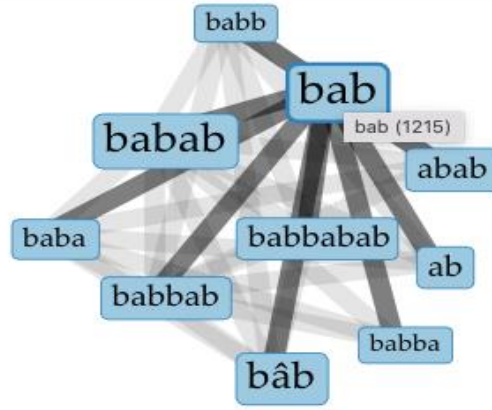
“Şairlerin aruz tercihleri ile seçtikleri kelime tipleri arasında bir ilişki var mıdır?” temel sorusuna bağlı olarak dijital analizler, tablo, grafikler ve diğer veriler birlikte değerlendirildiğinde aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

Birinci alt problemle ilgili sonuçlara bakıldığında *ünsüz-ünlü-ünsüz* ve *ünsüz-ünlü-ünsüz-ünlü-ünsüz* şeklinde oluşmuş kelimelere işaret eden **“BAB” ve “BABAB”** gibi kodlar bazı aruz kalıplarında sıklıkla tekrar etmiştir: “fâ ilâtün fâ ilâtün fâ ilâtün fâ ilün, mef’ülü fâ ilätü mefâ ilü fâ ilün, mef’ülü mefâ ilü mefâ ilü fe’ülün, mefâ ilün mefâ ilün mefâ ilün mefâ ilün, fâ ilâtün fâ ilâtün fâ ilün” bu grupta yer alır. Bunun sebebi şairlerin bu tip kelimeleri aruza uydurma konusunda kolaylık sağlayan joker kelimeler olarak düşünmüş olabileceğidir. Çünkü ulama yapılabilecek bu tip kelimeler üzerinde şairler ihtiyaç duyduğu açık heceyi/heceleri kolayca tedarik edebilir. (Bk. Tablo-2, Tablo-3, Tablo-5, Tablo-6, Tablo-9). Aynı kelime kodlarının diğer kalıplarda belirgin bir sıklıkta tekrar etmediği görülür. (Bk. Tablo-4, Tablo-7, Tablo-8). **BÂB** şeklinde kodlanmış medli hece/kelime tiplerinin özellikle “*fe ilâtün fe ilâtün fe ilâtün fe ilün*” “*fâ ilâtün fâ ilâtün fâ ilâtün fâ ilün*” kalıplarında yer aldığı görülür (Bk. Tablo-2, Tablo-4). **“BAB”** kodlarının “*fâ ilâtün fâ ilâtün fâ ilâtün fâ ilün*” kalıbı içerisindeki seyrine bakıldığında, ciddi oranda diğer kodlardan ayrıldığı ve yüksek oranda metinde yer aldığı görülür (Bk. Grafik-2). *Ünsüz-ünlü-ünsüz-ünlü* şeklinde oluşmuş kelimelere işaret eden **“BABA”** kodunun bütün aruz kalıpları içerisinde sıklıkla yer aldığı ancak üst üste iki açık hece bulunduran “*fe ilâtün fe ilâtün fe ilâtün fe ilün*” gibi bazı kalıplarda daha sık bir şekilde tekrar ettiği görülür. (Bk. Tablo-5). Ayrıca sıklıkla tekrar eden bazı kelimelerin bütün aruz kalıplarındaki seyri için (Bk. Grafik-10).

Grafik-10: Necâtî'nin farklı aruz kalıplarıyla yazılmış bütün şiirlerinde sıklıkla tekrar eden kelimelerin seyri

İkinci alt problemle ilgili sonuçlara bakıldığında Necâtî'nin gazellerinde açık hecelerin oldukça sık kullanıldığı görülür. Üst üste iki, üç, dört gibi sayılarla ifade edilebilecek açık hece kullanımına rastlanır. Bu da şairin bu tip kelimelerde sık sık imale tasarrufunda bulunduğunu gösterir (Bk. Tablo-4).

Grafik-11: Necâti'nin "fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün" kalıbıyla yazılan gazellerinde kodların mısralarda yan yana dizilişini gösteren akış şeması

Aruz kalıpları içerisinde şairin kelime örüntülerini nasıl oluşturduğuna dair bir örnek olması açısından yukarıda yer verilen grafik incelendiğinde **BAB** yapılı kelimeleri, sıklıkla **BABAB**, **BABA**, **BABBAB**, **BÂB**... gibi kelime tipleri takip ederek bir kombinasyon oluşturduğu görülmektedir. (Bk. Grafik-11).

Üçüncü alt problemle ilgili sonuçlara bakıldığında şairin sırasıyla

fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün
mef'ülü fâ 'ilâtü mefâ 'ilü fâ 'ilün
fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilün

kalıplarını sıklıkla tercih ettiği görülür. Bunun sebebi tercih edilen kalıpların ikinci hecesinde açık hece barındırması ve kalıplarda kullanılan açık/kapalı hece oranı olabilir (Bk. Tablo-2, Tablo-18).

Dördüncü alt problemle ilgili sonuçlara bakıldığında aruz kalıplarına göre izafet terkiplerinin kullanım sıklığında belirgin bir fark yoktur. Ancak izafet terkiplerinin Necati'nin gazellerinde en az tercih edilen son iki kalıba bakıldığında sırasıyla "*mefâ 'ilün mefâ 'ilün fe 'ülün*" (%3, 46) izafet terkibi oranı en az iken "*fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün*" (%5,1) kalıbında izafet terkibi oranı en fazladır (Tablo-18).

Beşinci alt problemle ilgili sonuçlara bakıldığında içerisindeki atıf vavının, açık hece sayısının fazla olması gibi nedenlerden dolayı bazı şiirlerin daha ritmik olduğu söylenebilir (Saraç, 2007; Selçuk, 2016). Atıf vavlarının mısralarda oluşturduğu söz dizimsel yapı; metnin anlamını, ses ve söz dizimini etkileyerek çağrışımsal bir merkez oluşturur. Beytin odağı haline dönüşen ve 'u, ü, vü' şeklinde okunabilen bu bağlaçların oluşturduğu duraksamalar ve iniş çıkışlar bir ritim temin etmektedir (Selçuk, 2016: 1). Metinlerde eş anlamlı ve zıt anlamlı kelimelere de merkezlik eden bu kullanımın ayrıca sanat değeri de yüksektir. Metinlerde yer alan atıf vavlarının tespitiyle; metnin üslubu, ahengi ve dili hakkında önemli veriler elde edilebilir. (Duman, 2022).

Kalıplar içerisinde "*mef'ülü mefâ 'ilü mefâ 'ilü fe 'ülün*" kalıbında atıf vavları ve izafet kesrelerinin daha sık tercih edildiği görülür. Yapısı gereği bu kalıp içerisinde açık heceli kelime oranı yüksektir. Bu da kalıbın ritmik değerini yükseltir ve bestelenmeye de uygun bir forma dönüştürür.

Öneriler

Aruz kusurları, medli heceler, aruz tasarrufları, ahenkli ve ritmik şiirlerler bu gibi çalışmalarla kolayca tespit edilebilir.

Farklı şairlerin şiirleri üzerinde benzer çalışmalar yapılarak şairlerin sahip oldukları kültürel donanım, aldığı eğitim, şiir ve vezin bilgisi tespit edilebilir. “*Arûzla ilgili uygulama yapılırken zaman zaman metnin şairinin eğitim düzeyinin de dikkate alınmasında yarar olabilir. Söz gelimi iyi bir medrese eğitimi aldığı bilinen ve şiirlerine bunu yansıtan bir şairin arûz noktasında da hassas davranacağı öngörülebilir. Diğer yandan insanları irşad etmek veya insanlara nasihat vermek amacıyla yazılmış şiirlerde diğer şekil özellikleri gibi vezin bakımından da şairlerin zaman zaman esnek davrandıklarını bilmek, böyle şiirlerin vezinleri üzerinde çalışırken yararlı olacaktır. Bu durumda arûz, şairlerin eğitim düzeyleri ve hayata bakış açılarıyla ilgili değerlendirmelere katkı sağlayabilecek ipuçları arasında sayılabilir.*” (Bayram, 2022: 364).

Metinlerin mensur ve manzum bakımdan nasıl farklılıklar göstermiştir, analiz edilebilir.

Daha yüksek veriler incelenerek coğrafya, dönem, şair bazlı bilgiler elde edilebilir.

Çok sık tercih edilen kelimeler kadar çok az tekrar edilen kelimeler de şairlerin üslupları hakkında bilgiler verecektir.

Üslupsal sapmalar, bireysel tercihler, söylem farklılaşmaları gibi özellikler de benzer incelemelerle ele alınabilir.

Kaynakça

- Andrews, W. (2012). *Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı*. (Çev. T. Güney, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Anthony, L., AntConc (versiyon 4.1.1. 2022). Center for English Language Teaching at Waseda University's Science and Engineering Faculty in Japan, [E.T,19.11.2022].
- Bayram, Y. (2022). *Arûz Tasarrufları Bağlamında Bir Gül Kasidesi (Fuzûlî)*. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 14(29), 359-383.
- Bayram, Y. (2022). *Aruz Tasarrufları Bağlamında Üç Gül Kasidesi (Necâtî, Hayâlî, Nev'î)*. Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi [Journal Of Old Turkish Literature Researches], Prof. Dr. Abdulkadir Abdulkerimoğlu Armağanı, 1682-1750.
- Duman, A. (2022). Kuramdan Uygulamaya Karşılaştırmalı Çalışmaları II. *Süleyman Çelebi'nin Vesiletü'n-Necât Adh Mevlidi ile Ahmed'in Mevlid'i ve Muhyî'nin Mustafa Mevlûdi Üzerinde Dijital Bir Mukayese*, (Edit: Ferzane DEVLETABADİ vd.) Ankara, s.225-250.
- Doğan, A. (2005). *Açıklamalı ve Örnekli Aruz Bilgisi*. Akçağ.
- Günaydın, A. (2021). *Aruzun İmlası ve Telaffuzu*. *Journal of Turkology*, 31 (2), 681-710. DOI: 10.26650/iuturkiyat.940404 [E.T,19.11.2022].
- Horata, O. (2018). *Has Bahçede Döne Döne, Araştırma- İnceleme Yazıları*. Ankara: Akçağ.
https://courses.washington.edu/otap/archive/data/arch_txt/texts/a_necati1.html [E.T,19.11.2022]
<https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/Estad/Issue/74290/1213105> [E.T,19.11.2022].
<https://voyant-tools.org> ;[E.T,19.11.2022].
- Macit, M. ve Soldan, U. (2015). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara.

Selçuk, B. (2016). Divan Şiirinde Ritmik Bir Unsur: Atıf Terkipleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24 (1), 1-12. Doi: 10.18069/Fusbed.32443. [E.T.19.11.2022].

Saraç, M. A. Y. (2007). *Klasik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye*, Gökkuşbu Yay., İstanbul.

Tanpınar, A. H. (1977). *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yay., İstanbul.

Adres

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

30. Sâfi ve Vefâyî'nin yeni şiiirlerini içeren bir şiiir mecmuası

Sercan KADAŞ¹

APA: Kadaş, S. (2023). Sâfi ve Vefâyî'nin yeni şiiirlerini içeren bir şiiir mecmuası. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 381-409. DOI: 10.29000/rumelide.1331492.

Öz

Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Y-280 arşiv numaralı *Mecmû'a-ı Eş'âr*, şiiirleri derlenen sanatçıların meslekleri ile dikkat çekicidir. Mecmuada şiiirleri bulunan Ahmed Paşa (Ahmed), Mahmud Paşa (Adni), Cezerî Kasım Paşa (Sâfi) ve Cezerî-zâde Mahmud Paşa (Vefâyî) Fatih Sultan Mehmed'in padişahlığı döneminde sarayda sadrazam, vezir, defterdar, nişancı gibi üst düzey bürokraside görev yapmış; aynı muhitte eserler kaleme almış, zaman zaman birbirine hâmilik yapmış dolayısıyla birbirlerinin sanat hayatını etkilemiş şiiirlerdir. Derlenme tarihi ve derleyicisi hakkında herhangi bir kaydın bulunmadığı mecmua, aralarında nazire ilişkisi gözetilmeden genellikle son harflerine göre sıralanan gazelleri ihtiva etmektedir. Çalışmada eserdeki bütün şiiirler hem divan hem de diğeri tarihî kaynaklarla karşılaştırılmış, rivayet farkları ile tek tanıklı şiiirlerin tespit edilmesine, metin tesisine ve şiiirlerin edebî kişiliklerinin daha iyi anlaşılmasına yönelik veri sağlanmasına çalışılmıştır. Divânının varlığı bilinmeyen ve çalışma yapılan mecmualarda az sayıda şiiiri bulunan Vefâyî'nin yeni gazelleri ile Sâfi'nin yayımlanan divanında bulunmayan gazelleri çeviri yazıları ile verilmiş; şiiirler biçim ve içerik yönünden incelenmiştir. Yeni şiiirlerin ne ölçüde güvenilir ve geçerli olduğu konusunda hükümde bulunabilmek amacıyla derleyicinin başvurduğu kaynaklar hakkında araştırma yapılmıştır. Ayrıca hazırlanan matla diziniyle mecmuanın içeriği açığa çıkarılarak dönemin şiiir zevki hakkında çıkarımda bulunulmasına katkı sağlanması hedeflenmiştir.

Anahtar kelimeler: Şiiir Mecmuası, divan edebiyatı, 15. yüzyıl

A poetry majmua containing the new poems of Sâfi and Vefâyî

Abstract

Sermet Çifter Research Library, archive number Y-280, *Mecmû'a-ı Eş'âr* is remarkable for the professions of the artists whose poems were compiled. Ahmed Pasha (Ahmed), Mahmud Pasha (Adni), Cezerî Kasım Pasha (Sâfi) and Cezerî-zâde Mahmud Pasha (Vefâyî), whose poems are in the journal, served in high-level bureaucracy such as grand vizier, vizier, treasurer, and marksman in the palace during the reign of Sultan Mehmed the Conqueror. made; They are poets who wrote works in the same neighborhood, sometimes patronized each other, and thus influenced each other's artistic life. The journal, in which there is no record about the date of compilation and compiler, contains ghazals, which are generally ordered according to their last letters, without considering the nazire relationship between them. In the study, all the poems in the work were compared with both the divan and other historical sources, and it was tried to determine the single-witness poems with the differences in the narration, to provide data for the establishment of the text and a better understanding of the literary personalities of the poets. The new ghazals of Vefâyî, whose divan is not known and who has few poems in the journals studied, and the ghazals that are not found in Safi's published divan are given with translations; The poems were examined in terms of form and content.

¹ Dr., Millî Eğitim Bakanlığı (Van, Türkiye), sercanakdas@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0003-2087-5800 . [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 09.06.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1331492]

In order to be able to judge to what extent the new poems are reliable and valid, a research has been made on the sources used by the compiler. In addition, it is aimed to contribute to making inferences about the poetry taste of the period by revealing the content of the majmua with the prepared matla index.

Keywords: Poetry Majmua, divan poetry, 15th century

1. Giriş

Edebiyat terimi olarak çeşitli konuların işlendiği yazıları içeren kitap, şiir defteri anlamında kullanılan mecmualar, belirli bir muhteva ve formu oluşmamış derleme eserlerdir (Aydemir, 2001: 148). Bu nedenle divan edebiyatı araştırmalarında ikinci derece öneme sahip kaynaklar arasında değerlendirilir. Ancak bazı şairlerin divan tertip etmemesi ya da divanlarının günümüze kadar ulaşamaması, şiir mecmualarının değerini artırmaktadır.

16. yüzyıldan sonra sayı ve çeşit bakımından zenginleşen mecmuaların tasnifi, son yıllarda araştırmacılar tarafından farklı bakış açısıyla hazırlanan incelemelere konu edilmiştir. (Kılıç, 2012: 77-79; Gürbüz, 2012: 99-112). “Şairlerin mensubiyeti/aidiyeti esasına göre hazırlanan mecmualar/Aynı zümreye mensup şairlerin şiirleri toplayan mecmualar” alt başlıklarında sınıflandırılan (Gürbüz, agm, 111) mecmualara örnek olabilecek bir eserin tanıtımı ve incelenmesi bu makalenin konusunu teşkil etmektedir. *Mecmû'a-ı Eş'âr*, baş ve son bölümü ile iç sayfalarında eksik yaprakları olmasına rağmen şairlerinin divan edebiyatının ilk dönem temsilcilerinden olması, ilk kez tanıtılacak manzumeleri ihtiva etmesi ile dikkat çekici hususiyetlere sahiptir.

2. Mecmuanın biçim ve içerik hususiyetleri

2.1. Mecmuanın tavsifi ve tertip özellikleri

Sırtı meşin, üstü ebru ciltteki 80 yapraktan oluşan, 16x6 (11x3) cm ölçüsündeki mecmuanın baş ve son bölümü eksiktir. Mecmua, yaprakları dağıldıktan sonra yanlış dikilerek ciltlenmiştir. İlk bölümdeki boş sayfalara (1-7a) faklı yazı karakteriyle Nakşî (4a), Şem'î (6a), Nef'î (6b), Nâbî (7a)'ye ait birer gazel ve şairi belirtilmeden Türkçe ve Farsça beyitler yazılmıştır. Düzensiz görünümdeki bu bölümde bazı sayfalar boş bırakılmıştır (2a, 3a, 4b, 5). Son bölümde ise 78 ve 80a'da şairi belli olmayan gazel ve müfretler kaydedilmiştir. Mecmuadaki şiirler tek sütuna altın varaklı cetvelle yazılmıştır. Başlıklar da altın varakla yazılmıştır.

Talikh hatla değişen sayıda satırla tertip edilen mecmua hem biçim hem de imla bakımında itina ile hazırlanmıştır. Düzeltilen, silinen ya da sayfa kenarlarına yazılan herhangi bir ifade, beyit bulunmamaktadır.

Mecmuada mürettib ve tertip tarihine dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Sermet Çifter Kütüphanesi Kataloğu'na göre mecmua, 16. yüzyılda hazırlanmıştır. Bu bilgi, şiirleri derlenen şairlerin yaşadığı yüzyıldan hareketle verilmiş olmalıdır. İncelemenin ilgili bölümünde esas alınan kaynaklardan hareketle mecmuanın yaklaşık hazırlanma zamanı hakkında değerlendirme yapılacaktır. Yazmanın baş ve sonuna eklenen yapraklardaki şiirlerin sadece 17. yüzyılda yaşamış şairlerin eserlerinden alıntılanmış olması bu bölümlerin de yaklaşık anılan yüzyılda eklendiğini düşüncesini güçlendirmektedir.

Mecmuadaki şiirler, şair mahlasının ilk şiirde *râst* başlığı ile verilmesinden sonra genellikle son harflerine göre sıralanmıştır. Bu sıralamada nazire ilişkisi ya da farklı bir kriter tespit edilememiştir. Buna göre incelemeye konu edilen eser, tertip edenin kişisel zevkini yansıtan bir gazel mecmuasıdır.

2.2. Mecmuanın kaynakları hakkında

Mecmuanın metin neşri çalışmalarındaki güvenilirliğini belirlemek amacıyla kaynakları araştırılmıştır. Bu amaçla öncelikle divanları günümüze kadar ulaşan üç şairin divan nüshaları ile mecmuadaki şiirler kıyaslanmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular şöyledir:

Mecmuada Ahmed Paşa adına kaydedilen gazellerin tamamı *Divan*'ın tenkitli neşirlerinde bulunmaktadır (Tarlın, 1966; Kadaş, 2022). Buna göre divanın tespit edilebilen bütün nüshaları mecmudaki şiirlerle karşılaştırıldığında şu verilere ulaşılmaktadır: Gazellerin sıralaması ve rivayetleri, Topkapı Sarayı Yazma Eser Kütüphanesi, Hazine, 1096 arşiv numaralı divan nüshası ile tam olarak uyumludur. *Hazine*, şairin vefatına yakın -yaklaşık 1490- kaleme aldığı şiirlerini ihtiva eden nüshalar arasında yer almaktadır. Müstensih, esas aldığı nüshanın dışında farklı kaynaklara da başvurmuş, şiirlerin yazımında özenli bir tutum sergilemiştir. Bu bakımdan *Hazine*'nin erken dönemde hazırlanmış, metin tesisinde öncelik verilen nüshalar arasında olduğu değerlendirilmektedir. *Hazine* nüshası hakkındaki bu veriler, mecmuanın da yaklaşık yazılma zamanı ve şiirlerinin güvenilirliği hakkında çıkarım yapılmasına olanak sağlamaktadır.

Mahmud Paşa'ya ait gazeller, *Adnî Divanı*'nın tenkitli metninde bulunmaktadır (Kufacı, 2006). İstanbul Üniversitesi, 1962 arşiv numaralı nüsha ya da bu nüsha ile benzer özelliğe sahip bir kaynaktan yararlanarak kaydedilmiştir. Kaynak nüshadaki şiirler harf sırası gözetilmeden sıralanmıştır. Bu nitelik mecmuanın mürettibi tarafından da benimsenerek mecmuaya yansıtılmıştır. Mecmuadaki Adnî şiirlerinin kaynağı olduğu değerlendirilen *Üniversite*, şiir sayısı ve rivayetlerinin tutarlılığı ile ön plan çıkan nüshalar arasındadır.

Kasım Paşa'nın şiirlerini içeren neşir, bir divan nüshası ve 7 mecmuaya dayalı olarak hazırlanmıştır (Sevgi ve Sevindik, 2016). Mecmuada Sâfi adına kaydedilen şiirlerin neşe esas olan hiçbir kaynak ile tam olarak benzerlik taşımadığı sonucuna varılmıştır. Dokuz gazele herhangi bir kaynaktan rastlanmadığından gazeller tek tanıklıdır. Mecmudaki gazeller, neşirdeki gazellerin beşinde bulunmayan altı beyti de ihtiva etmektedir.

Cezerî-zâde Mahmud Paşa'nın bir divan tertip ettiğine dair veriye ulaşılamamıştır. Nazire mecmualarında şair adına kaydedilen dokuz gazel ile mecmudaki gazeller karşılaştırılarak incelendiğinde şu sonuca ulaşılmaktadır: Nazire mecmuaları ve incelenen mecmuadaki Vefâyî'ye ait şiirler arasında rivayet farkı çok azdır. Gazeller bir temel kaynaktan -muhtemelen mecmualar aracılığıyla- yayılmıştır.

Mürettibin birinci elden kaynaklara başvurması, derlediği şiirleri müdahalede bulunmadan olduğu gibi aktarması incelenen eserin güvenilirliğini artıran hususlar olarak öne çıkmaktadır.

2.3. Mecmuadaki şairler

Mecmuada gazelleri bulunan sanatçılar, Fatih Sultan Mehmed'in padişahlığı döneminde üst düzey bürokratik görevler yapmış; şiir çevresinde yer almış ve padişah tarafından himaye edilmiştir. Mecmuadaki şairler ve şiir sayısı şöyledir:

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

1	Adnî	12
2	Ahmed	37
3	Sâfi	29
4	Vefâyî	21

Mahmud Paşa (Adnî), Fatih Sultan Mehmed'in veziriazamı, enderun kökenli bir devlet adamıdır. Sanatçı ve âlimleri himaye etmiş, öldükten sonra veli mertebesinde telakki edilmiştir (Tekindağ, 2003). Mecmuadaki şairlerden Sâfi onun şiir çevresinde bulunmaktadır.

Ahmed Paşa (Ahmed), Fatih Sultan Mehmed'in veziri, musahibi olmuş; ilmiye kökenli bir devlet adamıdır. Ahmed Paşa'nın Fatih tarafından azledildikten sonra *kerem* redifli bir ıydiye yazarak Mahmud Paşa'ya sunduğu ve himaye edilme talebini iletmiş görüşü vardır (Olgun, tarihsiz: 2).

Kasım Paşa (Sâfi), Fatih döneminde defterdarlık, nişancılık, vezirlik görevlerinde bulunmuş ilmiye kökenli bir devlet adamıdır (Sevgi ve Sevindik, age: 9). Sehî Bey, Kasım Paşa'nın mecmuada şiirleri bulunan Cezerî-zâde Mahmud Paşa'nın hizmetinde ilim ve marifet tahsil ederek fazilet, fesahat ve belagat sahibi olduğunu ifade etmiştir (İsen, 1998: 64).

Mahmud Paşa (Vefâyî), hakkında en az bilgiye ulaşılan şairdir. Sehî Bey'in "Mevlana Vefâyî" adıyla tanıttığı Mahmud Paşa, Fatih Sultan Mehmed'in nişancılığını yapmış ilmiye kökenli bir devlet adamıdır. Osmanlı Devleti'ne inşa üslubu ve yazışma kurallarını getiren kişi olarak tanıtılır. Sehî Bey, Vefâyî'nin Fatih'in eski musahip, nedimi olarak itibarının vezirlerden daha fazla olduğunu ifade eder (İsen, age: 64, 65).

2.4. Mecmuadaki Tek Tanıklı Gazeller Hakkında

Mecmuadaki 26 gazel tek tanıklıdır. Bu şiirlerin şairlerine göre biçim ve içerik özellikleri şöyledir:

Sâfi'ye ait şiirlerin dokuzu *Sâfi Divanı*'nın tenkitli neşrinde bulunmamaktadır. Gazeller muhteva ve şekil yönünden neşirdeki şiirler ile benzer özelliklere sahiptir. Şiirlerde sevgiliye duyulan aşkın ifadesi ve sevgilinin güzellik unsurlarının tasvirine ağırlık verilmiştir. Dinî-tasavvufî unsurların kullanımına yeni şiirlerde de rastlanmamıştır.

Sâfi'nin mecmuadaki bir gazeli ile neşirde kullanılan divan nüshasında yer alan bir gazel; redif, ölçü ve içerik bakımından benzer özellikler taşımaktadır. Bir beyit her iki gazelde de bulunmaktadır. *Divan*daki gazelin redifinin sadece bir sözcükle sağlanması, teknik yönden daha güçlü olması mecmuadaki gazelin muhtemelen daha erken dönemde yazılan, tashih edilmemiş hâli olduğunu düşündürmektedir:

Gözün kim zülfünün gözler kırasın
Kömaz hergiz kaşuñuñ yaykirasın (SD, G.148)

Gözün âly'la kaşuñ yâ kırasın
Gören bilmez dağı ağı u kırasın (vr. 8a)

Sâfi'nin tek tanıklı gazellerinin çoğu 7 (4 gazel) beyitten oluşmaktadır. Diğer gazeller 8 (2), 5 (2) beyitlidir. Bir gazelin ise iki beyti bulunup diğer beyitlerinin olduğu yaprak kayıptır. Gazeller kafiye ve redif açısından değerlendirildiğinde ise şairin Türkçe ek ve kelimelerle kurulan redifleri daha sık tercih

ettiği görülmektedir: -ıdur (G.1), -ı şıdı (G.3), -a düşürme (G.4), üstine (G.5), -i gördük mi (G.6), var (G.9). Şiirlerde dört aruz bahrinde altı farklı kalıp bulunmaktadır. Buna göre en sık tercih edilen aruz bahri remeldir (4). Diğer bahirlerdeki şiir sayısı ise hezec (3), muzari (1) müctes (1)tir.

Vefâyî'ye ait şiirlerin on yedisi tek tanıklıdır. On bir gazelin bütün beyitlerinin olduğu yapraklar bulunup diğerleri büyük ölçüde kayıptır. Vefâyî'ye ait tek tanıklı "bağışlar" redifli gazel ile Sâfi'nin Câmî'ü'n-Nezâ'ir'de zemin şiir olarak kaydedilen gazeli arasında nazire ilişkisi tespit edilmiştir:

Cemâlün rûhıma reyhân bağışlar
Vişâlün derdüme dermân bağışlar (SD, 167)

Dile derd ü ğamuñ dermân bağışlar
Tene zaħm-ı ğadengün cân bağışlar (vr. 69a)

Vefâyî'nin ulaşılabilen gazelleri âşıkane tarzdadır. Bazı şiirleri ahengi ön planda tutan renkli söyleyişleri bakımından Ahmed Paşa'yı andırmaktadır:

Âh kim cân u gönül ğaste vü zâr oldu yine
Derd-ile mûnis u sevdâ-ile yâr oldu yine (G.11/1)

Nefes-i bād-ı sâbâ hem-dem-i cân oldu yine
Zülf-i dil-dâr meger müşk-i feşân oldu yine (G.12/1)

Şairin bir gazelinde ise tasavvufi imajlardan yararlandığı görülmektedir. Gazel, şairin bu yönünü ilk kez açığa çıkarmaktadır:

Bu Vefâyî'nün güzeller gözgüsinden gördüğü
Ħüsni-i mutlağdur ki nürndan gönül mesrûrdur (vr. 63b)

Vefâyî'nin "gelmişem" redifli gazelinde ise biyografisi hakkında bir veriye ulaşılmaktadır: Bu gazele göre Vefâyî, Osmanlıya muhtemelen Sultan II. Murad Dönemi'nde gelmiştir. Gazelde geçen ifade, Sehî Bey tarafından aktarılan şairin Fatih'in saltanatının ilk dönemlerinde yaşamış, önemli bir devlet adamı olduğu bilgisini de doğrulamaktadır:

Dervişem ol ki 'âlemi deryüze eyleyüp
Sultân Murâd Ħân diyü ğassâna gelmişem (vr. 18a-18b)

Vefâyî'nin tek tanıklı şiirlerinin beyit sayısı Sâfi ile benzer özelliktedir. Şiirler çoğunlukla 7 beyitten oluşmaktadır. Oran bakımından daha sınırlı olsa da Türkçe kelime ve eklerle kurulan redifler Vefâyî'nin gazellerinde de görülmektedir: -a gelmişem (G.1), -e ben (G.9), oldu yine (G.11, 12), bağışlar (G.13), degül (G.16). Vefâyî de divan şiirinin sık kullanılan aruz kalıplarıyla şiirlerini kaleme almıştır: Remel (12), hezec (3), muzari (1), müctes (1).

3. Tek tanıklı gazeller

3.1. Sâfi'ye ait tek tanıklı gazeller

1,2

mef'ûlü fâ 'ilâtü mefâ 'ilü fâ 'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

1. İzün tozı ki kanlu gözümün 'ilâcıdur
Kühl-i cevâhiri ço kim anuñ revâcıdur
2. Çarh üzre nâl-i hüsnuñi tunc itmege mehün
Kurş-ı güneş didükleri kızmışca sâcıdur
3. Dilden hadeng-i gamzeñ men' itdigüm bu kim
Şirîn lebün önünde inen cânım acıdur
4. Mey-gün lebün hayâli-y-ile fi'l-meşel gözüm
Rengîn şarâbla tolu câm-ı zücâcıdur
5. Ol serv-i ser-firâz ki gördükce şanuram
Bâğ-ı behişt içinde tûbâ ağacıdur
6. Şimden girü ne gam bize çün kim delîl olan
Râh-ı gamuñda her gice hüsnuñ sarrâcıdur
7. Cânâ kim ola kim seni ol sevmeye velî
Şâfi bilürsin arada muhliş du 'acıdur

2,3

fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

1. Ta'n ider gülşene gül-gün yañağı dilberümün
Harf atar şekkere şirîn tuşağı dilberümün

² 1 18a-18b

³ 2 18b-19a

2. Semen ü nesteren ü yâsemen degül bitirür
‘Arz-ı h̄v̄âbla rengîn yañağı dilberümün̄
3. Dîl ü cāndan teşne durur h̄ür-ı bihişt
Olahı k̄āmeti t̄übā budacağı dilberümün̄
4. Yine dil-murğı şayd eyledi āzādeligün̄
Dāne-i h̄alle zülfi t̄uzağı dilberümün̄
5. K̄amu k̄āfirleri baş üzre t̄udup mü ‘m̄in olur
K̄ankı deyr içre ki başsa ayağ dilberümün̄
6. Dutışup āteş-i ‘aşk-ile cān u gön̄ül
Eyle şān cān u gön̄üldür ocağı dilberümün̄
7. **Şāfi** yem kim ğam-ı cānān-ıla cān h̄aste yiter
Beni şāğ eylemez illā kucağı dilberümün̄

3,4

fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

1. Yine ol şūh-ı cihān h̄atır-ı ğam-h̄v̄ārı şıdı
Yine cān gevherini la ‘l durur yārı şıdı
2. ‘Ahd ü peymānı gibi gön̄lümüzün̄ şīşesini
Yok yire taşa çalup yār-ı cefā-kārı şıdı
3. Şaçı sünbüllerini berg-i gül üzre tağdup
Gül-i şermende kılup revnağ-ı gül-zārı şıdı
4. H̄üsn bāzārına germ olmasun iñende degül
Ki zamāne nice ārāste-i bāzārı şıdı
5. Çeşm-i mestün̄ şanemā t̄ir ü kemān alup ele
Bir h̄adeng-ile hezārān dil-i efkārı şıdı

6. Her kaçan hışm idüp ağıyârı kapuñdan savarsuñ

Şanuram şâh-ı cihân leşker-i küffârı şıdı

7. Mest ü şürîde olup **Şâfi** lebün şevk-ile

Düşdi mey-hânelere tevbe-i bî-‘ârı şıdı

4,5

mef‘ülü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ülün

- - + / + - - + / + - - + / + - -

1. Zülfün tağıdup gönümi sevdâya düşürme

Âşüfte vü ser-geşte idüp pâye düşürme

2. Ağzuñla bilün râzımı keş itme hemîşe

Yok yire cihan halkını gavgâya düşürme

3. Sünbül şaçuñı lâle vü gül üzre tağıtma

Her dem girih ol zülf-i semen-sâya düşürme

4. İzün tozını şalma gözüm yaşına her dem

Naqd-i dil ü cândur anı deryâya düşürme

5. **Şâfi** leb-i la‘lünden umar câm-ı muşaffa

Luţ eyle anı bâde-i hamrâya düşürme

5,6

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Pertev-i hüsnün düşelden şem‘-i havar üstine

Çigzinür pervâne gibi mâh-ı envâr üstine

2. Zülf ü haddün hasretinden cân u rânün giceler

Nürdan kandıl aşar bedr-i münevver üstine

⁵ 4 37b-38a

⁶ 5 69b-70a

3. Sen semen sîmāya te'şîr itmek için āfitāb
Sāye şalmış sünbülün berg-i gül-i ter üstine
4. Şolmasun nāzik tenün gül yāsemenden gül gibi
Tāze tāze pîrehan ki şol semen-ber üstine
5. Görelî reyḥān şaçun sünbüllerin pençe dutar
Anun için bāgbānlar şu seperler üstine
6. Zülfüne taḥsîn iderler kıl kalem alup ele
Ḥaṭṭ-ı reyḥān yazalı gül-berg-i aḥmer üstine
7. Leblerün nāzıklığı'yle ḥalka-i şîrînlîkçün
Dem-be-dem efsün oḡur ḡand-ı mükerrer üstine
8. Āb-ı āteş-reng içinde 'aksini görmüş gibi

Cān virür **Şāfi** mey-i la'lî dilber üstine

6.7

mefā 'ilün fe 'ilātün mefā 'ilün fe 'ilün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

1. Dilā sen ol şānem-i dil-pezîri gördün mi
Emîr-i ḡüsn-i şeh bî-nazîri gördün mi
2. Ayakda ḡalmış-iken ben ḡarîbe raḡm iden
Vefā vü luṭf ıssı dest-ḡîri gördün mi
3. Cefā vü cevre taḡammül gerek dimiş 'āşık
Bu yolda zevḡ u şafādan ḡabîri gördün mi
4. Ağardı ḡara saḡalı kesilmez oḡlandan
Ḥarîf-i mey-gede şol rind-i pîri gördün mi
5. Cemāl-i şem'ine pervāne gibi nice yanar
Kemîne **Şāfi**'yi rüşen zamîr gördün mi

7,⁸*fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün*

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

1.

.....

Kamı t̄ali' ki gelüp encümen-i ārāya şeref

2.

Dil-i **Şâfi** anı cān gibi nice sevmeye kim

Gögden inmiş durur ol tal'at-ı zībāya şeref

8,⁹*meḫā 'ilün meḫā 'ilün fe 'ülün*

+ - - - / + - - - / + - -

1.

Gözün āly' la қаşuñ yā қarasın

Gören bilmez dahı ağ u қarasın

2.

Cemālünşüz baña cānā ne dirlik

Cihān didükleri olur қarasın

3.

Özün göynür firāқuñda gözümün

Tapaña 'arz idersem mācerāsın

4.

Revā mıdur benüm қanlu yaşumı

Қара топрақlara her dem қarasın

5.

Cefā vü cevır oқını atmağ için

Nice bir fitneler yayan қarasın

6.

Ḥarāmī gözlerüñe hey dir-iseñ

N'ola bir sözle biñ cān қurtarasın

7.

Raқīb iñen çoğaldı şehr içinde

Aña қıldı kim it gibi қarasın

8.

Leb-i cān-baḫşına **Şâfi** irerseñ⁸ 7 8b⁹ 8 8b-9a, 69b

Ḥayāt-ı cāvīdānīye arasın

9.¹⁰

mef'ülü mefā'ülü mefā'ülü fe'ülün

-- + / + -- + / + -- + / + --

1. Şol pîr olası dîr imiş oğlanum atum var
Nügerlerüm av-keş kamu yārāğ u yatum var
2. Didüm hîç atun var şanma toğrusın eyit
Didi nem ola arada kıru muḥabbetüm var
3. 'Aşıklar öninde yüzümi yire kıoyuban
Miskînlükle bende hemân tozca yatum var
4. At istedi benden ki bine cüst didüm kim
Uyluğunā lāyık mı ki bir başı kıatum var
5. Āğyāra tefāzul idüp anca dimiş olam
Devletlü yüzünî göreyüm bir hüccetüm var
6. Ğam yüküne ser-bāz olalı cevrini dilber
Her yirde raķībüm gibi biñ tenbel itüm var
7. Abdāl ata oğlına kötek-ile
Yolsuzluğ idüp belki letüm var

3.2. Vefâyî'ye Ait Tek Tanıklı Şiirler

1.¹¹

mef'ülü fā'ilātü mefā'ülü fā'ülün

-- + / - + - + / + -- + / - + -

- 1.¹² kıulam ki dergeh-i sultāna gelmişem
Mūram ki pāy-i taht-ı Süleymān'a gelmişem

¹⁰ 9 74a-75a

¹¹ 1 63a-30b

¹² 1a. Dizenin başındaki ifade silinmiştir.

2. Dervîşem ol ki ‘âlemi deryûze eyleyüp
Sulţân Murâd Hân diyü hassâna gelmişem
3. Şekker lebüünde tûfî-yi ser-sebz gibi ben
Hızram ki gerd-i çeşme-i hayvâna gelmişem
4. Şol la‘l-i hâtemüñdeki pîrûze haţţ mişâl
Mürâm ki kaşd-ı mühr-i Süleymân’a gelmişem
5. Bârî **Vefâyî** zulm elinden güzellerüñ
İder ki ‘adl u dâd ‘avn-ı sulţâna gelmişem

2,13

fe ‘ilâtün fe ‘ilâtün fe ‘ilâtün fe ‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

1. Ğaybdan şehd-i mey-i şîrîn tudağüñ âmedini
Yoğsa nağl kaddüñe tâze raţbdür medeni
2. Gözüñ âhûsı yüzüñ gülşen-i tarfın tolanır
Göre beñzer ki ‘izâruñdaki âb u çemeni
3. Dağı berâberce güzer eylemedi hüsñ ü cemâl
Fülk-i hüsñde çün buldı bu sen sîm-teni
4. Zülfüñüñ çinlerinüñ ğayret ey türk-i Hıta
İtdi pür-hün-ı ciger nâfe-i müşk-i Hoţeni
5. Yanmasun ay bu gice ebr-i hicâbından it
Rüşen itdi çü yüzüñ mihri hezâr encümeni
6. Dem-be-dem kollarını zülfüñ uzatdığı budur
Ki kıoca hırmen-i gül-bergle ter-yâsemeni
7. Çün güher nazm ide vaşfında **Vefâyî** dişüñüñ
Şadefinde ağıdur gözleri dürr-i ‘Adeni

3.¹⁴*fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilün*

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

1. Zülf ü dendān u ıařuñdan yine şekl-i hüsni

Görelî cān u gönül istemez illā ki seni

2. 'Iřķ dervişligine çü ıadem başdı gönül

İtdi cān boynına menķül bu müřķin reseni

3. 'Anberin sünbülün olalı güzer-gāh-ı nesim

Açuban nāfe-i Çin hoş-nefes itdi eseni

4. Görelî nergis-i ser-mestüni uyhūda seřer

Görmedi dide-i pür-nem dağı her güzer seni

5. Şi' rini řanma **Vefāi'**nün ola bī-hūde

Ögreden 'aşķ durur aña bu luř

4.¹⁵*mef'ülü fā 'ilātü mefā 'ilü fā 'ilün*

- - + / - + - + / + - - + / - + -

1. Sāķi şıfat ele ger ayağ ala lāleler

La 'l-i revān pür ola 'aķıķ piyāleler

2. Zülfün kemend ü tır ü kemān kirpigün ıařuñ

.....

¹⁴ 3 31b-32a¹⁵ 4 32a

5.¹⁶*mefâ 'ilün fe 'ilâtün mefâ 'ilün fe 'ilün*

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

1.

.....

Belî belâ bile bağlandı 'ahd-i rûzı elest

2.

N' içün şikeste' de dil şîşesini seng-i sitem

Kaçan dürüst olırsar âb-gîne bolsa şikest

3.

Vefâyî lâ dimez cevre lîk şabr idemez

Ki dost şalına düşmenleri' yle dest-i bedest

6.¹⁷*fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün*

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1.

Ey ki gülden lâle-i ruhsâruñ aldı âb-rû

Gördi zülfüñ destesin itdi benefşe ser-fürû

2.

Halka fâş itdünçün sırrını la 'üñ şavkınuñ

Gevher-i eşküm hacâletden olubdur şerh-ru

3.

Ey gönül şaydı meger oğdan şağın

K' ol kemân ebrüya kıan dökme ezelden oldu hû

4.

Hâl yanmış hırmenümden götürür cev cev hisâb

Zülfdür hâlin perîşanlıklarumuñ mû-be-mû

5.

Künc-i mescidden eger zerğ-ile zâhid dise hâ

'Aşık itsün küşe-i meyhâneden şevğ-ile hû

6.

Zehr ü 'aşkı şöyle taqsım eylemiş kıassâm kim

Zâhidüñ düşünde ola seccâde vü rindüñ sebû

¹⁶

5 32b

¹⁷

6 32b-33a

7. Zülfüñ zencîr-i sevdâsı'yla var ol ser-keşüñ

Şifte-i Mecnûn-şifat küşte **Vefâyî** kübkü

7.¹⁸

fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Ey cemālüñ pertevinden çihre-i hürşîd-i zerd

Huld bâğı gülşeninden hüsünüñ bir berg-i verd

2. Leblerüñ cāmından irdi her başa süz u güdâz

Gözlerüñ mekri'yle 'âlem tıldı gavgâ vü neberd

3. H'âb-ı hargüşına âhü gözlerüñüñ aldanup

Şayd olur zülfüñ kemendi bendine her şîr-merd

4. Bâde-i la'lüñ ne meşrebden nişân gösterdi kim

K'oldı zâhid-i mürîd pür-derd-i sâl-i hıred

5. Sen şatranc-ı bisâtıında ruhuñ şah-mât yüz

İtmesün bizümle çarh-ı hoşka-bâz âhenüñ nerd

6. Zevrağ-ı hür her seher eşigimüñ ğark-ı baħr-ı hün

Çarh-ı Nîl'i her gice dūdumla kân-ı lâciverd

7. Çün iki âlemde hüsni'yle habîbüñ ferddür

Ol **Vefâyî** sen dahı göyninden 'aşk-ile ferd

8.¹⁹

fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

Yüzidür şubh-ı Vefâyî dilidür şem'-i seher

Ger tebessüm ide bî-çâre ider cân teslîm

¹⁸ 7 33b-34a

¹⁹ 8 62b

9.²⁰*fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün*

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

1. Dil virelden berü şavk-ı leb-i cānāneye ben
Virmiş olam nice peymāne-i peymāneye ben
2. Hüsniñün şem 'ine per yaqalı pervāne-i dil
Yanmağ öğretmiş olam nice pervāneye ben
3. Korqaram şehr oda yaqa diyü ser-tā-ser
Dāğ kim qomışam anı dil-i dīvāneye ben
4. Bulmuşam gizlü kamu küncde genc-i ğam-ı 'aşk
Yüz dutaldan berü bir menzil-i vīrāneye ben
5. Nüş **Vefāyî** üm u merdāna nişār eylemişem
Naqd-i bāzār-ı cihānı ser-i meyḥāneye ben

10.²¹*fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün*

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1.
Lā-cerem kendüye kendü nāzir u manzūrdur
2. Bu **Vefāyî**'nün güzeller gözgüsinden gördüğü
Hüsni-i muṭlaqdur ki nūrından gönül mesrūrdur

²⁰ 9 62b-63a²¹ 10 63b

11.22

fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

1. Āh kim cān u gönül haste vü zār oldu yine
Derd-ile mūnis u sevdā-ile yār oldu yine
2. Rūz-ı bahtum ruhuñ mihri'y-le rüşen iken
Zülf sevdāsi'yla çün şeb-i tār oldu yine
3. Yine 'aşıkıların miñnetle öldürmek
Her zamān gamze-i hūn-riz ki kār oldu yine
4. Bulıban dide-i cilā tal'at tībānuñdan
Gün yüzün karşısına āyine-dār oldu yine
5. Baña şimden girü ne derd-i ser-i leyl ü nehār
Dile çün zülf ü ruhuñ leyl ü nehār oldu yine
6. 'Anberin sünbülüñe olalı meşāta şabā
Nice cān u dil ayağıña nişār oldu yine
7. Ser-nüviştin bu **Vefāyi'**nün iden baña 'ayān
Şafha-yı gülde hatt-ı müşk-i ğubār oldu yine

12.23

fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

1. Nefes-i bād-ı şabā hem-dem-i cān oldu yine
Zülf-i dil-dār meger müşk feşān oldu yine
2. Ey perī devr-i kamerde n' için şüh gözün
Fitne-engiz idüp aşüb-ı cihān oldu yine

22 11 64a-65a

23 12 65a-65b

3. N'ola Mecnûn gibi ger olur isem hayrete gark
Her yaña şuret-i Leylî çü 'ayân oldu yine
4. Ahter-i bahtına ruhuñ mihr muqâbil olmuş
Sezerem burc-ı sa'âdetde kırân oldu yine
5. Berg-veş bād-ı belâ itmişken h'âb-âmîz
Dem-i 'İsî dil-i pejmürdeye cân oldu yine
6. Ğonce-i dilde meger oldu nihân hurde-derd
K'ışı cân bülbülünñ âh u figân oldu yine
7. Bu **Vefâyî** dün ü gün süsen-i âzâde gibi
Vaşf-ı hâlinde dilüñ raṭb-ı lisân oldu yine

13.24

fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

1. Tal'atun gibi kamer ol şeb-i gîsûda degül
Kand-ı pākîze lebün gibi mey âlûde degül
2. Küşe-i gülşen inen nergisünñ h'âbuñ
N'îçün ol şüh-ı cihân bir nefes âsûde degül
3. Beñzer ol âteş-i ruhsâr yaqar dâne-i müşki
Uşbu haṭṭ-ı düddur anuñ eşeri dūde degül
4. Dūd-ı âhumdur iden saqfını Nîl-i felekün
Lâciverd-ile yaqındür kim ol endūde dügöl
5. Çün qabül-ı nefes itmege kemer-beste durur
Bes **Vefâyî** bu neyün nâlesi bî-hûde degül

14.²⁵*mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün*

- - + / - - + + / - - + / - - + +

1. Ol uds-i řāhidine kim bağlamış niķābı
Kim gizlemiş sehābuñ altında āfitābı
2. şol ihrenüñ gülinüñ kim virdi reng u bŷyın
şol zŷlf-i sŷnbuline kim virdi pi ŷ tābı
3. Bīmār-ı cān lebŷñden bir atre şerbet nŷř
İtse su'al anuñŷn kimdŷr viren cevābı
4. Otaė-ı dilde urdı ħŷsnŷñ ħayāli bir bezm
K'anuñ řarābı ħŷndur nuķlı ciğer kebābı
5. Ey ħŷsn nev-bahārī ħaddŷñle 'arızuñdan
Uş lāle-zār-ı eřmŷñ oldu revāne ābı
6. Dem-sāz-ı 'ařķdur ney gŷřına sŷyle rāzuñ
Ey perde-sāz-ı muŗrıb ter-nağme dŷz rŷbābı
7. Olsa Vefāyi pinhān yār āřikār olur ŷn
Ma'řŷķ ihresinŷñ 'ařıķ durur ħicābı

15.²⁶*mefā'ŷlŷn mefā'ŷlŷn fe'ŷlŷn*

+ - - - / + - - - / + - -

1. Dile derd ŷ gamuñ dermān bağışlar
Tene zaħm-ı ħadengŷñ cān bağışlar
2. ılıcaķ arb-ı 'ařķuñ kŷřtesine
Ne cān kim 'ŷmr-i cāvidān bağışlar

²⁵ 14 68a-68b²⁶ 15 69a

3. Şabā beñzer irişür Mışr-ı cāndan

Ki bŷy-ı Yŷsuf-ı Ken ‘ān bağışlar

4. Dehānuñ yār-ı la lŷñ teşnesine

.....

16₂₇

fā ‘ilātŷn fā ‘ilātŷn fā ‘ilātŷn fā ‘ilŷn

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Mest ider uş cānumuz bir nergis-i ālŷde-h‘āb

Hŷn-ı dilden kıldı cevriñ cām-ı çeşmŷm pŷr-şarāb

2. Tā ki ser-tāb eyledŷñ zŷlfŷñ haddŷñ ŷstine uş

Oldı zŷr-i şebde ey dil-dār pinhān āfitāb

3. Çŷn şehāb oldı iyā hŷrşŷd-veş mŷşkŷn şaçŷñ

Ne ‘acep hŷrşŷde ger sāye şalarsa bu şehāb

4. Şun ‘-ı hālhq gāh kıılır la ‘l-i lŷlŷ-yı şadef

Ki ide gŷl-berg ŷzre sŷnbŷl-i terden niķāb

5. Tā kim ol şŷrŷn dehāndan kām-ı dil itdŷm su ‘āl

Dutdı dendāmı ‘yla la ‘lini zihŷ hāzŷr-cevāb

6. Fŷkr hārc itdŷm bilŷñe bağılanır hŷş-ı hayāl

Dişlerŷñ yād itsem olur nazm-ı lŷlŷ-yı hoş-āb

7. Tā kim oldı her ser-i mŷyuñda derdā cān u dil

Bildi ol mŷdan **Vefāyŷ**’nŷñ şehā uş gŷñli tāb

17.28

fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

1. Yine yüzüñ güline sünbülün niķâb olısar

Yine bu şişe-i çeşmüm tolu gül-âb olısar

2. Hâyâl-i şol hařtuñuñ âb-gün-ı 'ızâruñda

....

3.3. Sâfi Divanı Neşrinde Bulunmayan Beyitler

Mecmuadaki 5 gazele ait 6 beyit Sâfi Divanı'nın neşrinde bulunmamaktadır:

Kaşd idelden la'line yârün raķîb-i kec-dehen

Ol ķadr taşlarıydı k'âğzında dendân ķalmanı (27a, b.5)

Dürr-i eşküm hâk-i pâyüñe nişâr olmağcün

Ķanlara batup bu dem deryâ-yı 'ummândan gelür (40a, b.3)

Açsa ağızı hoķķasını dürr ü gevher şaçılur

Yumsa la'li dürcini dürr-ile mercân gizlenür (43a, b.4)

Her taraşdan güller üzre tâze sünbüller çalup

Nergisi ķıldı müsaħħar kâkül-i müřķin-i dost

Âb-ı 'ârızda yatar mânend-i mâr u geh şurur

Âteş üzre cün semender kâkül-i müřķin-i dost (71a, b.3-4)

Gün yüzlülerün nâzi beni yaķmaya ey dost

Ger sâye-i dîvâruñ ola püřt-i penâhum (75b, b.4)

4. Sonuç

Kültür tarihimizin önemli ürünlerinden olan mecmualar, edebiyatımızın hakkında sınırlı bilgiye sahip olunan temsilcilerinin tanıtılması için önemli bir yere sahiptir. İncelemeye konu edilen mecmua, nazire mecmualarında dokuz gazeli tespit edilen Vefâî'nin hayatı ve edebî kişiliğı ile ilgili yapılacak çalışmalar için daha çok veri sunmaktadır. Mecmuadaki bir gazele göre Mevlana Vefâî, Sultan Murad Han'ın saltanatında -muhtemelen II. Murat Dönemi- Osmanlıya gelmiş; tasavvuftan da yararlanarak âşıkâne gazeller kaleme almış bir sanatçıdır. Şairin erken dönemde yazdığı değerlendirilen şiiirlerinde daha tasvirici bir anlatımı varken gittikçe biçim ve içerik açısından daha uyumlu, âhenkli bir üsluba sahip

olduğunun izleri sezilmektedir. Tek tanıklı şiirleri tespit edilen diğer sanatçı Sâfi'nin ise divan neşrine eklenebilecek nitelikte dokuz yeni gazeli çeviri yazıları ile sunulmuştur.

Mecmuaların metin neşri çalışmalarında önemli bir işlevinin olduğu fikri yaygınlık kazanmaktadır. İncelenen mecmuaya benzer, sınırlı sayıda şairin eserlerinden parçalar ihtiva eden mecmuaların neşir çalışmaları için ne ölçüde güvenilir olduğu konusunda bir yaklaşım önerisi sunulmaktadır: Mürettibin tutumunu belirlemek, başvurduğu kaynakların güvenilirliğini saptamak amacıyla -varsa- birinci elden kaynaklara, divanlara ya da mecmualara başvurulmuştur. Şiirleri derlenen iki sanatçının, Ahmed Paşa ve Mahmud Paşa'nın, tespit edilen birer divan nüshası ile mecmua arasında yakın bir ilişki tespit edilmiştir. Söz konusu nüshalar divanların tenkitli neşirlerinde de kullanılmıştır. Ulaşılan bulgu, eserin metin neşri çalışmalarına kaynaklık etmesi bakımından araştırmacılara bir dayanak sağlamaktadır.

Mecmuanın mürettibinin şairlere yaklaşımı, şiir incelemeleri ve neşir çalışmaları için önemini artırmaktadır. Ayrıca tertibi bakımından mecmuaların tasnif çalışmalarına katkı sağlayacak niteliktedir. Divan edebiyatının yakın dönemde, çevrede yaşamış, devlet kademelerinde görev almış temsilcilerinin eserlerinden parçalar içerdiği için de dönemin edebî zevki hakkında fikir vermektedir.

Kaynakça

- Aydemir, Y. (2001). Şiir Mecmuaları ve Metin Teşkilinde Mecmuaların Rolü. *Bilig*, 19(2), 147-154.
- Gürbüz, M. (2012). "Şiir Mecmuaları Üzerine Bir Tasnif Denemesi". *Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, (Hazırlayan: Aynur, H. vd.). İstanbul: Turkuaz Yayınları
- Gıynaş, K. A. (2017). *Pervâne Bey Mecmuası*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- İsen, M. (1997). *Sehi Bey Tezkiresi Heşt-Behişt*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kadaş, S. (2022). *Ahmed Paşa Divanı: Tenkitli Metin-Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Kılıç, A. (2012). "Mecmua Tasnifine Dair". *Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, (Hazırlayan: Aynur, H. vd.). İstanbul: Turkuaz Yayınları.
- Kufacı, O. (2006). *Adni Divanı ve Adni Divanı'nda Benzetmeler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köksal, M. F. (2017). *Mecma'u'n-Nezâ'ir (İnceleme-Metin)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Morkoç, Y. (2003). *Eğridirli Hacı Kemal'in Câmî'ü'n-Nezâ'ir'i (Metin ve Mecmua Geleneği Üzerine Bir İnceleme)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi.
- Olgun, T. *Veliyyüddînoğlu Ahmed Paşa Dîvânı'nın Nesre Çevrilişi*. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi. F. S. Türkmen, No. 85.
- Sevgi, A., Sevindik, H. (2016). *Sâfi Dîvânı*. Konya: Palet Yayınları.
- Tarlan, A. N. (1966). *Ahmed Paşa Divanı*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Tekindağ, Ş. (2003). Mahmud Paşa. *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 27, s. 376-378). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mahmud-pasa>

Ek

Mecmuadaki gazellerin matla dizini

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Sıra	Şair	Gazelin Matlası	Vezin	Açıklama
1	Ahmed Paşa	Bir varağ kâğıd ile yâr beni yâd idicek Bu şevâbı bulamaz biñ kılın âzâd idicek (7b)	fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün	APD, G.169
2	Adnî	Şekerün zehresini şehd-i lebün çak eyler Kamerün çihresini mihr-i ruhuñ hâk eyler (8a, 9b, 10a)	fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün	AD, G.10
3	Adnî	Gördüğümce 'anberin zülfi ruh-ı dildârda Mâr-ı müşg-efşân yatupdur sanuram gülzârda (10a-11a)	fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün	AD, G.81
4	Adnî	Mihrün-ile âhum ey meh-rü Süreyyâ'dan geçer Eşk-i çeşmüm kıatresi mevc urdu deryâdan geçer (11a-11b)	fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün	AD, G.4
5	Adnî	Seher yüzine habibün çü zülfi-şâm irişür Şikâr-ı mürğ-ı dil için hezâr dâm irişür (11b, 12a, 58b)	mefâ' ilün fe' ilâtün mefâ' ilün fe' ilün	AD, G.9
6	Adnî	'Âlemün dürr ile la'lin gözlerümden şalmışam Tâ ki 'aşkuñ bahrine gavvâş oluban talmışam (58b-59a)	fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün	AD, G.57
7	Adnî	N'idem ki hayâl-i nemek-i şeker-i nâbuñ Göstermez olupdur gözüme yüzini h'âbuñ (59a- 59b)	mef' ülü mefâ' ilü mefâ' ilü fe' ülü	AD, G.51
8	Adnî	Kanğı dil tahtında kim 'aşkuñ senün sultân degül Bende-yi bî-derddür kim lâyıq-ı dermân degül (60a)	fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün	AD, G.88
9	Adnî	Cemâlün ta'n ider mihr-i münire Ruhuñ kıatındadır meh-tâb tîre (12b-13a)	mefâ' ilün mefâ' ilün fe' ülü	AD, G.79
10	Adnî	Nâzıklığı güle ruh-ı zîbâsı öğredür Serve şalınmağı kıadd-i bâlâsı öğredür (13a-14a)	mef' ülü fâ' ilâtü mefâ' ilü fâ' ilün	AD, G.8
11	Adnî	Gözüm görelî kâmet-i serv-i revânuñ Me'vâ idindi cân u gönül asitânuñ (14a-14b)	mef' ülü fâ' ilâtü mefâ' ilü fâ' ilün	AD, G.91
12	Adnî	Ey gözüm gün yüzine rüşen nazar kıl dâ'imâ Likin ol çeşm-i siyâhından hâzer kıl dâ'imâ (15a-16b)	fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün	AD, G.2
13	Adnî	Zâhir oldukça yüzün mihrinden ey meh nûrlar Tağulur zülfün bigi ol dem şeb-i deycûrlar (16b-17a)	fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün	AD, G.13
14	Sâfi	Şânemâ mihr-i hacil tal'at-ı meh-rüyuñ ider Serv-i âzâdeyi bende kıadd-i dil-cüyuñ ider (17b)	fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün	SD, G.79
15	Sâfi	Yüri hey şive ile serv-i hırâmân idici Yüri hey hânde ile gonçayı hândân idici (76b- 77a, 15b)	fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün	SD, G.215
16	Sâfi	Şehründe şehâ bir nice vebâşlaruz biz Terk eylemişüz varlığı kıallâşlaruz biz	mef' ülü mefâ' ilü mefâ' ilü fe' ülü	SD, G.93

		(15b-16a)		
17	Sâfi	İzüñ tozı ki kıanlu gözüñüñ 'ilâcıdur Kühl-i cevâhiri kıo kim anuñ revâcıdur (18a-18b)	mef'ülü fâ'ilätü mefâ'ilü fâ'ilün	Tek tanıklı
18	Sâfi	Ta'n ider gülşene gül-gün yañağı dilberüñüñ Harf atar şekkere şırın tuțağı dilberüñüñ (18b-19b)	fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilün	Tek tanıklı
19	Sâfi	Yine cânâne ki keklık gibi bostânda seker Beñzer ol hürıye kim ravza-i rıçvânda seker (19b-20a)	fe'ilätün fe'ilätün fe'ilätün fe'ilün	SD, G.71
20	Ahmed Paşa	Yine bî-çäre gönül hasret ile yâra gider Dil ü cân şevkıñı 'arz itmege dildâra gider (20b-21a)	fe'ilätün fe'ilätün fe'ilätün fe'ilün	APD, G.60
21	Ahmed Paşa	Lâleyi pür-hün iden gülgün yañağıñ rengidür Nergisi bî-h'âb iden câzû gözüñ nirengidür (21a-21b)	fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilün	APD, G.68
22	Ahmed Paşa	Berg-i semenüñ lâle gibi hüb olacaqdur Mehtâb yüzüñ gün gibi maħbüb olacaqdur (22a-22b)	mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün	APD, G.50
23	Ahmed Paşa	Gönlüñ esir-i çâh-ı zenaħdân olup gider Bî-çäre n'eyesün yiri zindân olup gider (22b-23a)	mef'ülü fâ'ilätü mefâ'ilü fâ'ilün	APD, G.58
24	Ahmed Paşa	Ser-nâme-i cemâlüne kaşuñ nişân çeker Cân şafhasına ter raķam-ı dil-sitân çeker (23b-24a)	mef'ülü fâ'ilätü mefâ'ilü fâ'ilün	APD, G.80
25	Sâfi	Gün gibi 'ayân olalı ol tal'at-ı meh-veş Maħv oldu kıamer düşdi güneş cânına âteş (24b-25a)	mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün	SD,G.108
26	Sâfi	Yâ Rab ne perısın ki yüzüñ görse melekler Birâh ideler k'oda yana cümle felekler (25a-25b)	mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün	SD, G.82
27	Sâfi	Yine ol şüh-ı cihân hâtur-ı ğam-h'vârı şıdı Yine cân gevherini la'l durur yârı şıdı (26a-26b)	fe'ilätün fe'ilätün fe'ilätün fe'ilün	Tek tanıklı
28	Sâfi	Ğamzeñ ucından cigerde kıatrece kıan kıalmadı La'l-i can-baħşuñdan özge derde dermân kıalmadı (26b-27a)	fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilün	SD,G.208
29	Ahmed Paşa	Gördüm yüzüñi idimezem iy nigâr şabr Zülfüñ ğamından oldu baña zehr-i mâr şabr (27b-28a)	mef'ülü fâ'ilätü mefâ'ilü fâ'ilün	APD, G.83
30	Ahmed Paşa	Bâd işğıñ pāk iderken çeşmüme yaş añdurur Her dem âb-feşâñlığı saķķaya ferrâş añdurur (28a-28b)	fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilün	APD, G.66
31	Ahmed Paşa	Sîne ğamzeñ oķımı cân u cigerden güniler Dıde izüñ tozını nür-ı başardan güniler (29a-29b)	fe'ilätün fe'ilätün fe'ilätün fe'ilün	APD, G.43

32	Ahmed Paşa	'Aşıka cennet gerekmez şol ruh-ı zibâ yiter Hulle-i sündüs hayâl-i zülf-i 'anber-sâ yiter (30a)	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	APD, G.94
33	Vefâyî	...kulam ki dergeh-i sultâna gelmişem Mûram ki Sulţân Süleymâna gelmişem (63a- 30b)	mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün	Tek tanıklı
34	Vefâyî	Bu Vefâyî'nün güzeller gözgüsinden gördüğü Hüsni-i muţlakdur ki nürından gönül mesrûrdur (63b)	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	Tek tanıklı
35	Vefâyî	Lâleye ta'n ider gül yañağun yâ semene Zülfünüñ sünbülü hoş nükte ider yâsemene (63b-64a)	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	PBM, MN
36	Vefâyî	Cân-ı şîrîn lebüne mâyl idüğüne delîl Budur iy dost ki <i>el-cinsü ile 'l-cinsi yemil</i> (66a- 66b)	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	PMB, CN, MN
37	Vefâyî	Tal'atuñ gibi kamer ol şeb-i gîsüda degül Kande pâkizelik gibi mey-i âlûde degül (66b- 67a)	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	Tek tanıklı
38	Vefâyî	Rüşen it hüsünüñ ile âyinesin mihri ü mehiñ Mihriñün şem'ine yak meş'âlesin şubh-gehüñ (67a-68a)	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	PBM
39	Vefâyî	Ol kudsi-i şâhîdiye kim bağlamış niķâbı Kim gizlemiş sehâbın altında âfitâbı (68a-69a)	mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün	Tek tanıklı
40	Vefâyî	Dile derd ü gamuñ dermân bağışlar hadengüñ cân bağışlar (69a-69b)	mef'ülü mefâ'ilün fe'ülün	Tek tanıklı
41	Vefâyî	Âh kim cân u gönül haste vü zâr oldu yine Derd-ile münis u sevdâ-ile yâr oldu yine (64a- 65a)	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	Tek tanıklı
42	Vefâyî	Nefes-i bād-ı sâbâ hem-dem-i cân oldu yine Zülf-i dil-dâr meger müşk-i feşân oldu yine (65a-65b)	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	Tek tanıklı
43	Vefâyî	Ġaybdan şehd-i mey-i şîrîn tudağun âmedini Yohsa tahsil-i kıddüne taze raţbdür medeni (30b-31b)	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	Tek tanıklı
44	Vefâyî	Zülf ü dendân u kaşuñdan yine şekl-i hüsni Görelî cân u gönül istemez illâ ki seni (31b-32a)	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	Tek tanıklı
45	Vefâyî	Sâķi şıfat ele ger ayag ala lâleler La'l-i revân pür ola 'aķiķ piyâleler (32a)	mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün	Tek tanıklı
46	Vefâyî Belî belâ bile bağlandı 'ahd-i ruzi elest (32b)	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	Tek tanıklı
47	Vefâyî	Ey ki gülden lâle-yi ruhsâruñ aldı âb-rü Gördi zülfün destesin itdi benefşe-i ser-fürü (32b-33b)	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	Tek tanıklı
48	Vefâyî	Ey cemâlün pertevinden çihre-i hürşid zerd	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	Tek tanıklı

		Huld bâği gülşeninden hüsünüñ bir berg-i verd (33b)		
49	Ahmed Paşa	Çeksün müdām nergis-i mestüñ şarâb-ı nâz Kim geldi hüsñ bezmine maḥmûr-ı ḥvâb-ı nâz (24a-34b)	mef'ülü fâ'ilätü mefâ'ilü fâ'ilün	APD, G.111
50	Ahmed Paşa	Râz-ı dehenüñ beyâna şıgmaz Yoḥ yoḥ ne beyân gümâna şıgmaz (35a-35b)	mef'ülü mefâ'ilün fe'ülün	APD, G.126
51	Ahmed Paşa	Ḥaḳ dehānuñ ḥoḳḳasın la'-i şeker-nüş eylemiş Küt-ı cān olmağ için yâḳûti dūr-püş eylemiş (35b-36a)	fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilün	APD, G.133
52	Ahmed Paşa	Ol şanem kim Leylî-i zülfin girih-gir eylemiş Raḥm idüp Mecnûnna tedbîr-i zencîr eylemiş (36a-36b)	fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilün	APD, G.134
53	Ahmed Paşa	Ol serv-i nâz nâza daḥı nâz ider dirîğ Ehl-i niyâza merḥametın az ider dirîğ (37a-45b)	mef'ülü fâ'ilätü mefâ'ilü fâ'ilün	APD, G.143
54	Sâfi	Zülfüñ ḥağidup gönümi sevdâya düşürme Âşüfte vü sergeşte idüp pâya düşürme (37b-38a)	mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün	Tek tanıklı
55	Sâfi	Sünbülün berg-i gül üzre târ-u-mâr olmağ neden Nergisün her güşede mest u ḥumâr olmağ neden (38a-38b)	fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilätün Fâ'ilün	SD, G.145
56	Sâfi	Şaldı cān mülkine leşker zülf-i pür-servdâ-yı dost Kıldı ser-tâ-ser musaḥḥar zülf-i pür-servdâ-yı dost (39a-39b)	fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilün	SD, G.14
57	Sâfi	Her ḥadeng-i ğamze kim ol çeşm-i fettāndan gelür 'Ayn-ı devletdür ḳo gelsün her ne kim andan gelür (39b-40a, 42b)	fâ'ilätün fâ'ilätün Fâ'ilätün fâ'ilün	SD, G.61 3. beyit divanda yok.
58	Sâfi	Her ḳaçan kim nâz idüp ol şüh cānân gizlenür Eyle şan kim gün dutılır mâh-ı tâbân gizlenür (42b-43a)	fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilün	SD, G.85 4. beyit divanda yok.
59	Sâfi	Ne cānsun kim saña cānân dimişler Gönüller taḥtına sultān dimişler (43b-44a)	mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün	SD, G.80
60	Sâfi	Ne yürekle vara cān bülbülü gülzâra yaḳın Ki görür bir gül-i nevesteyi biñ ḥâra yaḳın (44a-44b)	fe'ilätün fe'ilätün fe'ilätün fe'ilün	SD, G.167
61	Sâfi	Dilâ sen ol şanem-i dil-peḳîri gördün mi Emîr-i hüsñ-i şeh bî-naḳîri gördün mi (44b- 45a)	mefâ'ilün fe'ilätün mefâ'ilün fe'ilün	Tek tanıklı

62	Ahmed Paşa	Âh kim 'ömrüm cihân mülkinde cânânsuz geçer Ben cihân mülkin n'iderem çün ki cân ansuz geçer (57b-58a)	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	APD, G.100
63	Ahmed Paşa	Öldürür gözlerün iy yâr elümden ne gelür Mest olupdur iki hün-h'âr elümden ne gelür (58a-41a)	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	APD, G.57
64	Ahmed Paşa	Kıldı 'aşkuñ beni âvâra elümden ne gelür Düşdüm ol zülf-i siyehkâra elümden ne gelür (41a)	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	APD, G.54
65	Ahmed Paşa	Kıldum belâ-yı 'aşk ile ben mübtelâ sefer Meşhürdur ki 'âşika yâ şabr u yâ sefer (41b)	mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün	APD, G.84
66	Ahmed Paşa	Şubh-gâhuñ yaqasın mihrün eli çâk eyler Mâh-tâbuñ yüzüñi şevkuñ odı hâk eyler (42a-60b)	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	APD, G.45
67	Ahmed Paşa	Bir sencileyin yâr-ı cefâ-kârı kimün var Bî-rahm u sitemkâr u dil-âzârı kimün var (60b-61a)	mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün	APD, G.48
68	Ahmed Paşa	Âhü gözün ki cânlara şîrâne kaçd ider Merdümlük ile gözler ü merdâne kaçd ider	mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün	APD, G.88
69	Vefâyî	Yüz vir şubh Vefâyî dildür şem'-i şehër Ger tebessüm ide bî-çâre ider cân teslim (62b)	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	Tek tanıklı
70	Vefâyî	Dil virelden berd-i şevk-i leb-i cânâneye ben Virmiş olam nice peymâne-i peymâneye ben (62b-63a)	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	Tek tanıklı
71	Vefâyî Lâ-cerem kendüye kendü nâzîr u manzur durur (63b)	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	Tek tanıklı
72	Ahmed Paşa	Zihî bidâyet-i hüsn-i haţuñ nihâyet-i luţf Yüzüñde hüccet-i hüsn ü sözüñde âyet-i luţf (45b-46a)	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	APD, G.144
73	Ahmed Paşa	Bir nefes ten çün düşe sevgülü cânından ırâk Kul gibidür kim ola devletlü hânından ırâk (46b-47a)	fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	APD, G.28
74	Ahmed Paşa	Piste-lebsin pistede lîkin şeker-güftâr yok Serv-çadsin servde ammâ ki hoş-reftâr yok (47a-47b)	fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	APD, G.149
75	Ahmed Paşa	Gülşen-i cennetde bitmiş bir gülün vardur senün Ol gül ucından hezârân bülbülün vardur senün (47b-48a)	fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	APD, G.153
76	Ahmed Paşa	Cihân güzelleri çün bî-vefâ imiş bildük Gönül vefâsuza virmek haţâ imiş bildük (48a-48b)	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	APD, G.169

77	Ahmed Paşa	Hey ne şîrîn-kârdur la'l-i şeker-rîzûn seniûn Hey ne müşkil fitnedür zülf-i dil-âvîzûn seniûn (49a-49b)	fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	APD, G.155
78	Ahmed Paşa	Efkâr-ı 'aşkuñ ile dil-efgâruñam seniûn Dermândeysin ki derde giriftâruñam seniûn (49b-50a)	mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün	APD, G.154
79	Ahmed Paşa	Şanemâ şanma ki senden uşanam gelmez iseñ Şem'-veş bezm-i hayâlünde yanam gelmez iseñ (50a-50b)	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	APD, G.170
80	Ahmed Paşa	Gün yüzünde ebr-i müşk-efşân tağılmış dostum Sâyesinde gülşene reyhân tağılmış dostum (50b-51a)	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	APD, G.200
81	Ahmed Paşa	Ser-nâme-i maḥabbeti cânâna yazmışam Ḥasret risâlesin varaḫ-ı cânâna yazmışam (51b-52a)	mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün	APD, G.204
82	Ahmed Paşa	Gül istedüm diken oldu yirüm ne çâre kılam Meger libâs-ı hayâtumı pâre pâre kılam (52a-52b)	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	APD, G.216
83	Ahmed Paşa	Hecrûn ile çok zamândur kim dil-efgâr olmışam Miḥnet ile âşinâ vü derd ile yâr olmışam (52b-53a)	fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	APD, G.205
84	Ahmed Paşa	Çün bilürsin kaşlaruñ yasına kurbân olduğum Sen baña göster hilâl ebruñı kurbân olduğum (53a-53b)	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	APD, G.194
85	Ahmed Paşa	Ḥikâyet-i ğam-ı hecrân-ı yârı mı diyelüm Şikâyet-i sitem-i rüzgârı mı diyelüm (53b-54b)	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	APD, G.213
86	Ahmed Paşa	'İşk taşın çınradan âh u fiğânumdur benüm Söylenen dillerde şimdi dâstânumdur benüm (54b-55a)	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	APD, G.192
87	Vefâyî	Mest ider uş cânumuz bir nergis-i âlüde-ḥvâb Ḥün-ı dilden kıldı cevruñ câm-ı çeşmüm pür- şarâb (55b-56a)	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	Tek tanıklı
88	Vefâyî	Yine yüzün güline sünbülün niḫâb olırsar Yine bu şîşe-i çeşmüm tolu gül-âb olırsar (56a)	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	Tek tanıklı
89	Sâfi	Dil-i Şâfi anı cân gibi nice sevmeye kim Gögden inmiş durur ol tal'at-ı zîbâya şeref (8b)	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	Tek tanıklı
90	Sâfi	Gözün âl-ile kaşuñ yâ karasın Gören bilmez daḫı ağ u karasın (8b-9a-69b)	mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün	Tek tanıklı
91	Sâfi	Pertev-i ḥüsnün düşelden şem'-i ḥaver üstine Çigzinür pervâne gibi mâh-ı envâr üstine (69b- 70b)	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	Tek tanıklı
92	Sâfi	Şaçdı bağ u râğa'anber kâkül-i müşğîn-i dost Kıldı âfâkı mu'aṭtar kâkül-i müşğîn-i dost (70b-71a)	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	SD, G.21 4, 5. beyitler

				divanda yok.
93	Sâfi	Yazılmış muşhaf-ı hüsnünde el-ħak Ğubâr-ı müşğ ile reyħân muħakħak (71a-72a)	mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün	SD, G.117
94	Sâfi	Cân virem sen dil-ber-i sîmîn-bere Virmeyem dil senden özge dil-bere (72a-73a)	fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün	SD, G.190
95	Sâfi	İy bād-ı şābā dur ser-i zülfinden elüñ çek Sevdāda yüz ağartmaduñ bār-ı ğamın çek (73a-73b)	mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ülün	SD, G.132
96	Sâfi	Ser-çeşme-i cāndur leb-i şîrîni velînüñ Āşüb-ı cihāñdur ħām-ı pür-çîni velînüñ (73b-74a)	mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ülün	SD, G.125
97	Sâfi	Şol pîr ölüsi dîr imiş oğlanum atum var Nökerlerüm öküş kamu yarağ u yetüm var (74a-75a)	mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ülün	Tek tanıklı
98	Sâfi	Yoluñda nedür iy meh-i bî-mihr günāhum K'eflāke irer şām u seħer nāle vü āhum (75a-75b)	mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ülün	SD, G.140 4. beyit divanda yok.
99	Sâfi	Āyine-i cāndur bugün ol şüret-i zîbā Rüşen görünür anda kamu naşş-ı dil-ārā (76a-76b)	Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ülün	SD, G.1

31. Hüseyin Cöntürk'ün eleştirmen kişiliğinin "Divan Şiiri Üstüne Denemeleri" kitabına yansımaları

Gürkan İLTER¹

APA: İlter, G. (2023). Hüseyin Cöntürk'ün eleştirmen kişiliğinin "Divan Şiiri Üstüne Denemeleri" kitabına yansımaları. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 410-422. DOI: 10.29000/rumelide.1331494.

Öz

Türk Edebiyatı'nın nesnel bir eleştirel düzlemde yeniden ele alınmasını ve bir bütünleştirme anlayışı içerisinde kurallaştırılmasının yolunu açan Cöntürk, öznel eleştiriye karşı nesnel eleştiriye savunan İngiliz-Amerika Yeni Eleştiri okulunun eleştiri yöntemini kendi yöntemleriyle edebiyatımıza harmanlayarak Türk eleştiri anlayışına yeni bir soluk getirmiştir. Ancak bugün Cöntürk'ün adına edebiyat eleştirisi alanında sıkça rastlanmamasının nedeni Türk Edebiyatı'ndaki öznel eleştiri anlayışının çoğu otoritelerce kabul edilmesi, nesnel eleştirinin mümkün olmadığı tezinin savunulması ve iyi eser anlayışında şair ya da içinde bulunulan dönemin etkisinin göz ardı edilemeyeceği kanısının çoğu kesimlerce kabul edilmiş olmasıdır. Ölümünden sonra edebiyat yazıları Ege Berensel tarafından derlenerek 2 cilt halinde "Hüseyin Cöntürk: "Çağının Eleştirisi" adıyla 2006 yılında, Divan Edebiyatı çalışmaları Haluk Aker tarafından "Divan Şiiri Üstüne Denemeler" adıyla 2013 yılında ve yine eleştiri ve eleştiri kuramı ile ilgili yazıları ise Eren Barış tarafından "Eleştirmenin Arzusu Hüseyin Cöntürk'ten Haluk Aker'e Mektuplar" adıyla 2015 yılında yayımlanmıştır. Bu makalede Hüseyin Cöntürk'ün gerek ismiyle gerekse şair veya dönemin eserler üzerindeki etkisiyle çoğu eleştiriye konu olan Divan Edebiyatı'na Yeni Eleştiri çerçevesini yani metinsel eleştiri yaklaşımını ve bu yaklaşımıyla diğer eleştirmenlerden farkı ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Hüseyin Cöntürk, Yeni Eleştiri, Divan Şiiri, Bines, Eleştiri

Reflections of Hüseyin Cöntürk's critical personality in his book "Essays On Divan Poetry"

Abstract

Cöntürk, who paved the way for Turkish Literature to be reconsidered on an objective critical plane and to be regulated within an understanding of integration, brings a new breath to the understanding of Turkish criticism by blending the criticism method of the Anglo-American New Criticism School, which advocates objective criticism against subjective criticism, into our literature with its own methods; However, the reason why Cöntürk's name is not frequently encountered in the field of literary criticism today is that the subjective criticism understanding in Turkish literature is accepted by most authorities, the thesis that objective criticism is not possible is defended, and the opinion that the influence of the poet or the current period cannot be ignored in the understanding of good work has not been accepted by most circles. As a matter of fact, nearly four thousand five hundred books, including his works on criticism, were donated to the Bilkent University Library by his family after his death. After his death, his literary writings were compiled by Ege Berensel and published in 2 volumes under the title "Hüseyin Cöntürk: "the criticism of age" in 2006, Divan Literature studies

¹ Dr., Hakkari Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı (Hakkari, Türkiye), gurkanilter@hakkari.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-7416-0694. [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 09.06.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1331494]

were published by Haluk Aker in 2013 under the name of "Essays on Divan Poetry" and his writings on criticism and criticism theory were published by Eren Barış in 2015 under the name "The Critic's Desire Letters from Hüseyin Cöntürk to Haluk Aker". In this article, it will be tried to reveal the framework of New Criticism of Divan Literature, that is, the textual criticism approach and the difference from other critics with this approach, which is the subject of most criticisms both by the name of Hüseyin Cöntürk and by the influence of the poet or the works of the period.

Keywords: Hüseyin Cöntürk, New Criticism, Ottoman Poetry, Bines, Criticism.

Giriş

Hüseyin Cöntürk, 1918 yılında İzmir'de dünyaya gelir. İlk ve orta öğrenimini İzmir'de tamamlar, 1941 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesini bitirir. 1952 yılında yol hidrolojisi eğitimi almak için Amerika'ya gider. Dönüşünden sonra Ankara Elektrik İşleri Etüt İdaresinde çalışır. İlk yazısı "Edebiyat ve Taylorizm" adıyla 1954 yılında Kaynak dergisinde çıkar. 1955 yılından sonra eleştiri ve inceleme yazıları Pazar Postası, Varlık, Yeni Ufuklar, Salkım, Yenilik, Ataç, Türk Dili, Yeditepe, Asım Bezici ve Turgut Uyar ile beraber kurduğu son altı sayısını Haluk Aker'in yönettiği Dönem (1963-1965) ve tek başına çıkardığı Yordam (1966-1969) dergilerinde yer alır. Bu dergilerinde Amerikan "Yeni Eleştiri" anlayışından esinlendiği nesnel eleştiri kavramı çerçevesindeki yazılarına yer verir. "Şairler Sözlüğü" adındaki dizi yazılarının çoğunluğunu Dönem ve Yordam dergilerinde yayımlar. Cöntürk, bu yazılarında özellikle genç kuşak şairleri eğitmeyi onlara rehber olmayı amaçlar.

1986 yılında emekli olan Cöntürk, Edebiyatçılar Derneği onur üyesi olmakla beraber; İnşaat Mühendisleri Odasının yayın organı "Türkiye Mühendislik Haberleri" nin yayın kurulunda görev alır. "Toplumsal Mühendislik" kavramını meslek odasının çeşitli platformlarında dillendirir. Ankara'da yaşadığı dönemlerde yayımcılık yapıp dergiler çıkarır; ancak "Yordam" dergisi kapandıktan sonra mühendislik derneklerine ait dergilerdeki birkaç yazı hariç yazı yayımlamaz. Nesnel eleştiri yönteminde metin çözümlemesine yazılarında çokça yer veren Cöntürk, edebiyat dışı öğelerden de faydalanarak eleştiri ve eleştiri felsefesi üzerinde çalışmalarda bulunur; ancak toplumbilimsel ve biyografik verileri dışladığı gerekçesiyle eleştirilir. Yaşamı boyunca hiç evlenmeyen Cöntürk, seksen beş yaşında böbrek kanserinden vefat eder. Ölümünden sonra edebiyat yazıları Ege Berensel tarafından derlenerek iki cilt halinde "Hüseyin Cöntürk: Çağının Eleştirisi" adıyla 2006 yılında, Divan Edebiyatı çalışmaları Haluk Aker tarafından "Divan Şiiri Üstüne Denemeleri" adıyla 2013 yılında; yine eleştiri ve eleştiri kuramı ile ilgili yazıları ise Eren Barış tarafından "Eleştirmenin Arzusu Hüseyin Cöntürk'ten Haluk Aker'e Mektuplar" adıyla 2015 yılında yayımlanır.

Hüseyin Cöntürk, 1960 kuşağının yetişmesinde büyük bir emek harcayan eleştirmenlerimizdendir. Nurullah Ataç ve Suut Kemal Yetkin'in eleştiri anlayışlarına karşı çıkmış eleştiriye bilimsel bir kimlik kazandırmaya çalışmıştır. Türk edebiyatındaki eski eleştiri tür ve yöntemlerini bir tarafa bırakıp metne dayalı; karşılaştırma, analiz ve bilimsel nesnellığe dayalı bir eleştiri türünü savunmuştur. Özlem Fedai, Hüseyin Cöntürk hakkında şu değerlendirmelerde bulunmuştur: "1950 sonrası Türk eleştirisinin önemli isimlerinden olan Hüseyin Cöntürk (1918-2003), bilim, felsefe ve edebiyat arasındaki ilişkileri nesnel olarak değerlendiren, "Bilimsel-Nesnel Eleştiri" (Akademik Eleştiri) denen eleştiri türünün kurucusu ve en önemli temsilcisi sayılabilecek bir eleştirmenimizdir." (Özlem, 2017, s.58).

Hüseyin Cöntürk, bir kuramdan hareket eden ve bu kuramı uygulamaya çalışan bir eleştirmenimizdir. Nitekim uygulamaya çalıştığı bu teori ve bu teorinin çıkış zamanındaki önemli işlevi dikkati çeken bir

konudur. Cöntürk, zamanın ruhunun kavramaya çalışan biridir ve bir eleştirmenin de çağdaş uygarlığı sezmesi gerektiğine inanır. Bu bağlamda edebiyat eleştirisi de her an kapanıma dönüşebilecek olan edebiyat ortamlarını yeniden yorumlamalı ve edebi açılımların önünü açabilecek sorumluluğu alabilmelidir. Bu bağlamda Cöntürk, Mahfuz Zariç tarafından da akademik eleştirinin hazırlayıcısı konumunda görülür. (Zariç, 2014, s.3). Türk edebiyatına yol gösterici bir rol üstlenen Hüseyin Cöntürk için İdris Ekinci: "50'li yıllardan 2000'li yıllara kadar -arada kesintiler olmakla birlikte-zamanındaki edebiyatın nabzını tutmuş ve Türk edebiyatının yoluna daha sağlıklı devam edebilmesi için çaba sarf etmiş değerli bir eleştirmendir." (İdris, 2010, s.25). İfadesini kullanır. Cöntürk ile ilgili Birgün Kitap'ta Ersun Çıplak: "Eleştirimizin 'uç beyi' Cöntürk, *Çağının Eleştirisi* ile sadece çağının değil, çağımızın da eleştirmeni olmayı sürdürüyor"(Ersun, 2014, s.8) değerlendirmesini yapmaktadır.

Cöntürk'ün eleştirmen kimliğini anlayabilmek için bu alanda yazdığı eserleri incelemekte yarar vardır.1954'ten sonra çoğu eleştiri ve inceleme yazıları, Asım Bezirci ve Turgut Uyar ile kurduğu Dönem dergisi ve tek başına yayımladığı Yordam dergisi başta olmak üzere dönemin birçok dergisinde yerini alır. "Şairler Sözlüğü" adlı dizi yazılarını çoğunlukla pay hakkı olduğu bu dergilerde vefatından sonra yayımlamıştır; yine sağlığında yayınlanmayan başka bir çalışması da "Eleştiri Sözlüğü" yazılarıdır. Cöntürk, bu yazılarında metinsel eleştiriye dayanarak eleştiri felsefesi üzerinde durur.

1. Hüseyin Cöntürk ve Yeni Eleştiri

Edebiyatımızda Beşir Fuad ile temelleri atılan "müspet ilim" kavramı Cöntürk'te "Bilimsel-Nesnel" kavramıyla hayat bulur. Cöntürk, her ne kadar 1960'lı yıllardan sonra edebiyatımızda bir durağan sürece girse de eleştiri türünde yapmış olduğu çalışmalarla akademik eleştiri türünün öncül isimleri arasına girmeyi başarır. Dönemin dergilerinde eleştiri türü üzerine yazdığı yazılarda özellikle öznel eleştiri kavramına karşı çıkmış olup eserlerin şair veya dönemle değerlendirilmemesi gerektiğini tamamen "Bilimsel-Nesnel Eleştiri" yaklaşımıyla ele alınması gerektiğini savunur. Cöntürk'ün eleştiri anlayışını anlayabilmemiz için öncelikle "Yeni Eleştiri" anlayışını irdelememiz gerekir.

Yeni Eleştiri yani New Criticism, Angolo Amerikan Biçimciliği olarak bilinir. Rus biçimciliği ile aynı düzlemde ortaya çıkmasına karşın defamiliarization (Rus Biçimciliğinde alışkanlığı kırma) pek yer tutmaz. Ayrıca Rus Biçimciliği, Yeni Eleştiriye göre metne daha teknik yaklaşıp. Yeni Eleştiri, metni incelerken biçim ve içerik ayırımına gitmeden bütünsel bir yaklaşım sergiler. En önemli temsilcileri Wimsatt, Wellek, Warren Beardsley, T.S. Eliot gibi eleştirmenlerdir. Bu yaklaşımda metin, kendi bünyesini oluşturan dinamiklerle değerlendirilir: "Edebiyat ahlaki ve toplumsal sorunlardan soyutlanan ve değerini okurda uyandırdığı zengin ve ahenkli bir yaşantıda bulan I.A. Richards ile şiiri şiir olarak okumak gerektiğini belirten T.S. Eliot, bu düşünceleriyle edebi metni ön plana çıkarırlar. (Moran, 2002,s.160). Yeni Eleştiri, temelini İngiltere'de atsa da Amerika'da daha yaygındır. Nesnel eleştiriye dayanan objektif kriterleri reddeden bu kurama göre edebi eser yazıldığı dönemden ve yazarından bağımsız değerlendirilmelidir. Biçim ve içerik açısından eserin değerlendirmesi konusunda Wellek, biçimbilgisinin dilbilimle iç içe olduğunu, metni incelerken bu unsurlar hakkında değerlendirme yapacak bilgiye sahip olunması gerektiği tezini savunur: "Biçimbilgisinin dilbilimle sıkı ilişkisi tartışma götürmez. Biçimbilgisi öğrencisi hiç kuşkusuz, dilbilgisinin tüm dallarını kapsayan -sesbilgisi, biçimbilim, sözdizimi, elbette sözcük bilgisi ve anlambilim- bir bilgisi olmadıkça işini yürütemez."(Wellek,1979,s.338); ancak bu anlayış beraberinde eleştirileri de getirir; çünkü şiire yapısal yönden bakılınca duygusal yönü ihmal edilir: "Şimdiye kadar, sanat eserinin özünü biçimde arayanlar, 'önemli olan söylenen değil, nasıl söylendiğidir'kuralına gelip dayanmışlardır. Ama nasıl söylendiği bir üslup sorunu olarak kaldıkça anlamın rolünü açıklamadıkça biçim-içerik iklisinden

kurtulmaz."(Moran,2002,S.164). Amerikan Biçimciler ise eseri incelerken estetik kaygının dışına çıkmadan eseri tabakalara ayırırlar; cümleler, sesler, anlam birlikleri gibi, yani eseri büyüklüğü bu tabakaların çokluğu ve derinlikleriyle bağlantılıdır. Rus biçimciler ise buna karşı çıkar. Tam da bu nokta da Yeni Eleştiri Rus Biçimcilerden ayrılır: "Ham bir muhteva ile onun üzerine geçirilmiş, tamamen harici bir şekil. Açıktır ki bir sanat eserinin estetik etkisi çoğu zaman onun muhtevasında bulunmaz"(Wellek & Warren,2005,s.116). Yeni eleştirmenler, metinde biçim ve içerik sentezini savunarak bu konuda ayrımı savunan Rus Biçimlerden ayrılmışlardır. T.S. Eliot da yine biçim ve içeriğin sentezini savunur yani ona göre de eser bir bütündür ancak birbirinden bağımsız nesnel öğelerden oluşur.

Yeni Eleştiri, metin merkezli değerlendirmeleri biçim ve içerik yönüyle incelerken yazarın amacıyla ya da biyografisiyle değerlendirmelere de kapalıdır. Sonuçta yazarın hangi duygularla yazdığını ne okuyucu ne de eleştirmen bilemez. Yeni Eleştiri'ye göre yapılacak incelemeler ya da değerlendirmelerde nesnellik büyük bir öneme sahiptir. Eleştirmen kesinlikle yargılarını değerlendirmesine katmamalıdır. Bu noktada J.C.Carlaui-J.C.Fillox da nesnellik konusunda şöyle düşünür: "Eleştiri de tarih gibi her çeşit tutkudan, çıkardan, partizanlıktan arınmış olmalıdır; eleştiri, düşüncelerden çok yetenekleri yargılamalıdır... Yansız eleştiri fikirden önce gelir"(J.C.Carlaui & J.C.Fillox, 1985,s.36). Cumhuriyet dönemi eleştirmenlerimizden Adnan Benk de eleştiride metin merkezli bir okuma ve nesnel ölçütlerden faydanılması konusuna dikkat çekerek eleştirilerde eser bahane edilerek birçok alakasız şeyden bahsedilmesini eleştirmiştir: "Edebiyat yapıtı, edebiyat dışı araştırmalara, toplumbilim, ruhbilim, tarih, sözün kısası edebiyat dışında her şeyle ilgili araştırmalara bahane edilerek temel amacından oldukça saptırılmıştır." (Benk, 2002, s.31-32).

Yeni Eleştiri, 1930 yıllarda başlayıp 1950'li yıllara kadar Amerikan Biçimciliği adıyla varlığını sürdürür ancak kendisine yapılan yazınsal açıdan(çevre ve tarihten soyutlanma) ve politik -ideolojik(eserin anlamının tek ve okurdan bağımsızlığı) açıdan eleştirileri de yanından ayırmaz.

1.1. Hüseyin Cöntürk'te Yeni Eleştiri'nin Varlığı

Hüseyin Cöntürk'ün eserlerine baktığımızda metni esas alan, metni kendi çerçevesi içinde değerlendiren, metin dışı öğelere yer vermeyen Yeni Eleştiri kuramına bağlı T.S. Eliot, I.A. Richards, A.Warren, R. Wellek, A.C.Breadley ve C.Brooks gibi yazarların etkilerini görmekteyiz. Cöntürk, *Eleştirmeden Önce*'de eleştiri kuramını; *Çağının Şairi*'nde ise şiir kuramını ortaya koyar ki bu metne dayalı bir yaklaşımdır, *Günlerin Götürdüğü, Turgut Uyar, Behçet Necatigil, Edip Cansever ve Divan Şiiri Üstüne Denemeler* adlı eserlerinde ise kuramın uygulamasını yapar. Tıpkı Yeni Eleştiri kuramının belirlediği ölçütlere uyararak şiirde biçim, öz, şiir-müzik ilişkisi, şiir dili ve şiirde anlam ölçütleri unsurlarıyla eserlerini meydana getirir: "Bizce asıl önemli olan metindir. Onun çözümlenmesinde semantik, dilbilim ve gramerden, yaşamakta olduğumuz dilden, edebiyat yapıtlarından, kültürü yapan her şeyden yararlanırız. Yararlanabilirsek yazarın kişisel durumlarından da yararlanırız, ama bunlar çoğunlukla metne dönük olmadıklarından bizi ilgilendirmez." (Cöntürk, 2006/b s.66). Cöntürk, eleştiride bir boşluk olduğu düşüncesini taşır. Bu boşluğun da edebi metni bilimsel ve nesnel yaklaşımla değerlendirilerek giderilebileceğini ifade eder. Değerlendirme yapılırken eleştirmenin izlenim veya içgüdülerden değil; tamamen bilimsel ve nesnel ölçütlerden hareket etmesi gerektiğini savunur. Eleştirmenin metni bağımsız bir yapı şeklinde ele alması gerektiğini vurgular ve eleştiriye bir sanat olarak görür.

Hüseyin Cöntürk, eleştiride Anglosakson yöntemini benimser. Yapıtı kendisiyle ve bazı kültürel verilerle birlikte kuşatma hedefindedir. Bunu yaparken bazı somut gerçeklere dayanır: "Cöntürk'e göre bir eleştirmenin edebiyat zevkinin olması gerekir ki, o da bilgiyle yaşayışla ve sezgiyle kazanılabilecek bir niteliklerdir. Beğeni gücü, tıpkı şiir yazma gücü gibidir. Ancak şiirin estetik ölçütlerin dışında çözümlenmesinin, anlam bilimsel ölçütlerin uygulanmasının gerekliliğini kuramsal yazılarında açıklayan eleştirmen; yeterli teknik bilgiye sahip olduğu için, edebî metni çözümlen, değerlendiren ve değerlendirmeye uygun içselleştirmeyi gerçekleştiren eleştirmenin yapısını da kendisi kurmuştur" (Dumanlı ve Kadızade, 2011, s.192-193). Cöntürk'e göre, Türkiye'de üç ana eleştiri çizgisi vardır: 1) Ataç'ta kendini bulan izlenimci(kişisel,duygusal)eleştiri 2) Bezirci, Cöntürk çizgisindeki nesnel, bilimsel(Bines) eleştiri 3) Ussal eleştiri(Cöntürk girişimi). "Türk edebiyatında eleştiri tarihini dönemlere ayıran Cöntürk, ilk dönemi Nurullah Ataç'ın temsil ettiği "Öznel Eleştiri" dönemi kabul eder ve bu döneme "Ataç'çı Tutum" adını verir. Bu dönemde duygular ve şahsi izlenimler ön plandadır. Cöntürk ikinci dönemi, izlenimlerden çok düşünceye, kurama ve çözümlenmeye değer veren bir dönem olarak niteler. Bu dönemin en çok anılan isimlerinin kendisi ve Asım Bezirci olduğunu dile getirir. Cöntürk'ün işaret ettiği üçüncü dönem ise, Ocak 1966'da kendisinin çıkardığı Yordam (Aralık 1969'a kadar 26 sayı çıkmıştır) dergisi ile başlayan dönemdir. Bu döneme "Ulusal Eleştirme Yöntemi" adını veren eleştirmen, bu Ulusalçı dönemde yazılan eleştirilerin çoğunun, okuyucudan çok "eleştirmen"e yönelik olduğunu dile getirir" (Fedai, 2017,s.61). Cöntürk, bu sınıflandırmaya ek olarak dördüncü bir kuşağı işaret eder. "Şu hikâyeci, şair iyi" demek yerine "şu şiir, şu hikâye iyidir" demek ve metni ortaya koymak gerekir. İşte bu düşünceyle bir dördüncü dönem oluşturulmaktadır (Cöntürk, 2006b: 24-30). Cöntürk'ün bahsettiği bu dönem, metin odaklı olup eleştiri, kişiye ve metne göre olmalıdır. Cöntürk, metne dayalı eleştiriyi savunurken eski eleştiri tür ve yöntemlerini de eleştirir. Ona göre karşılaştırma, analiz ve bilimsel nesnellik eleştirmenin olmazsa olmazlarıdır. Bines dediği(Bilimsel-Nesnel)eleştiri türünde eleştiri yapabilmek için bazı kıstaslar vardır:

1. Sağlam bir bilim anlayışı içinde bilimlerden mümkün olduğu kadar faydalanmak.
2. Sağlam bir mantığa dayanmak.
3. Eleştirel konuları bir tekne de yağurmamaya dikkat ederek her bir işlem ve olayın hakkını vermeye çalışmak.
4. Yargılarımızın gerekçelerini hazırlamak.
5. Eleştirel kavram ve işlemleri okuyucuya aktarabilecek bir dil ve teknik kullanmak.
6. Eleştirmenin ne dereceye kadar ve hangi alanlarda nesnel olabileceği anlayışına varmak" tır (Cöntürk, 2006b s.500).

Cöntürk, dile getirdiği bu kıstaslarla edebî metin inceleme uygulamalarını gerçekleştirirken eleştiri kuramını değerlendirme düşüncelerinden de ödün vermemeye çalışır. Cöntürk'e göre eleştiri, ayrı bir sanat dalıdır. Cöntürk, eleştiriyi şu şekilde tanımlar: "Edebiyata bağımlı olmakla beraber edebiyattan ayrı bir faaliyet koludur..." (Cöntürk, 2006b s.56). Yine bu tanıma ilaveten şu cümleleri de katar: "bir edebiyat yapıtının ne olduğunu bildirme ve değerini biçme diye kabul ediyoruz" (Cöntürk, 2006: 29)Tabii bu cümleler bizi, Cöntürk'ün eleştiriyi algılama noktasında metne ne kadar değer verdiğine ve Yeni Eleştiri kuramının ana felsefesine götürür. "Cöntürk'ün eleştiri anlayışı, temelde iki esasa dayanır: İlki, eleştirmenin edebî metin üzerine kurulan bir üst dil oluşu; ikincisi ise, metnin anlamının metin dış ölçütlere değil metnin kendine dayanmasıdır ki bu da Yeni Eleştiri anlayışıyla örtüşür (Dumanlı ve Kadızade, 2011,s. 188-189). Cöntürk, Yeni Eleştiri kavramını benimseyip yaptığı değerlendirmeleri bu kapsamda ölçütlenirse de bu kuramı savunduğuna dair doğrudan bir açıklaması yoktur: "Aslında hiçbir yazısında "Yeni Eleştiri" akımına bağlı olduğunu veya bu anlayıştan etkilendiğini doğrudan doğruya ifade etmese de Cöntürk'ün eleştiri ölçütleriyle Yeni Eleştirmenin ölçütleri büyük ölçüde örtüşmektedir.

Ayrıca "Yeni Eleştiri"nin en önemli isimlerinden olan Eliot, Richards, Warren Beardsley başta olmak üzere Wellek ve Wimsatt gibi sanatçıların düşüncelerinden etkilenmiş ve onları yazılarında anmış olması bu anlayışın izinden gittiğini göstermektedir" (Fedai, 2017,s.59). Cöntürk, eleştirinin nelerle ilgilenmesi gerektiğini, diğer bilimlerle nasıl bir ilişki kurması gerektiğini ve eleştirmenin rolünü açıklarken eleştiride olmazsa olmazın iş ayrıntısı olduğunu belirtir: " Biz, tutumca iş görürken sıçramayan bir eleştirmeden yanayız. Sıçramayan eleştirmede ilkin yapıtın özelliklerinin ne olduğunun ortaya konması gelir, sonra da bulunduğu anlaşılın özelliklerinin beğenilir cinsten olup olmadığına bakılarak yapıtın değerinin biçilmesi gelir.(...) Bu iki işi kimi zaman birlikte de yürütebilir. Ama birincisi yapılmadan ikincisine atlanmaz. Atlanırsa, bu, 'sorumluluk duygusu' zayıf olan bir eleştirme yazısı ile karşı karşıyayız demektir." (Cöntürk,2006,s.19)Böylelikle eleştirmenin iki görevi olduğunu bu görevlerin önemine de dikkat çeker. Cöntürk'ün bu yaklaşımlarla eleştiri alanına yaptığı en büyük katkısı eleştirinin bir edebi tür olmadığını göstermesidir.

2. Divan Şiirine Metinsel Eleştiri Yaklaşımı

Eleştiri, metin ve okur merkezli yaklaşımlar açısından modern ve geleneksel yaklaşım olmak üzere farklılıklar gösterir. Divan edebiyatının ismi, içeriği, etkilendiği diller, kullandığı mazmunlar ve hitap ettiği kitle hem edebiyat olarak eleştirilmesine hem de eleştirmenler tarafından uzun bir zaman ilgisiz bırakılmasına neden olur. Bu anlayış, zaman zaman divan şiirinin reddedine kadar da gider: "Araştırmacılar, Tanzimat döneminde eleştirinin merkezinde yeni edebiyatın inşasının ve Osmanlı divan şiirinin 'reddi'nin yer aldığı konusunda hemfikirdir" (Tuğcu, 2018, s.22).

Tanzimat dönemi gibi 40'lı yılların şiir hareketi olan Garip şiiri, kendinden önceki tüm şiir anlayışlarına karşı çıkararak divan şiirine muhalif olur. 1950'li yılların İkinci Yeni şiiri ile gelenekten faydalanma tartışmaları yoğunluk kazanır; ancak bu faydalanma örnekleri bile tepki alır. Nitekim İkinci Yeni şairlerinden Turgut Uyar'ın "Divan" (Uyar, 2000, s.123-180). adlı eseri yer yer olumlu eleştiriler alırken Asım Bezirci gibi dönemin önde gelen eleştirmenleri tarafından da olumsuz bir şekilde tenkit edilir. (Bezirci, 1996, 148-149). Zamanla yoğunlaşan bu tartışmalar, Divan Edebiyatı geleneğine karşı olanlar ve yanında olanlar olmak üzere iki tarafta toplanır: "Toplu bir şekilde baktığımızda Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatındaki divan şiiri tartışmalarında geleneğe farklı bakış açıları ile yaklaşan iki grubun olduğu görülür: 1.Geleneğe ve divan şiirlerinden şiirlerinde faydalanmaya bütünüyle karşı çıkanlar: Bu gruptaki isimler, gelenek kavramına daha çok ideolojik bir bakış açısı ile yaklaşarak, meseleyi gerici-ilericilik boyutuna çekmeye çalışmışlardır. Bu gruptaki bazı şairler, bazen bilinçli bazen de bilinçsiz bir şekilde, divan şiirinin cazibesine kapılmış ve divan şiiri unsurlarını şiirlerinde kullanmışlardır. Özellikle Cumhuriyetin ilk otuz yılı içerisinde divan şiirini bir bütün hâlinde tenkit eden bir nesil görürüz"(Tonga,2007,s.781). Divan edebiyatına dışarıdan da eleştiriler gelmiş ve Türk edebiyatında da Divan edebiyatı yaklaşımlarına önemli etkilerde bulunulmuştur. Bu eleştirmenlerin başında Elias Gibb gelir. Gibb, Türk edebiyatını çalışma alanı yapmış ve bu alanda ürünler veren bir bilim adamıdır; ancak bu eleştirilerini yaparken doğuda hiç bulunmadığı gerçeği de bir yerde durmaktadır. Gibb'in oryantalist bakış açısıyla yaklaştığı Divan şiiri eleştirileri Türk eleştirmenler tarafından onaylanmış Divan şiirinin İran Şiirinden beslendiği eleştirileri kabul görmüştür. Walter G. Andrews, *Şiirin Sesi, Toplumun şarkısı* adlı kitabında Divan edebiyatına karşı yapılan bazı söylemlerin asılsız ve yanlış olduğunu savunur ve bu söylemlerin günümüzde doğru kabul edildiğinin de altını çizer: "Bu alanın devleri konuştuğu zaman seslerinin yankıları yıllar boyu duyulmuş, başka sesleri beyhude ve gereksiz kılmıştır. Dahası, böylece dile getirilen yargıların birçoğu hem Türkiye'de hem Batı'da, politik kültürel ve ırkla ilgili bugün hala güçlü olan inançlardan beslenmiş, onlardan doğmuştur. Osmanlı kültürünün-artık tarihe karışmış bir kültürün- yorumlanışını sorgularken günümüzün kimi insanları için çok önemli öncülleri sorgulama

tehlikesi de baş gösterir. Osmanlı divan şiirinin yorumlanması, hep siyasal bir konu olmuştur ve bugün de öyledir. Divan şiirine ilişkin devraldığımız varsayımların birçoğunun politik niteliğini açıkça görüp kabul etmezsek, divan şiirinin anlamını ve işlevini yararlı bir şekilde 'anlama' yolunda ilerlediğimiz yanlısamasından kurtulamayız"(Andrews, 2000, s.27-28). Divan şiiri isminden başlayıp konusuna hatta hitap ettiği kitleye kadar her yönüyle tartışılırken kısaca tartışmaya kaynaklık edecek bilgileri de bir daha hatırlamakta yarar var. Genelde Divan edebiyatına, özelde Divan şiirine ilk eleştiriye Namık Kemal yapmıştır diyebiliriz. Namık Kemal eski şiiri eleştirip daha toplumsal faydaya dayalı bir edebiyatı savunarak bireysel bir çıkış sergilemiştir, divan şiirine ilk sistemli eleştiriye ise Recaizade Mahmud Ekrem yapmıştır: "İlk tepki, tamamıyla Namık Kemal'in omuzlarında görünüyordu. Tepki olmaktan çıkıp bir sistem çevresinde gelişen eleştirideki önemli isimse Recaizade Mahmud Ekrem'dir" (Kahraman, 1996, s.29). Namık Kemal ile başlayıp Recaizade Mahmud ile sistemli bir şekilde eleştirilere maruz kalan Divan şiirinin, zümre edebiyatı olduğu milli değil taklit bir edebiyat olduğu, neredeyse tüm şiirlerde aynı kavram ve aynı anlamları bünyesinde bulunduran mazmunların kullanıldığı, monotonluğu, mahbupçuluğu, meyciliği ve kelime oyunlarını temele alması gibi dile getirilen sorunlar bu sistematik tartışmayı daha da derinleştirmiştir. Bu eleştirilerin yanı sıra gayr-i insaniciliği, dar bir kalıba hitabı ve kaside türünün yaygınlığından dolayı dalkavukluğu olumsuz eleştirilerin başında geliyordu. Nitekim bu sınıflandırmalarda metinsel olarak bir eleştiri anlayışına rastlamayan veya bu sınıflandırmaları olumlu olarak gören yaklaşımlar da mevcudiyetini korumaktadır. Olumlu eleştirilerin başında devrin şartlarının değerlendirmeye alınması gerektiği ile ilgilidir.

Divan edebiyatının bulunduğu dönemin şartlarına uyum sağlıyor olması aslında diğer edebiyatlar için de geçerli bir nitelermeye sahip olduğu sonucunu da doğurur. Nitekim edebiyat eserleri dönemlerini yansıtan belirtiler gösterir: " Divan Edebiyatı'nın yetiştiği böyle kendine özgü bir dünyası ve o kültür çevresinin kendi iç özelliklerinin yansımasıyla ortaya çıkan ' sanat telakkisi', kendi kavramlarının çağrıştırdığı anlamlarla düşünüldüğünde, tam uyum göstermektedir" (Kahraman, 1996, s.332). Divan Edebiyatı toplumu yansıması açısından da bir araştırmacı için iyi bir kaynaktır: "Divan Edebiyatı şairleri de yaşadıkları toplumdan birçok izler taşıdıkları için, o günlerin araştırmasını yapan birisinin kaynakları arasında yer alabilmelidir" (Kahraman, 1996, s.333). "Her halde Lale devrini tarihten okumak, Nedim'in şiirlerini okumak kadar zevkli ve daha canlı değildir." (Aşkun, 1940, s.13). Divan Edebiyatı'na zümre edebiyatı olduğu ile ilgili eleştiriler yeri geldiğinde olumlu olarak da eleştiriler gelmiştir. Yani zümre edebiyatı olduğu için bir mektep olarak da nitelendirilmiş ve bu edebiyatın başka edebiyatlardan etkilenmediği varlığını uzun süre korumasının da problemlerini kendi içinde çözmesi olarak da değerlendirilmiştir. Divan Edebiyatı'na yönelik soyut ve tasavvufi bir öze sahip olduğu eleştirilerini bir kenara bıraktığımız zaman bu edebiyatı miras olarak gören kesimin genişliğiyle karşılaşırız; ancak tenkit alanında konular bir olsa da yaklaşımlar farklı olunca Divan şiirini metinsel olarak değerlendirmek bu tartışmaların sonunun gelmemesinden dolayı neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Bu noktada Cöntürk Divan şiirini metinsel olarak nesnel ölçütler çerçevesinde inceleyerek kendinden önceki sonraki çoğu meslektaşından ayrılmıştır. Özellikle 1960 yıllardan sonra metnin değeri arka plana atılmıştır bu durum Cöntürk'ün eleştirisinin önemini arttırmıştır: "Özellikle 1960'lı yıllardan sonra, ideolojik yaklaşım ve değerlendirmeyi ön plana geçiren tenkitçiler bir hayli çoğalmış, söz konusu zamanlarda sanat eserinin gerçek değerini ortaya çıkarmak yerine, daha çok övme veya yerme amacı güdülmüştür." (Gür, 2013, s.75).

Tanzimat'la birlikte Divan şiirinin konusuna, şekil özelliklerine, estetik algısına, diline ve hitap ettiği kitleye yönelik eleştiriler yapılmıştır. Gerek devlet yapısının değişimi gerek eski yeni çatışması, bu eleştirilerin sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır ve altı yüz yıllık bir geleneğe sahip olan bu edebiyatımızın eleştiri çevrelerinde yine yer edinmesi kaçınılmaz olmuştur. Doğu-Batı kavramları

kendini gelenekçi ve modern olarak eleştiri sahasında bulurken Divan şiiri bu sahada hak ettiği değeri göremez. "Aslında modern Türk edebiyatı oluşurken daha baştan beri şair ve yazarlar Divan şiirinin şiir sanatı bakımından büyüklüğünün farkındadır. Ancak edebiyata ve şiire sosyal bir işlev yüklenmesi, sanatçıların eskiyi dışlamayı yeni edebiyatta kendilerine yer bulmak için bir vasıta olarak kullanmaları, Divan Edebiyatı'nın nesnel değerlendirmesini daima engellemiştir" (Çakır, 2016, s.657). Cöntürk, Yeni Eleştiri yöntemiyle bu eseri bir araya getirerek Rus biçimcilerin metinsel eleştiri yöntemini uygulama fırsatı yakalamıştır. Cöntürk, *Divan Şiiri Üstüne Denemeler* kitabında beyitler aşık, sevgili ve rakip temelindeki "ilişkiler örgüsü" olarak sınıflandırılarak yani metin merkezli incelenmiştir. Divan şiirine metinsel yaklaşma konusunun edebiyatımızda kabul görmediği kesimleri de mevcuttur.² Bu noktada Cöntürk'ün : "Elimizde bulunan kaynaklardaki beyitlerden oranca kolay anlaşılabilirlerle ilgilendik. Seçmelerimiz onlardan yapıldı. Güç anlaşılır metinleri Türkçeden saymadık. Çeviri yapmayı işimizden saymadık" (Cöntürk, 2012, s.41) ,sözleri beyitleri ayıkladığı gerçekliğiyle Şentürk'ün eleştirisine katkı sağladığı söylenebilir. Hüseyin Cöntürk ve çevresi, edebiyat ortamının sürekli yorumlanabilmesi gerektiğini savunur; mevcut edebiyat ortamını ve uygulamalarını da bir kapanım olarak nitelendirir. Eser Gürson, Haluk Aker, Güven Turan gibi isimlerin oluşturduğu bu çevre, metin ağırlıklı yani metnin özerkliğine inanır: "Cöntürk ve çevresinin ortaya koyduğu eleştirinin hem o döneminin hem de şimdinin edebiyat ortamına yaptığı en önemli katkılardan biri, eleştirinin kavramsal dağarcığındaki indirgemenin ve şiddetin nesnesi olan metinle ilişkinin birinciliğini vurgulamalarıdır. Edebiyat metnini bir toplumun projesinin, ahlak anlayışının, katılmış bir biçim ilkesinin nesnesi olarak gören eleştiri yaklaşımlarına getirilen itirazlar bu çevrenin mesaisinin önemli bir kısmını almıştır. Eser Gürsoy'un Mehmet Kaplan eleştirisi, Hüseyin Cöntürk'ün Suut Kemal Yetkin, Nurullah Ataç, Fethi Naci eleştirileri ile örnekleyebileceğimiz bu tutumda, milliyetçi, ahlakçı, toplumcu ya da izlenimci eleştirilerde milli bilinç, ahlaki tutum, toplumcu duyarlılık ya da öznellik adına edebiyat metninin nasıl kurban edildiği başarıyla gösterilir" (Altuğ, 2006, s.83).

Cöntürk, eleştiride nesnelliği metin üzerinde uygulamaya çalışırken aslında öznelliği tamamen de reddetmez: "...yapıtın niteliklerini ortaya koyduktan başka, bu niteliklerden hangilerini iyi hangilerini kötü bulduğumuzu da açıklamaya yani değer ölçülerimizi de belirtmeye çalışmalıyız." (Cöntürk 2006, s.36). Ancak öznel yargıları en aza indirgemeyi ve bilimsel teknikleri kullanmayı ön planda tutmanın önemini de yine belirtmeden edemez. *Divan Şiiri Üstüne Denemeler* eserinde Divan Edebiyatı'na yaklaşımın belirlenmesinde bilimsel anlamda akademisyenlerin görüşlerinin önemini vurgularken, bazı akademisyenlerin de yer yer yaptıkları genellemeler yüzünden hataya düştüklerine de dikkat çeker: "Akademisyenler beyitler arasında gezerken çoğunlukla genellemeye kayma eğiliminde olduklarından ayrıntıya inmezler, istisnalarla karşılaşınca geçitirirler" (Cöntürk, 2012, s.41). Bu noktada "Divan Şiiri Üstüne Denemeler" kitabında Cöntürk bu ayrıntılara inmiş beyitlerde geçen rakip, sevgili ve âşık kavramlarını nitelikli bir şekilde incelemiştir. Bölüm bölüm olarak yaptığı sınıflandırmalarda öncelikle kavramlar üzerinde tanımlamalar yaparak örneklendirmeler ile bu tanımlamaları güçlendirmektedir.

² Mesela Atilla Şentürk, Batılı kuramlarla divan şiiri çözümlenmelerine bütünüyle karşı çıkan araştırmacılarıdır. "Batılı ve modern kuramlarla eski metinlere yaklaşılmaya çalışmak, zaten anlaşılmasında zorluk çekilen bu metinleri iyice içinden çıkılmaz hale getirmekten başka bir işe yaramaz... zaten oldukça zor ve girift olan bu konular ilgisiz bir takım kuramlarla içinden çıkılmaz ve hiç anlaşılmaz hale getirmeyi doğru bulmuyorum" Şentürk bu tür bir çözümlenmeyi şimdilik bir lüks olarak görmektedir. Bkz: Ahmet Atilla Şentürk'le yapılan söyleşi, söyleşi yapan Nilay Özer, *Yasakmeyve Dergisi*, Ocak-Şubat 2005, S. 12, s. 50,51. Şentürk, bu söyleşisinde Walter Andrews'in divan şiirini modern kuramlarla okumak gerektiği görüşünü de eleştirmekte ve yabancıların bu metinlere nüfuzuna pek de inanmadığını söylemektedir. Andrews'in bu konudaki görüşleri için *Yasakmeyve dergisinin* 11. sayısı olan *Divan Şiiri özel sayısına* ve Walter Andrews, "Osmanlı Gazel Estetiğine Yeni Bir Bakış", *Kaşgar Dergisi*, Haziran 1998, c. 4, adlı makalesine, ayrıca Andrews'in benzer görüşleri ve bu konudaki daha geniş değerlendirmeleri için ayrıca şu eserine bakılabilir: Walter G. Andrews, *Şiirin Sesi*, *Toplumun Şarkısı*, (Çev: Tansel Güney), İletişim Yay., İstanbul, 2000

"Divan Şiirinde Rakip" bölümünde üçlü ilişkinin ikilide odaklanışına değinerek, şu cümlelerle rakibi tanımlamaktadır:

"Âşıkla rakip, yapıları gereği, birbirini kötüler, hemen her zaman çatışma halindedir. Rakibin söylem açısından girdisi çıktısı şöyledir:

-Rakip sözcüğü, incelememizdeki kullanılışıyla bir terimdir. Birkaç anlamı(kavramı) içerir.

-Bu kavramlar başka sözcükler de terimleşerek, tıpatıp deyimleyebilir.

-Bazı sözcükler, kendi ana anlamını korurken, bağlama göre, rakip anlamını da yüklenir" (Cöntürk, 2012,s.55).

Rakip kavramını tanımladıktan sonra da beyit üzerine metinsel incelemesini devam ettirir. Böylelikle objektif eleştiriyi odağa oturtur:

Havf eder sanma makallerde Necatiden rakib

Padişahım bellidir kim seg gedadan korkmaz

(Necati,284)

"Bu beyitte Necati, kendisine şöyle diyor: 'Rakip senden korkuyor sanma, köpek fakirden korkmaz ki.' Rakibi küçültürken, olayı sorun yapmadığını belirterek kendini avutuyor" (Cöntürk,2012,s.57-58).

"Divan Şiirinde İt" başlıklı bölümde sevgili, âşık ve rakip üçlemesine katılan 'İt' ögesine dikkat çeker. Çoğu kez 'seg' adını alan bu ögenin kahraman olarak görüldüğü beyitleri saptamaya çalışmıştır. Bu noktada; kahramanları, kimlikleri, ilişkileri(sevgili-it ilişkisi, rakip-sevgili ilişkisi, rakip-it ilişkisi) irdeleyen beyitlere yer verir:

Gel e Şeyhiyi esirge ki esir oldu sana

Girmeğim yok eşğin oldu mekânım bilesin

(Şeyhi,236)

"Şeyhi, sevgilisine, sana esir oldum, beni esirge, gidecek yerim yok, eşğin mekânım olacak, haberin olsun, diyor" (Cöntürk,2012,s.289). Cöntürk, " Divan Beyitlerinde Sevgiliyi Elde Etme Yolları"nı açıklarken beyitlerde geçen sevgiliye erişme, ulaşma, ele geçirme, tavlama, tanışma yollarının nasıl olduğunu beyitler üzerinden kanıtlamaya çalışır:

Kuyunda etmedikçe tahammül gedahğa

Kimdir aceb vesile bulan aşinalğa

(Nabi,1036)

"Âşık sevgiliyi görmek ve kendini göstermek için sevgilinin sokağında dilencilik yapar. Ona rastlarını diye mahalleyi de dolaşır. Sevgiliden bir iltifat görmek amacındadır. Sevgilinin güvenini kazanırsa ona itlik yapma şansı da doğabilir" (Cöntürk,2012,s.341). Divan şiirlerinde kimlik ve kişilik kavramları beyitlerinde önünde olanaksız gibidir. Söz güzelliğine bakılır şiirde ortaya çıkan kişiliğe pek önem verilmez. Beyitlerin sonlarındaki isimlerden ya da beyitler içindeki kişilik/kimlik veya iki kişilik/iki kimlik vurgusuna yine beyitler üzerinden örneklemelerle varır:

Ol yar ile ettiklerimiz cümbüşü تنها

Vallahi demem sana Halima kasekim var

(Halim/Kurnaz-Çeltik,290)

"O sevgili ile başbaşa yaptığımız eğlenceleri, vallahi sana söylemem Halim! Çünkü yeminliyim"(Cöntürk,2012,s.505) sözleriyle Cöntürk, şair grubunun dışında ise beyitte iki ayrı kimlik olduğunu savunmaktadır. Çözümlemelerini yaparken "Divan Şiirinde 'Metin' İzleği" bölümünde bu konuya dikkat çekmekle beraber Divan metinlerine beyitlerden bakışı bizlere sunmaktadır:

Nüsha-i aşkın gönül şerh-i mezayasın bilir

Harf harf esrar-ı tesir ü tevellasın bilir

(Hersekli Arif Hikmet/Özgül I,157)

"Şair burada metin yerine nüsha sözcüğünü kullanmış. Aynı işi evrak, evrak, mecmua, divan, kitap gibi sözcüklerin de gördüğünü biliyoruz. 'Gönül aşk metinlerini şerh etmenin meziyetlerini bilir. Harf harf şerh ettikçe Allah'ın dostça yaklaşarak, içe işleyerek sırlarını verdiğini bilir" (Cöntürk,2012,s.548).

Divan şairleri beyitlerinin birçoğunda kullandıkları 'aşk' olgusuna arada akılı ya da aşk akıl çatışmasını da eklemektedirler. Cöntürk, aşkla akıl arasındaki ilişkileri konu edinen beyitlere "Aşkla Akıl Çatışması" bölümünde yer verir:

Akl manidir safa-yı aşka mest-i şevk olup

Sen dağıtsan zülfü ben akılı perişan eylesem

(Ruhi,853)

"Ruhi: 'Aşkın mutluluğuna akıl engeldir. Sen şevkten mest olup saçlarını dağıtsan, ben de akılı perişan etsem!'" (Cöntürk,2012,s.573).

Aşk sevgili, rakip ve aşık sevgilisi arasında gidip gelirken sevgiliyi her zaman öven, onun her cefasını baş tacı eden aşıkların yanı sıra sevgiliye karşı gelen aşıklar da vardır ve bu durumu Cöntürk "Sevgiliye Karşı gelen Aşıklar" bölümünde beyitler üzerinde örneklendirir:

Cevr eyleme meded bana ey na-huda teres

Mahşerde Hak sana bu benim zilletim sorar

(Esrar Dede,388)

"Esrar Dede, sevgiliye Allahsız teres diyerek hakaret ediyor ve ekliyor: Tanrı sana mahşerde bu horlanmış durumumu sorar" (Cöntürk,2012,s.591).

Sevgiliye karşı gelen aşıklar olduğu gibi, visal,vuslat, vasl istemeyen aşıklar da vardır bu durumu işleyen beyitler de:

Taliimde bu gönül her kime kim mayıl olur

Göremez bir gün onun mah-ı cemalin yıl olur

(Hayali,105)

"Hayali yıl geçiyor da sevgiliyi göremiyor, çünkü platonik yaradılışlıdır. Sevgiliden uzakta kalabiliyor. Ama suçu talihine veriyor" (Cöntürk,2012,s.606).

Cöntürk, beyit sınıflandırmalarını yaparken aşık olan kişinin kendini ve sevgiliyi övdüğü beyitleri 'ikili övgü kapsamında değerlendirip "Aşık Sevgiliyi ve Kendini Övüyor" bölümünde örneklendirerek bu yaklaşımı sergileyen beyitlere örnekler verir:

Dünyada cemalin gibi gülzar ele girmez
Gönlüm gibi bülbül ona ey yar ele girmez

(Şahi,127)

"Dünyada yüzün gibi bir gül bahçesi ele geçmez. Ey sevgili! O bahçeye gönlüm gibi bir bülbül de bulunmaz" (Cöntürk,2012,s.625).

"Divan Şiiri üstüne Denemelr" kitabının son bölümünde Cöntürk, Divan şiirinde sürekli güzeli öven şairden bahseder genelde sevgiliyle ters düşmeyen aşığın ters düşünce güzelliğiyle böbürlenene güzeli eleştiren beyitlerine yer verir ve bu bölümü de "Güzelliğine Böbürlenme" bölümünde sınıflandırır:

Hazer mağrur-ı hüsn olma hazer ey şuh-ı pür-nahvet
Ki hengam-ı seher te'sir-i ah-ı ateşin vardır

(İzzet Ali Paşa,184)

"Ey fazla kibirli güzel! Sakın güzelliğine böbürlenme. Ateşli ah çekmelerinin sabahları etkisi olur ha!" (Cöntürk,2012,s.638).

Cöntürk, sınıflandırmalar yoluyla yapmış olduğu metin çözümlemelerinde farklı beyit ve farklı şairleri kaleme alarak bu şairlerin beyitlerini belirlediği izlekler çerçevesinde incelemiş ve yorumlarına yer vermeden olduğu gibi kanıtlama peşine düşmüştür.

Cöntürk, eleştirilerinde tıpkı Warren, Richards veya Brooks da olduğu gibi eserin ait olduğu dönemle ilgilenmez ya da şairin dönemle ilişkisini kurcalamaz yani metin üzerinden bir sonuca ulaşmaya çalışır. Yapmış olduğu şair incelemelerinde de ait oldukları toplulukları baz almaz ve topluluğun ilkeleriyle şairleri değerlendirmeye çalışmaz. Nitekim Divan beyitlerini incelerken de bunu belirtmekten geri durmaz: "Divan çalışmamız, şairler üzerinde odaklanmıyor. Tersine şiir-merkezdir. Şöyle de diyebiliriz, beyitler şaire bakıp, şaire göre seçilmemiştir. O kadar ki çalışmamızdaki örneklerden şairlerin adı silinse bile uyguladığımız yöntem etkilenmeyecektir. Başka bir deyişle çalışmamız şair-sızmadır." (Cöntürk,2012,s.38) Bu çalışmada söz konusu gazeller seçilirken elde bulunan kaynaklardan alıntılar yapılmış; beyitler ilişki ve davranışlar bazında tespit edilmiştir. Cöntürk, eleştirilerde kullandığı bilimsel metotla nesnellik kavramını birleştirip Bines(Bilimsel-Nesnellik) kavramını savunmuş, bu noktada Nurullah Ataç 'ın "Öznel Eleştiri" ve Suut Kemal Yetkin'in savunduğu "Sanatsal Eleştiri" anlayışlarına karşı çıkmıştır. Nitekim Divan Edebiyatı üzerine yapılan eleştirilerden uzak kalarak Divan şiirini şairleri başta olmak üzere ne dili ne dönemi ne hitap ettiği kesimi yaptığı eleştiri yöntemine dâhil etmemiştir. Divan şiiri üzerindeki bitmek bilmeyen tartışmalara Öznel ya da Sanatsal eleştiri yöntemlerini de dahil ederek bu geleneğin kendisinden de bir darbe almasına izin vermemiştir. Cöntürk, eleştiri kavramı üzerine yaptığı tüm çalışmalarında geleceğe bir katkı sağlamanın yanında yeni nesil edebiyatçılara da rehberlik etmeyi şiar edinmiştir. Öznel eleştiri yaklaşımıyla Divan şiirine yaklaşımda metni baz almak neredeyse imkansızdır çünkü öznel eleştiride ele alınan ölçütlerle eser seçimi bazı metinlere haksızlık edilecektir. Cöntürk, Öznel eleştiriye karşı olsa da bu eleştiri yaklaşımını yok etme gayesi taşımaz; çünkü ona göre nesnellik, edebiyatın oluşumundaki mihenk taşlarındandır: " Bines, öznel eleştiriye azaltmaya çalışır. Lakin bunu yok etmek olarak algılamak da yanlıştır. Çünkü "öznellik" olmaksızın bir edebiyat olamaz (Cöntürk, 2006b: 69). Bu cümlelerle öznel eleştiri kavranma noktasındaki eksikliklere değinirken bir diğer eksikliği de çağdaşlığın kavranışında görür: "Yine Cöntürk'e göre, Bines'in ikinci sıkıntısı çağdaşlıktır. Çağdaş olmak, sadece çağın eserlerine yer vermek ve onları okumak, okutmakla olmaz. Yahya Kemal ile anılan bir çağdaş esere, Yahya Kemal'in eserine bakıldığı gibi bakılarak çağdaşlaşmaz.

Çağdaşlık, bakış ile gelir. Eleştirmen okuyucusuna yeni bir bakış açısı buldurmalıdır. "Nasıl çağdaşlaşacağız?" sorusuna ise, Cöntürk, "hayal gücü" cevabını verir. Hayal gücü öznelğin damgasını taşır. Anlamlar, yorumlar çoğaldıkça hem eleştirmeci, hem okuyucu, hem de yapıt değerine değer katar. Eleştirmeci, eleştirisinde diğer eleştirmenlerin öznelliğini gördükçe sapkınlıktan ve kapristen uzaklaşacaktır." (Fedai,2017,s.62) Cöntürk, Divan şiirine de çağdaş yöntemlerle yönelerek mazmun, izlek(tema) ve tip gibi kavramlar üzerinden metin tahlili yapmıştır. Genç şairlere rehberlik yapmaktaki amacı da budur. Yani çağdaş -her ne kadar sözlü olarak dile getirmese de- yani Yeni Eleştiri yöntemiyle dönem, şair veya okuru bir tarafa bırakmak şartıyla metin tahlili yaptırıp eserin gerçek değerini belirlemeye yöneltmektir. Beyitleri incelerken anlaşılmayan bazı terimleri açıklamaktan geri kalmayarak okurun daha iyi anlaması için yaptığı bu ayrımın nesnel eleştiriye katkı sağlayacağını şu cümlelerle anlatır: "Bir eleştirmecinin yazdığı yazı okurlarca anlaşılmalı ve anlaşılın şey eleştirmecinin demek istediği şey olmalıdır. Öyle olmazsa sanatçı ile okuyucu arasında sağlam bir bağ kurulmasını beklemek boşuna olur. Bizim gördüğümüze göre, birçok eleştirme yazıları, değil orta derece bir okurca, eleştirmecilerin kendilerince bile anlaşılacak durumdadırlar. Bu, (...)eleştirel kavramlara karşı kullandığımız kelime ve terimlerde bir birlik kuramayışımızdan ileri gelmektedir, düşüncesindeyiz. Aramızda terim birliğinin kurulmasına çalışılması, bundan ötürü, her birimizin ödevi olmalıdır. Ortak bir terim dilinin kurulabilmesi ise ancak terimlerin veya özel kelimelerin deyimlediği kavramların iyice bilinmesiyle mümkün olabilir." (Cöntürk, 2006a: 419-420).

Cöntürk'e göre gerçek şiirin bir tekniği, bir yolu olmalıdır. Her önüne gelen şiir yazmamalıdır. Böylelikle şiirlerden yığınlar oluşmaz. Ayrıca şiiri yazan şairin dünya görüşünden ziyade özel bir dünyası olması gerektiğine inanır. Divan şiirlerini metinsel olarak değerlendirirken bu kriterleri göz ardı etmez. Beyit seçiminde elindeki kaynaklardan faydalanırken beyitleri değiştirmeye çalışmaz yani güzel-çirkin diye nitelendirmez zaten beyitleri kişiler arası ilişkiler üzerinden değerlendirir: "Aktardığımız beyitlerde güzel/çirkin ayrımı yapmadık. Amacımız beyit aracılığıyla ilişkileri ortaya çıkarmaktır." (Cöntürk,2012,s.42). Cöntürk, beyitler üzerinde çalışırken yer yer Divan Edebiyatı'na yapılan eleştirilere de cevap verir nitelikte notlar almıştır. "Divan şiiri gerçeklerle yaşamla pek ilgili değildir, denildiği çoktur. İncelememiz, ele aldığı konu içinde, kahramanlar arasındaki ilişkileri yakından, ayrıntılarıyla ortaya koymaya çalışmıştır. Bir amacımız kullanacağımız örneklerin zamanındaki yaşamı 'ne kadar/nasıl yansıtıyor' sorusuna yanıt vermeği kolaylaştırmaktır." (Cöntürk,2012,S.45) Ayrıca objektiflik adına beyitleri seçerken tarihsel, mitolojik ve dinsel beyitlerden seçmemeye çalışmıştır. Kısacası oluşturduğu metinleri döneminin bakışıyla açıklamaya çalışmış, beyitlerin yazıldığı tarihsel ve toplumsal bağlamla ilgilenmemiştir. Cöntürk, bu yöntemle Divan Edebiyatı'na yapılan eleştirileri ve bu edebiyat üzerindeki tartışmaları kendi eleştiri anlayışıyla farklı bir pencereden bakmayı amaçlamıştır. Bu yöntemle Cöntürk, gerek okura dönük eleştiri gerek yazara dönük eleştiri veya gerekse döneme dönük eleştiri kavramlarına ve bu kavramlar üzerinden eleştiri yapan eleştirmenlerden farkını ortaya çıkarmıştır.

Sonuç

Hüseyin Cöntürk, geçmişle şimdiki arasında şiir ve şair anlayışının sistemli bir bilimsellik içinde bir bütün anlayışını olduğunu savunan metin eksenli eleştiriler yapan ancak 1960'lı yıllardan sonra kendini edebiyattan çekip daha çok genç yazarlarla bir araya gelerek onlara metin tahlilleri yapan eleştirmenlerimizdendir. Eleştiri kuramlarını açıklar sonra da bu kuramları uygular. Bu özelliğiyle diğer çağdaşlarından ayrılır. Nitekim Divan beyitleri üzerinde de uygulama yaparak bu kuramları gerçekleştirmeye çalışır. Nesnel-bilimsel eleştirinin temsilcisi olan Cöntürk, yazdıklarının okurlarca anlaşılması için verdiği uğraşyla gerek okur üzerinde gerek özellikle genç şairler üzerinde etki bırakır.

Ortak bir eleştiri dili oluşturmaya çalışan eleştirmen, kullandığı yöntemleri, uyguladığı kuralları da açıklayarak eleştiri dünyasında birçok çalışmaya imza atar. Çalışmamızdaki asıl amaç, Divan Edebiyatı'na yapılan eleştirilere Cöntürk'ün gözünden bakmaktır. Böylelikle Cöntürk, sayesinde Divan şiirinin metinsel olarak incelenmesiyle Türk Edebiyatı'na olan katkısı ortaya çıkacaktır. Cöntürk, edebi eserin karakteristik özelliklerinden faydalanmayı Divan beyitlerinde de kullanarak beyitler üzerinden kahramanların ilişkilerini sınıflandırmış 'aşık-sevgili-rakip' gibi kavramlar üzerinden 'ilişkiler örgüsü'nü oluşturmaya çalışır. Bunu yaparken şairleri bertaraf ettiği gibi bu şiirleri üreten sosyal koşullar ve kültür tabanını da göz ardı eder. Nesnel-bilimsel eleştiri anlayışı ile Divan Şiiri'ni metinsel inceleyen Cöntürk, belirttiği kuramları uygulama yönündeki örneğini de bir kez daha göstererek çağdaşları tarafından Divan Edebiyatı'na yapılan suçlamalara ya da savunmalara farklı bir yaklaşım getirir.

Kaynakça

- Altuğ, Fatih (2006). 1960'larda Cöntürk ve Çevresinin Edebiyat Eleştirisinde Devinim ve Deneyim, *Üç Nokta Dergisi*, Yıl:5, Sayı:6, Temmuz-Eylül.
- Andrews, W. (2000). *G.Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı*. Çev. Tansel Güney. İstanbul: İletişim.
- Benk, Adnan (2002). *Eleştiri Yazıları IV-Okuyorum Öyleyse Varım*. İstanbul: Doğan.
- Cöntürk, Hüseyin, *Eleştirmeden Önce, Kültür Matbaası, Ankara, 1958*.
- Cöntürk, Hüseyin; Turgut Uyar, *Asım Bezirci/Edip Cansever, de yayınevi, 1961*.
- Cöntürk, Hüseyin (2006). *Çağımın Eleştirisi. c. 1*, İstanbul: YKY.
- Cöntürk, Hüseyin (2006b). *Çağımın Eleştirisi. c. 2*, İstanbul: YKY.
- Cöntürk, Hüseyin (2012). *Divan şiiri Üstüne Denemeler* (Yayıma hazırlayan: Haluk Aker). İstanbul: Yapı Kredi.
- Çakır, Mümine (2016). 1980 Sonrası Türk Şiirinde Divan Şiiri Nazım Şekillerinin Kullanımına Dair, *Çankırı Karatekin Üniversitesi SBE Dergisi* 7(1): 653-684
- Fedai, Özlem (2017). Hüseyin Cöntürk'ün Eleştiri, Edebiyat ve Dil Hakkındaki Görüşleri Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 10 Sayı: 51, Ağustos.
- Gür, Adil (2013). *Türk Tenkit Tarihi Ders Notları*. Konya: Palet.
- J.C.Carlaui & J.C.Fillox (1985). *Edebi Eleştiri* (çev. Ayşe Hümevra Çakmaklı). Ankara: Feryal.
- Kahraman, Mehmet (1996). *Divan Edebiyatı üzerine Tartışmalar*. İstanbul: Beyan.
- Kadıızade, Esmâ Dumanlı (2011). Hüseyin Cöntürk ve Yeni Eleştiri. 29, Bahar.
- Moran, Berna (2002). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim.
- Tuğcu, Emine (2018). *Osmanlı'nın Son Döneminde Şiir Eleştirisi*. İstanbul: İletişim.
- Tonga, N. (2007). "Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Divân Şiiri Tartışmaları ve Gelenekten Faydalanma", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkishor Turkic Volume 2/4*
- Wellek, Rene (1979). *Türk Dili Dergisi, Biçembilgisi, Şiir Sanatı ve Eleştiri*, Sayı:339 s.338)
- Wellek, R & Warren A. (2005). *Edebiyat Teorisi* (çev.Ö.F:Huyugüzel), İzmir: Akademi.

32. The Image of the Horse in Kazakh Poetry

Gülnaz TOKŐILIKOVA¹

Abdulkarim ABDUL RAKHMANULY²

APA: Tokşılıkova, G. & Abdul Rakhmanuly, A. (2023). The Image of the Horse in Kazakh Poetry. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 423-431. DOI: 10.29000/rumelide.1330513.

Abstract

The horse was always highly important for Kazakh society, especially considering that Kazakhs have followed a nomadic lifestyle for thousands of years. This article discusses how the image and symbolism of the horse in Kazakh poetry have developed from the XIX century to the present, comparing it with the historical processes of this period. The influence of voluntary and involuntary changes, complex transformations, and tragedies in the cultural-historical and social-political life of the Kazakh nation in recent centuries on the depiction of the horse in poetry is assessed. To evaluate the change in symbolic values assigned to the horse in Kazakh poetry, this study employed the method of intertextual analysis and cultural-historical contextualization. In this article, the development path of the horse from a symbol of beauty and gallant, nobility and companionship to a metaphor of solid character and freedom is described and explained with fragments of Kazakh poetry. In addition, the study examines the variety of vocabulary, artistic tools, similes, and epithets in the Kazakh's nomadic inheritance to describe the horse. The description of the horse in world poetry and its features and similarities in Kazakh poetry are compared. We posit that this research holds practical significance, with potential applications in literary and cultural studies. By enhancing comprehension of the literary and cultural landscape of Central Asia, our findings contribute to the advancement of knowledge in these respective fields.

Keywords: poetry, horses, Kazakhs, nomads, symbolism

Kazak Şiirinde at imgesi

Öz

At, özellikle Kazakların binlerce yıldır göçebe bir yaşam tarzı sürdürdükleri göz önüne alındığında, Kazak toplumu için her zaman çok önemli olmuştur. Bu makale, XIX. yüzyıldan günümüze Kazak Şiirinde at imgesi ve simgeciğinin nasıl geliştiğini, bu dönemin tarihsel süreçleriyle karşılaştırarak tartışmaktadır. Son yüzyıllarda Kazak milletinin kültürel-tarihsel ve sosyal-politik yaşamında meydana gelen irade ve irade dış değışimler, karmaşık dönüşümler ve trajedilerin Şiirdeki at tasvirine etkisi değerlendirilmektedir. Kazak Şiirinde ata atfedilen sembolik değerlerdeki değışimi değerlendirmek için bu çalışmada metinlerarası analiz ve kültürel-tarihsel bağlamlaştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu makalede atın güzellik ve yiğitlik, asalet ve yoldaşlık simgesinden sağlam karakter ve özgürlük metaforuna doğru gelişim yolu anlatılmakta ve Kazak Şiirinden parçalarla anlatılmaktadır. Ayrıca çalışma, Kazakların göçebe mirasındaki atı tasvir etmek için kullanılan kelime

¹ Öğr. Gör., Abai Kazak Milli Pedagoji Üniversitesi, Kazak Dili ve Edebiyatı (Almatı, Kazakistan), gulnaz_lit75@mail.ru, ORCID ID: 0000-0002-4116-5042 . [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 09.06.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330513]

² Öğr. Gör., Suleyman Demirel University, Distance Education Division, (Kaskelen, Kazakistan), a.abdulrakhmanuly@sdu.edu.kz, ORCID ID: 0000-0002-1143-4272

dağarcığı, sanatsal araçlar, teşbihler ve lakapların çeşitliliğini incelemektedir. Dünya şiirindeki atın tasviri ile Kazak şiirindeki özellikleri ve benzerlikleri karşılaştırılır. Bu araştırmanın, edebi ve kültürel araştırmalardaki potansiyel uygulamaları ile pratik öneme sahip olduğunu varsayıyoruz. Bulgularımız, Orta Asya'nın edebi ve kültürel manzarasının anlaşılmasını geliştirerek, bu ilgili alanlarda bilginin ilerlemesine katkıda bulunur.

Anahtar kelimeler: şiir, atlar, Kazaklar, göçebeler, sembolizm

Introduction

The symbolism of horses in poetry provides a multifaceted analysis across diverse cultures and historical eras. The utilization of equines as a symbol can be traced back to antiquated societies and continues into contemporary times. According to Ferber (1999), equine symbolism is complex and can represent various concepts, including liberty, potency, aesthetics, grandeur, and resilience. Its depiction not only underscores the cultural importance of horses but also reflects societal progress (Hiltner, 2017).

The present study aims to explore the complex symbolic representations, with a primary emphasis on the poetry of the Kazakh culture. The horse holds significant symbolic value in the cultural consciousness of Kazakhstan, with its origins dating back to the era of nomadism (Makulbek and Dzazylova, 2019). The equine motif is ubiquitous in Kazakh literary compositions, serving as a manifestation of an entrenched equestrian tradition that has undergone gradual development over extended periods as a result of nomadic practices (Smanov et al., 2020).

Although many academics, historians conducted a thorough investigation of horses in Kazakhstan through archaeological and ethnographic means, there still needs to be more scholarly inquiry regarding this subject matter (Chang, 2015). The present research addresses the void mentioned above in the scholarly discourse by examining the portrayal of equine creatures in select Kazakh literary works, namely the poetic pieces "Kulager" and "S. Kyzyl at" by poets I. Zhansugirov and S.Seifullin. Furthermore, the present investigation scrutinizes the portrayal of equine symbolism in contemporary Kazakh verse, subjecting the various construals of horse imagery that have evolved to critical analysis.

The primary objective of this research is to examine the evolution of equine symbolism in poetic literature and assess its transformations in response to various historical occurrences. This paper aims to present a novel method for analyzing and comprehending poetry to augment the general understanding of these modalities of aesthetic representation. This study aims to investigate the evolution of equine depictions in traditional verse from the 1800s to the present, focusing on the periods of nomadic Kazakhstan, Soviet communalization and contemporary independence period. This study examines the evolution of equine depiction in literary compositions across different periods. This study aims to illustrate the complex symbolism associated with horses and their enduring impact on literary works. Students, literary scholars, and those interested in equine-related matters will find the present helpful research.

Literature Review

The significance of equine symbolism in Kazakh poetry holds immense value. Kenzhebaev's scholarly examination of Abay's poetry in his publication, "Problems of the History of Kazakh Literature," underscores the significance of equine imagery within the literary dialogue. Abay's proficient use of diverse poetic devices, including but not limited to epithets, similes, and exaggerations, elucidates this

aspect. According to Kenzhebaev (1973), a thorough examination supports the claim that Abay's poem "A partridge like a woodpecker, ears of a reed" demonstrates his proficiency in poetic composition and skilful use of equine symbolism.

The notable positions held by women in Kazakh society serve as evidence of their cultural and historical significance, and their associations with horses are a recurrent theme in poetry. According to Shynar's (1998) research, Kazakh poetry has eulogized several notable women, such as Queen Tumar, Turkan Katyn, Borte, Appak Sulu, and Domalak Ana. The equestrian warriors, frequently portrayed as heroic figures, are widely recognized emblems of bravery and fortitude. The poet's implication, as cited by Kenzhebaev (1973), that utilizing something from memory to avoid recognition is a viable strategy is a significant indication supporting this claim. The poet's inquiry regarding the scarcity of attractive individuals who ride horses further reinforces this argument.

In comparison, in other cultures, the exploration of equine imagery in poetry has broadened and diversified over time, reflecting an increased awareness of the symbolic role of horses in literature. Scholars such as Ferber (1999) have laid the foundation for understanding the diverse interpretations of equine symbols in poetry. Hiltner's study (2017) of pastoral poetry iconography during the English Renaissance notably explored the depiction of horses as embodiments of rural life and nobility. Horses in poetry have been studied in many cultural and historical settings. Creel (1965)'s study of horses in Chinese history and culture sheds light on their meaning in Chinese poetry. Hirschfelder and Molin (1992) examined Native American poetry's horse spirituality.

Kazakhstan's history, culture, and literature are unique. The horse is a powerful emblem in Kazakh mythology and epics. Kelimbetov (1986) calls him the hero's principal aide. In Kazakh literature, the 15th through 18th centuries were a time of nation-building and state-building. Therefore, these motifs were trendy. In their poetry, Zhiraus understand the horse's function in Kazakhstan's societal framework. Zhirau's poetry shows Kazakhs' love of their homeland and horses. Medieval warriors' poetry shows their bravery, heroism, and love of horses (Karataev, 1967). The horse symbolizes courage, national identity, and history in Kazakh poetry. Equine-related graphic components give an overview of Kazakhstan's cultural and historical setting and distinctive insights into its societal transformation. The horse variety in Kazakh literature and culture communicates the country's social ideals and community virtues.

The image of a horse in XIX-century Kazakh poems

The poetry of 19th-century Kazakhstan is characterized by a profusion of lyrical expressions that portray a life imbued with valor and sagacity, a profound interdependence between humanity and the natural environment, and a particular emphasis on the equine motif. In this era, individuals such as Abai Kunanbayev, Shal Zhirau, Dospambet Zhyrau, Makhambet Otemisuly and other authors in 19th-century functioned as intermediaries facilitating communication between the terrestrial and celestial realms. The authors endeavored to elucidate the enduring linkage between these two regions utilizing their literary aptitude, frequently employing equine imagery to portray diverse facets of existence and civilization. Zhyraus are recognized for their cognitive abilities and affinity towards the environment. Through their poetry, they exalted the valor and fortitude of their community. The poetry produced by the individuals in question functioned as a cerebral ally during the societal conflicts and challenges of the era. The equine, a fundamental component of their literary or artistic creations, depicted distinct attributes of potency, valor, and tenacity. Zhyrau's verses personified horses as heroes, reflecting the

sensitivity and empathy they held for these noble creatures. For example, Makhambet Zhyrau, in his poem during the fights against the Russian occupation in Kazakh lands, highlights the importance of horses for Kazakh batyrs:

*The strike did not kill the horse,
Unable to grasp the sovereign spear,
Don't be sad,
Can't bear the brown cold
The soles do not rot in sweat,
The sweat does not melt like oil,
Will the work of men end?
Without seeing the sun on a horse,
nor famine, nor desert,*

Their advice about choosing and taming perfect horses for batyrs, warriors of the Kazakh society, underlines his understanding of these majestic creatures. The horse, for Zhyraus, transcends its literal existence, assuming a role that resonates with both beauty and utility. Their sentiments, draped in their verses, shed light on the poet's appreciation of the horse's nobility and loyalty, especially in times of war and hardship. Moreover, their romanisation of the horse as a beautiful wife and a reliable relative indicates a deeper meaning. It underlines the inseparability of man and horse, emphasizing their mutual dependence. The intricate detailing of their horse imagery marks a distinct realist tradition, promoting a rich tapestry of Kazakh poetry and establishing a potent symbol in Kazakh cultural consciousness. For example, Aktamberdi Zhyrau, in his poems, idealises horses by saying:

*Is there a better person than a beautiful girl?
Is there any animal greater than a horse?
Horses' milk is yellow honey,
There is no better taste than kumis!
..The beauty of the girl is locked,
The beauty of a guy is in the horse!"*

In comparison, Abai Kunanbaev, the torchbearer of Kazakh literature, presented the horse as a symbol of aristocracy and beauty. His idealization of horses echoed the traditional Kazakh ethos of valor and dignity. He defined the criteria of a perfect horse, focusing on its external beauty and inherent strength. The horse, in Abai's verse, was an epitome of perfection, an ideal that reflected the poet's aspiration for his people. His verse:

*"Reed ear with a partridge like a thresher,
Goat nose, pouty lips, long teeth
It is strong with walls and a ridge.
Lumpy flesh, juicy,
Cold-breasted like a tawny eagle,*

*If you walk without stumbling or blundering,
It's beautiful if you tap your chin and smile.*

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

*Fast, strong, thick, smooth,
I wish I didn't ride such a horse"*

- which portrays the aesthetic attributes of a galloping equine, indicating Abai's keen observation and appreciation of these magnificent creatures. The poet emphasised the significance of equines in Kazakhstani culture, their remarkable stamina and agility. The Kazakh populace's ambitious aspiration and valiant display of fortitude in pursuing this aspiration indicate their resilience during challenging circumstances. Abay's poetic works feature the equine character as a tacit observer of Kazakhstani society, enduring the vicissitudes of time and articulating the aspirations and principles of the populace. Abai's poetry showcases his advocacy for cultural and social development by portraying the horse's gracefulness.

In summary, the depiction of a horse in 19th-century Kazakh literature exemplifies the virtues of tenacity, fortitude, bravery, and unwavering resolve in pursuing success among the Kazakh populace. The symbol mentioned above was employed by renowned poets, including Abay Kunanbaev, to articulate the principles and beliefs of their community, thereby leaving an indelible imprint on the literary milieu of Kazakhstan. The poems of the Kazakh people evoke a sense of patient wisdom akin to that of a galloping horse in the vast steppe, serving as a source of inspiration and guidance.

The image of a horse in Kazakh poems of the first half of the XX-century

The 20th century witnessed notable transformations in the portrayal of the equine figure in Kazakh literature. The creature mentioned above is notable in Kazakhstan's economic and social framework and is widely acknowledged as a remarkable cultural and literary symbol. In the early 20th century, equine transportation was utilized to convey social circumstances. With the Soviet Union's methodical cultural and political expansion in Central Asia, equines emerged as famous emblems of opposition, autonomy, individuality, and reminiscence. The literary works of notable poets I.Zhansugirov and S.Seifullin have thoroughly explored and imbued the equine animal with deep emotions.

During the initial half of the 20th century, the poetry of Zhansugirov and Seifullin was characterized by its genuineness in portraying the challenges and ambitions of the Kazakh populace. The literary work "Kulager", authored by Zhansugirov, portrays the horse as a poignant representation of grief and lamentation. A piece of literature can be likened to a competitive horse race or, more specifically, a narrative centred around horse racing. The central theme of the literary piece centres on the tragic fate of Kulager, the equine protagonist, and, subsequently, the harrowing misfortune of Akan Seri. Zhansugirov employs the horse's fate, precious riches, societal strife, and despondency as a reflection of reality:

*What did I get when I killed Kulager?
Everyone's destiny is given by God.
To my beloved animal Kulager,
I wish death to the wicked,*

Akan Seri, the protagonist in Zhansugirov's poem, is depicted as a complex character who shared a deep emotional bond with his horse, Kulager. The horse, described as a soulmate, embodies the character's emotional spectrum. Kulager's death profoundly impacts Akan, representing a significant cultural loss.

It is an allegory for the loss of traditional Kazakh values in the face of changing societal norms. It was mostly portrayed by nostalgia and beautiful moments of the past, like the following examples:

*A galloping horse, a sonar hut, a girl-forty,
A person who spends his life at his own pace.
Life is not bitter, but also sweet
Play with fun, girl with your smile.
Out of a thousand, out of a hundred,
He spent the day staring at many beauties.
Listening to the field of interest,
Floating like a dreamless goose, swimming like a god...
Not a person who has gathered many letters,
Touching a person that did not happen.
The noble bird holds purity in its hand,
A dream is to love beauty.*

Concurrently, Saken Seifullin's poem "Red Horse" was another significant work that employed the horse's image to represent the reality of the times. The horse in Seifullin's poem symbolises the turbulent and revolutionary era. The poem narrates a conversation between a red horse and the poet, representing the village's poverty, economic crisis, and socio-political turmoil. Through the horse's narrative, Seifullin critiques the wrongdoings of the government representatives, expressing the people's anguish and desperation by saying:

*Worms and fat of the collective farm,
He didn't put it away, he didn't steal it.
What happens to famous stallions,
What should I do with the cattle that I have eaten?
A grey horse, a horse, a milk mare
How did the intruders do it?*

To conclude, the horse depicted in Kazakh poetry during the twentieth century, as evidenced by the literary works of poets such as Zhansugirov and Seifullin, held a significance beyond its utilitarian value as a domesticated animal. The symbol possessed significant potency as it represented the various challenges, desires, ambitions, and cultural heritage of individuals. The aforementioned lens functioned to observe and comprehend the evolving Kazakh community amidst a period of upheaval. The horse is a significant element in Kazakh culture, society, and literary works, as evidenced by its various depictions.

The image of a horse in Kazakh poems of the second half of the XX-century to modern day

During the latter half of the 20th century, notable alterations were observed in the portrayal of equines. The symbol mentioned above has transformed in its representation from signifying societal conflicts to functioning as a mechanism for opposition, autonomy, individuality, and reminiscence. Despite its cultural significance, the horse was regarded as a potent emblem of the nation that invigorated the populace's morale and instilled hope during adversity.

E. Raushanov's incorporation of the equine motif in his poetry is a significant facet of his oeuvre, reflecting his profound exploration of human behavior within contemporary societal contexts. This disposition has positioned him as a prominent contemporary Kazakh cultural landscape poet. The "Red-Eyed Horse" literary piece adeptly communicates the transitory essence of being and serves as an ideal manifestation of the author's refined poetic abilities. The author depicts the village inhabitants as "ineffective and juvenile equines" and effectively communicates the adversities faced by individuals who have undergone challenging circumstances. The deduction mentioned above highlights the poet's adeptness in proficiently utilizing the equine as a metaphorical instrument to communicate emotional strain.

Esengali Raushanov uses the image of the Adai horse in his poem "Kokmoynak oyiri". According to the Kazakh encyclopedia, the Adai horse is a resilient breed known for its endurance and unique physical features. In the poem, the depiction of Kokmoynak's herd not as purebred horses but as the nobility and virtues of the nation exemplifies the allegorical use of the horse to depict the internal suffering and adversity of the Kazakh people during tumultuous times.

Similarly, the poetry of Svetkali Nurzhan, enriched with Kazakh tradition from the Mangistau region, prominently features the image of the horse. In his verse, "Sometimes a black cloud covers the moon... My horse is more beautiful than a dream," the metaphor of a galloping horse represents feelings of bewilderment. This metaphor embodies the poet's melancholic emotions and unresolved personal issues, mirroring the nation's tragedy, it can be seen in his popular poem "Saigulik":

*Sometimes a dark cloud covered the moon,
I come to my house in silent sadness.
After arguing, I go to sleep,
If I go to sleep, I will see horses in my dreams...
Here, the valleys are covered in front of me,
I will climb over the mountains, bypassing the lawyers.
I leave the speed of light on the road,
As for me - a dream, my horse, - more beautiful than a dream!*

Toktareli Tanzharyk, another unique voice in modern Kazakh poetry, employs the horse as a symbol of the existential dilemma in his poems. His verses hint at the unidentified nuances of the modern age through the metaphor of a horse's uncertain colors, reflecting the plight of ancestors who once thrived freely in Saryarka. Additionally, the poet subtly uses a longing for the lush pastures and neighing horses of Saryarka to powerfully portray the desolation of the modern individual, for example:

*We're looking for it right away.
We are looking for them - nomadic horses.
We don't know if it will fall, brown or dry
An unknown species color for us*

*Now I sit silently
in mind with longing yellows,
bulging the wormwood,*

*Spring is the season of flowers.
During the fall,
They don't know this misery of mine,
I want to cry (neigh) forever.*

Similarly, Zhanat Dzhangkashuly, a passionate young poet, explores multiple dimensions about horses in his poems. He uses the phrase "To go to God on a horse" as a metaphor, referring to the ancient nomadic tradition of burying heroes with horsemen, creating a poignant image of transcending the human condition.

*Don't touch me,
Fate put a horse on my side.
Not on foot, like slaves,
But I went to God on horseback.
My era has passed, alas, I know
It's all gone, my sweat is red.
Withdraw your hand, son of a bastard,
I will also enter your history with a horse!*

The present anthology of contemporary Kazakh poetry is deemed deficient in its scope without the inclusion of Galym Zhailybay's literary oeuvre, which exhibits a distinct emphasis on the Kambar equine species. The poet's verse accentuates the unique aesthetic qualities of this particular breed, portraying the equine as an emblem of liberation that transcends conventional limitations. The poem shows the poet's deep affection for equines, portraying them as priceless assets that cannot be traded.

Ultimately, the portrayal of equine creatures in contemporary Kazakh literature offers various allegorical and emblematic depictions. The artwork portrays diverse experiences and emotions, encompassing individual hardships and broader societal issues. Additionally, it explores philosophical dilemmas and ideals of liberation. The enduring impact of these poetic depictions persists in shaping and impacting the realm of literature, revealing the intricate interplay between traditions, values, and contemporary perspectives within Kazakh society.

Conclusion

All in all, the horse in Kazakh poetry represents the nation's cultural, historical, and social progress. Kazakh literature features horses for millennia. The horse is linked to Kazakh culture, valor, and national identity. Due to cultural changes and significant historical events, symbolism emerged and expanded over time. Zhyraus and Abay Kunanbaev employed the horse to symbolize courage, heroism, and perfection in 19th-century Kazakh poetry. The equine emblem, which shaped Kazakh literature, symbolized the community's beliefs and ambitions. Kazakh literature's image of horses symbolizes the Kazakh people's courage, persistence, and resilience as they climb mountains to succeed.

However, 20th-century Kazakh literature depicted horses differently. The object's role has changed from expressing social issues to resistance, liberation, self-expression, and extreme emotional outpouring throughout cultural and political shifts. Poets I.Zhansugirov and S.Seifullin employ equestrian imagery to show society's slavery. Equestrian themes in Kazakh literature have changed significantly since the

second half of the 20th century. The item represents a yearning for autonomy, individualism, and nostalgia for bygone ages. Famous poets like Yesengali Raushanov, Svetkali Nurzhan, Toktarali Tanzharik, Zhanat Zhankashaly, and Galym Zhailybai have utilized horses to express the tension between the community and the individual, existential barriers, and self-restraint. Equine imagery in Kazakh literature shows the literary legacy's rich metaphors and symbolism. Kazakhstani culture, customs, and viewpoints create a literary mood in various places.

This investigation shows how deep equestrian symbolism has shaped Kazakh literature. This research stresses the cultural relevance of horse types and their effect on literary tales, making it relevant in cultural studies. This study emphasizes the relevance of studying literary depictions of equines to comprehend social development and cultural change better.

References

- Chang, C. (2015). The study of nomads in the Republic of Kazakhstan. *The Ecology of Pastoralism*, 17-40.
- Creel, H. G. (1965). The role of the horse in Chinese history. *The American Historical Review*, 70(3), 647-672.
- Ferber, M. (1999). *A dictionary of literary symbols* (p. 57). Cambridge: Cambridge University Press.
- Hiltner, K. (2017). *What Else Is Pastoral? Renaissance Literature and the Environment*. Cornell University Press.
- Hirschfelder, A., & Molin, P. (2019). *Encyclopedia of Native American Religions*. Infobase Holdings, Inc.
- Karataev M. (1967). History of Kazakh literature. - A.: Science, - 289 p. [Қаратаев М. (1967). Қазақ әдебиетінің тарихы. - А.: Ғылым, - 289 б.]
- Kenzhebaev, B. (1973). Problems of the history of Kazakh literature. Almaty: Science, 170. [Кенжебаев, Б. (1973). Қазақ әдебиеті тарихының мәселелері. Алматы: Ғылым, 170.]
- Kelimbetov N. (1986). Literature of ancient times. - A.: School. - 52 p. [Келімбетов Н. (1986). Ежелгі дәуір әдебиеті. - А.: Мектеп. - 52 б.]
- Makulbek, A. B., & Dzazylova, A. M. (2019). THE SEVEN CORNERS OF THE GREAT FIELD are the main axis of my national cosmology. *Kazakhstan*, (1), 124-127. [Мақұлбек, А. Б., & Джазылова, А. М. (2019). ҰЛЫ ДАЛАНЫҢ ЖЕТІ ҚЫРЫ-ҰЛТТЫҚ ДҮНИЕТАНЫМНЫҢ НЕГІЗГІ ДИҢГЕГІ. *Qazaqtaný*, (1), 124-127.]
- Smanov, B., Abdimomynov, E., & Kuttybaev, Sh. (2020). GENESIS AND EVOLUTIONARY DEVELOPMENT PATHS OF KAZAKH POETRY (from ancient times to the 20th century). *Vestnik Series "Philological Sciences"*, 4(4 (74)), 306-313. [Сманов, Б., Абдимомынов, Е., & Куттыбаев, Ш. (2020). ҚАЗАҚ ПОЭЗИЯСЫНЫҢ ГЕНЕЗИСІ МЕН ЭВОЛЮЦИЯЛЫҚ ДАМУ ЖОЛДАРЫ (көне дәуірден XX ғасырға дейін). *Вестник Серия «Филологические науки»*, 4(4 (74)), 306-313.]
- Shynar A. (1998). Stallion horses in the epic. // *Star*. - No. 10 – p. 174. [Шынар А. (1998). Эпостағы арғымақ аттар. // *Жұлдыз*. - №10 – 174 б.]

33. Kazak nesrinde animalizm

Gauhar ASKAROVA¹

Gülmira KARİMOVA²

APA: Askarova, G. & Karimova, G. (2023). Kazak nesrinde animalizm. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 432-440. DOI: 10.29000/rumelide.1330516.

Öz

Makalede, Kazak nesirindeki hayvan imajının anlatım yolları ve yöntemleri ele alınmaktadır. Kazak halk edebiyatı kaynaklı nesirde hayvancılığın anlatımı ayrı bir konu olmaya değer. Kendilerini "kurdun torunları" olarak gören Türk halklarında hayvan imajı oldukça yakındır. Muhtar Avezov, İlyas Esenberlin, Oralhan Bokey, Abiş Kekilbaev, Taken Alimkulov gibi Kazak nesrinin önde gelen temsilcilerinin oluşturduğu geleneği günümüz yazarlarının nesir türünde yeterince sürdürdüğü düşünülmektedir. Kazak nesirinde hayvancılığın işlevi, belirli örnekler temelinde incelenir. Sunulan makalenin amacı, edebi mirasımıza yansıyan atın millet yaşamındaki yerini ve önemini bilimsel olarak ortaya koymaktır. Bu amaçla karşılaştırma, betimleme, açıklama yöntemleri kullanılır. Makale yazarları, Kazak ediplerinin atın insan hayatındaki rolünü göstererek dönemin karakterini ve toplum gerçekliğini nasıl anlatmaya çalıştıklarını amaçlamışlardır. Aynı zamanda hayvancılığa adanmış eserlerde göçebe ruhunun yeniden canlandığını, atın doğasının ve gücünün Kazak halkı üzerinde büyük etkisi olduğunu göstermeye çalışmışlardır. Kazak dünya görüşü ile resmedilen eserlerde ortaya konulan konular, evrensel değerlerle süreklilik içinde sunulmaktadır. Araştırmaya dahil edilen her eser aracılığıyla Kazak halkının gelenekleri, kavramları, yaşam biçimleri mesleki becerilerle yansıtılmakta ve atın önemli rolü gerçek eserler üzerinden irdelenmektedir. Atın ve sahibinin hayatındaki gerçekçi karakteri ve psikolojik sürekliliği derinlemesine ele alınmıştır. Kazak nesirindeki hayvancılık sorununun nesirdeki at imgesi üzerinden betimlendiği, kendi bağımsız mental gelişim yolunu izlediğinin ortaya konması çalışmayı değerli kılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Kazak nesri, hayvan imajı, atın karakteri

Animalism in Kazakh prose

Halk bilimciler, hayvanların edebiyatta yer almasıyla ilgilenen ilk araştırmacılar arasındaydı. Hayvanlarla ilgili masalların bilimsel olarak incelenmesi, 19. yüzyılda V. Grimm ve J. Grimm kardeşler tarafından başlamıştır. 20. yüzyılda Alman bilim adamları G. Tile, H. Hankel, K. Kron aktif olarak hayvanlarla ilgili masalları inceliyorlar. Bu bağlamda, aralarında Ş. Kozre, L. Ervie, J. Lawrence, P. Bornak, P. Malanden, K. Massron, J. N.Pascal gibi Fransız bilim adamlarının masal türüne büyük önem verdiğini belirtmek gerekir. Aynı zamanda Rus edebiyatında L. Z. Kolmaçevskiy, N. P. Daşkeviç, F. I. Buslayev, A. N. Veselovskiy, E. A. Kostyuhin adlı bilim adamları bu alana emek vermiştir.

Doğu edebiyatından çağdaş Çin animalistik nesir araştırmalarıyla aktif olarak uğraşan Çin bilim adamları arasında Tang Kalun'un "Çin Halk Cumhuriyeti'nin Kuruluşundan Önce ve Sonra Çin

¹ Doç. Dr., Abai Kazak Milli Pedagoji Üniversitesi, Kazak Dili ve Edebiyatı (Almatı, Kazakistan), gauhar_8@mail.ru, ORCID ID: 0000-0002-0688-4850. [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 09.06.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330516]

² Doç. Dr., Abai Kazak Milli Pedagoji Üniversitesi, Kazak Dili ve Edebiyatı Bölümü (Almatı, Kazakistan), karimova_g77@mail.ru, ORCID ID: 0000-0001-7711-4151

Edebiyatında Hayvan Öyküleri Üzerine Araştırma" (2010) adlı monografisi ve Sun Yue'nin "Hayvanlarla İlgili Nesir Çalışmaları" (2010) bulunmaktadır.

Yerli edebiyatta Kazak atlarının halkımızın bilinç ve dünya görüşüne çok yakın olduğunu kanıtlayan manevi mirası C. Kondıbay, A. Toktabay, V.F. Zaybert v.d. arkeologlarımızın, etnograflarımızın, jeomorfoloğlarımızın eserlerinde bulabıyoruz.

Kazak halk edebiyatında atların yeri üzerine A. Konıratbaev, H. Kelimbetov, A. Kıraubaeva, R. Berdibay ve diğerlerinin yazıları araştırmacılar için değerli bilimsel ve bilişsel verileri ortaya koymaktadır. "Hayvanların başı - at"ın edebiyattaki yerini ve imajını yücelten Ğ. Musrepov, T. Alimkulov, K. Jumadilov, S. Bakbergenov v.d. yazarlar, atın tasvirini güzel ve gerçekçi bir şekilde resmetmişlerdir.

Kazak atının özellikleri üzerinde R. S. Lipets, V. M. Smirin, Y. M. Smirin, B. Jetpisbayeva, B. Kiyanatuli ve diğer araştırmacılar ayrıntılı olarak çalışmışlardır. Aynı zamanda J.Dadebayev'in "Tulparın Sını men Babı" (Tulparın Türü ve Bakımı) adlı eseri, "Jazuşının Enbegi" (Yazarın Emeği) adlı bilimsel incelemesi; T.Alimkulov'un "Jüyrikter men Jabılar" (Yürükler ile Jabı atlar) adlı denemesi, R.S. Lipts'in bilimsel çalışması "Obraz Batıra i Ego Konya v Turksko Mongolskom Epose" (Türk Moğol Destanında Batır (Kahramanın) ve Onun Atının İmgesi), K. Abdezoğlu'nun "Jazuşı jane Zaman Şındığı" (Yazar ve Zamanın Gerçeği), "T.Alimkulov'un Yaratıcılığı ve 60-80'li Yıllardaki Kazak Nesri", A. Tohtabay'ın "Kult Konya u Kazahov" (Kazaklarda At Kültü); B. Jetpisbayeva'nın "Simvol v Dvijeniyi Literaturı" (Edebiyat akımlarında sembol); C. Kondıbay'ın "Argıkazak Mifologiyası" (Eski Kazak Mitolojisi); B. Sarbalayev'in "Kazak Yırının Kulageri" ve diğer bilimsel araştırmalara ağırlık verilmekte, ilgili alanlarda araştırmanın niteliği netleştirilmekte, yapısı ve içeriği zenginleştirilmekte, bilimsel ve teorik değerleri ve sonuçları ortaya konulmaktadır.

"İnsan ve doğa " kavramının bir dalı olarak Kazak edebiyatındaki animalistik nesir yazılar ele alınabilir. Araştırmacı M. N. Epstein, animalizmi yalnızca insan ve hayvan arasındaki ilişkinin değil, hümanizmin gelişiminin önemli bir unsuru olarak kabul etmiştir.

Göçebe bir yaşam süren ve açık havada özgürce yaşayan Kazak halkı için doğayla iç içe ve uyum içinde yaşamak normal bir olgudur. Tüm hayatını doğa merceğinden görebildiğini söylemek abartı olmaz.

Kazak edebiyatında sıklıkla karşılaşılan hayvansal imgeler arasında at, deve, kurt, köpek vb. vardır. Göçebelerin yaşamında özellikle evcil hayvanlar özel bir yer tutmuştur. Geniş topraklarda yaşayan göçebeler için ylık yalnızca önemli bir ulaşım aracı değildi. Tüm yaşam hareketleri, müzakereler, ilişkileri ancak atlar aracılığıyla çözülmüştür. Atlarla ilgili gelenek ve inanışlar ise tamamen ayrı bir hikayedir.

Dünya uygarlığında, Büyük Bozkır'dan eklenen yedi nimetten biri, hayvanları evcilleştirilme kültürüdür. Yazar Antoine de Saint-Exupery, "Evcilleştirdiğimiz hayvanlardan her zaman bizler sorumluyuz" demiştir. Yazar, aklının ve şuurunun üstünlüğüyle ehlileştirdiği, alıştırıp boyun eğdirdiği hayvanın iç sesini duyar, bunu halka ulaştırır ve böylece tüm topluma yansıtıp toplumu düşündürür.

Köklerini kökbörü ile ilişkilendiren Kazaklar için ylık ve köpek konusu, Kazak edebiyatı için şartıcı bir durum değildir. Kahramanlık destanlarından başlayarak, modern Kazak edebiyatında merkezi bir figür statüsüne ulaştıktan sonra, ayrıntılı olarak tanımlanmış olup hakkında yazılar yazılmasına rağmen, bireysel bir araştırma nesnesi olarak ele alınmamıştır.

Dünya edebiyatında sanat eserlerinde ana karakter olarak hayvanların tasvir edilmesi eski Yunan masalcısı Ezop ile başlamıştır. Bu animalizm geleneğini A. Conan Doyle, R. Kipling, Daphne du Maurier, James Bowen, I. A. Krilov, A.P. Çehov ve diğer araştırmacılar onurlu bir şekilde devam ettirmişlerdir.

Kazak edebiyatında ise M. Auezov ("Kökserek"), Ğ. Musrepov ("Ömir Jorığı"), O. Bokey ("Kerbuğı"), A. Kekilbayev ("Baygetori"), S. Elubayev ("Oysilkara"), M. .Magauin'in ("Kumırska-Kırğın") belirtilen eserleri hayvanların varlığına, yaşamına ve çatışmasına dayanır; T. Alimkulov ("Koş Bol Absent"), A. Orazakın ("Zamana Döldili"), Zh. Şaştayulı ("Şal ve At"), N. Dautayulı ("Aygırkişi"), N. Oraz ("Yılının Göz yaşı"), A. Kemelbaeva ("Şaştı"), M. Barakbay ("Kök Yorganın Göz Yaşı"), Ularbek Nurgalimulı ("Dayagaşşı") ise doğrudan atların yaşamından bahsetmiştir. Bu çalışmaların her birinde, Kambar Ata soyunun özelliklerine dair derin bir içgörü arayışıyla hayvanların varlığını yeni bir açıdan keşfetme arzusu vardır. Temelde bu, herhangi bir yazarın ele alamayacağı bir konudur. Ne de olsa bir yılki yaşamını hayat felsefesiyle uyumlu hale getirmek, okuyucuya özel bir dünyayı sunmak, onu bir hayvan varlığına götürerek, onun dünyasına sokarak ona "insanlığını" unutturmak, yazarın çok fazla arayış, derin bilgi ve büyük becerisini gerektirmektedir.

Her milletin kendine özgü köklü hazinelerini günümüz sürecine bağlayan manevi deneyimi, ulusun korunması için gereklidir.

"Millî kurgu edebiyatı, etnik hafızanın, dünya görüşü arketiplerinin, zihinsel özelliklerin evrensel bir aktarım alanıdır" [1, 3 s.].

Ünlü Nısanbay yırav bir dizi şiirlerini Argımak, yürük atına ithaf ederken; Dospambet yırav (16. yüzyıl) da "Bir karış kuyruğu var, tulpar bindim, pişmanlık duymadım" diye yrlayıp göçmüş.

Ne yazık ki, yürük bir ata binen, açık havada, büyük bozkırda rüzgar gibi özgürce koşan Kazak oğlanı, çok geçmeden köleye dönüşmüştü. Araştırmacılar ülkenin düştüğü bu trajik durumu yılki ile ilişkilendirmektedir.

"Atın Kazak ulusal maneviyatının, Kazak hafızasının ve halk bilincinin bir parçası haline gelmesi, yalnızca tarihsel verilere değil, aynı zamanda edebi ve kültürel anıtlara ve felsefi düşünce sistemine de açıkça yansımıştır" [2, 218 s.].

Kazak ruhunu bastırma sorununun çözümü olarak "Kazakları attan mahrum etmeyi" gerekli gören Sovyet komutanları Goloşekin ile Stalin arasındaki anlaşma kısa sürede meyvesini vermiştir. Çok kısa bir süre içinde her Kazak evladı, "Bizler yılki gibi, kimseye itaat etmeyen soylu bir milletiz" diye değil, "Biz kimseye bulaşmayan, dokunmayan koyun gibi yumuşak huylu, barışçıl bir halkız" diye haykırmaya başlamıştır. Bir dönem atın da bir ideoloji aracı haline geldiğine tarih şahitlik etmektedir. "Büyük Bozkırın Yedi Yüzü" girişimlerinden sonra, Kazak halkı bilincinin derinliklerinde korunan bu eğilime tamamen dönüş yapmıştır. Nihayetinde ulusun maneviyatının özü olan bu fikir, ulusu birleştirmeye başlamıştır.

Atların evcilleştirilmesinin dünyanın gelişimi üzerindeki etkisi: bir giyim tarzı oluştu; orduların oluşumu imparatorlukların kurulmasına yol açtı; hakimiyete sahip oldu. At sırtında gezerek büyük bozkırları düşmandan korumuş, at sırtında batı ve doğuyu dolaşarak keşfetmiş ve ticareti geliştirmiştir.

Bu askeri hazırlık faktörü ile ilgili olarak A. Marcelinus şunları söylemiştir: "Türkler kara savaşında güçlü değiller, fakat hiç kimse at konusunda usta olduklarına itiraz edemez. Bunun nedeni ise, ata

bindiklerinde, neredeyse atın üzerine yapışvermeleridir. Bazen bacaklarını salıveriyor, bazen kadınlar gibi bir yanlarına yaslanarak oturabiliyorlar. At sırtında kurultay topluyorlar. At sırtında ticaret yapar, yer ve içerler. Savaş sırasında korkunç sesler çıkarır, çığlıklar çıkarır ve düşmanı korkuturlar. Bir direniş gördüklerinde dört bir yana dağılır, kısa sürede yeniden toplanır ve düşmana bir mermi gibi hızlı ve ezici bir darbe indirirler” [3, s. 38]. Sonuç olarak atlar, göçebelerin askeri alanda keşfine de katkıda bulunmuştur.

Birçok Kazak millî oyunları da at ve binicilik kültürüne dayanmaktadır (kökpar, yorga yarışı, cambı atışı, tenge asma vb.). Bu oyun türlerinin hepsi şüphesiz Kazak delikanlılarının cesaretini ve el becerisini, gücünü ve dayanıklılığını arttırmayı amaçlamıştır. Şair ve yazarların eserlerinde, bilim adamlarının yazılarında her Kazak Oğulu'nun atın ruhunu anlayabilen ve onun niteliklerine değer veren, enerjik, ince

At eti ve sütünün de iyileştirici ve sağlıklı olduğu gerçeği, tıp biliminde (atın iyileştirici özelliklerinin duygusal ve fiziksel yönlerinin etkili kullanımına dayanan) iyi gelişmiş hipoterapi alanı tarafından doğrulanmaktadır.

Edebiyatın asıl görevi, insanoğlunun hakiki iyiliğe ve yüce hayallere giden yolda verdiği mücadeleyi dile getirmektir. Bir sanat eserinin estetik idealinin temelindeki amaç insan bilimi ise, o iyiliğe ulaşma mücadelesinde atın ana figür olması edebiyattaki yenilik olarak görülemez. Bunun nedeni, ylıkaların "Kahramanının kanadı attır" sözüyle ülkesini savunan bahadırların ruh yoldaşları olarak yüceltilmesi ve tanımlanması folklorumuzdan gelmektedir. Bu güzel geleneği sürdüren yazar A. Kemelbayeva'nın "Saçlı" adlı öyküsünde, çocuk Kencebek'i özgürlüğe kavuşturan ve nükleer poligonunun sonucu ölümcül hastalıklara yakalanıp soyu tükenmek üzere olan Kazak halkının ylıkıy emerek sütüyle hayatta kalması (N. Oraz "Yılıkın Gözyaşları", S. Dosjan "Kasiret pen Tağdır", "Üzülmegen Ümit"), Kazak yaşamındaki atın yeri ve rolü ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

Kahramanlık destanlarındaki vatanını koruyan kahramanlarımızı düşman elinde bırakmadan ülkelerine getiren, zor dönemlerde koruyan ünlü tulparlar bir yana, Kazakların kendilerine "yılık karakterli bir halkız" demeleri de boşuna değildir. İkinci Dünya Savaşı sırasında memleketini özleyip batıdaki savaş alanından karla kaplı memleketine ulaştıktan sonra hayatını teslim eden Baygeküren; ilk gününden itibaren eğitip büyüten sahibi Jalgas'ı aramak için Kırgız Aladağ'ından kaçıp gelen Aygırkişi'nin eylemi günümüzde insanların bile yapamayacağı bir başarıdır. Kazakların anavatanlarına olan bağlılıkları ile sevdiklerine olan kardeşlik ve yardımseverlik özelliklerin bu hayvanların boyunda da bulunması hayranlık uyandırıcıdır.

Kazak edebiyatında atların tarihini tasvir eden bir eser koleksiyonu olduğundan daha önce bahsedilmişti. Atın bu döngünün planlanan eserlerindeki rolünü açık bir metinsel çözümlemelerle analiz edip inceleyerek, milletimizin yaşam tarzı, örf, adet, gelenek göreneklerini, tarihe bakış açısını ve milletimizin tabiatını, varlığını tam olarak tanıyabileceğiz.

ü
m

u
l
u
s

u
n

z
i
h

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Kazakistan'ın çok uluslu (140 etnik grup) ve çok dinli (17 mezhep) toplumunda ülke çapında "ulusal" bir terimin belirlendiği söylenebilir. Bu nedenle bugün bu ulusal fikir, tüm toplumun ortak ideallerini ve hedeflerini bir bütün olarak takip etmektedir. Bu, ulusal fikir kavramının küreselleşmesinin bir tezahürüdür.

K.S. Gorbaçev tarafından düzenlenen modern Rus dili sözlüğü aşağıdaki tanımı vermektedir: "Animalizm - hayvan tasviriyle ilişkili animalizmi ve hayvancılığı ifade eder. Hayvan teması, hayvan heykeli, hayvan türü" [4].

İnsanlar faunanın temsilcileri hakkında resimler çiziyor, şiirler ve hikayeler yazıyor, filmler yapıyor. Yeryüzündeki ilk hayvanlar, muhtemelen mağara duvarlarına hayvanları resmeden eski sanatçılardır: Paleolitik anıtlarda, tüm resimlerin %80'inden fazlası hayvanlardır ve insan figürleri yaklaşık %4'ü oluşturmaktadır [4].

Yazarlar, hayvanların imgelerini kullanarak hayvanlar dünyasını, insan ve doğa arasındaki ilişkiyi anlıyor ve öz farkındalıkla meşgul oluyorlar. Birçok sanat eseri de eski dinlerde hayvanlara tapınıldığına tanıklık etmektedir. Eski Mısır anıtlarını veya ünlü İskit "hayvan stilini" hatırlamak yeterlidir. Birçok kozmogonik mit, hayvanları yaratıcı ve kahraman olarak göstermiştir. Antik Panteonda zoomorfizm pek çok tanrıya yabancı değildir: Zeus boğadır, kartaldır, kuğudur, karmacıdır, Poseydon at, Demeter kısrak, Hera inek, Athena yılanıdır, Dionysos bir boğa ve diğer hayvanları, dört Hıristiyan Evanjelistin her birinde mevcuttur.

"Atın Kazak ulusal maneviyatının, Kazak hafızasının ve halk bilincinin bir parçası haline gelmesi, yalnızca tarihsel verilere değil, aynı zamanda edebi ve kültürel anıtlara ve felsefi düşünce sistemine de açıkça yansımıştır." [5, 218 s.] desek te, ona hak ettiği ilgiyi vermek "Büyük Bozkırın Yedi Yüzü" girişiminden sonra olumlu bir yön almıştır.

"Büyük Bozkırın Yedi Yüzü"nüün avantajı, geçmişten ders alıp geleceğe yön veren, milli ruhu uyandıran, ataların genetik gücünü tanıyan ve yaşayabilirliğini kanıtlayan bir fener olabilmesidir. Türk dünyasının atayurdu olan Kazak ülkesi, atalarının mirasına bağlılığını korumuş ve medeni düşüncenin ön şartı olarak dünya kültürlerini daha da yakınlaştırmıştır. Büyük bozkırın varisi olmak büyük bir sorumluluktur.

Kazaklara zorla dayatılan, zorla aşılana ve anlatılan Avrupamerkezci düşünce sisteminin «kurgu ve insan yapımı» kültürü ve tarihi yok olmuş, milletimizin derin tarihine, manevi değerlerine ve mirasına olan yeni bir tutum ortaya çıkmıştır.

Büyük Bozkırının yerli halkının kültürel ve siyasi bilincinin yeniden canlanması ve tarihi gerçekliğin keşfi, dünya düşüncesinin gelişmesine katkıda bulunmanın yanı sıra, ulusal kodu ve tarih bilincini modernize etmekte, güvenliği güçlendirmekte ve sosyal aktiviteyi arttırmaktadır [6].

Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmaktadır: "İnsan atını kıyamete kadar terk etmez, çünkü onun sayesinde insana hem bu dünyada hem de ahirette bir hediye vardır" (Buhari, İmam Müslim) [7].

Her milletin kendine özgü hazinesini günümüz sürecine bağlayan manevi bir deneyimi, milletin korunması için gereklidir.

"Millî kurgu edebiyatı, etnik hafızanın, dünya görüşü arketiplerinin, zihinsel özelliklerin evrensel bir aktarım alanıdır" [8, s. 3].

Halk folkloruna (mitler, efsaneler, masallar, kahramanlık destanları vb.) geniş ölçüde yansıyan hayvan imgesinin, yazılı edebiyatta da uygun bir devamlılığı sağlanmıştır. Özellikle M. Auezov ("Kökserek"), O. Bökey ("Bura"), A. Kekilbayev ("Baygeton"), T. Alimkulov'un eserlerinde hayvansal imgelerin ustaca örnekleri verilmiştir. Bu tema, günümüzün bağımsızlık dönemi edebiyatında da canlanıp gelişmektedir. Bunun bir tezahürü, genç yazar E. Aydabosın'ın atlar konulu bir dizi eserinde ("Tulpar'ın Serti", "Sülikkara") görülmektedir. İncelediğimiz "Tulpar'ın Serti" öyküsünde yazar, atın imajını her yönüyle ortaya çıkarmayı başarmıştır. Bunlar arasında atın sadakati ve saflığı en önemlisidir. Bu açıdan bakıldığında, E. Aydabosın'ın tutumu, yazar N. Dautayulı'nın "Aygırkişi" öyküsünde ifade edilen temel düşünceyle bağlantılıdır. Her iki yazar da günümüzde insanoğlunda giderek azalmakta olan dürüstlük, saflık gibi erdemleri yüceltmektedir. Atın asaletini onun sadakatiyle ilişkilendirerek açıklamaktadır. Bu, "Yiğidin kanadı, attır" atasözünün kökeninin boşuna olmadığına bir başka kanıtıdır.

Bir kahraman için ylık, onu zor durumda bırakmayacak sadık bir dostsa; bugünkü karın tokluğunu ve bir günlük ömrü düşünen insanlar için, ahlaki vicdanından vazgeçmeden, kötü huylardan kurtulmanın yolunu gösteren eylemiyle örnek teşkil edebilmektedir. Kişiyi zalim davranışlardan ilk olarak koruyabilecek olan da attır. Yazar bu yüzden önsözünü "Hırsızlığın sonu felakettir" şeklinde almıştır. Bir at sadece kendisinin değil, sahibinin de sadık olmasını ister. U. Nurgalımoğlu, "Kar Suyunda Kaybolan At" öyküsünde seyisler için hırsızlık yolunun ne kadar zor olduğunu ustaca anlatmıştır.

E. Aydabosın'ın eserinde Bekbosın aksakal, U. Nurgalı'ın hikayesinde Hasen aksakal tipiyle Kazak çocuklarına seyislerin, at tımar eden ve eğitmenler de dahil olmak üzere herkes için hırsızlığın affedilemez bir günah olduğunu göstermeye çalışmıştır.

Kazak yazarların atın doğasını farklı yönlerden anlattıkları ve ylık imajını tam olarak ortaya koydukları söylenebilir. Yazarlarımız milletimizin sosyal yaşamı ve geleceği açısından önem arz eden ekoloji konusunu at ile ilişkilendirerek ele almış ve atın özelliklerini, insan hayatını kurtarmadaki avantajını somut, hayattaki gerçek materyaller aracılığıyla gerçekçi bir biçimde gösterebilmişlerdir.

Hayatın karmaşık sorunlarından bahseden gerçek sanat eserleri arasında yazar Saule Dosjan'ın "Kasiret pen Tağdır", "Üzülmegen Ümit" başlıklı eserlerinden bahsedilebilir. Buradaki gerçek, Semey topraklarındaki kırk yılı aşkın bir süredir Kazak halkını sessizce katletmekte olan test poligonunun acı sonuçlarıdır. Burada asıl gündeme getirilen konu, bu poligon sonucunda Kazak halkının bugünlerde çektiği acılar ve akbetidir. Yazar Saule Dosjan eserinde naif, itaatkar ve cömert Kazak ruhunun nasıl ezildiğini kendi soyunun, neslinin çektiği acılarla inandırıcı bir şekilde anlatıyor. Kazak halkına uzun yıllar büyük acılar ve sefalet getiren insan yapımı bir komplo hakkında yazılan bu çalışma, Kazak edebiyatında Semey poligonuna, yani ekoloji konusuna ithaf edilen tek romandır.

Bugüne kadar Kazak edebiyatında, Semey topraklarındaki poligon trajedisi hakkında R. Nurgali'nin "Üç Ayaklı Tay", "Ölü Tay", N. Oraz'ın "Yılığın Gözyaşları", R. Mukanova'nın "Kız Jılağan" ve D. Ramazan'ın "Son Nefes" adlı hikayeleri yayımlanmıştır.

Semey halkının perişan olup kafasının karıştığı dönemler az olmamıştır. Radyasyonun insan ruhu üzerindeki olumsuz etkisi nedeniyle kendine zarar verme, kendini asma ve kendini uçurumdan atma gibi üzücü olaylar yaşandı, engelli bebek sayısı arttı, yeni nesiller bunalım geçirdi, kan hastalıkları ve

"radyasyon hastalığı" çoğaldı. Sıradan insanlar bunun özünü anlayana kadar, kaç kişi canından oldu. Nice insanlar ölmesine rağmen, doktorlar bu derdin radyasyondan kaynaklandığını söyleyemediler ve sadece susmakla yetindiler. Halk doğduğu memleketi, büyüdüğü yeri terk etmedi ve hiçbir yere kıpırdamadı. Ne olursa olsun, vatanlarını terk etmeyen, yurduna sırtlarını dönmeyen yiğit insanlara atalarının ervahları ne kadar destek olursa olsun, aydınlık dünyanın kapısını açan torunları hasta ve sakat olarak doğmayı sürdürüyordu. Birçok Kazak'ın yüreği yandı, gururu kırıldı. Engelli çocuğunu millete göstermekten utanır olmuş, kalbi yaralanmıştı. Ağzını açtığında yüreğini görenen, biriktirdiklerini düşünlerde harcayan, birbirlerini kucaklayan, her şeyini paylaşan, ötesini gören, bilmeyene öğreten, herkese kucak açan, cehennemi tasavvur eden bu büyük azaptan korkmayan Semey yöresi halkı, atalarının ervahının desteğiyle, Tabiat Ana'nın ruhlarının ve bedenlerinin yaralarını saracağına inanmış, neslinin selametini dilemiştir.

Birçok anne baba, engelli olarak dünyaya gelen çocuklarını halkına göstermeye utandılar, onları evlerinden çıkarmadılar ve bunu Allah'ın gönderdiği bir ceza olarak kabul ettiler. Yetişkinler, anlamadıkları, tedavi edilemez hastalıklardan hızla ölüyorlardı. Aniden korkuya kapılan gençler, geceleri yataklarından fırlayarak kendilerini asıyorlardı (radyofobi). Bozkır Kazaklarını öldüren radyasyon nedeniyle oğullarını, babalarını, anne babalarını, sevgili çocuklarını, kardeşlerini kaybeden çok fazla insan vardı. Çünkü bu bölge, bir bütün olarak kardiyovasküler hastalıklar, onkolojik hastalıklar, lösemi, merkezi sinir sistemi bozukluklarından etkilenmişti. Semey halkının hırslı ruhu, zorluklar ne olursa olsun yılmama kararlılığı, eserlerde tasvir edilen at tabiatlı Kazakların yaşama tutkusunda görülmektedir. Onlar yedi kuşak geçmeden evlenmeyen, asaletini ve saflığını koruyan kanlarının gücünü bir atın boyun eğmez karakterine benzetirlerdi. Atalarımız at eti ve kımızını yedi hazineden biri olarak görmüşlerdir ve helal yiyecek olarak kabul etmişlerdir. Temiz ve berrak su içen, en güzel otları yiyen, soylu hayvanların safirasız eti ve sütüyle beslenen Kazaklar, ne tür bir kıyım yapırsa yapılsın soylarının yok olmayacağından ve aydınlık bir günün doğacağından emindi.

"Cengiz Dağ'ın bağrından elde edilen pelin ve karaçalı çok verimli, şifalı bir bitkidir, atların besinidir. Çok hassas olması ve seçerek yaklaşması bir yana. Yılkı kendinden türemiş kısraqla hiçbir zaman eşleşmez. Öyle bir hayvanı görse onu sürüden kovar. Adeta yedi kuşak geçene kadar kan karıştırmayan, yani birbirleriyle evlenmeyen Kazaklar gibidir. Bu nedenle de onun kanı da temiz, eti ve sütü de kutsaldır. Radyasyonun zehiriyle savaştan da bu özellikleridir» [9, 201 s.] diye açıklar.

Bu ne anlama gelir? Her şeyden önce, durum ne olursa olsun Kazaklar vatanını asla terk etmeyecek demektir. İkincisi, kanın saflığını korumuş temiz bir milletin ruhunun asla bozulmayacağını ve tüm zorlukların üstesinden geleceğini gösterir. Göçebe dönemlerden bu yana bu kutsal yılkı, Kazak ulusal bilincinin, manevi kimliğinin, yaşam tarzının, kültürünün ve sanatının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Yaratılışında atla benzerlikler arayan ve onu çok özel bir hayvan olarak gören, «yiğidin kanadı attır» diye zor anında dostu gibi gören yazarın romanında bir ata yer vermesinin doğal olduğunu düşünüyoruz.

Yazar N. Oraz'ın "Yılkının Gözyaşları" adlı öyküsünde kısrağı yaşlılıktan ölen yaşlı bir adamın bu duruma çok üzülmesi, atına kıyamayışı, onun yaptığı iyilikleri hatırlamasıyla geçmişe dönüşü dile getirilir. Poligon nedeniyle bölge sakinlerinin çoğu hastalanıp ölürken bazı ailelerin kısrağı sütü kımızı içerek kurtulduklarını o asla unutamiyordu. Abat aksakal, evinin direği ve bir parçası olan kara kısrağın etini yiyip kemiklerini köpeklere fırlatmak öyle dursun, boğazına bıçak dayamayı bile hiçbir zaman aklından geçirmemiştir. Buna cesaret bile edemezdi. Onun şerefi ve efendiliği ölen kısrağının gövdesini Sarı Bel hizasına kadar taşıyarak gömmeye yetmişti.

Görüldüğü gibi, bütün bir haneyi kırmızıyla ölümden kurtaran kısrağı yaşlı adam insan gibi güzelce defnediyor. Yazar, poligon alanını hayalet istilasına uğramış bir arazi olarak tanımlıyor. Bir zamanlar Sarı Bel'in bağrında huzur içinde yaşayan birçok köy, yer altından bir günde ve bir anda dev bir mantar gibi gürleyip çıkagelen Cinden korkup darmadağın olmuştu. O bela-iblis ortaya çıktığından beri, etrafa beklenmedik bir hastalık yayılmış ve herkesi perperişan etmişti. Bu yüzden Abat aksakal da yataklara düşmüştü. Aynı dönemlerde yavrulmuş olan kısrağın sütünü Abat aksakal da hem taze hem de kırmızı olarak içmiş, şifa bulmaya çalışmıştı. Bal gibi kırmızı ona ve ailesine de şifa olmuş ve bütün aile iblisin hastalığından kurtulmuş, aklı başında, düşünceli, hoş ve yakışıklı yurttaşlar olarak büyümüşlerdi [10].

Sonuç olarak, çalkantılı dönemlerle dolu tarihinde bu kadar çok vahşete ve katliama tanık olan Kazak ülkesi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dahi gün yüzü görmemiştir. Milyonlarca Kazak'ın hayatına mal olan kanlı savaştan sonra bile, nükleer silahların radyasyonu kırk yıldır hayatlarına sızıyordu. Bunun sonuçlarını hâlâ yaşayan Kazakistan, nükleer silahlarla mücadelenin öncüsü oldu.

Günümüzde Kazakistan nükleer silahları olmayan bir ülkedir. Hiç şüphe yok ki birçok insanın ölümüne sebep olan poligonun kapatılması, Kazak halkının onuru, Kazak halkının bağımsızlığının neticesinde olduğuna şüphe yoktur.

Dünya halkları için nükleer tehdit sorununun sadece bir ülkeyi ve bir bölgeyi ilgilendiren bir sorun olmadığını gösterdi. Kazak halkı, vatanına acı ve ıstırap getiren faciyanın bir daha yaşanmaması için mücadele etti. Elinden geldiğince acı sonuçlarını gösterdi ve kanıtlamaya çalıştı.

Nükleer silahsız bir dünyanın insanlığın geleceğinin teminatı olduğunu, bunun sadece Kazakların hayali olmadığını, insanlığa karşı oluşturulan karanlıktan vazgeçmenin, tehlikeli silahların olmadığı bir dünya yaratmanın barışın teminatı olduğunu, bunun bütün halkın görevi ve insanlığın en iyi ideali olduğunu, tüm insanlara anlatmaya çalıştı.

Semey nükleer deneme sahasındaki insan yapımı felaketin bir sonucu olarak ulusun acı çektiği, nükleer deneme sahasındaki her yerde felaket olacağı, bunun "Sovyetler Birliği'nin başarısı değil, başarısızlığı" olduğu iyi biliniyor. (H. Jakypov) Bu sadece Kazakların değil, tüm dünyanın kaderine sorumsuzca yapılan bir zulümdür. Semey nükleer deneme sahası, o acımasız toplumdan kalan ebedi çocuk görüntülerini yaratan onarılamaz bir yaradır. Bağımsız Kazak ülkesinin bugünkü konumu, nükleer silahlardan vazgeçmek, dünyaya acı getiren kötülüğü ortadan kaldırmaktır.

Sadece nükleer deneme sahasının etkisini yaşamış bir ülke bunu anlayabilir ve hissedebilir. A. Kaba'nın "Semey nükleer deneme sahası Kazakların yedi ecdadına büyük bir keder getirmiştir" sözünün doğruluğundan şüphemiz yoktur. Bu sadece toprağın yarası değil, aynı zamanda ülkenin de kahrıdır. Sonuçların birçok nesli etkilemeye devam edeceği de bilimsel olarak kanıtlanmıştır. Kırk yıldır büyük bir barbarlık ve gaddarlıkla Toprak Ana'yı kahreden ejder susturulsa da etkileri tam olarak ortadan kalkmış değildir. Toprağın ve ülkenin yaralarını sarıp iyileştirmek kolay bir iş değildir. Bütün bunların birkaç yüz yıl daha karalı günlerin hakikati olmaya devam edeceği üzücü bir durumdur.

Makale, Kazakistan Cumhuriyeti Bilim ve Yüksek Öğrenim Bakanlığı Bilimsel Komitesi tarafından 2022-2024 yılları için bölünen hibe kapsamında finanse edilen №AP14872341 "Kazak Göçebelerinin Hayatında Yılının Rolü ve Millî Edebiyatta Sanatsal Temsili" adlı projesi kapsamında yayımlanmıştır.

Kaynakça

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Karakuzova J.K., Hasanov M.Ş. Kosmos Kazahskoy Kulturu–Astana: Evraziya, 2012.

Mırzabekov J.E. Türki Örkeniyeti jane Tarihsı Jangırtuw Maseleleri // «Ulı Dalanın Jeti Kırı jane Kazak Filosofiyasının Özekti Maseleleri» attı halıkaralık ǵılımy-praktikalık konferensiya materialdarı. 19 kantar, 2019 jil. -Almatı: Kazak Universiteti, 2019. -512 bet.

Süleymenova J.D. Köne Türki Madeni Jadigerlerindeki Adam jane Alem Modelleri. Filosofiya Doktorı (PhD) ǵılımy darejesin aluw üşin dayındalǵan dissertatsiyası. Almatı, 2011. 171 bet.

Gorbaçevıç İ.V. Janr Bestiyariya v Zarubejnoj Literature: Transformatsiya Literatunoy Traditsiyı [elektronik kaynak]. URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Animalizm> (başvuru tarihi: 25.06.2020).

Borbasov S. Ulı Dalanın Jeti Kırı: Ult Tarihi Turalı Tolǵanı // Egemen Kazakistan, 2019, 4 mausım.

İmam-ı Buhari. Sahihal–Buhari. Audarǵan: Ü.Şoybek, K.Kıdırhanulı. – Almatı: Kausar–sayahat, 2007. – 927 b.

Dadabayev J. Jazuşı Enbegi. -Almatı: Kazak Universiteti, 2001. -340 bet.

Dosjan S. Kasiret pen Taǵdır. Roman. -Almatı: Nurlı Alem, 2021. -360 bet.

Oraz N. Jilkının Köz Jası: Angimeler men Hikayattar, esseler. -Almatı: «Kaynar Baspası», 2012. -320 bet.

34. Canım, lass uns das step by step besprechen: Deutsch-türkisch-englisches Codeswitching¹

Özlem TEKİN²

Nurtaç SUSTAM³

APA: Tekin, Ö. & Sustam, N. (2023). Canım, lass uns das step by step besprechen: Deutsch-türkisch-englisches Codeswitching. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 441-459. DOI: 10.29000/rumelide.1330522.

Zusammenfassung

Codeswitching, der Wechsel zwischen zwei oder mehr Sprachen innerhalb einer Kommunikation, ist ein Phänomen, das in vielen mehrsprachigen Gesellschaften und Gemeinschaften zu beobachten ist. Eine eindrucksvolle Variante ist das deutsch-türkisch-englische Codeswitching, das nicht nur zeigt, auf welcher vielfältigen Weise das Deutsche, Türkische und Englische miteinander verknüpft werden können, sondern auch die besondere Identität der deutsch-türkischen Community deutlich macht. Das Ziel dieses Artikels ist es daher, Codeswitching am Beispiel von Deutsch, Türkisch und Englisch sowohl in formaler als auch in funktionaler Hinsicht darzulegen. Dazu soll zunächst der Begriff *Codeswitching* definiert, die Beziehung zwischen Codeswitching und Zwei- bzw. Mehrsprachigkeit aufgezeigt und die beiden Begriffe *matrix language* sowie *embedded language* eingeführt werden. Im Anschluss daran werden die unterschiedlichen Formen des Codeswitching, das *Extra-Sentential*, *Inter-Sentential*, *Intra-Sentential*, *Inter-Word* und *Intra-Word Switching*, aufgegriffen und zunächst isoliert voneinander anhand zweisprachiger Beispiele im Kontext des Deutschen, Türkischen und Englischen analysiert. Da die Formen des Codeswitching in der Sprachrealität jedoch oftmals nicht isoliert voneinander auftreten, sondern miteinander verknüpft werden, soll auch auf die Kombinationen der Codeswitching-Formen eingegangen werden, wozu nunmehr dreisprachige, also deutsch-türkisch-englische Beispiele herangezogen und ausführlich erläutert werden sollen. Abschließend werden die Funktionen des Codeswitching sowohl in soziolinguistischer als auch in psycholinguistischer Hinsicht beleuchtet. Auf diese Weise sollen zusammenfassend nicht nur die unterschiedlichen Formen des deutsch-türkisch-englischen Codeswitching dargelegt, sondern auch die komplexe Beziehung zwischen Gemeinschaft, Sprache, Kultur und Identität erfasst werden.

Schlüsselwörter: Codeswitching, Deutsch, Türkisch, Englisch, Formen und Funktionen

¹ Bu çalışma, 03.-04.06.2023 tarihleri arasında İstanbul Medeniyet Üniversitesi ev sahipliğinde gerçekleşen V. Uluslararası Rumeli [Dil, Edebiyat ve Çeviri] Sempozyumu'nda sunulmuş, sözlü bildirisinin genişletilmiş ve Almanca halidir.

² Doç. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü (Tekirdağ, Türkiye), ozlemtekin@nku.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-6283-7741 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 13.05.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330522]

³ YL Öğr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü (Tekirdağ, Türkiye), nurtacsustam@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9537-7745

Canım, lass uns das step by step besprechen: Almanca-Türkçe-İngilizce arasında Kod Değiştirme

Öz

Kod değiştirme, iletişimde iki veya daha fazla dil arasında geçiş yapmayı ifade eder ve çok dilli toplum ve topluluklarda gözlemlenen bir olgudur. Almanca-Türkçe-İngilizce arasındaki kod değiştirme bu bağlamda etkileyici bir örnektir. Zira bu dillerin kod değiştirmede birbirleriyle farklı şekillerde iç içe geçebildiği ve aynı zamanda Almanya'daki Türk toplumunun özgün kimliğini ortaya çıkardığı görülmektedir. Bu nedenle, bu çalışmanın amacı, Almanca, Türkçe ve İngilizce dilleri bağlamında kod değiştirmeyi hem biçimsel hem de işlevsel açılardan incelemektir. Bu amaçla, öncelikle *kod değiştirme* terimi tanımlanacak, kod değiştirme ile iki veya çok dillilik arasındaki ilişki gösterilecek ve *matrix language* ile *embedded language* terimleri tanıtılacaktır. Ardından, kod değiştirmenin farklı biçimleri olan *extra-sentential*, *inter-sentential*, *intra-sentential*, *inter-word* ve *intra-word switching* ele alınıp Almanca, Türkçe ve İngilizce dilleri bağlamında öncelikle iki dilli örnekler üzerinden ayrı ayrı analiz edilecektir. Ancak, konuşulan dilde kod değiştirme biçimleri genellikle birbirleriyle bağlantılı olarak kullanıldığından, kod değiştirme biçimlerinin kombinasyonları da ele alınacak ve üç dilli, yani Almanca-Türkçe-İngilizce örnekler üzerinden detaylı bir şekilde incelenecektir. Son olarak, kod değiştirmenin işlevleri hem toplumdilbilimsel hem de psikodilbilimsel açılardan incelenecektir. Böylece bu çalışma kapsamında, Almanca-Türkçe-İngilizce arasındaki kod değiştirmenin farklı biçimlerinin yanı sıra toplum, dil, kültür ve kimlik arasındaki karmaşık ilişkiler de ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: kod değiştirme, Almanca, Türkçe, İngilizce, biçim ve işlevler

Canım, lass uns das step by step besprechen: German-Turkish-English Codeswitching

Abstract

Codeswitching, the alternation of two or more languages within a communication, is a phenomenon that can be observed in many multilingual societies and communities. One impressive variation is German-Turkish-English codeswitching, which not only shows the many ways in which German, Turkish and English can be linked, but also highlights the unique identity of the Turkish community in Germany. The aim of this article is therefore to explain German-Turkish-English codeswitching in both formal and functional terms. To this end, the term *codeswitching* will first be defined, the relationship between codeswitching and bilingualism or multilingualism will be shown and the terms *matrix language* and *embedded language* will be introduced. Subsequently, the different forms of codeswitching, i.e. *extra-sentential*, *inter-sentential*, *intra-sentential*, *inter-word* and *intra-word switching*, will initially analysed in isolation from each other using bilingual examples in the context of German, Turkish and English. However, since the forms of codeswitching often do not occur in isolation from each other in real-life situations, the combinations of the codeswitching forms will also be examined, for which trilingual, i.e. German-Turkish-English examples will be explained in detail. Finally, the functions of codeswitching will be examined in sociolinguistic as well as psycholinguistic terms. In this way, not only the different forms of German-Turkish-English codeswitching, but also the complex relationship between community, language, culture and identity will be presented.

Keywords: codeswitching, German, Turkish, English, forms and functions

1. Einleitung

Codeswitching,⁴ der Wechsel zwischen zwei oder mehr Sprachen innerhalb einer Kommunikation, ist ein Phänomen, das in vielen mehrsprachigen Gesellschaften und Gemeinschaften beobachtet werden kann (vgl. z.B. Extra & Yagmur, 2011; Shay, 2015). Eine eindrucksvolle Variante des CS ist das deutsch-türkisch-englische CS, das neben der überwiegenden Untersuchung des deutsch-türkischen CS (vgl. z.B. Banaz, 2002; Keim & Cindark, 2003; Kallmeyer & Keim, 2004; Hinnenkamp, 2008; Keim, 2008, 2012; Cindark, 2013; Çetinoğlu, 2016; Tekin, 2020) aber oftmals in den Hintergrund gedrängt wird. Doch genauso wie der deutsch-türkische Sprachgebrauch die komplexe sprachliche und kulturelle Dynamik der Menschen türkischer Abstammung mit Deutschlandbezug widerspiegelt, zeigt das deutsch-türkisch-englische CS nicht nur, auf welcher vielfältigen Art und Weise das Deutsche, Türkische und Englische miteinander verwoben sein können, sondern macht auch die einzigartige sprachliche und kulturelle Identität der deutsch-türkischen Community deutlich.

Aus der aufgrund des Hintergrunds der deutsch-türkischen Community oftmals vorzufindenden Zweisprachigkeit folgt oftmals eine natürliche Neigung zum CS – zumindest zwischen dem Deutschen und Türkischen (vgl. hierzu Tekin, 2020). Allerdings führen Bildung und die Integration in den Arbeitsmarkt mittlerweile dazu, dass neben dem Deutschen und Türkischen auch das Englische in unterschiedlichen Kontexten und Situationen eine wichtige Rolle spielt, sei es im Freundeskreis, in der Schule, am Arbeitsplatz oder in der digitalen Kommunikation. Dabei ist weder das zweisprachige noch das dreisprachige CS der Deutschtürken als Abschied von der Norm zu betrachten (vgl. Banaz, 2002, S. 90). Auch wenn diverse Medien und Individuen das Phänomen CS allgemein als einen ‚Mischmasch‘ oder gar ‚bedeutungslos‘ und ihre Benutzer als ‚unzureichend‘ oder ‚halbsprachig‘ bezeichnen (vgl. auch Hinnenkamp, 2000; Wiese, 2011), soll die übergeordnete Prämisse des vorliegenden Artikels sein, dass CS ein essentieller Bestandteil der Zwei- oder Mehrsprachigkeit von Individuen ist, spezifische Formen aufweist und unterschiedlichen, nicht zu unterschätzenden Funktionen dient.

Dementsprechend soll im Rahmen dieses Artikels auf die grundlegende Bedeutung des CS, auf die Beziehung zwischen CS und Zwei- bzw. Mehrsprachigkeit und auf die unterschiedlichen Formen sowie Funktionen des CS eingegangen werden. Hierfür wird in Abschnitt 2 zunächst der Begriff ‚Codeswitching‘ definiert, die Beziehung zwischen CS und Zwei- bzw. Mehrsprachigkeit aufgezeigt und als Grundlage für den weiteren Verlauf des Artikels die Begriffe ‚matrix language‘ und ‚embedded language‘ eingeführt. Im Anschluss daran sollen in Abschnitt 3 die unterschiedlichen Formen des CS aufgegriffen werden. Hierzu sollen das Extra-Sentential (Abschnitt 3.1.), Inter-Sentential (Abschnitt 3.2.), Intra-Sentential (Abschnitt 3.3.), Inter-Word (Abschnitt 3.4.) und Intra-Word Switching (Abschnitt 3.5.) zunächst isoliert voneinander betrachtet und im Kontext des Deutschen, Türkischen und Englischen vorerst anhand zweisprachiger Beispiele analysiert werden. Da die Formen des CS in der Sprachrealität allerdings oftmals nicht isoliert voneinander auftreten, sondern häufig miteinander kombiniert werden, soll in Abschnitt 3.6. auch auf die Kombinationen der CS-Formen eingegangen werden, wozu nunmehr dreisprachige, also deutsch-türkisch-englische Beispiele herangezogen und eingehend erläutert werden sollen. In Abschnitt 4 werden sodann die Funktionen des CS sowohl in soziolinguistischer als auch in psycholinguistischer Hinsicht dargelegt. Zuletzt soll in Abschnitt 5 ein Fazit des vorliegenden Artikels gezogen werden. Insgesamt betrachtet soll auf diese Weise das CS am Beispiel des Deutschen, Türkischen und Englischen sowohl in formaler als auch in funktionaler Hinsicht

⁴ Der Begriff *Codeswitching* wird im Weiteren als CS abgekürzt.

dargelegt werden, um auf diese Weise nicht nur die unterschiedlichen Formen des deutsch-türkisch-englischen CS, sondern auch die komplexe Beziehung zwischen Sprache, Kultur und Identität innerhalb der deutsch-türkischen Community erfassen zu können.

2. Definition Codeswitching

CODESWITCHING bezeichnet das Phänomen, bei dem ein Sprecher während der Kommunikation zwischen zwei oder mehreren Sprachen wechselt. Da das Phänomen vonseiten verschiedener Disziplinen, wie etwa der Strukturellen Linguistik, Psycholinguistik, Soziolinguistik, Philosophie und Anthropologie untersucht wird, ist allerdings keine einheitliche Definition des Begriffs gegeben (vgl. Nilep, 2006, S. 1). Entsprechend wird ‚Codeswitching‘ im Rahmen der Sprachwissenschaft etwa als „the alternation of two languages within a single discourse, sentence or constituent“ (Poplack, 1980, S. 583), „the juxtaposition within the same speech exchange of passages of speech belonging to two different grammatical systems or subsystems“ (Gumperz, 1982, S. 59) oder auch als „the use of more than one language in the course of a single communicative episode“ (Heller, 1988, S. 1) definiert. Nichtsdestotrotz kann festgehalten werden, dass es sich beim CS um ein Phänomen des Sprachwechsels handelt, das bestimmte Formen und Funktionen aufweist, die es im Rahmen dieses Artikels zu besprechen gilt.⁵

CS wird von zwei- oder mehrsprachigen Menschen praktiziert. Dies können beispielsweise Migranten sein, die eine größere Minderheitengruppe in einer Mehrheitsgesellschaft bilden, so wie etwa die türkische Migrantengruppe in Deutschland (Çetinoğlu, 2016, S. 4215; vgl. auch Tekin, 2020). Andererseits können auch zwei- oder mehrsprachige Menschen in einem bestimmten Berufsumfeld CS betreiben. Ein Beispiel hierfür ist das sog. ‚Plaza Türkisch‘, das für die gleichzeitige Verwendung des Türkischen und Englischen durch Büroangestellte („white collar“) in der Türkei steht (vgl. Efe, 2019). Im Allgemeinen bezeichnen die Begriffe ZWEI- bzw. MEHRSPRACHIGKEIT den Umstand, dass ein Individuum zwei oder mehr Sprachen beherrscht. Problematisch ist dabei allerdings das Wort ‚beherrschen‘, da dies ein Kontinuum von minimaler bis maximaler Sprachkompetenz in unterschiedlicher Hinsicht umfasst. Hilfreich ist hier die Theorie von Cummins (2000), nach der zwei Ebenen sprachlicher Kompetenz unterschieden werden, nämlich einerseits die sog. BASIC INTERPERSONAL COMMUNICATIVE SKILLS (BICS) und andererseits die sog. COGNITIVE ACADEMIC LANGUAGE PROFICIENCY (CALP). Erstere bezeichnen grundlegende Sprachkompetenzen, die für die alltagssprachliche, eher mündliche Kommunikation nötig sind, letzteres hingegen meint kognitiv-akademische Sprachkompetenzen, die für anspruchsvollere, eher schriftsprachliche Operationen nötig sind. Auf das CS bezogen sind v.a. die BICS entscheidend, da ein zwei- bzw. mehrsprachiger Sprecher hier zumindest in der Lage sein muss, in zwei oder mehr Sprachen die alltagssprachliche Kommunikation zu meistern. Der Grund hierfür ist, dass CS vor allem im Mündlichen auftritt (vgl. auch Poplack, 1980). Daneben kann CS aber auch im ‚informellen‘ Schriftlichen, beispielsweise in Textnachrichten oder sozialen Medien auftreten (vgl. z.B. Hinnenkamp, 2008). Je besser die am CS beteiligten Sprachen im Sinne der BICS beherrscht werden, desto vielfältiger kann das CS gestaltet sein, wie die Beispiele in Abschnitt 3 zeigen werden.⁶

Zur strukturellen Beschreibung des CS wird im Allgemeinen zwischen einer MATRIX LANGUAGE (Matrixsprache) und einer EMBEDDED LANGUAGE (eingebettete Sprache) unterschieden. Beide Begriffe werden erstmals von Myers-Scotton (1993) im Rahmen ihres ‚Matrix Language Frame Model‘

⁵ Auf die u.E. problematische Unterscheidung zwischen *Codeswitching* und *Codemixing* soll hier nicht eingegangen werden (vgl. hierzu z.B. Poplack, 1980; Sridhar & Sridhar, 1980).

⁶ Alle Beispiele des vorliegenden Artikels sind selbst konstruierte Beispiele.

eingeführt. Die matrix language wird dabei als die dominante Sprache beim CS definiert, die gleichzeitig die Basis bzw. den Rahmen der Kommunikation bildet. Die embedded language hingegen bezeichnet die weniger dominante Sprache, die wiederum in die Matrixsprache eingebettet wird, wobei auch mehrere Sprachen embedded languages sein können. Auf den Titel dieses Artikels projiziert, *Canım, lass uns das step by step besprechen*. (*Schätzchen, lass uns das Schritt für Schritt besprechen*.), lässt sich somit festhalten, dass hier die matrix language das Deutsche, die embedded languages hingegen Türkisch und Englisch sind (für eine ausführliche Analyse dieses Beispiels vgl. Abschnitt 3.6., Bsp. 15).

3. Formen des Codeswitching

Im Rahmen des CS kann die embedded language in Form von kleinsten Ausdrücken wie etwa Gesprächspartikeln über größere Ausdrücke wie Wörter bis hin zu noch größeren Gesprächsabschnitten wie etwa Sätze in die matrix language eingebettet sein. Entsprechend der Integration sprachlicher Einheiten in die Matrixsprache werden hier die Formen des CS nach Poplack (1980) (Formen 1, 2, 3) und Çetinoğlu (2016) (Form 4) wie folgt übernommen und erweitert:

1. Extra-Sentential Switching
2. Inter-Sentential Switching
3. Intra-Sentential Switching
4. Inter-Word Switching
5. Intra-Word Switching

Die Formen des CS werden in den folgenden Abschnitten (3.1.) bis (3.5.) zunächst isoliert voneinander betrachtet und im Kontext des Deutschen, Türkischen und Englischen vorerst anhand zweisprachiger Beispiele eingehend beleuchtet. Da die Formen des CS in der Sprachrealität allerdings oftmals nicht isoliert voneinander auftreten, sondern häufig miteinander verknüpft sind, soll in Abschnitt 3.6. auch auf die Kombinationen der CS-Formen eingegangen werden. Hierzu werden dreisprachige, also deutsch-türkisch-englische Beispiele herangezogen und die CS-Kombinationen eingehend erläutert.

3.1. Extra-Sentential Switching

Beim EXTRA-SENTENTIAL SWITCHING (oder: TAG-SWITCHING, dt.: EMBLEMATISCHES CS) werden kurze Phrasen der einen Sprache vor, zwischen oder nach einen Satz einer anderen Sprache gestellt (vgl. Poplack, 1982, S. 14). Die Phrasen sind dabei Interjektionen, Füllwörter, idiomatische Ausdrücke oder Anrede- bzw. Koseformen, wie etwa *ach*, *naja*, *weißt du* und *Schatz* im Deutschen; *eyvah* (*oh je*), *neyse* (*naja egal*), *değil mi?* (*nicht wahr?*) und *canım* (*Schätzchen*) im Türkischen; sowie *oops* (*ups*), *whatever* (*naja egal*), *no way* (*auf keinen Fall*) und *cutie* (*Süße/r*) im Englischen.

Da beim Extra-Sentential Switching der Sprachwechsel außerhalb der syntaktischen Grenzen stattfindet, ist diese Form des CS im Unterschied zu den anderen CS-Formen syntaktisch unabhängig (vgl. Tekin, 2020, S. 361). Dies führt gleichzeitig dazu, dass das Extra-Sentential Switching im Vergleich zu den anderen Arten des CS auch mit einem niedrigen Maß an sprachlicher Kompetenz möglich ist, wie auch Poplack (1982, S. 14) wie folgt festhält: „This type of segment may be switched into L2 with only minimal knowledge of the grammar of that language“.

Bsp. (1):	Also , neden gelmedin dün?	[Also , warum bist du gestern nicht gekommen?]
Bsp. (2):	Der ist süß, di mi?
(<i>di mi?</i> ugs. für <i>değil mi?</i>)	[Der ist süß, nicht wahr?]
Bsp. (3):	Whatever , ich muss jetzt los.	[Naja egal , ich muss jetzt los.]

Wie die Beispiele zeigen, befindet sich die embedded language (Deutsch in Bsp. 1; Türkisch in Bsp. 2; Englisch in Bsp. 3) hier außerhalb der syntaktischen Grenzen der matrix language (Türkisch in Bsp. 1; Deutsch in Bsp. 2 und 3). So werden hier Füllwörter und idiomatische Ausdrücke der einen Sprache vor (Bsp. 1 und 3) oder nach (Bsp. 2) einen Satz der anderen Sprache gestellt, womit eine syntaktische Unabhängigkeit der am CS beteiligten Sprachen festgehalten werden kann. Wie die Beispiele deutlich machen, ist für diese Art des CS nur ein niedriges Maß an sprachlicher Kompetenz ausreichend.

3.2. Inter-Sentential Switching

Beim INTER-SENTENTIAL SWITCHING (dt.: SATZEXTERNES CS) wechselt ein Sprecher zwischen verschiedenen Teilsätzen oder Sätzen von einer Sprache in die andere. Der Sprachwechsel tritt somit also an (Teil-)Satzgrenzen auf. Damit liegt beim Inter-Sentential Switching ein (Teil-)Satz in der einen Sprache und ein anderer (Teil-)Satz in der anderen Sprache vor (vgl. auch MacSwan, 2013, S. 323).

Aufgrund dieser Eigenschaft ist das Inter-Sentential Switching – vor allem bei einem Sprachwechsel an Teilsatzgrenzen – syntaktisch abhängig. Dies verlangt von zwei- oder mehrsprachigen Sprechern die Berücksichtigung der syntaktischen Regeln beider Sprachen ab, weswegen diese Form des CS im Vergleich zum Extra-Sentential Switching ein gewisses Maß an sprachlicher Kompetenz voraussetzt (vgl. auch Poplack, 1982, S. 14).

Bsp. (4):	Dün gece hiç uyuyamadım. Deswegen bin ich so müde.	[Ich konnte gestern Nacht überhaupt nicht schlafen. Deswegen bin ich so müde.]
Bsp. (5):	Wenn du Zeit hast, buluşalım mı , Schatz?	[Wenn du Zeit hast, sollen wir uns treffen , Schatz?]
Bsp. (6):	Evet, Türkçe konuşuyorum, but I can also speak English.	[Ja, ich spreche Türkisch, aber ich kann auch Englisch sprechen.]

In den obigen Beispielen ist die matrix language Türkisch (Bsp. 4 und 6) und Deutsch (Bsp. 5), wohingegen die embedded languages jeweils das Deutsche (Bsp. 4), Türkische (Bsp. 5) und Englische (Bsp. 6) sind. Wie zu sehen ist, findet der Sprachwechsel an Teilsatzgrenzen (Bsp. 5 und 6) oder an Satzgrenzen (Bsp. 4) statt. Während Letzteres sprachlich weniger herausfordernd ist, bedingt Ersteres aufgrund der syntaktischen Abhängigkeit der Teilsätze einen gewissen Grad an sprachlicher Kompetenz in den jeweils am CS beteiligten Sprachen.

3.3. Intra-Sentential Switching

Beim INTRA-SENTENTIAL SWITCHING (dt.: SATZINTERNES CS) findet der Sprachwechsel innerhalb eines (Teil-)Satzes statt, indem in dessen Grenzen ein Wort oder eine Phrase aus einer anderen Sprache integriert wird (vgl. Androutsopoulos & Hinnenkamp, 2000, S. 11; MacSwan, 2013, S. 323). Da die Syntax der am Intra-Sentential Switching beteiligten Sprachen somit aneinander angepasst werden müssen, ist diese Form des CS syntaktisch abhängig.

Aufgrund der syntaktischen Abhängigkeit ist das Intra-Sentential Switching als komplexer einzustufen. Daraus folgt, dass nur Zwei- oder Mehrsprachige mit einer höheren Kompetenz in den jeweiligen Sprachen diese Art des CS anwenden können: „In order to produce this [...] sort of switch, the speaker must know enough about the grammar of each language and the way they interact to avoid ungrammatical utterances“ (Poplack, 1982, S. 14; vgl. auch Bullock & Toribio, 2009, S. 8).

Im Fall des Intra-Sentential Switching ist außerdem festzuhalten, dass bei der interlingualen Übernahme von Wörtern oder Phrasen oft eine AD-HOC-ENTLEHNUNG (AD-HOC-BORROWING, NONCE BORROWING) vorliegt. Ad-hoc-Entlehnungen beziehen sich allgemein auf die spontane Übernahme von sprachlichen Elementen aus der einen Sprache in die andere Sprache. Im Unterschied zur Entlehnung i.e.S. werden bei der Ad-hoc-Entlehnung die übernommenen Elemente also nicht dauerhaft in den allgemeinen Wortschatz der aufnehmenden Sprache integriert. Es handelt sich lediglich um temporäre oder situative Entlehnungen, die in bestimmten Kontexten oder für spezifische Zwecke verwendet werden, z.B. um eine bestimmte Bedeutung, die in der Matrixsprache nicht angemessen ausgedrückt werden kann, besser zu vermitteln oder um einen gewissen Effekt, wie etwa den Eindruck von Professionalität im Berufsleben, zu erzielen. Ein anderer Grund für den Einsatz von Ad-hoc-Entlehnungen kann auch der Umstand sein, einen generell nicht vorhanden oder einen für den Sprecher momentan nicht verfügbaren oder nicht bekannten Ausdruck in der einen Sprache durch einen entsprechenden Ausdruck in der anderen Sprache zu ersetzen.

Bsp. (7):	Bugün okulda Schulaufgabe yazdık.	[Wir haben heute in der Schule eine Schulaufgabe geschrieben.]
Bsp. (8):	Das ist bestimmt nazar gewesen.	[Das ist bestimmt ein böser Blick gewesen.]
Bsp. (9):	Bu konuyu face to face konuşabilir miyiz?	[Können wir dieses Thema Angesicht zu Angesicht / persönlich besprechen?]

Die Beispiele machen deutlich, dass hier jeweils innerhalb der Grenzen eines Satzes ein Wort oder eine Phrase integriert wird, wodurch deutlich wird, dass beim Intra-Sentential Switching eine höhere Kompetenz in beiden Sprachen nötig ist. Die integrierten Wörter oder Phrasen, die gleichzeitig die embedded languages darstellen (Deutsch in Bsp. 7; Türkisch in Bsp. 8; Englisch in Bsp. 9), können jeweils als Ad-hoc-Entlehnungen charakterisiert werden, da sie einerseits dazu dienen, bestimmte Bedeutungen zu vermitteln, die in der jeweiligen Matrixsprache (Türkisch in Bsp. 7 und 9; Deutsch in Bsp. 8) nicht angemessen ausgedrückt werden können. So handelt es sich bei dem Lexem *Schulaufgabe* (Bsp. 7) um einen spezifischen Begriff des deutschen Schulsystems, dessen Bedeutungsspektrum im Türkischen nicht mit einem Lexem wiedergegeben werden kann. Dasselbe gilt für das türkische Wort *nazar* (Bsp. 8), das im Deutschen zwar mit dem Ausdruck *böser Blick* übersetzt werden könnte, was aber bei Weitem nicht dasselbe Bedeutungsspektrum wie im Türkischen aufweist.⁷ Ein anderer Fall zeigt sich in Bsp. (9): Hier kann der englische Ausdruck *face to face* zwar prinzipiell durch den türkischen Ausdruck *yüz yüze* ersetzt werden, doch wird trotzdem eine Ad-hoc-Entlehnung verwendet. Dies kann entweder darauf zurückgeführt werden, dass hier beispielsweise im Rahmen des Berufslebens versucht wird, Professionalität zu vermitteln, oder der passende Ausdruck im Türkischen in dem Moment nicht parat bzw. allgemein nicht bekannt ist und daher auf den englischen Ausdruck zurückgegriffen wird.

⁷ Das Wort *nazar* hat laut dem Standardwörterbuch des Türkischen (Türk Dil Kurumu - Türkçe Sözlük) folgende Bedeutung: „Ein böser Blick, von dem angenommen wird, dass er bestimmten Menschen eigen ist, die durch neidvolle Blicke anderen Menschen und deren Besitz und Eigentum Schaden anrichten können“ (siehe <https://sozluk.gov.tr>).

3.4. Inter-Word Switching

Das INTER-WORD SWITCHING (dt.: WORTEXTERNES CS) kann in Bezug auf das Türkische als eine „spezielle Form des Codeswitching“ charakterisiert werden (Tekin, 2020, S. 362). Es „betrifft [u.a.] deutsche [oder englische] Verben, die mit dem türkischen [Hilfs-]Verb *yapmak* (*machen*) oder *etmek* (*tun*) verbunden werden, wobei das deutsche [bzw. englische] Verb im Infinitiv verbleibt und das türkische [Hilfs-]Verb flektiert wird“ (Tekin, 2020, S. 362; vgl. auch Keim & Cindark, 2003, S. 385; Çetinoğlu & Çöltekin, 2023, S. 565f.). Das Inter-Word Switching stellt im Hinblick auf das CS zwischen einer anderen Sprache und dem Türkischen somit „eine Art zweigliedriges verbales [...] [S]witching“ dar (Tekin, 2020, S. 362; vgl. auch Çetinoğlu, 2016, S. 4219). Wichtig dabei ist, dass eine Doppelung des Verbs entsteht, die prinzipiell dem Deutschen, Englischen und Türkischen widerspricht. Da beim Inter-Word Switching die matrix language immer das Türkische ist, kann allgemein festgehalten werden, dass anstelle eines flektierten türkischen Vollverbs mit der Minimalform *Verbstamm – Tempussuffix – Personalsuffix* folgende Minimalkombination verwendet wird: *dt./engl. Vollverb im Infinitiv + Verbstamm des trk. Hilfsverbs yapmak/etmek – Tempussuffix – Personalsuffix*. Somit tritt anstelle des Stammes des türkischen Vollverbs, das durch das gesonderte deutsche bzw. englische Vollverb im Infinitiv ausgedrückt wird, der Stamm des türkischen Hilfsverbs *yapmak* oder *etmek*.

Da beim Inter-Word Switching insgesamt betrachtet also eine morphosyntaktische Abhängigkeit entsteht, indem der Stamm eines türkischen Vollverbs einerseits durch ein getrenntes, vorangestelltes deutsches bzw. englisches Vollverb im Infinitiv und andererseits durch den Stamm des türkischen Hilfsverbs *yapmak* (*machen*) oder *etmek* (*tun*) ausgedrückt wird, ist für diese Form des CS eine hohe Kompetenz in den beteiligten Sprachen vorauszusetzen.

Die Funktion des Inter-Word Switching liegt laut Schroeder (2020, S. 3) darin, dass „*yapmak* [und *etmek*; Ö.T. & N.S.] [...] systematisch eingesetzt [werden,] um Verben der Kontaktsprache ins Türkische zu integrieren“. Dies kann – ähnlich wie bei den Ad-hoc-Entlehnungen – darauf zurückgeführt werden, dass entweder ein spezifischer Zweck verfolgt wird oder ein momentan nicht verfügbares oder allgemein nicht bekanntes Verb im Türkischen durch ein entsprechendes Verb im Deutschen oder Englischen ersetzt wird.

Bsp. (10): Bu hafta bir şey **lernen yapmadık**. [Wir haben diese Woche **nichts gelernt**.]

Bsp. (11): Toplantıyı dün **set ettim**. [Ich habe die Versammlung gestern **organisiert**.]

Wie die Beispiele (10, 11) zeigen, ist die matrix language beim Inter-Word Switching immer das Türkische, während die embedded language hier das Deutsche (Bsp. 10) bzw. das Englische (Bsp. 11) ist. Konkret wird hier ein deutsches bzw. englisches Verb, das jeweils im Infinitiv steht, mit dem flektierten türkischen Hilfsverb *yapmak* (Bsp. 10) bzw. *etmek* (Bsp. 11) verbunden. Wichtig ist dabei die Doppelung des Verbs. Der Satz in Bsp. (10) würde im Türkischen nämlich prinzipiell *Bu hafta bir şey öğrenmedik* lauten. Dadurch wird deutlich, dass das flektierte türkische Verb *öğren-me-di-k* [= Verbstamm des trk. Vollverbs *öğrenmek* (*lernen*) – Verneinungssuffix *-me-* – Präteritumsuffix *-di-* – Personalsuffix 1. Ps. Pl. *-k*] im Satz mit CS in folgende Kombination aufgeteilt wird: *lernen + yap-ma-dı-k* [= dt. Vollverb *lernen* im Infinitiv + Verbstamm des trk. Hilfsverbs *yapmak* (*machen*) – Verneinungssuffix *-ma-* – Präteritumsuffix *-dı-* – Personalsuffix 1. Ps. Pl. *-k*]. Der Stamm des türkischen Vollverbs, das durch das getrennte und vorangestellte deutsche Vollverb ausgedrückt wird, wird hier also durch den Stamm des

türkischen Hilfsverbs *yapmak* ersetzt. Dasselbe gilt auch für Bsp. (11): Ohne CS würde der Satz im Türkischen wie folgt lauten: *Toplantıyı dün ayarladım*. Auch hier wird das türkische flektierte Verb *ayarla-dı-m* [= Verbstamm des trk. Vollverbs *ayarlamak* (*organisieren*) – Präteritumsuffix *-dı-* – Personalsuffix 1. Ps. Sg. *-m*] in folgende Kombination aufgeteilt: *set + et-ti-m* [= engl. Vollverb *set* (*organisieren*) im Infinitiv + Verbstamm des trk. Hilfsverbs *etmek* (*tun*) – Präteritumsuffix *-ti-* – Personalsuffix 1. Ps. Sg. *-m*]. Anstelle des Stammes des türkischen Vollverbs tritt somit einerseits ein gesondertes und vorangestelltes englisches Vollverb und andererseits der Stamm des türkischen Hilfsverbs *etmek*.

Die in den Beispielen (10, 11) zum Vorschein kommende morphosyntaktische Abhängigkeit, die durch die gleichzeitige Verwendung eines gesonderten deutschen bzw. englischen Vollverbs im Infinitiv und die Ersetzung des Stammes des türkischen Vollverbs durch den Stamm des türkischen Hilfsverbs *yapmak* (*machen*) oder *etmek* (*tun*) entsteht, macht deutlich, dass beim Inter-Word Switching eine hohe Kompetenz in beiden Sprachen nötig ist. Dass hier das Inter-Word Switching verwendet wird, kann in Bsp. (11) darauf zurückgeführt werden, dass etwa im Rahmen des Berufslebens eine Anpassung an das Umfeld stattfindet und mit der Verwendung des englischen Verbs u.U. versucht wird, einen professionellen Eindruck zu vermitteln. In Bsp. (10) könnte der Grund für die Verwendung des Inter-Word Switching wiederum darauf zurückgeführt werden, dass das türkische Verb in dem Moment nicht parat oder allgemein nicht bekannt ist und daher auf das deutsche Verb zurückgegriffen wird.

3.5. Intra-Word Switching

Beim INTRA-WORD SWITCHING (dt.: WORTINTERNES CS) findet „ein Sprachwechsel innerhalb eines Wortes“ statt (Tekin, 2020, S. 361). Das bedeutet, dass hier ein interlingualer Wechsel an Morphemgrenzen geschieht. Diese Art des CS ist besonders typisch für Sprachen wie dem Türkischen, das eine agglutinierende Struktur aufweist. So werden türkische Suffixe z.B. an deutsche oder englische Lexeme entweder direkt oder durch Verwendung eines Apostrophs oder durch Verwendung eines Leerzeichens angehängt, wobei auch Verkettungen mehrerer Suffixe auftreten können (s. Bsp. 12 und 14; vgl. auch Çetinoğlu, 2016, S. 4217). Daneben sind aber ebenso (auch unabhängig von Sprachen wie dem Türkischen) Intra-Word Switchings in Form von Nominalkomposita möglich (s. Bsp. 13; vgl. auch Hinnenkamp, 2000, S. 99).

Aufgrund der gleichzeitig morphologischen und – im Fall der syntaktischen Integration gegebenen – morphosyntaktischen Eigenschaft des Intra-Word Switching kann diese Form wohl als die spannendste Form aller CS-Arten angesehen werden, vor allem auch, weil sie einige morphologische und morphosyntaktische Besonderheiten aufweist, die im Rahmen der Erläuterung der Beispiele (12-14) noch zu besprechen sind. Damit ist das Intra-Word Switching insgesamt betrachtet auch als die schwierigste und komplexeste Art des CS zu charakterisieren, weswegen hier eine sehr hohe Kompetenz in den jeweiligen Sprachen vorauszusetzen ist.

Bsp. (12): **Hausaufgabenlerimi** yaptım. [Ich habe **meine Hausaufgaben** gemacht.]

Bsp. (13): Ich habe den **Matheöğretmen** gesehen. [Ich habe den **Mathelehrer** gesehen.]

Bsp. (14): **Meetinglerden** bıktım. [Ich habe die Nase voll **von Sitzungen**.]

Betrachtet man zunächst die Beispiele (12, 14), so ist festzuhalten, dass hier mehrere türkische Suffixe direkt an ein deutsches (Bsp. 12) bzw. englisches Lexem (Bsp. 14) angehängt werden. Dabei ist in beiden

Beispielen die matrix language das Türkische, während die embedded language entsprechend der eingesetzten Lexeme Deutsch bzw. Englisch ist. Fokussiert man nun die morphologische und morphosyntaktische Struktur von Beispiel (12), lässt sich festhalten, dass hier folgende Abfolge gegeben ist: *Hausaufgabe-n-ler-im-i* [= dt. Nomen *Hausaufgabe* – dt. Pluralendung *-n* – trk. Pluralsuffix *-ler-* – trk. Possessivsuffix 1. Ps. Sg. *-im-* – trk. Akkusativsuffix *-i*]. Auffällig ist dabei eine sowohl im Deutschen als auch im Türkischen nicht vorhandene „morphologische[...] Doppelung“ in Form einer „doppelte[n] Pluralbildung“, die aber von Sprechern im Rahmen des deutsch-türkischen CS „in selbstverständlicher Weise verwendet und nicht als ‚auffallend‘ eingestuft wird (Keim & Cindark, 2003, S. 385f.). Anders verhält es sich demgegenüber beim englisch-türkischen Intra-Word Switching in Beispiel (14), das in morphologischer und morphosyntaktischer Hinsicht folgende Struktur aufweist: *Meeting-ler-den* [= engl. Nomen *meeting* – trk. Pluralsuffix *-ler-* – trk. Ablativsuffix *-den*]. Wie deutlich wird, ist hier nämlich keine doppelte Pluralmarkierung gegeben. Daraus kann folgende allgemeine Regel abgeleitet werden: Während beim deutsch-türkischen Intra-Word Switching eine doppelte Pluralmarkierung realisierbar ist, ist eine doppelte Pluralmarkierung beim englisch-türkischen Intra-Word Switching grundsätzlich nicht möglich.

Greift man nunmehr Beispiel (13) auf, so zeigt sich hier ein Intra-Word Switching in Form eines Nominalkompositums: *Mathe-öğretmen* [= dt. Nomen *Mathe* als Abk. für *Mathematik* – trk. Nomen *öğretmen* (*Lehrer*)]. Interessant sind hier drei Aspekte: Erstens, dass eine Zusammenschreibung stattfindet, die dem Deutschen, nicht aber dem Türkischen entspricht (siehe hierzu auch weiter unten). Zweitens fällt auf, dass bei der Zusammensetzung eine im Türkischen notwendige morphologische Markierung des Nominalkompositums fehlt. Da „[Nominal-]Komposita [im Türkischen] in der Regel durch das vokalische Possessivsuffix /I/ am modifizierten Element [d.h. am Zweitglied; Ö.T. & N.S.] markiert“ werden (Dirim & Auer, 2004, S. 79), würde das hiesige Nominalkompositum im Türkischen nämlich prinzipiell wie folgt strukturiert sein: *matematik öğretmen-i* [= 1. Nomen *matematik* (*Mathematik*) + 2. Nomen *öğretmen* (*Lehrer*) – Possessivsuffix 3. Ps. Sg. *-i*]. Wie zu sehen ist, fehlt diese morphologische Markierung aber im Falle des durch das Intra-Word Switching hergestellten Nominalkompositums *Matheöğretmen* (*Mathelehrer*). Drittens zeigt sich auch, dass eine im Türkischen notwendige morphosyntaktische Markierung des Kasus, hier: des Akkusativs, fehlt. So würde im Türkischen nämlich folgende Struktur erwartet werden, die gleichzeitig auch die oben dargestellte Markierung des Nominalkompositums in den Hintergrund drängen würde: *matematik öğretmen-i* [= 1. Nomen *matematik* (*Mathematik*) + 2. Nomen *öğretmen* (*Lehrer*) – Akkusativsuffix *-i*]. Alle drei Aspekte, die Zusammenschreibung des Nominalkompositums, die fehlende morphologische Markierung des Nominalkompositums durch ein türkisches Possessivsuffix und die fehlende morphosyntaktische Markierung des Kasus durch ein türkisches Akkusativsuffix, kann u.E. darauf zurückgeführt werden, dass in Bsp. (13) die embedded language das Türkische ist, das in die matrix language Deutsch integriert und entsprechend morphologisch und morphosyntaktisch an diese angepasst wird. Konkret bedeutet dies zum einen, dass die im Türkischen in Bezug auf Nominalkomposita i.d.R. geforderte Getrennschreibung der Zusammenschreibung des Deutschen weicht. Zum anderen findet die morphologische Markierung des Nominalkompositums im Türkischen keine Entsprechung im Deutschen. Und schließlich wird die morphosyntaktische Markierung des Akkusativs nicht mit dem entsprechenden türkischen Kasussuffix, sondern mit dem flektierten deutschen Artikel *den* ausgedrückt.

Zweifelsohne machen die Beispiele (12-14) deutlich, dass zusammen mit den allgemeinen morphologischen und morphosyntaktischen Eigenschaften des Intra-Word Switching auch eine Reihe morphologischer und morphosyntaktischer Besonderheiten verbunden sind. Insgesamt betrachtet stellt

das Intra-Word Switching somit eine höchst komplexe, wenn nicht gar die komplexeste Art des CS dar, deren Umsetzung nur mit einer sehr hohen Kompetenz in den jeweiligen Sprachen machbar erscheint.

3.6. Kombinationen der Codeswitching-Formen

In der Sprachrealität treten die in den Abschnitten 3.1. bis 3.5. dargestellten Formen des CS oftmals nicht isoliert voneinander auf, sondern werden häufig miteinander verknüpft (vgl. auch Kallmeyer & Keim, 2004, S. 56; Çetinoğlu, 2016, S. 4215). Daher soll abschließend auch auf die KOMBINATIONEN der fünf beschriebenen CS-Formen, dem [1] Extra-Sentential Switching, [2] Inter-Sentential Switching, [3] Intra-Sentential Switching, [4] Inter-Word Switching und [5] Intra-Word Switching, eingegangen werden. Hierzu sollen nunmehr dreisprachige, konkret: deutsch-türkisch-englische Beispiele aufgeführt und die jeweiligen Kombinationen der CS-Formen ausführlich erläutert werden.

Bsp. (15): **Canım**, lass uns das **step by step** besprechen. [Schätzchen, lass uns das **Schritt für Schritt** besprechen.]

Beispiel (15), das zugleich auch die Überschrift des vorliegenden Artikels ist, zeigt eine Kombination aus zwei CS-Formen: Einerseits ist mit der am Anfang der Äußerung vorzufinden Anrede- bzw. Koseform *canım* (*Schätzchen*) ein [1] Extra-Sentential Switching gegeben. Damit liegt ein Ausdruck außerhalb der syntaktischen Grenzen vor, durch dessen Weglassen keine Bedeutungsbeeinträchtigung entstehen würde. Andererseits liegt mit *step by step* (*Schritt für Schritt*) ein [3] Intra-Sentential Switching vor, da hier nunmehr eine Phrase innerhalb der syntaktischen Grenzen vorzufinden ist, ohne die eine deutliche Bedeutungsbeeinträchtigung der Äußerung erfolgen würde. Im Rahmen dieses Beispiels ist die matrix language das Deutsche, während das Türkische mit dem Ausdruck *canım* und das Englische mit dem Ausdruck *step by step* die embedded languages darstellen.

Bsp. (16): Hiç sorun değil, **baby**, immer wieder **gerne**. [Gar kein Problem, **Kleine/r**, immer wieder **gerne**.]

Auch in Beispiel (16) liegt eine Kombination aus zwei CS-Formen vor, nämlich einem Extra-Sentential Switching und einem Inter-Sentential Switching. Das [1] Extra-Sentential Switching zeigt sich hier mit der Koseform *baby* (*Kleine/r*). Im Unterschied zu Beispiel (15) befindet sich dieser Ausdruck zwar ‚innerhalb‘ der Gesamtäußerung, doch ist auch hier entscheidend, dass eine Verortung außerhalb der syntaktischen Grenzen vorliegt. Ein Verzicht auf diesen Ausdruck würde die Bedeutung der Gesamtäußerung daher nicht beeinflussen. Das [2] Inter-Sentential Switching findet sich hingegen im Wechsel vom türkischen Teilsatz *Hiç sorun değil* (*Gar kein Problem*) zum deutschen Teilsatz *immer wieder gerne*. Es findet somit ein Sprachwechsel an Teilsatzgrenzen statt, was hier aber genauso gut auch für Satzgrenzen denkbar gewesen wäre. Auch wenn die Matrixsprache in diesem Beispiel nicht ganz eindeutig bestimmt werden kann (so könnte sowohl das Türkische als auch das Deutsche als Matrixsprache angenommen werden), soll zusammen mit den bisherigen Ausführungen das Türkische als matrix language und das Englische sowie Deutsche als embedded languages festgehalten werden.

Bsp. (17): **Calldayken System** bir anda çöktü. [Während des Anrufs ist das System plötzlich zusammengebrochen.]

In Beispiel (17) ist Türkisch die Matrixsprache, in das das Englische und Deutsche eingebettet werden. Dass Türkisch die Matrixsprache ist, zeigt sich nicht nur an dem dominierenden türkischen Teil *bir anda çöktü* (*ist plötzlich zusammengebrochen*), sondern auch an der Äußerung *Calldayken* (*Während*

des Anrufs), die als [5] Intra-Word Switching zu kategorisieren ist. Hier wird nämlich das englische Nomen *call* (*Anruf*) in das Türkische eingebettet, indem es mit dem türkischen Lokativsuffix *-da-* (*bei*) und dem türkischen Temporalsuffix *-yken* (*während*) verbunden wird und damit eine morphosyntaktische Beziehung zum restlichen türkischen Teil entsteht. Neben der morphosyntaktischen Beziehung ist allerdings auch ein Sprachwechsel vom Englischen zum Türkischen innerhalb des Wortes, also an Morphemgrenzen, vorzufinden, wodurch auch eine morphologische Beziehung hergestellt wird. Neben dem Intra-Word Switching findet sich im Beispiel auch ein [3] Intra-Sentential Switching, das durch das Wort *System* ausgedrückt wird. Dieses Wort, das gleichzeitig als Ad-hoc-Entlehnung charakterisiert werden kann, wird in den Beispielsatz integriert, wodurch eine syntaktische Abhängigkeit entsteht.⁸

Bsp. (18): **Whatever**, ich muss jetzt Schluss machen, **daha aufräumen yapmam gerekiyor.** [Naja egal, ich muss jetzt Schluss machen, **ich muss noch aufräumen.**]

Beispiel (18) zeigt nunmehr eine Kombination aus drei CS-Formen: Erstens liegt mit dem Füllwort *whatever* (*naja egal*) zu Beginn der Äußerung ein [1] Extra-Sentential Switching vor. Dieses liegt außerhalb der syntaktischen Grenzen und ist somit syntaktisch unabhängig. Mit dem Übergang vom deutschen Teilsatz *ich muss jetzt Schluss machen* zum türkischen Teilsatz *daha aufräumen yapmam gerekiyor* (*ich muss noch aufräumen*) findet zweitens ein [2] Inter-Sentential Switching statt, da hier ein Sprachwechsel an Teilsatzgrenzen stattfindet. Und drittens ist mit der Kombination *aufräumen yapmam gerekiyor* (*ich muss aufräumen*) ein [4] Inter-Word Switching gegeben. Hier zeigt sich eine besondere Form des Inter-Word Switching, da diese nicht wie bisher nur aus zwei Teilen besteht, sondern drei Bestandteile aufweist: *aufräumen yap-ma-m gerek-iyor* [= dt. Vollverb *aufräumen* im Infinitiv + Verbstamm des trk. Hilfsverbs *yapmak* (*machen*) – Suffix für Kurzinfinitiv *-ma-* – Possessivsuffix 1. Ps. Sg. *-m* + Verbstamm des trk. Verbs *gerekmek* (*müssen*) – Präsenssuffix *-iyor*]. Zurückzuführen ist dies auf den Umstand, dass im Türkischen die Konstruktion *Verb + müssen* allgemein die folgende Minimalform aufweist: *Verbstamm des Vollverbs – Suffix für Kurzinfinitiv – Possessivsuffix + Verbstamm von gerekmek (müssen) – Tempussuffix*. Damit kann festgehalten werden, dass das Inter-Word Switching in Bezug auf das Türkische allgemein aus zwei oder drei Bestandteilen bestehen kann, wobei beim dreigliedrigen Inter-Word Switching das dritte Element immer eine rein türkische Konstruktion ist, die durch das zweite Element bedingt ist.

Bsp. (19): **Später deadline’i check edip** bana haber verebilir misin? [Kannst du **später die Frist kontrollieren und** mir Bescheid geben?]

Im Rahmen von Beispiel (19) ist wiederum das Türkische die Matrixsprache, in die einerseits das Deutsche und andererseits das Englische eingebettet werden. Die Integration des Deutschen findet mit dem Wort *später* in Form eines [3] Intra-Sentential Switching statt. Es wird also innerhalb der Satzgrenzen ein Wort, das als Ad-hoc-Entlehnung aufgefasst werden kann, eingefügt, sodass eine syntaktische Abhängigkeit entsteht. Die Integration des Englischen in das Türkische als Matrixsprache findet wiederum durch den Ausdruck *deadline’i* sowie durch die Konstruktion *check edip* statt. Bei dem Ausdruck *deadline’i* (*die Frist*) handelt es sich um ein [5] Intra-Word Switching, da hier mit der

⁸ Dass es sich bei dem Wort *System* um ein deutsches Wort und nicht etwa um das türkische *sistem* oder das englische *system* handelt, zeigt sich in zweierlei Hinsicht: Einerseits ist schriftlich entsprechend des Deutschen eine Großschreibung vorzufinden, wohingegen im Türkischen eine Kleinschreibung sowie <i> statt <y> und im Englischen eine Kleinschreibung gegeben wäre. Andererseits würde mündlich die deutsche Aussprache in Form von [zʏsˈte:m] erscheinen, wohingegen im Türkischen die Aussprache [sis.ˈtem] und im Englischen die Aussprache [ˈsɪstəm] vorzufinden wäre.

Verwendung eines Apostrophs das türkische Akkusativsuffix *-ı* an das englische Lexem *deadline* (*Frist*) angehängt wird. Somit findet ein interlingualer Wechsel innerhalb eines Wortes, also an den Morphemgrenzen statt, was zugleich aber auch morphosyntaktische Konsequenzen mit sich bringt. Die Konstruktion *check edip* (*kontrollieren und*) stellt wiederum ein [4] Inter-Word Switching dar, da hier das englische Vollverb *check* (*kontrollieren*) mit dem Verbstamm des türkischen Hilfsverbs *etmek* (*tun*) verbunden wird, wobei das englische Vollverb im Infinitiv verbleibt und das türkische Hilfsverb in folgender Weise strukturiert wird: *ed-ip* [= Verbstamm des trk. Hilfsverbs *etmek* (*tun*) mit Verweichlichung des <t> zu <d> – Suffix für das Verbaladverb *-ip*].

Bsp. (20): Bugün **dataları analizieren yapcam,** **aber eigentlich habe ich überhaupt keine Lust dazu.** **[Ich werde heute die Daten analysieren,**
(yapcam ugs. für *yapacağım*) **aber eigentlich habe ich überhaupt keine Lust dazu.]**

Beispiel (20) zeigt schließlich eine Dreifachkombination aus einem Intra-Word Switching, einem Inter-Word Switching und einem Inter-Sentential Switching. Das [5] Intra-Word Switching findet sich in dem Ausdruck *dataları* (*die Daten*), bei dem folgende Struktur gegeben ist: *data-lar-ı* [= engl. Nomen *data* (*Daten*) – trk. Pluralsuffix *-lar-* – trk. Akkusativsuffix *-ı*]. Das bedeutet also, dass hier ein englisches Lexem mit türkischen Suffixen verknüpft wird, was sowohl eine morphologische als auch eine morphosyntaktische Abhängigkeit zur Folge hat. Das [4] Inter-Word Switching ist wiederum mit der Konstruktion *analizieren yapcam* (*ich werde analysieren*) gegeben, die wie folgt aufgeschlüsselt werden kann: *analizieren yap-ca-m* (*yap-ca-m* ugs. für *yap-acağ-ım*) [= dt. Vollverb *analizieren* im Infinitiv + Verbstamm des trk. Hilfsverbs *yapmak* (*machen*) – Futursuffix *-ca-* (ugs. für *-acağ-*) – Personalsuffix 1. Ps. Sg. *-m*]. Wie zu sehen ist, steht das deutsche Vollverb im Infinitiv, während das türkische Hilfsverb *yapmak* flektiert wird. Auf diese Weise wird der Stamm des eigentlichen türkischen Vollverbs *çözümlemek* (*analysieren*) durch das gesonderte deutsche Vollverb *analizieren* ausgedrückt und durch den Stamm des türkischen Hilfsverbs *yapmak* ersetzt. Das [2] Inter-Sentential Switching zeigt sich schließlich am Übergang vom türkischen Teilsatz *Bugün dataları analizieren yapcam* (*Ich werde heute die Daten analysieren*) zum deutschen Teilsatz *aber eigentlich habe ich überhaupt keine Lust dazu*. Damit liegt ein Sprachwechsel an einer Teilsatzgrenze vor, was die syntaktische Abhängigkeit der beiden Teilsätze bedingt. Abschließend sei noch auf Folgendes aufmerksam gemacht: Auch wenn hier mit dem Teilsatz *aber eigentlich habe ich überhaupt keine Lust dazu* scheinbar das Deutsche dominiert, ist festzuhalten, dass die Matrixsprache das Türkische ist, in das das Englische und das Deutsche eingebettet wird, wie auch die bisherigen Ausführungen zeigen.

4. Funktionen des Codeswitching

Zwei- oder mehrsprachige Individuen verwenden CS bewusst oder unbewusst aus unterschiedlichsten Gründen. All diesen Gründen gemeinsam ist, dass sie vor allem sozial und/oder psychologisch motiviert sind. Entsprechend können die Funktionen des CS einerseits in soziolinguistischer Hinsicht und andererseits in psycholinguistischer Hinsicht beschrieben werden, wobei aber zu betonen ist, dass beide Perspektiven eng miteinander verknüpft sind. An dieser Stelle seien einige wichtige Funktionen in sozio- und psycholinguistischer Hinsicht dargestellt, ohne jedoch Anspruch auf Vollständigkeit zu erheben.

IN SOZIO-LINGUISTISCHER HINSICHT können beispielsweise folgende Funktionen des CS aufgeführt werden (vgl. auch Nilep, 2006; Gardner-Chloros, 2009):

1. Soziale Interaktion: CS entspringt in der Regel immer einer sozialen Interaktion und findet damit innerhalb bestimmter sozialer Gruppen statt (vgl. auch Auer, 1984). Dabei handelt es sich immer um Gruppen mit zwei- oder mehrsprachigen Individuen, die mindestens bezüglich der am CS beteiligten Sprachen dasselbe Sprachenrepertoire aufweisen: „a general rule that is always observed by bilingual and polyglot speakers is that language-switching takes place only when the listener shares the language codes being used“ (Ijalba, Obler & Chengappa, 2013, S. 74).

2. Anpassung an die Gesprächssituation und Gesprächspartner: Im Kontext der sozialen Interaktion kann durch CS eine Anpassung an die Gesprächssituation und die Gesprächspartner stattfinden. Damit können sich Individuen den situationalen und sozialen (und damit auch kulturellen) Normen und Erwartungen einer bestimmten Gruppe anpassen, also einerseits eine soziale und kulturelle Akzeptanz erlangen. Andererseits kann im Rahmen der Anpassung an die Gesprächssituation und Gesprächspartner durch die Verwendung des CS auch ein gewisser ‚Komfort‘ in der Kommunikation erlangt werden, auf den in Punkt 7. noch näher einzugehen ist.

3. Soziale und individuelle Integration und Segregation: Verbunden mit der Anpassung an die Gesprächspartner kann die Kommunikation mittels CS dazu dienen, die soziale und individuelle Zugehörigkeit zu einer bestimmten Gruppe zu markieren, sei es die Familie, eine Freundschafts- oder eine Berufsgruppe. Durch die Markierung der sozialen Zugehörigkeit findet aber gleichzeitig auch eine Segregation zu anderen Gruppen statt. Damit kann CS also insgesamt betrachtet dazu dienen, sich einerseits mit einer bestimmten Gruppe zu identifizieren (WE-CODE), und sich andererseits von anderen Gruppen abzugrenzen (THEY-CODE) (vgl. Gumperz, 1982; Auer, 1998).

4. Sozialer und individueller Ausdruck der sprachlichen Identität: Zusammen mit der sozialen und individuellen Integration und Segregation kann CS aber auch dazu beitragen, die sprachliche Identität einer Gruppe und der in ihr befindlichen Individuen auszudrücken. Bei Gruppen und Individuen, die CS betreiben, ist im Allgemeinen eine plurilinguale Identität festzustellen, was darauf zurückgeführt werden kann, dass sie einerseits die Sprachen der (Sprach-, Mehrheits- oder Herkunfts-)Gesellschaften, andererseits aber auch die spezielle Sprache, die durch das CS entsteht, verwenden. Damit drücken die Nutzer des CS einerseits ihre Zwei- bzw. Mehrsprachigkeit aus, andererseits demonstrieren sie aber auch, wie sie diese als Ressource nutzen können, um damit eine neue, eigene Sprache, nämlich die Sprache des CS, zu bilden.

5. Sozialer und individueller Ausdruck der kulturellen Identität: Neben dem sozialen und individuellen Ausdruck der sprachlichen Identität ist auch auf den Ausdruck der kulturellen Identität einzugehen. Diese kulturelle Identität kann einerseits allgemein durch die Kulturen der Gesellschaften, deren Sprachen im CS verwendet werden, oder speziell im Kontext von Migrationsbedingungen durch die Kulturen der Mehrheits- und Herkunftsgesellschaft geprägt sein. Andererseits öffnet sich mit der Verwendung von CS aber ein weiterer Raum, in dem eine neue, eigene Kultur entsteht. Diese Kultur kann als der Kodex oder die spezielle kulturelle Identität einer Gruppe, die CS betreibt, verstanden werden. Insgesamt betrachtet weisen Nutzer des CS somit in sozialer und individueller Hinsicht eine plurikulturelle Identität auf.

6. Sozialer und individueller Identitätsausdruck: Gemeinsam mit der sozialen und individuellen Integration und Segregation (Punkt 3.), dem Ausdruck der sprachlichen Identität (Punkt 4.) und dem Ausdruck der kulturellen Identität (Punkt 5.) entsteht durch das CS insgesamt betrachtet eine einzigartige Identität der Gruppen und Individuen, die CS betreiben: Erstens wird die Zugehörigkeit zu

einer oder mehreren (Sprach-, Mehrheits- oder Herkunfts-)Gemeinschaft/en bzw. Gesellschaft/en ausgedrückt, aber gleichzeitig auch die Zugehörigkeit zu einer speziellen Gruppe, in der CS betrieben wird. Letztere ist zwar in der/den übergeordneten Gemeinschaft/en bzw. Gesellschaft/en zu verorten, kann aber auch unabhängig von dieser/n agieren (vgl. auch Rampton, 1995). Zweitens ist eine sprachliche Identität gegeben, die nicht nur die Sprachen der (Sprach-, Mehrheits- oder Herkunfts-)Gemeinschaften bzw. Gesellschaften, sondern auch die spezielle Sprache, die durch das CS entsteht, umfasst. Und drittens wird eine kulturelle Identität geschaffen, die einerseits der Kultur/en der (Sprach-, Mehrheits- oder Herkunfts-)Gemeinschaft/en bzw. Gesellschaft/en, andererseits aber auch dem sozialen Raum, in dem CS betrieben wird, entspringt. Summa summarum zeigt sich also in sozialer und individueller Hinsicht eine einzigartige Identität von CS-Nutzern, die durch Zugehörigkeit zu mehreren Gemeinschaften sowie durch Plurilingualität und Plurikulturalität charakterisiert werden kann und durch das CS auf eindrucksvolle Weise ausgedrückt wird.

IN PSYCHOLINGUISTISCHER HINSICHT lassen sich wiederum beispielsweise folgende Funktionen des CS angeben (vgl. auch Myers-Scotton, 1998; Grosjean, 2001).

7. Effektivere Gestaltung und Erleichterung der Kommunikation: Wie in Punkt 2. festgehalten wurde, kann mit der Anpassung an die Gesprächssituation und die Gesprächspartner durch die Verwendung des CS ein gewisser ‚Komfort‘ in der Kommunikation erreicht werden. Dieser ‚Komfort‘, der die effektivere Gestaltung oder sogar die Erleichterung der Kommunikation durch das CS meint (vgl. Gumperz, 1982; Myers-Scotton, 1998; Myers-Scotton & Bolonyai, 2001), ist dadurch möglich, dass einerseits das CS als eine kommunikative Strategie dienen kann (siehe Punkt 8.) und andererseits mittels des CS diverse kommunikative Zwecke erfüllt werden können (siehe Punkt 9.).

8. Kommunikative Strategie: CS kann als eine kommunikative Strategie dienen, indem etwa ein generell nicht vorhandener oder für den Sprecher momentan nicht verfügbarer bzw. nicht bekannter Ausdruck in der einen Sprache durch einen entsprechenden Ausdruck in der anderen Sprache ersetzt wird. Daneben kann CS beispielsweise auch verwendet werden, um bestimmte Inhalte wie etwa kulturelle Konzepte (z.B. in Migrationsbedingungen) oder Fachbegriffe (z.B. in Arbeitsbedingungen), die in der einen Sprache nicht angemessen ausgedrückt werden können, mithilfe der anderen Sprache zu vermitteln. Beides wird i.d.R. durch Ad-hoc-Entlehnungen bewerkstelligt (siehe hierzu Abschnitt 3.3.).

9. Kommunikative Zwecke: CS kann auch zur Erfüllung kommunikativer Zwecke dienen. So kann durch die Verwendung des CS allgemein die Zugehörigkeit zu einer Gruppe signalisiert und dabei gleichzeitig auch ein gewisser Effekt, wie zum Beispiel Vertrautheit in der Familie, Coolness im Freundschaftskreis oder Professionalität im Berufsleben, erzielt werden. Ein anderer Effekt, der durch CS herbeigeführt werden kann, ist hingegen die Widerspiegelung Anderer, z.B. durch Zitation oder Imitation (Riehl, 2019, S. 2). Daneben kann mit der Verwendung des CS aber beispielsweise auch das kommunikative Bedürfnis des Ausdrucks von Emotionen erfüllt werden. So kann CS dazu dienen, Gefühle und Stimmungen besser auszudrücken (vgl. Grosjean, 1982, S. 125) und eine tiefere Verbindung zu anderen herzustellen. Letzteres zeigt sich beispielsweise auch durch die Verwendung von Anrede- bzw. Koseformen in Gestalt des Extra-Sentential Switching (siehe hierzu Abschnitt 3.1.).

10. Ausdrucksreichtum und Kreativität: Aus den bisherigen Ausführungen lässt sich ableiten, dass CS dazu dienen kann, den Reichtum und die Ausdrucksvielfalt von Sprache(n) zu erhöhen. So können sowohl Gruppen als auch Individuen CS dazu verwenden, sich besser und präziser auszudrücken

oder ihren Äußerungen mehr Tiefe, Nachdruck oder emotionale Bedeutung zu verleihen. Damit kann CS also insgesamt betrachtet die Sprache(n) von Individuen und Gruppen bereichern und ihnen gleichzeitig auch eine gewisse Kreativität bezüglich Sprache(n) bieten.

5. Fazit

Das Ziel des vorliegenden Artikels war es, CS am Beispiel des Deutschen, Türkischen und Englischen sowohl in formaler als auch in funktionaler Hinsicht darzulegen. Hierzu wurde in Abschnitt 2 zunächst der Begriff ‚Codeswitching‘ definiert, die Beziehung zwischen CS und Zwei- bzw. Mehrsprachigkeit aufgezeigt und die Begriffe ‚matrix language‘ und ‚embedded language‘ eingeführt. In Abschnitt 3 wurden die unterschiedlichen Formen des CS aufgegriffen, nämlich das Extra-Sentential Switching (Abschnitt 3.1.), Inter-Sentential Switching (Abschnitt 3.2.), Intra-Sentential Switching (Abschnitt 3.3.), Inter-Word Switching (Abschnitt 3.4.) und das Intra-Word Switching (Abschnitt 3.5.). Diese Formen wurden zunächst isoliert voneinander betrachtet und im Kontext des Deutschen, Türkischen und Englischen anhand von zweisprachigen Beispielen besprochen. Die Kombinationen der CS-Formen wurden dann wiederum in Abschnitt 3.6. anhand von dreisprachigen, konkret: deutsch-türkisch-englischen Beispielen eingehend erläutert. In Abschnitt 4 wurden schließlich die Funktionen des CS sowohl in soziolinguistischer als auch in psycholinguistischer Hinsicht dargelegt.

Die Formen des CS, die im Rahmen des vorliegenden Artikels in Anlehnung an Poplack (1980) und Çetinoğlu (2016) aufgegriffen und erweitert wurden, können sowohl einzeln als auch in Kombination zueinander wie folgt zusammengefasst werden:

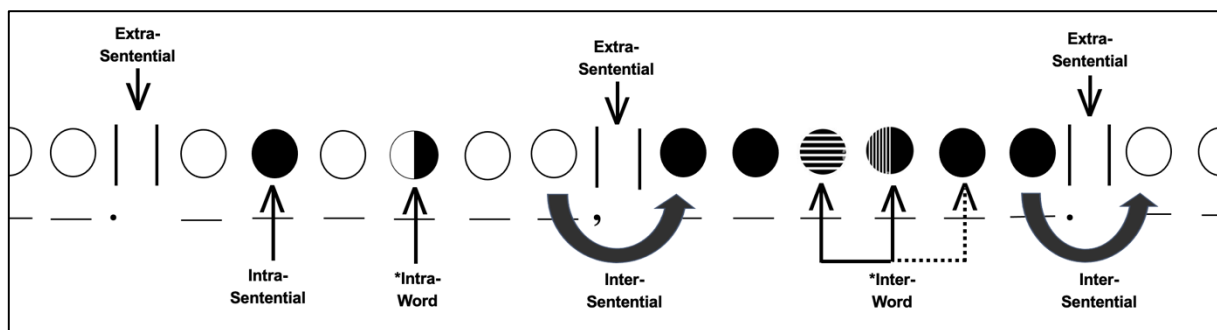

Abb. 1.: Formen und Kombinationen des Codeswitching

Wie Abb. 1 zeigt, dienen als Grundlage der Unterscheidung von CS-Formen prinzipiell zunächst die Grenzen eines (Teil-)Satzes, also syntaktische Grenzen (durch | | gekennzeichnet). Jeder Sprachwechsel, der außerhalb dieser syntaktischen Grenzen stattfindet, kann als **Extra-Sentential Switching** kategorisiert werden und ist syntaktisch unabhängig. Ein Sprachwechsel, der hingegen an den Grenzen eines Teilsatzes oder Satzes auftritt, ist als **Inter-Sentential Switching** zu bewerten. Während der erste Fall eine syntaktische Abhängigkeit mit sich bringen kann, geht der zweite Fall mit einer weniger syntaktischen Abhängigkeit einher. Deutlich wird dies durch die Reduktionsprobe: Das Weglassen eines Teilsatzes führt eher zu einer Bedeutungsbeeinträchtigung der Gesamtäußerung als das Weglassen eines Satzes. Findet ein Sprachwechsel innerhalb der Grenzen eines (Teil-)Satzes statt, handelt es sich wiederum um das **Intra-Sentential Switching**. Dieses ist immer als syntaktisch abhängig einzustufen, da hier ein sprachliches Element aus der einen Sprache (durch ● gekennzeichnet) in eine syntaktische Beziehung zu den sprachlichen Elementen der anderen Sprache (durch ○ gekennzeichnet) eingeht. Die bisherigen drei Formen können als ‚universale‘ CS-Formen charakterisiert werden, die

nicht nur in Bezug auf das Deutsche, Türkische und Englische, sondern prinzipiell für alle Sprachen Gültigkeit haben. Zwei Formen, die hingegen als typisch für das CS zwischen Türkisch und Deutsch bzw. Englisch gelten können, sind das Inter-Word und Intra-Word Switching (durch * gekennzeichnet). So entsteht das **Inter-Word Switching**, indem der Stamm eines türkischen Vollverbs einerseits durch ein gesondertes und vorangestelltes deutsches bzw. englisches Vollverb im Infinitiv ausgedrückt wird (durch ● gekennzeichnet) und andererseits durch den Stamm des türkischen Hilfsverbs *yapmak* (*machen*) oder *etmek* (*tun*) ersetzt wird (durch den schraffierten Teil in ◐ gekennzeichnet). Dabei kann das Inter-Word Switching, zumindest bezogen auf das CS zwischen Türkisch und Deutsch bzw. Englisch, zwei- oder dreigliedrig gestaltet sein (durch ●◐ bzw. ●◐◐ gekennzeichnet). Beim dreigliedrigen Inter-Word Switching ist das dritte Element immer eine rein türkische Konstruktion, die durch das zweite Element (konkret: den schwarzen Teil in ◐◐) bedingt ist. Für das Inter-Word Switching kann somit zusammenfassend festgehalten werden, dass eine morphosyntaktische Abhängigkeit der sprachlichen Elemente vorliegt. Beim **Intra-Word Switching** findet der Sprachwechsel schließlich innerhalb eines Wortes, also an den Morphemgrenzen statt (durch ◑ gekennzeichnet). Falls dieses Wort zugleich in einen Satz integriert ist, weist das Intra-Word Switching nicht nur eine morphologische, sondern gleichzeitig auch eine morphosyntaktische Eigenschaft auf. Wie Abb. 1 allgemein und die Beispiele in Abschnitt 3.6. speziell für das deutsch-türkisch-englische CS deutlich machen, können die fünf CS-Formen in unterschiedlichster Weise miteinander kombiniert werden.

CS kann unterschiedlichen Funktionen dienen, die in sozio- und psycholinguistischer Hinsicht unterschieden werden können, gleichzeitig aber auch eng miteinander verbunden sind. Allgemein kann festgehalten werden, dass CS nur in der sozialen Interaktion mit Sprechern entsteht, die zumindest bezüglich der am CS beteiligten Sprachen dasselbe Sprachenrepertoire aufweisen. Dabei erfolgt eine gegenseitige Anpassung der Gesprächspartner, wodurch einerseits eine soziale und kulturelle Akzeptanz und andererseits eine effektivere Gestaltung oder sogar eine Erleichterung der Kommunikation herbeigeführt werden kann. Letzteres kann darauf zurückgeführt werden, dass CS einerseits als kommunikative Strategie dienen kann, indem allgemein nicht vorhandene oder für den Sprecher momentan nicht verfügbare bzw. nicht bekannte Ausdrücke der einen Sprache durch Ausdrücke der anderen Sprache ersetzt werden. Daneben können aber auch bestimmte Inhalte und Konzepte, die in der einen Sprache nicht angemessen ausgedrückt werden können, mit Begriffen der anderen Sprache vermittelt werden. Andererseits kann eine effektivere oder erleichterte Kommunikation mittels CS auch darauf zurückgeführt werden, dass durch CS bestimmte kommunikative Zwecke erfüllt werden können, z.B. das Signalisieren der Zugehörigkeit zu einer Gruppe, das Erzielen gewisser Effekte wie etwa Vertrautheit, Coolness oder Professionalität, oder aber auch der Ausdruck von Emotionen. Insgesamt betrachtet zeigt sich damit, dass CS die Ausdrucksmöglichkeit von Sprache(n) erhöht und eine gewisse Kreativität bezüglich Sprache(n) bietet. Als wichtigste Funktion des CS ist – verbunden mit der sozialen und individuellen Integration und Segregation sowie dem Ausdruck der sprachlichen und kulturellen Identität – u.E. aber die einzigartige soziale und individuelle Identität, die durch CS sowohl geformt als auch ausgedrückt werden kann, hervorzuheben: Erstens wird durch CS nicht nur die Zugehörigkeit zu mehreren Gemeinschaften, sondern auch die Zugehörigkeit zu einer ‚eigenen Gruppe‘, in der CS betrieben wird, signalisiert. Zweitens wird durch CS eine plurilinguale Identität ausgedrückt, die einerseits die Sprachen der (Sprach-, Mehrheits- oder Herkunfts-)Gemeinschaften bzw. Gesellschaften und andererseits auch die ‚eigene Sprache‘ des CS umfasst. Und drittens zeigt sich durch die Verwendung des CS eine plurikulturelle Identität, in der nicht nur die Kulturen der (Sprach-, Mehrheits- oder Herkunfts-)Gemeinschaften bzw. Gesellschaften, sondern auch die ‚eigene Kultur‘, die durch das CS entsteht, widergespiegelt wird. Zusammenfassend kann die besondere soziale und individuelle Identität von CS-Nutzern also mit der Besonderheit einer ‚eigenen Gemeinschaft, Sprache und Kultur‘

beschrieben werden, die sowohl durch das zwei- als auch durch das dreisprachige CS gewährleistet und ausgedrückt werden kann.

Literaturverzeichnis

- Androutopoulos, J. & Hinnenkamp, V. (2000). Code-Switching in der bilingualen Chat-Kommunikation: Ein explorativer Blick auf #hellas und #turks. Beißwenger, M. (Hg.), *Chat-Kommunikation: Sprache, Interaktion, Sozialität & Identität in synchroner computervermittelter Kommunikation* (S. 9-12). Stuttgart: Ibidem.
- Auer, P. (1984). *Bilingual Conversation*. Amsterdam: John Benjamins.
- Auer, P. (1998). 'Bilingual Conversation' Revisited. Auer, P. (Hg.), *Code-Switching in Conversation: Language, Interaction and Identity* (S. 1-24). London: Routledge.
- Banaz, H. (2002). *Bilingualismus und Code-Switching bei der zweiten türkischen Generation in der Bundesrepublik Deutschland: Sprachverhalten und Identitätsentwicklung*. http://www.linse.uni-due.de/files/PDF_in_Katalog/publikationen/ESEL/banaz_codeswitching.pdf.
- Bullock, B. E. & Toribio, A. J. (2009). Themes in the Study of Codeswitching. Bullock, B. E. & Toribio, A. J. (Hgg.), *The Cambridge Handbook of Linguistic Code-Switching* (S. 1-17). New York: Cambridge University Press.
- Cindark, I. (2013). Deutsch-türkisches Code-Switching und Code-Mixing in einer Gruppe von akademischen Migranten der zweiten Generation. Deppermann, A. (Hg.), *Das Deutsch der Migranten* (S. 113-141). Berlin & Boston: de Gruyter.
- Cummins, J. (2000). *Language, Power and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Çetinoğlu, Ö. (2016). A Turkish-German Code-Switching Corpus. *Proceedings of the 10th Edition of the Language Resources and Evaluation Conference (LREC), May 2016, Portoroz, Slovenia* (S. 4215-4220). http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2016/pdf/1151_Paper.pdf.
- Çetinoğlu, Ö. & Çöltekin, Ç. (2023). Two Languages, One Treebank: Building a Turkish-German Code-Switching Treebank and its Challenges. *Lang Resources & Evaluation*, 57, 545-579.
- Dirim, I. & Auer, P. (2004). *Türkisch sprechen nicht nur die Türken: Über die Unschärfebeziehung zwischen Sprache und Ethnie in Deutschland*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Efe, K. (2019). Beyaz Yakalılar Dünyasının Dili: Plaza Türkçesi. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 11 (3), 103-126.
- Extra, G. & Yagmur, K. (2011). Urban Multilingualism in Europe: Mapping Linguistic Diversity in Multicultural Cities. *Journal of Pragmatics*, 43 (5), 1173-1184.
- Gardner-Chloros, P. (2009). Sociolinguistic Factors in Code-Switching. Bullock, B. E. & Toribio, A. J. (Hgg.), *The Handbook of Code-Switching: Cambridge Handbooks in Language and Linguistics* (S. 97-113). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Grosjean, F. (1982). *Life with Two Languages*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Grosjean, F. (2001). The Bilingual's Language Modes. Nicol, J. (Hg.), *One Mind, Two Languages: Bilingual Language Processing* (S. 1-22). Oxford: Blackwell.
- Gumperz, J. (1982). *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Heller, M. (1988). *Codeswitching: Anthropological and Sociolinguistic Perspectives*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Hinnenkamp, V. (2000). „Gemischt sprechen“ von Migrantenjugendlichen als Ausdruck ihrer Identität. *Der Deutschunterricht*, 5, 96-107.
- Hinnenkamp, V. (2008). Deutsch, Doyc or Doitsch? Chatters as Languageers: The Case of a German-Turkish Chat Room. *International Journal of Multilingualism*, 5 (3), 253-275.

- Ijalba, E., Obler, L. K. & Chengappa, S. (2013). Bilingual Aphasia: Theoretical and Clinical Considerations. Bhatia, T. K. & Ritchie, W. C. (Hgg.), *The Handbook of Bilingualism and Multilingualism* (2. Ausg.) (S. 61-83). Malden, MA, Oxford & Chichester: Wiley-Blackwell.
- Kallmeyer, W. & Keim, I. (2004). Deutsch-türkische Kontaktvarietäten: Am Beispiel der Sprache von deutsch-türkischen Jugendlichen. Moraldo, S. M. & Soffritti, M. (Hgg.), *Deutsch aktuell: Einführung in die Tendenzen der deutschen Gegenwartssprache* (S. 49-59). Rom: Carocci.
- Keim, I. (2008). *Die „türkischen Powergirls“: Lebenswelt und kommunikativer Stil einer Migrantinnengruppe in Mannheim*. Tübingen: Narr.
- Keim, I. (2012). *Mehrsprachige Lebenswelten: Sprechen und Schreiben der türkischstämmigen Kinder und Jugendlichen*. Tübingen: Narr.
- Keim, I. & Cindark, I. (2003). Deutsch-türkischer Mischcode in einer Migrantinnengruppe: Form von „Jugendsprache“ oder soziolektales Charakteristikum? Neuland, E. (Hg.), *Jugendsprachen: Spiegel der Zeit. Internationale Fachkonferenz 2001 an der Bergischen Universität Wuppertal* (S. 377-393). Frankfurt a.M.: Lang.
- MacSwan, J. (2013). Codeswitching and Grammatical Theory. Bhatia, T. K. & Ritchie, W. C. (Hgg.), *The Handbook of Bilingualism and Multilingualism* (2. Ausg.) (S. 323-350). Malden, MA, Oxford & Chichester: Wiley-Blackwell.
- Myers-Scotton, C. (1993). *Duelling Languages: Grammatical Structure in Code-Switching*. Oxford: Clarendon Press.
- Myers-Scotton, C. (1998). *Codes and Consequences: Choosing Linguistic Varieties*. New York: Oxford University Press.
- Myers-Scotton, C. & Bolonyai, A. (2001). Calculating Speakers: Codeswitching in a Rational Choice Model. *Language in Society*, 30, 1-28.
- Nilep, C. (2006). “Code Switching” in Sociocultural Linguistics. *Colorado Research in Linguistics*, 19, 1-22.
- Poplack, S. (1980). ‚I’ll start a sentence in Spanish y termino en español‘: Toward a Typology of Code-Switching. *Linguistics*, 18, 581-618.
- Poplack, S. (1982). Bilingualism and the Vernacular. Valdman, A., Hartford, B. & Foster, C. R. (Hgg.), *Issues in International Bilingual Education: The Role of the Vernacular* (S. 1-24). New York & London: Plenum Press.
- Rampton, B. (1995). *Crossing: Language and Ethnicity among Adolescents*. London: Longman.
- Riehl, C. M. (2019). *Code-Switching*. https://epub.ub.uni-muenchen.de/61752/1/Riehl_Code-Switching.pdf.
- Schroeder, C. (2020). Gibt es ein Deutschland-Türkisch? 68. *Studentische Tagung Sprachwissenschaft (StuTS)*, S. 1-6. https://talks.stuts.de/system/event_attachments/attachments/000/000/187/original/Handout_SStuT_Schroeder.pdf?1605609400.
- Shay, O. (2015). To Switch or Not to Switch: Code-Switching in a Multilingual Country. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 209, 462-469.
- Sridhar, S. N. & Sridhar, K. K. (1980). The Syntax and Psycholinguistics of Bilingual Code Mixing. *Canadian Journal of Psychology / Revue canadienne de psychologie*, 34 (4), 407-416.
- Tekin, Ö. (2020). Sprachliche Besonderheiten der Türken in Deutschland. Önsoy, M. & Er, M. (Hgg.), *Türkisch-Deutsche Studien. Bd. I: Beiträge aus den Sozialwissenschaften* (S. 353-372). Ankara: Nobel.
- Wiese, H. (2011). Führt Mehrsprachigkeit zum Sprachverfall? Populäre Mythen vom „gebrochenen Deutsch“ bis zur „doppelten Halbsprachigkeit“ türkischstämmiger Jugendlicher in Deutschland. Ozil, Ş., Hofmann, M. & Dayıoğlu-Yücel, Y. (Hgg.), *Türkisch-deutscher Kulturkontakt und Kulturtransfer: Kontroversen und Lernprozesse* (S. 73-84). Göttingen: V&R unipress.

35. Yüksel Pazarkaya'nın *Ben Aranıyor* adlı romanında kimlik (benlik) arayışı¹**Hasret GÜNGÖR²**

APA: Güngör, H. (2023). Yüksel Pazarkaya'nın *Ben Aranıyor* adlı romanında kimlik (benlik) arayışı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 460-471. DOI: 10.29000/rumelide.1330525.

Öz

Sosyoloji, psikoloji, siyasi ve iktisadi bilimler, teoloji, antropoloji ve felsefe alanlarında olduğu kadar edebiyat dünyasında da önemli bir yere sahip olan kimlik (benlik) olgusu hem bireysel hem de toplumsal anlamda var olabilmenin ön koşulları arasında yer alır. Toplumsal bir varlık olan insan, kimliğini içinde yetiştiği çevrenin değer yargılarına, normlarına, diline, dinine, gelenek ve göreneklerine karşı geliştirdiği aidiyet bilinci içerisinde oluşturur. Kişi, hem kendini ve ait olduğu toplumu hem de öteki bireyleri ve toplumları bu kimlik aracılığıyla anlamlandırmaya çalışır. Birden fazla kimlik arasında kalan bireyler, "Ben kimim?" ve "Ben nereye aitim?" şeklinde bir sorgulama içerisine girerek bu belirsizlikten kurtulmak isterler. Çok kültürlü bir ortamda yetişen yazarlar da hiç şüphesiz içinde buldukları mekânın ve zamanın sorunlarına eserlerinde yer vererek bireysel ve toplumsal farkındalığı oluşturup, okurlarını bu sorunlar karşısında düşünmeye, sorgulamaya teşvik eder ve daha bilinçli bir benlik inşasına hizmet ederler. Tam da bu noktada şair, yazar ve çevirmen Yüksel Pazarkaya da üniversite öğrenimine kadar Türkiye'de yaşamış ardından yüksek öğrenim için Almanya'ya göç ederek iki dil, iki toplum, iki kültür dolayısıyla da iki kimlik arasında kalmıştır. *Ben Aranıyor* adlı eserinde de Almanya'da yaşayan ve yıllar sonra ülkesine dönen Orhan karakteri aracılığıyla kimlik kavramı üzerine düşünmemizi ve sorgulamamızı sağlamıştır. Eserin ana karakteri Orhan eserin en başında anavatanına doğru bir yolculuğa çıkar ve tıpkı yeni doğan bir bebek misali yaşama sıfırdan başlayarak benliğini yeniden inşa etmeye çalışır. Bu çalışmada, anavatanında edindiği kimlik ile içinde bulunduğu egemen kültüre ait kimlik arasında kalan karakter aracılığıyla günümüz küresel dünyasının kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıkan çok kültürlü toplum yapısı ile kimlik sorunsalı arasında bir paralellik kurularak edebiyatın kimlik inşasındaki rolü mercek altına alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Edebiyat, Bireysel ve Toplumsal Kimlik, Yüksel Pazarkaya, Ben Aranıyor

The searching for identity (ego) in Yüksel Pazarkaya's novel "Ben Aranıyor"**Abstract**

The phenomenon of identity (self), which has a significant place in the world of literature as well as in the fields of sociology, psychology, political, economic sciences, theology, anthropology, and philosophy, is among the prerequisites for being able to exist both individually and socially. A human, who is a social being, forms her/his identity with the awareness of belonging she/he has developed against the value judgments, norms, language, religion, traditions, and customs of the environment in which she/he grew up. Through this identity, the person tries to make sense of both herself/himself

¹ Bu makale 03.06.2023 tarihinde 5. Uluslararası Rumeli (Dil, Edebiyat ve Çeviri) Sempozyumunda sunulan ve özet bildirisi yayınlanan çalışmanın genişletilmiş halidir.

² Dr., Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Alman Dili Eğitimi ABD, (Denizli, Türkiye), hasretg@pau.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-1818-9254 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 06.06.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330525]

and the society to which she/he belongs, as well as other individuals and societies. Individuals caught between multiple identities ask, "Who am I?" and "Where do I belong?". Thus, they want to get rid of this uncertainty by entering into a query. Authors who grew up in a multicultural environment undoubtedly include the problems of their space and time in their works, create individual and social awareness, encourage their readers to think and question these problems, and serve for a more conscious self-construction. At this very point, the poet, writer, and translator Yüksel Pazarkaya lived in Turkey until his university education, then migrated to Germany for higher education and was torn between two languages, societies, cultures, and therefore two identities. In his work titled "I'm Wanted", he made us think and question the concept of identity through the character of Orhan, who lived in Germany and returned to his country years later. Orhan, the main character of the work, goes on a journey to his homeland at the very beginning of the work and tries to rebuild himself by starting over from scratch, just like a newborn baby. In this study, the role of literature in identity construction will be scrutinized by establishing a parallelism between the multicultural society structure that emerges as an inevitable result of today's global world and the identity problem through the character that is between the identity he acquired in his homeland and the identity of the dominant culture.

Keywords: Literature, Individual and Social Identity, Yüksel Pazarkaya, "I'm Wanted"

Giriş

Toplumsal siyasi, iktisadi, bilimsel ve kültürel alanlara etki eden küreselleşmeyle birlikte farklılıkları bünyesinde barındıran kültürlerarası bir toplum ve kimlik inşası kaçınılmaz olmuştur. Kültürlerarası etkileşimin yoğun olduğu günümüzün postmodern dünyasında bireyin içinde yoğrulduğu bu çok kültürlü toplumun ve kültürün etkisiyle şekillenen kimlik kavramı da çok boyutlu bir hal almış, bireysel kimlik inşası açısından kişinin kendini konumlandıramamasına ve aidiyetini sorgulamasına sebep olmuştur. Kültürel çeşitliliğin artmasına sebep olan küreselleşme süreci, bireysel ve ulusal kimlik ilişkisini belirsizleştirerek bireyleri tikel kimlik arayışlarına sevk etmiş, kültürlerin de orijinalliklerini sorgulamalarına sebep olmuştur (akt. Karaduman, 2010, s. 2892). Küreselleşme sürecinin beraberinde getirdiği bu kimlik krizi, içinde yaşadığı çok kültürlü toplumun ve tarihi dönemin bir üyesi olan yazarları da kaskacına alarak onları hem kendisini hem de toplumu etkileyen bu sorunları, olguları ve değerleri edebiyatın kurmaca dünyası içerisinde ana tema olarak işlemelerine ve sorgulamaya teşvik etmiştir. Tarihsel süreç içerisinde yaşam akışını sürdüren ve şekillenen insanı ve toplumu anlamlandırmada önemli bir yere sahip olan edebiyat, günümüz dünyasının bu en önemli sorunlarından biri haline gelen kimlik krizine yer vererek bu sorunla karşı karşıya kalan okurlarına bir çıkış kapısı aralamaktadır. Edebi metinler aracılığıyla hem kendisi hem de toplumla içsel bir diyaloga giren okur, karşı karşıya kaldığı bu sorunlara karşı bir sağduyu ve bilinç geliştirir. Bu anlayıştan yola çıkarak bu çalışmada öncelikle kavramsal açıdan kimlik olgusunun anlamı deşifre edilecek, tarihi süreç içerisinde geçirdiği niteliksel değişim ortaya konulacak ve son olarak ise Yüksel Pazarkaya'nın *Ben Aranıyor* adlı eserinde metin içi analiz yöntemi ile tematik açıdan ele alınan kimlik kavramının metnin ana karakteri üzerinden nasıl işlendiği araştırılacak, sosyolojik ve psikanalitik eleştiri bağlamında ele alınacaktır. Sonuç bölümünde ise çalışmanın ana hipotezi olan edebiyatın kimlik inşasındaki etkisi ve rolü ortaya konulacaktır.

1. Kavramsal açıdan kimlik

Çocukluğun ilk dönemlerinde başlayan ve bir ömür boyu gelişmeye ve değişmeye devam eden kimlik olgusu, sosyal ve siyasi bilimler literatüründe, milliyetçilik, göç, cinsiyet ve din araştırmalarında önemli bir yere sahiptir. Kimlik kavramının bu disiplinler arası yönü tanımlanması açısından çeşitliliği de

beraberinde getirmektedir. Literatürdeki bütün bu tanımlamaların merkezinde “özne” olma vurgusu olmakla birlikte bireysel anlamda “Ben kimim?”, toplumsal anlamda ise “Ben nereye aidim?” soruları ile ilişkilendirilmektedir. Latince “idem” kökünden türetilen İngilizce’de “identity”, Almanca’da ise “Identität” olarak adlandırılan kavram aynılığı ve sürekliliği ifade ederken, Türkçe’de kullanılan kimlik kelimesi ise “kim” soru kökünden üretilmiş olup (Dalbay,2018, 162), Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise “Toplumsal bir varlık olarak insanın nasıl bir kimse olduğunu gösteren belirti, nitelik ve özelliklerin bütünü” (Türk Dil Kurumu [TDK], 2023) şeklinde tanımlanmıştır.

Kimliği belirsizlikten kaçış olarak tanımlayan Bauman’ın da işaret ettiği üzere (akt. Dalbay, 2018, s. 163) birey kimliğini oluştururken bu belirsizlikten sıyrılabilmek için kendisini kolektif bir unsurun ögesi olarak konumlandırır ve bu kolektif aidiyet içerisinde ben’i tanımlayarak bir öz bilinç oluşturur. Bu şekilde hem kendisinin hem de ait olduğu kültürel ve sosyal yapının bilincini oluşturarak bir kimlik edinir. Bu düşünceye paralel olarak Erikson, kimlik oluşumunu “bilinç ve bilinç dışı mekanizmaların bileşimi” (akt. Atak, 2011, s. 164) olarak açıklamaktadır. Belirli, kolektif bir grubun ve kültürün içerisinde var olan ve yaşamını sürdüren bireyin kişisel kimliğini inşa edebilmesinin koşulu bir anlamda toplumsal kimliğine bağlıdır. Bireyin benliği toplumun diğer üyeleri ile etkileşime geçtikçe yani “toplumsal deneyimle” gelişir. Belirli bir kültür ve toplum içerisinde içsellik kazanan kimlik, bireyin kendisi tarafından da işlenip kabullenildiğinde bir bütünlüğe kavuşmuş olur. Kişinin kendisini dış görünüm, yaş ve cinsiyet açısından tanımlaması bireysel kimliğini ortaya koyarken; etnik ya da dilsel bir gruba, dinsel bir geleneğe, örf ve adetlere, ahlaki ve toplumsal değerlere, yaşanılan coğrafyaya, ekonomik sınıfa, eğitim durumuna, mesleğine, ideolojisine, mensup olduğu aileye ve bir ulusa aidiyeti açısından değerlendirilmesi ise kimliğin toplumsal boyutuna atıfta bulunur. Ancak bireyin kişisel kimliğini oluşturması için diğer kişilere, toplumsal kimliğini oluşturması için ise diğer toplumlara ihtiyacı vardır. Dolayısıyla birey ve toplum kendisini öteki bireyler ve toplumlarla karşılaştırarak, farklılıklar ve benzerlikler üzerine inşa ettiği için “öteki”ne ihtiyaç duymaktadır. Kimlik kavramı ötekinin varlığında anlam kazanmaktadır. Dolayısıyla yukarıda da vurgulandığı üzere çok bileşenli bir yapıya sahip olan kimlik kavramı psikolojik ve felsefi bir açıya sahip olduğu kadar sosyolojik bir yapıyı da içinde barındırmaktadır. Çok sayıda aidiyeti içinde barındırması sebebiyle kimliğin tek ve kesin bir tanımını yapmak pek mümkün görünmemektedir (akt. Gözübüyük Tamer, 2014, s. 85-95).

Yapısal açıdan ele alındığında ise, bir taraftan kimliğin ırk, sınıf, cinsiyet bağlamında tutarlı ve bütüncül ve statik yapısına dikkat çekilirken, diğer taraftan dinamik ve inşa edilen bir yapıya sahip olduğu da bir gerçektir (Dalbay, 2018, s. 163). Ancak kimlik algısının tarihsel süreç içerisindeki değişimi göz önüne alındığında daha çok zamana ve mekâna bağlı olarak değişen ve dönüşen dinamik bir oluşum olduğunu ifade etmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

2.Tarihsel süreç içerisinde kimlik kavramının değişimi

Modernizm öncesi geleneksel toplum yapısı içerisinde kimlik sorunu çok fazla ön planda olmamakla birlikte bireysel ve toplumsal farklılıklar, değişmez olarak kabul edilip insanın yetki alanından ziyade ilahi düzenin bir parçası olarak kabul edilmiştir. Toplumun temeli dinsel ve metafiziksel öğeler üzerine kurulduğu için sosyal düzen daha çok kilise tarafından şekillenmiştir. Ancak “insanın düşünme ve değerlemede din ve geleneklere bağlı kalmaktan kurtulup kendi aklı, kendi görgüleri ile hayatını aydınlatmaya girişmesi” (akt. Gözübüyük Tamer, 2014, s. 87) ile şekillenen aydınlanma felsefesi ile birlikte bu dini ve metafiziksel öğeler yerini bilimsel ve nesnel düşünce tarzına bırakmış, kiliseden kopuş ile birlikte bireyselleşme ön plana çıkmış ve özgür düşünce ile kendi kimliğini oluşturan bireyin varlığı anlam kazanmıştır. Sanayileşmenin etkisiyle insanların doğa üzerindeki hakimiyeti güç kazanmış,

laikliğin ve bilimsel bilginin değerinin artışı ile ilahi ve doğa üstü güçlerin dünya sistemi üzerindeki etkisi azalmış ve insani davranış ve eylemlerinin tek dayanağı olan akıl en büyük güç olarak kabul görmüştür. Pozitivizm ve Rasyonalizm düşüncelerinin temelinde şekillenen bilimsel bilgi, ortak, evrensel insani değerler ve inançlar Modernizm döneminin karakteristik özellikleri olarak öne çıkmıştır. Geleneksel dönemde her şey Tanrı'nın özelinde anlamlandırılırken, modernizmde birey odaklı düşünce biçimi sivrilmış ve kimlik sorunu, "Biz kendi benimizi nasıl kurar, kavrar, yorumlar kendi kendimize ve başkalarına nasıl sunarız?" sorularının cevapları aranmıştır (Karaduman, 2010, s. 2890). Dolayısıyla bu dönemde kimlik, inşa edilen değil, aranıp bulunması gereken bir olgu olarak karşımıza çıkmış ve her şeyi sorgulayan birey, ontolojik bir arayış içerisine girmiştir. Ancak bu bireysel yaklaşım tarzının yanı sıra bütünlükçü ve tekilci bir karaktere sahip olan modern düşünce evrensel ve genel olanın bilgisine ağırlık vererek mutlak gerçeklik yaklaşımı ile toplumsal ve bireysel farklılıkları görmezden gelmiştir. Modernizm ile birlikte kültürel, bireysel ve toplumsal farklılıklar ve çeşitlilik aklın temelinde birleştirilerek, özdeşlik ve tek anlamlı bir kesinlik çerçevesinde açıklanmıştır. "Algılanan dünyanın tekliliğinin karşısına algılanan aklın tekliliği getirilerek, Tanrı'nın tekliliği yerine yeni bir tekillik oluşturulmuş ve tek anlamlı bir kesinliğin peşine düşülmüştür" (akt. Akça, 2005, s. 5).

Sanayileşmenin artması sonucunda bilim, iletişim, medya ve teknoloji alanlarındaki hızlı gelişimler ulus-devlet sınırlarını aşarak hem ekonomik hem de kültürel manada uluslar ve kültürlerarası etkileşimi ve dönüşümü beraberinde getirmiştir. Uluslararasılık kavramının geçerlilik kazanmasıyla birlikte dünya küresel bir boyuta ulaşmıştır (Akdemir, 2004, s. 43). Zaman ve mekân sınırlamalarını ortadan kaldıran küreselleşme ile birlikte toplumlar arası iletişim, etkileşim ve alışveriş artmış, kültürler arası benzerlikler ve farklılıklar, tikellikler ve yerellikler daha belirgin bir hal almıştır. Kültürel çoğulluk içerisinde bireysel ve ulusal kimliklerin kendi öz değerlerini yaşamalarına da fırsat vermiş, kesinliğe karşı belirsizliği, evrensele karşı yereli, düzene karşı düzensizliği, tümele karşı tikeli, disipline karşı esnekliği, ben'e karşı ötek'i'yi, benzerliğe karşı farklılığı, liberal demokrasiye karşı milliyetçiliği, tikelliğe karşı çoğulluğu, sekülerizme karşı geleneği öne çıkarmıştır. Böylelikle küreselleşme ile postmodern bir döneme evrilen günümüz dünyasında modernizmde baskın olan ulus devletinin homojen kültür ve kimlik yapılanması yerini, kültürlerarası eşitliği, etnik, dilsel, dinsel ve mezhepsel özgüllükleri, çeşitliliği, farklılığı, yerelliği ve çoğulculuğu benimseyen heterojen bir kültür yapısına bırakmıştır. Modernliğin mottosu, özgürlük, eşitlik ve kardeşlik iken postmodernizmin mottosu ise özgürlük, farklılık ve hoşgörü olmuştur. Best ve Kellner'in deyiimiyle postmodernist kimlik yapısı "çoğulculuğu ve farklılığı temel alan, muhalif hareketlere izin veren grupların, aktörlerin, sosyal hareketlerin ve her tür düşüncenin kendisini rahatça ifade edebilmesini sağlayan, sosyal ve kültürel değişime kapı aralayan, modernitenin var olan sistemini, totaliter modellerini, ideal formlarını ve ütopyik mitlerini reddeden" (akt. Duman, 2009, s. 94-98, 100) bir yaklaşımı savunmaktadır. Bilimi ve akli temel ölçüt alan aydınlanma üzerine kurulan modernizm gerçekliğin çoğul yapısı, özneliliği ve yoruma açıklığı adına eleştirilerek değerlerden, uluslardan, kültürlerden hiçbirinin diğerinden daha üstün olmadığı düşüncesi baz alınmıştır. Modernitenin diğer önemli unsuru olan özgür birey ise kimliğini ulusal bütünlükten ziyade, uluslar ve kültürlerarası etkileşim üzerine inşa etmiştir.

Son olarak modern dönemin bireyi kimliğini inşa ederken, ortak varlık, ülkü ve simgelerde özdeşim kurup birleşirken; postmodern dönemin bireyin ise toplumun çok kültürlü ve parçalı yapısı sebebiyle kendisinin ve başkalarının özgün niteliklerinin farklılığını tanıması ve bu farklılıkları hoş görmesi, kendini gerçekleştirme önündeki bütün baskıları ve engelleri kaldırması gerekmektedir (Akça, 2005, s. 10-13).

3.Yüksel Pazarkaya'nın *Ben Aranyor* adlı romanında kimlik (benlik) arayışı

1940 yılında İzmir'de dünyaya gelen Yüksel Pazarkaya, lise öğrenimini tamamladıktan sonra lisans öğrenimine devam etmek için 1958 yılında Almanya'ya gider. Stuttgart Üniversitesi'nde önce kimya bölümünü ardından Alman Dili Edebiyatı ve Felsefe bölümlerini de okuyarak edebiyat dünyasına adım atar. Hem Türkçe hem Almanca olarak çeşitli şiir, makale, roman ve çeviri yazıları yayımlar. Bu çalışmada ele alınan romanı da öncelikle *Ben Aranyor* (1989)³ adıyla Türkçe olarak ardından da *Ich und die Rose* (2002) başlığıyla Almanca olarak (s. 319) yayınlanmıştır. Tıpkı yazarın kendisi gibi bu eserin ana karakteri Orhan Barutçu da üniversite öğrenimi için Almanya'ya gider, orada önemli bir şirkette elektronik mühendisi olarak çalışmaya başlar ve evlenir. Yıllarca yurdundan ve ailesinden ayrı bir şekilde bambaşka bir ırk, dil, kültür ve toplum içerisinde yaşadığı için aidiyetini ve benliğini dolayısıyla da kimliğini sorgulamaya, bulmaya ve yeniden inşa etmeye başlar. Hem vatani görevini yerine getirmek hem de yitirdiği dilini ve kimliğini yaşantı ve deneyim yoluyla yeniden kazanmak için ülkesine doğru bir yolculuğa çıkar. Orhan artık yeni doğan bir bebek misali yaşamın sıfırncı noktasındadır. Doğumunu bekleyen ama bir türlü doğamayan bir bebek gibi o da yeniden doğmak ve kimliğini yaşam akışı içerisinde kendiliğinden edinebilmek için uzun süre bu yolculuğa çıkmanın düşünüyü kurar. Zira eserin "Ben bu yolculuğu bir sonsuz zaman bekledim." (s. 5) şeklindeki ilk cümlesi ana karakter Orhan'ın kimliğini dolayısıyla benliğini bulmak için ihtiyaç duyduğu bu yolculuğun hasretini ifade eder. Yukarıda kimliğin kavramsal analizi bölümünde ortaya koyduğumuz üzere kurmaca dünyanın bireyi de tıpkı gerçek yaşamda olduğu gibi, kişisel kimliğini geçmişi ve geleceği arasında bir süreklilik, toplumsal kimliğini ise içinde yaşadığı toplumun diğer üyeleri ile girdiği sosyal etkileşim ve ilişkiler bağlamında oluşturmaktadır. Bu nedenle Orhan'ın da bu yolculuğa çıkması kimliğini bulabilmesi için kaçınılmazdır. Nitekim Orhan karakteri de bu noktaya değinircesine bu yolculuğa çıkmadan kendisini doğmuş kabul etmez ve bunu şu sözlerle ifade eder: "[...] Ben bu yolculuğu, bilerek doğumunu bekleyen gibi bekledim. Doğumunu bilerek, çepeçevre kuşatılmış, doğamayarak." (s. 5) Yazar burada kendi benliğini bulamayan kişiyi hiç doğmamış kabul etmektedir. İki yaşam, iki kültür, iki dil, iki kimlik arasında (Türkiye'deki yaşantısı ve Almanya'daki yaşantısı) kalan Orhan geçmişi, bugünü ve geleceği arasındaki bağlantısını kaybettiği için bir boşlukta, bir arafta, ben anlatıcının deyimiyle "İki yaşam arası upuzun, uçsuz bucaksız karanlık bir geçitte" (s. 7) kalmıştır. Geçmiş yaşantıların izlerinin belleğinden silinmesi ile karanlıkta kalmış, benliğini oluşturan parçalardan birini kaybetmiştir. "Bir düşünce boşluğundayım. Ne öncesi var ne sonrası kafamda. Bir tek resim düşmüyor, düşüncem sanki bir fiskeyle tuzla buz" (s. 7) şeklindeki bu içsel diyalog ile şekillenen bilinç akışı tekniği Orhan'ın düşünsel dünyasında yaşadığı kimlik bunalımını açıkça ortaya koymaktadır. Orhan yıllardır içinde yaşadığı egemen kültürün ve kimliğin etkisiyle geçmiş yaşantısında, anavatanında ve anadilinde edindiği kimliğin izlerini kaybetmiş dolayısıyla benlik bütünlüğünü yitirmiş ve belleği bomboş kalmıştır. İki dünya arasında kalarak parçalanmış kimliğini bütünlüğüne kavuşturmak için "oluşun sıfırından" başlaması yani doğup büyüdüğü ailenin ve toplumun içine karışması, kendini yeniden bulması ve yeniden doğması gerekmektedir. Parçalanmış benlik algısı Orhan'ı zamansal ve mekânsal bütünlükten ve gerçeklikten koparmıştır. Kimliğin (benliğin) tanımlanmasında önemli bir rol üstlenen bu zamansal ve mekânsal bütünlüğün yitirilmesi bireyi yeniden kimliğini inşa etme sürecine sürüklemektedir. Sosyal ve kültürel bir ortamda dünyaya gelen birey benlik algısını dünyaya gözlerini açtığı yerden başlayarak zamanla nakış gibi dokumaya başlar. Dolayısıyla kimliğin oluşumu zaman ve mekâna bağlı olarak oluşur. Pazarkaya eserinde kimliğin oluşumuna ilişkin zaman ve mekân vurgusuna şu şekilde yer verir:

³ Çalışmanın bu kısmında söz konusu romana atfen yapılan metin içi göndermeler sadece sayfa numarası belirtilerek yapılacaktır: Pazarkaya, Y. (2013). *Ben Aranyor* (2. Basım). İstanbul: Cem Yayınevi.

“Hiçbir geçmişin, geçmiş diye bir sürecin ve yaşanmışlığın en ince izi yoktu belleğimde. Bomboş olduğu için belleğim yoktu. Zamana olmadığı gibi, mekâna da hiçbir im gönderemiyor, mekândan ne de sonsuz denenden, varlığı ile yokluğu bir olandan, bir im düşünüyordu algıma. Doğmanın eşliğinde, ya da doğuşun sıfır noktasındaymış gibiyim. Bunu duymuyor ve bilmiyorum ama oluşun sıfırındayım. Ne kadar yürüdük, nereye, nasıl vardık, ayırında değilim. Ne oldu, ne olacak, düşünmüyorum. Düşünme yeteneğim yok zaten, ya da doğumun sıfırında, düşünme kadranımın iğnesi devinmiyor, titremiyor henüz. Oluşun sıfırındayım” (s. 10).

Yukarıdaki metin içi alıntıda da fark edildiği üzere “Oluşun sıfırındayım.” söylemi leitmotife dönüşerek eserde sıklıkla karşımıza çıkmakta ve vurgulanmaktadır. Kişi kendini ve dünyayı edindiği kimlik üzerinden anlamlandırdığı için, bu söylem üzerinden yola çıkarak kimliğini oluşturamayan insanların varoluşunu gerçekleştirmediği yani doğmadığı imasını çıkarabiliriz. Orhan kendisini ne tamamen son yıllarını geçirdiği kültüre, ne de çocukluğunu geçirdiği ülkesine ve anavatanına ait hissedebilmektedir. Kendi ulusal kimliğinin izleri zihninden tamamen silinmiştir. Kendini, kimliğini bulmak için yeniden başladığı noktaya geri dönmek zorundadır. Oluşun sıfırını noktasından yani içinde yoğrulup yetiştiği kendi milli ve kültürel köklerinden yeniden filizlenmesi gerekmektedir. Bu kültürel ve milli değerlerden soyutlanması aidiyet bağlarının da zayıflamasına ve kendine karşı yabancılaşmasına sebep olmuştur. Orhan kendi kültürel, dilsel ve dinsel kodlarından uzaklaşarak, yaşadığı ülke temelinde, hâkim toplumun kimliğiyle özdeşleşmiş ve doğduğu zamankinden farklı bir aidiyet oluşumu gerçekleştirmiştir. O yüzden çıktığı yolculukta hissettiklerini “[...] Yalındım çıktım ortaya, yükler, yığınlar, mahşeri kalabalıklarda ezildim.” (s. 5) sözleriyle dile getirmesi bu kimlik bunalımını ve şokunu ortaya koymaktadır. Köken kültürüyle kurduğu bağı yitirdiği için ülkesine döndüğünde uçaktan iner inmez soluduğu hava dahi ona “yaban” ve “keskin” gelmiştir (s. 13). Kendi vatanının kokusu yeni doğan bir bebeğin aldığı ilk nefesle attığı ilk çığlık misali doğumunu gerçekleştirir. Eskiden sahip olduğu yaşantısının peşine düşerek onu bulmaya çalışır ve yeniden sil baştan yaşayarak içindeki bu kimlik krizini çözmeyi amaçlar: “Doğdum mu? İlk avazımı atmış, ilk görüntüleri algılamış gibiydim. [...] Eski bir yaşamım vardı. Yeniden doğacağım, yine bulacağım o eski yaşamımı, yeniden yaşayacağım” (s. 12-13). Kendini yeniden bulma umudunun yüzüne çarpan gerçekliği her ne kadar içini huzurla doldursa da hala bir boşluk hissetmektedir. Ait olduğu ve olması gereken yerde kıvrılan bir balık gibi insanların arasından geçerken bu kez duyduğu sesler her ne kadar bir yerlerden aşına gelse de bu sesleri yadırgamaya, sözcükleri anlamakta ve kendini ifade etmekte zorlanmaya başlar. Etrafı dilden bir denizle çevrelenmiş gibi hissetmektedir. Yazar burada kimlik bunalımını yansıtırken kişinin yabancı bir ülkenin, toplumun, kültürün ve dilin içindeki farklılaşmayı ve yabancılaşmayı yansıtmaktan ziyade, uzun süre farklı ve yabancı bir toplum ve kültür yapısı içinde yaşayan bireyin ülkesine döndüğünde karşı karşıya kaldığı varoluşsal kimlik bunalımını yansıtmayı tercih etmiştir. Şüphesiz kişinin yaşadığı toplum karşısında bir yabancı olmasından daha kötüsü kendini kendi kültürü içerisinde yabancı hissetmesidir. Orhan da etrafında duyduğu ve yabancı olmadığı bu sesleri ve sözcükleri hece hece yeniden öğrenerek tıpkı ilk doğduğunda olduğu gibi benliğini (kimliğini) olağan ve kendiliğinden akış içerisinde dil aracılığıyla yeniden inşa edecektir. Her ne kadar dilinden ve bu dili konuşan toplumundan uzakta yıllar geçirse de içindeki o aidiyet duygusunun onu kendi toplumu karşısında yabancı konumuna düşürmeyeceğinden emindir. Orhan'ın yabancılaşması kendisini yıllardır farklı bir toplum içerisine entegre ettiği ve kendi kültürel değerlerinden uzaklaştığı için daha çok kendine karşı olmuştur. O tek bedende birbiriyle savaşan iki ayrı benliğe sahiptir:

“Denize salınan bir balık gibiyim. Solungaçlarım işliyor yine tıkr tıkr. Suyun içinde kıvrılıp, hafif hafif kuyruk vurup, yüzgeç sallayıp akıyorum. İçimde erinçten bir boşluk var, başka hiçbir şey yok. Bu deniz, bir dil denizi. Konuşmalar, bağrışlar, satıcı çığlıkları, çekişmeli pazarlıklar, sövgü ve sevgi sözleri kulak tozlarımı ağrıtmıyor, söz söz dinlemesem de, her şeyi salt anlamasam da, bu ses cümbüşü eskiden tanış olduğum dalgalardan oluşuyor, hiçbir ses yabancı değil. Belki yeniden hece hece öğrenmem gerekecek bu seslerin, bu dilin ivmesini, belki unuttuğum sözcükler, benim yokluğumda doğan sözcükler var. Renklerini, kokularını ala ala öğreneceğim. Öğrendikçe yeniden

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

büyüyeceğim onların içinde. Şimdi içlerinde yüzüyorum, içim erinç boşluğu. Ağzımı açıp konuşmaktan ürkmüyorum. Bazı sözleri arasam da, zaman kazanmak için heceleri vurgulayarak konuşsam da, kimse "yabancıya bak" diye düşünmeyecek, belki için için karşısındaki yabancıya içerleyip öfkelenmeyecek, sövüp saymayacak. Bu duygu olağan oluş duygusu, doğuş duygusu, belki yurda varış duygusu" (s. 13-14).

İnsan topluluklarını millet haline getiren en önemli bileşenlerden biri hiç kuşkusuz dildir. Sosyal bir varlık olan insan toplum içerisinde kullanılan ortak dil etrafında birleşmektedir. (Kaplan, 2015, s. 24) Alman Filozof Heidegger de dilin insanın evi olduğunu ifade etmesi toplumu meydana getiren insanın benliğinin oluşumu açısından dilin önemini kısa ve öz şeklinde ortaya koymaktadır. Ev metaforundan da anlayacağımız üzere dil, insanın duygu ve düşüncelerini, kimliğini büyüttüğü içinde var olduğu yuvasıdır. Bir dili geçmişten, kültürden ve toplumdan soyutlamak mümkün değildir (Kaplan, 2015, s. 134-135). Her birey duygu ve düşüncelerini ifade ettiği, bir dilin içinde barındırdığı sonsuz sayıdaki kelimeleri ve bu kelimelerin karşılık geldiği anlamları kavrayabildiği içsel bir dil donanımına sahiptir (Chomsky, 2016, s. 67). Dil "Kendiliğinden çalışan bir şartlı refleks mekanizması dolayısıyla" (Kaplan, 2015, s. 139) benliğimiz ve varoluşumu ile paralel hareket eder. Öz benlik duygusunun oluşumuna ve gelişimine, eşlik eden ve bunları biçimlendiren dil, kültürel, tarihi ve ulusal değerlerin benimsenmesine aracılık ederek hem bireysel hem de toplumsal kimliğin inşası sürecinde etkin bir rol oynamaktadır. Dil ve söylem, tarihi ve sosyal zeminden bağımsız olarak anlaşılabilir. Dili aracılığıyla dünyayı, toplumu ve kendini anlamlandıran birey, sosyal etkileşim doğrultusunda sürekli olarak öz benliğini dönüştürür ve geliştirir. Bireylerin de düşünce dünyası sözcüklerden oluşur. Dolayısıyla insan bilinci, kimliği ve dil arasında güçlü bir bağ vardır (Kula, 2012, s. 13-14, 36; Yılmaz, 2001, s.16). Dil ve kimlik arasındaki bu güçlü bağ kimlik sorunu teması üzerine şekillenen bu eserin de en önemli dayanaklarından birini oluşturmuş ve bu nedenle Pazarkaya eserinde bu etkiye sıklıkla vurgu yapmıştır: "Söz söz söktürüyorum yeni yaşamımı. Gittikçe kavıyorum yaşamı. Bir ses örgüsü çevremi ören, gittikçe beni saran. Beni saran diyorum, "ben"i söylemek istiyorum. Yaşamın çekirdeği bu ben, kat kat yüzey yüzey sesler sözler örüyor çevresini" (s. 15-16). Yazar bu aktarımıyla bireyin kendi yaşamının çekirdeği formunda olan benliğinin sesler tarafındanilmekilmek işlendiğini, insanın kendisini ve çevresini dil aracılığıyla anlamlandırdığını ve bulduğunu ortaya koyuyor. Aslında bu etkileşim karşılıklı bir etkileşimdir. Nasıl bireyler ve toplumlar dil sayesinde var olup bir aidiyet ve mevcudiyet gösteriyorsa, dil de onu konuşan toplumlar aracılığıyla canlılığını ve varlığını sürdürmeye devam edebiliyor. Orhan karakteri kendisini bir balığa, dilini de denize benzetererek kimliğinin yitimini anadilinin konuşulduğu toplumundan yıllarca uzakta kalışı ile ilişkilendirmiştir. Suyun dışında çok uzun süre kaldığını ve son anda bu dil denizine dönebildiği için hala kendisini tam olarak yaşama dönmüş ve bulmuş gibi hissedememektedir:

"[...] Bilmelisin ki burada en büyük sorunum dil. Denize dönen balık gibi kendimden geçiverdim erinçle, bu sesleri, bu sözleri işitmeye başlayınca. Bu seslerin inceli kalınlı, inişli çıkışlı musiki kendimden geçirdi beni. Ama çok uzun süre kalmışım suyun dışında. Besbelli en son, en son anda dönebilmişim suya. Alık gibiyim, baygınım, yalnızca solungaçlarım ve yüzgeçlerim, omurlüğün buyruğunda kendi devinimlerine başladılar. Beynim hala uyuyor. Konuşma merkezi hiç uyanmayacak sandığım bir narkozda. İşitme merkezi işliyor akıp gelenleri. Konuşma merkezi hala çok tutuk, hala dilimde kaskatı inme" (s. 23).

Orhan için varoluşunu şekillendiren en önemli etkenlerden biri dildir. Gerçek varoluşunun dilinin özgürleşmesiyle gerçekleşeceğine, içsel bir varoluş duygusunu yakalayabileceğine inanmaktadır. Bunu bulamadıkça canlı olmasının bir anlamı kalmıyor ve kendini yaşamda var etmiş olarak kabul etmiyor: "[...] Dışarıya çıkar çıkmaz inme yiyen dilim ve düşünümle. Yeniden başlıyorum ilk sözü bellemeye, ilk söze dilimde sesle biçim vermeye... Dilin boyunduruklardan kurtulmasıyla gerçek varoluşum başlayacak burada. Gerçek bir iç varoluşu olmayan şeyin, yaşamı da yoktur ve canlı kılınmaz"⁴ (s. 43) Ne zaman

4 Metin içi göndermede kullanılan italik vurgu tarafıma aittir.

ki kelimeler kendiliğinden, düşünmeksizin, arayıp bulmaya çalışmadan olağan akışı içerisinde dökülmeye başlıyor ve ilk defa bu kez o başkalarının “dilbilgisel, söz mantıksal bir yanlışını düzeltiyor” (s. 132), işte o vakit kendisini o dilde, yaşamda, kendi kimliğinde ve o kentte doğmuş olarak kabul ediyor. Ancak aidiyet kurup kuramadığını, artık ötesinin olup olmayacağını ya da bir daha kendisini kaybedip kaybetmeyeceğini sorgulamadan da edemiyor. Eserin tümünde okur Orhan'ın bu içsel sorgulamalarıyla karşı karşıya kalıyor:

“[...] Artık bazı kalıplar kendiliğinden dökülüyordu dilimden. Hiç düşünmem, sözcük aramam, tümce kurmam gerekmiyordu konuşmadan önce. Hep bunu aramıştım ben, bu durumu özlemiştim, çevremdeki insanlarda buna mı özenmişim? Yoksa kendiliğindenlik oluşmamın sonunu mu imliyordu? Bundan sonra hiç değişmeyecek miydim artık? (s. 308).

Orhan sadece kendisini sorgulamakla kalmayıp, büyük kentlerdeki duyarsızlığı, anlamsızlığı ve sürü psikolojisiyle kendini sorgulamadan hiçbir şey olamayan ve akışa bırakan toplum yapısını da eleştirir. Toplumsal kimliğin oluşumunda elbette kişinin ait olduğu sosyal çevrenin değerleri, normları, dili, dini, gelenek ve görenekleri, örf ve adetleri, diğer gruplardan farklılaşan bütün kültürel öğeleri içerisinde bir aidiyet bilinci oluşturur ve bireysel kimliği de bu linç içerisinde açığa çıkar. Ancak romanın diğer karakteri Orhan'ın en yakın arkadaşı Süleyman'ın da ifade ettiği gibi “[...], insan bu yeryüzünde en çok birey olan, bireyliğiyle insanın anlayışına, belleğine en rahat ve en silinmez biçimde yerleşen varlıktır” (s. 33). Orhan bu sürünün bir parçası olmaya değil, ait hissettiği aynı dilde doğduğu toplumun içerisinde, kendini bireysel olarak var edebilmek, belki de her türlü dış etkenlerin nüfuzundan sıyrılıp en çok kendisi olduğu zamanların ve mekanların arayışıyla kendiliğindenliğini bulmak için gelmiştir.

Kişinin kimlik algısını bu kendiliğindenliği oluşturabilmesi için geçmişi ve geleceği ile ilgili bir süreklilik ve aynılık algısına ihtiyacı vardır. İki farklı ülke, dil, din ve kültür arasında kalan Orhan, bu algıyı ve sürekliliği kaybetmiştir. Kendini bilememesinin sebebini farklı topraklara dikilen bir dal misali köklerinden koparılmasıyla açıklamaktadır: “[...] kökleri kavruldu, tek tek kırıldı, yitti. Ben bu yüzden bilemiyorum kendimi, desem mi?” (s. 44). Geçmişle bugünü ve geleceği arasındaki bağlantıyı kaybeden Orhan, “[...] bu kent sürdüreceğim benimi” (s. 48) diyerek ailesinin yaşadığı kente gelir. Ancak aradan geçen uzun yıllar bir zamanlar yaşadığı kenti, etrafında yaşanan siyasi olayları anlamlandırmasını zorlandırır. Bu noktada tarihi olayların ve politik ideolojilerin kimlik algısı üzerindeki etkisi gösterilmiş olur. Bu bağlamdan kopan Orhan yaşadığı zorluğu zirveye çıkarılmaya çalışılan bir kaya metaforuyla açıklamaya çalışır:

“Bilmediğim o denli şey var ki gecenin ve karanlığın bu kentinde, anlamaya kalkışmak, kayayı doruğa çıkartmak gibi bir eylem olurdu. [...] İçimden ve dışımdan, beni doldurup sarmalayan evrenden durmadan imler yağıyor, imler vuruyor bütün algılarıma, bütün olgularıma, bütün varlığıma, ama onları bölümlenemiyorum, birbirinden ayırıp çekmecelere dizemiyorum. Hepsini iç içe, bir arada, ama beklenmedik soyutlanmalarla, sivirmelerle... [...] Bu durum çevreyi kavramamı, çevre içinde kendimi bir yere yerleştirmemi, benliğimi algılamamı engelliyor henüz” (s. 57, 86-87).

Bauman kişinin kimliğini evinin her bir bölümünü inşa edişi gibi sabırla ve çeşitle evreler halinde birbirine ekleyerek değil, yeni başlangıçlar yaparak yeri geldiğinde birleştirdiği, yeri geldiğinde söküp çıkartabildiği yeni deneyimlerle tekrar tekrar kurabildiğini ifade eder (2005, s. 111). Yukarıdaki alıntıda görüldüğü üzere geçmişin bütün imleri Orhan'ın zihnine akar ancak onları bölümlenemez. Ancak yeniden yaşayarak ve yani yaşantılar kurarak varlığını bu yeni yaşantılar içinde yeniden kurmayı başarabilir. Nitekim öyle de olur. Ait olduğu topraklarda içine doğduğu dilde deneyimlediği yeni yaşantılar ve tanıştığı yeni insanlar (Küçük Orhan ve Gül) onun kendisini bulmasına aracılık eder: “[...] Orhan sanki ben'immin geçmişinin, Gül ise, geleceğinin öğretmeni gibi dineldi karşımda. Orhan'ın bilinçlendirdiği geçmişle Gül'ün bilinçlendirdiği gelecek düşüncesinin çakıştığı çizgide, kesiştiği noktada

oturuyordu şimdinin ben'i ve geçmişin kalemiyle, geleceğin kalemiyle aynı anda çizilmişti" (s. 154). Silinip tekrar yazılabilen bu palimpsest kimlik ediniminde unutmamanın sürekli uyumun önkoşulu olduğu vurgulanır. Orhan da geçmişini unutarak uzun yıllar yurtdışında yaşayabilmiş ve bambaşka bir kültüre uyum sağlayabilmiştir. Annesinin yaptığı yemeklerin dahi tadını unutmuş olması ve sanki ömründe ilk kez yiyormuş hissine kapılması bunun en net göstergelerinden biridir: " 'Sanki bu güzel yemekleri ömrümde ilk kez yiyordum gibi geliyor bana şimdi,' [...], belleğimde kuramıyordum. [...] olmayan bir geçmişin peşine düşmüş gibi görüyordum kendimi. Ama bu düşlemin peşine düşmekten de alıkoyamıyordum kendimi" (s. 63). Ancak parçalanmış benliğini tamamlamak için yaşamını oluşturan yapbozun bütün parçalarını bir araya getirmeye mecbur hisseder ve kendini geçmişinden söküp çıkaramaz. Bir boşluğa dönüşen geçmişinin içini doldurarak ömür yapbozunu tamamlamadan kimlik bütünlüğüne erişebileceğine inanmaz. Çevresine dahil olup, yaşamın içine karışıp olayları deneyimlediğinde, gelenek ve göreneklerin gereklerini sorguladığında içinde uyanan aidiyet bilinci ile benliğini büyütüyor olmanın farkındalığına erişir ve artık edindiği sezgisel duyularla içinin bomboş olmadığının farkına varır. Yarım ya da bitik benliğine yerleştirdiği her bir parçayla benliğinin bütünlüğe eriştiğini hisseder:

"Bilseler, ben kendi boşluğumu bin bir uğraş, çabayla az az doldurmaya çalışıyorum. Bilseler, ben kendimden bile habersizim, kendimi arıyorum. Yalnız içim değil dışım da bir boşluk. Boşlukta yüzüyorum. [...] Töreyi her yönüyle tanımıyorum. Bir yanlışlık yapmaktan, incitici, kırıcı olmaktan çekiniyorum. Bir şey istememek incitici olabilir, diye düşünüyorum. Birkaç zaman öncesine değin kafamda böyle bir düşüncenin doğması olanaksızdı. Genel olarak kafamda bir düşüncenin oluşması, zaman diye bir algılama salt olanaksızdı. Bu bir ben'i büyütmenin belirtisi miydi? Çok kısa da olsa, ben'in bir tarihe kavuşması mıydı? Yaşam deneyimleri yapmaya, bunların izlerini belleğime, anlağıma işlemeye mi başladım? [...] İçimde bir şey var ki, bunu dışı vurabiliyorum, içim artık öyle bomboş değil" (s. 116, 130, 133).

Yazarın kimlik sorunsalı açısından dilden sonra en çok vurguladığı olgunun bu geçmiş ve gelecek algısının bütünlüğü ve yaşanmışlık deneyimi olduğunu söyleyebiliriz. Geçmişine doğru bir yolculuğa çıkan Orhan, ben'liğin "[...] geçmişiyse geleceği arasındaki bileşke çizgisi olduğunu" (s.154) öğrenerek kimliğini bulduğunu ve ben'ine kavuştuğunu fark eder. Teori kısmında açıklandığı üzere bu eserde de benlik ve kimlik denilen olgunun dinamik, karmaşık ve zor açıklanabilen bir yapıya sahip olduğu vurgulanır. Benliğin oluşumu için bir tarihe, yani geçmişe sahip olarak, bunu bilinçle bugüne yansıtılabilmek ve bu bileşimin uzantısını da henüz yaşanmayan gelecekte tasarlayabilmek gerekmektedir. Sürekli ve kendini besleyen bir belirsizlik içerisinde umudunu kaybeden Orhan, karşı karşıya kaldığı seçenekler arasında tereddüte düşmüş, sonsuz olasılıklar, karmaşık ve çelişkili yaşantılar ve duygular içinde yaşamını sürdürmüştür. Ama artık duru bir benliğin olmadığını farkına varır ve "[...] Başka insanlar olmadan, geçmiş gelecek olmadan benlik de olmaz," (s. 201) diyerek kimliğin oluşumu için ötekine duyduğu ihtiyacı duyumsar. Çünkü öteki ile kurulan ilişki sayesinde birey kendi farklılığının bilincine varır ve kendisini daha açık bir algıda konumlandırabilir. Orhan'ın diline, gelenek ve göreneklerine, sosyal kültüre, dışsal imlere yapmış olduğu bu duygusal ve düşünsel yüklemeler yavaş yavaş kimlik bilincini güçlendirir. Akça' nın aktardığı üzere "kültürel kimlik, köken ve tarihsel bağlamda 'var oluş' kadar 'bir oluş'a da işaret eder ve sonsuz bir geçmişe dayanıyor olmaktan ziyade tarihsel süreçte sürekli bir değişimle belirginleşir" (2005,10).

Kimliğin bu sosyo-kültürel ve tarihi bağlamının yanı sıra eserde felsefi açıdan da tözsel bir kimlik sorgulamasının içine dahil oluyoruz. Hiçbir şeyin salt arısının güzeli yansıtmadığı, en güzelin hep bir karışım, alaşım ve birleşimden doğduğu ifade edilirken saltık benlik düşüncesi yadsınır. Özgün bir benlik bileşimi için etkilerin, karışımların ve bileşimlerin gerekliliği savunulur. Kişinin kendi içinden, doğuştan varlığına yüklediği koşullar ile içine doğduğu ailenin ve çevrenin koşulları, toplumun sosyo-

kültürel, dini ve sınıfsal yapısı, siyasi erkin ideolojik tutumu ve sağladıkları ya da sağlamadıkları olanaklar, geçmiş, şimdi ve geleceğe yansıyan her şey hatta uzay, uydu ve evren bir benliğin oluşmasını sağlayan etkenlerdendir. Bu nedenle “en güç, en fazla önkoşul gerektiren, en çetrefil oluşum ve bileşim de galiba benliğin oluşumu ve bileşimi. Her bireye, her öze ulaşan etkileşimler değişik değişik. Bu yüzden her benlik değişik, her benliğin ayrı bir özgünlük ve nitelik bileşkesi var” (s. 234-235). Ancak önemli olan işte bu çoğul faktörler içerisinde birlik, bütünlüğe erişebilmektir. Pazarkaya eserin sonlarına doğru ana karakter Orhan'ın da farkına vardığı üzere, okurlara da her insanın bir dünya olduğunu, dünyanın ben'den öte, ben'den ayrı ya da ben'in dışında, bana karşı değil, benliğin özü ve özdeşi olduğunu göstermek istiyor. Bu düşünce tarzını ise “[...] Bu ayrı, boyutlarını tanımadığım bir bilinç, bu ilk kez karşıma çıkan bir özbenlik anlayışı” (s. 133) şeklinde tasvir ediyor. Artık içinde oluşan bütüncül kimlik algısı sayesinde ruhunda sürekli sancı veren o hissettiği boşluğu doldurmuş, eksikliği tamamlamış olmanın huzuru, dinginliği ve doygunluğu ile sevdiği kadın Gül ile birlikte tıpkı eserin başında geçmişine doğru çıktığı yolculukta olduğu gibi bu kez de geleceğin kapılarını aralamak üzere yeni bir yola koyulan Orhan, bu yeni yolculukta daima bir oluşum aşamasında olan benliğinin yapı taşlarını dizmeye devam eder.

Sonuç

Yaşadıkları dönemin birer aktörü olan yazarlar kendi topraklarında deneyimledikleri ya da farklı bölgelerde yaşanan toplumsal, ekonomik, siyasi ve kültürel sorunları eserlerinde işleyerek hem bireysel hem de toplumsal algıya ve yaşayışa yön vermektedir. Günümüzün postmodern çağında çok kültürlü toplum yapısı içerisinde daha çok önem kazanan kimlik sorunu, diğer sosyal ve siyasi bilim dallarında olduğu gibi toplumun aynası olan edebiyat alanında da birçok eserde ana tema olarak ele alınmıştır. Türk kimliği ile Alman toplumu içerisinde var olma savaşının ortaya çıkardığı kimlik arayışı sorununu eserinde işleyen ve böylelikle kimliğin bileşenlerinden olan öz kültürünü ve dilini korumaya çalışan Türk göçmen yazarlardan biri olan ve bahsettiğimiz çok kültürlü toplum yapısından nasibine düşeni alan Yüksel Pazarkaya, *Ben Aranıyor* adlı eseriyle kendisi gibi bu sorunla karşı karşıya kalan okurlarına kimliklerini inşa etmeleri noktasında katkı sağlamıştır. C. Wilson'ın edebiyatı bir şeyin nasıl hissedildiğini bilmek (akt. Eagleton, 2012, s. 97) olarak tanımladığı gibi, Pazarkaya da bu eserde ana karakterin ben anlatıcı perspektifiyle ortaya koyduğu çok kültürlü toplumlarda yaşayan bireylerin içinde buldukları kimlik karmaşasını ve kimliklerini inşa ederken yaşadıkları psikolojik ve sosyolojik etkileri kısaca nasıl hissettiklerini varoluşsal bir çerçevede ele almış, oldukça açık bir şekilde gözler önüne sermiştir. Ana karakterin kendi kimliğini (benliğini) bulmak için sorduğu sorular ile kimlik sorunu üzerine etkin bir farkındalık yaratırken karakterin duygularıyla da çok kültürlü toplumlarda yaşayıp bu sorunlarla yüzleşenler adına empati duygusunu geliştirmiştir. Orhan karakteri aracılığıyla kimliğini sorgulama cesareti bulamayan insanları da bilinçli bir kimlik inşası konusunda teşvik etmiştir. Her ne kadar bu aidiyet ve kimlik sorgulaması tıpkı ben-anlatıcı gibi başlangıçta büyük oranda bireysel ve toplumsal çatışmaya sebep olsa da ortaya konan yüzleşme ile birlikte eserin sonunda olduğu gibi ruhsal dünyalarında kimlik bunalımının meydana getirdiği boşluğu doldurabilecek, yeniden var olmayı ancak bu şekilde başarabilecekler ve Orhan misali içsel erince kavuşabileceklerdir. Orhan'ın dünyasına dahil olan okurlar, bu edebi eser aracılığıyla kendilerini yeniden tanımaya ve öğrenmeye başlayacaklar.

Eco'nun da dediği gibi kurmaca yapıtlar okumak kişinin hem bireysel öyküsünü hem de evrenin öyküsünü anlamlandırmasına katkı sağlamaktadır (2015, s. 179). Eserin ana karakteri Orhan yaşantı ve yaşam deneyimleri aracılığıyla kimliğini, benliğini inşa etmeyi başarırken aynı zamanda insanın yalnızca kendi yaşantısı ve yaşam deneyimiyle yetinmemesi gerektiğinin de altını çizer. Aksi takdirde çok dar bir benliği olacağına işaret eder. “Benliğinin sınırlarını durmadan açmak, görüş çevrenini sürekli

genişletmek için yaşayıp eylemde bulunmuş, yapıtlar bırakmış eski insanların, hem yaşam görgü ve deneyimlerini öğrenmeli," (s. 216) diyerek bir yerde edebiyatın insan kimliği üzerindeki etkin rolünü de ortaya koymuş olur. Edebiyatın kurmaca dünyasında var olan sayısız yaşam deneyimlerinin toplamı karşısında, tikel deneyimin tabiri caizse son derece "güdük" kalacağını belirtir.

Her ne kadar birey toplumsal ve tarihsel bir çerçevede şekilleniyor olsa da kendi öz gerçekliğine ulaşabilmesi için eserin ana karakteri Orhan gibi kimliğini araması, gerekirse yeniden doğmuşçasına tekrar inşa etmesi, bütün sosyolojik ve psikolojik etkenlerden sıyrılıp kendini var edebilmesi ve kendi yolunu bulabilmesi gerekmektedir. Her türlü etkiyi ve baskıyı bertaraf etmeyip kendini özgürleştiremeyen ve bununla yüzleşemeyen bireyin, kendini gerçekleştirme, kendini bulması ve en nihayetinde kimliğine kavuşması mümkün değildir.

Son olarak, giriş bölümünde ortaya koyduğumuz hipotezi desteklemek adına yapılan bu metin içi analiz yöntemi ışığında kimliğin inşası ve edinimi noktasında literatür taramasında teorik olarak ortaya konulan bütün gereklilik ve koşulların, yazar tarafından kimlik bunalımı geçiren Orhan karakteri aracılığıyla kurgusal düzlemde ortaya koyulduğunu belirtilebilir, dolayısıyla da edebiyatın bu kurgusal gerçeklik düzleminde açığa çıkartılan eserlerin kimlik edinimi açısından gerçek ve önemli bir katkı sunduğunu net bir şekilde ifade edebiliriz.

Kaynakça

- Akça, G. (2005). *Modernden Postmoderne Kültür ve Kimlik*. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (15), 1-24. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/musbed/issue/23525/250657>
- Akdemir, A. M. (2004). *Küreselleşme ve Kültürel Kimlik Sorunu*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3 (1),-. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisobil/issue/2813/37829>
- Atak H. (2011). *Kimlik Gelişimi ve Kimlik Biçimlenmesi: Kuramsal Bir Değerlendirme*. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 3(1), 163-213. Retrieved from: https://dergipark.org.tr/tr/pub/pgy/issue/11159/133422#article_cite
- Bauman, Z. (2005). *Bireyselleşmiş Toplum* (Y. Alogan, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. Erişim Adresi: <https://anarcho-copy.org/libre/zygmunt-bauman-bireysellesmis-toplum.pdf>
- Chomsky, N. (2016). *Doğa ve Dil Üzerine* (3. Baskı) (A. B. Karadağ, Çev.). İstanbul: Sözcükler Yazın Basın Yayın.
- Dalbay, R. S. (2018). "Kimlik" ve "Toplumsal Kimlik" Kavramı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31), 161-176. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbe/issue/38551/365264>
- Duman, M. Z. (2009). *Küreselleşme, Kimlik ve Çokkültürlük*. *Sosyoloji Dergisi*, (20), 0-0. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosder/issue/40994/495295>
- Eagleton, T. (2012). *Edebiyat Olayı* (B. Yüce, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal baskı tarihi: 2012).
- Eco, U. (2015). *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti* (K. Atakay, Çev.). İstanbul: Can Sanat Yayınları. (Orijinal baskı tarihi: 1992-1993).
- Kaplan, M. (2015). *Kültür ve Dil* (33. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karaduman, S. (2010). *Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü*. Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 5 (17), 2886-2899. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jyasar/issue/19129/202992>
- Kula, O. B. (2012). *Dil Felsefesi Edebiyat Kuramı I*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Pazarkaya, Y. (2013). *Ben Aranıyor* (2. Basım). İstanbul: Cem Yayınevi.

Türk Dil Kurumu Sözlükleri. 2023. Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/>

Yılmaz, M. (2001). Medeniyetler Çalışması Samuel P. Huntington v.d. (4. Basım). Ankara: Vadi Yayınları.

Adres

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

36. Arap Dili ve Edebiyatında Vasiyyet/Siyâsetnâme/Nasîhatu'l-Mulûk, Dil ve Belagat Yönünden Özellikleri ve Gazali'nin "et-Tibru'l-Mesbûk fi Nasîhati'l-Mulûk" Örneği

Naci ÖZSOY¹

APA: Özsoy, N. (2023). Arap Dili ve Edebiyatında Vasiyyet/Siyâsetnâme/Nasîhatu'l-Mulûk, Dil ve Belagat Yönünden Özellikleri ve Gazali'nin "et-Tibru'l-Mesbûk fi Nasîhati'l-Mulûk" Örneği. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 472-481. DOI: 10.29000/rumelide.1331496.

Öz

Arap Dili ve Edebiyatı'nın nesir türlerinden biri olan *Vasiyyet* hitabete yakın bir türdür. Cahiliye döneminden beri mevcut olan *Vasiyyet* kültürü İslami dönemde de devam etmiştir. Abbasilerin birinci yüzyılında Arap edebi ve düşünce dünyasındaki değişimler *Vasiyyet* kültürünün de değişmesine ve gelişmesine sebep olmuş, tercüme hareketinin de etkisi ile Yunan, Fars ve Hint vasiyetlerinden etkilenmiştir. Zaman içerisinde Siyâsetnâme/Nasîhatu'l-Mulûk şekline dönüşen bu gelenek, İslam dünyasında tarih boyunca siyasi liderlerin hayatı, yönetimleri ve hükümdarlık dönemleri hakkında çeşitli bilgileri içeren eserleri kapsar. Bu eserler, genellikle İslam tarihinin anlatımı, hükümdarların liderliği ve yönetimleri hakkında önemli bilgiler içerir. Özellikle Abbasi dönemi, *Vasiyyet/Siyâsetnâme/Nasîhatu'l-Mulûk* geleneğinin doruk noktası olarak kabul edilir. Bu eserler yazarları tarafından siyasi liderlerin eleştirisi için de kullanılmıştır. Bu eleştiriler, liderlerin hataları, kusurları ve yanlış kararları hakkında bilgi verir. Siyasetnameler ve Nasîhatu'l-Mulûk'ler aynı zamanda İslam dünyasındaki siyasi ve toplumsal değişimlerin bir yansımasıdır ve bu nedenle, İslam tarihinin anlatımı ve yorumlanmasında önemli bir rol oynar. Arap edebiyatındaki siyasetnameler, İslam dünyasında birçok ülke ve kültürde de benzer şekilde yazılmıştır. İran'da Şahname gibi tarihi epik şiirler ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Tevârih-i Al-i Osman gibi tarihi kayıtlar da benzer bir amaç için kullanılmıştır. İslam dünyasında önemli bir yere sahip olan Gazâlî, "et-Tibru'l-Mesbûk fi Nasîhatu'l-Mulûk" adlı eserinde, hükümdarlara nasihatlerde bulunur. Bu eser, Gazâlî'nin Siyâsetnâme/Nasîhatu'l-Mulûk kültürü içinde düşüncelerini yansıtan bir yapıt olarak kabul edilir. Bu eser hükümdarların güçlerini ve sorumluluklarını anlatırken aynı zamanda onların adaletli, cömert, merhametli ve dürüst olmaları gerektiğini edebi bir dille vurgular. Gazâlî, hükümdarların halklarına karşı sorumluluklarının farkında olmalarını ve insanlar arasında adaleti sağlamalarını tavsiye eder. Ayrıca hükümdarların danışmanları, vezirleri ve diğer yetkilileri seçerken de dikkatli olmaları gerektiğini söyler. Bu kişilerin yetenekli, dürüst ve sadık olmaları gerektiğini belirtir. Bu çalışmada öncelikle *Vasiyyet/Siyâsetnâme/Nasîhatu'l-Mulûk*'un dil ve belagat yönünden özelliklerini ana hatlarıyla tartışacağız. Sonrasında İslam geleneğindeki yeri ve önemini açıklamaya gayret edeceğiz. Ayrıca Gazâlî'nin "et-Tibru'l-Mesbûk fi Nasîhatu'l-Mulûk" eserini ayrıntıları ile inceleyip bağlantıları, muhtemel ilişki ve etkileri üzerinde duracağız.

Anahtar kelimeler: Arap Dili ve Edebiyatı, Vasiyyet, Siyasetnâme, Nasîhatu'l-Mulûk, Gazâlî.

1 Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Arap Dili ve Edebiyatı ABD (Bitlis, Türkiye), nozsoy@beu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-7458-6935 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 05.05.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1331496]

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Testament/Political Treatise/Advices to Kings in Arabic Language and Literature, Its Features in Terms of Language and Rhetoric and the Example of Ghazali's "et-Tibru'l-Mesbûk fi Nasîhati'l-Mulûk"

Abstract

Testament, one of the prose genres of Arabic Language and Literature, is close to oratory. The testament culture, which has existed since the Ignorance period, continued in the Islamic period as well. In the first century of the Abbasids, the changes in the world of Arabic literature and thought caused the change and development of the Wasiyat culture, and it was influenced by the Greek, Persian and Indian wills with the effect of the translation movement. This tradition, which turned into Testament/Political Treatise/Advices to Kings in time, includes works containing various information about the life, administration and reigns of political leaders throughout history in the Islamic world. These works generally contain important information about the narration of Islamic history, the leadership of the rulers and their administration. In particular, the Abbasid period is considered the culmination of the Testament/Political Treatise/Advices to Kings tradition. These works have also been used by their authors to criticize political leaders. These criticisms inform about the mistakes, flaws and wrong decisions of leaders. Political Treatises and Advices to Kings are also a reflection of the political and social changes in the Islamic world and therefore play an important role in the narrative and interpretation of Islamic history. Politics in Arabic literature were similarly written in many countries and cultures in the Islamic world. Historical epic poems such as the Shahname in Iran and historical records such as Tevarih-i Al-i Osman in the Ottoman Empire were used for a similar purpose. Ghazali, who has an important place in the Islamic world, gives advice to the rulers in his work called "et-Tibru'l-Mesbûk fi Nasîhatu'l-Muluk". This work is accepted as a work that reflects the thoughts of Ghazali in the culture of Political Treatises and Advices to Kings. While this work describes the powers and responsibilities of the rulers, it also emphasizes with a literary language that they should be just, generous, merciful and honest. Ghazali recommends that rulers be aware of their responsibilities towards their people and ensure justice among people. He also says that monarchs should be careful in choosing advisers, viziers, and other officials. It states that these people should be capable, honest and loyal. In this study, we will first discuss the features of Testament/Political Treatise/Advices in terms of language and rhetoric. Afterwards, we will try to explain its place and importance in the Islamic tradition. In addition, we will examine Gazâlî's work "et-Tibru'l-Mesbûk fi Nasîhatu'l-Muluk" in detail and focus on its connections, possible relations and effects.

Keywords: Arabic Language and Literature, Testament, Political Treatise, Advices to Kings, Ghazali.

Giriş

Arap dilinde ve edebiyatında "vasiyetler" olarak bilinen metinler, genellikle öğütler, nasihatler veya ölüm öncesi dilekler şeklinde ifade edilen yazılı beyanlardır. Bu metinler, genellikle ünlü şairler veya bilge kişiler tarafından kaleme alınmıştır ve sıkça ölümle, hayatın geçici doğasıyla veya insanın içsel dünyasıyla ilgili düşünceleri içerir. Vasiyetler, Arap edebiyatında önemli bir tür olarak kabul edilir ve çeşitli temalar ve biçimlerde ortaya çıkarlar. İslam kültüründeki etkileriyle birlikte, vasiyetlerde ahlaki değerlere, yaşamın anlamına, manevi gelişime ve ibadete vurgu yapılır. Bu metinlerde genellikle ahlaki erdemlilik, adalet, dürüstlük, sabır, cömertlik ve bilgelik gibi kavramlar ön plana çıkar. Arap vasiyetleri,

genellikle şüursel bir dille yazılır ve kafiye, ritim ve benzetme gibi edebi öğeler kullanılarak ifade edilir. Bu tür metinlerde anlatılan öğütler ve nasihatler, Arap toplumunda değer verilen yaşam prensiplerini yansıtır. Arap vasiyetlerinin örneklerine, ünlü şairlerin eserlerinde ve klasik Arap edebiyatında sıkça rastlanır. Bu metinler, Arap dünyasında geniş bir etkiye sahip olmuş ve birçok insan tarafından okunmuş ve değer verilmiştir (Demirayak, 2022; 73-80).

Arap Dili ve Edebiyatı'nın nesir türlerinden biri olan *Vasiyyet* hitabete yakın bir türdür. Cahiliye döneminden beri mevcut olan *Vasiyyet* kültürü İslami dönemde de devam etmiştir. Abbasilerin birinci yüzyılında Arap edebi ve düşünce dünyasındaki değişimler *Vasiyyet* kültürünün de değişmesine ve gelişmesine sebep olmuş, tercüme hareketinin de etkisi ile Yunan, Fars ve Hint vasiyetlerinden etkilenmiştir. Zaman içerisinde *Siyâsetnâme/Nasîhatu'l-Mulûk* şekline dönüşen bu gelenek, İslam dünyasında tarih boyunca siyasi liderlerin hayatı, yönetimleri ve hükümdarlık dönemleri hakkında çeşitli bilgileri içeren eserleri kapsar. Bu eserler, genellikle İslam tarihinin anlatımı, hükümdarların liderliği ve yönetimleri hakkında önemli bilgiler içerir. Özellikle Abbasi dönemi, *Vasiyyet/Siyâsetnâme/Nasîhatu'l-Mulûk* geleneğinin doruk noktası olarak kabul edilir. Bu eserler yazarları tarafından siyasi liderlerin eleştirisi için de kullanılmıştır. Bu eleştiriler, liderlerin hataları, kusurları ve yanlış kararları hakkında bilgi verir (Demirayak, 1998; 173-183). *Siyasetnameler* ve *Nasîhatu'l-Mulûk*'ler aynı zamanda İslam dünyasındaki siyasi ve toplumsal değişimlerin bir yansımasıdır ve bu nedenle, İslam tarihinin anlatımı ve yorumlanmasında önemli bir rol oynar. Arap edebiyatındaki *siyasetnameler*, İslam dünyasında birçok ülke ve kültürde de benzer şekilde yazılmıştır. İran'da *Şahname* gibi tarihi epik şiirler ve Osmanlı Dönemi'nde nasihat şiirleri de benzer bir amaç için kullanılmıştır (Demirayak, 2015; 207).

Cahiliye döneminde vasiyetler

Cahiliye dönemi, İslam öncesi dönemde Arap Yarımadası'nda yaşanan dönemi ifade eder. Bu dönemde Araplar genellikle putperestlikle ve kabile yapılarıyla tanınıyordu. Cahiliye dönemi Arap edebiyatı, Arapların kültürel ve edebi mirasının önemli bir parçasıdır (Goldziher, 1993; 16)

Cahiliye döneminde vasiyetler, o zamanın kültürel ve toplumsal değerlerine dayanan öğütler, nasihatler veya ölüm öncesi dilekler şeklinde ifade edilen yazılı beyanlar olarak ortaya çıkmıştır. Bu vasiyetler genellikle şairler veya bilge kişiler tarafından yazılmıştır. Özellikle "hikem" olarak bilinen ve ahlaki öğütleri içeren kısa şüursel metinler, Cahiliye döneminde yaygın olarak vasiyet olarak kabul edilirdi. Bu metinlerde genellikle yaşamın geçiciliği, ahlaki erdemler, cömertlik, cesaret, adalet gibi konular ele alınırdı. Vasiyetler, Cahiliye dönemindeki Arap toplumunun değerleri ve yaşam felsefesi hakkında bilgi verir (Demirayak, 2014; 260-264).

Cahiliye dönemindeki ünlü şairlerin bazıları, kendi vasiyetlerini veya başkalarının vasiyetlerini yazmışlardır. Örneğin, ünlü şair ve filozof olan Zuheyr İbn Ebi Selma'nın, Cahiliye döneminde kaleme aldığı "vadiyye" adlı bir vasiyeti vardır. Bu vasiyette, ölüm sonrası insanın hesap vereceği ve dünyada iyi bir itibar kazanmanın önemine vurgu yapılır. Cahiliye dönemindeki diğer ünlü şairler arasında İmru'u'l-Kays, Antara, Lebid İbn Rabi'a, Tarafa gibi isimler bulunur. Bu şairlerin eserlerinde, vasiyetlerle ilgili çeşitli ifadeler, öğütler ve nasihatler yer alır (Demirayak, 2014; 186-187).

Hız. Peygamber döneminde vasiyyetler

Hız. Muhammed'in döneminde, İslam'ın yayılması ve gelişmesi sırasında vasiyyetler yazan bazı şairler bulunmaktadır. Bu şairler, genellikle İslami değerlere dayalı öğütler ve nasihatler içeren metinler kaleme almışlardır:

1. Hassan bin Sabit: Hız. Muhammed'in şair sahabelerinden biri olan Hassan bin Sabit, İslam'ın yayılması için şiirler yazmıştır. Kendisine "Hız. Muhammed'in şairi" denir ve İslami dönemde vasiyyetler yazan önemli şairlerden biridir.
2. Abdullah İbn Ravaha: Hız. Muhammed'in sahabelerinden ve aynı zamanda şair olan Abdullah İbn Ravaha, İslam'ın yayılması için savaşlarda mücadele etmiş ve ölümünden önce bazı vasiyyetler kaleme almıştır.
3. Ka'b İbn Malik: Hız. Muhammed dönemindeki ünlü şairlerden biri olan Ka'b İbn Malik, İslam'ın yayılmasına katkıda bulunmuştur. Kendisinin İslami dönemde vasiyyetler içeren şiirler yazdığı bilinmektedir (Furat, 1996; 117-128)

Bu şairlerin vasiyyetlerinde genellikle İslam'ın öğretileri, ahlaki değerler, sadaka, cömertlik, sabır, Allah'a yönelme, namazın önemi gibi konular ele alınır. Aynı zamanda İslam'ın yayılması ve Müslüman toplumunun birlik ve beraberliğine dair nasihatler de yer alabilir. Ancak, belirli vasiyyetlerin doğrudan bu şairlere ait olduğunu belirlemek zor olabilir, çünkü döneme ait yazılı kaynaklar sınırlıdır ve bazı metinler zamanla kaybolmuş olabilir. Bu nedenle, belirli şairlerin hangi konular üzerine vasiyyetler yazdığına dair kesin bir liste sunmak güçtür. Ancak bu şairlerin İslam dönemindeki vasiyyetlere ve ahlaki öğütlere katkıda buldukları bilinmektedir (Furat, 1996; 123).

Dört Halife Dönemde Vasiyyetler

1. Hassan bin Sabit: Hız. Muhammed'in şair sahabelerinden olan Hassan bin Sabit, Dört Halife dönemi boyunca da şiirler yazmış ve özellikle İslam'ın yayılması için nasihatlerde bulunmuştur.
2. Abdullah İbn Abbas: Abdullah İbn Abbas, Dört Halife döneminde önemli bir sahabe ve İslam âlimi olarak bilinir. İbn Abbas'ın, halifeler döneminde vasiyyetler içeren bazı metinler kaleme aldığı bilinmektedir.
3. Abdullah İbn Ömer: Abdullah İbn Umar, sahabenin önemli isimlerinden biridir ve Dört Halife döneminde yaşamıştır. İbn Ömer'in de vasiyyetler ve nasihatler içeren metinler yazdığı bilinmektedir.
4. Umeyr b. Habib: Yazdığı vasiyyetinde oğullarına yönelik dini ve ahlaki kuralları anlatmaktadır.
5. Kays b. Âsım el-Minkarî: Oğullarına vasiyyette bulunmuştur (Demirayak, 2013; 238-240).

Bu hatipler, şairler ve âlimler, Dört Halife döneminin İslam toplumunda önemli figürleri arasında yer alır. Vasiyyetlerinde genellikle İslam'ın öğretileri, ahlaki değerler, adalet, liderlik, birlik ve beraberlik gibi konular ele alınır. Ancak, belirli vasiyyetlerin doğrudan bu şairlere veya âlimlere ait olduğunu belirlemek zor olabilir, çünkü döneme ait yazılı kaynaklar sınırlıdır ve bazı metinler zamanla kaybolmuş olabilir. Bu nedenle, belirli şairlerin veya âlimlerin hangi konular üzerine vasiyyetler yazdığına dair kesin bir liste sunmak güçtür. Ancak bu dönemde vasiyyetlere ve ahlaki öğütlere katkıda buldukları bilinmektedir (Demirayak, 2013; 43-56).

Emeviler Döneminde Vasiyyet/Siyâsetnâme/Nasîhatu'l-Mulûk'ler

Emevi dönemi, 661-750 yılları arasında Arap İslam İmparatorluğu'nun yönetimini üstlenen Emevi hanedanlığına atıfta bulunur. Bu dönemde, bazı vasiyyetler, siyasetnameler ve nasihat metinleri yazılmıştır. Bu dönemde vasiyyetleri üç bölüme ayırabiliriz:

1. Siyasi Vasiyyetler: Muaviye, oğlu Yezid için siyasi içerikli bir vasiyyet yazdırmış ve huzurunda bulunmaya oğluna göndermiştir. Yine Muaviye Emevi ailesine yönelik bir vasiyyette bulunmuştur. Mervan b. El-Hakem oğlu Abdulaziz'i Mısira emir olarak atadığında vasiyyet etmiştir.
2. Dini ve Ahlaki vasiyyetler: Abdullah b. Şeddâd ölüm döşeginde oğlu Muhammed'e dini ve Ahlaki içerikli bir vasiyyette bulunmuştur. Emevi halifelerinden Abdülmelik b. Mervan ölüm döşeginde etrafında toplanan oğullarına yine vasiyyette bulunmuştur. Yine el-Muhelleb b. Ebi Suфра ölüm döşeginde çocuklarına dini ve ahlaki vasiyyetlerde bulunmuştur.
3. Sosyal İçerikli Vasiyyetler: Esmâ b. Harice el-Fezârî kızını Emevi valilerinden el-Haccac ile evlendirdiğinde ona sosyal içerikli bir vasiyyette bulunmuştur. (Demirayak, 2012; 340-354).

Vasiyyetler ölüm anında vasiyyetlerden başlayarak siyasi liderlere yönelik nasihatler, yönetim prensipleri ve siyasi tavsiyeler içeren eserlerdir. Bu metinlerde adalet, cömertlik, sadakat, liderlik becerileri ve yönetim ilkeleri gibi konular da ele alınır. Ancak zaman içinde kaybolan ve belirsizliğe düşen birçok eser olduğu için kesin bir liste sunmak oldukça zordur (Demirayak, 2012; 340).

Abbasiler Döneminde Vasiyyet/Siyâsetnâme/Nasîhatu'l-Mulûk'ler

Abbasiler dönemi, 750-1258 yılları arasında Abbasi Hanedanlığı'nın hüküm sürdüğü bir dönemdir. Bu dönemde, Abbasilerin yönetimi altında çeşitli vasiyyetler, siyasetnameler ve nasihat metinleri yazılmıştır (Demirayak, 1998; 173-183).

1. el-Cahız: El-Cahız, Abbasiler döneminde yaşamış ünlü bir Arap yazardır. Kendisi, "Kitabu'l-Hayavan" (Hayvanlar Kitabı) adlı eseriyle tanınır, ancak aynı zamanda siyasetnameler ve nasihat metinleri de yazmıştır.
2. el-Mevardi: Ebu'l-Hasan el-Mevardi, Abbasiler döneminde yaşayan bir siyaset teorisyeni ve yazar olarak bilinir. "El-Ahkamü's-Sultaniyye" adlı eseri, siyasi otorite ve yönetim prensipleri hakkında bir rehber olarak kabul edilir.
3. Nizamülmülk: Büyük Selçuklu veziri Nizamülmülk'ün en ünlü eseri "Siyasetname" veya tam adıyla "Siyasetnâme-i Nizamî" olarak bilinir. Siyasetname, siyasi liderlere yönelik stratejik rehberlik, yönetim prensipleri ve devlet yönetimi hakkında bilgiler içeren bir kitaptır. Bu eser, Abbasiler döneminde yazılmış önemli bir siyasetnamelerden biridir. Siyasetname, yöneticilere yönelik nasihatler, devlet yönetimi ve idare prensipleri, vergi politikaları, adalet sistemi, askeri stratejiler ve bürokrasi gibi konuları ele alır. Nizamülmülk, uzun süre hizmet ettiği Büyük Selçuklu İmparatorluğu'ndaki deneyimlerinden yola çıkarak bu konuları ele alır ve liderlere pratik bilgiler sunar. Nizamülmülk'ün Siyasetname'si, Orta Çağ İslam siyaset teorisi açısından büyük bir etkiye sahiptir. Eser, hükümdarların ve devlet adamlarının iyi yönetim için gereken bilgi ve stratejileri anlamalarına yardımcı olmayı amaçlar. Nizamülmülk'ün Siyasetname'si, yönetim prensipleri ve devlet yönetimi hakkında bir rehber olarak bugün dahi ilgi çeken bir eserdir ve siyaset bilimi çalışmalarında önemli bir kaynak olarak kullanılmaktadır (Kalın, 2012; 19-32).

Dil ve Belagat Yönünden Vasiyyet/Siyâsetnâme/Nasîhatu'l-Mulûkler

Vasiyyet/Siyâsetnâme/Nasîhatu'l-Mulûkler, dil ve belagat yönünden oldukça önemli eserlerdir. Bu metinlerde, siyasi liderlere yönelik nasihatler, yönetim prensipleri ve siyasi tavsiyeler bulunur. Dil ve belagat, siyasetnamelerin etkili iletişim kurma ve hedef kitleye ulaşma amacına hizmet eder (Ertanhan, 2010; 207-222). Dil ve belagat yönünden siyasetnamelerin işlendiği bazı noktalar şunlardır:

1. Etkili İletişim: Siyasetnamelerde, hükümdarların veya liderlerin mesajlarının etkili bir şekilde iletilmesi önemlidir. Dil, bu iletişim sürecinde temel bir araçtır. Siyasetnamelerde kullanılan dil, açık, etkileyici ve anlaşılır olmalıdır. Belagat, anlatımın güzelliği ve etkileyiciliği için kullanılan sanatlar ve üslup unsurlarıdır. Bu yönleriyle siyasetnameler, hedef kitleye yönelik mesajları açık ve etkili bir şekilde iletmeyi amaçlar.
2. İkna Edici Argümanlar: Siyasetnamelerde, liderlerin veya yazarların ikna edici argümanlar sunması önemlidir. Dil ve belagat, argümanları güçlendirmek, mantıklı bir şekilde sunmak ve

dinleyiciyi/okuyucuyu etkilemek için kullanılır. Doğru seçilmiş sözcükler, vurgulu ifadeler ve retorik figürler, siyasetnamelerin ikna ediciliğini artırır.

3. Ahlaki Değerlerin Vurgulanması: Siyasetnamelerde ahlaki değerlerin vurgulanması da dil ve belagat açısından önemlidir. Liderlere ve hükümdarlara, adalet, dürüstlük, cömertlik gibi ahlaki erdemlere uygun davranmaları konusunda nasihatlerde bulunulur. Dil, ahlaki değerleri etkili bir şekilde ifade etmek ve liderlerin bu değerlere uygun davranmalarını teşvik etmek için kullanılır.

4. Edebi Sanatların Kullanımı: Siyasetnamelerde edebi sanatlar, belagat açısından önemli bir rol oynar. Şiir, teşbih, istiare, kinaye gibi edebi sanatlar, metnin estetik değerini artırır ve mesajın etkileyciliğini güçlendirir. Edebi sanatlar, siyasetnamelerin dikkat çekici ve akılda kalıcı olmasına yardımcı olur (Yıldız, 2014; 149-166).

Siyasetnameler, dil ve belagat yoluyla liderlere, hükümdarlara ve yöneticilere yönetim prensiplerini, adaleti ve ahlaki değerleri aktarmayı amaçlar. Dilin etkileyici ve ikna edici kullanımı, belagatin güzellikleri ve edebi sanatların kullanımı, siyasetnamelerin başarılı iletişim araçları olmalarını sağlar.

Gazâlî'nin "et-Tibru'l-Mesbûk fi Nasîhati'l-Mulûk" Örneği

Gazâlî'nin " Nasîhati'l-Mulûk " olarak bilinen eseri, hükümdarlara yönelik bir nasihat metnidir. Gazâlî bu eserde hükümdarlara İslam ahlakı ve prensipleri çerçevesinde yönetimlerini nasıl sürdürmelerini gerektiği konusunda tavsiyelerde bulunur (Watt, 1965; 1115-1121.). Eser, hükümdarlara İslam ahlakının önemini vurgular ve onları adil ve bilge yönetim prensiplerine uymaya teşvik eder. Yönetimde şeffaflık, adalet, eşitlik ve insan hakları gibi kavramları vurgular ve bu değerlerin bir toplumda istikrar ve refahın temelini oluşturduğunu belirtir (al-Ghazali, 1960).

Konular

Eserde ki bazı başlıklar ve konuların maddeler halinde açıklamaları şöyledir:

1. Hükümdarın Görevleri ve Sorumlulukları:

- Adaletin önemi ve adaletli yönetim
- Halka hizmet etme ve refahın sağlanması
- İyi danışmanlar seçme ve onlardan faydalanma
- Halkın ihtiyaçlarını gözetme ve çözüm üretme

e. İslami değerler ve ahlaki prensipler doğrultusunda yönetim

2. İyi Yönetim ve Devlet İdaresi:

- Danışma kültürü ve meşveretin önemi
- Yönetimde şeffaflık ve hesap verme
- Devlet bütçesinin düzenlenmesi ve vergi politikaları
- İyi bir bürokrasi oluşturma
- Halkın katılımının teşvik edilmesi

3. Hükümdarın Kişisel Nitelikleri:

- a. Bilgi ve bilgelik sahibi olma
- b. Ahlaki erdemlere uyma ve doğruluk
- c. İyi bir liderlik örneği sergileme
- d. Sabır, hoşgörü ve merhamet
- e. İyilik ve cömertlik

4. Ordu ve Savunma:

- a. Askeri stratejiler ve düşmanlarla başa çıkma
- b. Ordu yönetimi ve disiplin
- c. Cihat ve İslam'ın savunulması

5. Dış Politika ve Diplomasi:

- a. Diğer devletlerle ilişkilerin yönetimi
- b. Barış ve savaş arasındaki denge
- c. Adaletli davranma ve anlaşmalara sadık kalma
- d. İyi bir temsilci olma ve itibarın korunması

6. İslami Değerler ve Ahlak:

- a. Allah'a karşı sorumluluk ve takva
- b. İslam ahlakının liderlik üzerindeki etkisi
- c. İnsan haklarına saygı ve eşitlik
- d. İslam'ın toplum hayatındaki rolü

Bu maddeler, Gazâlî'nin " Nasîhati'l-Mulûk " eserinde ele alınan bazı konuları yansıtmaktadır. Ancak eser, daha geniş bir içeriğe sahip olup, hükümdarların yönetimleri sırasında dikkate almaları gereken birçok başka konuyu da kapsamaktadır.

Dil ve Üslup

Eserin dil ve üslup özelliklerine dair bazı tespitler şunlardır:

1. Sade ve Açık Dil: Gazâlî, eserini anlaşılır bir dil kullanarak kaleme almıştır. Karmaşık terimlerden ve aşırı süslü ifadelerden kaçınarak, hükümdarlara açık ve net bir şekilde ulaşmayı hedeflemiştir. Bu sayede, metin kolaylıkla anlaşılır ve hükümdarlar tarafından rahatça okunabilir hale gelir.

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

2. İkna Edici Argümanlar: Gazâlî, nasihatlerini desteklemek için ikna edici argümanlar kullanır. Mantıklı bir şekilde düşünülmüş ve güçlü argümanlarla liderlere yönelik mesajlarını iletmeye çalışır. Bunun için akıl yürütme, örnekler, istatistikler ve İslamî kaynaklardan örnekler kullanabilir.
3. Retorik ve Üslup Sanatları: Eserde retorik ve üslup sanatlarına sıkça başvurulur. Teşbih (benzetme), mecaz (mübalağa), kinaye (kapalı anlatım), teşrik (ayrıntılı betimleme) gibi edebi sanatlar, metnin etkileyiciliğini ve akılda kalıcılığını artırmak için kullanılır. Bu sanatlar, hükümdarların dikkatini çekmeyi ve mesajın daha etkili iletilmesini sağlar.
4. Ahlaki Değerlerin Vurgulanması: Gazâlî, ahlaki değerleri vurgulamak ve liderlere bu değerlere uygun davranmalarını teşvik etmek için dil ve üslubunu kullanır. Adalet, dürüstlük, cömertlik, sabır gibi erdemleri sık sık vurgular ve liderlerin bu erdemlere uyması gerektiğini hatırlatır. Bu sayede, liderlerin ahlaki bir temelde hareket etmeleri ve topluma örnek olmaları amaçlanır ().
5. Hikâyeler ve Örnekler: Gazâlî, mesajlarını daha etkili bir şekilde iletmek için hikâyeler ve örnekler kullanır. Bu hikâyeler, liderlerin anlaması ve akılda kalması kolay olan örneklerle desteklenir. Bu yöntem, liderlerin olayları daha iyi anlamalarını sağlar ve mesajların daha iyi içselleştirilmesini hedefler (Griffel, 2009).

Diğer siyasetnameler ile benzerlik

1. Hükümdarlara Yönelik Nasihatler: Hem " Nasîhati'l-Mulûk " hem de diğer siyasetnameler, hükümdarlara yönelik nasihatler içeren metinlerdir. Her iki türde de siyasi liderlere etkili yönetim prensipleri, adalet, ahlaki erdemler ve toplumun refahı gibi konular ele alınır (David, 2020; 119-147).
2. İslami Değerlerin Önemi: Hem " Nasîhati'l-Mulûk " hem de diğer siyasetnameler, İslami değerlerin yönetimdeki önemini vurgular. Adalet, merhamet, dürüstlük gibi İslami prensipler, hükümdarların yönetim anlayışında ve kararlarında temel olarak ele alınır (Jaques, 2001; 87-101.).
3. Hükümdarın Sorumlulukları: Her iki türde de hükümdarın adaletli yönetim, halka hizmet, danışmanlık alması, iyi yönetim prensipleri gibi sorumlulukları vurgulanır. Hükümdarın liderlik rolleri, toplumun refahı ve istikrarı için önemli kabul edilir (Aktaş, 2018; 117-136.).

Diğer siyasetnameler ile farklılıklar

1. Dini Perspektif: Gazâlî'nin " Nasîhati'l-Mulûk " eseri, İslami bir perspektiften yazılmıştır ve İslami değerleri vurgular. Diğer siyasetnameler ise farklı kültürler ve inanç sistemleri üzerine yazılmış olabilir ve farklı dini veya felsefi perspektiflere sahip olabilir.
2. Farklı Dil ve Üslup: Her siyasetname yazarının farklı bir dil ve üslup kullanma tarzı vardır. El-Gazâlî'nin " Nasîhati'l-Mulûk " eseri, onun karakteristik dil ve üslubunu yansıtırken, diğer siyasetnameler farklı yazarların dil ve üslup tercihlerini yansıtabilir.
3. Kültürel Farklılıklar: Siyasetnameler, farklı zamanlarda ve farklı kültürlerde yazılmış olabilir. Bu nedenle, kültürel farklılıklar ve o dönemdeki siyasi, sosyal ve ekonomik koşullar, siyasetnamelerin içeriğini etkileyebilir.
4. Yazarın Kişisel Yaklaşımı: Siyasetnamelerin içeriği, yazarın kişisel deneyimleri, düşünceleri ve yaklaşımı tarafından şekillendirilebilir. Bu nedenle, Gazâlî'nin " Nasîhati'l-Mulûk " eseri, onun özgün düşüncelerini yansıtırken, diğer siyasetnameler de farklı yazarların kişisel yaklaşımlarını yansıtabilir (al-Ghazali, 2000).

Sonuç Yerine

Gazâlî'nin " Nasîhati'l-Mulûk " eseri, hükümdarlara yönelik önemli nasihatler ve rehberlik sunan bir metindir. Bu eseri sonuç olarak değerlendirebilmek için şu noktalar göz önünde bulundurulabilir:

1. Etkileyici ve İkna Edici Mesajlar: Gazâlî, eserinde hükümdarlara yönelik mesajlarını etkileyici bir şekilde iletmek için güçlü argümanlar ve mantıklı akıl yürütmeler kullanır. Bu mesajlar, liderlerin adalet, ahlaki erdemler, dürüstlük gibi önemli değerleri benimsemeleri ve toplumun refahı için gerekli adımları atmaları yönündedir. Gazâlî'nin ikna edici ve etkileyici üslubu, eserini hükümdarların dikkatini çekecek ve onlara olumlu bir etki yapacaktır.

2. İslami Değerlerin Vurgulanması: Gazâlî, " Nasîhati'l-Mulûk " eserinde İslami değerlerin yönetimdeki önemini vurgular. Adalet, merhamet, dürüstlük gibi değerler, liderlerin karakteristik özellikleri ve yönetim anlayışlarına entegre edilmelidir. Bu, toplumun refahı ve istikrarı için önemli bir temel oluşturur. Gazâlî'nin bu vurgusu, İslami perspektiften yönetim anlayışının teşvik edilmesini amaçlar.
3. Ahlaki Eğitim ve İyi Liderlik Örnekleri: Gazâlî, liderlerin ahlaki erdemlere uymalarını ve iyi bir liderlik örneği sergilemelerini vurgular. Adalet, dürüstlük, sabır, hoşgörü gibi erdemlerin liderler tarafından benimsenmesi, toplumda güven ve istikrarın sağlanması için önemlidir. Gazâlî'nin eseri, liderlerin bu ahlaki eğitime tabi tutulmalarını ve iyi liderlik örnekleri göstermelerini teşvik eder.
4. Toplumun Refahı ve İstikrarı: Gazâlî, " Nasîhati'l-Mulûk " eserinde hükümdarlara, toplumun refahı ve istikrarı için sorumluluklarını hatırlatır. Adaletli yönetim, iyi hizmet, halkın ihtiyaçlarını gözetme gibi prensipler, toplumun refahının sağlanması ve istikrarın korunması için gereklidir. Gazâlî'nin eseri, liderlerin bu sorumluluklarını yerine getirmeleri gerektiği mesajını iletmektedir.

Sonuç olarak, Gazâlî'nin " Nasîhati'l-Mulûk " eseri, hükümdarlara yönelik önemli mesajlar ve rehberlik sunan bir metindir. Etkileyici üslubu, İslami değerlerin vurgulanması, ahlaki eğitim ve liderlik örnekleri üzerinde durması ve toplumun refahı ve istikrarı için sorumlulukları hatırlatmasıyla değerlendirildiğinde, bu eser hükümdarların etkili ve adil yönetim sergilemeleri konusunda rehberlik sunan önemli bir kaynak olarak kabul edilebilir.

Kaynakça

- Aktaş, Ahmet, "Siyasetname ve İbn Haldun", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, Cilt 8, Sayı 15, 2018, s. 117-136.
- David, Ferenc, "Political Philosophy in the Islamicate World: The Syriac and Arabic Reception of Aristotle's Politics and its Significance", *Islamic Law and Society*, Cilt 27, Sayı 2-3, 2020, s. 119-147.
- Demirayak, Kenan, *Abbâsi Edebiyatı Tarihi*, Şafak Yayınevi, Erzurum 1998.
- Demirayak, Kenan, *Arap Edebiyatı Tarihi - I Cahiliye Dönemi*, Fenomen Yayınları, 3. Baskı, Erzurum 2014.
- Demirayak, Kenan, *Arap Edebiyatı Tarihi - II Sadru'l-İslam Dönemi*, Fenomen Yayınları, 2. Baskı, Erzurum 2013.
- Demirayak, Kenan, *Arap Edebiyatı Tarihi - III Emeviler Dönemi*, Fenomen Yayınları, Erzurum 2012.
- Demirayak, Kenan, *Arap Edebiyatı Tarihi Osmanlı Dönemi (Mısır ve Bilâdü's-Şam Bölgesi)*, Fenomen Yayınları, 3. Baskı, Erzurum 2014.
- Demirayak, Kenan, *Arap-İslam Edebiyatı Literatürü*, Cantaş Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2022.
- Ertanhan, Orhan, "Siyasetname'nin Kaynakları ve Metodolojisi Üzerine Bazı Düşünceler", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2010, s. 207-222.
- al-Ghazali, Abu Hamid, *The Nasihat al-Muluk (Advice for Kings) of al-Ghazali*, ter. J. A. Arberry, London: John Murray Publishers, 1960.
- al-Ghazali, Abu Hamid, *Nasihatü'l-Mülûk*, tercüme eden Charles F. Hamilton, Provo: Brigham Young University Press, 2000.
- Griffel, Frank, *Al-Ghazali's Philosophical Theology*, Oxford: Oxford University Press, 2009.
- Kalm, İbrahim "Nizamülmülk ve Siyasetname'de Devlet Yönetimi", *Journal of Turkish Studies*, Cilt 7, Sayı 2, 2012, s. 19-32.
- Furat, Ahmet Suphi, *Arap Edebiyat Tarihi I*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1996.
- Goldziher, Ignace, *Klasik Arap Literatürü*, çev. Azmi Yüksel-Rahmi Er, İmaj Yayınları, Ankara 1993.
- Jaques, R. Kevin, "The Ideal Muslim Ruler according to al-Ghazali", *Studia Islamica*, Sayı 93, 2001, s. 87-101.

Watt, William Montgomery, "al-Ghazali", *Encyclopaedia of Islam*, New Edition, Londra 1965, Cilt 2, s. 1115-1121.

Yıldız, Sevtap, "Siyasetname ve Siyasetnamelerin İçeriği Üzerine Bir İnceleme", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 38, 2014, s. 149-166.

Adres

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

37. Modern Arap Şairi Ahmet Matar'ın Lâfitât'ında Epigrâm Sanatı**Gökhan TUNÇ¹****APA:** Tunç, G. (2023). Modern Arap Şairi Ahmet Matar'ın Lâfitât'ında Epigrâm Sanatı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 482-489. DOI: 10.29000/rumelide.1331497.**Öz**

Ahmet Matar 1954 doğumlu, Irak'lı, Londra'da yaşayan sürgün şairidir. Özgürlük şairi, istisnai şair, ironik şair, devrimci şair, Arap halklarının şairi, sürgün şairi ve en önemlisi şairlerin kralı olarak adlandırılır. Halkın yaşam koşullarını görmezden gelen Arap yöneticilerini şiirlerinde hicveder. Şiirinin merkezine milletin özgürlüğünü ve yaşam standartlarını alarak, Arap rejimlerini epigrâm (*kısa hiciv*) sanatı kullanarak eleştirir. Nükteli şiir yeteneğini epigrâmik yapıyla zirveye taşır. Şair şiirlerinde ironi, mizâh, paradoks, metafor, politik şiir, epigrâm, istihza, hiciv, iktibâs ile beyânî ve bedî' sanatları etkin bir şekilde kullanmıştır. Matar'ın epigrâmları Arap yönetimlerini eleştirmede bir araç haline gelmiştir. Şair divanını Lâfitât olarak isimlendirmiştir. Epigrâm biçim ve edebi tür olarak kısa hicivli, nükteli şiir sanatıdır. Epigrâm tarihini ele aldığımızda ilk olarak Yunan edebiyatında ortaya çıkmış, Roma dönemi ile gelişmiş ve İngiliz edebiyatında zirveye taşınmıştır. Türkçe'de epigrâmik şiirler pek yaygın olmamakla birlikte epigrâm sanatının tarihi bir serüveni de söz konusu değildir. Daha çok nükte başlığı altında bu tarz şiirler ele alınmıştır. Arap dünyasına ise epigrâm Taha Hüseyin ile (1944) giriş yapmıştır ve başta Matar olmak üzere Arap şairlerce nükteli kısa hiciv üslubu olarak kullanılmıştır. Nitel özellik taşıyan çalışmamız doküman inceleme desenine göre yürütülmüş ve elde edilen veriler betimsel analize tabii tutulmuştur.

Anahtar kelimeler: Epigrâm, İroni, Metafor, Hiciv, Nükte**Art of the Epigram in the Lafitât of the Modern Arab Poet Ahmet Matar****Abstract**

Ahmet Matar is an exiled poet from Iraq, born in 1954, living in London. He is called the poet of freedom, the exceptional poet, the ironic poet, the revolutionary poet, the poet of the Arab peoples, the poet of exile, and most importantly, the king of poets. In her poems, she satirizes the Arab rulers who ignored the living conditions of the people. She criticizes the Arab regimes by using the art of epigram (*short satire*) by taking the freedom and living standards of the nation at the center of her poetry. She brings her witty poetry talent to the top with her epigrammatic structure. The poet used irony, humor, paradox, metaphor, political poetry, epigram, sarcasm, satire, citation, and declarative and bedi 'arts effectively in her poems. Matar's epigrams became a tool to criticize Arab governments. The poet named her divan as Lâfitât. Epigram is a short satirical, witty poetry in form and literary genre. When we consider the history of the epigram, it first appeared in Greek literature, developed with the Roman period and moved to the top in English literature. Although epigrammatic poems are not very common in Turkish, there is no historical adventure of epigram art too. These types of poems have been discussed under the title of wit. She entered the Arab world with the epigrâm Taha Hüseyin (1944) and was used as a humorous short satirical style by Arab poets, especially Matar. Our

1 Doktora Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri, Arap Dili Ve Belagati (Samsun, Türkiye), gtunc58@gmail.com, ORCID ID: 0009-0001-8688-6708 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 12.05.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1331497]

qualitative study was carried out according to the document analysis pattern and the obtained data were subjected to descriptive analysis.

Keywords: Epigram, İrony, Metaphor, Satire, Wit

Giriş

Epigram, kısa, ilginç, akılda kalıcı ve bazen şaşırtıcı veya hicivli bir ifadedir. Sözcük Yunanca ἐπιγράμμα epigramma "yazıt" dan ἐπιγράφειν epigráphein " yazmak, üzerine yazmak " kelimesinden türetilmiştir ve iki bin yıldan fazla bir süredir kullanılmaktadır. Doğu dillerinde (Arapça, Türkçe, Farsça) bu kavram nükte olarak kullanılmıştır. Arapça'da الأبيجرام kavramı ile ifade edilir.

Eski Yunan'da sporcu heykelleri dahil olmak üzere; adak sunulan tapınaklara ve mezar taşlarına epigram manzumeler işlenmiştir. Zamanla bu manzumeler, kısa şekil özelliklerinin de etkisiyle küçük ve anlamlı sözler halinde kullanılmaya başlanmıştır. Helenistik dönemde, bilimsel yazıtlı epigram koleksiyonları gelişen bir edebi tür haline gelmiştir.

Roma epigramları, Yunan öncüllerine ve çağdaşlarına çok şey borçludur. Bununla birlikte, Roma epigramları, genellikle Yunan epigramlarından daha fazla hiciv ve zaman zaman etki için sivri bir dil içerir.

Erken dönem İngiliz edebiyatında, özellikle İncil'in ve Yunan- Roma şairlerinin çevirilerinde epigram ve atasözü hakimdir. İngiliz edebiyatının Kuzey Amerika'da kaleme alınan epigrâmik ilk eseri, Robert Hayman² Quodlibets'i 300'den fazla epigramı içeren Son Zamanlarda Britanya ve Eski Newfoundland adlı eserleridir. Ayrıca Kraliçe Victoria (1837–1901) döneminde yaşayan ünlü yazar Emily Dickinson³ nükteli beyitleri içeren epigrâm sanatını sık kullanmıştır.

Arap dünyasına ise epigram sanatı Taha Hüseyin⁴ 1944 yılının ortalarında kaleme aldığı (جنة الشوك) (Dikenler Cenneti) adlı eseri ile girmiştir. Bu eserinde şair bir vecizesinde şöyle der:

” قال الطالب الفتى لأستاذه الشيخ: أي فنون الأدب أحق أن يزدهر وينفق في هذا العصر الذي نحن فيه ؟

“قال الأستاذ الشيخ لتلميذه الفتى: لا أدري! ولكننا في عصر انتقال أشد فنون الأدب ملاءمة فن الهجاء

“Genç bir talebe bilge hocasına sorar: İçinde bulunduğumuz bu devirde edebi sanatlarından hangisi gelişip parlamayı daha çok hak ediyor?”

Hoca şöyle cevap verir: Bilmiyorum! Ama hiciv sanatlarına uygun edebi sanatların en yoğun olduğu bir geçiş çağındayız.”

Epigrâm sanatı içeren şiirleri kaleme alan diğer Arap yazarlar ise İzzettin İsmail divanında دمه للأسى (Kederden Bir Gözyaşı ve Sevinçten Bir Gözyaşı) başlıklı kasidesi, Adonis'in ilk kasideleri,

² Robert Hayman (14 Ağustos 1575 - Kasım 1629) Newfoundland'daki Bristol's Hope kolonisinin Tescilli valisiydi ve aynı zamanda bir şairdi.

³ Emily Elizabeth Dickinson (10 Aralık 1830 - 15 Mayıs 1886) arası yaşamış Amerikalı bir şairdir.

⁴ Taha Hüseyin 1889 - 1973, Kahire, Mısırlı yazardır. Üç yaşından beri gözleri görmemektedir. Kör olmasına rağmen Kahire'de ve ardından da Paris'te eğitim görmüştür. Collège de Sorbonne'de eğitimini tamamlamıştır. Kahire'de Edebiyat Fakültesi'nde profesörlük yapmıştır. 1950 yılında Eğitim Bakanı oldu ve 1952'de bu görevden ayrılmıştır. 1955 yılında Arap Birliği Kültür Dairesi başkanlığı yapmıştır. 1963'te Mısır enstitüsü ve aynı yıl Kahire Akademisi başkanlıkları yapmıştır. Eleştiriler, romanlar ve denemeler yazmıştır.

Ahmet Matar'ın لافتات (*Lâfitât*) adlı divanı, Suudi şair 'Eid el-Huceylî, Muhammed Habibi, Filistinli İzzettin el-Manahrah... gibi şairlerdir.

Biz bu şairler arasından Ahmet Matar'ın لافتات (*Lâfitât*) adlı divanındaki epigrâm sanatını ele alacağız. Şair Ahmet Matar, bu divanında uykuya dalan Arap toplumunun içinde yaşadığı paradoksun değerine eğilmiştir. Şiirlerinin mısra sonlarında ünlem işareti koyarak epigrâm sanatını kullanan şair Arap kuruluşlarını ve yöneticileri hicveder. Şimdi şairimizi kısaca tanıyalım

1. Modern Dönem İroni Şairi Ahmet Matar

Özgürlük şairi, istisnai şair, ironik şair, devrimci şair, Arap halklarının şairi, sürgün şairi ve en önemlisi şairlerin kralı olarak adlandırılan Ahmet MATAR; Irak'ın Basra'daki et-Tennûme köyünde dünyaya geldi.⁵ Erken yaşta şiir okumaya başladı. Yaklaşık 14 yaşında şiir yazmaya başladı. Şiirleri pek çok uzman tarafından beğenildi ve sergilendi. Şiirini okuyanlar onun yaşındaki bir çocuğun bu özel hileli kelime dağarcığını kullanabilmesine şaşırılmışlardır.

Sorunlu siyasi koşullar nedeniyle plansız bir şekilde kendini siyasetin içinde buldu. Kör, sessiz bir sağırlık rolü oynamak yerine, bir şeye ulaşması gerektiğine dair hevesli duyguları ağır bastı. Siyasi şiirleri dikkat çekici ve motive edici etkiye sahipti. Arapça konuşulan tüm ülkelerde şiirlerinde Arap rejimlerine yönelik sert eleştirileriyle tanındı. Kuveyt'e yetmişli yılların ortalarında geldi. Kendisini Kuveyt'e gitmeye zorlayan mevcut düzenlemeleri ve koşulları açıkça eleştirdi. Bir süre orada çalıştıktan sonra Kuveyt'ten ayrılmak zorunda kaldı. 1986 yılında İngiltere'ye sınır dışı edilerek oraya yerleşti. Londra'da Lafitat (*Laftat 1, Laftat 2, Laftat 3, Laftat 4, Laftat 5, Laftat 6, Laftat 7*) adını verdiği büyük divanı tamamladı. Vatanı ona hep eşlik etmiş ve şiirine de bu yansımıştır.

Arap dünyasında Katar'da yayımlanan Qabas dergisinin ilk sayfasındaki "*Lâfitât'i*" ile ünlü oldu. Divanını Londra'da kaldığı süre boyunca masrafları kendisine ait olmak üzere bastırıldı ve divanı "*Lâfitât*" başlıklı yedi koleksiyon içeriyor.⁶ Lakabı Şairlerin Kralı'dır. Siyasi kimliğe sahip bir şairdir. Şiirleri hicivli ve eleştireldir. Tarzı Nizâr Qabbânî'yi⁷ نزار قباني anımsatır fakat kadınlık ve kaba temalar konusunda zevki yoktur. Şiiri Arap ülkelerinin yöneticileri, özgürlük eksikliği, işkence kullanımı, her ne pahasına olursa olsun iktidara tutunmak için olanlara eleştireldir.

Matar, beşikten mezara kadar hayatını şu sözleriyle özetliyor: "*Otuz yıl önce, toy bir genç, etrafındakilerin hapis, sürgün ve ölüm arasında dağıldığı bir platforma kızarak evi terk etti. Onuru ihlal edilmeyen, özgürlüğü çalınmayan, sesi susturulmayan, şiirinin gölgesi dahi takip edilmeyen Irak hayali kuran bir genç. Daha güzel bir eve, kendisini bekleyen bir anneye, sabırlı bir babaya ve yeni doğan gibi özgür kardeşlere yakın bir zamanda dönmeyi umarak vatanını yanına alıp giden bir genç. O genç çocuk, sırtının otuz yıl açık kalacağını ve sürgünde zulme uğrayacağını ve iblislerin kötü niyetlere sahip olduğunu bilmiyordu.*"

Sultan için nağmeler veya methiyeler nazmetmedi ancak kalemiyle büyük Arap dünyasının düşüncelerini ve acılarını dile getirdi. Engellemelere ve kısıtlamalara rağmen insanların kalbine girdi. Şiirlerinin çoğu bize Arap ülkelerinde özgürlüklerin ve özellikle de ifade özgürlüğünün bastırılmasını

⁵ Matar, *el-A'mâlu's-Şi'riyye el- Kâmile*, Londra 2003, s.6.

⁶ Matar, *el-A'mâlu's-Şi'riyye el- Kâmile*, s. 8.

⁷ Nizar Kabbani, Suriyeli şair, yazar ve diplomattır. Eserleri birçok dile çevrilen ve Arap dünyasının en tanınmış şairlerinden biridir.

anlatıyor. Özgür alanını kısıtlayan otoriteye karşı vatandaşın tutumuna odaklanır ve onun tarzı, aşırı dürüstlük, sert eleştiri ve ironi ile karakterize edilir.⁸

2. Ahmet Matar'ın Lâfitât'ında Epigrâm (Hicivli Kısa Şiir Söyleme) Sanatı

Şairin şiirleri 1980'li yıllarda Filistin'in başkenti Kudüs'te yayınlanan "الميثاق" (Tüzük) adlı dergide Lâfitât 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 şeklinde devam eden kısa şiirler şeklinde yayımlanmıştır. Arapça'da kısa ve hicivli kasideler için أَبْجَرَام (epigrâm) sanatı kullanılır. Matar'ın kullandığı bu epigrâm sanatına dayalı birtakım şiirleri 1981'de Almanya'nın Stuttgart kentinde Formen "der literatur adlı dergide Edebi Biçim başlığı altında da yayımlanmıştır. Türkiye'de ise bu tarz şiirler pek yaygın olmamakla birlikte epigrâm sanatının tarihi bir serüvenüde söz konusu değildir. Belâgat terimleri, söz sanatları ve İslâm Ansiklopedisinde de epigrâm ile alakalı müstakil bir başlığa ulaşılamamıştır. Ancak modern dönem yazar ve şairlerinden Süleyman İnan⁹ "epigrâm" başlıklı bir eser ele almıştır. "Sükûtun şaplağı, en kısalığın şiiri..." olarak adlandırdığı eseri epigrâm alanında modern dönemde bu alana dikkat çekmeyi hedeflemiştir. Ayrıca çağdaş Arap şiirinde de epigrâm sanatı gerekli değeri görmemiş ve müstakil bir sanat olarak sadece Matar'ın kullandığı bir üslup ve söz sanatı olarak yerini almıştır. Epigrâm sanatı ile alakalı bazı Arap şair ve yazarların görüşleri ise şöyledir:

Taha Hüseyin Epigrâm'ın özelliklerinden şöyle bahseder: "Kısa beyitlidir ancak manası uzun şiirlerdir. Yiğit şairlerin ölçülü ve manası derin sözcükleri tercih etmesi ile ayırt edilir. Manası aklın, iradenin ve kalbin izini taşır. Ondan küçük bir kesit, keskin uçlu ince ya da narin bir bıçak gibidir. Yasalarından biri, normların, geleneklerin ve göreneklerin olağan sınırlarını aşan mutlak özgürlüktür."¹⁰ Ayrıca Taha Hüseyin, bu sanatın eski Arap şiirindeki örneklerine dikkat çekiyor. Bunlar, Abbasi devrinde Basra, Kûfe ve Bağdat'taki Beşar¹¹, Hammad¹², Muti¹³ ve ashabının tamamı tarafından nazmedilmiş hiciv şiirleridir. Şiir âlimleri Epigrâm terimini bilmedikleri için ilk başta nazmettikleri şiirleri taşlama ya da atışma olarak ifade etmişlerdir.

Matar epigrâm ile karakterize edilen kısalığın özelliğini şöyle açıklar. "Şiirin ortaya çıktığı ve geliştiği koşullarda intikalinin ve ezberlenmesinin kolay olması için, dillerde dolaşması için, hadislerin bir kısmında hatibin, bazı yazılarında müellifin ve bazı derslerinde müderrisin onu kullanmasının kolay olması için bu tür şiirler kısadır. Ayrıca içeriğinin hafiflik, keskinlik ve sürpriz unsurları içermesi nedeniyle dinleyici ve okuyuculara eğlenceli hale getirmek için kısadır. Hasılı kelâm sonunda fertlerin ve grupların kalplerinde derin bir tesir bırakmak için bu tür şiirler kısadır."¹⁴

Epigrâm, isim olarak bu şekliyle olmasa da bilinen en eski edebi türlerden biridir. Tarihi m.ö. sekizinci yüzyıldan öncesi bilinen kısa anlatı türleriyle aynıdır. Alimler onu genel olarak sıradan kısa şiir türü

⁸ Matar, *el-A'mâlu'l-Kâmile li-Ahmet Matar*, Dâr'us-Safâ li'l-Neşr, el-Mukaddime, s.8.

⁹ Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun olan Süleyman İnan, 1997'de yüksek Lisansını; 2003'te de doktora çalışmasını tamamladı. 2008'de ise doçent oldu. 1997'den beri Pamukkale Üniversitesi'nde öğretim üyesi olan İnan'ın, Türkiye'nin yakın tarihi, tarih yöntemi ve biyografi üzerine yayımlanmış kitap ve makaleleri vardır.

¹⁰ Adil el-Usta, *Arap Edebiyatında Epigrâm Sanatı: Ahmed Matar ve Lâfitât*, Almanya, 1991, s. 2.

¹¹ Beşşâr b. Burd el-'Ukeyli, Abbasi döneminin en meşhur şairlerinden biridir. el-Muvelledün denilen şairlerin en çok şiir nazmedenlerinden birisi olduğu bilinmektedir. Muhdes şairler arasında sınıflandırılmaktadır. Kaynaklarda, "ibiklî" veya "küpelî" manasına gelen el-mura"as lakabıyla anıldığı belirtilmiştir. Şiirlerinde Zerdüştlük eğilimi gösteren bazı ifadelere rastlamak mümkündür. Döneminin önemli hiciv şairlerinden biridir. Buna karşın, methiye, mersiye ve gazel türlerinde de yeteneğini ortaya koyduğu şiirler nazmetmiştir.

¹² Ebû Amr (Ebû Yahyâ) Hammâd b. Ömer (Yahyâ) b. Yûnus el-Kûfi Ağır hicivleri ve müstehcen şiirleriyle tanınan Abbasi dönemi Arap şairidir.

¹³ Ebû'l-Hüseyin (Ebû Zekeriyâ) Zeynüddin Yahyâ b. Abdil Mu'tî b. Abdinnûr ez-Zevâvî el-Mağribî, Arap dili âlimi, edip ve şairdir.

¹⁴ Usta, *Arap Edebiyatında Epigrâm Sanatı: Ahmed Matar ve Lâfitât*, Almanya, 1991, s. 3.

olarak görmüşlerdir. Hatta bazıları mezar taşlarına, doğum günü hediyelerine, heykellere, anıt çizimlerine ve kilisedeki sunağa yazılmış kısa bir hiciv parçası olarak değerlendirmiştir.

2.1. Epigrâm'ı Diğer Edebi Türlerden Ayıran Özellikler

Epigrâmı şu üç özellikle karakterize ederek diğer edebi türlerden ayırt edebiliriz:

Birincisi: Bu tür, anormal siyasi ilişkileri ifade etmede uygun bir şiir sanatı olarak kabul edilir. Kültür sahnesinde rakiplerle rekabette hiciv başlığı altında temel teşkil eder.

İkincisi: Bu sanat aslen insanları ve konuları tanzim eder. Şahısların tedavisinde, ahlaki çekişme veya siyasi çatışmada bir silah olarak kullanılabilirdiği için önemli hale gelmiştir. Cimri ya da aldatılan şahıslar gibi çizgi roman karakterlerini betimlemek için de kullanılır. Gözlerimizi hedefe açar.

Üçüncüsü: Bu edebi biçim, kısalık ile karakterize edilmiştir. Şiir beyitlerinde kısalık, bu edebi tür için bir erdem ve gereklilik haline gelmiştir. Ayrıca, ekonomik bir şiir türü olarak karakterize edilmiştir. Epigrâm bir göz açıp kapama mesafesinde diye ifade edilir ve bir sürpriz, şaşırma ya da ani olma durumu üzerine kuruludur.

Epigrâm Sanatı kullanımını Orta Çağ'da duraklamıştır. Ancak Baas döneminde¹⁵ aktiftir ve özel önem kazandığı alanlar devrimler, darbeler ve reform dönemleridir. Şair Matar ise bu dönemde yetişmesi hasebiyle bu sanatı aktif bir şekilde kullanmıştır. Şairin yaşadığı dönemde siyasi olarak iktidarsızlık koşulları hakimdir. Kültürel sahnede bu şair ile o dönem çağdaş Arap şairler arasında bir rekabet vardır. Şairin iktidar yanlısı olmayışı sürgünle sonuçlansa da rakipleriyle yarışımı yurtdışında da sürdürmüştür. Bu yüzden Lâfitât'ı, sürgünde yazdığı şiirleri olduğundan bazı şiirleri boyut olarak dört satırı geçmeyen şiirler olarak kısalığıyla öne çıkıyor. Ayrıca şair Kuveyt başta olmak üzere farklı ülkelerde köşe yazıları olarak sunulan şiirlerini dikkat çekici ve kısa şiirler olarak yazmak durumundadır. Zira kendisine ayrılan kısımlar ilk sayfalarda yeterince kısıtlıdır. Şiirinin boyutunun toplamını görmek için Ahmed Matar'ın ilk Lâfitât'ından *الصدى* (*Yankı*) başlıklı şiirini görelim:¹⁶

Hayırrr! (<i>diye</i>) haykırdım	صرخت : لا
Acının şiddetinden	من شدة الألم
Ancak sesimin yankısı	لكن صدی صوتی
Ölümden korktu ve	خاف من الموت
Beni vazgeçirdi: (<i>Dedim ki</i>) Evet.	فارتد لي : نعم

Şiir toplamda beş beyitten oluşmuş olup acının şiddetini ölüm korkusunun bastırmasıyla hayır'a evet demenin çelişmesini ifade etmektedir. Şair epigrâm sanatı ile yöneticilerin ölümlü insanları korkuttuğunu ve insanların acılarını bile ifade edemeyişlerini bir ifade özgürlüğü kısıtlaması temelinde hicvetmiştir. Örneğin " *خُلُقٌ* " (*Yaradılış*) adlı şiirinde şöyle diyor:¹⁷

¹⁵ Baas döneminde Irak ya da resmî adıyla Irak Cumhuriyeti, Irak tarihinde ülkenin Arap Sosyalist Baas Partisi tarafından yönetildiği 1968 ila 2003 arasındaki dönemdir.

¹⁶ Matar, *Tüm Şiirsel Eserleri*, Lâfitât 1, s. 14.

¹⁷ Matar, *Tüm Şiirsel Eserleri*, s. 528.

Yeryüzünde iki kreasyon (<i>mahlûk</i>) vardır:	في الأرض مخلوقان :
İnsanoğlu...	إنس ..
Ve Amerikanoğlu!	و أمريكيان !

Şair burada İcaz sanatıyla az sözle çok manayı anlatmayı hedeflemiştir. İnsanlar yaratılmadan önce melekler ve şeytanlar yaratılmıştır. Melekler iyiliği temsil ederken şeytan da kötülüğü temsil eder. Şair insanların düşüncelerindeki bu olguyu kırarak melekler yerine iyiliğin sembolü olarak insanları, kötülüğün temsilcisi olarak da Amerika'yı ele almıştır.

Şair Kur'ân-ı Kerim'in akılcılığı, belâgatı ve fesahatinden aşırı derece etkilenmiş ve şiirini Kur'ânî metinlerle özdeşleştirmiştir. Epigrâmik bir şiirinde şöyle diyor:¹⁸

Vatandaş hüküm giyene kadar suçlanır	خلق المواطن مجرماً حتى يدين
Hakkın (<i>gerçeğin</i>) dili yoktur	و الحق ليس له لسان
Adaletin elinde yetki yok	و العدل ليس له يدين
Kılıç korkağın elinde	و السيف يمسكه جبان
Gözyaşlarımız ve kanımız bizden çıktı	و بدمعنا و دماننا سقط الكيان
O hâlde, hükümdarların nimetlerini nasıl yalanlıyorsunuz?	فبأي آلاء الولاة تكذبون

Şair Rahman Suresi 8,9,10,11,12,13. gibi ayetlere atıfta bulunarak beyitlerin son kelimelerini sure sonundaki gibi kafiyeli ve manidar tamamlamıştır.

Şairin kültür sahnesindeki bazı şairlerle rekabetini ortaya koymak ve epigrâmı nasıl kullandığını görmek için Lâfitât'ında عقوبة إبليس "Şeytanın Cezası" başlıklı şiirine bakabiliriz:¹⁹

Şeytan kız arkadaşına güvence verdi: Üzülme Paris	طمأن إبليس خليلته : لا تنزع عجي يا باريس.
Benim azabım kötü değil.	إن عذابي غير بنين.
Rabbim o evde (cehennemde) bana ne yapar ki?	ماذا يفعل بي ربي في تلك الدار ؟
Rabbim hiç beni ateşe atar mı? Ben (zaten) ateştenim!	هل يدخلني ربي ناراً ؟ أنا من نار!
Beni şeytanlaştırır mı (İblis yapar mı)? Ben (zaten) şeytanım!	هل يبلسني ؟ أنا إبليس!
(Kız arkadaşı) dedi ki: Şeytanlığı (Dolandırıcılığı) bırak	قالت : دع عنك التدليس
Saçmalıklarımı biliyorum, bütün bunlar hava atmak için.	أعرف أن هراءك هذا للتنفيس.
Senin Rabbin bir şeye aciz mi ki?!	هل يعجز ربك عن شيء ؟!
Ya sana zevk almayı öğrettiyse ve sana bir azizin masumiyetini verdiyse	ماذا لو علمك الذوق و أعطاك براءة قديس
Seni sevmek duyguların en hassası	و حباك أرق أحاسين
Sonra seni uyarmadan... Adonis'in şiirini okuman için mi çağırdı?!	ثم دعاك بلا إنذار ... أن تقرأ شعر أدونيس !?

Şiirinde açık olan şair Matar: "Adonis'in gizemli şiirlerini okurken, diğerlerinin aksine Allah'ın şeytanı ateşten yaratırken yazdığı ve baştan sona lanetlediği şeytan'ın ebedi lanetinden daha sert bir lanet vardır." der. İblis de en şiddetli ızdırapları çektiğini ve çektiğinden daha şiddetli ve daha zor bir azap

¹⁸ Matar, Lâfitât 1, s. 154.

¹⁹ Matar, Tüm Şiirsel Eserleri, Lâfitât 1, s. 74.

olmadığını anlar. Ancak kız arkadaşı iblisten (*ateşten*) daha kötü ve daha şiddetli bir şey olduğunu görür ki o da Adonis'in şiirlerini okuyan kişinin başına gelen lanettir. Yüce Allah (c.c.) şeytandan korusun, Adonis'i başışlasın ve ona bir evliya masumiyeti versin, ona duyguların en hassasını versin. Burada, epigrâm'ın özelliklerinden biri olan teaccüb unsuru da elde edilir. Şöyle ki şair, Adonis'in şiirini okumanın vereceği günahın, şeytanın vereceği vesveseyi de aşan daha kötü bir günah olduğunu vurgulayarak mübâlağa ile şair Adonis'i hicvetmiştir.

Ahmed Matar'ın şiirlerinde epigrâm sanatının birçok özelliğinin mevcut olduğunu görüyoruz. Bu nedenle, bu şairin şiirlerini epigrâm sanatından bahsetmeden incelemek doğru olmaz.²⁰

Sonuç

Şair epigrâm yapısını kullandığı şiirlerde hicivli kısa ifadeyi elde etmek için hazf üslubunu (*kelime ya da cümle eksiltme*) kullanmıştır. Bu da şiirin monotonluktan kurtulmasını sağlar. Ayrıca şiirde kafiye ve ona uygun manayı sağlamak için epigrâm yapısıyla uyumlu sözcükler seçmiştir. Şiirleri içerik olarak her ne kadar hürse ki – kendisi de özgürlük şairi olarak anılmıştır – veznen kelime sonlarında mukayyed (*kısıtlı*) kafiyeyle bağlı kalmıştır.

Matar epigram sanatını icra ettiği şiirlerinde ironiyi, mizâhı, metaforu, istihzayı ve kinaye, teşbih gibi belağî sanatları bolca kullanmıştır. Epigrâmlarında التَّنَاصُص (*metinlerarasılık*) formatını özellikle Kur'ân-ı Kerîm başta olmak üzere icra etmiştir. Şair epigrâm yapısı ile hiciv ve nükteyi kısa ama düşündürücü bir hiciv şiiri formatına dönüştürmüştür.

Şair epigrâm ile ele aldığı şiirlerinde ünlem işaretini soru işaretinden sonra (!?) merak uyandırmak ve dikkat çekmek için özellikle kullanmıştır. Şiirlerinin başlığı şiirin içeriği ile ilgili fikir sağlayan ve konuya dikkat çeken türdedir. Şairimize göre şiir sadece estetik bir ifade değil insani bir mesajdır.

Çalışmamız sonucunda epigrâm sanatının Türk edebiyatında müstakil bir sanat dalı olarak ele alınmadığı, bu ifade yerine nükte kullanıldığına şahit olduk. Batı ve Arap edebiyatında ise epigrâmın etkin kullanıldığına özellikle Arap edebiyatında Matar'ın bu sanatı kısa nükteli hiciv sanatı olarak icra ettiğine ulaştık. Epigrâm'ın şairlerimizde de etkin kullanılmasını temenni ederiz. Ayrıca bu alanda araştırma yapacakların epigrâmik üslubu ele almadan önce diğer Beyânî ve Bedî' sanatları incelemelerini ve daha sonra bu alandaki şiirleri ele almalarını tavsiye ederiz.

Kaynakça

- Adil el-Usta (1991). *Arap Edebiyatında Epigrâm Sanatı: Ahmed Matar ve Lafitât*, Almanya
- Alyan Hamza (2016). *Culture and Arts el-Qabas*, Kuveyt
- Güneş Kadir(2013) *el Mu''cem*, Mektep Yay, İstanbul
- Huceyrî (2004). "İşrâkât Şehîd 'Abbâs b. Şeleb", "Şu'arâ'u-Saddâm ve'l-Ba's", *Mulhak Cerîdetu'n-Nehâr*, Irak
- İbn Manzûr (1997). Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-'Arab*, Dar-u Sadr, Beyrut
- İnan Süleyman(2022) *Epigrâm*, Liberte Yayınları, İstanbul
- Matar Ahmet (2003). *el-A'mâlu's-Şi'iriyye el- Kâmile*, Londra
- Matar (2016). *Lâfitât*, Ceridetu'l-Qabas, Kuveyt

²⁰ Usta, Arap Edebiyatında Epigrâm Sanatı: Ahmed Matar ve Lâfitât, Almanya, 1991, s. 6.

Matar (2020) *Őâ'iru'l-Menfâ ve'l-Lahzatu'l-Hârika*, Savtu'l-I'rak, Stokholm, İsveç

Mevsû'atu'l-âlemiyye (2016). li'ş-Şi'ri'l-'arabî, Mart

Mutalibî Malik (1981). *Çağdaş Irak Şiirinin Dil Yapısı*, Kùltür Bakanlığı Yayınları, Bağdat

Mutçalı Serdar (2014). *Arapça-Türkçe, Türkçe-Arapça Sözlük*, Dağarcık, İstanbul

Toptaş Mahmut, *Arapça-Türkçe Lügat*, Cantaş Yayınları, İstanbul

Adres

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com

tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,

phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

38. L'Homme Isolé : Déconstruction de l'Identité Masculine dans «Extension du Domaine de la Lutte» de Michel Houellebecq¹

Beren ŞİMŞEK²

APA: Şimşek, B. (2023). L'Homme Isolé : Déconstruction de l'Identité Masculine dans « Extension du Domaine de la Lutte » de Michel Houellebecq. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 490-499. DOI: 10.29000/rumelide.1331498.

Résumé

"Extension du domaine de la lutte" de Michel Houellebecq présente une exploration nuancée de la masculinité, par le biais du narrateur anonyme, un homme qui lutte pour trouver un sens dans la société française de la fin du XXe siècle. En utilisant le narrateur comme lentille, le roman démontre comment l'image idéalisée de la masculinité, alimentée par le consumérisme et les attentes sociales, peut conduire à l'aliénation et à la désolation. Les expériences du narrateur reflètent la façon dont ces pressions peuvent engendrer un sentiment de vide, dépeignant la lutte individuelle dans un contexte plus large d'érosion des valeurs traditionnelles. En utilisant les théories de Connell, Houellebecq présente une masculinité hégémonique inatteignable, plaçant son protagoniste dans une position de masculinité subordonnée. L'échec du narrateur à se conformer à cette masculinité idéalisée est présenté comme une source de détresse et de désespoir, illustrant ainsi le coût personnel de la lutte pour la masculinité. Parallèlement, la critique de la société de consommation, fortement influencée par Bourdieu, souligne l'impact du consumérisme sur les individus et leurs relations. La quête constante de biens matériels, de succès et de reconnaissance façonne la perception de la masculinité du narrateur, créant un sentiment d'insatisfaction chronique. Cet article vise à décrire le récit et son lien avec le concept général de masculinités dans l'approche sociologique de la structure théorique des livres de R.W. Connell "Masculinities" et "Gender" et le consumérisme social dans les théories de Bourdieu.

Mots-clés: Houellebecq, identité masculine, genre, consommation

Yalnız Erkek: Michel Houellebecq'in "Kuşatılmış Yaşamlar" Adlı Eserinde Erkek Kimliğinin Yapı Bozumu

Öz

Michel Houellebecq'in "Extension du domaine de la lutte" adlı romanı, yirminci yüzyıl sonu Fransız toplumunda anlam bulmaya çalışan bir erkek olan anonim anlatıcı aracılığıyla erkekliğin incelikli bir temsilini sunmaktadır. Anlatıcıyı bir mercekle kullanan roman, tüketimcilik ve toplumsal beklentilerle beslenen idealize edilmiş erkeklik imgesinin nasıl yabancılaşma ve ıssızlığa yol açabileceğini göstermektedir. Anlatıcının deneyimleri, bu baskıların nasıl bir boşluk hissine yol açabileceğini yansıtmakta ve geleneksel değerlerin aşındığı daha geniş bir bağlamda bireysel mücadeleyi tasvir etmektedir. Connell'in teorilerini kullanırsak, Houellebecq, ulaşılmaz bir hegemonik erkeklik sunarak kahramanını ikincil ve itaatkâr bir erkeklik konumuna yerleştirmektedir. Anlatıcının bu idealize edilmiş erkekliğe uyum sağlayamaması, erkeklik

¹ Yayınlanmamış doktora tezinden üretilmiştir.

² Arş. Gör. Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı (Ankara, Türkiye), berensimsek@hacettepe.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3941-6778 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 20.06.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1331498]

mücadelesinin kişisel bedelini gösteren bir sıkıntı ve umutsuzluk kaynağı olarak sunulur. Aynı zamanda, Bourdieu'den büyük ölçüde etkilenen tüketim toplumu eleştirisi, tüketiciliğin bireyler ve ilişkileri üzerindeki etkisini vurgular. Sürekli maddi mal, başarı ve tanınma arayışı, anlatıcının erkeklik algısını şekillendirerek kronik bir tatminsizlik duygusu yaratır. Bu makale, R.W. Connell'in 'Masculinities' ve 'Gender' kitaplarının teorik yapısı ve Bourdieu'nun teorilerindeki sosyal tüketicilik ile sosyolojik yaklaşımdaki genel erkeklikler kavramıyla Houellebecq'in romanının bağlantısını ve anlatıyı açıklamayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Houellebecq, erkek kimliği, cinsiyet, tüketim

Isolated Man: The Deconstruction of the Male Identity in Michel Houellebecq's Novel "Whatever"

Abstract

Michel Houellebecq's "Extension du domaine de la lutte" presents a nuanced exploration of masculinity through the anonymous narrator, a man struggling to find meaning in late twentieth-century French society. Using the narrator as a lens, the novel demonstrates how the idealised image of masculinity, fuelled by consumerism and social expectations, can lead to alienation and desolation. The narrator's experiences reflect how these pressures can lead to a sense of emptiness, depicting the individual struggle within a wider context of the erosion of traditional values. By using Connell's vocabulary, Houellebecq presents an unattainable hegemonic masculinity, placing his protagonist in a position of subordinate masculinity. The narrator's failure to conform to this idealised masculinity is presented as a source of distress and despair, illustrating the personal cost of the struggle for masculinity. At the same time, the critique of consumer society, heavily influenced by Bourdieu, highlights the impact of consumerism on individuals and their relationships. The constant quest for material goods, success and recognition shapes the narrator's perception of masculinity, creating a sense of chronic dissatisfaction. This article aims to describe the narrative and its link with the general concept of masculinities in the sociological approach to the theoretical structure of R.W. Connell's books 'Masculinities' and 'Gender' and social consumerism in Bourdieu's theories.

Keywords: Houellebecq, male identity, gender, consummation

1. Introduction

Publié en 1994, "Extension du domaine de la lutte" est le premier roman de Michel Houellebecq, un écrivain français contemporain réputé pour son approche provocatrice et sans concession de la vie moderne. Michel Houellebecq est connu pour son style d'écriture distinctif et souvent provocateur. Son écriture a été décrite à la fois comme nihiliste et satirique, offrant des commentaires cinglants sur la société contemporaine. Son style se caractérise par un mélange d'analyse sociale profonde, de détail personnel et de sarcasme mordant. Houellebecq est célèbre pour son réalisme brut, sa volonté d'aborder des sujets difficiles et controversés avec une honnêteté brutale. Il n'hésite pas à dépeindre le monde de manière crue et sans fioritures. Son œuvre est souvent marquée par un réalisme qui peut parfois être considéré comme cru et choquant, explorant des thèmes tels que la sexualité, l'aliénation, et le désespoir avec une précision impitoyable. Le ton de Houellebecq est souvent détaché et distant, ce qui peut donner à son écriture une qualité froide et clinique. Ce détachement émotionnel est un style qui convient parfaitement à la représentation de personnages isolés et désillusionnés, et qui renforce l'impact de ses

observations sociétales. Il utilise souvent son écriture pour critiquer les aspects de la société contemporaine qu'il trouve hypocrites ou destructeurs. Son œuvre est marquée par une satire aiguisée qui met en lumière les incohérences et les absurdités de la société moderne. Il est également connu pour son utilisation maîtrisée de la langue. Il est capable de mélanger des passages de prose poétique avec une langue vulgaire, créant un contraste saisissant qui renforce le pouvoir de son écriture. Ses œuvres sont souvent marquées par des récits intérieurs détaillés qui donnent aux lecteurs un aperçu des pensées et des sentiments de ses personnages. Ces introspections peuvent être intenses et sombres, reflétant la lutte interne et l'isolement de ses personnages. En somme, le style d'écriture de Houellebecq est caractéristique et souvent polarisant, mêlant des observations sociétales aiguës, une franchise brutale, et une introspection sombre pour créer des œuvres qui sont à la fois provocantes et profondément affectantes. (Kasap, 2022)

Le roman suit le protagoniste dans son quotidien au sein d'une entreprise informatique, où il se sent aliéné et déconnecté de ses collègues. Le protagoniste passe une grande partie du roman à voyager pour le travail, échangeant sur ses frustrations et ses échecs. Au fil des conversations, le protagoniste développe une philosophie désabusée, affirmant que le succès sexuel est devenu le principal indicateur de la valeur d'un individu dans la société moderne. Au fur et à mesure de l'histoire, le protagoniste descend de plus en plus dans le désespoir, finalement atteignant un point de rupture lorsqu'il est attaqué dans une station-service. Après cette attaque, le protagoniste sombre dans une profonde dépression et finit par être hospitalisé. En parallèle à l'histoire du protagoniste, le roman présente également l'histoire de Raphael Tisserand, l'un des collègues du protagoniste avec qui il est proche, un homme qui, tout comme lui, se débat avec sa propre solitude et son échec à s'intégrer aux attentes sociétales. Tisserand se débat avec ses propres problèmes de rejet et d'échec. Malgré ses efforts, il ne parvient pas à atteindre le succès social et sexuel qu'il désire. Le roman se termine sur une note sombre et nihiliste, sans véritable résolution pour le protagoniste. « *Extension du domaine de la lutte* » est un récit dérangent et provocateur qui explore les thèmes de l'aliénation, de l'identité masculine et du désespoir dans la société moderne.

L'approche stylistique de Michel Houellebecq peut être particulièrement révélatrice lorsqu'elle est interprétée à travers le prisme des études de genre et des masculinités. Son usage délibéré du réalisme brut, de la satire sociale et de l'exploration intérieure offre une perspective profonde sur la construction de l'identité masculine dans la société contemporaine. L'approche sans concession de Houellebecq pour décrire la sexualité et la désillusion masculine peut être interprétée comme une critique de la masculinité traditionnelle. Il ne craint pas de représenter les désirs et les frustrations de ses personnages masculins de manière directe et souvent dérangement. Cela révèle la manière dont les attentes sociétales et les normes de genre peuvent engendrer un isolement et une aliénation profonds chez les hommes. Son ton distant sert souvent à illustrer l'aliénation émotionnelle de ses personnages masculins. Cela peut être vu comme une critique de la norme sociale qui dicte que les hommes doivent supprimer leurs émotions. L'incapacité de ses personnages à exprimer ou à comprendre leurs propres sentiments reflète les conséquences néfastes de cette norme sur le bien-être mental des hommes. À travers sa satire de la société contemporaine, Houellebecq remet en question les constructions traditionnelles de la masculinité. Il critique les attentes et les pressions auxquelles sont confrontés les hommes modernes, en soulignant les inégalités et les contradictions inhérentes à ces normes. Ses introspections détaillées fournissent une analyse nuancée des crises d'identité masculine. En plongeant profondément dans la psyché de ses personnages, il révèle les luttes internes auxquelles sont confrontés les hommes dans une société qui impose des attentes rigides en matière de genre.

Michel Houellebecq est une figure controversée dans le domaine des études de genre pour plusieurs raisons. Il a souvent été critiqué pour sa représentation de la sexualité, qui est généralement présentée comme une transaction ou une lutte pour le pouvoir plutôt que comme une expression d'intimité ou d'affection. De plus, ses œuvres contiennent souvent des scènes de sexe explicitement graphiques qui peuvent être perçues comme dégradantes ou objectivantes. Sa représentation des femmes et de la masculinité, ainsi que ses déclarations publiques, ont été critiquées pour leur sexisme apparent et leur vision dégradante de la sexualité. Dans ses romans, les personnages féminins sont souvent présentés comme des objets sexuels et sont rarement dotés d'une profondeur ou d'une complexité équivalentes à celles de leurs homologues masculins.

Cette approche est souvent perçue comme misogyne, car elle réduit les femmes à leur valeur sexuelle et nie leur autonomie et leur humanité. Bien que les romans de Houellebecq explorent les crises de l'identité masculine, ils sont également critiqués pour leur glorification apparente de la masculinité toxique. Les personnages masculins de Houellebecq sont souvent aliénés, en colère et violents, et bien que ces traits soient généralement présentés comme des symptômes de la maladie sociale, ils peuvent aussi être perçus comme une célébration du machisme et Houellebecq lui-même a fait plusieurs déclarations controversées sur le sexe et le genre. Ces commentaires ont contribué à l'image de Houellebecq en tant que provocateur misogyne. Cependant, il est important de noter que, bien que ces critiques soient valides, elles ne constituent pas nécessairement un rejet complet de l'œuvre de Houellebecq. Certains affirment que son approche choquante est une forme de satire sociale destinée à mettre en lumière les inégalités et les problèmes de la société moderne. Quoi qu'il en soit, l'œuvre de Houellebecq continue de susciter un débat intense dans le domaine des études de genre et au-delà.

En somme, le style d'écriture de Houellebecq offre une critique précieuse des constructions traditionnelles de la masculinité et souligne les défis auxquels sont confrontés les hommes dans la société contemporaine. Son approche franche et souvent choquante met en lumière les problèmes de la masculinité moderne et invite à une réévaluation de ce que signifie être un homme dans le monde d'aujourd'hui.

Dans l'œuvre provocatrice de Michel Houellebecq, « *Extension du domaine de la lutte* », l'isolement du protagoniste principal et sa navigation tumultueuse dans le monde du travail et de la sexualité mettent en lumière une crise complexe d'identité masculine. Pour mieux comprendre ce contexte, nous allons évoquer les théories de R.W. Connell sur les masculinités et de Pierre Bourdieu sur le consumérisme, tout en examinant les interactions entre le protagoniste anonyme et ses collègues, Raphael Tisserand et Bernard, la violence et l'isolement.

2. Déconstruction de l'identité masculine

Les théories de R.W. Connell peuvent certainement enrichir la compréhension de « *l'Extension du domaine de la lutte* ». R.W. Connell, sociologue australienne, est surtout connue pour sa théorie de la masculinité hégémonique. Cette théorie avance que la masculinité est une construction sociale hiérarchisée, où certaines expressions de la masculinité sont valorisées par rapport à d'autres. Dans le roman de Houellebecq, le protagoniste n'est manifestement pas une incarnation de cette masculinité hégémonique - il est plutôt ce que Connell appellerait un homme "subordonné". R.W. Connell, dans sa théorie de la masculinité hégémonique, soutient qu'une certaine forme de masculinité est privilégiée dans une société donnée, marginalisant et subordonnant d'autres masculinités (Connell, 1995). Dans le roman, le protagoniste est un homme qui n'incarne pas la masculinité hégémonique. Sa déconnexion

par rapport à sa sexualité, sa misère émotionnelle et son incapacité à se conformer aux normes sociales montrent un personnage qui subit les conséquences d'une non-conformité à cette masculinité dominante.

Dans le monde de Houellebecq, l'homme traditionnellement puissant, confiant et autonome est remplacé par une figure isolée, impuissante et sans espoir. Le protagoniste est présenté comme étant en marge de la société, isolé non seulement physiquement, mais aussi émotionnellement et spirituellement. Houellebecq associe souvent la masculinité à la capacité de satisfaire les désirs sexuels. Or, le protagoniste est fréquemment incapable de réaliser cette prétendue "tâche" masculine. Ainsi, Houellebecq déconstruit la notion traditionnelle de la masculinité comme étant intrinsèquement liée à la virilité.

Néanmoins, il existe aussi un contraste afin de pouvoir critiquer cette structure masculine. Dans « *Extension du domaine de la lutte* », la lutte est présentée comme une partie essentielle de l'identité masculine. Le protagoniste est constamment en conflit avec lui-même, avec les autres, et surtout avec la société qui impose des normes de masculinité inaccessibles. À travers ce roman, Houellebecq suggère que le concept traditionnel de la masculinité est non seulement dépassé, mais également nuisible. En présentant son protagoniste comme un homme incapable de s'adapter aux normes de la masculinité moderne, il suggère que ces normes sont non seulement inaccessibles, mais également potentiellement destructrices.

3. Consumérisme et masculinités

Pierre Bourdieu, sociologue français influent, a beaucoup écrit sur les dynamiques du pouvoir dans la société, et bien que sa théorie ne porte pas directement sur le "consumérisme", elle a des implications importantes pour notre compréhension de ce phénomène. Il a introduit le concept de "capital" sous diverses formes - culturel, social, symbolique et économique. Le capital culturel se réfère aux connaissances et aux compétences qui permettent à une personne de naviguer dans la société ; le capital social est constitué des réseaux et des connexions d'une personne ; le capital symbolique est la reconnaissance et le prestige ; et le capital économique est l'argent et la propriété. Dans son livre « *La Distinction* » (1984), Bourdieu discute de la façon dont ces différentes formes de capital jouent un rôle dans nos choix de consommation. Il suggère que les individus consomment des biens et des services non seulement pour leur valeur d'usage, mais aussi pour leur « valeur de distinction » - c'est-à-dire la façon dont ils peuvent aider à affirmer leur statut social. Les choix de consommation sont ainsi influencés par le désir de distinction et la nécessité de maintenir ou d'améliorer sa position dans le champ social.

Bourdieu explique également que les classes sociales supérieures utilisent le capital culturel et symbolique pour maintenir leur domination. Par exemple, ils peuvent utiliser leur connaissance des arts et de la culture (capital culturel) pour se distinguer des classes inférieures, ou utiliser des biens de luxe (capital symbolique) pour montrer leur statut social supérieur. En appliquant cette théorie au consumérisme, on peut suggérer que le consumérisme est un moyen pour les individus d'accumuler et de montrer leur capital, en particulier leur capital culturel et symbolique. Cela peut expliquer pourquoi les gens sont souvent disposés à dépenser de grandes sommes d'argent pour des biens de luxe ou des expériences exclusives, même si leur valeur d'usage ne justifie pas nécessairement leur coût élevé. Le consumérisme est ainsi lié à la stratification sociale et aux dynamiques de pouvoir.

Dans le contexte des masculinités, le concept de capital peut être interprété de plusieurs façons. Par exemple, le « capital masculin » peut se référer aux attributs et comportements traditionnellement associés à la masculinité, comme la force physique, l'agressivité, la dominance, la compétence technique, et ainsi de suite. Ces attributs sont valorisés dans de nombreuses sociétés, et les hommes qui les possèdent peuvent bénéficier d'un statut social plus élevé. En même temps, les hommes peuvent également accumuler d'autres formes de capital, telles que le capital social par le biais de leurs réseaux de camaraderie, le capital culturel par le biais de leurs connaissances et compétences spécifiques, ou le capital symbolique par le biais de leur réputation et de leur prestige. Dans ce sens, l'identité masculine peut être vue comme un 'champ' de lutte et de négociation, où différents hommes rivalisent pour le capital et la reconnaissance. Par exemple, certains hommes peuvent chercher à affirmer leur masculinité en accumulant du capital économique (par exemple, en gagnant beaucoup d'argent ou en possédant des biens de luxe), tandis que d'autres peuvent chercher à le faire en accumulant du capital social (par exemple, en étant populaires ou respectés parmi leurs pairs).

En outre, la théorie de Bourdieu sur la "distinction" peut également être appliquée à l'étude des masculinités. Les hommes peuvent utiliser leurs choix de consommation pour se distinguer des autres et affirmer leur identité masculine. Par exemple, ils peuvent choisir d'acheter des voitures de sport, des montres de luxe, ou d'autres biens qui sont traditionnellement associés à la masculinité.

« Je viens d'avoir trente ans. Après un démarrage chaotique, j'ai assez bien réussi dans mes études; aujourd'hui, je suis cadre moyen. Analyste-programmeur dans une société de services en informatique, mon salaire net atteint 2,5 fois le SMIC; c'est déjà un joli pouvoir d'achat. Je peux espérer une progression significative au sein même de mon entreprise; à moins que je ne décide, comme beaucoup, d'entrer chez un client. En somme, je peux m'estimer satisfait de mon statut social. » (Houellebecq, 1994 : p.24)

Avec la théorie que la société est structurée autour de champs de pouvoir, où les individus s'engagent dans des 'jeux' pour accumuler du capital culturel, économique et social (Bourdieu, 1984), il est possible de pouvoir examiner le roman dans ce sens. Dans ce contexte, le protagoniste de Houellebecq se trouve marginalisé, non seulement dans le champ de la sexualité, mais aussi dans le champ professionnel, représenté par ses collègues Raphael Tisserand et Bernard. Le protagoniste du roman est profondément aliéné, ce qui reflète la théorie de Bourdieu sur le « champ ». Le protagoniste semble être en conflit constant avec ces champs, luttant pour obtenir du capital dans une société qui valorise des choses qui lui sont inaccessibles, comme la réussite économique et sexuelle. Quant au consumérisme, il est clairement présent dans le roman. Le protagoniste est entouré par une société consumériste, où tout, y compris les relations humaines, est commercialisé. Cela peut être lié à la théorie de Bourdieu sur le capital : dans une société consumériste, tout peut être transformé en capital, ce qui renforce la lutte pour l'accumulation de ce capital. Encore, le déclin des valeurs est un thème central du roman. Houellebecq dépeint une société dans laquelle les valeurs traditionnelles ont été remplacées par le consumérisme et le désir d'accumuler du capital. Ce thème peut être lié à la théorie de Connell sur la masculinité hégémonique : dans une société où la réussite économique est la valeur suprême, la masculinité hégémonique tend à être celle qui permet le mieux d'accumuler du capital, exacerbant ainsi l'aliénation et la lutte des hommes qui ne peuvent pas - ou ne veulent pas - atteindre cette masculinité.

L'utilisation des théories de Connell et Bourdieu peut aider à déconstruire davantage l'identité masculine dans « *l'Extension du domaine de la lutte* ». À travers le prisme de ces théories, il est possible de voir comment le protagoniste est à la fois victime et complice d'une société qui valorise le consumérisme, l'accumulation de capital et une certaine forme de masculinité hégémonique au détriment d'autres valeurs.

4. Communication inter-mâles vs. isolation

La communication inter-mâles entre le protagoniste anonyme, Tisserand et Bernard, s'avère être une source vitale de tension et de conflit dans le roman de Houellebecq. Leurs interactions, teintées d'isolement, d'aliénation et de compétition, offrent un aperçu nuancé de la crise de l'identité masculine à laquelle sont confrontés les hommes modernes dans un monde marqué par des structures de pouvoir hiérarchiques et des modes de consommation capitalistes.

Tisserand, le collègue énervant et égocentrique, incarne la masculinité hégémonique décrite par Connell, utilisant sa position de pouvoir et son charme pour manipuler les autres à son avantage malgré qu'il est extrêmement laid. Il est l'antithèse du protagoniste, toujours à la recherche de nouvelles conquêtes sexuelles et jouissant du statut social que cela lui confère. Les interactions entre le protagoniste et Tisserand sont marquées par une jalousie cachée, une rivalité non exprimée et une animosité latente, qui révèlent le malaise du protagoniste dans une société qui valorise la sexualité agressive et la domination masculine.

« Le problème de Raphaël Tisserand – le fondement de sa personnalité, en fait – c'est qu'il est très laid. Tellement laid que son aspect rebute les femmes, et qu'il ne réussit pas à coucher avec elles. Il essaie pourtant, il essaie de toutes ses forces, mais ça ne marche pas. Simplement, elles ne veulent pas de lui. » (Houellebecq,1994 : p.84)

En utilisant le concept de masculinité hégémonique de Connell, nous pouvons voir que Tisserand aspire à incarner la masculinité hégémonique, malgré son échec répété. Il est désespéré de séduire les femmes et de réussir socialement, et il est profondément perturbé par son incapacité à atteindre ces objectifs. D'autre part, le protagoniste semble avoir abandonné toute aspiration à la masculinité hégémonique. Au lieu de cela, il vit dans un état d'aliénation et de résignation, acceptant son incapacité à s'adapter aux normes de la masculinité. Cela peut également être lié à la théorie de Bourdieu sur les champs. Le protagoniste et Tisserand sont engagés dans le même champ - celui de l'entreprise dans laquelle ils travaillent - mais ils ont des approches radicalement différentes de la lutte pour le capital. Tandis que Tisserand s'efforce d'accumuler du capital social et sexuel, le protagoniste semble avoir abandonné cette lutte. Cela nous donne une vision à double tranchant de la masculinité : d'un côté, l'aspiration désespérée et inassouvie à la masculinité hégémonique (Tisserand) ; de l'autre, la résignation à une masculinité subordonnée et aliénée (le protagoniste). En somme, la relation entre le protagoniste et Tisserand illustre les tensions inhérentes à la construction de la masculinité moderne, telles que définies par les théories de Connell et Bourdieu. Les deux personnages luttent pour naviguer dans un champ social qui valorise une certaine forme de masculinité à laquelle ils ne peuvent pas - ou ne veulent pas - s'adapter.

Bernard, en revanche, représente une figure plus sympathique, mais tout aussi tragique. Malgré une apparence extérieure de succès et de stabilité, Bernard souffre en silence, luttant contre une profonde solitude et une insatisfaction qui minent sa santé mentale. La communication entre le protagoniste et Bernard est superficielle et politiquement correcte, ne dépassant jamais les conventions sociales.

« Pauvre Bernard, dans un sens. Qu'est-ce qu'il peut bien faire de sa vie? Acheter des disques laser à la FNAC? Un type comme lui devrait avoir des enfants; s'il avait des enfants, on pourrait espérer qu'il finisse par sortir quelque chose de ce grouillement de petits Bernards. Mais non, il n'est même pas marié. Fruit sec. » (Houellebecq,1994 : p.30)

Cela démontre le manque de véritable intimité et de soutien émotionnel dans les relations entre hommes, qui peut contribuer à l'isolement et à l'aliénation ressentis par de nombreux hommes. Ici, nous pouvons voir une autre manifestation de la théorie de Bourdieu sur les champs. Bernard et le

protagoniste se trouvent dans le même champ social, mais ils ont des positions très différentes. Bernard a réussi à accumuler du capital - à la fois social et sexuel - tandis que le protagoniste est à la marge, incapable d'accumuler ce capital. En somme, la relation entre le protagoniste et Bernard met en lumière l'échec de la masculinité hégémonique à fournir une satisfaction véritable et durable. Elle montre également comment les hommes peuvent être aliénés et insatisfaits même lorsqu'ils réussissent à atteindre les normes sociétales de la masculinité. Ainsi, tout comme la relation entre le protagoniste et Tisserand, la relation entre le protagoniste et Bernard contribue à la déconstruction de l'identité masculine dans le roman.

Ainsi, à travers la communication inter-mâles entre le protagoniste, Tisserand et Bernard, Houellebecq dépeint un tableau sombre de l'identité masculine moderne. Il révèle comment les normes de masculinité hégémonique et les structures sociales capitalistes peuvent aliéner les hommes, les laissant seuls à lutter contre leurs problèmes émotionnels et sociaux. En fin de compte, cela sert à souligner l'appel du roman à une réévaluation radicale de ce que signifie être un homme dans la société contemporaine et à montrer que la communication entre ces trois hommes est caractérisée par la compétition, la désillusion et l'aliénation. Leur incapacité à communiquer de manière significative souligne l'isolement du protagoniste et montre les limites de l'identité masculine dans une société contemporaine.

L'isolement du protagoniste dans le roman est un thème central du roman et sert à illustrer les idées de l'auteur sur la société moderne et la condition masculine. Le protagoniste, qui n'est jamais nommé, est un informaticien de 30 ans vivant à Paris. Malgré une carrière réussie, il se sent aliéné et déconnecté des autres. Ce sentiment d'isolement n'est pas seulement physique, mais aussi émotionnel et spirituel. Sur le plan physique, le protagoniste est souvent seul. « Plus tard dans la soirée, ma solitude devint douloureusement tangible. » (Houellebecq,1994 : p.15) Il n'a pas de partenaire romantique et a peu d'amis. Ses interactions avec ses collègues sont superficielles et dénuées de véritable intimité. Même lorsqu'il est entouré de gens, comme lors de ses voyages d'affaires, il se sent toujours seul. Sur le plan émotionnel, le protagoniste est incapable de ressentir de la joie ou de l'excitation.

« Cela ne m'intéresse plus; je continue quand même. Et je ne sais même plus où sont les sources; tout, à présent, se ressemble. Le paysage est de plus en plus doux, amical, joyeux; j'en ai mal à la peau. Je suis au centre du gouffre. Je ressens ma peau comme une frontière, et le monde extérieur comme un écrasement. L'impression de séparation est totale; je suis désormais prisonnier en moi-même. Elle n'aura pas lieu, la fusion sublime; le but de la vie est manqué. Il est deux heures de l'après-midi. » (Houellebecq,1994 : p.245)

Il traverse la vie avec une apathie et une indifférence marquées, n'éprouvant que de rares moments de désir ou de dépression. Cette incapacité à ressentir des émotions peut être interprétée comme une forme de défense contre le monde extérieur. Sur le plan spirituel, le protagoniste est désillusionné par la vie. Il rejette les valeurs traditionnelles de la société, comme l'amour, le mariage et la réussite professionnelle, qu'il considère comme vides et sans signification. Cette attitude peut être vue comme une réaction à l'aliénation et à la déshumanisation de la société moderne. En somme, l'isolement du protagoniste sert à illustrer la thèse de Houellebecq sur la condition humaine dans la société contemporaine. Il suggère que la modernité, avec sa valorisation de l'individualisme et du matérialisme, peut conduire à une profonde solitude et à un sentiment de déconnexion. C'est une critique profonde et souvent dérangeante de la culture contemporaine et de ses effets sur l'individu.

5. Violence

L'épisode de tentative de meurtre dans "Extension du domaine de la lutte" de Michel Houellebecq est un moment crucial qui expose l'extrémité des émotions désespérées et de la détresse du protagoniste.

« Ce n'est pas leur beauté, sur ce point je te détrompe; ce n'est pas davantage leur vagin, ni même leur amour; car tout cela disparaît avec la vie. Et tu peux, dès à présent, posséder leur vie. Lance-toi dès ce soir dans la carrière du meurtre; crois-moi, mon ami, c'est la seule chance qu'il te reste. Lorsque tu sentiras ces femmes trembler au bout de ton couteau, et supplier pour leur jeunesse, là tu seras vraiment le maître; là tu les posséderas, corps et âme. Peut-être même pourras-tu, avant leur sacrifice, obtenir d'elles quelques savoureuses gâteries; un couteau, Raphaël, est un allié considérable. » (Houellebecq, 1994 : p.185)

Cet événement se produit quand le protagoniste essaie de persuader Tisserand de tuer un jeune homme après l'avoir vu faire l'amour avec une femme sur la plage. La femme est celle qu'ils avaient rencontrée dans la discothèque où Tisserand a essayé de la séduire. Cet acte de violence impulsive met en relief la profondeur de son isolement émotionnel et de sa déconnection de la société. En fait, cette tentative de meurtre est autant un acte de défi contre le système de hiérarchie sexuelle que Tisserand incarne, qu'un acte de désespoir profond. Le protagoniste, qui a été marginalisé par le 'jeu' sexuel, tente de perturber l'ordre établi de la manière la plus radicale possible. L'épisode sert également à démontrer les extrêmes auxquels peuvent mener l'isolement et la privation sexuelle. C'est une manifestation de l'agressivité retenue du protagoniste, qui a été alimentée par sa frustration, son isolement et sa honte. La violence ici n'est pas simplement physique, mais aussi émotionnelle et symbolique, mettant en évidence l'impact dévastateur de la marginalisation sociale et sexuelle. C'est également un commentaire sur le danger de la masculinité toxique. Dans un effort pour affirmer son pouvoir et contrôler sa frustration, le protagoniste en vient à commettre un acte de violence extrême. Ce faisant, il devient l'incarnation de l'homme isolé et marginalisé poussé à ses limites, un avertissement effrayant de ce qui peut se passer lorsque l'identité masculine est réprimée et déformée par des structures de pouvoir sociales inéquitables.

De plus, cet incident expose le mythe de la masculinité hégémonique. Malgré leurs efforts pour se conformer aux normes de la masculinité, tant le protagoniste que Tisserand sont victimes de cette violence. Cela met en évidence l'idée que la masculinité hégémonique, loin de les protéger, les rend en fait plus vulnérables.

Du point de vue de la théorie de Bourdieu sur le champ, cet incident peut être vu comme une manifestation extrême de la lutte pour le capital. L'agression est une tentative désespérée de la part du protagoniste et de Tisserand d'acquérir du capital - dans ce cas, par la violence. Cependant, cela ne fait qu'accentuer leur aliénation et leur marginalisation.

En conclusion, l'incident de l'agression dans « *Extension du domaine de la lutte* » est un moment clé qui met en lumière l'échec de la masculinité hégémonique et l'aliénation que ressentent les hommes qui ne peuvent pas - ou ne veulent pas - s'adapter à ses normes. En utilisant les théories de Connell et de Bourdieu, nous pouvons comprendre cet incident comme une manifestation de la lutte et de la souffrance que ressentent ces hommes dans une société qui valorise une forme de masculinité qu'ils ne peuvent pas atteindre. Cette tentative de meurtre dans est un puissant révélateur de l'état d'esprit du protagoniste et des problèmes plus larges de la masculinité et de la marginalisation dans la société contemporaine.

6. Conclusion

En conclusion, « *Extension du domaine de la lutte* » de Michel Houellebecq offre une exploration profonde et provocante de l'isolement masculin dans la société contemporaine. Par l'intermédiaire de son protagoniste anonyme, Houellebecq explore les conséquences dévastatrices de la modernité et du consumérisme sur l'identité masculine, s'appuyant sur les théories de Pierre Bourdieu et de R.W. Connell pour déconstruire les normes traditionnelles de la masculinité.

En utilisant les concepts de Bourdieu sur le capital et la distinction, nous pouvons voir comment le protagoniste et ses collègues naviguent dans un champ de lutte où les marqueurs de la réussite masculine sont définis par l'accumulation de biens matériels et de capital social. Ces indicateurs de masculinité sont exacerbés par une société de consommation qui valorise le matérialisme et l'individualisme, ce qui conduit à un isolement accru et à une anxiété sociale.

Parallèlement, les théories de Connell sur les masculinités hégémoniques et subordonnées éclairent la dynamique inter-mâles entre le protagoniste, Raphaël Tisserand et Bernard. Les personnages masculins du roman sont enfermés dans une lutte de pouvoir où l'aliénation, l'isolement et la violence émergent comme des symptômes de la crise de l'identité masculine.

Dans la représentation sans concession de Houellebecq de l'isolement et du désespoir, le roman se fait le miroir des angoisses contemporaines. Cependant, bien que cette représentation sombre de la masculinité puisse être considérée comme une critique de la société moderne, elle a également soulevé des critiques pour sa représentation souvent dégradante des femmes et de la sexualité.

En fin de compte, "Extension du domaine de la lutte" soulève des questions essentielles sur les conséquences de la modernité sur l'identité masculine. C'est un roman qui exige de nous que nous examinions les pressions et les normes sociétales qui façonnent notre conception de la masculinité et les effets dévastateurs qu'elles peuvent avoir sur l'individu. Malgré sa controverse, l'œuvre de Houellebecq reste une contribution incontournable à la discussion sur la masculinité et le genre dans le contexte contemporain.

Bibliographie

- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Harvard University Press.
- Connell, R.W. (1995). *Masculinities*. Polity Press.
- Connell, R.W. & Messerschmidt, J.W. (2005). *Hegemonic masculinity: Rethinking the concept*. *Gender & Society*, 19(6), 829-859.
- Durand, G. (1998). *L'identité masculine dans les œuvres de Michel Houellebecq*. *Études françaises*, 24(3), 45-58.
- Houellebecq, M. (1994). *Extension du domaine de la lutte*. Éditions Maurice Nadeau.
- Kasap, Ö. (2022). *Michel Houellebecq'in Soumission adlı romanı ve "kadın"*. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, IV. Uluslararası Rumeli [Dil , Edebiyat , Çeviri] Sempozyumu Özel Sayısı , 474-482 . DOI: 10.29000/rumelide.1146685
- Lévy, F. (2001). *La représentation de la sexualité dans l'œuvre de Michel Houellebecq*. *Revue de littérature comparée*, 75(3), 315-326.
- Schwartz, B. (2004). *The Paradox of Choice: Why More is Less*. Harper Perennia

39. Şiddet türleri bağlamında Maupassant'ın "Bir Hayat" adlı romanı**Buğra ŞENGEL¹**

APA: Şengel, B. (2023). Şiddet türleri bağlamında Maupassant'ın "Bir Hayat" adlı romanı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 500-508. DOI: 10.29000/rumelide.1331550.

Öz

Kadına yönelik şiddet, erkeklerin yetiştirilme tarzıyla ve erkek olmanın ne demek olduğuna dair onlara sunulan algıyla ilgilidir.

Nikki van der Gaag

Tarihsel açıdan insanlık kadar eskilere dayanan ve günümüz toplumları tarafından sorunsallaştırılan şiddet, aynı zamanda insan hakları ihlallerinden biri olarak görülmektedir. Erkek egemen toplumların içinde cinsiyet rolleri çerçevesinde kısıtlanan, farklı kültürlerden ve toplumlardan kadınlar, eğitim düzeyi ne olursa olsun şiddete maruz kalan birincil grubu oluşturmaktadır. Kadınların XXI. yüzyılda dahi maruz kaldığı ortak sorunların başında gelen kadına yönelik şiddet, sosyal bilimlerde çalışmalar yapan pek çok araştırmacıyı ve akademisyeni bir araya getirerek disiplinlerarası çalışma sahası bulmasıyla da malzemesi insan ve toplum olan edebiyatta işlenen temel ve zamansız konular arasında yer alır. Edebiyatta çalışma konusu olarak kadına yönelik şiddet, daha çok XX. yüzyılda ortaya çıkmış ve feminist hareketlerin artışıyla birlikte gelişim göstermiş olsa da kadınların toplumsal roller açısından kısıtlandığı XIX. yüzyılda da Maupassant gibi bazı Fransız yazarların eserlerinde dikkat çeken bir yer edinmiştir. Genellikle kadın karakterler üzerine kurgulanan öykü ve romanlardan oluşan Maupassant eserleri, özellikle yazarın yaşadığı dönemdeki Fransız toplumunun kadına yüklediği cinsiyet rollerini realist bir bakış açısıyla okuyucuya sunması bağlamında önemlidir. Bu çalışmada; toplumun kadına bakış açısının ve kadına yönelik şiddetin açıkça görüldüğü Maupassant'ın ilk romanı olan *Bir Hayat (Une Vie, L'humble Vérité)*, toplum ve erkeğin kadına uyguladığı şiddet bağlamında tematik analiz yöntemiyle incelenecektir. Roman kahramanı Jeanne'nin maruz kaldığı fiziksel, ekonomik, psikolojik, cinsel ve sözlü vb. farklı şiddet türleri üzerinden toplumun belki de farkında bile olmadan kadına yüklediği roller ve ataerkil sistemin kadın üzerinde kurduğu hakimiyet ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Maupassant, *Bir Hayat*, kadına şiddet, şiddet türleri, toplumsal roller

Maupassant's novel "A Life: The Humble Truth" in the context of violence types**Abstract**

Violence, which is historically as old as humanity and problematized by today's societies, is also seen as one of the violations of human rights. Women from different cultures and societies, who are restricted within the framework of gender roles in male-dominated societies, constitute the primary group exposed to violence regardless of their education level. Violence against women, which is one of the common problems that women were exposed to even in the 21st century, is among the essential and timeless topics covered in literature, whose material is human and society, by bringing together

¹ Arş. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (Ankara, Türkiye), bugra.sengel@hbv.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3093-4683 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 20.06.2023- kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1331550]

many researchers and academicians working in the social sciences and finding interdisciplinary field of study. Although violence against women as a study subject in literature emerged in the 20th century and developed with the increase of feminist movements, it gained a remarkable place in the works of some French auteurs such as Maupassant in the 19th century in which women were restricted in terms of social roles. Maupassant's works, which usually consist of stories and novels based on female characters, are especially important in terms of presenting the gender roles imposed on women by the French society in the period in which the author lived, with a realistic perspective. In this study; Maupassant's first novel, "A Life: The Humble Truth", in which society's perspective on women and violence against them are clearly seen, will be examined with thematic analysis method in the context of society and violence by men against women. Through different types of violence, such as physical, economic, psychological, sexual and verbal, that the protagonist of the novel Jeanne is exposed to, the roles that society imposes on women without even realizing it, and the dominance of the patriarchal system on women will be tried to be revealed.

Keywords: Maupassant, *A Life: The Humble Truth*, violence against women, types of violence, social roles

1. Giriş

Tarih boyunca güçlülerin güçsüzlere uyguladığı şiddet, farklı boyutlara ulaşarak günümüze kadar gelmiş, başta kadınlar ve çocuklar olmak üzere pek çok insan üzerinde hakimiyet kurmak amacıyla kullanılmış ve kullanılmaktadır. Türk diline Arapçadan geçen şiddet kelimesi, Türk Dil Kurumu tarafından; "bir harekettten doğan güç", "karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma", "kaba güç" ve "duygu veya davranışta aşırılık" şeklinde tanımlanmaktadır. Günümüzde fiziksel, psikolojik, sözlü, ya da ekonomik gibi alt türleri olan şiddet, Dünya Sağlık Örgütü tarafından da "kendisine, başkasına, bir gruba veya bir topluma karşı kasti olarak fiziksel baskı veya güç kullanmak, tehdit etmek veya fiile geçirmek, yaralama, ölüm, psikolojik zarar, gelişim bozukluğu veya mahrum bırakmaya neden olmak ya da bu durumların gerçekleşme ihtimalini arttırmak"² şeklinde betimlenmektedir.

Hem tarih boyunca hem de günümüzde geline nokta en çok kadınlara yönelik olan şiddet ile karşı karşıya kalındığı görülmektedir. Dikmen ve Münevver'in yaptığı çalışma sonuçlarına göre kadınların %52 ile 66'sı sözlü şiddete, %15 ile 65'i fiziksel şiddete, %24 ile 55'i psikolojik şiddete, %13 ile 19'u ekonomik şiddete, %6 ile 15'i ise cinsel şiddete maruz kalmaktadır (2020). Hukuk sistemleri tarafından bir insan hakkı ihlali olarak kabul edilen kadına yönelik şiddet (Özkan, 2017), Birleşmiş Milletler tarafından 1993 yılında kabul edilen Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirgesinde de tanımlanmıştır:

"Kadına yönelik şiddet, kamusal ve özel alanda gerçekleşen, kadınların fiziksel, cinsel, duygusal zarar görmesiyle sonuçlanan ya da sonuçlanmasın olası, her türlü cinsiyet temelli şiddet eylemi veya eylemin yapılacağına ilişkin tehdit ya da zorlama ve keyfi olarak özgürlüğün kısıtlanmasıdır."

Kadına yönelik şiddet söz konusu olduğunda fiziksek açıdan daha güçlü olduğu için erkeklerin kadınlar üzerinde baskıcı uygulamalarla kontrol kurmaya çalıştığı ve şiddete yakın olmaları sebebiyle kadınlar üzerinde güç sağladığı görülmektedir (Türkyılmaz, 2018: 67). Dünya üzerinde her yaştan ve her milletten kadının çeşitli boyutlarda maruz kaldığı şiddet; saldırı, yaralama hatta ölüme varan büyüklükleriyle fiziksel, psikolojik ve duygusal zarar ile sonuçlanan psikolojik gibi farklı boyutlarıyla ortaya çıkmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri gibi bazı ülkelerde XVIII. ve XIX. yüzyılda bile

² World report on violence and health: summary. Geneva, World Health Organization, 2002.

erkeklerin eşlerine şiddet uygulaması yasal kabul edilirken XX. yüzyılla birlikte kadınlar üzerinde kurulan hakimiyeti önlemek amacıyla adımların atılması ve yasal düzenlemelerin getirilmesi sonucunda derinlik kazanan kadına yönelik şiddet farklı alt türlere ayrılmaktadır.

2. Şiddet türleri

Tarihten günümüze kadar gelen ve etkisini arttırarak devam eden şiddet, birçok sosyal bilimci tarafından çalışılan bir konu olmasına rağmen tam olarak bir çözüme ulaşamaması nedeniyle problematik olarak kalmayı sürdürmektedir. Dünyada şiddet hakkında çok sayıda çalışma yapılmasına rağmen henüz bir çözüm yolu ya da sonuca varılamaması uzmanları, şiddetin nereden geldiği ve biçimi hakkında düşünmeye zorlamıştır. Şiddetin kaynağını farklı nedenler üstünde toplayan uzmanlardan bazıları şiddetin sebebini içgüdüsel olarak düşünmekte, diğerleri ise şiddetin niteliğini toplumsal olarak kabul etmektedir (Akkaş ve Uyanık, 2016: 32). Şiddetin en yaygın biçimi olan kadına yönelik şiddet de gerçekleştiği uzama, sosyal boyutuna ve biçimine göre fiziksel, ekonomik, psikolojik, cinsel ve sözlü gibi farklı alt dallara ayrılmıştır.

2.1. Fiziksel şiddet

Elyıldırım'ın aktardığına göre fiziksel şiddet kaba güce dayalı şekilde çekmek-itmek, zorla güç kullanmak, yumruk atmak ya da tokatlamak, bir araç kullanarak yaralamak ya da işkence etmek gibi eylemlerden meydana gelmektedir (2018: 49). Fiziksel şiddet zarar görenin vücut bütünlüğünü ihlal etmesi bakımından son derece zararlıdır. Fiziksel kuvvet sonucunda meydana gelen bu şiddet türünde, meydana gelen zarar kişiyi bedeni üzerinde geçici ya da kalıcı hasarlar bırakmakta ve hatta bazen kişinin ölümüne dahi yol açmaktadır (Polat, 2014: 19). Özellikle kadına yönelik olan fiziksel şiddetin failleri, genellikle karşı cinsten ve kişinin yakın temasta bulunduğu eşi, abisi gibi kimselerdir.

2.2. Ekonomik şiddet

Ekonomik şiddet, ekonomik kaynakların ve maddiyatın kadın üzerinde tehdit, kontrol etme, şantaj ya da yaptırım aracı olarak kullanılması şeklinde tanımlanabilir. Kadınlara karşı kullanılan ekonomik şiddet, kişinin toplumsal bağımsızlığını elinden alması ve kadını erkeğe muhtaç etmesi bakımından önemli sonuçları olan bir şiddet türüdür. Ekonomik şiddet uygulayan erkek, kadının kendisini terk etme şansına sahip olmasını engeller ve kadını toplumsal uzakta bir yaşam sürmeye mahkûm eder (Er, 2018: 5). Ekonomik şiddet sadece kadınların iş hayatından uzaklaştırılması şeklinde düşünülmemeli, kadınların zorla çalıştırılması, istihdam sıkıntısı yaşatılması ya da mevcut pozisyonlarından üst pozisyonlara geçmelerinin engellenmesi şeklinde de gerçekleşebilmektedir. Ekonomik şiddet sonucunda kadınlarda fakirlik ortaya çıkmakta ve beraberinde fiziksel şiddet, cinsel şiddet ve özellikle de psikolojik şiddetin boyutu artmaktadır (Gürkan ve Coşar, 2009: 127). Bu bağlamda ağır sonuçlar doğurabilen ekonomik şiddet için beraberinde diğer şiddet türlerini de getirdiği de söylenebilir.

2.3. Psikolojik şiddet

Psikolojik şiddet, uygulanan kişiyi duygusal açıdan sindirmek ve aşağılamak yoluyla ona yaptırım uygulamak ya da cezalandırmak için üzerinde hakimiyet kurarak uygulanan saldırganlık ve istismar biçimi olarak tanımlanabilir. Kadına yönelik psikolojik şiddet, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığı tarafından;

"bağırarak, korkutmak, küfür etmek, tehdit etmek, hakaret etmek, ailesiyle, akrabalarıyla, komşularıyla, arkadaşlarıyla ya da başkalarıyla görüştürmemek, eve kapatmak, küçük düşürmek, çocuklarından uzaklaştırmak, kıskançlık bahanesiyle sürekli kontrol altında tutmak, başka kadınlarla kıyaslamak, kadının nasıl giyineceğini, nereye gideceği, kimlerle görüşeceği konusunda baskı yapmak ve kadının kendini geliştirmesine engel olmak gibi eylemler"³

şeklinde tanımlanmıştır. En sık rastlanan, fark edilmesi ve önlenmesi en zor şiddet türlerinden biri olan psikolojik şiddete kişiler en çok aile içinde, yakın ilişkilerinde ya da iş yerinde maruz kalır. Psikolojik şiddete maruz kalan insanların zihinsel ve duygusal bütünlüğü bozulduğu için kişni sosyal yaşamı ve aile ilişkileri de zarar görmeye başlar. Bu tür şiddete maruz kalan kişilerin duygusal çöküntüye sebep veren hareketleri öğrendiği ve eş-dost seçimi yaparken aynı davranışları gösteren kişileri tercih ettiği bilinmektedir (Çağrı, 2018). Beslenmek bozuklukları ve alkol bağımlılığı gibi bedensel sonuçlara neden olan psikolojik şiddet, depresyon, endişe problemleri ve intihar fikirleri gibi duygusal çöküntülere de sebebiyet vermektedir.

2.4. Cinsel şiddet

Genellikle fiziksel şiddeti de içinde barındıran cinsel şiddet, karşı taraf üzerinde kişinin isteği dışında cinsel baskıda bulunmak ya da her türlü cinsel davranışa zorlamak şeklinde tanımlanabilir. XX. yüzyılla birlikte şiddet suçları kontrol altına alınmaya başlamış ve cinsel şiddetin de tanımı genişletilmiştir. Yeni kapsamlı düzenlemelerle birlikte cinsel şiddet; fiziksel zorlama, vücuda zarar verme ya da kurbanın ruhsal hastalık, zihinsel gerilik ve ilaç etkisi nedeniyle rıza gösterme yetisinin olmadığı durumlarda bulunan girişim şeklinde tanımlanmaktadır (Atman, 2003: 333). Atman'ın yapmış olduğu aynı çalışmada cinsel şiddetin sadece evlilik dışında ya da yabancı kimseler tarafından gerçekleştirilen bir saldırı olmadığı ve eşleri tarafından şiddet gören kadınların %46'sının aynı zamanda cinsel şiddete de maruz kaldığı ortaya çıkarılmıştır (2003: 225). Mor Çatı vakfının aktardığına göre⁴ Türk Ceza Kanunu'nda "cinselliği kontrol etmek, denetlemek, küçük düşürmek, aşağılamak ve cezalandırmak amacıyla kullanılması" da cinsel şiddet tanımı dâhiline alınmıştır.

2.5. Sözlü şiddet

Toplumun her kesiminden ve her yaşta bireyin en çok maruz kaldığı şiddet türü olan sözlü şiddet, hakaret etme, bağırma, yıkıcı eleştirilerde bulunma, sözlü olarak aşağılama, emir verme, alay ve küfür etme şeklindeki eylemlerden oluşmaktadır. Sözlü şiddete, beraberinde psikolojik şiddete de yol açması ve fiziksel şiddet sırasında yaygın olarak kullanılması sebebiyle çok sık rastlanmaktadır. Tüm şiddet türlerinin kültür ve eğitim eksiklikleriyle arttığı bilirse de özellikle sözlü şiddet alt kültürden insanlar arasında çok daha yaygındır. Bununla birlikte hangi dilsel davranışların karşı tarafta şiddet olarak etkide bulunacağı tam bilinmediği için insanların farkında olmadan en çok kullandığı şiddet türü de yine sözlü şiddettir.

3. Maupassant'ın romanında kadına yönelik şiddetin boyutları

Maupassant'ın *Bir Hayat* adlı romanının başkahramanı Jeanne, evliliği içinde yaşadığı sorunlar bağlamında Flaubert'in Emma Bovary'sine benzemektedir. Jeanne hayatını büyüdüğü manastırda geçirmiş, belli bir yaşa kadar toplumdan tamamen izole olarak yaşamış bir karakter olarak okuyucuyla buluşmaktadır. Romanın yazıldığı dönemde kızların manastırlarda eğitim görmesi oldukça normal ve gerekli olarak görülmektedir. Soylu bir aileden gelen Jeanne'in babası Baron, eğitilmiş bir insandır ve

³ T.C Başbakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, "Aile İçi Şiddetle Mücadele Kitabı".

⁴ <https://morcati.org.tr>

kızı için her şeyin en iyisini ister fakat sosyal statüsüne ve eğitimine karşın kızını manastırda insanlardan uzakta yetiştirerek toplumun kadınlara yüklediği rolleri yeniden inşa ettiğinin farkında bile değildir. Bu durum şiddet gören kadınların ve ailelerinin sosyo-ekonomik durumu ne olursa olsun şiddetin ortaya çıkabileceğini göstermekte ve kadına yönelik şiddetin daha çok alt gelir ve kültür seviyesinde gerçekleştiği düşüncesini yıkmaktadır. Manastırdan çıktıktan sonra karakterin sonsuza kadar özgür kaldığı ve çok uzun süredir hayalini kurduğu hayata ve mutluluklara hazır olduğu görülmektedir (Maupassant, 2004: 4). Bu bağlamda karakterin "özgür" kaldığını düşünmesi, Jeanne'in eğitim aldığı bu yerin yalnızca bir okul ya da din merkezi değil aynı zamanda bir hapisane olduğunu da göstermektedir. İnsani olgulardan uzakta büyüme mahkûm edilen Jeanne için şiddet, babasının onun adına karar vermesiyle başlamıştır aslında. Romanın ilk bölümünde insanlardan ve toplumdan uzakta, kitaplarla büyüyen Jeanne'in da tıpkı Flaubert'in Emma'sı gibi hayal dünyasında ve okuduğu kitaplardaki gibi bir erkeğin her an geleceği yanılgısı içinde yaşamaya başladığı görülmektedir.

Henüz adını bile bilmedi bir Kont ile tanıştırılmasının ardından okuduğu kitaplardaki gibi bir hayat bekleyen Jeanne, şiddet dolu hayatına ilk adımını atmış olur. Bir sabah yine kendi fikri bile sorulmadan Kont ile nişanı yapılan karakter, henüz tanımadığı bu adamla evlenmenin sonuçları hakkında hiçbir fikri olmadığı için kabul eder. Babasının Jeanne üzerindeki açıkça görünen tahakkümü fiziksel olmayan bir şiddet olarak yorumlanabilir. Toplumun kadına yüklediği roller ve manastırda okuduğu kitapların etkisiyle sağlıklı düşünemeyen Jeanne'in hayatının kontrolünü eline alamadığı söylenebilir.

Dördüncü bölümde ailesinin de izniyle Kont ile evlenen Jeanne, henüz evlendikleri ilk gece eşi tarafından cinsel şiddete maruz kalır. Yaşadığı şiddetin ne olduğunu bile henüz bilmeyen karakter için bu tecrübe, özellikle psikolojik yıkıcı sonuçlara neden olacaktır. Jeanne'in babasının kızına bu geceden hemen önce "artık tamamen kocana ait olduğunu unutmamalısın" (Maupassant, 2004: 66) demesinden yola çıkarak, toplumun kadına yüklediği roller çerçevesinde bir erkeğin eşine istediği zaman, istediği gibi sahip olabilmesinin normal karşılandığı sonucuna varılmaktadır. Jeanne'in reddetmesine rağmen eşi Julien'in yeni girişimlerde bulunması içinde fiziksel şiddeti de bulunduran cinsel şiddetin boyutlarını gözler önüne sermektedir.

"Ruhunun en derinliklerine kadar umutsuzlukla doluydu. O kadar farklı hayal ettiği bir hazın yanılgısı, yerle bir edilen, parçalanan mutluluk beklentisinin hayal kırıklığı içindeydi: "İşte karısı olmaktan anladığı bu! Yalnızca bu!" (Maupassant, 2004: 72)

Julien'in eşine uyguladığı istismar sadece anlık etkilere neden olmamakta, Jeanne'in zihinsel ve duygusal bütünlüğünü bozması bağlamında psikolojik şiddeti de beraberinde getirerek çok daha büyük ruhsal sıkıntılara yol açmaktadır. Kendisini aşağılanmış hisseden karakter için yaşadığı cinsel şiddetin endişe problemleri, genel bir umutsuzluk ve mutsuzluk hali gibi ciddi sonuçlara neden olduğu görülmektedir.

"Kocasının bu doymak bilmeyen isteği karşısında ruhu da teni de isyan ediyor, o bu istekte hayvansı, küçük düşürücü, aslında pis bir yan görerek aşağılandığını düşünmesine rağmen tiksiniyerek boyun eğiyordu." (Maupassant, 2004: 79)

Julien'in devam eden saldırgan tavırları karşısında kendisini küçük düşmüş hisseden Jeanne'in ne olursa olsun eşine karşı çıkamadığı ve aşağılanma hissine rağmen psikolojik şiddetin merkezinde kaldığının farkında olmadığı görülmektedir. Evlendikleri gün babasının artık tamamen eşine ait olduğunu söylemesi ve okuduğu kitaplardaki kadınların eşlerinin dizinin dibinden ayrılmaması gibi toplumun kadına biçtiği yaşam şekli yüzünden eşine karşı çıkması gerektiği konusunda emin olamayan karakter, bir süre sonra ekonomik şiddetin de mağduru haline gelir.

"Annenin verdiği iki bin frankı harcamadığına göre ver de ben taşıyayım. Benim kemerimde daha güvende olurlar. Üstelik böylece para bozdurmam da gerekmez.... Ne kadar lazım? Sana yüz frank yeter. Sakın çarçur etme! Artık kasamız ortak. Sana yüz frank verdiğime göre seni reddetmiş sayılmam." (Maupassant, 2004: 90-91)

Balayı için annesinin Jeanne'a verdiği iki bin frankı isteyen Julien, eşi üzerinde tam bir hakimiyet kurmak için kadının ekonomik gücünü kontrol altına almak istemektedir. Alışveriş yapmak için eşine verdiği altınları geri isteyen Jeanne, aldığı cevap karşısında şok olur. Jeanne'ı maddi açıında savunmasız bırakan bu hareket, kadının ekonomik bağımsızlığını elinden alarak kendisini Julien'a bağımlı hale getirmek için atılan bir adım olarak yorumlanabilir. Maruz kaldığı ekonomik şiddet, zaten psikolojik yönden sıkıntılar yaşayan Jeanne için yeni ruhsal sorunlara yol açar. Yedinci bölümle birlikte alkol alışkanlığını arttıran ve kart oyunları oynamaya başlayan Julien'ın, egosunu tatmin etmek ve otorite ihtiyacını karşılamak için tüm evin ekonomik kontrolünü eline aldığı görülmektedir.

"Acımasızlığa varan bir pintilikle kimseye bahşiş vermiyor, yiyecek maddeleri gereğinden çok kısıtlıyordu. ... Kocasının cimriliğinin her yeni tezahüründe bir yerine bıçak batırılmış gibi canı yanıyordu." (Maupassant, 2004: 114)

Romanda erkeğin uyguladığı şiddetin sadece kadınla sınırlı kalmayarak tüm çevreye yayıldığı görülmektedir. Ekonomik şiddetin boyutu arttıkça Jeanne için yaşanan psikolojik buhranların da şiddeti artmaktadır. Kadının toplumsal açıdan özerkliğini elinden alan ve erkeğe muhtaç hale getiren ekonomik şiddet, ileride diğer şiddet türlerinin de yaşanacağını habercisi niteliğindedir.

Eşinin kendisine ayrı bir oda istemesinden şüphelenmeyen Jeanne, bir gün hizmetçinin doğum yapmasıyla sarsılır. Uyuyamadığı bir gece kalkıp kızı ararken onu kocasının yatağında bulması kadı için dönüm noktası olur. Eşinin sadakatsizliği sonucu ruhsal bütünlüğü bozulan ve sağlıklı düşünme yetisini kaybeden Jeanne, etrafta koşuşturmaya başlar. Yaşadığı psikolojik şiddet arttıkça bedeni üzerinde fiziksel sonuçlara da neden olur. Kendisini uçurumun kenarında ölümle yüz yüze bulan karakter, son anda kendisini toplayarak hayatını sonlandırmaktan geri durabilir. Fakat hayatını geçirdiği uzam artık bir çeşit acı, iğrenme, nefret ve eziyet uzamına dönüşür. Narsist kişiliğe sahip olan ve Jeanne'ın anne-babasına karşı yaptığı tüm suçları reddeden Julien, dönemin Fransız toplumunun hâkim erkek figürünü temsil etmektedir. Bu erkek figürünün toplum tarafından kabul gördüğü de papazın sözleriyle okuyucuya sunulmaktadır.

"Sakin olun Sayın Baron, aramızda kalsın ama onun da herkesten bir farkı yok. Karısına sadık kalan kaç koca tanırıyorsunuz? Sizin bile geçmişinizde yaramazlıklar yaptığınıza eminim. ... Lanet olsun ki doğrudu. O da yapmıştı, hatta fırsat bulduğu gecelerde yapmaya da devam ediyordu." (Maupassant, 2004: 140)

Jeanne'ın hizmetçi kızla konuşmak ve günah çıkarmak için çağırdığı papazın, büyütülecek bir şey olmadığını söylemesi ve hatta Jeanne'ın babasının bile eşine sadık kalmayarak aynı şiddeti uygulaması toplum tarafından erkeğe ve kadına yüklenen bir rollerin normalleştirilmesi şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca Papaz'ın hizmetçi kadınlar için "doğum yapmadan evlenmez bunlar" şeklinde yorumda bulunması erkeğin egemen olduğu bir dünyada kadına olan küçümseyici ve aşağılayıcı bakış açısını gözler önüne sermekte ve kadına yönelik şiddetin sadece bireye değil tüm kadınlara yönlendirilmiş halini temsil etmektedir.

Anlatının dokuzuncu bölümüyle birlikte çocuğunun doğumundan sonra eşinin sebep olduğu psikolojik boşluk yüzünden oğluna bağlanan Jeanne, hayatlarına yeni giren arkadaşları Vrilette Şatosu Kont'u ve Kontes'i ile keyifli vakit geçirmeye başladığı görülmektedir. Duygusal ve psikolojik açıdan sabit ve

sağlıklı hayat sürmekte zorlanan karakter, eşine karşı hiçbir duygu hissetmemesinin verdiği umursamazlıkla birlikte bir kez daha ihanete ve aldatmaya maruz kalıyor.

"Julien'ı hiç düşünmüyordu, onunla ilgili hiçbir şeye şaşırıyordu artık ama kentesin arkadaşının çifte ihaneti onda isyan duygusu yaratıyordu. O halde hayatta herkes vefasız, herkes yalancı ve haindi." (Maupassant, 2004: 172)

Eşinden gelen her türlü ihanet girişimine ve şiddete alışmış olan Jeanne'in, bu sefer de kadının kadına yaptığı şiddetle sarsıldığı ve bu ihanet sonucunda hayata olan inancının tamamen yok olduğu söylenebilir. Aynı bölümde annesinin vefatıyla sarsılan karakterin, babasının da annesi tarafından aldatıldığını öğrenmesi bir dönüm noktası niteliğindedir.

Annesinin ölümünden sonra oğlunun hastalığı, zaten duygusal açıdan zayıf olan Jeanne için endişeli düşüncelerini ağırlaştırır. Çözümü yeni bir çocuğa sahip olmakta bulan karakter, papaz yardımıyla bu isteğine ulaşır ve kendisini dine adar. Çevresindeki insanlardan bulamadığı gerçeği ve huzuru dini tesellilerde arayan karakter, bu sefer de din adamlarının psikolojik şiddetine maruz kalır. Önce günah çıkarma odasında kendisini küçük düşürülmüş hisseder, sonra ise kocasının yasak bir ilişki yaşadığını öğrenen papaz tüm suçu Jeanne'in üzerine yıkar ve ona psikolojik şiddet uygular.

"Bu iğrençliğe izin vermemek için gereken her şeyi yapın. ... Korkaklıktan kabul ediyorsunuz, siz tanrının merhametine layık değilsiniz. ... utanç ve günah içinde yaşamaya devam edin." (Maupassant, 2004: 209)

Duygusal boşluk yaşadığı için dine yönelen Jeanne için kilise tarafından da psikolojik şiddete maruz kalması derin sonuçlara neden olur. Duygusal ve zihinsel bütünlüğü tamamen bozulan kadın -üstelik hamileyken-, akıl sağlığını da kaybetmeye başlayacaktır.

Julien ile Kontes'in yasak ilişkilerini öğrenen Kont, karısının olmadığı bir gün onları aramaya koyulur ve dağın başında bir karavanın içinde olduklarını fark eder. Elinde bıçakla vahşi halde eşini arayan Kont, bir kaza sonucu karavanı uçurumdan aşağı sürükler ve Julien ile eşinin ölümüyle sonuçlanan bir kazaya neden olur. İnsan bedenine ve ruhuna saygısızlığın en son derecesi ve fiziksel şiddet olan cinayetle sonuçlanan bu olay Jeanne için daha ağır sonuçlara neden olur. Eşinin cenazesinde kızını ölü olarak dünyaya getirir. Hayata tutunabilmek için tek ümidi olan bebeğini kaybettikten sonra Jeanne, sınır krizlerinden kurtulamaz, en ufak gürültüden dahi rahatsız olur ve ufak nedenlerle bilinç kaybı yaşar halde okuyucuya sunulur (Maupassant, 2004: 221). Evlendiği günden bu yana maruz kaldığı acı, üzüntü ve ağır psikolojik sonuçları olan şiddetin, Jeanne'da geri dönülemez duygusal hasara sebep olduğu ve zihinsel bütünlüğünü tamamen bozduğu görülmektedir. Eşinin yokluğunda oğlu büyür ve evden uzakta, yalnız kadınlarla birlikte olan ve annesini maddi açıdan sürekli sömüren bir delikanlıya dönüşür. Hayatla tek bağı oğlu olan Jeanne, elindeki tüm geliri oğluna aktarmaktadır. Sonunda malikanesini kaybeder ve hizmetçisiyle birlikte küçük bir eve yerleşir. Hayatı boyunca maruz kaldığı şiddet, yaşadığı acılar ve psikolojik bozukluklar onu geçmişte, hayal dünyasında yaşayan, zihinsel bütünlüğü bozulmuş ve yalnız bir insana dönüştürür.

"... sabit fikirler içini kemiriyor, anlamsız kaygılarla kıvrıyor, en küçük bir olay hata kafasında olağanüstü bir öneme bürünüyor. ... her şeyi karıştırıyor, başka sözcüklere dönüyor, delirecek gibi oluyor. ... yalnızlara özgü her türlü tuhaflığı gösteriyordu." (Maupassant, 2004: 278-289)

Oğlunun bir kızı olduğunu öğrenene kadar hem fiziksel görünüşü hem de duygusal ve zihinsel durumu açısından sefalet içinde yaşayan Jeanne, torununu kucağına aldıktan sonra hayata umutla bakmaya başlar. Çünkü ataerkil toplumun kadına yüklediği çocuk sahibi olmak gibi görevler tekrar inşa

ediliyordur. Kahramanın başına gelen olaylar sadece kendi hayata bakışının değil, aynı zamanda kadını manipüle ederek erkeğe ve eve bağımlı eden, yalnızca çocuk bakımı ve ev işleri gibi konulardan sorumlu kılarak hayattaki iradesini elinden alan ve sistemin köleleşmiş bir parçası haline getiren cinsiyetçi toplumsal rol paylaşımının bir sonucudur.

4. Sonuç

Maupassant *Bir Hayat* adlı romanını; kadına yönelik şiddetin yalnızca bir kişiyle sınırlı kalmadığı, üç farklı kadının aynı anda erkek şiddetine maruz kaldığı bir kurgu üzerine yazmıştır. Romanın, erkeklerin aile birliğine sadık kalmamasının normal olduğu ve kadınların bu şiddete direnmemesi gerektiğine inanılan bir toplumu betimlediği görülmektedir. Erkeklerin kadınlardan çok daha fazla toplumsal role sahip olduğu bir dünyada kadınların tek görevi evlenip çocuk sahibi olmak olarak betimlenmektedir. Toplumsal alanlarda etkinliği kısıtlanan kadını temsil eden Jeanne karakterinin, cinsiyetçi toplumsal roller gereği kendisini sadece ev içine ve eşi ile çocuklarına adadığı görülmektedir. Tek alanı ev ve aile olan kadın için hayattaki tek başarı da bu sistemin doğru, düzgün ve mutlu ilerlemesidir. Kadını özellikle ekonomik açıdan saldırıya ve şiddete açık hale getiren bu düşünce sistemi, kadınları düşük öz saygıya sahip olmaya ve psikolojik açıdan zayıf hissettirmeye neden olmaktadır. Erkeğin kadın üzerinde kurduğu şiddet ve hakimiyet arttıkça kadın erkeğe bağımlı hale gelmekte, baskılara boyun eğmeye zorunda kalmaktadır. Ataerkil düzenin kadınlar üzerinde kurduğu bu hakimiyet, kadınların hayatları boyunca psikolojik şiddete maruz kalmasına neden olmaktadır. Ekonomik, sosyal ve siyasi alanlardan kadınları uzaklaştıran bu bakış açısı, kadınlara ekonomik başta olmak üzere sözlü ve psikolojik şiddet de uygulamaktadır.

Bir Hayat adlı roman, kadının maruz kaldığı şiddeti ve toplum tarafından kendisine biçilen cinsiyetçi rollerin kadın üzerindeki etkisini ve sonuçlarını ayrıntılarıyla gözler önüne serer ve günümüzde bile bir sorun olarak karşılansın kadına şiddete ve kadının toplumdaki yerine dikkat çekerek konu üzerinde hassasiyet geliştirilmesini amaçlar. Sonuç olarak en küçük toplumsal birim olan aileden başlayarak okul, iş yeri gibi daha büyük kurumlara kadar toplum içinde her alanda kadınların erkekler tarafından şiddete maruz kalmasının nedeni toplumsal yaşamı cinsiyete bağlı rollere göre ayıran ataerkil kültür olarak belirlenmiştir. Kadın ve erkek cinsiyetlerini kimlik oluşumu ve davranışlarının biçimi, erkek egemen bir toplumsal sistemin ortaya koyduğu normlar neticesinde kurulduğu sonucuna varılmıştır. Ataerkil sistemin kadınlar üzerinde hâkimiyet kuracak şekilde düzenlenmesinin ve kadınlar üzerinde şiddete sıkça başvurulmasının nedeni, kadınların yönetilmesi kolay, sisteme ve erkeğe bağımlı bireyler olarak kalmasının istenmesidir.

Kaynakça

- Akkaş, İ. ve Uyanık, Z. (2016). "Kadına Yönelik Şiddet". Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi. 6 (1): 32-42.
- Atman, Ü. Cihan (2003). "Kadına yönelik Şiddet: Cinsel Taciz". Kadına Yönelik Şiddet ve Hekimlik Sempozyumu. 12 (9): 333-335.
- Dikmen, H. Alan ve Münevver, G. İlknur (2020). "The relationship between domestic violence and the attitudes of women towards honor, gender roles, and wife-beating in Turkey". Archives of Psychiatric Nursing. 34 (5): 421-426.
- Çağrı, Kan (2018). "Kadına Yönelik Aile içi Psikolojik Şiddet ve Toplumsal Hukuki Kodları". Samsun Valiliği: Aile Eksenli Şiddetten Sosyal Travmalara.
- Elyıldırım, Sema (2018). "Piruze, Şam'da Bir Türk Gelin Adlı Romanda Kadına Şiddet'in Yansımaları" *Edebiyatta Kadın ve Şiddet*, ed. Prof. Dr. Aytan ER. (Bilgin Kültür Sanat) s: 47-63.

- Er, Ayten (2018). "Bir çocuğun gözünden aile içi şiddet: Herve Mestro'dan Touche pas à ma mère (Anneme Dokunma)". *Edebiyatta Kadın ve Şiddet*, ed. Prof. Dr. Ayten ER. (Bilgin Kültür Sanat) s: 1-13.
- Gürkan, Ö. Can ve Coşar Fatma (2009). "Ekonomik Şiddetin Kadın Yaşamına Etkileri". Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanat Dergisi, s, 124-128.
- Maupassant (2004). "Bir Hayat" (Çev. Birzel Uzma). İstanbul: Oğlak Yayınları
- Özkan, Gizem (2017). "Kadına Yönelik Şiddet- Aile içi Şiddet ve Konuya İlişkin Uluslararası Metinler Üzerine bir İnceleme". Hacettepe HFD, 7(1), 5.
- Polat, Oğuz (2016). "Şiddet". Klinik Adli Tıp. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 22(1): 15-34.
- Türkyılmaz, Ümran (2018). "Maya Angelou'nun I know Why The Caged Bird Sings (Kafesteki kuş neden şakır, bilirim) Adlı Yapıtında Şiddet Sarmalında Kadın ve Bedeni". *Edebiyatta Kadın ve Şiddet*, ed. Prof. Dr. Ayten ER. (Bilgin Kültür Sanat) s: 65-81.

40. A Comparative Analysis of the Characters Heathcliff and Edgar Linton through Reaction Formation Mechanism

Raşit ÇOLAK¹

Gülcan DUMLUPINAR²

APA: Çolak, R. & Dumlupınar, G. (2023). A Comparative Analysis of the Characters Heathcliff and Edgar Linton through Reaction Formation Mechanism. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 509-514. DOI: 10.29000/rumelide.1330563.

Abstract

Many authors including Anna Freud have studied Defense Mechanisms, brought up by Sigmund Freud, and many papers have been written on them. There are approximately 30 defense mechanisms. One of the most notable one is Reaction Formation. This mechanism conveys some other structures such as repression and denial. Defense mechanisms, which can be considered an indispensable part of human structure, can also be seen in the characters in many literary works. These characters, which also carry parts of the authors themselves, are literally reflections of the readers. In particular, it is possible to observe intense personality disorders and defense mechanisms in the characters of Emily Bronte, who is claimed to have had some psychological problems. *Wuthering Heights*, Bronte's first and only novel, is a kind of bridge between psychology and literature because of its characters. Heathcliff and Edgar Linton, the characters of gothic novel, are vivid examples of the Reaction Formation mechanism. This study aims to compare the characters, Heathcliff and Edgar Linton, and to reveal the effects of the mechanism on mentioned individuals. An introductory information about defense mechanisms was given, then Reaction formation was examined in detail, and the points of reconciliation with the characters of Heathcliff and Edgar Linton were discussed. As a result of the comparisons, it was determined that it emerged in both characters in different ways.

Keywords: Defense Mechanisms, Reaction Formation, *Wuthering Heights*, Heathcliff, Edgar Linton

Tersine Çevirme Mekanizması Üzerinden Heathcliff ve Edgar Linton Karakterlerinin Karşılaştırma Analizi

Öz

Sigmund Freud tarafından ortaya atılan Savunma mekanizmaları, yıllar içerisinde kızı Anna Freud da dâhil olmak üzere birçok kişi tarafından çalışılmış ve üzerine birçok makale yazılmıştır. 30 civarında savunma mekanizması bulunmaktadır. Bunlar arasında en çok göze çarpanlardan biri ise Tersine Çevirme (Reaksiyon-Formasyon) mekanizmasıdır. Bu yapı kendi içerisinde bastırma ya da yok sayma gibi farklı mekanizmaları da taşır. İnsan yapısının vazgeçilmez bir parçası olarak değerlendirilebilen savunma mekanizmaları birçok edebi eserdeki karakterlerde de görülebilmektedir. Yazarların kendi kişilik özelliklerinden de parçalar taşıyan bu karakterler, adeta

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, İngiliz Dili ve Edebiyatı ABD (Uşak, Türkiye), rasit.colak@windowslive.com, ORCID ID: 0000-0001-5119-1634 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 21.06.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330563]

² YL Öğrencisi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İngiliz Dili Eğitimi (Nevşehir, Türkiye), gulcandumlupinari@gmail.com, ORCID ID: 0009-0003-0566-3997

okuyucuların da yansımalarıdır. Özellikle, bazı psikolojik problemlere sahip olduğu iddia edilen yazar Emily Bronte'nin karakterlerinde yoğun kişilik bozuklukları ve savunma mekanizmaları görmek mümkündür. Bronte'nin genç yaşlarında yazdığı ilk ve tek romanı *Uğultulu Tepeler* barındırdığı karakterlerden dolayı adeta psikoloji ile edebiyatın buluşma noktasını oluşturmaktadır. Gotik tarzdaki bu çarpıcı romanın karakterleri olan Heathcliff, ve Edgar Linton ise Tersine Çevirme mekanizmasının canlı birer örneğidir. Bu çalışmanın amacı Heathcliff ile Edgar Linton karakterini karşılaştırarak bu mekanizmanın bireyde gösterdiği etkileri ortaya koymaktır. Savunma mekanizmalarına bir giriş yapılmış, daha sonra Tersine Çevirme mekanizması detaylıca incelenmiş ve Heathcliff ile Edgar Linton üzerinden karakterleri ile bağdaştığı noktalar ele alınmıştır. Karşılaştırmalar sonucunda her iki karakterde de farklı yollarla ortaya çıktığı saptanmıştır.

Anahtar kelimeler: Savunma Mekanizmaları, Tersine Çevirme, *Uğultulu Tepeler*, Heathcliff, Edgar Linton

Introduction

Defense Mechanisms, suggested by Sigmund Freud, are used by all people unconsciously to protect themselves from anxiety, conflict. Defense Mechanisms are defined as "Behaviors that people use to separate themselves from unpleasant events, actions, or thoughts. The idea of it comes from psychoanalytic theory, a psychological perspective of personality that sees personality as the interaction between three components: id, ego, and super-ego. These psychological strategies may help people put distance between themselves and threats or unwanted feelings, such as guilt or shame." (Holland, 2022). Around 30 defense mechanisms are listed (Di Guiseppe & Perry, 2021). One of the most remarkable mechanisms among these is the Reaction Formation Mechanism. Reaction Formation (RF), a protective process, replaces an egodystonic or threatening idea or feeling with its exact opposite (Perry, 1990). Defense Mechanisms are seen as a normal and common part of all individuals' developments (Minges, Starrs & Perry, 2017). Research on defense mechanisms is important because it reflects human nature. On the other hand, literary works and fictional characters are the reflections of people as well, thus it would be logical to investigate the defense mechanisms through them. In this study, Heathcliff and Edgar Linton, from *Wuthering Heights*, will be discussed and compared. *Wuthering Heights*, Emily Bronte's one and only novel and often referred to as the best romance novel ever by many, has been the focus of many studies in terms of its characters, however, completely opposite impulses underlying the behavior of these two characters have not been touched or compared. In some studies, the character of Heathcliff was discussed from various perspectives. They saw Heathcliff as an Irish, Black, an even Roman (Joffe, 2023). In *Wuthering Heights*, Heathcliff's childhood is full of neglect, and losings. Mrs. Earnshaw, Hindley Earnshaw, and neighbours constantly refer to him in bad words, such as "gypsy brat", "dog," and a "naughty, swearing boy" (Blosenski, 2023). Mr. Earnshaw's act of saving Heathcliff from the streets of Liverpool initially appears to be fine. Nevertheless, it turned into a family tragedy. Mr Earnshaw's protective attitude toward Heathcliff really made particularly Mr. Earnshaw's descended, Hindley angry (Peter, 2019). Heathcliff grew up as hated by everyone but Mr. Earnshaw and Catherine. Therefore, it can be said that he grew up with a hunger for love and a need to be cared. However, due to RF mechanism, he reflected his inner will of love as a complete lack of love to other people. On the other hand, Edgar Linton is a high-society, esteemed and cultivated gentle man. He is actually seen as the weakest figure between the love triangle of Heathcliff, Catherine and himself (Tytler, 2017) The reason why people may have negative opinions about Edgar is because of his bias against Heathcliff due to his family and the social superiority to other two main characters (Tytler, 2017). Edgar, who has been loved and respected throughout his life, reflects his wild feelings out as calmness, with the same defense

mechanism. Nevertheless, the dark motives in him are visible, especially in the punch he threw at Heathcliff. Namely, these two characters have opposite behaviours to their inner impulses, but how they do it and the comparison about it is really important to be investigated.

Method and Findings

Defense mechanisms (DMs) are unconscious reactions to diverse things including disturbing thoughts and behaviours (Panfil et al., 2020). Disturbing thoughts and behaviours are thought to be in contrast with a person's moral values. When a person has contrast motives with moral values, self-esteem can be damaged because of the superego. Namely, DMs are basically used to preserve the self-esteem (Fenichel, 1945). The ego is in the charge of them (Perrotta, 2019). Having DMs is normal, moreover healthy, until a certain point. They could be viewed as disorder when they damage someone's mental health or social functioning (Walker & McCabe, 2021). When it happens, clinicians apply psychodynamic therapy. With the therapy, patients are expected to recognize their unconscious processes. Patients to relieve internal conflicts occurring between id and superego frequently use these processes. DMs were introduced firstly in the 19th century by Sigmund Freud in the paper of "The Neuro-Psychoses of Defence" (The Editors of Encyclopaedia Britannica, 1998c). In the 20th century, Anna Freud, Sigmund Freud's daughter, provided a more explicit definition and analysis of the basic DMs (Bailey, 2022). The basic DMs include RF, displacement, splitting, isolation, denial, etc. Sigmund Freud first suggested RF as an ego DM. Then, Anna Freud, known as constructor of child psychoanalysis, developed the term with the book "The Ego and the Mechanism of Defense". She made a big contribution to ego psychology (Noor, 2023).

RF is basically a kind of defense mechanism used by people to ease anxiety caused by an inside desire, belief, attitude, etc. (Regueira, 2011). When a person feels an egodystonic thing, they behave exactly in the opposite way due to RF. There are seven different categories of DMs conveying psychotic, action, major image-distorting, disavowal and autistic-fantasy, minor image-distorting, neurotic, hysterical, obsessional, and high adaptive ones (Minges, Starrs & Perry, 2017, Perry, 2014). RF is in the neurotic category. The neurotic mechanisms regulate the inner desire instead of vanishing it (Minges, Starrs & Perry, 2017). The main point of RF is to be "acceptable" and "forced to". While all the defense mechanisms do not have robust evidence, RF is held up by several researches. For instance, in 1998, Baumeister, Dale and Sommer found that people behaved just as Freud alleged (Vinney, 2022).

Wuthering Heights by Emily Bronte can be considered as one of the best sample novels in which RF is clearly observed on the main protagonists. She is considered one of the greatest writers and poets of all time. She left behind many poems and her only novel, Wuthering Heights, as a masterpiece of her 30-year life. She never fell in love. Her sister, Anna Bronte, was her priority in her life (The History Press, n.d.). However, Wuthering Heights tells a stormy love containing hate and violence, besides pure feelings. The owner of the pure feelings is Edgar Linton, and the owner of the hate is Heathcliff. Edgar Linton descended from a noble family. He is always respected man, and known for his gentle nature.

Heathcliff, on the other hand, lives with the Earnshaw family as an orphan. He is an aggressive, disrespectful, and hateful man. He is sentenced to servanthood by Hindley, after Mr. Earnshaw's death. What Edgar Linton and Heathcliff have in common is their love for Catherine. Nevertheless, their behavior and attitudes are very different from each other. Heathcliff is full of anger for everyone. He is quite cruel to his wife and son. He is deprived of almost all humanly feelings. Nevertheless, Linton is lovely and understanding to Catherine, and a wonderful father to his daughter. People might think that Edgar is a very good person, so he has very good instincts. Moreover, Heathcliff is really a bad person,

so he has bad motives inside. Indeed, it is not same as it is seen. These two people develop RF, actually, Edgar has the bad instincts, and Heathcliff has the good ones. Heathcliff is hungry for love, while Linton has wild impulses. Because of the way that they are raised, Linton suppresses his inside wild feelings and shows himself as an earnest man, while Heathcliff is scared of love. By this way, he shows himself as a hateful man. For instance, in chapter 8, page 102, Catherine slaps Edgar but he stays calm and polite due to RF (Brontë, 2022).

Moreover, Heathcliff marries Edgar's sister in order to get revenge on Catherine and Edgar. Edgar notices that it is for revenge though he does not try enough to stop it. After Isabella's dies, Heathcliff takes his son Linton with him. Although Edgar promises Isabella to look after Linton, he knows that Heathcliff will torture Linton; he does not stop it either. These reactions are not normal because he can at least resist so that neither event would happen. Edgar always remains silent even though he knows that he was hurt and suffered injustice. Heathcliff saves baby Hareton's life, but later he regrets to have done it. Because he missed the opportunity to take revenge on Hindley. It is an extreme feeling. If a person feels sad since a child is alive, it is clear that it is a psychological problem. In addition, he raises Hareton like a monster; Hareton exactly does not know how to live as a normal human being. Then, Heathcliff takes over all the property from Hareton that he inherited from Earnshaw family.

However, sometimes, they cannot help themselves and show their real impulses. For instance, Edgar bullies Heathcliff when they are child. He humiliates Heathcliff. Once, he slaps Heathcliff very hardly and never regrets it. This is an unexpected act for such a patient and soft person.

Heathcliff loves Catherine so much. When he learns that Catherine and Edgar will get married, he becomes a living dead, and accepts Catherine as his killer. Catherine was deadly ill when he confessed that. He said, "I am in love with my murderer". "How do I live without my soul?" (Uğultulu Tepeler, 2022). Because he regards Catherine as his soul. In fact, Heathcliff wants to show love towards all people who love him. Even though Ellen Dean, the nanny, does not like Heathcliff after he grows up and they have many conflicts. Heathcliff is never so cruel to her because of the affection she shows him as a child. Throughout the book, Heathcliff is described as a hateful character; on the other hand, Edgar is portrayed as a really kind person. Heathcliff behaves as if he did not have any sign of love, and Edgar reacts as if he did not have any hate. Because people expect them to behave in this way, and they want to be accepted by them. It is the only way for them to be respected, so they act under the compulsion of an unconscious system, RF.

Conclusion

It is clear that Heathcliff and Edgar Linton develop RF. Edgar's family is aristocrat, and they expect him to be well behaved and respectful. He always pretends to be gentle; tolerant in fact he is not. He acts in accordance with their expectations and suppresses his wild impulses. He is a good, understanding, caring husband to Catherine and a great father to his daughter, and he is lovely to everyone as well. Heathcliff, on the other hand, is an orphan, almost everyone hates him and they expect him to be a wicked person. He also acts in accordance with people's expectations, and regulates his soft impulses. He tortures his wife and his son psychologically and physically, and he is full of hate for everyone.

Consequently, it seems that Reaction Formation is one of the most frequently used defense mechanisms along with suppression, displacement and denial. In addition, it is one of the most useful ways of protecting self-esteem, because it regulates bad thoughts to make them acceptable by the society.

Reaction Formation and other Defense Mechanisms are mostly seen in real life. However, they may be in the centre of further studies. The characters of movies, series and theatre plays can be studied, as well as characters of literary works. It can be said that DMs will be the fundamental way of understanding each other as human beings and any kind of art.

References

- Bailey, R. (2022, May 29). *Defense Mechanisms*. StatPearls - NCBI Bookshelf. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK559106/>
- Blosenski, B. L. (n.d.). *Adverse Childhood Experiences and Identity Achievement in the Lives of Pip and Heathcliff*. Pillars at Taylor University. <https://pillars.taylor.edu/english-student/23/>
- Brontë, E. (2022). *Uğultulu Tepeler* (A. Bulut, Ed.; H. Ünlü Haktanır, Trans.). Koridor Yayıncılık.
- Di Giuseppe, M., & Perry, J. N. (2021). The Hierarchy of Defense Mechanisms: Assessing Defensive Functioning With the Defense Mechanisms Rating Scales Q-Sort. *Frontiers in Psychology*, 12. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.718440>
- Fenichel, O. (1945). *The psychoanalytic theory of neurosis*. W W Norton & Co.
- Holland, K. (2022, June 21). *10 Defense Mechanisms: What Are They and How They Help Us Cope*. Healthline. <https://www.healthline.com/health/mental-health/defense-mechanisms>
<https://doi.org/10.1093/english/efn007>
- Joffe, S. L. (2023b). Reconsidering Heathcliff in Emily Brontë's *Wuthering Heights*. *Bronte Studies*, 1–13. <https://doi.org/10.1080/14748932.2023.2182733>
- Leung, W. (2008). Re-reading Edgar Linton and *Wuthering Heights*. English.
- Minges, M.V., Starrs, C.J., Perry, J.C. (2017). Reaction Formation (Defense Mechanism). In: Zeigler-Hill, V., Shackelford, T. (eds) *Encyclopedia of Personality and Individual Differences*. Springer, Cham.
- Noor, I. (2023). Anna Freud Biography and Contributions to Psychology. *Simply Psychology*. <https://www.simplypsychology.org/anna-freud.html>
- Panfil, A., Frandes, M., Nireştean, A., Hurmuz, M., Lungeanu, D., Cristanovici, M., Lemeti, L., Isac, A., Papava, I., & Bredicean, C. (2020). Interrelation between defensive mechanisms and coping strategies in psychiatry trainees in Romania: a multicenter study. *Annals of General Psychiatry*, 19(1). <https://doi.org/10.1186/s12991-020-00307-1>
- Perrotta, G. (2019) The Reality Plan and the Subjective Construction of One's Perception: The Strategic Theoretical Model among Sensations, Perceptions, Defence Mechanisms, Needs, Personal Constructs, Beliefs System, Social Influences and Systematic Errors. *J Clinical Research and Reports* 1:1-9
- Perry, J. C. (1990). *Defense mechanism rating scales*. Boston: The Cambridge Hospital.
- Perry, J. C. (2014). Anomalies and specific functions in the clinical identification of defense mechanisms. *Journal of Clinical Psychology*, 70(5), 406–418.
- Peter, A. B. (2019). The Complexity of Characterization in Emily Brontë's *Wuthering Heights*: Focus on Heathcliff and Catherine Earnshaw. *Shanlax International Journal of English*. <https://doi.org/10.34293/english.v8i1.1331>
- Regueira, K. (2011). Reaction Formation. In *Springer eBooks* (p. 1217). https://doi.org/10.1007/978-0-387-79061-9_2342
- The Editors of Encyclopaedia Britannica. (1998). *Defense mechanism | Definition, Examples, & Facts*. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/defense-mechanism>

The History Press | 10 things you didn't know about Emily Brontë.

(n.d.). <https://www.thehistorypress.co.uk/articles/10-things-you-didn-t-know-about-emily-bront%C3%AB/>

The History Press | 10 things you didn't know about Emily Brontë.

(n.d.). <https://www.thehistorypress.co.uk/articles/10-things-you-didn-t-know-about-emily-bront%C3%AB/>

Tytler, G. (2017). *The Presentation of the Second Catherine in Wuthering*

Heights. <https://www.semanticscholar.org/paper/The-Presentation-of-the-Second-Catherine-in-Heights-Tytler/cf9d5f7cb36af3dd44f343a33b192ad7a19e754e>

Vinney, C., PhD. (2022). What Is Reaction Formation? *Verywell*

Mind. <https://www.verywellmind.com/reaction-formation-is-5190404>

Walker, G. C., & McCabe, T. (2021). Psychological defence mechanisms during the COVID-19 pandemic: A case series. *European Journal of Psychiatry*, 35(1), 41–

45. <https://doi.org/10.1016/j.ejpsy.2020.10.005>

Adres

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

41. EFL learners' willingness to communicate in speaking activities in online and face-to-face English lessons in Turkish context

Melike BOZCA¹

Didem KOBAN KOÇ²

APA: Bozca, M. & Koban Koç, D. (2023). EFL Learners' Willingness to Communicate in Speaking Activities in Online and Face-to-face English Lessons in Turkish Context. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 515-529. DOI: 10.29000/rumelide.1330568.

Abstract

The purpose of this study is to explore the participants' general willingness to communicate (WTC) levels in communicative pair or small group activities in English lessons which were taught via different mediums like face-to-face or online (during the COVID-19 pandemic). Although the concept of WTC has attracted much attention in the field of language teaching abroad, studies investigating L2 WTC in Turkish EFL context are still scarce. In order to address the aim of the study, a quantitative research method was adopted in the study. The quantitative data were gathered from the participants through a questionnaire (WTC in English scale, by Peng & Woodrow, 2010). The participants were 88 Turkish students who were learning English as a foreign language at the School of Foreign Languages of Izmir Institute of Technology, Izmir, Turkey. The results showed that all the participants had a moderate level of WTC in English. Additionally, regarding the scale items, learners were found to be the most willing to ask peers in English the meaning of an English word (item 7) ($M=4.33$, $SD=1.566$) and the least willing to do a role-play (standing in front of the class in face-to-face education or in a way that everyone can hear/see in online education) in English (e.g., ordering food in a restaurant) (item 1) ($M=3.25$, $SD=1.518$). Finally, the study provides several recommendations for researchers, institutions and language teachers.

Keywords: English as a foreign language, willingness to communicate, communicative activities, speaking, face-to-face education, online education

Yabancı dil olarak İngilizce öğrenen öğrencilerin Türkçe bağlamında çevrimiçi ve yüz yüze İngilizce derslerindeki konuşma etkinliklerinde iletişim kurma istekliliği

Öz

Bu çalışmanın amacı, yüz yüze veya (COVID-19 salgını sırasında) çevrimiçi gibi farklı ortamlar aracılığıyla işlenen İngilizce derslerinde iletişimsel ikili veya küçük grup etkinliklerinde katılımcıların genel iletişim istekliliği (WTC) düzeylerini keşfetmektir. Genel İletişim İstekliliği kavramı yurt dışında dil öğretimi alanında çok dikkat çekmiş olsa da, Türkiye'de yabancı dil ortamında ikinci dilde Genel İletişim İstekliliğini araştıran çalışmalar hala azdır. Araştırmanın amacına yönelik olarak çalışmada nicel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Araştırmaya İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Yabancı Diller Yüksekokulunda kayıtlı toplam 88 öğrenci katılmıştır. Katılımcılar, İzmir Yüksek

1 Öğr. Gör., İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Yabancı Diller Yüksekokulu (İzmir, Türkiye), melikebozca@iyte.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-5878-1530 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 21.06.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330568]

2 Doç. Dr., İzmir Demokrasi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, İngiliz Dili Eğitimi ABD (İzmir, Türkiye), didem.koban@idu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-0869-6749

Teknoloji Enstitüsü Yabancı Diller Yüksek Okulu'nda yabancı dil olarak İngilizce öğrenen 88 Türk öğrencidir. Nicel veriler, katılımcılardan bir anket aracılığıyla toplanmıştır (WTC in English ölçeği, Peng & Woodrow, 2010). Sonuçlar, tüm katılımcıların İngilizce'de orta düzeyde WTC'ye sahip olduğunu göstermiştir. Ayrıca, ölçek maddeleriyle ilgili olarak, öğrencilerin akranlarına İngilizce bir kelimenin anlamını İngilizce olarak sormaya en istekli oldukları bulunmuş (madde 7) ($M=4.33$, $SD=1.566$) ve İngilizce olarak (örneğin bir restoranda yemek siparişi verme gibi) rol canlandırma yapmaya en az istekli oldukları tespit edilmiştir (yüz yüze eğitimde sınıfın önünde durarak veya çevrimiçi eğitimde herkesin duyabileceği/görebileceği bir şekilde) (madde 1) ($M=3.25$, $SD=1.518$). Son olarak, bu çalışma, araştırmacılara, kurumlara ve dil öğretmenlerine çeşitli öneriler sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Yabancı dil olarak İngilizce, iletişim kurma isteği, iletişimsel etkinlikler, konuşma, yüz yüze eğitim, çevrimiçi eğitim

1. Introduction

Speaking English has been one of the great challenges faced by most learners of English in Turkey. Most learners learning English as a foreign language (EFL) are reluctant to speak English and do not attend communicative activities even if they are proficient in accuracy (Savaşçı, 2014). Savaşçı (2014) questions this reluctance by asserting that students participate in the activities of other language skills such as reading, writing and listening apart from speaking and teachers generally complain about students' silence when it comes to speaking activities. There could be various reasons for this reticence such as teachers' attitudes towards students or the lesson, students' attitudes towards the lesson or teachers, the type of class environment, student motivation and so forth. Littlewood (2004, as cited in Savaşçı, 2014) discovered the likely reasons or factors hindering participation in the classroom as: "1) tiredness, 2) fear of being wrong, 3) insufficient interest in the class, 4) insufficient knowledge in the subject, 5) shyness and 6) insufficient time to formulate ideas" (p.2683). Somewhat similarly, Savaşçı reported that students' reluctance to speak English was due to anxiety, lack of confidence, cultural factors, teacher effect, fear of making mistakes and fear of being despised. MacIntyre et al. (1998) and MacIntyre (2007) had also remarked the problem of reluctance to communicate in second language (L2) in these words:

Why do some students seek, while others avoid, second language (L2) communication? Many language teachers have encountered students high in linguistic competence who are unwilling to use their L2 for communication whereas other students, with only minimal linguistic knowledge, seem to communicate in the L2 whenever possible (MacIntyre et al., 1998, p. 545).

When presented with an opportunity to use their second language (L2), some people choose to speak up and others remain silent. Why is it that, even after studying a language for many years, some L2 learners will not turn into L2 speakers? (MacIntyre, 2007, p. 564).

According to MacIntyre and his associates (1998), Willingness to Communicate (WTC) was approached as the initial and utmost goal of language education because linguistic or communicative competence is not enough to guarantee language learners' authentic communication in L2. Some language learners might avoid speaking in L2 and participating in communicative activities even if they are proficient in accuracy; however, others might be more willing to speak on every single occasion despite their low linguistic knowledge. Moreover, these learners' communicative behaviors may change according to different situations and over time. Thus, as is seen, WTC in L2 is not only a complex issue to understand but also a significant issue worth investigating since it directly affects language learning process and frequency of communication.

The concept of WTC can still be regarded as a new area to investigate, especially in L2 and thus, it has attracted much attention in the field of language teaching. Although some studies have been conducted in many other countries in the world, the studies carried out in Turkish EFL context on L2 WTC are still scarce. The studies including online context are also insufficient in the literature. Hence, any contribution to WTC is needed and could majorly affect the literature. Thereby, this study can make valuable contributions to the research of WTC in English in Turkish EFL context. In order to address these gaps regarding WTC in the EFL context, the present study seeks to reveal the participants' (the students at a preparatory class of a state university in İzmir, Turkey) general WTC levels in English. Furthermore, the study provides several implications for researchers, institutions and language teachers.

2. Literature Review

2.1. Willingness to Communicate

Studies about willingness or unwillingness to communicate were conducted first in native or first language (L1) rather than second or foreign languages (L2/FL). Researchers (Burgoon, 1976; McCroskey & Baer, 1985; McCroskey & Richmond, 1982, 1987; MacIntyre, 1994) treated the construct of WTC as a trait-like predisposition which is quite unchangeable in various communication situations over time and with different types of interlocutors. When traced back, Burgoon's study (1976) on "unwillingness to communicate scale" was considered to be one of the very first studies in this field. She created a scale measuring unwillingness to communicate directly to determine why some people avoided communication with others. Unwillingness to communicate was explained as a predisposition representing "a chronic tendency to avoid and/or devalue oral communication" (p. 60). In the study, unwillingness to communicate was approached with the following baselines: introversion, communication apprehension, anomia, alienation and self-esteem. McCroskey and Richmond's study (1982) on "communication apprehension and shyness" is also considered to be highly valuable in terms of understanding people's reticence to speak.

In the 1990s, the notion of WTC started to attract scholars' attention especially in second language (L2) context. Scholars questioned whether the variables affecting L1 WTC are the same as L2 WTC. To enlighten this topic, MacIntyre et al. (1998) mentioned that L2 WTC is not likely a plain indication of L1 WTC. By comparison with L1, in L2, more complex variables such as divergent levels of language mastery, communicative competence, political and social issues are involved and need considering. To analyze WTC in L2 thoroughly, MacIntyre and Charos (1996) conducted a study in Ottawa with 92 Anglophone students whose native language was English. Their French competence was very limited. By using Gardner's (1985) socio-educational model and MacIntyre's (1994) WTC model as base, they aimed at predicting the prevalence of L2 use on a daily basis. The variables were mainly divided as social context/personality (intellect, extraversion, context, agreeableness, emotional stability, and conscientiousness); language-related affect (perceived competence, L2 anxiety, integrativeness, and attitudes toward the learning situation) and motivational propensities (L2 WTC and motivation for language learning). The end point of all these factors was L2 communication frequency and some of them had to do with it directly and some indirectly. Personality traits were found to affect L2 use indirectly. Perceived competence was stated as a strong direct precursor of frequency of L2 communication. According to the model, WTC level, context, perceived communicative competence and motivation directly influenced L2 communication frequency. L2 WTC was directly affected by perceived competence, context, anxiety and agreeableness. Thus, it was suggested that students' perceptions of

their L2 proficiency, opportunities for language use, lack of speaking apprehension and being more pleasant and agreeable were the main determiners of their willingness to communicate. Intellect (or openness to new experiences) and extraversion were indirect paths for WTC. In addition, motivation was directly related to integrativeness and attitudes. It was also concluded that both personality traits and social context affected L2 use.

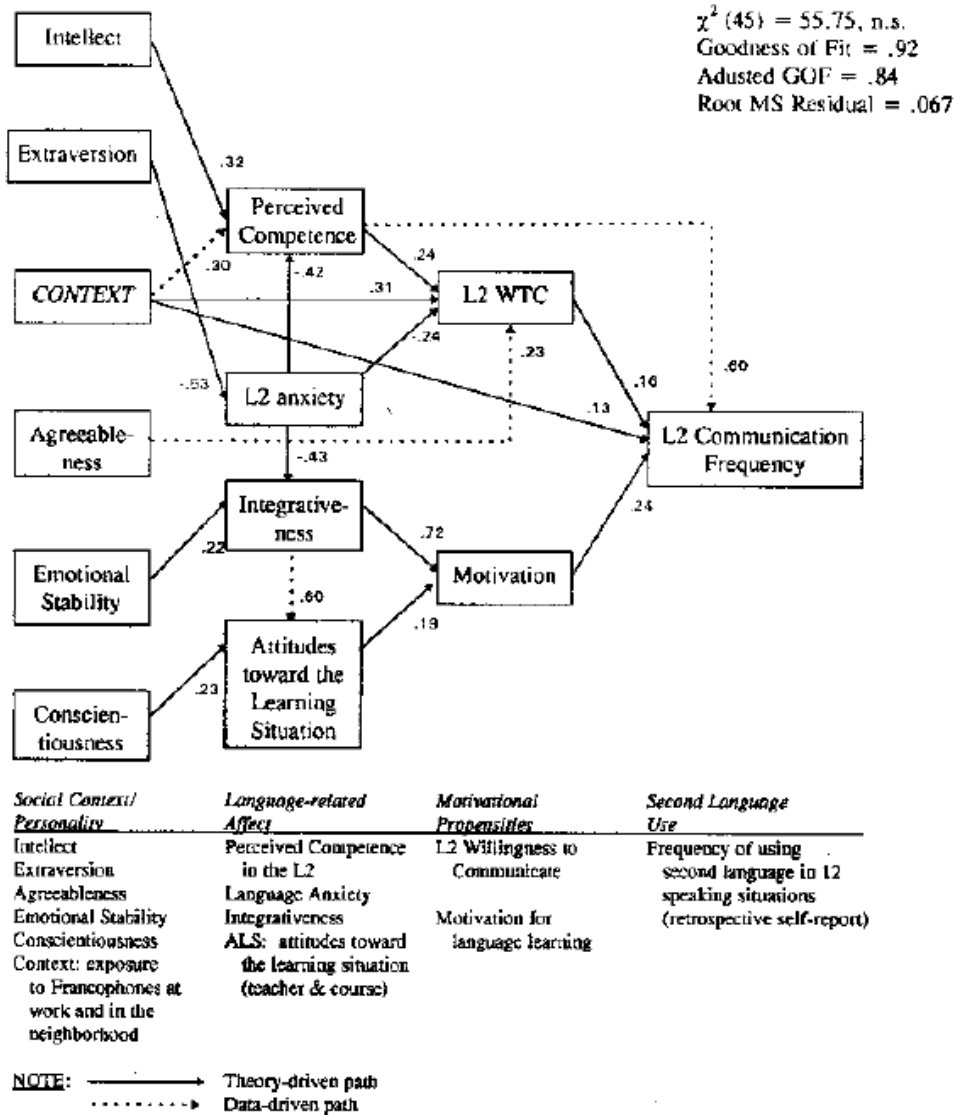

Figure 1. MacIntyre and Charos' (1996, p.18) model of L2 WTC

In the light of previous studies on WTC, the well-known heuristic model of WTC was proposed by MacIntyre et al. (1998) and this model has been a basis and source of inspiration for most of the successive studies in L2 WTC. Rather than the former scholars (Burgoon, 1976; McCroskey & Baer, 1985; McCroskey & Richmond, 1982, 1987; MacIntyre, 1994) who conceptualized WTC as a characteristic pertaining to personality, it is addressed as a variable dependent on situations along with temporary and permanent impacts in this model. Also, in the model, researchers intended to create an interface between disparate domains, such as linguistic, communicative, and psychological. In keeping with these

domains or approaches, the relations among variables affecting WTC are presented in order to anticipate, explain and describe communication in second language.

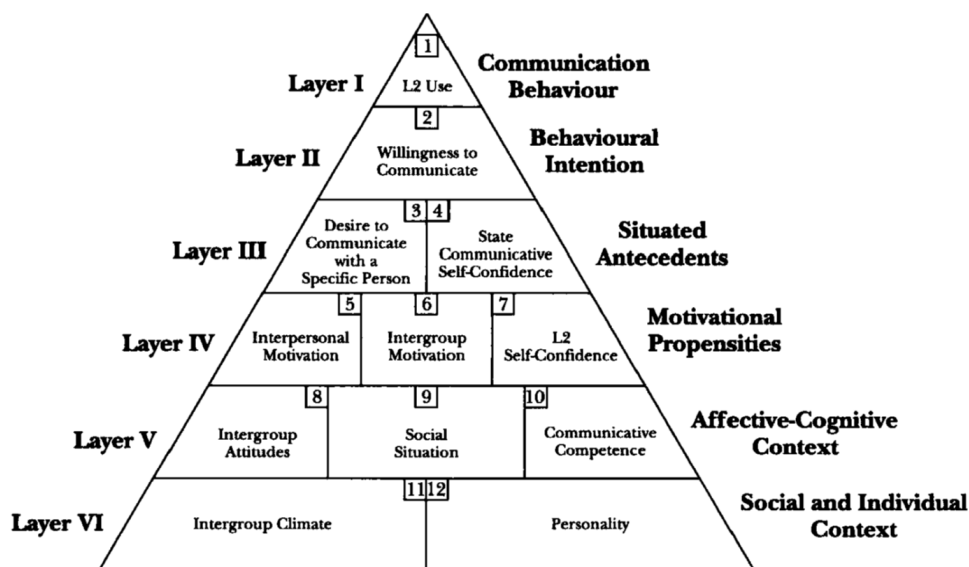

Figure 2. Heuristic model of variables influencing WTC proposed by MacIntyre et al. (1998, p.547)

This model is composed of six layers, which are connected to one another; social and individual context (VI), affective-cognitive context (V), motivational propensities (IV), situated antecedents (III), behavioural intention (II) and communication behaviour (I). When divided into two structures, the first three layers (I, II and III) stand for situational influences, which are, as the name suggests, “more transient and dependent on the specific context in which a person functions at a given time” (MacIntyre et al., 1998, p. 546) such as state communicative self-confidence and desire to communicate with a specific person, etc. However, the last three layers (IV, V and VI) show lasting influences which depict “stable, long-term properties of the environment or person that would apply to almost any situation” such as attitudes, personality, interrelationships in the group, etc. (MacIntyre et al., 1998, p. 546). The pyramid shape was not a coincidence to use in the model since this shape shows the immediacy of some constituents and considerably distal effects of others. All variables are interrelated. Namely, the foundation of the model is located at the bottom in layer VI including intergroup climate and personality, which have the broadest effects, and the other variables perform accordingly. When moved from the bottom to the top of the shape, it is thought to be moved from basic causes of WTC to the most proximal ones, which are the most probable predictors of L2 communication. In layer II, WTC is contextualized in relation to behavioral intention and defined as “a readiness to enter into discourse at a particular time with a specific person or persons, using a L2.” (MacIntyre et al., 1998, p. 547). This is a broad definition and includes even attempts to communicate. To illustrate, a learner raising his or her hand is also accepted to have WTC even though this is not a verbal action. It means that s/he is ready to communicate. In this layer, the reasons behind the student’s readiness to speak are also explained. The most probable reasons are enough self-confidence with communicative competence and lack of anxiety, interpersonal motivation along with control and affiliation motives, positive past experiences in language learning, social context, personalities and so on (MacIntyre et al., 1998).

Following MacIntyre et al. (1998), a myriad of studies was also conducted on WTC in second or foreign language contexts. For instance, utilizing socio-educational and WTC models, Yashima (2002) focused on the relationships between English as a foreign language (EFL) learning and communication variables in the Japanese context. A communication model was created with the data from 297 Japanese university students, who were given questionnaires. In the model, the variables were international posture, motivation, proficiency and communication confidence. International posture was associated with learners' general attitudes toward international communities including interest in international activities/vocation, foreign affairs and communication, which, in turn, affect language learning process in Japanese setting. As the results suggested, international posture and L2 communication confidence were found to influence L2 WTC directly. However, communication confidence was found as a stronger predictor of WTC, which is a common point with the pyramid model of MacIntyre et al. (1998). International posture had also an indirect impact on WTC through motivation, proficiency and L2 communication confidence. Motivation affected L2 communication confidence directly and indirectly via proficiency. To summarize, when learners' attitudes toward international community were positive, they were more motivated to study the target language and became more confident and competent learners or visa versa. In addition, motivated learners had high level of communication confidence, which was a combination of high level of perceived communication competence and low level of anxiety. Because L2 confidence and international posture were found as two significant elements affecting L2 WTC level, it was suggested that EFL lessons ought to be planned to reinforce learners' interest in various cultures and international activities, decrease communication anxiety and improve L2 confidence in order to increase willingness to communicate in English.

In another prominent study carried out by Kang (2005), the vigorous emergence and fluctuation of L2 situational WTC in conversation were investigated. The participants were four Korean male students (two advanced, one low intermediate and one high intermediate) in a conversation partner program at a state university in the United States. Their partners in the program were native (English) undergraduate students. The data were collected through stimulated recalls, interviews and videotaped conversations. Based on the findings, some psychological variables (responsibility, excitement and security) and co-constructed situational factors (interlocutors, conversational context and topic) were found to generate WTC, which was changeable from one moment to the next and fluctuated during the conversation. As a result of this study, Kang redefined WTC as "an individual's volitional inclination towards actively engaging in the act of communication in a specific situation, which can vary according to interlocutor(s), topic, and conversational context, among other potential situational variables" (p. 291) and provided useful pedagogical implications.

Cao and Philip (2006) studied L2 WTC in both trait-like and situational forms by comparing students' self-reports and their realistic behaviors in three classroom settings (pair work, small group work and whole class) in order to find out any relationships between trait and state WTC. Another objective of this study was to explore the aspects affecting WTC in learners' view. Questionnaires, class observations and interviews were utilized to collect data. Eight intermediate level students at an English language school in New Zealand took part in this study. The findings of the study revealed that no correlations existed between trait and state WTC. In addition, pair-group work were contexts, which increased learners' WTC rather than whole class interaction. Moreover, several factors affecting WTC behavior in class were proposed by the students: familiarity with topics, familiarity with speakers, group size, self-confidence, speakers' participation, cultural background and ways of communication. MacIntyre (2007) maintained that WTC is a dynamic process and referred to "the probability of initiating communication, given choice and opportunity" (p. 567). While a learner might feel motivated to speak, s/he might also feel restrained

with anxiety at any time. To start communication is up to the choice or decision of the speaker at specific time. Therefore, WTC was approached as a volitional act to choose to interact in L2. It was argued that the rate of WTC is likely to go up and down swiftly depending upon condition changes. Besides, it was suggested to use more adaptable methods to shed light on the changing process of starting or avoiding communication in L2 in a moment of opportunity.

As to more recent research, unlike most studies in which WTC was analyzed in face-to-face learning environment, Lee (2019) intended to explore the potential variables affecting WTC level of EFL learners in the extramural digital (ED) setting in Korea. L2 learning in ED setting was associated with learners' autonomous English learning initiative in digital, out-of-class and unstructured settings which were unrelated to a formal language teaching/learning program. In other words, in the ED context, learners' activities and performance were not structured and evaluated by teachers. WTC in ED context was considered to consist of both speaking and writing skills in digital activities with resources like digital games, social media (Facebook, Twitter), Web apps, video tutorials, YouTube, Skype...etc. 98 Korean students from three universities in an EFL setting participated in this qualitative study and semi-structured interviews were administered to them. Based on the findings, three main factors influencing learners' L2 WTC appeared in the ED context: contextual (familiarity with communities and speakers), socio-political (Korea's K-12 instruction) and individual (anxiety and self-confidence) variables. Moreover, the simultaneous interaction of the aforementioned variables was underlined in the course of communication in L2. This study was important due to its contribution to deeper understanding of WTC in a digital environment. Also, some valuable pedagogical suggestions were offered in order to increase learners' WTC in extramural digital settings which are very different from extracurricular digital and face to face learning settings.

There are also some studies carried out in Turkish EFL context on L2 WTC even though they are scarce. One of them is Bektaş Çetinkaya's (2005) study examining WTC with a model including linguistic, social-psychological, and communication variables in an EFL context in Turkey. In this mixed design study, 356 college students filled in a questionnaire and 15 of them attended the interviews. Structural equation model (SEM) was utilized to show the relations between the variables (speaking anxiety, personality, communication competence, motivation, and attitude toward international community). Results revealed that the students were moderately eager to speak in English. They were more willing to speak with friends (preferably foreign) in pairs or small groups rather than strangers. They thought that talking to Turkish friends or teachers just for practice was non-sense and thus they favored meaningful communication. Moreover, the students were found to be somewhat motivated to learn English and their main motives were earning more money with better job opportunities, being successful in their career and having a high social status to have a better life in the future. The students were also found to be slightly anxious while talking in English. They were found to be the most anxious when they were giving presentations and speaking in English among strangers and the least anxious when speaking with friends and acquaintances. Their anxiety was associated with their language incompetence. They also had positive attitudes toward the international community, were slightly extrovert and saw themselves as somewhat competent to talk in English. L2 self-confidence and attitudes toward the international community were found to be direct predictors of WTC. Motivation and personality (introversion/extroversion) were found to affect WTC indirectly via L2 self-confidence. It was also revealed that their personality was related to their attitudes toward the international community.

In 2015, Öz, Demirezen and Pourfeiz studied EFL learners' perceived WTC by analyzing the relationships among affective factors (ideal L2 self, integrativeness, motivation, instrumental

orientation and attitudes toward the learning situation), communication factors (self-perceived communication competence-SPCC and communication apprehension-CA) and L2 WTC with differences in gender. 134 learners majoring in EFL in a teacher education program participated in the study. Eight different scales were administered to them. Based on the findings, 21.6% of the participants had high WTC, 18.7% had high levels of CA and 13.4 % high SPCC. Female learners' scores were high in ideal L2 self and motivation; however, males had higher integrativeness, SPCC, WTC, instrumental orientations and attitudes towards learning situation. Furthermore, SPCC and CA were found to be strong precursors of WTC. Motivational and affective factors had bearings on WTC indirectly. Bergil (2016) carried out a study on 73 Turkish preparatory class learners' WTC levels related to their individual differences and speaking abilities. McCroskey's scale (1992) was used to test learners' WTC levels and demographic information such as being abroad, language level, speaking with foreign people, total period of studying and being introvert/extrovert was collected to analyze their relationship with learners' WTC. The data were analyzed from the point of both learners and instructors of speaking courses. According to the results of this study, the students were found to have weak and sufficient speaking skills, which was attributed to the activities in the curriculum and teachers' abilities to use materials. Students also had average WTC levels. Moreover, group discussion was favored by the learners, yet they were found to be unwilling to speak with strangers. In the interpersonal and friend contexts, it was suggested that extrovert students had more success in speaking than introverts. Finally, foreign language teachers were advised to benefit from various activities in terms of context like interpersonal, meetings, speaking in public, group discussion and types of receivers like stranger, friend and acquaintance.

In another study conducted by Bursalı and Öz (2017), the purpose was to explore the relations between L2 WTC and ideal L2 self in the classroom. The ideal L2 self was associated with "L2 user's beliefs, ideas or/and goals on his or her L2 usage" (p. 230). 56 English-major students at a private university took part in the study. Based on the findings, 32.1% of the students had high, 30.4% had moderate, and 37.4% had low L2 WTC. Besides, the results of ideal L2 self were found to be congruent with WTC results with 25% high, 35.7% moderate and 39.3% low levels. No significant difference between genders was detected in terms of WTC and ideal L2 self even though males' scores were slightly higher than females. It was also concluded that there were notably significant positive relations between ideal L2 self and WTC in the classroom. Finally, Başöz and Erten (2018) explored learners' perceived L2 WTC in and out of the classroom environment. They also investigated the difference between the scores of in-class and out-of-class WTC. The participants were 701 EFL learners at Faculty of Tourism at a state university. Data were collected through a scale. The results indicated that the learners' WTC levels were moderate both inside and outside the classroom. It was also concluded that their willingness to communicate in English outside the classroom was higher than their WTC levels inside the classroom.

3. Research Question

In the present study, the following research question is investigated:

1.To what extent do English language learners show willingness to communicate during pair or small group speaking activities?

It is hypothesized that learners' WTC levels in English will be high as the learners are at an English medium university and they are required to take their lessons completely in English in their departments.

4. Method

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
 Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
 Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
 Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
 Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

In the present study, a quantitative approach was employed to investigate the participants' general WTC levels in communicative pair or small group activities in English lessons. Quantitative research best fits the studies when it is needed to explain why something occurs with generalizable and credible results. This study is also in consistent with quantitative type of research as it fulfils some conditions such as having measurable, observable and specific research questions; collecting statistical data from participants by using instruments with preset questions; using statistical analysis and taking an objective approach (Creswell, 2012).

4.1. Participants

The study was conducted on 88 preparatory school students at a state university in İzmir, Turkey (Izmir Institute of Technology) where the medium of instruction is completely English. Forty-five (51%) of them were female while forty-three (49%) of them were male. The mean age of the participants was 19.97 (SD=2.042, Minimum=18, Maximum=32). After the intensive language training at the School of Foreign Languages (SFL), they would start their departmental studies at the Faculty of Engineering (n=46, 53%), Science (n=29, 33%) and Architecture (n=12, 14%). (One student did not state their department.). Their native language was Turkish and they were learning EFL at the SFL. Regarding their proficiency level, they were Level 1 (elementary + pre-intermediate) students in different classes at the SFL including the students in the face-to-face (FF) and online (OL) groups. The learners in the FF group took 24 hours of face-to-face lessons a week in the Fall term of the 2019-2020 academic year. Those in the OL group took 24 hours of synchronous online lessons a week via Microsoft Teams in the Fall term of the 2020-2021 academic year. During the mentioned academic year, due to the coronavirus pandemic, like many schools around the world, the SFL adopted an online education model. Therefore, the students attended the lessons online from their homes by using the Microsoft Teams online platform. The lessons at the SFL are called Integrated Skills (IS) and the skills (reading, listening, writing, speaking) are not separated. An academic year at SFL is divided into two terms: Fall term and Spring term. Each term lasts for about 15 or 16 weeks. The students at Level 1 study A2 (elementary) and A2+ (pre-intermediate) coursebooks in the fall term and B1 and B1+ coursebooks in the spring term. The participants in the present study were about to finish A2+ (pre-intermediate) coursebook when the data were collected.

4.2. Instrument and Data Collection Procedures

Pilot study: Before conducting the WTC in English questionnaire (Peng & Woodrow 2010, adapted from Weaver, 2005), a pilot study was administered to 20 randomly chosen Level 1 learners to evaluate the credibility of the questionnaire. A reliability analysis was performed in the IBM Statistical Package for Social Sciences (SPSS, Version 28). The Cronbach's Alpha Coefficient (α) for the questionnaire was found to be .844 (Table 6), which is accepted as a desirable level and good reliability in Social Sciences. "A coefficient estimate of .70 or higher indicates good reliability" (Hair et al., 2006, as cited in Peng & Woodrow, 2010, p. 847).

Table 1. Reliability Statistics on the sample group

Cronbach's Alpha	N of Items	N	%
.844	10	20	100

The present study: The data were gathered from the participants (both FF and OL groups) in the last week of the Fall semester of the 2020-2021 academic year through the questionnaire (WTC in English

scale, by Peng & Woodrow, 2010). The purpose of this questionnaire was to investigate Level 1 learners' general WTC levels in communicative pair or small group activities in English lessons. The questionnaire was created in Google Forms and the link was sent to the respective teachers to share with their students. The Google Form consisted of three sections: 1- a consent form, informing the participants about the study, voluntariness and confidentiality issues, 2- questions regarding participants' demographic information such as gender, age, and department, and 3- WTC in English scale items (Peng & Woodrow, 2010) (See Appendix A). The scale included 10 items regarding WTC in English in both meaning-focused (e.g., giving a speech in the classroom, doing a role-play in English) and form-focused (e.g., asking the meaning of a word, asking how to say a phrase) activities. Students answered the questions on a 6-point Likert scale. On this scale, 1 represented strongly disagree and 6 strongly agree. The items measured to what extent the students were willing to communicate in English in certain situations in lessons. Moreover, the questionnaire took learners approximately 5 or 10 minutes to complete. The learners were also provided with extra explanations about some items in the questionnaire by their teachers because those items included some phrases only related to face-to-face context. For example, in item 7. "I am willing to ask my peer sitting next to me in English the meaning of an English word.", sitting next to me was only related to face-to-face context, so for that part this extra explanation was provided: ... my peer (sitting next to me in face-to-face education or I study with in breakout rooms/channels on Teams in online education). Likewise, in item 1. "I am willing to do a role-play standing in front of the class in English (e.g., ordering food in a restaurant)." standing in front of the class was extended in this way: standing in front of the class in face-to-face education or in a way that everyone can hear/see in online education. Thus, a holistic context (including both face-to face and online) was intended to create to serve the purpose of the questionnaire.

Before collecting the data, the consent of the students was obtained to participate in the study. The first section of the questionnaire included significant information about the topic, instrument, procedures, voluntariness and confidentiality issues. It was made clear that the learners' participation was voluntary and that they could withdraw from the study at any time without having to give an explanation. Moreover, this would not affect their future classes or grades. The students were guaranteed that their answers would be kept confidential and their names would not be used anywhere. To protect participant privacy, the data were collected anonymously.

5. Data Analysis

The scale items in Peng and Woodrow's (2010) study were in English, so they were translated into Turkish for learners to understand the questions better and to prevent misunderstandings. The original English versions of the scale items were also provided in the parenthesis. During the translation process, back-translation was used to ascertain the accuracy of the translations and an expert in the field of English Language Teaching checked them as well. The data were analyzed via the IBM Statistical Package for Social Sciences (SPSS, Version 28) program. Then descriptive analyses were performed on the data. These procedures enabled the researchers to answer the RQ: "To what extent do English language learners show willingness to communicate during pair or small group speaking activities?"

6. Results

The table below illustrates the participants' categorizations according to WTC levels as high, moderate and low along with frequencies, percentages, mean scores and standard deviations:

Adres	Address
<i>RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi</i>	<i>RumeliDE Journal of Language and Literature Studies</i>
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8	Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714	Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-posta: editor@rumelide.com	e-mail: editor@rumelide.com,
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616	phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Table 2. Descriptive statistics: WTC in English

	Rank	F	%	Mean*	SD
WTC in English	High	34	38.6	5.05	1.195
	Moderate	46	52.3	3.62	1.272
	Low	8	9.1	1.90	.929

Note: *1.00-2.66: Low; 2.67-4.33: Moderate; 4.34-6.00: High.

As given in table 2, 38.6% ($f=34$, $M=5.05$, $SD=1.195$) of the participants had high, 52.3% ($f=46$, $M=3.62$, $SD=1.272$) of them had moderate and 9.1% ($f=8$, $M=1.90$, $SD=.929$) of them had low WTC levels. Thus, these results indicate that the majority of the participants had a moderate level of WTC in English. Descriptive statistics showing scale items for WTC in English is also provided below in table 3:

Table 3. Descriptive statistics: WTC in English including scale items

Item Description	N	Minimum	Maximum	Mean*	SD
1. I am willing to do a role-play standing in front of the class in English (e.g., ordering food in a restaurant).	88	1	6	3.25	1.518
2. I am willing to give a short self-introduction without notes in English to the class.	88	1	6	3.99	1.497
3. I am willing to give a short speech in English to the class about my hometown with notes.	88	1	6	3.84	1.469
4. I am willing to translate a spoken utterance from Turkish into English in my group.	88	1	6	4.01	1.442
5. I am willing to ask the teacher in English to repeat what he/she just said in English because I didn't understand.	88	1	6	4.32	1.699
6. I am willing to do a role-play in English at my desk, with my peer (e.g., ordering food in a restaurant).	88	1	6	4.01	1.712
7. I am willing to ask my peer sitting next to me in English the meaning of an English word.	88	1	6	4.33	1.566
8. I am willing to ask my group mates in English the meaning of word I do not know.	88	1	6	4.17	1.510
9. I am willing to ask my group mates in English how to pronounce a word in English.	88	1	6	4.17	1.683
10. I am willing to ask my peer sitting next to me in English how to say an English phrase to express the thoughts in my mind.	88	1	6	4.09	1.443
Total WTC Score				4.01	1.553

Note: *1.00-2.66: Low; 2.67-4.33: Moderate; 4.34-6.00: High.

Table 3 reveals that the overall WTC in English level of all the participants ($n=88$) is moderate ($M=4.01$, $SD=1.553$). Moreover, even though all the mean scores for every item indicate a moderate level of WTC, the most willing situation is found to be “asking peers in English the meaning of an English word (item 7)” ($M=4.33$, $SD=1.566$) and the least willing situation is “doing a role-play (standing in front of the class

in face-to-face education or in a way that everyone can hear/see in online education) in English (e.g., ordering food in a restaurant) (item 1).” ($M=3.25$, $SD=1.518$). For the rest of the items, the results are close to one another.

7. Discussion

The results of the questionnaire, which was conducted to determine the participants’ general WTC levels in communicative pair or small group activities in English lessons, indicated that all the study participants at IZTECH had a moderate ($M=4.01$, $SD=1.553$) level of WTC in English. This finding can be considered as unsatisfactory because the learners were at an English medium university and were required to take their lessons completely in English in their departments. Additionally, this result is consistent with those of Bektaş-Çetinkaya (2005); Öz, Demirezen and Pourfeiz (2015); Bergil (2016) and Başöz and Erten (2018) who also revealed a moderate level of WTC in their participants. However, it differs from the study conducted by Bursalı and Öz (2017), in which most of the students were found to have a low level of WTC in English.

Regarding the scale items, learners were found to be the most willing to ask peers in English the meaning of an English word (item 7) ($M=4.33$, $SD=1.566$) and the least willing to do a role-play (standing in front of the class in face-to-face education or in a way that everyone can hear/see in online education) in English (e.g., ordering food in a restaurant) (item 1) ($M=3.25$, $SD=1.518$). This result may be explained by feeling safe or not and being in or out of the comfort zone. Learners might have felt safe, relaxed and self-confident in their actions with their peers, but when it came to performing in front of a crowd, their comfort zone might have been broken and they might have felt insecure, anxious and stressed, which affected their willingness to communicate. In accordance with this result, a previous study by Cao and Philip (2006), which examined L2 WTC in three classroom settings (pair work, small group work and whole class) demonstrated that learners were more willing to communicate in pair and group work rather than whole class interaction.

8. Conclusion and Implications

The main goal of the current study was to determine the participants’ general willingness to communicate (WTC) levels in communicative pair or small group activities in English lessons which were taught via different mediums like face-to-face or online. The results of this investigation showed that the participants of the study had a moderate level of WTC in English. This study also shed light on the most and the least willing situations in class.

The study has limitations. It can be adopted, modified or added in relation to the contexts it will be carried out. The participants in this study were Level 1 students; however, further studies can be conducted with other levels of participants. As this study was conducted at a state university, further studies can involve participants at a private university as well. Moreover, a comparison can be drawn in relation to state and private universities.

This study has several implications for researchers, institutions and language teachers. School administrators can provide time and support in order to increase learners’ WTC levels in speaking activities. Extra-curricular activities like speaking clubs, movie clubs, discussion clubs and so on might be beneficial in this sense as learners may be more motivated to attend them. These activities may encourage learners to be more willing to speak in English. Finally, language teachers can have learners

do numerous speaking activities in pairs or groups. They can also integrate presentation or role-play type of tasks more often into class context in order to consolidate learners' self-confidence in front of a crowd as such skills will be highly significant in learners' social and business life in the future. As language teachers, creating friendly, intimate and stress-free environments in the class may increase learners' WTC levels in English. In this sense, engaging materials, activities and games can be helpful.

Acknowledgments

This study is part of my master's thesis completed in the English Language Teaching program at İzmir Democracy University. I would like to express my gratitude to my thesis advisor Assoc. Prof. Didem Koban Koç for her constant support and guidance to complete this thesis.

References

- Başöz, T., & Erten, I. H. (2018). Investigating tertiary level EFL learners' willingness to communicate in English. *English Language Teaching*, 11(3), 78-87.
- Bektas-Cetinkaya, Y. (2005). *Turkish college students' willingness to communicate in English as a foreign language* (Doctoral dissertation, The Ohio State University).
- Bergil, A. S. (2016). The influence of willingness to communicate on overall speaking skills among EFL learners. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 232, 177-187.
- Burgoon, J. K. (1976). The unwillingness-to-communicate scale: Development and validation. *Communications Monographs*, 43(1), 60-69.
- Bursali, N., & Öz, H. (2017). The Relationship between ideal L2 self and willingness to communicate inside the classroom. *International Journal of Higher Education*, 6(4), 229-239.
- Cao, Y., & Philp, J. (2006). Interactional context and willingness to communicate: A comparison of behavior in whole class, group and dyadic interaction. *System*, 34(4), 480-493.
- Creswell, J. W. (2012). *Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research* (4th ed.). Boston: Pearson.
- Gardner, R. C. (1985). *Social psychology and second language learning: The role of attitudes and motivation*. London: Edward Arnold.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E., & Tatham, R. L. (2006). *Multivariate data analysis* (6th ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Kang, S. J. (2005). Dynamic emergence of situational willingness to communicate in a second language. *System*, 33, 277-292
- Lee, J. S. (2019). EFL students' views of willingness to communicate in the extramural digital context. *Computer Assisted Language Learning*, 32(7), 692-712.
- Littlewood, W. (2004). Students' Perspectives on Interactive Learning. In O.Kwo, T.Moore & J.Jones (Eds). *Developing Environments in Higher Education*. Hong Kong: Hong Kong University Press.
- MacIntyre, P. D. (1994). Variables underlying willingness to communicate: A causal analysis. *Communication Research Reports*, 11(2), 135-142.
- MacIntyre, P. D. (2007). Willingness to communicate in the second language: Understanding the decision to speak as a volitional process. *The Modern Language Journal*, 91(4), 564-576.
- MacIntyre, P. D., Dörnyei, Z., Clément, R., & Noels, K. A. (1998). Conceptualizing willingness to communicate in a L2: A situational model of L2 confidence and affiliation. *The Modern Language Journal*, 82(4), 545-562.
- MacIntyre, P., & Charos, C. (1996). Personality, attitudes, and affect as predictors of second language communication. *Journal of Language and Social Psychology*, 15(1), 3- 26.

- McCroskey, J. C. (1992). Reliability and validity of the willingness to communicate scale. *Communication Quarterly*, 40(1), 16-25.
- McCroskey, J. C., & Baer, J. E. (1985). Willingness to communicate: The construct and its measurement. Paper presented at the annual convention of the Speech Communication Association, Denver. 3-11.
- McCroskey, J. C., & Richmond, V. P. (1982). Communication apprehension and shyness: Conceptual and operational distinctions. *Central States Speech Journal*, 33(3), 458-468.
- McCroskey, J. C., & Richmond, V. P. (1987). Willingness to communicate. In J. C. McCroskey & J. A. Daly (Eds.), *Personality and interpersonal communication* (pp. 129-156). Newbury Park, CA: Sage.
- Öz, H., Demirezen, M., & Pourfeiz, J. (2015). Willingness to communicate of EFL learners in Turkish context. *Learning and Individual Differences*, 37, 269-275.
- Peng, J. & Woodrow, L. (2010). Willingness to communicate in English: A model in the Chinese EFL classroom context. *Language Learning*, 60(4), 834-876.
- Savaşçı, M. (2014). Why are Some Students Reluctant to Use L2 in EFL Speaking Classes? An Action Research at Tertiary Level. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 116, 2682-2686.
- Weaver, C. (2005). Using the Rasch model to develop a measure of second language learners' willingness to communicate within a language classroom. *Journal of Applied Measurement*, 6(4), 396-415.
- Yashima, T. (2002). Willingness to communicate in a second language: The Japanese EFL context. *The Modern Language Journal*, 86(1), 54-66

Appendix A. WTC in English Scale (Peng & Woodrow, 2010)

No.	Item	WTC1	WTC2
A4	I am willing to do a role-play standing in front of the class in English (e.g., ordering food in a restaurant).	.933	
A9	I am willing to give a short self-introduction without notes in English to the class.	.830	
A3	I am willing to give a short speech in English to the class about my hometown with notes.	.752	
A10	I am willing to translate a spoken utterance from Chinese into English in my group.	.578	
A2	I am willing to ask the teacher in English to repeat what he/she just said in English because I didn't understand.	.435	
A1	I am willing to do a role-play in English at my desk, with my peer (e.g., ordering food in a restaurant).	.426	
A8	I am willing to ask my peer sitting next to me in English the meaning of an English word.		.974
A7	I am willing to ask my group mates in English the meaning of word I do not know.		.954
A5	I am willing to ask my group mates in English how to pronounce a word in English.		.683
A6	I am willing to ask my peer sitting next to me in English how to say an English phrase to express the thoughts in my mind.		.642

Note. Factor loadings lower than .30 are not included in this solution. WTC1 = WTC in English in meaning-focused activities; WTC2 = WTC in English in form-focused activities.

42. Awakening a Nation: A Rhetorical Analysis of Derek Walcott's "The Sea Is History"

Yakut AKBAY¹

APA: Akbay, Y. (2023). Awakening a Nation: A Rhetorical Analysis of Derek Walcott's "The Sea Is History". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 530-536. DOI: 10.29000/rumelide.1330571.

Abstract

This paper analyses Derek Walcott's (1930 – 2017) poem "The Sea Is History" (1979) from a rhetorical perspective. The rhetorical analysis of the poem enables us to uncover the implicit cultural values of Caribbean people and the oppressive discourses of colonialism. Based on the rhetorical reading of the poem, this study questions the traditional notion of history in the postcolonial framework. "The Sea Is History" is from Walcott's collection *The Star-Apple Kingdom*, originally published in 1979. In the poem, the author communicates with the reader by triggering an inner reaction through rhetorical questions. "The Sea Is History" is also notable for the use of metaphor and imagery. Walcott's preoccupation with his nation's notions of the past, culture, and language is expressed in the poet's use of metaphors to call on the Caribbean to awaken from a deep sleep and hold history to account. The author's inclusion of elements of the narrative is underpinned by a strong postcolonial feeling, transforming this narrative poem into the biography of an oppressed nation kept as slaves for centuries. By using allusions to the Bible, Walcott juxtaposes biblical stories with the past and the memory of his nation, hence his rhetorical question: "Where are your monuments, your battles, martyrs? Where is your tribal memory?". Moreover, by placing biblical markers on certain passages of the voyage to the Caribbean – Genesis, Exodus, the Ark of the Covenant, and the Song of Solomon – the poet highlights it as a significant event that amounts to a religious text, at the same time pointing out that the events in the Bible are not universally accepted as actual events, whereas the past of his people is a true experience that reflects the colonial history of the Caribbean.

Keywords: History, metaphor, postcolonial, rhetoric, Walcott

Bir Ulusun Uyanışı: Derek Walcott'un "Deniz Tarih'tir" Adlı Eserinin Retorik Analizi

Öz

Bu makale Derek Walcott'un (1930 – 2017) "Deniz Tarih'tir" (1979) adlı şiirini retorik açıdan incelemektedir. Şiirin retorik analizi, Karayip halkının örtük kültürel değerlerini ve sömürgeciliğin baskıcı söylemlerini ortaya çıkarmamızı sağlar. Şiirin retorik okumasına dayanan bu çalışma, postkolonyal çerçevede geleneksel tarih kavramını sorgulamaktadır. "Deniz Tarih'tir", Walcott'un ilk olarak 1979 yılında yayımlanan Yıldız-Elma Krallığı adlı derlemesinden alınmıştır. Şiirde yazar, retorik sorular aracılığıyla içsel bir tepkiyi tetikleyerek okuyucuyla iletişim kurar. "Deniz Tarih'tir" aynı zamanda imge kullanımıyla da dikkat çeker. Walcott'un ulusunun geçmiş, kültür ve dil kavramlarıyla ilgili kaygısı, şairin Karayipleri derin bir uykudan uyanmaya ve tarihle hesaplaşmaya çağırarak için kullandığı metaforlarla ifade edilmektedir. Yazarın anlatı unsurlarına yer vermesi, bu

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Bilim Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık (Ankara, Türkiye), yakutakbay@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1557-232X [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 18.06.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330571]

anlatı şiirini yüzyıllar boyunca köle olarak tutulan mazlum bir halkın biyografisine dönüştüren güçlü bir postkolonyal duyguyla desteklenmektedir. Walcott, İncil'e yaptığı göndermelerle İncil'deki hikâyeleri geçmişle ve ulusunun hafızasıyla yan yana getirerek retorik bir soru sorar: "Nerede sizlerin anıtları, muharebeleri, şehitleri? Nerede kabilelerinizin anısı?". Buna ek olarak, Karayipler'e yapılan yolculuğun belirli bölümlerine- Yaratılış, Hicret, Ahit Sandığı ve Süleyman'ın Şarkısı gibi İncil'den atıflarda bulunarak, şair bunu dini bir metin anlamına gelen önemli bir olay olarak vurgular, aynı zamanda İncil'deki olayların evrensel olarak gerçek olaylar olarak kabul edilmediğine, oysa ulusunun geçmişinin Karayipler'in sömürge tarihini yansıtan gerçek bir tecrübe olduğuna işaret eder.

Anahtar kelimeler: Tarih, metafor, postkolonyal, retorik, Walcott

1. Introduction

The desire to rehabilitate indigenous cultures and traditions has been the driving force for many Caribbean writers since the second half of the twentieth century. However, their initial efforts were linked to British colonialism, which played an important role in determining the nature of Caribbean literature. Indeed, the colonial period of Caribbean literature that was "selected for dissemination served the interests of colonial policy" and was thus "ideologically motivated in the very essence of seeming to be devoid of ideology" (Donnell, A., & Welsh, 1996, p. 3). It is also worth noting that many early twentieth-century publications adhered to colonial literary norms in terms of both form and content (p. 4). Therefore, it was inevitable for emerging postcolonial identities "to decolonize and indigenize imaginatively and to claim a voice for a history, a geography and a people which had been dominated by British Victorians—both literally and literarily" (Donnell, A., & Welsh, 1996, p. 3). Derek Walcott (1930 – 2017), one of the representatives of Anglo-Creole writing in the Caribbean, used those literary and linguistic strategies that best reflected the traditional values of the Caribbean people. The blend of cultures as well as the socio-political challenges in the post-independence period, which he describes in his literary works, heightened his people's awareness of their identity and culture. Walcott's main concern in his poems is to develop an authentic narrative that expresses the creative potential inherent in a language of self-identification (Donnell, 2006, p. 23).

The study examines Derek Walcott's poem "The Sea Is History" (1979) from a rhetorical perspective in order to disclose the implicit cultural values of Caribbean people and the oppressive discourses of colonialism. Based on the rhetorical reading of the poem, the research questions the traditional notion of history in the postcolonial framework. This will demonstrate how Walcott's rhetoric, which employs a variety of literary and linguistic strategies, functions within the framework of postcolonialism by illuminating perceptions of Caribbean identity and history. Postcolonialism is concerned with the geographical dissemination of the socio-cultural and political hegemony of colonial authority, whereby different peoples and minorities are exploited, marginalised and silenced. In this context, the significance of the rhetorical reading of Walcott's poem in light of the theory of postcolonialism lies in the re-articulation of the discourse of the nation from the perspective of the authentic Caribbean narrative. In addition, the rhetorical analysis includes the study of the symbolic constructions of Walcott's poetic language and the exploration of the notion of Caribbean aesthetics.

The study draws on Aristotle's treatise about the techne (art) of rhetoric, which was developed as a discipline to persuade a wide audience with probable knowledge. In his treatise on rhetoric, Aristotle states that the central purpose of rhetoric can be discovered by detecting its persuasive aspects (Lawson-Tancred, 1991, p. 38). Apart from this, the universality of rhetoric lies in its affinity with dialectic, a

formal system of argumentation based on the exchange of logical arguments in order to establish the truth (p. 39). Aristotle furthers his discussion on rhetoric as follows:

There are only three kinds of proof available to the rhetorician. These three kinds of proof are those achieved by argument, those by character and those by emotion, and this trichotomy dominates much of the work. The division requires, naturally enough, that the orator understand both the principles of argument and the basis of character and emotion: this, of course, is to say that he must be both a logician and a psychologist. Rhetoric can then be seen as precisely a mixture of these two disciplines. (Lawson-Tancred, 1991, p. 39)

Aristotle builds his concept of rhetoric primarily on three aspects: the persuasive, logical and emotional aspects of any subject matter discussed, which he calls *ethos*, *logos* and *pathos* respectively. To prove his point, he goes into the origin of various emotional states and personal qualities such as anger, indignation, fear, revenge, friendship, envy and jealousy. He argues that some of them stem from *ethos*, others from *pathos* or *pity*. Accordingly, by focusing on Aristotelian aspects of rhetoric, this study examines how certain linguistic and literary methods operate in Walcott's "The Sea Is History" to reveal the poetic mood reflected in the elements of the narrative, which is underpinned by a strong postcolonial sentiment that in turn transforms this narrative poem into the biography of an oppressed nation held as slaves for centuries.

2. A Rhetorical Analysis of Derek Walcott's "The Sea Is History"

"The Sea Is History" belongs to the Caribbean phase of Walcott's poetry, when the author lived and produced in the Caribbean before settling in the United States. This phase is interpreted as "the revolutionary effort" and "the anticolonial quest for identity" on the one hand, and "Walcott's close attachment to the Western tradition on the other, and the tensions between the two" (Ismond, 2001, p. 2). "The Sea Is History" is from the poet's collection *The Star-Apple Kingdom*, originally published in 1979. Derek Walcott's work must be understood in terms of his relationship with the islands and sea of the Caribbean, the sense of people and places that awakened and shaped his genius, and the social and educational environment in which it evolved (McWatt, 1988, p. 1607). Indeed, throughout his career, Walcott admired the Caribbean Sea and built a complex understanding of the water as a location that rejects dominant notions of place and land. It is also noteworthy that in the title of the poem – "The Sea Is History" – the emphasis is on the capitalized "Is".

"The Sea Is History" (1979) was written in loose *terza rima*², that is, it does not strictly follow a three-line stanza structure with the rhyme scheme *aba, bcb, cdc*. The poem explores three intertwined themes: references to the Bible, history, and nature. The poet describes the various civilisations and peoples who have sailed the Caribbean Sea, from the indigenous Taino to the European colonisers and African slaves. He uses powerful images and metaphors to convey the immensity and power of the sea and its importance in moulding the history and identity of his nation. "The Sea Is History" opens with a rhetorical question: "Where are your monuments, your battles, martyrs? / Where is your tribal memory?" (Walcott, 2007, p. 155, lines 1-2). Walcott's approach is consistent with the orator's task, which is, to identify aspects of the subject that "need to be stressed and that can be used to induce the appropriate emotional state in the listener and to create the appropriate impression of character"

² *Terza rima* is "the measure adopted by Dante for his *Divina Commedia* (c. 1308 – c. 1321), consisting of a series of interlocking tercets in which the second line of each one rhymes with the first and third lines of the one succeeding, thus: *aba, bcb, cdc*" (Cuddon, 2013, p. 715).

(Lawson-Tancred, 1991, p. 40). This also allows the audience to empathise with the character when it comes to their own colonial experience and history.

In the poem, Walcott delves into the past and calls into question such notions as “monuments”, “battles”, “martyrs”, and “tribal memory” (Walcott, 2007, p. 155, lines 1-2). Walcott’s rhetoric creates visual and aural images of the sea serving as a “vault” in which his nation’s history is safely stored. The poet’s perception of the past lies in the postcolonial discourse expressed in the ethos of the speaker. This postcolonial ethos is situated in the hegemonic historical narrative of racist violence and exploitation. Assmann (2018) argues that “the postcolonial ethos of history creates a ‘dialogic memory’ in which the experience of the colonized is integrated into the official narrative of the state and supported by self-critical historians” (p. 20). In “The Sea Is History”, a ‘dialogic memory’ emerges in the conversation of the two speakers/characters: one tells the history of his nation and the other asks questions. According to Baugh (2006), “it is not history with which Walcott quarrels, but rather certain ways in which men have tended to use and abuse the idea of history” (p. 12). Moreover, Walcott distinguishes between ‘history’ and ‘History’, referring to the latter as an ideological construct that has served the purposes of colonial discourse (Baugh, 2006, p. 12). In one of his interviews, Walcott poetically explains his understanding of history as follows:

Nothing can be put down in the sea. You can’t plant on it, you can’t live on it; you can’t walk on it. Therefore, the strength of the sea gives you an idea of time that makes history absurd ... And by history, I mean a direction that is progressive and linear. With the sea, you can travel the horizon in any direction, you can go from left to right or from right to left. It doesn’t proceed from A to B to C to D and so on ... The sea does not have anything on it that is a memento of man. (as cited in Baugh, 2006, p. 119)

Walcott’s ironic attitude is evident in the references to the Judeo-Christian sources with which he questions history in its traditional sense: “First, there was the heaving oil, / heavy as chaos; / then, like a light at the end of a tunnel, / the lantern of a caravel, / and that was Genesis. / Then there were the packed cries, / the shit, the moaning; / Exodus” (Walcott, 2007, p. 155, lines 5-12). Since the early 20th century, various approaches to the concept of history³ have been explored, one of which is the empirical view of the British historian Edward Carr (1990):

History consists of a corpus of ascertained facts. The facts are available to the historian in documents, inscriptions and so on, like fish on the fishmonger’s slab. The historian collects them, takes them home, and cooks and serves them in whatever style appeals to him. (p. 9)

In “The Sea Is History”, Walcott’s so-called facts, on which he builds the concept of history, are based on allusions to biblical stories and narrative style, using the words ‘first’ and ‘then’ to give the impression of sequence and continuity. The poet’s postcolonial rhetoric is implicit in the mimicry he employs as a means of imitation to be temporarily superior to the inferior. This ironic style is maintained throughout the poem in the form of the superior asking for accountability and the subordinate giving account:

Where are your monuments, your battles, martyrs? / Where is your tribal memory? Sirs, / in that grey vault ... but where is your Renaissance? / Sir, it is locked in them sea-sands / out there past the reef’s moiling shelf, / where the men-o’-war floated down; / strop on these goggles, I’ll guide you there myself. (Walcott, 2007, p. 155, lines 1-3, 33-37)

Walcott’s rhetoric quoted above is consistent with the Aristotelian conception of pain and suffering in the management of anger. Aristotle argues that the orator must “speak so as to bring his hearers into a

³ For more information, see Simkhovitch (1929), Marwick (1995), Jones (1996), Bauman (2010), and Black & MacRaild (2016).

frame of mind that will dispose them to anger" (Roberts, 2015, p. 75). In "The Sea Is History", this effect is created by pathos in the form of rhetorical questions. Pathos is one of the most effective Aristotelian methods of persuasion to appeal to the emotions of the audience. Walcott pathetically expresses the state of Caribbean history as absent, as there are few monuments or memorials that bear witness to the victories and achievements of the past. The poet's notion of the sea as a metaphor for history is contrasted with the Western perception of history. He describes the timelessness and eternity of Caribbean history as "subtle and submarine", while the Western understanding of history is embodied in books, works and countries (Walcott, 2007, p. 155, line 39).

In his search for the essence of history, Edward Carr (1990) tries to determine "the criterion which distinguishes the facts of history from other facts about the past" (p. 10). He states that "according to common-sense view, there are certain basic facts which are the same for all historians and which form, so to speak, the backbone of history" (p. 10). He argues that accuracy, however, is not an essential function that constitutes history and that even "a mere fact about the past" can be "transformed into a fact of history" (pp. 11-12). According to Walcott, biblical references that are used in "The Sea Is History" such as the Ark of Covenant, Babylonian bondage, the Song of Solomon, Jonah, and Gomorrah are not facts thus "that [is] not History, / that [is] only faith" (Walcott, 2007, pp. 155-157, lines 65-66). Nevertheless, Walcott's use of these references shows his ironic attitude towards his people who are not aware of their own history and, instead, believe the stories that are not based on facts.

Aristotle argues that irony "is more liberal than slapstick; for the one makes humour on one's own account, but the slapsticker at the expense of the adversary" (Lawson-Tancred, 1991, p. 407). In "The Sea Is History", Walcott's irony operates on the same principles, for it is directed at his own nation, as the poet asks his people to consider their own history in the context of colonialism. According to Aristotle, when we use metaphors "to give names to nameless things", we must "draw them not from remote but from kindred and similar things, so that the kinship is clearly perceived" (Roberts, 2015, p. 142). Likewise, the postcolonial narrative of "The Sea Is History" (1979) is performed through the juxtaposition of biblical stories and the colonial history of the Caribbean. By placing them side by side, the poet emphasises the comparison between 'story' and 'history' that arises from the Aristotelian affinity of similar images and elements. At the beginning of the poem, Walcott connects the trip of African slaves brought to the Caribbean coastlines under colonial control to the Exodus of the Jews in the Old Testament in search of the Promised Land. In this respect, it is also noteworthy that the poem has a religious intensity expressed in Walcott's creative use of language and metaphor. His idiosyncratic way of ironically contemplating pain and death mirrors the sufferings of the poet's own people during the colonial period. The condition of the imported enslaved Africans, described as "packed cries, the shit, the moaning", aptly illustrates the humiliation to which the people of the Caribbean were subjected during colonialism (Walcott, 2007, p. 155, lines 10-11). Walcott virtually provokes his people to remember the forgotten colonial past by drawing an analogy between the "rabid maw of the tidal wave swallowing Port Royal" and Jonah being swallowed by a great fish for breaking God's command.

The poet makes frequent reference to drowning, which serves as a leitmotif to express the emotional turmoil of the Caribbean in the face of the colonial experience: "the plangent harps of the Babylonian bondage, / as the white cowries clustered like manacles / on the drowned women, / Then came the men with eyes heavy as anchors / who sank without tombs" (Walcott, 2007, p. 155, lines 19-21, 26-27). Literary depictions of drowning or burial at sea offer fascinating insights into human's often

contradictory relationship with memory. For many postcolonial writers⁴, the question of memory is particularly troubling in that postcoloniality itself is described as a condition disturbed by the consequences of self-imposed historical amnesia "since postcolonial nations and individuals often repress the painful memories of colonialism" (Boeninger, 2020, p. 3). Similarly, in "The Sea Is History", it is observed how the poet describes the sea and the landscape not only as a material place but also as a site of memory related to national identity. This is particularly evident towards the end of the poem, when Walcott seamlessly moves on to an aesthetic description of the Caribbean landscape, claiming that what he had previously recounted was "not History" but "only faith" and by bringing Caribbean nature into play as a witness to the colonial past, Walcott argues that a real history began when "every rock broke into its own nation" (2007, pp. 155-157, line 67). Walcott employs both logical and emotional aspects of poetic style to convince the veracity of his postcolonial narrative expressed in the colonial experience of the people of the Caribbean. On the other hand, there is also an ethical aspect reflected in the poet's cultural values, which are metaphorically described in the majesty of nature.

Conclusion

Walcott's poetic world is rich in metaphors aptly capturing the postcolonial spirit that yearns for liberation from the oppressions of colonialism. In "The Sea Is History", this is summed up by the poet's ideas of history in a narrative of images. "The Sea Is History" (1979) is one of the illustrative works arguing that what Caribbean people experienced under colonialism is real history. In this respect, Aristotelian rhetoric, based on the persuasive, logical and emotional aspects of deductive reasoning, is highly relevant to the analysis of Walcott's postcolonial narrative, expressed in the poem through the vernacular power of the sea, hence the emphasis on the capitalised 'Is' in the poem's title. Furthermore, the poet's revolutionary spirit is reflected in the majesty of the sea, evoking Percy Bysshe Shelley's "Ode to the West Wind" (1820), which sees the west wind as the source of rebirth. Similarly, Walcott promotes the idea of the Caribbean Renaissance through the awakening of his nation. On the other hand, his references to biblical stories serve as a counterpoint to colonialism. The juxtaposition of these stories with colonial history is consistent with the Aristotelian conception of metaphor as the use of related and similar things to convey the author's message to the audience in a more effective way. Clearly, Walcott is the mouthpiece of his nation; what the poet means by a true 'History', however, remains a mystery, thus underpinning Aristotle's definition of metaphor as a good riddle.

References

- Assmann, A. (2015). Dialogic memory. In P. Mendes-Flohr (Ed.), *Dialogue as a Trans-disciplinary Concept: Martin Buber's Philosophy of Dialogue and its Contemporary Reception* (pp. 199-214). Berlin: De Gruyter.
- Assmann, A. (2018). Towards a new ethos of history? In S. Helgesson & J. Svenungsson (Eds.), *The Ethos of History: Time and Responsibility* (pp. 14-30). New York & Oxford: Berghahn Books.
- Baugh, E. (2006). *Derek Walcott*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bauman, Z. (2010). *Hermeneutics and social science (Routledge revivals): Approaches to understanding*. Routledge.
- Black, J., & MacRaild, D. M. (2016). Approaches to history: Sources, methods and historians. *Studying History*, 83-127.

⁴ See Walder (2009), Rothberg (2013), Gandhi (2019), and Götsche (2019).

- Boeninger, S. P. (2020). *Literary Drowning: Postcolonial Memory in Irish and Caribbean Writing*. Syracuse: Syracuse University Press.
- Carr, E. H. (1990). *What is history?* London: Penguin Books.
- Cuddon, J. A. (2013). *A dictionary of literary terms and literary theory*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Donnell, A. (2006). *Twentieth-century Caribbean literature: Critical moments in Anglophone literary history*. New York: Routledge.
- Donnell, A., & Welsh, S. L. (Eds.). (1996). *The Routledge reader in Caribbean literature*. London: Routledge.
- Gandhi, L. (2019). *Postcolonial theory: A critical introduction*. Columbia University Press.
- Göttsche, D. (2019). *Memory and postcolonial studies: synergies and new directions*. Berlin: Peter Lang International Academic Publishers.
- Heath, M. (Trans.) (1996). *Aristotle: Poetics*. London: Penguin.
- Ismond, P. (2001). *Abandoning Dead Metaphors: The Caribbean Phase of Derek Walcott's Poetry*. Kingston: University of West Indies Press.
- Jones, G. S. (1996). The determinist fix: some obstacles to the further development of the linguistic approach to history in the 1990s. In *History Workshop Journal* (No. 42, pp. 19-35). Oxford University Press.
- Lawson-Tancred, H. (Ed. & Trans.). (1991). *Aristotle: The art of rhetoric*. London: Penguin Books.
- Marwick, A. (1995). Two Approaches to Historical Study: The Metaphysical (Including 'Postmodernism') and the Historical. *Journal of Contemporary History*, 30(1), 5-35.
- McWatt, M. A. (1988). Literary profile: Derek Walcott: An island poet and his sea. *Third World Quarterly*, 10(4), 1607-1615.
- Roberts, W. R. (Trans.) (2015). *Rhetoric by Aristotle*. Fairhope: Mockingbird Publishing.
- Rothberg, M. (2013). Remembering back: Cultural memory, colonial legacies, and postcolonial studies. Oxford: Oxford University Press.
- Simkhovitch, V. G. (1929). Approaches to History I. *Political Science Quarterly*, 44(4), 481-497.
- Walcott, D. (2007). *Selected poems*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Walder, D. (2009). Writing, representation, and postcolonial nostalgia. *Textual Practice*, 23(6), 935-946.

43. A Life in Exile: An Analysis of the Uncanny and National Identity in Yaşar Kemal's *Look, the Euphrates River is Flowing Blood*

Neslihan GÜNAYDIN ALBAY¹

APA: Günaydın Albay, N. (2023). A Life in Exile: An Analysis of the Uncanny and National Identity in Yaşar Kemal's *Look, the Euphrates River is Flowing Blood*. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 537-546. DOI: 10.29000/rumelide.1331500.

Abstract

Having a preliminary place and paramount significance among Yaşar Kemal's historical fiction novels, *Look, the Euphrates River is Flowing Blood* is the first book of his quartet entitled "An Island Tale" that was published in 1997. Dealing with the ordeal and uncanny feelings of the Anatolian people after the First World War, Yaşar Kemal recounts the material and spiritual destruction caused by the phenomenon of migration both within and beyond the borders in this work. As a result of the Exchange Agreement signed between Turkey and Greece in 1923, the inhabitants of Ant (Mirmingi) Island, were forced to migrate to lands they never knew. With the population exchange decision taken in Lausanne, the Greeks were sent to Greece and it was decided to settle the people who lost their homeland in the wars on this island in the Aegean. With this news, the people of the island experience some stages of queer, uncanny emotions, such as grief, anger, denial, bargaining, depression, and ultimately acceptance, and step into the Greek lands as an exchange. Vasili Atoynatanoğlu, who is a veteran of the Sarıkamış operation, however, did not participate in this forced migration. People from various origins who take refuge on the island, with the support of Poyraz Musa, launch a new life despite all the pain they have experienced. Predominantly based on Freud, Bhabha, and Kristeva's theories of the uncanny, the paper handles the issues of forced migration between Turkey and Greece and its profound impacts on migrants and local people in the nation-building process of the new Turkish state. The purpose of this paper is to analyse Yaşar Kemal's *Look, the Euphrates River is Flowing Blood* through the theories of the "uncanny" and nationalism by highlighting the uncanny presence of characters within the novel.

Keywords: Yaşar Kemal, *Look, the Euphrates River is Flowing Blood*, uncanny, nation-state, national identity, forced migration

Sürgünde Bir Hayat: Yaşar Kemal'in *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana* Adlı Romanında Tekinsiz Kavramı ve Ulusal Kimlik Üzerine Bir İnceleme

Öz

Yaşar Kemal'in tarihi kurmaca romanları arasında ilk sıralarda yer alan ve büyük bir öneme sahip olan *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana*, 1997'de yayınlanan "Bir Ada Masalı" adlı dördlüsünün ilk kitabıdır. Birinci Dünya Savaşı'nı anlatan Yaşar Kemal, bu eserinde göç olgusunun hem sınır içinde hem de sınır ötesi yarattığı maddi ve manevi tahribatı anlatır. 1923 yılında Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan Mübadele Anlaşması sonucunda Karınca (Mirmingi) Adası sakinleri hiç bilmedikleri topraklara göç etmek zorunda kalmışlardır. Lozan'da alınan mübadele kararı ile Yunanlılar Yunanistan'a gönderilmiş ve savaşlarda vatanını kaybeden halkın Ege'deki bu adaya

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Doğuş Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı (İstanbul, Türkiye), nalbay@dogus.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-1933-0125 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 21.06.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1331500]

yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu haberle birlikte ada halkı yas, öfke, inkâr, pazarlık, depresyon ve nihayetinde kabullenme gibi tuhaf, tekinsiz duyguların bazı aşamalarını yaşar ve mübadele olarak Yunan topraklarına adım atar. Sarıkamış Harekâtı gazisi Vasili Atoynatanoğlu ise bu zorunlu göçe katılmadı. Poyraz Musa'nın desteğiyle adaya sığınan farklı kökenlerden insanlar, yaşadıkları tüm acılara rağmen yeni bir hayata başladılar. “Tekinsiz” kavramı ile ilgili, ağırlıklı olarak Freud, Bhabha, ve Kristeva'nın teorilerine dayanan makale, Türkiye ile Yunanistan arasındaki zorunlu göç ve bunun yeni Türk devletinin ulus inşası sürecinde göçmenler ve yerel halk üzerindeki derin etkileri gibi konuları ele almaktadır. Bu çalışmanın amacı, Yaşar Kemal'in *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana* adlı eserini, roman karakterlerinin “tekinsiz” varlığına dikkat çekerek “tekinsizlik” ve milliyetçilik teorileri üzerinden incelemektir.

Anahtar kelimeler: Yaşar Kemal, Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana, tekinsiz, ulus-devlet, milli kimlik, zorunlu göç

Introduction

The issue of creating a national identity, which is pivotal to the destiny of nation-states and a precondition for democratic regimes, fashioning the Self, and separating the Self from the Other, gained a great importance as a consequence of increasing nationalist movements and the establishment of the unitary states, with the collapse of the empires. In order to create a collective identity consciousness among a society, literature was utilized as one of the mediums, as it can be used in the service of different ideologies. Charles D. Sabatos notes

The appeal to national independence and national character is necessarily connected with a re-awakening of national history, with memories of the past, of past greatness, of moments of national dishonour, whether this results in a progressive or reactionary ideology. Thus in this mass experience of history the national element is linked on the one hand with problems of social transformation; and on the other, more and more people become aware of the connection between national and world history (Sabatos, 2018: 3).

Having a preliminary place and paramount significance among Yaşar Kemal's historical fiction novels, *Look, the Euphrates River is Flowing Blood* is the first book of his quartet entitled “An Island Tale” that was published in 1997. Dealing with the ordeal and uncanny feelings of the Anatolian people after the First World War in this work, Yaşar Kemal recounts the material and spiritual destruction caused by the phenomenon of migration both within and beyond the borders. He underlines that people brought together by common pains can hold on to life again in unity, and solidarity. The novel takes its name from the image in the Euphrates River, where the dead bodies of Yezidis who were massacred after World War I were thrown. As a result of the Agreement of Exchange signed between Turkey and Greece in 1923, the inhabitants of Ant (Mirmingi) Island, were forced to migrate to lands they never knew.

With the population exchange decision taken in Lausanne, the Greeks were sent to Greece and it was decided to settle the people who lost their homeland in the wars on this island in the Aegean.

With the news of exchange, the people of the island experience some stages of queer, uncanny emotions, such as grief, anger, denial, bargaining, depression, and ultimately acceptance, and step into the Greek lands as an exchange. The only person who did not participate in this forced migration is Sarıkamış veteran Vasili Atoynatanoğlu. In response to the exchange, Vasili hides on the island and presses on the Bible that he will kill whoever sets foot on the island first. This loneliness of Vasili on the island is broken after a short time when Poyraz Musa sets foot on the island. The fate of the island changes with the

arrival of Poyraz Musa. People from various origins who took refuge on the island, with the support of Poyraz Musa, launch a new life despite all the pain they have experienced. The novel is centered around the efforts of the people left from wars, massacres and exiles to start a new life on an island emptied by the Greeks who were sent to Greece. Predominantly based on Freud, Bhabha, and Kristeva's theories of the uncanny, the paper handles the issues of forced migration between Turkey and Greece and its profound impacts on migrants and local people in the nation-building process of the new Turkish state. The purpose of this study is to analyze Yaşar Kemal's *Look, the Euphrates River is Flowing Blood* through the theories of the "uncanny" and nationalism by highlighting the uncanny presence of characters within the novel.

Theoretical Framework

The term "uncanny," signals to the familiar Freudian *Das Unheimliche*, which refers to an instance when we consider something familiar, yet foreign at the same time and which causes the feelings anxiety, fear and restlessness. Freud explicates: "the German word *unheimliche* is obviously the opposite of *heimlich*, *heimisch*, meaning "familiar," "native," "belonging to the home"; and we are tempted to conclude that what is "uncanny" is frightening precisely because it is not known and familiar" (Freud, 1919: 2). Furthermore, "it undoubtedly belongs to all that is terrible—to all that arouses dread and creeping horror; it is equally certain, too, that the word is not always used in a clearly definable sense, so that it tends to coincide with whatever excites dread" (Freud, 1919: 1). According to Royle, the uncanny, then, is a 'peculiar commingling of the familiar and unfamiliar', (Royle, 2003:1) and is often linked with an experience of 'liminality, margins, borders, frontiers' (Royle, 2003: vii). In this context, Bhabha expresses that "the national bond itself has an uncanny aspect in that it is perpetually threatened by the irruption of difference: although the narratives which underscore national identity appear to be stable and confident, they also involve the repression, or rather the disavowal of difference (Bhabha, 1994: 203)" (Macmillan, 2021:124). This paper seeks for the ways how the Freudian notion of the uncanny is highlighted with the migrant's return home in *Look, the Euphrates River is Flowing Blood*.

Moreover, both psychological and physical transgressions of territorial identities may shatter the sense of national 'homeliness' (Ziarek 1995: 16): migration can highlight the uncanny or the unhomely facet of national identity in Bhabha's translation of "unheimlich" (Bhabha, 1994: 236). Likewise, Kristeva also connects the uncanny with the 'ambivalence and liminality of the national space', (Ziarek, 1995: 7). The migrant is also confronted with an uncanny challenge to his or her identity. While Muslim Turks and Christian Greeks lived in harmony as a hybrid society under the reign of the Ottoman Empire once, their idyllic lifestyle was devastated by the effect of historical events. Especially, the emergence of nationalist movements and nationalist spirit played a critical role in the disintegration of this utopic society, together with the declaration of the Turkish Republic later. After this stage, the villagers were obliged to redefine their cultural identities, depending upon their religion.

On the other hand, as regards the nation and national identity, Anthony D. Smith regards the nation as essential in seeking for one's roots and the cultural and social group one belongs to, but he also warns: "the dangers are clear enough: destabilization of a fragile global security system, proliferation and exacerbation of ethnic conflicts everywhere, the persecution of 'indigestible' minorities in the drive for greater national homogeneity, justification of terror, ethnocide and genocide on a scale inconceivable in earlier ages" (Smith, 1991:176). Therefore, as depicted by Bauman, identities are "the most troublesome incarnations of ambivalence" (Bauman, 2003: viii) and the concept of globalization enables the "juxtaposition of entirely disparate events or intrusion of distant events into the everyday consciousness

of ordinary people” (Benwell and Stokoe, 2011: 2006). In his article entitled “Globalization and Identity” (2001), Manuel Castells makes a definition of identity and presents us a different perspective on the issues of identity and individualization:

Generally, in social sciences, identity is considered to be that process of construction of meaning on the basis of a cultural attribute enabling people to find meaning in what they do in their life. Through a process of individuation, they feel what they are, they have a meaning because they refer to something more than themselves ... Individualism is a form of identity. There is a form of identity that can be illustrated by the following phrase: “I am the beginning and the end of all things” or “My family and I are the beginning and the end of all things” (Castells, 2010: 94).

In addition to its disadvantages, Smith emphasizes the advantages of having a nation that are composed of homogenous individuals: “Nationalism may not be responsible for the many instances of reform and democratization of tyrannical regimes, but it is a frequent accompanying motive, a source of pride for down-trodden peoples and the recognized mode for joining or rejoining ‘democracy’ and ‘civilization’”. (Smith, 1991:176). For the sake of political solidarity and social unity, nationalism is regarded as a solid means of being identified with the nation and being the basis of joining a more democratic and more civilized life. With a critical eye on the adverse effects of nationalism on ethnic groups, in Yaşar Kemal's intriguing novel *Look, the Euphrates River is Flowing Blood*, the dramatic life-stories of people who were forced to migrate with the decision of exchange after the First World War are analyzed together with the lifestyles of local people in Anatolia that were exposed to the negative effects of the war. The novel handles with the problems and traumatic life stories of migrant identities caused by the decision of exchange. While the novel reflects Yaşar Kemal's opposition to war, it criticizes the point of view of the nation-state discourse which stimulates standardizing by rejecting polyphony and advocating a centrist understanding based on unity. Although the residents of the island have different ethnic and religious backgrounds, they are unwilling to leave the lands which they got used to and regarded as their real “homeland”. The feeling of isolation, exclusion, and homelessness for the Greeks, who suppose that they are considered as redundant in the island by the initial owners of the lands they were forced to migrate, do not belong to the lands they were deported to, and that they are not welcomed by the owners of those lands, transforms all the journey of migration into an unbearable, distressing event.

Hybrid Society and Hybrid Identities

Poyraz Musa, whose real name is Abbas, is a soldier of Circassian origin. He chose this island as the most suitable place to hide because he was hunted by the Bedouins for killing an Arab tribesman's brother and settled here. He senses the presence of another person on the island and continues her life on the island in great tension. Lena Papazoğlu, whose four sons were martyred in the War of Independence, comes to the island when Musa is convinced that he will no longer find a person to share his loneliness with. Lena Ana escaped from the trip to Greece and returned to her island. Vasili does not hesitate to save Poyraz Musa, who is about to drown in the big storm that broke out the next day. This event brings the trio on the island closer together. In the novel, the polyphonic, multicultural atmosphere that has been preserved for many years in the island is vividly depicted. The unifying element, which enables people from different cultures and religions to come together, made it possible for different ethnic groups to exist and ensured that all cultural colors merged in the same pot and lived in harmony side by side in this composite structure. It is also remarkable to observe this composition in the following words of the Property Manager, who illustrates the multicultural solidarity displayed in the island during the Dardanelles War:

The patients were stacked inside the church. (...) As the patients came, the houses were evacuated and the owners moved to the neighboring houses. I know that ten families are packed into one house. The Greek women and girls of the island were working as nurses and cooks. Sometimes the food was running out, the Greeks brought whatever they had in their homes. There was a moment when there was no food left for the Greeks. That's when the wounded, the Greeks, we were all starving. This time, the Turkmen villages of the region were coming to our rescue (Kemal, 2008: 27).

While depicting the well-known fisherman of the region, Panosaki, the narrator notes: "he had a different place among these people, be it Turks, Greeks, Circassians, Georgians, Kurds" (Kemal, 2008: 70), and the Greek image is reinforced in a positive sense in the eye of Turkish people through this exemplary figure. Panosaki gifts his boat to Kadri, whom he raised very well in fishing, before leaving the island. He is loved not only on the whole island but also in the Turkish town close to the island. The news of Panosaki's breakup leads to confusion and a turmoil in the public and this is the indication of the intensive love for him: "The whole town stood up, in case Panosaki goes, we go too. Women, girls and the elderly also signed" (Kemal, 2008: 71). These words point to the spirit of unity built by the struggle to dissolve the boundaries between 'self' and 'other'.

Furthermore, the relationship between Poyraz Musa, who has a Muslim Turkish identity, and Vasili, who is a Christian Greek in the island, is an outstanding example of cultural integration that presents a different dimension in questioning the relationship of the self with the other. Poyraz took refuge in this island to forget about his past full of dark memories and escape from those who wanted to kill him. Vasili, on the other hand, resisted to stay on the island and leave his native land despite the forced migration. For both figures, the island serves as a "shelter". Vasili's interior monologue, questioning how people who were forced to migrate after the population exchange, could get away from the island, points out that the house is perceived as "home/homeland" with its metaphorical meanings. The feeling of being in the "uncanny" part of the person who moves away from his own home is related to the ties of belonging. Vasili, who stayed on the island, looks after those who have left and ponders over what had taken place: "How could a person leave his land, sea, house, garden, olive trees, peaches and cherries that he had planted with his hands? Without any resistance, without even making a sound, without ever expressing the pain in their hearts... All the islanders believed that they would come back. How can they endure the pain of being taken away from their island even if they do not believe it" (Kemal 2008: 93). The novel tells the story of the mutilated souls, shattered consciousness and unhealed wounds of both characters.

In this hybrid society intermarriages between different religions were also possible. One example of interfaith marriage is based on a love story told in the novel. The figures of love also seek a way to be together despite their differences in religion, language, and ethnic identity. A Greek girl and Kurdish Haydar, who is described as "Babayiğit, handsome, beautiful-eyed, brave", cannot find any other way but to run away to meet each other. Reportedly, they took refuge in a Turkmen village. What is remarkable about their relationship is that "Kurdish Haydar did not convert his wife to Islam even if the girl he loved wanted to be Muslim" (Kemal, 2008: 178). The male subject, who does not put any pressure on his wife to change his religion, epitomizes a humane approach that gives the "Other" a chance to exist together and accepts her as she is.

Spatial elements that enable "collective experiences from cultural form to crystallize and maintain their meaning and existence for centuries" (Akay, 2005: 110) have a significant place in the lives of the characters in the novel. At the end of the novel, when Melek Hanım took a step to settle on the island, "the wrinkles on her face were widened, her face turned into a pink flower of joy" (Kemal, 2008: 318). The desolation of the island, which was emptied after the population exchange, affects its nature.

According to the narrator, who defends the idea that everything starts with people and is meaningful and beautiful with people throughout the novel, “nothing has any taste without people” (Kemal, 2008:102). The author regards Poyraz Musa and every person on the island, especially Vasili, as the representatives of a new hope for the rebirth of space that opens the way for new heterogenous societies and hybrid identities. Through the end of the novel, the flowers of joy blooming on Melek Hanım's face symbolize this hope for the re-existence of both humans and space. While expressing what happened on the island of Ant before and after the population exchange, the author draws attention to the identity and memory construction process of individuals and communities in the novel, which also reflects the anti-war perspective of Yaşar Kemal.

Displacement and Uncanny Effect

Wars have a negative effect on not only individual but also cultural identities. The author presents a critical approach in the novel to the monistic structure of management, which discriminates individuals who fight shoulder to shoulder at the front for their homeland according to their ethnic identities, religious beliefs and differences in language, and draws borders. The problem of belonging in the people who had to leave the island due to forced migration is discussed together with the feeling of homelessness created by being uprooted. What makes the novel striking is that the author tackles the breaking points in the lives of not only the Greeks who are forced to migrate, but also the Turks who settled on the island by coming from Greece. The island represents the heaven for Lena and Vasili, who did not want to go away from the island, while it represents the hell for Ali Pasha Selim Bey, who was forced to return from Greece. How the sense of unity and solidarity has been preserved and reinforced is directly related to the question of how the multicultural structure in the island lands has been maintained for many years.

The author stresses the importance of some moral values such as tolerance, kindness and friendship in the construction of a common culture and universal peace among different communities. Particularly, exemplary figures, such as Kadri Usta, Pericles and Panosaki Usta, all contribute to the preservation and enrichment of the collective culture. *Look, the Euphrates Water is Flowing Blood* can be considered as the novel of past memories and future dreams for the communities, who were inclined to give up their dreams under the devastating and overwhelming effect of wars and migrations. Vasili turns into a leading figure as the forerunner of the other novels of the quartet, which recounts the adventures of the island. He gets rid of his loneliness and starts to build a new identity for himself thanks to his friendship with Lena and Poyraz Musa. That's why “the novel reflecting a human-centered approach is a humanist lament for the multicultural structure of Anatolia (Mignon, 2014:170). The author reflects the interrelation between the concepts of identity, memory, recalling and forgetting in the lively imagination and depth of the inner world of the characters, especially Poyraz Musa and Vasili, who come to terms with the traumatic events of the past.

According to Bergson, “there is no perception that is not impregnated with memories. We add thousands of details of our past experiences to the immediate and present data of our senses. Often these memories displace our true perceptions (Bergson, 2015: 27). The characters cannot get rid of the suffocating effect of the war they joined as they were exposed to the inhuman scenes of war including murders, freezing to death, stinking corpses. They are obsessed with those blood-chilling scenes of wars all the time. Poyraz Musa escaped from the Yezidi massacre, in which the blood of corpses flowed for days on the Euphrates, and he adopted the island as his homeland.

He is pursued by those who want to kill him until the last volume. He is a conciliatory figure who cooperates to unite people and help them live harmoniously in the same island. The novel clearly illuminates Poyraz Musa's inner conflicts, his past, his testimony, his humanity lost before his eyes in the wars, the great migration to which his Circassian ancestors were exposed, and the traumatic memories of being deported and uprooted even if years pass. He supports everyone to settle on the island and contributes a lot to the multicultural texture of the island. Thanks to his efforts people learn to accept the 'Other' as it is without any expectation or self-interest. While creating a colorful world in a utopian island on the one hand, Yaşar Kemal tries to draw attention to moral erosion and shows how important it is to create a multicultural society for the healing of traumatized people (Kemal, 2012, p. 221-243) on the other hand.

The decision of compulsory migration between Turkey and Greece taken in 1923 contained all Christians and Muslims who were the citizens of Turkey and Greece. The exchange was implemented rapidly and harshly. After more than ten years of fierce war menacing with the fear of death and violence, their legal identity was changed into Turks and Greeks. The official narrative notes the exchange as "coming home", whereas the term "home" inhabits various connotations and the intricate feelings of refugees in their recollections. In her book entitled *Imagined Communities in Greece and Turkey: Trauma and the Population Exchanges under Atatürk*, by arguing how Greek and Turkish society perceived the exchange, Emine Yeşim Bedlek featured different voices and perspectives in her book. In the perspective of Greeks, the exchange was a consequence of military defeat, while it was the result of military victory in Turkish viewpoint. Bedlek defines the co-existence of Orthodox Christians and Muslims as inter-communality. Bedlek demonstrates that

Modern Greeks and Turks, two neighbor communities of the Aegean and once the subjects of the Ottoman Empire, live in their ancestors' past because they became enemies in the first quarter of the twentieth century due to the rise of nationalism. Renee Hirschon states that, with the rise of nationalism and the population exchanges, the people of the Aegean have lost 'familiarity which carries with it the possibility for understanding and respect, and this is all too often replaced by suspicion, hostility, and the inability to cooperate (Bedlek, 2016:2).

In her book, Bedlek "intends to deconstruct the conventional understanding of Modern Turks and Greeks that displaced peoples of the Aegean were the local peoples of their homeland, and to argue that the population exchanges were not a repatriation, but a form of exile" (Bedlek, 2016: 9) Underlining that contemporary Turkish and Greek understanding of the Lausanne Convention and the population exchanges were based on nationalism, Bedlek points out:

The Asia Minor Catastrophe of 1922 was a turning point in the lives of the Orthodox Christians and Muslim Turks as they were forced to migrate across the Aegean to be integrated into the nation states of Greece and Turkey, respectively. The main motivation that led the Greeks and the Turks to clash in the twentieth century, with thousands of people killed and the rest facing famine, hardship and the compulsory exchange of populations, was nationalism (Bedlek, 2016: 4).

Granting that having the identity of a foreigner inhabits a two-fold identity challenge, Kristeva stresses that 'by explicitly, obviously, ostensibly occupying the place of the difference, the foreigner challenges both the identity of the group and his own' (Kristeva 1991:41-2). Besides, Clark illustrates the queer experience of migrant people affected by the forced migration who never feel homely or have a sense of 'coming home' although their new living place was 'in theory at least, their national motherland' (Clark, 2009: 3). In accordance with Bhabha and Kristeva's views, the migrant both triggers and goes through the uncanny or unhomely situations or feelings.

Yaşar Kemal's Humanist View

Yaşar Kemal is of the opinion that the world can only be better with people. For this reason, he always keeps the hope alive in people. The hopeful wait of the characters in the worst conditions and the belief that people cannot do evil make the atmosphere of the novel optimistic. Her novel's heroes trust people in all circumstances. Because in his narrative, "nothing without humans has no taste" (Kemal, 2001: 96). When the Greeks leave the island, Vasili, one of the few people who hide in the island, befriends a cat. He criticizes the war that caused the depopulation of the island. His concern about the war is conveyed as follows:

War is over. Maybe it's still going on, you say, these people can't end the war with this mind, these people, they think they are the smartest creatures, the most pathetic creature of these creatures, the most stupid of all creatures, the most stupid of these creatures, who killed their own life, the most stupid creature of all creatures. The worst creature is a sucker who does not know that this earth he lives in is a paradise, what he eats, drinks, the rising sun, the running water, the wind, the flying cloud, the falling rain, the blooming flower, the growing fruit, the bud, the seed struggling underground, the flying bird, the bee in the honeycomb. too asshole to know that countless, billions, billions of radiant colors are a miracle, asshole, asshole. This terrible creature will again start a war, burn forests and destroy cities that it has built for hundreds of thousands of years... (Kemal, 2001: 109).

Later, Lena does not comply with the exchange decisions and returns to the island with the longing of her children in the military. The dimensions of Poyraz Musa's esteem, generosity and benevolence, who settled on the island, will become evident in the next volumes for the inhabitants of the island. Poyraz Musa opens a door to hope with his experiences, and the remnants of his life in order to hold on to life. The reason why he came to the island is that when he witnessed the Yazidi massacre, he was seen among the people responsible for one of the killed Bedouins. What Emir Selahaddin Sultan, who he took refuge in after this incident, told Poyraz became his permanent life philosophy and experiences for a lifetime. To delve into the socio-cultural foundations of humanism, it is meaningful to look over and reflect on the following sentences of Emir Selahaddin Sultan:

If one person suffers, all people suffer. These Yezidis have been suffering for hundreds of years, they have been killed, they are extinct... Those who kill are dying with them just as much as they are, or they do not realize that they are dying or rotting... Humanity is very old, my son. Millions, billions of people have created billions of thoughts. They have created billions of epics, songs and poems. The first problem of these people has been the effort to reach the secret of themselves and people. Today, man knows nothing in the universe as much as he knows man. Ever since he became a human being, he has been disgusted with killing and war, or he has killed anyway (Kemal, 2001: 243-245).

The author envisions a good life with strong human relations, the richness of nature and social integration. For the basis of a good society in the novel the author points to a multicultural understanding that necessitates mutual sharing, developing friendships, condemning wars, and respecting everyone's personality and tolerating cultural differences. Each individual enables the development of social democracy by allowing one to live the cultural identity of another with their own cultural identity. The humanism that he prioritizes in coping with social suffering on the island he has constructed, unites people from different socio-cultural backgrounds, and turns into a humane meaning for the reader in the collective memory.

Despite all devastating effects of the war, migration, and displacement on his characters, Yaşar Kemal dreams an optimistic future and illustrates a hopeful picture for the inhabitants of the island. Even the sea smells of spring in the island. Peach blossoms, wild mints, pink flowers, blue flowers, white wild roses, marigold-red lavenders, colorful butterflies, daffodils, cacti etc. It is seen that the sea, which has

a coast to the island, harbors an ecological richness with fish species such as red mullet, swordfish, tuna, angler fish, carpenter fish, haddock, bonito and sea bass that have not decreased in density yet. The island, which has been a home to people for years with its vegetation, living creatures and sea, does not stay silent for a long time even if it is left without people for a while after the population exchange. It opens its territory to people from a wide variety of societies, cultures and identities.

Conclusion

Drawing on memory heavily and skillfully in his novels, Yaşar Kemal tends to relate his own imagination to the recollection of his characters under the intensive effect of their traumas and fear of death. In a similar vein to Yaşar Kemal's own tragic life story, his protagonists are mostly traumatized. Witnessing his father's murder left in him "deep traces [that] were never erased" and "first made him a fearful child and later a novelist whose main obsession was patricide" (Gürsel, 2000: 130). As Çulhaoğlu notes it, "one can feel that the painful memory of his father's murder is always at the back of his mind and the shadow of death is always there in the backdrop of his novels" (Çulhaoğlu, 2017: 44). Aiming to "reach the deepest part of human psychology" (Yaşar Kemal, 2005:286), the author furnishes the memories of his characters with amazing psychological depth. We witness the inner world of characters haunted by the torturous moments or scenes rooting from their traumatic experiences. Obsessed with the memory of their trauma and extreme fear of death like the author himself, characters uncover their inner world through daydreaming, flashbacks or the playful feature of their imagination and memories.

Vasili and Poyraz Musa were exposed to various atrocities in the war, which harms their psychological balance. Vasili fought in Sarıkamış and Çanakkale wars and whenever he remembers the horrible scenes from the wars or his painful experiences, his mood instantly changes for worse, and he feels as if those scenes revive in his imagination in a fearful state of mind. Poyraz Musa needs to spend more time in nature to overcome the negative effects of the war. He witnessed the massacre of Yezidis in the southern part of Turkey and his mind becomes confused and he starts to lose his mental and psychological balance whenever he recalls how Yezidis were exposed to genocide, especially how Yezidi women's breasts twitch on the desert sands after they are cut off and thrown away. His witness to women's being dumped into the Euphrates River obstructs him from developing a sound relationship with his beloved in the next volumes. Daydreaming helps recuperate the psychology of characters in Yaşar Kemal's novels. Depending on the causes of trauma, such as displacement, war, psychological violence, it is inevitable for characters to be subjected to the uncanny effect of their exilic life or their initiation into a new, queer life in an isolated scope with the traces or memories of a culturally harmonious society in a cosmopolitan world. Nobody can bring the past back and each individual struggles to survive in a desolate, alienated place with divided, fragmentary identities with a disorientating state of mind and a fearful, unsettled psychology incessantly.

Bibliography

- Akay, Recep (2005). "Kültürel Kimlik ve Kültürlerarası İletişim". *Bilgi*, 11: 108-120.
- Anderson, B. (2014). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, Bakhtin, Michael (1981). *The Dialogic Imagination*. USA: University of Texas Press.
- Bauman, Zygmunt (2003). *Liquid Love: On the Frailty of Human Bonds*. Cambridge: Polity Press.
- Beck, U. (2002). 'The Cosmopolitan Society and Its Enemies', *Theory, Culture and Society*, 1-2.
- Bedlek, E. Y. (1990). *Imagined Communities in Greece and Turkey: Trauma and the Population Exchanges Under Atatürk*, London: IB Tauris.

- Benwell, B. & Stokoe, E. (2011). Discourse and identity. 1-314. 10.1017/CBO978074862653
- Bergson, Henri (2015). Madde ve Bellek. Işık Ergüden (Çev.) Ankara: Dost.
- Bhabha, H. (1994). The Location of Culture, London: Routledge.
- Bhabha, H. (1992). 'The World and the Home', Social Text Third World and Post-Colonial Issues.
- Clark, B. (2009). Twice a Stranger: Greece, Turkey and the Minorities they Expelled, Cambridge: Harvard University Press.
- Çulhaoğlu, Tahsin (2017). "Memory in Yaşar Kemal's Novels". The Journal of International Social Research. 10:54.
- Freud, Sigmund (2023). *The Uncanny*. London: Penguin Classics.
- Freud, Sigmund. (1955), 'The Uncanny', in J. Strachey et al. (eds.), The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, vol. XVII, London: Hogarth Press and the Institute for Psycho-Analysis.
- Freud, Sigmund (1919). "The Uncanny", Imago. Trans. Alix Strachey. Bd. V., 1919; reprinted in Sammlung, Fünfte Folge.
- Golban, T. & Yürükler, E. (2019). Social construction of identity in Louis De Bernières' novel Birds Without Wings. Humanitas, 7(14).
- Gürsel, Nedim (2000). Yaşar Kemal: Bir Geçiş Dönemi Romancısı [Yaşar Kemal: A Transitional Period Novelist], İstanbul: Everest Yayınları.
- Hirschon, R. (2023). Crossing the Aegean: An Appraisal of the 1923 Compulsory Population Exchange Between Greece and Turkey, New York: Berghan Books.
- Kemal, Yaşar (2022). Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. Bir Ada Hikayesi 1. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Y. (2002). Karıncanın su içtiği. Bir ada hikâyesi 2. İstanbul: Adam Yayınevi.
- Kemal, Y. (2005). Ağacın Çürüğü: Yazılar-Konuşmalar [The Rotten Tree: Articles and Speeches, compiled by Alpay Kabacalı], 1980, İstanbul: YKY.
- Kristeva, J. (1991), Strangers to Ourselves, New York: Columbia University Press.
- MacMillan, Catherine (2021). "Narrating the Nation? National Identity and the Uncanny in De Bernières' Birds Without Wings", Literature & History, Vol. 30(2).
- MacMillan, Catherine (2021). "The Uncanny and the 'Great Return' from Exile: Unheimlich (Un)homecomings in Milan Kundera's Ignorance", Litera, 31(1), 121-136.
- Royle, N. (2003). The Uncanny (Manchester: Manchester University Press).
- Sabatos, Charles, D. "The Nation's 'Timeless Mission': Frontier Orientalism in Central European Historical Fiction." *World Literature Studies*, Vol. 10, No. 1, 2018.
- Smith, A. D. (1991). National identity (Vol. 11). Reno: University of Nevada press.
- Yürükler, Evla (2019). Discourse and Identity in Louis de Bernières' Novel Birds Without Wings. MA Dissertation.
- Ziarek, E. (1995). "The Uncanny Style of Kristeva's Critique of Nationalism", Postmodern Culture 2.

44. Juan José Arreola'nın "Makasçı" adlı kısa öyküsünde kaotik dünyanın eleştirisi ve ironi

Burcu TEKİN¹

Hale ERDOĞAN²

APA: Tekin, B. & Erdoğan, H. (2023). Juan José Arreola'nın "Makasçı" adlı kısa öyküsünde kaotik dünyanın eleştirisi ve ironi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 547-556. DOI: 10.29000/rumelide.1331501.

Öz

Latin Amerika edebiyatının önemli temsilcilerinden biri olan Juan José Arreola (1918-2001) eserlerinde yer alan büyümlü gerçekçilik, satir ve alegori gibi özelliklerle ülkesindeki realist edebiyat geleneğini dönüştürmek için pek çok yazara ilham kaynağı olması sebebiyle XX. yüzyıl Meksika edebiyatının en önemli öykü yazarlarından biri olarak kabul edilmektedir. Çok yönlü bir yazar olan Juan José Arreola'nın *Makasçı* (El guardagujas) adlı kısa öyküsü de yazarın dünyada en çok tanınan ve öne çıkan kısa öyküleri arasında yer almaktadır. Demiryollarında makasları açıp kapayarak trenlere yön veren emekli bir görevli ile istasyona gelen bir yolcu arasında geçen karşılıklı konuşmadan oluşmaktadır. Juan José Arreola bu kısa öyküsünde Meksika'nın içinden geçtiği sanayileşme dönemini satirik bir üslupla ele almış ayrıca sanayileşmenin bir topluma getirdiği zorlukların altını çizmek için edebiyatta genellikle dolaylı yoldan eleştiri yapmak amacıyla kullanılan ironiye başvurmuştur. Çalışmanın amacı Juan José Arreola'nın 1952 yılında yayımlanan *Makasçı* adlı kısa öyküsünün yazarın ironiyi nasıl kullandığı ve eserinde ironiye ne ölçüde yer verdiğine ilişkin incelemenin aktarılmasıdır. Bu amaçla çalışmada öncelikli olarak ironi kavramının tanımı ve kısa tarihsel gelişiminin açıklanmasının ardından ilgili kavramın öyküdeki yansımalarının, dönem ve mekân gibi belli başlı unsurların da göz önünde bulundurularak detaylı bir şekilde sunulması planlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Latin Amerika edebiyatı, Juan José Arreola, ironi

The critique of the chaotic world and use of irony in Juan José Arreola's short story "The Switchman"

Abstract

Juan José Arreola (1918-2001), one of the eminent representatives of Latin American literature, is regarded as one of the most remarkable short story writers in the 20th century Mexican literature, as he has inspired many writers to transform the realist literary tradition in his country with magical realism, satire, and allegory in his works. As a versatile writer, his short story *The Switchman* (El guardagujas) is considered one of the most recognized and prominent works of Juan José Arreola in the world. The story is a dialogue between a retired railway worker, who directs the trains by opening and closing the switches, and a passenger coming to the station. In this short story, Juan José Arreola

¹ Öğr. Gör. Dr., Tobb Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Yabancı Diller Bölümü (Ankara Türkiye) burcutekin82@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0477-712X [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 21.06.2023- kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1331501]

² Öğr. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu (Ankara Türkiye) erdogan_hale@hotmail.com, ORCID ID: 0009-0008-7770-1530

approaches the industrialization period that Mexico is going through in a satirical style as well as employing irony, which is a common tool used in literature to express criticism indirectly, in order to underline the difficulties that industrialization brings to a society. This study aims at analyzing the way and the extent Juan José Arreola utilizes irony in his short story *The Switchman* published in 1952. For this purpose, the presentation is designed to start with the definition of irony and its brief historical development and proceed with a comprehensive presentation of the reflection of the concept in the short story taking the certain elements such as the era and place into consideration.

Keywords: Latin American literature, Juan José Arreola, irony

Giriş

Juan José Arreola (1918-2001) Meksikalı bir akademisyen, editör ve yazardır. XX. yüzyıl Meksika ve Latin Amerika edebiyatlarının en büyük temsilcilerinden biri olarak kabul edilir. Döneminin önemli edebiyat dergilerinde editörlük yaparak Meksika edebiyatının tanıtımında önemli bir rol oynayan yazar ayrıca Guadalajara Üniversitesi ve Meksika Ulusal Özerk Üniversitesi'nde edebiyat ve yaratıcı yazarlık dersleri vermiştir. Arreola'nın çalışmaları kısa öykü, roman, deneme ve tiyatro oyunu gibi çeşitli türlerden oluşur. Yazarın edebi üslubu ironi, mizah ve gerçek ile fantastik olanı harmanlama becerisi ile karakterize edilir (Villalba, 1985, s. 487). Bu çalışmaya konu olan *Makasçı* adlı öykünün de içinde bulunduğu bir dizi kısa öyküden oluşan *Confabulario* (1952), yazarın Ortaçağ fabllarından yola çıkarak şiirsel ve ironik vizyonuyla kendi özel hayvan koleksiyonunu anlatan kısa metinler aracılığıyla okuyucuya zengin bir fikirler, imgeler ve temalar evrenini sunduğu *Bestiario* (1958) ve çocukluk, masumiyetin kaybı ve kişisel dönüşüm temalarını işlediği romanı *La feria* (1963) adlı eserlerde genellikle vahşi bir mizah duygusu hâkimdir (Balderson ve González, 2004, s. 38).

Arreola'nın evrensel temaları ironik ve mizahi bir üslupla işlediği eserlerle Latin Amerika edebiyatında kalıcı bir miras bırakarak en büyük yazarlarından biri olarak kabul edildiği XX. yüzyıl, Meksika'da önemli değişimlerin, zorlukların ve siyasi, ekonomik ve sosyal dönüşümlerin yaşandığı bir dönem olmuştur.

Yazarın bu çalışmaya konu olan *Makasçı* adlı kısa öyküsü, 1940-1970 yılları arasında Meksika'da kayda değer bir ekonomik büyümenin yaşanmasının yanında siyasi ve ekonomik sisteme yönelik eleştirilere de neden olan Meksika Mucizesi adlı dönemde yazılmıştır. Bu çalışmada *Makasçı* adlı kısa öykünün, XX. yüzyıl Meksika tarihinin hem olumlu hem de olumsuz bir takım gelişmeleri beraberinde getiren bir dönemde yazılmış olduğu göz önünde bulundurularak incelenmesi planlanmış, yazarın dönemle ilgili eleştirilerini aktarırken söz konusu öyküde ironiyi hangi biçim veya biçimlerde ve ne ölçüde kullandığı açıklanmaya çalışılmıştır.

XX. yüzyıl Meksikası'na kısa bir bakış

XX. yüzyıl Meksika tarihine önemli siyasi, ekonomik ve toplumsal olayların yaşandığı bir dönem olarak geçmiş, bu dönemde görülen gelişmeler de kaçınılmaz olarak modern Meksika toplumunun oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. 1910-1920 yılları arasında ülke tarihinde bir dönüm noktası olan ve Porfirio Díaz'ın diktatörlüğüne son vermekle beraber sosyal adalet, toprağın yeniden dağıtımı ve daha kapsayıcı bir siyasi sistemin oluşturulmasını amaçlayan Meksika Devrimi yaşanmıştır. Meksika Devrimi, Latin Amerika'nın Küba devriminden önce yaşadığı en derin toplumsal çalkantı olmuştur (Semo, 1978, s. 279). Bu süreçte yazarlar doğal olarak ülkenin içinde bulunduğu durumun

hissettiklerini eserlerine yansıtırlar. Teker García (2004) yaşanan bu edebi süreci şu şekilde özetler: "Bu dönemde kaleme alınan 300'den fazla öykü, devrimci hareketten esinlenilerek yaratılmıştır. Birçoğunda parçalı anlatım ve bölümler yer almaktadır. Belgesel tarzda yazılan yapıtlar, röportaja dayalı gazetecilik tekniklerini çağırıştırır. Kötümserlik ön plandadır. Geleneksel anlatı tarzlarının yanında yeni teknikler de denenmiştir"(s.23).

1917 yılında devletin temellerini oluşturan ve işçi haklarının garanti altına alınması, doğal kaynakların kamulaştırılması ve kilise ile devletin ayrılması gibi unsurları içeren yeni bir anayasa yürürlüğe girmiştir (Rabasa, 2000, s. 81-105). Daha sonra, 1940-1960 yılları arasında ekonomik büyümenin hızlanması, sanayileşme politikalarının uygulanması ve Kurumsal Devrimci Parti'nin (Partido Revolucionario Institucional) hâkim olduğu siyasi sistemin sağlamlaştırılması gibi gelişmelerin yaşandığı Meksika Mucizesi olarak bilinen dönem yaşanmıştır (Needler, 1964, s. 154-155). 1968 yılında hükümetin otoriterliğini ve siyasi baskısını protesto etmek için gerçekleştirilen büyük öğrenci hareketi ve sonucunda yüzlerce öğrencinin güvenlik güçleri tarafından öldürüldüğü Tlatelolco katliamı olmuştur (Brewster, 2002, s. 171-189). 1970'li yılların sonuyla 1980'li yılların başında devlete ait işletmelerin özelleştirilmesi, ticaretin serbestleştirilmesi ve kamu harcamalarının azaltılması gibi hamlelerle ülkenin neoliberal politikalar benimsemesine yol açan ağır ekonomik kriz yaşanmıştır (Lustig, 1987, s. 227-248). Meksika, 1990'lı yılların sonundan itibaren büyük bir siyasi geçiş süreci yaşamış (Tejada, 1994, s. 77), 2000 yılında, 70 yıllık PRI iktidarı, Ulusal Hareket Partisi (Partido de Acción Nacional) adayı Vicente Fox tarafından iktidarın devralınmasıyla sona ermiştir.

Arreola'nın bu çalışmaya konu olan *Makasçı* başlıklı öyküsünün yer aldığı *Confabulario* adlı öykü kitabı yukarıda da belirtildiği gibi ilk kez 1952 yılında, Meksika Mucizesi olarak bilinen ve 1940-1970 yıllarını kapsayan dönemde yayımlanmıştır. Meksika Mucizesi, ülkede hızlandırılmış ekonomik büyüme ve siyasi istikrarla beraber önemli bir endüstriyel gelişme ve kişi başına düşen gelirden artışın görüldüğü bir dönemdir. Dönemin bu şekilde adlandırılması, Meksika Devrimi'nin sonuçlanmasının ve Kurumsal Devrimci Parti (PRI) liderliğindeki siyasi sistemin konsolidasyonunun ardından Meksika'nın yaşadığı ekonomik ve sosyal başarının vurgulanmak istenmesiyle ilintilidir. Bu dönemde ülke, sanayileşmenin ve ithal ikamesinin teşvik edilmesini içeren ve istikrar sağlayıcı kalkınma olarak bilinen ve Meksika'nın ithalata olan bağımlılığını azaltmayı ve yerli üretimi teşvik etmeyi amaçlayan bir dizi politika uygulamıştır. Diğer yandan yollar, barajlar, sulama sistemleri ve konut inşası gibi altyapı yatırımlarının yanında eğitim ve kamu sağlığının yaygınlaştırılması gibi sosyal politikalar da uygulanmıştır (Toledo, 1988, s. 98-132). Meksika Mucizesi birçok Meksikalı için sürekli ekonomik büyüme ve yaşam kalitesinde iyileşme sağlamış olsa da yaşam şartlarında zorluklar ve sosyal eşitsizlikleri de beraberinde getirmiştir (Ranis, 1974, s. 22-32).

Diğer yandan siyasi ve ekonomik gücün PRI'de toplanmış olması ülkede demokratikleşme eksikliği ve yolsuzluğun devam ettiği yönünde eleştirilere yol açmıştır. Meksika Mucizesi adı verilen dönemle ilgili eleştirilere neden olan olay ve durumlar ekonomik eşitsizlik, sosyal ve siyasi dışlanma, yolsuzluk ve iltimas, ekonomik bağımlılık ile kırsal ve yerli halkların marjinalleştirilmesi olarak sıralanabilir. Meksika Mucizesi sırasında önemli bir ekonomik büyüme yaşanmasına rağmen zenginlik ve faydalar eşit olarak dağıtılmamıştır. Sosyal sınıflar, kentsel ve kırsal bölgeler ve ekonomik sektörler arasındaki ekonomik eşitsizlikler devam etmiştir. Zenginler ve yoksullar arasındaki uçurum genişlemiş ve Meksika nüfusunun büyük bir kısmı yoksulluk içinde ya da güvencesiz koşullarda yaşamaya devam etmiştir. Meksika Devrimi'ni takip eden reformlara ve siyasi değişikliklere rağmen PRI liderliğindeki siyasi sistem, iktidar üzerindeki katı ve dışlayıcı hâkimiyetini sürdürmüştür. Yerli halk, kadınlar ve etnik azınlıklar da dâhil olmak üzere birçok grup için siyasi katılım ve temsil eksikliği söz konusu olmuştur.

Bu dışlama, devrim sonrası dönemde hedeflenen sosyal adalet ve demokrasi ideallerini baltalamıştır. Meksika Mucizesi sırasında siyasi ve ekonomik düzeylerde yolsuzluk artmıştır. Üst düzey yetkililer ve iş dünyasının elitleri genellikle kalkınma politikaları ve programlarından orantısız bir şekilde yararlanırken yaygın yolsuzluk, kaynaklara ve adalete eşit erişimi engellemiştir. Sanayileşmeyi ve ithal ikamesini teşvik etme çabalarına rağmen Meksika, petrol ve tarım ürünleri gibi hammaddelerin ihracatına büyük ölçüde bağımlı kalmıştır. Bu ekonomik bağımlılık Meksika'yı uluslararası emtia fiyatlarındaki dalgalanmalara maruz bırakmış ve Meksika ekonomisi müteakip krizlere karşı savunmasız kalmıştır. Sanayileşmeye odaklanılmasına rağmen, Meksika'daki kırsal topluluklar ve yerli halklar marjinalleştirilmiş ve yoksulluk, temel hizmetlere erişim eksikliği ve toprak dağılımında eşitsizlik gibi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Modernleşme ve sanayileşme genellikle bu toplulukları atlayarak eşitsizliği ve sosyal dışlanmayı sürdürmüştür. Tüm bu zorluklar ve eşitsizlikler, Meksika Mucizesi'nin ülkenin tüm sosyal ve ekonomik sorunlarını çözmeye başarısız olduğunu göstermektedir. Meksika sonraki on yıllara geçerken, bu sorunlar daha acil hale gelmiş ve ülkedeki siyasi ve ekonomik değişim ihtiyacına katkıda bulunmuştur (Foster, 2007, s. 202-224).

Juan José Arreola ve Meksika edebiyatındaki önemi

Latin Amerika edebiyatı özellikle öykü türünde 1950-1960 yılları arasında önemli yazarların öne çıktığı parlak bir dönemi kapsamaktadır. 1950'li yıllarda Juan Carlos Onetti, Julio Cortázar öyküleriyle yazın dünyasında göze çarpan yazarlar arasındadırlar (Teker García, 2004, s. 39). 1953 yılında Juan Rulfo "öykü türündeki tüm yenilikler adına önemli bir çıkış gerçekleştirir. Öyküye nesnel bir anlam katar ve açıklanamaz bir evreni, başka bir çıkar yolun olmadığı bir dünyayı yapıtlarında sergiler" (Teker García, 2004, s. 40). Juan José Arreola da bu süreçte Meksika kültüründe yenilenmeyi ifade eden bir dönemde ortaya çıkan çok yönlü bir yazardır.

Meksika edebiyat tarihinde, devrim romanı döneminden sonra yaşanan ve ülke edebiyatının gitmekte olduğu yönün farkına varılmasına yol açan değişimde, özellikle 1950'li yılların başından itibaren yeni edebi tezahürlerin güçlenme sürecinde Arreola önemli bir rol oynamıştır. Odak noktası dildeki estetik ve bizzat yaşamın kendisi olan yazar, dilin özenle kullanımına dayanan şiirsel bir sanat ortaya koymuştur. Edebiyat atölyelerinin oluşturulması, tanıtımı ve koordinasyonunun yanı sıra süreli yayınların ve kitapların editörlüğü gibi faaliyetler aracılığıyla edebiyatın tüm boyutlarıyla tanıtımı alanında çalışan Arreola, 1952'de yayımladığı 28 kısa öyküden oluşan *Confabulario* ile yazar olarak da Meksika kültür dünyasında güç kazanmıştır. Ancak Arreola'nın Meksika kısa öyküsüne getirdiği yenilikler dille sınırlı kalmamıştır. Çalışmalarını tanınır kılan en önemli etken, geleneksel kısa öykünün sınırlarıyla yaptığı deneyler olmuştur. Arreola kısa öykülerini mektup, deneme, yemek tarifi, haber, röportaj, kullanım kılavuzu, fabl, reklam, günlük, kronik gibi diğer anlatı biçimleriyle ilişkilendirmiştir. Metinlerde eylem, mekân ve zaman sadece ima edilir ya da olaylar genellikle metaforlar aracılığıyla anlatılır. Arreola'nın sözdizimsel yapılar temelinde inşa ettiği kısa öykülerinin anlaşılması, edebiyat dışı evrene ilişkin referanslar olmadan oldukça güç olduğu için geleneksel öykünün sınırlarından uzaklaşabilen ve kısa öykünün ima ettiği unsurları zihninde tamamlayabilen bir okur yetkinliği gerektirmektedir (Sol, 2016, s. 41-44). Latin Amerika edebiyatında 1960-1970 yılları süresince yazılan hemen hemen tüm öykü türlerinde biçimsel yeniliğin ön plana çıktığı görülmektedir.

Bu dönemde ortaya çıkan yapıtlarda geçmiş ile olan bağlar koparılmaz ama yeni bir öncü anlayış ortaya çıkar. O da, bir yazınsal yapıttaki gerçeği, metnin dışına çıkmadan kendisinde aramaktır. Bu anlayışa göre bir roman, öykü ya da şiirin neyi anlattığı değil, nasıl olduğudur önemli olan. Yapıtın kendisi, yapısı, dili, yazarın yaratıcılığı ve iletişimsel gücü sorgulanır. (Teker García, 2004, s. 20)

Deneyellik de Meksika edebiyatının 1960'lı yıllarda öne çıkan bir özelliği olmuştur. Okuyucu metinle doğrudan ilişki kurmaya, metnin inşasına aktif olarak katılmaya teşvik edilmiştir. Bu döneme kadar etkileyici kısa öyküleriyle tanınan Arreola, 1963 yılında *Panayır* (La feria) adlı bir roman yayımlamıştır. Roman çoğunlukla, yazarın doğum yeri olan Jalisco'nun güneyindeki hayali bir kasabayla belgeler, günlükler ve diyaloglardan oluşan fragmanlardan oluşur (Echevarría ve Pupo-Walker, 2006, s. 244).

Yenilikçi ve deneysel yazım tarzıyla Latin Amerika'da büyümlü gerçekçilik akımının gelişiminde önemli bir rol oynadığı düşünülen Arreola, eserlerinde fantastik, hiciv ve toplumsal eleştiri unsurlarını harmanlamış, özellikle kısa öykü türündeki ustalığıyla tanınmıştır. Öykülerinde genellikle absürt durumlar, kara mizah ve varoluşsal temaların yer alması, bu eserleri aynı zamanda düşündürücü ve eğlenceli kılmaktadır. Öyküleri aracılığıyla Meksika ve Latin Amerika'da yaygın olan eşitsizlik, yolsuzluk ve modern toplumun insanlıktan çıkarıcı etkileri gibi çeşitli sosyal ve politik sorunları dile getiren yazar, toplumun içinde bulunduğu durumla ilgili yorum ve eleştiriler ortaya koymuştur (Villalba, 1985, s. 487-489).

Özetle, Juan José Arreola, edebi yenilikleri, kısa öykü türündeki ustalığı, çağdaş edebiyat üzerindeki etkisi nedeniyle önemlidir. Katkılarıyla Meksika edebiyatını zenginleştiren yazar, hem okurlara hem de yazarlara ilham vermeye devam etmektedir.

Juan José Arreola'nın "Makasçı" adlı kısa öyküsünde kaotik dünyanın eleştirisi ve ironi

"Söylenen sözün tersini kastederek kişiyle veya olayla alay etme"(Türk Dil Kurumu, t.y.) anlamına gelen ironi kavramını Dağoğlu (2023) şu şekilde tanımlar: "İroni, yazarların sözcükleri, amaçlanan anlamı gerçek anlamlarından farklı olacak şekilde kullanmalarının, ya da basitçe ifade edersek, görünüş ile gerçek arasında bir fark koymasının önünü açan bir söz sanatıdır" (s. 411). Cebeci (2017) ise ironi tarihine yönelik araştırmacıların genellikle Platon'un diyaloglarında hocası Sokrates'e ilişkin olarak yarattığı "temsili karakter"i başlangıç noktası saydıklarını ve diyaloglardan öğrendiğimiz kadarıyla Sokrates'in çirkin ve gülünç görünümlü bir insan olduğunu belirterek Sokrates'in dış görünüşü ile iç dünyası arasındaki farklılığın, ironi tarihçileri için kavramın simgesel özünü oluşturduğunu ifade etmektedir (s. 259).

Tuğluk (2017) ironinin çoğunlukla temel anlamından çıkarak çeşitli kavramlarla etkileşim içine girdiğini, bundan dolayı da ironinin tanımını keskin bir ifade ile aktarılmasındaki zorluğu belirtir (s. 445). Tuğluk gibi Ramírez (2001) de ironi kavramının geçmişten günümüze farklı bakış açılarından kaynaklanan çeşitli önermeler içerdiğinden dolayı yorumlanmasındaki güçlükten bahseder. Çağdaş ironi düşüncesinin Batı dünyasındaki yansıması XVI. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Bunun sebebi de o dönemde yaşama dair temel zıtlıklara karşı anlayış geliştirilmesi olarak düşünülebilir. Diğer yandan belirtilen süreçte ekonomik ve sosyolojik anlamda yaşanan değişim ve dönüşümler de ironik bakışın gelişmesindeki yardımcı etmenler arasındadır (Cebeci, 2017, s. 264-265). Farklı alanlarda çeşitli kavramlar içinde etkileşim gösteren, çeşitli tür ve teknikleri olan ironi, edebiyatta okuyucunun ilgisini çekmek ve okuyucuya konuya ilişkin farkındalık kazandırmak amacıyla kullanılmıştır. Atay (2019) makalesinde farkındalık kavramının ironinin temel ilkelerinden biri olduğunu vurgular (s. 298). Okuyucu metindeki ironik tonları yakaladığında sorgulamaya ve olaylara daha farklı bir yönden bakmaya başlar, görünenin ardındakini keşfeder. İronik anlatıma günümüz perspektifinden bakıldığında evrensel anlayışın şekillenmesine ve özümsemesine katkıda bulunduğu da söylenebilir (Cebeci, 2017, s. 280).

Kierkegaard gibi her biri kendi alanında önemli isimler tarafından yorumlanan ironi kavramı, geçmişten günümüze konuyla ilgili araştırmacıların katkılarıyla felsefe ve sanat gibi disiplinlerde çeşitli şekillerde incelenmiştir. Edebiyatta da eserlere yansımalarıyla yer alan kavramın, dünya edebiyatında yazarlar tarafından çeşitli tür ve teknikleri kullanılmaktadır. Juan José Arreola da öykülerinde ironiyi kullanan yazarlar arasında yer almaktadır. Arreola (2018) en önemli üç eserini kendine has üslubuyla şu şekilde yorumlar: "Confabulario olgun ve olguna en yakın hikâyelerle kalacak. İlkel ve sonsuza kadar ham kalacak olanlar *Varia Invención*'a gidecek. *Bestiario*'ya ise tamamlayıcı olarak aruz vezni eklenecek çünkü iki durumda da kısa metinlerden oluşuyor; şiirsel düzyazı ve düzyazısal şiir"(s. 13). 1952 yılında yayımlanan *Confabulario*'nun içinde yer alan *Makasçı* adlı kısa öyküsü Arreola'nın en ünlü eserleri arasındadır. De Mora (1993) *Confabulario*'nun Arreola için en kişisel ve samimi öykü kitabı olduğunu belirtir (s. 65). Yazarın 1949 yılında yayımlanan ilk kitabı *Varia Invención* ile karşılaştırıldığında hemen hemen her iki kitabın da aynı teknikle yazıldığı ayrıca toplumsal eleştiri, sanat, din ve ahlak gibi temel konuların da her iki kitapta bulunduğu gözlemlenmektedir (De Mora, 1993, s. 66).

Eserlerinde genellikle mizahi bir üslup benimsediği gözlenen Arreola'nın *Makasçı* adlı kısa öyküsünde ironiyi ülkesine yönelik toplumsal eleştiri yapmak için kullanıldığı düşünülebilir. Çalışmanın önceki bölümlerinde de bahsedildiği üzere, Meksika Devrimi ve sonrasında yaşananların, Meksika Mucizesi ve döneme yönelik eleştirilerin, doğal olarak dönem edebiyatını doğrudan etkilemiş olması ve yazarların ülkenin içinde bulunduğu durumla başa çıkmak için ironiyi bir ifade aracı olarak eserlerinde kullanmış olmaları muhtemeldir (De Mora, 1993). Bunun yanı sıra, yaşanan Dünya Savaşları da özellikle Arreola gibi yazarları oldukça etkilemiştir. Bu felaketin üstesinden gelmek için yazarlar ironi kavramında olduğu gibi eserlerinde fantastik unsurları kullanarak kendilerine ve okuyucuya farklı bir bakış açısı sunarak bir kapı açıp içinde buldukları durumla başa çıkmaya çalışmışlardır. Juan José Arreola da özellikle kısa öykülerinde ironinin yanı sıra varoluşçuluğu ve fantastik unsurları kullanmış, gerçek ve fantastiği birbiri içinde harmanlayarak kendi dünya anlayışını okuyucunun değerlendirmesine sunmuştur (Fahim, 2018).

Makasçı'da olay örgüsü demiryollarında makasları açıp kapayarak trenlere yön veren emekli bir görevli ile istasyona gelen yolcu arasında geçen karşılıklı konuşmadan oluşmaktadır. Issız ve köhne bir tren istasyonuna telaşlı bir halde gelen yolcu, T. noktasına gitmek istemektedir. Görevli, yolcunun pek çok şeyi gözden kaçırdığını ve yapması gerekenin yolcu konaklama yerine gidip bir süreliğine oda kiralaması gerektiğini belirtir. Bu sözlere rağmen yolcu ısrarla T. noktasına gitmek istemektedir (Arreola, 2018). Bu bağlamda Arreola okuyucuya, görevliyi bir ironi aracı olarak kullanarak ulaştır. İsrarla trene binip gitmek isteyen yolcuya görevli şu bilgileri verir:

Bu ülke bildiğiniz gibi demiryolları ile ünlüdür. Henüz gereken düzenlemeleri yapmak mümkün olmadı fakat çok büyük şeyler yapıldı. Mesela sefer saatleri yayınlandı, biletler basıldı. Döşenen raylar ülkenin her bir noktasına erişiyor, biletler en uzak ve en küçük kasabalara kadar ulaşıyor. Geriye bir tek trenlerin belirlenen saatlerde hareket edip doğru istasyonlardan geçmesi kaldı. (Arreola, 2018, s. 33)

Yolcunun duruma istinaden şehirden geçen bir tren olup olmadığını sormasından sonra emekli görevli şu cevabı verir:

Var desem yalan olur. Sizin de fark edeceğiniz gibi raylar var fakat henüz işler durumda değil. Bazı bölgelerde ancak tebeşirle yere iki çizgi çekilebildi. Şu anki koşullarda hiçbir trenin buradan geçme zorunluluğu yok fakat bu geçmeyeceği anlamına gelmiyor. Ben hayatım boyunca çok geçen tren gördüm ve inen yolcular da tanıdım. Gerektiği kadar beklerseniz belki sizi de güzel ve rahat bir vagona bindirme şerefine nail olurum. (Arreola, 2018 s. 33)

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere görevli, demiryolları üzerinden sistem eleştirisi yapmaktadır. Bu durum Meksika'nın hızlı sanayileşme sürecine bir gönderme olarak düşünülebilir. Ekonomik bağlamda ülkenin orantısız bir şekilde büyümesi ve ülkede yaşanan çeşitli sorunların bir yansıması olarak yazar, ilgili durumu titizlikle metnin içine işler ve paradoksal bir biçimde okuyucuya sunar. Öykünün ilerleyen bölümleri de aynı çizgide ilerler. T. noktasına gitmek isteyen ısrarlı yolcuya karmaşık işleyişi anlatan görevli, bir anlamda bu kaotik dünyayı da absürtleştirerek aktarır. Görevli ironik bir söylemle aslında ülkedeki trenlerin işlediğini ve yolcuların bu trenleri kullandığını anlatırken bir yandan da yolcuların bu kadar oluşuma rağmen sistematik hizmet alamadıklarını ve/veya alamayacaklarını hesaba katarak, kısaca trene binen hiçbir yolcunun istediği yere gidebilme beklentisine kapılmadan yolculuk yaptığını söyler (Arreola, 2018, s. 34). Görevli, yolcunun bu karmaşık durumu anlamlandıramaması üzerine şunları söyler:

Vatandaşlara hizmet verme arzusunda olan şirket belli zorlu aşamalardan geçmek zorunda. Geçiş olmayan yerlerde treni döndürmek gerekiyor. Bu yüzden kimi zaman bir trenin yolculuk süresi birkaç yılı bulabiliyor. Bu süreçte içerideki yolcuların hayatında da ciddi değişimler yaşanabiliyor. Örneğin sıkça karşılaştığımız ölüm vakaları. Lakin şirket bunun da önlemini aldı. Trenlerin arka bölümüne cenaze evi ve mezarlık olarak kullanılabilen vagonlar ekledi. (Arreola, 2018, s. 35)

Bitmek bilmeyen tren yolculuğu üzerinden metaforlarla olayı anlatan görevli, sosyal eşitsizliği de bazı zamanlarda trenlerin tek ray üzerinde gidebildiğinden dolayı ray üzerinde bulunmayan vagonlarda konaklayan yolcuların yaşadıkları sarsıntı nedeniyle birinci sınıf yolcuların ray üzerindeki vagonlara yerleştirildiğini, ikinci sınıf yolcuların ise kaderlerine terk edilerek sarsıntıya maruz kaldıklarını, fakat bazı hatlarda iki rayın da olmadığı durumlara rastlandığını, bu süreçte de hem birinci sınıf hem de ikinci sınıf yolcuların eşit derece sorun yaşadıklarını anlatır (Arreola, 2018, s. 35). Bu durum aslında hem ironik hem de trajikomiktir. Yazar demiryolu şirketini, içinde karmaşanın, dolandırıcılığın ve sahtekârlığın hüküm sürdüğü bir toplum olarak okuyucuya yansıtır. Arreola'nın ironisi onun aracılığı ile okuyucuya gerçeklikten çok da uzak olmayan bir görüntü sunar. Öykü hem varoluşçu hem de yer yer fantastik unsurlar içerirse de Arreola'nın demiryolları ile ilgili olası göndermesi doğrudur. Yazar o dönemde Meksika'da sürekli arızalanan trenleri ironik bakış açısıyla ustalıkla eleştirmektedir (De Mora, 1993, s. 66).

Öykünün geneline hâkim olan belirsizlik ve tekinsizlik hali, emekli görevliyi şaşkınlıkla dinleyen yolcuyu oldukça yormasına rağmen, yolcu sorgulamadan hâlâ T. noktasına gitmek istemektedir. Görevli yolcuya trenin elverişsiz bir araziye girmesi sonucunda yaşanan aksaklıktan dolayı uzun süre arazide mahsur kalan yolcuların bir süre sonra F. kasabasını kurduklarından bahseder (Arreola, 2018, s. 35). Fikrini değiştirmeyen yolcuyu kendine has yöntemleriyle uarmaya çalışan görevli daha sonra T. istasyonunun bir hayalden ibaret olduğunu dile getirir: "Misal siz T. istasyonuna vardığınızı zannedebilirsiniz, hâlbuki sadece bir illüzyondur. Çok yoğun olan seferleri düzenlemek için şirket belli yöntemlere başvurmak zorunda kalıyor. Yalnızca görüntüden ibaret olan istasyonlar var" (Arreola, 2018, s. 37). Bu sözlerin üzerine görevli T. istasyonunun buraya çok da uzak olmadığını, fakat şimdilik oraya direkt giden hiçbir tren olmadığını belirtir.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı üzere, yazar hızlı bir şekilde sanayileşen Meksika toplumunun paradoksal yapısını ironiyi kullanarak aktarır. Öykünün ilerleyen sayfalarında görevli, yolcuya, trenlerde gönüllü gizli ajanların olduğundan, bu nedenle yolcunun konuşmalarına dikkat etmesi gerektiğinden bahseder. (Arreola, 2018, s. 39). Görevli daha sonra, bazen yolcuların bindikleri treni hareket ediyor sanmalarına rağmen aslında bunun da şirketin bir oyunu olduğunu, trenin bazen günlerce hatta haftalarca hareket etmediğini anlatır. Kimi zaman da gizli emirler alan tren mürettebatının buldukları

yerdeki doğal kaynakları tanıtacaklarını bahane ederek yolcuları vagonlardan indirdiklerini ve sonra onları kaderlerine terk ederek trenin tam gaz kendi yoluna devam ettiğini belirtir (Arreola, 2018, s. 39). Yazarın bu sözlerle ironik bir biçimde dile getirmek istediği de kırsal bölgelerde yaşayan halkın, ülkenin içinden geçtiği sanayileşme sürecinden toplumun diğer kesimleri kadar pay alamamasını, ülkede bulunan petrolün hammadde olarak ihraç edilmesiyle ülkenin uğradığı zararı eleştirmek olabilir.

Öykünün sonunda ise trenin geldiğini fark eden yolcuya görevli şu soruyu sorar: "Şansınız var! Yarın meşhur istasyonunuza varacaksınız. Hangisiydi? X. diye cevap verdi yolcu (Arreola, 2018, s. 40). Yazarın yolcuyu, emekli demiryolları görevlisiyle yaptığı konuşmaya başlamadan önce gitmek istediği T. istasyonu yerine, konuşmanın sonunda X. istasyonuna gitmek istediğini söyletmesi, ülkenin içinde bulunduğu kaosa ve yaşamın belirsizliğine bir teslimiyet ifadesi olarak yorumlanabilir.

Sonuç

Arreola, demiryollarını bir ironi aracı olarak kullanarak bir yandan Meksika'nın karşı karşıya kaldığı hızlı sanayileşme sürecine dikkat çeker, diğer yandan da genel anlamda yaşamın belirsizliğine ve karmaşıklığına vurgu yapar. Buna bağlı olarak demiryolu şirketi de içinde kaosun hüküm sürdüğü bir toplumu yansıtmaktadır.

Demiryolları şirketinin, yaşanan olası ölüm vakaları için trenlerin arka bölümüne, cenaze evi ve mezarlık olarak eklediği vagonlar, sanayileşmenin, ülkede yaşayan fakir halkın karşı karşıya kaldığı sorunların çarpıcı bir biçimde eleştirildiğini gösterir. Ayrıca Meksika tarihinden bağımsız okur için karmaşık ve belirsiz bir yaşam döngüsünü ifade eden demiryollarını işleten şirketin de kader kavramıyla ilişkilendirildiği düşünülebilir: sonuçta her yaşam bir şekilde son bulacak ve yaşam kayıplarla devam edecektir.

Arreola öykünün bazı zamanlarda tren rayları ve vagonlarda yaşanan karmaşadan dolayı tüm sınıflarda seyahat eden bütün yolcuların büyük sorunlarla karşı karşıya kaldıklarının anlatıldığı bölümünde, gerçekten de demiryollarında sık sık meydana gelen arızaları eleştirirken, ülkenin içinden geçtiği ekonomik sürecin toplumun her kesimini eşit olarak etkilememesine karşın, yaşanan hızlı değişimden dolayı her kesimin eşit olarak bocaladığına dikkat çeker. Aynı zamanda dünyanın herhangi bir noktasında yaşanan toplumsal bir olay da o toplumun her kesimini belli miktarda etkileyecektir çünkü insan sosyal bir varlıktır, içinde yaşadığı toplumdan tamamen bağımsız ve kopuk bir yaşam süremez.

Emekli görevli ve yolcu arasında geçen konuşma sırasında, trenlerin yarattığı aksaklıklardan dolayı açık arazide mahsur kalan yolcuların bir süre sonra bir kasaba kurduklarının anlatıldığı bölümde, yaşanan sanayileşme süreci sırasında ülkenin farklı bölgelerinden çalışmak için gelenlerle yeni, ancak yetersiz yerleşim yerlerinin kurulmasına ve/veya insanın yaşamı boyunca kadensel olarak karşı karşıya kaldığı bir durum sonucu kendini hedeflediği yerden farklı bir noktada bulabilmesine ayrıca o noktada başka kişilerle bir ortaklık kurabilmesine işaret ettiği düşünülebilir.

Görevlinin, ısrarla trene binmekten vazgeçmeyen ve T. istasyonuna gitmek isteyen yolcuya, şirketin bazı istasyonları yalnızca görüntüden ibaret olarak kurduğu ve bazen gidilmek istenen istasyonun yalnızca bir illüzyondan ibaret olabileceğiyle ilgili sözleri, hızlı sanayileşme sürecinin, Meksika halkına vaat ettiği refahın bir yanılsama olabileceğine, insanların ulaşmak istediklerine kavuştuklarında sahip oldukları başka şeyleri kaybedebileceklerine dikkat çeker. Diğer yandan, daha yolun başındayken üzerinde

düşünülmemiş bir hedefe doğru, sorgulama yapmadan yola çıkanlar, hayatlarının asıl yön ve hedefini kaybedeceklerdir.

Öykünün sonunda yolcunun fikrini değiştirmesinin nedeni tam olarak anlaşılmasa da görevlinin aktardığı kaotik işleyiş ve belirsizlik olmadığı kesindir çünkü öyle olsa yolcunun herhangi bir istasyona gitmek için herhangi bir trene binmekten vazgeçmesi beklenir. Yolcunun kararını T. istasyonundan X. istasyonu doğrultusunda değiştirmesi "X" in sembol olarak matematikte "bilinmeyen bir değişken" i belirtmek için kullanıldığı göz önünde bulundurularak yolcunun içinde bulunduğu kaotik duruma tamamen teslim olması ve/veya yaşamın belirsizliğini kabullenmiş olması olarak yorumlanabilir.

Kaynakça

- Arreola, J.J. (2018). "Makasçı" *Confabulario* içinde (s. 32-40). (N. Turan, Çev.). İstanbul: Alabanda Yayınları.
- Atay, S. (2019). İroni ile yoğrulmuş bir parodi örneği olarak Oğuz Atay'ın "ne evet ne hayır"ı. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7 (17) , 298-307 . DOI: 10.33692/avrasyad.590645
- Balderson, D. ve González, M., (Ed.). (2004). *Encyclopedia of Latin American and Caribbean Literature 1900-2003*. London: Routledge Taylor&Francis Group.
- Brewster, C. (2002, April). The Student Movement of 1968 and the Mexican Press: The Cases of "Excelsior" and "Siempre"! *Bulletin of Latin American Research*, 21(2), 171-190. Mayıs 31, 2023 tarihinde <https://www.jstor.org/stable/3339451> adresinden alındı
- Cebeci, O. (2017). *Komik edebi türler: parodi, satir ve ironi*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- De Mora, C. (1993). E. Valcárcel (Ed.), *Las confabulaciones de Juan José Arreola: Hispanoamérica en sus textos: ciclo de conferencias* (A Coruña, 1992), içinde s. 63-81. España: Universidad da Coruña, Servizo de Publicacións . Erişim tarihi: Haziran 20, 2023 tarihinde <https://ruc.udc.es/dspace/bitstream/handle/2183/8573/CC-05art5ocr.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden alındı
- Dağoğlu, T. (2023). The concept of double audience for irony based on the theory of binary opposition sense and sensibility by Jane Austen. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , (56) , 411-420 . DOI: 10.30794/pausbed.1198265
- Echevarría, R. G. ve Pupo-Walker, E., (Ed.). (2006). *The Cambridge History of Latin American Literature* (4th Printing, Volume 2). Cambridge: Cambridge University Press.
- Fahim, I. F. (2018). Existencialismo y crítica social en "El Guardagujas" de Juan José Arreola. *Candil: Revista del Hispanismo-Egipto*, (18), 395-410.
- Foster, L. V. (2007). *A Brief History of Mexico* (4. b.). New York: Checkmark Books.
- Lustig, N. (1987). Crisis económica y niveles de vida en México: 1982-1985. *Estudios Económicos*, 2(2/4), 227-249. Mayıs 31, 2023 tarihinde <https://www.jstor.org/stable/40311212> adresinden alındı
- Needler, M. C. (1964). Review of Mexico: Revolution to Evolution, 1940-1960. *Political Science Quarterly*, 79(1), 154-156. doi:<https://doi.org/10.2307/2146597>
- Rabasa, E. O. (2000). Historia de las Constituciones mexicanas. Haziran 2023 tarihinde <http://ru.juridicas.unam.mx/xmlui/handle/123456789/9208> adresinden alındı
- Ramírez, J. L. (2001). La existencia de la ironía como ironía de la existencia. Una investigación sobre el sentido. *Isegoría*, (25), 115-145. <https://doi.org/10.3989/isegoria.2001.i25.587>
- Ranis, G. (1974). ¿Se está tornando amargo El Milagro mexicano? *Demografía y economía*, 8(1), 22-33. Mayıs 31, 2023 tarihinde <https://www.jstor.org/stable/40602025> adresinden alındı

- Semo, E. (1978). *Historia mexicana, Economía y lucha de clases*. México D.F.: Ediciones Era.
- Sol, C. (2016). *Juan José Arreola: El "paraíso" terrenal en tiempos de Juan José Arreola*. Guanajuato: Universidad de Guanajuato.
- Tejada, F. E. (1994). Tansición en México. *Política Exterior*, 8(41), 77-85. Mayıs 31, 2023 tarihinde <https://www.jstor.org/stable/20643568> adresinden alındı
- Teker García, A. (2004). 20. yüzyıl Latin Amerika Öyküsü. Ankara: Ürün Yayınları.
- Toledo, E. (1988). El Milagro Mexicano. *Ascenso y Crisis Del Estado Social Autoritario: Estado y Acumulación Del Capital En México, 1940-1976* (s. 97-140). içinde México: El Colegio de Mexico. Mayıs. 31, 2023 tarihinde <https://www.jstor.org/stable/j.ctvhnobfc.6> adresinden alındı
- Tuğluk, A. (2017). İroni nedir. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 6(29), 441-467.
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). İroni. İçinde Güncel Türkçe sözlük. Erişim tarihi: Haziran 20, 2023, <https://sozluk.gov.tr/>
- Villalba, J. B. (1985). La obra de Juan José Arreola . *Colección Tesis Doctorales N° 44/85*. Madrid: Editorial de la Universidad Complutense de Madrid.

45. Havva'nın Doğa ile Diyalogu: John Milton'un Kaybolan Cennet (*Paradise Lost*) Şiirine Ekofeminist Bir Yaklaşım

Volkan KILIÇ¹

APA: Kılıç, V. (2023). Havva'nın Doğa ile Diyalogu: John Milton'un Kaybolan Cennet (*Paradise Lost*) Şiirine Ekofeminist Bir Yaklaşım. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 557-569. DOI: 10.29000/rumelide.1331503.

Öz

Her ne kadar günümüzde Ekofeministler, kadının kültür/doğa ayrımında daha alçak bir hiyerarşik sırada doğayla eşleştirilmelerini ve erkeğin de kadına göre daha yüksek bir hiyerarşik sırayla kültürü temsil etmelerine karşı gelseler de, Milton, *Kaybolan Cennet* adlı şiirinde kadın ve doğa benzeşimiyle, hem kadının hem de doğanın erkek egemen toplum tarafından "dışlanma", "sömürü" ve "tahakküm" altında olduğunu altını çizerek özcü (essentialist) bir görüşle kültür/doğa ayrımını yansıtmaktadır. Böylelikle, ekofeminist bakış açısıyla irdelendiğinde, *Kaybolan Cennet* şiiri hem kadının hem de doğanın erkeklerin fayda ve çıkarları doğrultusunda kolonize edildiği, kontrol altına alındığı ve sömürüldüğünü Havva karakteri bağlamında ortaya koymaktadır. Fakat eserde temsil edilen Havva karakteri, erkek egemen otoriteye ve baskıya karşı gelen ve kendisi için biçilen cinsiyet rolüne karşı gelen feminist bir tavır sergilemektedir. Bu çalışmanın amacı John Milton'un *Kaybolan Cennet* adlı şiirini ekofeminizm kuramı çerçevesinde irdelemektir. Şiirde Milton erkek egemen sistemin şiirdeki tek kadın karakter olan Havva'nın ataerkil sistemin yaratıcısı erkek Tanrı, erkek melekler, erkek İsa ve erkek Adem tarafından tahakküm ve kontrol altına alınmasıyla aynı şekilde doğanın da erkek egemen düzlemde insanoğlunun tahakkümü ve kontrolü altına bırakılmasıyla eşdeğerlilik göstermektedir. Bu bağlamda bazı ekofeministlerinde dile getirdiği kültür/doğa ve erkek/kadın ikili zıtlıklarını şiirde görebilmekteyiz.

Anahtar kelimeler: John Milton, *Kaybolan Cennet*, Ekofeminizm, İngiliz şiiri, ekoeleşitiri

Eve's Dialogue with Nature: An Ecofeminist Approach to Milton's *Paradise Lost*

Abstract

Although ecofeminists today object to the fact that women are paired with nature in a lower hierarchical order in the culture/nature distinction and that men represent culture in a higher hierarchical order, Milton demonstrates in his poem, *Paradise Lost*, that both women and nature are male-dominated by using the analogy of woman and nature. Emphasising that it is subject to "exclusion," "exploitation," and "dominance" by society, this view embodies the essentialist distinction between culture and nature. When viewed from an ecofeminist perspective, the poem *Paradise Lost* reveals in the context of Eve that both women and nature are colonised, manipulated, and exploited for the advantage of males. However, Eve, as a female character portrayed in the poem, demonstrates a feminist perspective that opposes male-dominated authority and oppression, as well as the gender role that has been assigned to her. The purpose of this study is to analyse John Milton's poem *Paradise Lost* through the lens of ecofeminist theory. In this respect, it can be claimed that, as given in the poem, Milton compares the male-dominated system to the dominance and control of

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, İngiliz Dili ve Edebiyatı ABD (Hatay, Türkiye), volkankilic25@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8961-5519 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 20.06.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1331503]

Eve, the only female character in the poem, by the patriarchal system's creator, a male God, and other male figures including angels, Jesus, and even Adam. It can also be claimed that throughout the poem, nature is feminized and left under the dominance of males and the control of humans. In this regard, the poem *Paradise Lost* reveals the distinctions between culture and nature, as well as men and women.

Keywords: John Milton, *Paradise Lost*, Ecofeminism, English Poetry, Ecocriticism

1. Giriş:

Son zamanlarda yapılan edebiyat çalışmalarında önemi gittikçe artmakta olan ekofeminizm, çalışma alanını hem kadın çalışmaları hem de çevrebilim çalışmalarından almaktadır. Bu bağlamda, adını hem eko-eleştirel kuram hem de feminist kuramlardan alan ekofeminizm, erkek egemen toplumlarda doğanın ve kadının sürekli olarak baskı altında tutulmasıyla değerlendirilebilecek toplumsal, siyasi ve akademik bir eylem ya da hareket olarak adlandırılmaktadır. Diamond ve Orenstein'a (1990) göre, doğa-kadın imgelemi her ne kadar eski uygarlıklarda bir bilgelik hareketi olarak olmuş olsa da fikirlerini çağdaş eleştirel kuramlardan alan yeni bir terim olarak ortaya çıkmaktadır. 1970'ler ve 1980'lerde, feminist ve çevreci aktivist eylemler ve Avrupa'da ve Amerika'da ortaya çıkan barış hareketlerinin hız kazanması ile beraber, ekofeminizm de yüzyıllar içerisinde kadının sömürülmesi ve ötekileştirilmesiyle, doğanın sömürülmesi ve tahribatı arasında benzerlikler kuran, çevreci akımların öne sürdüğü doğa katliamlarıyla kadınların özgürlük hareketi arasında da paralel ilişkiler kurmaktadır. Ekofeminizm terimi ilk defa 1980'de, doğa tahribatlarından ötürü çevresel bilinçlenme ve doğanın kurtarıcısı olarak kadınları gösteren Françoise d'Eaubonne tarafından "ecofeminisme" kelimesini kullanmasıyla başlar. Françoise d'Eaubonne'a göre, kadın ve doğa arasında her ikisinin de sömürülmesi ve yok sayılmasıyla ilintili paralel bir ilişki vardır (Kümbet, 2012, s.177). Rosemary Ruther'a göre, "kadınlar, temel ilişki modeli tahakküm olmaya devam eden bir toplumda kendileri için hiçbir kurtuluşun ve ekolojik krize çözüm olamayacağını görmeliler. Temel sosyoekonomik ilişkilerin ve bu [modern sanayi] toplumunun altında yatan değerlerin radikal bir şekilde yeniden şekillendirilmesini tasavvur etmek için kadın hareketinin taleplerini ekolojik hareketin talepleriyle birleştirmeliler" (1975, s. 274). 1970'lerin başından beri, birçok feminist, özellikle ekolojik feministler (ekofeministler), Ruether'in temel noktasını savundu: çevre feminist bir meseledir. Tek bir feminizm olmadığı gibi, tek bir ekofeminizm de yoktur. Warren'e (1987) göre, ekolojik feminizm, kökleri farklı feminist pratik ve felsefelere dayanan çeşitli konulara verilen isimdir. Bu farklı bakış açıları yalnızca farklı feminist bakış açılarını, örneğin liberal, geleneksel Marksist, radikal, sosyalist, siyahi ve Üçüncü Dünya gibi, yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda acil çevre sorunlarının doğasına ve çözümüne ilişkin farklı anlayışları da yansıtır. Dolayısıyla, çevre felsefesinde feminist kaygıları kabul eden veya feminist olduğunu iddia eden çeşitli konulardan hangilerinin ekofeminist konular olarak tanımlandığı açık bir sorudur. Gerçek bir ekofeminist konu olarak kabul edilen şey, büyük ölçüde hem feminizmi hem de ekofeminizmi nasıl kavramsallaştırdığına bağlıdır. Örneğin, liberal feminizm, özerk bireylerin kendi çıkarlarını sürdürmeleri için azami özgürlüğün sağlandığı bir toplumu idealize eden Batılı bir liberal politik ve felsefi çerçeve üzerine kuruludur (Warren, 1987). Liberal feminizmin iki ana ekolojik göstergesi vardır: Birincisi, insanları insan olmayanlardan ayırarak ve insan olmayanlara yönelik herhangi bir ahlaki değerlendirme iddiasını ya insanların sözde haklarına veya çıkarlarına ya da bu tür eylemlerin sonuçlarına dayandırarak, insan refahını gözünde bulundurarak, insanlarda ahlaki açıdan dikkate alınabilirlik çizgisini çizer. İkincisi, ahlaki dikkate alınabilirlik çizgisini, kendi başlarına ahlaki değerlendirmeyi hak ettikleri gerekçesiyle nitelikli insan olmayanlara kadar genişletir ki onlar da rasyonel, duyarlı, menfaat taşıyıcıları, hak sahipleridir. Ekofeminist bir perspektiften liberal feminist ekolojik çıkarımlardan herhangi biri kabul

edilebilir mi sorusu ekofeminizm ile ne kastedildiğine bağlıdır (Warren, 1987). Birçok ekofeminist, liberal feminizmin, insan-doğa karşıtlığı (dualizmi) dahil olmak üzere, doğayı kavramsallaştırmanın baskıcı ve ataerkil yollarını sağlam tuttuğu sürece, ekofeminist bir perspektiften yetersiz olacağını savunmaktadır. Geleneksel Marksist feminizm, kadınların ezilmesini bir tür sınıf baskısı, sınıflı toplum kurumunun ve kapitalizm altında özel mülkiyetin doğrudan bir sonucu olarak görür. 'Praxis' (yani, insan ihtiyaçlarını karşılamak için maddi dünyayı dönüştürmeye yönelik insanların bilinçli fiziksel emeği) insanların ayırt edici özelliği olduğundan, geleneksel Marksizm'i izleyen geleneksel Marksist feminizm, doğanın birincil değerinin, insan ihtiyaçlarını karşılamak için ekonomik malların üretiminde, onun araçsal değeri olduğunu öne sürüyor gibi görünmektedir (Warren, 1987). Geleneksel Marksist feminizm ile ekofeminizm bağlamında ise eğer ekofeminizm, doğanın insanlar için kullanım değerine ek olarak bir değeri olduğunu kabul eden bir konumsa veya ekofeminizm, kadınların ve doğanın iç içe geçmiş tahakkümlerini açıklamak için cinsiyete duyarlı sınıf analizlerinden daha fazlasına ihtiyaç olduğunu iddia ediyorsa, o zaman geleneksel Marksist feminizm ekofeminist bir bakış açısı için yetersiz olacaktır. Feminizmin radikal feminist yorumu, hem liberal feminizmden hem de geleneksel Marksist feminizmden, kadınların ezilmesini üreme biyolojisi ve cinsiyet-toplumsal cinsiyet sistemlerine dayandırarak ayırır. Radikal feministlere göre, ataerkillik (yani, kadınların erkekler tarafından sistematik olarak ezilmesi), kadınları, birincil işlevleri çocuk doğurmak ve büyütme ya da erkeklerin cinsel isteklerini tatmin etmek olan varlıklar olarak tanımlayarak, kadınları cinsiyete özgü şekillerde tabi kılar. Kadınların kurtuluşu, ataerkilliğin, özellikle de kadın bedenlerinin erkek kontrolünün ortadan kaldırılmasını gerektirir (Warren, 1987). Yine radikal feminizm ile ekofeminizm bağlantısına gelirse, radikal feministler tarihsel olarak ekofeminizm hakkında en çok söylenecek söze sahip olsalar da bazen "kadınlar doğaya erkeklerden daha yakındır" iddiasında bulunurken, bazı ekofeministler radikal feminizmin hem kadınları doğaya erkeklerden daha yakın konumlandırarak kadınların deneyimlerini ne ölçüde gizemli hale getirdiğinden, hem de "kadın deneyimlerinin" tarih dışı özcü açıklamalarını sunarlar. Ayrıca, bazı ekofeministler, herhangi bir insan grubunu doğaya diğerlerinden daha yakın yapan herhangi bir görüşün kavramsal olarak kusurlu ve metodolojik olarak şüpheli olduğundan endişe duyarlar: ekofeminizm tarafından eleştirilen bir tür değer düalist ve hiyerarşik düşünceyi sürdürür (Warren, 1987). Bu nedenle, radikal feminizmin ekofeminizm için yeterli bir teorik temel olma derecesi, kısmen ekofeminizmin tanımlayıcı özellikleri olarak kabul edilen şeylere bağlı olacaktır. Oppermann'a göre, eko-eleştirisinin yeni bir alanı olan posthumanizm, insanın doğaya hükmetmesini yeğleyen ve "insanı varlıkların en üst katına yerleştiren ve dolayısıyla ona doğaya tahakküm etme hakkını veren erken dönem hümanizmasının ve Aydınlanma çağı rasyonel yaklaşımların sona ermesi gerektiğini savunan bir anlayışa sahiptir (2012, p. 37). Bu doğrultuda posthumanizm "insanı eski hümanizma anlayışının oturttuğu merkezi konumdan çıkartarak onun insan olmayanlarla birlikte müşterek bir konumda düşünülmesine olanak sağlayan yeni bir hümanizma anlayışdır" (Oppermann, 2012, p. 43). Bu bağlamda ekofeminizm de posthumanizmle paralel olarak doğa ve kadının ötekileştirilmesine karşı çıkarlar. "Ekofeminizme göre, kadınlar, beyaz olmayan ırklar ve yoksullar ötekileştirilip baskı altında tutuldukları sürece, doğa, kadınlar ve insan olamayan canlılar üzerinde kurulan hegemonya etkili olmaya devam edilecektir. Türçülük, kadın düşmanlığı, doğanın metalaşması, hayvanlara yapılan zulüm ve tüm baskıcı uygulamalar, ekofeminizmin ilgi alanlarındandır" (Oppermann, 2012, p. 48). İnsanmerkezcilik (Anthropocentrism) diğer tahakküm biçimlerini güçlendirdiği ve dolayısıyla kadınlar üzerindeki tahakkümün gerçek doğasına dair bir içgörü sağladığı için feminist analize dahil edilir. Bu bağlamda ekofeminizm, insanmerkezcilik analizini cinsiyetçilik, kapitalizm, ırkçılık ve heteroseksizm gibi çeşitli analizlerden beslenen feminizme eklemeyerek geniş bir tahakküm eleştirisi sunar; bu nedenle, "yeryüzündeki diğerlerini" dahil etmeyi amaçlayan bir özgürlük tahayyülü sunar. İncil'de, Tanrı dünyayı, denizi, tarlayı, bitkileri ve hayvanları yaratır. Ancak Tanrının en değerli eseri,

kendi suretinde yarattığı insandır. İnsana, cennette yaratılanların egemenliğini de verir. İlk insan olan Adem, her bitki ve hayvana isim verir. Fakat, Adem doyumsuz ve yalnız olduğunu anlayınca, Tanrı kadını Adem'in kaburga kemiğinden yaratır. İlk kadın olan Havva da Adem'e tabidir bu şekilde. Bu nedenle, yaratılış hikayesi bize, kadınların ve doğal çevrenin, Tanrı'nın öyle olmasını istediği için doğuştan erkeklerden daha aşağı olduğunu öğretir. Bu bağlamda, ekofeminizm, çevresel ve feminist hareketleri birbirine bağlayarak, insan eliyle sömürü ve baskının ikili yollarını vurgular. Erkekler tipik olarak kültürle ilişkilendirilirken, kadınlar doğayla ilişkilendirilir. Erkekler, yönetme ve yönetme gücüne sahip, bilgi ve sivil toplumun yetiştiricileridir. Kadın ise doğumun ve beslenmenin kaynağıdır. Böylece "Tanrı"nın erkek, "Tabiat Ana"nın dişi olması tesadüf değildir. Bazı kadınlar doğayla bağlantıyı sınırlayıcı bulsa da bir paralelin var olduğuna şüphe yok (Plumwood, 1991: 22). Milton, Adem ve Havva'nın Cennet Bahçesi'nden (Eden) düşüşü hakkındaki epik şiirinde Yaratılış mitini genişletir. *Kaybolan Cennet*'te, Adem'in Havva üzerindeki egemenliği, insanın doğa üzerindeki egemenliğini yansıttığı için ekofeminist unsurlar açıkça görülebilir. Dünyanın bugün karşı karşıya olduğu çevresel yıkım, şüphesiz insandan ve insan ihtiyaç ve isteklerini her şeyden üstün tutan insan merkezli bir dünya görüşünden kaynaklanmaktadır. İnsan doğadan daha değerli olduğu için iklim değişikliği, yükselen denizler, okyanus asitlenmesi, ormansızlaşma, kitlesel yok olma ve diğer yıkıcı çevre sorunlarıyla karşı karşıyayız.

Her ne kadar dinsel ve politik bir şiir olarak kaleme alınmış olsa da *Kaybolan Cennet* şiiri kadının toplum içerisindeki rolü hakkında çok sayıda konuya değinmektedir. John Milton'un İncil'de verilen Yaratılış (Genesis) hikâyesini yeniden yazması ve şiirde Havva'ya olduğundan daha çok entelektüel bir bakış ve düşünce gücü yüklemesi, bir bakıma eşitlik, özgürlükçü düşünce ve az da olsa kadınların sosyal alanda tanınması, on yedinci yüzyıldan sonra Aydınlanma Çağının insana yeni bir yaklaşımın ürünü olmasından kaynaklanmaktadır. Böylece, bazı eleştirmenlerin de öne sürdüğü üzere, Milton şiirinde "proto-feminist" bir yaklaşım sergileyerek, Havva'ya olan yaklaşımı bu noktada hem olumlu hem de özgürlükçü taraftadır. Buna karşın, *Kaybolan Cennet* şiirinde Milton'un tamamen ataerkil ve anti-feminist bir anlayışı temsil etmesi çoğu eleştirmen tarafından sıklıkla bahsedilmiştir. Pruitt (2003) *Kaybolan Cennet*'i "protofeminist" bir eser olarak ele alarak, Eden'de var olan toplumsal cinsiyet hiyerarşinin kadın ve erkeğin eşitliği ilkesine dayandığı teması üzerine kurulu olduğunu belirtmektedir. Furman-Adams ve Tuft'e (2011) göre Milton'un Havva'yı temsili oldukça sorunlu karmaşık olarak görülmektedir çünkü *Kaybolan Cennet*'te Milton hem kadın düşmanı hem de kadın yanlıdır. Öte yandan, Milton'un eserleri son yirmi yılda özellikle ekoloji ve çevre hususları üzerinde de irdelenmeye başlanmıştır. Diane McColley (2007) *Poetry and Ecology in the Age of Milton and Marvell*, Ken Hiltner (2003) *Milton and Ecology*, ve Karen L. Edwards (1999) *Milton and the Natural World* adlı çalışmalarında Milton'un eserlerini insan ve oikos (doğaya ait ev) kavramları arasında bağlantı kurarak çevre ve edebiyat çerçevesinde irdellemektedirler. Her ne kadar günümüzde ekofeministler kadının, kültür/doğa ayrımında daha alçak bir hiyerarşik sırada doğayla eşleştirilmelerini ve erkeklerin de yüksek bir hiyerarşik sırayla kültürü temsil etmelerine karşı gelseler de Milton, *Kaybolan Cennet* adlı şiirinde kadın ve doğa benzeşimiyle hem kadının hem de doğanın erkek egemen toplum tarafından "dışlanma", "sömürü" ve "tahakküm" altında olduğunun altını çizerek özcü (essentialist) bir görüşle kültür/doğa ayrımını yansıtmaktadır. Böylelikle, ekofeminist bakış açısıyla incelendiğinde, *Kaybolan Cennet* şiiri hem kadının hem de doğanın erkeklerin fayda ve çıkarları doğrultusunda kolonize edildiği, kontrol altına alındığı ve sömürüldüğünü Havva bağlamında ortaya koymaktadır. Fakat eserde temsil edilen Havva karakteri, erkek egemen otoriteye ve baskıya karşı gelen ve kendisi için biçilen cinsiyet rolüne karşı gelen feminist bir tavır sergilemektedir. Bu çalışmanın amacı John Milton'un *Kaybolan Cennet* adlı şiirini ekofeminizm kuramı çerçevesinde irdelemektir. Şiirde Milton, erkek egemen sistemin şiirdeki tek kadın karakter olan Havva'nın ataerkil sistemin yaratıcısı erkek Tanrı, erkek melekler, erkek

İsa ve erkek Adem tarafından tahakküm ve kontrol altına alınmasıyla aynı şekilde doğanın da erkek egemen düzlemde insanoğlunun tahakkümü ve kontrolü altına bırakılmasıyla eşdeğerlilik göstermektedir. Bu bağlamda bazı ekofeministlerinde dile getirdiği kültür/doğa ve erkek/kadın ikili zıtlıklarını şiirde görebilmekteyiz.

2. Ekofeminizm Kuramı:

1970'lerde feminist kuramların ve hareketlerin de ön plan çıkmasıyla, feminizme ekolojik boyut getiren ekofeminizm doğanın tahribatı ve sömürülmesiyle kadınların da erkek egemen sistem içerisinde baskılanıp sömürülmesiyle eş zamanlı bir bağlantının olduğunu öne süren bir kuramdır. Bu bağlamda kadınların özgürlük hareketleri ile paralel olarak çevreci hareketlerin yayılmaya başladığı 1970'ler ve 1980'ler ekofeminizme yön vererek çevrenin ve doğanın insanoğlu tarafında tahribatının yalnızca kadın hareketleriyle engelleneceği ve bir çözüme kavuşacağı düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Bu sayede ekofeminizmi bir çevreci hareket olarak kabul edebiliriz. Kümbet'e (2012) göre, "çevreci bir hareket olarak düşünüldüğünde, ekofeminizm insanların yaşamlarını doğrudan etkileyen çevre sorunları ve küresel ekolojik krizle ilgilendiğinden dolayı önem arz etmektedir. Feminist bir hareket olarak ise, sosyal ve politik statüde kadının değerinin basite indirgenmesini eleştiren feminist bir manifesto, feminist bir hareket, feminist bir ayaklanma ve bir kuram olarak düşünülebilir" (s. 173). Aslında, Karen Warren'a (1996) göre, her ne kadar ekolojik harekete feminist bir yaklaşım getiren ekofeminizm, bu hareketlerden ve kuramlardan farkı şekilde çevreci düşünce ve hareketleri daha farklı ve çeşitli evrensel konuya ve boyuta taşımaktadır. 1980'li yılların sonuna doğru yeni teorilerin ortaya çıkması ile beraber ekofeminizm akademik platformlarda ele alınmaya ve etkili olmaya başlamıştır. Bu konuda, ekofeminizm birçok disiplin ve çalışma alanlarında, örneğin felsefede, din araştırmalarında, sanatta, siyaset biliminde, coğrafyada, kültürel çalışmalarda, kadın çalışmalarında ve edebiyatta ele alınmaya ve irdelenmeye başlanmıştır.

Ekofeminist kurama göre, erkek egemen sistemde kadın doğayla özdeşleştirilmiş ve doğanın insan-merkezci bir anlayışta ikinci plana atılmasıyla kadınının da toplumda ikinci plana atılması yönünde bir paralellik olduğu savunulmaktadır. Ortner (1972) hemen hemen her kültürde kadının değerinin ve yerinin aşağıda ve düşük olduğunu ve bu kültürlerin çoğunda kadının yine aynı derecede değersiz ve aşağıda gösterilen doğa ile özdeşleştirilmesi göze çarpmaktadır. Feminist kuramı benimseyen Ortner (1972) de erkek egemen sistemin ortaya koyduğu doğa ile kadın arasındaki bağlantıyı yıkmayı amaç edinir ve kadınların doğa ile özdeşleştirilmesinin yanı sıra kültür ve akılla da eşleştirilmesi gerektiğini savunur. Hatta Ortner (1972) kadın ve erkeğin hiçbir şekilde üst/alt ya da kültür/doğa ve güçlü/güçsüz gibi ikiliklerle ayıramayacağı, kadının doğa ilgisini reddederek, kültür endüstrisinde yer alması gerektiği ve erkeğin ne yapıyorsa kadının da onu yapması görüşünü savunur. Çünkü kadının doğa ile eşleştirilmesi ikilemi kadının erkekler tarafından daha da sömürüye maruz kalması anlamını taşımaktadır. Bu noktada öncelikle kadın/doğa ikilemini ortadan kaldırmanın eşitlik ve özgürlük mücadelesi adına doğru bir yaklaşım olması gerektiği düşünülür. Fakat birçok feminist düşünürler, insan-doğa birlikteliğinin olumlu sonuçları konusunda hemfikir olarak, doğa-insan bağlantısının saygı, sevgi ve şefkat gibi dişil unsurları ve değerleri güçlendireceği konusunu dile getirirler. Ekofeminizm de bu konuda, erkek egemen sistemin getirmiş olduğu erkek/kadın ve kültür/doğa gibi ikilemin erkeklerin toplumdaki iktidarını daha da sağlamlaştırdığını bu sayede iktidar ilişkisine dayalı bu ikilemlerin kaldırılması gerektiğini ve aksi takdirde insanların doğa tahribatı ve sömürüsünün engellenemeyeceğini savunur. Batı erkek egemen geleneğinin meydana getirdiği ve dayattığı "kültür/doğa", "erkek/kadın", "akıl/beden", "rasyonel/duygusal" ve "aktif/pasif" gibi ikili zıtlıklar erkek egemen sistemin hem kadını hem doğayı tahakküm altına almasını kolaylaştırır. İkili zıtlıklara göre hep birinci terim ikinci terimi

baskılar ve kontrol altına almaya çalışır. Bu bağlamda, kadın doğa, beden ve duygusallık ve pasif olmak hep aşağı olarak görülmüş, bunlara zıt olarak erkek aklı, kültürü, rasyonalizmi yüceltilerek kadınına ve doğaya üstün olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır. Kümbet'e (2012) göre, ekofeminizm, "sosyal adalet arama çabasında sorunun kökenine indiğinde, çevresel yıkım ve kadın sömürsünde erkek merkezli (androcentric) tutum ve anlayışın izlerine rastlamıştır" (s. 182). Böylelikle, ekofeminizmin öncelikli gayesi yukarıda bahsedilen ikili zıtlıkların ortadan kaldırıldığı bir sosyal düzenin toplumlarda oluşması ve ikili zıtlığın ikinci terimi olarak kalan kadın, doğa, beden gibi baskılanan olguların hak ettikleri düzey ve değere kavuşturulmasıdır. Bu sayede, ekofeministler kadının doğa ile sürekli olarak eşleştirilmesini kadına karşı yapılan bir hakaret olduğu görüşünü savunmaktadırlar. Donna Haraway (1987) kadın-doğa bağlantısını dile getiren ekofeministleri doğanın tahribatının sadece erkek egemen sistemle eşleştirilmesini ve dayatmalarını eleştirerek bu yönelmenin doğanın geri kazanılması konusunda gerçek söylemlerden uzak kalabileceği görüşünü dile getirmektedir. Bu şekilde ekofeminizm kuramının bu yeni yönelimler ışığında tekrardan ele alınmasını ve gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bazı ekofeminist kuramcılar, hatta, Doğa Ana metaforunu ve Gaia imgesini yeniden hayata geçirmelerinin altında yatan nedenin yeryüzünün dişilik imgesinin gökyüzünün erkek egemen tanrısına karşı geliştirilen bir kavram olarak kullanılması gerektiğini düşünürler. Ekofeminizm bu doğrultuda tüm erkek egemen sistemin getirdiği ve savunduğu ikili zıtlıkların, farklı kimlik, grup ve toplumsal cinsiyetleri benimseyerek, yıkılması gerektiğini, ve bu sayede daha demokratik ve sağlıklı bir toplumun yaratılmasını da savunmaktadır.

Ekofeminizmi diğer ekolojik hareketlerden farklı kılan özellik ekolojik ve doğa sorunlarının aynı zaman da bir feminist sorun olduğu yönünde ısrarcı olmasıdır. Ekofeminist, cinsiyetçilik, sınıfçılık, ırkçılık, felsefe öteden beri süre gelen ve bilinen feminist yaklaşımlara doğayı da dâhil etmektedir. Kendini feminist ekososyalist olarak tanımlayan Val Plumwood (1993), *Feminism and the Mastery of Nature (Feminizm ve Doğanın Efendiliği)* adlı çalışmasında toplumsal meseleleri feminizm ve ekolojik açıdan incelemiştir. Diğer ekofeministlerden farklı olarak, Plumwood (1993) Marksist feminizmin ve derin ekolojinin (deep ecology) de ortaya koyduğu gibi, kadınların ve doğanın baskılanmasının sadece erkek egemen sistemin, insan-merkezçiliğinin (anthropocentrism) ve kapitalizmden kaynaklanmadığı, bunun yanında ekofeminizm tümüyle baskılanmış ve sömürülmüş grupların özgürleştirilmesi ve baskıdan kurtarılması gerektiği anlayışını benimser. Plumwood (1993), temelleri batı felsefesi geleneklerine dayandırılan erkek egemen sistemin ikili zıtlıkları kullanarak kadınları ve doğayı kontrol altına alıp baskıladığını ve ikili zıtlıkların ortadan kaldırılmasını doğanın kurtuluşu ve kadının özgürlüğünü kazanmasında önemli olduğunu savunmaktadır.

Ekofeminizm aynı zamanda insan şövenistliğini rekabetçi bireyselliği, araçsallığı, hiyerarşi ve iktidar tutkusunu modern toplumların çevresel krizi ve tahribatının nedeni olarak görmektedir. Böyle unsurların ortaya çıktığı toplumlarda erkeklerin doğaya davrandıkları gibi kadına davranmasını ve bunun tersi olarak da erkeklerin kadına davrandıkları gibi doğaya davranmalarına ekofeminizm tepki gösteren bir hareket olarak karşı çıkar. Karen Warren (1987) "Feminism and Ecology: Making Connections" adlı çalışmasında ekofeministlerinde ortak görüşlerini şu şekilde sıralamaktadır:

1. Doğanın baskılanması ile kadınların baskılanması arasında belirli birtakım bağlantılar vardır.
2. Doğanın ve kadının baskılanmasını daha iyi anlamak için bu bağlantıların özünü ve doğasını iyi kavramak gerekir.
3. Feminist kuramının ve pratiğinin ekolojik bir bakış açısına sahip olması gerekmektedir.
4. Ekoloji ile ilgili problemlerin çözüme kavuşturulması için aynı zamanda feminist bir bakış açısına sahip olmak gerekmektedir (s. 6).

Meseleye bu şekilde bakıldığında hem çevrecilerin hem de feministlerin ekofeminizmin ekoloji sorunlarının çözümünde oldukça önemli bir yere sahip olduğu bir kuram olduğu düşünülmektedir.

3. Kadın-Doğa İlişkisi:

Warren'e (1987) göre, Kadının doğa ile ilişkisi üzerinde ekofeministlerin belirlediği en az sekiz tür bağlantı vardır. Bu sözde bağlantılar, kadın ve doğanın ikiz tahakkümlerinin doğasına dair bazen rekabet eden, bazen birbirini tamamlayan veya destekleyici görüşler ortaya koymaktadır. Bu sekiz sözde bağlantının tesadüfi, felsefi olarak eleştirel olmayan bir şekilde incelenmesi, kadın-doğa bağlantıları üzerindeki ekofeminist pozisyonların çeşitliliğini belirlemeye yardımcı olur. Kadınlar ve doğa arasındaki iddia edilen bağlantılardan biri tarihseldir. Kadın ve doğa tahakkümlerinin kaynaklarıyla ilgili teoriler üretmek için tarihsel veriler kullanıldığında, bu aynı zamanda nedenseldir. Ekofeminist yazıdaki tarihsel-nedensel tema o kadar yaygındır ki, Salleh (1993) ekofeminizmi, feminist düşüncede mevcut küresel çevre krizinin ataerkil kültürün öngörülebilir bir sonucu olduğunu iddia eden yeni bir gelişme olarak tanımlar. Spretnak (1990) ve Eisler (1988) kadın-doğa ilişkisi üzerindeki tarihsel-nedensel bağlantıyı, MÖ 4500 civarında Avrasya'dan göçebe kabileler tarafından Hint-Avrupa toplumlarının istilasıyla başlayan prototipik tahakküm kalıplarına kadar indirgerler. Eisler (1988), bu istilalardan önceki dönemi ana odaklı, anasoylu, barışçıl bir tarım çağı olarak tanımlar. Griffin (1978), (Plumwood, 1991) gibi ekofeministler ise Klasik Yunan felsefesi ve rasyonalist gelenekteki ataerkil ikiliklere ve rasyonalite kavramlarına tarihsel bağlantıların izini sürer. Yine bir ekofeminist olarak Merchant (1980) kadın-doğa bağlantısını daha yakın zamanda, yani on altıncı ve on yedinci yüzyılların bilimsel devrimi sırasında meydana gelen kültürel ve bilimsel değişikliklere dayandırır. Aydınlanma veya Akıl çağı olarak bilinen bu dönemlerde doğanın yerini, doğanın sömürülmesi, kontrolsüz ticari ve endüstriyel genişlemeler ve kadınların tabi kılınmasını onaylayan indirgemeci, modern bilimin mekanik dünya görüşü aldı. Kadın-doğa bağlantısını ortaya koyan diğer ekofeminist husus ise kavramsal bağlantılardır. Pek çok yazar, nihayetinde, kadın ve doğa arasındaki tahakküm arasındaki tarihsel ve nedensel bağlantıların, kadınları ve doğayı erkek yanlı yollarla inşa eden kavramsal tahakküm yapılarında yer aldığını savunmaktadır. Bu gibi kavramsal bağlantılara ilk olarak, değer düalizmlerinde, yani ayrıkların (tamamlayıcı olmaktan daha ziyade) karşıt ve dışlayıcı (kapsayıcı olmaktan daha ziyade) ve değer hiyerarşileri olarak görüldüğü ayrık çiftlerde, kadın ve doğanın ikiz tahakkümlerinin kavramsal bir temelini yerleştirilir. Bu bağlantıya göre, daha yüksek olana ("Üst") daha yüksek değer (statü, prestij vb.) atfeden bir uzamsal "Üst/Alt" metaforu tarafından düzenlenen çeşitlilik alguları örnek gösterilebilir (Griffin 1978; Plumwood 1991). Kılıç'a (2021) göre, bu hiyerarşik olarak organize edilmiş değer düalizmlerinin sıkça alıntılanan örnekleri arasında akıl/duygu, zihin/beden, kültür/doğa, insan/doğa ve erkek/kadın ikilikleri yer alır (s. 370). Bu teorisyenler, tarihsel olarak duygu, beden, doğa ve kadınla ilişkilendirilen her şeyin (tarihsel olarak) akıl, zihin, kültür, insan (yani erkek) ve erkeklerle ilişkili olandan daha aşağı olarak kabul edildiğini iddia ederler.

4. Kaybolan Cennet Şiirinde Ekofeminist Unsurlar:

Batı toplumunun temelini teşkil eden ikili zıtlıklar içerisindeki insan/doğa karşıtlığının İnsan doğadan daha değerli olmasından dolayı günümüzde iklim değişikliği, denizlerin yükselmesi, okyanus asitlenmesi, ormansızlaşma, kitlesel yok olma ve diğer yıkıcı çevre sorunlarıyla karşı karşıyayız. Bu sorun özellikle Batılı kapitalist ve tüketimci kültürde belirgindir. Hıristiyanlık, doğası gereği çevre hareketine karşıt olarak anılır, çünkü Tanrı, doğanın egemenliğini, gücünü açıkça doğayı sömüren ve tahakküm altına alan insana verir. Hâkimiyet "sorumlu yönetim" anlamına gelebilir, ancak her zaman

insanın temelde doğanın üzerinde olduğu anlamına gelir. Bu hiyerarşi için Hıristiyan görüşleri Milton'un *Kaybolan Cennet* adlı şiirinde genişletilmiştir.

Tanrı dünyanın kontrolünü insana verdiğinde, "Yalnızca bu güzel tepeler değil, tüm Dünya / Sana ve ırkına verir" der Milton. Böylece dünyaya bakma sorumluluğu insana verilmiştir. Âdem her türü isimlendirir ve doğasını belirler, bu yüzden kendisinden önce var olmalarına rağmen onlara önem verir. Âdem, Tanrı'nın yaratıklarına karşı herhangi bir hayranlık veya takdir gösteriyorsa, bu, Yaratılış'da (Genesis) veya *Kaybolan Cennet*'te ifade edilmez. Bunun yerine, üstünlüğünü olduğu gibi kabul eder. Kendisini Tanrı'nın vekili olarak görür ve Âdem'in dünyevi arkadaşları, ona çok eşit olmadıkları için arkadaşlık için uygun değiller. Buna karşılık, Tanrı Havva'yı yaratır. Bu, gerginin doğası gereği insandan daha aşağı olduğu fikrini sürdürür, onun bozulmasını ve kötü muamelesini haklı çıkarır. Kadın tabiiyeti zamanı, yeri ve kültürü aşan bir olgudur. Eşitlik yolunda büyük adımlar atılmış olsa da, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, kadınlar hâlâ erkeklerle eşit statüye sahip değiller. Erkekler kamusal alanı işgal eder, liderlik rolleri üstlenir ve çalışır, kadınlar ise özel alanla sınırlandırılır, ev yapar ve çocuklara bakar. Hıristiyanlık da dâhil olmak üzere birçok din, bu bölünmüş cinsiyet rollerine dayanmaktadır.

Kaybolan Cennet, ilk kadının doğuştan ilk erkekte daha düşük olduğu ataerkil bir ester kültürünün başlangıcını açıkça örnelemektedir. Yaratılış'ın (Genesis) iki versiyonunda da Havva'nın yaratılışı farklıdır. Yaratılış 1'de Adem ve Havva aynı anda yaratılırken, Yaratılış 2'de Havva Adem'den sonra yaratılır. Milton'un *Kaybolan Cennet* şiiri ikinci versiyona dayanmaktadır ve Milton'ın Adem ve Havva arasında eşit olmayan bir ilişki geliştirmesine izin vermektedir. Havva, Adem'in sol kaburga kemiğinden, erkeğin vücudundan yaratılmış ve "... Erkekte / Çıkarılmış" anlamına gelen "kadın" adı verilmiştir (Milton, 2007, s. 455).

İnsanlar doğal olarak kadının vücudu aracılığıyla doğmasına rağmen, ilk kadın bir erkekte doğdu, onun üzerindeki baskın yerini güvence altına aldı ve varlığının onun varlığını tanımladığını gösterdi. Havva, Adem'in kendi doğasında var olan değeri için değil, Adem'e üreme görevinde yardımcı olmak için yaratılmış bir yoldaş olmayı amaçlamaktadır. Bu, Havva'nın yalnızca çocuk doğurma yeteneği nedeniyle yararlı olduğunu gösterir; Adem dünyayı kendi başına doldurabilseydi, ona ihtiyacı olmazdı. Havva'nın aşağılığı, yaratılışından düşüşüne kadar destan boyunca kalıcıdır. Adem Tanrı'ya daha çok benzediği için mükemmelliğe daha yakındır ve dolayısıyla Havva'dan üstündür. Adem onu ilk gördüğünde, güzelliğiyle hemen mest olur. Havva'yı erdemli, alçakgönüllü ve bakire, değerli ve iyi olarak nitelendiren üç klasik kadınsı nitelik olarak görür. Ne zaman onun yanında olsa, tamamen dikkati dağılır ve bakışlarına kapılır ve entelektüel olarak ondan üstün olduğunu unuttur. Bu, bir kadının değerinin dış görünüşünde yattığı ve güzelliğinin bir erkek üzerinde sahip olabileceği tek şey olduğunu gösterir (Milton, 2007, s. 456-60). Melek Raphael, Adem'i buna karşı uyarır ve eğer tutkularına kurban giderse ilişkide kontrolü eline alacağını iddia eder. En iyi çabalarına rağmen, Adem, daha iyi kararına karşı Havva'nın ondan ayrı çalışmasına izin vererek sonunda Şeytan'ın cazibesine ve Cennet Bahçesi'nden düşmesine yol açtığında, onun doğru olduğu kanıtlanmıştır. Milton, insanın düşüşünü elma ve Havva olmak üzere iki ayartmayla çerçeveler. Havva kadınları temsil ederken, doğal dünyanın bir parçası olan elma, iyi ve kötünün bilgisini temsil eder. Tanrı, Adem ve Havva'yı şöyle uyarır: "Ondan yemeyeceksiniz, ona dokunmayacaksınız, yoksa ölürsünüz" (Kral James İncil, Yaratılış 2). Basit bir meyve olan elmayı, insanlığın kaderini belirleyen yüklü bir nesneye dönüştürür. Elmanın doğasını arzu edilen ama sonuçta istenmeyen sonuçlara yol açan bir nesneye dönüştürür. Havva'yı Bilgi Ağacından yemeye ikna eden Şeytan olsa da, Cennet Bahçesi'nden düşüşün damgasını taşıyan ve yasak meyvenin kalıcı ününe sahip olan elmadır. Böylece, Tanrı, doğal dünyayı insanlığı etkilemek için bir araç olarak kullanır ve insan ihtiyaçları ve amaçları üzerindeki toplam hâkimiyetini gösterir. Havva, her ikisi de Havva'yı Adem'e göre

küçük düşüren, insanın çöküşündeki rolünde hem karalanır hem de haklı çıkar. Yılan şeklindeki Şeytan, Havva'yı Bilgi Ağacı'ndan yeme riskiyle karşı karşıya bırakır. Havva daha sonra elmayı Adem ile paylaşım paylaşmayacağına karar verir. Bir yandan elmayı yiyerek Adem'e eşit, hatta daha üstün oldu: "...Aşkım daha çok çekmek/Ve beni daha eşit kılmak ve belki İstenmeyen bir şey, bazen Üstün: Çünkü aşağı olan özgürdür. " (Milton, 2007, s. 518) Açıkça Havva, Adem'e tabi konumunu anlıyor ve ilişkilerindeki dinamikleri kendi lehine değiştirmeye çalışıyor. Ancak, onsuз ölürse onun yerini alabileceğini anlayınca, onu elmayı da yemeye ikna etmeye karar verir. Adem, Raphael'in tavsiyesine uymaya ve Havva'yı mantıklı bir şekilde sevmeye çalışsa da, yine de onun tarafından büyülenmiş ve baştan çıkarılmıştır. Adem'e göre Havva o kadar güzel ki, söylediği her şey doğru olduğuna inandığı şeylerdir. "Onun huzurunda tüm yüksek bilgiler düşer / Bozulur" der (Milton, 2007, s. 459). Böylece, Adem'in tutkusu onu kör eder ve Havva, günümüzde de devam eden bir klişe olan geleneksel baştan çıkarıcı rolünü doldurur. Tanrı, İsa biçiminde, Adem ve Havva'yı suçları hakkında yüzleştirdiğinde, suç Havva'dan Adem'e kaydırılır. Bile bile onu elmayı yemesi için ayartmasına rağmen, Tanrı Adem'e dönerek şöyle der: "O senin Tanrının mıydı ki, O'nun sesinden önce ona itaat ettin? Yoksa, erkekliğini ve Tanrı'nın seni onun üzerine koyduğu yeri, senden ve mükemmelliği gerçek itibarı ile O'nunkinden çok daha üstün olan senin için yarattığın yeri ona bırakman konusunda rehberini üstün ya da eşit mi yaptı?" (Milton, 2007, s. 547) Havva'nın bir şekilde haklı olmasına ve şimdi sorumluluğun asıl yükünü Adem'e yüklemesine rağmen, Adem'i açıkça daha mükemmel bir varlık olarak gören ve ondan daha fazlasını bekleyen Tanrı tarafından aşağılanmış ve marjinalleşmiştir.

Bu nedenle, hem elma hem de Havva, Tanrı tarafından insana fayda sağlamak için kullanılan benzer bir buluşma deneyimini paylaşır. Ayrıca, Adem ve Tanrı, işlemedikleri yanlışlar için sırasıyla Havva'yı ve yılanı haksız yere suçlarlar. Her şeye gücü yeten Tanrı, Havva'yı Bilgi Ağacı'ndan yemeye gerçekten ayartanın yılan değil Şeytan olduğunu bilir, ancak Şeytan'ı cezalandıramadığı için cezayı yılanı aktarır. Yılan, karnının üzerinde hareket etmeye ve varlığının geri kalanında Havva'nın çocuklarının düşmanlığını taşımaya mahkûmdur (Milton 234). Doğa, ihtiyaçlarını karşılamak için sürekli olarak insan tarafından yönetilir ve kontrol edilir. İlk günahdaki rolünün sorumluluğunu tam olarak kabul edemeyen Adem, kötü doğasını yılanınkine benzeterek Havva'yı suçlamaya devam eder: Gözümün önünden çekil, sen yılan! Sana en çok yakışan bu isim, onunla birleşti, kendin gibi sahte ve nefret dolu! (Milton 253) Havva'yı ve tüm kadınları, güzel görünümünü onu hakikatten kör eden "doğanın adil bir kusuru" olarak görür (Milton 254). Havva ilk suçu işlemiş olsa da, Adem onların cennetten kovulmalarında eşit bir rol oynadığını kabul etmek için mücadele eder, bunun yerine elma yemeyi seçmesinin kadın doğasındaki tüm kusurları bulur. Havva ve yılan da benzer şekilde kötü karakterler olarak haksız yere kurban edilir. Dışavurumculuk merceğinden bakıldığında, Havva'nın Adem'e tabi olması ile insanın çevreyi normalleştirilmesi arasındaki paralellikler açıktır. Doğal dünyayı temsil eden elma ve yılan, Adem ve Havva'nın hayatlarını etkilemek isteyen Tanrı ve Şeytan'ın iradesine uyacak şekilde ayartıcı, kötü varlıklar olarak manipüle edilir. Bu, Havva'nın Adem'e göre sahip olduğu ikincil konumu taklit eder. Doğası gereği insandan daha az zeki ve güçlü olan aşağı bir varlık olarak yaratılmıştır.

Havva'nın güzelliği, kurnaz ve ahlaksız doğasını saklamak için görünüşünü suçlayan Adem'in üzerindeki tek etkisidir. Kadın ve doğa, esasen erkeğin cennetten düşmesine neden olur, erkeği suçtan kurtarır ve egemenliğinin zaman boyunca sürmesine izin verir.

Kaybolan Cennet şiirinin 9. Bölümünde yılan kılığına giren Şeytan Havva ile diyaloga girer:

Şaşıрма mutlak hanımefendi

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Sen kendin şaşkınlık yaratacak tek şeysin
 Görünüşünde cennetin yumuşaklığı vardır
 Sana böyle yaklaşmamdan
 Doyumsuz halde bakmamdan rahatsız olma
 Sen Yaratıcı'nın güzelliğine benziyorsun
 Yaşayan her şey sana bakıyor
 Her şey sana armağan edilmiştir
 Senin bu kutsal güzelliğine görenler
 Her yerde ona hayranlık duyar
 Ama bu kapalı yerde, bu kaba yaratıkların arasında
 Bu sığ yerde tek bir adam dışında seni gören var mı?
 Sen ki tanrılar arasında bir tanrıça gibi görünmelisin
 Hayran olunmalısın
 Sayısız melekler sana hizmet etmeli
 Senin işlerini halletmelidir. (Milton, 2007, 501-502)

Şeytan'ın bu şekilde Havva ile konuşması ve diyalog kurması, Havva'nın kadın olarak doğaya ve hayvanlara yakınlığını ve duyarlılığını göstermektedir. Ekofeminist çerçevede bu diyalog irdelendiğinde doğadaki her şeyin içsel değere sahip olduğu ve ekofeminizmin öne sürdüğü doğadaki sosyal değişimin gerekliliği içerisinde kadının doğadaki tüm yaşam formlarıyla duygudaşlık kurmasını vurgulamaktadır. Aynı zamanda yılanın (Şeytan) kadınla (Havva) duygudaşlık kurması kadınların doğaya karşı erkeklerden daha fazla diyalog ve duygudaşlık içerisinde olmasını göstermektedir. Yılan kılığında Şeytan'ın Havva ile diyalog kurmak istemesi, Havva'nın da ona karşılık vermesiyle devam eder:

Nasıl oluyor da sen konuşabiliyorsun?
 Her gün gördüğüm yaratıkların arasından
 Bir tek sen nasıl bana bu kadar dostça yaklaşabiliyorsun? (Milton, 2007, s. 502).

Batı geleneğinde yer edinen ikili zıtlıklar dâhilinde, insan/doğa arasında yaratılan ikilemi Havva bu şekilde yıkarak ekofeminist bir yaklaşım sergilemektedir. King'e (1995) göre, Batı endüstrisinin doğaya karşı bir tutum sergilemesi ve kadının tahakküm altına alınmasıyla diyalektik bir bağlantı bulunmaktadır, çünkü kadınların doğaya yakın oldukları düşünülür. Aynı şekilde yılanın (Şeytan) insanmerkezci (androcentric) cennette (dünyada) kendini ve diğer bitkileri aşağı olarak belirtmesi, ekoeleştirinin insan/doğa ikileminde insanın üst ve efendi olduğu, bitki ve hayvanların alt ve aşağı olduğunu ortaya koymaktadır: "İlk önceleri ben de bitkiler arasında yaşayan/Diğer yaratıklar gibiydim/Düşünmekten aciz ve aşağıyım" (Milton, 2007, s. 503). Aslında bu şekilde yılan (Şeytan) Havva'nın da erkek egemen sistemde alt ve aşağı konumda olduğunu da ima etmektedir. Buna karşılık Havva da yılanı yani doğaya ona rehberlik etmesini istemektedir. Havva, yılanın nasıl böyle üstün bir canlı ve yaratığa dönüştüğünü sorunca, yılan Tanrı tarafından Adem ile Havva'nın asla yaklaşmaması gereken Bilgi Ağacı'nın meyvesini yediğini ve bir anda hem rasyonel hem de insani boyuta geçtiğini dile getirir. Ağaca yaklaştıklarında ilk başta Havva ağaca tereddütle yaklaşır çünkü o ağaç onlar için yasaklanmıştır. Şeytan retorik olarak da muhteşem bir konuşmayla Havva'yı Bilgi Ağacı'nın meyvesini yemeye ikna eder:

Ah kutsal, bilge olan

Bilgelik veren ağaç
 Tüm bilginin anası
 Senin gücünü içimde
 İşte şimdi hissediyorum
 Sen sadece şeyleri nedenleriyle buluşturmakla kalmıyor
 Aynı zamanda aşağılanmış olanları da
 Hal ettikleri yere çıkartıyorsun.
 Bu evrenin kraliçesi
 O boş ölüm tehditlerine kanma
 Sen ölmeyeceksin
 Nasıl ölesin? (Milton, 2007, 2. 510)

Yukarıdaki dizelerde aslında Milton'un kastettiği Bilgi ağacı ile Havva bütünleştirilerek "Bilginin Anası" diye Havva da kastedilebilir. Ekofeminist çerçevede irdelendiğinde Şeytan bitkiye ya da ağaca seslenerek doğanın kadınlaştırılmasına da değinmektedir. Bu bağlamda "Bilginin Anası" söylemiyle Şeytan, kadın ve ağacı bir araya getirmektedir. Bu da kadının doğa ile diyalogunun başka bir boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dizelerin başında Şeytan hem "bilgelik veren ağaca" yani doğaya seslenirken, Havva'ya da "tüm bilginin (bilimin) anası" diyerek hitap eder. Bitkinin ya da ağacın "anne" olarak gösterilmesi de ekofeminist bir husus olarak değerlendirilebilir. Jennifer Munroe'ye göre, Şeytan'ın Havva'yı tehlikeye atmaya yönelik son girişimi, aslında Havva ile Ağacı birbirine karıştırıyor gibi görüldüğü için bu anın doğasında var olan belirsizliğe katkıda bulunuyor (s. 37). Aynı şekilde bakıldığında, Milton'un, Havva'yı figüratif bir "Bitki" olarak gösterdiğini ve Ağacı da (veya meyvesini) figüratif bir "Anne" olarak gösterdiğini de belirtilebiliriz. Klasik ekofeminist okuma ışığında kadın ile doğayı bütünleştirilerek, Havva ve Ağaç burada bir araya getirilirse, yani Havva ve Doğa genel olarak şiirin başka yerlerinde olduğu gibi bütünleştirilse, Havva'nın Doğayla diyalogunun doğasında var olan güç ve tehlikeyi Milton'un feminist ve ekofeminist okumalarının bir sonucu olduğu öne sürülebilir. Şiirin geneline bakıldığında, Havva'nın kadın olarak doğayla daha iyi diyalog kurmasının yanı sıra, Adem de erkek olarak daha çok meleklerle ve ruhani varlıklarla diyalog halindedir. *Kaybolan Cennet*'in Dördüncü Kitabında Milton bunu şu şekilde bahseder:

Onlar işte böyle el ele yürüyerek kutsal evlerine gittiler
 Burası hükümdar Yaratıcı'nın her şeyi insanın işine yarayacak şekilde yaratırken seçtiği bir
 yerd;
 Kalın çatısı defnelerden ve mersin ağacından örülmüştü
 Biraz üzerinde sağlam ve kokulu yaprakları büyümekteydi;
 Her iki tarafında ayı pençesi vardı
 Ve güzel kokular yayan çalılar yeşil duvarı oluşturuyordu;
 Güzel çiçeklerin her biri renklerini saçıyordu,
 Güller ve yaseminler... (Milton, 2007, s. 261)

Aynı şekilde, Havva'nın doğa ile olan bağı ve diyalogu, şiirin genelinde, erken modern dönem kadınlarının genel olarak bilimsel dünyadan, bilimsel söylemden ve bilim organlarından dışlanması ve marjinalleştirilmesi olarak da okunabilir. Havva'nın, Milton'un şiirinde, Doğayla uyumu, ona boyun eğdirmek yerine onunla diyalogu, kadınların doğadaki bitki ve hayvanlara ilk elden deneyime sahip olabileceği duygusunu güçlendirmeye hizmet eder, ancak bu deneyimi akla dayalı ölçülebilir bilgiye

dönüştüremezler. Yani burada Havva'nın Şeytan'ın (yılanın) onu Bilgi Ağacına yakınlaştırması ve onun meyvesini yedirmesi, kadınların doğa bilimlerinden ne kadar uzak olduklarını ve bilimsel araştırmaya ve gözleme erkekler kadar profesyonel olmadıklarını göstermektedir.

5. Sonuç:

Ekofeminist açıdan bakıldığında, John Milton, *Kaybolan Cennet* adlı şiirinde kadın ve doğa ilişkilendirmesi, bir bakıma hem kadının hem de doğanın erkek egemen toplum tarafından "dışlanma", "sömürü" ve "tahakküm" altında olduğunun altını çizerek özcü (essentialist) bir görüşle kültür/doğa ayrımını yansıtmaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi, ekofeministlerin özde her ne kadar kadının, kültür/doğa ayrımında daha alçak bir hiyerarşik sırada doğayla eşleştirilmelerini ve erkeklerin de yüksek bir hiyerarşik sırayla kültürü temsil etmelerine karşı gelseler de *Kaybolan Cennet* şiiri hem kadının hem de doğanın erkeklerin fayda ve çıkarları doğrultusunda kolonize edildiği, kontrol altına alındığı ve sömürüldüğünü Havva bağlamında ortaya koymaktadır. Milton'un şiirde tasvir ettiği ve sunduğu Havva karakteri, erkek egemen otoriteye ve baskıya karşı gelen ve kendisi için biçilen cinsiyet rolüne karşı gelen feminist bir tavrı da sergilemektedir. Bir bütün olarak şiire bakıldığında, Milton erkek egemen sistemin şiirdeki tek kadın karakter olan Havva'nın ataerkil sistemin yaratıcısı erkek Tanrı, erkek melekler, erkek İsa ve erkek Adem tarafından tahakküm ve kontrol altına alınmasıyla aynı şekilde doğanın da erkek egemen düzlemde insanoğlunun tahakkümü ve kontrolü altına bırakılmasıyla eşdeğerlilik göstermektedir. Bu bağlamda bazı ekofeministlerinde dile getirdiği kültür/doğa ve erkek/kadın ikili zıtlıklarını şiirde görebilmekteyiz.

Kaynakça

- Diamond, I. & Orenstein, G.F. (1990). *Reweaving the World: The Emergence of Ecofeminism*. San Francisco: Sierra Club.
- Donna Haraway (1987) A manifesto for Cyborgs: Science, technology, and socialist feminism in the 1980s, *Australian Feminist Studies*, 2:4, 1-42, DOI: 10.1080/08164649.1987.9961538
- Edwards, K.L. (1999). *Milton and the Natural World: Science and Poetry in Paradise Lost*. New York : Cambridge University Press.
- Eisler, R. (1988). *The Chalice and the Blade*. San Francisco: Harper & Row.
- Gaard, G. (2011). Ecofeminism Revisited: Rejecting Essentialism and Re-Placing Species in a Material Feminist Environmentalism. *Feminist Formations*, 23(2), 26–53. <http://www.jstor.org/stable/41301655>
- Gaard, G. (1993). Ed. *Ecofeminism: Women, Animals, Nature*. Philadelphia: Temple University Press
- Griffin, S. (1978). *Woman and Nature: The Roaring Inside Her*. New York and San Francisco: Harper & Row.
- Furman-Adams, W. & Tufte, V.J. (2011). Ecofeminist Eve: Artists Reading Milton's Heroine. In: Munroe, J., Laroche, R. (eds) *Ecofeminist Approaches to Early Modernity. Literatures, Cultures, and the Environment*. Palgrave Macmillan, New York. https://doi.org/10.1057/9781137001900_4
- Hiltner, K. (2003). *Milton and Ecology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kılıç, V. (2021). Orta Çağ'a Yeşil Bakmak: Sir Gawain ve Yeşil Şövalye'ye Ekoeleştirel Bir Yaklaşım. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (27), 363-377.
- King, Y. (1990). *Healing the Wounds: Feminism, Ecology, and Nature/Culture Dualism*. N. Tuana (Ed.), *Feminism And Philosophy: Essential Readings In Theory, Reinterpretation, And Application* (1st ed.). Routledge.

- Kümbet, P. (2012). Ekofeminizm : Kadın, Kimlik ve Doğa. S. Oppermann (Ed.), *Ekoeleştiri : Çevre ve Edebiyat* (ss. 171-206). Ankara : Phoenix.
- Milton, John. (2007). *Paradise Lost*. (2nd ed.). Edited by A. Fowler. London : Routledge.
- Ruether, R. R. (1975). *New Woman!New Earth: Sexist Ideologies and Human Liberation*. New York: Seabury.
- McColley, D.K. (2007). *Poetry and Ecology in the Age of Milton and Marvell* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315246635>
- Merchant, C. (1980). *The Death of Nature: Women, Ecology, and the Scientific Revolution*. New York: Harper & Row.
- Oppermann, S. (2012). Ekoeleştiri: Çevre ve Edebiyat Çalışmalarının Dünyü ve Bugünü. S. Oppermann (Ed.), *Ekoeleştiri: Çevre ve edebiyat* (9-57). Ankara: Phoenix.
- Ortner, S. B. (1972). Is Female to Male as Nature Is to Culture? *Feminist Studies*, 1(2), 5–31. <https://doi.org/10.2307/3177638>
- Plumwood, V. (1991). Nature, Self, and Gender : Feminism, Environmental Philosophy. *Hypathia VI* (Spring), 3-27.
- Plumwood, V. (1993). *Feminism and the Mastery of Nature*. London : Routlrdge.
- Pruitt, K.A. (2003). *Gender and the Power of Relationship: "United as one individual Soul" in Paradise Lost*. Pittsburgh: Duquesne University Press.
- Salleh, A. (1993). Class, race and gender discourse in the ecofeminism/deep ecology debate. *Environmental Ethics*, 15, 225-44.
- Spretnak, C. (1988). Ecofeminism: Our Roots and Flowering. *Elmwood Newsletter 4* (Winter).
- Warren, K. J. (1987). Feminism and Ecology: Making Connections. *Environmental Ethics* 9, 3-21.
- Warren, K. J. (1996). *Ecological Feminist Philosophies*. Bloomington : Indiana University Press.

46. Anchoring the Past in Virginia Woolf's *To the Lighthouse*

Oğuzhan KALKAN¹

APA: Kalkan, O. (2023). Anchoring the Past in Virginia Woolf's *To the Lighthouse*. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 570-579. DOI: 10.29000/rumelide.1331552.

Abstract

As a modernist writer, Virginia Woolf was influenced by Marcel Proust in terms of structuring her writing around the concept of time and memories. Unlike Proust, who questions the validity and fluidity of past remembrances and tries to make a confession by writing his memories, Woolf tries to find a balance between the past and present through the use of memories. In her article *A Sketch of the Past*, she mentions that writing about the past helped her face and settle accounts with it. She calls small remembrances of the past when she could realize herself as “moments of being” and they help her anchor and stabilize her past with the present. In her writing, places like a clock tower or a lighthouse turn into sites of memory where she could see the looming presence of the past over the present and navigate around it to form the present. As sites of memory, these colossal structures let her navigate through the nebulous presence of time where exterior events lose their hegemony and help her to understand herself her location in space and time. *To the Lighthouse* is an important source for understanding Woolf's concept of memory. In this novel, she fuses the past and the present; the objects and people in order to find a harmonious balance of life. This paper aims to investigate the impact of sites of memory and the relationship of the past and the present on the formation of identities of individuals in *To the Lighthouse*.

Keywords: Memory, sites of memory, *To the Lighthouse*, Virginia Woolf

Virginia Woolf'un *Deniz Feneri* adlı eserinde Geçmiş Sabitlemek

Öz

Modernist bir yazar olarak Virginia Woolf, yazılarını zaman ve bellek kavramı etrafında yapılandırmak açısından Marcel Proust'tan etkilenmiştir. Geçmiş anıların geçerliliğini ve akışkanlığını sorgulayan ve anılarını yazarak bir itirafta bulunmaya çalışan Proust'un aksine Woolf, anıları kullanarak geçmiş ile bugün arasında bir denge kurmaya çalışır. *A Sketch of the Past* adlı makalesinde, geçmiş hakkında yazmanın geçmişle yüzleşmesine ve hesaplaşmasına yardımcı olduğundan bahsetmektedir. “Varolma anları” olarak adlandırdığı geçmişe ait küçük hatıraları geçmişini şimdiki zamana demirlemesine ve dengelemesine yardımcı olmaktadır. Yazılarında, bir saat kulesi ya da bir deniz feneri gibi yerler, geçmişin şimdi üzerinde beliren varlığını görebileceği ve şimdikiyi oluşturmak için onun etrafında gezinebileceği hafıza mekanlarına dönüşmektedir. Hafıza mekânları olarak, bu devasa yapılar, dış olayların hegemonyasını kaybettiği zamansız mekânda gezinmesini; zaman ve mekânda kendisini konumlandırmasını mümkün kılmaktadır. *Deniz Feneri*, Woolf'un hafıza kavramını anlamak için önemli bir kaynaktır. Bu romanda Woolf ahenkli bir yaşam dengesi bulmak için geçmişle bugünü; nesnelere ve insanları kaynaştırmaktadır. Bu makale, *Deniz*

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Mütercim Tercümanlık Bölümü (Afyon, Türkiye), oguzkalkan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8298-8179 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 20.06.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1331552]

Feneri romanında bellek mekânlarının ve geçmiş-şimdi ilişkisinin bireylerin kimlik oluşumu üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Bellek, hafıza mekânları, Virginia Woolf, *Deniz Feneri*

Introduction

Writing about the past is a regenerative process. By looking backward, a writer can evaluate their position and take a stance for the present and future. In other words, it is an alignment process that brings pieces from the past and present together. In *Orlando: A Biography*, Woolf likens memory to a “seamstress” who “run[s] her needle in and out, up and down, hither and thither” (2008, p.78). Woolf accepts memory and time as nonlinear and fluid. *A Sketch of the Past* is a valuable source for understanding Woolf’s perception of time and memory. In this article, she argues that time is not a linear concept; the distinction between the present and past is not a clear one. They are rendered into each other but this does not happen casually. Some external cues which are part of the original event in the past trigger the fusion of moments both in the past and present. She describes her conception of memory with a holiday memory in St. Ives which also provides the setting for *To the Lighthouse*:

That is, I suppose, that my memory supplies what I had forgotten, so that it seems as if it were happening independently, though I am really making it happen. In certain favourable moods, memories – what one has forgotten – come to top. Now if this is so, is it not possible – I often wonder – that things we have felt with great intensity have an existence independent of our minds; are in fact still in existence? ... I see it – the past – as an avenue lying behind; a long ribbon of scenes, emotions. There at the end of the avenue still are the garden and the nursery. (Woolf, 1985, p. 67)

Woolf considers memories are independent from individuals. Although they have great intensity, they float in the mind unnoticed and come to the surface when they find the opportunity. She explains this situation as

A scene always comes to the top; arranged; representative. This confirms me in my instinctive notion – it is irrational; it will not stand argument – that we are sealed vessels afloat upon what is convenient to call reality; at some moments, without a reason, without an effort, the sealing matter cracks; in floods reality; that is a scene—for they would not survive entire so many ruinous years unless they were made of something permanent; that is a proof of their “reality”. (1985, p.142)

Woolf argues that memories survive uncorrupted for a long time and when they find a way to come to the surface, they look as if they are real. Erich Auerbach, in his critical study *Mimesis* calls Woolf as the representative of “modern realism” or a new kind of mimesis in which “exterior events have actually lost their hegemony; they serve to release and interpret inner events, whereas before her time ... inner movements preponderantly function to prepare and motivate significant exterior happenings.” (2003, p. 538).

In her writing, Woolf makes a distinction between the times when she feels elevated and alive, and ordinary times when life offers nothing to her. She calls the first group as “moments of being” when she feels the intense, transformative effects of life that stand against the mundane flow of life. The other times when life is occupied by ordinary daily chores such as washing and cooking, they are named as “moments of non-being” (Woolf, 1985, p.70). From this definition, it may sound that ecstatic moments are labelled as “moments of being”. However, the moments which influence her deeply, either happy or sad, are moments of being. For example, a fight with his brother or the death of a friend is also a moment of being. They are the moments hidden under “the cotton wool of daily life” (Woolf, 1985, p.72). Such moments are stored in the memory unnoticed and wait for their turn to come to the surface. When “the

sealing matter cracks”, they take over the control and the individual starts to feel alive. This cracking is the initiator for the flood of “moments of being”. They may be either triggered by some kind of chemical factors or come out to the surface without no reason.

T.S. Eliot's perception of memory may be useful to understand the triggering factors of memory in Woolf. Eliot uses the term “objective correlative” for memory images which allow the individual to anchor to the past and revive it. He explains this concept in the conclusion part of *The Use of Poetry and the Use of Criticism*:

Why, for all of us, out of all we have heard, seen, felt, in a lifetime, do certain images recur, charged with emotion, rather than others? The song of one bird, the leap of one fish, at a particular place and time, the scent of one flower, an old woman on a German mountain path, six ruffians seen through an open window playing cards at night at a small French railway junction, where there was a watermill: such memories may have symbolic value, but of what we cannot tell, for they come to represent the depths of feeling into which we cannot peer. (1933, p.141)

Eliot uses objective correlatives to reanimate the past. They are a set of external objects or events which are useful for evoking the same feelings in the reader. Despite these chemical senses which bring back the past to the present, memory is both a disillusionment and a source of new possibilities for Eliot. As a representative of modernist poetry, Eliot depicts this disillusionment of the present arising from the burden of the past, especially in “The Waste Land”. In her work, Woolf also touches on the same binary nature of memory. She makes a distinction between moments of being when she really feels herself alive through the memories of the past and moments of non-being when she could not acquire a heightened sense of herself. Woolf needs a certain amount of time to comprehend moments of being: “It is only by putting it into words that I make it whole; this wholeness means that it has lost the power to hurt me; it gives me, perhaps because by doing so I take away the pain, a great delight to put the severed parts together” (Woolf, 1985, p.72). She needs to put these important events into words to face and process them. After putting them into words, she can grasp the core of life.

Woolf's submission to her memories also reminds Wordsworth's rendition to memories when he returns to the same place five years later in his poem “Tintern Abbey”. The happiness of the reunion with the past takes over the stress of the present. However, unlike Woolf, Wordsworth's understanding of memory is different. He needs serenity to return to the past. A moment of tranquillity directs his artistic talents to evoke a “spontaneous overflow of powerful feelings” (Wordsworth, 1994, p.449). Nature provides a safe haven for romantic poets. There is a mutual transaction between the poet and nature. Romantic poets direct their feelings to nature and in turn, when the time comes, nature gives their matured memories back.

Rousseau's perception of memory is also useful for understanding Woolf's perception of memory. In his *Confessions*, Rousseau shares his memories starting from his early childhood. He uses the writing process of his memories as a mediator for confessing his deeds. In the introduction part, he notes:

Let the last trump sound when it will, I shall come forward with this work in my hand, to present myself before my Sovereign Judge, and proclaim aloud: ‘Here is what I have done, and if by chance I have used some immaterial embellishment it has been only to fill a void due to a defect of memory. I may have taken for fact what was no more than probability, but I have never put down as true what I knew to be false. I have displayed myself as I was, as vile and despicable when my behaviour was such, as good, generous, and noble when I was so. I have bared my secret soul as Thou thyself hast seen it, Eternal Being!’ (1979, p.54)

Rousseau claims that he will be objective and present everything about himself as he could. He uses his written work as a tool for the absolution and rehabilitation process. However, for Woolf, memory is not a tool for asking for repentance. Her understanding of time is different. It has an important role in shaping the individual's identity. The past has a power to shape the present of individuals. From Woolf's perspective, memory has a fluid and non-linear nature. It is not a shed where you dump the past. It has a fragmented nature and the individual has to align different time zones into one and sometimes reshape it.

Woolf's understanding of memory shows thematic similarities with Proust. In *Remembrance of Things Past*, he explores the formation of identity through memories. He argues that the past influences the perception of the present with its non-linear formation. He asserts that "Memory becomes a symbol for the active, creative, regulative functions of the self. And this creative aspect of memory (in art) discloses a unified, coherent structure of the self, which cannot be otherwise recovered in experience" (Meyerhoff, 1974, p.44). Woolf's characters share and apply this perspective in their ordinary lives to shape their identities.

In her work, Woolf tries to find a balance between the past and present. As Malcolm Bradbury notes, the roots of Woolf's style go back to Walter Pater. He comments that, in Woolf's literary output "reality was not an objective given, but was subjectively perceived through consciousness" (1994, p.182). For Woolf, this consciousness of reality raised the problem of finding order in a chaotic world. Bradbury notices that in Woolf, "consciousness is flowing, poetic, feminine, above all painter-like and aesthetic . . . In her novels, consciousness flows, not only backward and forward in time, and spatially, from this place to that, but among and above the characters, who often share a strange intuitive relation to some common symbol: the lighthouse, the waves" (1994, p.185). These objects symbolize different things for different characters while they are navigating through the complexities of life, feelings and memories. However, their visibility or looming presence allows the characters to locate and anchor themselves in time and space.

The Characters' Perspectives about the Lighthouse

As a novel, *To the Lighthouse* carries all the traits discussed above to understand Woolf's perception of memory. The lighthouse in the novel acts as the heart of the novel. From a technical perspective, Woolf, like a painter, needed an object of focus with some meaning and the lighthouse provided the necessary scene in this novel. However, it is not an ordinary object or a tourist attraction that can be visited easily. People should put some effort to reach it. It has a sublime position like a temple. Throughout the novel, the importance and visibility of the lighthouse change. The characters try to adjust to this shift in its position both mentally and physically.

The first chapter is entitled The Window. Most of the action takes place in Ramsays' summer house. Through the window, the characters are able to see the beach, maybe some other natural elements and the lighthouse in the distance. Without the window's existence, the characters may not be able to see anything. All they could see will be a solid stone wall. The window acts as a frame of the landscape while the lighthouse occupies the central place. Technically, it proves to be the centre of the novel like the clock tower in *Mrs. Dalloway*. Furthermore, it is also not a lighthouse for characters; it is a Lighthouse with the capital L.

Apart from Virginia Woolf's literary and artistic worries, the lighthouse denotes different things for characters. It reflects the transcendence, self-reflection, artistic creation and limitation of characters. However, for a character like Charles Tansley, it means nothing because he cannot really see the lighthouse or the life as others do. His focus is on his thesis and through it, his prospective future. Although he studies social sciences, he cannot perceive life multi-dimensionally. Unlike other characters who disclose their personalities, he is more on the material side of life. He is happy to pronounce his poverty. By doing so, he is trying to take revenge from the society. It seems that he has reached his goal as the time passed because, in the third chapter, he does not join the remaining characters. His absence in the expedition to the lighthouse is not noticed by the other characters but Lily finds it ironic when she remembers seeing him "preaching brotherly love" (Woolf, 2002, p.145) despite his material concerns.

As for James, the lighthouse is an object which reigns his dreams. It is important for him to make discoveries in order to understand the world. He needs to reach the lighthouse to grasp its nature but he is hindered from his goal by the masculine figures around him. From a psychoanalytical perspective, the lighthouse stands for the relationship between the mother and the son. The only obstacle in this Oedipean relationship seems to be the father. For this reason, he feels frustrated and grows a grudge against his father and Mr. Tansley.

As the dominant power of the family, Mrs. Ramsay is the only person who really sees and feels the lighthouse in the novel. When she sees the sea and lighthouse, she exclaims:

"Oh, how beautiful!" For the great plateful of blue water was before her; the hoary Lighthouse, distant, austere, in the midst; and on the right, as far as the eye could see, fading and falling, in soft low pleats, the green sand dunes with the wild flowing grasses on them, which always seemed to be running away into some moon country, uninhabited of men (Woolf, 2002, p.9)

Mrs. Ramsay personifies herself with the lighthouse. Its power to illuminate its surrounding and its solitude in the vast open sea symbolizes Mrs. Ramsay herself. When the beams of the lighthouse enter the house, Mrs. Ramsay feels as if meeting her duplicated persona:

it seemed to her like her own eyes meeting her own eyes, searching as she alone could search into her mind and her heart, purifying out of existence that lie, any lie. She praised herself in praising the light, without vanity, for she was stern, she was searching, she was beautiful like that light. It was odd, she thought, how if one was alone, one leant to inanimate things; trees, streams, flowers; felt they expressed one; felt they became one; felt they knew one, in a sense were one; felt an irrational tenderness thus (she looked at that long steady light) as for oneself (Woolf, 2002, p.46)

She feels like coming eye to eye with herself on a mirror. This personal encounter has a healing effect on her. She acquires an elevated position in life with the rays of light entering the house. The other people around her are also aware of her extraordinary attraction. Mr. Tansley notices her light and beauty "with stars in her eyes and veils in her hair, with cyclamen and wild violets" when they turn from the village helping some poor family (Woolf, 2002, p.10). Like the lighthouse, she is the one who guides her family and the people around her. Her duty as a mother, wife, friend, counsellor, etc. is very demanding but she illuminates and directs people around her as the beacon of the family.

Mrs. Ramsay also has a perspective of life that penetrates beneath the surface like the beams of light coming from the lighthouse. She enjoys the precious moments in life and attempts to preserve them as they are in her memory. After the successful dinner with their guests, she knows that such a moment will not be lived again and for this reason, tries to paint a visual picture of it in her memory:

With her foot on the threshold she waited a moment longer in a scene which was vanishing even as she looked, and then, as she moved and took Minta's arm and left the room, it changed, it shaped itself differently; it became, she knew, giving last look at it over her shoulder, already the past (Woolf, 2002, p.80).

The line between the present and the past is very fragile. As she sets her foot outside the room, she knows that this precious moment will change and start to decay. However, it will continue to survive in her guests' memories:

They would, she thought, going on again, however long they lived, come back to this night; this moon; this wind; this house; and to her too. It flattered her, where she was most susceptible to flattery, to think how, wound about in their hearts, however long they lived, she would be woven; and this, and this, and this, she thought, going upstairs, laughing, but affectionately, at the sofa on the landing (her mother's) at the rocking-chair (her father's); at the map of Hebrides. All that would be revived again in the lives of Paul and Minta (Woolf, 2002, p.82)

She knows that she will have a central place in the memories of other characters like the lighthouse which acts as a polestar for the people living in the region. In her success, her perception of life plays a crucial role:

Only she thought life—and a little strip of time presented itself to her eyes—her fifty years. There it was before her—life. Life, she thought—but she did not finish her thought. She took a look at life, for she had a clear sense of it there, something real, something private, which she shared neither with her children nor with her husband. A sort of transaction went on between them, in which she was on one side, and life was on another, and she was always trying to get the better of it, as it was of her; and sometimes they parleyed (when she sat alone); there were, she remembered, great reconciliation scenes; but for the most part, oddly enough, she must admit that she felt this thing that she called life terrible, hostile, and quick to pounce on you if you gave it a chance (Woolf, 2002, p.43)

It is a personal transaction between the individual and life. The brief vision of life that Mrs. Ramsay grasps is sometimes filled with sorrow. The tragic events in life like the death of dear ones make it unbearable. However, she knows that she should stay prepared as in the tale she tells James before going to bed.

Mr. Ramsay does not carry his wife's traits or share her vision of life although he is a philosopher. His short-tempered rude manners towards his family members make him an unbearable person. Behind such manners, he feels insecure about his latest work and needs his wife's sympathy to comfort him:

It was sympathy he wanted, to be assured of his genius, first of all, and then to be taken within the circle of life, warmed and soothed, to have his senses restored to him, his barrenness made fertile, and all the rooms of the house made full of life - the drawing-room; behind the drawing-room the kitchen; above the kitchen the bedrooms; and beyond them the nurseries; they must be furnished, they must be filled with life (2002, p. 27).

Since he cannot locate himself in his universe, he feels insecure. For this reason, he cannot really comprehend the symbolism of the lighthouse.

Another person who cannot locate the lighthouse in her life is Lily. She has a positive attitude towards life. In her painting, she feels that she has to fight to reflect the things as she sees:

[I]t was when she took her brush in hand that the whole thing changed. It was in that moment's flight between the picture and her canvas that the demons set on her who often brought her to the verge of tears and made this passage from conception to work as dreadful as any down a dark passage for a child. Such she often felt herself - struggling against terrific odds to maintain her courage; to say: 'But this is what I see; this is what I see (2002, p.14).

She has realist perspective of art but she has problems in positioning herself in life. For this reason, she is not satisfied with her artistic output. Standing as the reflection of Woolf herself, the journey to the lighthouse seems to be a frightening experience but as an artist, she has to go through such experiences if she wants her pictures not to “be hung in the servants’ bedrooms . . . rolled up and stuffed under a sofa” (Woolf, 2002, p.133). She needs time to mature both personally and artistically.

The Flow of Time

The first part of the novel attempts to construct the personalities of the characters. The second part of the novel portrays the fluidity and transience of time and memories. In this part, the gloomy atmosphere of the house acquires a personality of an aging person who cannot stand against the harsh effects of time. In the gothic atmosphere of the house, the objects left in the house try to sustain the remaining pieces of life:

So with the lamps all put out, the moon sunk, and a thin rain drumming on the roof a downpouring of immense darkness began. Nothing, it seemed, could survive the flood, the profusion of darkness which, creeping in at keyholes and crevices, stole round window blinds, came into bedrooms, swallowed up here a jug and basin, there a bowl of red and yellow dahlias, there the sharp edges and firm bulk of a chest of drawers. Not only was furniture confounded; there was scarcely anything left of body or mind by which one could say, “This is he” or “This is she.” Sometimes a hand was raised as if to clutch something or ward off something, or somebody groaned, or somebody laughed aloud as if sharing a joke with nothingness. (Woolf, 2002, p. 93)

However, time demolishes and erases everything without the presence of individuals who make it a living thing.

Unlike the lengthy first part of the novel which only reflects a summer day in the lives of Ramsays and their guest, the second part of the novel summarizes around 10 years in a few pages. The tone and flow of the novel change in this part. Like the unused house with its closed curtains fighting against the destruction of time, memories are neglected and left to oblivion. While Mrs. Ramsay is dominant in the first part of the novel in terms of seizing and enjoying the moment, the concept of time acquires the reins in the second part of the novel and acts as a dominant, destructive and fast-moving character. The objects in the house also acquire personalities:

What people had shed and left—a pair of shoes, a shooting cap, some faded skirts and coats in wardrobes—those alone kept the human shape and in the emptiness indicated how once they were filled and animated; how once hands were busy with hooks and buttons; how once the looking-glass had held a face; had held a world hollowed out in which a figure turned, a hand flashed, the door opened, in came children rushing and tumbling; and went out again (Woolf, 2002, p. 96)

Without souls who touches and uses them, the objects start to decay like the memories which are left in voidness. Despite the destructive nature of time, the lighthouse stays intact with its colossal entity and sends in its strokes:

When darkness fell, the stroke of the Lighthouse, which had laid itself with such authority upon the carpet in the darkness, tracing its pattern, came now in the softer light of spring mixed with moonlight gliding gently as if it laid its caress and lingered stealthily and looked and came lovingly again (Woolf, 2002, p. 99)

The lighthouse aims to preserve the memories with its caressing light however it is difficult to stand still against the powers of “the thistle and the swallow, the rat and the straw” (Woolf, 2002, p.103). Nothing unused can be “rescued from the pool of Time that was fast closing over them” (Woolf, 2002, p.103).

Reaching the Goal and Consolation

The third part of the novel, *The Lighthouse*, is not a commemoration of the lost ones. The remaining characters with a few exceptions turn to the summer house and continue their lives from the same point they left ten years ago. They still have the same worries and problems but it is difficult to navigate without the existence of Mrs. Ramsay.

In this part, Mr. Ramsay forces his children to go to the lighthouse because the journey is a vehicle for his yearning for his wife and her comforting. Although it has been years after her death, he still needs the sympathy he has always asked for from his wife. He looks for some sympathy from the people around however they are busy with their own problems. After being rejected by Lily, he thinks "Why,..., should she look at the sea when I am here? She hoped it would be calm enough for them to land at the Lighthouse, she said. The Lighthouse! The Lighthouse! What's that got to do with it?" (Woolf, 2002, p.112). With this failure to achieve what he needed, he sets on the delayed journey with his two children. But they are not willing to go because the lighthouse does not carry any meaning for them anymore. The journey turns into a forced mission with no goals.

For Lily, too, going to the lighthouse turns into a frightening "extraordinary unreality" (Woolf, 2002, p.110) in the absence of Mrs. Ramsay. She cannot accept such a thing to happen. She attempts to refashion Mrs. Ramsay from memory because she believes that Mrs. Ramsay has a talent to set things in order and seize the moment:

Mrs Ramsay saying 'Life stand still here'; Mrs Ramsay making of the moment something permanent (as in another sphere Lily herself tried to make of the moment something permanent) - this was of the nature of revelation. In the midst of chaos there was shape; this eternal passing and flowing (she looked at the clouds going and the leaves shaking) was struck into stability. Life stand still here, Mrs Ramsay said. 'Mrs Ramsay! Mrs Ramsay!' she repeated. She owed this revelation to her (Woolf, 2002, p.120-21)

Lily thinks that she needs such powers as Mrs. Ramsay's to seize the time and to complete her painting. As an artist, she attempts to capture the moment. However, in the absence of Mrs. Ramsay, it is impossible to create an object of art that freezes and captures the soul of time.

The remaining Ramsay children, Cam and James, gradually realize the scheme and structure of time. As a young girl, Cam acquires her mother's skill to understand the relationship between the past and present:

She was thinking how all those paths and the lawn, thick and knotted with the lives they had lived there, were gone; were rubbed out; were past; were unreal, and now this was real: the boat and the sail with its patch; Macalister with this earrings; the noise of the waves - all this was real (Woolf, 2002, p.124)

She tries to solve the connection between the past and the present. Likewise, James also has an aptitude for understanding the importance of time:

He began to search among the infinite series of impressions which time had laid down, leaf upon leaf, fold upon fold softly, incessantly upon his brain; among scents, sounds; voices, harsh, hollow, sweet; and lights passing, and brooms tapping; and the wash and hush of the sea (Woolf, 2002, p.126)

Unlike his sister, James appeals the past with his senses. He has a photographic memory of that specific day when he was turned down about going to the lighthouse and how his mother tried to soothe him. He compares the lighthouse of his childhood and the present lighthouse:

The Lighthouse was then a silvery, misty-looking tower with a yellow eye, that opened suddenly, and softly in the evening. Now— James looked at the Lighthouse. He could see the white-washed rocks; the tower, stark and straight; he could see that it was barred with black and white; he could see windows in it; he could even see washing spread on the rocks to dry. So that was the Lighthouse, was it?

No, the other was also the Lighthouse. For nothing was simply one thing. The other Lighthouse was true too. It was sometimes hardly to be seen across the bay. In the evening one looked up and saw the eye opening and shutting and the light seemed to reach them in that airy sunny garden where they sat. (Woolf, 2002, p.138)

He observes two different lighthouses at two different points in time. The fairytale like building of his childhood turns into a high stone tower with black and white bars. He makes adjustments between these two images and aligns the real lighthouse with the image of it in his mind. Similarly, Lily feels inclined to think about a specific image of Mrs. Ramsay in her mind:

'D'you remember, Mr Carmichael?' she was inclined to ask him as she passed him, thinking again of Mrs Ramsay on the beach; the cask bobbing up and down; and the pages flying. Why, after all these years, had that survived, ringed round, lit up, visible to the last detail, with all before it blank and all after it blank, for miles and miles? (Woolf, 2002, p.127)

These sensory images are important tools for triggering a return to a specific moment in the past. In Lily's case, she uses these images of the past to tunnel "her way into her picture, into the past" (Woolf, 2002, p.129) which would seem impossible to finish without the reflected authoritarian figure of Mrs. Ramsay. With her last strokes on the canvas, the family lands on the island of the lighthouse. Thus, the novel and her painting complete each other, and finally Lily declares: "I have had my vision" (Woolf, 2002, p.154).

In the last part of the novel, the characters point to the elusiveness of memory. The change of conditions influences how a thing is perceived at a specific place and time and the later reception of the same phenomenon at another time or space. They make modifications between the two images to adjust to their present positions. Forgetting also has a role in shaping their reconstructions. In the novel, the sea stands as a monster that eats memories in its vastness and ordinariness. With its charming depth and vastness, it has the potential to suck and swallow anything thrown at it such as "The Ramsays'; the children's; and all sorts of waifs and strays of things besides. A washer-woman with her basket; a rook, a red-hot poker; the purples and grey-greens of flowers: some common feeling which held the whole together" (Woolf, 2002, p.141).

Conclusion

Memory is a part of identity that helps the individual to locate themselves in space and time. The evaluation of memories is useful for structuring the future. As a modernist writer, Virginia Woolf faces difficulties in her personal and artistic life. She attempts to find an emotional balance by adjusting different time zones into one. Writing about her past and memories help her to overcome her problems. She uses her personal memories and family members to structure the skeleton of *To the Lighthouse*. Similarly, her characters attempt to blend their memories and experiences to build up their present. Memories are reproduced and reshaped in order to adjust to new emerging presents. By this way, individuals hold onto life and a sense of identity is maintained. However, against the mass of

accumulating memories, the individual needs some objects to locate or anchor themselves in space and time. Woolf uses dominating objects in her novels to stabilize the vortex of time. These objects stand for different things in different novels but by using such objects, Woolf creates a stable sense of space and time. Rather than acting as sites of memory, they help the characters to stabilize themselves against the flow and switch of time. Furthermore, they gain their own identity in relation to the people and other objects around them. On their own, objects are meaningless. They gain meaning when they become a part of life. In the same manner, life gains meaning with them. This argument is valid not only for objects but also for the other members of the community. Individuals depend on other individuals to form their memories and identities. Memories have a social aspect that helps the individual to integrate and survive in a community. Woolf is aware of the collective aspect of memories. She allocates people from different segments of society around a shared memory. These characters have critical parts in communal memory. Without one of them, Woolf's universe would look like a puzzle with a missing piece. In other words, they help to integrate and stabilise the time and memory in the novel. Finally, it can be said that Woolf has a complex understanding of time and memory. In her novels, she inspects their elusive nature in relation to individuals and communities. With such a perspective, it is a difficult task to create a stable and conceivable past. However, Woolf resorts to the memories of individuals and objects to stabilise and create her perception of a multi-dimensional universe. Thus, in her novel *To the Lighthouse*, the objects, especially the lighthouse, have a symbolic meaning. Like the individuals, they have an identity and play an active role in the formation of memory which is a product of the fusion between the past and the present.

Bibliography

- Auerbach, E. (2003). *Mimesis: The Representation of Reality in Western Literature*. Trans. Willard Trask. New York: Doubleday.
- Bergson, H. (1991). *Matter and Memory*. New York: Zone Books.
- Bradbury, M.(1994). *The Modern British Novel*. London: Penguin Books.
- Eliot, T.S. (1933). *The Use of Poetry and the Use of Criticism*. Harvard: Harvard University Press.
- Halbwachs, M. (1992). *On Collective Memory*, ed. by Lewis A. Coser. Chicago: The University of Chicago Press.
- McIntire, G. (2008). *Modernism, Memory and Desire: T.S.Eliot and Virginia Woolf*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Meyerhoff H. (1974). *Time in Literature*. California: University of California Press.
- Nora, P. (1989). *Between Memory and History: Les Lieux de Memoire, Representations*, Vol. 26.
- Ricoeur, P. (2004). *Memory, History, Forgetting*. Chicago, The University of Chicago Press.
- Rousseau, J.J. (1979). *Confessions*, trans. Cohen J.M. New York: Penguin.
- Tilmans, K., van Vree F. and Winter, J. (eds.) (2010). *Performing the Past: Memory, History and Identity in Modern Europe*, Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Woolf, V.(1980). *The Diary of Virginia Woolf*, 5 vols.,vol iii. ed. Anne Olivier Bell. New York: Harcourt.
- Woolf, V. (1985). *A Sketch of the Past*. London: Hogart Press.
- Woolf, V. (2002). *To the Lighthouse*. London: Wordsworth.
- Woolf, V. (2008). *Orlando*. Oxford: Oxford University Press.
- Wordsworth, W. (1994). *Selected Poems*. ed. John O. Hayden. Harmondswort: Penguin.

47. Japonca ve Türkçe yansıma ikilemelerin fonosemantik açıdan karşılaştırmalı olarak incelenmesi

Cahit KAHRAMAN¹

Ayşe ÖZKAN AKDAĞ²

APA: Kahraman, C. & Özkan Akdağ, A. (2023). Japonca ve Türkçe yansıma ikilemelerin fonosemantik açıdan karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 580-594. DOI: 10.29000/rumelide.1330577.

Öz

Dilin betimleme gücünü ortaya koyan yansıma kelimeler, doğadaki sesleri taklit ederek ve dile yansıtılarak oluşmuş sözcüklerdir. Yansıma ikilemeler ise yansıma kelimelerle kurulan; süreklilik, pekiştirme, ahenk katma, ses ve söz benzerliği sağlayarak doğal sese daha çok yaklaşma, iki kelimeyle bir kavramı adlandırma, ortak yeni bir anlam elde etme görevleriyle anlama dahil olan ikilemelerdir. Yansıma kelimelerle kurulan ikilemelerde, kelime grubunda yer alan sözcükleri oluşturan sesler, ses düzeni ve anlam arasındaki ilişki *nedenli* ve *dereceli* bir nitelik göstermektedir. Bu tür kelime birliklerinde seslerin farklı dereceleri, öğelerdeki ünlü/ünsüz değişimi veya birtakım eklerle genişletilerek gösterilir. Ses ve anlam arasında fonosemantik açıdan nedenli bir ilişki olup-olmadığı bugüne değin başta dilbilimciler olmak üzere pek çok araştırmacı tarafından tartışılmıştır. Bugün bu konudaki tartışmalar halâ devam etse de yansıma sözcükler ve anlam arasındaki ilişki çoğu araştırmacı tarafından kabul görmüştür. Çağdaş Türkiye Türkçesi ve Japonca, bünyelerinde yansıma kelime ve yansıma ikileme barındıran ve bu tür kelime örnekleri bakımından zengin içeriğe sahip iki dildir; bu iki dilde yer alan yansıma ikilemeler, benzer bazı özellikleriyle dikkat çekmektedir. Çağdaş Türkiye Türkçesi ve çağdaş Japoncadan yansıma ikilemeler derlenerek bu alandaki dil malzemesinin ortaya konması; derlenen örneklerin fonosemantik açıdan karşılaştırmalı olarak incelenmesi ve benzer/farklı özelliklerinin belirlenmesi ile karşılaştırmalı dil çalışmalarına katkıda bulunulması amaçlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Yansıma kelime, karşılaştırmalı dil, giongo, gitaigo

A comparative analysis of Japanese and Turkish onomatopoeias from a phonosemantic perspective

Abstract

Onomatopoeia words, which reveal the descriptive power of the language, are those words which are formed by imitating the sounds in nature in order to reflect them in the language. Onomatopoeia words are formed with reflection words; they are reduplications that are included in the meaning with the tasks of continuation, reinforcement, adding harmony, getting closer to the natural sound by providing sound word similarity, naming a concept with two words, and obtaining new or common meanings. In reduplications formed with reflexive words, the relationship between the sounds, sound order and meaning which make up the words in the word group, shows a causal and gradual quality.

¹ Doç. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Japon Dili ve Edebiyatı ABD (Tekirdağ, Türkiye), ckahraman@nku.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-9270-7967 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 21.06.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330577]

² Arş. Gör., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Tekirdağ, Türkiye), aakdag@nku.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7172-7950

In such word unions, the different degrees of the sounds are shown by the vowel/consonant change in the elements or by expanding them with some suffixes. The phonosemantic causal relationship between the sound and meaning has been discussed by many researchers, especially linguists. Although discussions on this subject still continue today, the relationship between onomatopoeia and meaning has been accepted by most researchers. Contemporary Turkish and Japanese are two languages that contain onomatopoeias and have rich content in terms of such word examples. The aim of this study is to contribute to comparative language studies by compiling onomatopoeis from contemporary Turkish and Japanese languages, and phonosemantically embark on a comparative analysis of the compiled examples and determine their similar/different features.

Keywords: Onomatopoeia, comparative language, giongo, gitaigo

1. Giriř³

İnsan dilinin kökeni ve nasıl ortaya çıktığı henüz bir kesinliğe kavuşmamış olsa da çok eski çağlardan beri başta dilbilimciler olmak üzere pek çok araştırmacı tarafından tartışılmış ve tartışılmaya devam etmektedir. Araştırmacılar, kök dilin nasıl ortaya çıktığı ile ilgili çeşitli teorileri sürmüşlerdir. Bu teorilerden bir kısmı ise dilin yansıma kelimelerden doğduğu tezine dayanmaktadır. Grek filozoflara kadar dayandırılabilir bu kuram, 18.-19. yüzyıllar arasında yoğun şekilde savunulmuştur.

Yansıma kuramı, “İnsan dilinin, doğadaki seslerin taklidi yoluyla ortaya çıktığını ileri süren görüştür. Bu kurama göre diller, insanların doğadaki ve bilhassa da hayvanları çağırma kullandıkları seslerden doğmuşlardır.”(Karaağaç, 2013, s. 854) *Kök dil (protolanguage) nasıl doğdu, nasıl gelişti?* sorusunun cevabını arayan Ercilasun’un savunduğu *basamak teorisine* göre “doğrudan taklit”ten sonra dil, yedi basamaktan geçerek evrimleşmiştir ve doğrudan taklit (onomatopoeia), dilin ortaya çıkışının ilk iki basamağında yer almaktadır (Ercilasun, 2021). Başkan’ın ileri sürdüğü teoriye göre: İlk insan benzeri varlıklar, dili yoktan var etmişlerdir. Buna göre belli nesne ve durumlar karşısında gelişigüzel sesler çıkaran bir insanımsının diğeri bir insanımsı tarafından duyulup buna göre davranması, bu gelişigüzel sözlü davranışları pekiştirmiş ve başta gelişigüzel olan bu sesler zamanla anlam kazanarak “dil-kelimesi” hâline gelmiştir (Başkan, 1968). Aksan, çeşitli dillerde benzer seslerden oluşan yakın anlamlı, Latince *tintinnare*, Türkçede *tınlamak*, Arapçada طنين /*tani:n/ 'tınlama'*, طنان /*tanna:n/ 'tınlayan'* gibi örnekler göz önünde bulundurulursa bütün dillerde kelimelerin, yansıma kelimelerden oluşma eğilimi belirtisi olabileceğini kabul eder (Aksan, 1977, s.96)

Türk, Moğol, Mançu, Tunguz, Kore ve Japon dillerinin ortak bir ana dilden geldiğini savunan dil akrabalığı teorisi *Altay dilleri teorisi* adıyla anılmaktadır. Başta Türk, Moğol, Mançu, Tunguz dillerinin akrabalığı üzerinde durulurken 20. yüzyıldan sonra Korece ve Japonca da bu teoriye eklenmiştir. Bu iki dil arasındaki ses, biçim denklilikleri ve kelime benzerlikleri gibi dilsel öğeler üzerine çalışmalar yapılmış ve bazı benzerlikler de tespit edilmiştir. Bugün bu teorinin hem savunucuları hem de muhalifleri bulunmaktadır.

Dünya üzerindeki tüm dillerin tek bir atadan doğduğu veya Altay dil ailesindeki dillerin ortak bir ana dilden meydana geldiği gibi önemli iddiaları kanıtlamak için şimdilik elimizde yeterli bir kanıt bulunmadığı ortadadır. Yansıma ikilemeler de bu iki dil arasında benzerlik gösteren yapılardan biridir fakat bu ses ve yapı benzerlikleri de Türkçe ile Japonca arasındaki akrabalığı kanıtlamaya yeterli değildir. Nitekim aynı dil ailesinden olmayan dillerin konuşurları da tabiattaki benzer sesleri yakın

³ Bu çalışma boyunca Japonca, çağdaş Japonca; Türkçe, çağdaş Türkiye Türkçesi karşılığında kullanılmıştır.

şekilde dile getirebilirler. Diğer ses ve yapı benzerlikleri gibi yansıma kelimelerdeki benzerlik de, bize iki dilin aynı aileden olduğunu düşündürse de bu karışık meseleye tatmin edici bir açıklık getirmek kolay değildir.

2. Amaç ve Yöntem

Yansıma kelime ve yansıma ikilemeler bakımından oldukça zengin iki Altay dili Japonca ve Türkçeden bugüne kadar pek çok dil malzemesi derlenmiş, karşılıklı olarak incelenmesi ile hem yapısal hem de sözcük düzeyinde benzerlikler tespit edilmiştir. Tekmen ve Takano, bu iki dil arasındaki yapısal benzerlikleri şöyle tespit ederler:

Türkçe ile karşılaştırdığımızda, Japoncanın da bağlantılı bir dil olması, iki dil arasında sözdizimsel benzerliğin bulunması, tamlayanın tamlanandan önce gelmesi, öznesiz tümce kurabilmesi ve saygı dili yapısı gibi özellikler birbiriyle örtüşmektedir. (Tekmen ve Takano, 2007)

Bu gibi benzerliklere ek olarak Japonca ve Türkçenin yansıma ikileme yapılarını türetme ve ses değişiklikleri ile derecelenme yoluyla yeni anlamlar meydana getirmedeki bazı benzerlikleri de dikkat çekmektedir.

Makalenin amacı, Japonca ve Türkçe yansıma ikilemelerin fonosemantik açıdan karşılaştırılmasıdır. Daha önce başka dil özellikleri bakımından çeşitli benzerlikleri tespit edilen bu dillerin yansıma ikilemelerinin yapısındaki fonosemantik benzerlikleri şimdiye kadar tespit edilmemiştir. Türkçede yansıma ikilemelerde var olan fonosemantik ilişkinin Japoncada da var olup-olmadığının tespiti iki dilin karşılaştırmalı olarak incelenmesi ile bu alanda yapılacak olan çalışmalara katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Çalışma yapılırken Japonca ve Türkçe sözlüklerde yer alan yansıma ikilemelerin derlenmesi, fonosemantik ilişkiyi daha net gösteren örneklerin seçilmesi, hangi ses değişimlerinin ne tür anlam farklılıkları yarattığı ve derecelenmelerin tespit edilmesinden sonra ses değişimlerine göre sınıflandırılması ve benzer/farklı özelliklerinin tespit edilmesi yolu izlenmiştir.

3. Yansıma Kelime ve Yansıma İkileme

Araştırmacılar tarafından *taklidi kelime*, *tabiat taklidi kelime*, *onomatopik kelime*, *yansılama*, *yansıma*, *yansıma söz*, *yankı sözcük* gibi çeşitli isimler verilen yansıma kelimeler için, Osmanlı Türkçesinde *lafz-ı taklidî*, *savtı taklidî*, *taklidî kelimeler* terimleri kullanılmıştır.

Kısaca, doğadaki sesleri taklit eden kelime, şeklinde tanımlayabileceğimiz yansıma kelimeleri, İmer vd., “Doğa ve hayvan seslerine benzer seslerle yapılan, görüntüleri işitimsel bir izlenim yansıtacak biçimde aktaran, bir gerçeği ses öykünmesi yoluyla belirten dilsel öge.” (K. İmer, A. Kocaman, & S. Özsoy, 2011, s. 262); Hengirmen, “Doğadaki sesleri dildeki seslerle taklit ederek, dile yansıtarak oluşmuş dil ögesi, sözcük.” şeklinde tanımlamıştır (Hengirmen, 1999, s. 414).

Türkçedeki yansımalar, ikilemeli kullanımlarıyla kendine özgü ve zengin bir sözvarlığı oluşturur. Ses yansımaları hakkında geniş çaplı araştırma ve derlemeler yapan Zülfiyar, yansıma ikilemeleri şöyle tanımlar:

Ses yansımalarında önemli bir yer tutan ikilemeler sürekliliği anlatmak, anlamı pekiştirip, zenginleştirmek, söyleyişe ahenk katmak, ses ve söz benzerliği sağlayarak tabii sese daha çok

yaklaşmak, iki kelimeyle bir kavramı adlandırmak, ortaklaşa yeni bir anlam elde etmek amacıyla birincil ya da ikincil biçimlerin tekrarlanması olarak tanımlanabilir. (Zülfikar, 2018, s.161)

Yansıma kelimelerin yansıttıkları sesler bakımından çeşitli sınıflandırmaları yapılmıştır: Banguoğlu, ikiye ayırdığı yansıma kelimeleri, "...ençok oluş ve kılışları bazan da nesnelere sesler yoluyla tasvir edenler. Bunlara *tasvir sesleri* (sons descripts) adını verebiliriz...tabiat seslerini takit ederek her türlü kavramları ifade etmeye çalışırlar. Bu türlü yansımalara da *taklit sesleri* (sons imitatifs) demek doğru olur." şeklinde tanımlar (Banguoğlu, 2011, s. 403-404). Türkay ise, *doğal yansıma sözcükler* ve *betimsel yansıma sözcükler* olmak üzere ikiye ayırırken (Türkay, 1978); Koca, *ses yansımali sözcükler*, *biçim yansımali sözcükler*, *duyu*, *sezim yansımali sözcükler* olmak üzere üçe ayırır (Koca, 2013).

Ono, sözlüğünde ele aldığı onomatopeleri beş ayrı gruba ayırarak inceler:

- Son harfi -n (-ん) ile biten ifadeler, genellikle ses, hareket ve durumun şimdilik bittiğini ve son bulunduğunu fakat sonucun etkisinin devam ettiğini;
- *Jōgo* (豊語) denilen ikilemeli ve sıralı ifadelerin ses, hareket ve durumun sürekliliğini, tekrar etmesini gösterdiğini ve hemen şu an olan, göz önünde gerçekleştiği hissini verdiğini;
- Onomatopenin sonundaki uzatma işareti (-), ses, hareket ve durumun devamlılığını ve sürekliliğini;
- Küçük -tsu (-つ) ses, hareket ve durumun anlık bir mola, ara verme ve kesilmeye uğradığını;
- -ri (-り) ile biten onomatopeler ses, hareket ve durumu özetleyici, toparlayıcı, bir bütün olarak ifade etmektedir. (Ono, 2011)

Bugün, Japoncada yansıma kelimeler *giongo* (擬音語); yansıma ikilemeler *gitaigo* (擬態語) adıyla anılır. Ono Masahiro, aslında *onomatope* teriminin *giongo* ve *gitaigo* terimlerini özetleyen, birleştiren, kullanışlı ve pratik bir terim olduğunu belirtmektedir. Ono, *giongo* terimini hayvan sesleri ya da herhangi bir şey sesinin telaffuzunun insanların kelime olarak kullanabileceği bir ifadeye dönüşmesi; *gitaigo* terimini ise herhangi bir şeyin veya insan durumunun, duyu ve sezgilerin kelimelerle sesli bir ifadesi şeklinde tanımlar. Ona göre bir kelimenin onomatope sayılması için üç koşul vardır: Birinci koşul, bir insanın dışında, insan ses organı dışında çıkan sesleri ifade etmeli; ikinci koşul, insan ses organlarından çıkan seslerden, tek tek ayırt edilemeyen sesleri ifade etmeli; üçüncü koşul, ses olmayan, duyulmayan şeylerin, durum, belirli bir sesin kendisinin sahip olduğu his, duyu ile durumu ifade eden kelimeler olmaları gerekmektedir (Ono, 2011).

Kōjien Sözlüğü'nde *giongo*, *giseigo* (擬声語) ve *gitaigo* onomatopenin karşılığı ve görsel-dokunsal-ışitsel duyar dışındaki duyu ifadeleri, doğadaki sesleri, insan ve hayvan seslerini taklit eden kelimeler olarak tanımlanırken (Shinmura, 2009, s. 659, 680, 684); *Gendai Giongo Gitaigo Yōhō Jiten* (1974)'de *gitaigo*, bizim dışımızdaki dünyada olan sesleri; insan, hayvan veya herhangi bir şeyin durumunu ya da duyguları doğrudan ve duyusal olarak ifade eden kelimeler biçiminde tanımlanmaktadır (Amanuma, 1974). Tajima, hayvan ya da insan seslerini betimleyen sesleri *giseigo*; *giseigo* dışında kalan herhangi bir sesi *giongo*; bir hareketi, durumu ifade eden sesleri *gitaigo*; *gijogo* (擬情語) terimini de *gitaigo* terimi içinde duyu ve hisleri ifade eden kelimeler olarak tanımlar (Tajima, 2006). Kindaichi, 1978'deki çalışmasında onomatopeleri 5 gruba indirgemıştır: insan ve hayvan seslerini taklit eden gruba *giseigo*, doğadaki sesleri veya herhangi bir nesnenin sesini taklit edenlere *giongo*, cansız nesnelere durumunu

tasvir eden seslere *gitaigo*, canlı varlıkların durumunu tasvir eden seslere *giyōgo* (擬容語), insanların duygusal durumları, ağrı sızı hislerini tasvir eden seslere *gijōgo* adını vermiştir (Kindaichi, 1978).

Yansıma kelimeler tek heceli isim köklerinden eklerle türetilir. Zülfikar, bu tür kelimelerin ek alıp almama durumuna göre, tek heceli yansıma kökleri için *birincil biçimler (primary)*, birincil biçimlerin eklerle genişletilmiş biçimleri için *ikincil biçimler (secondary)* terimlerini kullanırken (Zülfikar, 2018, s. 7); Demircan, benzer şekilde bir ayrıma giderek tek heceliler için *yalın yansıma*, genişletilmiş biçimler için *bileşik yansıma* terimlerini kullanmıştır (Demir, 1997, s. 194).

Mikami, onomatopelere işaret eden faktörler olarak, ABAB, AB+ri, ABB+ri, AB+n, AB+つ (küçük tsu) şeklinde toplam beş gruba ayırmaktadır (Mikami, 2003).

Amanuma ise *Giongo Gitaigo Jiten*'de harf kombinasyon kurallarına göre 47 farklı onomatope şekli olduğunu belirtmektedir (Amanuma, 1997).

Fonosemantik İlişki

Ses anlam bilimi/ses sembolizmi veya fonosemantik, ses ile anlam arasındaki ilişkiyi ele alan disiplin; *nedenlilik* ise dilsel biçimle anlamı arasındaki doğal ilişki (Demircan, 1997, s.191) şeklinde tanımlanabilir.

Demircan'a göre, ilk bakışta dildeki göstergelerde ses-anlam ilişkisi net şekilde görülemez. Belki daha önce nedenli bir ilişki var ve açıkça görülüyordu fakat sözlü kültür evresinde bu nedenli ilişki büyük ölçüde değişime uğramış ve kaybolmuştur (Demircan, 1997).

Ergin, sesle nesne, kelime ile anlam arasında nedensiz bir ilişki olduğunu düşünmekle birlikte yansıma sözcükleri bunlardan ayrı tutar. Bazı yansıma sözcüklerde bu ses- anlam bağlantısı zamanla unutulur ilk anlamından uzak bir hâl olsa da yansıma kelimenin sesi genelde karşıladığı nesnenin sesini andırır (Ergin, 2007, s.96).

Ses-anlam dinciliğine karşıt duruşuyla pek çok araştırmacıyı ve bu alandaki çalışmalarını büyük ölçüde etkileyen Saussure'e göre ses ve anlam arasındaki ilişki tamamen nedensizdir:

Göstereni gösterilenle birleştiren bağ nedensizdir. Göstergeyi, bir gösterenin bir gösterilenle birleşmesinden doğan bütün olarak gördüğümüzden daha yalın olarak şöyle de diyebiliriz: Dil göstergesi nedensizdir. Gösteren seçiminin her zaman nedensiz olmadığını belirtmek için yansımalarla başvurulabilir. Ne var ki bunlar hiçbir zaman bir dil dizgesinin örgensel öğeleri değildir. Kaldı ki yansımaların sayısı da sanıldığından çok daha azdır...Sözcüklerde bugün bulunan seslerin niteliği, daha doğrusu bu seslere yakıştırılan nitelik ses evriminin rastlantısal bir sonucudur. (Saussure, 1998, s.113)

Başkan da Saussure'e katılmakla birlikte, yansıma sözcüklerde, sözcükler ile bazı kavramlar arasında yine de bazı doğal bağlantılar bulunabileceğini düşünür. Fakat az sayıda örneği bulunan bu tür sözcükler, ses ile anlam arasındaki bağlantının nedensiz olduğu savını çürütmeye yetmez (Başkan, 2003, s.183-184). Bunun yanında Başkan'a göre açıkça görülmesi de seslerle anlamlar arasında gizli bir bağlantı da vardır: "...sözgelimi (kanser) ve (kangren) sözcükleri yabancı kökenli olup, 'kan' kavramı ile hiç ilgili olmadıkları hâlde, gerçektekenden çok daha ters ve olumsuz bir anlam çağırışını yaptırılmaktadırlar." (Başkan, 2003, s.121)

Dilin kökeni ve sonrasındaki gelişim süreci hakkında *basamak teorisini* ileri süren Ercilasun'a göre teoriyi oluşturan yedi basamaktan ikincisinde (simgesel kelimelerin doğuşu) yansıma sözcüklerden simgesel sözcüklere geçilmiş ve daha önceden nedenli olan gösteren-gösterilen arasındaki ilişki nedensizleşmiş ve Saussure'ün tespit ettiği keyflik / nedensizlik olgusu ortaya çıkmıştır. (Ercilasun, 2021)

Üçok, Oehl'in makalesinde savunduğu, kelime kuruluşunun çoğu zaman yansıma sözcüklerden oluştuğu teorisine katılmakla birlikte tamamen doğru olamayacağını düşünür. Ona göre burada, varlık ve olayların karakterine en uygun, en yakın ve en iyi şekilde verebilen seslerden meydana gelmesi durumu söz konusudur (Üçok, 1951).

Tekrar gruplarında ses düzeni ile anlam arasındaki ilişkiyi inceleyen Karahan, A...A sıralanaşındaki *düzenlilik hoş gitme, devamlılık, kuvvetlilik* anlamlarının A...U dizilişinde *düzensizlik, hoş gitmeme, rahatsız ediciliğe* dönüşmesinde bir ünlü değişiminin etkili olduğu sonucuna ulaşır. (Karahan, 2008)

Anlambilim araştırmaları alanının öncülerinden Doğan Aksan, ikilemeleri de ele aldığı eserinde yansıma ikilemelerin en önemli özelliklerinden biri olarak, betimlenen sesin farklı derecelerinin, bu öğelerdeki ünlülerin değişimiyle belirlendiğini ve bu betimleme sırasında ünlülerin birbirinden ayrılan işitebilirlik niteliklerinden, derecelerinden yararlanılarak anlamda derecelenme meydana geldiğini belirtir. Gıcır gıcır'ın yanında, gacır gacır ve gacır gucur gibi iki farklı derecelerinin, bu öğelerdeki ünlülerin değişimiyle ifade edilir (Aksan, 2014, s.87).

Ono, k-g, s-z, t-d, h-p-b, gibi ses değişikliklerinde, kuvvetli ve güçlü bir anlam eklendiğini bu gibi ses değişikliklerinin olduğu durumda; daha güçlü, daha ağır, ya da daha kötü bir duruma işaret ettiğini belirtir (Ono, 2011, s.22).

Atōda ve Hoshino, temel ses (Seion清音), ünsüz ses değişimi (Dakuon濁音) (Handakuon半濁音) işaretleri ile oluşan ses/harf aralarındaki anlam farklılıklarını dört örnekle belirtmiştir: Rüzgar sesi: *hyun* (ひゆん) < *pyun* (ぴゆん) < *byun* (びゆん) (hafif-keskin-güçlü). Hareket durumu: *hiku'* (ひくっ) < *piku'* (ぴくっ) < *biku'* (びくっ) (zayıf-keskin-güçlü), hareketin öznesi: *harari* (はらり) < *parari* (ぱらり) < *barari* (ばらり) (çok ince -ince-kalın). Oluşan durum: *hiri'* (ひりっ) < *piri'* (ぴりっ) < *biri'* (びりっ) (ortalama -uyarıcı-kasvetli) (Atōda ve Hoshino, 1995). Japonca ders materyali olarak kullanılan *Japanese Graded Readers*'ta da derecelenme gösteren yansıma ikilemelere yer verilmiştir. Örneğin, gittikçe şiddetlenen rüzgar sesi: *hyu-* (ひゆーっ) < *pyu-* (ぴゆーっ) < *byu-* (びゆーっ) (NPO Tagengotadoku, 2015, s. 7-9).

Mikami, onomatopelerin ses özelliklerine göre, örneğin 's' harfiyle başlayan grupta, yumuşak bir geçiş, düz, kaygan, sessizlik gibi anlamlar ima ettiğini, 'a' sesinin genişlemeyi, 'o' sesinin ise içine kapanmayı telkin ettiğini, k-g, t-d gibi ses değişikliklerinde ise iki şeyin daha hafif veya daha ağır, daha az ya da yükses sese işaret ettiğini anlamamız gerektiğini söylemektedir. Ayrıca aynı kelime kökü ile oluşturulan onomatopeler ortak anlam ve semantik özelliklere sahiptir. Bu onomatope ifadelerin bir özelliğidir ve diğer kelimelerde böyle bir durum görülmez (Mikami, 2003).

Japon çizgi romanı olarak tanımlayabileceğimiz mangalarda yansıma kelimelerin oldukça önemli bir yeri vardır. Hira, film ve animasyonlar ses ve hareketli görüntülerden oluşurken, matbu baskı olan mangalarda sadece resim ve harflerle herşeyi ifade etmek zorundadır; anlatılan durum, duygu ve hareketleri ifade etmede olağanüstü yaratıcılık gerektiğinden mangalarda gerçeklik duygusunu vermek

için onomatopelere sıklıkla başvurulduğunu (Hira, 2020, s. 19-37); Hinata, mangalarda kullanılan onomatopelerin resimlerde hareket efektini artıran bir tür ‘ses efekti’ olduğunu (Hinata, 1986); Yamaguchi, çizgi roman veya karikatürlerde *giongo* ve *gitaigoların* kullanımını ‘zamanın akışını üreten önemli bir aygıt’ olduğunu (Yamaguchi, 2005, s.732-761); Ono ise onomatope yazılışlarında da anlam farklılıkları olduğunu belirterek mangalarda daha etkin bir ifade gücünü yansıtmaya için daha yumuşak ve yuvarlak hatlı *Hiragana* alfabesi yerine, soğuk duygu ya da keskin hareketi daha net betimlendiğinden, yabancı kelimelerin yazıldığı, keskin ve köşeli *Katakana* alfabesinin tercih edildiğini belirtir (Ono, 2011, s.20).

5. Fonosemantik İnceleme

5.1. Japoncadan Derlenen Yansıma İkilemelerin Fonosemantik Açından İncelenmesi⁴

5.1.1. İlk hecede ünsüz harf değişimi ile anlamı değişen yansıma ikilemeler:

- **hara hara (はらはら):** ince hafif bir şey havada boşlukta sallana sallana düşerken daha yoğun hislerle, bazen eğlenerek bazen üzüntü duyarak izlemek.
para para (ぱらぱら): ince yağın yağmur sesi.
bara bara (ばらばら): daha ağır bir şeyin daha yüksek sesle düşmesini tasvir eden ses.
- **hyū hyū (ひゅひゅ):** hafif esen rüzgar sesi.
pyū pyū (ぴゅぴゅ): biraz daha şiddetli bir rüzgar sesi.
byū byū (びゅびゅ): en şiddetli esen rüzgar sesi.
- **hiri hiri (ひりひり):** cildin yanma ya da sürekli ağrı hissi; sinirlilik.
piri piri (ぴりぴり): daha şiddetli keskin uyarıcı bir ağrı.
biri biri (びりびり): sınırları uyarıcı, sınırlarını kaldıran, vücuda elektrik verilmiş gibi bir sinirlilik hâli ya da heyecan durumu.
- **haşi haşi (はしはし):** hafif vurma sesi.
paşi paşi (ぱしぱし): sürekli devam eden vurma sesi.
başi başi (ばしぱし): sürekli devam eden keskin ve güçlü vurma sesi. daha yüksek bir ses.
- **tere tere (てれてれ):** işine çok odaklanmamak ve işlerin ilerlememesi.
dere dere (でれでれ): davranışlarında bir ciddiyetin olmaması.
- **topu topu (とふとふ):** suyun çalkalanma sesi.

⁴ Japoncadan seçilen örnekler, Japoncanın Hiragana alfabesi ile gösterilmiştir.

dobu dobu (どぶどぶ): daha büyük miktardaki suyun çalkalanma sesi.

- **topun topun (とふんとふん):** bir kabın içindeki suyun çalkalanma sesi.

dobun dobun (どふんどふん): daha fazla suyun çalakanarak daha fazla ses çıkarması.

- **kara kara (からから):** bir şeyin birbirine çarpması veya sert bir nesnenin dönmesinden kaynaklı oluşan ses.

gara gara (がらがら): büyük bir tekerlek veya yuvarlak bir şeyin dönmesinden kaynaklı çıkan ses.

- **kasa kasa (かさかさ):** kuru hafif cisimlerin sürtünmesinden çıkan ses.

gasa gasa (がさがさ): daha ağır cisimlerin çıkardığı daha yüksek ses.

- **fusu fusu (ふすふす):** yanma sesi.

pusu pusu (ふすふす): küçük bir alanın hafif ve kısık sesle yanma sesi.

busu busu (ぶすぶす): daha geniş bir alanda ve daha yüksek sesle yanan bir yangın.

- **koro koro (ころころ):** küçük ve yuvarlak nesnelerin ya da dairesel tekerlek şeklindeki bir şeyin yuvarlanarak çıkardığı hafif yüksek ses.

goro goro (ごろごろ): büyük, yuvarlak ve ağır nesnelerin dönerken çıkardığı ses veya durum.

- **koron koron (ころんころん):** zamana yayarak tekrar tekar yuvarlanma sesi.

goron goron (ごろんごろん): vücudun tekrar tekrar yuvarlanması.

- **korori korori (ころりころり):** sert ve küçük nesnelerin ya da kurumuş nesnelerin birbirine çarpmasından ve yuvarlanmadan dolayı çıkan ses; yuvarlanıp duraksayıp tekrar yuvarlanış duraksama durumu.

gorori gorori (ごろりごろり): ağır ve büyük nesnelerin uzun süre yuvarlanmaları.

5.1.2. İkinci hecede ünsüz harf değişimi ile anlamı değişen yansıma ikilemeler:

- **niko niko (にこにこ):** sevinçle mutlulukla gülümseme.

niya niya (にやにや): kötü niyetli gülme.

nita nita (にたにた): sessizce, kıs kıs gülmek; üreptirici biçimde gülmek.

- **buyo buyo (ぶよぶよ):** bölgesel olarak vücudun bir bölümünün şişman olması.

buku buku (ぶくぶく): şişman, kilolu olma; vücudun tamamının şişman olması.

- **yoçi yoçi (よちよち):** küçük bir çocuğun paytak paytak yürümesi.
yota yota (よたよた): tehlikeli bir şekilde, sağa sola sallanarak, sarhoş yürümesi.
- **doya doya (どやどや):** kalabalık bir grubun gürültülü şekilde odaya girmesi.
doka doka (どかどか): ayakkabıları gürültü çıkararak kalabalık bir grubun odaya girmesi.
- **guta guta (ぐたぐた):** vücuttan enerjinin çıkması ve ağırlaşarak yorgun düşmek.
guda guda (ぐだぐだ): bitkin yorgun düşerek bir işe yaramamak.
- **zoku zoku (ぞくぞく):** üşüme ya da hastalıktan dolayı titreme durumu.
zogo zogo (ぞごぞご): soğuktan ya da korkudan vücudun titreme durumu.

5.1.3. Bazı eklerle genişleyerek anlamı değişen yansıma ikilemeler:

- **gya gya (ぎゃぎゃ):** bebek ağlama sesi.
gyan gyan (ぎゃんぎゃん): çok gürültülü sürekli devam eden gürültü veya ağlama sesi.
- **topu topu (とふとふ):** sıvıyı kaptan dökerken çıkan ses.
topun topun (とふんとふん): bir kabın içindeki sıvının çalkalanmasından kaynaklanan hafif bir ses.
- **dobu dobu (どぶどぶ):** daha fazla miktarda sıvının kaptan dökülürken çıkardığı daha yüksek ses.
dobun doyun (どぶんどぶん): ağır bir nesnenin suya düşmesi.
- **nita nita (にたにた):** sessizce, kıs kıs gülmek; üreptici biçimde gülmek.
nitari nitari (にたりにたり): nefretle gülmek.
- **horo horo (ほろほろ):** gözyaşının akması yaprak ya da çiçeklerin ardı ardına dökülmesi, dökülerek düşmeye devam etmesi.
horori horori (ほろりほろり): aralıklarla gözyaşının akması ya da ağaç, çiçek yapraklarının hafifçe aralıklarla yapraklarını dökmesi.
- **poro poro (ぼろぼろ):** küçük tane tane olan şeylerin ya da gözyaşı gibi bir şeyin ardı ardına dökülmesi.
porori porori (ぼろりぼろり): gözyaşı ya herhangi bir sıvının damla damla belli aralıklarla devamlı olarak akması.

- **gude gude (ぐでぐで):** içkiden dolayı sarhoş olup düzgün hâlde olmamak.
guden guden (ぐでんぐでん): yürüyemeyecek kadar sarhoş olmak.
- **koro koro (ころころ):** küçük ve yuvarlak nesnelerin ya da dairesel tekerlek şeklindeki bir şeyin yuvarlanarak çıkardığı hafif yüksek ses.
koro' (ころっ): yuvarlak cisimlerin bir anda yuvarlanma sesi veya durumu.
korori korori (ころりころり): sert ve küçük nesnelerin ya da kurumuş nesnelerin birbirine çarpmasından ve yuvarlanmadan dolayı çıkan ses; yuvarlanıp duraksayıp tekrar yuvarlanış duraksama durumu.
koron koron (ころんころん): zamana yayarak tekrar tekrar yuvarlanma sesi.
- **goro goro (ごろごろ):** büyük, yuvarlak ve ağır nesnelerin dönerken çıkardığı ses veya durum.
goro' (ごろっ): ağır ve büyük nesnenin yuvarlanma sesi veya durumu.
gorori gorori (ごろりごろり): ağır ve büyük nesnelerin uzun süre yuvarlanmaları.
goron goron (ごろんごろん): vücudun tekrar tekrar yuvarlanması.
- **zabu zabu (ざぶざぶ):** çamaşır yıkarken suyun çalkalanmasından dolayı çıkan ses veya durum.
zabu' (ざぶっ): suya hızlı şekilde dalındığında ya da suya bir şey atıldığında çıkan ses veya durum.
zaburi zaburi (ざぶりざぶり): birkaç kez veya devamlı tekrar eden su sesi.
zabun zabun (ざぶんざぶん): dalgaların arka arkaya sürekli gelmesi, devamlı olarak gelen dalga sesi.
- **sabu sabu (さぶさぶ):** küvet içinde suyu karıştırırken ya da nehri geçerken çıkan ses.
saburi saburi (さぶりさぶり): suyu azar azar zamana yayarak bölme sesi.

5.1.4. Ünlü değişimi yoluyla anlamı değişen yansıma ikilemeler:

- **goho goho (ごほごほ):** hafif öksürme sesi.
geho gehu (げほげほ): daha şiddetli, bulaşıcı öksürme sesi.

- **hira hira (ひらひら):** ince hafif bir şeyin havada boşlukta savrulması, sallana sallana düşmesi.
hara hara (はらはら): ince hafif bir şey havada boşlukta sallana sallana düşerken daha yoğun hislerle, bazen eğlenerek bazen üzüntü duyarak izlemek.
- **beri beri (べりべり):** ince tahta ya da kağıt sökme sesi.
bari bari (ぱりぱり): kağıt ya da kumaş yırtma sesi.
biri biri (びりびり): ahşap ya da tahta kırılma sesi.
- **uro uro (うろうろ):** dolaşmak, bir yeri aramak için dolaşmak.
oro oro (おろおろ): duygusal bir hâlde ne yapacağını bilmeden etrafı doalşmak.
- **mogo mogo (もごもご):** çeneyi hafifçe hareket ettirerek bir şeyler yemek, çiğnemek, yavaş çiğnemek.
mogu mogu (もぐもぐ): ağız dolusu çiğnemek, yemek yemek.

5.1.5. Birinci ve ikinci ögesi farklı olan yansıma ikilemeler:

- **garan goron (がらんごろん):** metal nesnelerin dönmesinden ya da birbine çarpmasından çıkan alçak, yüksek ve düzensiz sesler.
- **usura kasura (うすらかすら):** amaçsız bir şekilde etrafta dolanmak.
- **taran kuran (たらんくらん):** içkiden dolayı sarhoş olup normal hâlde olmamak.
- **soso kusa (そそくさ):** davranış ve hareketlerinde sakinleşmemek.
- **ata futa (あたふた):** çok acele etmek, telaşlanmak.
- **aya fuya (あやふや):** kesin olmayan bir şey, tam olarak karar verememek.
- **meça kuça (めちやくちや):** bir çözüm bulamamak, sonrasını düşünmeden hareket etmek.
- **şiku hoku (しくほく):** hastalıktan dolayı bir ağrı durumu; zayıflıktan dolayı iyi hissetmemek.
- **şiburi koburi (しぶりこぶり):** isteksizlik, gönülsüzlük.

5.2. Türkçeden Derlenen Yansıma İkilemelerin Fonosemantik Açıdan İncelenmesi

5.2.1. Ünlü değişimi ile anlamı değişen yansıma ikilemeler:

- **pıtır pıtır:** (ayak sesi için) hafif sesler çıkararak.
patır patır: yürüme sırasında gürültü çıktığını belirtir.
- **fışır fışır:** suyun yavaş yavaş akarken çıkardığı ses.

faşır faşır: suyun veya bir sıvının çok bol aktığını anlatmak için kullanılır.

foşur foşur: suyun fışkırıp akmasını anlatır.

- **lıklık:** hafif sesle gülmeyi anlatır.
loklok: kahkahayla gülmeyi anlatır.
- **kihkih:** kıs kıs gülmeyi anlatır.
kahkah: yüksek sesle gülmeyi anlatır.
- **şırşır:** sıvıların akarken veya dökülürken çıkardığı cılız ses.
şarşar: (yağmur yağı ve herhangi bir sıvının akışı için) gür ve çok ses çıkararak.
şorşor: bol ve gürültülü akmayı anlatır.
- **lıkırlıkır:** (bir kaptan başka kaba akan sıvı için) “lıklık” veya “lıkırlıkır” sesi çıkararak.
lakırlakır: (içilen veya dökülen sıvılar için) lakırlakır sesi çıkararak.

5.2.2. Bazı eklerle genişleyerek anlamı değişen yansıma ikilemeler:

- **fıs fıs:** (konuşma için) gizli ve çevreden duyulmayacak kadar yavaş sesle.
fısl fısl: (konuşma için) sürekli olarak fısıltı hâlinde, fısılayarak, çok hafif sesle.
- **şırşır:** sıvıların akarken veya dökülürken çıkardığı cılız ses.
şırılşırıl: sıvıların akarken veya dökülürken çıkardığı az ve sürekli ses.
- **şıpşıp:** “şıp” diye ses çıkararak.
şıpırşıpır: (yağmur veya su damlaları için) arka arkaya şıptırıtı sesleri çıkararak; şıpşıp.
- **tıp tıp:** küçük ve hafif vuruşlarla.
tıpır tıpır: (ses için) hafif ve düzenli aralıklarla çıkan; (gürültü için) hafif fakat sürekli.
- **fık fık:** (ateş üzerindeki şeyin) “fık fık” sesi çıkararak kaynaması.
fıkır fıkır: arka arkaya kaynama sesi çıkararak.
- **bıcı bıcı** (çocukların konuşması için) tatlı tatlı, neşeli.
bıcırbıcır: (konuşma için) sürekli olarak, hoşagidecek şekilde.
- **zırzır:** bıktırıcı ve sürekli bir ses çıkararak.
zırılzırıl: sürekli olarak zırıldayarak.

5.2.3. Birinci ve ikinci ögesi farklı olan yansıma ikilemeler:

- **cangır cungur:** düşme veya birbirine çarpma sırasında kaba ve zevksiz ses çıkararak, çangıl çungul.
- **çatır çutur:** kırılan bir ağacın çıkardığı sesin aşırılığını anlatmak için kullanılır.
- **dangıl dungul:** dili ve hareketleri kaba; yemeğin fazla sulu olmasını anlatır.
- **gacır gucur:** çirkin ve kulak tırmalayıcı bir ses çıkararak.
- **haşır huşur:** (sert cisimler için) sürtünme ve çarpışma sesi çıkararak.
- **katır kutur:** sert duruma gelmiş, sertleşmiş; sert ve kaba ses çıkararak.
- **lambur lumbur:** gürültü çıkararak dangır dungur yuvarlanmayı anlatır.
- **langur lungur:** metalsi bir ses çıkararak; dikkatsizce, savruk bir biçimde.
- **maçır muçur:** (yemek için) ağız şapırtısı yaparak.
- **patır kütür:** yürüme, düşme, dökülme vb. eylemlerin gürültülü ve şiddetli biçimde yapıldığını belirtir; bu tür eylemlerin acele ile yapıldığını belirtir; ardı ardına patırtılar çıkararak.
- **şapır şupur:** (yemek için) acele ile ağız şapırtısı yaparak; (öpmek için) arka arkaya ses çıkartarak; (iş, çalışma için) özen göstermeden.
- **garç gurç:** kesme, koparma veya sürtünme sonucunda çıkan rahatsız edici sürekliliği olan ses.

6. Sonuç

Derlenen örnekler üzerinde yapılan fonosemantik incelemeye göre, Türkçede yansıma ikilemelerde bulunan fonosemantik ilişkinin, Japoncada daha ayrıntılı tasvirler içeren ve ünlü ve ünsüz değişimiyle daha fazla çeşitlenebilen bir nitelikte mevcut olduğunu anlıyoruz.

Altay dil ailesi grubunda yer alan tüm diller bitişkindir; kelimeler kök ya da gövdeye belirli ekler getirilerek yapılır. Her iki dilin de kendi genel dil özelliklerine aykırı olarak, yansıma kelime kökleri kalıplaşmış değildir; betimlenen sesin farklı derecelerini gösteren kelimelerin oluşumunda kökler değişime uğramakta ve bu değişim anlamı da etkilemektedir.

Japoncada yansıma ikilemeler çok zengin betimleme gücüne sahip kelimelerdir. Bir kelime ile durum ve hareket yanında duyguları da ifade ederler. Türkçedeki yansıma ikilemeler çoğu zaman herhangi bir hareket veya durum tasviri durumundayken duyguların yansıma seslere etkisine sadece birinci ve ikinci ögeleri birbirinden farklı yansıma ikilemelerde rastlıyoruz.

Çoğu zaman her iki dilde de tekrarlanan ikinci öge, birinci ögenin ses birimleri açısından tam benzeridir. Japoncada birinci ve ikinci ögesi farklı olan yansıma ikilemeler: Düzensizlik, hoşça gitmeme, rahatsız

edicilik, kötü bir durum veya hislerin ifadesi durumundadırlar. Türkçede birinci ve ikinci ögesi farklı olan yansıma ikilemeler düzensizlik, hoş gitmeme, rahatsız ediciliğe dönüşmesi gibi anlamlar ifade eder.

Her iki dilde de genişleme yolu ile anlamı etkileyen yeni yansıma biçimler ortaya çıkar. Türkçede ikincil biçimler, çoğu zaman -l veya -r ile genişlerken; Japoncada -n (-ん), kelime sonunda uzatma işareti (-), küçük -tsu (-っ) ve -ri (-り) ile genişler.

Japoncada diğer ses değişimlerine göre daha sık rastlanan ses düzenleri: h < p < b, t < d, k < g, s < z'dir.

Kaynakça

- Aksan, D. (1977). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dilbilim* (Cilt I). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, D. (2014). *Anadilimizin söz denizinde* (3. baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Akyalçın, N. (2007). *Türkçe ikilemeler sözlüğü: Tanıklı*. Ankara: Anı Yayınları.
- Amanuma, Y. (1974). *Giongo gitaigo jiten*. Tokyo: Tokyodo.
- Atōda, T. ve Hoshino, K. (1995). *Tadashii imi to yōhō ga wakaru giongo gitaigo tsukaikata jiten*. Tokyo: Sōtakusha.
- Banguoğlu, T. (2011). *Türkçenin grameri* (9 baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Başkan, Ö. (2003). *Bildirişim: İnsan dili ve ötesi*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Demircan, Ö. (1996). *Türkçenin sesdizimi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Demircan, Ö. (1997). Türkçede nedenli göstergeler: Yansımalarda anlamlama. K. İmer, ve N. E. Uzun (Ed.), *VIII. Uluslararası Türk dilbilimi konferansı bildirileri 7-9 Ağustos 1996* içinde (s. 191-206). Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayını.
- Ercilasun, A. B. (2021). Dilin doğuşu ve evrimi: Basamak teorisi. *Dil Araştırmaları* (29), 1-17.
- Eren, H. (1953). Onomatopée'lere ait notlar. *Türkiyat Mecmuası*, 10, 55-58.
- Ergin, M. (2007). *Türk dil bilgisi* (3 baskı). İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım.
- Hatiboğlu, V. (1981). *Türk Dilinde ikileme* (2. baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hengirmen, M. (1999). *Dil bilgisi ve dilbilim terimleri sözlüğü*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Hinata, S. (1986). Manga no giongo gitaigo. *Nihongogaku Temmuz Sayısı*, Meiji Shoin
- Hira, M. (2020). Ugoki o arawasu manga no onomatope: Aruku-hashiru o rei ni. *Doshisha University Nihongo Kenkyu*, 17, s. 19-37.
- İmer, K., Kocaman, A., ve Özsoy, A. S. (2011). *Dilbilim sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Karaağaç, G. (2013). *Türkçenin ses bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karahan, L. (2008). Tekrar gruplarında ünlü düzeni-anlam ilişkisi üzerine. E. Arıkoğlu (Ed.), *Prof. Dr. Ahmet B. Ercilasun armağanı* içinde (s. 140-148). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kindaichi, H. (1978). *Giongo gitaigo no tokuchō, giongo gitaigo jiten*. Tokyo: Kadokawashoten
- Koca, E. (2013). Divanü Lûgati't-Türk'teki yansımali sözcüklerin görev ve anlamlarına göre sınıflandırılması. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi* (36), 55-71.
- Kubbealti lugati*. Erişim adresi: <http://lugatim.com/>
- Ono, M. (2018). *Kurabete wakaru onomatope*. Tokyo: Toyōkan.
- Ono, M. (2009). *Onomatope ga aru kara nihongo wa tonoshii giongo no yutakano sekai*. Tokyo: Heibonsha.

- Ono, M. (2011). *Giongo gitaigo 4500 nihongo onomatope jiten* (2. baskı). Tokyo: Shogakukan.
- Ötüken Türkçe sözlük, Erişim adresi. <http://www.otukensozluk.com/hosgeldin>
- Mikami, K. (2003). *Nihongo kyoiku ni okeru onomatope shido no genjou to sono housaku* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Waseda Üniversitesi, Tokyo.
- NPO Tagengotadoku. (2015). *Japanese graded readers (Level.0, Vol. 2, No. 7)*. Tokyo: ASK.
- Saussure, F. d. (1998). *Genel dilbilim dersleri*. (B. Vardar, Çev.). İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Shinmura, İ. (2009). *Kōjien*. Tokyo: İwanami Shoten
- So, K. (2021). Onomatope no saininshiki to nihongokyouiku he no donyu no arikata nicchyu taisho kenkyu ni motozuite. *Soka University Bulletin*, 42, 379-401.
- Tajima, K. (2006). Onomtope giongo gitaigo ni tsuite, Kansai Gaikokugo Daigaku Ryugakusei Bekka Nihongo Kyoiku Ronshu, vol.16, Kansai Gaikogugo University
- Tekmen, A. ve Takano, A. (2007). *Japonca Dilbilgisi* (2. baskı). Ankara: Engin Yayınevi.
- Türk Dil Kurumu güncel Türkçe sözlük*. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- Türkay, K. (1978). Kaşgarlı'nın derlediği yansıma sözcükler. *Ömer Asım Aksoy armağanı* içinde (s. 241-257). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Üçok, N. (1951). Fonemlerin özellikleri üzerine bir deneme. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya-Fakültesi*, 9(4), 363-380.
- Yamaguchi, N. (2005). Komikku sekai no giongo gitaigo, *Tsukishima Hiroshi Hakushi Sanju Kinenkai Kokugo Gakuronshu*, s.732-761. Kyukoshoin
- Zülfikar, H. (2018). *Türkçede ses yansımali kelimeler: İnceleme, sözlük* (2 baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

48. The use value of Turkish loanwords in contemporary Serbian standard and colloquial language

Stefani MİLKOVİĆ¹

APA: Miljković, S. (2023). The use value of Turkish loanwords in contemporary Serbian standard and colloquial language. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Arařtırmaları Dergisi*, (Ö12), 595-604. DOI: 10.29000/rumelide.1331504.

Abstract

Turkish loanwords are an indispensable part of the Serbian vocabulary, represented in literary language as well as in everyday communication. After the interlinguistic contact between the Serbian and Turkish language has ended, some turkisms became archaic; others remained unchanged, while some began to develop their semantic meanings according to the nature and logic of the Serbian language. The period of Serbian history as part of the Ottoman Empire has left deep traces, not only in the language, but also in the collective memory of the Serbian people. For those very reasons, the use of turkisms is of great importance for the stylistic and emotional-expressive markings of language utterances. The use values of lexemes of Turkish etymology are present at all levels of the language, and manifest itself especially in the non-standard language varieties, such as: vernacular, colloquial and slang. Also, a large number of those varieties have a slightly or completely different meaning from their equivalent in the standard Serbian language, and some of those semantic values are not even listed in dictionaries. These, and other characteristics that are outside the scope of normative standards of the Serbian language, are indicators of the complexity for the usage of turkisms and their value.

Keywords: Turkish loanwords, provincialisms, turkisms in Serbian slang, nonstandard language varieties

Çağdaş Sırpçanın yazı dili ve gündelik dilinde Türkizmlerin kullanım değeri

Öz

Türkizimler Sırp kelime hazinesinin vazgeçilmez bir parçası olup edebi ve meslek dilinde olduğu kadar günlük iletişimde de kullanılmaktadır. Sırpça ile Türkçe arasındaki dil bağlantısı koştuktan sonra bazı türkizmler eskimiş, bazıları bir değışikliğe uğramadan kullanırken bazıları da anlam açısından Sırp dilinin doğasına ve mantığına uyarak gelişim göstermiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olarak Sırp tarihinin önemli bir dönemi, Sırp halkının sadece dilinde değil, aynı zamanda kolektif hafızasında da derin izler bırakmıştır. Bundan dolayı, sözcelerin üslup ve duygusal-ifade belirtmesi açısından türkizmlerin kullanımı büyük önem taşımaktadır. Türkçe kökenli sözcükbirimlerinin kullanımı dil çeşitlerinin her düzeyinde bulunmaktadır ve özellikle dilin standart dışı kullanılan varyantlarında, tüm sözlüksel anlamların sözlüklere kaydedilmemesi nedeniyle kendini gösterir. Sırp ölçünlü dilinin kapsamı dışında kalan bu ve diğer özellikler, türkizmlerin kullanım karmaşıklığının ve değerlerinin göstergeleridir.

¹ Arş. Gör., University Of Belgrade, Faculty Of Philology, Oriental Languages, Literatures and Cultures (Belgrade, Serbia), stefani.miljkovic@fil.bg.ac.rs, ORCID ID: 0000-0003-1294-612X [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 11.05.2023- kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1331504]

Anahtar kelimeler: Türkizmler, taşra ağzı sözleri, Sırp argosundaki türkizmler, dilin standart dışı kullanılan varyantları

Linguistic contacts that inevitably had to follow after centuries of coexistence of two very different people, led to the emergence of specific loanwords in the Serbian language, which are called *turkisms*². As the language contact with Turkish was passive, i.e. there was no active communication³, the people adopted new words orally and Turkish borrowings were selectively accepted and adapted according to the nature and cultural aspects of the Serbian language. Oriental cultural borrowing was also heavily influenced, so the assimilation of new words from that aspect was inevitable. In the period of intensive linguistic contact, lexemes were borrowed first and in the largest number, followed by morphemes and other linguistic features such as formative suffixes, idiomatic expressions and many others⁴. It is also necessary to point out that the *turkisms* which were created in that period can be considered as a kind of internationalism⁵ (Bugarski, 2003, p. 54), because they were adopted words, they were used in three continents. That is one of the indicators that Turkish, as an intermediary language, had a great influence on the development of the lexical vocabulary in the eastern part of Europe.

During interlinguistic lexical contact between the Turkish and Serbian languages, Turkish loanwords can be observed in two phases: The first was while the language contacts lasted, and the second, when the language contact ended (Đinđić, 2013, p. 13). During the first phase, interlinguistic borrowings were most intense, which was faster and more natural. Unfortunately, there were not adequate opportunities to record all the loanwords that occurred in the first and most intensive phase of lexical borrowing.

The first recorded *turkisms* appear in the first Serbian dictionary of Vuk Karadžić's `Srpski rječnik` (1818) that contained 2,500 words of Turkish origin (Peco, 1986, p. 305), which represents a tenth of the total Serbian vocabulary⁶. Over the years, many, more or less complex and voluminous, lexicographic works have appeared that recorded the words of Turkish etymology represented in the Serbo-Croatian language. This is a clear indicator of how much the Turkish language had an impact on the Serbian material and cultural heritage.

In the second phase, i.e. after the liberation of Serbia, the language contact between these two languages had ended. The previously assimilated lexemes couldn't develop further and remain frozen in time, also a large number of these Turkish words disappeared from the Serbian language. Today, it is not possible to give an exact number of *turkisms* due to several factors. The intensity of the oriental influence was not the same in all parts of the country, nor among all national and social infrastructures. Thus, the Muslim population has a greater number of used Turkish words than the Christian one. In the north of Serbia, which was under the direct influence of the Turkish conqueror for a certain period of time, has a

² The term *turcizam* (*turkism*) is generally accepted by Serbian linguists and *turkologists* as a common name for borrowed loanwords from Ottoman-Turkish, as the donor language, to Serbian as the recipient language. Although there were other terminological solutions such as: *osmanizmi* (*ottomanisms*), *orijentalne reči* (*oriental words*), *arabizmi* (*arabisms*), *istočnjačke reči* (*eastern words*), these terms were not put in use because the term *turcizam* was deeply rooted in the Serbian lexicon.

³ During the centuries, there were few people who knew and spoke Turkish, and were self-taught. Only in the second half of the 19th century did a greater number of educated connoisseurs appear who represented prominent citizens of Serbia, there were politicians and ministers. In that period, Serbian grammar schools began to teach Turkish as a foreign language. (More about this in: Teodosijević, 1997)

⁴ In addition to the terminological disagreement, among linguists there is also the issue of classification of *turkisms*. Some linguists believe that the derivation words formed from non-oriental words and Turkish suffixes cannot be classified as *turkisms*, while other linguists categorize them equally as other loanwords.

⁵ Words with a similar form and the same meaning exist in a large number of modern languages.

⁶ There are different interpretations about the exactly defined number of *turkisms* in Vuk's dictionary. Linguists had different criteria in defining *turkisms* based on either etymology, structure or represented amount of loanwords, so the number from the analyzed corpus varies amongst linguists. (More about this in: Teodosijević, 2016)

smaller number of oriental loanwords than in the south, where the Ottoman Empire was maintained for the longest period. Also, the age of the speaker is also an important factor, namely the understanding and active use of Turkish borrowings is noticeable among the older generation. The younger generation uses lexicon primarily from the standard language or loanwords from the global language, which leads to the disappearance of large number of turkisms. Serbian linguists and turkologists estimate that the number of borrowed words and their derivatives in the modern Serbian language is around 3,000 Turkish words (Teodosijević, 2016, p. 12), with a tendency for that number to decrease year by year in active lexical fund.

Turkisms in the collective consciousness of the Serbian people represent an inseparable connection with the past. Turkisms carry with them a strong stylistic mark that is linked to the period and speech of the people that were part of the Ottoman Empire. Such examples can be found in literary works that were created during that time period in our region and a few decades after the liberation, or in the later works that are writing about that time period. A large number of Yugoslav Serbian writers such as: Borisav Stanković⁷, Ivo Andrić⁸, Jelena Dimitrijević⁹, Stevan Sremac¹⁰ and many others in their literary works forever recorded and preserved from oblivion not only Turkish words but also the culture, daily life and other material and intangible riches of oriental Serbia¹¹ (More about this in: Marinković, 2018).

Almost a century later, the works of these writers continue to live on and inspire the creation of new works. For example, the works 'Zona Zamfirova' (2002) and 'Ivkova slava' (2005) by the writer S. Sremac received their screen adaptation in the form of a film with the same title. The aforementioned works of this author were created during his stay in the newly liberated town of Niš, where there was still a strong oriental atmosphere. The language and style he used has changed considerably, giving way to Turkish words that are often or less often used in Serbian, as well as words and idioms that are harder to understand today or are completely obsolete. As such, he is considered as a witness of the lost time among writers (Aykut, 2012, p. 444-445). What characterizes these film examples is that they did not

⁷ Borisav Stanković (1876-1927) was a Serbian writer whose works depicted the life of people from the south of Serbia. His works exude the life and circumstances of town Vranje during the Ottoman Empire, as well as its inhabitants, people of all social classes and religions. His works are full of turkisms as well as oriental cultures, which is masterfully described through depictions of everyday life. His most famous works are: 'Kottana' (1902), 'Stari dani' (1902), 'Božiji ljudi' (1902), 'Nečista krv' (1910) and many other short stories.

⁸ Ivo Andrić (1892-1975) was a Nobel laureate whose best-known works, translated into more than 50 languages, deal with the subject of Bosnia under Ottoman rule as well as the life and struggle of an ordinary man from that period. The works are filled with stories from the past, and the lexical wealth in terms of Turkish loanwords, represents an inexhaustible topic and inspiration for Serbian linguists and turkologists alike. Among his most famous works are: 'Na Drini ćuprija' (1945), 'Gospođica' (1945), 'Travnačka horonika' (1945), 'Prokleta avlija' (1954), 'Most na Žepi' (1920), 'Omerpaša Latas' (1977) and many others.

⁹ Jelena Dimitrijević (1862-1945) was a Serbian writer and feminist who fought for the emancipation of women. She was a cosmopolitan, polyglot, world traveler, and she also knew and spoke the Turkish language. In her works, she dealt with the Orient and was a sort of mediator between East and West. She dealt with issues concerning women and women's issues, and in addition described the Young Turk Revolution and its impact on the traditional way of life of Turkish women in the Balkans. In her travelogue 'Pisma iz Niša o haremima', Dimitrijević not only successfully portrayed the hidden life of Turkish women, but also the cultural and folklore characteristics of Turkish life. In addition to a very detailed and faithfully captured traditional life, the author used authentic Turkish words and expressions transcribed into the Serbian language. Works by this author: 'Pisma iz Niša o haremima' (1986), 'Dul-Marikina prikaznja' (1901), 'Fati-Sultan, Safi-Hanum, Mejrem-Hanum' (1907), 'Nove' (1912), 'Pisma iz Misira' (1929) and others.

¹⁰ Stevan Sremac (1855-1906) was Serbian realist and popular writer even today. His works exude everyday life and anecdotes from all parts of Serbia. Among his most famous works are those that deal with the description of the town Niš several years after its liberation, as well as anecdotal stories from that area. In addition to the authentic description of the life and culture of people of Niš from that period, the writer recorded and immortalized the dialect speech of this place, which is abundant in Turkish loanwords and Turkish tradition at a time when Serbia was increasingly turning to the West and the oriental heritage slowly began to disappear. Such works are: 'Ivkova slava' (1895), 'Zona Zamfirova' (1903), 'Nasradin-hodža' (1894), 'Ibić-aga' (1898), 'Jeksik-adžija' (1902) and many others.

¹¹ Turkisms play a particularly important role in Andrić's creative work because he gives them a form that can often appear in the vernacular, which at the same time represents an archive not only of literary but also of vernacular speech. All Turkish words are listed in the regularly irregular form and in the frequently changed meaning in which they are used in the vernacular in Bosnia and Herzegovina. (Peco, 1993, p. 98).

depart lexically from the books, i.e. they are abundant in archaic Turkish words and provincialisms that were characteristic of Serbian speech at the end of the 19th century. In the movies there were no changes or adaptations of those nonstandard words to the modern Serbian language. This kind of undertaking has not been seen in modern cinematography because there has always been an aspiration to modernize the language of the works and harmonize them with the normative linguistic standards in order to make the film accessible and comprehensible to a wide audience. As for the use of turkisms in modern cinematography, especially those that are archaic, they are present primarily in the stylistic disposition of the Ottoman Turks. When it was necessary to display the character of a Turk in cinematographic productions, then oriental loanwords would be used. Such an example can be found in films like *‘Banović Strahinja’* (1983) and *‘Nečista krv’* (1996), which, if they had remained faithful to their written originals, would have had a much larger number of Turkish loanwords. Turkisms that appear in these films are: *jala* (tur. yallah), *besbelli* (tur. besbelli), *kaurin* (tur. gâvur), *tejtan* (tur. şeytan), *dervit* (tur. derviş), *fukara* (tur. fukara), *meraklija* (tur. meraklı), *efendiya* (tur. efendi) and similar. On the other side, in the screen adaptations of Sremc's stories, the atmosphere is oriental in all segments and fully completes the experience of the past times. Lesser known Turkish loanwords that appear in movies are: *čutek* (tur. kötek), *kalabalik* (tur. kalabalaık), *belkim* (tur. belki), *mala* (tur. mahalle), *kardaş* (tur. kardeş), *begendisati* (tur. beğenmek), *čivčika* (tur. çiftçi), *kurtaliati se* (tur. kurtarmak), *izmečarka* (tur. hizmetçi) and many others. These films were very popular and awakened interest among the common people to study forgotten turkisms.

In the same period, the humorous Serbian series *‘Crni Gruja’*¹² (2003) was shown, which is set in the second half of the 18th century in Serbia under Ottoman rule, just before the outbreak of the First Serbian Uprising. The series used the modern Serbian language as well as references related to modern political and cultural events in Serbia and around the world. While at the same time, trying to maintain the authenticity of past times, using archaic turkisms such as: *džebana* (tur. cephane), *kurčum* (vkuřun), *harač* (tur. haraç), *jatak* (tur. yatak), *ajduk* (tur. haydut), *kubura* (vkubur), *aganlija* (tur. ağa), *čengele* (tur. çengel), *karakondžula* (tur. karakoncolos). Although the series is humorous and not of educative-historical character, the use of archaic Turkish words made the series sound as authentic as possible without losing quality and humorous content.

Based on such contemporary cinematic examples, one can see how important and significant Turkish loanwords are for the Serbian language, whether they are archaic and forgotten or an integral part of the modern language. In the collective consciousness of the Serbian people, turkisms are associated with the past, and not with the modern language, which contributed to an authentic historical-linguistic atmosphere and fully revived the spirit of the past¹³.

During the first phase of the language contact, lexemes were taken from the Turkish language as the donor language to Serbian as the recipient language, which took place in several stages. The basic degree of adaptation implies that the borrowed lexeme is adapted to the phonetic system of the recipient's language, while its semantic adaptation is at minimal level, that is, that most often, one meaning is taken

¹² ‘Crni Gruja’ was conceived as a Serbian version of the British series *Blackadder*, with the main character's name being a play on words based on the analogy of *Karadorde - Crni Đorde*, i.e. *Crni Gruja - Karagruja*, which in Serbian jargon has a double lascivious meaning.

¹³ The first Turkish series, which began to be screened in ex-Yugoslavia's region, happened a few years after such films and series, and one of the possibilities why Turkish series experienced such popularity in our region. It can be explained by the fact that almost a decade before their showing the common population was intrigued with a forgotten common language. That fascination only continued with the Turkish series, where an ordinary person could recognize in this foreign language the same words that he uses every day, such as: *pare* (tur. para), *kafa* (tur. kahve), *džezva* (tur. cezve), *čorba* (tur. çorba), *jogurt* (tur. yoğurt), *dolma* (tur. dolma) and others.

over from the donor language. Such as the words: *baklava* (tur. baklava), *jorgan* (tur. yorgan), *halva* (tur. helva), *jorgovan* (tur. erguvan), *kafa* (tur. kahve), *limun* (tur. limon), *badem* (tur. badem), *çarapa* (tur. çorap) and others. These are also words that have been completely assimilated into the Serbian language and for which there is no adequate synonym. In the other stages of adaptation, the loanword is adapted to the morphological system of the recipient language. There is also a change within the semantic level in the form of an expansion or reduction in relation to the meanings of the same lexeme in the language of the donor. When the loanword reaches this semantic level, it means that it has fully adapted and has been assimilated into the linguistic standards of the recipient language¹⁴.

The semantic reduction of the loanwords in relation to the original words in the donor's language is an integral part of every interlinguistic borrowing. This phenomenon can be explained by the tendency that when a word is adopted, only a few meanings are taken on, depending on the culture and tradition of the speaker. In addition, after the termination of interlinguistic contact between the Serbian and Turkish languages, the lexemes that continued to change their meaning in Turkish could not, naturally, be followed in Serbian. Thus, the word *tecer* (tur. şeker) in the Serbian just means a product made from processed sugar beet or sugar cane. While in the Turkish language, in addition to the same meaning, there is also another meaning: 'candy'. *Papuča* (tur. papuç) has the meaning of footwear, while in Turkish it has the meaning: footwear¹⁵, furniture legs and several meanings from professional terminology.

Expanding the semantic meaning of loanwords is very productive. Namely, a large number of borrowings, which are still active in the standard language, have either completely changed, or kept their meanings from the donor language and expanded with new ones in accordance with the logic and nature of the recipient language. Also, the cultural influence certainly had a significant impact in semantic shaping.

Although in smaller amount, turkisms that deserve special attention are those that have completely changed the meaning in relation to their equivalents in the recipient language. The genesis of such lexemes is closely related to the meaning of the original word, while the metaphorical logic unique to its creator led to the emergence of a different semantic value. Thus the word *beşik* (tur. beşik) in Turkish language means 'cradle' while in the Serbian it means 'bladder'. The explanation of the origin for this meaning can be sought in associative logic because both things have a similar form. Similar case can be seen with the lexeme *orman*, which has completely changed its meaning in relation to its Turkish equivalent *orman*: 'forest', while in Serbian it means: 'closet, wardrobe'. The adjective *jogunast*, derived from the Turkish word *yoğun* 'dense, compact, thick', in the Serbian language is completely different from its equivalent in Turkish, and names a character trait of negative connotation 'self-willed, disobedient'. The use value of the lexeme is certainly influenced by the vernacular. Namely, for lexemes such as *zejtin* (tur. zeytin) and *maja* (tur. maya) there are adequate synonyms in the standard, but their usage in vernacular and colloquial language are certainly more common. *Zejtin*, i.e. *ulje* (oil), was created by shortening of the Turkish idiom *zeytin yağı* and in such a way became assimilated. The same logic was used for lexeme *maja* which is especially prevalent among older generations as a name only

¹⁴ It should be emphasized that the opinions of linguists differ on the use of the term loanword, which especially refers to turkisms that do not have adequate synonyms in the Serbian language. Namely, some experts believe that 'Completely domesticated and actually irreplaceable words from other languages should not even be called foreign words - but, eventually, domestic words of foreign origin. Those whose adaptation has advanced can be called loanwords, while those that have not yet adapted or are not even needed are sometimes named foreign words. It can be seen, that naming the term is not only important to the degree of adaptation of foreign words, but also the attitude towards them'. (Bugarski, 2003, p. 206)

¹⁵ This meaning has disappeared from the Turkish colloquial language.

and exclusively for rennet. Such examples are excellent indicators that all synonymous variations do not have the same comparative and applicable value in a certain contextual environment, that is, they do not have the same used value. The words *zejtin* and *ulje* are synonymous words, but they cannot always be used in the same context. Because *zejtin*, in the colloquial language, refers only to edible oil made from sunflower, while for all other types of lexeme *ulje* is used: *maslinovo ulje* (olive oil), *ulje za auto* (car oil), *ulje za kosu* (hair oil). At the same time, lexeme *zejtin* appears in youthful slang vocabulary as a derisive term for excessive use of hair gel or brilliantine. Special attention should be paid to the word *meraklija*, which is an excellent representative of this category of turkisms. It is related to regional, cultural and sociological usage in the Serbian language. Derived from the Turkish word *meraklı*, in the Serbian it was adapted in the form of *meraklija*¹⁶. Although the root word is *merak* in Serbian has the same meaning as in Turkish: 'desire, longing, pleasant mood, satisfaction', the derivation word is visibly different. The word is categorized as a provincialism and its use is primarily associated with the south of Serbia, especially the area around the town of Niš. *Dictionary of the Serbian language*¹⁷ lists the meanings: '1. one who loves and knows how to enjoy things and have fun. 2. One who likes to look at women and spend time with them' (RMS 680). In contrast to the previous dictionaries of the Serbian language, this edition gives a more detailed and approximate meaning of the lexeme *meraklija*. In the collective consciousness of Serbian people, this word carries a more complex meaning for which there is no adequate synonym in the standard Serbian language. Its use and meaning are closely related to the cultural-social sphere of Serbian identity. In modern Serbian colloquial language, this meaning is narrowed down and is associated exclusively with a person who likes to go out in bars, socialize with people, who enjoys the charms of life, in most cases it has a positive meaning. *Kafana* is closely related to the word *meraklija*. *Kafana* is another Turkish borrowing that has changed its meaning from its Turkish equivalent *kahvehane*. The RMS dictionary *kafana* as 'tavern, restaurant' (509), but its use value is certainly much more complex than that. In urban areas, it is associated with a cheap restaurant; a restaurant with an ethnic theme, while in rural areas of Serbia, *kafana* is an establishment where only beverages are served. In the colloquial language, *kafana* is associated as a place for socializing that includes food, alcohol, live music and hedonistic entertainment, a kind of escape from everyday life problems and strict social norms of behavior. It is precisely because of such associative attitudes that for many years a negative attitude was attached to the *kafana* as a haunt of alcoholics and bad people. Today, that use value has changed a lot and among young people it is a colloquial expression that means 'night time and socializing, to have fun'.

Within this category, the most represented are certainly loanwords that, in addition to the original meaning, have expanded their semantic field with new ones. This type of extension is very important for lexical research because it represents the last stage of adaptation for the borrowed lexeme and shows that it has completely assimilated in the language of the recipient. It is characteristic of the Turkish borrowings that their etymological meaning continued to spread even after the interlinguistic influence ended. Semantic expansion is represented in all functional styles of the Serbian language, and it is especially expressed in non-standard language varieties. In this case, a large number of these meanings are not adequately or at all recorded in the dictionaries of the Serbian language, which certainly affects the problem of determining the exact number of Turkish words that are used within the active lexical fund.

As previously mentioned, the representation and use of turkisms is not equally territorially represented, and a greater number is found in the south of Serbia, while a smaller number can be found in the north.

¹⁶ The same form is used for both male and female.

¹⁷ Further in the text RMS.

What is specific about territorial stratification is that the same word was not adapted equally in both regions. Thus, for the Turkish word *bekar*, we find the doublets *bećar* in the north and *bekrija* in the south of Serbia and the use of one of the given provincialisms gives additional insight of the speaker's territorial affiliation. In addition to the different form, there is a difference in the meaning itself, alongside common meaning. 'bachelor, unmarried man', *bećar* also carries a positive social characteristic in the meaning: 'young joyful man', while *bekrija* carries a negative meaning: 'who loves drinking and night life'. The same loanword has developed its additional meanings in two completely different directions, which names a human characteristic that is in accordance or opposite to socially acceptable norms. *Kapija* (tur. kapı) and its Serbian equivalent, *vrata*, are synonyms in Serbian, but their use value is not applicable to every contextual environment, because *kapija* is primarily a gate for entering a yard, and *vrata* is exclusively a door entrance to a house, building, and the like. The diminutive of the same lexeme, also originally a Turkish word, *kapıdzik* (tur. kapıcık) in the Serbian language has a similar meaning as in Turkish and refers to 'a small door'. Although the *RMS* dictionary does not list a meaning that is still in active use as provincialism that is represented in the territory of the southern Banat, where *kapizik* refers to an entrance gate to a courtyard intended for people, while *kapija* means a large and wide gate as the entrance to the yard, primarily intended for entry for cars and livestock. *Ćuprija* (tur. köprü) has a much more complex meaning in Serbian literary and colloquial speech than its standard synonym *most*. Thanks to Andrić and his work 'Na Drini ćuprija', the Turkish borrowing *ćuprija* was assimilated into the Serbian language as an archaism, but it remained alive as a symbol of human destinies, merging and separation. (Teodosijević 2018: 236). But *ćuprija* is not only a romantic archaism of Turkish etymology, it is also a provincialism of an active lexical fund that is very actively used in everyday speech and refers to the approach from the road to the yard that is separated by ditches. This meaning is not recorded in any normative dictionary or in any dictionaries of Turkish loanwords, which can be seen as a lexicographical injustice because it is not an archaic but a living word that will continue to be in active use.

Closely related to provincialisms are sociolects, i.e. slang words. Slang words of Turkish etymology have not been given much attention by Serbian linguistics due to various factors. It was primarily due to the fact that they can be in active use only for a certain time, while some can remain for several decades and become generally accepted, so that today they are found in colloquial usage. The slang corpus consisting of Turkish loanwords appear from those that have undergone minimal changes in their form and meaning, to those that have acquired a completely new semantic value. The largest number of slang turkisms are words from the standard language that have expanded their semantic meanings to a new one, usually through the process of metaphorization the primary meaning of the word or in obtaining a completely new meaning which origin is known only to its creator. Their semantic uses are primarily emotional and expressively marked and are related to an unconventional type of communication that aims to stay hidden from general public. Sometimes, the usage is nothing more than to reflect humorous character. Lexemes like *sirće* (tur. sirke) 'poor quality drink', *kasapin* (tur. kasap) 'bad surgeon, doctor', *kaiť* (tur. kayış) 'extremely short skirt, mini-skirt', *tezga* (tur. tezgâh) 'part-time job for musicians', *čarťav* (tur. çarşaf) , 'a wide, ill-tailored dress, a light summer dress', *duťmanka* (tur. kadın duşman) 'brandy, rakija', *pilićar* (tur. pilić) 'petty thief', *oleten* (tur. leş) 'to be very drunk', *sarme* (tur. sarma) 'big, bulging eyes' are examples that turkisms have become an inseparable part of communication and portrayal of a social culture or subculture. Thus, for example, the Turkish borrowing *čorba* (tur. çorba) in its secondary slang meaning: 'liquid fuel, gasoline'. Although it is no longer an integral part of active lexical fund, it is closely related to the tragic period of Yugoslav history during the 90s time period caused by wars, hyperinflation, sanctions and the lack of basic means of living, including gasoline that was

diluted - hence the slang word *čorba*. This and similar slang words are deeply rooted in the collective consciousness of the Serbian people and represent a type of linguistic identity.

These and many other examples of provincialisms and slang words are of vital importance in showing the extent to which turkisms are really represented in the modern Serbian language, and whose semantic meanings are not or are partially misguided in normative lexicographical works. Turkisms as non-standard language varieties represent the complexities from the corpus of the Serbian language as well as the utility values of these lexemes in depicting the mental and moral portrayal of their speakers.

Dwelling on the topic of the use value, it is necessary to single out the category of emotionally-expressive marked Turkish loanwords found in newspaper articles which also has a significant role in preserving these loanwords from oblivion. Usually turkisms, often archaic ones, can be found in newspaper headlines as an indispensable part of effectively conveying expressions, and in most cases they carry an invective meaning. Lexemes like *kabadahija* (tur. kabadayı), *harač* (tur. haraç), *javatluk* (tur. yavaşlık), *zulumčar* (tur. zulümkâr), *dilber* (tur. dilber), *ortakluk* (tur. ortaklık) and many others appear as epithets expressing the author's critical attitude towards a certain political situation or person. What draws attention is that there are adequate Serbian equivalents for the given expressions, but they cannot convey an expressive statement as Turkish words can. Because lexemes of Turkish etymology, as already mentioned, have a deeper meaning in the collective history of the Serbian people, and thus words that are used to get more negative and dramatical effect.

All the above-mentioned turkisms are at the same time an integral part of vernacular or colloquial vocabulary and the number of semantic variables of which cannot be fully specified. Their value, as well as their meanings, which can have a reduced or expanded meaning in relation to the same lexeme in the donor language, in the modern Serbian language differs depending on the factors mentioned above, but also many others. As an example in the Turkish loanword *konak*, which is beginning to appear more and more often in translations of Turkish series into Serbian, is once again becoming an integral part of the active lexical fund, even if its use is fundamentally wrong. The Turkish word *konak* in the modern Serbian language has lost its activity and appears primarily as a part of the name of historical objects such as: *Konak kneginje Ljubice*, *Konak kneza Miloša*, *Konak Đukić*, *Gospodar Jovanov konak*, *Gospodar Vasin konak* and similar (More about this in: Aykut, 2016, p. 31-44). Today, the word *konak* is primarily associated with the meaning: 'lodging, larger house' and not, as in the past, 'mansion of a rich and respectable host, villa'. Because of that it is not always possible to use for every Turkish word its equivalent in Serbian, and the reason for that there is no equivalent use value between the given lexemes. The situation is similar with the word *leğ* (tur. leş), which in Turkish language means a dead animal, while in Serbian it primarily refers to a dead body of a person, but it is also usable for a dead animal. These examples denote that there has been a significant change in the loanword semantics of the recipient language relative to the same word in the donor language. *Čartija* (tur. çarşı) is a word that can often be heard in colloquial language and it has moved away from its original meaning. Today, especially in rural areas, it refers to 'people, main street, town square', so in expressions like: 'Idem u čartiju' (I am going to bazaar), doesn't always refer to bazaar or business district, but where a large number of people gather. In addition to this meaning, the most widespread is its figurative meaning 'public opinion, petty bourgeoisie'. While examples like the lexemes *jogurt* (tur. yoğurt) and *mantije* (tur. mantı) are Turkish loanwords which were fully assimilated in Serbian without any synonym but in reality they do not refer to the same things as in the Turkish language. *Jogurt* in the Serbian language is a dairy drink similar in structure to Turkish *ayran*. Turkish and Serbian *mantı* / *mantije* represent two completely different dishes that only have the name in common. The above-mentioned examples

represent linguistic phenomenon called false friends. This could cause a problem when translating from Turkish to Serbian and vice versa as it could lead to cross-linguistic misunderstandings during translation or oral communication which arises as a result of reflexive recognition of lexical forms. While their use value to the active lexical fund of both languages is not always applicable in a certain contextual environment.

Conclusion

Assimilated words of Turkish etymology represent an inseparable part of Serbian material and intangible heritage. Their presence in all areas of the modern Serbian language is an excellent indicator of how deeply rooted these loanwords are in the language vocabulary, i.e. how they resisted time and the purist tendencies, they remained within the passive and active lexical fund of the Serbian language.

The use value of Turkish words is certainly complex and it is not possible to give a precise categorization. In literary and film works, they appear as a stylistic marker, primarily in portraying characters and providing an authentic atmosphere. While their use in Serbian non-standard language varieties represent the complexity of the structure and semantic changes in relation to the same lexemes in the donor language.

Although a large number of Turkish words are slowly disappearing from the Serbian language or are being replaced by other words, especially in communication with younger generations, at the same time completely different tendency is noticeable. Namely, in the last few years there has been a noticeable increase in the use of archaic turkisms in pop songs. Titles of pop songs like: *Džanum* (tur. canım), *Đerdan* (tur. gerdan), *Hanuma* (tur. hanım), *Teherizada* (tur. Şehrâzâd), *Behute* (tur. bihud), *Viva mahala* (tur. mahalle)¹⁸ represent loanwords from passive lexical fund that had changed their use value and they became part of everyday communication. The same tendency is also seen in reviving forgotten crafts as in traditional and oriental way of tailoring and those groups of people call themselves *terzije* (tur. terzi) and their vocabulary consists of Turkish words that have been revived through their work and creation.

References

- Ayktut K. (2016). Nasredin hodža, balkanska kuća orijentalnog tipa i pirotski ćilim kao izraz zajedničkog kulturnog nasleđa. In B. Gücüyeter, K. Ayktut (Eds.) *Miras: Sırbistan'da yaşayan Türk kültürü unsurları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü, 25-48.
- Ayktut K. (2012). Sırp Yazarı Stevan Sremats ve Nasreddin Hoca, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XII/2, 441-451.
- Bugarski R. (2003). *Uvod u opttu lingvistiku*. Beograd: Čigoja štampa.
- Đinđić M. (2013). *Turcizmi u savremenom srpskom književnom jeziku* [Unpublished doctoral dissertation]. Univerzitet u Beogradu: Filološki fakultet.
- Marinković, M. (2018). Modern Sırp Edebiyatında Olumlu Türk İmajı. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 11(24), 309-320.
- TKaljić, A. (1966). *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.
- Tedosijević M. (2016). Turcizmi: jezičko blago naše kulturne baštine. In B. Gücüyeter, K. Ayktut (Eds.) *Miras: Sırbistan'da yaşayan Türk kültürü unsurları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü, 7-25.

¹⁸ Mahala as colloquial word means: people from neighborhood, close friends from same part of city.

Tedosijević M. (2018). Уз мостове остала је и ћуприја. In E. Kusturica, A. Vranet (Eds.) *Иво Андрић у нашем времену: зборник радова*. Вишеград: Андрићев институт, 261-273.

Tedosijević M. (1997). Poznavaoci turskog jezika kod Srba. *Orientalistika* 70. Beograd: Filološki fakultet, 53-74.

Türkçe Sözlük (2011). 11. baskı, Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları.

Пецо А. (1993). Слика босанског говора у романима Иве Андрића. *Јужнословенски филолог*, XLIX, 95-110.

Пецо А. (1986). Један детаљ из проблематике: Турцизми у Вуковим рјечницима. *Јужнословенски филолог*, 15/3-4, 305-309.

Речник српског језика (2011). Нови Сад: Матица Српска.

49. Mihail Kuzmin'in *İlkbahar Tacı* Adlı Gazelinde Doğu Motifleri

Sevgi ILICA¹

APA: İlca, S. (2023). Mihail Kuzmin'in *İlkbahar Tacı* Adlı Gazelinde Doğu Motifleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 605-618. DOI: 10.29000/rumelide.1330579.

Öz

XIX. yüzyılın sonu ile XX. yüzyılın başı arasındaki geçiş süreci özel bir dönemdir. Bu dönemde Rus sanatçı, yazar ve şairlerin Avrupa'dan farklı kültürlerle ilgi duymaya başladıkları ve özellikle Doğu'ya yönelindikleri görülmür. Rus edebiyatında Doğu'ya ait kültür ve değerlerin etkisini yansıtan eserleriyle ön plana çıkan isimler arasında, Gümüş Çağ Rus edebiyatının en önemli temsilcilerinden şair Mihail Alekseyeviç Kuzmin (1872-1936) yer alır. Kuzmin, 1908 yılına ait *İlkbahar Tacı* (*Венок весен*) adlı eserini, Orta Asya ve İran edebiyatından köken alan, Arap edebiyatı ve daha sonra Osmanlı edebiyatında önemli bir yeri olan *ghazel* türünde kaleme alır. Şair, bahsi geçen eserinde Doğu motiflerini kullanarak şiirine derinlik ve zenginlik katar. Eser, baharın gelişini ve yaşamın yenilenmesini, Doğu geleneklerinden alınan imge ve metaforlar kullanarak tasvir eder. Kuzmin eserinde sevgili, aşk, doğa, Allah, kader, ibadet, güzellik, eğlence, haz, şarap, ölüm ve ayrılık gibi çok çeşitli konulara başvurur. Kuzmin'in şiirindeki Doğu motifleri, şairin Doğu'nun zengin kültürel geleneğine olan ilgisini ve takdirini gösterir. *İlkbahar Tacı* kültürel farklılıklara köprü oluşturma, ortak deneyimler ve değerler aracılığıyla insanları bir araya getirme gücüne dair örnek bir eserdir. Çalışmada Divan edebiyatının en sık başvurulan nazım türlerinden olan gazelin özellikleri genel hatlarıyla aktarılmıştır. Yazıda, Kuzmin'in bahsi geçen eserindeki Doğu motiflerinin incelenmesini amaçlanmıştır. İnceleme metne bağlı karşılaştırmalı yöntemle gerçekleştirilmiştir. *İlkbahar Tacı*'nda Doğu inanç, kültür ve sanatı simgeleyen egzotik motiflerin kullanımı, Gümüş Çağ Rus edebiyatının Doğu'ya olan yaklaşımını ve ilgisini belirgin bir şekilde gözler önüne serer.

Anahtar kelimeler: Mihail Kuzmin, gazel, Doğu motifleri, Gümüş Çağ

The Eastern Motifs in *The Crown of Spring Gazelle* of Mikhail Kuzmin

Abstract

The transition period between the end of the 19th century and the beginning of the 20th century is a special era. During this period, Russian artists, writers, and poets developed an interest in different cultures, particularly the East. Among the prominent figures in Russian literature who reflected the influence of Eastern culture and values through their works, Mikhail Alekseyevich Kuzmin (1872-1936), a poet and one of the key representatives of the Silver Age of Russian literature, stands out. In 1908, Kuzmin wrote his work titled *The Crown of Spring* (*Венок весен*), which was inspired by Central Asian and Iranian literature and written in the form of *ghazal*, a genre that originated from Arabic literature and later held significant importance in Ottoman literature. The poet infused depth and richness into his poetry by incorporating Eastern motifs into his work. *The Crown of Spring* portrays the arrival of spring and the renewal of life through imagery and metaphors drawn from Eastern traditions. Kuzmin delves into a wide range of themes in his work, such as beloved, love,

1 Arş. Gör. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı ABD (Burdur, Türkiye), sevgiyavas@windowslive.com, ORCID ID: 0000-0002-5908-8487 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 07.06.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330579]

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

nature, God, fate, worship, beauty, entertainment, pleasure, wine, death, and separation. The Eastern motifs in Kuzmin's poetry demonstrate his interest in and appreciation for the rich cultural heritage of the East. *The Crown of Spring* serves as an exemplary work that bridges cultural differences and brings people together through shared experiences and values. The characteristics of the ghazal, one of the most commonly used poetic forms in Ottoman literature, are briefly outlined in the study. The analysis aims to explore the eastern motifs in the aforementioned work. The analysis was conducted using a comparative method within the context of the text. The employment of Eastern beliefs, culture, and art as exotic motifs in *The Crown of Spring*, which vividly showcases the Silver Age of Russian literature's approach to and fascination with the East.

Keywords: Mikhail Kuzmin, ghazal, the Eastern motifs, Silver Age

1.Giriş

Tarihte büyük mücadelelerin yaşandığı, bilimin hızla ilerlediği, düşünce yapılarının kökten değişime uğradığı ve sanatın her alanında yeni keşiflerin yapıldığı XIX. yüzyılın sonu ile XX. yüzyılın başı arasındaki geçiş süreci özel bir dönemdir. Dünya genelinde yaşanan siyasi, toplumsal, ekonomik, düşünsel, kültürel ve sanatsal değişimlerin neticesinde Rus edebiyatçıları farklı bakış açıları geliştirir (Korovin, 2014: 14). Bu yıllarda özellikle Avrupa kültürüne doyan Rus sanatçı, yazar ve şairlerin ilgilerini Doğu'ya yöneltmeye başladıkları görülür (Parer, 2003: 80).

Doğu'nun tarih boyunca Rus kültür, sanat ve edebiyatını etkilediğini savunan Amerikalı tarihçi George Vernadskiy, *Kiev Knezliği (Киевская Русь)* adlı kitabında yer alan "Doğu'nun manevi bilincine duyulan merak Rusya'da XX. yüzyılın başında edebiyat alanında kendisini gösterdi." sözleriyle Rus aydınınının bahsi geçen dönemdeki genel eğilimini doğrular (1996: 383-386). Söz gelişi, bu süreçte Lev Tolstoy İslami ve Budist öğretilere yönelir; Konstantin Balmont Japonca şiirler çevirir; İvan Bunin'in eserlerinde Budist etkiler görülür; Gumilyov ise gerçekleştirdiği Afrika seyahatinin egzotik izlenimlerini öykülerine aktarır (Kolesnikov, 2008: 515).

Doğu kültür, sanat ve öğretilerine duyulan merak neticesinde aralarında Mihail Kuzmin, Vyaçeslav İvanov, Lidiya Zinovyeva-Annibal, Nikolay Berdyayev, Sergey Gorodetskiy ve Konstantin Somov'un yer aldığı bir grup Rus sanatçı ve şair 1906 yılında *Hafız Dostları (Друзья Гафуза)* adlı bir topluluk kurar. XIV. yüzyılda yaşamış ünlü İranlı şair Hâfız-ı Şirâzî (ö.1390)'nin dünya görüşü ve lirik şiirlerinin ekseninde bir araya gelen topluluk üyeleri, Rus şiiriyle Doğu'nun zenginliklerini gerek biçimsel gerekse tematik açıdan kaynaştırırlar (Bogomolov, 1995: 67, 68).

Doğu sanatına ve öğretilerine eserlerinde yer veren topluluk üyelerinden Kuzmin, Gümüş Çağ Rus edebiyatının en önemli isimlerindedir. Şair, yazar, çevirmen ve bestekâr olarak çok yönlülüğüyle dikkat çeken Kuzmin, eserlerini 1905 yılı itibarıyla yayımlamaya başlar. Şairin eser ve yazıları *Vesı, Apollon* ve *Mir iskusstva* gibi dönemin seçkin dergilerinde çıkar. Almanca ve İtalyancayı iyi derecede bilen Kuzmin, 1895 yılından sonra Mısır ve İtalya'ya gerçekleştirdiği seyahatler neticesinde ufkunu genişletme, farklı kültürlerle tanışma ve yeni bilgiler öğrenme imkânı yakalar (Kuzmina, 2009: 167-168). Kuzmin 17 Mayıs 1895 tarihli, arkadaşı Georgiy Çiçerin'e gönderdiği mektubunda, Doğu'ya yönelik ilk izlenimlerini şu sözleriyle ifade eder:

"İstanbul'u, Anadolu'yu, Yunanistan'ı, İskenderiye'yi, Kahire'yi, piramitleri ve Nil'i sana nasıl tasvir edeceğimi hiç bilmiyorum. Aklım tümüyle başımdan gitti. Gerçekten mest oldum. Şaşırtdığım şey şu ki, gökyüzü beklediğim gibi daha mavi değil. Gökyüzü, solgun ve gri. Hava da beklediğim aksine çok sıcak değil" (Bogomolov, Malmstad, 2007: 53).

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Çalışmada, Kuzmin'in 1908 yılına ait *İlkbahar Tacı* (*Весен*) adlı gazelinde yer alan Doğu motiflerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda, yazıda öncelikle Divan edebiyatının en sık başvurulan nazım türlerinden olan gazelin özellikleri genel hatlarıyla aktarılmıştır. İnceleme metne bağlı karşılaştırmalı yöntemle gerçekleştirilmiştir. Eserdeki Doğu motifleri *İslami öğeler*, *Binbir Gece Masalları*, *Sakiler* ve *Bülbül* başlıkları altında ele alınmıştır. *İlkbahar Tacı* eserinde yer alan Doğu inanç, kültür ve sanatını simgeleyen egzotik motiflerin ortaya çıkarılması, Gümüş Çağ Rus edebiyatındaki Doğu'ya yönelik tavrı ve eğilimi açıkça göstermesi bakımından önem arz eder.

2. Gazel Türünün Genel Özellikleri

Gazel, Arapçada “kadına kur yapmak, güzel sözler vb. ile sevgisini kazanmak, kadına güzel duygularını şiir ile ifade etmek”, “mahubla oynaşmak, gençlik günlerinden kadın aşkı ve sohbetinden bahsetmek” “kadınlarla âşıkane yarenlik etmek”, “genç kızlarla sohbet ve muhabbet, kadınlarla sevişmek”, “kadınlarla sevgi üzerine konuşmak”, “genç kızlar ve erkek çocuklarla sohbet etmek, kadınlarla aşk oyunu oynamak” ve “kadınlarla konuşmak, âşıkane latifeleşmek, gençlik yıllarından veya gençlik üzerine konuşmak, kadınların aşk ve sohbetinden söz etme ve onların vasfını anlatmak” anlamlarına gelir. Lirik bir nazım türü olan gazelerde, dünyevi ve somut olgular ön plandadır. Hacı bir yaşam, mutluluk, kadın, sevgili, aşk, şarap ve eğlence gazelin tematiğini oluşturur (Armutlu, 2014: 41-54). Yazar Haluk İpekten, gazeli şu sözlerle tanımlar:

“Gazel, Arap edebiyatının ilk dönemlerinde kasidelerin başında aşk ve sevgiliden söz eden bölümlere verilen ad iken daha sonraları şairin, sevgili, şarap ve bahar gibi coşku unsurları karşısındaki hayranlık, sevgi ve aşk duygularını anlatan bağımsız uzun veya kısa şiire denilmiştir” (1996: XIII, 440).

Gazel, Orta Asya'dan günümüze kadar uzanan zengin bir edebiyat geleneği içinde yer alır. Gazel, Orta Asya ve İran edebiyatından köken alan, Arap edebiyatı ve daha sonra Osmanlı edebiyatında da önemli bir yeri olan bir şiir türüdür. Gazelde genellikle beş ila on dört beyit bulunur. Şair duygularını ifade etmek için çoğunlukla metaforlara ve sembolik anlatıma başvurur. Gazelde konu bütünlüğü aranmaz. Daha net bir ifadeyle, şair her beyitte farklı konuları işleyebilir. Uyak düzeni aa ba ca şeklinde veya aa xa xa şeklinde gösterilir (Topal, 2017: 167).

Gazel, edebiyat tarihinde Türk, Fars ve Arap edebiyatlarında önemli bir yere sahip olan bir lirik şiir türüdür. Gazel, halk şiiri ile aruz vezni ile yazılan klasik şiirin bir karışımıdır. Genellikle aşk, sevgili, doğa ve din gibi konuları işler. Gazelerde kullanılan dil de yoğun bir duygu yükü taşır. Gazeller yazıldıkları dönemlerin kültürel, tarihî ve sosyal durumlarını yansıtır ve bir toplumun duygu, düşünce ve hayallerini yansıtmada hususunda önemli bir rol oynar. Bunun yanı sıra, içeriğindeki sembolik anlatım ve söz sanatlarının yoğunluğu okuyuculara estetik bir deneyim sunar (Topal, 2017: 168- 173).

3. *İlkbahar Tacı* Adlı Eserde Doğu Motifleri

Kuzmin, *İlkbahar Tacı* adlı eserini 1908 yılının Mayıs ve Haziran ayları arasında kaleme alır. Aynı yıl *Zolotoye Runo* dergisinde yayımlanan eser, 30 bölümden oluşan gazel biçiminde yazılmıştır. *İlkbahar Tacı* daha sonra şairin 1912 yılında çıkan ikinci şiir kitabı *Sonbahar Gölleri* (*Осенние озера*)'nde de yer alır.

Kuzmin Doğu edebiyatına özgü gazel türü ile eseri kaleme aldığı aynı yıl tanışmıştır. Johannes von Günther Rusça eserleri Almancaya çeviren Alman bir yazardır. Bahsi geçen yıl Peterburg'a gelen yazar, Alman şair Karl August Georg Maximilian Graf von Platen-Hallermünde'nin Doğu ezgileriyle süslü

gazellerini *Hafız Dostları* üyesi Rus şairlerine takdim eder. Platen'in 1821-1823 yıllarına ait dört ciltlik gazel derlemesi vardır. Platen'in gazellerden çok etkilenen Kuzmin, *İlkbahar Tacı* eserini gerek Doğu seyahatlerinden edindiği bireysel izlenimler gerekse Alman şairin gazellerindeki imgeler ve biçim etkisiyle oluşturur (Kuzmin, 1990: 521).

İlkbahar Tacı eserinde anlatıcı sevgili, aşk, doğa, Allah, kader, ibadet, güzellik, eğlence, haz, şarap, ölüm ve ayrılık gibi çok çeşitli konulara başvurur. Bölümler birbirinden bağımsızdır. Gazel türüne has aa ba ca uyak düzeni kullanılmasına rağmen, her bölümde farklı beyit sayıları yer alır.

3. 1. İslami Ögeler

Kuzmin eserinde Doğu'ya özgü inanç değerlerine yer verir. Daha net bir deyişle, *İlkbahar Tacı*'nın birçok bölümünde İslami değer ve öğretilere göndermeler yapılır. *İlkbahar Tacı* eserinin 3. bölümünde Allah'ın yaratıcılığı konu edilir. Anlatıcı bahsi geçen bölümde yer alan Allah imgesini İslamiyet'e ve Kur'an-ı Kerim'e dayandırarak tasvir eder. İslam dini, evrenin ve varlıkların Allah tarafından yaratıldığına inanır. Allah'ın yaratıcılığı, her şeyin var oluşunu ve şekillenmesini sağlayan güçtür. Allah, her şeyi kendi iradesiyle yaratmıştır ve bu yaratma gücüne sahip olan tek varlıktır. İslam inancına göre, Allah, hiçbir şeye ihtiyacı olmadan, sadece kendi iradesiyle, yaratmayı ve şekillendirmeyi gerçekleştirmektedir. *İlkbahar Tacı*'nda anlatıcı şöyle der:

“Bize doğumu ve ölümü hepsini verir gökyüzünün Hâkimi.
Karakurbağasına sesini, yasemine rengini, hepsini verir gökyüzünün Hâkimi.
Yazın harareti, ilkbaharda çiçekleri, al renkli sonbaharda salkımları
Ve karlı dağlarda çığı, hepsini verir gökyüzünün Hâkimi.
Hem kârı hem yıkımı, talihli bir yolu, tarikteki ölümü,
Çarların iktidarını ve örümcek ağını, hepsini verir gökyüzünün Hâkimi.
Sakilerin kurnaz gözlerine parıltıyı, ak saçlı bilginlere hürmeti,
Mevzun endamı, kadının sırtına kamburu, hepsini verir gökyüzünün Hâkimi.
Cezaevlerine kuleleri, Fırat Nehri'ne akışını, kepezlere surları, çöllere enginliği,
Ve nereye baksan, hepsini verir gökyüzünün Hâkimi!
Benim talihimde, tebessümlerin esiri olmak yazılı, buluşmaların borusu, zurnanın ayrılıkları,
Kaderime lanet etmeyeceğim, hepsini verir gökyüzünün Hâkimi.”²

(Нам рождение и кончину — все дает Владыка неба.
Жабе голос, цвет жасмину — все дает Владыка неба.
Летом жар, цветы весной, гроздь осенью румяной
И в горах снегов лавину — все дает Владыка неба.
И барыш и разоренье, путь счастливый, смерть в дороге,
Власть царей и паутину — все дает Владыка неба.
Кравчим блеск очей лукавых, мудрецам седин почтенье,
Стройной стан, горбунье спину — все дает Владыка неба.
Башни тюрем, без Евфрата, стены скал, пустынь просторы,
И куда я глаз ни кину, — все дает Владыка неба!

² Aksi belirtilmedikçe Rusçadan yapılan tüm çeviriler makale yazarına aittir.

*Мне на долю — плен улыбок, трубы встреч, разлуки зурны,
Не клянью свою судьбину: все дает Владыка неба.* (Kuzmin, 1990: 130).

Kuzmin'in eserinde betimlediği yaratıcı ile İslamiyet'teki Allah inancı paralellik gösterir. Öyle ki, İslam inancına göre Allah yaratıcıdır ve evrenin tek hâkimidir. Allah'ın göklerin hâkimi oluşu, yaratıcılığı ve her şeyi kontrol etmesi anlamına gelir. Söz gelişi, Nûr Suresi 42. ayette: "Göklerin ve yerin egemenliği Allah'a aittir, dönüş de Allah'adır"³ buyrulur. En'âm Suresi 73. ayette ise Allah, "O, gökleri ve yeri hak (ve hikmet) ile yaratandır. "Ol!" dediği gün her şey olurur. O'nun sözü gerçektir. Sûr'a üflendiği gün de hükümranlık O'nundur. Gizliyi ve açığı bilendir ve O, hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır" sözleriyle anlatılır.⁴

Anlatıcı aynı zamanda İslam inancı gereğince kaderine razı gelen bir tavır sergiler. Anlatıcı zenginlik, fakirlik, güzellik ve çirkinlik gibi insanın dünyevi hayatında sahip olabileceği tüm somut olguların yaratıcının iradesine bağlı olduğunu belirtir. İslam inancında, kader inancı, Allah'ın her şeyi önceden bilmesi ve kontrol etmesi anlamına gelir. Örneğin, Tevbe Suresi 51. ayette kadere iman şöyle geçer: "De ki: 'Allah bize ne yazmışsa başımıza ancak o gelir, O bizim Mevla'mızdır.' Müminler yalnız Allah'a güvenip dayansınlar."⁵

İlkbahar Tacı gazelinin 3. bölümünün devamında ise Müslümanlar için kutsal sayılan mekânlara şu beyitlerle gönderme yapılır:

"Mekke ve Medine'yi görmüş olan kutludur!
Ölümü korkusuzca karşılamış olan kutludur!
...
Ve bir müezzine akşam saatinde dua etmenin hoş, tatlı geldiği gibi,
Hisseden kişi kutludur!⁶
*(Кто видел Мекку и Медину — блажен!
Без страха встретивший кончину — блажен!
...
И тот, кому легка молитва, сладка,
Как в час вечерний муэдзину — блажен!)* (Kuzmin, 1990: 130).

Mekke, İslamiyet için önemli olan kutsal bir şehirdir. İslam dininin kurucusu Hz. Muhammed (S.A.V), Mekke'de doğmuş ve ilk vahyi burada almıştır. Ayrıca, İslam dininin en kutsal mekânlarından biri olan Kâbe, Mekke'de bulunur ve İslam'ın beş şartından biri olan hac ibadeti, Mekke'deki Kâbe'nin ziyaret edilmesiyle gerçekleştirilir. Mekke, İslam tarihinde birçok önemli olaya tanıklık eder. Mekke'nin fethi, İslam'ın zaferi olarak kabul edilir ve Müslümanlar için büyük bir dönüm noktasıdır. Kâbe'nin dışında Mekke'de Mescid-i Haram, Hira mağarası, Nur Dağı, Zemzem Kuyusu gibi kutsal sayılan mekânlar yer alır (Bozkurt, Küçükaşçı: 2003a).

Medine de İslamiyet tarihi için önemli bir şehirdir. Hz. Muhammed (S.A.V), Mekke'den Medine'ye hicret etmiştir. Bu olay İslam tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır ve İslam takviminin başlangıcı olan Hicri takvim de bu olaya dayandırılır. Bunun yanı sıra, Medine, İslam tarihinde ilk İslam devletinin

³ Web: <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/N%C3%BBr-suresi/2833/42-ayet-tefsiri>. Erişim Tarihi: 01.05.2023.

⁴ Web: <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/En%C3%A2m-suresi/862/73-ayet-tefsiri>. Erişim Tarihi: 01.05.2023.

⁵ Web: <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Tevbe-suresi/1277/42-57-ayet-tefsiri>. Erişim Tarihi: 01.05.2023.

⁶ Aksi belirtilmedikçe Rusçadan yapılan tüm çeviriler makale yazarına aittir.

kurulduğu yerdir. Hz. Muhammed (S.A.V) ve Müslümanlar, Medine’de İslam devletini kurarak, İslam dininin siyasi, sosyal ve ekonomik yönlerini belirlemişlerdir. Medine’de yapılan anlaşmalar ve uygulamalar, İslam’ın ilkelerinin belirlenmesinde ve Müslümanların birlik ve beraberlik içinde hareket etmelerinde önemli bir rol oynamıştır. Medine, aynı zamanda İslam peygamberi Hz. Muhammed’in vefat ettiği ve kabrinin bulunduğu şehirdir (Bozkurt, Küçükaşçı: 2003b).

İslamiyet’te hac ibadeti, Müslümanların Allah’a yakınlaşması, manevi bir yolculuk yapması ve toplumsal birliği pekiştirmesi için çok önemlidir. Hac, Müslümanlar arasında birlik ve dayanışmayı güçlendirir. Hac, Müslümanların herhangi bir ayırım yapılmaksızın, tüm insanların Allah’ın huzurunda eşit olduğu bir ortamda gerçekleştirilir. Hac ayrıca, kişisel manevi gelişime ve günahların bağışlanmasına da yardımcı olur. Kuran’ı Kerim’de Hac suresi 27. ayette Allah, Hz. Muhammed (S.A.V)’e şöyle buyurur: “İnsanlara hac ibadetini duyur; gerek yaya olarak gerekse yorgun argın develer üzerinde uzak yollardan gelerek sana ulaşsınlar”⁷

İslamiyet’te ölüm, geçici dünya hayatının sona ermesi ve ahiret hayatının başlaması olarak algılanır. Ölüm, kaçınılmaz bir süreç olarak kabul edilir ve ölen kişinin ruhu için dua edilir. Müslümanlar, ölüme hazırlanmak için hayatları boyunca Allah’a ibadet eder ve ahiret hayatına hazırlanırlar. Anlatıcı, “Ölümü korkusuzca karşılamış olan kutludur!” dizesiyle İslami görüşe gönderme yapar.

Müezzin, İslamiyet’in ezan okunması ve camilerdeki diğer çağrılarının yapılması için sorumlu olan kişidir. İslamiyet’te dua ise Allah’a yakınlaşmanın önemli bir yolu olarak kabul edilir. Dua, Müslümanların Allah’a yakınlaşmalarını, O’na güvenmelerini ve O’na şükretmelerini sağlar. İslamiyet’te dua, kişinin hayatındaki zorluklara çözüm bulmak için Allah’a yakınlaşmasını sağlar ve iç huzuru artırır.

Kuzmin, Müslümanlar için kutsal sayılan mekân, unsur ve kişilere gönderme yaparak Doğu’ya yönelik ilgisini gözler önüne serer. Şair, tüm bu dinî unsurları incelikle kullanarak İslamiyet hakkında derin bilgi birikimine sahip olduğunu gösterir. Kuzmin 1895 yılında Mısır’a gerçekleştirdiği seyahatinde Hac ibadetinden dönen birçok Müslümanla tanışma şansı yakalar. O dönem Mekke ve Medine yalnızca Müslümanların girişine açık olduğu için bahsi geçen şehirleri bizzat göremese de meraklı yapısıyla Mısır ve ziyaret ettiği diğer Doğu bölgelerinde İslam hakkında araştırmalar yapar. Bunun yanı sıra, şairin eserinde İslami değer ve öğretilere yönelik hoşgörülü tavrını da ortaya koyduğu söylenebilir.

Kuzmin’in eserinde İslami öğretilere gönderme yaptığı bir diğer konu tespih ve namazdır. Eserin 18. bölümünde şu dizeler yer alır:

“Aşkın günlerinin zincirlerini sayıyorum, ıstırabın dansını tekrar ederek!

Ve azap çekiyorum, her gün, ıstırabın dansını tekrar ederek!

...

Komşular neden bana sitemle bakıyorsunuz?

Ben kendi döngümden dolanırım, ıstırabın dansını tekrar ederek!

Ayrışma ve kaynaşma miskin duruşların dönemeçlerindedir,

Parıldar alaca taşlar, ıstırabın dansını tekrar ederek!

Ve acizce çöküyorum sümbül halılara doğru,

Düşerken sadece gözlerimle ıstırabın dansını tekrar ederek!

⁷ Web: <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Hac-suresi/2620/25-37-ayet-tefsiri>. Erişim Tarihi: 01.05. 2023.

Kim ki sevmiyorsa, gelsin, bana baksın,
 Aşkın öğretisini görmek için, ıstırahın dansını tekrar ederek!
 (Дней любви считаю звенья, повторяя танец мук,
 И терзаюсь, что ни день, я, повторяя танец мук!
 ...
 Что, соседи, вы глядите с укоризной на меня?
 Я несусь в своем круженьи, повторяя танец мук.
 Разделение и слиянье — в поворотах томных поз;
 Блещут пестрые камни, повторяя танец мук.
 И бессильно опускаюсь к гиацинтовым коврам,
 Лишь глазами при паденьи повторяя танец мук.
 Кто не любит, приходите, посмотрите на меня,
 Чтоб понять любви ученье, повторяя танец мук.) (Kuzmin, 1990: 135).

Bu dizelerde anlatıcı iç dünyasında yaşadığı acıları aktarır. “Aşkın günlerinin zincirlerini sayıyorum” dizesiyle anlatıcının tespih çekme ibadetine gönderme yaptığı düşünülebilir. Tespih, İslamiyet’te yaygın olarak kullanılan bir ibadet aracıdır. Tespih çekmek, Müslümanların Allah’ı zikretmek ve O’na yakınlaşmak için yaptıkları bir ibadettir. Tespih çekmek, Müslümanların zihinlerini ve kalplerini Allah’a yönlendirir ve ruhani bir huzur sağlar. Tespih çekerken, kişi Allah’ın isimlerini veya Kur’an’dan ayetleri tekrar eder. Bu, kişinin Allah’ın güçlü ve büyük olduğunu hatırlamasına ve O’na saygı duymasına neden olur (Tekin, 2014: 1012).

Anlatıcı sabırla, “ıstırahın dansını tekrar ederek!” yaşamını sürdürür. İslamiyet, Müslümanlara sabır, dayanıklılık ve kararlılık erdemlerini öğretir ve zorluklarla karşılaştıklarında bu erdemleri sergilemelerini teşvik eder. Söz gelişi, Bakara Suresi 153. ayette şu buyrulur: “Ey iman edenler! Sabır ve namazla yardım dileyin. Şüphesiz Allah sabredenlerin yanındadır.”⁸

Bölümün devamında yer alan “Ve acizce çöküyorum sümbül halılara doğru, /Düşerken sadece gözlerimle ıstırahın dansını tekrar ederek!” dizelerinde ise anlatıcının namaz ibadetinden söz ettiği söylenebilir. İslamiyet’te namaz, en önemli ibadetlerden biridir ve Müslümanların günlük hayatlarının ayrılmaz bir parçasıdır. Namaz, Allah’a yaklaşmanın bir yolu olarak kabul edilir ve İslamiyet’in beş temel şartından biridir. Müslümanların Allah’a yönelik bir bağ kurmalarını sağlar. Namaz kılmak, Müslümanların Allah’ın emirlerine uymalarına, O’na itaat etmelerine ve saygı göstermelerine yardımcı olur. Ayrıca, namaz kılmak, Müslümanların zihinlerini ve kalplerini Allah’a odaklamalarını sağlar ve Allah’ın huzurunda boyun eğmelerine neden olur. Nitekim Taha Suresi 130. ayette Allah buyurur: “Sen onların söylediklerine sabret. Güneşin doğmasından önce de batmasından önce de rabbini övgüyle tesbih et; yine gecenin bazı vakitlerinde ve gündüzün iki ucunda da tesbih et ki hoşnutluğa erişesin.”⁹

Anlatıcının söz ettiği “sümbül halılar”ın ise seccadeler olduğu düşünülebilir. Seccade, İslamiyet’te namaz kılarken veya dua ederken üzerinde secde edilen örtü veya halıdır. Namaz kılarken Müslümanlar, secde edecekleri yere seccade sererler ve onun üzerinde namazlarını kılarlar. Seccadeler farklı boyutlarda ve tasarımlarda olabilir. Genellikle kare ya da dikdörtgen şeklinde olup, renkleri değişebilir.

⁸ Web: <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/160/153-ayet-tefsiri>. Erişim Tarihi: 01.05.2023.

⁹ Web: <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/T%C3%A2h%C3%A2-suresi/2477/129-135-ayet-tefsiri>. Erişim Tarihi: 01.05.2023.

Üzerlerinde ayetler veya hadisler yazılı olabilir, bazılarında ise desenler veya süslemeler bulunabilir. İslam sanatında put sayılabilecek resim ve heykel gibi sanatlara yönelim az olduğundan, daha ziyade gül, sümbül, karanfil, lale gibi çiçeklerin bitkisel motiflerine başvurulur (Etikan, 2007: 546).

3. 2. Binbir Gece Masalları

İlkbahar Tacı eserinde Kuzmin'in Doğu'dan aldığı diğer bir kaynak ise *Binbir Gece Masalları*'na aittir. *Binbir Gece Masalları*, Orta Doğu ve Asya'nın bazı bölgelerinde yaygın olan bir halk masalı koleksiyonudur. Masalların çoğu, VIII. yüzyılda Abbasiler döneminde Irak'ta başlayan ve XIII. yüzyılın sonlarına kadar devam eden bir dönemde, Doğu ve Batı kültürleri arasında etkileşim sürecinde ortaya çıkar. *Binbir Gece Masalları*, anlatılan masallar aracılığıyla okuyuculara ve dinleyicilere farklı kültürlerden karakterleri, yerleri ve olayları tanıtır. Masalların ana teması, genellikle sevgi, macera, kahramanlık, dürüstlük ve adalet gibi insanlık değerleridir. Masalların anlatımı, bir çerçeve hikâyesiyle başlar ve her bir masalın iç içe geçmiş bir anlatımı vardır. Masallar, aynı zamanda fantastik öğeler, cinler, büyüler, cadılar ve sihirli eşyalar gibi gizemli ve mistik öğeler de içerir. Masalların kaynağının Çin'den Kuzey Afrika'ya kadar uzanan bir haritada: Çin, Hindistan, İran, Irak, Türkiye, Suriye ve Mısır'ı da içeren ülkelerde bulunduğu artık bilinmektedir (Tülücü, 2004: 2-6).

Binbir Gece Masalları ile ilk kez 1906 yılında tanışan Kuzmin, bahsi geçen yıl günlüğüne şu notları düşer: “*Binbir Gece Masalları*’ndan iki masal okudum. Sabaha kadar oturdum” (15 Mayıs 1906). (2000: 147). “*Binbir Gece Masalları* ne kadar da büyüleyici!” (18 Temmuz 1906) (2000: 381). Doğu imgeleriyle bezeli bu masallardan oldukça etkilenen Kuzmin, *Ağdaki Pullar* (*Чешуя в неводе*) adlı makalesinde *Binbir Gece Masalları*’nı şöyle takdir eder: “*Binbir Gece Masalları*’nı okuduktan sonra sadece Defoe değil, aynı zamanda Dickens ve Balzac da bana yavan gelmeye başladı. Bu masallar sadece Goethe, Shakespeare ve Dostoyevski’nin eserleriyle kıyaslanabilir” (2019: 149).

Eserde *Binbir Gece Masalları*’nın 288.gecesine tekabül eden *Şair Ebu Nüvâs’ın Serüveni*’nden alıntılar yapılır. Abbâsî Döneminin en meşhur şairlerinden Ebu Nüvâs (öl. 198/813 [?]), edebiyatta yenilikçi hareketin önemli temsilcilerindendir. Güzellik ve eğlenceye düşkünlüğü ile tanınan şair, dönemin şiir geleneğine karşı çıkar ve geleneksel Arap şiir temalarından ve üslubundan uzak durur (Uz, 2022: 343, 348-349).

İlkbahar Tacı’nın 25, 26 ve 27. bölümleri *Binbir Gece Masalları*’nın 288. gecesine *Şair Ebu Nüvâs’ın Serüveni*’nden yapılan alıntılar ile oluşturulur. Bahsi geçen gecede şair Ebu Nüvâs, kötü şöhretli bir meyhanede hayran olduğu gence duyduğu hayranlıkla âdeta kendinden geçerek doğaçlama şiirler okur. Genç sırasıyla üzerindeki beyaz, kırmızı ve siyah örtüleri açarak şairi aşka getirir (Anonim, 1992: 52-58). Aşk, tutku, dünyevi haz ve ölümün anlatıldığı bu şiirlerden alıntılar içeren *İlkbahar Tacı*’nın 25, 26 ve 27. bölümleri şöyledir:

“O keten beyaz bir elbiseyle geldi, bembeyaz!
 ‘Süt gibi bir beyazlık, bembeyaz!’
 Gözlerinin bakışları miskin, göz kapakları ağırlaşmış,
 Yanaklarının gülü zar zor görünüyor: ‘Bembeyaz,
 Neden gülmeden geçiyorsun?
 Hayatımı sana adadım, bembeyaz!’
 O cevap verir: sus, seyret, Allah’ın işini!

Beyazlığım aydınlıktır benim: bembeyaz.
Beyaz beden, beyaz kıyafet, çehrem beyaz,
Ve kaderim beyaz: bembeyaz!

...

O geldi, tehditleri gizleyerek, kıpkırmızı,
Ve mahcup olan ben oracıkta bağırdım: 'Kıpkırmızı!
Önceden Ay'dan daha beyazdı, neden şimdi
Kanla yanarak, kırmızılaşıyor güller, kıpkırmızı?'
Kırmızıyla kuşatılmış, mucizevi misafir
Gülümsedi, böyle derken, kıpkırmızı.
'Güneşin alevini giyindim işte. Alev tutkuludur.
Eskiden bir pelerin verirdi şafak. Kıpkırmızı
Yanaklar alev, pelerinin kırmızı, dudaklar alev,
Ateşten daha yakıcı olan şarabı verecek, kıpkırmızı!'

...

Siyah bir ayın kaftanıyla gizlenmiş omuzları. Simsiyah.
Ve duruyor, konuşmadan, simsiyah.
Ben ona: 'Bak: hasetçi-düşman bayram ediyor,
Eski buluşmamdan mahrum kaldım diye, simsiyah!
Görüyorum, görüyorum, kıyafetin karanlığını, siyah zülfü,
Kehanet getirecek habercinin ölümünü, simsiyah!'"
(Он пришел в одежде льна, белый в белом!
«Как молочна белизна, белый в белом!»
Томен взгляд его очей, тяжки веки,
Роза щек едва видна: «белый в белом,
Отчего проходишь ты без улыбки?
Жизнь моя тебе дана, белый в белом!»
Он в ответ: — молчи, смотри: дело Божье!
Белизна моя ясна: белый в белом.
Бело тело, бел наряд, лик мой бледен,
И судьба моя бледна: белый в белом!

...

Он пришел, угрозы тая, красный в красном,
И вскричал, смущенный, тут я: «Красный в красном
Прежде был бледнее луны, что же ныне
Рдеют розы, кровью горя, красный в красном?»
Облечен в багряный наряд, гость чудесный
Улыбнулся, так говоря, красный в красном.
«В пламя солнца вот я одет. Пламя — яро.

Прежде плащ давала заря. Красный в красном.
Щеки — пламя, красен мой плащ, пламя — губы,
Даст вина, что жгучей огня, красный в красном!»

...

Черной ризой скрыты плечи. Черный в черном.
И стоит, смотря без речи, черный в черном.
Я к нему: «Смотри: завистник-враг лжует,
Что лишен я прежней встречи, черный в черном!
Вижу, вижу: мрак одежды, черный локон —
Черной гибели предтечи, черный в черном!») (Kuzmin, 1990: 137-138).

İlkbahar Tacı'nın bu bölümlerdeki renk dokusu çeşitli metaforlarla güçlendirilir. Söz gelimi, beyaz renk Ay ve süt; kırmızı renk alev, gül ve şafak; siyah renk ise karanlık ve sevgilinin siyah saçları/zülfü ile ilişkilendirilir. *Binbir Gece Masalları*, dünya edebiyatına pek çok katkıda bulunmuştur. Öncelikle, masalların anlatımı ve yapısı, hikâye anlatımı ve karakter geliştirme gibi temel kurgu öğelerinin kullanımını açısından birçok yazarı etkilemiştir. Ayrıca, *Binbir Gece Masalları*, İslam kültürü ve Orta Doğu'nun zengin tarihi ve kültürel mirasına dair birçok bilgiyi içermektedir. Masallar, İslam mitolojisindeki motifleri, gelenekleri ve inançları yansıtmaktadır. Bu nedenle, masallar, dünya edebiyatında İslam kültürü hakkında önemli bir kaynak olarak kabul edilmektedir. Kuzmin'in bahsi geçen masallardan *Şair Ebu Nüvâs'ın Serüveni*'ni bilhassa seçtiği düşünülebilir. Zira Kuzmin tıpkı Ebu Nüvâs gibi sanatta yeniliği ve özgürlüğü savunur. Bunun yanı sıra, Kuzmin eş cinsel olduğunu kabul eden ve bu konuda eserler üreten ilk Rus edebiyatçıdır. Şair bu konuya, "tamamen doğal, tümüyle sağlıklı, dokunulmaz ve şairliği geliştiren bir armağan" sözleriyle açıklık getirir (2011: 38). Ebu Nüvâs'ın hem cinsine duyduğu aşk ve tutkuyla yazdığı lirik şiirleri eserine almasının sebebi, kendi hayatıyla ilişkilendirmesinden kaynaklanabilir. Böylelikle, Kuzmin hem Doğu'nun zengin sanatını anımsar hem de kişisel tercihinine bir referans sağlar.

3. 3. Saki

İlkbahar Tacı'nda Kuzmin'in gönderme yaptığı diğer Doğu motifi ise *sakilerdir*. Saki, sözlük anlamı ile su dağıtan veya sunan, su veren ve kadehlere şarap döküp dağıtan kişidir. Doğu kültür, sanat ve edebiyatının önemli unsurlarından olan saki, yer aldığı içkili şölen ve toplantılarda etrafa neşe ve canlılık verir. Saki genellikle aşk ve şarabın sembolü olarak ele alınır ve şairler tarafından sıklıkla övgüyle anılır (Atalay, 2017: 680-684).

İlkbahar Tacı gazelinin 9. bölümünde saki övgüyle anılır. Doğu kültüründe saki, güzellik ve zarafetin sembolüdür. Şarap ve güzellik arasında sık sık bağlantı kurulur. Şarap, sakinin ellerinde güzelleşir ve daha cazip hâle gelir. Saki, zarif ve sofistike bir kişiliğe sahiptir. Şarap sunmak ve içmek için kullanılan özel eşyaları ve davranışları vardır. Şarabı nasıl sunacağı ve hangi bardağı kullanacağı konusunda bilgi sahibidir. Saki, aşkın sembolüdür. Saki, aynı zamanda toplumsal bir rolü de üstlenir. Misafirperverlik, hoşgörü ve sohbet gibi toplumsal değerleri temsil eder. *İlkbahar Tacı*'nda anlatıcı sakiye seslenir:

“Sen herkese içirirsin istisnasız, saki,
Ama herkesi kucaklamazsın, saki!
Kaşları yay, kaşının altındaki bakışı ise oklardır,
Ama ben kucaklamaya kalkışmayacağım, saki!

Endamı mızraktır, parlak hançerdir dişleri,
 Ama ben öpmeye kalkışmayacağım, saki!
 Şölenin gürültüsü içinde, dansın taşkın kasırgasında
 Bekliyorum el sıkışmayı, saki!
 Tasa fazladan şarap dökme:
 Şarap kötü bir dünürdür, saki!
 Sabaha karşı ben sırrı çözerim
 Erkek kardeşlerim yorgun düşüp uykuya dalarken, saki!"
 (Всех поишь ты без изъятья, кравчий,
 Но не всем твои объятъя, кравчий!
 Брови — лук, а взгляд под бровью — стрелы,
 Но не стану обнимать я, кравчий!
 Стан — копье, кинжал блестящий — зубы,
 Но не стану целовать я, кравчий!
 В шуме пира, в буйном вихре пляски
 Жду условного пожатъя, кравчий!
 Ты не лей вина с избытком в чашу:
 Ведь вино — плохая сватъя, кравчий!
 А под утро я открою тайну,
 Лишь уснут устало братья, кравчий!) (Kuzmin, 1990: 132).

Anlatıcı, sakiye hitap ederek onun sembolik ve toplumsal önemine atıfta bulunur. Saki aşk, güzellik, keyif ve toplumsal değerlerin sembolik ifadesi olarak başvurulan bir Doğu motifi olarak okuyucunun karşısına çıkar.

3. 4. Bülbül

Kuzmin, eserinin 11. bölümünde Orta Doğu ve İslam kültüründe sevgilinin güzelliği, aşkın yoğunluğu ve acısı gibi duyguları ifade etmek için bülbül motifine başvurur. Bülbül, şairlerin sevgililerine olan aşkı ifade etmek için sıkça kullanılan bir semboldür. Bülbül, güzel bir şarkı söyleyebilir ve güzel bir şarkı söyleyerek sevgilinin kalbini yumuşatabilir. Aynı zamanda sevgilinin güzelliğine hayran kalmış ve onun aşkı tarafından yaralanmış bir aşğın acısını da ifade eder (Kufacı, 2019: 689). Bununla birlikte bülbülün ötüşü baharın gelişinin müjdecisidir (Çukurlu, 2019: 358). Bahar mevsimi, doğanın canlanması, yenilenmesi ve gençleşmesi ile ilişkilidir. Bu nedenle, bahar mevsimi, umut ve yenilenme anlamı taşır. Bülbül ise baharın en önemli sembollerinden biridir. Baharla birlikte bülbüller yeniden şarkı söylemeye başlar ve şarkıları doğanın canlanmasının bir işaretidir. *İlkbahar Tacı*'nda anlatıcı baharın gelişini kutlar ve şakıması için bülbüle seslenir:

"Fıstık bahçesinde çiçekler açar, şaki, bülbül!
 Yeşil dere yarıkları, şaki, bülbül!
 Dağların yamaçlarında ilkbahar haşhaşlarının halısı;
 Kalabalık hâlde gezinir kuzular. Şaki, bülbül!
 Çayırlardaki çiçekler alacalı, parlak çayırlarda!
 Hem yoncalar hem papatyalar var. Şaki, bülbül!

Adres
 RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
 Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
 Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
 RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
 Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
 Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

İlkbahar hepimize ilkbaharın bayramını hediye eder,
 Şahtan küçük bir böceğe dek. Şakı, bülbül!
 Senin kurnaz, kahverengi gözüne bakarken,
 Kaybediyorum dama oyununda. Şakı, bülbül!
 Biz terasta oturuyoruz, ikimiz oturuyoruz...
 Fincanda kahve tütüyor... Şakı, bülbül!
 Fakat bekliyoruz biz karanlık geceyi, şarkıları bekliyoruz,
 Sevgili, tatlı küçük kuşun şarkılarını. Şakı, bülbül!
 Sokul bana daha sıkı, daha güçlü sokul,
 Gömleğe işlenmiş bir süs gibi sokul. Şakı, bülbül!
 (*Цветут в саду фиесташки, пой, соловей!*
Зеленые овражки, пой, соловей!
По склонам гор весенних маков ковер;
Бредут толпой барашки. Пой, соловей!
В лугах цветы пестреют, в светлых лугах!
И кашки, и ромашки. Пой, соловей!
Весна весенний праздник всем нам дарит,
От шаха до букашки. Пой, соловей!
Смотря на глаз лукавый, карий твой глаз,
Проигрываю в шашки. Пой, соловей!
Мы сядем на террасе, сядем вдвоем...
Дымится кофей в чашке... Пой, соловей!
Но ждем мы ночи темной, песни мы ждем
Любимой, милой пташки. Пой, соловей!
Прижмись ко мне теснее, крепче прижмись,
Как вышивка к рубашке. Пой, соловей!) (Kuzmin, 1990: 132-133).

Anlatıcı, bülbül motifiyle aşkın coşkusunu, acısını ve özlemini ifade eder. Bunun yanı sıra, kışın sessizliğinden sonra bahar gelince bülbüllerin yeniden şarkı söylemeye başlamasını, doğanın hareketlenmesini ve yeniden hayata dönüşünü Doğu motiflerini kullanarak tasvir eder.

4. Sonuç

XIX. yüzyılın sonu ile XX. yüzyılın başı arasındaki dönem, özel bir süreçtir. Bu zamanda Rus sanatçılar, yazarlar ve şairler Avrupa'dan farklı kültürlerle merak sarar ve özellikle Doğu'ya ilgi gösterirler. Rus edebiyatında Doğu kültürü ve değerlerinin etkisini yansıtan eserleriyle öne çıkan önemli isimlerden biri, Gümüş Çağ Rus edebiyatının önde gelen temsilcilerinden şair Mihail Kuzmin olur. Şair, Mısır seyahatinden edindiği Doğu izlenimleri ve Alman şair Platon'un gazellerinin etkisiyle 1908 yılında yazdığı *İlkbahar Tacı* adlı gazelini Doğu inanç, sanat ve kültürüne dayandırır.

İlkbahar Tacı gazeli İslami öğretilerin temel unsurlarına göndermeler yapar. Allah'a ve kadere iman, hac, namaz ve tespih gibi İslam'ın başat ilke ve öğretileri bahsi geçen gazelin temel motiflerindedir. Bu, Kuzmin'in İslam inancına yönelik olumlu tavrını ve derin bilgisini gözler önüne serer.

Gazelde gönderme ve alıntı yapılan *Binbir Gece Masalları* ise Kuzmin'in Doğu'ya ait sadece dinî unsurlara değil, sanatına da yakınlık ve hayranlık duyduğunu gösterir. *Binbir Gece Masalları*, zengin sembolizmi, mitolojik öğeleri ve sosyal mesajlarıyla edebiyatta derin bir iz bırakmıştır. Bu suretle, şairin okuyucuya farklı kültürel değerleri ve düşünce tarzlarını göstermek istediği söylenebilir.

Kuzmin'in eserinde başvurduğu *sakiler*, divan edebiyatında içki sunarak toplulukları bir araya getiren ve sosyal ilişkileri güçlendiren kişiler olarak tasvir edilir. Kuzmin'in, saki motifini kullanarak insanların bir araya geldiği, sohbet ettiği, duygularını paylaştığı ve birlikte keyifli anlar yaşadığı sosyal ortamları simgelediği düşünülebilir. Bunun yanı sıra, sakiler, Doğu kültür ve sanatında bilgeliği temsil ederler. Şairin, saki motifi aracılığıyla okuyucularını hayatın gerçekleri, aşk, ahlak ve felsefi konulara yönlendirdiği söylenebilir.

Şair, ilkbaharın gelişini Doğu kültürüne ait *bülbül* motifiyle kutlar. Doğu kültür ve edebiyatında bülbülün şakması doğanın yeniden canlanması ve aşkla bağlantılıdır. Sonuç olarak, sevgili, aşk, doğa, Allah, kader, ibadet, güzellik, eğlence, haz, şarap, ölüm ve ayrılık gibi çok çeşitli konuların yer aldığı *İlkbahar Tacı* adlı gazel Kuzmin'in Doğu'ya yönelik hayranlığını, beğenesini ve ilgisini açığa vuran, zengin Doğu motifleriyle bezeli dikkat çeken bir eserdir. Şair, eseriyle Doğu'ya ait gelenek ve öğretileri Rus edebiyatına taşır.

Kaynakça

- Anonim (1992). *Binbir Gece Masalları*, Cilt 6. İstanbul: Afa Yayınları.
- Armutlu, S. (2014). "Derî Farsçasında Gazelin Oluşumu, Felsefesi: Bu Gazeldeki Aşk Söylemi ve Güzellik Unsurlarının Kaynağı Olarak Hadarî ve Uzrî Gazel", *Doğu Esintileri*, Sayı:1, 33-120.
- Atalay, B. (2017). "Klasik Türk Edebiyatında Şairlerimizin "Saki" Kavramına Kazandırdığı Anlamlar", *Kesit Akademi Dergisi*, Sayı: 10, 680-691.
- Bogomolov, N. A. (1995). *Mihail Kuzmin: Stati i materialı*, Moskova: Novoye literaturnoye obozreniye.
- Bogomolov, N. A., Malmstad, C. (2007). *Mihail Kuzmin: İskusstvo, jizn, epoha*, Peterburg: Vita Nova.
- Bozkurt, N., Küçükaşçı, M. S. (2003a). "Mekke", <https://islamansiklopedisi.org.tr/mekke#1>, Erişim Tarihi: 25.04.2023.
- Bozkurt, N., Küçükaşçı, M. S. (2003b). "Medine", <https://islamansiklopedisi.org.tr/medine#1>, Erişim Tarihi: 25.04.2023.
- Çukurlu, T. (2019). "Klasik Osmanlı Şiirinde Gülün Bülbül Ve Diğer Hayvanlarla İlişkisi", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, 353-376.
- Etikan, S. (2007). "Seccade Halılarda Kullanılan Bazı Motifler ve Bu Motiflerin İslam Sanatında Yeri", *ICANAS 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, 10-15 Eylül, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 545-563.
- Kolesnikov, A. S. (2008). *İstoriya sovremennoy mirovoy filosofii komparativitskiy podhod*, Moskova-New York: Northern Gross.
- Korovin, V. İ. (2014). *İstoriya russkoy literaturı xx – načala xxı veka. Çast' 1. 1890-1925 godı*, Moskova: Vladoş.
- Kufacı, O. (2019). "Necati Bey Divanı'nda Bülbüle Dair Tespitler", *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, Cilt: 5, Sayı: 4, 687 – 709.
- Kuzmin, M. A. (1990). *İzbrannıye proizvedeniya*. (Ed. T. Şmakova), Leningrad: Hudojestvennaya literatura.
- Kuzmin, M. A. (2000). *Dnevnik 1905-1907*, Peterburg: İzdatelstvo İvana Limbaha.
- Kuzmin, M. A. (2011). *Mihail Kuzmin. Stihotvoreniya*, Moskova: Eksmo.

- Kuzmin, M. A. (2019). *Uslovnosti. Esse ob iskusstve*, Moskova: Yurayt.
- Kuzmina, S. F. (2009). *İstoriya russkoy literaturı XX veka: Poeziya serebryanogo veka*. Moskova: Flinta, Nauka.
- Parer, Ö. (2003). “Egzotik ve Mistik Öyküleriyle Gumilyov”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: 43, Sayı: 1, 79-94.
- Tekin, K. H. (2014). “Türk-İslam Sanatında Tesbih Üzerine Notlar”, *Turkish Studies*, Cilt: 9, Sayı:10, 1009-1018.
- Topal, A. (2017). “Deneysel Yönüyle Müselsel Gazel”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 2, 165-178.
- Tülücü, S. (2004). “Binbir Gece Masalları Üzerine (Seçilmiş Bir Bibliyografya ile)”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 22, 1-53.
- Uz, E. (2022). “Klasik Türk Edebiyatında İzleri Görülen Marjinal Bir Edip: Ebû Nüvâs”, *Bilimname*, 47, 1, 343-376.
- Vernadskiy, G. V. (1996). *Kiyevskaya Rus*, Moskova: Agraf.
- Web: <https://kuran.diyamet.gov.tr/tefsir/Hac-suresi/2620/25-37-ayet-tefsiri>. Erişim Tarihi: 01.05.2023.
- Web: <https://kuran.diyamet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/160/153-ayet-tefsiri>. Erişim Tarihi: 01.05.2023.
- Web: <https://kuran.diyamet.gov.tr/tefsir/T%C3%A2h%C3%A2-suresi/2477/129-135-ayet-tefsiri>. Erişim Tarihi: 01.05.2023.
- Web: <https://kuran.diyamet.gov.tr/tefsir/N%C3%BBr-suresi/2833/42-ayet-tefsiri>. Erişim Tarihi: 01.05.2023.
- Web: <https://kuran.diyamet.gov.tr/tefsir/En'%C3%A2m-suresi/862/73-ayet-tefsiri>. Erişim Tarihi: 01.05.2023.
- Web: <https://kuran.diyamet.gov.tr/tefsir/Tevbe-suresi/1277/42-57-ayet-tefsiri>. Erişim Tarihi: 01.05.2023.

50. Eski edebi Slav dilinin (Kilise Slavcasının) ölçünlü Bulgarca ve Rusça ile karşılaştırılmasına yönelik sözcükİstatiksel bir yaklaşım

Zehra ŞAFAK¹

Talat ŞAFAK²

APA: Şafak, Z. & Şafak, T. (2023). Eski edebi Slav dilinin (Kilise Slavcasının) ölçünlü Bulgarca ve Rusça ile karşılaştırılmasına yönelik sözcükİstatiksel bir yaklaşım. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 619-645. DOI: 10.29000/rumelide.1330583.

Öz

Bilimsel kaynaklara göre kökenleri Türk olan Bulgarlar zaman içerisinde Türklüklerini yitirerek Slavlaştılar. Başlangıçta yazı dili için kilise ve manastırlarda Yunan alfabesini, daha sonra ise Glagolitik alfabe ve Kiril alfabesini kullandılar. Kiril alfabesi Bulgar topraklarında geliştirilen bir alfabedir. Ruslar ve Bulgarlar Vladimir (980-1015) döneminden itibaren aynı alfabeyle okuyup yazmaya başladılar. Kiril alfabesi ortaya çıkmadan önce Bulgar topraklarında ortak yaşam alanlarının paylaşılması, karışık evlilikler, ortak düşmana (Bizans'a) karşı mücadele birçok ortak kelimenin kullanımına da neden oldu. Bulgar topraklarının dışında da Bulgarlarla Slavlarla birlikte uzun süre aynı coğrafyaları paylaştılar. Paylaştıkları bu coğrafyalarda ticari, dinsel, kültürel temas olağan bir durumdu. Slavlar daha sonra birçok başka devletin temelini attılar. Örneğin Slavların kurduğu Kiev Rusya'sı ilk Rus devletidir. Bulgarlarla Rusların teması bu devlet kurulduktan sonra diğer Rus devletleri ve Sovyetler Birliği dönemlerinde de edebiyat, bilim, kültür, siyaset, ekonomi ve askeri alanlarda işlevsel olmaya devam etti. Bulgarların ve Rusların 9. yüzyıldan itibaren 17. yüzyıla kadar kullandıkları yazı dili için Eski Slavca, Eski Edebi Slavca, Edebi Bulgarca veya Kilise Slavcası terimleri kullanılmaktadır. Bu araştırmada 9-11. yüzyılları arasında Zograf İncili (Зографско Евангелие), Marinsko İncili (Марийнско Евангелие), Aseman İncili (Асеманово Евангелие), Sava Kitabı (Савина Книга), Eski Bulgarca Sözlüğü (СтаробългарскиРечник) gibi eserlerden derlenen eski Slavca kelimeler günümüz ölçünlü Bulgarca ve Rusçada mevcut olup olmadıkları incelenmiştir. Dil ilişkileri bağlamında temas şeklindeki dillerin yapısal olarak benzerlikleri ve farklılıklarını değerlendirmek ve karşılaştırmak mümkündür. Çalışmayla amacımız seçilen bu kelimelere göre Bulgarcanın mı yoksa Rusçanın mı Eski Slavcadan sözcükbilimsel olarak daha fazla uzaklaştığını ortaya koymaktır. Çalışmada yukarıda adı geçen metinlerdeki özellikle akraba isimleri, hayvan adları, renkler, ikamet yeriyle ilgili kelimeler, bitki adları, sayılar, hava olayları ile ilgili kelimeler karşılaştırma yapmak için seçilmiştir. Ayrıca glottokronoloji bağlamında da ölçünlü Rusçayla Bulgarca karşılaştırılmıştır.

Anahtar kelimeler: lexikoistatistik, glottokronoloji, Slav dilleri, Bulgarca, Rusça

(Church Slavic) Old literature Slavic a lexicalstatistical approach to comparison with scaled Bulgarian and Russian

According to scientific sources, the origin of Bulgarians is Turkish. These communities lost their Turkishness and became Slavic. In the beginning, they used the Greek alphabet in churches and

¹ Öğretmen, MEB, Atatürk Anadolu Lisesi (Kırklareli, Türkiye), 777zehra@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2500-373X [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 07.06.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330583]

² Dr., MEB, Kırklareli Ölçme Değerlendirme Merkezi, (Kırklareli, Türkiye), talato49@yandex.com, ORCID ID: 0000-0003-3235-5335

monasteries, and then the Cyrillic alphabet. The Cyrillic alphabet is an alphabet developed in Bulgarian territory. Russians and Bulgarians have read and written in the same alphabet since the Vladimir (980-1015 period). Before the Cyrillic alphabet appeared Sharing communal living spaces in Bulgarian territory, mixed marriages, struggle against the common enemy (Byzantine) It also led to the use of many common words. Apart from the Bulgarian lands, they shared the same geographies with the Bulgarians and the Slavs for a long time. Commercial, religious, linguistic and cultural contacts were common in these shared geographies. For example, Kievan Russia, founded by the Slavs, is the first Russian state. The contact of Bulgarians and Russians continued to be functional in the fields of literature, science, culture, politics, economy and military during the periods of other Russian states and the Soviet Union after the establishment of this state. Bulgarians and Russians used the old literary Slavic between the 9th and 17th centuries. In this research, IX.-XI. Works such as the Zograf Bible (Зографско Евангелие), Marinsko Bible (Марийнско Евангелие), Aseman Bible (Асеманово Евангелие), The Book of Sava (Савина Книга), Old Bulgarian Dictionary compiled old Slavic words. It has been examined whether they are available in today's standard Bulgarian and Russian. In the context of language relations, it is possible to evaluate and compare the structural similarities and differences of contact languages. Our aim with the study is to reveal whether Bulgarian or Russian is more lexically distant from Old Slavonic according to these selected words.

Keywords: lexicostatistics, glottochronology, Slavic languages, Bulgarian, Russian

Giriş

Karşılaştırmalı dil bilimi bilimsel saha olarak geliştirilmeden önce dillerin akrabalığı konusunda herhangi bir görüş mevcut değildi, yapılan araştırmalar görgül mahiyetteydi. Bu sebepten dillerin kökeniyle ilgili bilimsel bağlamda birçok hata yapıldı. Karşılaştırmalı dilbiliminin gelişmesiyle; yöntem olarak da glottokronolojinin gelişmesi dillerin akrabalığı konusunda daha isabetli bilimsel araştırmaların yapılmasına zemin hazırladı. Bu şekilde diller köken bakımından sınıflandırılabilirdi ve köken bakımından aynı olan akraba dilleri tespit edilebilirdi (Bernshtein, 2005:11).

Dil ilişkileri neticesinde bir dilden diğer bir dile birçok kelime kopyalanabilmektedir. Bunun nedeni; bilimsel gelişmeler neticesinde alıcı dilde eksik olan kelimelerin zaman içerisinde ortaya çıkması, ya da yeni bir kültürün benimsenmesi sonucu temas yoluyla dile yeni kelimelerin dili kullananların ihtiyaç duymasıdır (İsi, 2014:177). Dil ilişkisi neticesinde temas halindeki dillerde ses bilimsel, biçim bilimsel, anlam bilimsel, sözcük bilimsel, değişimler meydana gelmektedir. Dildeki bu değişiklikler baskın ve baskılanan dil yönünden incelendiğinde çift yönlü olabilir; baskından baskılanana veya baskılanandan baskın olana yapı kopyalaması şeklinde gerçekleşmesi mümkündür. Dil ilişkilerini dil kültür, dil kimlik, iletişim aracı olarak dil, dil toplum açısından değerlendirmek mümkün olduğu gibi temas şeklindeki dillerin yapısal olarak benzerlikleri ve farklılıklarını da değerlendirmek ve karşılaştırmak mümkündür.

Bu araştırmanın amacı iki Slav dili olan günümüz ölçünlü Rusça ve ölçünlü Bulgarcanın seçilen metinlerden temel kök biçimbirim dizgesini çerçeve kabul edilerek leksikoistatistiksel bağlamda karşılaştırmaktır. Araştırma karşılaştırmalı bir dil bilimi çalışmasıdır. İstatistiği yapılan kelimeler günlük hayatta kullanım sıklığına göre aşağıdaki kaynaklardan seçilmiştir (Blagova, Tseytlin, Gerodes, Patsnerova, ve Bauerova, 1994:13-25):

Zograf İncili (Зографско Евангелие) (Zogr.): 10-11. yüzyılda yazılmış bir eserdir. Atos dağında bulunan Zograf Manastırında yaşayan rahipler tarafından Rus Çarı II. Aleksandır'a hediye edilmiştir.

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Marinsko İncili (Марийско Евангелие) (Mar.): Aton'da bulunan Azize Mariya manastırında bulunduğu için bu adla anılmıştır. 171 sayfadan oluşan bu eser 11. yüzyılda Glagolitik alfabeye yazılmıştır.

Aseman İncili (Асеманово Евангелие) (As.): 11. yüzyılda yazılmış bir eserdir. Bu eser Glagolitik alfabeye yazılmıştır. Kütüphaneci Aseman tarafından Kudüs'te keşfedilmiştir. Şu anda Vatikan Kilise Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. 158 sayfadan oluşmaktadır.

Sava Kitabı (Савина Книга) (Sa.): Bu kaynak Kiril alfabesiyle yazılmıştır. Sava kitabı 129 sayfadan oluşmaktadır. Papaz Sava tarafından yazıldığı için bu isimle anılmaktadır. 11. yüzyılda kaleme alınmıştır.

Suprasıl Derlemesi (Супрасълски Сборник) (Supr.): Bu eser Kuzey Bulgaristan'da yazılmıştır ve 285 sayfadan oluşur. 11. yüzyılda kaleme alınmıştır.

Sinaiski Psaltir (Синайски Псалтир) (Sin.): 11. yüzyılda Glagolitik alfabeye yazılmıştır. 177 sayfadan oluşmaktadır.

Enin Apostili (Енински Апостил) (En.): Bu eser 11. yüzyılda Kiril alfabesiyle yazılmıştır. 39 sayfadan oluşur. Bulgaristan Kızanlık kasabasının yakınında bulunan Enino köyünde bulunduğu için bu isimle anılmıştır.

Klots Derlemesi (Клоцов Сборник) (Kl.): Birçok hikmetli söz içermektedir. Graf Klots sahibi olduğundan bu isimle anılmaktadır. 14 sayfadan oluşmaktadır. 11. yüzyılda Kiril alfabesiyle yazılmıştır.

10. 11. Yüzyılda El Yazmaları Sözlüğü (Еус) (Старославянский Словарь по Ракописям X-XI Веков): Bu eser 1994 yılında basılmıştır. Eser Rusçadır.

Eski Bulgarca Metinler ve Sözlük (Старобългарски Език Текстове и Речник) Eser Bulgarca olarak 1976 yılında basılmıştır.

Araştırmada aşağıdaki sorunsallara cevap aranmıştır:

- Temel kök biçimbirim dizgesi olarak 10-11. yüzyılda Eski Edebi (kilise) Slavca yazılan metinlerden seçilen kelimelerin hangileri hem Kilise Slavcasında hem günümüz ölçünlü Bulgarcada kullanılmaktadır. Bulgarcanın 10-11. yüzyıldan günümüze kelime yitim oranı yüzde kaçtır?
- Temel kök biçimbirim dizgesi olarak kullanılan kaynaklardan seçilen kelimelerden hangileri hem Kilise Slavcasında hem günümüz ölçünlü Rusçada kullanılmaktadır. Rusçanın 10-11. yüzyıldan günümüze kelime yitim oranı yüzde kaçtır?
- Leksikoistatistiksel bağlamda, karşılaştırmalı olarak hangi dilde değişim daha fazladır.
- Temel kök biçimbirim dizgesi olarak 10-11. yüzyılda eski Slavca yazılan kaynaklardan seçilen 100 kelimedenden hangileri ortaklaşa günümüz ölçünlü Rusça ile Bulgarcada kullanılmaya devam etmektedir?

- Glottokronoloji istatistikleri çerçevesinde Bulgarca ve Rusçanın eski Slavcadan farklılaşmaya başladığı yüzyıl hangisidir?
- Kaynaklarda mevcut olan ve daha önce yapılmış olan glottokronolojik çalışmaların sonuçlarıyla yapılan bu çalışmada istatistiksel olarak bir tutarlılık var mı?
- Bulgarca ve Rusçada hangi kelime gruplarında değişim daha fazladır.

1. Teorik ve terimsel çerçeve

Bu bilimsel araştırmada kullanılan bazı terim ve kavramların açıklaması bu bölümde yapılmıştır. Bunlar; glottokronoloji, leksikoistatistik, temel kök biçimbirim dizgesi, Proto Slavca, Eski Kilise Slavcası, Edebi Eski Slavca şeklindedir.

1.1.Dil tarihlemesi (Glottokronoloji)

Glottokronoloji bir dil bilimi yöntemidir. Bu dil bilimi yönteminde dildeki değişim hızı hesaplanarak dillerin ana dilden ayrılma zamanı hesaplanabilmektedir.

Dil istatistiği dil tarihlemesinde kullanımı karbon 14 izotopunun antropolojide ve arkeolojide kullanılmaya başlamasından sonra bu yöntemden esinlenerek ortaya çıkmıştır. Karbon14 izotopunun organik maddelerden belirli bir zaman aralığında belirli bir düzeyde kaybolduğu tespit edilmiştir. Karbon 14 izotopunun bu özelliği sayesinde antropologlar ve arkeologlar toprak altından çıkardıkları bir nesnedeki karbon 14 izotopu seviyesine bakarak nesnenin yaşını yaklaşık olarak belirleyebilmektedir. 1951 yılında Morris Swadesh bu buluştan esinlenerek ilk önce 200 daha sonra ise 100 kadar sözcüğü listeledi, bu sözcüklerin köken ilişkisi olan iki dilden 100 sözcük olan listeden %81'i, 200 sözcük olan listede %85'i, oranında 1000 yılda korunduğunu tespit etti (Demirezen, 1981:106). Yitirilen %15-%19 oranındaki sözcüklerin yerine yeni sözcükler türetilmiş veya başka dilden kopyalanmıştı. Bu durumda Morris Swadesh'e göre iki dilin birbirinden ne zaman ayrıldığını yaklaşık olarak tespit etmek mümkündür (Demirezen, 1981:106).

Türkiye'de E. Yılmaz, K. Çolak, E. Kızılaslan, G. Bulut, O.H.Akbay, H. Berkmen, M. Demirezen gibi bilim insanları dil tarihlemesi alanında bilimsel çalışmalar yapmışlardır. Türkçenin farklı lehçelerinin tarihlenmesi ile ilgili de bilimsel çalışmalar yapılmıştır, örneğin Robert B. Lees Türkçe ve Azerbaycan Türkçesini karşılaştırmıştır 209 kelimedenden 166 kelimenin her iki dilde kökteş olduğunu tespit etmiştir. Bu tespite göre Türkçe Azerbaycan Türkçesinden yaklaşık olarak 1424 yılında ayrılmaya başladığını ifade etmiştir. Aynı şekilde Robert B. Lees Fergane Özbekçesinden 177 sözcükten 117 sözcüğün Türkçeye kökteş olduğunu tespit etmiştir. Buna göre Fergane Özbekçesinin Türkçeden yaklaşık olarak 1000'li yıllarda ayrılmıştır. Her iki tespitte tutarlıdır (Demirezen, 1981:107).

1.2. Kelime dağılımı istatistiği (Glottoistatistik veya Leksikoistatistik)

Glottoistatistik veya Leksikoistatistik bir araştırma sahası değildir, bir araştırma tekniğidir. Bu araştırma tekniği istatistik kaidelerine bağlı kalarak sözcük dağılımlarındaki temel ortak sözcüklerin, kopyalanan kelime sayılarının ve bunların oranlarıyla ilgilenmektedir. Leksikoistatistik glottokronoloji çalışmalarında kullanılan bir tekniktir. Bu teknikte önemli olan bilimsel hesaplama kuralları çerçevesinde dildeki değişim oranını hesaplamaktır. Fakat amaç glottokronolojide olduğu gibi aynı aileden gelen dillerin akrabalığını ve hangi tarih aralıklarında birbirlerinden ayrıldıklarını hesaplamak

değildir. Hymes'e göre leksikoistatistik belirli bir zaman diliminde tarihsel olarak dildeki kelime dağarcığının oran olarak ne derecede değiştiğini hesaplamak için kullanılabilir (akt. Bulut, 2019:50). Ayrıca leksikoistatistik ile örneğin, dile yeni giren kelimelerin ne oranda kopyalandığını, ne oranda dilin kendi bütüncesi içerisinde türetildiğini hesaplamak mümkündür. Kelime istatistiği yöntemi dil tarihlemesinde de kullanılır. Dil tarihlemesinde üç farklı hesaplama modeli mevcuttur. Bunlardan birincisi Morris Swadesh'e aittir. Swadesh karbon 14 bozulma formülü olan (Vasiylev ve Saenko, 2017:119);

$$N = N_0 e^{-\lambda t}$$

formülünden esinlenmiştir.

Formüldeki; (N_0 = zaman içerisindeki radyokarbon atomların sayısı, $t=0$, hayvanın ya da bitkinin ölümünden hemen sonra bozulma/parçalanma zamanının başlangıcı, $N = t$ zamanı boyunca radyoaktif bozulmadan sonra artakalan radyokarbon atomlarının sayısı, λ = sabit/sürekli radyo karbon bozunumu) şeklinde açıklamak mümkündür. Swadesh bir dildeki bozulmanın formülü olan;

$$N_{(sw)}(t) = e^{-\lambda t}$$

formülünü geliştirdi. Daha sonra ise iki dilin karşılıklı olarak birbirinden ne zaman ayrılmaya başladığını hesaplamak için (Vasiylev ve Saenko, 2017:119);

$$N2_{(sw)}(t)^2 = e^{-2\lambda t}$$

formülünü buldu.

Bu formülde; (t =iki kökteş dilin birbirinden ayrılma zamanı, $e=\ln N$ bir sayının doğal logaritması (yaklaşık olarak 2.748) ile çarpılan ve karşılaştırılan iki dildeki kelime tutarlılık oranı, λ =belirli bir dönemde kelime kayıp oranı veya bozulma oranı) şeklinde açıklamak mümkündür. Swadesh kelime kayıp oranı için $\lambda=0,16$ sabit sayısını önerdi.

Bu durumda A diliyle B dili aynı aileden olsun; 2023 yılında 100 kelime karşılaştırılsın. Bunlardan 77 tanesi kökteş kelime olsun. Yukarıdaki formülü kullanarak aşağıdaki denklemi kurabiliriz:

$$t = \frac{e}{2 \cdot 0,16} = \frac{\ln 0,77}{2 \cdot 0,16} = - \frac{0,261364764134408}{0,32} = 0,816 \dots$$

0,816 bin yıl, bu da 816 yıla eşittir. Yani iki dil birbirinden 816 yıl önce ayrılmaya başlamıştır. Bu iki dilin ayrılma tarihi ise $2023-816= 1455$ yılı şeklinde yaklaşık olarak hesaplanır.

Swadesh bu formülünde (Starostin 2000) tutarsızlıklar olduğunu tespit etti. Bu tutarsızlıklar Glottokronolojinin iki kuralının dikkate alınmamasıyla ilgiliydi. Bunlardan birincisi dilsel değişimlerin devamlılığı, ikincisi ise kontrol listelerine seçilen kelimelerin anlamsal olarak sürekli stabil kalmasıydı. Starostin Swadesh'in $N_{(sw)}(t) = e^{-\lambda t}$ formülüne iki düzeltme önerdi: Bunlardan birinci düzeltme, listedeki kelimelerin değişmeyenler ile ilgiliydi. Starostin ($\lambda=\lambda \cdot N(t)$) formülünün ilave edilmesini önerdi. Aynı şekilde kelimelerin değişimiyle ilgili Starostin ($\lambda= \lambda \cdot t$) formülünü önerdi. Bu şekilde dil değişimindeki yavaşlama ve hızlanma durumu hesaplamaya katılabilecekti. Starostin aşağıdaki formülü ortaya çıkardı (Vasiylev ve Saenko, 2017:122);

$$N2_{St}(t) = e^{-2 \cdot 0,05 \cdot \sqrt{N2_{St} \cdot t^2}}$$

Starostin kelime kayıp oranı için $\lambda=0,05$ değerini önerdi.

Vasiylev ve Saenko çalışmalarında iki akraba dili birbirinden hangi tarihlerde ayrılmaya başladıklarını tespit etmek için aşağıdaki formülün daha doğru bir sonuç vereceğini ileri sürdü, bu modele de Doğal Akış Modeli adını verdi.

$$N2_p(t) = c_0 + c_1 \left(\frac{\mu}{\mu-\eta} \cdot e^{-\mu t} + \frac{\eta}{\eta+\mu} \cdot e^{-\eta t} \right), \text{ bu formülden } N2_p(t) = e^{0,61 \cdot t} (1 + 0,61t) \text{ formülü elde edildi.}$$

Bu formüle $\eta = 0,61$ olarak hesaplanan sabit bir sayıdır. Bu modelde akraba iki dilin belirli bir müddet aynı daha sonra ise farklı gelişme gösterecekleri varsayımı üzerine kurulmuştu.

Aşağıdaki tabloda her üç modelin sapmaları ve formülleri verilmişti:

Tablo:1 Üç Leksikoistatistik Modelin; Formülleri, Değişken ve Sapma Değerleri

Model Adı		Modelin İlk Çıkış Değişkenleri	Bir Dildeki Değişim Süreçlerine Göre Ayarlanmış Parametreler	Bir Dildeki Sapma Süreçlerine Göre Ayarlanmış Parametreler
Swadesh Modeli	$N2_{Sw}(t) = e^{-2 \cdot \lambda \cdot t}$	$\lambda_{Sw} = 0,16$ ($\epsilon_{Sw} = 8,46$)	$\lambda'_{Sw} = 0,16$ ($\epsilon_{Sw} = 8,46$)	$\lambda_{SwC} = 0,09$ ($\epsilon_{Sw} = 0,76$)
Starostin Modeli	$N2_{St}(t) = e^{-2 \cdot \lambda \cdot \sqrt{N2_{St} \cdot t^2}}$	$\lambda_{StC} = 0,05$ ($\epsilon_{St} = 1,97$)	$\lambda'_{StC} = 0,11$ ($\epsilon_{St} = 7,07$)	$\lambda_{StC} = 0,07$ ($\epsilon_{St} = 0,72$)
Ortak Akış Modeli	$N2_p(t) = e^{-\eta t} (1 + \eta t)$	—	—	$\eta = 0,61$ ($\epsilon_p = 0,54$)

(Vasiylev ve Saenko, 2017:122)

Yukarıdaki tabloda: $\epsilon = \text{sapma değeri}$, $Sw = \text{Swadesh}$, $St = \text{Starostin}$, $\lambda = \text{belirli bir dönemde kelime kayıp oranıdır}$.

1.4. Temel kök biçimbirim dizgesi

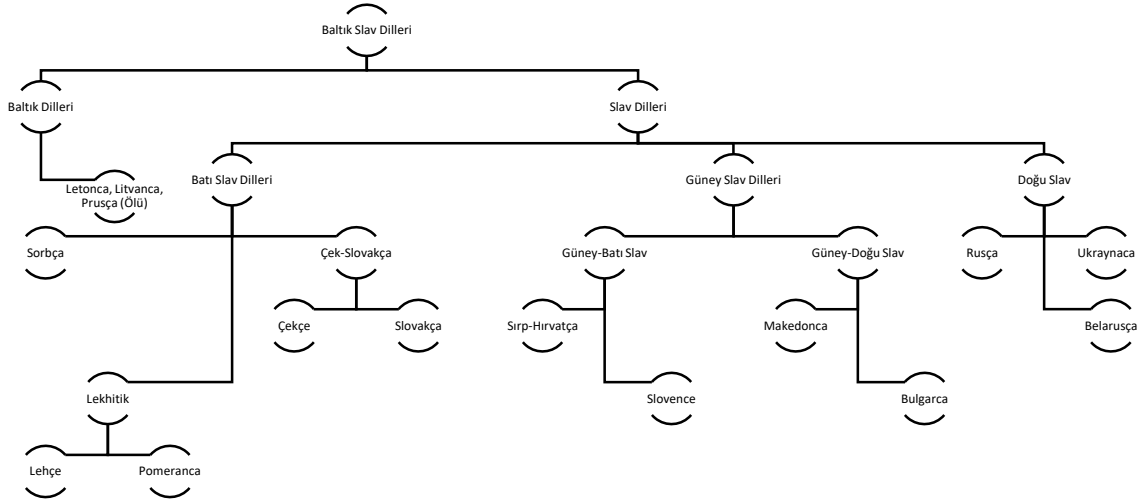
Glottokronolojinin temel varsayımı sık kullanılan temel kelimelerde değişimin sürekli ve belirli bir hızda meydana gelmesine dayanır. Dolayısıyla değişimi incelenecek kelimeler günlük hayatta sık kullanılan kelimelerden seçilmesi gerekmektedir. Temel kök biçimbirim dizgesi seçilen bu kelimelerle ilgili geliştirilen bir kavramdır. Bu kavramı şu şekilde tanımlamak mümkündür: İki dil karşılaştırılırken örneklem olarak seçilen sözcük kümesidir (Demirezen, 1981:104). Bu sözcük kümesine seçilen kelimeler karşılaştırılan dildeki kültür, örf adet, tarihi ile ilgili olmamalıdır. Çünkü bir milletin kültüründe kullanılan bir kültür öğesi karşılaştırma yapılan diğer kültürde mevcut olmayabilir; dolayısıyla bunun kelimesinin karşılaştırma yapılan dilde aramak doğru değildir.

Temel kök biçimbirim dizgesi için; akraba adları, aylar, mevsimler, hayvanlar, sayılar, organ adları, çok kullanılan fiiller, kişi zamirleri, çok kullanılan sıfatlar şeklinde seçilebilir (Averina, Navtanoviç, Popov ve Starovoytova, 2013:22).

2. Slav dilinin gelişimi ve glottokronoloji bağlamında Slav dilleri

Şekil 1 göre Balto-Slav dilleri öncelikle Baltık dilleri ve Slav dilleri olarak iki kısma ayrılmaktadır. Letonca, Litvanca ve ölü olan Prusça Baltık dillerindedir. Slav dilleri ise batı Slav dilleri, güney Slav dilleri ve doğu Slav dilleri şeklinde üçe daha sonra ise kendi içlerinde daha alt dillere ayrılmaktadır.

Şekil:1 Balto-Slav Dil Ailesi

(Ozar, 2001:11)

Averina, Navtanoviç, Popov ve Starovoytova 14 Slav dilinden temel kök biçimbirim dizgesi için 100 kelime seçerek kaç tanesinin ortak kullanıldığını tespit etmişlerdir. Aşağıdaki tabloda farklı Slav dillerinde ortak kullanılan kelime sayıları verilmiştir. Örneğin Rusçayla Beyaz Rusçanın ortak kullanılan kelime sayısı 86'dır. Dolayısıyla bu iki dilde ortak kelime oranı %86 olarak kabul edilmiştir. Rusça, Baltık dillerinden olan Letonca, Litvanca ve ölü dil olan Prusçayla en az ortak kelime bulundurmaktadır (Tablo 2). Litvanca, Letonca ve Prusça Baltık dillerindedir ve Rusçadan en erken ayrılan Proto Slavcaya en yakın olan dillerdir. Dolayısıyla Rusça Çekçe ve Slovakçadan önce glottokronoloji tarihlene yöntemine

göre Litvanca ve Letoncada ayrılmıştır. Rusça en geç Beyaz Rusça ve Ukraynacadan ayrılmıştır. Beyaz Rusça en geç Ukraynacadan ayrılmıştır nitekim ortak kullanılan kelime oranı %92'dir.

Tablo:2 Ortak Kullanılan Kelime Sayıları ve Oranları

Dil	Let.	Prus.	Rus.	Ukrn.	Ber.	Pol.	Çek.	Slovk.	A.Lus.	Y.Lus.	Slov.	Sr.Hr.	Mak.	Bulg.
Lit.	68	49	47	47	47	43	44	46	46	45	44	44	45	46
Let.	-	44	45	40	44	40	41	42	43	45	40	41	41	42
Prus.		-	41	41	40	39	42	42	42	42	40	41	39	49
Rus.			-	86	86	77	74	74	73	74	74	71	70	74
Ukrn.				-	92	76	73	76	74	74	71	73	71	72
Ber.					-	80	77	80	78	78	76	77	74	77
Pol.						-	81	85	83	80	79	75	71	74
Çekç.							-	92	87	87	84	79	75	74
Slovk.								-	87	86	80	80	76	75
A.Lus.									-	94	78	74	73	71
Y.Lus.										-	78	77	76	73
Slove.											-	85	75	76
Sr.-Hr.												-	84	80
Mak.													-	86

(Averina, Navtanoviç, Popov ve Starovoytova, 2013:21)

Tablo 2'ye göre Bulgarca en geç Makedoncadan ayrılmıştır. Makedoncayla Bulgarcanın ortak kelime kullanma oranı %86'dır. Bulgarca daha erken Çekçeden ve Slovakçadan ayrılmıştır en erken ise Baltık dillerinden olan Litvanca ve ölü olan Prusçadan ayrılmıştır.

Bulgarcayla Rusçanın ortak kullanılan kelime oranı %74'tür. Yani 100 kelimedenden 74'ü ortak kullanılır. Bu durumda Bulgarca Rusçadan ortak kelime oranı %86 olan Beyaz Rusçadan ve Ukraynacadan daha erken ayrılmıştır. Bulgarca, Makedonca ve Sırpçadan ise Rusçadan ayrıldıktan sonra ayrılmıştır.

Bu durumu dillerin tarih olarak birbirlerinden ayrılmasını $t = \frac{e}{2 \cdot 0,16}$ formülüyle hesaplamak mümkündür:

Baltık dillerinden Prusça, Litvanca, Letonca ile Slav dillerinin ortak kelime kullanım oranı yaklaşık olarak %43'tür.

$t = \frac{\ln 0,43}{2 \cdot 0,16} = \frac{0,843970070}{0,32} = 2,638 \sim 2638$ yıl önce Slav dilleri Baltık dillerinden ayrılmaya başlamıştır. Bu durumda 2013-2638=-625 yıla karşılık gelmektedir. Bu da milattan önce 1. yüzyılın ortalarına karşılık gelmektedir.

Slav dilleri batı, güney ve doğu şeklinde ilk önce üçe ayrılmışlardır. Yukarıda geçen aynı formülü kullandığımız zaman:

Güney Slav diliyle (Makedonca) Doğu Slav dili (Ukraynaca) için ortak kelime kullanım oranı %71 dir. $t = \frac{\ln 0,71}{2 \cdot 0,16} = \frac{0,342490308}{0,32} = 1,070 \sim 1070$ yıl önce Makedoncayla Ukraynaca birbirinden ayrılmaya başlamıştır. Bu da 943 yılına karşılık gelmektedir.

Doğu Slav dilleriyle (örneğin Rusça) Batı Slav dilleri (örneğin Slovakça) aynı formüle göre tarihlendirildiği zaman $t = \frac{\ln 0,74}{2 \cdot 0,16} = \frac{0,301105}{0,32} = 0,940 \sim 940$ yıl önce ayrılmışlardır. Yıl olarak ise 2013-940=1073 yılına denk gelmektedir.

Batı Slav dillerinden (örneğin Çekçe) ile Güney Slav dillerinden örneğin (Bulgarcanın) ortak kelime oranı %74'tür. Formüle göre $t = \frac{\ln 0,74}{2 \cdot 0,16} = \frac{0,301105}{0,32} = 0,940 \sim 940$ yılına karşılık gelmektedir. Bu olay doğu Slav dillerinden ayrılmasıyla aynı tarihe denk gelmektedir. Bu durumda ilk önce batı Slav dilleri doğu ve güney Slav dillerinden ayrılmıştır daha sonra ise Doğu ve Güney Slav dilleri birbirinden ayrılmıştır.

Bulgarcayla Rusçanın yukarıdaki tabloya göre ortak kelime oranı %74'tür ayrılma tarihi 940 yıl önce olarak hesaplanmıştır. Kaynaklardaki çalışma 2013 yılına ait olduğuna göre 2013-940=1073. Dolayısıyla iki dilin birbirinden ayrılma yılı 1073 olarak hesaplamak mümkündür.

2.1. Proto Slavca

Günümüzde bilimsel kaynaklarda Proto Slavca için üç terim kullanılmaktadır. Bu terimler Almanca "Proto Slavca" (Urslavische Sprache), İngilizce "Genel Slavca" anlamına gelen (Common Slavic) ve Fransızca'da aynı şekilde "Ortak Slavca" anlamına gelen (Slave Commun) dir (Suprun, 1989:16).

Proto Slavca Hint-Avrupa dil ailesinden bir dildir. Tarihlendirmeye bakıldığı zaman Hint-Avrupa dilinin gelişim gösterdiği dönemle Proto Slavca arasında bir dönemden daha söz edilmektedir. Bu dönem Baltık ve Slav dillerinin ortak gelişim gösterdiği dönemdir. Bu dönem kaynaklarda Baltık-Slav dili dönemi olarak geçmektedir. Meillet (Les dialectes indo-européens, Paris, 1908) adlı eserinde bu görüşe karşı çıksa da bu konuda sunduğu deliler yeterli değildir (Porjezinskago, 1916). Kelime bağlamında Proto Slavcanın Hint-Avrupa dilleri, Baltık-Slav dilleri ve günümüz Slav dilleri arasındaki benzerliği aşağıdaki tabloda görmek mümkündür:

Tablo:3 Huş Ağacının Değişik Slav Dillerindeki Yazılışı

Kullanıldığı Dil	(Береза) Huş Ağacı	Açıklamalar
Hint-Avrupa	bherag'a (beyaz ağaç)	बर्च Hintçesi (barch)
(Baltık-Slav Dili)	bereza	Baltık ve Slav dilleri ayrılmadan önce
Letonca	Bd̄rzs	Baltık dili
Litvanca	Beržas	Baltık dili
Proto Slavca	bérza,	Slavcının Baltık dillerinden ayrılışından sonra
Kilise Slavcası	breza	Bulgaristan'daki kullanım
Rusça	береза	Doğu Slav
Ukraynaca	береза	Doğu Slav dili
Belarusça	бяроза	Doğu Slav dili
Bulgarca	бреза	Güneydoğu Slav dili
Makedonca	бреза	Güneydoğu Slav dili
Sırbo-Hırvatça	брѣза	Güneybatı Slav dili
Çekçe	bşıza	Batı Slav dili
Slovakça	breza	Batı Slav dili
Polonyaca / Lehçe	brzoza	Batı Slav dili

(Averina, Navtanoviç, Popov ve Starovoytova, 2013:18)

Hint-Avrupa dillerinde “huş ağacı” kelimesinin kökenin Sanskritçeye dayanmaktadır. Bu kelimenin Hintçedeki bugünkü karşılığı “barch” şeklindedir. Hint-Avrupa dillerinde “bherag'a” şeklinde kullanılmıştır. Bherag'a kelimesi Baltık dilleriyle Slav dilleri birbirinden ayrılmadan önce “bereza” şeklinde bu dilin kelime dağarcığında yer almıştır. Kelime doğu Slav dilleri grubuna giren Ukraynaca, Belarusça ve Rusçada Baltık Slav dillerinde kullanıldığı gibi Rus. “береза”, Ukrn. “бяроза”, Beyr. “бярэза” şeklinde kullanılmıştır.

Bu kelime Baltık dillerinden olan Litvanca ve Letoncada da fonetik olarak Baltık ve Slav dilleri şeklinde ayrılmadan önceki haline uygun olarak sırasıyla Lit. “beržas”, Let. “bd̄rzs” olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla eski Slavcaya en yakın olan dil günümüzde hala konuşulmakta olan Litvanca ve Letoncadır.

Bherag'a kelimesi güneydoğu ve güneybatı Slav dillerinden olan Bulg. “бреза”, Mak. “бреза” Sr-Hr. “брѣза” şeklinde kullanılmaktadır. Batı Slav dillerinde “e” sesi kaybolmuştur.

Batı Slav dillerinde güneydoğu ve güneybatı Slav dillerinde olduğu gibi “e” sesi kaybolmuştur. Kelime Çek. “bşıza”, Pol. “brzoza”, Slov. “breza” şeklinde kullanılmaktadır.

“Bherag'a” kelimesi fonetik olarak Rus. Ukr. ve Beyr'da Proto Slavcaya daha uygun olarak kullanılmıştır. Güney Slav dillerinden olan Bulg., Mak., Sı-Hı. 'da ve Batı Slav dillerinden olan Çek, Slov, Pol.'da Kilise Slavcasına (Eski Edebi Slavcaya) daha yakın fonetik yapıda günümüzde kullanılmaktadır.

Trubetski'ye göre Proto Slavcanın gelişimi üç dönemde incelemek gerekli:

Birinci dönem: Proto Slavca Proto Hint-Avrupa dilinin bir lehçesi olup diğer lehçelerden güçlü bir şekilde etkilenmektedir. Bu dönemde Slav toplulukları aynı coğrafyada yaşayan ve yakın ilişki içinde olan topluluklardır.

İkinci dönem: Bu dönemde Proto Slavca kendi kendine bir gelişme göstermektedir. Slav dili diğer lehçelerden etkilenmemektedir.

Üçüncü dönem: Proto Slavca lehçelere ayrılmakta ve bu lehçeler birbirinden farklılaşmaktadır (Trubetskoy, 1922).

Birçok dilbilimci Proto Slavcanın diğer Hint-Avrupa dillerinde milattan önce 1-2. yüzyılda ayrılmaya başladığını öne sürmektedir. Proto Slavca 5-6. yüzyıllar arasında ilk önce ikiye; Doğu Slavcası ve Batı Slavcası şeklinde ayrıldı. Zaman içerisinde Slav toplulukları arasında daha geniş siyasi ve askeri birliktelikler oluştu, bunların başındaki komutanlara da “knaz” adı verildi. Bizans kaynaklarında bu halklar 6-7. yüzyılda “Slavinii” veya “Slaviy” şeklinde isimlendirildi. Slav birliğinin çöküşü Slavların Batı, Doğu ve Güney gruplara ayrılmasına neden oldu. Bu olay 10. yüzyılı buldu. Slavların bir bölümü günümüz Macaristan topraklarına göç etti. Bu topraklarda Slav dilinin Macarcayla teması başladı. Bu ayrılık başlangıçta sadece bölgesel bir ayrılıktır. Daha sonra ise ayrı ayrı Slav topluluklarının oluşmasına zemin hazırladı. Bu ayrılık 10. yüzyıla kadar devam etti. (Averina, Navtanoviç, Popov ve Starovoytova, 2013:).

2.2. Eski Slav Edebi Dili veya Kilise Slavcası

Kilise Slavcası veya eski Slavca terimleriyle bilimsel kaynaklarda 9. yüzyılda kardeş Kiril ve Metodi'nin önce Glagolitik alfabeyi daha sonra ise öğrencilerinin Kiril alfabesiyle Yunanca kilise metinlerinin Slavcaya çevirmeleriyle kullanılmaya başlayan dildir. Bazı kaynaklarda bu dil eski Slav edebi dili veya eski Bulgar edebi dili şeklinde terim olarak kullanılmaktadır. Bu edebi yazı dilinde Bulgarca, Sırpça, Hırvatça, Makedonca, Rusça halk dilinin etkilerini görmek mümkündür. Özellikle 11. yüzyıla ait birçok kilise metni kilise Slavcasıyla yazılmıştır (İzotov, 2010:8).

Kilise Slavcasının gelişimini aşağıdaki şekilde dönemler halinde incelemek mümkündür (İzotov, 2010:8):

1. Dönem, kilise Slavcasının erken gelişme gösterdiği dönemdir. Gelişme gösterdiği merkezler; Doğu Bulgaristan ve Makedonya'dır.

2. Dönem, orta dönem olarak bilinir ve 12-16. yüzyıllar arasında gelişme gösteren Kilise Slavcasıdır. Bu dönemi iki alt dönemde incelemek mümkündür.

A) 12-13. yüzyıl, dilin âdemimerkeziyet gösterdiği dönemdir.

B) 14-15. yüzyıl, bu dönemde dilin geliştiği merkezler Tırnova ve Resav okullarıdır.

C) Rusya'da ikinci güney Slav etkisi ise 15. yüzyılın sonu 16. yüzyıl Kilise Slavcası Batı Rusya Moskova'da ve daha birçok merkezde gelişme göstermiştir.

3. Dönem, geç eski Slav edebi dilini kapsamaktadır. 17.-18. yüzyılda var olmuştur.

A) Ademimerkezi gelişme göstermiştir. Moskova, Kiev ve yerel edebi dillerle eş zamanlı ilereleme göstermiştir.

B) 17. yüzyılda eski Slav edebi dilinin etkisi altında gelişme gösterdiği son dönemdir. Gelişme gösterdiği merkez Moskova'dır.

2. Araştırma yöntemi

Çalışmada kaynak metin olarak 10-11. yüzyılda yazılmış olan giriş kısmında geçen metinler kullanılmıştır. Bu metinler incelenerek sıfatlar, hayvan adları, bitki adları, fiiller, aile fertleri, eşya adları, mevsimler, sayılar ile ilgili kelimeler tespit edilmiştir. Kilise Slavcasındaki bu isimlerin günümüz ölçünlü Bulgarca ve Rusçadaki karşılıkları sözlüklerden tespit edilmiştir ve Kilise Slavcasında kullanılanlarla aynı köke sahip olup olmadıkları incelenmiştir.

Daha sonra aynı Kilise Slavcasında aynı köke sahip olan kelimelerle Rusçada ve Bulgarcada aynı köke sahip kelimeler oranlanmıştır ve kelime kayıpları hesaplanmıştır. Buna bağlı olarak sonuç kısmında hangi dilin Kilise Slavcasından sözcük dağarcığı olarak uzaklaştığı tespiti edilmiştir.

3. Bulgular

Aşağıdaki tabloda temel kök biçimbirim dizgesi verilmiştir.

No:	K.Slv.		Bulg.		Rus.	Türkçe Karşılığı	Açıklama	Tespit Edildiği Metinler
Hayvan Adları								
1	КОНЬ, коня	+	кон	+	лошадь, конь	at	K.Slv'daki "ь" sesi her iki dilde kaybolmuştur.	Sav. Supr.
2	БЪЧЕЛА	+	пчела	+	пчела	arı	K.Slv'daki "б" sesi "п" dönüşmüştür.	Sin., Mar., As.
3	РЪБА,-	+	риба	+	рыба	balık	K.Slv'daki "ь" sesi Bulg. "и" dönüşmüştür. Rus aynen kalmıştır.	Sav.,Supr., Sin.
4	ОСЬЛЪ	-	магаре	+	осёл	eşek	Kelime Bulg. tamamen değişmişti. Rus. da ise sade sessel	Zogr.,Mar., Sav.

							değişimler meydana gelmiştir.	
5	ВОЛЪ	+	вол	+	вол	öküz	Her iki dilde “ъ” sesi düşmüştür.	Zogr.,Mar., Sav.,As
6	ЛЪВЪ	+	лъв	+	лев	aslan	Her iki dilde sondaki “ъ” sesi düşmüştür. Orta harflerde ise sessel değişimler mevcuttur.	Sav. En.
7	КОКОШЪ	+	кокошка	-	курица	tavuk	Rus. farklı kelime kullanılmaktadır	Mar., As.
8	КОЗА	+	коза	+	коза	keçi	Bulg. K.Slav’ında kullanılan kelime aynen kullanılmaktadır. Rus. Sessel değişimler meydana gelmiştir.	Supr.
9	ОВЕНЪ	+	овен	+	овен, баран	koç	Rus.’da ve Bulg.’da aynı kelime kullanılmaktadır fakat sessel değişimler meydana gelmiştir	Sin.,
10	ОВЕЦА	+	овеца	+	овечка	koyun	Her iki dilde aynı kelime kullanılmaktadır fakat sessel değişimler mevcuttur.	Mar., Sav., Sin.,
11	АГНЕА	+	агне	+	ягнёнок	kuzu	Her iki dilde aynı kelime kullanılmaktadır fakat sessel değişimler mevcuttur.	Zogr., Mar., Supr.,
12	ЛИСЪ	+	лисица	+	лиса	tilki	Her iki dilde aynı kelime	Zogr., Mar.,

						kullanılmaktadır; fakat sessel değişimler mevcuttur.		
13	змиѣ	+	змиѣ	+	змен	yılan	Rus.'da "и" "я" dönüşmüştür.	Sav.,Sin., Supr., Evh.,
14	ВЛЪКЪ	+	вълк	+	волк	kurt	Her iki dilde aynı kelime kullanılmaktadır fakat sessel değişimler mevcuttur.	Mar.,Supr.,
15	ПЪСЪ	-	куче	+	пѣс, собака	köpek	Rus.'da aynı kelime, Bulg.'da farklı kelime kullanılmaktadır.	Zogr., Mar., Sav.,
16	ТѢЛЪЦЪ	+	теле	+	телѣнок	buzağı	Her iki dilde aynı kelime kullanılmaktadır fakat sessel değişimler mevcuttur.	Zogr.,Mar.,
17	ВРАНЪ	+	врана, гарван	+	ворона	karga	Her iki dilde aynı kelime kullanılmaktadır fakat sessel değişimler mevcuttur.	Zogr., Mar., Supr.
18	ОРЪЛЪ	+	орел	+	орѣл	kartal	Her iki dilde aynı kelime kullanılmaktadır fakat sessel değişimler mevcuttur.	Zogr., Mar., Supr.
19	ВРАБИИ	+	вrabче	+	воробей	Serçe	Her iki dilde aynı kelime kullanılmaktadır fakat sessel değişimler mevcuttur	Sin.,
20	ЖАБА	+	жаба	+	лягушка, жаба	kurbağa	Her iki dilde aynı kelime kullanılmaktadır.	Zogr.,Mar.,

Bitkiler, Meyve ve Sebzeler								
21	ШИПЪКЪ	+	шипка	+	шиповник	kuşburnu	Her iki dilde aynı kelime kullanılmaktadır fakat sessel farklılıklar mevcuttur.	Supr.,
22	ЦВЕТЪ	+	цвете	+	цветок	çiçek	Her iki dilde aynı kelime kullanılmaktadır fakat sessel farklılıklar mevcuttur.	Mar.,As.,
23	СМОКЪВА	+	смокиня	+	смоковница	incir	Her iki dilde aynı kelime kullanılmaktadır fakat sessel farklılıklar mevcuttur.	Zogr.,Mar.,
24	ЯГОДА	+	ягода	+	клубника ягода	çilek,yabancımersini	Her iki dilde aynı kelime kullanılmaktadır.	Sav., As.,
25	МАСАНА	+	маслина	+	олива маслина	zeytin	Her iki dilde aynı kelime kullanılmaktadır.	Sin.,
26	ПШЕНИЦА	+	пшеница	+	пшеница	buğday	Her iki dilde aynı kelime kullanılmaktadır.	Supr.,Zogr.,
27	ВИНОГРАДЪ	-	грозде	+	виноград	üzüm	Bulg.'da farklı kelime kullanılmaktadır.	Suprl.,
28	ГРОЗДЪ	+	грозде	+	гроздь	üzüm	Her iki dilde de kökteş. "ъ" "e" ye dönüşmüştür.	Klots.,Supr.,
29	ДЪБЪ	+	дъб	+	дуб	meşe	Her iki dilde kökteş kelime kullanılmakta	Supr.,

						-dir fakat sessel farklılıklar mevcuttur.		
30	З'БЛО	+	зеле	-	капуста	lahana	Rus.'da farklı kelime kullanılmaktadır.	Supr.,
31	ЖИТО	+	ЖИТО	-	пшеница	ekin	Bulg.'da aynı kelime kullanılmaktadır. Rus.'da farklı kelime kullanılmaktadır.	Zogr., Mar., As.,
Mevsimler								
32	ЄСНН	+	есен	+	осень	sonbahar	Rus.'da "e" sesi "o" 'ya dönüşmüştür.	Sin.,Supr
33	Л'БТО	+	лято	+	лето	yaz	Rus'da ve Bulg'da aynı kelime kullanılmaktadır.	Sin.,Supr.,
34	ВЕСНА	-	пролет	+	весна	ilkbahar	Rus'da aynı kelime kullanılmaktadır fakat Bulg'da farklı kelime kullanılmaktadır.	Sin.,Supr.
35	ЗИМА	+	зима	+	зима	kış	Her iki dilde aynı kelime kullanılmaktadır.	Supr.,Zogr.,
Eşya Adları								
36	ПРЪСТЕНЬ	+	пръстен	-	кольцо	yüzük, halka, çember,	Bulg'da aynı kelime kullanılmaktadır fakat Rus'da farklı kelime kullanılmaktadır.	Zogr.,Mar.,

37	ЧАША	+	чаша	+	чашка	bardak, tas	Kökteş kelimeler kullanılmaktadır.	Mar., As.,
38	пепелъ, пепелъ	+	пепел	+	пепел	kül	Her iki dilde aynı kelime kullanılmaktadır.	Sin.,
39	ПАНИЦА	+	паница	-	сосуд	kap, tabak, kâse	Bulg.'da aynı kelime kullanılmaktadır fakat Rus'da farklı kelime kullanılmaktadır.	Zogr., Mar., As.
40	НОЖЪ	+	нож	+	нож	bıçak	Her iki dilde sondaki "ъ" sesi düşmüştür.	Zogr., Mar., As.
41	КОШЪ	+	кошница	-	корзина	sepet	Her iki dilde kökteş fakat sessel değişime uğramış kelime kullanılmaktadır	Zogr., Mar.,
42	ОРАЛО	+	орало	-	плуг	pulluk	Bulg.'da aynı kelime kullanılmaktadır fakat Rus'da farklı kelime kullanılmaktadır.	Zogr., Mar.,
43	ВРАТА	+	врата	-	дверь	kapı	Bulg.'da aynı kelime kullanılmaktadır fakat Rus.'da farklı kelime kullanılmaktadır.	Ps.,Sin.,Supr
44	ОГНЪ	+	огън	+	огонь	ateş	Her iki dilde iki sessiz arasına sesli fonem girmiştir.	Zogr.,As.,

45	ВОДА	+	вода	+	вода	su	Her iki dilde aynı kelime kullanılmaktadır.	Zogr.,As., Mar.,
46	ПОЛАТА	+	плат	-	ткань	kumaş	Rus.'da farklı bir kelime kullanılmıştır.	Supr.,
47	ОДЕЖДА	-	облекло	+	одежда	elbise	Bulg.'da farklı bir kelime kullanılmıştır.	Zogr., Mar., As.
48	ХАРТІІА	+	хартія	-	бумага	kağıt	Rus.'da farklı bir kelime kullanılmıştır.	Supr.,
49	ХЛѢБЪ	+	хляб	+	хлеб	ekmek	Köktes kelimeler kullanılmıştır. Sondaki "Ѣ" sesi kaybolmuştur.	Sav.
50	МОТЫКЪ	+	мотика	+	мотыга	çapa	Her iki dilde kökteş fakat sessel farklılıklar olan kelimeler kullanılmıştır.	Supr.,
51	РИЗА	+	риза	-	рубашка	gömlek	Bulg.'da aynı Rus.'da farklı kelimeler kullanılmıştır.	Zogr., Mar.,
52	БРАДЪ	+	брадва	-	топор	balta	Bulg.'da aynı Rus.'da farklı kelimeler kullanılmıştır.	Mar., As.,
53	СѢКЪРА	+	секира	-	кирка	kazma	Bulg.'da kökteş, Rus.'da farklı kelimeler kullanılmıştır.	Mar., As.,
54	ПОЛАТА	+	палатка	+	палатка	çadır	Her iki dilde aynı kelime kullanılmaktadır.	Supr.,

55	ПЕЦЬ,	+	пещт	+	печь	fırın	Bulg.'da aynı Rus.'da sessel değişime uğramış kelime kullanılmaktadır.	Zogr., Mar.,
56	СТРЕЛА	+	стрела	+	стрела	ok	Her iki dilde aynı kelime kullanılmaktadır.	Sin.,
57	СТЪНА	+	стена	+	стен	duvar	Her iki dilde aynı kelime kullanılmaktadır.	Supr., Sin.,
58	ЯИЦЕ	+	яице	+	яйцо	yumurta	Bulg.'da aynı Rus.'da sessel değişime uğramış kelime kullanılmaktadır.	Supr., Mar., As.,
59	БРАШЬНО	+	брашно	-	мука	un	Bulg.'da sessel değişime uğramış, Rus.'da farklı kelime kullanılmaktadır.	Klots,Supr, Mar.,
60	ГЛАСЪ,	+	глас	+	голос	ses	Her iki dilde kökteş fakat sessel farklılıklar olan kelimeler kullanılmıştır.	Zogr., Mar.,
61	СЪМА	+	семе	+	семя	tohum	Her iki dilde kökteş fakat Bulg.'da sessel farklılıklar olan kelimeler kullanılmıştır.	Supr.,
Filler								
62	ГОВОРИТИ.	+	говори	+	говорить	konuşmak	Her iki dilde kökteş fakat sessel farklılıklar olan kelimeler kullanılmıştır.	Supr.,

63	ДѢЛАТИ	-	правя	+	делать	yapmak	Bulg.'da farklı kelime kullanılmaktadır.	Zogr., Mar., As.,
64	ЖИТИ	+	живея	+	жить	yaşamak	Her iki dilde kökteş fakat sessel farklılıklar olan kelimeler kullanılmıştır.	Mar., As.,
65	ЗАВИДѢТИ	+	завидя	+	завидовать	kıskanmak, imrenmek	Her iki dilde kökteş fakat sessel farklılıklar olan kelimeler kullanılmıştır.	Supr.,
66	ЗАКААТИ КААТИ	+	закла	+	закалывать	kesmek öldürmek	Her iki dilde kökteş fakat sessel farklılıklar olan kelimeler kullanılmıştır.	Supr.,
67	КРЫТИ	+	крія	+	скрыватьсья	saklanmak	Her iki dilde kökteş fakat sessel farklılıklar olan kelimeler kullanılmıştır.	Supr., Sin.,
68	ЛЕТѢТИ	+	летя	+	летать	uçmak	Her iki dilde kökteş fakat sessel farklılıklar olan kelimeler kullanılmıştır.	Sin.,
69	ЛОВИТИ	+	ловя	+	ловля	yakalamak, avlamak	Her iki dilde kökteş fakat sessel farklılıklar olan kelimeler kullanılmıştır.	Mar., As., Zogr.,
70	МРѢТИ	+	умря	+	умереть, умирать	ölmek	Her iki dilde kökteş fakat sessel farklılıklar olan kelimeler kullanılmıştır.	Supr., As.,
71	СЪПАТИ	+	спя	+	спать	uyumak	Her iki dilde ortada iki sessiz arasında	Supr., Mar., As.,

						bulunan “Ъ” sesi düşmüştür.		
Sıfatlar								
72	СТОУДЕНЪ	+	студен	+	студёный	soğuk	Her iki dilde kökteş fakat sessel farklılıkları olan kelimeler kullanılmıştır.	Mar., As.,
73	ДЪЛЪГЪ	+	дълъг	+	долго/ длинный	uzun zaman/ uzun	Her iki dilde kökteş fakat sessel farklılıklar olan kelimeler kullanılmıştır.	Mar.,
74	БЪЛЪ	+	бял	+	белый	beyaz	Her iki dilde kökteş fakat sessel farklılıklar olan kelimeler kullanılmıştır.	Mar., As.,
75	БЛЪДЪ	+	блед	+	бледный	solmuş	Her iki dilde kökteş fakat sessel farklılıklar olan kelimeler kullanılmıştır.	Supr.
76	БОЛНИ, БОЛШИ, БОЛЮ	-	голям	+	большой	büyük	Bul. 'da farklı kelime kullanılmaktadır.	Supr. Mar.,Zogr.,
77	ТЪНЪКЪ	+	тънък	+	тонкий	ince	Her iki dilde kökteş fakat sessel farklılıklar olan kelimeler kullanılmıştır.	Mar.,Supr.
78	ЛЮТЪ	+	лют	+	лютость	acı, yırtıcı, gaddar	Her iki dilde kökteş fakat sessel farklılıklar olan kelimeler kullanılmıştır.	Mar.,Zogr.,
79	МАЛЪ	+	мальк	+	малый	küçük	Her iki dilde kökteş fakat sessel	Mar.,Zogr.,

							farklılıklar olan kelimeler kullanılmıştır.	
80	МЛАДЪ	+	млад	+	молодой	genç	Her iki dilde kökteş fakat sessel farklılıklar olan kelimeler kullanılmıştır.	Mar.,Zogr., As., Sav.,
81	СЛЪПЪ	+	сляп	+	слепой	kör	Her iki dilde kökteş fakat sessel farklılıklar olan kelimeler kullanılmıştır.	Zogr., Mar.,
82	СТАРЪ	+	стар	+	старый	yaşlı, eski	Her iki dilde kökteş fakat sessel farklılıklar olan kelimeler kullanılmıştır.	Zogr., Mar.,
Aile Fertleri								
83	ДЪДЪ	+	дядо	+	дед,	dede	Her iki dilde kökteş fakat sessel farklılıklar olan kelimeler kullanılmıştır.	Supr.,
84	СЪНЪ	+	син	+	сын	oğul	Her iki dilde kökteş fakat sessel farklılıklar olan kelimeler kullanılmıştır.	Mar., As.,
85	ДЪТН	+	дете	+	ребёнок, дитя	çocuk	Her iki dilde kökteş fakat sessel farklılıklar olan kelimeler kullanılmıştır.	Mar., As.,
86	НЕВЪСТА	+	невеста	+	невеста	gelin, nişanlı	Her iki dilde aynı kelime kullanılmaktadır.	As.,Zogr., Sav.,
87	МАТИ	-	майка, мама	+	мама, мать	anne	Her iki dilde kökteş fakat sessel	Zogr.,Mar.,S av

							farklılıklar olan kelimeler kullanılmıştır.	
88	ОТЪЦЪ	-	баща, татко	+	отец	baba	Bulg.'da farklı kökten bir kelime kullanılmaktadır.	Zogr., Mar., Sav
89	ДЪЩИИ, дъщере	+	дъщеря	+	дочь	kız	Bulg.'da aynı kökten gelen, fakat Rus.'da farklı kelime kullanılmıştır.	As.,Zogr., Mar.,
90	БРАТЪ	+	брат	+	брат	erkek kardeş	Her iki dilde aynı kelime kullanılmaktadır. Sondaki "ъ" sesi dönüşüştür.	As.,Zogr., Mar.,
Sayılar								
91	ЇДЪНЪ	+	едно	+	один	bir	Her iki dilde aynı kelime kullanılmaktadır fakat sessel farklılıklar mevcuttur.	Supr.,
92	ДВА	+	две	+	два	iki	Her iki dilde aynı kelime kullanılmaktadır; fakat Bulg.'da "a" "e" dönüşmüştür.	Supr.,
93	ТРИ	+	три	+	три	üç	Her iki dilde aynı kelime kullanılmaktadır.	Zogr., Mar.,
94	ЧЕТВОРЪ	+	четири	+	четыре	dört	Her iki dilde aynı kelime kullanılmaktadır fakat sessel farklılıklar mevcuttur.	Supr.,
95	ПАТЪ	+	пет	+	пять	beş	Bulg.'da "я" sesi "e" dönüşmüştür.	Zogr., Mar.,

							Rus.'da kelime aynen kalmıştır.	
96	ШЕСТЬ	+	шест	+	шесть	altı	Bulg.'da “ь” sesi düşmüştür. Rus.'da kelime aynen korunmuştur.	Zogr., Mar.,
97	СЕДМЪ	+	седем	+	семь	yedi	Rus.'da “д” sesi düşmüştür.	Supr.,
98	ОСМЪ,	+	осем	+	восемь	sekiz	Her iki dilde kök korunmuş fakat Rus.'da kelimenin önüne “в” sesi gelmiştir.	Supr.,Zogr
99	ДЕВЪТЪ	+	девет	+	девять	dokuz	Rus.'da “я” sesi korunmuştur. Bulgarcada “е/е” dönüşmüştür.	Supr.,
100	ДЕСЪТЪ,	+	десет	+	десять	on	Rus.'da “я” sesi korunmuştur. Bulgarcada “е/е” dönüşmüştür.	Supr.,

Yukarıdaki tabloya göre:

Kilise Slavcasında “hayvan adlarından” kullanılan iki kelime da ölçünlü Bulgarcada kullanılmamaktadır. Bunlar; “магаре” ile “куче” iken Rusçada 1 kelime kullanılmamaktadır. Bu kelime “кокошка” kelimesidir.

“Bitki, meyve, sebze adlarında” Kilise Slavcasında kullanılan “виноград” kelimesi Bulgarcada kullanılmamaktadır. Kilise Slavcasında mevcut olan “жито” ve “зеле” kelimeleri Rusçada kullanılmamaktadır.

Eşya adlarında Kilise Slavcasında mevcut olan “одежда” kelimesi Bulgarcada mevcut değildir. Rusça da ise “кошница”, “орало”, “врата”, “плат”, хартия” “риза”, “брадва”, “секира”, “брашно” kelimeleri bulunamamıştır.

Fiillerin içerisinde yer alan ve Kilise Slavcasında mevcut olup da Bulgarcada mevcut olmayan tek kelime “делатъ” kelimesidir. Rusçada incelenen tüm fiiller Eski Edebi Slavca metinlerinde de kullanılmaktadır.

Sıfatlarda Bulgarcada “большой” sıfatı hariç eski Edebi Slavcada seçilen tüm sıfatlar günümüz Rusçasında ve Bulgarcasında kullanılmaktadır.

Aile ile ilgili kelimelerde Eski Edebi Slavcadaki “мать”, “отец” kelimeleri günümüz ölçünlü Bulgarcada kullanılmamaktadır. Günümüz ölçünlü Rusçada ise seçilen kelimelerin tamamı Kilise Slavcasında da kullanılmaktadır.

Sayı adları tamamı gerek Bulgarcada gerek Rusçada Kilise Slavcasında kullanılanlarla aynıdır.

Kelime kaybının hangi kelime gruplarında meydana geldiğini tespit etmek için aşağıdaki tablo verilmiştir. Bu şekilde Eski Edebi (Kilise) Slavcada mevcut olup ölçünlü Bulgarca ve Rusçada mevcut olmayan kelimelerin sayısı ve oranı tespit edilmiştir.

Kelime Grubu	Kelime Sayısı	Bulgarca		Rusça	
		Kelime Sayısı	Genel Oran%	Kelime Sayısı	Genel Oran%
Hayvan Adları	20	2	10	1	5
Bitki Adları	11	1	9,1	2	18,18
Mevsimler	4	1	25	0	0
Eşya Adları	26	1	3,85	11	42,30
Filler	10	1	10	0	0
Aile Fertleri	8	2	25	0	0
Sıfatlar	11	1	9,1	0	0
Sayılar	10	0	0	0	0
Toplam	100	9	9	14	14

Bulgarcada en fazla kayıp kelime mevsimlerde (%25) ve aile fertlerinde (%25) tespit edilmiştir. Rusçada ise en fazla kayıp kelime eşya adlarında (%42,30) tespit edilmiştir. Toplamda ise Bulgarcada 100 kelimedenden 9'u Rusçada 100 kelimedenden 14'ü kullanımdan kalkmıştır.

Sonuç

1. Kilise Slavcasında mevcut olan “я” sesi Rusçada korunmuştur. Bulgarcada “e” dönüşmüştür (örneğin 99. ve 100. kelime) .
2. Her iki dilde Kilise Slavcasındaki sessiz fonemler arasına sesli fonemler girmiştir (örneğin 73. ve 14. kelime).

3. Kilise Slavcasındaki sondaki “Ъ” sesi sonda Rusçada ve Bulgarcada düşmüştür (örneğin 90. kelime).
4. Her iki dilde ortada iki sesli arasında “Ъ” sesi düşmüştür.
5. Sözcüksel bağlamda Eski Slavcadan günümüz Rusça ve Bulgarcaya kadar geçen dillerin gelişim süreçleri aynı hızda gerçekleşmemiştir.
6. Kelimenin anlamsal yönlerine bağlı olarak gelişim süreçleri farklıdır. Örneğin hayvan adlarındaki kelime yitimi ve gelişim süreci ve bitki adlarındaki kelime yitimi ve gelişim süreci aynı değildir.
7. Bulgarca Rusçaya göre eski Slavcada kullanılan kelimelerden daha azını yitirmiştir.
8. Bulgarca kelime dağarcığı olarak Rusçadan eski Slavcaya daha yakındır.
9. Daha önce yapılan glottokronoloji çalışmalarında Bulgarca ve Rusçanın kelime benzerlik oranları %74 olarak hesaplanmıştır. Bizim yapmış olduğumuz bu çalışmada Rusça ve Bulgarca kelime benzerlik oranları %77 olarak hesaplanmıştır.
10. $t = \frac{\ln 0,77}{2 \cdot 0,16} = \frac{0,261364764}{0,32} = 0,816 \sim 816$ formülünden Rusça ve Bulgarcanın 816 yıl önce farklılaşmaya başladığını söylemek mümkündür. 2023-816=1207 yılına karşılık gelmektedir.
11. Kaynaklara göre Rusçayla Bulgarcanın farklılaşmaya başladığı yıl 1073 yılı olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla 11. yüzyılda Rusçayla Bulgarcanın birbirinden ayrılmaya başladığını söylemek mümkündür. Bu farklılaşma incelenen metinlerin yazılma dönemleriyle de örtüşmektedir.

Kısaltmalar

Bulg.: Bulgarca	K.Slv.: Kilise Slavcası	Let.: Letonca
Prus.: Prusça	Ukrn.: Ukraynaca	Ber.: Beyaz Rusça
Rus.: Rusça	Pol.: Polonyaca	Çek.: Çekçe
Slovk.: Slovakça	A Lus.: Aşağı Lusetçe	Y.Lus.: Yukarı Lusetçe
Slov.: Slovakça	Sr-Hr.: Sırbo-Hırvatça	Mak.: Makedonca
Bulg.: Bulgarca		

Kaynakça

- Averina, S. A., Navtanoviç, L. M., Popov, M. B., & Starovoytova, O. A. (2013). *Staroslavankiyi Yazik*. Sankt-Paterburg: Sankt- Peterburskiy Gospudartsvenniy Universitet.
- Ayverdi, İ. (2011). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (2 b.). İstanbul: Milliyet-Kubbealtı.
- Blagova, E., Tseytlin, R. M., Gerodes, S., Patsnerova, L., & Bauerova, M. (1994). *Staroslavanski Slovavi (po rakopisyam X-XI Vekov)*. Moskova: Ruskoj Yazik.

- Bulut, M. (2019). *A Preliminary Classification of Sauzini*. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Demirezen, M. (1981,). Dil Tarihlemesi (Glottochronology) ve Dilbilimdeki Yeri. *Belleten TDAY* , 101-111.
- İsi, H. (2014). Dil Teması ve Çoban kelimesi Üzerine Düşünceler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* , 176-187.
- İzotov, A. İ. (2010). *Staroslavjanskiy Yazık v Sravnitelno-İztorıçekom Osveşenii*. Moskova: Azbukovnik.
- Kaçalin, M. S. (2009). Sözlük. *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 37, s. 402-414). içinde İstanbul: TDV.
- Ozar, B. (2001). Tarihsel Süreç İçerisinde Bulgarcanın Gelişimi. *Ankara Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* . Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Porjezinskago, B. (1916). *Sravnitel'naya Grammatika Slavyanskiy Yazıkov*. Moskva: Kusverev.
- Suprun, A. E. (1989). *Vvedeniye v Slavyanskuyu Filologiyu*. Minsk: Vıyşeye Şkola.
- Seytlin, R.M., Veçerki, R., Blagovoy, E.(1994) *Staroslavankı Slovarı po Rakopisam*. Moskova: Ruskiy Yazık
- Şterbinin, V.G.(1994) Yeni Rusça-Türkçe Sözlük İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları
- Trubetskoy. (1922). Éssai sur la chronologie de certains faits phonétiques du slave. *Revue des études slaves, II*,.
- Vasiyev , M. E., & Saenko, M. H. (2017). K Voprosu o Toçnosti Glottohronologi: datirovaniei Yazıkovoy Diveregentsii po Dannım Romanskiy Yazıkov . *Journal of Language Relationship* , 113-135

51. Literary style in the novel and on the screen: The intersemiotic translation of *Far from the Madding Crowd*

Semih SARIGÜL¹

APA: Sarıgül, S. (2023). Literary style in the novel and on the screen: The intersemiotic translation of *Far from the Madding Crowd*. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 646-656. DOI: 10.29000/rumelide.1330578.

Abstract

Since Roman Jakobson's classification of intersemiotic translation as a sub-category of translation, the term has paved the way for many studies on the close relationship between literature and cinema. Among different semiotic systems, the adaptation of literary works to the cinema occupies a central position in intersemiotic translation. In this respect, the present study approaches *Far from the Madding Crowd* directed by Thomas Vinterberg in 2015 as an intersemiotic translation of Thomas Hardy's novel under the same title. It aims to evaluate how Hardy's two major stylistic markers in the novel, i.e. sentence structure and imagery, are brought to the film by Vinterberg. To this end, the notions of transfer and intersemiotic transposition were used to identify related stylistic components in the novel and to compare them with their visual representations in the film. Thus, Vinterberg's specific choices in reflecting Hardy's literary style were analyzed. The findings of the present study suggest that Vinterberg paid attention to Hardy's literary style and attempted to transfer it to the film to a large extent, as he reflected the writer's sentence structure and imagery through various visual and auditory tools. However, it can be also observed that possibly due to the limited duration of the film, Vinterberg sometimes had to avoid transferring Hardy's elaborate narration in some scenes.

Keywords: Intersemiotic translation, transposition, stylistic analysis, Victorian literature, Thomas Hardy

Romanda ve beyaz perdede edebi biçem: *Çılgın Kalabalıkta Uzak*'ın göstergelerarası çevirisi

Öz

Roman Jakobson'ın göstergelerarası çeviriyi çevirinin alt kategorilerinden biri olarak sınıflandırmasından bu yana, ilgili terim edebiyat ve sinema arasındaki yakın ilişkiyi ele alan birçok çalışmanın önünü açmıştır. Farklı gösterge sistemleri göz önüne alındığında, edebi eserlerin sinemaya uyarlanması göstergelerarası çeviri bakımından merkezi bir konuma sahiptir. Bu bakımdan mevcut çalışma, Thomas Vinterberg'in 2015 yılında yönetmiş olduğu *Çılgın Kalabalıktan Uzak* filmi Thomas Hardy'nin aynı isimdeki romanının göstergelerarası bir çevirisi olarak ele almaktadır. Çalışmanın amacı, Hardy'nin romanındaki iki ana biçemsel unsur olan cümle yapısı ve imgelemin Vinterberg tarafından filme nasıl taşındığını değerlendirmektir. Bu bağlamda, romandaki adı geçen biçemsel unsurları tespit etmek ve bunları filmdeki görsel temsilleriyle karşılaştırmak için aktarım ve göstergelerarası yer değiştirme kavramları kullanılmıştır. Böylelikle, Hardy'nin edebi biçimini yansıtırken Vinterberg'in yaptığı belirli tercihler incelenmiştir. Çalışmanın bulguları, Vinterberg'in

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık ABD (Kahramanmaraş, Türkiye), semihsarigul@ksu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8691-0202 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 12.05.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330578]

Hardy'nin edebi biçimine dikkat gösterdiğini ve yazarın cümle yapısı ile imgelemine çeşitli görsel ve işitsel araçlar yoluyla filme büyük ölçüde aktardığını göstermektedir. Aynı zamanda, muhtemelen filmin kısıtlı süresinden ötürü, Vinterberg'in bazı sahnelerde Hardy'nin detaylı anlatımını aktarmaktan kaçındığı da gözlemlenmektedir.

Anahtar kelimeler: Göstergelerarası çeviri, yer değiştirme, biçim analizi, Viktorya dönemi edebiyatı, Thomas Hardy

1. Introduction

Literature and cinema have been closely related with each other since the early twentieth century, and opportunities and limitations that they offer as different media of expression have been discussed much in a number of academic articles and books up to date. For instance, comparing literature and cinema, Bluestone argues that novels and films are different from each other since the former benefits from unlimited time and space with the language being its main tool, while time is fairly limited in the latter, though it may use different spaces to communicate its message (Bluestone, 1961, p. 64). However, McFarlane compares ongoing processes between these two arts to a “transmutation”, pointing to an overarching ground between two different territories (McFarlane, 1996, p. 3). Similarly, according to Elliott, it is simplistic to restrict the definitions of novels and cinema to “words” and “images”, respectively, because both may benefit from each other in their respective domains, of which subtitled dialogues in films or illustrated narration in novels are the most well-known examples (Elliott, 2004, p. 1-4). Considering that novels translated into films inevitably involve structural elements of both forms nowadays, her argument seems as an expected outcome in the twenty-first century.

The above mentioned discussion takes a different dimension in the field of translation. Translation between two languages has never been confined to the written medium, as a text is not always a written one. As Tymoczko also points out, much of translation history is actually comprised of oral translation, and academic studies in the field of translation studies have so far demonstrated that historical examples of translation practices extend beyond a limited understanding of written text (Tymoczko, 2006, p. 17). Accordingly, the notions of text and translation have been revised and broadened since the mid-twentieth century. In this respect, Roman Jakobson took a new step by categorizing three different types of translation: (1) interlingual translation, (2) intralingual translation, and (3) intersemiotic translation. In this tripartite categorization, intersemiotic translation, which is defined as a process of translating a sign system into another non-verbal sign system (Jakobson, 2000, p. 114), could be considered as a precursor to changing understandings of text in the field of translation studies.

As far as different text types are concerned, the adaptation of novels to films emerges as the first and foremost example of intersemiotic relationships. World classics have been adapted to the screen since the earliest times of cinema, making the link between literature and cinema one of the most popular topics in intersemiotic translation. Not surprisingly, the canonical position of a highly-respected literary work gives audiences the opportunity to compare the book and film within the limits of their own perceptions, which runs the risk of creating viewers dissatisfied with the film maker's end product, while, unfortunately, such expectations may also narrow down intersemiotic aspects of a film to an infertile discussion of fidelity to or violation of the literary text (McFarlane, 1996, p. 7-8). Potentially decisive factors that could enrich a film's narrative are thus overlooked, since “irreducible differences” between two fields which make some intersemiotic transfers almost impossible are not sufficiently perceived by the audience (McFarlane, 1996, p. 10-12). Becoming aware of these differences, McFarlane uses the word

“transfer” to denote the process by which narrative elements in a novel are “amenable” to visual representation in film rather than labelling them as “violation” or “distortion”, both of which assume the supremacy of the printed material (McFarlane, 1996, p. 13-22).

In the light of Jakobson’s categorization and McFarlane’s conception of transfer, the present study focuses on the intersemiotic translation of the *Far from the Madding Crowd* by Thomas Hardy into a film under the same title by the Danish director Thomas Vinterberg in 2015. Although the film was analysed from different thematic perspectives such as gender roles (Carelse, 2017; Niemeyer, 2019), love (Rokosz-Piejko, 2020), representation of British culture (Galpin, 2020) or ecology (Benyoucef, 2021), it was usually evaluated as an adaptation rather than being treated as an example of intersemiotic translation. Additionally, these studies usually focus on thematic aspects of the novel, and as such, the representation of Hardy’s literary style in the film has been ignored to date. To fill this gap, the present study deals with particular ways in which the director attempts to bring the author’s literary style to the screen and explores intersections and divergences between two artworks from a translation studies perspective.

2. Theoretical framework and methodology

As intersemiotic translation focuses on the close relationship of two different semiotic systems, it often poses a problem to identify standard textual components for such an analysis. Labelling Jakobson’s definition of intersemiotic translation as “ambiguous” in terms of finding common “signs” between two different textual entities, Clüver and Watson argue that a lack of standards for intersemiotic analysis produces a “radical” type of translation that may come out as “untranslatable” (Clüver & Watson, 1989, p. 59). Therefore, despite some semantic compromises, similar to McFarlane’s approach towards intersemiotic transfers as “transpositions” (McFarlane’s, 1996, p. 22), they offer “intersemiotic transposition” as a practical method to assess the function and role of such translations in the target culture. Within their framework, for a concrete comparison between two semiotic systems, “signifying practices” which “carry the greatest weight” in terms of textual meaning are determined to later find “equivalents in the system accessible to the audience” in the target text (Clüver & Watson, 1989, p. 61). During this process, changes and various differences between structural devices are considered as textual decisions signalling the “translator’s voice” in a different sign system rather than “distortions and omissions”, thus causing “no real loss” in the translation process (Clüver & Watson, 1989, p. 70-76).

For the analysis of the intersemiotic relationship between the novel and film in question, I will resort to Clüver and Watson’s (1989) notion of intersemiotic transposition to explicate the transitions from the written into the visual medium. To this aim, I will first standardize two types of stylistic components in the novel, i.e. sentence structure and imagery, for a systematic comparison with their potential equivalents in the film. Afterwards, I will demonstrate through various examples how Vinterberg attempted to reflect Hardy’s stylistic features via different cinematic tools such as casting, camera movement, and visual and audio effects. I will thus gain insight into the extent to which the director opted to represent the writer’s literary style in the film.

3. Thomas Hardy’s literary style in *Far From the Madding Crowd*

Literary style is one of the most significant markers for writers and offers great information regarding their language use. Great writers have always attained a “unique” and “memorable” literary status through stylistic choices in the literary community (Chapman, 1990, p. 36). This does not mean that

literary style can be fully grasped in a single text, because writers modify their linguistic tendencies for producing texts in different genres. Nevertheless, it is usually through textual extracts that one can form a general opinion of a writer's style (Chapman, 1990, p. 157). This can be achieved by a close analysis of the number of specific linguistic items within a text such as words, sentences and figures of speech. As such, it is unsurprising that stylistic analysis is often "implicitly quantitative" (Childs & Fowler, 2006, p. 229). Taking this view as a departure point, I will now take a closer look at Hardy's grammatical, lexical and literary choices in *Far from the Madding Crowd* (henceforth *FMC*) to determine two central elements of his style: sentence structure and imagery.

3.1 Sentence structure

Due to his heavily subordinated sentences full of participles, "long" and "complex" would be two appropriate adjectives if we were to define Hardy's sentence structure in *FMC*, which sometimes leads to an "uncomfortably ingenious style" (Hartwell, 1970, p. 150; Gatrell, 1990, p. 77). However, it was a frequent manner of Victorian literature to condense numerous thoughts into a single sentence (Chapman, 1990, p. 94), and one of its functions is the description of subsequent actions (Chapman, 1990, p. 78).

(1) Beside her Oak now noticed a little calf about a day old, looking idiotically at the two women, which showed that it had not long been accustomed to the phenomenon of eyesight, and often turning to the lantern, which it apparently mistook for the moon, inherited instinct having as yet had little time for correction by experience (Hardy, 2005, p. 19).

(2) One night, at the end of August, when Bathsheba's experiences as a married woman were still new, and when the weather was yet dry and sultry, a man stood motionless in the stockyard of Weatherbury Upper Farm, looking at the moon and sky (Hardy, 2005, p. 285).

In the first example, Oak looks through the roof of Bathsheba's small hut where she lives with her aunt. Thanks to participles and relative clauses, readers can follow Oak's eye movements as he gazes at all objects in the room one by one. Similarly, in the second example, Hardy again describes how the standing man, Oak, looks at the sky at night and reflects on his emotional pain following Bathsheba's marriage with Troy. Subordinated sentences depict the setting in which the scene takes place, while the participle describes Oak's actions, all of which help readers visualize the course of actions in detail.

The second role of long and complex sentences is to portray detailed pastoral scenes in the novel (Chapman, 1990, p. 160):

(1) The thin grasses, more or less coating the hill, were touched by the wind in breezes of differing powers, and almost of differing natures, one rubbing the blades heavily, another raking them piercingly, another brushing them like a soft broom (Hardy, 2005, p. 14).

(2) The grass about the margin at this season was a sight to remember long—in a minor sort of way. Its activity in sucking the moisture from the rich damp sod was almost a process observable by the eye. The outskirts of this level water meadow were diversified by rounded and hollow pastures, where just now every flower that was not a buttercup was a daisy. The river slid along noiselessly as a shade, the swelling reeds and sedge forming a flexible palisade upon its moist brink. To the north of the mead were trees, the leaves of which were new, soft, and moist, not yet having stiffened and darkened under summer sun and drought, their color being yellow beside a green beside a yellow (Hardy, 2005, p. 150).

The first example is one of the first pastoral descriptions in *FMC* and gives readers a glimpse of the location where Oak is engaged in animal husbandry. In addition to depicting its vast green environment, participles also refer to other senses such as touching, making readers feel the shivering effect of the

breeze across the land. The second example is extracted from another scene where Hardy narrates the first signs of spring in Bathsheba's farm before sheep-shearing season. It differs from the first one in that it draws attention to different locations such as meadows, a river and trees in the same area. Thus, Hardy creates a cinematographic narrative using subordinated sentences and participles in a way similar to a moving camera and changes readers' focus from one pastoral feature to another in the same paragraph.

3.2 Imagery

Hardy mainly relies on "sights" and "sounds" of the nature to construct diverse auditory and visual effects (Pinion, 1968, p. 27; 1977, p. 34). However, his use of imagery is not limited to his descriptions of pastoral scenes. He also appeals to readers' sensory realm at two different levels, i.e. visual and auditory, to maintain a more dynamic and realistic narration (Chapman, 1990, p. 68).

(1) His weary face now began to be painted over with a rich orange glow, and the whole front of his smock-frock was covered with a dancing shadow pattern of thorn-twigs--the light reaching him through a leafless intervening hedge--and the metallic curve of his sheep-crook shone silver bright in the same abounding rays (Hardy, 2005, p. 53).

(2) Outside the front of Boldwood's house a group of men stood in the dark, with their faces towards the door, which occasionally opened and closed for the passage of some guest or servant, when a golden rod of light would stripe the ground for the moment and vanish again, leaving nothing outside but the glowworm shine of the pale lamp amid the evergreens over the door (Hardy, 2005, p. 433).

Light occupies a particular position in Hardy's visual imagery (Chapman, 1990, p. 92), as exemplified by these two examples. In the first example, Hardy describes how the glow of the fire and shadow of the branches fall upon Oak's clothes and crook soon after he realizes the fire outbreak in Bathsheba's farm. The narration artfully moves from Oak's upper body to the end of his crook in a cinematic fashion, manifesting the magnitude of the disaster at the same time through referring to orange rays of fire. In a similar manner, the second example successfully illustrates how the light in the house shines upon the road through the house door, while the men sent by Troy wait secretly near Boldwood's house for Bathsheba's arrival before the Christmas party. Hence, readers can imagine the contrast between light and darkness on the ground of Boldwood's garden.

The second important element of Hardy's visual imagery is architectural depictions. Since Hardy studied architecture in his youth, his field of expertise seems to have affected his detailed account of buildings (Chapman, 1990, p. 70-71). Not surprisingly, buildings in rural locations in *FMC* bear the traces of his knowledge about artistic and aesthetic aspects of architecture:

(1) By daylight, the Bower of Oak's new-found mistress, Bathsheba Everdene, presented itself as a hoary building, of the early stage of Classic Renaissance as regards its architecture [...] Fluted pilasters, worked from the solid stone, decorated its front, and above the roof the chimneys were panelled or columnar, some coped gables with finials and like features still retaining traces of their Gothic extraction. Soft brown mosses, like faded velveteen, formed cushions upon the stone tiling, and tufts of the houseleek or sengreen sprouted from the eaves of the low surrounding buildings. A gravel walk leading from the door to the road in front was encrusted at the sides with more moss -- here it was a silver-green variety, the nut-Brown of the grave (Hardy, 2005, p. 83).

In this example, Hardy turns his attention to classical architecture and compares Bathsheba's bower to a classical piece of Renaissance art. Architectural vocabulary such as "solid stone", "Gothic" and "columnar" increases the credibility of the scene in readers' eyes and enhances the magnificence of the building in their imagination.

(2) Whether the barn had ever formed one of a group of conventual buildings nobody seemed to be aware; no trace of such surroundings remained. The vast porches at the sides, lofty enough to admit a waggon laden to its highest with corn in the sheaf, were spanned by heavy-pointed arches of stone, broadly and boldly cut, whose very simplicity was the origin of a grandeur not apparent in erections where more ornament has been attempted. The dusky, filmed, chestnut roof, braced and tied in by huge collars, curves, and diagonals, was far nobler in design, because more wealthy in material, than nine-tenths of those in our modern churches. Along each side wall was a range of striding buttresses, throwing deep shadows on the spaces between them, which were perforated by lancet openings, combining in their proportions the precise requirements both of beauty and ventilation (Hardy, 2005, p. 172).

The second description is extracted from the chapter where Hardy describes Bathsheba's large barn comprising of different buildings. He again focuses on architectural features such as "porch" and "arches of stone" as well as other design elements. In addition, drawing attention to the similarity between barn buildings and modern churches, he somehow ascribes a holy atmosphere to the architectural structure of the barn. Similar to the bower, Hardy's architectural knowledge in this description too serves as an opportunity to convince readers of the grandeur of Bathsheba's barn.

The second sub-category, auditory imagery, comes into existence in natural sounds, particularly those in the farm (Chapman, 1990, p. 145).

(1) Soon soft spirts alternating with loud spirts came in regular succession from within the shed, the obvious sounds of a person milking a cow (Hardy, 2005, p. 22).

(2) To the shepherd, the note of the sheep-bell, like the ticking of the clock to other people, is a chronic sound that only makes itself noticed by ceasing or altering in some unusual manner from the well-known idle twinkle which signifies to the accustomed ear, however distant, that all is well in the fold. In the solemn calm of the awakening morn that note was heard by Gabriel, beating with unusual violence and rapidity. This exceptional ringing may be caused in two ways--by the rapid feeding of the sheep bearing the bell, as when the flock breaks into new pasture, which gives it an intermittent rapidity, or by the sheep starting off in a run, when the sound has a regular palpitation. The experienced ear of Oak knew the sound he now heard to be caused by the running of the flock with great velocity (Hardy, 2005, p. 43).

In the first example, Oak visits Bathsheba and her aunt's hut. While they speak in front of the hut, Oak hears some sounds showing that Bathsheba's aunt is milking her cow, and Hardy describes how changes in the sounds of spirt intermingle with Bathsheba and Oak's dialogue outside. The second one is another excellent example of auditory imagery, as Oak overhears growing sounds made by sheep in his barn. In this scene, Hardy narrates these animal sounds one after another to demonstrate that Oak gradually realizes the danger faced by his sheep.

Onomatopoeia is another striking feature of Hardy's auditory imagery, reflecting the different sounds of the countryside and farming equipment. For instance, Bathsheba hears the sound of whetting when she visits Oak in his small cottage near her farm (Hardy, 2005, p. 156). The birds also complement sounds of the nature. Oak hears the "cuuck, cuck" of a pheasant when he travels to Weatherbury to look for a job (Hardy, 2005, p. 50). Similarly, when Bathsheba spends a night in a swarm near her farm after her traumatic discovery of Troy's relationship with Fanny, she is wakened by the "chee-wheeze-wheeze-wheeze" of a finch and "tink-tink-tink" of a robin (Hardy, 2005, p. 358). All of these auditory elements constantly remind readers of the fact that main characters are surrounded by a pastoral environment throughout the novel.

4. The intersemiotic translation of *Far From the Madding Crowd*

Although my stylistic analysis of the novel is divided into two parts to present a clearer and more systematic view of intersemiotic equivalents to be compared with the film, I will analyse Hardy's sentence structure and imagery together under the same section, as the director often combines these components thanks to different cinematographic tools and techniques. As such, I will firstly deal with the way in which Vinterberg generates Hardy's step-by-step description of actions and detailed pastoral narration.

One of the most vivid representations of Hardy's description of actions in the film is the house party organized by Troy following his marriage with Bathsheba. In this scene, Oak tries to save hay stacks from the approaching storm and heavy rain, whereas Troy and Bathsheba's workers do not care about the incoming danger and abandon their entertainment. Oak's rescue efforts start with a wide angle shooting of meadows around Bathsheba's farm. Just as Hardy switches between workers dancing in the house party and Oak's struggle under the storm and rain, Vinterberg adapts this technique to his film and switches between outdoor and indoor locations to concretize Oak's deep concern for Bathsheba's farm in contrast to Troy's and other workers' indifference. Thus, the distinction between indifference and responsibility is delivered to the audience dramatically. Besides, in an attempt to bring a different dimension to the scene and relive the auditory imagery in the novel, the director makes us hear the sound of wind and shoots scattered movements of small animals on the soil closely to the writer's descriptions.

Christmas party in Boldwood's house also greatly exemplifies Hardy's sentence style because preparations in Boldwood's and Bathsheba's houses and Troy's men waiting near Boldwood's house to spy on Bathsheba's arrival are narrated simultaneously in the novel. Although the scene bears a potential to integrate Hardy's sentence style into the film, Vinterberg visualizes only a certain section of it, with only Boldwood's servants hurrying around the house to complete party preparations. Hence, he does not prefer transferring two other related events in the same scene, i.e. Troy's men waiting near the house and Bathsheba's preparations, to the film, which results in the non-existence of light contrast between Boldwood's house and garden as a significant piece of Hardy's visual imagery. Furthermore, narrative transitions between two locations in the novel are not included in the film, which, surprisingly, can be considered as a missed opportunity for the director, given that it was not challenging to transfer such a narrative tool to the screen.

As for pastoral narration, it becomes clear at the beginning of the film that a particular importance was attached to pastoral aspects in Hardy's novel, since Vinterberg also points out that he took special journeys to determine filming locations (Aguilar, 2015) which would remain "respectful to Hardy's work" and "meet people's expectations of how Hardy saw the landscape" (Vinterberg, 2015). The director's selection of filming locations for the representation of pastoral narration in the novel was acclaimed by some film critics such as Hunter (2015) due to his success in capturing pastoral scenes. As a result, it would be hard to deny that Vinterberg's efforts towards finding "suitable" locations yielded effective results, as many outdoor scenes throughout the film rely on available environmental factors for cinematographic visualization of pastoral elements in the novel. For instance, the film opens with a wide-angle presentation of the scene where Oak sees Bathsheba for the first time. A few minutes later, the director offers a general view of meadows in the vicinity of Oak's hut where he talks with Bathsheba about his sheep and dog. Another example is the scene where Bathsheba's men, including Oak, wash sheep as a spring tradition. Similar to Hardy's depiction in the novel, the sunny weather and fertile

meadows are shown to the audience as introductory frames before the sheep washing. In addition to these, the director does not hesitate to make frequent use of landscapes and farm animals for scene transitions to remind the audience of the fact that they are watching a pastoral story.

The scene in which Troy impresses Bathsheba through his swordsmanship in the fern also needs attention as a valuable stylistic example which combines Hardy's description of actions and pastoral narration. As Vinterberg also states that he carefully selected this location as a result of his awareness on the function of the setting in the novel (Aguilar, 2015), he manifests his close attention to environmental details in the scene by shooting the woods from different angles to draw attention to Troy and Bathsheba's isolation from the crowd, which plays a vital role in the former's seduction. The actor's and actress' performances also correspond to descriptive actions in the novel. For instance, the actor's movements with the sword around the actress' body are in line with those depicted in the novel. Similarly, the actress reflects her excitement through her hesitant walk and breathing. Thus, the director's specific choices such as location, camera and casting come together as a whole to visualize the writer's pastoral descriptions in the novel.

Considering its crucial position in Hardy's visual imagery, fire breakout during Troy's house party is embodied via a spectacular visual representation in the film. In particular, the director skilfully illustrates the panic and danger which urge Oak to hurry outside his room and put the fire out in Bathsheba's farm immediately. Similar to Hardy's vivid description in the novel, the camera turns to Oak's face and clothes to exhibit how the glow of the fire shines upon his face, jacket and crook. The moment when Oak rescues hay stacks from fire and climbs up a ladder to pour water on the fire, while other workers scream upon seeing the flames, is also another outstanding evidence of the director's continuous efforts to externalize the writer's visual and auditory imagery.

Sheep and birds sometimes display a good harmony with visual and pastoral elements in the novel with their natural sounds. Two key scenes in the novel involve Oak who loses his herd after he realizes the problem thanks to the sounds of the sheep and the final moment when he gazes at his dead sheep from the top of the cliff. Vinterberg (Indiewire Contributor, 2015) states that he tried to make this well-known scene "real" and "scary". Accordingly, in the film, Oak hears the sheep while sleeping in his hut and follows their noise, only to find out their bitter ends. Later, the audience sees Oak stand desperately on the top of the cliff and watch his herd lying dead on the ground. Thus, Vinterberg utilizes visual and auditory materials to converge the scene to Hardy's descriptions in the novel.

The director combines visual and auditory imagery related to the nature in two other scenes. In the first one, Oak whets his scissors for a sharper sheep shearing. In the novel, Bathsheba hears the scurr of whetting as she comes closer to Oak's hut. This auditory detail exists as a background noise in the film and reveals Vinterberg's efforts to bring Hardy's stylistic skills even in a scene lasting a few seconds. In addition, farming tools which occupy a large space in the room are shown through slow camera movements. The second scene takes place when a fatal disease spreads among Bathsheba's sheep. Again, Vinterberg endeavours to do justice to Hardy's visual and auditory imagery here, because a lot of sheep lying motionless on the ground and onomatopoeic sounds arising out of their intermittent respiration reflect the seriousness of the disease as described in the novel.

Bathsheba's special dinner to celebrate the recovery of her ill sheep is also rich in exemplifying Hardy's sentence variety and visual and auditory imagery. Therefore, resorting to a wide camera angle, Vinterberg shoots the scene around a table at which Bathsheba's all workers can be seen sitting together.

He also visualizes festival-like atmosphere in the novel through various decorative objects distributed in the room. From an auditory perspective, singing performances of Joseph Poorgrass and Jan Coggan must not be overlooked, as both actors remind the audience of English country songs in the novel. In the following sequences of the scene, Vinterberg does not ignore Bathsheba and Troy's first encounter in a fir plantation at the night, either. The whole setting reflects the director's neat attention to detail since even onomatopoeic sound of the wind can be heard. In short, the director displays a great effort to embody the writer's visual and auditory elements in the scene.

The scene where Troy drowns himself in the sea should not be overlooked as another successful visual representation of a famous scene in the novel. It bears importance because the incident occurs after Troy learns Fanny's death, causing him to experience an immense grief. The director shoots Troy's presence in the sea from a certain distance to unite the seashore and cliffs behind it on the screen. In addition, sounds of waves and seagulls contribute further to the naturalness, demonstrating that Vinterberg wishes to overlap with Hardy's long depictions of the same scene as much as possible.

It can be stated that Vinterberg preferred buildings which would portray the historical architecture of Dorset region in the film. In a similar vein, Oak's hut and Bathsheba's hut where she lives together with her aunt are furnished in a manner peculiar to such a cosy and humble atmosphere. The director also reflects the magnificence of the Bathsheba's new house in her farm in Weatherbury through a wide angle shooting of the building. It must be noted that he selected a stone structure for this purpose, which probably aims at matching to the one depicted in the novel. Finally, the wide and large church hall in which Fanny and Troy's marriage ceremony is held imitates the church described in the novel. In the same scene, the relatively low number of guests creates a contrast with the architectural grandeur of the church, which can be regarded as Vinterberg's attempt to find a common point with the novel, as Hardy also draws attention to the discrepancy between the number of people and size of the hall. Overall, Vinterberg can be said to be certainly aware of the architectural nuances in the novel that are rooted in Hardy's architectural knowledge.

5. Conclusion

The intersemiotic analysis of *FMC* as a novel and film indicates that Vinterberg has taken Hardy's style into account to a great extent throughout the film. The writer's two stylistic features, i.e. sentence structure and imagery, are covered at various points of the film as much as cinematic tools such as script writing, costumes, camera angles, shooting locations and visual and audio effects enable. Vinterberg often prefers shooting scenes in the nature, particularly in the countryside, to transfer Hardy's lengthy pastoral narration to the film. In addition, he combines visual imagery with auditory imagery such as nature and animal sounds to portray Hardy's use of such literary devices until the end of the film. In the same manner, he gives his audience the opportunity to grasp the atmosphere of Victorian England thanks to his precise selection of shooting locations, contributing to the visual representation of environmental and architectural details in the novel.

Due to obvious temporal limits of cinema as an artistic medium, it is very likely that Vinterberg attempted to fit the novel into a duration of two hours, which undoubtedly forced him to omit some visual and auditory details in the writer's style and thus produce a narrower film version of the novel. He also acknowledges that the need "to film a lot of materials" and complications of shooting a period film were great challenges during his film making process (Aguilar, 2015), which may have required him to shorten the duration. Nevertheless, it can be still concluded that Vinterberg recognized the canonical

status of Hardy's novel and thus intended to touch upon his various stylistic features that could familiarize the audience with the writer's distinctive language use.

Since the present study focused on only two different stylistic elements in *FMC* and their reflections in cinema, future studies may be carried out from an intersemiotic translation perspective to explore convergences between Hardy's stylistic features in his other novels and their more recent film versions. In this way, the impact of Hardy's works on different forms of art can be better understood, and, more importantly, the reasons for and results of directors' and/or script writers' preferences during an intersemiotic translation process can also be evaluated with a more holistic and objective point of view. Ideally, this approach can also pave the way for exploring directors' changing interpretations of the same novel over the years.

References

- Aguilar, C. (2015, May 1). *A love affair between Thomas Hardy and Thomas Vinterberg: Far from the madding crowd*. MovieMaker. <https://www.moviemaker.com/thomas-vinterberg-far-from-the-madding-crowd/>
- Benyoucef, D. (2021). *The ecological thought of Thomas Hardy: A comparative study of his selected novels and their movie adaptations* [Unpublished doctoral dissertation]. University of Glasgow.
- Bluestone, G. (1961). *Novels into films*. University of California Press.
- Carese, M. (2017). Vanity, gender politics, and fate: Origins of suffering in *Far from the madding crowd* and its film adaptations. *The Albatross*, (7), 30-41.
- Chapman, R. (1990). *The language of Thomas Hardy*. Macmillan.
- Childs, P., & Fowler, R. (2006). *The Routledge dictionary of literary terms*. Routledge.
- Clüver, C., & Watson, B. (1989). On intersemiotic transposition. *Poetics Today*, 10 (1), 55-90.
- Elliott, K. (2004). Novels, films, and the word/image wars. In R. Stam & A. Raengo (Eds.), *A companion to literature and film* (pp. 1-22). Blackwell Publishing.
- Galpin, S. A. (2020). 200 miles outside London: The tourist gaze of *Far from the madding crowd*. In M. Stewart & R. Munro (Eds.), *Intercultural screen adaptation: British and global case studies* (pp. 46-63). Edinburgh University Press.
- Gatrell, S. (1990). Hardy the creator: *Far from the madding crowd*. In D. Kramer (Ed.), *Critical approaches to the fiction of Thomas Hardy* (pp. 74-98). Macmillan.
- Hardy, T. (2005). *Far from the madding crowd*. ICON Classics.
- Hartwell, P. M. (1970). A quantitative approach to Thomas Hardy's prose style. *College Composition and Communication*, 21 (2), 150-156.
- Hunter, A. (2015, May 1). *Far from the madding crowd* review: Thomas Hardy's tale is a real crowd-pleaser. *Daily Express*. <http://www.express.co.uk/entertainment/films/574218/Far-From-The-Madding-Crowd-review-starring-Carey-Mulligan-Matthias-Schoenaerts>
- Indiewire Contributor. (2015, April 29). *Thomas Vinterberg talks Far from the madding crowd, working with Carey Mulligan, 'The Commune' & more*. Indiewire. <http://www.indiewire.com/2015/04/interview-thomas-vinterberg-talks-far-from-the-madding-crowd-working-with-carey-mulligan-the-commune-more-264583/>
- Jakobson, R. (2000). On linguistic aspects of translation. In L. Venuti (Ed.), *The translation studies reader* (pp. 113-118). Routledge.
- McFarlane, B. (1996). *Novel to film: An introduction to the theory of adaptation*. Clarendon Press.
- Niemeyer, P. J. (2019). What we see him: Boldwood and the role of the man in two film adaptations of *Far from the madding crowd*. *The Thomas Hardy Journal*, 35, 53-73.

- Pinion, F. B. (1968). *A Hardy companion: A guide to the works of Thomas Hardy and their background*. St. Martin's Press.
- Pinion, F. B. (1977). *Thomas Hardy: Art and thought*. Macmillan.
- Rokosz-Piejko, E. (2020). When 'a pastoral romance' becomes 'a classic love story': Thomas Vinterberg and David Nicholls' 2015 adaptation of Thomas Hardy's *Far from the madding crowd*. *Tematy i Konteksty*, 10 (15), 483-494. <https://doi.org/10.15584/tik.2020.35>.
- Tymoczko, M. (2006). Reconceptualizing western translation theory: Integrating non-western thought about translation. In Theo Hermans (Ed.), *Translating others: Volume I* (pp. 13-32). Routledge.
- Vinterberg, T. (2015, May 1). *Far from the madding crowd*: how Wessex was won. *The Telegraph*. <http://www.telegraph.co.uk/film/far-from-the-madding-crowd-2015/carey-mulligan-behind-the-scenes>

52. Suat Derviş'in "Fosforlu Cevriye" adlı eserinin Gürcüce çevirisinin erek odaklı çeviri kuramı ışığında çeviri stratejileri ve işlemleri açısından incelenmesi

Gül Mükerrer ÖZTÜRK¹

APA: Öztürk, G. M. (2023). Suat Derviş'in "Fosforlu Cevriye" adlı eserinin Gürcüce çevirisinin erek odaklı çeviri kuramı ışığında çeviri stratejileri ve işlemleri açısından incelenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 657-667. DOI: 10.29000/rumelide.1330551.

Öz

Gürcü edebiyat dizgesinden, Türk edebiyat dizgesine yaptığı çevirilerle tanınan Nodar Canaşıa çeviri tarihinde önemli bir yere sahiptir. Gürcü dilinden yapmış olduğu çevirilerle Türk kültür ve edebiyat dizgesine büyük katkılar sunan Canaşıa, Türk kültür değerleriyle, Gürcü kültürünün değerlerini harmanlayarak ele almıştır. Çalışmanın kuramsal çerçevesini Fosforlu Cevriye adlı eser ve Nodar Canaşıa tarafından "ფოსფოროზი ჯვარი" (Posporiani Cevriye/Fosforlu Cevriye) adlı çevirisi oluşturmaktadır. Bu bağlamda ünlü Türk gazeteci ve yazar Suat Derviş'in 1968 yılında kaleme aldığı "Fosforlu Cevriye" adlı Türkçe özgün roman ile Gürcü dil bilimci, ve Türkolog Nodar Canaşıa tarafından Gürcüceye aktarılan eser ele alınarak Toury'nin Erek Odaklı Çeviri Yaklaşımı ışığında eser kuramı bakımından incelenecektir. Bu bağlamda, çalışmamızda çeviri stratejileri açısından yapılan incelemelerde Mona Baker'a ait çeviri stratejilerinden faydalanılmıştır. Aynı zamanda Toury'in ileri sürdüğü süreç öncesi çeviri normları, çeviri süreci normları gibi incelemelere de yer verilmiştir. Kaynak metnin erek metne aktarılmasında çevirmenin uyguladığı yöntemleri etkili yöntemleri, dilbilgisi, sözdizimi ve biçimini incelemek hedeflenmiştir. Bundan dolayı kaynak metinden seçilen ifadeler ve onların Türkçe çevirisi karşılıklı tahlil edilmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda, Canaşıa'ya ait çeviri eserde kaynak metne yakın ve uygun çeviri tercihlerinde bulunduğu ve yazıldığı dönemin tarihsel ve kültürel bağlamının da etkisiyle açıklama ve açıklama stratejisine başvurulduğu, çeviri tercihlerinde yer yer farklılıkların yer aldığı bilgisine ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Suat Derviş, çeviri normları, çeviri stratejileri, Toury, Fosforlu Cevriye

An examination of the Georgian translations of Suat Derviş's work titled "Phosphorous Cevriye" in terms of Translation strategies and processes within the framework of Gideon Toury's target-oriented translation theory

Abstract

Nodar Canaşıa has a significant place in the history of translation because of his literary translations from the Georgian literary system to the Turkish literary system. By fusing Georgian and Turkish cultural elements, Canaşıa contributed to the development of Turkish literature and culture through his translations from the Georgian language. The theoretical basis of the study is Nodar Canaşıa's work Phosphorus Cevriye and its translation "Phosphorous Cevriye." In this context, the Turkish original novel "Phosphorus Cevriye" published in 1968 by the famous Turkish journalist and writer Suat Derviş and the work translated into Georgian by the Georgian linguist and Turcologist Nodar Canaşıa are considered, and the work is examined in terms of theory in light of Toury's Purpose-

¹ Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Gürcü Dili ve Edebiyatı ABD (Rize, Türkiye), gul.ozturk@erdogan.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-1875-4954 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 12.05.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330551]

Oriented Translation Approach. In terms of translation strategies, we adopted Mona Baker's translation strategies in our study. At the same time, Toury's investigations on pre-process translation standards and translation process norms are provided. The purpose of this study is to evaluate the translator's methodology, grammar, syntax, and style in converting the source language into the target text. As a result, both their Turkish translations and the expressions chosen from the source text were evaluated. The examinations revealed that the translation decisions made were accurate and close to the original text, that the localization strategy was frequently used under the influence of the historical and cultural context of the time it was written, and that there were occasionally different translation preferences.

Keywords: Suat Derviş, translation norms, translation strategies, toury, Phosphorous Cevriye

Giriş

Çeviri çok eski zamanlardan beri farklı kültürlerden pek çok insanlar arasında bir iletişim aracı, aralarında bir tür "arabulucu, aracı" olarak kullanılmıştır. Çevirmen, edebiyat bilimci Prof. Dr. Givi Gaçeçiladze'ye göre (1966: 26) çeviri, "bir dilde oluşturulan bir eserin başka bir dilde tekrar edilmesidir". Vardar (1982:18) "Bütün çağlarda karşımıza çıkan bir etkinlik, çeşitli uygarlıklar arasında köprü kuran, değişik toplumlardan bireyleri birbirine yaklaştıran, her türden ekinel değeri, içinde oluşturduğu tarihsel-toplumsal çevrenin dışına taşıyan, o çevreden olmayan kişilerin yararlanmasına sunan, uygarlıkla, ekinler arası bir iletişim, bildirişim aracı" olarak ifade etmektedir. Kurultay'a (1995:25) göre "çeviri, metinler üzerinden farklı dil ve kültür ortamlarında bulunan kişi veya taraflar arasında iletişimi" kurmaktadır. Kıran (1992: 213), "kaynak dilden varış, diline çeviri yapılırken, benzerlikler ve farklılıklardan yola çıkılır; içeriği benzer, biçimi farklı sözcüklerin, dilbilimsel yapıların anlamlı bir biçimde düzenlenmesi gerektiğini dile getirir ve çeviriyi "yeniden üretici bir sanat" olarak tanımlar. Karmaşık ve çok yönlü olan çevirinin dil ve kültür olmak üzere iki botu olduğunu ve birçok disiplinle bağlantılı olduğunu söyleyebiliriz. Dil boyutu, dilbilimcilerin, metinbilimcileri ilgilendirirken, kültür boyutu ise edebiyatçıların, karşılaştırmalı alanın, göstergebilimcilerin, toplumbilimcilerin çalışma alanlarına girmektedir. Buradan hareketle bir çevirinin asla orijinalinin tam bir kopyası olmadığını her zaman içerisinde bir şeylerin değişikliği, kayboluşu ya da ekleniş söz konusu olduğunu söyleyebiliriz.

Gideon Toury'nin erek odaklı çeviri kuramı ve çeviri normları

"Bir bilgi alanının bilim olarak nitelendirilmesi için, onun kendine has, izlenecek yol ve yöntemlerin bulunduğu ve dayandırıldığı birtakım kuramsal bilgilerinin, ilkelerin ve kurallarının var olması gerekmektedir" (Yalçın, 2015: 52). Yalçın'ın da belirttiği gibi çeviride kuram önemli bir rol oynamaktadır. Gideon Toury, "kuramsal alanın çeviribilimsel incelemelerinde izleyeceği yolu göstermesinin gerekli kıldığını vurgulayarak çeviribilimin kuramsal sahanın bu yolla ilerleyebileceğini açıklamıştır" (Yıldırım, 2015, s.48). Çeviriye daha geniş bir perspektiften bakmış ve çeviri ürünün birçok bağlantılı olduğu konuya değinmiştir. Çeviri edimi sürecini betimleyici bir bakış açısıyla ele alan Toury, çevirinin kuram ve uygulamalarındaki temel kavramların farklı toplumlar ve kültürlerde, farklı zaman aralıkları içinde nasıl ele alındığını betimlemeye yardımcı olan norm kavramını "işlemsel bir araç" (Hermans, 1996, 1999) olarak ortaya koyarak sosyokültürel olarak açıklanan çeviri davranışlarında "norm" kavramını çeviri çalışmalarında ele alınmıştır. Toury, toplumbilim kaynaklı bir kavram olarak normu "bir topluluk tarafından paylaşılan genel değerlerin doğru ve yanlış,, uygun ve uygunsuz olan gibi yapılması gerekeni, yasak olanı ve hoş, görüleni belirleyen özel durumlarda kullanılmak üzere uygun yönergelere çevrilmesi" yönünde belirtir (1995, s.54-55). Bir başka deyişle "norm" sözcüğünden daha

çok kullanım ve davranış, şekli manasında yararlanıldığı anlaşılmaktadır. Toury, normları üç kısma ayırmaktadır: 1. Öncül Normlar, 2. Süreç Öncesi Normlar, 3. Çeviri Süreci Normları.

Genç&Yalçın'a göre, öncül normlarda, kaynak metnin belirlenmesi, çevirmenin karar alma aşamasında attığı ilk adımlar sözkonusudur. Süreç, öncesi çeviri normlarında, çeviri politikası nedir, neyi niçin çevirmeli sorularının cevabı arandığını dile getirir (Genç&Yalçın 2021: 298). Ancak Toury, çeviri süreci normlarını, "matriks normlar" ve "metinsel-dilsel normlar" olarak iki kısma ayırarak matriks normlarda atlamalar, eklemeler, yer değiştirmeler ve bölümlenmeleri vurguladığı görülmektedir (Toury, 2012).

Suat Derviş ve "Fosforlu Cevriye"

1972, İstanbul doğumlu asıl ismi Hatice Saadet Baraner Derviş olan Suat Derviş, zengin bir ailede dünyaya gelmiş, Türk gazeteci ve yazar olarak gerçekçi ve toplumsal edebiyatın yerleşip gelişmesine öncülük etmiştir. Dönemin ünlü ismi Nazım Hikmet ile arkadaşlıkları olan yazar, çocukluğundan itibaren yazmaya ilgi duyduğu, yayımlanan ilk eseri olan "Hezeyan" başlıklı mensur şiirini, çocukluk arkadaşı Nazım Hikmet Ekim 1920'de Alemdar gazetesinin edebiyat ekine göndererek yayımlattı. Eşi Reşat Fuat Baraner ile birlikte Türkiye'de toplumsal gerçekçi akımın ilk yayın organlarından sayılan "Yeni Edebiyat Dergisi"ni 15 Ekim 1940-15 Kasım 1941 arasında yayınladı. Bu dergide kısa öyküler, fıkra ve eleştiriler yazan yazar *Son Posta*, *Vatan*, *Cumhuriyet*, *Gece Postası* gibi gazetelerde röportajları ve romanları yayımlandı.

Çalışmamızda incelediğimiz "Fosforlu Cevriye" adlı roman, hayata tutunmak için erkeksi bir kadın olan sokak kızı Cevriye'nin yaşamını anlatmaktadır. Bu roman, 1944-1945 yılında bölümler halinde yayınlanarak 1959 yılında ise senaryolaştırılıp beyazperdeye aktarıldı. Daha sonra roman, 1968 yılında May Yayıncılık tarafından yayımlandı. Yazarın "Fosforlu Cevriye" başta olmak üzere otuza yakın roman, hikâye, makale, eleştiri ve çevirileri mevcuttur. Eserleri yabancı dile kazandırılan ilk Türk yazarlardan biridir.

Amaç

Çalışmamızdaki amaç, Türk Gazeteci ve yazar Suat Derviş'e ait "Fosforlu Cevriye" adlı eserini Türkçeden Gürcüceye çeviren Türkolog Nodar Canaşa tarafından çevirisi esas alınarak 1967 yılında Gideon Toury'in çeviri kuramında ileri sürmüş olduğu çeviri normlarına ve çevirmenin çeviri süreci normlarına yönelik tetkiklerde bulunmak, kaynak ve erek metinden alınan rastgele seçilmiş örneklerle üslup ve biçimsel açıdan M. Baker'ın çeviri stratejilerine dayanılarak karşılaştırmalı çözümleme yapmak ve elde edilen veriler ışığında edinilen tespitleri değerlendirmektir.

Yöntem

Tarama modelinden yararlandığımız bu çalışmamızda kaynak metin ile farklı zamanda çevirisi yapılmış erek metinle karşılaştırılarak ele alınacaktır. Bu proseste kaynak metinden rastgele seçilen örnek metinler alınarak onları çeviri eşdeğerlikleri verilmiş ve çevirmenin uyguladığı çeviri stratejiler M. Baker'ın çeviri stratejilerine dayanılarak incelenmiştir. Bununla birlikte Gideon Toury'nin öne çıkardığı çeviri normları, çeviri öncesi ve çeviri süreci normları üzerinde tetkiklerde bulunulmuştur.

Çeviri stratejisi, "çevirmenin metni çevirmeden önce okuma sırasında ve çeviri yaptığı süreçte, çevirinin amaçlarına ve normlarına göre belirlediği bir dizi seçenekleri ve kararları ifade etmek için kullanılmaktadır (Suçin, 2013, s.201). Bu bağlamda ele alacağımız bu çalışmada, ilk baskısı 1992 yılında

yayımlanan Mona Baker'ın "Other Words: A Coursebook on Translation" adlı kitabında da çeviri eğitime yönelik yaklaşımların sistematik olarak ele alındığı bir çalışmada "Strategies used by professional translators" (2011: 23-47) başlığı altında sınıflandırdığı çeviri stratejilerine yer verilecektir. Bu çeviri stratejilerini ise şu şekilde sıralayabiliriz: a) Genelleştirme (Üst anlamlı çeviri), b) Özelleştirme (Alt anlamlı çeviri), c) Kültürel ikame (Telafi etme), d) Yabancılaştırma, e) Öykünme, f) Yerileştirme/Yerelleştirme, g) Kültürel ödünçleme, h) Açıklama, ı) Ekleme, i) Çıkarma, j) Çıkarım, k) Yer değiştirme, l) Uyarlama, m) Standartlaştırma, n) Değiştirme, o) İletişimsel, ö) Birebir (kelimesi kelimesine)

Çözümleme

Kaynak ve erek metin üzerine bir inceleme

Süreç öncesi normlar

"*Sabçota Sakartvelo*" yayınevinden çıkan erek metnin kapak sayfası incelendiğinde, kitabın mavi renkte olduğu ve bayan resmi yer aldığı görülmektedir. Kitabın ilk sayfasında ise karakalemle çizilmiş uzun saçlı bir bayan resmine yer verilmektedir. Diğer sayfaya geçtiğimizde yazarın adı, soyadı, romanın adı, çevirmenin adı, soyadı, basım yılı ve yayınevi ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Bir diğer sayfaya göz attığımızda ise Suat Derviş'in özgeçmişi ile ilgili bilgilere yer verildiği görülmektedir. Ayrıca erek metnin son sayfasında içerik kısmının dört kısımdan oluştuğuna dair liste de yer almaktadır. Kaynak metnin kapak sayfasına göz attığımızda ise yazarın adı, soyadı, kitabın adı ve sarı saçlı bir bayanın resmi ve yayınevine ait bilgilerin olduğu göze çarpmaktadır. Erek metnin ilk sayfasından farklı olarak yazarın özgeçmişine ait bilgilerin yer verilmediği karşımıza çıkmaktadır. Bir sonraki sayfada sadece yazarın adı, soyadı, romanın adı, basım yılı ve yayınevi ile ilgili bilgiler mevcuttur. Arka kapağı incelediğimizde ise kitabın içeriğinden bir kesitin yer aldığı ve sonrasında yazarın resminin de yer aldığı yazar hakkında kısa bir bilgi verilmektedir.

Çeviri süreci normları

Tablo 1. Kaynak ve Çeviri metinlerin sayfa ve bölüm tablosu

	KM	EM
Sayfa Sayısı	234	248
Bölüm Sayısı	4	4

234 sayfa olan kaynak metin 4 bölümden oluşmaktadır. I. kısım sayfa 7'den, II. kısım sayfa 38'den, III. kısım sayfa 73'den ve son olarak IV. kısım ise 212'den başlar.

248 sayfa olan erek metin 4 bölümden oluşmaktadır. I. kısım sayfa 5'den, II. kısım sayfa 40'dan, III. kısım sayfa 76'dan, IV. kısım ise sayfa 226'dan başlar.

Çeviri stratejileri bağlamında inceleme

Bu bölümde çeviriler gramatikal ve semantik açıdan incelenmiştir. 13 örnek üzerinde incelemelerde bulunulmuştur. Kaynak metin (KM) Suat Derviş'in 1944-1945 yıllarında yazmış olduğu "Fosforlu Cevriye" adlı romanı olup inceleyeceğimiz bu romanın aşağıdaki çevirisini ele alacağız:

EM: Fosforlu Cevriye (ფოსფორიანი ჯვერიე/Posporiani Cevrie), Türkçe Çev.: Nodar Canaşia, Sabçota Sakartvelo Yayınevi, Tiflis 1967, 248s.

Örnek 1:

KM: Soğuk iliklerine kadar işlemiştii. Karakola getirdiklerinden beri on beş dakika geçmişti. Karakolun içi odada yanan kok sobasından ve kalabalığın nefesinden çok ısınmıştı. (Derviş, 2004: 7)

EM: თხუთმეტი წუთი გავიდა, რაც ის საპოლიციო უბანში მოიყვანეს. ოთახში ძალიან თბილოდა, რადგან კოქსის ღუმელი ენთო და უამრავ ხალხსაც მოეყარა თავი.

მიუხედავად ამისა, ჯვერიეს მაინც კანკალებდა, **სიცვიე ძვალ-რბილში გასჯდომოდა.** (ჯანაშია, 1967: 5).

Yukarıda vermiş olduğumuz kaynak metin örneğinin ilk cümlesinde geçen “Soğuk iliklerine kadar işlemiştii” ifadesinin kaynak metnin ilk cümlesi olarak karşımıza çıkarken erek metinde ise bu ifade son cümle olarak “სიცვიე ძვალ-რბილში გასჯდომოდა” (sitsive dzval-rbilši gascdomoda) şeklinde çevrilerek birebir çeviri stratejisi benimsenerek karşımıza çıkmaktadır. Üç cümleyle ifade edilen kaynak metin, erek metinde de üç cümleyle ifade edilerek kaynak metne sadık kalındığını göstermektedir. Matriks normlar çerçevesinde değerlendirildiğinde ise yer değiştirme stratejisi dışında kaynak metne yapı ve biçimsel açıdan sadık kalındığı söylenebilir.

Örnek 2:

KM: Bu gece onu, kendi tabiriyle, "**aynasızlar**" saçlarının bu ıslaklığı yüzünden görmüşlerdi. (Derviş, 2004: 7)

EM: ფარანებმა, როგორც ჯვერიე ემახდა ხოლმე **პოლიციელებს**, ამ დამით თვალი იმიტომ შეასწრეს, რომთმები ჰქონდა წვიმით დაწინწკლული. (ჯანაშია, 1967: 5-6).

Kaynak metinde yer alan “aynasızlar” ifadesi erek metinde dipnot şeklinde kullanılarak açıklama ve açıklama stratejisine başvurulmuştur. “Aynasızlar” şeklinde ifade ettiği kişiler “პოლიციელები/politsiebi” (polisler)’dir. Erek metne yakınlığından dolayı kabul edilebilir çeviri olarak nitelendirilebiliriz.

Örnek 3:

KM: Şişmanı tanıdı... Vücudunun yapısından... **Top Melahat**... Muhakkak o... (Derviş, 2004: 8)

EM: მსუქანი ქალი იცნო...ტანის მოყვანილობაზე... ეს **თოფ-მელაჰათია**... ნამდვილად ის არის... (ჯანაშია, 1967: 6).

KM’de “Top Melahat” ifadesi EM’de “თოფ-მელაჰათი” (Top-Melahati/Top Melahat) şeklinde yer aldığı görülmektedir. Ancak çevirmenin “top-yuvarlak” anlamına gelen “თოფ-მრგვალი” (top-mrgvali/top-yuvarlak) ifadesini hedef metin okurunu göz önünde bulundurarak dipnot kullanma gereği duyduğu ve açıklama ve açıklama stratejisine başvurduğu görülür.

Örnek 4:

KM: Melahat İstanbul'u avucunun içi gibi bilirdi. Nerede saklanacak bir **kovuk**, nerede sokaktan sokağa yol veren bir geçit, nerede içinde rahat rahat gizlenebilecek bir süprüntü sandığı, nerede mutfağına arka kapıdan dalmacak bir **koltuk meyhanesi** var onun malumuydu. (Derviş, 2004: 8)

EM: მალაჰათი სტამბოლს ხელისგულივით იცნობს: სად **წიშია** თავშესაფარი, სად ქუჩიდან ქუჩაზე გასასვლელი, სად ნაგვის ყუთი, სადაც მშვიდად შეაფარებდა კაცი თავს, ან ფუნდუკი, რომლის სამზარეულოშიც უკანა კარიდან შეიძლება შესვლა. (ჯანაშია, 1967: 6).

EM'de kaynak metne sadık kalınmış, birebir çeviri stratejisi benimsenmiştir. "Kovuk" ifadesi erek metinde "წიშია" (Nişia), "koltuk meyhanesi" ifadesi ise "ფუნდუკი" (punduki) şeklinde aktarılarak bu ifadeler kültürel bağlam içerisinde değerlendirilmeye alınmış, çevirmen o dönemin dil ve üslup özelliklerini yansıtabilmeyi başaramıştır.

Örnek 5:

KM: Cevriye tamamıyla kapının içine büzülmüş üst üste konuş süprüntü tenekelerini siper almıştı. Dizlerini bükmüş, kendini üç kat yapmış ve küçülmüştü. Baldırları, kalçalarına kadar olan kısmını ve gövdesi adeta devşirilip katlanmış gibi duruyordu. Beyaz beyaz görünmesin diye yüzünü dizkapaklarına dayamış, kollarını dizine sarmış, ellerin de baldırlarıyla kalçalarının arasında saklamıştı. Yakalandığı zaman eğer "Top Melahat ele geçseydi, aynasızlar beni bulamazlardı" diye düşünmüştü... (Derviş, 2004: 8)

EM: ჯვერიე ჭიშკართან შეყუჟულიყო, სამად მოკეცილი ერთმანეთზე შეწყობილ ნაგვის ყუთებს ამოფარებოდა, თავი მუხლებში ჰქონდა ჩარგული, მკვლავები კი წვივებისთვის შემოეჭდო.

შემდეგ, როცა ჯვერიეს ხელი სტაცეს და წაიყვანეს, იჯდა და ფიქრობდა - "თოფ-მელაჰათი რომ ჩავარდნოდათ ხელში, ფარაონები მე ვეღარ მიპოვნიდნენო". (ჯანაშია, 1967: 6).

Dört cümle olan kaynak metin erek metinde iki cümleyle açıklanırken dilbilgisel düzgünlendirmeye başvurulduğu görülür. Çevirmenin EM'de yer alan "თოფ-მელაჰათი" (Top-Melahati) ifadesiyle birebir çeviri stratejisine başvurduğu görülmektedir. Erek dil okuyucusuna yönelik yapılan bu çevirinin erek metne yakın olmasından dolayı kabul edilebilir çeviri olarak nitelendirebiliriz.

Örnek 6:

KM: Bu herkesi şaşırtırdı. Onun için ona "**Kös Ayten**" derlerdi... (Derviş, 2004: 8)

EM: ეს ყველას უკვირდა. ამის გამო **ქოს - აითენს** ეძახდნენ... (ჯანაშია, 1967: 6).

KM'de "Kös Ayten" ifadesi EM'de "ქოს- აითენი" (Kos-Aiteni/Kös Ayten) şeklinde yer çevrilmiştir. EM'de "kös" ifadesini erek metnin okuyucusuna açıklama gereği duyan çevirmen "ქოს-როხროხა (Kös-rokhrokha) ifadesinde yer alan "როხროხა" (rokhrokha) ifadesini Gürcü dilinde "gürleyen, kükreyen" anlamına gelen ifadeyle açıklamıştır. "Kös" anlamının bu ifadeyle verilmesi yanlış bir yaklaşım değildir. Bu şekilde çevirmenin doğru bir şekilde açıklama yaptığını söyleyebiliriz. Böylece çevirinin erek metne yakınlığından dolayı kabul edilebilir çeviri olduğu dile getirilebilir. Erek metin matriks normlar

kapsamında değerlendirildiğinde ise açıklama ve açıklama stratejisi dışında kaynak metne yapı ve biçimsel açıdan sadık kalındığı söylenebilir.

Örnek 7:

KM: Onu bir tek **Allah bilirdi...** Fosforlu bunlardan hiçbir şey bilmezdi.

EM: ეს მხოლოდ ალაჰმა უწყობდა. ფოსფორიანმა კი ამის შესახებ არაფერი იცოდა. (ჯანაშია, 1967: 8).

EM'de çevirmen "Allah bilirdi" ifadesini "ალაჰმა უწყობდა" (Alahma utskoda) olarak çevirerek birebir çeviri stratejisine başvurmuştur. Şunu da belirtmek gerekirse, çevirmen "Allah" ifadesini yine aynı anlamı verebilecek "ღმერთი" (ğmertı) kelimesiyle ifade edilebilirdi. Ancak çevirmen tercihini bu yönde kullanmıştır. Kaynak metne sadık kalınarak yeterli çeviri olduğu söylenebilir.

Örnek 8:

KM: Benim **Komiser Abi**, diye yerinden çıkmıştı...(Derviş, 2004: 10)

EM: მე ვარ, აბი კომისარო, - უპასუხა ჯვერიემ და თავმესაფრიდან გამოვიდა. (ჯანაშია, 1967: 9).

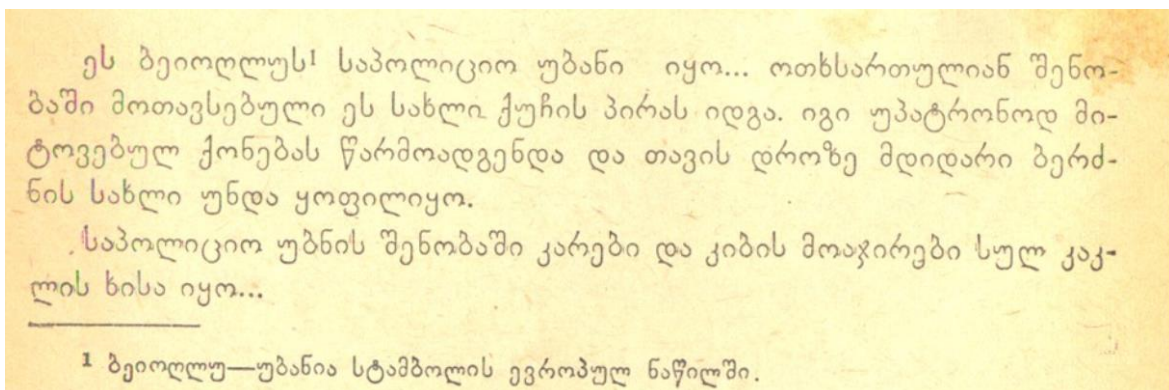
KM'de yer alan diyaloglar arasında geçen "Komiser abi" ifadesi EM'de "აბი კომისარო" (Abi Komisarokomiser Abi) şeklinde yer aldığı görülmektedir. EM'de "abi" ifadesini erek metnin okuyucusuna açıklama gereği duyan çevirmen "აბი- შემოკლებული ალაბეი - უფროსი ძმა" (abi kelimesi ağabeyi ifadesinin kısaltılmış şeklidir. Yani Gürcü dilinde "უფროსი ძმა" (uproshi dzma/abi şeklinde ifade edilmektedir) şeklinde bir açıklama yapmıştır. Böylece çevirinin erek metne yakınlığından dolayı kabul edilebilir çeviri olduğu söylenebilir.

Örnek 9:

KM: Karakol bir **Beyoğlu** karakoluydu... Ve sokak içinde dört kartlı bir binaydı.

Emvali metrukeden kalmış ve vaktiyle hali ve vakti yerinde bir Rum ailesine ait bir bina olmalıydı. (Derviş, 2004: 11)

EM:

(ჯანაშია, 1967: 10).

Yukarıda verdiğimiz bu örnekte ise KM'de yer alan "Beyoğlu" ifadesi EM'de "ბეიოღლუ" (Beioğlu/Beyoğlu) şeklinde birebir çeviri stratejisi kullanılarak aktarılmıştır. Ayrıca çevirmenin bu ifadeyi dipnot şeklinde vererek açıklama ve açıklama stratejisinde de yararlandığı görülür.

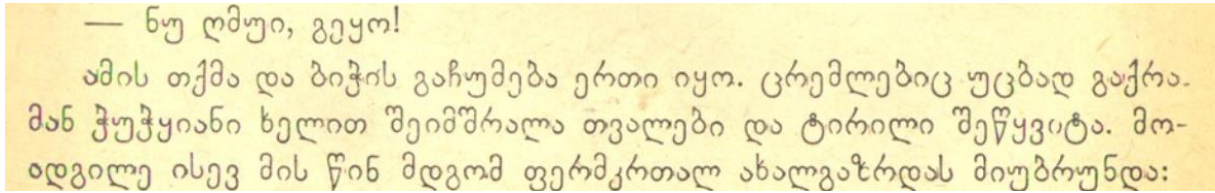
Örnek 10 :

KM:

– Uluma yeter! diye çıkıştı ve hıçkırıklar birdenbire bıçakla kesilmiş gibi durdu. Gözyaşları da duruverdi. Çocuk kirli ellerinin üstü ve kollarıyla gözlerini kuruladı. Artık ağlamıyordu.

(Derviş, 2004: 13)

EM:

— ნუ ღმუი, გეყო!
ამის თქმა და ბიჭის გაჩუმება ერთი იყო. ცრემლებიც უცხად გაქრა. მან ჭუჭყიანი ხელით შეიმშრალა თვალები და ტირილი შეწყვიტა. მოიდგილე ისევ მის წინ მდგომ ფერმკრთალ ახალგაზრდას მიუბრუნდა:

(ჯანაშია, 1967: 12).

EM'de çevirmenin "hıçkırıklar birdenbire bıçakla kesilmiş gibi durdu" ifadesini çevirmeyerek çıkarma stratejisine başvurduğu görülür. Erek metne uygunluğundan dolayı kabul edilebilir çeviri olarak nitelendirebiliriz.

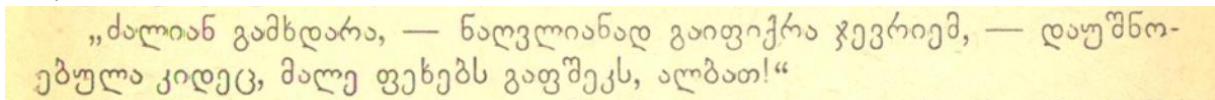
Örnek 11 :

KM:

**"Pek zayıflamış... Adamakıllı kötülemiş, galiba nalları dikecek!"
diye hüüzünle düşündü...**

(Derviş, 2004: 14)

EM:

„ძალიან გამხდარა, — ნალვლიანად გაიფიქრა ჯევერიემ, — დაუშნობულა კიდევ, მალე ფეხებს გაფშეკს, ალბათ!“

(ჯანაშია, 1967: 13).

EM'de çevirmenin "Adamakıllı kötülemiş, galiba nalları dikecek!" ifadesini "დაუშნობულა კიდევ, მალე ფეხებს გაფშეკს, ალბათ!" (dauşnoebula kidets, male pekhebs gapşeks albat /çirkinleşecek(kötüleşecek) de, belli ki hemen ölecek) şeklinde çevirerek birebir çeviri stratejisine başvurduğu görülür. Ancak "ფეხებს გაფშეკს" (pekhebs gapşeks/ ölecek) ifadesiyle de erek metnin dil ve kültürüne yönelik çeviri anlayışını benimsemiştir.

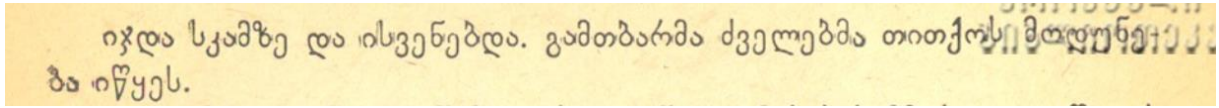
Örnek: 12

KM:

Sıranın üstünde oturuyor ve rahat ediyordu. Biraz da katılmış kemikleri yavaş yavaş gevşiyor gibiydi.

(Derviş, 2004: 16)

EM:

(ჯანაშია, 1967: 16).

KM'de verilen ifadeler EM'de kaynak metne sadık kalarak aktarılmıştır. Bu kapsamda birebir çeviri stratejisini de uyguladığını söyleyebiliriz. KM metinde geçen "Biraz da katılmış kemikleri yavaş yavaş gevşiyor gibiydi" ifadesi EM'de "გამთბარმა ძველებმა თითქოს მოდუნება იწყეს" (gamtbarma dzvelebma titkos moduneba itskebs/katılmış kemikleri gevşemeye başlamış gibiydi) şeklinde çevrilerek bunu kanıtlar niteliğindedir.

Örnek: 13

KM:

Kız kolunda damga var !

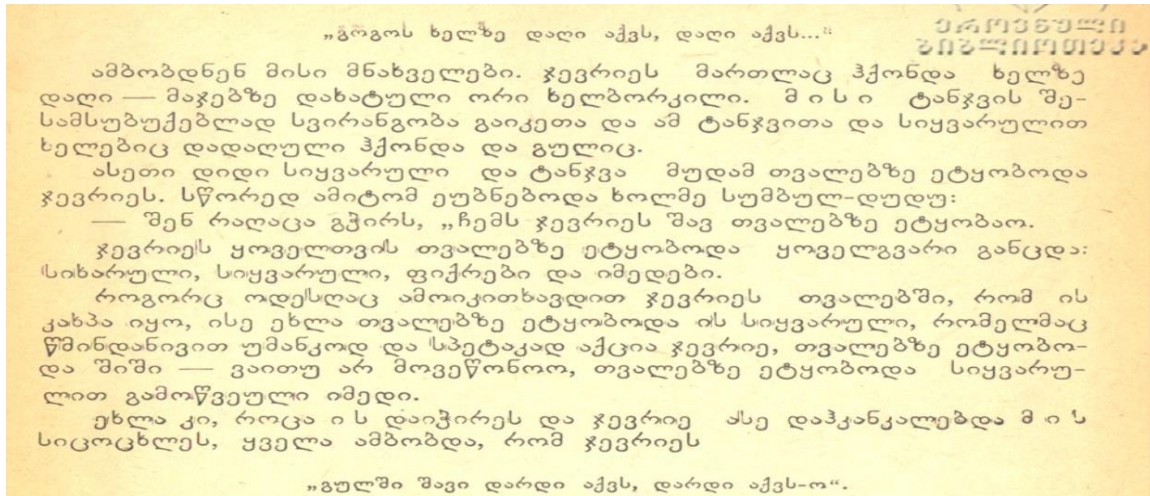
diyorlardı... Evet Cevriye'nin kolunda damga vardı... Dövmeden yapılmış kelepçe resimleriydi bu damgalar... Onun kelepçelerini, onu mahpusluğunu paylaşmak için yaptırmıştı bu dövme kollarına.

Cevriye'nin kolları damgalıydı ve gözleri çektiklerini gizleyemez olmuştu. Onun için de Sümbül Dudu ona her zaman:

– Sende bir hal var Cevriye, diyordu.

**Gözlerinden bellidir Cevriye
Sende karasevda var...**

(Derviş, 2004: 231)

EM:

(ჯანაშია, 1967: 244).

KM'de yer alan “Kız kolunda dövme var” ifadesi EM'de “გოგოს ხელზე დალი აქვს, დალი აქვს...” (gogos khelze daği akvs/ kız elinde dövme var, dövme var...) şeklinde çevrilerek ekleme stratejisine başvurulduğu görülür. Çünkü “დალი აქვს” (daği akvs /dövme var) ifadesi iki kez kullanılarak vurgu yapıldığı görülür. Bu ifade kaynak metinde tekil şahısla ifade edilirken, erek metinde üçüncü tekil şahısla aktarılmıştır. Böylece ifade semantik açıdan doğru bir biçimde ifade edilmiştir. Ancak biçimsel olarak metne uyum sağlamamıştır. Ayrıca çevirmenin, metnin devamından yola çıkarak kaynak metinden bağımsız bir çeviri anlayışı benimsediği de söylenebilir. KM'nin son cümlesinde yer alan “Gözlerinden bellidir Cevriye, Sen de karasevda var...” şeklindeki ifade EM'de “გულში შავი დარდი აქვს, დარდი აქვს-ო” (gulşi şavi dardi akvs, dardi akvs-o / kalbinde kara dert (sevda) var, kara dert (sevda)) şeklinde aktarılacak hem çıkarma stratejisine hem de ekleme stratejisine başvurulduğu görülmektedir. Böylece ele aldığımız bu metni erek metne uygunluğundan dolayı kabul edilebilir çeviri olarak değerlendirebiliriz.

Sonuç

1944-1945 yılında Suat Derviş tarafından kaleme alınan hayata tutunmak için erkeksi bir kadın olan sokak kızı Cevriye'nin yaşamını ele alan “Fosforlu Cevriye” adlı romanın “ფოსფორიანი ჯვერიე” (Posporiani Cevrie) isminde Gürcüce çevirisi erek odaklı çeviri kuramı ve kuramcısı Gideon Toury'in öne sürmüş olduğu normlar ve M. Baker'in çeviri stratejisi ışığında incelenmiş olup kaynak metin ve erek metnin karşılıklı çözümlemesi yoluyla tahlil edilmiştir. Bu tahlilde çevirmenin çeviri sırasında başvurduğu çeviri stratejileri gramatikal ve semantik açıdan irdelenmeye çalışılmıştır.

Ele aldığımız romanın Gürcüce çevirisi üzerine yapmış olduğumuz araştırmada çeviri öncesi normlar kapsamında yazar hakkında kısa bilgi içeren bir önsöz yer almaktadır. Ayrıca kitabın arka kapağında yazar ve kitaba ait açıklama yazısının yer almadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ele aldığımız romanın Gürcüce çevirisi üzerine yapmış olduğumuz araştırmada çeviri süreç, normları ve karşılaştırmalı çözümleme tekniği ile elde edilen bulguları ise şu şekilde açıklayabiliriz: Sayfa ve bölüm yapısı bakımından erek metnin kaynak metne yakın olduğu söylenebilir. KM ve EM dil

bakımından ele alındığında ise zaman zaman kaynak metne yakın çeviri olduğu, birebir çeviri anlayışının hakim olduğu, yazıldığı dönemin ve kültürel bağlamında çeviri tercihlerinde bulunduğu gözlemlenmiştir.

Araştırma sonucunda EM'nin kaynak metinden zaman zaman uzaklaştığı, KM'nin erek dil ve kültürüne uygun bir çeviri anlayışı benimsediği, EM'nin hedef dil ve kültürüne sadık bir çeviri anlayışı sürdürdüğünü görmekteyiz. Ele aldığımız bu çalışma Türk-Gürcü çeviribilimi alanında çalışma yapacak araştırmacılara yarar sağlayarak Gürcü diline çevrilmiş eserlerin yeniden gözden geçirilerek çağdaş Gürcü diliyle bir araya gelebileceği, eserin ve yazarın değerinin görülmesi sağlanmıştır.

Kaynakça

- Baker, M. (2011). *In other words: A course book on translation*. London: Routledge.
- Derviş, S. (1967). *გობგორაძის ჯგეროე [Fosforlu Cevriye]*. (Çev. N. Canaşa). Tiflis: Sabçota Sakartvelo. (Orijinal tarihi 1944).
- Derviş, S. (2000). *Fosforlu Cevriye*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Gaçeçiladze G. (1966). *Edebi çeviri teorisine giriş [მხატვრული თარგმანის თეორიის შესავალი]*. Tiflis: Ganetleba.
- Genç, A. & Yalçın, P. (2012). Jean Cocteau'nun "Dehşet Çocuklar" isimli eserinin erek odaklı çeviri kuramı ışığında çeviri stratejileri ve işlemleri açısından incelenmesi. *International Journal of Language Academy (IJLA)*, 9(3), 295-309.
- Hermans, H.J.M. (1996). Voicing the self: From information processing to dialogical interchange. *Psychological Bulletin*, 119, 31-50.
- Kıran (Eziler), A. (1992). Les Problèmes sémantiques de la traduction. *Frankofoni Ortak* kitap no:4, 203-214.
- Kurultay, T. (1995) "Çevirmen, Çevireceği Metni Nasıl Okursa Okumuş Olur? Ya Da Çeviri Sürecinde Bir Ön Aşama Olarak Çeviri Amaçlı Metin Çözümlemesi Var Mıdır?", Çeviribilim I, haz. Işın Bengi Öner, Tömer.
- Suçin, M. H. (2013). *Öteki dilde var olmak. Arapça çeviride eşdeğerlik*. İstanbul: Say Yayınları.
- Toury, G. (1995). *Descriptive translation studies and beyond*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.
- Toury, G. (2012). *Descriptive Translation Studies - and beyond, (2. revize edilmiş b.)*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins B.V.
- Toury, G. (2012). *Çeviri Normlarının Doğası, Çeviri Seçkisi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Vardar, B. (1982). *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Yalçın, P. (2015). *Çeviri stratejileri kuram ve uygulama*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Yıldırım, C. (2015). *Emîn Maalouf'un romanlarının Türkçe çevirileri: Çoğuldizge kuramı çerçevesinde karşılaştırmalı bir çözümleme*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara Üniversitesi.

İnternet Kaynakları:

<https://www.biyografi.info/kisi/suat-dervis>

<http://ena.ge/explanatory-online>

<https://www.nplg.gov.ge/geo/home>

<http://ena.ge/explanatory-online>

53. Çeviribilim kuram ve uygulamaları ışığında uzmanlık alanı çevirileri için ders planlamak: Gümrük ve lojistik metinleri çevirisi örneği

Dolunay KUMLU¹

APA: Kumlu, D. (2023). Çeviribilim kuram ve uygulamaları ışığında uzmanlık alanı çevirileri için ders planlamak: Gümrük ve lojistik metinleri çevirisi örneği. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 668-679. DOI: 10.29000/rumelide.1330572.

Öz

Akademik çeviri eğitimi veren kurumlarda verilen lisans programlarının müfredatlarında yer alan özel alan ya da uzmanlık alanı metinleri kapsamında yer alan çeviri konularından biri de gümrük ve lojistik konusudur. Mezuniyet sonrası çevirmenlik mesleğini yerine getirmek üzere yetiştirilen çevirmen adaylarının öğretim programları ve derslerinin içerikleri oluşturulurken özellikle çeviri piyasalarında çok karşılaşılabilecekleri özel alan metinleri ile ilgili konular ön plana alınmaktadır. Tıpkı tıp, hukuk, mühendislik, vb. özel alanlar gibi gümrük ve lojistik çevirileri konusu da iş ortamında sıklıkla karşılaşılabilecekleri bir özel alan konusudur. Bu nedenle, bu konunun çeviri alanındaki öğretim programlarının ders içeriklerinde yer alması önemlidir. Bu konunun yer alacağı dersin içeriğini oluştururken, konu kapsamına giren terminoloji bilgisi, konu içerikli metin çevirileri, ilgili mevzuattan örnek alıntılar ve belge örneklerinin çevirisi gibi bazı önemli ve hatta olmazsa olmaz denilebilecek hususlar bulunmaktadır. Bunların öğretim programındaki dersin içeriğine nasıl ve ne şekilde dâhil edilmesi gerektiği iyi planlanmalıdır. Bu çalışmada, böyle bir dersin içeriğinin planlanması için kuramsal bir çerçeve çizilecek ve bu temelde uygulamaya dönük hangi içerik unsurlarının bulunması gerektiğinin altı çizilerek örneklerle somutlaştırılacaktır. Çeviribilim literatüründe farklı uzmanlık alanlarına ait metinlerin çevirisi ile ilgili çalışmalar ve araştırmalar mevcuttur. Fakat gümrük ve lojistik metinlerinin çevirisi ile ilgili sınırlı sayıda çalışma bulunduğundan, bu çalışmanın literatüre katkı sağlaması hedeflenmiştir.

Anahtar kelimeler: Gümrük çevirileri, lojistik çevirileri, özel alan metinleri, uzmanlık alanı metinleri, çeviri eğitimi

Syllabus designing for specialized translations in the light of theories and practices of translation studies: A sample syllabus for the translation of texts on customs and logistics

Abstract

The field of customs and logistics are often included in the curricula of undergraduate programs offered in academic institutions for translator training within the scope of specialized translation. When the content of the curricula and the courses of translator candidates, who are trained to perform the profession of translation after graduation, are formed, the topics related to the special field texts that they may encounter in the translation markets are prioritized. Customs and logistics is a field of specialized translation that they may encounter frequently in the working environment just like the fields such as medicine, law, engineering, etc. Therefore, it is important to include this field in the course content of undergraduate programs related to translation. There are some

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, İngilizce Mütercim Ve Tercümanlık ABD (Edirne, Türkiye), dolunaykumlu@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9089-5175 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 04.05.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330572]

important and even indispensable issues such as knowledge of terminology, translation of texts on the special field, sample excerpts from the relevant legislation and translation of sample documents while preparing the content of the course in which this subject field will be included. How and in what way these should be included in the content of the course in the curriculum should be well planned. This study will draw a theoretical framework for planning the content of such a course, and thus, the practical content elements that should be included will be emphasized and concretized with examples. In the translation literature, there are studies and research on the translation of texts belonging to different fields of specialization. However, this study aims to contribute to the existing literature since there are a limited number of studies on the translation of customs and logistics texts.

Keywords: Customs translations, logistics translations, specialized texts, specialization texts, translation education

Giriş

Çeviri eğitimi, çeviribilimin uygulamalı alanı kapsamında yer alır. Kuramsız uygulamanın pusulasız bir gemiye benzetildiği düşünülürse, çeviribilimde kuramsal alanda ortaya atılan görüşlerin ışığında uygulamalı alanlarda ilerlemek doğru yolu bulmak için ideal olmaktadır. Çeviri eğitimi Türkiye’de akademik eğitim kurumları olan üniversitelerde verilmektedir. Önlisans, lisans ve lisansüstü eğitim programları içinde yer alabilmektedir. Bu çalışma kapsamında, akademik çeviri eğitimi verilen kurumlarda sıklıkla lisans programlarının müfredatlarında yer alan uzmanlık alanlarına ait çeviriler konusunda öğretim verebilme amacıyla kuramsal ve uygulamalı ders içerikleriyle oluşturulan ve özelde “gümrük ve lojistik” konulu metinlerin çevirisini içeren derslerin planları incelenmiştir.

T.C. Mesleki Yeterlilik Kurumu tarafından “belli bir uzmanlık alanında özel konu bilgisi gerektiren yazılı metinlerin çevirisi” olarak tanımlanan çeviri türü “özel alan çevirisi” olarak adlandırılmaktadır. En genel kapsamıyla «özel alan konularından birini içeren bir metnin çevirisi» diye tanımlanabilen bu tür çeviriler aslında «içeriğinde ve biçiminde belirli bir uzmanlık alanının özelliklerini barındıran, hedef kitlesi kim(ler) olursa olsun terminolojik içeriğiyle özel alan metni olma özelliği taşır» (Fiola, 2013). Gümrük ve lojistik konulu çeviriler de özel alan çevirileri kapsamında yer alan alanlardan biridir. Öncelikle, özel alan çevirileri çerçevesinde bu konuyu ele alan görüşleri incelemek yerinde olacaktır.

1. Kuramsal çerçeve

Akademik çeviri eğitiminde kuramsal bir zemin oluşturabilmek için çeviribilim kapsamındaki diğer araştırma alanlarından ve çeviribilimle disiplinler arası bir ilişki içinde olan diğer bilim dallarından faydalanmak gerekir. Çeviri eğitiminin başlıca amaçları arasında çevirmen adaylarında çeviri edinci kazandırmak bulunmaktadır. Konu daha geniş bir bakış açısıyla ele alındığında, çeviri edincinin yanı sıra çeviri eğitiminde gereklilik arz eden çeşitli bilgi, beceri ve donanımlar da kazanımlarda yer alacak unsurlardır. Akalın (2018, s.139) «bir meslek eğitimi olarak değil akademik bir eğitim olarak ele alınması gereken çeviri eğitiminde, kurumsal çeviri eğitimi alanlardan beklenenler ve değişen çevirmen profili göz önünde bulundurulduğunda “çevirinin nasıl yapılacağını öğretme”nin ötesinde çevirmen adaylarının dil ve metin edinci, kültür edinci, kuram bilgisi ve edim (iletişim) edinci ile donanmasına olanak tanınması» gerektiğinden bahseder. Bu bağlamda, çeviri edincinin söz edilen edincî türleriyle desteklenmesi oldukça önemlidir.

Çeviri edincine ilişkin çevirmenlerin ve diğer meslek gruplarının bilgi düzeylerini karşılaştırsak Pym'in (2003) dilbilgisi, retorik, terminoloji, genel kültür, sağduyu ve ticari stratejiler gibi bir sınıflandırma önerisi mevcuttur. Belirli bir uzmanlık alanına ait özel konulu metinlerin çevirisi için çevirmenin dilbilgisine ilişkin bilgi ve donanım düzeyi, bu tür bir metin sınıfına girmeyen metinlerin çevirisi için gerekli bilgi ve donanım düzeyinden çok daha yüksek olmalıdır. Buna neden olarak ileri sürülebilecek başlıca gerekçe özel alan metinlerinin her birinin kendine ait terimleri ve terminolojisidir. Kocourek'e göre (1972, s.190) özel alan metinlerinin terminolojisini anlamak zordur. Terimlerin anlamı bilinse bile çevirmene zorluk çıkarabilecek, eşseslilik, eş anlamlılık, çok anlamlılık gibi konular alan terminolojilerini daha karmaşık hâle getirebilir. Örnek vermek gerekirse, "interest" sözcüğü sözlük anlamıyla "ilgi" anlamına gelirken, diploması terimi olarak geçen "national interests" tamlamasında "ulusal çıkarlar" olarak anlam değiştirir. Oysa, bir ekonomi terimi olarak geçen "interest rates" tamlamasında "faiz oranları" anlamını kazanır.

Terimlerin ve terminolojinin doğru işleyişinin özel alan bilgisinin varlığını temsil ettiğini belirten Cabré (1999) çevirmenler için özel alan konulu metinlerin çevirisinde en uygun eşdeğerliği bulmak için üç tür kaynaktan bahseder: (1) Tek dilli metinsel belge kaynakları: İlgili özel alan konusunda metinler, tercihen dijital ortamda ve genellikle internet üzerinde olanlar; (2) Terminolojik belge kaynakları: Çift dilli ve tek dilli sözlükler, terminoloji ve bilgi için kullanılabilir veri tabanları; (3) Çift dilli veya tek dilli metinsel kaynaklar: Koşut ve tek dilli karşılaştırılabilir bütünce (Aktaran, Kumlu, 2018, s.21). Çevirmen adaylarının özel alan çevirisi sürecinde bu kaynaklardan istifade edebileceği ve bu şekilde terminolojinin doğru kullanımı ile ilgili kararlarını doğru yönlendirebilecek bir donanım oluşturdukları söylenebilir.

1.1. Özel alan çevirisi eğitimi ve müfredat oluşturma

Akademik çeviri eğitiminde müfredatta bulunması gerekenleri Gouadec (2007) şöyle özetler: Kaynak dil, erek dil, özel alana ait konular, çevrilecek materyalin kavranması ve çözümlenmesi, bilgiyi bulup ortaya çıkarma, yeniden düzeltme ve bilginin yönetilebilmesi için gerekli yazma/geliştirme becerileri, çeviri/çevirmenler için terminoloji ve deyişbilim, çeviri becerileri ve bilgi teknolojileri becerileri ve diğer alanlara özgü konular (yerelleştirme, oyun çevirileri, multimedya vs.). Müfredatın oluşturulması bu açıdan çok etkenli bir etkinliktir. Bu görüşe koşut olarak, Bengi-Öner (2001) çeviri eğitiminde bir eğitim programı hazırlanırken kurum içi ve kurum dışı koşulların belirlenmesinin altını çizer. Bu durumda, müfredatı hazırlayanların olanakları ve yetki alanı dâhilinde olan ve olmayan unsurlar da farklı etkenler hâline gelmektedir.

Özel alan metinlerinin çevirisi için akademik çeviri eğitimi çerçevesinde çevirmen adaylarına kazandırılacak beceriler ve nitelikler müfredatın hazırlanmasında oldukça detaylı bir şekilde düşünülmelidir. Nitekim müfredatlarda yer alan dersler çerçevesinde öğrencilerin her uzmanlık alanı için kazanımları farklı olacaktır. Özel alan çevirisi eğitim süreçleri açısından değerlendirilirse, bu kazanımların temeline bazı önemli unsurlar bulunur. Maier ve Massardier-Kenney (1993) pedagojik yaklaşımla özel alan çevirisi uygulamalarında önemli dört unsurdan bahseder: (1) Araştırma Becerileri, (2) Teknik Yazma Becerileri, (3) İşbirliği, (4) Kuram Bilgisi. Uzmanlık konu alanı araştırması sürecinde çevirmen adaylarının izleyecekleri yolu daha iyi belirleyebilmeleri için ihtiyaç duyacakları becerilerin başında araştırma becerileri gelir. Çeviri amaçlı metin çözümlemesi bağlamında çeviriye başlamadan önce ilgili uzmanlık alanı ile ilgili araştırmalar planlanacak eğitim süreçlerine de dâhil edilmelidir. Teknik yazarlık becerisi özel alan metinlerinde önemli bir konumdadır. Yoğun terminoloji içeren ve kendine özgü biçim özellikleri barındıran uzmanlık alanı metinlerinin çevirisinde erek dilde oluşacak metin için teknik yazarlık bilgisi ve becerileri elzemdir. Maier ve Massardier-Kenney (a.g.e.) çevirmen

adaylarının çevirecekleri metnin konu alanında uzman kişilere gerektiğinde danışmaları konusunda akademisyenlerce yönlendirilmelerinin doğru olacağını vurgulamış ve doğru kişiye sorulan doğru bir sorunun yerini hiç bir sözlüğün alamayacağını belirtmişlerdir.

Akbulut (1997, s.91) müfredatların uzmanlık alanlarına özgü becerilerin ve edincin sağlanması için özgül olarak belirlenmesinin altını çizmiştir. Bu düşüncesini Höniğ'in (1995, s.169) görüşüyle destekleyerek gereksiz biçimde hafife alınıp yalınlaştırılmış olan çeviri uzmanlığı için gerekli becerilerin karmaşıklığının göz önüne alınması gerektiğini ve bu olgunun bilimsel yöntemlerle incelenmesinin önem taşıdığını vurgulayarak bu zeminde bir yöntembilim oluşturulması gerektiğinin altını çizer (Aktaran, Akbulut, 1997, a.g.e.)

2. Çalışmanın amacı

Bu çalışmanın amacı, belirli bir uzmanlık alanına ait olan yani özel alan çevirisi kapsamına giren bir dersin içeriğinin planlanması açısından kuramsal bir çerçeve çizmek ve uygulamaya dönük hangi ders içeriği unsurlarının bulunması gerektiğinin altını çizerek bu konuyu örneklerle somutlaştırmaktır. Ayrıca çeviribilim literatüründe farklı uzmanlık alanlarına ait metinlerin çevirisi ile ilgili çalışmalar ve araştırmalar mevcuttur. Fakat gümrük ve lojistik metinlerinin çevirisi ile ilgili sınırlı sayıda çalışma bulunduğundan, bu çalışmanın literatüre katkı sağlaması hedeflenmiştir.

3. Çalışmanın yöntemi

Bu çalışma çeviribilimin uygulamalı alanlarından biri olan çeviri eğitimi araştırmaları kapsamında yer almaktadır. Çalışmada yöntem olarak «açıklayıcı/tanımlayıcı durum çalışması» esas alınarak betimleyici bir yaklaşım izlenmiştir. Çalışmada öncelikle kuramsal belirlenimler yapılmış, ardından bu zeminde örnek oluşturacak bir uzmanlık alanından seçilen konu alanı ve konu alanı kapsamına giren dersin planlanması süreci betimlenmiş ve örneklerle saydamlaştırılmıştır.

4. Çalışmanın kapsamı

Çeviri eğitiminin akademik kurumlarda verilmeye başlanmasıyla bu eğitim süreçlerinin iyi planlanmasının önemi görünür hâle gelmiştir. Çeviri eğitiminde mevcut kuramsal ve uygulamalı derslerin içeriklerinin oluşturulması için farklı yaklaşımlar izlenir. Bu çalışmada özel alan çevirileri kapsamına giren belirli uzmanlık alanlarına ait konulardan «**gümrük ve lojistik**» çevirilerini içeren derslerin nasıl planlanacağı bu konu odağında ele alınmıştır.

5. Bir uzmanlık alanı ile ilgili müfredat oluşturma: gümrük ve lojistik çevirisi

Özel alan çevirilerinde ders müfredatı planlarken öncelikle öğrencilere kazandırılması gereken nitelikler ön plana alınmalıdır. Bu bağlamda Türkiye'deki akademik çeviri eğitimi veren kurumlara özel alan çevirileri kapsamındaki dersler bazında bakmak yerinde olacaktır.

Türkiye'deki üniversitelerde mevcut çeviri eğitimi temelli bölümler incelenirse, özel alan çevirisi kapsamında yer alan derslerin önlisans, lisans ve yüksek lisans düzeylerinde yer aldığı görülür. Derslerin iki yaklaşımla müfredata eklendiği görülür:

1. “Özel Alan Çevirisi/Çevirileri” adıyla birden çok özel uzmanlık alanını kapsayan dersler.
2. “Uzmanlık alanının adının verildiği” dersler (Hukuk Çevirisi, Tıp Çevirisi, Ekonomi Çevirisi vb.).

Bu çalışmada incelenen ve Mütercim ve Tercümanlık Bölümü müfredat programında yer alan *gümrük ve lojistik çevirileri* konulu ders “Özel Alan Çevirisi I” dersidir. Bu ders iki dönemlik olup güz dönemindeki ilk yarısı araştırmaya dâhil edilmiştir. Bu dersin 3 farklı uzmanlık alanını kapsayan içeriğin son 4 haftası (Haftalık ders saati 4’tür.) bu özel alana ait içeriğe yönelik planlanmaktadır.

Çalışmanın uygulamalı bölümüne geçmeden çalışmaya değin kuramsal belirlenimlerden bahsetmek yerinde olacaktır. Yazıcı (2011, s.118) özel alan çevirisinin çeviribilim açısından çeviriyi profesyonel amacı olan bir eylem olarak ele alan Skopos kuramı temelinde ele alınabileceğini belirtmiştir. İşlevsel çeviri kuramlarının özel alan çevirisinde Vermeer’in (2008) Skopos kuramı ile çeviri uygulamalarında amaç farkındalığı ve Vermeer ve Reiss’in temellerini kurduğu metinlerde dilsel işlev sınıflaması ve farkındalığı ile çeviri yapmanın önemi gümrük ve lojistik metinlerinin işlendiği derslerin planlanmasında teknik bir alt yapı gibi işlediği söylenebilir. Kelly (2005) ise çeviri ile ilgili derslerin müfredatının oluşturulmasında öğrenciler açısından göz önüne alınması gereken başlıca etkenleri önceden edinilmiş bilgiler, kişisel özellikler, öğrenme stilleri, beklentiler, motivasyon, homojenlik derecesi diye sınıflandırır. Bu etkenleri öğretmenler açısından da benzer biçimde sınıflandırır: Önceden edinilmiş bilgiler ve deneyimler, öğretme stilleri, beklentiler ve motivasyon ile birlikte koordinasyonun, takım çalışmasının ve karmaşık mesleki uygulamalardır. Kelly’nin (2005, a.g.e.) görüşleri özetlenecek olursa, özel alan çevirilerinde pedagojik başarıyı dengede tutan öğrenci-öğretmen (öğretim elemanı) bakış açılarının birlikte değerlendirilmesidir.

Diğer özel alanlarda olduğu gibi gümrük ve lojistik çevirileri konulu derslerde de öğrenme eyleminin sorumluluğunu öğrencinin kendisinin alacağı öğrenme stillerinin tercih edilmesi ve öğrenci merkezli bir yaklaşımın izlenmesi, modern çağın gerekliliklerinden biridir; ayrıca teknolojideki hızlı değişikliklerin ve yeniliklerin bize sunduğu bir zorunlu dönüşüm gibi düşünülmelidir. Akademik çeviri eğitimindeki dönüşümde bilhassa özel alan çevirilerinin, bu çalışmanın odağındaki alanlar olan gümrük ve lojistik çevirileri gibi piyasada çok çeviri talebi bulunan alanların çeviri eğitimi süreçlerinin verimliliğinin sektörle işbirliği ile çok daha arttığı söylenebilir. Bu nedenle bu alanlarda eğitim vereceklerin ders planlama noktasında sektörde iş deneyimi olanlardan fikir alması oldukça önemlidir.

Örnek alınan programdaki 4 haftalık Gümrük ve Lojistik çevirileri konusu için ders planı yapılırken, söz konusu kuramın öğrencileri uzman konumuna yükseltmesine rağmen profesyonel yaşamlarındaki konumlarını tespit edebilecek yeterli görgül araştırma bulunmadığından, çeviri piyasasına dönük uygulamalardan örnekler ve uzmanlardan görüş alınmıştır. Trimex Gümrük Müşavirliği ve Lojistik Sanayi Ticaret Ltd. Şti. Ortağı ve Tekirdağ Cumhuriyet Başsavcılığı Bilirkişi Tercümanı Vildan Yılmaz ile yapılan görüşmelerle çalışmanın özellikle uygulama kısmının planlanması gerçekleştirilmiştir.

5.1. Terminoloji çalışması (1. Hafta)

Belirli uzmanlık alanına ait her özel alan metni gibi gümrük ve lojistik alanı da terminoloji yüklü çeviri uygulamalarını içerdiğinden dersin ilk olmazsa olmazı «terim bilgisi» ve «terminoloji çalışmaları» olmuştur. Buna yönelik kaynaklar geçtiğimiz yıllarda ilgili Bakanlık sayfasında mevcutken şimdi özel gümrük şirketlerinin sayfasında bulunabilmektedir. Bu alandaki terminoloji sözlükleri çeşitli web sayfalarından “İngilizce – Türkçe – Türkçe Açıklama” (Bazen Fransızcası da mevcut) formatında

erişilebilmektedir. Dersin ilk haftasında temel kaynak olarak kullanılabilir 7 sayfalık terminoloji sözlüğü aşağıda Şekil-1’de verilmiştir:

GÜMRÜK TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ

TÜRKÇE	FRANSIZCA	İNGİLİZCE
Aktarma beyanı	Déclaration pour transbordement	Declaration for transhipment
Aktarmak	Transborder	To tranship
Ambalaj listesi	Liste d’emballage	Packing list
Ambar	Magasin	Warehouse
Antrepo	Entrepôt	Bonded warehouse
Antrepo makbuzu	Quittance d’entrepôt	Warehouse receipt
Asıl manifesto	Manifeste originale	Original ship’s commercial, original manifest
ATA karnesi	Carnet ATA	ATA carnet

Şekil-1: Gümrük Terimleri Sözlüğü

Öğrencilerin teminoloji üzerinde çalışırken araştırma ödevi yapmaları istendiğinde içerik ve görsel öğelerle ilgili bulduklarını derste paylaşmaktadırlar. Aşağıda Şekil-2’de buna örnek olarak bir öğrencinin hazırladığı ödevden bir kesit sunulmuştur:

CUSTOMS TERMINOLOGY

Aktarma beyanı:
Declaration for transhipment

Aktarmak:
To tranship

Antrepo makbuzu:
Warehouse receipt

Asıl manifesto:
Original ship’s commercial, original manifest

Şekil-2: Gümrük Terimleri Sözlüğü (Öğrenci Çalışma Ödevi-Mertcan Okul)

Terim ve terminoloji konusuyla ilgili çevrim içi sözlüklerden, arama motorlarından ve yapay zekâ unsurlarından faydalanmaları tavsiye edilebilir. Bu hafta içinde çalışılan terminolojiyi içeren özel konulu metinler bir sonraki hafta için öğrenciye verilir ve ilgili terminolojiyi sözlüklerden araştırıp metnin çevirisini yapmaları istenir.

5.2. Metin çevirisi çalışması (2. Hafta)

Çalışmanın örneğini oluşturan programda, gümrük ve lojistik terimlerinin konu içeriğinde yer aldığı haftanın ardından seçilen örnek metinler üzerinde terim karşılıklarını doğru bulma ve çeviri uygulamaları yapılır. Bu metinlerin seçiminde bir önceki hafta çalışılan terminolojinin yer almasına dikkat edilir. Bu tür metinler öğrencilere verilerek okuduğunu anlama süreci, anladığından alan bilgisini süzme ve kavrama becerisi, kavradığı bilgilerle terimlere daha hızlı ve etkili karşılıklar bulma edincileri geliştirilmeye çalışılır. Ayrıca terminoloji ile ilgili bulmaca, alıştırma vs. yapılabilir. Aşağıda Şekil-3 ve Şekil-4'te bu amaçla kullanılacak metin örnekleri verilmiştir.

İHRACATTA TESLİM ŞEKİLLERİ

TİCARİ İŞLETMEDE TESLİM / EX WORKS (EXW)

"Ex works" satıcının malları işletmesinde (fabrika, depo v.s.) alıcı emrine hazır tutmakla teslim yükümlülüğünü yerine getirdiği anlamındadır. Satıcı, aksi kararlaştırılmadıkça malın alıcı tarafından sağlanan bir araca yüklenmesinden yada malların ihracat gümrüğünden geçirmesinden sorumlu değildir. Alıcı bu noktadan itibaren varış yerine değin, malın taşınması ile ilgili tüm gider ve risklerin yükümlülüğünü taşır. Bu terim tüm satış şekilleri içinde satıcı için en az yükümlülüğü ihtiva eden bir satış şeklidir.

Bu teslim şeklinde sözleşmede belirtilen satış bedeline yalnızca ambalajlanmış mal bedeli dahildir. Yani teslim tarihinden itibaren her türlü nakliye, yükleme, boşaltma ve sigorta masrafları alıcı tarafından ödenmektedir.

TAŞIYICIYA TESLİM / FREE CARRIER (FCA)

Bu terim ile satıcının teslim yükümlülüğü, malların ihracat gümrüğünden geçirilip, alıcı tarafından belirlenen taşıyıcıya, belirlenen yer yada noktada teslimi ile son bulur.

Eğer alıcı tarafından kesin bir teslim yeri belirtilmemişse, satıcı taşıyan malları teslim alacağı yer civarında bir yer belirleyebilir. Ticari uygulamalar taşıyıcı ile sözleşme yapılabilmesi için satıcının yardımını gerektirir (Örneğin demir ve hava yolu taşımacılığında) satıcı riziko ve masrafları taşıyıcıya ait olmak üzere hareket edebilir.

Şekil-3: INCOTERMS (Lojistik terimleri)

WORLD NEWS JUNE 25, 2008 / 3:21 AM / UPDATED 15 YEARS AGO

China executes three in drugs crackdown

By Reuters Staff 2 MIN READ [f](#) [t](#)

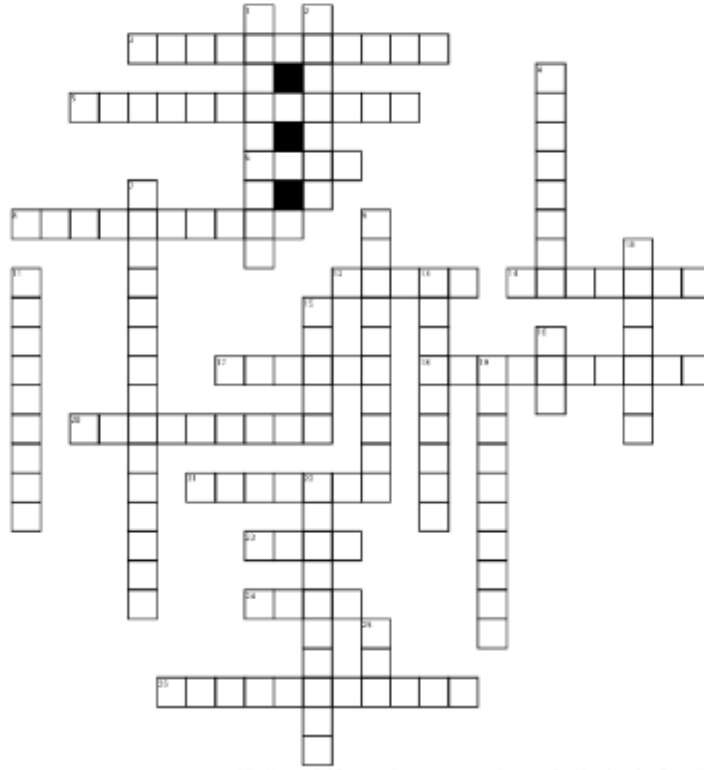
BEIJING (Reuters) - Chinese courts sentenced five people to death for drug dealing and executed another three in a mass sentencing aimed at drawing public attention to the issue of rising drug abuse, state media reported on Wednesday.

Courts in four Chinese cities handed down verdicts in 20 drug trafficking cases earlier this week to mark International Day Against Drug Abuse and Illicit Trafficking, which falls on Thursday, Xinhua news agency said.

Şekil-4: Gümrükte Kaçakçılık (Haber Metni)

Metinlerin içeriğini daha iyi anlamaları için öğrencilere farklı alışırmalar ve bulmaca çalışmaları yaptırılabilir. Aşağıda Şekil-5'te buna örnek verilmiştir:

AT THE CENTRE OF ALL THINGS LOGISTIC

Across

3. How do customers describe our pricing
 5. What service can you provide to make sure my delivery gets to my customer at an exact time
 6. How quickly will my goods get delivered
 8. What is the availability of any vehicle I might need
 12. Within how many minutes will my goods be collected
 14. What kind of transport service will you provide to my particular business
 17. How many minutes is your average response time for collections from major UK cities
 18. A service that covers the whole of the UK

20. How quickly can I get a quotation from you
 21. What service do you offer for larger or bulk consignments
 23. What is the cost for £20K goods in transit cover
 24. What percentage discount can I get on opening a new account
 26. How to describe a business that offers a logistics solution to every problem through one simple telephone call
 Down
 1. A Vehicle that carries only your goods, handled by only one person from start to finish
 2. What are the chances of my goods getting delayed or damaged
 4. What is your approach to providing logistics services

7. Who is the East Midland's leading courier for industry
 9. How many years of trade experience do we have
 10. The quickest and safest way of collecting and delivering goods on the same working day
 11. What specialised goods do you carry
 13. What's the largest number of pallets you can deliver on one vehicle
 15. Which central UK city is home to our head office
 16. What do you offer to the aviation industry
 19. How many hours a day can we contact you
 22. What's the smallest item you will deliver
 25. Will you provide proof of delivery documents

Şekil-5: Çevirisi yapılmış metinlerin terminolojisini pekiştirecek bir bulmaca örneği

Öğrencilere özel alan konusu kapsamında verilen metin bir belge örneği ise işlevsellik açısından incelenmelidir. Vermeer'in Skopos kuramını temel alan İşlevsel Çeviri kuramcılarında Nord çeviri metinleri ikiye ayırır: (1) Belgesel (bilgilendirici metinler), (2) Aracı çeviri. (Aktaran, Yazıcı, 2011, s. 160). Bunlarla ilgili çalışmalar üçüncü haftada yapılabilir.

5.3. Metin çevirisi çalışması (3. Hafta)

Dersin üçüncü haftasında belge örnekleri çalışması yapılırken gümrük ve lojistik alanında kullanılan belgelerin bilgi niteliği ön planda gibi görünse de aracı çeviri olarak nitelendirilen yaklaşımda özgün metnin tamamında ya da bir kısmında yer alan işlevleri erek metinde de yer alacak bir çeviri metni üretilir (Yazıcı, 2011, s. 160). Bu bağlamda gümrük ve lojistik konu alanına giren belge türlerine daha

detaylı bakmak yerinde olacaktır. Aşağıdaki tabloda çeviri sektöründe bu konu alanlarında en çok karşılaşılabilecek ve çevirisi gerekli olacak metin türleri verilmiştir:

Piyasada çevirisi gerekli olan gümrük ve lojistik belgeleri	
Analiz Raporu tercümesi	TÜV Sertifikası tercümesi
Analiz Sertifikası tercümesi	Uygunluk Beyanı tercümesi
ATA Karnesi tercümesi	Uygunluk Sertifikası tercümesi
ATR Belgesi tercümesi	Hayvan Sağlığı Sertifikası tercümesi
Beyanname tercümesi	Helal (Halal) Belgesi tercümesi
Bitki Sağlık tercümesi	ISO Belgesi tercümesi
CE Belgesi tercümesi	İçerik Ögeleri Sertifikası tercümesi
Çeki Listesi tercümesi	İhracat Beyan Onayı tercümesi
Dağıtım ve Satış Belgesi tercümesi	İhracat Sertifikası tercümesi
Dioksin Sertifikası tercümesi	İmalatçı Analiz Belgesi tercümesi
Düzeltilme Yazısı tercümesi	Kalite Sertifikası tercüme tercümesi
Ek Bildirim tercümesi	Karantina Belgesi tercümesi
Ekspertiz Raporu tercümesi	Koli Listesi tercümesi
Fatura tercümesi Gıda Üretim Sertifikası tercümesi	Konşimento tercümesi
Gözetim Belgesi tercümesi	Manifesto tercümesi
Gümrük Beyannamesi tercümesi	Menşei Belgesi (Sertifikası) tercümesi
Hata Bildirim Yazısı tercümesi	Orijinal Fatura tercümesi
Serbest Satış Sertifikası tercümesi	Paketleme Listesi tercümesi
Tescil Belgesi tercümesi	Proforma Fatura tercümesi
Ticari Fatura tercümesi	Sağlık Sertifikası tercümesi

Tablo-1: Gümrük ve lojistik alanında çevirisi gerekli olan belge türleri.[<https://www.tercumentral.com/gumruk-tercumesi-gumruk-cevirisi>]

Aşağıda Şekil-6 ve Şekil-7’de derslerde çeviri amaçlı kullanılacak Gümrük ve Lojistik alanında işlevsellik arz eden belge türlerine örnek verilmiştir.

GÜMRÜK BEYANNAMESİ CUSTOMS DECLARATION		CN 22	
Resen açılabilir May be opened officially			
Önemli! Important! Arka kısımdaki açıklamaları okuyunuz / See instructions on the back			
Hediye / Gift	Ticari eşya örneği / Commercial sample		
Doküman / Documents	Diğer / Other		
Kapsamın miktarı ve ayrıntılı tanımı (1) Quantity and detailed description of contents (1)	Ağırlık (kg)(2) Weight (in kg)(2)	Değeri (3) Value (3)	
Sadece ticari gönderiler için For commercial items only (Biliniyorsa) Armonize sistem (HS) tariflenmesi (4) and country of origin (5) if known, HS tariff number (4) and country of origin of goods(5)	Toplam ağırlık (kg)(6) Total weight (in kg) (6)	Toplam değeri (7) Total value (7)	
Gönderi üzerinde ismi ve adresi yazılı olan ben, bu beyannamede verilen bilgilerin doğruluğunu ve bu gönderinin yasalara ya da posta veya gümrük mevzuatıyla yasaklanan hiçbir tehlikeli madde kapsamadığını beyan ederim. I, the undersigned, whose name and address are given on the item certify that the particulars given in this declaration are correct and that this item does not contain any dangerous article or articles prohibited by legislation or by postal or customs regulations Tarih ve göndericinin imzası (8) Date and sender's signature (8)			

Şekil-6: Gümrük beyannamesi

1. Gönderinin Adı/Name Copy for sender		2. Gönderinin Adı/Name, Ağırlık (kg), Değeri (Value), Ülkeden Ülkeye Description of contents, weight, value, country		3. Gönderinin Adı/Name, Ağırlık (kg), Değeri (Value), Ülkeden Ülkeye Description of contents, weight, value, country		4. Gönderinin Adı/Name, Ağırlık (kg), Değeri (Value), Ülkeden Ülkeye Description of contents, weight, value, country		5. Gönderinin Adı/Name, Ağırlık (kg), Değeri (Value), Ülkeden Ülkeye Description of contents, weight, value, country		6. Gönderinin Adı/Name, Ağırlık (kg), Değeri (Value), Ülkeden Ülkeye Description of contents, weight, value, country		7. Gönderinin Adı/Name, Ağırlık (kg), Değeri (Value), Ülkeden Ülkeye Description of contents, weight, value, country		8. Gönderinin Adı/Name, Ağırlık (kg), Değeri (Value), Ülkeden Ülkeye Description of contents, weight, value, country		9. Gönderinin Adı/Name, Ağırlık (kg), Değeri (Value), Ülkeden Ülkeye Description of contents, weight, value, country		10. Gönderinin Adı/Name, Ağırlık (kg), Değeri (Value), Ülkeden Ülkeye Description of contents, weight, value, country		11. Gönderinin Adı/Name, Ağırlık (kg), Değeri (Value), Ülkeden Ülkeye Description of contents, weight, value, country		12. Gönderinin Adı/Name, Ağırlık (kg), Değeri (Value), Ülkeden Ülkeye Description of contents, weight, value, country	
13. Gönderinin Adı/Name, Ağırlık (kg), Değeri (Value), Ülkeden Ülkeye Description of contents, weight, value, country																							
14. Gönderinin Adı/Name, Ağırlık (kg), Değeri (Value), Ülkeden Ülkeye Description of contents, weight, value, country																							
15. Gönderinin Adı/Name, Ağırlık (kg), Değeri (Value), Ülkeden Ülkeye Description of contents, weight, value, country																							
16. Gönderinin Adı/Name, Ağırlık (kg), Değeri (Value), Ülkeden Ülkeye Description of contents, weight, value, country																							
17. Gönderinin Adı/Name, Ağırlık (kg), Değeri (Value), Ülkeden Ülkeye Description of contents, weight, value, country																							
18. Gönderinin Adı/Name, Ağırlık (kg), Değeri (Value), Ülkeden Ülkeye Description of contents, weight, value, country																							
19. Gönderinin Adı/Name, Ağırlık (kg), Değeri (Value), Ülkeden Ülkeye Description of contents, weight, value, country																							
20. Gönderinin Adı/Name, Ağırlık (kg), Değeri (Value), Ülkeden Ülkeye Description of contents, weight, value, country																							
21. Gönderinin Adı/Name, Ağırlık (kg), Değeri (Value), Ülkeden Ülkeye Description of contents, weight, value, country																							
22. Gönderinin Adı/Name, Ağırlık (kg), Değeri (Value), Ülkeden Ülkeye Description of contents, weight, value, country																							
23. Gönderinin Adı/Name, Ağırlık (kg), Değeri (Value), Ülkeden Ülkeye Description of contents, weight, value, country																							
24. Gönderinin Adı/Name, Ağırlık (kg), Değeri (Value), Ülkeden Ülkeye Description of contents, weight, value, country																							

Şekil-7: Ticari mallar güzergâh anlaşması

5.4. Mevzuat çevirisi çalışması (4. Hafta)

Örnek ders programının dördüncü haftasında terminoloji, metin ve konu bilgisinden sonra mevzuat çevirileri yapılabilir. Burada amaç bu uzmanlık alanında edindikleri çeviri altyapısına ek olarak daha yüksek teknik dil ve terim bilgisi içeren metinleri de çevirebilmektir. Mevzuatın bazı bölümlerinden kesitler alarak yapılan çeviriler öğrencilerin çeviri yaptıkları konu alanıyla ilgili bilgi düzeylerine de katkı sunmaktadır. Aşağıda Şekil-8 ve Şekil-9'da mevcut mevzuattan alınmış örnek metin parçaları sunulmaktadır:

<p>Bu Sözleşmede:</p> <p>(a) "TIR taşıması" deyiminden; bu Sözleşme ile saptanan TIR rejimi altında eşyaların bir hareket noktasındaki Gümrük idaresinden, bir varış noktasındaki Gümrük idaresine taşınması, (17/11/2002 tarihli ve 24939 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 2002/4854 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile değiştirilmiştir.)</p> <p>(b) "TIR işlemi" deyiminden; bir TIR taşımasının, belli bir ülkenin bir hareket veya giriş (yol boyu) Gümrük idaresi ile bir varış veya çıkış (yol boyu) Gümrük idaresi arasında gerçekleştirilen kısmı; (17/11/2002 tarihli ve 24939 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 2002/4854 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile uygun bulunmuştur.)</p>
--

Şekil-8: Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı Tır Sözleşmesi

- (4) Border control at external borders is in the interest not only of the Member State at whose external borders it is carried out but of all Member States which have abolished internal border control and the Union as a whole. Member States are required to ensure high standards in management of their external borders, including through enhanced cooperation between border guards, police, customs and other relevant authorities. The Union provides active support through the provision of financing support by the Agencies, the European Border and Coast Guard in particular and management of the Schengen Evaluation Mechanism. The rules applicable to external borders need to be reinforced in order to better respond to new challenges that have recently emerged at the external borders.

Şekil-9: Amending Regulation (EU) 2016/399 on a Union Code on the rules governing the movement of persons across borders

Şekil-8 ve Şekil-9'daki örnek metinlere benzer örnekler mevzuattan seçilerek çeviri yapılabilir. Örnek seçilecek metinlerin dilinin öğrencinin ana dilindeki ve çeviri yaptığı dilde mevcut mevzuatlardan seçilmesi ülkeler arası yönetsel ve sistemsel farklılıkları yansıtacağından önemlidir. Bu metinler üzerinde çalışırken hem terminoloji hem de metinsel unsurlar incelenerek işlevsellik açısından da öğrenilen kuramsal dayanaklarla yorumlar katılarak çeviri öncesi çözümleme süreci zenginleştirilebilir.

Sonuç

Uzmanlık alanlarına ait özel konulu metinlerin çevirisinin, çeviribilimin uygulamalı alanlarından en önemlisi olan çeviri eğitiminde kilit rolü bulunduğu söylenebilir. Özel alan çevirisi kapsamında yer alan bu metinler tıp, hukuk, ekonomi, politika, mühendislik, diplomasi, gümrük, lojistik, turizm, medya vb. alanların konularını içerebilir. Bu çalışma kapsamında, özel alan çevirisi konu alanlarından biri olan gümrük ve lojistik çevirisi ile ilgili bir örnek ders planı ışığında bazı kuramsal çıkarımlar yapılmaya çalışılarak bu alanı eğitim programlarındaki müfredatlarının kapsamına almak isteyen akademik birimlere örnek oluşturması amaçlanmıştır.

Çalışmada seçilen özel alan konu alanı için müfredatta yer alan Özel Alan Çevirisi I adlı dersin 4 haftalık bölümü ayrılmış olan bir ders içeriği önerisi sunulmuştur. Bu öneride öncelikli konu öğrencinin, öğretim elemanının ve programın yer aldığı kurumun kazanımlarını ön plana almak olmuştur. Öğrenci merkezli yaklaşımların modern eğitim programlarındaki avantajları göz önüne alınarak öğrencinin özerkliği artırılmış bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır.

Haftalık bazda bir planlama yapılan uzmanlık konu alanı içerikli özel alan çevirisi dersinde ilk hafta ilgili uzmanlık alanının terminolojisiyle işe başlanmıştır. Bu konunun öncelenmesinin sebebi, teknolojinin çok geliştiği günümüzde çeviri alanında kullanılan çeviri bellekleri, veri tabanları ve yapay zekâ unsurlarının da uzmanlık alanlarında yapılan çevirilerde metinlerin terim ve terminolojilerinin eşleştirilmesinin öncelenmesidir denebilir. İkinci haftada öğrenilen terminolojinin pekişmesi açısından alandan seçilecek genel türde metinlerin okuma, anlama, terim ve terminoloji çalışması odaklı çalışmalar yapılmıştır. Üçüncü haftada ise uzmanlık alanında önem arz eden ve sektörde oldukça sık çevirisi gerekli olan metinler alanda çalışan bir uzmandan da görüşler alınarak çalışılmıştır. Bu metin türleri belge niteliği taşıdığı için hem terminoloji kısmında öğrenilen belge isimleri daha somutlaşmış, hem de işlevsellik açısından incelendiklerinden bu tür belgelerin çevirisinin işlevinin ne olacağı konusu enine boyuna tartışılmıştır. Dördüncü haftada öğrencilerin konu alanında kazandıkları deneyimlerden faydalanılarak mevcut mevzuat ve anlaşma örneklerinden metin parçaları seçilerek öğrencilerin teknik uzmanlık ve yazarlık düzeylerinin ilerletilmesi hedeflenmiştir.

Çalışma kapsamında hem kuramsal hem de uygulamalı boyutuyla incelenen bir uzmanlık alanı olarak “gümrük ve lojistik çevirileri” konusu araştırılıp detaylandırılmıştır. Çeviri eğitimi programlarında bu

konu ile ilgili öğretim süreçlerinde neler yapılabileceğiyle ilgili öneriler kuramsal dayanaklarıyla gerekçelendirilmiştir. Benzer ya da farklı çalışma alanlarına örnek oluşturması açısından örnek bir ders programı önerisi sunulmuştur. Çalışmanın çeviribilim literatürüne katkıda bulunması hedeflenmiş olup, başka araştırmalara ışık tutması ümit edilmektedir.

Kaynakça

- Akalın, R. (2018). *Çeviri Kuramından Çeviri Eğitime. Akademik Çeviri Eğitiminin İlkelerini Belirleme*. Ankara: Nobel.
- Akbulut, A.N. (1997). “Çeviri Eğitiminin Özgül Yapısına Uygunluk Açısından Ders Yöntemleri”, *Forum: Türkiye’de Çeviri Eğitimi: Nereden Nereye-1*, Derl.: Turgay Kurultay ve İlknur Birkandan İstanbul, Sel Yayıncılık.
- Bengi-Öner, I. (2001). “Üniversite Düzeyinde Çeviri Eğitimi Üzerine Gözlemler”, *Çeviri Kuramlarını Düşünürken*, Sel Yayıncılık, İstanbul, s.62.
- Cabré, M. T. (1999) “Terminology: Theory, Methods and Applications”, In: Helmi Sonneveld, Sue Ellen Wright (eds.), *Terminology and Lexicography Research and Practice* (1st ed. 1992 Barcelona, Emuries). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Fiola, M. A. (2013). “Should The Market Dictate the Content of Specialized Translation Curricula?”, *Connexions International Professional Communication Journal*, 1(1), pp. 59–63 ISSN 2325-6044.
- Gouadec, D. (2007). *Translation as a Profession*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company.
- Hönig, H. G. 1995. *Konstruktives Übersetzen*, Tübingen: Stau#enburg Verlag.
- Kelly, D. (2005). *A Handbook for Translator Trainers*, Manchester, UK: St. Jerome Publishing.
- Kocourek, R. (1972). “A Semantic Study of Terminology and its Application in Teaching the Technical Language”, In Fried Vilem (Ed.), *The Prague School of Linguistics and Language Teaching*, London: OUP.
- Kumlu, D. (2018). *Özel Alan Çevirisi Akademik Uygulamalarında Teknoloji ve Sosyal Medya*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Maier, C., M. & Kenney, F. (1993). “Toward an Expanded Pedagogy of Specialized Translation”, *Scientific and Technical Translation*, Sue Ellen Wright and Leland D. Wright (Ed.) Volume VI, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company.
- Pym, A. (2003). “Redefining Translation Competence in an Electronic Age. In Defence of a Minimalist Approach” *Meta: Translators’ Journal*, 48(4), 481-497.
- Vermeer, H. (2008). *Çeviride Skopos Kuramı* (A.H.Konar, Çev.). İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yazıcı, M. (2011). *Çeviribilimde Araştırma: Disiplinlerarasılıktan Disiplinlerötesiliğe*, İstanbul, Multilingual.

54. Dilbilimsel karşılaştırma metodu ile çeviride eşdeğerlik sorunları: *Çağrı* filmi örneği

Murat DEMİREKİN¹

APA: Demirekin, M. (2023). Dilbilimsel karşılaştırma metodu ile çeviride eşdeğerlik sorunları: *Çağrı* filmi örneği. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 680-698. DOI: 10.29000/rumelide.1330566.

Öz

Her çeviri, çevirmenin başka bir dildeki bilgi ve algısıyla şekillenen farklı bir yorumu temsil eder. Görsel veya işitsel bir eserin çevirisinde ise kaynak dildeki mesajın erek dile ne kadar doğru aktarılabilirdiği çok önemlidir. Çalışmada *Çağrı* adlı film model alınmak suretiyle dilbilimsel çeviri yöntemi çerçevesinde, iki dil arası eşdeğerlik sağlama sorunları ele alınmıştır. Çalışmanın amacı, diller arası eşdeğerlik kavramını çeviri kuramları çerçevesinde irdelemek, dikkat çeken çeviri ve yorum sorunlarını belirlemektir. Bu amaçla ve İslamiyet'in doğuşunu konu alan ünlü "*Çağrı*" filminin Türkçe dublaj çevirisine odaklanarak eşdeğerlik sağlama stratejileri bağlamında çözüm önerileri sunulmaktadır. Kaynak dil İngilizcedeki kelime, cümle ya da anlamsal içeriklerin erek dil olarak Türkiye Türkçesine çevrilirken, aslına uygun çağrışımları içerip içermediği, çeviride anlam kayıpları, düz veya yan anlamsal öğelerin örtüşüp örtüşmediği, dilbilgisel ve morfolojik birimlerin karşılıklarının olup olmadığı gibi sorunsallar değerlendirilmiştir. Çalışma, doküman veri analizi modelini kullanan nitel bir yaklaşımı benimsemektedir. "*Çağrı*" filminin Türkçe versiyonu dilbilimsel karşılaştırma yöntemiyle, kelime, dil bilgisi, metinsel ve pragmatik boyutlardaki çeviri ve yorumları açısından incelenmiştir. Bu kapsamda, filmin İngilizce orijinal versiyonu ile Türkçesi dublajlı versiyonu dakika dakika karşılaştırmalı izlenmiş; erek dil Türkçede sözcüksel, dilbilgisel, metinsel ve anlamsal düzeyde eşdeğerlik ilkelerine tam uymayan kesitler sırayla tespit edilmiştir. Tespit edilen eşdeğerlik sorunları tablolar halinde ilgili düzeyler halinde sıralanmıştır. Ardından, çeviribilimde sunulan yaklaşımlar bağlamında eşdeğerlik sağlanabilmesi için çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Çeviride eşdeğerlik, çeviride yorum sorunları, *Çağrı* filmi

Equivalence problems in translation via linguistic comparative method: The movie *Message*

Abstract

Each translation represents a different interpretation shaped by the relevant translator's knowledge and perception of another language. It is of great importance how accurately the message in the source language can be transferred to the target language in the translation of an audio or visual work. The study used the film *Message* as a model to investigate the issue of language equivalence within the context of linguistic translation methodology. The research aims to examine the concept of interlingual equivalence within the framework of translation theories and to identify the remarkable translation and interpretation problems. In order to achieve this, and with a particular emphasis on the Turkish dubbed translation of the well-known film "*Message*," which tells the story of the founding of Islam, solution suggestions are offered in the framework of equivalency strategies. The

¹ Dr. Öğr. Gör., Selçuk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi ABD (Konya, Türkiye), murat.demirekin@selcuk.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6757-0487 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 12.06.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330566]

issues like whether they contain connotations consistent with their original meanings, loss of meaning in translation, whether literal or connotative elements overlap, and whether grammatical and morphological unit equivalents have been examined as well while translating words, sentences, or semantic contents from English into Turkey Turkish as the target language. For this purpose, solutions suggestions have been offered by focusing on the Turkish dubbed translation of the famous movie "The Message", which is about the birth of Islam. The study adopts a qualitative approach using the document data analysis model. The Turkish version of the movie "Çağrı" was examined in terms of translation and interpretation in terms of vocabulary, grammar, textual and pragmatic dimensions by linguistic comparison method. In this context, the English original version and the Turkish dubbed version of the movie were watched minute by minute; sections that do not fully comply with the equivalence principles at lexical, grammatical, textual, and semantic levels have been identified on the target language Turkish respectively. At the appropriate phases, identified equivalency issues are displayed in tables. Then, solution suggestions are presented to ensure equivalence in the context of approaches presented in translation studies.

Keywords: Equivalence in translation, interpretation problems in translation, movie "Message"

Giriş

Çeviri, farklı diller arasında sözcükleri, dil bilgisini ve anlamları korumayı amaçlayan bir iletişim aracıdır. Bununla birlikte, çeviride karşılaşılan birçok yorumlama sorunu vardır ve bunlar, kaynak dildeki metni erek dilindeki metne doğru olarak aktarmayı zorlaştırabilir.

Diller ve çeşitli kültürler arasında etkin ve doğru iletişimin sağlanması gerekmektedir (Burns & Siegel, 2018). Çeviri ise "erek dilde, kaynak dildeki mesajın en yakın doğal karşılığının, önce anlam, sonra biçim olarak yeniden üretilmesi"nden oluşan süreçtir (Nida ve Taber, 1969: 12). Ayrıca çeviri; farklı dillerde kaleme alınmış metinler arasındaki mümkün olan en iyi eşdeğerlik karşılıkların sağlanması süreci olarak da tanımlanmaktadır (Demirekin, 2014). Kaynak ve erek dillerdeki eserler arasındaki sözcükler ve anlamlar boyutuyla eşdeğerlik sağlanması için, çevirmenlerin her iki toplumdaki kültürel özellikler ve etik değerlerin yanı sıra, sosyal birikimlerin de doğru bir şekilde yansıtılması beklenmektedir (Kerimoğlu, 2019; Lee, 2014).

Farklı kültürler arasında yeni bilgiler içeren metinlerin yayılması sürecinde çeviri, tarihsel akışı bile değiştirmesi itibariyle büyük öneme sahiptir (Fabbretti, 2017: 458). Kaynak bir dildeki ifadelerin çevirisinin yapılmasında ne ölçüde ve ne kadar doğru bir şekilde erek dile aktarılabildeği önem arz etmektedir. Yeni bilgi birikimlerinin ve düşüncelerin dünyaya yayılması ve bu yeni bilgilerin yeryüzünün farklı bölgelerindeki insanlara tanıtılması açısından çeviri işleminin gerçekleştirilmesi elzemdir (Bektaş, 2008; Köksal, 2008).

Yapılan her bir çeviri işlemi, belli bir çevirmenin kendi bilgi ve algı dünyasındaki unsurların öteki dilde yansıtıldığı farklı bir yorumdan ibarettir (Demirekin, 2014). Dolayısıyla çeviri süreci, erek dilde kaynak dildeki mesajın en yakın doğal karşılığının, önce anlam, sonra da üslup açısından yeniden üretilmesinden oluşmaktadır. Bir toplumun dilini başka bir toplumun doğal olarak kullandığı uygun ifadelerle dönüştürmek, kültürel bir kodu çözmek, yeniden kodlama ve söz konusu kodlamanın yorumlanması aşamalarını gerektirir (Nida & Taber, 1969).

Çeviride eşdeğerlik kavramı ise her iki dilin toplumsal ve kültürel unsurlarına hâkim bir çevirmenin kendi bilgi birikimi, mesleki yerliliği, daha önce almış olduğu eğitimlerin içeriği, çocukluktan itibaren maruz kaldığı kültürel unsurlar, okuyup içselleştirdiği kitaplar ve zihnindeki bilgi birikimi itibariyle bir dildeki bilgileri başka bir dile yansıtarak kendi yorumunu ortaya koymayı içerir. Tüm bu boyutları yorumlarken, öteki dile eşdeğer kapsamda aktarmada zorluklar ortaya çıkması ise gayet olasıdır (Demirekin, 2014).

Çeviride karşılaşılan sorunların en önemlileri dilbilgisel, kültürel ve sözdizimsel sorunlardır. Dilbilgisel sorunlar, kaynak dildeki dilbilgisi kurallarının erek dildeki dilbilgisi kurallarından farklı olması veya kelime anlamlarının değişkenliği ile ilgilidir. Kültürel sorunlar, kaynak dilindeki kültürel referansların erek dildeki okuyucu için anlamsız veya yanıltıcı olabileceği durumlardır. Sözdizimsel sorunlar ise, kaynak dilindeki cümle yapısının erek dildeki cümle yapısından farklı olması veya anlam kaybına neden olabilecek birçok faktöre bağlıdır. Neticede çeviribilimciler, iletişimsel aktarımı daha doğal hale getirmek maksadıyla sık sık kaynak dildeki sözcükleri ekleyip çıkarmak ya da yeniden kurgulamak durumunda kalabilirler (Çoraylı, 2008; Yazıcı, 2011).

Öte yanda, kaynak dildeki kültürel öğelerin erek dile uygun bir şekilde çevrilememesi, okuyucunun metni tam olarak anlamasını engelleyebilir. Örneğin, bir Japon atasözü ya da İngiliz deyimini Türkçeye doğrudan çevrilemeyebilir ve kültürler arasındaki farklılıklar nedeniyle anlam kaybına uğrayabilir. Ayrıca, teknik terimler, jargon ve argo gibi özel dil kullanımları da çeviri sürecinde sorun yaratabilir. Bu tür kelimelerin doğru bir şekilde çevrilmesi, hem kaynak dildeki anlamını hem de erek dildeki eşdeğerini tam olarak yansıtacak şekilde yapılmalıdır (Alousque, 2009; Dweik & Suleiman, 2013).

Neticede, yapılan çevirilerin niteliği açısından “eşdeğerlik” kavramı bariz bir şekilde öne çıkmaktadır. Bir dildeki belirli bir dilsel unsur, öteki dildeki dilsel ortamda kodlanmak suretiyle amaçlanan söz konusu anlamı veya sunulan mesajı tam manasıyla içeriyorsa, bu iki dil arasındaki çeviri ifadeleri birbirine eşdeğer kabul edilebilmektedir (Wach, A., & Monroy, 2020: 857). Kaynak dildeki metin ile çevirisi sunulan erek dil arasında hem göze hem de kulağa hitap eden anlamsal örtüşmenin oluşturulması ise daha da çetrefilli bir süreçtir.

Çeviri, farklı diller arasında önemli bir iletişim aracıdır. Özellikle film çevirileri, orijinal diyalogun amaçlanan anlamını ve duygularını iletmek için anlamsal doğruluk gerektirir. Film çevirilerinde karşılaşılan temel çeviri sorunlarının ortaya çıkarılması ve bunların nihai çevirinin genel kalitesi üzerindeki potansiyel etkilerini ele almak önemlidir. Ayrıca görsel-işitsel çeviri alanındaki araştırma boyutlarıyla film çevirisinin mevcut durumunu iyileştirmek için de eşdeğerlik odaklı sorunları irdelemek gerekmektedir.

İlgili literatür analiz edildiğinde, film çevirisinin çok sayıda zorluk içeren karmaşık bir süreç olduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda temel çeviri sorunlarından bazıları, kültürel farklılıkları, dilbilimsel ve anlatım üslubu, sözlü olmayan ipuçları ve mizahı etkili bir şekilde iletme ihtiyacını içerir. Araştırma bulguları, film çevirilerinde kaynak ve erek dil metinleri arasında anlam kaymalarının yanı sıra, hatalı yorumlamalar neticesinde yanlış anlamalara yol açılabileceğini ortaya koymaktadır (Katan, 2014; Neves, 2016; Chaume, 2012). Ayrıca, çeviri yöntemleri olarak altyazı ve dublaj kullanımının zaman ve mekân kısıtlamaları, izleyici tercihleri ve yüksek düzeyde dilbilimsel ve teknik uzmanlık ihtiyacı gibi kendi zorlukları olduğu da tespit edilmiştir (Pettit, 2014; Beek 2011; Diaz-Cintas & Remael, 2007). Çeviri yapılırken dublaj ve altyazının tarihini ve zaman içindeki gelişimini ve ayrıca çevirmenlerin görsel-işitsel unsurlara kafa yorarken karşılaştıkları zorluklar da öne çıkmaktadır. Altyazılarda görsel-işitsel bir

ürünün sözlü (veya yazılı) metninin genellikle ekranın alt kısmında yer alması açısından, çok sayıda diğer kültürel ve sosyo-sembolik işaretlerle veya diğer semiyotik sistem türleriyle birleştirilmiş sözlü konuşmanın erek dildeki yorumu sunulur. Neticede çeviri ve sinema arasındaki ilişki sürecinde, dublaj ve altyazının tüm bu tür kültürel unsurlarla ele alınması önem arz etmektedir (Gambier, 2018).

Film çevirilerinde en yaygın çeviri sorunlarından biri de toplumsal ve bağlamsal anlam kaybıdır. Çevirmenler genellikle kaynak dile özgü kültürel referanslar, argo ve konuşma jargonları arasında köprü kurmak zorunda kalır ve bu da erek dilde eşdeğer ifadeler bulmayı zorlaştırır. Bu durum zaman zaman, orijinal diyalogun amaçlanan tonunda ve tarzında anlam kaybına veya değişikliklere yol açabilir. Altyazı normlarının analizinde dikkate alınması gereken dilsel yönler, dil dışı yönler, görsel yönler ve pragmatik yönler gibi eşdeğerliği sağlamada zorlayıcı unsurlar vardır (Gottlieb, 1992; Karamitroglou, 1998; Hsiao, 2018; Diaz-Cintas & Remael, 2007).

Yukarıda bahsedilen tüm unsurların örtüştürülmesi sürecini içeren eşdeğerlik olgusu, çevirinin kaynak metnin anlamını hedef kitleye kültürel ve dilsel açıdan uygun bir şekilde aktarma derecesi olarak tanımlanır (Baker, 2011). Eşdeğerlik, çeviribilimde en temel kavramlardan birisidir ve eşdeğerliğin nasıl daha iyi sağlanacağı tartışma konusu olmuştur (Venuti, 1995). Film çevirileri bağlamında eşdeğerlik ise özellikle önemlidir, çünkü amaç yalnızca sahnelerde geçen diyalogun anlamını doğru bir şekilde aktarmak değil, aynı zamanda çevirinin ekrandaki aksiyon ve diğer görsel öğelerle uyumlu olmasını sağlamaktır. Bu kapsamda eşdeğerliğe ulaşmak, pragmatik referanslar, mecazi ifadeler ve uygun söylem gibi faktörlerin dikkatli bir şekilde değerlendirilmesinin yanı sıra, doğru dublaj tekniklerinin kullanılmasını gerektirir (Díaz-Cintas & Remael, 2007; Hsiao, 2018). Ayrıca seslendirme dublaj ve altyazı kaynaklı sorunlar da filmlerin çevirilerinde sorunlara yol açabilmektedir. Dublajda çevirmen, orijinal oyuncunun tonuna ve duygu ifadesine uygun bir seslendirme sanatçısı bulmalıdır (Huertas Barros, 2017). Altyazı yazan çevirmen, yer ve zaman kısıtlamalarına dikkat etmeli, altyazıların çok uzun olmamasını veya görselleri rahatsız etmemesini sağlamalıdır (Ivarsson, 1992; Mackintosh, 2015).

Diğer bir zorluk ise cinsiyet ifadelerinin kullanımı, kaynak dile has kelimelerin yan anlamlarıyla oynanması ile ilgilidir. Çevirmen, bu tür farklı bağlamlara göre anlamları değişebilen nükteli ifadelerin kaynak dildeki anlam ve etkisini dikkatlice değerlendirmeli ve erek dilde aynı anlam ve etkiyi aktarmanın yolunu bulmalıdır. Film çevirilerinde de, filmlerin farklı ülke ve kültürlerdeki izleyiciler tarafından aynı etkinin hissedilmesi beklenir. Bununla birlikte, film çevirileri, filmin diyalog, görsel ipuçları ve kültürel referanslar gibi hem sözlü hem de sözlü olmayan öğelerinin dönüştürülmesini de gerektirdiğinden, çevirmenlerin omzundaki sorumluluk yükü daha da artmaktadır.

Ayrıca, lehçelerdeki, aksanlardaki unsurların yanı sıra bölgesel farklılıklar da çeviri versiyonunun izleyiciler tarafından algılanma biçimini etkileyebilir. Bu nedenle, birçok çevirmen bu sorunlarla başa çıkmak için uyarılma, değiştirme veya çıkarma gibi stratejiler kullanır (Gambier, 2018).

Film çevirilerinin bir başka zorluğu da orijinal filmin duygusal etkisini ve tonlamasını korumaktır. Delabastita'nın (2019) öne sürdüğü gibi, filmler belirli bir ruh hali veya atmosfer yaratmak için genellikle büyük ölçüde müzik, ses efektleri ve diğer sözel olmayan unsurların kullanımına dayanır ve bu tür içeriklerin çevrilen versiyona aktarılması zor olabilir. Dil yapısı ve söz dizimindeki farklılıklar da duyguların tercüme edilen versiyonda ifade edilme biçimini etkileyebilir. Bu nedenle, çevirmenler yalnızca sözcükleri değil, aynı zamanda filmin duygusal içeriğini ve bağlamını da erek dile yansıtma konusunda yetenekli ve maharetli olmalıdır.

Anlamsal ve iletişimsel eşdeğerlik kavramları, dilbilim ve çeviri alanında önemli bir yer tutmaktadır. Anlamsal eşdeğerlik, bir dildeki bir ifadenin başka bir dildeki karşılığıyla aynı anlamı taşıması durumunu ifade eder. Yani, iki dil arasında anlamın korunmasıdır. İletişimsel eşdeğerlik ise, iletişim amacının ve etkisinin kaynak dildeki metinden erek dile aktarılmasıdır. Bu durum, sadece anlamın değil, aynı zamanda dilin kullanımını, üslup, tonlama gibi unsurların da dikkate alınmasını gerektirir. (Nida ve Taber, 1969; Newmark, 1988; Baker, 2011).

Son olarak, film çevirileri aynı zamanda seyircinin algı dünyası ve kültürel anlayışla ilgili sorunları da beraberinde getirir. O'Hagan ve Mangiron'un (2013) belirttiği gibi, filmler genellikle diğer ülkelerdeki izleyiciler tarafından hemen anlaşılmayabilecek veya ilişkilendirilemeyecek belirli söylem ve bağlamlara derinlemesine yerleştirilmiştir. Bu nedenle, çevirmenler kültürel farklılıklara duyarlı olmalı ve çevrilmiş versiyonu hedef kitle için daha erişilebilir hale getirecek şekilde uyarlamalıdır. Bu, hedef kitlenin kültürel bağlamını daha iyi yansıtmak için diyaloglarda, görsel ipuçlarında ve filmin diğer öğelerinde değişiklik yapmayı da içerebilir.

Genel olarak, film çevirilerinde eşdeğerlik elde etmek, çevirmenlerin kaynak metne sadakat ile hedef kitle için kültürel ve dilsel açıdan uygun bir çeviri oluşturma ihtiyacı arasında denge kurmasını gerektiren karmaşık ve zorlu bir görevdir. Neticede, filmlerdeki çeviri sorunlarına ilişkin pek çok çalışma, bu tür çeviri süreçlerinin karmaşık ve çok yönlü boyutlarını vurgulamaktadır.

Yöntem

Bu çalışma, çeviri alanında literatürdeki bir boşluğu doldurması, eşdeğerlik konusuyla ilgili farkındalık yaratması ve daha sonraki araştırmalar için bir çerçeve sunması açısından önemlidir. Araştırma sonucunda elde edilen veriler ışığında film çevirisi ile ilgili sorunlar ayrıntılı olarak açıklanmaktadır.

Bu çalışmanın amacı; Çağrı adlı filmi model alarak, çeviribilim kuramları çerçevesinde diller arası eşdeğerliğin incelenmesi ve Baker (2011) Çeviri Eşdeğerlik Tasnifi yapılarak, dilbilimsel ilkeler bağlamında çeviri sorunlarının ortaya konması ve bu kapsamda çözüm önerilerinin sunulmasıdır.

Araştırmanın modeli

Bu araştırmada, bir belge veya kayıt değerlendirme çerçevesi olan nitel bir analiz yaklaşımı doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, belirli bir konuyla ilgili erişilebilir yazılı ve sesli kaynakların organize bir şekilde toplanması, incelenmesi ve anlaşılmasını kapsayan bir araştırma metodolojisidir. Bu yaklaşım, araştırmacının veri toplama aşamasında kolayca erişilemeyen kaynakları kullanmasını sağlar ve araştırmacıya çeşitli bilgiler sunar.

Doküman analizi yöntemi "bilgileri özetlemek, içgörüler elde etmek veya veriler arasında kalıplar veya temalar oluşturmak için kullanılan hem basılı hem de elektronik (web siteleri dahil) belgeleri incelemek veya değerlendirmek için kullanılan sistematik bir prosedürdür," (Krippendorff, 2013: 98). Doküman analizinde, geçmişte var olan kayıtların ve belgelerin incelenmesi suretiyle veriler elde edilmesi amaçlanır. Bu kapsamda doküman analizi, belirli bir hedefe yönelik olarak mevcut kaynakları tespit etme, okuyup not alma, dolayısıyla da değerlendirme işlemlerini içermektedir (Karasar, 2005).

Dokümanlar basılı kopyalar ya da elektronik olabilir, performans tasniflerinin yanı sıra, video, resim değerlendirme raporu veya görsel ve işitsel haber bültenleri gibi materyalleri de içerebilir (Kıral, 2020: 172). Doküman analizinde ilgili verilerin orijinalliği test etme, içeriği anlamlandırma, ayrıca amaçlanan

sözcüklere ek olarak eşdeğerlik gibi ölçütleri esas alarak mevcut bir veriyi çözümleme gibi süreçler de yer almaktadır (Karataş, 2017).

Çalışmada değerlendirilen filmin özeti

2022 yılında 4K olarak tekrar sinemalarda gösterime giren ve Mustafa Akkad tarafından 1976 yılında yapılan "Çağrı (Message)" filmi Hz. Muhammed'in hayatını ve İslam dininin doğuşunu anlatır. Filmin amacı, İslam dininin doğru anlaşılmasına ve Batıların İslam hakkındaki yanlış fikirlerinin düzeltilmesine yardımcı olmaktır. Filmin yapımında dikkatli bir tarihi araştırma yapıldığı ve buna göre çekimler gerçekleştirildiği yönetmen Akkad tarafından ifade edilmektedir. Bu kapsamda İslam'ın mesajı ve o dönemdeki Arap toplumunda Peygamber'in artan etkisiyle, Mekke kabilelerinin şiddetli muhalefeti karşısında ilk Müslümanların karşılaştığı zorluklar ve mücadeleleri anlatılmaktadır.

Türkiye'de dublajlı versiyonunun çevirmenleri hakkında net bilgiye ulaşılamayan ancak bir yapımcı şirket tarafından ve nitelikli seslendirme sanatçıları tarafından ortaya konulan Çağrı filmi, tarihi, kültürel ve dini öneminin yanı sıra İslam'a çağrı tasviri yönü ile öne çıkmaktadır. Öte yandan filmin prodüksiyon nitelikleri ve tarihsel doğruluğu açısından önemli bir başarı olduğu, ancak nihayetinde İslam'ın özünü tam olarak yakalayamadığı da savunulmaktadır. Şiddete odaklandığı ve İslam'ın manevi yönlerine yeterince dikkat etmediği için de eleştirmektedir. Bütün bunlara rağmen, Çağrı filminin İslam'ın anlaşılmasını geliştirmeye yardımcı olabilecek çok değerli bir film olduğu aşıkardır (Kamalipour, 1984).

Batı'nın Doğu üzerinden kimliğini kurgulama gayreti, Doğu'yu tanımaksızın tanımlama şeklinde yansımıştır. Batı, tanımladığı Doğu'yu televizyon ve sinema aracılığıyla sunar. Oryantalist söylemde, Hz. Muhammed şiddet yanlısı bir düşünür şeklinde tasvir edilir. Bunun aksini gösteren nadir örneklerden biri olan 1976 yapımı "Çağrı" filminde, İslam'ın emirleri ve yasakları hakkında bilgi verilir ve Peygamberin hazcı olmayan, adil, merhametli ve şefkatli bir figür olarak karakter özellikleri vurgulanır. Bu bağlamda, oryantalist söylemdeki kurgunun yerine, İslam Peygamberinin daha gerçekçi bir tasviri bu filmde sunulmuştur (Sheikh, 2017; Şahin, 2022).

Akkad'ın filmi yapmaktaki amacı, Batılı bir izleyici kitlesine İslam'ın olumlu ve doğru bir tasvirini sunmaktır. İslam'ın adalet ve eşitliği teşvik eden barışçıl bir din olduğunu göstermek istedi. Film, tarihsel doğruluğu ve çarpıcı görselleriyle övgü topladı. Filmin oyuncu kadrosu da performanslarıyla beğeni toplarken, İslam hakkında yaygın olan birçok olumsuz klişenin ortadan kaldırılmasına yardımcı oldu. Ayrıca Müslümanlar ve gayrimüslimler arasında anlayış ve hoşgörünün gelişmesine katkıda bulunmuştur (Jameson, 1976; Ahmed, 1987).

Özetle, İngilizce orijinalinde "Message" şeklinde zikredilen Çağrı filmi genel olarak İslam sineması tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilir ve geniş sinematografisi, güçlü oyunculuk performansları ve Hz. Peygamber'in hayatı ve öğretilerini hassas bir şekilde tasvir etmesiyle öne çıkmaktadır.

Doküman analizi süreci

Bu araştırmada, "Çağrı" adlı filmin İngilizce ve Türkçesi doküman karşılaştırma yöntemi, içerik analizini yanı sıra, pragmatik düzeyde söylem analizi bağlamında değerlendirilmiştir. Film çevirilerinde eleştirel söylem analizi, metinlerin ve söylemlerin sosyal, politik ve ideolojik yapılarını incelemek için bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Eleştirel söylem analizi, filmlerin dil ve söylem kullanımını analiz

ederek toplumsal güç ilişkilerini, ideolojik öğeleri ve hegemonyayı ortaya çıkarmayı hedefler (Fairclough, 1995; Baker, 2011; Nairn & Wyn, 2014).

Çalışmada Mustafa Akkad'ın Çağrı filminin Türkiye Türkçesine çevirisi üzerinde 4 aşamada incelemeler yapılmıştır. Öncelikle söz konusu filmin İngilizce orijinali Türkçe dublajlı çevirisi dakika dakika izlenmiştir. Karşılaşılan çeviride eşdeğerlikle ilişkili sorunlar kelime, dil bilgisi, metin ve pragmatik anlamlar açısından incelenmiştir. Daha sonra eşdeğerlik sağlanabilmesi amacıyla olası çözüm önerileri sunulmuştur.

Buradaki çözümleme sürecinde “tarihsel bir hadisenin içeriğini inceleme, olay örgülerinin anlamını sorgulama ve analitik ve eleştirel bakabilme becerilerinin kazanılması ve tarafsızca çıkarımlara vararak amaçlara ulaşabilmesi” önermesinin çeviri sürecinde yansıtılma durumu, kelime, dilbilgisi, metin ve kültürel ya da pragmatik anlamlar açısından eşdeğerliğin sağlanıp sağlanmadığı üzerinde detaylı değerlendirmeler yapılmıştır.

Önceleri dilbilimin alt kolu olan ancak daha sonra özerk bir disiplin haline gelen çeviribilim, çevirinin kuramı, tanımlaması ve uygulanmasını esas alan bir araştırma sürecidir (Ören ve Ergun, 2021). Çeviri metinleri özü itibarıyla dilbilimsel öğelerden teşkil edildiği için, dil odaklı yaklaşımlar esas alınmak durumundadır. Dolayısıyla çeviribilim alanındaki çalışmalarla ve dilbilim yaklaşımları birbiriyle örtüşen ve kesişen araştırma alanlardır; kelime düzeyinden anlambilimsel öğelere uzanan dilbilim, çeviri çalışmalarını, çeviribilim çalışmaları da dilbilim öğelerini kapsar (Malmkjær, 2005; Konu, 2019). Bu nedenle çeviride eşdeğerliğin tam olarak sağlanabilmesi amacıyla en küçük dilsel unsurlardan doğal dil kullanımını içeren anlambilimsel alanlarına kadar tüm unsurların örtüştüğü dilbilimsel çeviri yöntemi esas alınmak durumundadır.

Baker (2011), metinlerin üretildiği ve çevrildiği sosyal, kültürel ve politik bağlamı anlamının önemini vurgularken farklı bağlamlar ve kültürel unsurların eşdeğer bir şekilde yansıtılmasına dikkat çeker. Eşdeğerliğe dayalı aşama aşamalı tasnifi, çeviride ortaya çıkabilecek farklı eşdeğerlik türlerini anlamak için bir dilbilimsel çeviri yöntemi esastır şu aşamalarda özetle bir çerçeve oluşturmuştur:

- *Kelime düzeyinde eşdeğerlik:* Tek tek kelimelerin eşdeğer tercümesini ifade eder ve kaynak dildeki bir kelime ile aynı anlama sahip bir erek dil kelimesi bulmak hedeflenir.
- *Kelime grupları düzeyinde eşdeğerlik:* Kelime öbeklerinin veya deyimlerin tercümesinde kaynak dil kelime grupları ile aynı anlama sahip erek dil kelime grubunu bulma çabasıdır.
- *Dilbilgisi düzeyinde eşdeğerlik:* Kaynak dildeki cümlenin gramer yapısının ve anlamının erek dilde korunmasını sağlamakla ilgilidir.
- *Metin düzeyinde eşdeğerlik:* Bir metnin genel anlamının ve işlevinin erek dildeki metnin kaynak dildeki metinle aynı genel anlamı ve amacı taşımasını sağlamak esastır.
- *Pragmatik eşdeğerlik:* Bir metnin jargon, tonlama ve kültürel bağlam gibi dili gerçek bağlamlarında yansıtma amaçlı işlevinin sağlanmasıdır. Erek dildeki metnin, kaynak dildeki metinle izleyici üzerinde aynı etkiye sahip olması için, satır arasında gizli olan ve ima edilen çağrışımların ana dildeki doğal kullanımlara uygun olarak, erek dildeki muhataplara da sezdirilmesi gerekir.

Genel olarak, Baker'in 5 aşamalı sınıflandırması, çeviride ortaya çıkabilecek farklı eşdeğerlik türlerini anlamak için yararlı bir kriter çerçevesi sunarken, çevirinin dilsel yönlerinin yanı sıra, metinlerin üretildiği kültürel ve sosyal bağlamı da aktarabilmeyi hedeflemektedir.

Çalışmada, ilk etapta dilbilimsel kuram ve kavramlar üzerine detaylı literatür taramaları yapılmıştır; ardından çeviribilim yaklaşımlarının eşdeğerlik olgusuna dayalı çeviri yaparken karşılaşılan sorunlara ek olarak, anlamsal örtüşmelerde ortaya çıkan sorunlar tespit edilmiştir. Daha sonra Baker (2011) tarafından ortaya konulan "çeviride eşdeğerlik tasnifi" kapsamında Çağrı adlı filmin çevirisinde dikkat çeken çeviri sorunları sıralanmıştır. Çalışmanın son bölümünde ilgili bağlamlar ve film kesitler özelinde eşdeğerlik sağlanabilmesi için çözüm önerileri sunulmaktadır. Yapılan doküman incelemelerinin özeti, Şekil 1'de verilmektedir.

Şekil 1. Doküman analizi süreci

Yukarıda Şekil 1'de görüldüğü üzere, çalışmanın doküman analizi sürecinde; öncelikle elde edilen veriler ışığında kapsamlı ve aşamalı bilgi altyapısı oluşturulmuştur. Söz konusu veriler Baker'in geliştirdiği çeviride eşdeğerlik tasnifi esas alınarak, kelime, dil bilgisi, metinsel ve pragmatik, yani anlambilimsel kategoriler dahilinde sıralanmıştır. Filmin anlık olarak incelenen Türkçeye çevrilmiş kesitleri İngilizce aslı ile karşılaştırılarak not edilmiş; neticede eşdeğerlik sağlanabilmesi amacıyla olası alternatif çeviri önerileri sunulmuştur.

Eşdeğerlik açısından değerlendirmeler

Kaynak dil İngilizcedeki kelime, cümle ya da anlamsal tonlama ve vurguların erek dil olarak Türkiye Türkçesine çevrilirken, aslına uygun çağrışımları içerip içermediği, çeviride anlam kayıpları, düz veya yan anlamsal öğelerin örtüşüp örtüşmediği, dilbilgisel ve morfolojik birimlerin karşılıklarının olup olmadığı gibi sorunsallar değerlendirilmiştir. Bu çerçevede gerçekleştirilen çok boyutlu incelemeler sonrasında, çeviri sorunları ve olası çözüm önerileri sıralanmıştır. Tablo 1'den Tablo 4'e kadar Çağrı filminin ilgili kesitlerinin çevirilerinde tespit edilen eşdeğerlik düzeylerindeki sorunlar ve çözüm önerileri yer almaktadır.

Tablo 1. Çağrı filminin Türkçesinde kelime ve kelime grupları düzeyinde çeviri sorunları

Orjinal ifade/ (Dakika: Saniye)	Türkçe Çevirisi / (Dakika: Saniye)	Önerilen Çeviri
"I bid you to hear the divine call." (02:23)	"Seni ve halkını İslam'a (X) davet ediyorum." (02:23)	Sizi ilahi çağrıya kulak vermeye davet ediyorum.
"God sent Mohamamad as a mercy to mankind. " (03:58)	"Allah onu (Hz. Muhammed'i) alemlere rahmet olsun diye gönderdi." (04:02)	Allah, insanlığa rahmet olsun diye Hz. Muhammed'i gönderdi.
"She (Mary) conceived the Christ, Apostle of God." (56:14)	"O (Meryem) da Allah'ın peygamberi olan İsa'yı doğurmuş. " (56:16)	"O (Meryem) de Allah'ın elçisi/resulü olan İsa'ya gebe kalmış. "
"The prophet says: All who love God must renew their oaths to Him" (2:20:41)	"Peygamberimiz diyor ki: Allah'ını sevenler O'na sadakat yemini etsin. " (2:20:42)	"Hz. Peygamber diyor ki: Allah'ı sevenler, O'na yeminlerini yenilesinler. "
"The ink of a scholar is holier than the blood of a martyr." (2:26:20)	" Okumuş bir insanın mürekkebi şehidin kanından mukaddesdir." (2:26:21)	" Alimin mürekkebi şehidin kanından daha kutsaldır."
"You saw that shepherd's religion grow from a speck. " (2:33:43)	O sözünü ettiğin çobanın dini (X'den) çığ gibi büyüdü. (2:33:43)	"O çobanın dininin zerreden çığ gibi büyüdüğünü gördün."

Tablo 1'e bakıldığında kelime ve kelime grupları düzeyinde eşdeğerlik sağlanabilmesiyle ilgili sorunların genel olarak dini terminolojinin tam olarak yansıtılmaması odaklı olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, Müslüman bir toplumun dili olarak Türkçede pek çok İslami terimden alternatif ve daha eşdeğer karşılıkların verilebilmesi de mümkün görünmektedir. Böyle eşdeğer karşılıklar tercih edilmemesinin sebebi Türkçe dublaj esnasında sahne geçişlerinin ve diyalog konuşmalarını örtüştürme kaygısından da kaynaklanabilir.

Tablo 2. Çağrı filminin Türkçesinde dilbilgisi düzeyinde çeviri sorunları

Orjinal ifade/ (Dakika: Saniye)	Türkçe Çevirisi / (Dakika: Saniye)	Önerilen Çeviri
"Caravan from Syria, Hmm.. They must have been running. They'll be thirsty. " (07:55)	Suriye Kervanı. Uzak yoldan geldiler. Susamışlardır. " (07:58)	"Suriye'den gelen bir kervan, Hm... Kaçarak / hışımlla gelmiş olmaları. Su ihtiyaçları olacaktır. "

“ We can end him and Islam forever.” (2:12:30)	“Onun da İslamiyet’in de sonu gelmeli. ” (2:12:30)	“Onu ve İslam’ı sonsuza kadar bitirebiliriz. ”
“You have been given the conditions of truce between yourself and Macca. Have you agreed to them yet? ” (2:20:40)	“Savaşı kaybettikten sonra Mekke ile barış istemiştin. Bazı şartlar göndermiştik. Bunları kabul ediyor musun? (2:20:40)	Mekke ile aranızda ateşkes koşulları size verildi. Bunları (şartları) kabul ettiniz mi/mutabakata vardınız mı? ”

Morfoloji ve köken itibarıyla iki farklı dil ailesinde bulunan İngilizce ve Türkçe arasında, çeşitli dil bilgisi yapılarına dair öğelerin çevirisindeki zorluklar Tablo 2’de görülebilmektedir. Buna göre İngilizcedeki kiplik yapısının hikâye ve rivayet (modal/ past modal) biçimlerinin yanı sıra, Türkçede tam olarak karşılığı olmayan ve Yakın / Etkisi süren geçmiş zaman (Present Perfect Tense) şeklinde ifade edilen yapılarda da dilbilgisel eşdeğerlik sorunlarının ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bu tür dilbilgisi öğelerinin İngilizcedeki çağrışımlarıyla Türk seyircisine eşdeğer olarak yansıtılabilmesi ise çeviribilim yöntemleri açısından önem arz etmektedir.

Tablo 3. Çağrı filminin Türkçesinde metinsel düzeyde çeviri sorunları

Orjinal ifade/ (Dakika: Saniye)	Türkçe Çevirisi / (Dakika: Saniye)	Önerilen Çeviri
“ You come out of the desert, smelling of camel and goat to tell Persia where he should kneel?” (03:38)	Siz çölden çıkıp geldiniz deve keçi kokuları içinde, bana, Kısra’ya secde et diyemezsiniz.” (03:42)	“Çölün ortasından çıkıp, deve ve keçi kokan sizler, Perslerin kralına nereye secde edeceklerini mi söylüyorsunuz?”
“Macca is greater than your family! Waleed your second son, he is your true blood.” (01:39:36)	“Mekke aile sevgisinden daha önemli! Senin gerçek evladın, ikinci oğlun Velid” (01:39:37)	“Mekke senin aileden daha önemli! İkinci oğlun Velid, o senin gerçek kanın.”
“ Where God guides his camel to stop , there he will build his house.” (01:16:20)	“ Hz. Muhammet’in devesi nerede durursa, evini oraya kuracaktır.” (01:16:20)	“ Allah, devesini nerede durdurursa orada evini yapar.”

Metinler arası sözdizimsel birimlerin, erek dildeki insanlara kaynak dildeki öğelerin işlevleriyle yansıtılabilmesi yönüyle de ilgili kesitlerde eşdeğerlik sorunları olduğu Tablo 3’te görülebilmektedir. Bu açıdan sözdizimsel bağlaşıklık (cohesion) öğeleri olarak zamirlerin yanı sıra, bağdaşıklık (coherence) kapsamındaki anlamsal unsurların erek dil Türkçede tam olarak karşılanamadığı veya hiç verilmediği anlaşılmaktadır. Bunların da kelime düzeyinde olduğu gibi ilgili film kesitlerindeki diyalogların dublaj esnasında konuşma sesletimlerine uydurmaya çalışma kaygısından kaynaklandığı düşünülebilir.

Tablo 4. Çağrı filminin Türkçesinde pragmatik düzeyde çeviri sorunları

Orjinal ifade/	Türkçe Çevirisi /	Önerilen Çeviri
----------------	-------------------	-----------------

(Dakika: Saniye)	(Dakika: Saniye)	
“I’ve heard you enough. You’ve made a poor case ” (51:58)	Sizi yeterince dinledim. Anlattıklarınız saçma! (52:00)	Sizi yeterince dinledim. Meramınızı düzgün anlatamadınız!
Bilal: Peace be to you. (2:19:16)	Bilal: Allah seninle olsun. (2:19:16)	Bilal: (Allah’ın) selameti üzerine olsun.
“If anyone worships Mohammad , let him know that Mohammad is dead. But he who worships God, let him know that God is alive and cannot die.” (2:52:46)	“Hz Muhammed’e inanan herkes bilsin ki Muhammed öldü. Ama Allah’a ibadet eden din kardeşlerimiz bilsin ki Allah ölümsüzdür.” (2:52:49)	“Eğer içinizde biri Hz Muhammed’e perestiş ediyorsa / ilah nispetinde inaniyorsa , bilsin ki Hz. Muhammed ölmüştür. Ama kim Allah'a ibadet ederse , bilsin ki Allah diridir ve ölümsüzdür.”

Kaynak dil ve erek dili ana dil olarak konuşanların günlük hayatta dili doğal kullanımlarının çeviri esnasında örtüşürülmesi çabası olması itibariyle, pragmatik eşdeğerliğin tam olarak sezdirilemediği Tablo 4’ten anlaşılmaktadır. Günlük dil kullanımında kaynak dile özgü olan deyimsel ve mecazi ifadelerin yanı sıra, benzetme gibi söyleme ilişkin söz sanatlarının yer aldığı film kesitlerinin erek dildeki en yakın emsal karşılıklarıyla verilebilmesi gerekmektedir. Her iki dilin doğal kullanımlarına da tam manasıyla hakimiyet gerektiren bu tür kültür ve söyleme dair ifadelerin doğru aktarılması ne kadar zor olursa olsun, çeviri sürecinde eşdeğerlik sağlanabilmesi açısından önem arz etmektedir.

Öte yandan filmin İngilizce orijinalinde İslami alimler tarafından eleştirilerek pragmatik eşdeğerlik sağlanamayan unsurlar da söz konusudur. Yukarıdaki pragmatik eşdeğerlik sorunlarına ek olarak, Kelime-i Tevhit, filmin İngilizce orijinalinde “There is no god but God, Mohammad is the Messenger of God” şeklinde zikredilmektedir. Abdul Haq (1984) çalışmasında, Kelime-i Tevhit ve İslam’daki önemini tartışmaktadır. Buna göre Kelime-i Tevhit’in Arapçadan İngilizceye “There is no Lord but Allah, and Muhammed is the Messenger of Allah” şeklinde eşdeğer çevrilebileceğini savunmaktadır. Dolayısıyla Türkçe eşdeğer çevrisinin de “Allah’tan başka ilah yoktur ve Muhammed Allah’ın Resulü’dür,” şeklinde olabileceği düşünülmektedir. Fakat filmde bu kesit Türkçe karşılığı ile verilmek yerine Arapça aslı olan “Lâ ilahe illallah, Muhammedün Resulullah” ifadesiyle yansıtılmıştır. Bu da Müslüman bir toplumun oldukça aşına olduğu Arapça bir ifadenin anlaşılacağı öngörüsüyle yapılmış olabilir. Bununla birlikte toplumdaki her bir bireyin bu Arapça ifadenin anlamını bilemeyeceği düşünüldüğünde, erek dilde Türkçede eşdeğer karşılık verilmesi de beklenebilir.

Ayrıca Mekke’den kaçarak Habeşistan kralı Necaşi’ye sığınan Müslümanların İslamiyet’i anlattıkları sahnede Kuran’dan alıntı yapılarak filmin İngilizce orijinalinde şu ifade yer almaktadır: “We sent to her (Mary) and Gabriel said: I am a messenger from your God. To announce the *holy* birth of of a holy son to you.” Ancak Kuran- Kerimde kutsal oğul (holy son) ibaresi değil “tertemiz” ibaresi geçmektedir (Meryem Suresi 19. Ayet). Filmin Türkçesinde: Biz Cebrail A.S’i ona (Meryem’e) gönderdik. Ben Rabbinin elçisiyim. Sana *tertemiz* bir erkek çocuğu hediye etmek için gönderildim,” şeklinde Kuran-ı Kerimdeki aslına uygun eşdeğer bir çeviri yapıldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla filmin İngilizce orijinalindeki “holy son” ifadesiyle eşdeğer olmayan, filmin Türkçesinde ise eşdeğer bir şekilde çevrildiği ifade edilebilir.

Tartışma ve sonuç

Bu çalışmada Çağrı adlı film model alınmak suretiyle dilbilimsel çeviri yöntemi çerçevesinde, iki dil arası eşdeğerlik sağlama sorunları ele alınmıştır. İncelemeler ve değerlendirmeler yapılırken Baker (2011) tarafından geliştirilen eşdeğerlik tasnifi esas alınarak çeviri sorunları tespit edilip ortaya çıkan çeviri sorunlarına yönelik çözüm önerileri sunulmuştur.

Diller arası tezatlık teşkil eden durumlar, erek dilin genel özellikleri, ek açıklama ya da basite indirgeme gibi işlemler açısından topluca irdelendiğinde, teorik tartışmalar ve pratik uygulamalar ışığında öteki dile aktarılan dilsel unsurların karmaşık olmaması önemlidir (Burns & Siegel, 2018; Granger & Lefer, 2020). Doküman incelemesi sırasında kaynak dildeki kelimelerle çevirisi yapılan dilde bunlara karşılık olarak verilen kelimeler arasında farklı yan anlam çağrışımı bulunan kelimelerin varlığı da dikkate alınmak durumundadır. Bir kelimenin o dildeki farklı yan veya mecaz anlamlarından biri rastgele seçilirse, eşdeğerlik sağlanamamış olur (Chesterman, 2017).

İlgili çeviri değerlendirmelerine bakıldığında en yaygın eşdeğerlik sağlama sorunu kelime düzeyindedir, çünkü sözcük dağarcığının her iki dilde örtüşmemesi söz konusudur (Wiyati vd., 2019). Filmlerde İngilizce ve Çince altyazılarını analiz ederek altyazılardaki deyimlerin çevirisini araştırıldığı bir çalışmada, Baker'in (2011) 5 aşamalı eşdeğerlik sınıflandırması bir çerçeve olarak kullanılmış, özellikle kelime ve deyimlerin çevirisinde daha iyi eşdeğerlik elde etmek için stratejiler önerilmiştir (Xie, 2016). İngilizce ve İtalyanca film diyaloglarını çözümlemek suretiyle görsel-işitsel çeviride kelime düzeyinde eşdeğerliği inceleyen bir çalışmada, eşdeğerlik sorunlarını belirlemek için dilbilimsel bütüncü temelli bir metodoloji kullanılmış, kelime düzeyinde eşdeğerlik sağlanamamasının erek metnin alımlanması üzerindeki etkileri olduğu anlaşılmıştır (Caimi, 2013). Çalışmamızda da kelime düzeyinde pek çok kelime ve kelime grubunun eşdeğer olarak verilemediği anlaşılmıştır; bunların bir kısmı kültürel ve pragmatik unsurların yanı sıra terminolojideki farklılıklardan kaynaklanabilmektedir.

Farsça altyazıların ve İngilizce film dublajlardaki çeviri stratejilerini araştırmayı amaçlayan bir çalışma kelime ve kültür odaklı stratejilerin daha fazla kullanıldığı anlaşılmıştır. Neticede çevirmenlerin kültürü dikkate almadıkları zaman yanlış çeviri yorumlarının ortaya çıktığı sonucuna varılmıştır. Öte yandan kültürel kelimeleri kelimesi kelimesine tercüme ederlerse de anlam bozulacağından dolayı film izleyicileri için kültürel şok oluşabilmektedir (NoieSaber, 2018). Dolayısıyla kelime düzeyinde eşdeğerlik değerlendirmelerindeki çeviri sorunlarına bakıldığında en çok kültürler arası kullanımsal farklılıklar sebebiyle yanlış yorumlanan kelime çevirileri öne çıkmaktadır (Musaoğlu, 2003). Neticede kaynak dil metnindeki ifadeler ve terimler dini bir inanç, toplumun gelenekleri ya da diğer kültürel unsurlarla ilişkili olabilmektedir (Yazıcı, 2011). Bu araştırmada doküman analizi yapılan Çağrı filminde de pek çok dini terim ve kültürel öge odaklı kelimelerin eşdeğer olarak çevrilmesinde sıkıntılar olduğu görülmüştür. Dolayısıyla kültürler arasındaki farklılıklar, kaynak dildeki içeriğin amaçlanan anlamını hedef kitleye aktarmaya çalışan çevirmenler için zorluklar yaratabilir. Kültürel referansların, deyimsel ifadelerin ve mizahın kullanımı da, çeviri sürecini çetrefilli hale getirmektedir. Bu nedenle kültürel çeviri, sadece dilsel becerileri değil aynı zamanda kültürel farkındalık ve duyarlılığı da gerektirmektedir.

Diller arasındaki çeşitli farklılıklar, belirli bir dilin mesajını başka bir dile çevirirken birçok sözdizimsel soruna neden olur. Bu sorunlar kaynak ve erek dil arasındaki ilişkinin derecesine göre artar veya azalır. Ne kadar benzer veya ortak sözdizimsel unsurlar varsa, birinden diğerine çeviride o kadar az dilbilgisi düzeyinde zorluk yaşanır. Örneğin İngilizce ve Almanca (Hint-Avrupa ailesinin Germen koluna ait) veya Arapça ve İbranice (Afro-Asya ailesinin Sami koluna ait) arasında, daha az dilbilgisi ve sözdizimsel

sorunlarla karşılaşılması muhtemeldir. Ancak, Arapça ve İngilizce örneğinde olduğu gibi, kaynak ve erek dil, farklı dil ailelerine ait olduğunda, muhtemelen daha fazla sözdizimsel sorunla karşılaşılacaktır (Sadiq, 2008).

Erek dildeki metinlerdeki cümle öğelerinin sıralaması hiçbir zaman tam olarak kaynak metinle eşdeğer olamayacağından dolayı, çevirmenler biçimsel ya da işlevsel eşdeğerlik tasnifleri esas alarak çözüm stratejileri uygulamaya çalışırlar (Kırcı, 2019). Dilbilgisel ve biçimsel eşdeğerlikte odak noktası, sözdizimsel ve içerik olarak mesajın kendisidir. Buna göre yapılan çeviride erek dildeki mesajın, kaynak dildeki cümlelerin sıralaması esas alınarak mümkün olduğunca örtüştürülmesi gerekir. Dolayısıyla orijinal dildeki ifadeler ve yeni dile çevirisi yapılan ifadelerin muhatap olunanlar üzerindeki etki ve vurgu itibarıyla büyük ölçüde eşdeğerlik ilkesi uygulanmalıdır (Köksal, 2008; Seçkin, 2021). Çalışmamızda da bu açıdan sözdizimsel bağlaşıklık öğelerinin yanı sıra, anlamsal tutarlılık ve bağdaşıklık öğelerinin erek dil Türkçede bazı film diyaloglarında tam olarak karşılanamadığı görülmüştür.

Harry Potter filminin altyazı yapımında kullanılan eşdeğerlik stratejilerini sınıflandırmak ve erek dil ile eşdeğerliğini betimlemek amacıyla nitel araştırma yöntemi olarak doküman analizi kullanılmıştır; elde edilen veriler kelime, deyim, yan cümle ve tam cümleler kapsamında tasnif edilmiş, karşılaştırma yöntemiyle irdelenmiştir. Çalışma kapsamında filmde bulunan eşdeğerlik sorunlarına çözüm olarak veri ekleme veri silme, yapısal verilerin yeniden ya da anlamsal öbeklerin uyarlanması gibi stratejiler kullanılmıştır (Wardhana, 2012). Bu çalışmada da sözdizimsel ve metinsel düzeyde çeşitli bağlaşıklık unsurları olarak bazı ifadelerin, zamirlerin verilmediği anlaşılmıştır. Buna göre bazı orijinal metinde olmayan ifadeler çıkarılmış ya da olanlar eklenmiş, ilgili doğru ifadeler uyarlanmış ve neticede metinsel eşdeğerlik sağlanabilmesi için çözüm önerileri sunulmuştur.

Kaynak ve erek diller arasındaki dil yapıları, gramer ve kelime dağarcığı farklılıkları çevirmenler için zorluklar yaratabilir. Örneğin kelime oyunlarının, metaforların ve nükteli ifadelerin çevirisi zorlayıcı olabilir. Bu gibi durumlarda, çevirmenlerin orijinal içeriğin anlamının doğru bir şekilde iletilmesini sağlamak için değiştirme, açıklama ve uyarlama gibi bir dizi strateji kullanması gerekir. “Sanat, bilgiyi, imajlarla verdiği göre, imajlar çeviride her zaman verilememektedir. Bir dildeki imaj, bir ikinci dildekine uymayabilir. O zaman, anadilde, aslının imajı değil, imajın anlamını veren anadilden bir imajı getirmek yerinde olur” der (Özgü, 1978: 38). Filmler gibi görsel imajlar ve işitsel unsurlardan elde edilen verilere göre, yaygın olarak kullanılan stratejilerin kaynak dile sadık kalma (orijinal metne bağlı birebir çeviri) ve yabancılaştırma stratejileri olduğu söylenebilir. Çevirmen, yabancı kültürü erek dil ülkesine aktarmaya çalışırken bazen, bazı diyalogların erek dilde anlamlı olması ancak anlamlarını tamamen değiştirmemesi için kültürel eşdeğerlikleri kullanır. Öte yandan, dublajlarda sık sık kullanılan başka bir strateji de yerlileştirme. Çevirmen, bazı özel diyalogları erek dil kültürüne uygun hale getirmek için bazı tepki çekebilecek ifadeleri değiştirmeye hatta ortadan kaldırmaya çalışır (NoieSaber, 2018). Çalışmamızda da İslam peygamberine ilahlık çağrışımı olabilecek pragmatik ifadelerin (worship- ibadet etmek) yerlileştirme stratejisi kullanılarak filmin Türkçesinde değiştirildiği (worship- inanmak) ya da hedef kültürde hoş görülmebilecek bazı ifade ve cümlelerin tamamen çıkarıldığı tespit edilmiştir.

Ayrıca yapısal farklılıklar açısından karşılaştırıldığında, orijinal dilde üretilmiş bir metindeki cümle yapı öğelerinin erek dilde tam karşılığı bulunamayabilir. Başka bir deyişle, kaynak ve erek dillerin yapısından dolayı çeviri hataları meydana gelebilir. Tek kelimedenden sonra sıralanan yapım ve çekim ekleriyle Türkçe gibi bazı dillerde farklı yargı ve anlamlar ortaya çıkabilmektedir (Austermuhl, 2001; Kerimoğlu, 2019)

İncelenen "Çağrı" filminde belirli durumların erek dile aktarımı, aynı anlama gelen ancak farklı sözcüklerle ifade edilen terimler kullanılarak yapılmıştır. Eşdeğerlik sorunları, diğer düzeylerin yanı sıra kelime düzeyinde veya metin düzeyinde ortaya çıkabilir. Kaynak dil ile erek dil arasındaki anlamsal, sosyokültürel ve sözdizimsel farklılıklar nedeniyle de eşdeğerlik sağlanamayabilir. Bir kelimenin ifade ettiği anlam da çevirmenlerin kullandığı terminolojideki eşdeğerlik açısından kültürel farklılıklara bağlıdır ve çoğu durumda bir kelimenin anlamı ancak kullanıldığı bağlamından anlaşılabilir (Diriker, 2008: 259).

Kaynak dil ile erek dil arasındaki anlamsal, sosyokültürel ve gramer farklılıkları nedeniyle çeviride bilgi kaybı ve eklemeler kaçınılmazdır. İki dil arasında tüm bu unsurlarda eşdeğerlik olamayacağı fikri kabul edildiğinde, anlam kayıplarını en aza indirmeye yaklaşımını benimsemek gerekmektedir. Bilgi kaybı, bilgi eklenmesi veya bilginin bozulması çeviriyle ilgili potansiyel sorunlardır. Erek dilin biçimsel özelliklerine ve gramer normlarına bağlı kalabilmek için çeviri sırasında yapısal değişikliklere ihtiyaç duyulacağı muhakkaktır (Sakurai, 2015). Öte yandan ses ve ton, çeviri sırasında dikkate alınması gereken dilbilgisi unsurlarındandır. Bu nedenle, doğru bilgi iletilmeli; söz konusu bilgi, kaynak dil ile aynı sürede iletilmelidir. Bu kapsamda, her biri kendi sistematik dilbilgisi niteliğinde, anlamı bağımsız veya birlikte ifade ederek metin, resim, ses, animasyon, video ve diğer sosyal semboller aracılığıyla gerçekteşen multimodal söylem analizi de eşdeğer çevirilere katkıda bulunabilmektedir. Bu çözümleme sürecinde, dilsel işaretler ile sözel olmayan işaretler arasındaki bağlantıya odaklanılarak görseller, hareketler, bakışlar, jestler vb. gibi sözel olmayan işaretleri anlam iletişimi sürecine dahil edilmektedir (Zhang, 2009; Lin & Luo, 2022; Can Rençberler, 2019). Çağrı filminin doküman analizi esnasında da aralarında birkaç saniye fark etse bile, genel olarak dublaj çevirisinde görsel ögeler, diyaloglar ve dublajlı çeviri uyumlarında önemli bir bilgi kaybı görülmemiştir. Bununla birlikte metinsel eşdeğerliğe aykırı olabilecek şekilde bazı zamirlerin, bağlayıcı ögelerin verilmediği ya da farklı sahnelere aktarıldığı anlaşılmıştır. Bunun sebebi olarak İngilizcede yüklem en başta öznenen hemen sonra, Türkçede ise yüklem en sonda bulunması öne sürülebilir; dolayısıyla da film sahnelerinde jest, mimik gibi sözel olmayan unsurların sözel olanlarla örtüşmesi gecikebilmektedir.

Çeviriye katkıda bulunmak amacıyla genellikle dilbilimsel, kültürel söylem veya konuyla ilgili teknik bir açıklama mahiyetinde erek dildeki metnin içine veya dışına ekstra bilgi eklemek suretiyle bir dipnot veya açıklama kullanılabilir (Doherty, 2016: 951). Bu tür bilgiler, kaynak dile özgü ve erek dilde karşılığı olmayan konular hakkında gerekli tanımlamalar ya da açıklamalar şeklinde eklenebilir (Baker, 2011). Her ne kadar dublaj esnasında bu tür eklemeler akıcılığı bozabilse de, kaynak dile has bu tür bilgiler araştırmamız kapsamında eşdeğer karşılıkların tam olarak anlamlandırılabilmesi için parantez içinde sunulmuştur.

Olay örgüsü içinde, Hz. Peygamber'in Allah'ın kulu ve elçisi olması, iyiliği, adaleti, merhameti gibi sıfatlarının altı çizilir. Dolayısıyla, filmdeki İslam Peygamberi tasviri, kurgu olmasının ötesinde gerçeğe daha yakındır (Şahin, 2022). Çağrı adlı film Türkçeye çevrilirken genel hatlarıyla erek dil odaklı unsurlara yoğunlaşıldığı öne sürülebilir. Neticede bu filmin İslami örüntülerin benimsendiği tarihsel manada etkileyici bir belgesel niteliğinde olduğu da söylenebilir. Daha etkileyici ve anlaşılır hale getirilmesi için de kelime düzeyinden pragmatik dil kullanımlarına kadar eşdeğer çevirisinin yapılması ise erek dildeki seyircilerde anlamlandırmaya sağlayacaktır.

Sonuç ve öneriler

Sonuç olarak, film çevirilerinde çeviri sorunlarının çözümü için üst düzeyde dilsel ve kültürel yetkinliğe ihtiyaç duyulmaktadır. Amaçlanan anlamı ve duyguları aktaran benzer terimler bulmak, kaynak dilin inceliklerini dikkate almayı gerektirir. Dublaj ve altyazı kullanımında dikkate alınması gereken daha fazla zorlukların da ortaya çıkması olasıdır.

Yapılan incelemeler neticesinde Çağrı filminin kaynak dil İngilizceden erek dil Türkçeye çevirisinde kelime, dilbilgisi, metin ve kullanımsal pragmatik düzeyde eşdeğerlik sorunları olduğu belirlenmiş ve buna yönelik çeviri stratejileri bağlamında öneriler sunulmuştur.

Bu çalışmada incelenen dublajlı çeviride tam bir eşdeğerlik sağlanamasa da, filmdeki tarihi kahramanların fiziksel ve duygusal durumlarının temsilinin Türkçe izleyici tarafından genel manada algılanabileceği görülmüştür. Her çeviri işleminde anlam kaybı ve çeviri sorunları ortaya çıkma potansiyeli vardır; çevrilen dil ile asıl kaynak dil genellikle anlamsal ve yapısal olarak farklılık gösterdiğinden, doğru betimlemeler ve çeviriler yapmak önemlidir.

Film çevirisinde tespit edilen çeviri sorunlarının etkileri geniş kapsamlıdır ve nihai ürün üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilir. Yanlışlıklar ve hatalı yorumlamalar kafa karışıklığına, anlam kaybına ve hatta izleyicide kültürel konularda kırgınlık veya kızgınlıklara bile neden olabilir. Düşük çeviri kalitesi ayrıca olumsuz eleştirilere yol açabilir ve filmin yapımcılarının itibarına zarar verebilir. Bu nedenle, belirlenen çeviri sorunlarını ele almak ve bunların üstesinden gelmek için etkili stratejiler geliştirmek elzemdir. Neticede erek dilin izleyicilerinin zihninde dini ve tarihi olayların tekrar canlandırılması esnasında, çeviride yaşanan bilgi kayıplarının ve anlam kaymalarının dilbilgisel çeviri yöntemi gibi çeşitli stratejiler vasıtasıyla ortadan kaldırılması ve uyarlamalarla eşdeğerlik sorunlarını asgari düzeye indirmek gerekmektedir.

Literatür incelendiğinde, kültürel ve sosyal faktörlerin çeviri kalitesi üzerindeki etkisi itibarıyla, farklı çeviri yöntemlerinin etkinliği ve teknolojinin film çevirisindeki rolü gibi film çevirisinin çeşitli yönleriyle ilgili daha fazla araştırmaya ihtiyaç olduğu aşikardır. Ayrıca, izleyicilerin film çevirisini algılama ve alımlama biçimlerini ve farklı çeviri yöntemlerine yönelik tercihlerini araştıran daha kapsamlı ampirik çalışmaların gerçekleştirilmesi de önerilebilir.

Eşdeğerlik ve çeviribilim alanında yapılan bu çalışmanın, çeviride kelime, anlam ve eşdeğerlik araştırmalarına esin kaynağı olması ümit edilmektedir. Erek dil Türkçe boyutuyla film çevirileri üzerine araştırmaların oldukça az sayıda olduğu görüldüğünden, film çevirisinin kalitesini artırmak için eşdeğerlik boyutuyla daha çok araştırmalar gerçekleştirilmesi tavsiye edilebilir. Bu araştırmalar, film çevirisine daha sistematik ve titiz bir yaklaşıma duyulan ihtiyacı, her iki dilin kültürel niteliklerine hâkim, yetenekli çevirmenler ve editörlerin bu süreçlerde görev almasının önemli olduğuna işaret etmektedir. Öte yandan dini bir konuda uzman ilahiyatçılardan görüş almanın yanı sıra, çeviri sürecine yardımcı olmak için çeviri teknolojilerinin kullanımı da yararlı olacaktır. Ayrıca çeviri sürecinde kaynak ve erek diller arasındaki kültürel ve dilsel farklılıkların dikkate alınması, kısa ve öz anlatım ihtiyacından ziyade doğruluk ve eşdeğerliğe de öncelik verilmesi önerilmektedir.

Neticede, bu makale film çevirisinde karşılaşılan çeviride eşdeğerlik sorunlarını ve bunların nihai ürün üzerindeki potansiyel etkilerini vurgulamıştır. Bu çalışmanın görsel-işitsel çeviri alanındaki zorluklar ve

çözümler üzerine devam eden tartışmalara katkıda bulunacağı ve gelecekte film çevirisinin kalitesinin iyileştirilmesine yardımcı olacağı umulmaktadır.

Kaynakça

- Abdul Haq, M. (1984). The meaning and significance of the shahada, *Islamic Research Institute, International Islamic University, Islamabad*, Vol. 23, No. 3 (Autumn 1984), pp. 171-187.
- Ahmed, L. (1987). The Message: A Cinematic Portrayal of the Prophet Muhammad." *Middle Eastern Studies*, vol. 23, no. 1, , pp. 1-14.
- Akkad, M. (Yönetmen/Senaryo Yazarı). (1976). The Message (Çağrı) [Film]. LİBYA-FAS.
- Alousque, I. (2009). Cultural domains: Translation problems. *Revista de Linguistica y Lenguas Aplicadas*, 4, 137-145.
- Austermuhl, F. (2001). *Electronic tools for translators*, UK: Routledge
- Baker, M. (2011). *In Other Words: A Course Book on Translation*. 2nd Edition, Routledge, London and New York.
- Bakker, F. (2006). The Image of Muhammad in the Message, the First and only Feature Film about the Prophet of Islam. *Islam and Christian-Muslim Relations*. 17. 10.1080/09596410500399805.
- Bektaş, S. (2008). *Dil içi çeviride kültürel ve dilsel değişimden kaynaklanan çeviri sorunları*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mütercim-Tercümanlık Bölümü. Sakarya.
- Beek, L. V. (2011). The perception of audiovisual translation. *Target*, 23(2), 242-253.
- Burns, A., & Siegel, J. (2018). *Teaching the Four Language Skills: Themes and Issues*. In A. Burns & J. Siegel (Eds.), *International Perspectives on Teaching the Four Skills in ELT: Listening, Speaking, Reading, Writing* (pp. 1–17). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-63444-9_1
- Can Rençberler, A. (2019). Çeviri Göstergebilimi Ekseninde Özgün Metin Okuma Ve Çözümleme Modeli İle Anlam Arayışı. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 9. 125-142. 10.33207/trkede.597905.
- Caimi, A. (2013). Equivalence at word level in audiovisual translation: A corpus-based study of English and Italian film dialogues. *Meta*, 58(1), 84-104.
- Chaume, F. (2012). Audiovisual Translation in the Digital Age: The Italian Fansubbing Phenomenon. *Journal of Specialised Translation*, 17, 162-184.
- Chesterman, A. (2017). *Problems with Strategies. reflections on translation theory: selected papers Amsterdam and Philadelphia*, John Benjamins, pp. 201-211.
- Çoraylı, O. (2008). *Farklı metin türlerinin çevirisinde karşılaşılan sorunlara eleştirel bir bakış*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya.
- Delabastita, D. (2019). Emotions and nonverbal communication in audiovisual translation. *Target*, 31(1), 1-19.
- Demirekin, M. (2014). *Çeviriyorum: Türkçede çeviri sorunları ve eşdeğerlik*. Konya: Eğitim Yayınları.
- Diaz-Cintas, J., & Remael, A. (Eds.). (2007). *Audiovisual translation: Language transfer on screen*. Palgrave Macmillan.
- Diriker, E. (2008). *Eşzamanlı çeviri araştırmaları. Çeviriyi Düşünenler*, 2. bs., Ed. Mehmet Rifat, İstanbul: Sel Yayıncılık. pp. 257-271.
- Doherty, S. (2016). The impact of translation technologies on the process and product of translation. *International Journal of Communication*, 10, 947–969

- Dweik, Bader & Suleiman, Maisa. (2013). Problems Encountered in Translating Cultural Expressions from Arabic into English. *International Journal of English Linguistics*, 3, 47-60. 10.5539/ijel.v3n5p47
- Fabbretti, M. (2017). Manga scanlation for an international readership: The role of English as a lingua franca. *The Translator*, 23(4), 456-473. <https://doi.org/10.1080/13556509.2017.1385938>
- Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis: the critical study of language*. Longman.
- Gambier, Y. (2018). *Dubbing and subtitling*. In *Handbook of Translation Studies*. Volume 4 (pp. 64-70). John Benjamins Publishing.
- Gottlieb, H. (1992). *Subtitling: Dimensions of a problem*. In *Translating Literature: Practice and Theory in a Comparative Literature Context* (pp. 56-68). John Benjamins Publishing.
- Granger, S. & Lefer, M. (2020). Introduction. In Sylviane Granger & MarieAude Lefer (eds) *Translating and Comparing Languages: Corpus-based Insights. Corpora and Language in Use. Proceedings 6*, Louvain-la-Neuve: Presses universitaires de Louvain, 11-22. <https://pul.uclouvain.be/book/?gcoi=29303100461170>
- Hsiao, C. Y. (2018). Multimodal film translation: An analysis of audio descriptions of *The Revenant* in Chinese. *Perspectives: Studies in Translatology*, 26(1), 72-88.
- Huertas Barros, E. (2017). A descriptive analysis of the translation of comic elements in dubbing and subtitling: A case study of the Italian and Spanish versions of *Toy Story 2*. *The Journal of Specialised Translation*, 28, 132-152.
- Ivarsson, J. (1992). *Subtitling for the media: A comparative study of subtitling conventions in Sweden and Great Britain, with focus on extralinguistic cultural references*. Almqvist & Wiksell International.
- Jameson, R. T. (1976). "The Message." *Film Quarterly*, vol. 30, no. 3, pp. 2-10.
- Kamalipour, Y. R. (1984). Moustapha Akkad's *The Message*: An Analytical Review. *Journal of Communication Inquiry*, 8(2), 21-36.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım
- Karamitroglou, F. (1998). *Towards a methodology for the investigation of norms in audiovisual translation: a critical appraisal*. In *Translation swissenschaft: Festschrift für Mary Snell-Hornby zum 60. Geburtstag* (pp. 169-182). Gunter Narr Verlag.
- Katan, D. (2014). Translation as a touchstone for theories of language and representation. *Perspectives: Studies in Translatology*, 22(2), 183-194.
- Konu, M. M. (2019). Çeviri edimine dilbilimsel açıdan uygulamalı bir yaklaşım. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö6), 500-516. DOI: 10.29000/rumelide.649339
- Karataş, Z. (2017). Sosyal bilim araştırmalarında paradigma değişimi: Nitel araştırmanın yükselişi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 70-86
- Kerimoğlu, C. (2019). *Genel dilbilime giriş*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kırcı, B. (2019). Bir Profesyonel Meslek Olarak Çevirmenlik ve Çevirmenlerin Mesleğe Yönelik Tutumları. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 10(1), 1-25
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Süirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 170-189
- Köksal, D. (2008). *Çeviri Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Krippendorff, K. (2004). *Content analysis: An introduction to its methodology*. Sage publications
- Lee, H. (2014). A comparative study of English-Korean subtitling strategies in terms of culture-specific items in Korean films. *Perspectives: Studies in Translatology*, 22(4), 607-622.

- Lin, P., & Luo, D. (2022). Subtitle Translation from the Perspective of Multimodal Discourse: Take the Movie Harry Potter and the Philosopher's Stone as an Example. *International Journal of Education and Humanities*, 6(1), 176–179. <https://doi.org/10.54097/ijeh.v6i1.3087>
- Mackintosh, J. (2015). *A study of strategies in translating humour in film subtitles*. University of Edinburgh.
- Munday, J. (2016). *Introducing translation studies: Theories and applications*. Routledge.
- Musaoğlu, M. (2003). Türkçede çeviri ve aktarma. *Bilig*, 24, 1-22, s.1-2
- Nairn, K., & Wyn, J. (2014). New girlhood and lost boys: analysing the cultural politics of gender and education through film. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 36(6), 821–832. <https://doi.org/10.1080/01596306.2014.973372>
- Neves, J. (2016). Subtitling for the deaf and hard of hearing: a corpus-based analysis of subtitling norms in Portugal. *Perspectives: Studies in Translatology*, 24(4), 589-605.
- Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. Prentice Hall.
- Nida, E.A. & Taber, C. R. (1969). *The theory and practice of translation*. Leiden: E.J. Brill. O'Connor, J., & Seymour, J. (1990). *An introduction to neurolinguistic programming*. London: Mondela.
- NoieSaber, Jafar Pour Fariba. (2018). Lexical Translation in Movies: A Comparative Analysis of Persian Dubs and Subtitles Through CDA. *Arabic Language, Literature & Culture*. Vol. 3, No. 3, , pp. 29-36. doi: 10.11648/j.allc.20180303.12
- O'Hagan, M., & Mangiron, C. (2013). *Game localization: Translating for the global digital entertainment industry*. John Benjamins.
- Ören, T. ve Ergun, E. (2021). Çeviribilimde dilbilim izleri. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi*. 14, 37-61. <https://doi.org/10.26650/iujts.2021.14.0003>.
- Özgü, M. (1978, Temmuz). Çeviride uzmanlık sorunu. *Türk Dili Çeviri Sorunları Özel Sayısı*, (Cilt: XXXVIII), s. 322.
- Pettit, Z. (2014). *Translation and humour: An approach using the translation of French humour into English as a model*. University of Western Sydney.
- Sadiq, S. (2008). Translation: Some Lexical and Syntactic Problems & Suggested Solutions.. *Wata Translation Journal- 5*.
- Sakurai, N. (2015). The influence of translation on reading amount, proficiency, and speed in extensive reading. *Reading in a Foreign Language*, 27(1), 96–112.
- Seçkin, S. (2021). Serbest Çevirmenlerin Türkiye Çeviri Sektöründe Yaşadığı Zorluklar. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (23), 1128-1147. <https://doi.org/10.29000/rumelide.950037>
- Sheikh, N. (2017). Cinematic Representations of the Prophet Muhammad: A Study of Mustafa Akkad's The Message (1976) and Moustapha Akkad's Al-Risala (2014). *Journal of Religion and Film*, 21(2).
- Şahin, A. (2022). Kurgudan gerçeğe İslam Peygamberi algısı: The Message (Çağrı). *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi (MEDİAD)*, 5(1), s. 227-241.
- Wach, A., & Monroy, F. (2020). Beliefs about L1 use in teaching English: A comparative study of Polish and Spanish teacher-trainees. *Language Teaching Research*, 24(6), 855–873. <https://doi.org/10.1177/1362168819830422>
- Wardhana, Gunawan. (2012). *Analysis On Subtitling Equivalence In Harry Potter And The Deathly Hallows Part 2 Movie*. Bachelor's degree of Education.in English Department, University of Surakarta.
- Wiyati, M.A., Suryandari, A.M., & Ashadi, A. (2019). Linguistic Level Equivalence in the Kartini Film Subtitle Translation. *Proceedings of the International Conference on Interdisciplinary Language, Literature and Education (ICILLE 2018)*.

- Xie, Y. (2016). Translating idioms in subtitles: An investigation based on Mona Baker's equivalence. *Theory and Practice in Language Studies*, 6(10), 2004-2012.
- Yazıcı, M. (2011). *Çeviribilimde araştırma: disiplinlerarasılıktan disiplinlerötesiliğe*, İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Zhang, D.(2009). Research on the Comprehensive Theoretical Framework of multimodal Discourse Analysis [J]. *Foreign Languages in China*, (1):24-30.

55. A review of actor-oriented capitals and investments in the field of interpreting in Türkiye

Zeynep Melissa SEYFİÖĞLÜ¹

Dilruba TEMUÇİN²

APA: Seyfiöğlü, M. Z. & Temuçin, D. (2023). A review of actor-oriented capitals and investments in the field of interpreting in Türkiye. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 699-716. DOI: 10.29000/rumelide.1330560.

Abstract

This study aims to reveal the significance of the habitus and capitals of interpreters in Türkiye and the investments made to acquire such capital, and by employing a descriptive approach through the framework of Bourdieu's Field Theory and Latour's Actor-Network Theory (ANT) (1999). Within the scope of our study, Bourdieu's concepts of habitus and capital have been used to discuss the position of interpreters in the field in Türkiye. Using a historical perspective, we will discuss the "actants" i.e. human and non-human actors that have played an influential role since the emergence of the profession in Türkiye. According to the ANT, it could be concluded that in Türkiye, these actors may consist not only of individuals but also of agents such as organizations such as TKTD and Türkiye AIIC VEGA, remote working conditions that have become widespread with Covid-19, and volunteering movements that emerged after the 2023 Kahramanmaraş earthquakes. During the research process of this study, sources such as interviews, webinars held on virtual platforms, newspaper clippings, the online archives of TKTD, and memories shared in books, theses and books on the history of translation and interpreting have been explored. Following our research, it has been determined the first interpreters in Türkiye acquired similar capitals and habituses, whereas present interpreters that accumulate different types of capitals depending on current circumstances and needs such as use of technology and first aid knowledge for community interpreting. Our study shows that the valued capitals play a key role in determining the position of actants in academia and the interpreting sector, resulting in a new dynamic between actants with the network.

Keywords: Interpreting Studies, Agency in Interpreting, Sociology of Translation, Actor-Network Theory (ANT), Bourdieusian Sociology of Translation

Türkiye’de sözlü çeviri alanında eyleyen odaklı sermayeler ve yatırımların incelemesi

Öz

Bu çalışma, Bourdieu'nun Alan Kuramı ile Latour'un Fail-Ağ Teorisi (FAT) (1999) çerçevesinde betimleyici bir yaklaşımdan yararlanarak Türkiye'deki sözlü çevirmenlerin habitusları ve sermayeleri, bu sermayelerin edinimi için yapılan yatırımların önemini ortaya çıkarmayı amaçlamakta olup bu sermayeleri edinmek için yapılan yatırımlara da odaklanacaktır. Betimleyici bir

¹ YL Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mütercim Tercümanlık, İngilizce Mütercim Tercümanlık Yüksek Lisans Programı (İzmir, Türkiye), zeynmelseyf@gmail.com, ORCID ID: 0009-0001-6213-7411 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 12.05.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330560]

² YL Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mütercim Tercümanlık, İngilizce Mütercim Tercümanlık Yüksek Lisans Programı (İzmir, Türkiye), dilrube.temucin@ogr.deu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1552-913X

yaklaşım benimseyerek çalışmamız Bourdieu'nun Alan Kuramı'nda öne sürmüş olduğu "habitus" ve "sermaye" kavramları ve Latour'un "fail" (actant) ve "ağ" kavramları üzerinden Türkiye'deki sözlü çevirmenlik yapan eyleyenlerin alandaki konumları tartışılmıştır. Tarihsel bir perspektiften yararlanarak sözlü çevirmenlik mesleğinin ortaya çıkışından itibaren etkili rol oynayan "eyleyenler" ele alınacaktır. Fail-Ağ Teorisine göre, Türkiye'de bu eyleyenler sadece kişilerden değil, aynı zamanda TKTD ve Türkiye AIIC VEGA gibi oluşumlar, COVID-19 Pandemisi sonucu yaygınlaşan uzaktan çalışma koşulları ve 2023 Kahramanmaraş merkezli depremler sonucu ortaya çıkan gönüllülük hareketleri gibi eyleyenlerden de oluşabilir. Çalışmanın araştırma sürecinde kaynak niteliğinde olan röportaj videolarından, görüşmelerden, sanal platformlarda gerçekleştirilen webinar demeçlerinden, gazete küpürlerinden, TKTD arşivi, kitaplarda aktarılan anılardan, çeviribilim tarihi üzerine yazılmış tez ve kitaplardan yararlanılmıştır. Araştırmamız sonucunda, tarihsel olarak baktığımızda Türkiye'deki ilk tercümanların benzer sermaye ve habituslara sahip olduklarını, günümüzdeki tercümanların ise güncel koşullara ve ihtiyaçlara bağlı olarak teknoloji kullanımı ve ARÇ için ilk yardım bilgisi gibi farklı sermaye türlerini edindiklerini saptadık. Bu araştırma ayrıca değer verilen sermayelerin akademi ve sektörde yer alan faillerin ağ içerisindeki konumlarını belirlemede önemli bir role ve ağ içerisinde yer alan faillerin kendi içerisinde yeni bir dinamiğe sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Sözlü Çeviri Çalışmaları, Sözlü Çeviride Eyleyenlik, Çeviri Sosyolojisi, Fail-Ağ Teorisi (FAT), Bourdieu Sosyolojisi.

1. Introduction

Within the history of Interpreting Studies (IS), sociological approaches have been used to conduct micro-sociological studies (Inghilleri, 2015, p.389) which heavily rely on discourse-based (Mason, 2015, pp.111-116) and interpreter-mediated interpersonal and intercultural interactions (Wadensjö, 1998; Mason, 1999 and 2001; Metzger, 1999; Roy, 2000) or macro-sociological studies (Inghilleri, 2015, p.389) that heavily stress the agency of individuals- i.e. interpreters- in the social settings in general. Nevertheless, as interpreting is a socio-linguistic action (Inghilleri, 2015, p.388) that involves individuals, groups of individuals, and other unalive objects, the complexity of the relationships of human and unalive objects determines and is determined by social, economic, and cultural factors at stake.

Translation and interpretation are purposeful social actions constructing an interactive interaction dynamic among social agency, and social actions, structures (Kung, 2015), this interaction has been stressed as part of "The Social Turn" (Pöchhacker, 2006; Pöchhacker, 2008, pp.38-40) or "The Sociological Turn" (Angelelli, 2012; Angelelli, 2014). Translation and [Interpreting] Sociology utilizes the terms such as "capital" and "habitus" to depict 'turns' within this field. In this sense, it would be beneficial to study this context in the interpreting field in Türkiye.

This study aims to reveal the significance of interpreters' habitus and capitals as well as demonstrate the continuous cycle of transformation, e.g., the dynamic conversion, of the correlation among "actors/actants", "capitals", "investments" and "habitus" notions since the emergence of the profession in Türkiye. Furthermore, the roles and positions of interpreters and the interpreting field in Türkiye will be discussed in terms of Translation Sociology.

2. Conceptual Framework

2.1. Bourdieu’s Field Theory and Translation Studies Correlation

Firstly, we should discuss “capital” which is defined as the accumulated labor(s) that have been accumulated by actors or groups of actors (agents/performers; intermediaries, etc.) that enables actors to restructure the social energy in the form of reified or living labor (Bourdieu, 2018, p.15). There are several forms of capital, namely economic, cultural, social, and symbolic capital, all of which have a dynamic nature and can convert into another form.

Economic capital refers to capital that can be turned into money promptly and directly and incorporates institutionalization in the form of property rights (Bourdieu, 2018, p.17). Economic capital coexists with the cultural capital in a dominating hierarchical network. (Bourdieu, 2018, p.24).

Cultural capital is all kinds of knowledge and/or information that an agent possesses. For instance, cumulative knowledge or information can be specific- i.e., translation and interpreting skills- or general such as world knowledge. Cultural capital can be accumulated in three ways: The "embodied state" described by Bourdieu (2018:17) refers to the enduring dispositions of the physical body and the mind. In translation and interpreting studies, the "embodied state" refers to the long-term linguistic and cultural competence developed by professionals in the field. Through extensive training and immersion, translators and interpreters acquire a deep understanding of languages and cultures, allowing them to navigate between languages, convey meaning accurately, and adapt to different cultural contexts. This embodied state is the result of their experience and integrated language skills. The "objectified state" (Bourdieu, 2018:17) pertains to the presence of these dispositions in tangible objects such as artworks, books, dictionaries, instruments, machines, and so on. An example of the "objectified state" in translation and interpreting studies can be observed in the material resources used by translators and interpreters during their process. These may include dictionaries, glossaries, term banks/ termbases, reference books, translation/interpreting technologies, or specialized interpreting equipment. These tangible objects serve as tools that facilitate the translation and interpreting process, allowing practitioners to access information, verify terminology, and enhance their overall performance. Furthermore, Bourdieu (2018:19-20) suggests that the objectified state can be transmitted through its materiality. Lastly, the "institutionalized state" (Bourdieu, 2018:17) encompasses educational qualifications and/or certifications obtained by the agents (Bourdieu, 2018:20-21). Qualifications can be degrees or diplomas in translation or interpreting, professional certifications from recognized organizations or associations, and memberships in professional bodies.

Given particular conditions, cultural capital is a type of capital that can be converted into economic capital. Moreover, it can be linked to institutionalization in the form of property rights. Social capital, on the other hand, includes social obligations or connections. Due to its nature, social capital is characterized by institutionalization in various forms, as indicated by its name (Bourdieu, 2018:17). Through the accumulation of social capital, belonging to a group is prioritized. Within this form of capital, there is a clustering phenomenon where real or potential resources come together, regardless of their quantity, through the establishment of a resilient network based on mutual friendships and recognition relationships (Bourdieu, 2018:21). The obligations, privileges, and trust that arise from this network of connections, whether directed towards the actor or developed within or outside of it, are also part of social capital and have relevance within this type of capital. This type of capital can be converted into economic capital given specific conditions. Lastly, symbolic capital is defined as “the acquisition of

a reputation for competence and an image of respectability and honorability” (Bourdieu, 1984, p. 291). This capital is closely related to the reputation of a social actor. Moreover, symbolic capital acts as a social force that interacts and exists with other capital forms.

While accumulating capital, individuals are influenced directly or indirectly by the norms, tendencies, expectations, values, cultural framework, characteristic traits, behavior patterns, and many other factors that belong to the society in which they exist. However, these phenomena cluster and solidify over time, forming a more comprehensive and organized structure, consisting of individual-level tendencies, expectations, values, characteristic traits, and behavior patterns. To describe these interactions, Bourdieu proposes the ‘habitus’ notion (Maton, 2012, p.50). Habitus is defined as “a subjective but not individual system of internalized structures, schemes of perception, conception, and action common to all members of the same group” (Bourdieu, 1977, p. 86). This collective entity consists of “internalized structures” and “schemes of perception” that structure one’s worldview and “apperception” of the world in which they exist (Bourdieu, 1977, p.86). Habitus both shapes and is shaped by material circumstances, practices, perceptions, and emotions. Within the habitus, certain ideas, concepts, objects, etc. are given a different value and priority. Habitus posits and contains and bestows particular properties. According to Bourdieu(1977), properties that are given value within the habitus come to constitute cultural capital. Moreover, a sense of habitus is passed on through the institutions like family settings, education institutions, and workplaces, as these institutions reinforce and restructure culture and social settings. In this sense, Bourdieu(1977) underlines that the habitus (re)produces both itself and its subjects through its institutions which results in habitus reproducing sociocultural conditions through which subjects relate to each other.

These capital forms may convert into other capitals since they are closely related to the individual’s habitus within a ‘field’, which determines the individuals’ actions and practices. A field is a structure of relative positions within which the actors and groups think, act and take positions (Hilgers & Mangez, 2015, p. 10). These relative positions are defined by the volume and structure of their capital (Hilgers & Mangez, 2015, p.10). In this sense, the conversion of capitals, habituses, and fields is observable as actions have dynamic nature. In Translation studies, Bourdieu’s field theory and the concepts that belong to it, have been used to reveal the motives that drive interpreters to the profession by taking Bourdieu’s concepts of habitus, capital and *illusio* (Polat Ulaş & Gündüz, 2020), to explain the translator’s self images and actions in the field of translation of Iran (Sela-Sheffy, 2005), to investigate the transformation in Turkish readers’ attitude from the 1930s to the 2010s (Işıklar Koçak & Erkul Yağcı, 2019).

2.2. Latour’s Actor-Network Theory and Translation Studies Correlation

Actor network theory (ANT) emerged in the mid-1980s with the work of Latour. The theory provides a conceptual frame that enables exploration of how a network of contacts link different actors and bring about a project (Latour, 1987). The theory consists of three core concepts: actor, network and translation, all of which possess specific characteristics and are related to each other.

This theory is significant since, unlike Bourdieu, it includes non-human entities as actors within a network. According to the ANT, “actors” can be people such as interpreters, investors, academicians, and translators as well as artifacts, identities and relations. This term “actor” or “actant” embodies not only human actors but also the agency of unalive subjects or ‘nonhuman actors’ (Sayes, 2014). The notion of ‘non-human actors’ is controversial as it covers a range of objects and phenomena such as

texts/inscriptions (Callon, 1986a; Latour, 1986), economics (Callon,1999), subcultures (Gomart & Hennion, 1999), organizations (Lee & Hassard, 1999), or disciplines such as Translation Studies (Kung 2015). This heterogeneous amalgamation of actors includes the agency of nonhumans. Due to the complexity and relation between these actors, ANT theory puts forward a “volitional actor”, i.e. actant. An actant is any agent, collective or individual that can associate or disassociate with other agents (Ritzer, 2004). Latour’s definition of an actant includes a variety of concepts, ideas, individuals and systems. Actants enter into networked associations, which in turn define them, name them, and provide them with substance, action, intention and subjectivity (Ritzer, 2004, p.1). ANT looks at each actant within a network so as to determine its value.

Networks are processual, built activities that are performed by human and non-human actors of which they are composed (Ritzer, 2004, p.1). Networks not only include actants but also determine how these actants will act and relate to one another. ANT looks into the ways networks overcome resistance, gain internal strength, juxtapose elements with the network, prioritize certain qualities and motivations of actors. This may be done in various manners, for instance, existing actors may “introduce” or “recruit” new actors resulting in a continuous motion and change within these networks. The actors and networks are formed reciprocally since the network forms extends, and transforms in the interactive connection of the actor (Cai & Guo, 2020). According to ANT, human and non-human actors have the power with a network to induce action and invite new actors into the network (Jones, 2009) as well as the power to define their identity within this given network. The third concept of ANT is Translation, which is used slightly different from the term “translation” in translation studies. Translation within ANT is the process of establishing identities and conditions of interaction, and of characterizing representations (Ritzer, 2004, p.2).

In the Bourdieusian sociology of translation, agency is discussed at the individual level, and the participation of other multiple actors within the translation production process is overlooked. Bourdieu’s theoretical has been criticized by translation scholars due to the overemphasis on explaining the action of individual agents and the lack of strength in studying the participation of multiple translation agents in the translation process (Buzelin, 2005; 2007). This has resulted in translation researchers complementing Bourdieu’s theory by adding Latour’s actor-network theory so as to investigate the role of different agents. This enabled researchers to have a closer look into the process of translation production involving the mediation of multiple professionals (Abdallah, 2005; Buzelin, 2005, 2007; Jones, 2009; Kung, 2010). For this purpose, Buzelin (2005) suggests that questioning “what is happening” by “who and what” and “how”, would enrich ‘Bourdieuian analyses in translation studies’ by applying Latour’s Actor-Network Theory (ANT) as a complementary conceptual framework (Buzelin, 2005; Inghilleri, 2005), and becomes the first to introduce the actor network theory into translation studies by pointing at the role of translations and network in translation studies (Buzelin, 2005). For instance, this approach may be adopted for investigating the selection of texts to be translated text as well as selecting the production team of translation in specific “actant webs” such as critics, translators, editors, publishing houses, etc., and determining which elements should be legitimized (or not) and restricted. In the case of certain rejections or restrictions, translations can be re-translated or the publishing house can even be changed for the economic capital and the ‘status’ of the translations via social and/or symbolic capital indicating the socio-economic, socio-cultural, and socio-political atmosphere of the intended market. Within this scope, studies in translation studies used Bourdieu and Latour’s concepts to highlight the power relations and conversions that travel back and forth between the mediation of translation professionals and institutions (Abdallah, 2005; Buzelin 2005, 2007; Inghilleri, 2005; Jones, 2009; Kung,2010).

3. Methodology

In this study, we aim to conduct qualitative research by adopting Historical and Descriptive Approaches. To achieve this objective; secondary sources, i.e., interviews, webinars held on virtual platforms, newspaper clippings, the online archives of TKTD, and memoirs shared in books, theses, and books have been utilized as research materials. By doing such, the socio-cultural profile of the interpreting field in Türkiye is explored.

We applied Bourdieusian concepts of the sociology of translation and Latour's agent network theory jointly since Bourdieu's theory provides a framework for understanding how individuals' habitus, or dispositions, which are shaped by their social position and how these dispositions influence their actions. Latour's theory, on the other hand, offers a way of understanding how networks of actors, including both human and non-human actors, interact to produce social order.

With the aim of demonstrating how Bourdieu's concepts of "habitus" and "capital" and Latour's concepts of "network" and "actant" can not only reveal how interpreters position themselves and how these positions are determined within the sector of Türkiye but also explore how these actants, their capitals and habituses evolve, interact with each other, and develop the network. For this purpose, we have taken a historical approach and initiated our research by scrutinizing the emergence of interpreting in Türkiye and looking into the habitus of the first conference interpreters the capitals they possessed. Memoirs, autobiographies and TKTD archives were our primary source in the investigation of the first conference interpreters. So as to portray the development of the profession, we took milestones in Türkiye such as the establishment of Translation and Interpreting departments, the Turkey- EU accession negotiations and Izmit Earthquakes as a reference point. Recent milestones from 2020 to present, which are "actants" according to Latour's theory, were then selected and researched further. Using ANT, the dynamics between various actants within Türkiye were examined in the light of the capitals, habituses of the past and present interpreters and actants in Türkiye. Bourdieu uses the concept "agent" to refer to what Latour refers to as "actors". To avoid confusion over the terms, in this paper we shall use Latour's concept of "actant" to refer to both "human actors" and "non-human actors" of the interpreting sector in Türkiye and exclude Bourdieu's "agent" concept. To limit the scope of the paper, Bourdieu's "field" and Latour's "Translation" concepts will not be included due to the terms' broad nature.

4. Findings

4.1. Bourdieusian Capital and Habitus of Interpreters Throughout History

It was in the 1950s, that early activities in simultaneous interpreting emerged. During the 1950s, Türkiye faced a troublesome period that brought about social and economic instability; nevertheless, it was also a period in which the country opened up to the world and the private sector emerged. In an interview for TKTD's book³ Okşan Atasoy, a TKTD member, explains that after the 1950s, with the increase of factories and industrial movements, conference interpreting became necessary (Vardar, 2016, p.7). Important businessmen of the time, like Nejat Eczacıbaşı, Vehbi Koç, and Vakur Versan pioneered the translation and especially interpreting sector in Türkiye (Vardar, 2019, p.7). Nejat Eczacıbaşı contacted the Ford Foundation, which would support and fund the establishment of the Business Administration Institute within Istanbul University in 1954. In 1955 and 1956, two American professors were invited to

³ All citations from Somnur Vardar's Bu Kulaklar Neler Duydu: Türkiye'de Konferans Çevirmenliğinin 50. yılı were translated by SEYFİOĞLU.

the Institute to offer seminars and courses to train top managers for private companies and factories. However, as the students lacked the English language proficiency required to understand their professors, the Institute began searching for interpreters (Arslan Özcan, 2017).

By 1959, the need for conference interpreting increased immensely as Türkiye’s diplomatic relations flourished. Following the coup d’etat in 1960, Türkiye entered a more stable and organized economy in which the private sector gained importance, and the founders of industrial companies, Nejat Eczacıbaşı and Vehbi Koç, decided to expand this environment of interaction among politicians, academics, and business people. Hence, they held annual conferences to discuss the country’s economic situation, which took place until the mid-1970s and were called ‘Kilyos conferences’ (Arslan Özcan, 2017). In 1962 the ‘Population Control’ conference was held in Istanbul, and it was that year in which the absence of Professional simultaneous interpreters was recognized and felt deeply. Through the initiative of Nejat Eczacıbaşı, the Ford Foundation contacted Simulta Inc., a Geneva-based interpreting company (Diriker, 2015,p.92).

This led to the first conference interpreters being sent to be taught by Gloria Wagner and lecturers from the School of Translation and Interpreting at the University of Geneva (ETI). The first person to be invited to Geneva by Gloria Wagner was Norayır Altınyan, whose expenses were paid by Nejat Eczacıbaşı, who had observed Altınyan interpreting at the Population Control conference. Eczacıbaşı also contributed to the increase in international conferences, seminars, panels et cetera, after he established The Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti (ESEKH) or briefly Konferans Heyeti (Conference Board) in 1961. Up until the 1970s, the Conference Board, a place considered ‘home’ by interpreters, strove to meet Turkey’s need for conference interpreters on its own (Dişbudak, 1996 as cited in Arslan Özcan, 2017). In 1969, a group of conference interpreters-Hasan Akbelen, Asaf Savaş Akad, Ömer Bozkurt, Zeynep Bekdik, Ertem Betil and Melik Furgaç- left the Conference Board with the desire of working according to their own principles and rules without the Board’s intervention and established “The Konferans Tercümanları Derneği” (KTD – Conference Interpreters’ Association) in 1969 (Arslan Özcan, 2017) which would lay the foundation for establishing standards and professional norms for Turkish interpreters and later become “Türkiye Konferans Tercümanları Derneği” -The Conference Interpreters of Turkey (TKTD). One of the founder members and first president of TKTD was Hasan Akbelen who became the first Turkish-speaking International Association of Conference Interpreters (AIIC) member; as he pioneered other Turkish interpreters to become AIIC members (Vardar, 2019, p.83). Following initiatives as such, TKTD adopted European conventions, ethical rules, and norms as a basis to advocate professional standards in Türkiye; moreover, it has and supported the founding of Translation and Interpreting departments and offers suggestions to Vocational Qualification Institution (MYK), ISO, Turkish Standards Institution (TSE) (Doğan, 2011; Vardar, 2019).

The association itself possesses a habitus of its own which has different types of capital and would help accumulate and convert into other types of capitals. The first members of these interpreter associations were young individuals with advanced language skills and high cultural accumulation. Mainly graduates of Boğaziçi University (or Robert College until 1971), Galatasaray High School, Galatasaray University, or graduates of foreign universities received their first assignments as conference interpreters. The founding members of TKTD were from the same social circles. For instance, in his interview (Vardar, 2019), Ömer Bozkurt talks about how he had known Hasan Akbelen since childhood and that their fathers were acquaintances (Vardar, 2019, p.78). Both Bozkurt and Akbelen had met when they attended Galatasaray Primary School. Throughout the years, there has been a pattern in the educational background of TKTD members, they possessed similar habituses.

All of the members had a comprehensive knowledge of a foreign language; hence it could be said that their members are individuals who have accumulated cultural capital in the forms of institutionalized capital and also embodied state. Additionally, the educational institutions that the TKTD's first members had attended require a certain amount of economic capital to provide students with the necessary books and materials, especially since they are schools that give education in a foreign language. The parents of such students would have come from a similar habitus that possessed economic capital and cultural capital since the rate of university graduates was not very high until the 1980s.

The habitus and their institutionalized and embodied form of cultural capital brought the early conference interpreters' social capital. They would use their connections, i.e., social capitals, while advancing in the sector. Most of the members received/continue to receive their first jobs through their friends from their school, and lecturers, thus their social capital could be regarded as their key in setting out in conference interpreting. The founding members of TKTD valued social capital since they were persistent in establishing and belonging to their own associations. Their recognition and cultural capital which made them stand out in society, resulted in them accumulating economic capital because conference interpreting was/ still is a well-paid profession.

When the first conference interpreters received jobs, they regarded interpreting as a sideline to what they were doing at the time. However, as the jobs increased and the profession gained recognition, standards were established. Consequently, conference interpreters in Türkiye began to earn a good income from this profession, which enabled interpreters to accumulate more economic capital as their profession became standardized and increase their symbolic capital as their recognition increased correspondingly. The desire to establish norms and standards and be treated as equals resulted in advances concerning Turkish speaking conference interpreters becoming AIIC-accredited members. This movement was initiated by Akbelen, who would later convince his colleagues to become accredited. The AIIC accreditation that the TKTD members possess is both cultural and symbolic capital which would transfer into social capital and economic capital as more interpreting jobs came in, the interpreters' network would widen, and their income would increase. Nowadays, a high majority of members of TKTD are AIIC-accredited. In fact, TKTD's accreditation criteria are parallel to AIIC accreditation in terms of prerequisites, i.e. language pair classifications, a minimum number of working days condition, the necessity of receiving an invitation from a member of the association, and the need for active members acting as sponsors, et cetera (AIIC; TKTD). As of the 1980s, with the establishment of Translation and Interpreting departments, there has been a significant increase in trained interpreters who would be trained by the first conference interpreters acting as lecturers who would later become their boothmates. This tradition carried on, and as these departments generated more graduates in the field, there was an increase in these graduates' symbolic and economic capital following the success of their connections which they possessed through their social capital. Many TKTD members continued their careers in academia: Ebru Diriker, Belgin Dölay, Vedra Kıvrak, etc.

Some TKTD members are also well-known in other sectors due to their cultural, social and symbolic capital, for instance, Serra Yılmaz and Emine Uşaklıgil who are conference interpreters and TKTD members. Serra Yılmaz is an actress and film director who performed in plays, films, and television series who has become extremely popular in Italy with her acting career after participating in several Italian films. In fact, in 2017, she was given the "Queen of Comedy" award at the MIX Milano Festival that adds to her symbolic capital. Another conference interpreter and TKTD member is Emine Uşaklıgil, the granddaughter of Turkish writer Halit Ziya Uşaklıgil and daughter of Bülent Uşaklıgil the former Turkish Ambassador at Copenhagen, Paris, Washington, and Cairo, who is known for her writer profile.

Besides being a writer, Emine Uşaklıgil managed the newspaper *Cumhuriyet* and wrote for both *Cumhuriyet* and *NTV*. Yılmaz and Uşaklıgil depict their common points: coming from well-established families, and living abroad for many years which brought them multilingual and versatile identities in their book *Şimdilik Bu Kadar* (2018) in which they emphasize the theatrical dimension of simultaneous interpreting and that an outstanding personality, and good diction are some of the most desired qualities of interpreters (Uşaklıgil, 2018, p.206).

4.2. Actants (human and non-human actors) since the emergence of interpreting in Türkiye

Since the emergence of interpreting as a profession in Türkiye, interpreters, individuals, and groups of individuals at minor scales could be classified as “actors” who have played a role in shaping the sector. Early conference interpreters such as Hasan Akbelen, Zeynep Bekdik, Asaf Savaş Akad, and Melik Furgaç, patrons such as Nejat Eczacıbaşı and Vehbi Koç could be regarded as human actors due to their investments in the form of capitals. Nowadays, conference interpreters, community interpreters, sign-language interpreters, interpreting practitioners (‘practisearchers’) (Gile, 2018), and interpreter trainers are human actors in the sector. Likewise, the end-user of these interpreting services such as clients, translation offices, speakers, and listeners could also be regarded as a human actor since they hire the interpreters, and in some cases provide the interpreter with feedback or have special requests which would shape the interpreting experience.

Whereas, translation bureaus that offer interpreting services, professional associations such as TKTD, AIIC Vega, ministries with interpreting units, translation and interpreting departments at universities, conference, and congress organization companies, interpreting technologies, and RSI platforms could be listed as non-human actors within the interpreting market in Türkiye.

The impact of human and non-human actors within a network may change over time. To be more specific, throughout the 1950s and 1960s, the early conference interpreters in the Turkish sector guided the later interpreters with their dispositions and practices and set the tone of the sector and profession by forming associations. Even though, TKTD remains as a significant “non-human actor” in Türkiye, with the increase in the number of interpreters and variety of the areas they work i.e., community interpreting, sign language interpreting, remote interpreting, it could be said that freelance interpreters in Türkiye have also become prominent in making collective decisions towards matters such as pricing, work hours and conditions for working in booths.

In addition, the amount and type of capital that actors within the field must possess may vary depending on current circumstances. For instance, in 2005 with the EU accession negotiations, there was an increase in demand for interpretation between European languages and Turkish as well as conferences (Çotur). These negotiations became a non-human actor for which the knowledge of EU languages became a valuable cultural capital. Another example would be the rise of remote interpreting. Following the outbreak of COVID-19, interpreters had to adapt to working remotely after lockdowns and COVID-19 restrictions. In these times, interpreters familiarized themselves with remote simultaneous interpreting (RSI) platforms to meet the demand for this new context. Moreover, some interpreters purchased technical equipment such as headphones and microphones and improved their internet connections to take on such remote assignments. This new way of working shaped not only the interpreters’ working conditions but also the perception of RSI for interpreters acting as human actors in the sector.

4.3. The Investments of Actants:

In order to accumulate capitals, actants make investments. Non-human actors such as TKTD publish books, hold annual meetings, and collaborate with other non-human actors such as AIIC and AIIC Vega. While human actors such as interpreters may keep their technical knowledge up-to-date for remote interpreting assignments. Additionally, interpreters continue to add to their investments by creating terminology for conferences, learning words and speed and speech exercises (Çorakçı Dişbudak, 1991). This is mainly because interpreters consider themselves continuous students, who research and keep their curiosity alive.

Aymil Doğan, a ‘practisearcher’ (Gile, 2008) in the field of interpreting, has also suggested certain qualities which student interpreters starting out in this field need to possess, such as general knowledge, language, and cultural awareness, knowledge of professional theory and practices, technical knowledge (such as terminology from specialist areas), knowledge on the professional ethics in the field of interpreting, social behavior (the ability to express oneself, socialize and make new connections within a network) and affective qualities (the desire to learn something, the ability to take risks without hesitating) (Doğan, 2003, pp.84-87). These qualities could also be generalized to professional interpreters actively working in the market.

In fact, in Emine Uşaklıgil and Serra Yılmaz’s book *Şimdilik Bu Kadar*, they emphasize the fact that simultaneous interpreters not only need to know a language’s culture but also have to have a comprehensive knowledge of general knowledge, the literature, and politics of that language (Uşaklıgil, 2018, p.207). For this purpose, interpreters invest time to accumulate this type of cultural capital.

Another, human actor- AIIC Vega Türkiye’s representative and former TKTD president-Bahar Çotur has given speeches at numerous universities all over Türkiye, in fact, at a webinar hosted by the Translation and Interpreting Club of Bartın University (BARÇEV), “İçimde Bir Konferans Tercümanı Var Mı?” (Do I have a Conference Interpreter in me?), Çotur not only gives the students advice on learning an additional language but also reminds the students of the value of self-investment. Moreover, she remarks that due to the nature of the profession, future employees need to realize how much you [novice interpreters] are ready to invest in terms of time, effort, and even money (Sophie Llewellyn Smith, 2022). Çotur tells the students they need to be good; they must invest in themselves, refresh their information and rejuvenate. Likewise, Çotur talks about her participation in the Interpreter Summit and works with a vocal coach emphasizing the importance of self-investment and self-development (BARÇEV, 2022). She underlines the value of volunteering for the benefit of the community.

5. Non-human actors in Türkiye:

Even though there are numerous non-human actors in Türkiye, the focus of this paper shall be on non-human actors of 2020-2023. Due to the scope of this paper, we shall look into three non-human actors: AIIC Vega, Remote Interpreting, and Voluntary Emergency Disaster Interpreting movement (ARÇ), since these three actors offer a wide perspective on how non-human actors could be effective in the current interpreting sector.

5.1. AIIC-VEGA:

The VEGA Network is a global network of AIIC members that take part in guiding and mentoring newcomers, interpreters, and students with the aim of supporting potential candidates to AIIC through

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

various events and workshops. The network takes the AIIC Code of Ethics as a basis. It also offers mentorship to novice interpreters and interpreting students. In Türkiye, the AIIC VEGA network is in collaboration with The Conference Interpreters Association of Turkey (TKTD), which hosts various conferences, and events such as Career Days (Çelik, 2020).

The representative of AIIC Vega Network Türkiye, Bahar Çotur is invited to many events held for novice interpreters and students, these events have a positive effect on her social capital and symbolic capital which could subsequently transfer into economic capital. The VEGA network is an example of a non-human actor in Türkiye since very few organizations or institutions offer mentorship or suggest certain criteria to enter the “field” and become a TKTD and/or AIIC member. The network’s efforts towards encouraging newcomers to become AIIC members demonstrate VEGA’s actant role with which they suggest certain criteria regarding investments and capital which tend to be accepted by TKTD members to join TKTD.

5.2.Remote Interpreting:

Even though remote interpreting (RI) was a practice that was conducted by interpreters globally, it was not until the outbreak of the COVID-19 pandemic that remote interpreting became a widespread practice in Türkiye. With the dissemination of technology, remote interpreting was foreseen as a possible way of carrying out interpreting services. In fact, Okuyan and Şahin (2019) found that following their surveys with 34 companies belonging to Çeviri İşletmeleri Derneği (Association of Translation Companies) the demand for RI would increase (Okuyan & Şahin, 2019). However, as the world went under lockdown, the interpreters in Türkiye joined the interpreters across the world and used remote interpreting platforms to continue meetings, conferences and seminars. Studies were conducted on the perception of remote interpreting from the interpreter’s perspective (Kıncal & Ekici, 2020). It was after the pandemic that remote interpreting was regarded as a future context for interpreting, as we can see in Ekici (2022)’s MA thesis, which explored 7 conference interpreters’ views on the future of the profession by conducting a survey during the pandemic, provides an insight into this non-human actors effect on human actors (Ekici, 2022).

RI became a centre of attraction for other non-human actors in Türkiye, such as TKTD. TKTD conducted a survey (2020) to investigate the conference interpreter's attitudes towards remote interpreting and their experience (TKTD). This survey found that RI was regarded as work that brings an additional load, difficulties, and responsibilities. Conference interpreters were of the opinion that this was because there was a need for an efficient booth partner, the anxiety of technical issues, the difficulty of communicating with booth partners, speakers not using microphones, and keeping up with several devices simultaneously (TKTD uzaktan çeviri). This new way of working would require interpreters to have the necessary skills for using such technologies, academic studies have revealed that working remotely, using interpreting technologies (Ekici, 2022; Erarslan Kıncal, 2023; Okuyan, 2019; Özdemir, 2022) are factors which influence the views of interpreters regarding RI.

The increase in remote interpreting services is closely related to global technological developments. These technological developments and improvements in remote interpreting platforms have affected the remote interpreting sector in Türkiye and the attitude of interpreters based in Türkiye. Participants in Okuyan’s (2019) study were asked to remark on their views on the tendencies and changes in the interpreting market in Türkiye. While some participants expressed their concerns, others regarded these technological developments as an opportunity (Okuyan, 2019; 2020): “The demand for interpreting over

the internet will increase as the necessary technological infrastructure is provided.” “As the internet infrastructure develops, I believe remote simultaneous interpreting systems will develop and the costs for travelling and equipment will decrease.” “With the advancement in technology and the use of artificial intelligence, interpreting will decrease in some areas.” (Okuyan, 2020, pp. 129-130). These advantages and disadvantages of remote interpreting, remote interpreting settings and technologies point to remote interpreting which is a “nonhuman actor” within the interpreting sector of Türkiye.

These technological advancements bring about changes that result in a chain of events which affect other “non-human actors” such as translation and interpreting offices and companies, remote interpreting platforms, as well as interpreters and clients, i.e. “human agents”. There is a back-and-forth relationship between the non-human actor, remote interpreting and its technologies, and human actors, the interpreters and clients since these technologies are shaped for human agents, to be used by human actors. In contrast, the development and dissemination of remote interpreting impacts human actor’s working conditions, fees and professional standards and regulations, which end up in a cycle. This cycle between non-human and human actors becomes clear in the interviews conducted by Ekici (2022): Interviewee 3 is of the opinion that RI is likely to be more commonplace in the future due to its impact on the ‘budget’:

[[Because] of the impact often on the budget, for example, the clients that we work with might prefer remote interpreting, right? [...] Having the interpreter come to a venue or organize and give huge events [for] their meetings or for their events [or] organizations, [they] would try to avoid that. And I think that could lead to remote interpreting, being more and more common in the future. (Ekici, 2022, p.65).

This change of positioning and value of cultural capital, based on technological knowledge and skills, these fairly new conditions, which are technological and remote, create a new atmosphere within the network. All of these developments are in line with Bourdieu’s emphasis on a social field not being fixed, and his emphasis on the possibility of tracing the history of its specific shape, operations, and the range of knowledge required to maintain and adapt it (Thomson, 2012, p.68).

5.3. Disaster Relief Interpreting Movements In Türkiye: Afette Rehber Çevirmenlik

Disaster relief interpreting (DRI) refers to the interpreting services provided in disaster relief contexts as part of an emergency management plan (Kurultay & Bulut, 2015, p.110). Interpreters providing DRI services become intermediaries between local people, non-governmental organizations, foreign search and rescue (SAR) teams, local authorities, relief, and logistic workers/volunteers. This type of interpreting is viewed as a type of community interpreting (Bulut & Kurultay, 2001; Kahraman, 2003). Following the emergence of the 1999 Earthquakes, Afette Rehber Çevirmenlik (ARÇ) which means “Disaster Relief Interpreting Volunteers” was formed as an initiative of volunteers in the Turkish Association of Translation. ARÇ was designed to function within a triangular model of emergency response with the collaboration of the state, civil society, and government. In 2001, ARÇ signed a protocol with the national disaster and emergency management authority (AFAD) and formed a basis for a further step toward professionalization measures in the case of an emergency or disaster (Kurultay & Bulut, 2015). In order to join this ARÇ voluntary movement, volunteers are offered training including SAR certification training by AFAD, first-aid seminars, technical seminars (for different subjects such as geomorphology, architecture, psychology, disaster management, international disaster assistance) by ARÇ trainers, and field experts (Kahraman, 2003).

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
 Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
 Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
 Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
 Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Following the devastating earthquakes that occurred in February 2023, a need for interpreters occurred as multiple search and rescue teams from all over the globe came to the earthquake zone in Türkiye. ARÇ volunteers and trainers who had experience from previous disaster gathered and coordinated themselves with AFAD and other SAR teams. The Translation and Interpreting Association (Çeviri Derneği) and TKTD shared a form to call experienced and inexperienced volunteer interpreters, many platforms were created to coordinate such voluntary efforts and calls for help.

One of the founding members and first volunteers of ARÇ is the academician Prof.Dr.Alev Bulut. In an interview from March 2023, Bulut explains, “In order to fulfill the need for interpreters, previously trained ARÇ members were called, interpreters were called for using online assignment forms. Numerous volunteer interpreter application forms were received via the representatives of the Translation Association (Çeviri Derneği) and other channels, these interpreters were coordinated to meet foreign search and rescue teams (Fark Yaratanlar, 2023). Boğaziçi University and many other student associations created terminology lists and documents to assist these volunteer interpreters and teams that speak various languages such as Spanish, German, English, Arabic, Kurdish, Chinese, etc. (Kuralay, 2023). This terminology database could be regarded as an actant within the 'subvention network” (Kung, 2015) since they determine the joint terminology to be used by the human agents with various language pairs.

Furthermore, it could be said that such voluntary interpreting experiences widen novice interpreters’ networks and introduce these interpreters to community interpreting. An event held by Hacettepe University Translation Community (HÜÇEV) invited students who had volunteered as an emergency disaster interpreter (Can ve İngilizce, 2023). This voluntary interpreting movement included students with first aid and/or mountaineering/rock climbing knowledge, which could be classified as cultural capital. In which a student states that this was their first interpreting experience and that it has increased their desire for volunteering as an interpreter. The student also adds their exposure to various community interpreting settings including military hospitals and tent schools, this interpreting work was not only on the field but also in the coordination centers so as to deploy the interpreters to the teams in need of help. In this sense, these voluntary emergency disaster interpreting movements act as a non-human actor which enables novice interpreters in Türkiye to gain experience and awareness in interpreting through this voluntary movement. This non-human actor not only shapes human actors' future careers but also offers support to NGOs and institutions such as the Disaster and Emergency Management Presidency (AFAD), which are non-human actors.

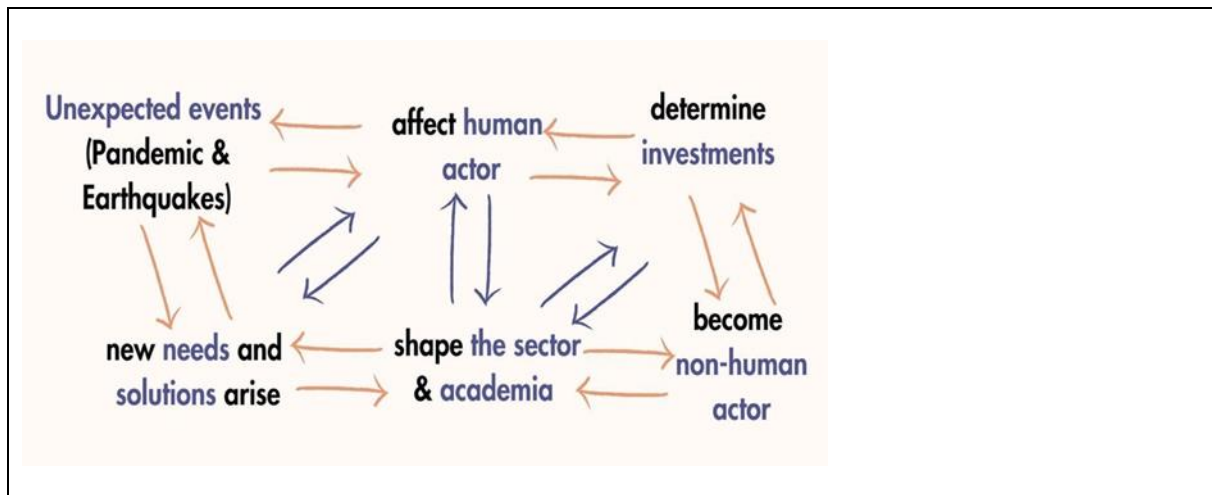
6. Discussion regarding the conversion between capitals, investments, habituses, actants & networks

Non-human actors, such as social institutions, may contain [socio-] cultural, [socio-] historical, [socio-] political specificities (Inghilleri, 2003, p.244) within social networks due to their symbolic and social capitals. Likewise, human actors such as interpreters may take advantage of their social capital, whether an association member or not, because their circle of contacts increases correspondingly. As an example, interpreters tend to receive their first jobs through the social capital(s) and network(s) they possess.

Historically, actants with their investments and capital, have determined the course of the sector and the people who will become actants. In other words, in the Turkish context, actants have made certain investments and these investments have determined the position of interpreters as actants. From this

point of view, it can be argued that historically the conversions between social agency and social structures have been carried out at the level of a single layer.

However, in some cases, unforeseen events such as the pandemic and earthquake, have brought about circumstances that led to the emergence of efforts such as ARÇ and new widely used contexts such as remote interpreting. These efforts have left a mark on the industry and have become non-human actors within Türkiye. This emergence of new non-human actors has also affected human actors and has been reflected in applications in the sector. The inclusion of these current issues such as community interpreting, remote interpreting in interpreting courses and curricula, and the establishment and application of standards are two of the most concrete indicators of a dynamic conversion taking place. The complexity of dynamic conversions of actants could be illustrated as such:

GGraphic 1. The Dynamic Conversion of Actants

In addition, the capitals of the non-human actors cannot be overlooked within social networks because this dynamic conversion between the capitals actually determines the actants relations and positions as well as the capitals they will accumulate. Not only are investments made to accumulate these valued capitals but also investments made in certain areas and aspects consequently define the valued capitals. For this reason, we argue that capitals possessed and accumulated by actants are the key factors in determining the network which they belong to and shape. Actants and their capitals within the interpreting sector in Türkiye practice their profession, which consequently results in the shaping of social dimensions of socio-cultural constructs, social structures and socio-cultural actions of the interpreting “network” in Türkiye.

7. Conclusion

Interpreters, as social agents, bring their own background, knowledge, and experiences to the interpreting practice, since interpreting is deeply intertwined with broader social, economic, and cultural contexts. Interpreting as a social action encompasses not only individuals but also groups of individuals and actants which are influenced by various social, economic, and cultural factors, namely forms of capitals and capital-related investments. The dynamic interaction between actants of

interpreting practices in Türkiye is interconnected with capitals and investments, social structures, and social networks. These factors play a significant role in both interpreting practices and the “network” of interpreting in Türkiye. In fact, actants’ capitals become the key factor in determining the roles and positions of actants and investments, even in the field of interpreting itself. In conclusion, it was found that while the first interpreters in Türkiye accumulated cultural capital of similar nature and came from similar backgrounds or habituses resulting in a more linear movement between actants in the network, present interpreters prioritize a different set of capitals and need to accumulate different types of cultural capital than the first conference interpreters depending on the current conditions, resulting in a dynamic conversion of actants and capitals. Our study has shown that recent developments such as the wide use of remote interpreting and the efforts of disaster relief interpreting by ARÇ has not only valorized certain capitals that interpreters need to possess, but also shaped actants in academia and sector which produce field literature and set certain standards within the sector. This new dynamic between actants has demonstrated a new flow and positioning within the network. Moreover, we have demonstrated that approaching the field of Interpreting Studies by examining the social contexts of actants would be enlightening in gaining a better understanding of the dynamics of social networks and interactions. Thus, such an analysis could provide insights into the development and evolution of Interpreting Studies and the interpreting sector in Türkiye.

Declaration of competing interest

The authors confirm that they have no conflicts of interest concerning the work described in this study.

References

- Abdallah, K. (2005). Quality from a Different Angle. An Actor-network-theoretic Approach to Production Networks. Paper presented at the *Translating and Interpreting as a Social Practice conference*. University of Graz, Austria.
- About TKTD - Türkiye Konferans Tercümanları Derneği. (n.d.). <http://www.tktd.org/about-tktd>
- Ab tarafından finanse edilen “konferans çevirmenliğinde en iyi uygulamalar ve Dayanışma” etkinliği Cumartesi Günü Yapılıyor. Yenidüzen.
- Angelelli, C. V. (2012). The sociological turn in translation and interpreting studies. *Translation and Interpreting Studies*, 7(2), 125-128.
- Angelelli, C. V. (2014). *The Sociological Turn in Translation and Interpreting Studies*. *Benjamins Current Topics*. 1-5.
- Akkaya, O. (2023, February 9). *Afette Rehber çevirmenlik: 150’ye Yakın Deneyimli çevirmenle Sahadayız*. Gazete Duvar. <https://www.gazeteduvar.com.tr/afette-rehber-cevirmenlik-150ye-yakin-deneyimli-cevirmenle-sahadayiz-haber-1602559>
- Arslan Özcan, L. (2017). The Birth and Development of Conference Interpreting in Turkey. *RIELMA - REVUE INTERNATIONALE D’ETUDES EN LANGUES MODERNES APPLIQUEES*, 1(1), 61–88. <https://www.tktd.org/the-birth-and-development-of-conference-interpreting-in-turkey/>
- BARÇEV. (2022, April 9). *İçimde Bir Konferans Tercümanı Var mı? (Bahar Çotur)*. http://www.youtube.com/watch?v=zLx5nI_Fr8A
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a Theory of Practice* (Vol. 16). Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgment of taste*. Routledge & Kegan Paul.
- Bourdieu, P. (1999). The Social Conditions of the International Circulation of Ideas. R. Shusterman (Ed.), *Bourdieu: A Critical Reader* (1st ed.), Blackwell Publishers.

- Bourdieu, P. (2018). The Forms of Capital. *The Sociology of Economic Life*. Taylor&Francis, 15–29. * English translation: Richardson J. (Ed.)(1986), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood. 241-258; firstly published in *Soziale Ungleichheiten* (1983) (Soziale Welt, Sonderheft 2), (Ed.) Reinhard K. Goettingen: Otto Schartz & Co. *Ökonomisches Kapital, kulturelles Kapital, soziales Kapital*. 183-198.
- Bulut, A. & Kurultay, T.(2001). Interpreters-in-aid at disasters: Community interpreting in the process of disaster management. *The Translator* 7 (2), 249–263.
- Buzelin, H. (2005). Unexpected Allies: How Latour's Network Theory Could Complement Bourdieusian Analyses in Translation Studies. *The Translator*, 11(2): 193-218.
- Buzelin, H. (2007). Translations “in the Making” in Wolf, Michaela (ed.) *Constructing a Sociology of Translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 1-31.
- Cai, Y., & Guo, P. (2020). The application of actor network theory in Medical Translation. *Open Journal of Modern Linguistics*, 10(05), 599–605. <https://doi.org/10.4236/ojml.2020.105036>
- Can ve İngilizce (2023). *Afette Çevirmenlik ve Kriz Yönetimi Deneyim Söyleşisi*. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=__SoZaXooko&t=49s.
- Callon, M. (1986a). Some Elements of a Sociology of Translation Domestication of the Scallops and the Fishermen of St Brieux Bay. Law, J. (Ed.) *Power, Action and Belief: A New Sociology of Knowledge?* London: Routledge & Kegan Paul Books, 196–233.
- Callon, M. (1986b). The Sociology of an Actor-Network: The Case of the Electric Vehicle. Callon, M., Law, J. & Rip, A. (Eds.) *Mapping the Dynamics of Science and Technology: Sociology of Science in the Real World*. London: The Macmillan Press,19–34.
- Callon, M. (1999). Actor-Network Theory: The Market Test. Law, J. & Hassard, J. (Eds.) *Actor-Network Theory and After*. Oxford: Blackwell, 181–195.
- Callon, M. & Latour, B. (1992). Don't Throw the Baby Out with the Bath School! A Reply to Collins and Yearley. Pickering, A. (Ed.) *Science as Practice and Culture*. Chicago: The University of Chicago Press, 343–368.
- Çelik, M. (2020, January 2). “AIIC VEGA HITS UP TURKEY”. *Translation-1*. <https://translation-1.com/en/aiic-vega-hits-up-turkey/>
- Çotur, B. (n.d.). Benden Konferans Tercümanı Olur Mu? Diyelim Oldu; Bu Mesleğin Bir Geleceği Var Mı? <https://ceviridernegi.org/benden-konferans-cevirmeni-olur-mu/>.
- Crawford, C. S. (2004). Actor Network Theory. In G. Ritzer (Ed.), *Encyclopedia of Social Theory* (Vol. 1, pp. 1–3). essay, Sage Publications.
- Diriker, E. (2015). On the evolution of the interpreting profession in Turkey: From Dragomans to the 21st century. *Tradition, Tension and Translation in Turkey*, 87–103. <https://doi.org/10.1075/btl.118.04dir>
- Doğan, A. (2003). *Sözlü Çeviri: Çalışmaları ve Uygulamaları*. Siyasal Kitapevi.
- Ekici, E. (2022). Perception of Remote Interpreting Technologies by Conference Interpreters in Turkey. [MA thesis. Dokuz Eylül University]
- Eraslan Kınca, Ş. (2023). *Sözlü Çeviri Ve Teknoloji*. Kriter Yayınevi.
- Fark Yaratanlar. (2023, March 31). Fark Yaratan Röportaj: Afette Rehber Çevirmenlik Organizasyonu - Alev Bulut. *Fark Yaratanlar*. <https://www.farkyaratanlar.org/tr-tr/haberler-duyurular/fark-yaratan-roportaj-afette-rehber-cevirmenlik-organizasyonu--alev-bulut>
- Gile, D. (2018). Research into translation as a specialism: an analysis and recommendations. *The Journal of Specialised Translation*, (30), 23-39.
- Gomart E. & Hennion A. (1999). A sociology of attachment: Music amateurs, drug users. Law J and Hassard J (Eds.), *Actor Network Theory and After*. Oxford: Blackwell Publishers, 220–247.

- Hilgers, M., & Mangez, E. (2015). Introduction to Pierre Bourdieu’s theory of Social Fields. In M. Hilgers & E. Mangez (Eds.), *Bourdieu’s Theory of Social Fields: Concepts and Applications* (pp. 1–35). essay, Routledge.
- Inghilleri, M. (2003). Habitus, field and discourse: Interpreting as a socially situated activity. *Target 15* (2) 243-268.
- Inghilleri, M. (2005). The Sociology of Bourdieu and the Construction of the ‘Object’ in Translation and Interpreting Studies, *The Translator*, 11:2, 125-145.
- Inghilleri, M. (2015). Sociological Approaches. Pöchhacker, F. (Ed.), *Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies*, 388-390. London and New York: Routledge.
- Jones, F. R. (2009). Embassy networks: Translating post-war Bosnian poetry into English. Milton, J. & Bandia, P. (Eds.), *Agents of Translation*. John Benjamins Publishing Company eBooks, 301–325.
- Kahraman, R. (2003). Afette Rehber Çevirmenlik [Master’s Thesis/ İstanbul University]
- Kıncal, Ş. & Ekici, E. (2020). Reception of remote interpreting in Turkey: A pilot study. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (21), 979-990.
- Koçak, M. I., & Yağcı, A. S. E. (2018). Readers and Retranslation: Transformation in Readers’ Habitus in Turkey from the 1930s to the 2010s. In *Perspectives on Retranslation* (pp. 129-147). Routledge.
- Kung, S.W. (2010). Network & Cooperation in Translating Taiwanese into English: With Reference to the Translation of Modern Taiwanese Literature. Fawcett, A., et al., (Eds.), *Translation: Theory and Practice in Dialogue*. London: Continuum. 164-180.
- Kung, S. W. (2015). Bourdieu’s Capital and Latour’s Actor-Network Theory as Conceptual Tools in Translation Research. In *Translation and Cross-Cultural Communication Studies in the Asia Pacific*. Brill, 389-406.
- Kuralay, A. S. (2023, February 11). *Çokdillli Deprem, AFET Yönetimi ve Arama-Kurtarma Terimcesi*. GitHub. <https://github.com/acikkaynak/afet-org/discussions/61>
- Kurultay, T., & Bulut, A. (2012). Toplum Çevirmenliğine Yeniden Bakışta Afette Rehber Çevirmenlik (ARÇ). *İ.Ü. Çeviribilim Dergisi*, (6), 75–102.
- Kurultay, T. & Bulut, A. (2015). Disaster Relief Interpreting. Pöchhacker, F. (Ed.), *Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies*, 110-111.
- Latour, B. (1986). “The powers of association”. Law J (Ed.) *Power, Action and Belief: A New Sociology of Knowledge*. London: Routledge, 264–280.
- Latour, B. (1987). *Science in Action: How to Follow Scientists and Engineers through Society*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Latour, B. (1998). On Actor-Network Theory: A few clarifications. <http://www.nettime.org/Lists-Archives/nettime-l-9801/msg00019.html>
- Latour, B. (2005). *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Lee N & Hassard J (1999). Organization unbound: Actor-Network Theory, research strategy and institutional flexibility. *Organization* 6(3): 391–404.
- Maton, K. (2012). Habitus. Grenfell, M.(Ed.), *Pierre Bourdieu- Key Concepts*, 2nd edition, Routledge, 48–64.
- Mason, I. (1999). Introduction. *The Translator* 5 (2), 147–160
<https://doi.org/10.1080/13556509.1999.10799038>
- Mason, I. (2001). *Triadic Exchanges: Studies in Dialogue Interpreting*. Manchester: St Jerome.
- Mason, I. (2015). Discourse Analytical Approaches. Pöchhacker, F. (Ed.), *Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies*. London and New York: Routledge, 111-116.

- Metzger, M. (1999). *Sign Language Interpreting: Deconstructing the Myth of Neutrality*. Washington, DC: Gallaudet University Press.
- Okuyan, S. (2019). *Küresel koşulların Türkiye akademik sözlü çeviri eğitimine etkisi: Müfredat analizi ve sözlü çeviri piyasası temsilcilerinin görüşleri üzerine bir inceleme* [Doctorate thesis, Sakarya University].
- Okuyan, S. (2020). *Türkiye’de Sözlü Çeviri Piyasası ve Akademik Sözlü Çeviri Eğitimi*, Gece Kitaplığı.
- Okuyan, S., & Şahin Er, Ö. (2019). Uzaktan Çeviri Teknolojileri. *Çeviribilimde Güncel Tartışmalar* 1, 1-10.
- Özdemir, E. (2022) *Sözlü Çeviride Çeviri Teknolojileri: Çevirmenlerin Teknoloji Algısı ve Teknoloji Kullanımı. 2022*. [Master’s thesis, İstanbul University]
- Polat Ulaş , A., & Gündüz , A. (2020). Sivil Toplum Kuruluşlarında çalışan toplum çevirmenlerine Bourdieu’nun Sosyal Kuramı Işığında Bir Bakış. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, (28), 144–176. <https://doi.org/10.37599/ceviri.675408>
- Pöchhacker, F. (2006). Going social?’ On pathways and paradigms in Interpreting Studies. Pym et al. (Eds.), *Sociocultural aspects of translating and interpreting*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 215–232.
- Pöchhacker, F. (2008). The Turns in Interpreting Studies. Hansen, G., et al. (Eds.), *Efforts and Models in Interpreting and Translation Research*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 25-45.
- Roy, C. B. (2000). *Interpreting as a Discourse Process*. New York/Oxford: Oxford University Press. *The Vega Network*. AIIC. (n.d.). <https://aiic.org/site/VEGA>
- TKTD 2020 Meslekle Tanışma Günleri Türkiye’nin Dört Köşesinden Rekor Katılımla Gerçekleşti!* Türkiye Konferans Tercümanları Derneği, TKTD.(2021, February 10). <https://www.tktd.org/tktd-2020-meslekle-tanisma-gunleri-turkiyenin-dort-kosesinden-rekor-katilimla-gerceklesti/>
- TKTD Konferans Çevirmenleri İçin Uzaktan Çeviri Kılavuzu*. Türkiye Konferans Tercümanları Derneği.(2020, May 18). <https://www.tktd.org/tktd-konferans-cevirmenleri-icin--uzaktan-ceviri-kilavuzu/>
- TKTD Nedir?* Türkiye Konferans Tercümanları Derneği. (n.d.), <http://www.tktd.org/tktd-nedir/>
Tüzük. Türkiye Konferans Tercümanları Derneği.(n.d.).<https://www.tktd.org/tuzuk>
- Uşaklıgil, E. (2018). *Şimdilik Bu Kadar* (2nd ed.). Can Yayınları.
- Sayes, E. (2014). Actor–Network Theory and methodology: Just what does it mean to say that nonhumans have agency?. *Social Studies of Science*, Vol. 44(1):134–149.
- Sela-Sheffy, R. (2005). How to be a (recognized) translator: Rethinking habitus, norms, and the field of translation. *Target. International Journal of Translation Studies*, 17(1), 1-26.
- Sophie Llewellyn Smith. (2022, January 11). *Bahar Çotur, Turkey*. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=WsHR7X50FiA>
- Schaffer, S. (1991). The eighteenth Brumaire of Bruno Latour. *Studies in History and Philosophy of Science Part A* 22(1): 174–192.
- Vardar, S. (2019). *Bu Kulaklar Neler Duydu: Türkiye’de Konferans Çevirmenliğinin 50 Yılı*. h2o kitap.
- Wadensjö, C. (1998). *Interpreting as Interaction*. London/New York: Longman.

56. Güncel iş ilanlarında çevirmen profili

Pelin ŞULHA¹

Yonca Gül UĞURLU²

APA: Şulha, P. & Uğurlu, Y. G. (2023). Güncel iş ilanlarında çevirmen profili. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 717-738. DOI: 10.29000/rumelide.1330547.

Öz

Günümüzde yaşanan teknolojik gelişmeler her alanı olduğu gibi çeviri sektörünü ve buna bağlı olarak çevirmenden beklenen hizmetleri ve performansı etkilemiştir. Söz konusu gelişmeleri açıkça görebileceğimiz ortamlardan biri ilanların yer aldığı dijital platformlardır. Bu araştırmanın amacı, yayınlanan çevirmen ilanlarında günümüzde aranan çevirmen özelliklerini temel alarak profil oluşturmak ve bu sayede çeviri öğrencilerinin sektörü tanımalarına olanak sağlamaktır. Bu amacı gerçekleştirmek için LinkedIn platformunda 10 Mart 2023 tarihinde erişilen 49 çevirmen ilanı seçilmiştir. Seçilen ilanlar tümevarımsal içerik analizi yöntemiyle incelenmiş ve belirlenen kategoriler kapsamında çözümlenmiştir. Bu kategoriler arasında sektörel dağılım, mezuniyet, deneyim, dil dağılımları ve aranan nitelikler bulunmaktadır. Çevirmen ilanı veren sektörler, diğer kategoriler özelinde ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Çeviri gereksinimi olan sektörler arasında sağlık, medya, emlak, bilişim teknolojileri, dil hizmetleri ve yerelleştirme, insan kaynakları, ticaret şirketleri ve eğitim yer almaktadır. İlanlarda çevirmenlerin mezun oldukları bölümler göz önüne alınarak taleplerin ağırlıklı olarak hangi bölüme yöneldiği ele alınmıştır. Ayrıca aranan çevirmenler için deneyimin dikkate alınıp alınmadığı ve hangi dil veya dil çiftlerinde çevirmen arandığı incelenmiştir. Son olarak da çevirmenlik mesleğine özgü beceriler ve sosyal beceriler irdelenerek, modern çevirmenlerin sahip olması beklenen özellikler bir araya toplanmış ve bir profil elde edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen veriler ışığında, dil ve yerelleştirme sektörü dışında ülkemizde çevirmen yetiştiren kurumlar olmasına rağmen hala ilanlarda çeviri bölümü mezunu olma gerekliliğinin aranmadığı, dil ve yerelleştirme ile medya sektöründe mesleki deneyim şartı aramasına rağmen diğer sektörlerde bu şartın aranmadığı görülmüştür. Bu durum diğer sektörlerin yeni mezun öğrencilere daha açık olduğunu ve bu sektörlerde iş olanaklarının daha fazla olduğunu gösterir. Ticaret şirketleri sektörü hariç tüm sektörlerde İngilizce ilk aranan dil olmakla birlikte özellikle medya sektöründe İspanyolca ve Arapça dillerinin arandığı görülmüştür. Ayrıca tüm sektörlerde mesleki becerilere ek olarak sosyal beceriler kapsamında kişilerarası iletişim ile bireysel gelişim ve motivasyon özelliklerinin ağırlıklı olarak arandığı gözlemlenmiştir. Sektöre göre değişiklik göstermekle birlikte proje yönetimi, MS Ofis programları ile çeviri teknolojilerini kullanma ve sosyal medya kullanımı çevirmen adaylarında aranan diğer nitelikler arasındadır.

Anahtar kelimeler: Çeviribilim, çevirmen, çevirmen iş ilanları, çeviri sektörü

¹ Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık ABD (İzmir, Türkiye), pelin.sulha@deu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-0515-141X [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 19.06.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330547]

² Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık ABD (Konya, Türkiye), yonca.ugurlu@selcuk.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3379-2556

A translator's profile in the current job ads

Abstract

As in every other area of life, recent technological developments have affected the translation market as well as the services and performance expected from a translator. One of the settings where we can see these developments is the digital platforms where employment ads are posted. The purpose of this study is to create a profile based on the translators' qualifications required in the recent translator ads and enable translation students to get to know the market. To carry out this purpose, 49 translator ad postings accessed on the LinkedIn platform on March 10, 2023, were selected. The selected advertisements were analyzed by inductive content analysis method within the scope of determined categories. These categories include sectoral distribution, graduation, experience, language distribution, and required qualifications. The sectors that post translator ads are evaluated separately for other categories. The sectors seeking for a translator include healthcare, media, real estate, information technology, language services and localization, human resources, business companies, and education. Considering the graduation requirements in the ads, the issue was discussed of which department graduates are more in demand. In addition, it was examined whether the experience is required for translator candidates and in which language or language pairs translator is desirable. Finally, by examining the translation-specific skills and social skills, the qualifications indicated are brought together to create the profile of the modern translator. In light of the data obtained, it is observed that although there are translator-training institutions in our country, it is still not required to be a graduate of the translation department, except for the language and localization sector, and although professional experience is required in the language and localization, and media sector, this requirement is not necessitated in other sectors. This indicates that other sectors are more open to newly graduated students, and job opportunities are higher in these sectors. Although English is the first language desired in all sectors, Spanish and Arabic languages are seen to be particularly called for in the media sector. It has also been observed that in all sectors except business companies, in addition to professional skills, interpersonal communication, individual development, and motivation characteristics are predominantly sought within social skills. Although it varies from sector to sector, project management, using MS Office programs and translation technologies, and using social media are among the other qualifications required for translator candidates.

Keywords: Translation studies, translator, translator job ads, the translation market

1. Giriş

Günümüzde teknolojik gelişmelerine ayak uydurmak çağımızın gerekliliklerinden sayılabilir. Bu teknolojik gelişmeler aynı zamanda çeşitli sektörleri farklı şekillerde etkilemiştir. Çeviri sektörü de gerek sözlü gerekse de yazılı türleriyle bu gelişmelerden etkilenip gelişim ve değişim göstermektedir. Bu doğrultuda da çevirmenlerin ve/veya çevirmen adaylarının sektörde tutunabilmeleri ve faaliyetlerini devam ettirebilmek için farklı nitelikleri taşımaları ve farklı bilgileri edinmeleri gerekebilir. Bir konferans çevirmenin kabin ortamına, bir yazılı çevirmenin ise bilgisayar destekli çeviri araçlarına aşına olması artık oldukça kabul edilebilir özelliklerdir. Mesleki becerilerin yanı sıra çevirmenin farklı profesyonel ortamları gerektirdiği noktada sosyal becerilere de sahip olması beklenebilir. Bu noktada çeviri eğitimlerinin de önemi göz önünde bulundurulmalıdır. Çevirmen adaylarının piyasa bilinciyile alacakları sektöre özgü eğitimler sayesinde mezuniyet sonrası yaşamlarında istihdamları için büyük fırsatlar sağlayacaktır.

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Teknolojik gelişmeler, tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 pandemisi gibi toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarına nüfuz eden olguların sektöre olan etkilerini ise aslında aranan çevirmen profilleriyle tespit etmek mümkündür. Bu tür faktörlere bağlı olarak farklı sektörlerdeki çevirmen iş ilanlarında aranan mesleki, sosyal ve kişisel özellikler piyasanın güncel gerektirdiklerini de ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca iş ilanları da teknolojik gelişmelerden payını almış ve gazetelerin “sarı sayfalar” olarak bilinen ortamlarından dijital platformlara taşınmıştır. Günümüzde iş arayanlar, herhangi bir İnternet arama motoruna ilgili mesleklerini girdiklerinde pek çok farklı platform ve iş ilanına erişim sağlayabilmektedir. Bu çalışmanın ana amacı da yayınlanan çevirmen ilanlarından hareketle günümüzde aranan çevirmen özelliklerini temel alarak profil oluşturmak ve bu sayede çeviri öğrencilerinin sektörü tanımalarına olanak sağlamaktır.

Bu çalışma bahsedildiği gibi çevirmen iş ilanlarının incelemesi merkezinde yürütülmüştür. Alanyazına bakıldığında ise iş ilanlarını inceleyen farklı çalışmalara rastlamak mümkündür. Erdem ve Gezen, “Türkiye’deki turizm işletmelerine yönelik iş ilanları içerik analizi yöntemiyle” incelemiş ve “aday işgörenlerde aranan bazı özellikler, işgörelere sağlanan olanaklar ve işletme iletişim bilgilerini içermesi bakımından oldukça zayıf kaldıkları tespit etmiştir” (2014). Kılınc ve Akyol ise “kurumsal iletişim iş ilanlarını sektör, pozisyon, bölge, eğitim durumu, iş deneyimi, bireysel özellikler, bilgi ve beceriler, sorumluluklar ve uygulama alanları açısından değerlendirerek kurumsal iletişim uygulayıcılarının mesleki profilini iş ilanları üzerinden ortaya koymayı” hedefledikleri çalışmalarında, 72 ilan inceleyerek “sağlık” sektörünün ön plana çıktığını tespit etmişlerdir (2018). Acar Şentürk ve Fidan’ın halka ilişkiler alanında yürüttükleri ve iş ilanlarını içerik çözümleme yöntemiyle inceledikleri çalışmalarında ise “halka ilişkiler iş ilanlarında mesleğin nasıl yer aldığını belirlemeyi amaçlamış” ve sonuç olarak “mesleki ölçütlerinin bulunmadığını” tespit etmişlerdir (2016).

Çeviribilim alanında da iş ilanlarının incelendiği ve/veya meslek profillerinin oluşturulmasının amaçlandığı çalışmalara alanyazında rastlamak mümkündür. Çeviri eğitimindeki ders öğretim planlarının güncellenmesine yönelik araştırmasında Li, içerik analiziyle incelediği Çin’deki çeviri iş ilanlarında aranan nitelikleri ve yeterlilikleri tespit etmiştir (2022). Ders öğretim planlarıyla sektör beklentilerini aynı hizaya getirmeyi öneren bu çalışmaya ek olarak Li, bir önceki çalışmasında da Wang ile Çin’deki kurumiçi sözlü çevirmenlere yönelik iş alanlarını inceleyerek piyasanın beklentilerini yine içerik analizi yöntemiyle incelemiştir (2020). Gaga ve Ataseven ise çevirmen profilini altyazı çevirimiyle sınırlandırarak, “çeviri piyasasında yer alan altyazı çevirmeni iş ilanlarını” doküman inceleme yöntemiyle incelemiş ve “günümüzdeki altyazı çevirmeni profili” tespit etmiştir (2019). Canım-Alkan ise “çeviri eğimine teknoloji eğitiminin dahil edilmesi” konusunda yaptığı çalışmanın bir kısmında “çevirmen” anahtar sözcüğüyle arattığı iş ilanlarını incelemiş ve ne tür teknolojik bilgilerin arandığını tespit etmiştir (2013).

Görüldüğü üzere alanyazında hem çeşitli disiplinlerde hem de çeviribilim alanında iş ilanlarının farklı açılardan incelendiği çalışmalar mevcuttur. Ancak günümüzdeki gelişmelerin sektör ihtiyaçlarına çok hızlı yansması, piyasaların da dinamik bir yapıya sahip olmasına neden olmuştur. Dolayısıyla değişen ve farklılaşan ihtiyaçların tespiti ve çevirmen profilinin bu doğrultuda şekillenmesi için güncel çalışmalara her zaman için ihtiyaç duyulacağı ileri sürülebilir. Bu çalışma da güncel çevirmen profilini belirleyebilmek için LinkedIn platformu üzerinden “çevirmen” anahtar sözcüğü aratıldığında erişilen 49 çevirmen ilanını incelemiştir ve pilot araştırma niteliğindedir.

2. Yöntem

Nitel araştırma deseninde oluşturulan bu çalışmada içerik analiz yöntemi kullanılmış ve tümevarımsal (tümevarımcı) içerik analiziyle çevirmen iş ilanları incelenerek kategoriler oluşturulmuştur. “İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır” (Yıldırım & Şimşek, s. 259)ve “içerik analizi elde edilen verilerin daha yakından incelenmesini ve bu verileri açıklayan kavram ve temalara ulaşılmasını gerektirir” (Yıldırım & Şimşek, s. 97).Öte yandan içerik analizi yöntemiyle “genel sözcükleri içerikle ilgili daha özel kategoriye ayırmak da mümkündür” (Elo & Kyngäs, 2008, s. 108).Bu bağlamda, çalışma kapsamında incelenen iş ilanlarından elde edilen verilerden belli temalara ulaşılması ve bu temaların kategorilere ayrıştırılması hedeflenmiştir. Tümevarımsal içerik analiz ise elde edilen nitel verilerin düzenlenmesini içeren süreçtir (Elo & Kyngäs, 2008, s. 109). Bu çalışmanın yapısı gereği tümevarımsal içerik analizi yöntemi benimsenmiştir çünkü “tümevarımsal içerik analizinde alanyazında önceden yürütülen çalışmaların kategorilerinin yetersiz kaldığı veya tam olarak var olan çalışmanın niteliğine uymadığı durumlarda temaların ortaya çıkmasına olanak sağlamaktadır” (Li, 2022, s. 185). Çalışma kapsamında incelenen çevirmen iş ilanları belli bir platformdan ve belli bir tarihte elde edildiği için önceden belirlenen kategorilere tam olarak uygun temalara ulaşılması oldukça güçtür. Bu nedenle araştırmacılar, 49 çevirmen iş ilanını tümevarımsal içerik analizi yöntemiyle inceleyerek belli temalara ulaşmıştır. Söz konusu temalara kategorilere ayrılarak bulgular kısmında sunulmuştur.

2.1. Verilerin Toplanması ve Analizi

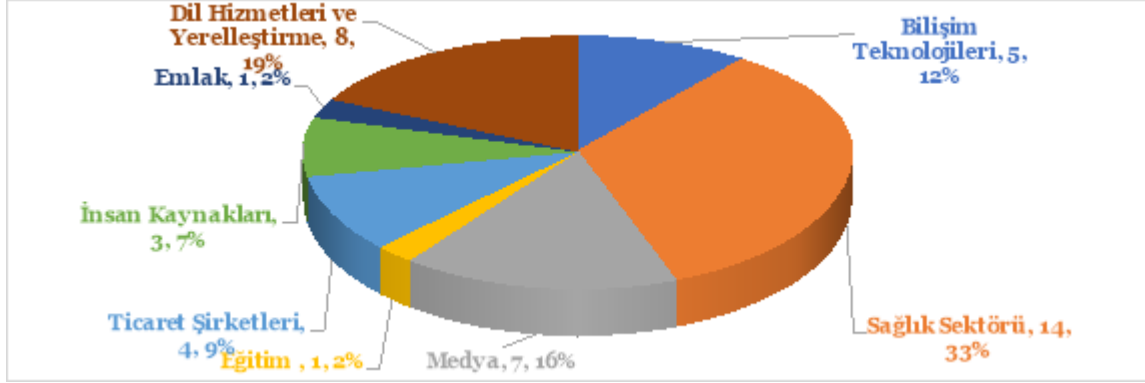
Araştırmacılar 10 Mart 2023 tarihinde “çevirmen” anahtar kelimesiyle aratıldığında LinkedIn platformu üzerinden erişilen 49 çevirmen iş ilanını incelemiştir. LinkedIn platformunun seçilmesindeki temel neden “200 ülkede ve bölgede 850 milyon üyesiyle dünyanın en büyük profesyonel sosyal iletişim ağı” olmasıdır (LinkedIn, tarih yok). LinkedIn platformunu diğer iş ilanı sitelerinden ayıran en büyük özellikle ise iş arayan bireylerle işverenlerin doğrudan iletişimine olanak sağlamaktadır. Ayrıca iki tarafında kullanıcı profili oluşturabildiği platformda kullanıcılar hem iş ağı kısmından hem de gönderi oluşturarak iş ve çalışan arayabilmektedir.

Bu noktada platform üzerinden erişilen 49 iş ilanı, araştırmacıların bir araya geldiği çevrimiçi toplantılarda incelenmiştir. İş ilanlarındaki şirket, kuruluş veya bireysel işletmelerin LinkedIn platformu üzerinde belirttikleri sektörel kategorilerden de faydalanarak çevirmen iş ilanlarının sekiz farklı sektöre dağıldığı gözlemlenmiştir. Öte yandan çeviri sektörünün doğası gereği iş ilanlarının başlıklarının çoğunda direkt hangi dilde çevirmen arandığının belirtildiği gözlemlenmiştir. Buna istinaden, eğitim noktasında da ilanlarda farklı mezuniyet şartlarının arandığı görülmüştür. Bu şartlara ek olarak iş verenlerin, çevirmenden beklentileri doğrultusunda bir takım nitelikleri taşıma gerekliliklerini ilanlarda belirtmişlerdir. Bu nitelikler, mesleki ve sosyal becerileri kapsamakla birlikte belirlenen sektörlere göre de değişiklik gösterebilmektedir. Elde edilen tüm bu veriler bulgular kısmında sunulmuştur.

3. Bulgular

Elde edilen çevirmen iş ilanlarının arandığı sektörler belirtildiği gibi kategorilere ayrılmış ve Şekil 1’de dağılımları sunulmuştur. Sektörel dağılımları incelendiğinde %33’lük oran ile en çok sağlık sektöründe çevirmen ihtiyacı olduğu görülmektedir. Dil ve Yerelleştirme Sektörü %19, Medya Sektörü %16 ve Bilişim Teknolojileri Sektörü %12’lik oranlarla sağlık sektöründen en çok çevirmen aranan sektörler

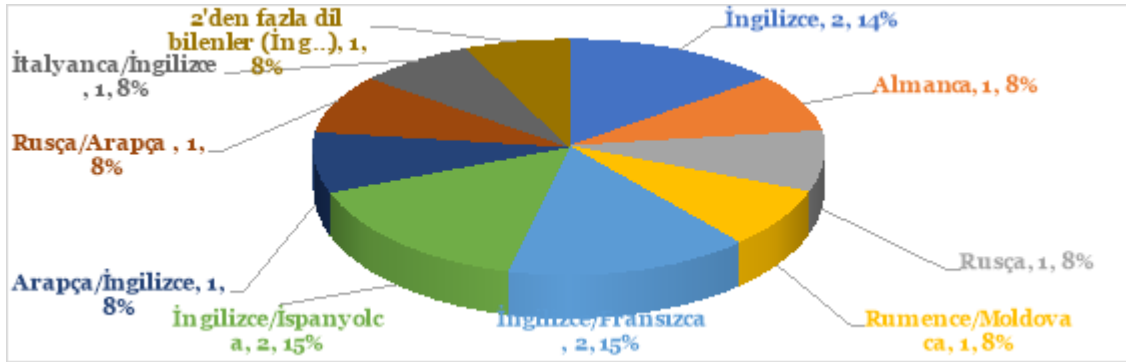
olarak sıralanmaktadır. İncelenen çeviri ilanlarının %9'unu Ticaret Şirketleri, %7'sini ise İnsan Kaynakları sektörü oluşturmaktadır. Son olarak Eğitim ve Emlak Sektörüyle birer adet iş ilanına rastlanmıştır.

Şekil 1. Çevirmen/Tercüman İş İlanları Sektör Dağılımı

3.1. Sağlık Sektörü

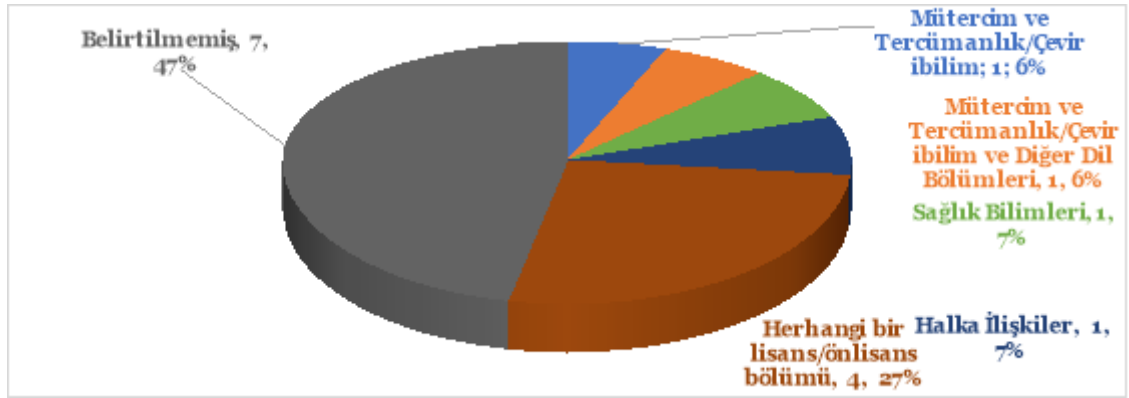
1. Dil dağılımları

Şekil 2. Sağlık Sektörü Dil Dağılımları

Sağlık sektöründe 14 ilan incelenmiştir. Bu sektörde çevirmende aranan dillerin dağılımına bakıldığında, tercih sebebi olan dilin İngilizce, dil çiftinin ise İngilizce-Fransızca ve İngilizce-İspanyolca olduğu, bunun haricinde Almanca'yla birlikte İngilizce-İtalyanca, Rusça-Arapça, İngilizce-Arapça dil çiftlerinin de tercih edildiği görülmüştür. Bu tabloya bakılarak, İngilizce'ye ek olarak başka bir dil bilen çift dilli tercümanların daha çabuk istihdam edilme olasılığının yüksek olduğu söylenebilir.

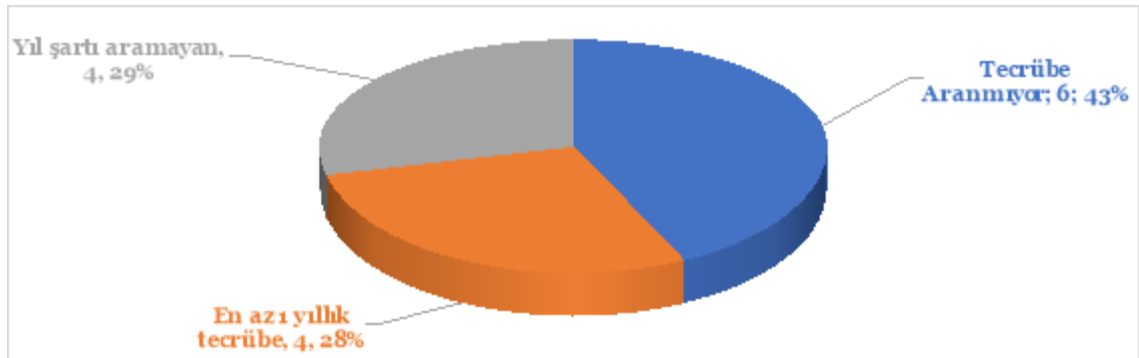
2. Mezuniyet

Şekil 3. Sağlık Sektörü Mezuniyet Alanları

Bu sektörde aranan mezuniyet şartlarının belirtildiği ilanlarda Mütercim ve Tercümanlık, diğer dil bölümleri, edebiyat ve eğitim ile halkla ilişkilerin tercih edildiği görülürken, herhangi bir mezuniyet şartı belirtmeyen firmaların çoğunlukta olduğu ve bunu bölüm ayırt etmeksizin herhangi bir lisans/ön lisans bölümünden mezuniyet koşulu arayanların takip ettiği görülmüştür.

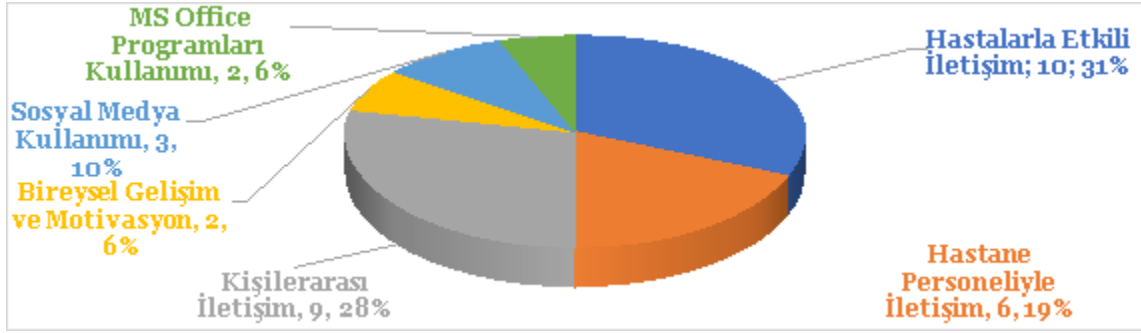
3. Mesleki deneyim

Şekil 4. Sağlık Sektörü Mesleki Deneyim Şartları

Sağlık sektöründe mesleki deneyim şartına bakıldığında, en az bir yıllık tecrübe arayanlar ile yıl şartı aramayanların oranının neredeyse eşit olduğu görülmüştür. Bu da gösteriyor ki sağlık sektörü yeni mezun öğrencilere daha açık ve onların iş bulma olanaklarının daha yüksek olduğu bir sektör olarak düşünülebilir.

4. Aranan mesleki nitelikler

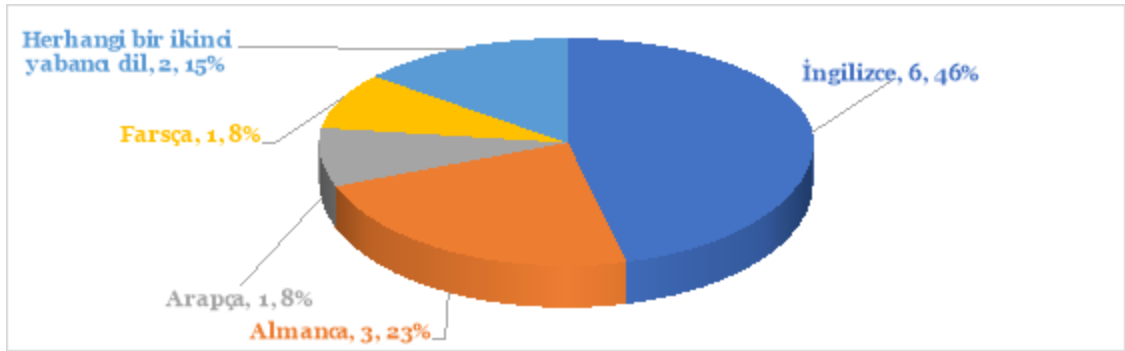

Şekil 5. Sağlık Sektöründe Aranılan Mesleki Nitelikler

Bu sektörde işverenin talep ettiği mesleki niteliklere bakıldığında etkili iletişim altı çizilmesi gereken bir nitelik olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem bireylerle hem de hastane personeliyle etkili iletişim kurulması beklentisi %47 oranındadır. İletişimin bireyin kendini geliştirmesi, kendine yaptığı yatırımla ilişkili olduğu da düşünüldüğünde bu oran %53'e yükselmektedir. Yaşadığımız bu dijital çağın gereği olarak sosyal medyanın etkili kullanımı da iş bulmada önemli bir faktördür. Çeviri programları kullanımı ise sadece 2 ilanda yer alan iletişimin oldukça gerisinde kalmış bir nitelik olarak göze çarpmaktadır. İletişim becerileri kapsamında çevirmenden istenen sorumluluk sahibi, titiz, sonuç odaklı olması, diksiyonu düzgün, kriz ve süreç yönetimi aşamalarında proaktif davranabilen, çözüm odaklı, sağlık çalışanlarıyla ekip çalışması yapabilmesi, hastaların bireysel ihtiyacına göre hizmet verebilecek, işlemler hakkında detaylı bilgi vererek hizmet satışı yapabilecek ve satış/pazarlama tecrübesine sahip olması vb. oldukça detaylı özellikler dikkati çekmektedir (İlano no.9, İlan no 10., İlan no. 24).

3.2. Dil ve Yerelleştirme Sektörü

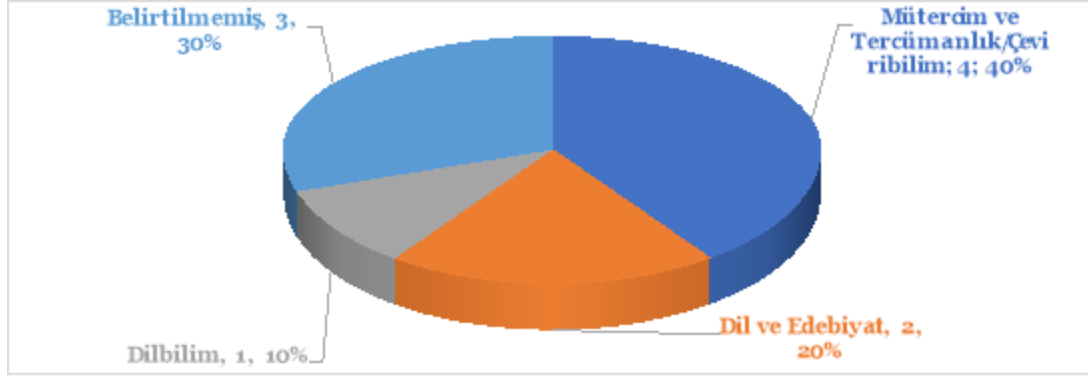
1. Dil dağılımları

Şekil 6. Dil ve Yerelleştirme Sektörü Dil Dağılımları

Grafiğe bakıldığında, istenen dilin ağırlıklı olarak İngilizce olduğu ve bunu sırasıyla Almanca, Arapça ve Farsça'nın takip ettiğini görüyoruz. İkinci yabancı dil beklentisi de %15 oranında. Sağlık sektöründe olduğu gibi bu hususta netlik yoktur.

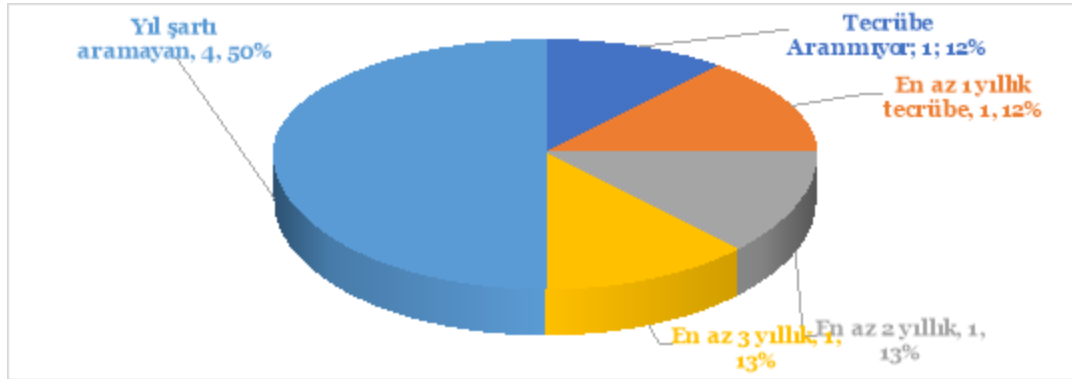
2. Mezuniyet

Şekil 7. Dil ve Yerelleştirme Sektörü Mezuniyet Alanları

Mezuniyet dağılımlarında ise Mütercim ve Tercümanlık diye özellikle belirtilmemiş, ama dil ve edebiyat mezunlarının istihdam edilme olasılığı sektörel olarak beşte bir oranındadır.

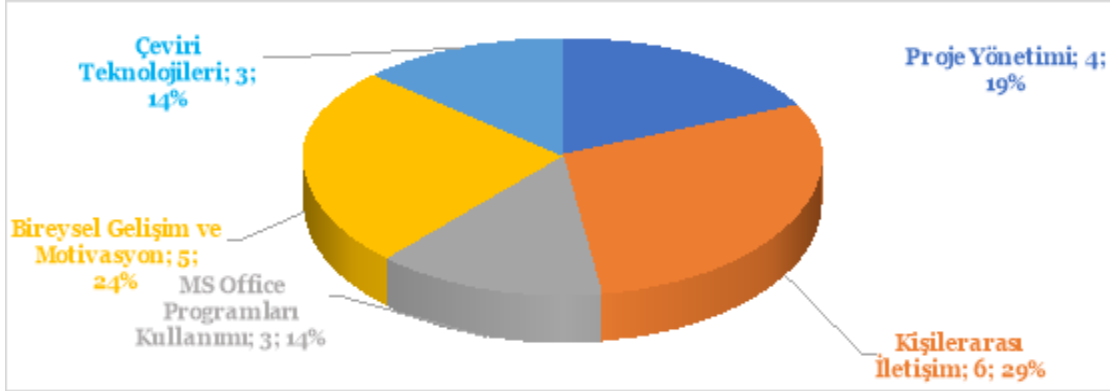
3. Mesleki deneyim

Şekil 8. Dil ve Yerelleştirme Sektörü Mesleki Deneyim Şartları

İlanların yarısında mesleki deneyim aranmadığı görülüyor. 1-3 yıl tecrübe arayanların oranı ise %38. Buradan da yeni mezunlara daha açık bir alan olduğunu söyleyebiliriz.

4. Aranılan mesleki nitelikler

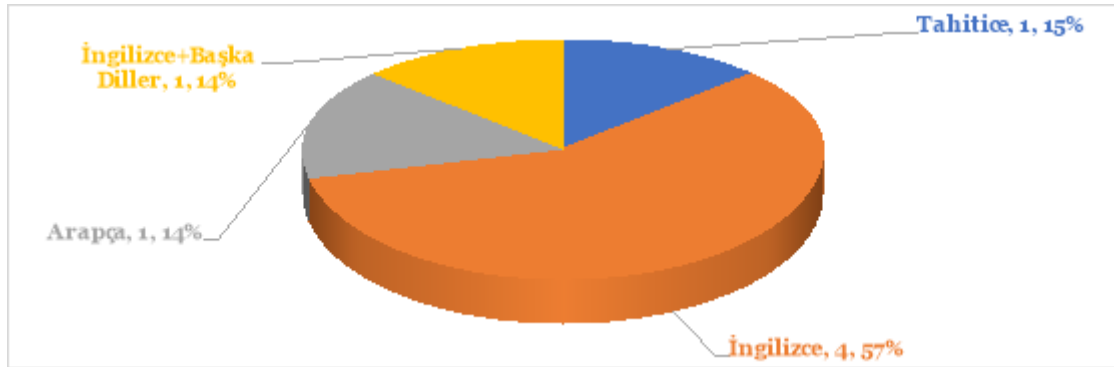

Şekil 9. Dil ve Yerelleştirme Sektöründe Aranılan Mesleki Nitelikler

Bu sektörde teknoloji, bilgisayar programlarının kullanımına ilanların üçte birinde talep edilse de iletişim başlığı altında ele aldığımız bireyin kendisiyle ve diğer bireylerle kurduğu iletişim ön plana çıkıyor. Çevirmenlerin proje yönetimi konusunda tecrübe sahibi olması ve zaman baskısı altında çalışarak strese dayanıklı olması ve karşılaştığı sorunların üstesinden gelebilmesi aranılan özellikler arasında bulunmaktadır (İlan no. 44, İlan no. 46).

3.3. Bilişim Teknolojileri Sektörü

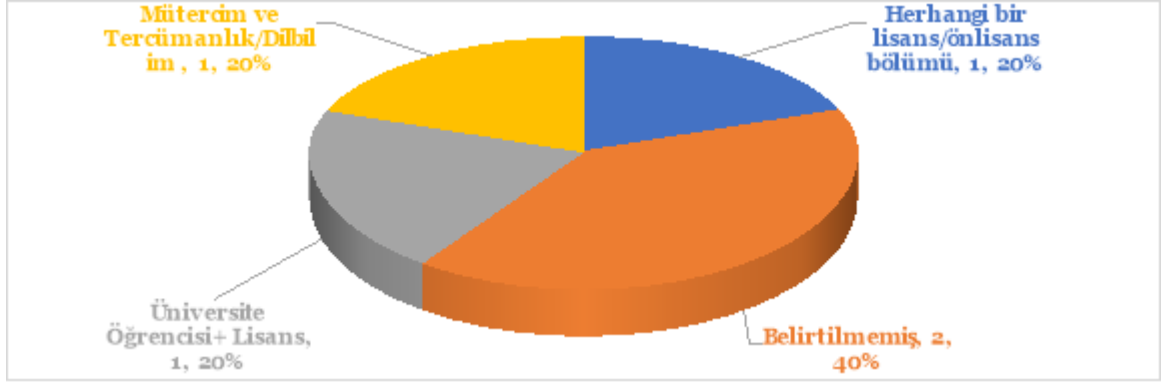
1. Dil dağılımları

Şekil 10. Bilişim Teknolojileri Sektörü Dil Dağılımları

Bilişim teknolojilerine baktığımızda İngilizce yine hâkim dil, ancak bunun yanı sıra Arapça, Tahitice ve İngilizce'yle birlikte başka bir yabancı dil de arandığını görüyoruz.

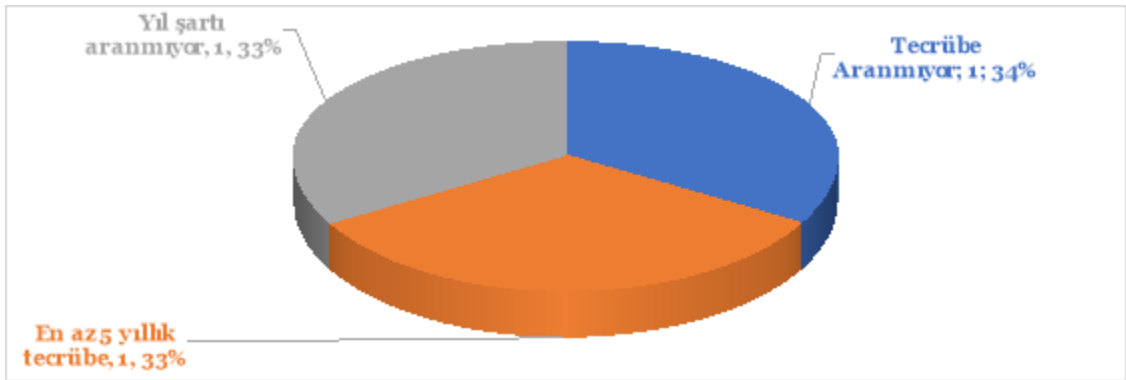
2. Mezuniyet

Şekil 11. Bilişim Teknolojileri Sektörü Mezuniyet Alanları

Bu sektörde mühendislik, işletme, pazarlama ve Amerikan Edebiyatında öğrenim gören üniversite öğrencilerine çalışma fırsatı sunulmuş, bunun dışında Mütercim ve Tercümanlık ve Dilbilim mezunlarıyla birlikte herhangi bir bölümden alınan ön lisans ve lisans diploması da kabul görmektedir.

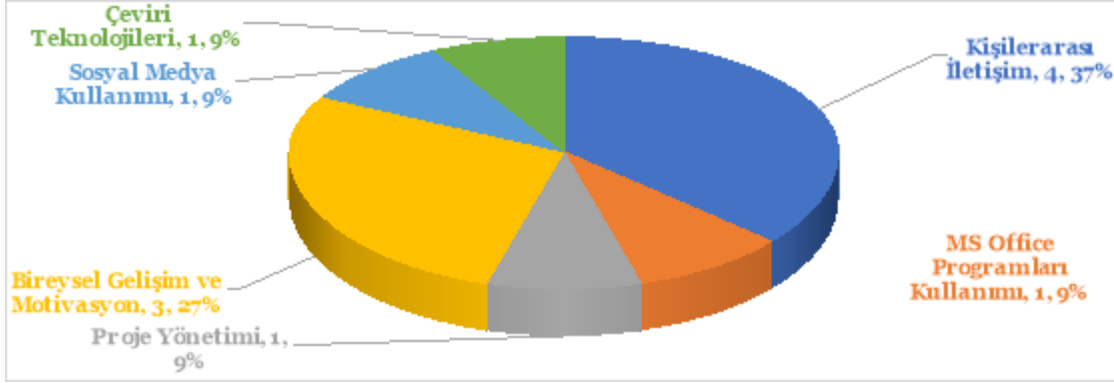
3. Mesleki deneyim

Şekil 12. Bilişim Teknolojileri Sektörü Mesleki Deneyim Şartları

Mesleki deneyime değinilmeyen ilan üçte bir oranındayken, geri kalan üçte birde yıl şartı aranmıyor, deneyim isteyen ilanda ise en az 5 yıllık deneyim aranıyor.

4. Aranan mesleki nitelikler

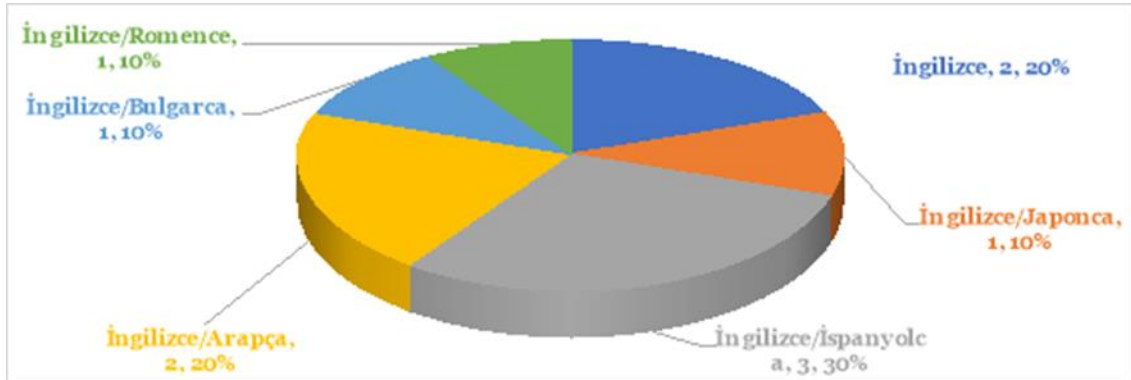

Şekil 13. Bilişim Teknolojileri Sektöründe Aranan Mesleki Nitelikler

Grafiğe göre bilişim sektöründe teknolojinin tartışılmaz bir önemi olmasına rağmen, teknolojiyle birebir bağlantılı olan Çeviri Teknolojilerini ve MS Office programlarını kullanabilen çevirmenlere talep oranı %18'de kalmıştır. Dil ve yerelleştirme sektöründe olduğu gibi bu sektörde de her ne kadar bu oran % 18 olsa da sosyal medya kullanımı ve proje yönetimi aranan özellikler arasındadır. İletişim kurma becerilerinin bu sektörde bariz arayla önceki bahsettiğimiz sağlık ve dil ve yerelleştirme sektörlerine göre daha yüksek önem taşıdığı bireysel ve kişilerarası iletişim becerisinin %64 oranında işverenin tercih sebebi olmasından anlaşılmaktadır. Bu özellikleri ayrıntılı olarak incelediğimizde, çağın gerekliliklerine ayak uydurabilen, pratik ve üretken bir çalışma ortamına uyum sağlayabilen, karmaşık durumlarda esnek düşünebilen, çok dilli ve çok kültürlü ortamlarda bulunduğu takımında etkin rol oynayan çevirmenlerin arandığı göze çarpmaktadır (İlan no. 27, İlan no. 14, İlan no. 49).

3.4. Medya Sektörü

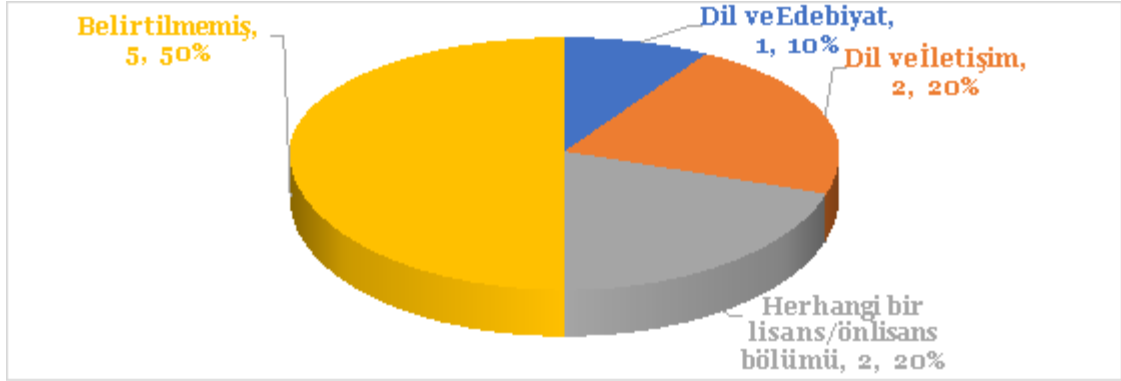
1. Dil dağılımları

Şekil 14. Medya Sektörü Dil Dağılımları

10 ilanının incelendiği medya sektöründe, İngilizce-İspanyolca en çok aranan dil çifti olarak karşımıza çıkarken, bunu sırasıyla İngilizce-Arapça, İngilizce-Bulgarca, İngilizce-Romence ve İngilizce-Japonca takip etmektedir. Sağlık sektöründe olduğu gibi medya sektöründe çift dil beklentisi daha yüksektir.

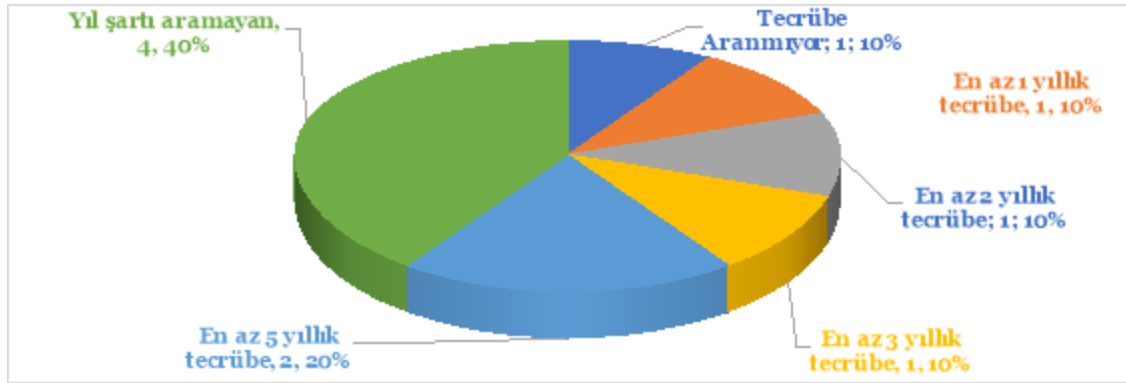
2. Mezuniyet

Şekil 15. Medya Sektörü Mezuniyet Alanları

Mezuniyet açısından bakıldığında Dil ve İletişim mezunlarının en fazla tercih edildiği, bunu Dil ve Edebiyat mezunlarının takip ettiği görülmektedir. Mezuniyet tercihi belirtmemiş ilanların oranı ise %6 civarındadır.

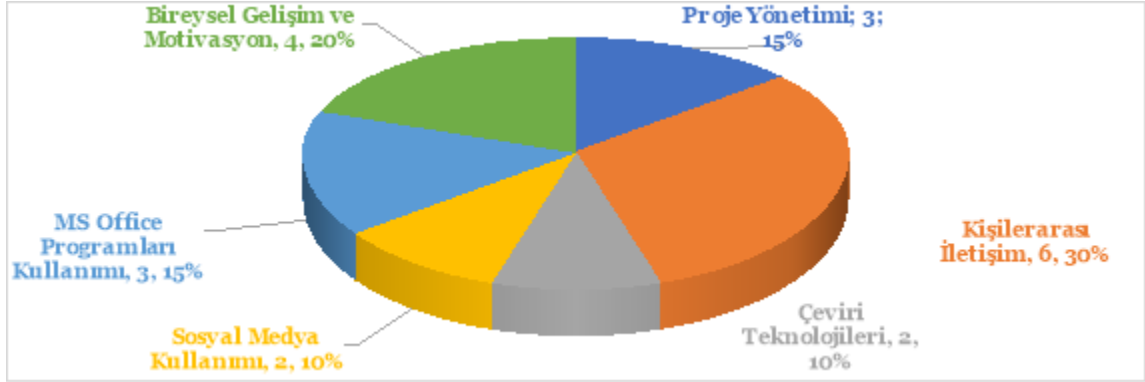
3. Mesleki deneyim

Şekil 16. Medya Sektörü Mesleki Deneyim Şartları

Bu sektörde diğer sektörlerle oranla mesleki deneyime ağırlık verildiği görülmektedir. 1-5 yıl arasında tecrübe aranmaktadır. Bu sebepten yeni mezunlara daha kapalı bir sektör olarak düşünülebilir.

4. Aranılan mesleki nitelikler

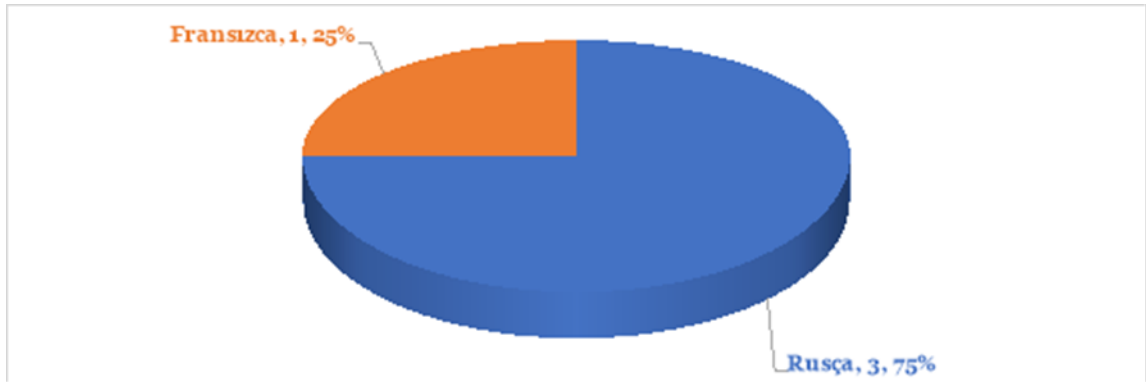

Şekil 17. Medya Sektöründe Aranılan Mesleki Nitelikler

Aranılan niteliklere bakıldığında, yine % 50 oranında sosyal beceriler ön plana çıkmaktadır. Onu takip eden özellik ise ofis programlarını kullanma becerisidir. İniyatif alması, istikrarlı ve bağımsız hareket edebilmesi, işbirliği yapabilmesi, zaman yönetimi, uygun planlama, içerik geliştirme gibi özellikler de çevirmende aranılan özellikler arasında yer almaktadır (İlan no. 17, İlan no. 31, İlan no. 32, İlan no. 42)

3.5. Ticaret Şirketleri Sektörü

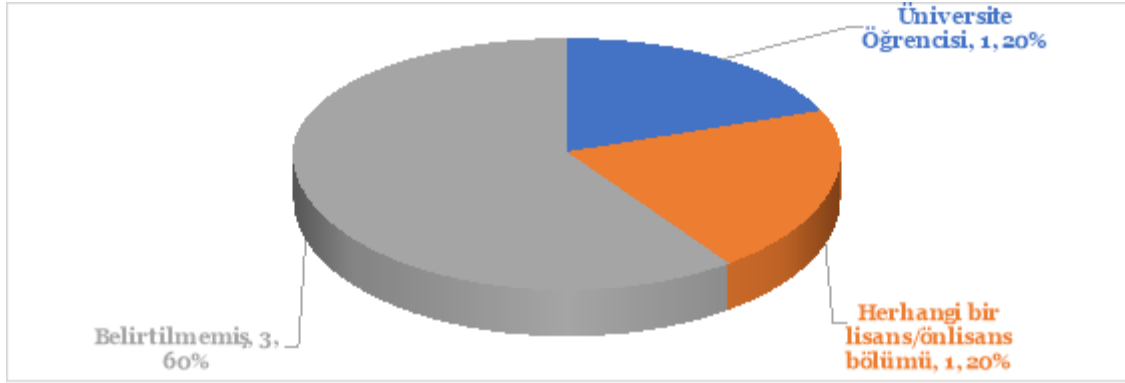
1. Dil dağılımları

Şekil 18. Ticaret Şirketleri Sektörü Dil Dağılımları

Ticaret şirketlerinin verdiği ilanlarda diğer ilanlardan farklı olarak en çok aranılan dilin Rusça ve bunun yanısıra Fransızca olduğu görülmüştür. Dolayısıyla Fransızca ve Rusça Mütercim ve Tercümanlık Bölümü mezunlarına gereksinimin daha fazla olduğu alan ticarettir. Ayrıca ithalat-ihracat yapan şirketlerde çalışmak isteyenlerin ikinci dil olarak bu dillerini geliştirmeleri tavsiye edilebilir.

2. Mezuniyet

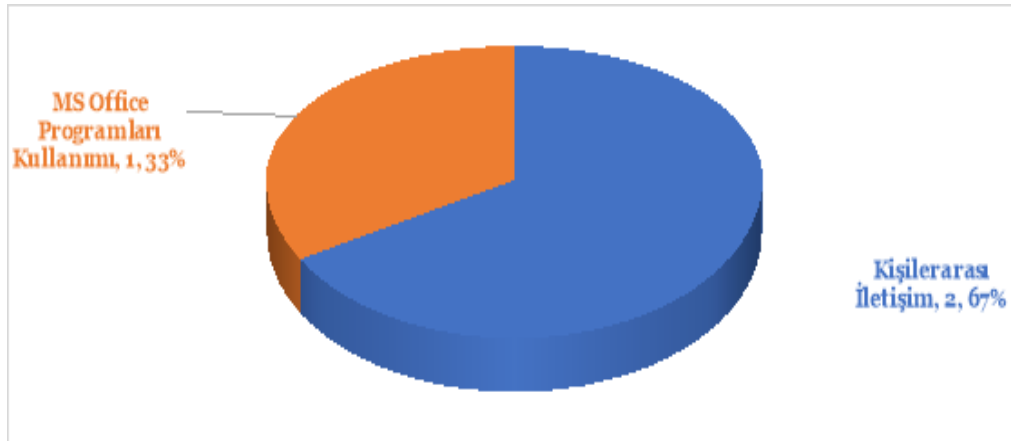
Şekil 19. Ticaret Şirketleri Sektörü Mezuniyet Alanları

Ticaret şirketlerinin ilanlarında henüz mezun olmamış üniversite öğrencilerine de çevirmen olarak çalışma olanağının verilmesi dikkat çekicidir. Bunun haricinde çevirmen adayının bölüm ayırt etmeksizin herhangi bir lisans veya önlisans programından mezun olması yeterli sayılmış veya mezuniyet şartı dahi aranmadığı görülmüştür.

3. Mesleki deneyim

Ticaret şirketleri bünyelerinde istihdam edecekleri çevirmenler için mesleki deneyim şartı aramadıklarından, bu sektörün yeni mezunlara açık olduğu ve çevirmenlerin bu sektörde işe başlayarak, kendilerini geliştirme ve ilerleme fırsatlarının bulunduğu çıkarımı yapılabilir.

4. Aranılan mesleki nitelikler

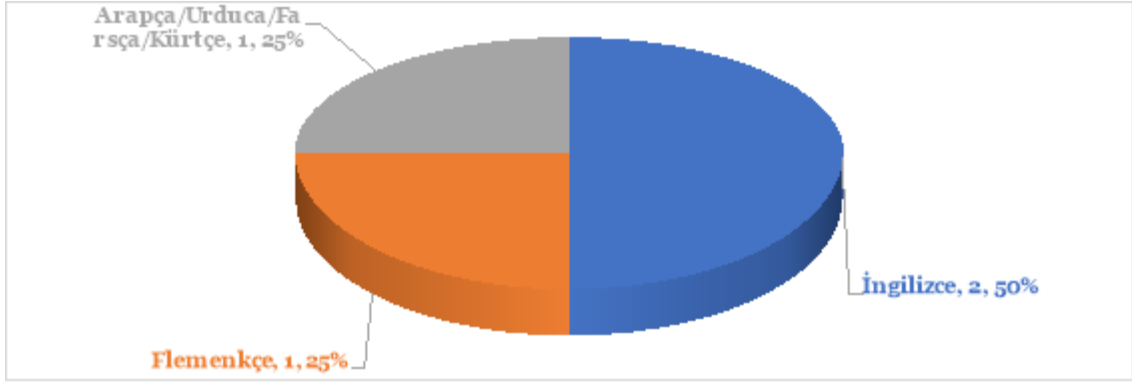
Şekil 20. Ticaret Şirketleri Sektörü Aranılan Mesleki Nitelikler

Şekilde görüldüğü üzere, ticaret alanında çalışacak çevirmenlerin ön plana çıkan iki özelliği bulunmaktadır, MS Ofis programları kullanabilmesi ile kişilerarası etkili iletişim kurabilmesi. İstenen iletişim becerisinin %67'lik oranı göz önüne alındığında yine diğer ilanlarda olduğu gibi çevresiyle bağ kurabilen ve bulunduğu ortamın kuralları çerçevesinde hareket ederek pratik ve çözümcül yaklaşımları

benimseyen çevirmen adaylarının işveren beklentilerine daha çok hitap ettiği anlaşılmaktadır (İlan no. 5, İlan no. 39)

3.6. İnsan Kaynakları Sektörü

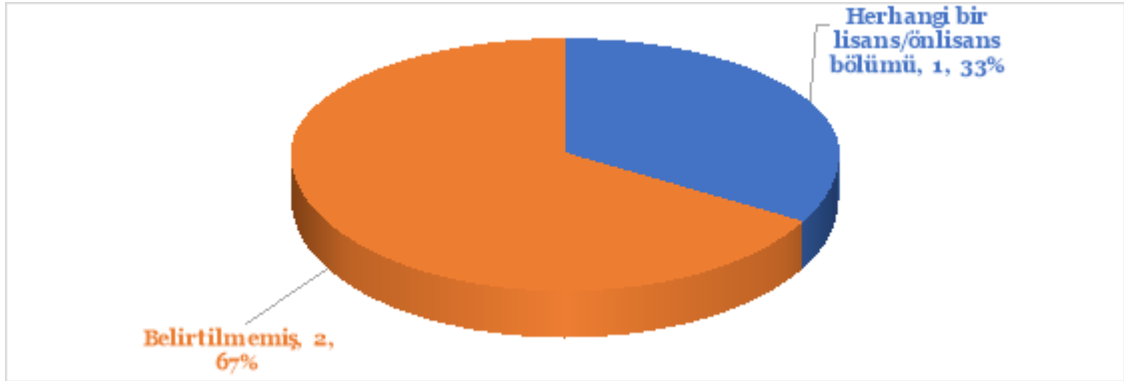
1. Dil dağılımları

Şekil 21. İnsan Kaynakları Sektörü Dil Dağılımları

İnsan kaynakları sektöründe en çok aranan dil İngilizce olup, onu Flemenkçe izlemektedir. Buna ek olarak Arapça, Urduca, Farsça ve Kürtçe de aranan diller arasında yer almaktadır. Buradaki dil çeşitliliği dikkat çekicidir.

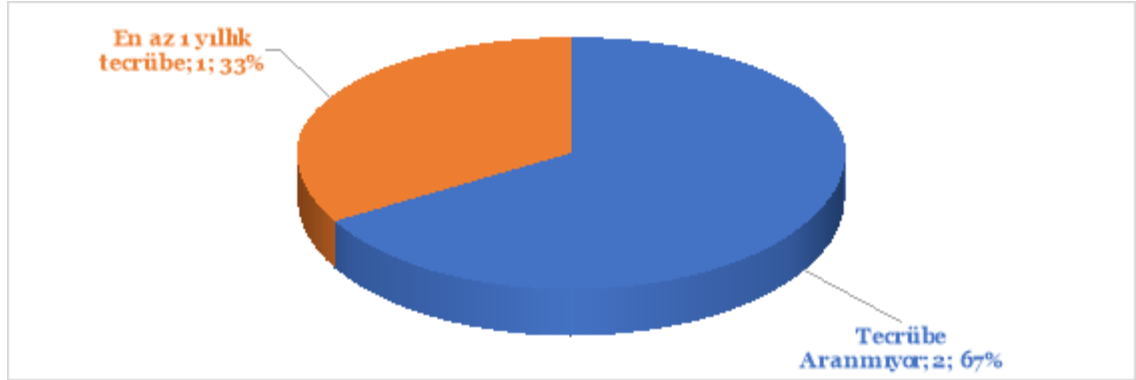
2. Mezuniyet

Şekil 22. İnsan Kaynakları Sektörü Mezuniyet Alanları

Bu sektörde aranan çevirmenlerin sadece belirtilen dile hâkimiyeti yeterli bir kıstas olarak karşımıza çıkar. Çünkü büyük oranda mezuniyet ya belirtilmemiş ya da herhangi bir bölümden alınan diplomanın kabul edileceği belirtilmiştir.

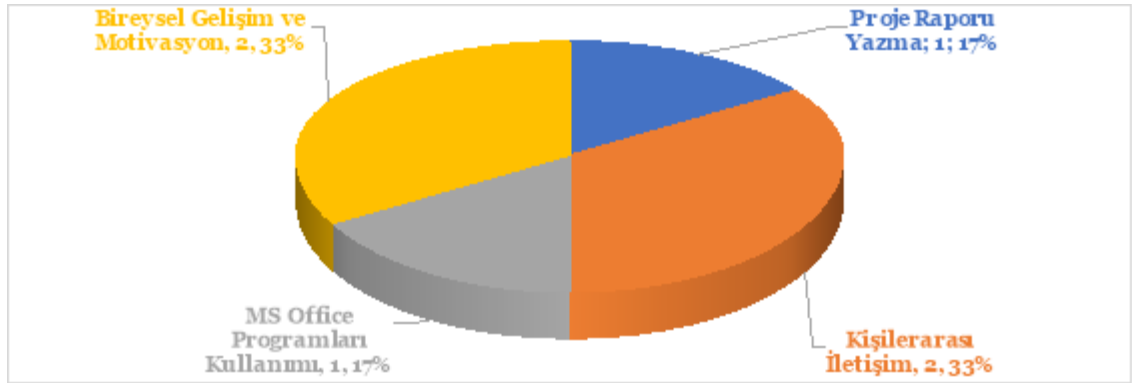
3. Mesleki deneyim

Şekil 23. İnsan Kaynakları Sektörü Mesleki Deneyim Şartları

Bu sektörde verilen ilanların % 67 sinde mesleki tecrübe aranmadığı, geri kalanında ise en az bir yıllık tecrübenin yeterli bulunduğu görülmüştür. Bu sektörün yeni mezun ve deneyim kazanmak isteyen çevirmenler için uygun olduğu düşünülebilir.

4. Aranılan mesleki nitelikler

Şekil 24. İnsan Kaynakları Sektörü Mesleki Deneyim Şartları

Bu sektörde kişilerarası iletişim ve bireyin kendini geliştirmesi ve iş motivasyonu aranan nitelikler arasında ön plana çıkmıştır (İlan no. 25). Bir diğer ölçüt ise çevirmen adaylarının MS Office programlarını kullanmasıdır (İlan no. 26, İlan no. 29).

3.7. Eğitim Sektörü

Çalışma kapsamında incelenen çevirmen iş ilanlarında eğitim sektöründe bir adet ilana rastlanılmıştır. Bu ilanda ilgili bölüm ifadesi kullanılmış, ancak hangi bölüm mezunu arandığı belirtilmemiştir. Aranılan nitelikler ise çevirmenin Almanca'yı iyi seviyede bilmesi ve bir ekip içinde uyum içinde çalışabilmesi olarak sıralanmıştır (İlan no. 7).

3.8. Emlak Sektörü

Çalışma kapsamında incelenen çevirmen iş ilanlarında eğitim sektöründe bir adet ilana rastlanılmıştır. Bu ilanda çevirmenin görevi web sayfası editörü olarak tanımlanmıştır. Çevirmenden iyi bir yazar ve araştırmacı olmasının yanı sıra, web sitesini optimize hale getirecek ve pazarlamayla ilgili temel bilgiye sahip olması beklenmektedir. Ayrıca sosyal medya platformlarını etkili şekilde kullanarak güncel kalması da önemlidir. Aranılan mesleki niteliklerde yine diğer ilanlarda olduğu gibi kişilerarası iletişim becerileri kategorisinde ele alınabilecek olan problem çözme becerisi, takım olarak çalışabilme, çoklu görev yapabilme, organizasyon ve zaman yönetimi becerileri yer almaktadır (İlan no. 43).

5. Sonuç

Elde edilen veriler ışığında, dil ve yerelleştirme sektörü dışında ülkemizde çevirmen yetiştiren kurumlar olmasına rağmen hala ilanlarda çeviri bölümü mezunu olma gerekliliğinin aranmadığı, dil ve yerelleştirme ile medya sektöründe mesleki deneyim şartı aranmasına rağmen diğer sektörlerde bu şartın aranmadığı görülmüştür. Bu durum diğer sektörlerin yeni mezun öğrencilere daha açık olduğunu ve bu sektörlerde iş olanaklarının daha fazla olduğunu gösterir. Ticaret şirketleri sektörü hariç tüm sektörlerde İngilizce ilk aranılan dil olmakla birlikte özellikle medya sektöründe İspanyolca ve Arapça dillerinin arandığı görülmüştür. Ayrıca tüm sektörlerde mesleki becerilere ek olarak sosyal beceriler kapsamında kişilerarası iletişim ile bireysel gelişim ve motivasyon özelliklerinin ağırlıklı olarak arandığı gözlemlenmiştir. Sektöre göre değişiklik göstermekle birlikte proje yönetimi, MS Ofis programları ile çeviri teknolojilerini kullanma ve sosyal medya kullanımı çevirmen adaylarında aranılan diğer nitelikler arasındadır.

Çalışmanın sonucunda elde edilen çevirmen profiline göre sağlık sektöründeki ihtiyacın ön plana çıkması çevirmen adaylarının tıp çevirisi alanına ağırlık vermesi gerektiği anlamına gelebilir. Öte yandan çevirmenlerin bireysel gelişim noktasında kişilerarası iletişim becerisine sahip olması piyasada aranılan nitelikler arasında ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla çeviri eğitimindeki ders öğretim planlarına iletişim derslerinin eklenmesi ve içeriklerinin bu doğrultuda şekillenmesi çevirmen adayları için mezuniyet sonrasında oldukça faydalı olacaktır. Bu anlamda farklı açılardan yürütülecek gelecek çalışmaların hem alanyazına hem de ders öğretim planlarına etkisi olacağı düşünülmektedir. Bu sebeple Mütercim ve Tercümanlık Bölümleri ile iş piyasası arasındaki işbirliği ve görüş alışverişinin güçlendirilmesi giderek önem kazanmaktadır. Mevcut çalışma pilot araştırma niteliğinde olup, sonraki yapılacak çalışmada diğer platformlardaki veriler ele alınarak daha belirgin çizgilerle güncel bir çevirmen profili ortaya konulabilecektir.

Kaynakça

- Acar Şentürk, Z., & Fidan, Z. (2016). İş İlanları Üzerinden Halka İlişkilerin Mesleki Profili. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14/1, 107-130
- Canım-Alkan, S. (2013). Lisans Düzeyinde Çeviri Eğitiminde Teknoloji Eğitiminin Yeri. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi*, 4/7, 127-147.
- Elo, S., & Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 62/1, 107-115
- Erdem, B., & Gezen, T. (2014). Turizm İşletmelerine Yönelik İş İnanlarının İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 10/21, 19-42
- Gaga, E. & Ataseven, F. (2019). Altyazı Çevirisi Edinçleri ve Altyazı Çevirmeni Kimliği. *Journal of Social Sciences And Education*, 2/1, 187-196

- Kılınç, Ö., & Akyol, M. (2018). Kurumsal İletişim İş İlanları Üzerine Bir Değerlendirme. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İNİF E-Dergi)*, 3/1, 65-82
- Li, X. (2022). Identifying in-demand qualifications and competences for translation curriculum renewal: a content analysis of translation job ads. *The Interpreter and Translator Trainer*, 16/2, 177-202
- LinkedIn. (tarih yok). *Hakkında*. LinkedIn. 17 Haziran 2023 tarihinde <https://about.linkedin.com/tr-tr> adresinden alındı
- Wang, X., & Li, X. (2020). The Market's Expectations of Interpreters in China: A Content Analysis of Job Ads for In-house Interpreters. *The Journal of Specialised Translation*, 34, 118-149
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (1999). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (9. basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Başvurulan Çevirmen İş İlanları

- İlan no 1 ACUNMEDYA. (tarih yok). *Bulgarca Tercüman (Dominican Republic)*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3388084034/?refId=8a6c507c-656d-483c-bbe5-b5be92433ofa&trackingId=VNXUzLN%2FSG%2B38Izmd4HQ5w%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı
- İlan no 2 ACUNMEDYA. (tarih yok). *İspanyolca Tercüman*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3146808917/?refId=24155ed6-f2d1-48bc-a083-d1f76a5d2ad7&trackingId=tRVv5VILRsCR%2F3HaN5oRlg%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı
- İlan no 3 ACUNMEDYA. (tarih yok). *İspanyolca Tercüman (Dominik Cumhuriyeti)*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3475582233/?refId=e8eccab9-0d4c-495f-9d9d-4648a691d89a&trackingId=mEyoPI2%2BT9Ss4nRFVoTXng%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı
- İlan no 4 ACUNMEDYA. (tarih yok). *Romence Tercüman*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3330764265/?refId=8a6c507c-656d-483c-bbe5-b5be92433ofa&trackingId=o8Qz5SFITRg9l8WsXfMRMQ%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı
- İlan no 5 Alimas. (tarih yok). *Ruşça Bilen Tercüman*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3488120645/?refId=8a6c507c-656d-483c-bbe5-b5be92433ofa&trackingId=KoS%2BE%2FfGSI6r1a1McjxgOg%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı
- İlan no 6 Appen. (tarih yok). *Tahitian Linguists*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3516694677/?refId=02e4f35c-05fe-4ab2-8ba8-a0b5d5a2681d&trackingId=WtiD%2F2wZQzaWnpJQeC%2BCrw%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı
- İlan no 7 Blu Klinik. (tarih yok). *Almanca Tercüman*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3495897383/?refId=24155ed6-f2d1-48bc-a083-d1f76a5d2ad7&trackingId=rtqawzxoRoC9OCdIS8CE3w%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı
- İlan no 8 Blue Card. (tarih yok). *Terüman/Çevirmen*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3513116027/?refId=9cebd606-48ce-4b3e-9228-9453896d9dab&trackingId=MG6RASg%2BQkWBvYrVN4gJYXg%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı

- İlan no 9 Cerrahi Grup Dış Poliklinikleri. (tarih yok). *İngilizce-Fransızca Tercüman*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3355271240/?refId=24155ed6-f2d1-48bc-a083-d1f76a5d2ad7&trackingId=TrZlXEGXSkumiS9os6OoIg%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı
- İlan no 10 Dentakay Dental Clinic. (tarih yok). *Translator*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3520722296/?refId=02e4f35c-05fe-4ab2-8ba8-aob5d5a2681d&trackingId=aXOXO%2BCWTSCFt3W1DPmnDg%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı
- İlan no 11 Doğa İnsan Kaynakları Yönetim ve Bilişim Danışmanlık Hizmetleri. (tarih yok). *Hollandaca- Flemenkçe Tercüman*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3524616090/?refId=24155ed6-f2d1-48bc-a083-d1f76a5d2ad7&trackingId=3ddgqOWdTUzEkoRBvXVMw%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı
- İlan no 12 Dr. Cem Yıldırım Estetik ve Plastik Cerrahi Kliniği. (tarih yok). *Tercüman*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3502713998/?refId=8ea1c5a4-bb93-42e4-99ad-f38f616623c0&trackingId=%2BS5KOrhcRnGkzOzcOGwrFQ%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı
- İlan no 13 e2f, inc. (tarih yok). *English <> Persian Translators and Proofreaders*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3518929424/?refId=f33e22b8-4afc-4499-8676-7009c86a9742&trackingId=3NP40ISKRw66yLS8Ezk9jQ%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı
- İlan no 14 EnglishCentral, Inc. (tarih yok). *Sales Support Representative*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3517169905/?refId=f33e22b8-4afc-4499-8676-7009c86a9742&trackingId=dokMiAyTECqWhAdK7rj1Q%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı
- İlan no 15 Etstur. (tarih yok). *Content Editor (Russian)*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3508195065/?refId=02e4f35c-05fe-4ab2-8ba8-aob5d5a2681d&trackingId=PnmSj411TW%2Bt7eBeyVahNA%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı
- İlan no 16 Forever Clinica. (tarih yok). *Rumence & Moldovaca Tercüman*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3522639827/?refId=02e4f35c-05fe-4ab2-8ba8-aob5d5a2681d&trackingId=MJtz%2FNqDSeWos%2B7%2FouGoHw%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı
- İlan no 17 Günaydın International. (tarih yok). *Content Writer*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3513101403/?refId=24155ed6-f2d1-48bc-a083-d1f76a5d2ad7&trackingId=2YvCx7STQgmkf35hTZALIA%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı
- İlan no 18 Global Expres Lojistik. (tarih yok). *Rusça tercüman*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3504137494/?refId=02e4f35c-05fe-4ab2-8ba8-aob5d5a2681d&trackingId=H4fRedcaTU%2BTzPcmQhxOGg%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı

- İlan no 20 Grand Clinic. (tarih yok). *Italian Translator*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3519766298/?refId=8ea1c5a4-bb93-42e4-99ad-f38f616623c0&trackingId=MHlt6GmKRw2%2F2f6smb%2BF7Q%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı
- İlan no 21 Güven Tercüme. (tarih yok). *Tercüman*. Mart 10, 2023 tarihinde https://www.linkedin.com/jobs/view/3500890373/?refId=950c9658-afd9-45fd-add6-6599a79805ae&trackingId=25peCpuGSiyqbc2w74wT8Q%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı.
- İlan no 22 Hair Center of Turkey. (tarih yok). *Çevirmen*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3500640096/?refId=2c1dead6-463a-4d8a-bcba-9d57ce76495f&trackingId=lKbuWNbXRJOR%2FGkH1eaCkA%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı
- İlan no 23 HeliCo Translation and Interpretation. (tarih yok). *Tam Zamanlı Almanca-Türkçe Çevirmen İhtiyacı*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3507674383/?refId=f33e22b8-4afc-4499-8676-7009c86a9742&trackingId=FYOzAhmhTGuOPC8spad3YQ%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı
- İlan no 24 ImpOrth Smile Studio. (tarih yok). *Uluslararası Hasta Koordinatörü*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3504462602/?refId=8a6c507c-656d-483c-bbe5-b5be92433ofa&trackingId=xjUQB6toTOOJwoTuglQzXg%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı
- İlan no 25 Inprime Danışmanlık. (tarih yok). *Çevirmen- İspanyolca, Fransızca, Arapça*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3520733902/?refId=9cebd606-48ce-4b3e-9228-9453896d9dab&trackingId=P6jfaqvBRtqljHMxx5bJMQ%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı
- İlan no 26 Inprime Danışmanlık. (tarih yok). *Sales Consultant & Interpreter*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3520718932/?refId=02e4f35c-05fe-4ab2-8ba8-a0b5d5a2681d&trackingId=a9F7d2SPSjiKSvwsFQml8A%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı
- İlan no 27 Jotform. (tarih yok). *Localization Manager*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3476249864/?refId=f33e22b8-4afc-4499-8676-7009c86a9742&trackingId=Du4%2FDZTTRfaow7GqVMSn9g%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı
- İlan no 28 Localization Agency. (tarih yok). *Çeviri Proje Koordinatörü*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3523471469/?refId=f33e22b8-4afc-4499-8676-7009c86a9742&trackingId=WJq1umw3RXuCdDCkws6HUw%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı
- İlan no 29 Manpower. (tarih yok). *Tercüman*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3479408956/?refId=24155ed6-f2d1-48bc-a083-d1f76a5d2ad7&trackingId=fjNjFbGWSza9iV5DpDCB5w%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjob adresinden alındı
- İlan no 30 MG Metropol Group Tur. Ter. İnş. Tar. Teks. Tic. San. A.Ş. (tarih yok). *İngilizce Arapça Türkçe Mütercim Tercüman*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: <https://www.linkedin.com/jobs/view/3520748843/?refId=24155ed6-f2d1-48bc-a083->

d1f76a5d2ad7&trackingId=mx4zdnDhSoCrsDxLcAELSg%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı

İlan no 31 Ollang. (tarih yok). *Arabic QC Editor*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3498616803/?refId=f33e22b8-4afc-4499-8676-7009c86a9742&trackingId=jQ9%2B%2FneWTEKDP7sNOG%2Fr2w%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı

İlan no 32 Ollang. (tarih yok). *Spanish QC Editor*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3498625452/?refId=02e4f35c-05fe-4ab2-8ba8-aob5d5a2681d&trackingId=7Ia%2B9VbjRn6JY4N2wOYtWA%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı

İlan no 33 Orient News. (tarih yok). *English Content Writer*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3508049298/?refId=f33e22b8-4afc-4499-8676-7009c86a9742&trackingId=76yXhgY%2BS22Tucc6FV4kRQ%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı

İlan no 34 Proses Tercüme. (tarih yok). *Almanca Tercüman*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3524616051/?refId=24155ed6-f2d1-48bc-a083-d1f76a5d2ad7&trackingId=LKDjFsA4SSqlcvwYlqy5Dw%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı

İlan no 35 S&M TEKSTİL SAN.ve TİC. LTD. ŞT. (tarih yok). *Çevirmen*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3504451450/?refId=9cebd606-48ce-4b3e-9228-9453896d9dab&trackingId=12WCffTNQZiqY%2FBf7R%2BHQ%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı

İlan no 36 Sava Clinic. (tarih yok). *İspanyolca Tercüman*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3443478247/?refId=24155ed6-f2d1-48bc-a083-d1f76a5d2ad7&trackingId=toT1y99pTVuRNkv1oyTuyA%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı

İlan no 37 Sonbahar Kliniği. (tarih yok). *Tercüman*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3492943646/?refId=8a6c507c-656d-483c-bbe5-b5be92433ofa&trackingId=hrxVH%2Fz%2BQU2b%2B9Uw9EDraA%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı

İlan no 38 Sony. (tarih yok). *Language Quality Assurance Specialist*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3431616621/?refId=02e4f35c-05fe-4ab2-8ba8-aob5d5a2681d&trackingId=c3YtHaZ1Qw%2BcB3hyhUXyEw%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı

İlan no 39 Summer Plastic. (tarih yok). *Çevirmen*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3512830026/?refId=9cebd606-48ce-4b3e-9228-9453896d9dab&trackingId=sj1D6TawRuStVuzOoeFrdQ%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı

İlan no 40 Taboola. (tarih yok). *News Content Editor – Turkish & Arabic Speaker (6 months contract)*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3359172398/?refId=0e0ecdfe-9493-401d-b4b8-8d118f2f42od&trackingId=JzjD4ltmT5yLGMdQo1Bjyg%3D%3D&trk=flagship3_job_home_savedjobs adresinden alındı

İlan no 41 TDC Clinics. (tarih yok). *Russian translater*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: <https://www.linkedin.com/jobs/view/3512827686/?refId=02e4f35c-05fe-4ab2-8ba8->

aob5d5a2681d&trackingId=BG77PnK2R4eFMXABNmxtiw%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı

İlan no 42 TDCX. (tarih yok). *Player Support Specialist- Arabic Speaker*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3480235668/?refId=oeoecdfa-9493-401d-b4b8-8d118f2f42od&trackingId=JUSHGtZERRit8FIKcx%2Fy7g%3D%3D&trk=flagship3_job_home_savedjobs adresinden alındı

İlan no 43 TERRA Real Estate. (tarih yok). *Web Editor*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3512827150/?refId=02e4f35c-05fe-4ab2-8ba8-aob5d5a2681d&trackingId=lj7QC5%2FqRj2To1Paf%2FzCNA%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı

İlan no 44 Transperfect. (tarih yok). *Translation Project Coordinator*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3501275630/?refId=f33e22b8-4afc-4499-8676-7009c86a9742&trackingId=juE4dIoyRKy2xCWZOB0HSw%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı

İlan no 45 Turkify. (tarih yok). *Linguist*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3513172352/?refId=f33e22b8-4afc-4499-8676-7009c86a9742&trackingId=C984HXUWSXSoDD37VKIFHA%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı

İlan no 46 Tursium. (tarih yok). *Tercüman*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3501276216/?refId=24155ed6-f2d1-48bc-a083-d1f76a5d2ad7&trackingId=V6AfFp8sQaWs66BV1MCcRQ%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı

İlan no 47 Vatanmed Hair Transplant. (tarih yok). *Medikal Çevirmen*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: https://www.linkedin.com/jobs/view/3508060650/?refId=9cebd606-48ce-4b3e-9228-9453896d9dab&trackingId=Bapc5L%2FMQka8Lqv5JJa3Ew%3D%3D&trk=flagship3_job_home_archivedjobs adresinden alındı

İlan no 48 Velioğlu, E. (tarih yok). *Tercüman, Pazarlama Uzmanı, Hasta Yöneticisi*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn. adresinden alındı

İlan no 49 VLMedia. (tarih yok). *Freelance Translator*. Mart 10, 2023 tarihinde LinkedIn: <https://www.linkedin.com/jobs/view/3499696382/?refId=oeoecdfa-9493-401d-b4b8-8d118f2f42od&trackingId=29RN2pzKSo6Af9PNslD3BA%3D%3D> adresinden alındı

57. Çeviri iş akışında makine çevirisi sistemleri ve sohbet robotlarının bütünleşik kullanımı

Sevda PEKCOŞKUN GÜNER¹

Edip Serdar GÜNER²

APA: Pekcoşkun Güner, S. & Güner, E. S. (2023). Çeviri iş akışında makine çevirisi sistemleri ve sohbet robotlarının bütünleşik kullanımı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 739-757. DOI: 10.29000/rumelide.1330542.

Öz

Son yıllarda, makine çevirisi sistemlerinde önemli gelişmeler kaydedilmiştir, ancak yine de söz konusu sistemler hatalı veya doğallıktan yoksun çeviriler üretebilmektedir. Bu çalışmada, sözü edilen sorunun üstesinden gelmek amacıyla, makine çevirisi sistemleri ve yapay zekâ tabanlı sohbet robotlarının kullanıcıya sunduğu avantajlardan yararlanarak kaliteli çevirilerin ortaya çıkmasını sağlayabilecek yenilikçi bir iş akışı önerilmektedir. Önerilen iş akışı dört temel adımdan oluşmaktadır: (1) makine çevirisi sistemi kullanılarak gerçekleştirilen ilk çeviri, (2) sohbet robotu ile yapılan art düzenleme ve son okuma, (3) erek dil odaklı otomatik dil bilgisi ve yazım denetimi, (4) sayısal ölçütler kullanılarak gerçekleştirilen son değerlendirme. İlk aşamada kaynak metin, makine çevirisi sistemi yardımıyla erek dile aktarılır. İkinci adımda, makine çevirisi çıktısı bir sohbet robotu tarafından gözden geçirilir. Doğal dili anlama becerilerine sahip bir sohbet robotu kullanılarak çeviri geliştirilebilir. Bu aşama, makine çevirisi sistemleri tarafından hemen kavranamayan anlam belirsizlikleri, kültüre özgü unsurlar ve terminoloji ile ilgili sorunların çözümlenmesine yardımcı olur. Üçüncü adımda, art düzenlemesi ve son okuması sohbet robotu tarafından yapılmış olan çevirinin dil bilgisi ve yazım denetimi otomatik olarak gerçekleştirilir. Bu aşamanın nihai hedefi, çevirinin dilsel hatalardan olabildiğince arınması ve erek dil kurallarına uygunluğu sağlanarak, okunabilirliğinin ve genel kalitesinin artırılmasıdır. İş akışının son adımında, bir yazım denetim aracından elde edilen sayısal ölçütler kullanılarak, erek metnin kabul edilebilirliği ve insan çevirisine yakınlığı değerlendirilir. Çevirinin kalitesi hakkında çevirmene nicel geri bildirimler sağlayan bu ölçütler, iyileştirme alanlarını belirleme ve gelecek çeviri işleri için yol gösterme amaçlarıyla kullanılabilir. Önerilen çeviri iş akışı, makine çevirisi sistemlerinin başarımı ile sohbet robotlarının bağlam konusundaki farkındalığı ve doğal dili anlama becerilerini birleştirerek daha kaliteli çeviriler ortaya çıkmasını sağlayabileceği gibi, çevirmenin art düzenleme ve son okuma süreçlerindeki çabasını azaltabilecektir. Bu iş akışıyla, kaliteli ve doğal erek metinler üretmek için kapsamlı bir yaklaşım sunulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Makine çevirisi, büyük dil modelleri, sohbet robotları, art düzenleme, son okuma

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Bölümü (Kırklareli, Türkiye), sevda.pekoskun@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2750-3217 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 21.06.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1330542]

² Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Yazılım Mühendisliği Bölümü (Kırklareli, Türkiye), esguner@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7284-7513

Integrating machine translation systems and chatbots into the translation workflow

Abstract

In recent years, there have been significant advances in machine translation systems, but they can still produce inaccurate or unnatural translations. To overcome this problem, this paper proposes an innovative workflow that leverages the potential advantages of machine translation systems and AI-based chatbots to produce high-quality translations. The proposed workflow consists of four basic steps: (1) initial translation using a machine translation system, (2) post-editing and proofreading using a chatbot, (3) automatic grammar and spelling check on the target text, and (4) final assessment using quantitative metrics. In the first phase, the source text is translated into the target language using a machine translation system. In the second step, the machine-translated text is reviewed by a chatbot. A chatbot with natural language understanding skills can be used to improve the translation. This step helps to resolve ambiguities, culture-specific and terminology issues that are not immediately recognized by machine translation systems. In the third phase, the chatbot automatically performs grammar and spelling checks on the post-edited and proofread translation. The goal of this step is to ensure that the target text is as free of linguistic errors as possible and conforms to the rules of the target language, thereby improving its readability and overall quality. In the final step of the workflow, quantitative metrics from a spell-checker are used to assess the acceptability of the final version of the target text and its closeness to human translation. These metrics provide quantitative feedback to the translator on the quality of the translation and can be used to identify areas for improvement and provide guidance for future translations. The proposed translation workflow combines the power of machine translation systems with the ability of chatbots to understand context and natural language, resulting in higher quality translations and reducing the translator's post-editing and proofreading efforts. The workflow provides a comprehensive approach to producing high-quality and more natural target texts.

Keywords: Machine translation, large language models, chatbots, post-editing, proofreading

Giriş

Kural tabanlı ve istatistiksel makine çevirisi sistemlerinin ardından sinir ağı tabanlı makine çevirisinin ortaya çıkışı ve gelişimi ile çeviride otomatikleşme farklı bir boyut kazanmış; çeviri hızı ve kalitesi oldukça olumlu yönde etkilenmiştir. Bağlamı dikkate alarak çeviri yapabilen bu sistemlerle, makine çevirisi yazılımları çevirmenin iş istasyonunda daha merkezi bir konuma yerleşmiştir. Ancak, sinir ağı tabanlı sistemlerin de “mükemmel” çeviri yapabildiğini söylemek mümkün değildir. Örneğin, dilin gündelik kullanımlarını içeren ifadeler, kültüre özgü unsurlar, karmaşık tümceler ve birden fazla anlama sahip olabilecek belirsiz ifadelerle karşılaştığında, en gelişmiş makine çevirisi sistemleri bile hatalı çıktılar üretebilmektedir. Bu nedenle, çeviri iş akışında insan çevirmenin dokunuşu önem taşımaya devam etmektedir. Makine çevirisi sistemlerinin yardımcı araçlar olarak kullanıldıkları bir iş akışında, çevirmenin rolü düzeltmenliğe doğru evrilmiştir. Bu yeni rol ise çevirinin kalitesini ve doğruluğunu artırmak için, ön ve art düzenlemeler ile makine çevirisi sistemlerinin girdi ve çıktılarına müdahaleyi gerektirmektedir.

Günümüzde sinir ağı tabanlı makine çevirisinin yanında, büyük dil modeli tabanlı yeni teknolojiler de yardımcı araçlar olarak çevirmenin iş istasyonunda yerlerini almaya başlamıştır. Büyük dil modelleri,

çok fazla miktarda metin verisi ile eğitilerek geliştirilen yapay zekâ tabanlı doğal dil işleme sistemleridir. Kullanıcılarla doğal dil yoluyla etkileşim kurarak, onların sorgularına yanıt verebilen yazılımlar olan *ChatGPT*³ gibi sohbet robotları, büyük dil modelleri sayesinde geliştirilmiş önemli uygulamalar arasında yer almaktadır. Bu robotlar girdi olarak verilen istemlere bağlı kalarak, insan elinden çıkmış gibi metinler üretmek amacıyla tasarlanmıştır.

Sohbet robotlarının çevirmen tarafından etkin ve verimli bir şekilde kullanılması için, çevirmenin doğru biçimde “istem mühendisliği” (İng. *prompt engineering*) yapabildiği gerekmektedir. İstem mühendisliği, bir dil modelinden istenen yanıtları alabilmek amacıyla etkili sorguların tasarlanması anlamına gelmektedir. Hedeflenen çıktının model tarafından oluşturulmasını sağlamak için istem dikkatli bir şekilde yapılandırılmalıdır. Örneğin, bir çeviri görevinde, çevirmenin sohbet robotuna, “*metni X diline çevir*” biçimindeki bir istem yerine, “*metni profesyonel bir okur kitlesi için X diline çevir*” şeklinde bir istem vermesi daha amaç odaklı çıktılarının oluşturulmasını sağlayabilmektedir.

Sunduğumuz bu basit örnekten yola çıkarak, sohbet robotlarının çevirmenin iş istasyonunda yer alan diğer araçlardan önemli bir yönüyle ayrıştığını söyleyebiliriz. Diğer araç ve yazılımların aksine, çevirmen, sohbet robotu ile anında etkileşime girebilir ve çeviri işi boyunca robotu kendi oluşturduğu istemler doğrultusunda yönlendirebilir. Son dönemde *ChatGPT* gibi sohbet robotları, çeviri ve çeviriye bağlı birtakım görevleri gerçekleştirebilmeleriyle dikkat çekmeye başlamıştır. Aynı kaynak tümceler üzerinden *Google Çeviri* ve *ChatGPT* sohbet robotunun karşılaştırıldığı bir çalışmada, *ChatGPT*'nin *Google Çeviri* ile rekabet edebilecek düzeyde olduğu belirtilmiş, sohbet robotunun en büyük avantajlarından birinin, oluşturduğu çeviriyi kullanıcı tarafından sağlanan bağlama veya verilen ek bilgilere göre uyarlayabilmesi olduğunun altı çizilmiştir (Timothy, 2023). Çevirmenlere yönelik olarak tasarlanmış araçlar olmamalarına rağmen, “dile ilişkin” birçok görevi yerine getirebilen sohbet robotları çevirmenin çalışma hayatının önemli bileşenlerinden biri olmaya adaydır.

Dil içi ve diller arası düzeylerde bağlama dayalı metin üretebilen sohbet robotlarının, düzenleme ve son okuma adımlarında da etkin şekilde kullanılabileceği düşüncesiyle yola çıkılan bu çalışmanın temel amacı, sohbet robotlarının makine çevirisi sistemleri ile birlikte çeviri sürecinde nasıl kullanılabileceğinin sorgulanmasıdır. Böylece, yalnızca çeviri sürecinde değil; art düzenleme ve son okuma aşamalarında da otomatikleşmeye gidilebileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda sohbet robotları, düzelti süreçlerini kolaylaştıran ve çevirmene fikir verebilen araçlar olarak kabul edilebilir. Dilbilgisi ve yazım kontrolleri, terim birliğinin sınanması, alternatif tümce yapısı ya da sözcük önerileri gibi düzenleme ve son okuma aşamalarının içeriğini oluşturan birçok konuda sohbet robotları çevirmene destek sağlayabilir. Bu sistemler, çevirmenin kurguladığı uygun istemlerle öğrenmeye devam eder ve öğrendiklerini uygular. Ancak, makine çevirisi sistemleri gibi, sohbet robotlarının da insan çevirmen ya da düzeltmenin yerini alamayacağı ve robotun geliştirdiği önerilerin bir uzman tarafından gözden geçirilmesi gerektiği unutulmamalıdır.

Bu çalışmada, çeviri iş akışı ele alınarak, her bir adımın yapısı ve gereksinimleri incelenecektir. Bu inceleme kapsamında tüm aşamalarda çevirmene yardımcı olabilecek ve çeviri sürecinde otomatikleşmeyi artırarak çevirmenin yükünü azaltabilecek yazılım bileşenleri ele alınmaya çalışılacaktır.

³ *OpenAI* şirketi tarafından geliştirilen *ChatGPT* adlı sohbet robotuna <https://chat.openai.com> adresinden erişilebilmektedir.

1. Çeviri iş akışı ve bileşenleri

Bir çeviri projesinin, temel olarak üç aşamadan oluştuğu kabul edilmektedir: (1) çeviri (İng. *translation*), (2) düzenleme (İng. *editing*) ve (3) son okuma (İng. *proofreading*). Çeviri aşaması, çeviri yönergesine uygun şekilde kaynak metnin erek dile aktarımını içerir. Bu aşamada çevirmen, bilgi birikimi ve alan bilgisi yardımıyla kaliteli bir erek metin ortaya koymaya çalışır.

Düzenleme aşamasında, çeviri adımı sonunda ortaya çıkan erek metin, bir düzeltmen tarafından gözden geçirilir. Bu aşamada, düzeltmen erek metni tümce ya da paragraf bazlı şekilde kaynak metinle karşılaştırarak, doğruluk, tutarlık, açıklık ve uygun dil kesitinin kullanımı gibi temel ölçütler çerçevesinde değerlendirir. Özellikle teknik metinlerde, metin boyunca terim birliğinin sağlanıp sağlanmadığı da düzeltmen tarafından kontrol edilir. Herhangi bir hata ya da anlam belirsizliğinin saptanması durumunda, düzeltmen metne müdahale eder ve gerekli düzeltmeleri gerçekleştirir. Gereken durumlarda, çevirmenle de irtibata geçebilir. Düzenleme aşamasının temel amacı, özgün içeriği dikkate alarak erek metni kontrol etmek ve aktarılması amaçlanan bilginin doğru şekilde erek okura iletildiğinden emin olmaktır. En az çevirmen kadar düzeltmenin de erek okura ilişkin bilgi sahibi olması ve çeviride tercih edilen sözcükler ya da tümce yapısı gibi unsurları erek kitlenin beklentilerini göz önünde bulundurarak değerlendirebilmesi gerekmektedir. Örneğin, erek okur kitlesi alan uzmanlarından oluşuyorsa, metinde ödünçleme terim yoğunluğu yüksek olabilir. Ancak, metin toplumun farklı kesimlerden ve eğitim düzeylerinden gelen okurlara hitap ediyorsa, terimlere ilişkin açıklamalar yapmak gerekebilir.

Üçüncü aşamada, son okuma uzmanı düzenlenen metni kontrol eder. Son okuma, düzenlemeden farklı olarak, "çift dilli" değil; "tek dilli" bir görevdir ve çevirinin son versiyonunun okunması ile metin üzerinde gerekli düzeltmelerin yapılmasını kapsar. Başka bir deyişle, gerek duymadığı sürece son okuma uzmanı kaynak metne dönmez. Bu aşamanın nihai amacı, dilbilgisi, noktalama ve yazım hatalarının saptanıp düzeltilmesi, biçimlendirmenin kontrol edilmesi ve genel olarak metnin akıcılığının sağlanmasıdır. Kısacası son okuma, teslimattan önceki son kontrol adımıdır. Son okuma uzmanları küçük detaylara da dikkat ederler; örneğin, yanlış yere konulmuş bir kesme işareti ya da metnin bölümlenmesinde yapılmış bir hatanın düzeltilmesi son okuma uzmanının sorumluluğundadır.

Tüm çeviri iş akışı iş birliğine dayalıdır ve birden fazla kişinin sürece katılımı, nihai çevirinin mümkün olduğunca doğal ve hatasız olmasını sağlamaya yardımcı olur. Ancak, süreç içerisinde roller girift bir yapıda olabilir. Örneğin, bir çeviri projesinde çevirmen hem çeviri hem de düzenleme işlerini gerçekleştirebilir. Çeviri piyasasında ücretlendirmeler de alınan hizmete göre değişiklik gösterir. Müşteri yalnızca çeviri ya da çeviri yanında son okuma hizmeti almak isteyebilir. Bir paket olarak çeviri, düzenleme ve son okuma hizmetlerinin tümünü de almak isteyebilir. Müşteri tercihleri, bütçe yanında, çevirinin amacı ve yayınlanacağı yer gibi birçok parametreye göre değişiklik gösterir.

Çeviride otomatikleşmenin başlamasıyla birlikte geleneksel çeviri projesi iş akışının içeriği de değişmeye başlamıştır. Çeviri süreci yarı otomatik bir duruma gelmiş; çevirmen ise ilgili teknolojik araçlar ve dijital platformları ustalıkla kullanabilen bir uzman konumuna yerleşmiştir. Günümüzde iş akışının ilk aşamasında tek ve çift dilli elektronik sözlükler, terim yönetim sistemleri, masaüstü ve bulut tabanlı çeviri yazılımları, çeviri bellekleri ve makine çevirisi sistemleri gibi birçok dijital araç ve platform halihazırda kullanım bulmaktadır. Çeviri yönetim sistemlerinin kullanıldığı çeviri projelerinin çoğunda düzenleme aşaması da bu platformlar üzerinde yapılmaktadır. Ancak, düzenleme ve son okuma

aşamalarındaki otomatikleşme düzeyinin, makine çevirisinin kullanılabilirdiği çeviri aşamasından oldukça geride olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

2. Çeviri sürecinde makine çevirisinin konumu

Günümüzde, makine çevirisi sistemleri çevirmenin iş istasyonunda yerini almış, çeviri sürecinin bir parçası haline gelmiştir. Makine çevirisinin gelişim sürecine bakıldığında, çevirinin gerçekleştirilmesi için bir dizi dilsel kural ve sözlüğe gereksinim duyulan kural tabanlı sistemlerden, birçok dilde büyük boyutta metinleri kapsayan derlemlerin, dil örüntülerinin, bağlam bilgisinin ve dil kullanımlarının makine tarafından öğrenilmesi amacıyla kullanılan istatistiksel modellere geçilmesiyle çeviri kalitesinin önemli ölçüde arttığı görülmektedir. 2016 yılından itibaren ise sinir ağı tabanlı sistemler makine çevirisi piyasasına girmeye başlamıştır. Bu sistemler, derin öğrenme adı verilen bir yaklaşımla dil çiftleri arasındaki ilişkileri büyük metin kümelerinden öğrenerek, öncül sistemlere kıyasla daha kaliteli ve doğru çeviriler gerçekleştirebilmektedir.

Sinir ağı tabanlı makine çevirisi sistemlerinde çeviri, paralel derlemlerle eğitilen yapay sinir ağları kullanılarak gerçekleştirilir. Bu yöntemle, eğitim sürecinde yeterli büyüklükte paralel derleme sahip olmayan dil çiftleri söz konusu olsa bile, sistem kaliteli erek metinler üretilebilmektedir. Bu durumun temel nedeni ise, sinir ağı tabanlı sistemlerin farklı dilsel yapıları, sözdizimsel kurallar ile konu ve bağlam bilgisini, dil bağımlı olmayan sayısal gösterimlere dönüştürmesidir. Sinir ağı tabanlı sistemler, genellikle istatistiksel sistemlere göre daha kaliteli çeviriler üretir, çünkü bir tümcenin bağlamını öğrenebilirler ve daha uzun tümcelerin çevirileriyle başa çıkabilirler. Bu sistemler, konu ve bağlam bilgisini çıkarsayabildiği için birden fazla anlamı olan sözcükleri ayırt ederek, sık kullanılmayan sözcük ve söz öbeklerini tanıyıp erek dilde bunlar için de çeviri çözümleri üretebilirler.

Sinir ağı tabanlı sistemlerde kullanılan “sıfır atımlı çeviri” (İng. *zero-shot translation*) yöntemiyle, sistem, eğitilmediği dil çiftlerinde; başka bir deyişle, daha önce hiç görmediği dil çiftleri arasında bile çeviri yapmayı öğrenebilmektedir. Bu şekilde, kaynak açısından zengin dil çiftleri ile kaynaktan yoksun dil çiftleri tek bir model içerisinde yer almakta, kaynaktan yoksun dil çiftleri arasında dahi daha kaliteli çeviriler üretilebilmektedir (Johnson, vd., 2017, s. 339).

Rejwanul Haque vd. (2020), terim çevirileri odağında istatistiksel ve sinir ağı tabanlı makine çevirisi sistemlerini karşılaştırdıkları çalışmalarında, İngilizceden Hintçeye ve Hintçeden İngilizceye çevirileri incelemiş ve sinir ağı tabanlı sistemlerin terim çevirilerinde hataya daha az eğilimli olduğunu saptamışlardır. İngilizce-Almanca dil çiftinde gerçekleştirilen bir başka çalışmada ise, sinir ağı tabanlı sistemlerin hem BLEU hem de TER kalite değerlendirme skorları açısından istatistiksel makine çevirisine göre çok daha iyi performans gösterdiği belirtilmiştir (Bentivogli, vd., 2016). Araştırma bulgularına göre, sinir ağı tabanlı sistemler kullanılarak gerçekleştirilen çevirilere ilişkin art düzenleme çabası daha düşük kalmakta; bu sistemler biçim, sözdizim ve sözcük düzeylerinde daha az hata yapmakta, farklı uzunluklardaki tümcelerle başa çıkabilmekte ve sözcük çeşitliliği fazla olan metinleri çok daha iyi bir şekilde çevirebilmektedir (a.g.e.).

Günümüzde, sinir ağı tabanlı yöntemlerin kullanılmasıyla makine çevirisi sistemlerinin başarımı artmış olsa da halen insan dokunuşuna gereksinim duyulmaktadır. Aslında, makine çevirisinin tam otomatik bir süreç olamayacağı gerçeği ilk kez 1966 yılında yayınlanan ALPAC raporunda kabul edilmiştir. Bu raporda, makine çevirisi sistemlerinin henüz insan çevirmenlerin yerini alacak kadar yüksek kalitede çeviriler üretmediğinin altı çizilmiş, kural tabanlı makine çevirisi sistemleri eleştirilmiş ve istatistiksel

makine çevirisi alanında daha fazla araştırma yapılması gerektiği savunulmuştur (Hutchins, 1986). Aradan geçen yaklaşık 60 yılda makine çevirisi alanında kayda değer ilerlemeler olsa da sistemlerin insan çevirisi başarımına ulaştığı söylenemez. Samuel Lübli, sinir ağı tabanlı makine çevirisinin art düzenleme çabasını %25 oranında azalttığını ve daha akıcı çeviriler ürettiğini belirtmiştir. Aynı zamanda, dilsel açıdan bakılırsa, sinir ağı tabanlı sistemler birçok kategoride istatistiksel sistemlerden daha iyi performans göstermektedir (aktaran Diño, 2017). Art düzenleme çabasını sıfırlamak mümkün değildir. Dolayısıyla, insan kontrollü yarı-otomatik bir çeviri süreciyle daha kaliteli erek metinler üretilebileceği söylenebilir.

Makine çevirisi sistemlerinin çeviriye yardımcı araçlar olarak kullanılmaya başlanması ve insan kontrolündeki çeviri yaklaşımının yaygınlık kazanmasıyla birlikte, geleneksel çeviri sürecindeki çeviri ve düzenleme adımları yeniden kurgulanarak, kendi içinde üç aşamalı bir yapıya dönüştürülmüştür. Bu adımlar; (1) ön düzenleme, (2) makine çevirisi ve (3) art düzenleme şeklindedir. Böylece, makine çevirisi sistemine yüklenmeden önce, kaynak metnin düzenlenmesi anlamına gelen “ön düzenleme” (İng. *pre-editing*) ve makine çevirisi çıktısı üzerinde gerçekleştirilen düzelteleri içeren “art düzenleme” (İng. *post-editing*) kavramları alanyazında yerini almıştır.

Ön düzenleme aşamasında çevirmenin ya da düzeltmenin kaynak metni “kontrollü dil” ölçütlerine göre düzenlemesi önem taşımaktadır. Kontrollü dil, doğal bir dilin sadeleştirilmiş hali olup, sınırlı sayıda sözcük ve dilbilgisi yapısıyla yapay olarak şekillendirilmiş bir alt kümesidir. Kontrollü dil kullanılarak yazılan ya da düzenlenen metinlerde karmaşıklık ve belirsizlik düzeyi daha düşüktür (Arnold, vd., 1994; Kaji, 1999, s. 37). Kontrollü bir dille tasarlanan bir metinde temel olarak, (1) basit dilbilgisi yapılarının kullanılması, (2) metnin sözcük dağarcığının kısıtlı olması ya da sözcük çeşitliliğinin az olması, (3) metin içeriği ve metinde yer alan bilgilerin açık ve net olması, (4) mümkün olduğunca kısa tümceler ve etken yapının kullanılması, (5) deyimler ve metaforik ifadelerden kaçınılması, (6) terim birliğinin; başka bir deyişle terminoloji tutarlılığının sağlanması beklenir.

Ön düzenleme ve art düzenleme adımları makine çevirisi sürecinin önemli bileşenleri olup, kaliteli bir erek metnin üretilmesine katkı sağlar. Kullanılan makine çevirisi sisteminin güçlü ve yetersiz yönleri dikkate alınarak kaynak metin üzerinde gerçekleştirilen düzelteler sayesinde makine çevirisinin başarımı artırılabilir ve bu da art düzenleme çabasını azaltarak, son düzeltelerin daha kısa sürede tamamlanmasını sağlar. Felemenkçe, Çince, Arapça ve Fransızca dillerini kapsayan bir araştırmada, kontrollü dil kullanımının daha kaliteli bir makine çevirisi çıktısı ve daha verimli bir art düzenleme sürecini beraberinde getirdiği saptanmıştır (Aikawa, vd., 2007). Dolayısıyla kaynak metnin kullanılacak makine çevirisi sistemi için dilsel açıdan hazırlanması önem taşımaktadır.

Kaynak metin üzerinde her ne kadar başarılı bir ön düzenleme yapılsa da art düzenleme sürecinin atlanmaması gerekmektedir. Art düzenleme düzeyi; çeviri yönergesi, çevirinin amacı (*skopos*) ve erek metnin yayınlanacağı platforma göre değişiklik gösterebilir. Örneğin, makine çevirisi çıktısı bir şirket içinde kalacak; başka bir deyişle iç dolaşımda kullanılacaksa metnin personel tarafından anlaşılması yeterli olabilecektir. Ancak metin, bir dergi ya da genel ağ sayfası gibi bir platformda yayınlanacaksa üzerinde daha fazla düzelti yapılarak çeviri kalitesinin yükseltilmesi beklenir.

Jeffrey Allen (2003, ss. 301-306) art düzenleme düzeylerini temelde iki kategoride toplar: (1) yalnızca metnin kavranmasına yönelik makine çevirisi ve (2) yayınlanma amacıyla gerçekleştirilen makine çevirisi. İlk kategori, kendi içinde ikiye ayrılır:

a. Sıfır art düzenleme: Makine çevirisi çıktısı sadece bilgi edinimi amacıyla kullanılır, çeviri üzerinde herhangi bir düzelti yapılmaz.

b. Hızlı art düzenleme: Teknik raporlar gibi yalnızca sınırlı bir alanda dolaşıma girecek çeviriler üzerinde hızlıca yapılacak temel düzelteleri kapsar (a.g.e.).

İkinci kategori ise üçe ayrılır:

a. Sıfır art düzenleme: Makine çevirisinin %90-95 aralığında bir doğruluk oranına ulaştığı çeviriler için geçerli olabilir.

b. Minimal art düzenleme: Makine çevirisi çıktısı üzerinde az sayıda düzelti yapılması anlamına gelir. Ancak bu kavramın ifade ettiği düzelti boyutu düzeltmeden düzeltme değişikliği gösterebilir.

c. Bütüncül art düzenleme: Yüksek kaliteli bir erek metin ortaya çıkarmak amacıyla gerçekleştirilir (a.g.e.).

Çeviri ve yerelleştirme sektörlerini ilgilendiren araştırmalar yapmak ve işlevsel uygulamalar üretmek gibi amaçlarla ilgili paydaşları işbirliği yapmaları yönünde teşvik eden kâr amacı gütmeyen bir kuruluş olan TAUS'un 2016 yılında yayınladığı raporda da, art düzenleme düzeyleri ikiye ayrılmıştır: bütüncül art düzenlemede yüksek kaliteli insan çevirisi veya yayınlanabilir kalitede bir çeviri amaçlanır, kısıtlı art düzenlemede ise amaca uygun ve anlaşılabilir, “yeterince iyi” bir çevirinin oluşturulması hedeflenir (Massardo, vd., 2016). Bu bağlamda, makine çevirisi çıktısı üzerinde sözcük ve sözdizim düzeylerinde gerçekleştirilen düzelteler kısıtlı art düzenleme; sözcük ve sözdizim hataları yanında, belirgin olmayan ya da ilk bakışta göze çarpmayan dilsel hataların düzeltilmesi, uygun biçim ve dil kesitinin kullanımı ve erek metin boyunca akıcılığın sağlanması gibi bileşenler ise bütüncül art düzenleme kapsamına girer. Bütüncül düzenleme ile çeviri insan çevirisi kalitesini yakalamış olur (KantanMT, 2014). Gideon Toury'nin (1995) betimleyici çeviri çalışmaları çerçevesinde ele alındığında, kısıtlı art düzenlemenin “yeterli”, bütüncül art düzenlemenin ise “kabul edilebilir” bir çevirinin üretilmesi amacıyla gerçekleştirildiği söylenebilir. Dolayısıyla, kısıtlı art düzenleme daha kaynak odaklı bir çıktının üretilmesiyle sonuçlanırken; bütüncül art düzenleme, erek kutba ve “insan” çevirisine daha yakın bir erek metnin üretilmesine katkı sağlar.

Hangi düzeyde olursa olsun, art düzenleme süreci kapsamında makine çevirisi çıktısı üzerinde düzelteler gerçekleştirilecek olan uzmanın bazı özelliklere sahip olması gerekmektedir. Sözcük işlemcileri başarılı bir şekilde kullanabilme ve temel düzeltmenlik becerileri; düzelteleri ekranda gerçekleştirilebilme becerisi; makine çevirisi sisteminden kaynaklanabilecek sorunlar hakkında bilgi sahibi olma; kullanılan makine çevirisi sisteminin aksayan yönlerini bilme; kaynak ve erek dil bilgisi; hangi hataların nasıl yöntemlerle düzeltilebileceğine karar verebilme, gerektiğinde hataları görmezden gelme; art düzenleme hızı ve maliyeti ile beklenen kalite arasında denge kurabilme; her bir çeviri işinin gerektirdiği özel şartlara uyum sağlayabilme bu niteliklerden bazılarıdır (Doherty ve Gaspari, 2013).

Celia Rico ve Enrique Torrejón ise bir art düzenleme uzmanında bulunması gereken becerileri üç ana kategoride toplamıştır:

a. Dil becerileri: Kaynak ve erek dil ile kaynak ve erek kültüre ilişkin iletişim becerileri ve metin bilgisi; kültürel ve kültürlerarası yetkinlik; özel alan bilgisi.

b. Araçsal beceriler: Makine çevirisi sistemlerine ilişkin bilgi; terim yönetimi; makine çevirisi sistemlerinin artalanında yer alan sözlüklerin yönetimi; temel programlama becerileri.

c. Temel beceriler: Davranışsal ve psikolojik yetkinlik ile stratejik beceriler (2012, s. 169).

Sözü edilen becerilerin kazandırılması ise mütercim ve tercümanlık ile çeviribilim bölümlerinin temel öğretim amaçlarından biri olmalıdır; çünkü günümüzde makine çevirisi sistemlerinin başarımlarının artışı, özellikle teknik alanda çalışan çevirmenlerin, profesyonel yaşamda art düzenleme uzmanları olarak konumlanmalarına neden olmaktadır. Bu gereksinime yanıt vermek amacıyla, üniversiteler gerek makine çevirisi gerekse de art düzenleme derslerini ders planlarına eklemeye başlamıştır. Maarit Koponen (2015) makine çevirisi ve art düzenleme konularını merkeze alan bir dersin içerebileceği konuları, makine çevirisi ve art düzenleme kuramları ve tarihi; kullanım alanları; kontrollü dil ve ön düzenleme; art düzenleme sürecinde araştırma; art düzenleme düzeyleri ve yönergeler; makine çevirisi çıktısının kalite değerlendirmesi ve art düzenleme çabası olarak özetler. Bu bağlamda, akademik çeviri eğitimi veren üniversitelerin “kurumsal geç kalmışlık” yaşamamaları için ders planlarına makine çevirisi kavramını içeren dersler eklemeleri gerektiği sonucuna varılabilir (Çetiner, 2019).

Art düzenleme süreci nihai çevirinin tutarlılığının ve bağdaşıklığının sağlanması açısından oldukça önemlidir. Özellikle büyük çeviri projelerinde, terim ve dil kesiti tutarlılığının korunması için makine çevirisi çıktısı üzerinde gerekli düzeltmeler yapılmalıdır.

Günümüzde art düzenleme sürecinde kullanılacak otomatik araçlar da bulunmaktadır. Art düzenleme araçları, çevirmene makine çevirisi çıktılarını gözden geçirme ve düzeltme konusunda yardımcı olan yazılımlardır. Bu araçlar genellikle yazım ve dilbilgisi denetimi ile terim yönetimi gibi özellikler içerir ve çeviri yönetim sistemlerinde entegre biçimde bulunurlar. Ancak, düzeltmeye yardımcı olması için tasarlanan bu araçlar, çeviri sürecine makine çevirisi kadar katkıda bulunamamaktadır. Son dönemde geliştirilen yapay zekâ destekli sohbet robotları ise, art düzenleme sürecinde de kullanılabilirler. Sohbet robotlarının art düzenleme ve son okuma adımlarına entegrasyonu, çeviri sürecinde daha yüksek bir otomatikleşmeyi de beraberinde getirebilecektir.

3. Makine destekli düzenleme ve son okuma

Artan çeviri ihtiyacı, çevirmenin çeviri iş akışında düzeltme ve son okuma uzmanı olarak da konumlanmasını gerektirebilir. Bu nedenle, çevirmenler iş istasyonlarında yer alan otomatik araç ve yazılımlardan olabildiğince destek almalıdır. Hem daha hızlı şekilde projeyi yürütebilmesi hem de uzman platformlardan gelen düzeltme önerilerini kendi beceri ve deneyimi ile birleştirerek çevirisine yansıtabilmesi, çevirmenin kapasitesine önemli katkılar sağlama potansiyeli taşımaktadır.

Düzenleme ve son okuma adımları, çeviri aşamasında dilin farklı düzeylerinde yapılmış olan hataların olabildiğince ortadan kaldırılarak nihai erek metne ulaşılması amacıyla gerçekleştirilmektedir. Brian Mossop (2020) çeviride oluşabilecek hataları aktarım, içerik, dil ve sunum olmak üzere dört temel gruba ayırarak, düzenleme ve son okumada 12 parametrenin dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir. Mossop, bu parametreleri şu şekilde sıralamaktadır:

A Grubu (Anlamın aktarımına ilişkin sorunlar): Aktarım

1. Doğruluk: Kaynak metindeki ileti çeviriye doğru bir şekilde aktarılmış mı?
2. Bütünlük: Çeviride atlanan herhangi bir unsur bulunuyor mu?

B Grubu (İçerikle ilgili sorunlar): İçerik

3. Fikirlerin sıralanışı mantıklı mı? Anlamsız bir durum ya da çelişki var mı? (mantık)

4. Olgusal, kavramsal veya matematiksel hatalar var mı? (olgular)

C Grubu (Dil ve biçeme ilişkin sorunlar): Dil

5. İfadeler akıcı mı? Tümceler arasındaki bağlantılar açık mı? Her bir tümcenin parçaları arasındaki ilişkiler yeterince açık mı? Garip karşılanabilecek, okunması zor tümceler var mı? (akıcılık)

6. Dilsel tercihler, çeviriyi kullanacak erek kitleye uygun mu? Dil kesiti uygun mu? Doğru terminoloji kullanılmış mı? (uyarlama)

7. Kullanılan ifadeler aynı konuya ilişkin olarak erek dilde yazılmış olan özgün metinlerde kullanılanlarla örtüşüyor mu? (alt dil)

8. Tüm sözcük kombinasyonları gündelik dile uygun mu? Çeviri, erek dilin söz varlığını gözetiyor mu? (gündelik dil kullanımları)

9. Dilbilgisi, yazım, noktalama kurallarına ve biçimsel kurallara uyuldu mu? (mekanik)

D Grubu (Görsellik ile ilgili sorunlar): Metnin sunumu

10. Metnin sayfa üzerindeki düzeninde herhangi bir sorun var mı? Aralık, girinti, kenar boşlukları, vb. (düzen)

11. Kalın yazı, altı çizili yazı, yazı tipi ve boyutu ile ilgili herhangi bir sorun var mı? (tipografi)

12. Belgenin bir bütün olarak ele alınmış biçiminde herhangi bir sorun var mı? sayfa numaralandırma, başlıklar, dipnotlar, içindekiler, vb. (organizasyon) (a.g.e.)

Belirtilen bu 12 parametreden metin sunumuyla ilgili olan son üç tanesi, çoğu durumda kullanılan çeviri yönetim sistemlerinin belge biçimlerini koruyabilme yetenekleri sayesinde otomatik olarak çözümlenebilen sorunlara karşılık gelmektedir. Dokuzuncu parametre de çoğunlukla yine çeviri yönetim sistemlerinin yazım denetimi ve noktalama işaretlerine yönelik tutarlık kısıtları kontrolleriyle çözülebile de bu tür hataların tam olarak giderilebilmesi için insan denetimine gereksinim duyulabilmektedir. Ancak, ilk sekiz parametrede belirtilen aktarım, içerik ve dile ilişkin hataların giderilmesi, mutlaka insan kontrolünü gerektirmektedir. Çeviride bilginin eksiksiz aktarımının ve akıcılığın kontrol edilmesi ancak bir insanın bilişsel ve dilsel yetileriyle mümkün olabilmektedir. Bu kontrollerin otomatik şekilde gerçekleştirilebilmesi ise ancak insanın bilişsel yeteneklerini gerçekleştirebilen ya da taklit edebilen yapay zekâ tabanlı araçlarla mümkün olabilmektedir.

Bahsedilen parametreler ışığında ve çeviri sürecinin doğasına bağlı olarak, düzenleme ve son okuma aşamalarında çeviriye yardımcı araç olarak kullanılacak etkileşimli bir yazılım, sadece seçilen sözcüklere değil, bağlama dayalı öneriler de sunmalıdır. Etkileşimli araç, ekleme ve değiştirme işlemlerini desteklemek için tahmine dayalı yazma işlevlerini kullanabilir, ancak uyarlanabilir özellikler de içermelidir (do Carmo ve Moorkens, 2021). Dolayısıyla, düzenleme ve son okuma adımlarında çevirmeni destekleyecek aracın bağlamı dikkate alarak düzelti önerileri sunması önem taşımaktadır. Yakın dönemde kullanıma sunulan büyük dil modeli tabanlı sohbet robotları, kullanıcı etkileşimli çalışma ve bağlama duyarlı yazma yetenekleri ile bu noktada umut vadeden araçlar olarak öne çıkmaktadır. Sohbet robotlarının, düzenleme ve son okuma süreçlerinde nasıl faydalı olabileceğini anlayabilmek için öncelikle bu yazılımların artalanlarında bulunan modellerin, ardından da bu modellerin verilen istemlerle nasıl kullanılabildiğinin anlaşılması gerekir.

3.1. Büyük dil modelleri ve sohbet robotları

Büyük dil modelleri (İng. *Large Language Models*), büyük miktarda metin verisiyle eğitilerek, insanlar tarafından yazılan metinlere benzer metinleri otomatik olarak üretmek için kullanılan hesaplamalı modellerdir. Büyük dil modellerinin kapasitesi modeldeki parametrelerin sayısı ile ifade edilmektedir. Parametre sayısı ise bu modellerin eğitilmesinde kullanılan yapay sinir ağlarındaki sinir hücreleri arasındaki bağlantı miktarına karşılık gelmektedir. Modelin parametre sayısının fazlalığı, metin derlemlerindeki karmaşık dilsel örüntüleri öğrenebilme kapasitesinin yüksekliğini etkileyen önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir (Villalobos, vd., 2022). Örneğin, *OpenAI* tarafından geliştirilen *GPT-3* dil modelinin 175 milyar parametresi bulunmaktayken, daha başarılı bir model olan *GPT-4*'te 1 trilyon parametre olduğu ifade edilmektedir (Albergotti, 2023).

Büyük dil modelleri en temelde, bir tümce ya da daha büyük bir sözcük dizisinin ardından gelecek sözcüğü tahmin etmeye çalışır. Bu işlemi gerçekleştirmek için de tahmin edilmeye çalışılan sözcükten önceki sözcük dizisinden ya da başka bir ifadeyle bağlamdan yararlanır. Bir insanın ürettiği şekilde bağdaşık ve bağlamsal açıdan tutarlı metinlere benzer metinler üretmeye çalışan bu modellerin artalanında ise gerçek anlamda düşünce üreten, çıkarım yapan ya da bilinç oluşturan bir mekanizma bulunmamaktadır. Bu modeller sadece büyük boyutlu derlemlerdeki dilsel örüntüleri hesaplamalı yöntemlerle öğrenerek doğal dil üretimi gerçekleştirmektedir.

Sinir ağı tabanlı makine çevirisi sistemlerine benzer şekilde büyük dil modellerinin eğitiminde de derin öğrenme yaklaşımı kullanılmaktadır. Bu yöntemle sistemin eğitimi gerçekleştirilirken önceden toplanmış çok büyük miktarda metin verisi içeren derlemler kullanılır. Bu derlemler, elektronik ortama aktarılmış basılı kaynaklar yanında, genel ağ üzerinden otomatik olarak derlenmiş çok sayıda ve genelde birçok farklı dildeki metni içerir. Eğitimde kullanılan derlemlerin, büyüklüğüne ek olarak farklı konu alanları, diller, biçimler ve ifade şekillerini içerecek şekilde çeşitliliğe sahip olması büyük dil modelinin doğal dilde metin üretim yeteneğini geliştiren bir diğer faktördür.

Bir büyük dil modeli, bağlama uygun şekilde bir sonraki sözcüğü tahmin ederken, eğitiminde kullanılan derlemden çıkardığı örüntülere bağlı olarak istatistiksel hesaplamalar yapar. Metin üretimini ise uzunluk gibi önceden belirlenen bir durma koşulu sağlanana kadar devam ettirir. Sonraki sözcüğü seçerken kullanılan “çekirdek örnekleme” (İng. *nucleus sampling*) gibi yöntemler, üretilen çıktılarının her seferinde farklı olabildiğini sağlayarak metindeki çeşitlilik ve yaratıcılığı artırır. Büyük dil modelleri kullanılarak üretilen metinlerin doğru ya da mantığa uygun olma gibi bir zorunluluğu olmadığı için bu sistemlerin ürettiği çıktılarının yine insanlar tarafından kontrol edilmesi gereklidir.

Kodlayıcı (İng. *encoder*) ve kod çözücü (İng. *decoder*) mekanizmaların kullanıldığı sinir ağı tabanlı makine çevirisi sistemlerinde olduğu gibi, büyük dil modellerine verilen doğal dil girdileri de “gömme” (İng. *embedding*) adı verilen vektörel yapıdaki gösterimlere dönüştürülürler. Bu sayısal içerikli yapılar, çok boyutlu bir uzayda sözcüklerin sözdizimsel ve anlamsal içeriklerinin saklanması sağlamaktadır. Modeldeki her bir sözcüğün vektör uzayındaki yerleşimi, modelin eğitimi sırasında kullanılan büyük boyutlu derlemlerdeki kullanım ve bağlamlarıyla belirlenir. Sözcük vektörleri model parametrelerine dahildir ve sistemin eğitimi sırasında öğrenilir. Benzer bağlamlarda kullanılan sözcüklerin vektörel gösterimleri çok boyutlu uzayda birbirine daha yakın konumlanmaktadır. Sayısal yapıda kodlanan sözcüklerde saklanan sözdizimsel ve anlamsal bilgi, büyük dil modellerinin bağdaşık ve bağlama duyarlı şekilde üretim gerçekleştirebilmesini sağlar.

Sinir ağı tabanlı makine çevirisi sistemleri, spesifik olarak diller arası çeviri gerçekleştirme amacıyla tasarlanır, çift dilli ve alt dizge (İng. *segment*) düzeyinde hizalanmış paralel derlemeler kullanılarak eğitilirler. Büyük dil modelleri ise tek ya da çok dilli içeriklere sahip, ancak hizalanmamış derlemeler kullanılarak eğitilmektedir. Bu modellerin eğitiminde kullanılan derlemeler, hizalanmış kaynak ve erek metinler içermeleri gerektiği için makine çevirisi sistemlerinin eğitiminde kullanılan derlemlere kıyasla çok daha büyük olabilmektedir. Derlem büyüklüğüne paralel olarak, eğitilen büyük dil modellerinin doğal dil işleme kapasitesi de artmaktadır. Büyük dil modelleri kapasiteleri doğrultusunda metin üretimi, özetleme ve soru yanıtlama gibi çeşitli doğal dil işleme görevlerini başarılı şekilde yerine getirebilmektedir.

Büyük dil modelleri, makine çevirisi sistemleri gibi özel olarak diller arası çeviri görevini yerine getirmek için tasarlanmamış olsalar da eğitildikleri derlemin çok dilli içeriğine ve büyüklüğüne bağlı olarak çeviri yeteneğine de sahip olabilmektedir. Bu olgu, özellikle eğitimde kullanılan derlem içeriğinde majör dillerden metinlerin yoğun olması durumunda açık şekilde gözlemlenebilmektedir. Tasarım amaçları yalnızca metin üretimi olan büyük dil modellerinin özetleme ve yeniden yazma gibi dil içi çeviri ve diller arası çeviri yetenekleri göstermesi, doğadaki karmaşık sistemlerde de karşılaşılan “beliren” (İng. *emergent*) yeteneklere örnek oluşturmaktadır.

Belirli (İng. *emergence*), bir fiziksel sistemin yeterli karmaşıklığa ulaşması durumunda aniden ortaya çıkan yeteneklere karşılık gelen bir kavramdır (Anderson, 1972). Bir sistemdeki niceliksel değişimlerin, bir süre sonra niteliksel değişimlere neden olmasını betimleyen belirli olgusuyla, büyük dil modellerinin gelişim sürecinde sıklıkla karşılaşılmaktadır. Modelin eğitim sürecinin çeşitli aşamalarında başarısız sızramalar yaşanması ve artan model parametresi sayıları ile karmaşıklığın artışı, modelin tasarım amacının ötesinde çeviri gibi farklı bilişsel yetenekler sergilemesine neden olmaktadır.

Makine çevirisi sistemlerinin gelişim sürecinde sinir ağı tabanlı sistemlerin ortaya çıkışının, çeviri kalitesinde önemli düzeyde artış sağladığından ve bu sistemlerle birlikte ortaya çıkan sıfır atımlı çeviri yönteminin makine çevirisi sistemleri açısından önemli bir farklılaşma ve gelişimi beraberinde getirdiğinden söz etmiştik. Sıfır atımlı çeviri yeteneğine sahip sinir ağı tabanlı sistemlerin ortaya çıkışı ile birlikte yapılan çalışmalar, bu sistemlerin artalanlarında formel yapıda olmayan bir aradil (İng. *interlingua*) yapısının beliren şekilde ortaya çıktığını da göstermiştir (Pekçoşkun Güner, 2020). Bu olgu, çok miktarda veriyle eğitilen sistemlerde farklı dillerde aynı (ya da çok yakın) anlamlı girdi ifadelerinin vektörel gösterimlerinin çok boyutlu uzayda birbirine yakın konumlara yerleşmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Büyük dil modellerinde bulunan bir ifadeyi aynı dilde farklı şekillerde ifade edebilme ve diller arası çeviri yetenekleri, makine çevirisi sistemlerindeki benzer bir durumun bu modellerde de ortaya çıkmakta olduğunu düşündürmektedir.

Son dönemde piyasaya sürülen *ChatGPT* gibi sohbet robotları da büyük dil modelleri üzerinde çalışan yazılımlardır. Sohbet robotlarının, büyük dil modellerinin doğal dil üretim yeteneklerini diyalog ortamında kullanılabilir hale getirmek için özelleştirilmiş halleri olduğunu söylemek mümkündür. Bu yazılımlar, büyük dil modellerinin dil üretim yeteneği yanında soru – yanıt eğitim verileri ve kullanıcı geri dönüşleri ile ince ayarlamalara tabi tutularak optimize edilmektedir (Ramponi, 2023). Büyük dil modellerinin üretimsel yeteneklerine, diyalog boyunca bağlamı bellekte tutma gibi özelliklerin de eklenmesiyle sohbet robotları doğal dilde verilen girdilere yine doğal dilde karşılık verebilme kapasiteleriyle bir diyalog ortamını simüle edebilmektedir.

Bahsedilen yeteneklere sahip sohbet robotlarına doğal dilde uygun girdiler verilerek beklenen birtakım görevleri yerine getirmeleri sağlanabilmektedir. Bir robotun belirli bir görevi yerine getirmesi için verilen bu girdilere ise “istem” (İng. *prompt*) adı verilmektedir. Uygun yapı ve içeriğe sahip istemlerle, sohbet robotları artalanlarında bulunan büyük dil modellerinin yardımıyla kullanıcının isteklerini karşılayacak doğal dil çıktıları üretebilmektedir.

3.2. Çeviri odaklı istem mühendisliği

İstem mühendisliği kavramı, büyük dil modellerinin çıktı kalitesini yükseltmek amacıyla, kullanılan girdilerin oluşturulma yöntemlerine karşılık gelmektedir. Bu yöntemler, sohbet robotlarının istenilen şekilde yanıtlar üretebilmesi amacıyla uygun istemlerin tasarlanması ve sınanması süreçlerini kapsamaktadır. Büyük dil modeli tabanlı sistemlerin, kullanıcının ne istediğini daha iyi anlamasına ve çeşitli doğal dil girdilerine daha etkin şekilde yanıt vermesine yardımcı olmak için, istem mühendisliği uygulanarak ilgili modeller yönlendirilebilmektedir.

ChatGPT'nin de yazar olarak yer aldığı bir makalede, istemlerin kullanıcı ile *ChatGPT* arasında başlıca iletişim aracı olduğunun altı çizilerek, kullanıcının amacına uygun yanıtlar üretmesi için modele rehberlik ettikleri belirtilmiştir (Ekin, 2023). İstemlerin kalitesi, üretilen yanıtların kalitesini de doğrudan etkilediğinden, bir sohbet robotu ile etkin ve anlamlı etkileşimler oluşturmak için istem mühendisliğinin ne olduğunu anlamak önem taşır. Örneğin, “*Yapay zekâ hakkında bilgi ver.*” şeklinde sunulan bir istemle “*Yapay zekâ, alt alanları ve güncel uygulamalarını kısaca özetle.*” istemi farklı çıktılar üretmektedir. Sohbet robotu, örnekteki ikinci isteme çok daha detaylı ve bilgilendirici yanıtlar verebilmektedir (a.g.e).

Diyalog sürecinde öğrenme becerisine sahip büyük dil modeli tabanlı sohbet robotları, ek bir müdahale gerektirmeden sadece istemlerden öğrendikleriyle performanslarını artırabilmektedir. Sohbet robotları, kendi performanslarını değerlendirmek ve parametrelerini uyarlamak için kullanıcı derecelendirmeleri ve duygu analizi gibi geri bildirim mekanizmalarını da kullanırlar. Böylece değişen kullanıcı gereksinimlerine ve tercihlerine uyum sağlayabilir ve daha iyi bir kullanıcı deneyimi sunabilirler (Team Capacity, 2023). Basit bir örnekle açıklamamız gerekirse, sohbet robotuna çeviri yaptırmak isteyen bir kullanıcı, robotun kaynak metni “erek odaklı” bir şekilde çevirmesini isteyebilir. Ancak, çevirmen hiçbir açıklama yapmadan bu sorguyu gerçekleştirirse, robotun başarılı sonuç verme olasılığı düşer. Kullanıcı sorguyu gerçekleştirmeden önce, sohbet robotuna “kaynak odaklılık” ve “erek odaklılık” kavramlarını anlattırsa daha başarılı bir çıktı alabilecektir; çünkü sohbet robotu ilgili konuda eğitilmiş olacaktır.

Bölüm 3.1’de beliren yapıda ortaya çıkan çeviri yeteneklerinden bahsetmiş olduğumuz sohbet robotları verilen bir istemin detay düzeyine bağlı olarak farklı sonuçlar üretebilmektedir. Tablo 1’de bu duruma ilişkin bir örnek görülebilmektedir.

Kaynak metin (İngilizce)	İstem 1: Kaynak metni Türkçeye çevir.	İstem 2: Kaynak metni, yalnızca sağlık çalışanlarının değil; uzman olmayan kişilerin de anlayabileceği şekilde Türkçeye çevir.
Melatonin plays a role in suppressing inflammation, scavenging free radicals, and increasing endorphins to decrease pain. Within the gastrointestinal system, melatonin regulates the movement of food, and controls inflammation. ⁴	Melatonin, inflamasyonu baskılamada, serbest radikalleri temizlemede ve ağrıyı azaltmak için endorfinleri artırmada bir rol oynar. Gastrointestinal sistem içinde, melatonin gıdanın hareketini düzenler, inflamasyonu kontrol eder.	Melatonin, vücuttaki iltihabı azaltma, zararlı maddeleri temizleme ve ağrıyı hafifletmek için mutluluk hormonu seviyesini yükseltme görevi görür. Sindirim sistemi içinde, melatonin yiyeceklerin hareketini düzenler ve iltihabı kontrol eder.

Tablo 1. ChatGPT'ye verilen farklı istemlerle gerçekleştirilen çeviri örnekleri.

Verilen örnekte, aynı kaynak metnin farklı istemler kullanılarak sohbet robotuna yaptırılmış çevirilerini görmekteyiz. Çevirinin erek kitesi kısaca belirtildiğinde; başka bir deyişle çeviri yönergesi bir istem şeklinde sisteme verildiğinde, amaca uygun bir çeviri gerçekleştirilebilmektedir. Burada “gastrointestinal”, “inflammation”, “endorphin” gibi İngilizce terimlerin, İstem 1’de ödüncleme yöntemi ile erek dile aktarıldığı ve çevirinin uzman bir kitleye hitap ettiği görülmektedir. Ancak, İstem 2’de görüldüğü gibi, istemin daha açık bir şekilde ifade edilmesi ile söz konusu terimler toplumun farklı kesimlerinden gelen insanların anlayabileceği şekilde, gerektiğinde açıklamalar yapılarak aktarılmıştır. Sohbet robotunun ürettiği erek metinler üzerinde de insan çevirmenler tarafından art düzenleme yapılması gerektiği görülebilmektedir.

Çeviri – düzenleme – son okuma sürecinin ilk aşamasında makine çevirisi sistemleri ile otomatikleşmenin sağlandığına, sonraki iki aşamada ise otomatik gerçekleştirilebilen işlemlerin çok az sayıda olduğuna değinmiştik. İstem mühendisliği yaklaşımını ele aldığımız bu bölümde, her iki aşama için de sohbet robotlarının doğal dil işleme yeteneklerinin nasıl kullanılabileceğini örneklendirmemiz yerinde olacaktır. Sunacağımız örneklerde çevirmenin özellikle ana dilinden (örn. Türkçeden İngilizceye) çeviri yaptığı varsayımı ile hareket edilmiştir.

Makine çevirisi çıktısı üzerinde erek odaklı düzeltmeler yapılan düzenleme aşamasında insan düzeltmen, kaynak metin ve makine çevirisini karşılaştırarak doğruluk, tutarlık ve uygun dil kesiti kullanımı gibi konularda yapılabilecek düzeltmeleri belirlemektedir. Düzenleme sürecini, kaynak metin ve makine çevirisi çıktısı yanında düzeltmenin amaçlarının da birer girdi olarak verildiği bir “kara kutu” gibi düşünmemiz halinde sohbet robotuna sunulacak istemin yapısı da ortaya çıkmaktadır. Düzenleme işlemine uygun istemin sohbet robotuna verilmiş şekli ve robottan alınan çıktıya ilişkin bir örnek Tablo 2’de görülebilmektedir.

⁴ <https://universityhealthnews.com/daily/digestive-health/4-studies-reveal-melatonin-benefits-for-ibs/>

İstem	Sohbet robotunun ürettiği yanıt
<p>Aşağıdaki kaynak metni referans alarak, makine çevirisi çıktısı verilen metin üzerinde, anlamsal eşdeğerlik ve akıcılığı artırmak için gerekli düzeltmeleri gerçekleştir:</p> <p>Kaynak metin: “Derlemler üzerinde çalışma yapmak için geliştirilen araçlar genelde dilbilim araştırmalarına yönelik olarak tasarlandığından, çeviri çalışmalarında kullanılmak üzere tasarlanan bir derlemlerde yetersiz kalabilecektir. Örneğin, metinler üzerinde kodlanan üst veriler yardımıyla filtreleme yapılarak bir alt derlem oluşturulması şeklindeki bir işlem, dilbilime yönelik geliştirilen derlem araçlarıyla ya mümkün olmamakta ya da manuel şekilde bir derlem hazırlanması gerekmektedir.”</p> <p>Makine çevirisi: “Since the tools developed for working on corpora are generally designed for linguistics research, they may be insufficient for a corpus designed to be used in translation studies. For example, the process of creating a sub-corpus by filtering with the help of metadata coded on texts is either not possible with corpus tools developed for linguistics or a corpus must be prepared manually.”</p>	<p>While tools developed for working with corpora are usually designed with a focus on linguistic research, they may fall short when employed within a corpus intended for translation studies. For instance, tasks such as generating a sub-corpus through filtering by means of metadata encoded into texts might be impossible with corpus tools tailored for linguistics, or else necessitate the manual preparation of a corpus.</p>

Tablo 2. ChatGPT ile gerçekleştirilen bir düzeltme örneği.

Örnekte, sohbet robotunun bir makine çevirisi sisteminden alınan çıktıyı olabildiğince bağdaşık, tutarlı ve akıcı hale getirdiği görülebilmektedir. Elbette, istem üzerinde düzenlemeler yaparak farklı yanıtlar görebilmek de mümkündür. Burada yalnızca sohbet robotunun daha önce bahsedilen çeviri yeteneğine ek olarak bağlam duyarlı yapıda bir düzeltmenlik yeteneğinin de olduğu örneklenmeye çalışılmıştır.

Son okuma aşamasında ise düzenlemeden farklı olarak, kaynak metin referans alınmamakta, düzenlemesi yapılmış bir çeviri son okuma uzmanı tarafından okunarak üzerinde erek odaklı şekilde gerekli düzeltmeler yapılmaktadır. Düzenleme aşamasındaki gibi son okuma adımını da bir kara kutu olarak ele aldığımızda sohbet robotuna sunulacak istemin içeriğinde kaynak metnin olmaması gerektiğini söylemek mümkündür. Yalnızca düzeltmeden çıkan bir erek metin ile erek kitle bilgisinin dahil edildiği bir son okuma istemi örneği Tablo 3’te görülebilmektedir.

İstem	Sohbet robotunun ürettiği yanıt
<p>Aşağıdaki metni, gözden geçirerek kulağa daha doğal gelecek şekilde ve akademik yazma uygun biçimde yeniden düzenle:</p> <p>“While tools developed for working with corpora are usually designed with a focus on linguistic research, they may fall short when employed within a corpus intended for translation studies. For instance, tasks such as generating a sub-corpus through filtering by means of metadata encoded into texts might be impossible with corpus tools tailored for linguistics, or else necessitate the manual preparation of a corpus.”</p>	<p>Given the primary focus of corpus tools on linguistic research, they may prove inadequate when applied to a corpus intended for translation studies. One notable limitation is the inability to create sub-corpora through metadata filtering using standard corpus tools. Consequently, the preparation of such a corpus typically necessitates manual intervention.</p>

Tablo 3. ChatGPT ile gerçekleştirilen bir son okuma örneği.

Tablo 3'te örneklenen istemi incelediğimizde, kaynak metnin isteme dahil edilmediğini ve son okuma ya da düzenlemenin doğrudan erek metin üzerinden yapıldığını görebiliriz. Girdi üzerinde gerçekleştirilen bu işlem, büyük dil modellerinin yeniden yazma (İng. *paraphrasing*) yetenekleri sayesinde mümkün olmaktadır. Akıcı ve istenilen bağlama uygun bir metin üretimi gerçekleştirilmiş olsa da erek metin insan tarafından gözden geçirilmelidir.

Verdiğimiz örneklerde görüldüğü gibi, büyük dil modeli tabanlı sohbet robotları, düzenleme ve son okuma konularında başarılı görünseler de bu sistemlerin gerçek bir bilinç ya da bilişsel yetenek sahibi olmadıklarını unutmamak gerekir. Eğitimlerinde kullanılan veride bulunan hatalı bilgiler ve eksikliklerden kaynaklı olarak hata yapma potansiyelleri de vardır. Halüsinasyonlar (ya da sanrılar) adı verilen, girdiyle ilgisiz ya da hatalı sonuçların üretilebilme tehlikesi henüz aşılammış bir sorun olarak durmaktadır. Makine çevirisi sistemlerine kıyasla, sohbet robotları ile oldukça akıcı sonuçlar elde edilse de anlamsal açıdan hatalı içerikler ortaya çıkabildiği için çevirmenin bu araçlardan yardım aldığı süreçlerde dikkatli davranması gerekir.

Elbette dikkat edilmesi gereken bir diğer husus da çevirmenin sohbet robotları ve istemler konusunda bilgi sahibi olması gerekliliğidir. Yapay zekanın her alanda kullanım bulmaya başladığı günümüz dünyasında bilgisayar destekli çeviri dersleri gibi istem mühendisliği ve insan-bilgisayar etkileşimi konularındaki derslerin de çeviribilim müfredatlarında yer almaya başlaması kaçınılmaz bir gereksinim olarak ortaya çıkmıştır.

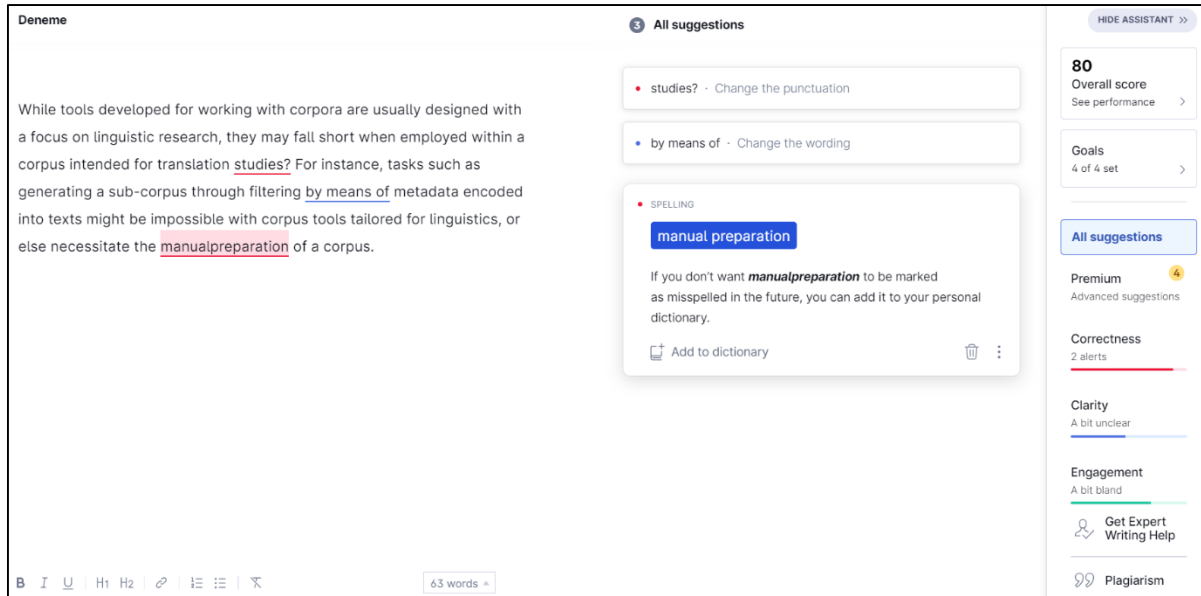
3.3. Yazma asistanları ile son okuma

Bilindiği gibi, dil bağımsız şekilde düşünüldüğünde anadilden çeviri anadile çeviriye göre çevirmen için daha zorlayıcıdır. Çeviri eğitimi almış olan çevirmenlerin çoğu çift anadilli değildir. Dolayısıyla, kaynak dilin çevirmenin anadili, erek dilin ise ikinci dili olduğu durumlarda, çevirmen gerek anlam gerekse dilbilgisi düzeylerinde erek dilin doğasına uygun kararlar veremeyip, daha kontrollü bir dille, sözcük çeşitliliğinin sınırlı olduğu bir çeviri üretebilir. Çeviri eğitimi merkeze alan bir çalışmada, anadilden yabancı dile çeviri etkinliğinin belirli teknikler ve beceriler gerektirdiğinin altı çizilmiş; bu sürecin çok fazla miktarda uygulamayla desteklenmesi gerektiği öngörülmüştür (Poliakova ve Samarina, 2022). Şüphesiz, anadilden çeviri süreci sonucunda erek odaklı bir metnin tasarlanmasının ön koşulu ilgili erek dili çok iyi bilmek ve erek dilde üst düzey yazma becerilerine sahip olmaktır. Bu noktada, çevirmenler otomatik yazma asistanlarından yardım alabilmektedir. Günümüzde İngilizce başta olmak üzere,

Almanca, İspanyolca ve Fransızca gibi kaynak bakımından zengin dillerde dilbilgisi ve yazım denetimi yaparak kullanıcıya öneriler sunan birçok yazma asistanı bulunmaktadır.

Önceki bölümlerde de belirtildiği gibi, çeviri iş akışında son okuma adımı, oluşturulan erek metinde yazım, dilbilgisi ve noktalama hatalarının olup olmadığının kontrol edilmesi amacıyla gerçekleştirilir. Bu aşamada aynı zamanda terim tutarlığı ve biçimsel özellikler kontrol edilir. Üretilen metnin erek okur tarafından erek dilde yazılmış özgün bir metinmiş gibi algılanması için içerikle ilgili gerekli düzeltmeler gerçekleştirilir. Yazma asistanları genelde çeviri sürecinin son okuma adımında kullanıma uygun yapıdaki araçlardır.

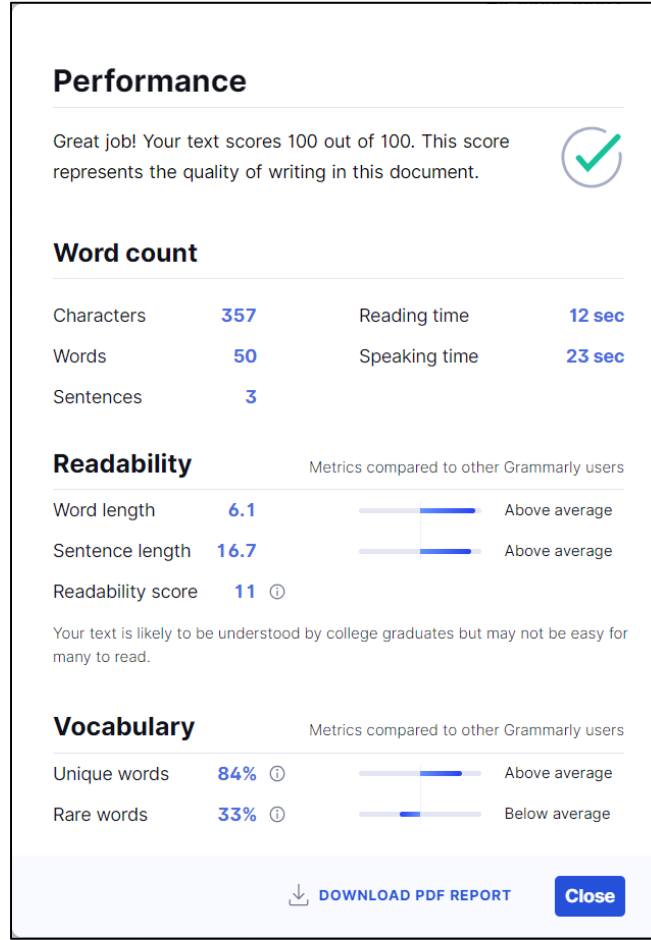
En sık kullanılan yazma asistanlarından biri olan *Grammarly*⁵, İngilizce metinlerde dilbilgisi ve noktalama hatalarını kontrol eden ve kullanıcıya bağlama uygun sözcük seçenekleri sunan bir araçtır. Bu araç biçimsel düzeltmeler yanında, metnin anlaşılabilirliği ve tutarlığına ilişkin düzeltme önerilerinde bulunabilmektedir. Yalnızca sözcük düzeyinde değil, bağlam odaklı düzeltmeler de önerdiğinden, özellikle anadili İngilizce olmayan kullanıcıların sözcük, dilbilgisi ve anlam düzeyinde doğal ve akıcı bir İngilizce metin üretmelerine olanak tanır. Resmi, gayri resmi, teknik, akademik vb. gibi farklı dil kesitlerine uygun özelleştirilmiş düzeltmeler de sunabilen asistan, belirsiz ve kafa karışıklığına neden olabilecek ifadeleri işaretleyip, bunlara yönelik düzeltme önerilerinde bulunur. Görsel 1’de ilgili araca verilen bir metinde bulunan hataların metin üzerinde gösterimi, hatalara ilişkin açıklamalar ve düzeltme önerileri ile metnin okunabilirliğini betimleyen bazı ölçütler görülebilmektedir.

Görsel 1. *Grammarly* ile gerçekleştirilen yazım denetimi örneği.

Önerilen değişiklikler araç üzerinde gerçekleştirildikten ve son okuma adımı tamamlandıktan sonraki aşamada metne ilişkin daha ayrıntılı sayısal ve karşılaştırmalı ölçütler de görülebilmektedir. Elde edilen sayısal ölçütlerle erek metnin kabul edilebilirliği ve insan çevirisine yakınlığı değerlendirilebilir. Çevirinin kalitesi hakkında çevirmene nicel geri bildirimler sağlayan bu ölçütler, iyileştirme alanlarını belirlemek ve gelecek çeviri işlerinde yol göstermek için kullanılabilir. Görsel 2’de son okuması yapılmış olan metne ilişkin araç tarafından sunulan ölçütlerin olduğu bir ekran görüntüsü verilmiştir.

⁵ <https://www.grammarly.com>

Görsel 2. Grammarly ile sunulan sayısal ölçütler.

Görsel 2’de örneklenen, sözcük ve tümce uzunluğu bilgileri ile bunların genel kullanıcı istatistikleriyle karşılaştırılmış skorları, *Flesch–Kincaid* okunabilirlik ölçütü bilgisi yanında kullanılan sözcüklerin yaygınlık skorları gibi bilgiler metnin akıcılık, okunabilirlik ve anlaşılabilirliği konusunda çevirmenin ya da son okuma uzmanının öngörülerine önemli katkılarda bulunabilmektedir.

Sonuç

Makine çevirisi sistemlerinin 1950’lerdeki ortaya çıkış noktasına baktığımızda, insanların gerçekleştirdiği çeviri sürecini tam otomatik hale getirme hedefinin olduğu, zaman içerisinde bu hedefin farklılaşarak sistemlerin çevirmene yardımcı araçlar haline geldiği görülebilmektedir. Hedef ve işlevdeki bu değişimin nedeni ise makine çevirisi çıktılarının çoğu zaman insan müdahalesine ihtiyaç duyacak düzeyde hatalı ya da doğallıktan yoksun olmasıdır.

Çeviri – düzenleme – son okuma olarak betimlenen sıralı yapıdaki sürecin çeviri aşamasında kullanılabilen makine çevirisi sistemleri, sundukları ön çevirilerle süreci olabildiğince otomatikleştirerek, yüksek iş yükü altında zorlanan çevirmenlere büyük destek sağlamaktadır. Kural tabanlı yapılarla başlayıp, istatistiksel yöntemlerle ilerleyen, günümüzde ise yapay sinir ağı tabanlı yöntemlere ulaşan makine çevirisi sistemlerinin çevirideki başarılarının yükselmesi çevirmenin üstlendiği rollerde de değişimlere neden olmuştur. Makine çevirisi sistemlerine uygun metinlerin hazırlandığı ön düzenleme ve sistem çıktılarının düzeltilmesi art düzenleme adımları, çevirmene dijital

yeterliliklere sahip bir düzeltmen olma yükümlülüğünü de getirmiştir. Çeviri süreci boyunca dijital araçlardan olabildiğince yararlanmaya çalışan çevirmenler, düzeltmenlik rollerinin getirdiği yüksek zihinsel yükü başa çıkabilmek için de yardımcı araçlara ihtiyaç duymaya başlamıştır.

Yakın dönemde geliştirilen büyük dil modelleri ve bu modellere dayanan sohbet robotları bu noktada çevirmen iş istasyonunda makine çevirisi sistemleriyle birlikte yer bulmaya başlamıştır. Büyük dil modellerinin bağlam duyarlı şekilde dil içi ve diller arası çeviri yapabilme yeteneklerinin sohbet robotlarıyla birlikte görünür olması bu durumun en önemli nedenlerindedir.

Bu çalışmada, doğal dildeki istemlerle etkileşimli şekilde kullanılabilirdikleri için sohbet robotlarının düzenleme ve son okuma aşamalarında çevirmene yardımcı araçlar olarak konumlandırılması düşüncesi temel alınmış ve konuyla ilgili örnekler sunulmaya çalışılmıştır. Çeviri aşamasında makine çevirisi sistemleri, düzenleme ve son okuma aşamalarında ise büyük dil modeli tabanlı sohbet robotlarının kullanımıyla, çeviri sürecinde otomatikleşmenin olabildiğince artırılarak çevirmen iş yükünün azaltılabileceği düşünülmektedir. Bunun yanında, özellikle son okuma adımında kullanılacak yazma asistanlarına da değinilmiş ve bu araçların sunduğu düzelti önerileri ile sayısal ölçütlerden bahsedilmiştir.

Betimlemeye çalıştığımız tüm bu süreçte en önemli faktörün yine insan, yani çevirmen olduğu unutulmamalıdır. Ele alınan tüm araçlar, çeviri sürecine yardımcı şekilde konumlandırılarak çevirmenin iş yükünü azaltmaktadır. Önerilen yaklaşım, makine çevirisi sistemlerinin başarımı ile büyük dil modellerinin bağlam konusundaki farkındalığı ve doğal dili işleme becerilerini birleştirerek daha kaliteli çeviriler ortaya çıkmasını sağlayabileceği gibi, çevirmenin art düzenleme ve son okuma süreçlerindeki çabasını da azaltabilecektir. Nicel değerlendirme ölçütlerine de değinilen bu yaklaşımda, kaliteli ve doğal erek metinler üretmek için kapsamlı bir süreç açıklanmaya çalışılmıştır. Sunulan bu süreç, çeviri teknolojileri konusunda uzman firmaların son dönemde yapay zekâ çalışmalarında da öne çıkan “döngüdeki insan” (İng. *human-in-the-loop*) adını verdikleri yaklaşıma benzer şekilde çevirmeni hem yapay zekâ tabanlı araçlardan yararlanan hem de ihtiyaçları ve üretimi doğrultusunda bu araçları şekillendiren bir konuma yerleştirmektedir.

Kaynakça

- Aikawa, T., Schwartz, L., King, R., Corston-Oliver, M. ve Lozano, C. (2007). Impact of controlled language on translation quality and post-editing in a statistical machine translation environment. *Proceedings of Machine Translation Summit XI: Papers* içinde, Kopenhag, Danimarka.
- Albergotti, R. (2023). The secret history of Elon Musk, Sam Altman, and OpenAI. <https://www.semafor.com/article/03/24/2023/the-secret-history-of-elon-musk-sam-altman-and-openai> (Erişim tarihi: 20.06.2023).
- Allen, J. H. (2003). Post-editing. Harold Somers (Ed.), *Computers and translation: A translator's guide* içinde (ss. 297-317). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Anderson, P. W. (1972). More is different: Broken symmetry and the nature of the hierarchical structure of science. *Science*, 177(4047), 393-396.
- Arnold, D. J., Balkan, L., Meijer S., Humphreys, R.L. ve Sadler, L. (1994). *Machine translation: An introductory guide*. Londra: Blackwells-NCC.
- Bentivogli, L., Bisazza, A., Cettolo, M. ve Federico, M. (2016). Neural versus phrase-based machine translation quality: A case study. *Proceedings of the 2016 Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing* içinde, 257-267. Association for Computational Linguistics (ACL).

- Çetiner, C. (2019). Makine çevirisi sonrası düzeltme işlemine (post-editing) yönelik kapsamlı bir inceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Ö6, 462-472.
- Diño, G. (2017). 3 reasons why neural machine translation is a breakthrough, <https://sator.com/3-reasons-why-neural-machine-translation-is-a-breakthrough/> (Erişim tarihi: 20.06.2023).
- do Carmo, F. ve Moorkens, J. (2020). Differentiating editing, post-editing and revision. Maarit Koponen, Brian Mossop, Isabelle S. Robert ve Giovanna Scocchera (Ed.), *Translation Revision and Post-editing: Industry Practices and Cognitive Processes* içinde (ss. 35-49), New York: Routledge.
- Doherty, S. ve Gaspari, F. (2013). Effective post-editing in human & machine translation workflows: Critical knowledge & techniques. *Centre for Next Generation Localisation*, Dublin City University.
- Ekin, S. (2023). Prompt engineering for ChatGPT: A quick guide to techniques, tips, and best practices. *TechRxiv. Preprint*.
- Haque, R., Hasanuzzaman, M. ve Way, A. (2020). Analysing terminology translation errors in statistical and neural machine translation. *Machine Translation*, 34(2-3), 149-195.
- Hutchins, W. J. (1986). *Machine translation: Past, present, and future*. Chichester: Ellis Horwood.
- Johnson, M., Schuster, M., Le, Q. V., Krikun, M., Wu, Y., Chen, Z., Thorat, N., Viégas, F., Wattenberg, M., Corrado, G., Hughes, M. ve Dean, J. (2017). Google's multilingual neural machine translation system: Enabling zero-shot translation. *Transactions of the Association for Computational Linguistics*, 5, 339-351.
- Kaji, H. (1999). Controlled languages for machine translation: State of the art. *Proceedings of Machine Translation Summit VII* içinde, 37-39.
- KantanMT (2014). Post-editing machine translation, <https://kantanmtblog.com/2014/08/20/post-editing-machine-translation/> (Erişim tarihi: 20.06.2023).
- Koponen, M. (2015). How to teach machine translation post-editing? Experiences from a post-editing course. *Proceedings of the 4th Workshop on Post-editing Technology and Practice (WPTP4)* içinde, 1-15.
- Massardo, I., van der Meer, J., O'Brien, S., Hollowood, F., Aranberri, N. ve Drescher, K. (2016). *MT post-editing guidelines*. Hollanda: TAUS Signature Editions.
- Mossop, B. (2020). *Revising and editing for translators (4. Basım)*. New York: Routledge.
- Pekçoşkun Güner, S. (2020). Makine çevirisi sürecinde ön düzenleme. Ziya Tok (Ed.), *Çeviride teknoloji: Süreç ve uygulamalar 1* içinde (ss. 205-261), Ankara: Grafiker Yayınları.
- Poliakova, T. ve Samarina, V. (2022). Foreign language for specific purposes: methodological aspects of teaching. Science and Education a New Dimension. *Pedagogy and Psychology*, IX(99), 39-41.
- Ramponi, M. (2023). The full story of large language models and RLHF, <https://www.assemblyai.com/blog/the-full-story-of-large-language-models-and-rlhf/> (Erişim tarihi: 20.06.2023).
- Rico, C. ve Torrejón, E. (2012). Skills and profile of the new role of the translator as MT post-editor. *Tradumàtica*, 10, 166-178.
- Team Capacity (2023). Self-learning chatbot: The ultimate guide, <https://capacity.com/learn/ai-chatbots/self-learning-chatbot/> (Erişim tarihi: 20.06.2023).
- Timothy, M. (2023). How to use ChatGPT as a language translation tool, <https://www.makeuseof.com/how-to-translate-with-chatgpt/> (Erişim tarihi: 20.06.2023).
- Toury, G. (1995). *Descriptive translation studies and beyond*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Villalobos, P., Sevilla, J., Besiroglu, T., Heim, L., Ho, A. ve Hobbhahn, M. (2022). Machine learning model sizes and the parameter gap. arXiv preprint arXiv:2207.02852.

58. Inquiry into the (Con)textual and cultural gist of Orhan Pamuk translations in English

Orhun Burak SÖZEN¹

APA: Sözen, O. B. (2023). Inquiry into the (Con)textual and cultural gist of Orhan Pamuk translations in English. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 758-767. DOI: 10.29000/rumelide.1331506.

Abstract

The translations of the works by Orhan Pamuk are significant in a variety of ways. Some of the notable English translators of his eminent works, namely Maureen Freely and Güneli Gün, shed light on how translation strategies can be employed influentially and effectively in that they contribute to the cultural exchange between Türkiye and the United States and the United Kingdom. Their strategic choices not only promote their achievement in cultural transfer into target American and British audiences by their target texts but also reveal the ways wherein such translation studies notions and concepts such as identity and ideology of the translator have crossed over national boundaries in the globe, which is the playground for international agents, power relations, and bonds of sovereignty. Henceforth, the visibility of Maureen Freely and Güneli Gün in their target texts both illuminates the nature of the multifaceted profound role of the translator and enables us to interrogate the intertwined effects of the cultural exchange both on Anglo-American and Anglo-Saxon audiences as receptive cultures and Turkish source culture as the hereditary of a rich cultural and literary tradition. Within this study, the English translations of Orhan Pamuk's *İstanbul Hatıralar ve Şehir* by Maureen Freely and *Yeni Hayat* by Güneli Gün have been selected as the sampling. As for relevant methodology, textual analysis and document analysis have been prioritized. The findings both involve translation studies in particular and (global) culture in general.

Keywords: Translation strategies, identity and ideology of translator, Orhan Pamuk

Orhan Pamuk'un İngilizce çevirilerinin (bağlam)metinsel ve kültürel özüne yönelik sorgulama

Öz

Orhan Pamuk'un eserlerinin tercümelemleri birçok yönden önemlidir. Maureen Freely ve Güneli Gün gibi, Orhan Pamuk'un önde gelen eserlerinin başarılı İngilizce mütercimlemleri tercüme stratejilerinin etkili kullanımıyla Türkiye ile Birleşik Devletler ve Birleşik Krallık arasındaki kültür mübadelesine katkıda nasıl katkıda bulunabileceği konusunda yol göstermektedirler. Strateji tercihleri hedef metinler yoluyla Amerikan ve İngiliz okuyucularına kültürel aktarımı kolaylaştırmaktadır. Üstelik, mütercim kimlik ve ideolojisi gibi çeviribilim kavramlarının nasıl küresel dünyada ulusal sınırları aşabileceğine işaret etmektedir ki, bu ortam uluslararası eyleyiciler, güç ilişkileri ve hükümlanlık bağları için bir mücadele alanıdır. Böylelikle, Maureen Freely ve Güneli Gün'ün hedef metinlerdeki görünürlüğü, hem mütercim çok yönlü ve derin rolüne ışık tutmakta hem de gerek alımlayıcı konumundaki Amerikan ve İngiliz okuyucuları için gerekse de kaynak Türk kültürü için kültürel mübadelenin çoklu etkilerini anlamamızı sağlamaktadır. Kaynak Türk kültürü zengin bir edebiyat

¹ Dr. Öğr. Gör., Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, İngiliz Dili ve Edebiyatı ABD (Gaziantep, Türkiye), obsozen@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6507-556X [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 13.05.2023-kabul tarihi: 20.07.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1331506]

geleneğinin vârisidir. Bu çalışmada, Orhan Pamuk'un *İstanbul Hatıralar ve Şehir* ile *Yeni Hayat* eserlerinin İngilizce tercümeleri örneklemini teşkil etmektedir. Metodoloji bağlamında, metin analizi ve doküman analizi öncelenmiştir. Bulgular hem çeviribilim özelini hem de kültür genelini ilgilendirmektedir.

Anahtar kelimeler: tercüme stratejileri, mütercim kimliği ve ideolojisi, Orhan Pamuk

Introduction

This study interrogates the contextual and cultural gist of Orhan Pamuk as available in his translations in English. The inquiry of the study is the intellectual profundity of Orhan Pamuk as well as his controversial author identity even including his so-called blasphemy as if he were the culprit. He has been blamed likewise by some Turkish intelligentsia; however, it could be argued that he is better understood and interpreted abroad than in his homeland.

His standpoint which underlies his in-depth literary universe is a combination of self-orientalism and post-modernism. His majestic narrative concerning the imagery of Istanbul as available in *İstanbul Hatıralar ve Şehir* has been conveyed into Anglo-American and Anglo-Saxon contexts skillfully albeit in a way that opens doors for scholarly debates and even controversies within the tradition of translation studies. His rich literary universe full of metaphors as well as imagery within intertextual ties with Turkish culture and literature can also be interrogated through his novel *Yeni Hayat*.

This study aims at revealing the contextual and cultural gist of Orhan Pamuk's enigmatic rich profound universe by the methodology which is a combination of textual analysis and document analysis in the light of his translations of the two literary pieces in English. Document analysis as well as associations made by scholarly works of prominent figures in social sciences allow this study to see the bigger picture in which Orhan Pamuk allies with the West.

Method

The methods of document analysis and textual analysis have been used within this study. Textual analysis exploits both the source texts and target texts and it will have been done in the Discussion.

Content analysis is gathering and analyzing the contents of texts. Contents include words, meanings, pictures, symbols, ideas, themes, or any conveyable message. A text is any written, visual or oral element that functions as a channel of communication. Texts include books, articles in newspapers and journals, advertisements, speeches, official documents, films or video recordings, lyrics, photographs, dresses, websites, or artistic works (Neumann, 2022, pp. 586-588).

Content analysis is neutral in that the process of placing words, symbols, and messages into the text to convey them to the reader or receiver occurs without noticing that a researcher will analyze them. The purpose of content analysis is to see and reveal the messages, meanings, and symbols of the text. Furthermore, it provides recurring definite results about the text (Neumann, 2022, p. 589). Furthermore, content analysis can reveal the messages within the text that are difficult to notice with a superficial look (Neumann, 2022, p. 550).

There are four figures in the study. Figure 1 describes the steps of the methodology of the study. Thereby, it summarizes the stages of the content analysis which has both planes, that is the source text and target

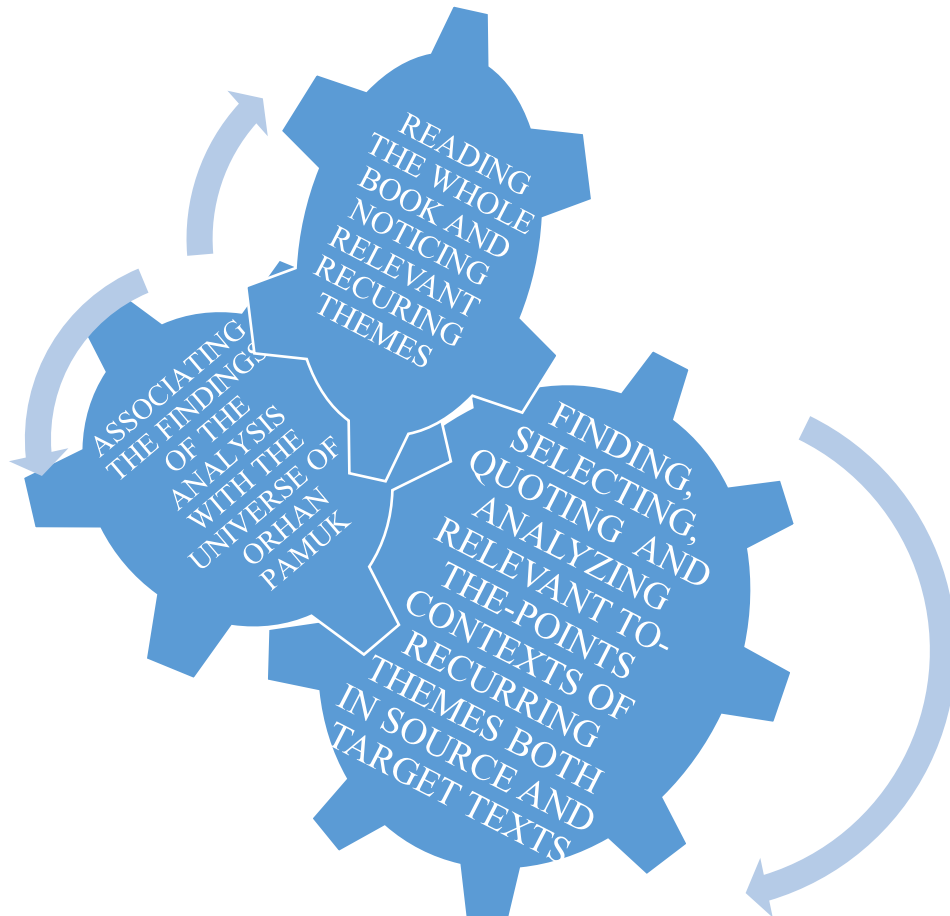
text. Figure 1 has been designed by the researcher. Figure 2 shows the division of the world: the core, the semi-periphery, and the periphery. Its reference has been shown both at the top of the figure and in the References. Figure 3 shows the relations between the core and the (semi-)periphery. The reference of the figure has been shown both in the figure and in the References. Figure 4 sketches Orhan Pamuk's political preferences and the relevant status quo in Türkiye both of which move in opposite directions. Figure 4 has also been designed by the researcher.

The research questions are as follows:

- 1- How can Orhan Pamuk be re-interpreted and thereby be explained intellectually and in terms of his prolific creativity in rich textual profundity?
- 2- Can his translations in English achieve in maintaining the same cultural and literary equivalence and what are the weaknesses and strengths of his translations in English?
- 3- Why has he been blamed by Turkish scholars and intellectuals?

The answers for the above-mentioned research questions will have been discussed in the Discussion and they will have been concluded in the Findings, Results & Conclusion.

Figure 1: The Methodology of the Study

Literature Review

According to (Aksoy, Nazan & Aksoy, Bülent, 2018, pp. 259-261), Orhan Pamuk's book named *Istanbul Memories and City* can be interpreted and considered in several aspects: it is an autobiography, a *Künstlerroman*, and a history of Istanbul. The third level is also the history of modernization from a traditional world and the search for a new identity from the Ottoman period to the Republican era.

According to Aksoy & Aksoy (Aksoy, Nazan & Aksoy, Bülent, 2018, pp. 266-268), while Orhan Pamuk traces the footsteps of this image, he reveals and displays the exotic gaze embedded in Istanbul's image. Both features necessitate looking at the view and the city outside, and to be foreign to be able to taste the beauty.

According to Akyıldız (Akyıldız, 2018, p. 209), Western-educated Orhan Pamuk has already had a "Western" and even an Orientalist gaze to consider his society. There is no confusion in his mind about the issue. It is for sure that his multi-stranded texts do not impose anything. On the contrary, for example, *My Name is Red* narrates a "situation" with all its sophisticated and controversial structure and it does not directly suggest any solution for the problems it includes. It is difficult to encounter any character who stands for the voice of the author because he does not search for any "solution," "formula," or "synthesis." Just as in Bakhtin's definition of a *dialogic* novel, controversies take place without any hierarchy and diverse tendencies and thoughts stand for a dialog though they contradict one another.

If Orhan Pamuk's translations in English is a matter of interrogation, the natural basis of inquiry is translation studies, which is a new academic discipline with a lot of area of interest however new it is. From this standpoint, the following argumentation is going to be discussed in the Discussion having cited the relevant literature briefly.

Translation studies, as an academic discipline, celebrates the cultural turn pioneered by the academic works of Lawrence Venuti in the 1990s, which has liberated translation theory from the boundaries of applied linguistics and foregrounds the notions of equivalence, authenticity, substitution between languages in the name of converting source text into target text foregrounding interfacing cultures and the relevant notion of translation. As translation has turned into the arena of inquiry of the issues such as subjectivity, cultural difference, ideology, and transnational literary export and import at least in part, translation theory has been attempted to be articulated into literary studies. Thereby, literary studies have been affected by a translational turn. Henceforth, translation studies have been proposed to be a new basis for comparative literature. It has been accepted that the only way to make literature *world* literature is through translation (Mattar, 2014, pp. 42-44).

Lawrence Venuti considers language, and the linguistic preferences of the translator as a resisting force against translation's violence as a politicized cultural perpetrator from his poststructuralist standpoint. Though foreignization versus domestication has a dichotomous character, they have both enabled translation studies to enter mainstream literary and cultural criticism. Plus, according to Mattar, literary sociology fixes the frame for the consumption of foreign text and determines the political effects of the language beforehand. Furthermore, domestication versus foreignization is the linguistic category that feedbacks literary studies in harmony with the sociology of translation (Mattar, 2014, p. 44).

According to Güneli Gün (Horta, 2017, p. 105), Orhan Pamuk purposefully and efficiently uses the strategies and mechanisms that make a Third World author re-known and popular in the First World.

Furthermore, his personal choice of becoming a first-class world writer is a deliberate one. Pamuk's both translatability and his wide-range world author identity are the beneficiary of other literary agents as well as him: translators, editors, and the publishing house themselves. He is not only a global player as a worldly author but also his target audience is Türkiye, too. Thereby, he is both alluded to by the global market and pre-requisites and is sometimes resistant to relevant international markets. Pamuk delineates that the editor plays a crucial role in shaping the text of an author whose language is distant from those known by metropolitan publishing houses in the West (Horta, 2017, pp. 105-107).

The English version (Pamuk, *The New Life*, 1998) of *Yeni Hayat* (Pamuk, *Yeni Hayat*, 2020) shows that the role of the editor such as in maintaining Pamuk's narrative strategies is as important and important as the translator with her intuition. Editorial comments on the book cover its distinctive narrative strategies inspired by religious mysteries like initiation, revelation, re-birth, and death as well as obfuscation (Horta, 2017, p. 116).

On the other hand, Wallerstein conceptualizes the space of the world. Wallerstein's TimeSpace concept is based on Braudel's devaluing uniform time. Braudel has made a distinction between different time versions. He focused on long-term vision and slow-changing structures, which have different spatial structures, networks, and different cores. Wallerstein's TimeSpaces operate on different durations and scopes. The formation of the whole worlds-systems operates on structural TimeSpace in which there are expanding boundaries and a divided structure based on core versus periphery dichotomy. The traits of personhood are timeless and spaceless. Wallerstein's conceptualization of space emphasizes social processes. According to him, space cannot be reduced to isolated distances. Social space is subdivided into structured material space, social-economic space, political space, and cultural space. Within this framework, the world system has been divided into three: the core, the semi-periphery, and the periphery. The semiperiphery is not a distinct group but it is an intermediary zone in between the continuum of core and periphery. Semi-peripheral states including Indonesia, Pakistan, Iraq, Türkiye, and South Korea have diverse characteristics (Terlouw, 2002, pp. 1-5). Figure 2 and Figure 3 show the above-mentioned division and the relationships. Orhan Pamuk could be located in the bigger picture of the notion of the world system, a temporospatial conception by Wallerstein.

Figure 2: The Division of the World: The Core, the Semi-Periphery, and the Periphery. Taken from (Elwell, 2005)

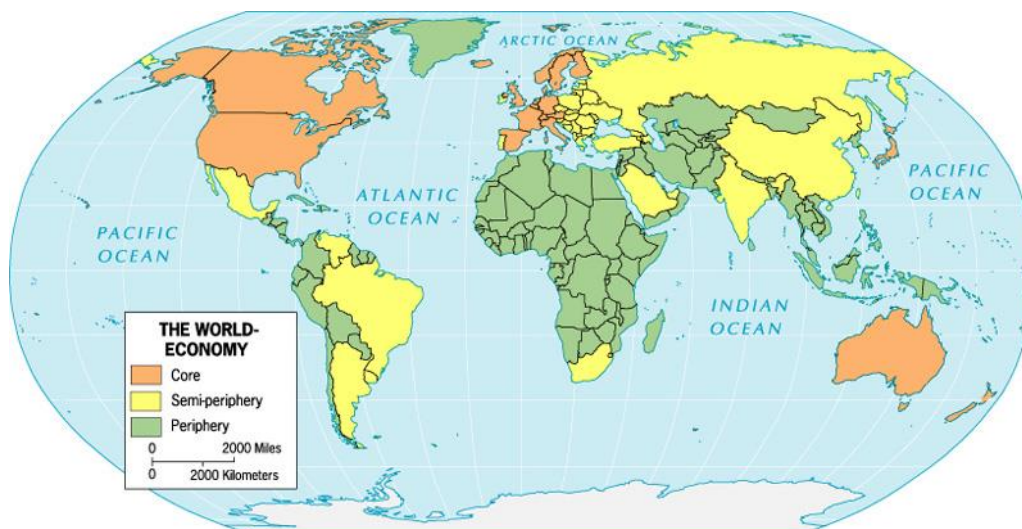
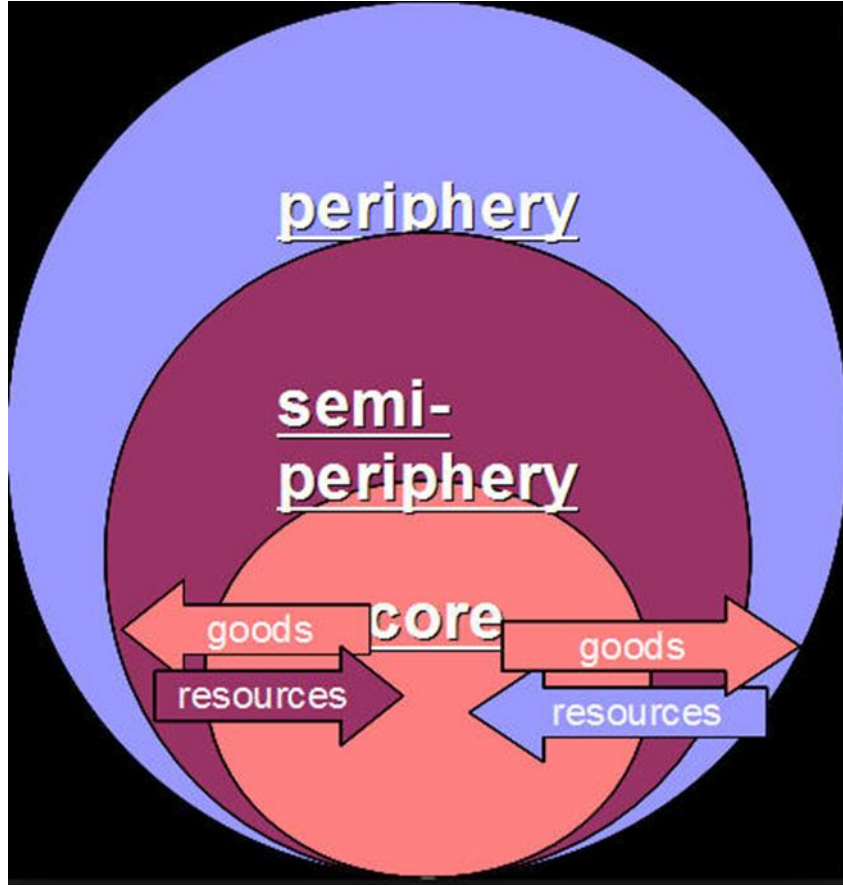

Figure 3: The Relations between the Core and the (Semi-)Periphery (taken from (Elwell, 2005))

Discussion

This proceeding argues that both the book and all its layers are multi-stranded and have both surface and deep meanings. Moreover, its contextual gist is embedded in the deep structure. The cultural roots and gist are so profoundly embedded that re-interpreting Istanbul Memories and the City at the surface level would be so misleading that it could result in blaming Orhan Pamuk's intellectual identity, which is the case now.

The proceeding further argues that the above-mentioned characteristics delineate some part of the framework of Orhan Pamuk's self-orientalist perspective.

Orhan Pamuk leaves a plethora of prominent questions unanswered and sometimes the literal meaning of his sentences does not denote what he means. It could be argued that his approach is highly post-modern. However, that causes a good number of misunderstandings and misinterpretations though it is part of the dynamics that makes him a great immortal artist. For example, the literal meaning of his sentences may make sense as if he were conservative though he is highly non-conservative and highly self-orientalist supporting Western values.

Furthermore, Orhan Pamuk is highly beneficiary of the tendency of Turkish society to polarize politically and ideologically. However, it could also be argued that he suffers from Western versus non-Western dichotomy and polarization as observable in the axis shift in Türkiye, too. In other words, the political

tendency in Türkiye is inclined to be a political downturn in its relations with the West within the Western axis as could also be inferred from Kutlay & Öniş (Kutlay & Öniş, 2021). The second decade of the Justice and Development Party tends to highlight the shifts in international relations options (Kutlay & Öniş, 2021, pp. 1085-1086). Thereby, Türkiye in 2023 is not the same as when Türkiye had negotiations with the European Union for accession in 2005. Plus, the socio-political status quo in Türkiye is more different than at times when Orhan Pamuk expressed his support for the Turkish government (BirGün, 2020) for backing their efforts to enter the European Union at times. Orhan Pamuk (Pamuk, Pamuk: Ayasofya'nın müze olması laiklik mesajıydı, 2020) has critiqued the Turkish government for converting Hagia Sophia Museum into a mosque and critiqued the government's way of expressing to the rest of the world a kind of dissatisfaction with the West by converting the museum into a mosque. This may also be an indicator of his ever-existing self-orientalist post-modern perspective within the framework of fully adopting, supporting, and defending Western values in Türkiye and abroad despite the political climate and tendency against the West which has frequently been available in Türkiye.

Both the following source text and the target text are going to be analyzed having quoted the excerpts from them as follows:

«Öte yandan bu ölen kültürün, batan imparatorluğun hüznü her yerdedi. Batılılaşma çabası, modernleşme isteğinden çok, yıkılan imparatorluktan kalan keder verici, acıklı hatıralarla yüklü eşyalardan kurtulma telaşı gibi gelmiştir bana: Tıpkı birden ölüveren güzel bir sevgilinin yıkıcı anısından kurtulmak için elbiselerinin, takılarının, eşya ve fotoğraflarının telaşla atılması gibi. Yerine güçlü, kuvvetli, yeni bir şey, Batılı ya da yerli, modern bir dünya kurulamadığı için bütün bu çaba daha çok geçmişi unutmaya yaradı; konakların yakılıp yıkılmasına, kültürün basitleştirilip güdükleştirilmesine, ev içlerinin yaşanmamış bir kültürün müzeleri gibi düzenlenmesine yol açtı. Yıllar sonra ağır ağır benim içime işleyecek bütün bu tuhaflığı ve hüznü, çocukluğumda bir sıkıntı ve kasvet olarak yaşadım. Şehrin içinde gömüldüğü ve bir türlü çıkamadığı hüznün duygusu, tıpkı babaannemin farkında olmadan terliğin ucuyla tempo tuttuğu 'Alaturka' müziği dinlerken kimi zaman hissettiğim gibi, ölümcül bir sıkıntıya kapılmak istemiyorsam hayal kurmam gerektiğini hatırlatırdı bana» (Pamuk, Resimli İstanbul Hatıralar ve Şehir, 2021, pp. 68-70).

“Still, the melancholy of this dying culture was all around us. Great as the desire to Westernize and modernize may have been, the more desperate wish, it seemed, was to be rid of all the bitter memories of the fallen empire: rather than a spurned lover throwing away his lost beloved's clothes, possessions, and photographs. But as nothing, Western or local, came to fill the void, the great drive to Westernize amounted mostly to the erasure of the past; the effect on culture was reductive and stunting, leading families like mine, otherwise glad of Republican progress, to furnish their houses like museums, I felt in childhood as boredom and gloom, deadening tedium I identified with the 'alaturka' music to which my grandmother tapped her slippered feet: I escaped this state by cultivating dreams” (Pamuk, *Istanbul Memories and the City*, 2006, p. 27).

Here Orhan Pamuk has both a self-orientalist perspective and ideology. He may be right in his highly critical points. His force majeure is not national sentiment but a satirical Western perspective and maybe he is straightforwardly objective at the same time.

Self-orientalism is by its nature not the ideology of the colonial powers of the past. However, it is the ideology of their collaborating partners in the vernacular cultures of the former colonies of the West.

This is part of the dynamics of why the target excerpt cannot maintain a high-level cultural equivalence in effect in terms of reflecting the self-orientalist standpoint of Orhan Pamuk. Furthermore, when the temporospatial dimension of both Orhan Pamuk's source texts and their translations as well as the specific semi-peripheral character of Türkiye has been inquired, some socio-cultural characteristics unique to Türkiye make achieving an exact cultural equivalence for Orhan Pamuk's translations including İstanbul the City and Memories and the New Life becomes a hardship. The imperial heritage of Turkey allowed her to preserve her military and bureaucratic institutions in a relatively well-functioning manner during the Ottoman Empire in the early twentieth century though they could not resist the collapse, thereby Türkiye has never been a colony but a semi-colony. The socio-cultural structure of the age was turbulent in that the endeavor to rescue the last Turkish Empire was based on conflicting and controversial political ideologies: Turkism, Westism and pan-Islamism. According to Sözen (Sözen, 2021, pp. 371-372), the conflict between these ideologies has been part of intellectual and political agenda of Türkiye since then. In recent years Orhan Pamuk has arguably been articulated into the Westist discourse of Türkiye though he could hardly be articulated into Atatürkist circles. His courageous critiques against the circles that are against the West could become comprehensible from this standpoint. On this plane, Turkey has always been unique, thereby post-colonialism as a dominant discourse has pitfalls to re-interpret the Turkish case. That makes attaining cultural equivalence via translation a big dilemma.

The following excerpts taken from both the source text and the target text are going to be analyzed and are likewise going to be interpreted from their discourse levels as follows:

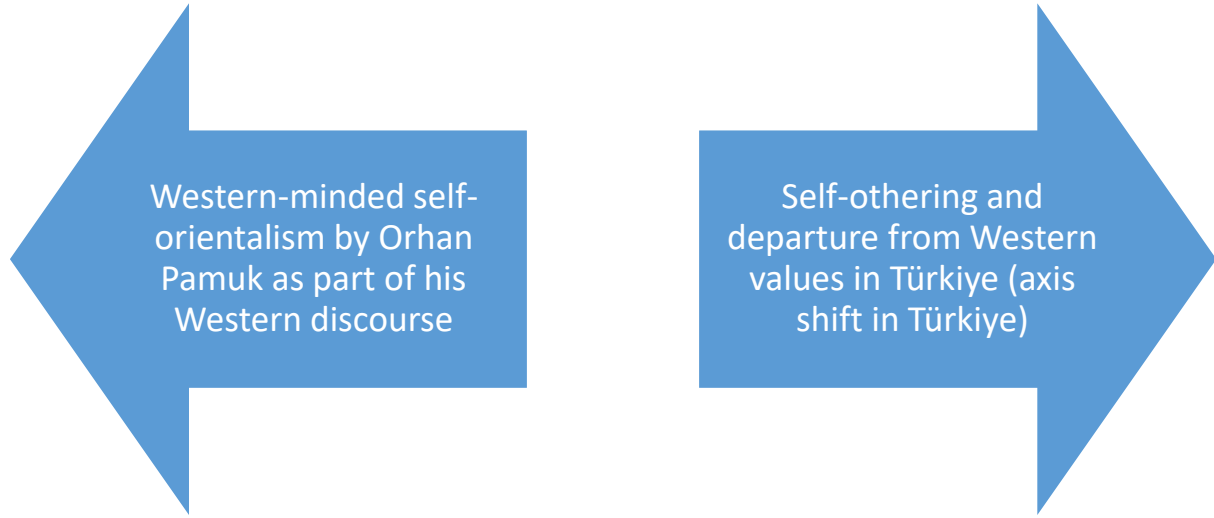
“Kitabı okuduktan sonra bütün hayatım değişti, dedim. İçinde yaşadığım odam, evim, dünyam olmaktan çıktı da yabancı bir dünyada yersiz yurtsuz hissettim kendimi. Kitabı ilk senin elinde gördüm, kitabı sen de okumuş olmalısın. Kitabı ilk senin elinde gördüm, kitabı sen de okumuş olmalısın. Bana gittiğin ve geri döndüğün dünyayı anlat. Bana o dünyaya ayak basabilmek için yapmam gerekenleri anlat. Bana neden şimdi, hâlâ burada olduğumuzu açıkla. Bu dünya nasıl kendi evim gibi tanıdık olabilir, kendi evin nasıl bütün dünya gibi yabancı, anlat bana (Pamuk, Yeni Hayat, 2020, p. 20).

“My whole life was changed after reading the book, I said. The room, the house, the world where I ceased to be mine, made me feel I have no domicile. I first saw the book in your hand; so, you must have read it. Tell me about the world you traveled to and back. Tell me what I must do to set foot in that world. Give me an explanation as my home and yet my home as strange as the new world (Pamuk, The New Life, 1998, p. 20).

Here again, Orhan Pamuk asks great questions: What is this book or what does this book stand for? How is the process or experience to *read* the book? Is there a voice or echo that belongs to the author?

Whereas he does not answer any of his questions. Thereby, he leaves them unanswered on purpose. Part of his purpose, arguably, is his post-modern standpoint supported by a kind of Bakhtinian understanding of the novel. He is post-modern because he makes his audience the center of the novel to give/produce and re-produce/create the answers. He is Bakhtinian, because opposite controversial standpoints, thoughts, or even ideologies co-exist with no advantage or disadvantage against the other. Their co-existence does not have any controversy or clash. Furthermore, they do not reach any resolution. The author does not have control over and domination of his novel from this standpoint.

Figure 4: Orhan Pamuk's Political Preferences and the Relevant Status Quo in Türkiye

Findings, Results & Conclusion

It is almost for sure that reading or interpreting Orhan Pamuk's books in general and in *Istanbul City and The Memories* and in the *New Life* in particular at the surface level would be misleading in a variety of ways and result in misunderstandings and misconceptions. His multi-stranded and sophisticated works are profound and there are voids in general and in between the lines in particular. These voids are left blank for the readers or receivers deliberately. S/he is the post-modern reader who is to find the missing pieces and unanswered questions and fill in the voids. From this standpoint, his both novels' post-modern and Bakhtinian character becomes visible. On the other hand, his fully Western gaze enables him to write in a way that experiences the aesthetics of life and Turkish culture just as he was an outsider. However, the outsider is highly and fully Western.

References

- Aksoy, Nazan & Aksoy, Bülent. (2018). In N. & Esen, *Orhan Pamuk'un Edebi Dünyası Makaleler* (pp. 259-271). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Akyıldız, O. (2018). "İki Dünya Arasında Kararsız": Orhan Pamuk'un Kitaplarında "Doğu-Batı" / "Ben-Öteki" Muğlaklığı. In N. & Esen, *Orhan Pamuk'un Edebi Dünyası Makaleler* (pp. 205-216). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- BirGün. (2020, Temmuz 24). Pamuka "bir şeyler" oldu: Muhalefet, Büyük atatürk'üm laiklik geleneğine sahip çıkmaktan korkuyor. İstanbul, Şişli, Türkiye.
- Elwell, W. F. (2005). *Immanuel Wallerstein Wallerstein's World-Systems Theory*. Retrieved from Sociocultural Systems: <http://www.faculty.rsu.edu/users/f/felwell/www/Theorists/Essays/Wallerstein1.htm>
- Horta, L. P. (2017, June 17). Ghosts and doubles: Pamuk's editors and translators. *Middle Eastern Literatures*, pp. 105-124.
- Kutlay, M., & Öniş, Z. (2021). Turkish foreign policy in post-western order: strategic autonomy or new forms of dependence? *International Affairs*, pp. 1085-1104.

- Mattar, K. (2014). Orhan Pamuk and the Limits of Translation: Foreignizing the Black Book for World Literature. *Translation and Literature*, pp. 42-67.
- Neumann, L. (2022). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Pamuk, O. (1998). *The New Life*. New York: Vintage International.
- Pamuk, O. (2006). *Istanbul Memories and the City*. London: Faber & Faber.
- Pamuk, O. (2020, July 27). Pamuk: Ayasofya'nın müze olması laiklik mesajıydı. (J. Hahn, Interviewer) Bonn, Bonn, Germany. Retrieved June 18, 2023
- Pamuk, O. (2020). *Yeni Hayat*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Pamuk, O. (2021). *Resimli İstanbul Hatıralar ve Şehir*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sözen, O. B. (2021). Re-Interpretation of Turkish Nationalism from Systems Perspective with Post-Modern Emphasis. In Y. E. Tansü, *Ahî Evran Anısın Türkiye ve Türk Dünyası Araştırmaları-XII* (pp. 343-374). Ankara: İKSAD Publishing House.
- Terlouw, K. (2002). The Semiperipheral Space in the World-System. *Review (Fernard Braudel Center)*, pp. 1-22.

Adres	Address
<i>RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi</i>	<i>RumeliDE Journal of Language and Literature Studies</i>
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8	Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714	Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-posta: editor@rumelide.com	e-mail: editor@rumelide.com,
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616	phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616